

brown book

TIGHT BINDING

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_200719

UNIVERSAL
LIBRARY

ಶ್ರೀ ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ

ಸದ್ವಿನಾಭದ್ರಾಸರಿಂದ ರಚಿತವಾದ
ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಹಿತ.

ಎರಡನೆಯ ಭಾಗ.

ಪ್ರಕಾಶಕರು,
ಎಂ ಮೂರ್ತಿರಾವ್,
“ ಶ್ರೀಹರಿಕೃಷ್ಣಾ ” ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ, ಬೆಂಗಳೂರು.

|| ೨ ||

ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ

ದತ್ತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಯೆಂಬ ೧೬ ನೆಯ ಸಂಧಿ ಪ್ರಾರಂಭ

ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಕತೃತ್ವವೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪುಣ್ಯಪಾಪ ಲೇಪವೂ ಇಲ್ಲದಿರಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು. ಕತೃತ್ವವಿದ್ದರೆ ಸರ್ವ ಕತೃ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಏಕೋಧ ಬರುವುದು ಈ ವಿಧ ಸಂಶಯವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಅಲ್ಪವಾದ ದತ್ತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿಂದ “ಜೀವೋಪಿ ಕರ್ತಾ” ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪರಾಧೀನ ಕತೃತ್ವವು ಜೀವನಿಗೆ ಉಂಟೆಂದು ನೂಚಿಸುತ್ತಾ ತತ್ಸಂಬಂಧವಾದ ಕೆಲವು ತತ್ವವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ

ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರಗುರುಗಳ ||ಪ||

ಕಾರುಣಿಕ ಹರಿ ತನ್ನೊಳಿವ್ವಾ
 ಪಾರ ಸ್ವಾತಂತ್ರಿಯ ಗುಣವಿ ನಾ
 ನೂರು ತೆಗೆದು ಸಪಾದ ಆಲೊಂದಧಿಕ ಅರವತ್ತು ||
 ನಾರಿಗಿತ್ತ ದ್ವಿಶೋಡಶಾಧಿಕ
 ನೂರುಪಾದತ್ರಯವ ತನ್ನ ಶ
 ರೀರದೊಳಗೀಪರಿ ವಿಭಾಗವನೂಡಿ ಶ್ರಿಪದಾಹ್ಯ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಕಾರುಣಿಕ = ಕರುಣಾಳುವಾದ ಹರಿ = ಶ್ರಿ ಪರಮಾತ್ಮನು, ತನ್ನೊಳಿವ್ವಾ = ತನ್ನೊಳಿಗಿರುವ ಅಪಾರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗೆ. ಇದಿ = ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ, ನಾನೂರು ತೆಗೆದು = ೪೦೦ ರನ್ನು ತೆಗೆದು ಸಪಾದ ಆಲೊಂದಧಿಕ ಅರವತ್ತು = ಪಾದ = ಕಾಲು, ಆಲೊಂದಧಿಕ = ೬ + ೧ = ೭, ಅರವತ್ತು = ೬೦, ಏಳೂಕಾಲು ಹೆಚ್ಚಾದ ಅರವತ್ತು ಎಂದರೆ ೬೭| ಭಾಗಗಳನ್ನು. ನಾರಿಗಿತ್ತ = ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು ದ್ವಿಶೋಡಶಾಧಿಕ ನೂರುಪಾದತ್ರಯ ೨ x ೧೬ = ೩೨ ಹೆಚ್ಚಾದ ನೂರು ಮತ್ತು ಪಾದತ್ರಯ = (||) ಮುಕ್ಕಾಲು

ಅಂದರೆ ೧೩೨|| ತನ್ನ ಶರೀರದೊಳಗೆ= ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ತನ್ನ ದೇಹದೊಳಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡನು. ತ್ರಿಪದಾಹ್ವಾ= ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಅಂಶಗಳಿಂದ ಜಗತ್ತನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ತ್ರಿಪಾದನಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು, ಈ ಪರಿ= ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಾಗಿ ವಿಭಾಗವ ಮಾಡಿದ

ತಾತ್ಪರ್ಯ : - ಮಹಾ ಕರುಣಾಳುವಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನೊಳಗಿರುವ ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ, ಸೃಷ್ಟಾಪ್ಯಾದಿ ಜಗತ್ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ೪೦೦ ಭಾಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬೇರೆ ತೆಗೆದು ಅದರಲ್ಲಿ (೬೭|) ಅರವತ್ತೀಳೂಕಾಲು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗಿತ್ತು (೧೩೨||) ಸೂರಮೂವತ್ತಿರಡೂಮುಕ್ಕಾಲು ಭಾಗವನ್ನು ತಾನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡನು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ೪೦೦ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ೨೦೦ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಉಳಿದ ೨೦೦ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮೊದಲು ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಹಂಚಿರುವನು. ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನು ಅತ್ಯಲ್ಪವಾದ ಒಂದು ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಯಾವಚ್ಚಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಯೋಗ್ಯತೆ ಮೀರಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಮಾತ್ರ ತನಗಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಹಾಗೆ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ ಸಂಹಾರ ನಿಯಮನ ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಾದಿ ಅಷ್ಟ ಕೃತ್ಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ತಾನು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಅದೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಕಾರ್ಯವಲ್ಲ, ಕೇವಲ ಅಲ್ಪಕಾರ್ಯವು ಇಷ್ಟು ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಬೇಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ತನಗಿರುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾದಿ ಗುಣಗಳು ಅಪರಿಮಿತ. ಈ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವುದು ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಪರಿಮಿತಿ ಉಳ್ಳ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪರಿಮಿತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಗುಣಗಳ ಪೈಕಿ ೪೦೦ ಭಾಗವಿದ್ದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೂ ಸಾಕಾಗುವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಅಷ್ಟೇ ಭಾಗಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಮೇತ ತಾನು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ೨೦೦ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡನು ಸಾತ್ವಿಕಾದಿ ಜೀವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಗತಿ ಹೊಂದಬೇಕಾದರೆ ಅವರವರು

ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ತಾದರೂ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಮತ್ತು ಅವರು ಆ ಫಲಗಳನ್ನುನುಭವಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಅದರಂತೆಯೇ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲ ಜೀತನರಿಗೂ ೨೦೦ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ತ್ರಿಪದಾಹ್ವ = ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪಾದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಂಶ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಭಾಗವತ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಕಂಧದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವರು “ ಸಾದೋಸ್ಯ ವಿಶ್ವಾ ಭೂತಾನಿ ತ್ರಿಪಾದಸ್ಯಾಹ್ವಮತು ದಿವಿ ” ಎಂಬ ಪುರುಷಸೂಕ್ತ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಈ ಪ್ರಸಂಚ ಆದ್ಯಂತವೂ ತ್ರಿಪಾದ ನಾನುಕ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಒಂದು ಪಾದವು ಅಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಒಂದಂಶ ವೆಂದರ್ಥ. “ ಸುಮೈವಾಂಶೋ ಜೀವಲೋಕೇ ಜೀವಭೂತಃ ಸನಾತನಃ ” ಎಂಬ ಗೀತಾವಾಕ್ಯದಂತೆ ಅಂಶ ಎಂದರೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನೆಂದರ್ಥ ಅವ ಶಿಷ್ಟ ಎರಡು ಪಾದಗಳು. ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ, ಅನಂತಾಸನ ಮೈಕುಂಠಾದಿಗತ ನಾರಾಯಣಾದಿ ರೂಪಗಳು, ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದ್ಯವತಾರರೂಪಗಳು ಇವುಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಂಶವೆಂದು ಹೆಸರು ನರ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಸಾಂಬ, ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿರುವ ಅಂಶರೂಪಕ್ಕೆ ಭಿನ್ನಾಂಶವೆಂದು ಹೆಸರು ಈ ಪ್ರಕಾರ ಮೂರು ಅಂಶರೂಪಗಳಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ೪೦೦ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಭಾಗಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಬೇಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಆದ್ದರಿಂದ ಅಷ್ಟನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೆಗೆದುಕೊಂಡನೆಂಬ ಭಾವ ||೧||

ಅವತಾರಿಕೆ :—ಉಳಿದ ೨೦೦ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವಯಾವ ಜೀವರಿಗೆ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಕೊಟ್ಟಿರುವನೆಂಬುವುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಸತ್ಯಲೋಕಾಧಿಪನೊಳಗೆ ಐ
 ವತ್ತೆರಡು ಸವಮಾನನೊಳು ನಾ
 ಲ್ಪತ್ತು ವೇಲೆಂಬಧಿಕ ಶಿವನೊಳಗಿಟ್ಟ ಇಪ್ಪತ್ತು ||
 ಚಿತ್ತಜೇಂದ್ರರೊಳ್ಳಿದಧಿಕ ದಶ
 ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳೆನಿಸುರರೊಳು
 ಹತ್ತು ಈಶ್ವರವಿಳ ಜೀವರೊಳಿಟ್ಟ ನಿರವದ್ಯಾ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಸತ್ಯಲೋಕಾಧಿಪನೊಳಗೆ = ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಲ್ಲಿ, ಐವತ್ತೆರಡು = ೫೨, ಸವಮಾನನೊಳು = ವಾಯುದೇವರೊಳು, ನಾಲ್ಪತ್ತು,

ಮೇಲೆಂಟಧಿಕ = ೪೮ ಭಾಗಗಳು, ಶಿವನೊಳು = ರುದ್ರದೇವರೊಳಗೆ, ಇಪ್ಪತ್ತು ಭಾಗಗಳು, ಚಿತ್ರಜೀಂದ್ರರೊಳು = ಮನ್ಮಥ¹ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರ ರೊಳಗೆ, ಐಗಧಿಕ ದಶ = ೧೫ ಭಾಗಗಳು, ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳೆನಿಸ ಸುರ ರೊಳು = ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳೊಳಗೆ, ೧೦ ಭಾಗಗಳು, ನಿರವಸ್ಯ = ನಿರ್ದುಷ್ಟನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಅಪಿಳ ಜೀವರೊಳು = ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲೂ ಈಶೈದು = (೨ × ೫) ೧೦ ಭಾಗಗಳು, ಈ ಪ್ರಕಾರ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಇಟ್ಟು = ಇಟ್ಟಿರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಲ್ಲಿ ೫೨ ಭಾಗಗಳನ್ನು. ವಾಯುದೇವ ರಲ್ಲಿ ೪೮ ಭಾಗಗಳನ್ನು ರುದ್ರದೇವರಲ್ಲಿ ೨೦ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಮನ್ಮಥರಲ್ಲಿ ೧೫. ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ೧೦ ಭಾಗಗಳನ್ನು, ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರೊಳಗೆ ೧೦ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟನು. ||೨||

ಕಲಿ ಮೊದಲುಗೊಂಡಪಿಳ ದಾನವ

ರೊಳಗೆ ನಾಲ್ವತ್ತೈದು ಈಪರಿ

ತಿಳಿದುಪಾಸನೆ ಮಾಡು ಮರಿಯದೆ ಪರಮ ಭಕ್ತಿಯಲಿ ||

ಇಳೆಯೊಳಗೆ ಸಂಚರಿಸು ಲಕುಮಿ

ನಿಲಯನ = ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ಸರ್ವ ಸ್ಥಳ

ಗಳಲಿ ಸಂಶ್ಲಿಸುತ್ತಿಪ್ಪನು ಗೆಳೆಯನಂದದಲಿ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :- ಕಲಿ ಮೊದಲುಗೊಂಡು, ಅಪಿಳ ದಾನವರೊಳಗೆ = ಎಲ್ಲಾ ದೈತ್ಯರಲ್ಲಿ, ನಾಲ್ವತ್ತೈದು = ೪೫ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟನು: ಈ ಪರಿ ತಿಳಿದು, ಮರಿಯದೆ, ಪರಮ ಭಕ್ತಿಯಲಿ, ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡು = ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಚಿಂತಿಸು, ಇಳೆಯೊಳಗೆ = ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ಲಕುಮಿ ನಿಲಯನ = ಶ್ರೀನಿವಾಸನ, ಆಳುತನೆಂದು = ಭೃತ್ಯನು ನಾನೆಂದು, ಸಂಚ ರಿಸು. ಶ್ರೀ ಹರಿಯು, ಗೆಳೆಯನಂದದಲಿ = ಸಖನಂತೆ, ಸಂತೈಸುತ್ತಿಪ್ಪನು = ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸುವನು

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಕಲಿ ಮೊದಲಾದ ದಾನವರಲ್ಲಿ ೪೫ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವನು ಇದರ ಹಿಂದಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರ.ಕಾರ, ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರು ಮೊದಲು ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರಲ್ಲೂ ಇಟ್ಟ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಭಾಗಗಳ

ಒಟ್ಟು ೧೫೫ . ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಕಲಿ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ೪೫ ಭಾಗಗಳು; ಅಂತು ೨೦೦ ಭಾಗಗಳು. ಹೀಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನೊಳಗೂ ಜೀವರೊಳಗೂ ಒಟ್ಟು ಸೇರಿಸಿ (೪೦೦) ನಾನೂರು ಭಾಗಗಳೆಂದು ತಿಳಿದು, ಮರಿಯದೆ ಪರಮ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡು. ಪರಮಾತ್ಮನು ನನಗೆ ಸ್ವಾಮಿ; ನಾನು ಅವನಿಗೆ ಭೃತ್ಯನು ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸು. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸ್ನೇಹಿತನಂತೆ ನಿನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವನು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ ೨೧ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ' ಸ್ವಾಸ್ಥಿನ್ನರ್ಥ ಸ್ವತಂತ್ರತ್ವಂ ಸಮಾಧಾಯ ತದರ್ಥಕಂ || ವಿಭಜ್ಯಶತಧಾ ಭೂಯೋಽಪ್ಯ ಚತ್ವಾರಿಂಶ ದಂಶಕಾಃ ||೨೨|| ಪ್ರಾಣೇ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮಾಧಾಯ ದ್ವಿಪಂಚಾ ಶತ್ತುವೇಧಸಿ || ಸಾದಂ ಚತುರ್ಥಂ ಶತಧಾ ವಿಭಜ್ಯ ದಶಭಾಗಕಾಃ ||೨೩|| ಜೀವೇ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಮಾಧಾಯ ತತೋವಿಂಶತಿ ಭಾಗಕಾಃ || ಅಹಂಕಾರಾತ್ಮಕೇ ರುದ್ರೇತಥಾ ಬುದ್ಧ್ಛಾ ನಿಧಾಯಚ ||೨೪|| ಮನೋದೇವೇತತಃ ಶಕ್ರೇಭಾಗಾನ್ಯಂಚದ್ವೈವತು || ತತ್ಪದೇವೇ ದಶಾಂಶಾಂಶ್ಚ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ನಿದರ್ಥೇಹರಿಃ||೨೫|| ಪಂಚಚತ್ವಾರಿಂಶದಂ ಕಾನ್ಕಲಿ ಮುಖ್ಯೇಷ್ಟಧಾತ್ಸವ್ಯಯಂ || ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರೋನಚಾ ನ್ಯೋಽಸ್ತಿ ಸ್ವತಂತ್ರಃ ಕೋಪಿಚೇತನಃ ||೨೬||' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಧಾರವಾಗಿರುವವು. ಪದ್ಯಾರ್ಥವೇ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದಂರ್ಥವನ್ನು ಬೇರೆ ಬರೆಯುವ ಅವಶ್ಯಕವಿಲ್ಲ. ದಾಸರಾಯರು ೨೦೦ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯವರಿಗೆ ೬೭ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ತಾನು ೧೩೨ || ಭಾಗಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ೬೭, ೧೩೨|| ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕಾಲು ಮುಕ್ಕಾಲು ಎಂಬ ವಿಭಾಗಗಳೇನು ಎಂಬುದು ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪರಿಹಾರವಾಗುವದು. ಪರಮಾತ್ಮನು ೪೦೦ ಭಾಗ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆದು ಅದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಧವನ್ನು ತಾನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಉಳಿದ ಅರ್ಧವಾದ ಒಂದು ನೂರರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ೫೨, ವಾಯು ದೇವರಿಗೆ ೪೮ ಹೀಗೆ ಇಬ್ಬರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು. ಉಳಿದ ನೂರನ್ನು ಮೇಲಿನ ವದ್ಯಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ರುದ್ರ, ದೇವರಿಗೆ ೨೦, ಇಂದ್ರ ಕಾಮರಿಗೆ ೧೫, ಸಕಲ ಜೀವರಿಗೆ ೧೦, ಕಲ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ೪೫, ಹೀಗೆ ೧೦೦ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ತಾನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ

ಅರ್ಧವಾದ ೨೦೦ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಮೂರು ಭಾಗಮಾಡಿದನು. “ ತೌವಿಧಾ ಯತ್ರಿಧತ್ರಂಶಂ ಮಾಯಾಯೈಪ್ರದದೌಸ್ವಯಂ|ಶೇಷಭೃಗದ್ವಯಂ ಸ್ವಸ್ತಿ ಸ್ನಾಹಪಯತ್ನ ನಿಜೇಚ್ಛಯಾ ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಆ ಎರಡುನೂರನ್ನು ಮೂರು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ ಭಾಗ ಒಂದಕ್ಕೆ ೬೬ ರಂತೆ ಮೂರು ಭಾಗಗಳಿಗೆ ೧೯೮ ಭಾಗಗಳಾದವು. ಮೂರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು, ಅಂದರೆ ೬೬ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೆ ಇತ್ತನು; ಉಳಿದ ಎರಡು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಅಂದರೆ ೧೩೨ಭಾಗಗಳನ್ನು ತಾನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡನು ಆದರೂ ೨೦೦ ರಲ್ಲಿ ೧೯೮ ಹೋದರೆ ಇನ್ನೂ ೨ ಭಾಗಗಳು ಉಳಿದವು. ಆ ಎರಡರಲ್ಲಿ ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಸುಖಾನುಭವದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದೂಕಾಲು ಭಾಗವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಉಳಿದಮುಕ್ಕಾಲು ಭಾಗವನ್ನು ತಾನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೬೬ ಭಾಗವು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ೧೩೨|| ಭಾಗಗಳೂ ಆದವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ

||೩||

ಅನತಾರಿಕೆ :—ದತ್ತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ವಿವರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ—

ಅವನಿಪ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಧರ್ಮವ

ಸ್ವವಶಮಾತ್ಮರಿಗಿತ್ತು ತಾನು

ತ್ತವರ ಮುಖದಲಿ ರಾಜಕಾರ್ಯವ ಮಾಡಿಸುವ ತೆರದಿ ||

ಕವಿಭಿರೀಡಿತ ತನ್ನ ಕಳೆಗಳ

ದಿವಿಜ ದಾನವ ಮಾನವರೊಳಿ

ಟ್ಟವಿರತ ಗುಣತ್ರಯಜ ಕರ್ನವ ಮಾಡಿಮಾಡಿಸುವ

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಅವನಿಪ= ಭೂಪತಿಯು (ರಾಜನು) ಸ್ವಾಮಿತ್ವ ವರ್ಷಧ= ತನ್ನೊಳಗಿರುವ ಪ್ರಭುತ್ವದ ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ಸ್ವವಶ= ತನ್ನ ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿರುವ, ಅಮಾತ್ಯರಿಗಿತ್ತು = ಮಂತ್ರಿಗಳಿಗಿತ್ತು, ತಾ= ತಾನು, ಮತ್ತೆ, ಅವರ ಮುಖದಲಿ= ಅವರ ಕಡೆಯಿಂದ, ರಾಜಕಾರ್ಯವ ಮಾಡಿಸುವ ತೆರದಿ, ಕವಿಭಿರೀಡಿತ= ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ಸ್ತುತೃನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ತನ್ನ ಕಳೆಗಳ= ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿ ತಕ್ಕಿಯ ಲೇಶಾಂಶಗಳನ್ನು, ದಿವಿಜ = ದೇವತೆ

ಗಳು, ದಾನವ= ದೈತ್ಯರುಗಳು, ಮಾನವರೊಳು = ಮನುಷ್ಯರುಗಳಲ್ಲಿ, ಇಟ್ಟು, ಅವಿರತ= ಕ್ಷಣಬಿಡದೆ, ಗುಣತ್ರಯಜ = ಗುಣತ್ರಯ ಸಂಬಂಧವಾದ, ಕರ್ಮವ = ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಮಾಡಿಸುವ ||೪||

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ಮಹಾರಾಜನು, ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿ, ದೇಶಾಧಿಕಾರಿ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಯೇರ್ಪಡಿಸಿ, ನೀವು ಇಂತಹಾ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಆಜ್ಞೆ ಕೊಟ್ಟು ಅವರ, ಕಡೆಯಿಂದ ರಾಜಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತ ಅವರು ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಅನುಮೋದಿಸುವನು. ವಿಷ್ಣು ರಹಸ್ಯ ೨೧ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ‘ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ಚ ತಥಾಪ್ರಾಣಂ ತಥಾ ನ್ಯಾಸ್ತತ್ಸದೇವತಾಃ || ದೇಹೇನಿಯೋಜಯಾಂ ಚಕ್ರೇ ತಥಾಕಲ್ಯಾಣಿಕಾ ಸುರಾಃ || ೨೭ || ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ವ್ಯಭಜತೇಷು ತಥಾಜೀವೇಷು ಭಾಗಶಃ || ೨೮ || ಯಥಾರಾಜಾನಿಜಾಮಾತ್ಯಾನ್ ದತ್ವಾಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಮಾತ್ಮನಃ ಕಾರ್ಯೇನಿಯೋಜ್ಯ ತತ್ರತ್ಯಾಃ ಗುಣದೋಷಾಂಶ್ಚ ಪೃಚ್ಛತಿ || ತತ್ತತ್ಕಾರ್ಯ ಕೃತೌ ಶಕ್ತಿಃ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ಹಿಸರಂಸ್ತ್ರೃತಂ || ೨೯ || ಶಕ್ತ್ಯಾಸ್ತ ದತ್ತಯಾಮಾತ್ಮೈಃ ಕೃತೇಕಾರ್ಯೇ ಸತುಷ್ಯತಿ || ಸತ್ಯಾಂ ಶಕ್ತೌ ಕಾರ್ಯನಾಶೋ ಸ್ವಾಜ್ಞಾ ಮುಲ್ಲಂಘ್ಯವರ್ಮತೆ || ೩೦ || ಕುಸಿತ್ವಾ ದಂಡಯೇ ದೇವಂ ಯಥಾ ಕ್ರೀಡತ್ಯಯಂಹರಿಃ || ೩೧ ||

ಇದರರ್ಥ — ಜೀವರುಗಳಿಂದ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಜೀವರುಗಳಿಗೆ ಸ್ಥೂಲದೇಹಗಳನ್ನು ಕೊಡಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ವಾಯುದೇವರು ಮತ್ತು ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳು, ಕಲಿ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರು ಇವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಆ ಜೀವರ ಸ್ಥೂಲದೇಹದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಜೀವರಿಗೂ ಕಲಿ ಮೊದಲಾದವರಿಗೂ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಟ್ಟು ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆಯೂ ಮಾಡಿಸುವಂತೆಯೂ ಮಾಡಿದನು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ ಮಹಾರಾಜನು ತನ್ನ ಮಂತ್ರಿ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಟ್ಟು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಆ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವನು ಅಂದರೆ ಸರ್ವದೇಶಕ್ಕೂ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಅಧಿಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಅವನ ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿ ದೇಶಾಧಿಪತಿಗಳು ಇರುವಂತೆ

ಮಾಡುವನು. ದೇಶಾಧಿಪತಿಗಳ ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿ ಪುರಾಧಿಪತಿ, ಅವನ ಕೆಳಗೆ ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತಿ ಹೀಗೆ ಅವರವರುಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿಯು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಸುತ್ತಾನೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಪುರಾಧಿಪತಿಯು ನೋಡಿ ಅವನು ತನಗೆ ಇರುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮೀರದೆ ಸರಿಯಾಗಿ, ವಂಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಅವನಿಗೆ ಸಂಬಳಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡುವದಕ್ಕೂ ಕೆಲಸವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಅವನನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸುವದಕ್ಕೂ ಸಹ ಪುರಾಧಿಪತಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವನು. ಪುರಾಧಿಪತಿಯನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸುವದಕ್ಕೂ ಅನುಮೋದಿಸುವದಕ್ಕೂ ದೇಶಾಧಿಪತಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವನು. ಸರ್ವದೇಶಾಧಿಪತಿಗೆ ಇವರೆಲ್ಲರಮೇಲೂ ತಣೆ ಕೆಮಾಡಿ ದಂಡನಾದಿಗಳನ್ನೋ ಅನುಮೋದಿಸುವುದೋ ಈ ಅಧಿಕಾರವು ಇರುವುದು. ಅವನಿಗೆ ಮೇಲೆ ಮಂತ್ರಿಯು ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಜನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ರಾಜಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಡೆಸುವನು. ಇದರಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೂ, ತತ್ವೇಶರಿಗೂ ಜೀವರಿಗೂ, ಕಲಿ ಮೊದಲಾದವರಿಗೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವರ ವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ರಾಜನು ಮೊದಲನೆಯ ತರಗತಿ ಶಿಕ್ಷಾಧಿಕಾರಿ, ಎರಡನೆಯ ತರಗತಿ ಅಧಿಕಾರಿ ಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ (District Magistrate, 1st class Magistrate, 1Ind class Magistrate) ಇವರುಗಳಿಗೆ ತಾರತಮ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ಶಿಕ್ಷಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಲು ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವಂತೆ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ೫೨ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಭಾಗವನ್ನು, ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ ೨೦, ಇಂದ್ರದೇವರಿಗೆ ೧೫, ಹೀಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವನು ಈಗ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಅಪರಾಧಿಯನ್ನು ಆಯುಷ್ಯದವರೆಗೂ ಶಿಕ್ಷಿಸುವ ಅಧಿಕಾರವು ಇರುವುದು ಕೆಲವರಿಗೆ ಮೂರು ವರ್ಷಕಾಲ ಶಿಕ್ಷಿಸುವ ಅಧಿಕಾರವೂ, ಕೆಲವು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ೬ ತಿಂಗಳು ಮಾತ್ರ ಅಪರಾಧಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಬಹುದು ಎಂದು ರಾಜರು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೂ ತಾರತಮ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿರುವನು ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳ ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳು, ಅವರ ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿ ತತ್ವೇಶರು. ಕಲಿಗೆ

ದೈತ್ಯರ ಮೇಲಿನ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರವು ಇರುವುದು. ಈ ದೇವತೆಗಳು ಕಲಿ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರು ಇವರ ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜೀವರೆಲ್ಲರೂ ಇರುವರು ಪುಣ್ಯ ಮಾಡಿಸಲು ದೇವತೆಗಳು, ಪಾಪಮಾಡಿಸಲು ದೈತ್ಯರು, ಹೀಗೆ ಜೀವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ದೇವದೈತ್ಯರು ಮಾಡಿಸುವ ಪುಣ್ಯಪಾಪಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ತತ್ಪ್ರೇಶರಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ದೈತ್ಯರಿಗೂ ಸಹ ಕೊಟ್ಟಿರುವನು. 'ಯೇನವಿನಾತ್ಮಣಮಪಿನಚಲತಿ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗಾದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊರತು ತೃಣವನ್ನು ಚಲನಮಾಡಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಇಚ್ಛಾ ಶಕ್ತಿಯು ಮಾತ್ರ ಇರುವುದು. ಅದನ್ನು ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲೂ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಇದ್ದು ಉದ್ಬೋಧನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿದ್ದರೂ ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರ ಶಕ್ತಿಯೇ ಹೊರತು ಕಾರ್ಯಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯು ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ತತ್ಪ್ರೇಶರಲ್ಲಿದ್ದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಆಗಬಹುದಾದ, ನೋಡಿಸುವುದು, ಕೇಳಿಸುವುದು, ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವನು. ಜೀವರೊಳಗಿದ್ದು ಮಾಡುವನು. ಹೀಗೆ ಸರ್ವ ಸ್ವತಂತ್ರನು ಒಬ್ಬನೇ ಹೊರತು ಮತ್ತಾರೂ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತರು ಇಲ್ಲ. ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರಂತೆ ಮಾರಮಾತ್ಮನು ದೇವತೆಗಳು, ದಾನವರು, ಮಾನವರು ಇವರುಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಹಂಚಿಟ್ಟು ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜನ, ತಾಮಸ ಸಂಬಂಧವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುವನು. ||೪||

ದೈತ್ಯರು ಮಾಡುವ ಪುಣ್ಯಗಳನ್ನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಭಕ್ತಜನರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಉದ್ಧರಿಸುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ಪುಣ್ಯವಾಪಗಳೇತೆರದಿ ಕಾ

ರುಣ್ಯಸಾಗರ ದೇವದಾನವ

ಮಾನವರೊಳಿಟ್ಟವರ ಫಲವ್ಯತ್ಯಾಸವನೆಮಾಡಿ ||

ಬನ್ನಬಡಿಸುವ ಭಕ್ತಿಹೀನರ

ಸನ್ನುತ ಸುಕರ್ಮ ಫಲಗಳ ತೆಗೆದು ಪ್ರ

ಸನ್ನರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟವರ ಸುಖಬಡಿಸುವನು ಸುಭುಜಾಹ್ನಾ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:— ಕಾರುಣ್ಯಸಾಗರ= ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನಾದ ಶ್ರೀ ಪರ ಮಾತ್ಮನು, ಈ ತೆರದಿ= ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳ, ದೇವದಾನವ ಮಾನವರೊಳು= ದೇವತೆಗಳು, ದಾನವರು, ಮನುಷ್ಯರು ಇವರಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಅವರ ಫಲವ್ಯತ್ಯಾಸವನೆಮಾಡಿ= ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪುಣ್ಯಫಲವನ್ನೂ, ದಾನವ ರಿಗೆ ಪಾಪಫಲವನ್ನೂ ಮಾನವರಿಗೆ ಮಿಶ್ರಫಲವನ್ನೂ ಹೀಗೆ ಫಲವ್ಯತ್ಯಾಸ ವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಭಕ್ತಿಹೀನರ= ಭಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದವರನ್ನು ಬನ್ನಬಡಿಸುವ= ಕ್ಲೇಶ ಪಡಿಸುವನು, ಸನ್ನುತ= ಸಜ್ಜನವಂದ್ಯನು, ಸುಕರ್ಮಫಲಗಳ ತೆಗೆದು= ದಾನ ವರು ಮಾಡುವ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮದ ಫಲವನ್ನು ತೆಗೆದು, ಪ್ರಸನ್ನರಿಗೆ= ತನ್ನನ್ನು ಮೊರೆಹೊಕ್ಕವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಸುಭುಜಾಹ್ವಾ= ಉತ್ಕೃಷ್ಟಸಾರಭೋಕ್ತ ನೆನಿಸುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಅಥವಾ ಮಹಾ ಬಾಹುನೆನಿಸುವ ಶ್ರೀ ಪರಮಾ ತ್ಮನು, ಅವರ= ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು, ಸುಖಪಡಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:— ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ದಾನವರಿಂದ ಪಾಪವನ್ನು, ಮಾನವರಿಂದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಫಲದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ದಾನವರಿಗೆ ತಮಸ್ಸನ್ನು, ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಮಿಶ್ರಲೋಕವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವನು ಅಭಕ್ತರಾದ ದಾನವರು ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞ ದಾನಾದಿ ಫಲಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಕೊಡಿಸುವನು. ದೇವತೆಗಳು ಮಾಡುವ ಪಾಪಗಳನ್ನು ದೈತ್ಯ ರಿಗೆ ಕೊಡಿಸುವನು. ಇದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವೈಷಮ್ಯಬಾರದೆ ಅಂದರೆ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಸುರಾವೇಶವಿದ್ದಾಗ ದೇವತೆಗಳು ದೈತ್ಯರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂ ದಲೇ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಫಲವನ್ನು ದೈತ್ಯರಿಗೇ ಕೊಡಿಸುವನು. ದೈತ್ಯರು ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಒಳಗಿರುವ ದೇವತೆ ಗಳ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೇ ಮಾಡುವರು ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಪುಣ್ಯಫಲವನ್ನು ದೇವತೆಗಳಿಗೇ ಕೊಡಿಸುವನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಕೆಲವುಕಾಲ ಕಷ್ಟ ಕಂಡು ಬಂದರೂ ಅದು ದೈತ್ಯಾವೇಶದಿಂದ ದೇವತೆಗಳ ಶರೀರ ಪ್ರವಿಷ್ಟರಾದ ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಆಗುವವು. ಅಸುರರಿಗೆ ಸುಖಕಾಣುವದು ದೇವಾವೇಶದಿಂದಾ ಗುವದೆಂದು ಭಾಗವತ ಏಕಾದಶಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು “ತೇಷಾಂ ದುಃಖಾದಿಕಂಕಿಂಚಿತ್ ಅಸುರಾವೇಶತೋಭವೇತ್ || ಅಸುರಾಣಾಂಸುಖಾ ದ್ಯಾಶ್ಚ ದೇವಾವೇಶಾದುದೀರಿತಾಃ || ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾ

ಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವೈಷಮ್ಯಾದಿಗುಣಗಳು ಎಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಇದಲ್ಲದೆ ದೈತ್ಯರ ಪುಣ್ಯಭಾಗಗಳನ್ನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಕೊಡುತ್ತಾನೆಂತಲ್ಲ, ಭಕ್ತರಿಗೆಲ್ಲರಿಗೂ ಕೊಡುವನು. ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿ (ಅಧ್ಯಾಯ ೨೧) “ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಸಹಾಯಾಯೇ ಪುಣ್ಯಾತ್ಮಾನಸ್ತುಯೇನರಾಃ || ದೈತ್ಯಭಾಗಗತಾತ್ಪುಣ್ಯಾತ್ ತೇಭ್ಯೋಶಂದದತೇಹರಿಃ || ಪಾಪಕರ್ಮಸಹಾಯಾಯೇ ಪಾಪಾತ್ಮಾನಸ್ತುಯೇನರಾಃ || ದೇವಭಾಗಗತಾತ್ಪಾಪಾತ್ತೇಭ್ಯೋಶಂದದತೇಹರಿಃ” || ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವವರಿಗೂ ಪುಣ್ಯಾತ್ಮರಾಗಿರುವ ಮನುನಷ್ಟರಿಗೂ ದೈತ್ಯರಲ್ಲಿರುವ ಪುಣ್ಯಭಾಗಗಳ ಫಲಾಂಶವನ್ನು ಕೊಡುವನು, ಪಾಪಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಮಾಡುತ್ತಾ ಪಾಪಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವರಿಗೆ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪಾಪಭಾಗ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು ||೫||

ಅವತಾರಿಕೆ:—ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದುದನ್ನೇ ವಿಶದಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಮಾಣಿಕವ ಕೊಂಡಂಗಳಿಯೊಳಜಿ
 ವಾನಕೊಟ್ಟಾಪುರುಷನ ಸಮಾ
 ಧಾನ ಮಾಡುವತೆರಿದೈತ್ಯರು ನಿತ್ಯದಲಿ ಮಾಳ್ವ ||
 ದಾನಯಜ್ಞಾದಿಗಳ ಫಲ ಯಜ
 ಮಾನತಾನಪಹರಿಸಿ ಅಸಮೀ
 ಚೀನಸುಖಗಳ ಕೊಟ್ಟುಸುರರ ಮತ್ತರನಮಾಳ್ವ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಅಂಗಳಿಯೊಳು ಯಜಮಾನನು, ಮಾಣಿಕವಕೊಂಡು=ಒಬ್ಬ ಮೂರ್ಖನಿಂದ ಮಾಣಿಕ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಅದಕ್ಕೆ ಪತಿಫಲವಾಗಿ=ಬದುಲಾಗಿ, ಅಜಿವಾನ=(ಓಮ) ಅಜಿವಾನವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಸಮಾಧಾನಮಾಡುವ ತೆರಿದಿ, ದೈತ್ಯರು=ರಾಕ್ಷಸರು, ನಿತ್ಯದಲಿ ಮಾಳ್ವ ದಾನ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳ, ಫಲ=ಫಲವನ್ನು, ಯಜಮಾನ=ಪರಮಾತ್ಮನು, ತಾನು ಅಪಹರಿಸಿ, ಅಸಮೀಚೀನಸುಖಗಳ=ಅಲ್ಪವಾದ ವಿಷಯಾದಿ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಅಸುರರ=ಆ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಮತ್ತರನ=ಮದಾಂಧರನ್ನಾಗಿ, ಮಾಳ್ವ=ಮಾಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಮೂರ್ಖಪುರುಷನು ಸರಿಯಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದ ವನು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನರಿಯದೆ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲು ಆ ಅಂಗಡಿಯ ಯಜಮಾನನು ಇವನನ್ನು ಮೋಸಗೊಳಿಸಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಓಮವನ್ನು (ಅಜಿವಾನವನ್ನು) ಕೈಯ್ಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿದರೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಭಕ್ತರು ಈ ಪ್ರಪಂಚದ ಸುಖರೂಪವಾದ ಅಲ್ಪ ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಯಾಗ ದಾನಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಿಗಾಗುವ ಉತ್ತಮ ಫಲವನ್ನು ಅವರೊಳಗಿರುವ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಅವರು ಬೇಡುವ ತುಚ್ಛವಾದ ವಿಷಯಾದಿಭೋಗವನ್ನೋ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳನ್ನೋ ಅಲ್ಪಕಾಲದವರೆಗೂ ಕೊಡುವನು. ಇದರಿಂದ ಅಂಗಡಿಯವನು ಮೋಸ ಮಾಡಿದಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮೋಸಮಾಡುವವನೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಈ ಸುಶಯವನ್ನು ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲೇ ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿರುತ್ತೆ. ದೇವತಾಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಇವರು ಈ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವದರಿಂದ ಆ ಫಲವು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಲೇರುವದು ನ್ಯಾಯವೆಂದರ್ಥ. ಇವರೇ ಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ನಿಷ್ಕಾಮುಕರಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ ಮಾಣಿಕ್ಯದಂತೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕಾಮ್ಯ ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದರೆ ಅಜಿವಾನವಂತೆ ಅಲ್ಪ ಫಲವೇ ಬರುವುದು ಆ ಫಲವನ್ನು ಅಸುರರೊಳಗಿರುವ ದೇವತೆಗಳೇ ಅನುಭವಿಸುವರೆಂದು ಮೇಲಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉದಹರಿಸಿದ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವದು. ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿ “ದೈತ್ಯಾನಾಂತತ್ರಸೈವಾಸ್ತಿ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮವಿಭಾಗತಃ || ಪುಣ್ಯಭಾಗಂ ಹರತ್ಯೇಷಾಂಸ್ವಯಮೇವಜನಾರ್ದನಃ” ||೪೮|| ದೈತ್ಯರುಗಳಿಗೆ ಪುಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಿಲ್ಲ. ಅವರ ಪುಣ್ಯಭಾಗವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಅವರಿಗಿಲ್ಲದಹಾಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು ಇಲ್ಲಿ ತಂದಿರುತ್ತಾರೆ

||೬||

ಅವತಾರಿಕೆ:—ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಿಗೆ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳು ದಿನೇ ದಿನೇ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ಚಂದ್ರನಂತೆ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವಿಣಲಾಂಛನ ನಮಲ ಕಿರಣಕ್ರ

ಮೇಣ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನೈದಿ ಲೋಕರ

ಕಾಣಗೊಡದಿಹ ಕ್ಷಲೆಯು ಭಂಗಿಸುವ ತೆರದಂತೆ ||

ವೈನತೀಯಾಂ ಸಗನಮೂರ್ತಿ

ಧ್ಯಾನಗುಳ್ಳ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಸು

ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳು ವರ್ಧಿಸಿ ಸುಖವಕೊಡತೀವು ||

ಪದಾರ್ಥಃ— ಏಣಲಾಂಭನನ = ಜಿಂಕೆಯ ಗುರುತುಳ್ಳ ಚಂದ್ರನ, ಅಮಲಕಿರಣ = ನಿರ್ಮಲವಾದ ಕಿರಣವು, ಕ್ರಮೇಣ = ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ದಿನಕ್ಕೆ ಮವಾಗಿ, ವೃದ್ಧಿಯನ್ನೆದಿ = ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತ ಲೋಕರ = ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಜನರನ್ನು, ಕಾಣಗೊಡದಿಹ = ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಗೊಡಿಸದೆ ಇರುವ ಕತ್ತಲೆಯು, ಭಂಗಿಸುವ ತೆರದಂತೆ = ನಾಶಮಾಡುವಂತೆ, ವೈನತೀಯಾಂ ಸಗನ = ಗರುಡನ ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಶೋಭಿಸುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಮೂರ್ತಿಯ ಧ್ಯಾನವುಳ್ಳ = ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತರಾದ, ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಸುಜ್ಞಾನಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳು ವರ್ಧಿಸಿಸುಖವ ಕೊಡತೀವು

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ— ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ಕಳೆಗಳು ದಿನಕ್ಕೆ ದಿನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಾ ಬಂದು ಪ,ಕಾಶವು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜನರು ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಲಶಕ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡುವದು ಅದರಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತ ಹೆಚ್ಚುತ್ತ ಪರಮಾತ್ಮನು ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ,ಕಾಶವನ್ನು ತೋರುವನು. ಅದರಿಂದ ಇವರ ಅಜ್ಞಾನಾಂಧಕಾರವು ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದವು ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವದು ಈ ಉಪಮಾನದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಚಂದ್ರನಂತೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳೆ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ಕಳೆಗಳು ಇದರಿಂದ ಅವರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಭಗವತ್ಕಳಾ ವಿಶೇಷವು ಹೆಚ್ಚುವುದು ಅದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕತ್ತಲು ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವದೆಂಬ ಭಾವ ||೭||

ಅನತಾರಿಕೆ:— ನಾವು ಪುಣ್ಯಸಾಪಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಸದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಜನಪನರಿಕೆಯ ಜೋರ ಪೊಳಲೆಡಳು

ಧನವ ಕದ್ದಿಯ್ಕೀ ಯಲವನವ

ಗುಣಗಳೆನೆಸದೆ ಪೊರೆವ ಕೊಡದಿರೆ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಸುವತೆರದಿ ||

ಅನುಚಿತೋಚಿತ ಕರ್ಮಕೃಪ್ತಾ

ಪರ್ಣವೆನಲು ಕೈಕೊಂಡು ತನ್ನರ

ಮನೆಯೊಳಿಟ್ಟು ನಂದಬಡಿಸುವ ಮಾಧವಾನತರ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಜನಪವ=ಜನರನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ರಾಜನ, ಅರಿ
ಕೆಯ=ತಿಳಿವಳಿಕೆಗೆ ಬಂದ, ಚೋರ=ಕಳ್ಳನು, ಪೊಳಲೊಳು=ತನ್ನ ಪಟ್ಟ
ಣದೊಳಗೆ, ಕದ್ಮಿಯ್ಯ=ಕದ್ಮುತಂದ, ಧನವ=ಹಣವನ್ನು, ಈಯಲು=
ರಾಜನಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಕ್ಷಮೆಬೇಡಿದರೆ ಅವನ=ಆ ಚೋರನ, ಅವಗುಣಗಳ=
ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸವನ್ನು, ಎಣಿಸದೆ=ಗಣನೆಗೆತಾರದೆ ಪೊರೆವ=ರಕ್ಷಿಸುವನು,
ಕೊಡದಿರೆ=ಹಣವನ್ನು ರಾಜನಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಸದಿದ್ದರೆ, ಶಿಕ್ಷಿಸುವ, ತೆರದಿ=ಇದ
ರಂತೆ, ಅನುಚಿತ=ಉಚಿತವಲ್ಲದ, (ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಷಿ
ದ್ಧವಾದ ಕರ್ಮಗಳು) ಉಚಿತಕರ್ಮ=ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸಿರುವ ಕರ್ಮಗಳು
ಅಂದರೆ ಒಟ್ಟು ಪಾಪಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಕೃಷ್ಣಾಪರ್ಣವೆನಲು=ಭಕ್ತಿ
ಯಿಂದಲೂ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದಿಂದಲೂ ಭಗವಂತನಿಗೆರ್ಪಿಸಿ ಕ್ಷಮೆಬೇಡಿದರೆ
ಕೈಕೊಂಡು=ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಮಾಧವ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯ
ಣನು, ಆನತರ=ಬಹು ವಿನಯದಿಂದ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವನು, ತನ್ನ ಅರಮನೆ
ಯೊಳಗಿಟ್ಟು ಆನಂದಬಡಿಸುವ

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಊರೊಳಗೆ ಕಳ್ಳತನಮಾಡಿದ ಕಳ್ಳನು ಇವನು ಕಳ್ಳ
ನೆಂದು ರಾಜನ ತಿಳಿವಳಿಕೆಗೆ ಬಂದ ಕೂಡಲೆ ತಾನು ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡಿ ತಂದ
ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ವಂಚಿಸದೆ ರಾಜನ ಮುಂದಿರಿಸಿ “ ಪ್ರಭೋ! ನಾನು
ಕುಟುಂಬಿ, ದರಿದ್ರದೋಷದಿಂದ ಇಂತಹ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟೆನು
ನನ್ನ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ, ನನ್ನನ್ನು ದ್ಧರಿಸಬೇಕೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡರೆ,
ರಾಜನು ಕರುಣದಿಂದ ಅವನ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ಅವನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು
ವನು. ಕಳ್ಳನು ನಿಜವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಕದ್ದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿ
ದ್ದರೆ ಅವನನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸುವನು. ಇದರಂತೆ ನಾವು ಮಾಡುವ ಪುಣ್ಯಪಾಪ
ಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನ ತಿಳಿವಳಿಕೆಗೆ ಬಾರದೆ ಇರುವವೆ? ನಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನು
ಸಾರ ನಮ್ಮೊಳಗಿದ್ದು ಮಾಡಿಸುವವನೇ ಅವನು ಇಂತಹ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು
ತಾನೇ ಮಾಡಿದುದಾಗಿ ತಿಳಿದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸದಿದ್ದರೆ ಶಿಕ್ಷಿಸು
ವನು. ಹಾಗೆಲ್ಲದೆ ಪರಮ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ನಾನು ಮಾಡಿ

ದುದು ನಿನ್ನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೇ ಮಾಡಿರುವೆನು, ನೀನು ಅನುಗ್ರಹವೋ ನಿಗ್ರಹವೋ ಯಾವುದು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಸ್ವತಂತ್ರನು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ವಿನಯದಿಂದ ನಾವು ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದರೆ ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನಾದ ಹರಿಯು ನಮ್ಮ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಭಸ್ಮಮಾಡಿ ಪುಣ್ಯಗಳನ್ನು ಇಮ್ಮಡಿ ಮಾಡಿ ಅದಕ್ಕೆ ಫಲರೂಪವಾಗಿ ತನ್ನಂತಹ ಪುರದಲ್ಲಿಟ್ಟು ತನ್ನ ರೂಪವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಮಾಡಿಸಿ ಕೊಡುವನು ||೮||

ಅವತಾರಿಕೆ:—ಅನ್ನಾದಿ ನಾನುಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಅನ್ನದನ್ನಾದನ್ನನಾಮಕ
 ಮುನ್ನೆ ಪೇಳ್ವ ಪ್ರಕಾರ ಜೀವರೊ
 ಕನ್ನ ರೂಪಪ್ರವೇಶಗೈದವರವರ ವ್ಯಾಪಾರ ||
 ಬನ್ನ ಪಡದಲೆ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸಿ
 ಧನ್ಯರಿವರಹುದೆಂದೆನಿಸಿ ತ್ರೈ
 ಗುಣ್ಯವರ್ಜಿತತತ್ತದಾಹ್ವಯನಾಗಿ ಕರೆಸುವನು ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಅನ್ನದ=ಅನ್ನವನ್ನು ಕೊಡುವವನು, ಅನ್ನಾದ=ಅನ್ನವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುವವನು, ಅನ್ನ=ಸ್ವಯಂ ಅನ್ನರೂಪನು, ನಾಮಕ=ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ, ಅನ್ನದ, ಅನ್ನಾದ, ಅನ್ನ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ, ಮುನ್ನೆ ಪೇಳ್ವ ಪ್ರಕಾರ=ಇದರ ಹಿಂದೆ ೧೪ನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಜೀವರೊಳು, ತನ್ನ ರೂಪಪ್ರವೇಶಗೈದು=ತನ್ನರೂಪಗಳಿಂದ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿ, ಅವರವರ ವ್ಯಾಪಾರ=ಆಯಾಜೀವರು ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು, ಬನ್ನ ಪಡದಲೆ=ಲೇಕಾಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ, ಮಾಡಿ, ಮಾಡಿಸಿ, ಇವರು=ಈ ಜೀವರು ಧನ್ಯರಹುದು, ಯೆಂದೆನಿಸಿ, ತ್ರೈಗುಣ್ಯವರ್ಜಿತ=ಸತ್ಯಾದಿಪ್ರಾಕೃತ ಗುಣರಹಿತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು, ತತ್ತದಾಹ್ವಯನಾಗಿ=ಆಯಾ ಹೆಸರಿನಿಂದ, ಕರೆಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—“ಅನ್ನಂದದಾತೀತಿ ಅನ್ನದಃ” ಎಂಬ ನಿರ್ದೇಶನದಿಂದ ಅನ್ನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ಅನ್ನದನೆಂದು ಹೆಸರು. “ಅನ್ನಮ ತ್ರೀತಿ ಅನ್ನಾದಃ” ಅನ್ನವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ಅನ್ನಾದನು.

ತೈತ್ತರೀಯ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ “ಅದ್ಯತೇತ್ತಿಚ ಭೂತಾನಿ, ತಸ್ಮಾದನ್ನಂತದು ಚ್ಯುತೇ ಇತಿ” ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶನ ಮಾಡಿರುವರು. ಅದರ ಪ್ರಕಾರ, “ಅದ್ಯತ ಇತ್ಯನ್ವಂ; ಸರ್ವವತ್ತೀತ್ಯನ್ವಂ” ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ತಾನು ಅನ್ನರೂಪದಿಂದ ಜೀತನಿಗೆ ಉಪಜೀವ್ಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಅನ್ನನೆಂದು ಹೆಸರು, ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ ನುಂಗುವುದರಿಂದ ಅನ್ನನೆಂದು ಹೆಸರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಅನ್ನಾದ, ಅನ್ನದ, ಅನ್ನ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಹಿಂದೆ ಪಿತೃಗಣ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಾನ್ನ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಮತ್ತು ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಕೋಚವಾಗಿಯೂ ಸೂಚಿಸಿರುವರು. ಸಪ್ತಾನ್ನ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಜೀವರೋಳಗೆ ರೂಪಾಂತರಗಳಿಂದ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿ ಅವರವರು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ತಾನು ಮಾಡಿ ಅವರಿಂದ ಮಾಡಿಸುವನು. ಪರಮಾತ್ಮನು ರಾಜನಲ್ಲ, ಭೃತ್ಯನಲ್ಲ, ಭಾಗ್ಯವಂತನಲ್ಲ, ದರಿದ್ರನಲ್ಲ, ಕುರೂಪಿಸುರೂಪಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ತಾನು ಪ್ರಾಕೃತ ಗುಣರಹಿತನಾದರೂ, ಪ್ರಾಕೃತರಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವುದರಿಂದ, ರಾಜನೆಂತಲೂ, ಭೃತ್ಯನೆಂತಲೂ, ಭಾಗ್ಯವಂತ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಸಿಕೊಂಡು ರಾಜ, ಭೃತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರನ್ನು ಜೀವರಿಗೆ ಕೊಡಿಸುವನು.

||೯||

ಅವತಾರಿಕೆ:—ಎಂಟನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸುವನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಚಿದಾನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜೀವರು ಮಾಡಿದ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆನಂದಕ್ಕೆ ಕಳಂಕ ತಟ್ಟುವದೋ ಎನ್ನೋ ಯಂಬ ಮಂದ ಜನರ ಸಂಶಯವನ್ನು ಸದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸಲಿಲ ಬಿಂಜುಪಯೋದ್ಭಯೋಳು ಬೀ

ಳಲು ವಿಚಾರವನ್ನೆದ ಒಲ್ಲದೆ

ಜಲವು ತದ್ರೂಪವ ನೈದುವದೆಲ್ಲ ಕಾಲದಲಿ ||

ಕಲಿಮಲಾಪಹ ನರ್ಚಿಸುವ ಸ

ಶ್ಕಲಜರ ಕುಕರ್ಮಗಳು ತಾನಿ

ಶ್ಕಲುಷ ಕರ್ಮಗಳಾಗಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳ ಕೊಡುತಿಹವು ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಸಲಿಲಬಿಂದು=ನೀರಿನ ತೊಟ್ಟುಗಳು, ಪಯೋಬ್ಧಿ ಯೊಳು=ಕ್ಷೀರ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ, ಬೀಳಲು,ವಿಕಾರವನ್ನೆದಬಲ್ಲದೆ=ಆ ಕ್ಷೀರ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ಷೀರವು ವಿಕಾರಹೊಂದುವದೆ?ಜಲವು=ನೀರುಮಾತ್ರ, ತದ್ರೂಪವನ್ನೆದುವದು=ಕ್ಷೀರರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದುವದು. ಎಲ್ಲ ಕಾಲ ದಲಿ=ಎಂದೆಂದಿಗೂ, ಕಲಿಮಲಾಸಹನ=ಕಲಿಯುಗೆ ಸಂಬಂಧವಾದ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಶ್ರಿಹರಿಯನ್ನು ಅರ್ಚಿಸುವ=ಪೂಜಿಸುವ, ಸತ್ಕು ಲಜರ ಕುಕರ್ಮಗಳು=ಸಜ್ಜನರ ಪಾಪಗಳು, ತಾ=ತಾವು, ನಿಷ್ಕಲುಷ ಕರ್ಮಗಳಾಗಿ=ಶುದ್ಧವಾದ ಕರ್ಮರೂಪವಾಗಿ, ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳ, ಕೊಡು ತಿಹವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ನೀರನ ತೊಟ್ಟು ಬಿದ್ದರೆ ಹಾಲಿಗೆ ಹೆಪ್ಪು ಕೊಟ್ಟರೆ ವಿಕಾರ ಹೊಂದಿ ಮೊಸರು ಆಗುವಂತೆ, ಕ್ಷೀರ ಸಮುದ್ರದ ಕ್ಷೀರವು ಏನಾದರೂ ವಿಕಾರ ಹೊಂದಿ ಕೆಡುವುದೆ? ಎಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ಈ ನೀರಿನ ತೊಟ್ಟು ಮಾತ್ರ ಕ್ಷೀರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ತಾನೂ ಕ್ಷೀರವೇ ಆಗುವದು. ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ ೨೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ “ಕ್ಷೀರಾಬ್ಧೌಪತಿತಂ ತೋಽಯಂಯಥಾಕ್ಷೀರತ್ವಮಶ್ನುತೇ || ಜೀವಕರ್ಮಸುಖಂತದ್ವದ್ಧಾರಾವಾ ನಂದತಾಂಪ್ರಜೇತ್||” ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಉದಕವು ಹೇಗೆ ಕ್ಷೀರ ತ್ವವನ್ನೇ ಹೊಂದುವದೋ ಹಾಗೆ, ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಜೀವನ ಕರ್ಮವು ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗುವದು ಯೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ ಆಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಜೀವನು ಮಾಡು ವಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆರ್ಪಿಸಿ ಸದಾ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಗತಿಯೆಂದು ನಂಬಿ ಅವನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದರೆ ಇವನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಕುಕರ್ಮವು ಕ್ಷೀರ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಉದಕ ಬಿಂದುವಿನಂತೆ ಪರಮಾನಂದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಭಕ್ತನಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರೀತನಾಗಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಉದ್ಧರಿಸುವನು. ||೧೦||

ಅವತಾರಿಕೆ:—ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸರ್ವಪ್ರಕಾರ ಭಜಿಸುವವನನ್ನು ತಾಯಿಯು ಮಗುವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವಂತೆ ಪ್ರೀತಿಸುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಮೊಗದೊಳಗೆ ಮೊಗವಿಟ್ಟು ಮುದ್ದಿಸಿ
 ಮಗುವಿನಂ ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ ಸ್ನೇಹದಿ
 ತೆಗೆದು ತನ್ನಯ ಸ್ತನಗಳುಣಿಸುವ ಜನನಿಯಂದದಲಿ
 ಅಗಣಿತಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಪಾದಾ
 ಬ್ಜಗಳ ಧೇನಿಪ ಭಕ್ತಜನರಿಗೆ
 ಪ್ರಕಟಗನು ತಾನಾಗಿ ಸೌಖ್ಯಗಳೇವ ಸರ್ವತ್ರ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಮೊಗದೊಳಗೆ=ಮಗುವಿನ ಮುಖದೊಳಗೆ, ಮೊಗ
 ವಿಟ್ಟು=ತಾಯಿಯು ತನ್ನ ಮುಖವನ್ನಿಟ್ಟು ಮುದ್ದಿಸಿ, ಮಗುವಿನಂ=
 ಮಗುವನ್ನು, ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ=ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು, ಸ್ನೇಹದಿ, ತೆಗೆದು=ಎತ್ತಿ,
 ತನ್ನಯ, ಸ್ತನಗಳುಣಿಸುವ=ಮೊಲೆಯನ್ನು ಕುಡಿಸುವ, ಜನನಿಯಂದದಲಿ=
 ತಾಯಿಯಂತೆ, ಅಗಣಿತಾತ್ಮನು=ಅಸಂಖ್ಯಾ ಗುಣರೂಪ ಸ್ವರೂಪನಾದ
 ಪರಮಾತ್ಮನು, ತನ್ನ ಪಾದಾಬ್ಜಗಳ=ತನ್ನ ಪಾದಕಮಲಗಳನ್ನು. ಧೇನಿಪ
 ಭಕ್ತಜನರಿಗೆ=ಭಜನೆಮಾಡುವ ಭಕ್ತಜನರಿಗೆ ಪ್ರಕಟಗನು, ತಾನಾಗಿ=
 ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿರೂಪಗಳಿಂದ ಪಾಂಡವಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿದ್ದು ಅವ
 ರನ್ನುದ್ಧರಿಸಿದಂತೆ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪರೋಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪಾಂತರಗಳಿಂದ ದರ್ಶನ
 ವನ್ನಿತ್ತು, ಸರ್ವತ್ರ=ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲೂ, ಸೌಖ್ಯಗಳೇವ=ಸುಖವನ್ನಂ
 ಟುಮಾಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ತಾಯಿಯಾದವಳು ಮಗುವಿನಲ್ಲಿ ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ
 ಅದನ್ನೆತ್ತಿ ಮುದ್ದಾಡಿ, ಸ್ತನ್ಯಪಾನಮಾಡಿಸಿ ಸಂರಕ್ಷಿಸುವಂತೆ ಪರ
 ಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ, ಧ್ಯಾನಮಾಡುವವರ
 ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಅಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸದಾ
 ತನ್ನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸುಖವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು.
 ತಾಯಿಯು ಮಗುವನ್ನು ಮುದ್ದಿಸಿ ಸ್ತನ್ಯಪಾನಮಾಡಿಸಿದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
 “ನಹಿದೃಷ್ಟಾಂತೇ ಸರ್ವಂಸಾಮಾನ್ಯಂ” ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ದೃಷ್ಟಾಂತ
 ದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಸಾಮ್ಯ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ತಾಯಿಗೆ ಮಗುವನ್ನು ಮುದ್ದಿಟ್ಟು
 ಸ್ತನ್ಯಪಾನಮಾಡಿಸುವಾಗ ಎಷ್ಟು ವಾತ್ಸಲ್ಯ (ಪ್ರೀತಿ) ಇರುವುದೋ.
 ಅಷ್ಟು ವಾತ್ಸಲ್ಯವನ್ನು ಭಕ್ತವತ್ಸಲನೆಂಬ ಬಿರುದಾಂಕಿತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು
 ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಮಾಡುವನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಪಮಾನವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಕವಿಗಳು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಮುಖಿಯೆಂದು ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದುಂಟು. ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಕಣ್ಣಿಲ್ಲ, ಮೂಗಿಲ್ಲ, ಹಾಗೆ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದ ಉಪಮಾನವನ್ನು ಮುಖಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ಆ ಮುಖವು ಚನ್ನಾಗಿದೆಯೆಂದು ಯಾರೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಚಂದ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಕೂತಿರುವಾಗ ಪೂರ್ಣ ಚಂದ್ರಮಂಡಲವನ್ನು ನೋಡಿ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಆನಂದವನ್ನನುಭವಿಸುವೆವು ಅಂತಹ ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿರುವ ಆಹ್ಲಾದ ಗುಣವು ಯಾವ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿರುವುದೋ ಅಂದರೆ ಯಾವಸ್ತ್ರೀಯ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರೆ, ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೂ ನೋಡುತ್ತಿರಬೇಕೆಂದಿರುವುದೋ ಅಂತಹ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಚಂದ್ರಮುಖಿಯೆಂದು ವರ್ಣಿಸುವರು. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ವಾತ್ಸಲ್ಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಾಯಿಯ ಉಪಮಾನವು. ಹಾಗಾದರೆ ತಾಯಿಯಂತೆ ಅಂದರೆ ಸಾಕಾಗಿತ್ತು. ಮುಖದೊಳಗೆ ಮುಖವನ್ನಿಟ್ಟು ಮುದ್ದಿಸಿ ಮೋಲೆಯನುಣಿಸುವ ತೆರದಿ ಎಂದು ಇಷ್ಟೇಕೆ ಹೇಳಿದರೆಂದರೆ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮಕ್ಕಳಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ತಾಯಿಯು ತನ್ನ ಮನೆಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿಯು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ಮಗುವು ಹಸಿವಿನಿಂದ ಸ್ತನ್ಯಪಾನಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನಲ್ಲಿಬರಲು ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಪ್ರೀತಿಯು ಹುಟ್ಟಿ ಸ್ತನದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೀರವು ಸ್ರವಿಸುವುದು ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಾಯಿಗೆ ಮಗುವಿನಲ್ಲಿ ಯೆಂತಹ ಪ್ರೀತಿಯು ಇರುವುದೋ ಅಂತಹ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಸರ್ವದಾ ಮಾಡುವನೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ||೧೧||

ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವರ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಪಾಲಿಸುವನೆಂದು ಸದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತೋಟಗನು ಭೂವಾಯೊಳು ಬೀಜವ

ನಾಟದೀಕೆಂದೆನುತ ಹಿತದಲಿ

ಮೋಳೆಯನ್ನೀರಂತ್ತಿಸಸಿಗಳ ಸಂತ್ಯಸುವಂತೆ ||

ನಾಟುಬಡದಲೆ ಜಗದಿ ಬೀವರ

ಘೋಟಕಾಕೃನು ಸೃಜಿಸಿ ಯೋಗ್ಯತೆ

ದಾಟಗೊಡದಲೆ ಸಲಹುತಿಪ್ಪನು ಸರ್ವಕಾಲದಲಿ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ತೋಟಗನು = ತೋಟ ಮಾಡುವವನು, ಭೂಮಿಯೊಳು, ಬೀಜವ, ನಾಟಬೇಕೆಂದೆನುತ = ಬಿತ್ತಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ, ಹಿತದಲಿ = ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ, ವೋಟೆಯನ್ನೀರೆತ್ತಿ = ಕಪಿಲೆ ನೊದಲಾದ ನೀರೆತ್ತುವ ಸಾಮಗ್ರಿಯಸಹಾಯದಿಂದ ನೀರೆತ್ತಿ, ಸಸಿಗಳ = ಹುಟ್ಟಿದ ಅಥವಾ ನಾಟದ ಎಳೆ ಪೈರನ್ನು, ಸಂತ್ರೈಸುವಂತೆ = ತೃಪ್ತಿ ಬಡಿಸುವಂತೆ, ಪಾಟುಬಡದಲೆ = ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ, ಜಗದಿ = ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಜೀವರ = ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು, ಘೋಟಿ ಕಾಸ್ಯನು = ಹಯಗ್ರೀವ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಸೃಜಿಸಿ = ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ಸರ್ವ ಕಾಲದಲಿ, ಯೋಗ್ಯತೆ ದಾಟಗೊಡದಲೆ = ಜೀವರ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಮೀರದಂತೆ, ಅಂದರೆ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ವಾಗಿ ಸಲಹುತಿಪ್ಪನು = ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ತೋಟವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹದ ಮಾಡಿ ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತಿ ಕಪಿಲೆ ನೊದಲಾದವುಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ನೀರು ಚೆಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಸಸಿಗಳನ್ನು ವೃದ್ಧಿಮಾಡಿ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವಂತೆ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವರನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು. ತೋಟಗನು ಭೂಮಿಯ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಬೀಜವನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿ, ಸಸಿಗಳ ಜಾತಿಯನ್ನನುಸರಿಸಿ, ಭತ್ತದ ಸಸಿಗಳಿಗೆ ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿ ನೀರು ಯಾವಾಗಲೂ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು, ಕೆಲವು ಸಸಿಗಳಿಗೆ ೪ ದಿವಸಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ, ಕೆಲವು ಸಸಿಗಳಿಗೆ ೮ ದಿವಸಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ, ಕೆಲವು ಧಾನ್ಯಗಳಿಗೆ ನೀರು ಚೆಲ್ಲದೆ ಮಳೆನೀರಿನಿಂದಲೆ, ಹೀಗೆ ಸಸಿಯ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ನೀರು ಚೆಲ್ಲಿ ಸಸಿಗಳನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವರ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ, ದೇವಮಾನವಾದಿ ಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಯಾವಯಾವ ಜೀವರನ್ನು ಯಾವಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂರಕ್ಷಿಸಬೇಕೋ ಆ ಪ್ರಕಾರ ಮಾಡುವನು. ತೋಟ ಮಾಡುವವನಿಗೆ ನೀರು ನೊದಲಾದವು ಚೆಲ್ಲಿ ಸಸಿಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದ ಬಹಳ ಆಯಾಸವಾಗುವುದು ಹಾಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾಸವಾಗುವುದೇನೋ ಅಂದರೆ ಪಾಟುಬಡದಲೆ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಆ ಸಂತಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿರುವರು. ಅದರಿ ತೋಟಗನು ಮಾಡುವುದು ಮುಂದಿನ ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ, ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿರಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಲೇ ಮಾಡುವುದು.

ಡುವನು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನು. ಕರುಣಾ ಸಮುದ್ರನು ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ||೧೨||

ಅವತಾರಿಕೆ:—ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿ ನಮ್ಮನ್ನು ದ್ಧರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಾದಿರಲು ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕಾಮ್ಯ ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಅನ್ಯ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಭಜಿಸುವವರು ಮೂರ್ಖರೆಂದು ಸದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ಭೂಮಿಯೊಳು ಜಲವಿರೆ ತೃಷಾರ್ತನು
ತಾ ಮರೆದು ಮೊಗವೆತ್ತಿ ಎಣ್ಣೆ ಶಿ
ವ್ಯೋಮಮಂಡಲದೊಳಗೆ ಕಾಣದೆ ಪುಡುಕುವಂದದಲಿ ||
ಶ್ರೀಮನೋರಮ ಸರ್ವರಂತ
ರ್ಯಾಮಿಷಾಗಿರೆ ತಿಳಿಯಲರಿಯದೆ
ಭ್ರಾಮಕರು ಭಜಿಸುವರು ಭಕ್ತಿಯಲನ್ಯ ದೇವತೆಯ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಭೂಮಿಯೊಳು ಜಲವಿರೆ, ತೃಷಾರ್ತನು=ಬಾಯಾರಿಕೆಯುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯನು, ತಾ=ತಾನು ಮರೆದು=ಮರತು. ಹುಡುಕದೆ, ಮೊಗವೆತ್ತಿ=ಮುಖವನ್ನೆತ್ತಿ, ವ್ಯೋಮಮಂಡಲದೊಳಗೆ=ಆಕಾಶದೊಳಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಶಿ=ಽ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲೂ, ಕಾಣದೆ=ನೀರನ್ನು ಕಾಣದೆ ಪುಡುಕುವಂದದಲಿ=ಹುಡುಕುವಂತೆ. ಶ್ರೀಮನೋರಮ=ರಮಾದೇವಿಯರ ಮನಸ್ಸನ್ನಪಹರಿಸುವ ರೂಪಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಸರ್ವರಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿರೆ=ಪ್ರತಿಒಬ್ಬರ ಹೃದಯಕಮಲದಲ್ಲಿದ್ದ ರೂ, ತಿಳಿಯಲರಿಯದೆ=ಅದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಉಪಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ, ಭ್ರಾಮಕರು=ಭ್ರಾಂತಿಯುಳ್ಳವರು, ಅನ್ಯದೇವತೆಯ=ಉಚ್ಚಿಷ್ಟಗಣಪತಿ ಮೊದಲಾದ ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಭಕ್ತಿಯಲಿ ಭಜಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಭೂಮಿಯಮೇಲೆ ಕೆರೆಭಾವಿಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿರುವುದನ್ನು, ಕೇಳಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಯೋಗ್ಯತೆ ಇಲ್ಲದೆ ಮೂರ್ಖನು ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ಹುಡುಕುವುದು ಬಿಟ್ಟು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಽ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾದರೂ ನೀರಿರುವುದೇನೋ ಯೆಂದು ತಲೆ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ನೋಡಿದರೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು? ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ನೀರು ದೊರೆಯು

ವುದೆ? ಹಾಗೆಯೇ ಜಗತ್ಪ್ರಭುವಾದ ಸ್ವಾಮಿಯು ಸರ್ವವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿ ಭಕ್ತರನ್ನು ದ್ವಂದ್ವರಿಸಲು ಪ್ರತಿ ಒಬ್ಬರ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾದಿರಲು, ಅಲ್ಪವಾದ ವಿಷಯಾದಿ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಚ್ಛಿಷ್ಟ ಗಣಪತಿ ಮೊದಲಾದ ಅನ್ಯದೇವತೆಯನ್ನು ಭಜಿಸುವರು. ಅದರಿಂದಾಗುವ ಫಲವೇನು. ಆಗಲೂ ಅನ್ಯದೇವತೆಗಳ ಅಂತರಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ವರವನ್ನು ಕೊಡುವವನು. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಭಜಿಸಿದರೆ ಶಾಶ್ವತಫಲವು ಬರುವದೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ||೧೩||

ಅನತಾರಿಕೆ:—ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸುವುದರಿಂದ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ ಫಲವಾಗುವುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಫಲವು ವೈಕುಂಠವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮುಖ್ಯಫಲ ವೈಕುಂಠ ಮುಖ್ಯಾ
 ಮುಖ್ಯಫಲಮಹರಾದಿಲೋಕಾ
 ಮುಖ್ಯಫಲವೈಷಿಕವೆಂದರಿತಭಕುತಿಯಿಂದ ||
 ರಕ್ತಸಾರಿಯು ಭಜಿಸುತಲೆ ನಿ
 ದ್ವುರ್ಬೀನಾಗುನಿರಂತದಿ ನೋರೆ
 ವೊಕ್ಕ ವರ ಬಿಡಭಕ್ತವತ್ಸಲ ಭಾರತೀಶಪಿತಾ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಮುಖ್ಯಫಲ=ಭಗವಂತನಾರಾಧನೆಯಿಂದ ನಾವು ಹೊಂದಬೇಕಾದ ಫಲಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು, ವೈಕುಂಠ=ವೈಕುಂಠ ಲೋಕವನ್ನು ಸೇರುವುದು ಮುಖ್ಯಾ ಮುಖ್ಯಫಲ=ಮುಖ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ. ಅಮುಖ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ ಮಧ್ಯಮ ಫಲವು ಮಹರಾದಿಲೋಕ=ಮಹಾಲೋಕ, ಜನೋಲೋಕ ನೊದಲಾದ ಲೋಕವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು, ಅಮುಖ್ಯಫಲ=ಅಮುಖ್ಯವಾದ ಫಲವು, ವೈಷಿಕವು=ವಿಷಯ ಸುಖವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು, ಎಂದರಿತು=ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ಅತಿ ಭಕುತಿಯಿಂದ=ಹೆಚ್ಚಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ರಕ್ತಸಾರಿಯು=ರಾಕ್ಷಸರ ಶತ್ರುವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಭಜಿಸುತಲೆ=ಭಜನೆ ಮಾಡುತ್ತ, ನಿರ್ದುರ್ಬೀನಾಗು=ಶಾಶ್ವತವಾದ ದುಃಖ ರಹಿತವಾದ ವೈಕುಂಠವನ್ನು ಹೊಂದು, ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿವುಳ್ಳ ಭಾರತೀಶ=

ಪಿತಾ= ಭಾರತೀಪತಿಯಾದ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣದೇವರ ತಂದೆಯಾದ ಶ್ರೀಹ ರಿಯು, ನಿರಂತರಃ= ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ, ನೋರಿಪೂಕ್ತವರ ಬಿಡ= ರಕ್ಷಿಸದೆ ಬಿಡನು. ||೧೪||

ತಾತ್ಪರ್ಯ:— ಫಲಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಫಲವೆಂತಲೂ, ಮುಖ್ಯಾ ಮುಖ್ಯವೆಂತಲೂ, ಅಮುಖ್ಯವೆಂತಲೂ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳುಂಟು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ವೈಕುಂಠಲೋಕವು, ಇದೇ ಮುಖ್ಯ ಫಲವು. ಈ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ನಿಷ್ಕಾಮದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಭಜಿಸಬೇಕು. ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಧ್ಯಮ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾ ಮುಖ್ಯವಾದ ಮಹರ್ಲೋಕ, ಜನೋಲೋಕ, ತಪೋಲೋಕ, ಸತ್ಯಲೋಕ ನೊದಲಾದ ಲೋಕಗಳು ದೊರೆಯುವವು. ಈ ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಹೋದವರು ಶಾಪಾದಿಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಬರುವ ಸುಖವ ಉಂಟು. ಆದರೂ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳಂತೆ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೀಣವಾಗಿ ಭ್ರಷ್ಟರಾಗಿ ಕೆಳಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಮುಕ್ತಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಮುಕ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಕೂಡಿ ಮುಕ್ತರಾಗುವರು. ಯದ್ಯಪಿ ಮುಕ್ತರಾಗುವವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೊಂದಿಗೇನೆ ಮುಕ್ತಿಯು. ಆದರೂ ವೊದಲೇ ಸಾಧನವೂರ್ತಿಯಾಗಿ ವೈಕುಂಠಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟವರು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ಸುಖವನ್ನನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಕಾಲವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಮಹರಾದಿಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವರು ಹಾಗೆಲ್ಲ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿ ಮುಕ್ತರಾಗುವರು. ಈ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಗೆ ಬರುವ ಸಂಭವವೂ ಉಂಟು, ಕೇವಲ ಅಮುಖ್ಯ ಫಲವು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕ, ಅಥವಾ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವಿಷಯಾದಿ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು, ಇವೆರಡು ಕೇವಲ ನಶ್ವರವಾದುವು. ಪುಣ್ಯವಿರುವವರೆಗೂ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನನುಭವಿಸುವರು. ಪುಣ್ಯಕ್ಷೀಣವಾಗಲು ಭ್ರಷ್ಟರಾಗುವರು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಂಡಿಲ್ಯತತ್ವದ ನಾಕ್ಯ— “ಅಧಮಾತ್ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಾದಿರ್ನುಧ್ಯಮಾದ್ಯುಹ್ಯಣಃಪದಂ || ಉತ್ತಮಾ ನ್ಯೋಕ್ತಮಾಪೋತಿ ಪ್ರಸಾದಾಚ್ಚ ಕ್ರಪಾಣಿನಃ ||” ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧಮಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಷಯ ಸುಖಾನುಭವವಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳಾಗಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವದು. ಮಧ್ಯಮ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಮಹ

ಲೋಕ ಮೊದಲು ಸತ್ಯಲೋಕದವರೆಗೂ ಇರುವ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವರು. ಪರಮಾತ್ಮನ ಉತ್ತಮ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಸೇರುವರು ಎಂದಿರುವುದು. ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೆ ದಾಸರಾಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಭಕ್ತವತ್ಸಲನು. ನೀನೇ ಗತಿಯೆಂದು ಮರಿಹೊಕ್ಕವರನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಬಿಡನು. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸಿ ಉತ್ತಮ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಪಡೆದು ಮುಖ್ಯಫಲವಾದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸ್ವರೂಪ ಸುಖವನ್ನನುಭವಿಸು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ||೧೪||

ಅವತಾರಿಕೆ:—ಭಾಗವತಾದಿ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಸಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. “ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೀತ” ಸ್ವರ್ಗಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನು ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಿರುವುದು. ಹೀಗಿರಲು ಫಲವನ್ನಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳು ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವವೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಿದರೆಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ

ವ್ಯಾಧಿಯಿಂ ಪೀಡಿತ ಶಿಶುವಿಗೆ ಗು

ಡೋದಕವ ನೆರದದಕೆ ಔಷಧಿ

ತೇದುಕೂಡಿಸುವ ತಾಯಿಯೋಪಾದಿಯಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞ ||

ಬಾದರಾಯಣ ಭಕ್ತಜನಕೆ ಪ್ರ

ಸಾದರೂಪಕನಾಗಿ ಭಾಗವ

ತಾದಿಯಲಿ ಪೇಳಿದನು ಧರ್ಮಾರ್ಥಗಳೆ ಫಲನೆಂದು ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ವ್ಯಾಧಿಯಿಂ=ರೋಗದಿಂದ, ಪೀಡಿತ=ಪೀಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಶಿಶುವಿಗೆ=ಮಗುವಿಗೆ ಗುಡೋದಕವನೆರೆದು=ರುಚಿ ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಬೆಲ್ಲದನೀರನ್ನು=ಪಾನಕ ಕೊಟ್ಟು, ಅದಕೆ=ಆ ಪಾನಕಕ್ಕೆ, ಔಷಧಿ=ಔಷಧಿಯನ್ನು, ತೇದು=ಗಂಧದಂತೆ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ತೆಗೆದು ಪಾನಕದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ, ಕೂಡಿಸುವ ತಾಯಿಯೋಪಾದಿಯಲಿ, ಸರ್ವಜ್ಞ=ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ, ಬಾದರಾಯಣ=ಬದರೀ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಬಾದರಾಯಣ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯರಾದ ವೇದವ್ಯಾಸ ದೇವರು, ಭಕ್ತಜನಕೆ, ಪ್ರಸಾದರೂಪಕನಾಗಿ=ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ,

ಭಾಗವತಾದಿಯಲಿ, ಧರ್ಮಾರ್ಥಗಳೆ ಫಲವೆಂದು=ಕಾಮ್ಯ ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಅದರಿಂದ ಧರ್ಮ ಅರ್ಥ ಮೊದಲಾದ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳು ಸಿದ್ಧಿಸುವನೆಂದು ಪೇಳಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಛೋಕದಲ್ಲಿ ತಾಯಿಯಾದವಳು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬಂದಿರುವ ರೋಗವನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಔಷಧವನ್ನು ಹಾಕಬೇಕಾದರೆ, ಆ ಮಕ್ಕಳು ಆ ಔಷಧವನ್ನು ಕುಡಿಯಲು ಒಪ್ಪದೆ ಅಳುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಆಗ ಆ ಮಕ್ಕಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಬೆಲ್ಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು “ ಇಗೋ ಈ ಔಷಧವನ್ನು ಕುಡಿದುಬಿಡು ಈ ಬೆಲ್ಲವನ್ನು ತಿನ್ನಬಹುದು ” ಎಂದು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬೆಲ್ಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಔಷಧವನ್ನು ಕುಡಿಸುವಳು. ಆದರೆ ಬೆಲ್ಲದಿಂದ ರೋಗಶಾಂತಿಯೆ? ಅಥವಾ ಔಷಧವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಬೆಲ್ಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿದ ತಾಯಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಔಷಧವನ್ನು ಕುಡಿದುದಕ್ಕೆ ಫಲವು ಬೆಲ್ಲವನ್ನು ತಿನ್ನುವುದು ಯೆಂಬುವದೆ? ಎರಡೂ ಅಲ್ಲ. ಹಟನಾಡುವ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ರುಚಿ ತೋರಿಸುವದೇ ತಾಯಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ, ಔಷಧದಿಂದ ಆಗುವ ಫಲ ರೋಗಶಾಂತಿ. ಇದರಂತೆ ನಿಷ್ಕಾಮನಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸುವುದೇ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ರೋಗಕ್ಕೆ ಔಷಧವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯಿಟ್ಟು ಇರುವ ಬಾಲಕರಂತಿರುವ, ಯೋಗ್ಯರಾದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು, ರುಚಿಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿರುವದೇ ಹೊರತು ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಲೇ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶ್ಯವು ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರದಲ್ಲ. ಭಾಗವತ ದ್ವಾದಶಸ್ಕಂಧದ ಕಡೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಭಾಗವತ ಶ್ರವಣಮಾಡಿದರೆ “ ಘೃತಕುಲ್ಯಾಃ ಪಯಃಕುಲ್ಯಾಃ ಮದುಕುಲ್ಯಾಶ್ಚತತ್ಫಲಂ ” ತುಷ್ಟದ ದೋಣಿಗಳು, ಹಾಲಿನ ದೋಣಿಗಳು ಜೇನು ತುಷ್ಟದ ದೋಣಿಗಳು ಇವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆಗುವವು. ಕುಲ್ಯ ಅಂದರೆ ದೇವಖಾತವೆಂದು ಬಿಟ್ಟು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಅಡಿವಾರದಲ್ಲಿ, ಶಿಡಿಲು ಮೊದಲಾದಕಾರಣಗಳಿಂದ ತಾನಾಗಿ ಆಗಿರುವ ಡೋಣಿಗಳಿಗೆ ಹೆಸರು. ಹಾಗೆ ಹಾಲು ಮೊದಲಾದ ದೋಣಿಗಳು ಭಾಗವತ ಶ್ರವಣಮಾಡುವವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆಗುವನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅಂದರೆ ಅಂತಹ ಮಹದೈತ್ವರೈಬರುವದೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಮತ್ತು ನಾರಾಯಣ ವರ್ಮಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ

ಳನ್ನು ಜಪಿಸಿದರೆ, “ ರಾಜದಸ್ಯುಗ್ರಹಾದಿಭ್ಯೋವ್ಯಾಧ್ಯಾಭ್ಯಶ್ಚ ಕಶ್ಚ ನ” ಅವನಿಗೆ ರಾಜನಿಂದಾಗಲಿ, ಚೋರನಿಂದಾಗಲಿ ನವಗ್ರಹಗಳಿಂದಾಗಲಿ, ರೋಗಗಳಿಂದಾಗಲಿ ಅಂತು ಯಾವವಿಧವಾದ ಪೀಡೆಯು ಆಗುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುವ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದೇ ಆಗಲಿ, ಈ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಇಷ್ಟೇ ಫಲವೆಂದಾಗಲಿ ಅಲ್ಲ. ಅಲ್ಪಾಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶ ಮಾಡಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುವರು, ಇವೇ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೇ ಭಗವತ್ತೀತಿಗೋಸ್ಕರ ಮಾಡಿದರೆ ಅದರ ಫಲ ಮುಕ್ತಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ “ಕರ್ಮಣ್ಯೇವಾಧಿಕಾರಸ್ತೇ ಮಾಫಲೇಷು ಕದಾಚನ” ಕರ್ಮಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಿನಗೆ ಅಧಿಕಾರವೇ ಹೊರತು ಫಲವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನೇ ಹೇಳಿರುವನು. ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಫಲಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ರುಚಿತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೆಂದು ತಿಳಿದು ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಭಗವತ್ತೀತಿಗೋಸ್ಕರ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕು

||೧೫||

ಅವತಾರಿಕೆ:—ಸಂಸಾರವು ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಸುಖಪಡುವುದನ್ನು ದೂರದಿಂದ ನೋಡುವಾಗ ರಮಣೀಯವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು, ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕರೆ ಬಹಳ ಕಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುವದೆಂದು ಸದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ —

ದೂರದಲ್ಲಿಹ ಪರ್ಮಕ ಘನಾ

ಕಾರ ತೋರ್ಪದು ನೋಳ್ವ ಜನರಿಗೆ

ಸಾರ ಗೈಯಲು ಸರ್ವ ವ್ಯಾಘ್ರಗಳಿಂದಿ ಭಯವಿಹುದು||

ಘೋರತರ ಸಂಸಾರ ಸೌಖ್ಯಾ

ಸಾರ ತರವೆಂದರಿದು ನಿತ್ಯ ರ

ವಾ ರಮಣನಾರಾಧಿಸುವರದರಿಂದಿ ಬಲ್ಲ ವರಾ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ದೂರದಲ್ಲಿಹ=ದೂರದಲ್ಲಿರುವ, ಪರ್ಮತ=ಬಿಟ್ಟವು. ಘನಾಕಾರ=ಮೇಘದಂತೆ ನುಣುಪಾದ ಆಕಾರ ಉಳ್ಳದ್ದಾಗಿ, ನೋಳ್ವ ಜನರಿಗೆ, ತೋರ್ಪದು=ಕಾಣುವುದು, ಸಾರಗೈಯಲು=ಸಮೀಪಕ್ಕೆ

ಹೋಗಿನೋಡಲು, ಸರ್ಪ = ಹಾವುಗಳು, ವ್ಯಾಘ್ರಗಳಿಂದ = ಹುಲಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ, ಭಯವಿಹುದು = ಭಯಂಕರವಾಗಿರುವುದು, ಹಾಗೆಯೇ, ಘೋರತರ ಸಂಸಾರಸೌಖ್ಯ = ಅನುಭವಿಸಲು ಅಶಕ್ಯವಾದ ಭಯಂಕರವಾದ ಸಂಸಾರ ಸೌಖ್ಯವನ್ನು, ಅಸಾರತರವೆಂದರಿದು = ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನವಾದುದೆಂದು ತಿಳಿದು, ಅದರಿಂದ = ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೆ ಬಲ್ಲವರು = ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ರಮಾರಮಣನ = ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಆರಾಧಿಸುವರು = ಪೂಜಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—“ದೂರತಃ ಪರ್ಮತೋರಮ್ಯಃ” ಎಂಬಂತೆ ಪರ್ಮತವನ್ನು ದೂರದಿಂದ ನೋಡಿದರೆ, ಮೇಘವಿದ್ದಂತೆ ನುಣುಪಾಗಿಯೂ, ರಮಣೀಯವಾಗಿಯೂ ಕಾಣುವುದು. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಸರ್ಪ, ಹುಲಿ, ಮೊದಲಾದ ದುಷ್ಟಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಭಯಂಕರವಾಗಿ ಇರುವುದು, ಅದರಂತೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲೂ ದೊಡ್ಡ ಮಹಡಿಯ ಮನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹಂಸ ತೂಲಿಕಾ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖಪಡುತ್ತಾ ಹೆಂಡರು ಮಕ್ಕಳೊಂದಿಗಿರುವವರನ್ನು ನೋಡಿ ಇವರು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಸುಖದಿಂದಿರುವರು ಎಂದು ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡು ನಾವು ಅವರಂತೆ ಸುಖಪಡಬೇಕೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತಗಲಿಕೊಂಡು ನಾನಾಪ್ರಕಾರ ದುಃಖಾನುಭವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ ಜನ್ಮಕ್ಕೂ ಸಂಸಾರವು ಬೇಡವೆಂದು ತೋರುವುದು. ಅದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಅಸಾರತರವಾದ ಈ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆರಾಧನೆ ಒಂದೇ ಸಾರವಾದುದೆಂದು ತಿಳಿದು ಶ್ರೀ ರಮಾರಮಣನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿರುವರು ||೧೬||

ಅವತಾರಿಕೆ:—ಅಸ್ವತುತ್ರನಾದ ಮನುಷ್ಯನು ತಾನು ಸ್ವತಂತ್ರ ದಿಂದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೀನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ದಾನ ಧರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ, ಆ ಫಲಗಳೆಲ್ಲವು ಹಸಿ (ಸುಡದೆ ಇರುವ) ಗೆಡಿಗೆಯಲ್ಲಿನ ನೀರಿನಂತೆ ಎಲ್ಲವೂ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಹೋಗುವದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಕೆಸರ ಘಟಗಳ ಮಾಡಿ ಬೇಶಿಕೆ

ಬಿಸಲೊಳೆಟ್ಟಿಣಗಿಸಿದರದುಘನ

ರಸವ ತುಂಬಲಬಹುದೆ ಸರ್ಮಸ್ವತಂತ್ರ, ತಾನೆಂಬಾ||

ಕಶುಪನರ ನೇನೇನು ಮಾಳ್ವಾ

ನಶನ ದಾನ ಸ್ನಾನ ಕರ್ಮಗ

ಳೊಸರಿ ಪೋಷಣ ಬರಿದೇ ದೇಹಾಯಾಸವನೆ ಕೊಟ್ಟು||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಕೆಸರ ಘಟಗಳ=ಮಣ್ಣಿನ ಕೆಸರಿನಿಂದ ಗಡಿಗೆಗೆ
ಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಬೇಶಿಕೆ ಬಿಸಲೊಳು=ಗ್ರೀಷ್ಮಮತುವಿನ ಬಿಸಿಲಿನೊಳಗೆ
ಅವುಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟು, ಒಣಗಿಸಿದರೆ, ಅದು=ಅಡರೊಳಗೆ, ಘನರಸವ=
ಘನತರ ನೀರು ನೊದಲಾದ ದ್ರವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು, ತುಂಬಲುಬಹುದೆ=
ತುಂಬಲಾದೀತೆ? ಅದರಂತೆಯೇ ಸರ್ವ ಸ್ವತಂತ್ರ ತಾನೆಂಬ=ನಾನೇ
ಎಲ್ಲಾ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆಂಬ ಪಶುಪನಂ=ದನಕಾಯುವನಂತಿ
ರುವ ಮೂರ್ಖಪುರುಷನು, ಯೇನೇನು ಮಾಳ್ವ=ಯಾವ ಯಾವ ಕಾರ್ಯಗ
ಳನ್ನು ಮಾಡುವನೋ ಅಂತಹ, ಅನಶನ=ಉಪವಾಸ, ದಾನ, ಸ್ನಾನ ನೊದ
ಲಾದ ಕರ್ಮಗಳು, ಬರಿದೆ, ದೇಹಾಯಾಸವನೆ, ಕೊಟ್ಟು=ಸುಮ್ಮನೆ ದೇಹ
ಶ್ರಮ ಮಾತ್ರ ಉಂಟುಮಾಡಿ, ಒಸರಿಪೋಷಣ=ಹೊರ ಹೊರಟ್ಟು
ಹೋಗಿಬಿಡುವವು

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಘಟವನ್ನು ಮಾಡಿ ಬಿಸಿಲಿನೊಳಗೆ
ಒಣಗಿಸಿ ನೀರು ತುಂಬಿದರೆ ಅದರಲ್ಲಿನ ನೀರೆಲ್ಲವೂ ಸೋರಿಹೋಗುವುದು.
ಅದೇ ಘಟವನ್ನು ಚನ್ನಾಗಿ ಸುಟ್ಟು, ನೀರು ತುಂಬಿದರೆ ನಿಲ್ಲುವದು. ಅದ
ರಂತೆ ದೇಹವೆಂಬ ಘಟದಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷನು, ತಾನೇ ಸ್ವತಂತ್ರದಿಂದ
ಕರ್ಮಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದರೆ ಈ ದೇಹವು ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಹುಟ್ಟಿದಂತೆಯೇ ಇದ್ದು
ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯವೆಲ್ಲವೂ ನಿಷ್ಫಲವಾಗಿ ಹೋಗಿಬಿಡುವುದು. ಘಟ
ವನ್ನು ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟಂತೆ, ಶರೀರಕ್ಕೆ, ಭಗವಂತನೇ ಸ್ವತಂತ್ರ
ಕರ್ತನು, ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವೇ ಅಗ್ನಿಪ್ರಾಯವು. ಅದ
ರಿಂದ ಸುಟ್ಟ ಘಟವು ಹೇಗೆ ನಿರನ್ನು ಹೊರಗೆ ಬಿಡಲಾರದೋ ಹಾಗೆ
ದೇಹವು ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಹೊರಗೆ ಬಿಡದೆ ಕಾಪಾಡುವದು. ಆದ್ದ
ರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಂದು ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗ
ಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸದೆ, ತಾನೇ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತನೆಂದು ಭಾವಿ
ಸುವ ಪಶುಪ್ರಾಯನಾದ ಮನುಷ್ಯನು ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ ದಾನಾದಿಕರ್ಮ
ಗಳೆಲ್ಲ ಬರೆ ದೇಹಾಯಾಸಮಾಡಿ ನಿಷ್ಫಲವಾಗುವದೆಂಬ ಭಾವ ||೧೬||

ಅನತಾರಿಕೆ:—ವೈಷ್ಣವರಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾದುವು ವಿಷ್ಣು ದೀಕ್ಷಾ. ಇವು ಅಂತರ, ಬಾಹ್ಯ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ, ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮೂರು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಅಂತರ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಎರಡು ದೀಕ್ಷೆಗಳೆಂದವು ಬಾಹ್ಯಂ
ತರವೆನಿಸ ನಾಮದಲಿ ಬುಧರಿಂ
ದಂತು ದೀಕ್ಷಿತನಾಗು ದೀರ್ಘ ದ್ವೇಷಗಳ ಬಿಟ್ಟು ||
ಹರಿಯೆ ಸರೋತ್ತಮ ಕ್ಷರಾಕ್ಷರ
ಪುರುಷ ಪೂಜಿತವಾದ ಜನ್ಮಾ
ದೈರ ಎದೊರ ಸುಖಾತ್ಮ ಸರ್ವಗನೆಂದು ಸ್ಮರಿಸುತಿರು || .

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಬಾಹ್ಯಂ=ಹೊರಗಿನ ದೀಕ್ಷೆ, ಅಂತರಂ=ಒಳಗಿನ ದೀಕ್ಷೆ, ಯೆನಿಸ ನಾಮದಲಿ=ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ, ಎರಡು ದೀಕ್ಷೆಗಳು, ಇಂದವು=ಇರುವವು, ಬುಧರಿಂದ=ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ, ಅಂತು=ಈ ದೀಕ್ಷೆಗಳ ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿದು, ದೀಕ್ಷಿತನಾಗು=ದೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸು, ದೀರ್ಘದ್ವೇಷಗಳ ಬಿಟ್ಟು=ಯಾರಲ್ಲೂ ದೀರ್ಘದ್ವೇಷವನ್ನು ಮಾಡದೆ, ಹರಿಯೇ ಸರೋತ್ತಮಂ=ರಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನು, ಕ್ಷರಾಕ್ಷರ ಪುರುಷ ಪೂಜಿತವಾದಂ=ಕ್ಷರಂ=ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲ ಜೀವರು, ಅಕ್ಷರಂ=ರಮಾದೇವಿಯರು, ಪುರುಷಂ=ಇಂತಹ ಕ್ಷರಾಕ್ಷರ ಪುರುಷ ಸಂಕೇತವುಳ್ಳ ರಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ, ಪೂಜಿತ ಪಾದಂ=ಪೂಜಿತವಾದ ಪಾದ ಕಮಲವುಳ್ಳವನು, ಜನ್ಮಾದಿ=ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ ನೊದಲಾದ, ಅರವಿದೂರಂ=ದೋಷ ಎದೂರನು. (ದೋಷಗಳು ಇಲ್ಲದವನು) ಸುಖಾತ್ಮಂ=ಸುಖ ಸ್ವರೂಪನು, ಸರ್ವಗನುಂ=ಸರ್ವತ್ರವಾಸಮಾಡುವವನು, ಎಂದು ಸ್ಮರಿಸುತಿರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ವೈಷ್ಣವರಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾದುದು ದೀಕ್ಷಾಸ್ವೀಕಾರವು. ವಿಷ್ಣುದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದವನು ವೈಷ್ಣವನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ ೭ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ—“ಸರ್ವಾಸಾನುಪಿ ದೀಕ್ಷಾಣಾಂ ವಿಷ್ಣು ದೀಕ್ಷಾಧಿಕಾಮತಾ | ಯತಃಸರ್ವೇತ್ಯರೋವಿಷ್ಣುರ್ದೇವಾನಾಮುಪಿ

ದೇವತಾ ||೫೩|| ಯಸ್ಯಸ್ಯಾ ದ್ವೈಷ್ಟವೀದೀಕ್ಷಾ ಸರ್ವೀರ್ಮಾನೈಃ ಸದೀಕ್ಷಿತಃ || ಅವಜಾನಾತಿ ಯಸ್ತಂತು ಸೋವಜಾನಾತಿ ಕ್ಷೇಶವಂ ||೫೪|| ಅಂಕಿತಂ ಶಂಖಚಕ್ರಾ, ದ್ವೈರ್ವಿಷ್ಟ ದೀಕ್ಷಾನ್ವಿತಂ ನರಂ || ಯೋನಿಂದತಿ ವಿಮೂಢಾತ್ಮಾ ಸದ್ವೇಷ್ಠಾ ವಿಷ್ಟು ಮೇವಹಿ ||೫೫|| ನೀಚ ವರೋಽಪಿಯೋ ವಿಷ್ಟು ದೀಕ್ಷಾವಾನ್ ಸಹಿಬಂಧುವತ್ || ವಿನಾಪ್ರಾಣಾಮಂ ಮಾನ್ಯಃ ಸ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ನಾಮುಭಿಃ ||೫೬|| ಉಚ್ಚ ವರೋಽಪಿ ಯೋ ವಿಪ್ರೋ ವೇದ ವೇದಾಂಗ ಪಾರಗಃ || ಸದಾಚಾರ ರತೋಽಪಿಸ್ಯಾ ದ್ವಿಷ್ಟು ದೀಕ್ಷಾವಿವರ್ಜಿತಃ ||೫೭|| ಸಚೋರವದ್ಭಹಿಷ್ಕಾರ್ಯಸ್ತ ಸ್ತೈದತ್ತಂಚ ನಿಷ್ಫಲಂ || ಪಾತ್ರಂ ಹಿ ಪರಮಂಪೋಕ್ಷಂ ಹವ್ಯಕವ್ಯಾದಿತಃ ಸದಾ ||೫೮|| ಯಸ್ಯಸ್ಯಾ ದ್ವೈಷ್ಟವೀದೀಕ್ಷಾದತ್ತಂ ಭವತಿ ಚಾಕ್ಷಯಂ || ” ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯದೇವತೆಗಳನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಆ ದೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವವರು ಅನೇಕರುಂಟು. ಶೈವದೀಕ್ಷಾ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ದೀಕ್ಷೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವಿಷ್ಟು ದೀಕ್ಷೆಯು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು. ಅದೇಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ವಿಷ್ಟುವು ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿರುವನು. ದೇವತೆಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ದೇವತೆಯೆಂದೆನಿಸುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಟು ದೀಕ್ಷೆಯು ಉತ್ತಮವಾದುದು. ಯಾವನಿಗೆ ವಿಷ್ಟುದೀಕ್ಷೆಯು ಇರುವುದೋ ಆತನು ಸರ್ವ ಮಾನ್ಯನು. ಅವನನ್ನು ಯಾರಾದರೂ ಅವಮಾನ ಮಾಡಿದರೆ ವಿಷ್ಟುವನ್ನೇ ಅವಮಾನಮಾಡಿದಂತಾಗುವುದು. ನೀಚವರ್ಣನಾದರೂ ಯಾವನು ವಿಷ್ಟುದೀಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನೋ ಅವನನ್ನು ಬಂಧುವಂತೆ ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಅಂತಹವನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾತ, ಮಾಡಬಾರದು—ರಾಮ ಕೃಷ್ಣಾದಿ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಅವನನ್ನು ಗೌರವಪಡಿಸಬೇಕು ಉತ್ತಮ ಜಾತಿಯಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ವೇದ ವೇದಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತನಾಗಿ, ಸದಾಚಾರ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿದ್ದರೂ, ವಿಷ್ಟು ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ, ಅವನನ್ನು ಚೋರನನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಹೊರಗೆ ಹಾಕಬೇಕು. ಅವನಿಗೆ ಯಾವ ದಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೂ ನಿಷ್ಫಲವೇ ಆಗುವುದು. ಯಾವನು ವೈಷ್ಟವದೀಕ್ಷೆ ಉಳ್ಳವನೋ ಅವನೇ ಸತ್ತಾತ್ರನು. ಹವ್ಯಕವ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಈತನಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪಕೊಟ್ಟರೂ, ಅದು ಅಕ್ಷಯವಾಗುವುದು. ಎಂಬಿವೇ ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಟು ದೀಕ್ಷೆಗೆ ಮಹಾ ಮಹಿಮೆ

ಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ವಿಷ್ಣುದೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯದೀಕ್ಷೆಯಂತಲೂ ಅಂತರದೀಕ್ಷೆಯಂತಲೂ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ. ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದ ಮೇಲಿನ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ದೀಕ್ಷಾ ಹಿ ದ್ವಿವಿಧಾಪ್ರೋಕ್ತಾ ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರ ಭೇದತಃ ಜ್ಞಾನಿನಾ ಮುಭಯಂತತ್ರ ಬಾಹ್ಯೋವ್ಯಾಜ್ಞಾನಿನಾಂ ಭವೇತ್ ||೨೯|| ಅಯಂ ಸರ್ವೇಷ್ವದಾತಾ ಮೇ ಸರ್ವಾನಿಷ್ಠ ನಿವಾರಕಃ || ಸರೋತ್ತಮೋ ಯಮೇವೈಕಸ್ತದೀಯೋ ಹಂಸಮೇಪತಿಃ ||೪೦|| ಇತಿ ಜ್ಞಾನಂ ನಿಶ್ಚಿತಂ ಯತ್ಸಾದೀಕ್ಷಾ ಭ್ಯಂತರಾಮತಾ ||” ದೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯ ಅಭ್ಯಂತರವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳುಂಟು. ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಈ ಎರಡು ವಿಧ ದೀಕ್ಷೆಯೂ ಉಂಟು. ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಅಂದರೆ ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳು ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಬಾಹ್ಯದೀಕ್ಷೆಯು ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಂತರದೀಕ್ಷೆಯು ಯಾವುದೆಂದರೆ, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ನನಗೆ ಸರೋತ್ಸವನ್ನು ಕೊಡುವನು, ಸಕಲವಾದ ಅನಿಷ್ಟಗಳನ್ನು ನಿವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವನು ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ಸರೋತ್ತಮನು; ನಾನು ಯಾವಾಗಲೂ ಅವನ ಅಧೀನನು; ನನಗೆ ಅವನು ಸ್ವಾಮಿಯು ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ (ಸಂತಯವಿಲ್ಲದೆ) ಇರುವುದೇ ಅಭ್ಯಂತರದೀಕ್ಷೆಯು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಹರಿಯೇ ಸರೋತ್ತಮನು; ಕ್ಷರಾಕ್ಷರ ಪುರುಷರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಪೂಜಿತವಾದ ಪಾದಕಮಲಗಳುಳ್ಳವನು. ಜನನ ಮರಣಾದಿ ದೋಷವಿಲ್ಲದವನು ಅನಂದಸ್ವರೂಪನು, ಸರ್ವತ್ರ ವಾಸಮಾಡುವವನು ಎಂದು ತಿಳಿದು ಸರ್ವದಾ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದೇ ಅಂತರದೀಕ್ಷೆ. ||೧೮||

ಅವತಾರಿಕೆ : - ಮತ್ತೂ ಅಭ್ಯಂತರದೀಕ್ಷೆಯನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—
 ಹೇಯ ವಸ್ತುಗಳಿಲ್ಲ ವೋಷಾ
 ದೇಯ ವಸ್ತುಗಳಿಲ್ಲ ನ್ಯಾಯಾ
 ನ್ಯಾಯ ಧರ್ಮಗಳಿಲ್ಲ ದ್ವೇಷಾಸೂಯೆ ನೊದಲಿಲ್ಲ |
 ತಾಯಿತಂದೆಗಳಿಲ್ಲ ಕಮಲ ದ
 ಲಾಯತಾಕ್ಷಗೆ ಯೆನಲು ಈಸೋ
 ಕಾಯಿಯಂದದಿ ಮುಣಗಗೊಡದೆ ಭವಾಬ್ಧಿ ದಾಟಿಸುವ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಕಮಲದಳಾಯತಾಕ್ಷಗೆ = ಕಮಲ ದಳಗಳಂತೆ
 ವಿಸ್ತಾರವಾದ ನೇತ್ರಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಹೇಯವಸ್ತುಗಳಿಲ್ಲ

ಞಾನವ ವಸ್ತುವು ನಮ್ಮಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಮಗೆ ಬಹಳ ದುಃಖಕರವಾಗಿ ಕಾಣುವುದೋ ಅದು ಕಳೆದುಹೋದರೆ ಸಾಕೆಂದು ತೋರುವುದೋ ಅಂತಹ ವಸ್ತುಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಉಪಾದೇಯ ವಸ್ತುಗಳಿಲ್ಲ = ಯಾವ ವಸ್ತುಗಳು ಇದ್ದರೇನೆ ಸುಖವೆಂದು ತೋರುವುದೋ ಅಂತಹ ವಸ್ತುಗಳೂ ಇಲ್ಲ. ನ್ಯಾಯಾನ್ಯಾಯಧರ್ಮಗಳಿಲ್ಲ = ಇದು ನ್ಯಾಯ ಇದು ಅನ್ಯಾಯ ಎಂಬ ಧರ್ಮಭೇದಗಳೂ ಇಲ್ಲ ದ್ವೇಷಾಸೂಯೆ ನೊದಲಿಲ್ಲ = ಒಬ್ಬರಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಹೊಟ್ಟೆಯಕಿಚ್ಚು ನೊದಲೇ ಇಲ್ಲ. ತಾಯಿತಂದೆಗಳಿಲ್ಲ = ಈತನಿಗೆ ತಾಯಿತಂದೆಗಳಿಲ್ಲ, ಯೆನಲು = ಎಂದು ಪಾಸನೆ ಮಾಡಲು, ಈಸೋಕಾಯಿಯಂದದಿ = ಸೋಲಿಕಾಯಿಯಂತೆ, ಮುಣಗಗೊಡದೆ = ನೀರೊಳಗೆ ಮುಣಗಿಸದೆ ಸೋಲೋಕಾಯಿಯು ಹೇಗೆ ತೇಲಿಸುವುದೋ ಹಾಗೆ, ಭವಾಬ್ಧಿ = ಸಂಸಾರಸಮುದ್ರವನ್ನು, ದಾಟಿಸುವ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :— ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಜನರಿಗೆ ಪ್ರಬಲವಾದ ದುಃಖಗಳು ಎರಡುಂಟು. ಭಾಗವತ ಸಪ್ತಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ “ಯಸ್ಮಾತ್ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯ ವಿಯೋಗ ಸಯೋಗ ಜನ್ಮಶೋಕಾಗ್ನಿನಾ ಸಕಲ ಯೋನಿಷು ದಹ್ಯ ಮಾನಃ” ಯಾವ ವಸ್ತು ನಮಗೆ ಬಹಳ ಪ್ರಿಯಕರವೋ ಯಾವ ವಸ್ತು ವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಾವು ಕ್ಷಣವಾದರೂ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವಿಸಿರುವೆವೋ ಅಂತಹ ವಸ್ತುವೇ ನಮ್ಮನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತೊಲಗೋಣವು ಮತ್ತು ಯಾವ ವಸ್ತುವನ್ನು ನಾವು ಬಹಳ ಹೇಯವೆಂದು ತಿಳಿದು ಈ ಪದಾರ್ಥವು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಎಂದಿಗೂ ಬರದಂತೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದಿರುವೆವೋ ಆ ವಸ್ತುವು ನಮ್ಮನ್ನು ಬಿಡುವಂತಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಇನೆರಡಕ್ಕಿಂತಲೂ ದುಃಖಕರವಾದುದು ಯಾವುದು? ಪರಮಾತ್ಮನು ಜಗತ್ಕುಟುಂಬಿಯಾದರೂ ಇದು ಬೇಕಾದ ವಸ್ತು, ಇದು ಬೇಡದ ವಸ್ತು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯೇ ಆತನಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಇದು ನ್ಯಾಯ, ಇದು ಅನ್ಯಾಯವೆಂಬ ಭಾವನೆಯೂ ಇಲ್ಲ. “ಯೇದೋಷಾಇತರತ್ರಾಪಿತೇಗುಣಾಃ ಪರಮೇನುತಾಃ” ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಇತರ ಜನರಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ದೋಷವೆಂದು ಕಂಡುಬರುವುದೋ ಅದು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಗುಣವಾಗಿಯೇ ಕಾಣುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವಿಲ್ಲ; ಒಬ್ಬನಮೇಲೆ ಹೊಟ್ಟೆ ಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲ, ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ತಿಳಿದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವುದೂ

ಒಂದು ಅಂತರ ದೀಕ್ಷೆಯು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಒಣ ಸೋರೆ ಕಾಯಿಯನ್ನು ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನೀರೊಳಗೆ ಯಾಸುವನನ್ನು ಆ ಸೋರೆಕಾಯಿಯು ಮುಣಗಗೊಡದೆ ಹೇಗೆ ತೇಲಿಸುವುದೋ ಹಾಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಅಂತರ ದೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರನ್ನು ಸಂಸಾರ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಣಗಗೊಡಿಸದೆ ತೇಲಿಸಿ ಉದ್ಧರಿಸುವನು

||೧೯||

ಅವತಾರಿಕೆ :—ಬಾಹ್ಯಾಂತರಗಳೆಂಬ ಎರಡು ದೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಮಂದನಾದರು ಸರಿಯೆ ಗೋಪೀ
 ಚಂದನ ಶ್ರೀಮುದ್ರೆಗಳ ನಲು
 ವಿಂದ ಧರಿಸುತ ಶ್ರೀ ತುಲಸಿ ಪದುಮಾಕ್ಷ ಸರಗಳನು |
 ಕಂಧರದ ಮಧ್ಯದಲಿ ಧರಿಸಿ ಮು
 ಕುಂದ ಶ್ರೀ ಭೂರಮಣ ತ್ರಿಜಗ
 ದ್ವಂದ್ಯ ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿ ಮಮಕುಲದೈವನೆನೆ ಪೊರೆವ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಮಂದನಾದರು ಸರಿಯೆ=ಅಜ್ಞಾನಿಯಾದರೂ ಸರಿಯೆ, ಗೋಪೀಚಂದನ ಶ್ರೀಮುದ್ರೆಗಳ, ನಲುವಿಂದ=ಸಂತೋಷದಿಂದ, ಧರಿಸುತ=ಧಾರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಶ್ರೀ ತುಲಸಿ ಪದುಮಾಕ್ಷ ಸರಗಳನು, ಕಂಧರದ=ಕತ್ತಿನ, ಮಧ್ಯದಲಿ, ಧರಿಸಿ, ಮುಕುಂದ=ಮೋಕ್ಷ ಪ್ರದನಾದ, ಶ್ರೀ ಭೂ ರಮಣ=ಶ್ರೀದೇವಿ ಮತ್ತು ಭೂದೇವಿಯರಿಗೆ, ಪತಿಯೆ, ತ್ರಿಜಗ ದ್ವಂದ್ಯ=ಮೂರುಲೋಕದ ಜನರಿಂದಲೂ ವಂದ್ಯನೆ, ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿ=ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿಗೂ ಸ್ವಾಮಿಯಾದವನೆ, ಮಮ ಕುಲದೈವನೆನೆ=ನನ್ನ ಕುಲದೈವನೆ, ಯೆನೆ=ಈಪ್ರಕಾರ ಧ್ಯಾನಮಾಡಲು=ಚಿಂತಿಸಲು, ಪೊರೆವ=ರಕ್ಷಿಸುವನು

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಅಜ್ಞಾನಿಯಾದರೂ ವಿಷ್ಣು ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. “ ನಾಮಚಿನ್ಮಾದಿನಾ ದೇಹೇ ವಂದಿನಾವಾಮೃದಾಂಕನಂ || ಸಾಬಾಹ್ಯಾಪ್ರೋಚ್ಯತೇದೀಕ್ಷಾಹ್ಯಜ್ಞಾನಂಜ್ಞಾನಿನಾಮುಪಿ || ಶಿಶವಃ ಪಶವೋನ್ನಾನಿಸಾತ್ರಾಣ್ಯಾಭರಣಾನಿಚ ||೪೨|| ರಥಧ್ವಜ ಪತಾಕಾದಿ ಸರ್ವ ಮಜ್ಞಾನ ಮುಚ್ಯತೇ || ಏತೇಷಾಂಹಿಮದೀಯತ್ಯ ಜ್ಞಾಪನಾಯ ಲಿಖೇ

ತ್ಸ್ಮಯಂ || ” ಗೋಪೀಚಂದನದಿಂದ ೧೨ ಊರ್ಧ್ವ ವುಂಧ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಮೇಲೆ ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಗದಾ, ಪದ್ಮ, ನಾರಾಯಣ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವುದು ಮತ್ತು ತಪ್ಪ ಮುದ್ರಾಧಾರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಇವುಗಳು ಬಾಹ್ಯ ದೀಕ್ಷೆಗಳು. ಈ ದೀಕ್ಷೆಗಳು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ, ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ ಸಮವಾದುವು. ಆದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಧರಿಸಬೇಕು. ಅಜ್ಞಾನಿಗಳೆಂದರೆ ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳು, ಪಶುಗಳು, ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವ ಪಾತ್ರೆಗಳು, ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗಡಿಗೆ ಮಡಕೆ ಮೊದಲಾದವು, ಒಡವೆಗಳು, ರಥ, ಧ್ವಜ, ಪತಾಕಾದಿ ಎಲ್ಲಾ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರುವವು. ಈ ವಸ್ತುಗಳಮೇಲೆ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಭಗವತ್ಸಂಬಂಧಿಗಳೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಾದಶನಾಮಗಳನ್ನು, ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ತಾನೇ ಹಚ್ಚಬೇಕು. ಅದರಂತೆ ಅವುಗಳಮೇಲೆ ಯಾವಾಗಲೂ ವಿಷ್ಣುದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಬಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಚನ್ನಾಗಿ ಕಾಣುವಂತೆಯೂ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇರುವಂತೆಯೂ ಸುಣ್ಣದಿಂದಲೋ ಬಣ್ಣದಿಂದಲೋ ಗುರ್ತು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಮೇಲಿನ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ದಾಸರಾಯರು ಇಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಗೋಪೀಚಂದನ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕಂಠದಲ್ಲಿ ತುಳಸೀಮಣಿ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಪದ್ಮಾಕ್ಷದ ಸರವನ್ನು ಧರಿಸಿದರೆ ಬಾಹ್ಯದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ತದನಂತರ ಮುಕುಂದ, ಮೂರುಲೋಕವಂದ್ಯ, ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿ ನಮ್ಮ ಕುಲದೈವವೆ ಎಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವುದು ಅಂತರ ದೀಕ್ಷೆ. ಇವೆರಡರಿಂದ ದೀಕ್ಷಿತನೆಂದೆನಿಸಿದವನನ್ನು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ರಕ್ಷಿಸುವನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ ||೨೦||

ಅನಂತಾರಿಕೆ :— ಜೀವನು ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮಾಡಿಸುವುದನ್ನು ತಾನು ಮಾಡಿದುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವನೇ ಹೊರತು ನಿಜವಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಜೀವನು ಸ್ವತಂತ್ರನಲ್ಲ, ಆಸ್ವತಂತ್ರನೆಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾರೆ :—

ಪ್ರಾಯ ಧನಮದದಿಂದ ಜನರಿಗೆ
 ನಾಯಕಪ್ರಭುವೆಂಬೆ ಪೂರ್ದದಿ
 ತಾಯಿ ಪೊಟ್ಟಿಯೊಳಿರಲು ಪ್ರಭುವೆಂದೇಕೆ ಕರೆಯರಲೈ||
 ಕಾಯ ನಿನ್ನನು ಬಿಟ್ಟುಪೋಗಲು

ರಾಯ ನೀನೆಂಬೋ ಪ್ರಭುತ್ವ ಪ
ಲಾಯನನನ್ನೆದಿತು ಸಮಾಪದಲ್ಲಿದ್ದರದು ತೋರು ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಪ್ರಾಯ=ಯೌವನ, ಧನ, ಇವೆರಡರ ಮದದಿಂದ, ಜನರಿಗೆ, ನಾಯಕ=ನಾನು ರಕ್ಷಕನು, ಪ್ರಭು=ನಾನು ಧೂರಿಯು. ಯೆಂಬೆ=ಎನ್ನುವೆ, ಪೂರ್ವದಿ=ಇದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ, ತಾಯಿ:ಪೊಟ್ಟಿಯೊಳಿರಲು =ತಾಯಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವಾಗೆ, ಪ್ರಭುವೆಂದು ಏಕೆ ಕರೆಯರಲ್ಯೆ= ನೀನೇ ಪ್ರಭುವಾದುದು ನಿಜವಾದರೆ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವಾಗೆ ನಿನ್ನ ಪ್ರಭುತ್ವವು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಿತು? ಕಾಯ ನಿನ್ನನು ಬಿಟ್ಟುಪೋಗಲು=ದೇಹವು ನಿನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋದಮೇಲೆ, ರಾಯನೀನೆಂಬೋ ಪ್ರಭುತ್ವ, ಪಲಾಯನನನ್ನೆದಿತು= ಓಡಿಹೋಯಿತು, ಅದು=ಆ ಪ್ರಭುತ್ವವು ಸಮಾಪದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ತೋರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜನರು ಯೌವನ ಮತ್ತು ಧನ ಇವೆರಡರ ಮದದಿಂದ ನಾನು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಪೋಷಿಸುತ್ತಿರುವೆನು. ನಾನು ಧೂರಿಯೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವರು. ನಾನು ಪ್ರಭುವೆಂದು ಹೇಳುವವರನ್ನು ಈ ಸ್ಥೂಲದೇಹವನ್ನು ನೋಡಿ ಪ್ರಭುವೆನ್ನುವರೊ? ಅಥವಾ ಜೀವನನ್ನೋ? ದೇಹಕ್ಕೆ ಪ್ರಭುತ್ವ ಕೊಟ್ಟರೆ ತಾಯಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶರೀರ ಪೂರ್ಣವಾದಾಗಲೂ, ಮಗುವಾಗಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಇದೇ ಶರೀರವಿದ್ದಿತಷ್ಟೆ? ಆಗೇಕೆ ಪ್ರಭುವೆಂದು ಯಾರೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ? ಭಾಗವತ ಪ್ರಥಮ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ “ ಕಾಲಕರ್ಮಗುಣಾಧೀನೋ ದೇಹೋಯಂ ಪಾಂಚಭೌತಿಕಃ || ಕಥಮನ್ಯಾಂಸ್ತು ಗೋಪಾಯೇತ್ಸರ್ಪಗ್ರಸ್ತೋ ಯಥಾಪರಂ ” ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಶರೀರವು ಪ್ರಭುವಾದುದೇ ನಿಜವಾದರೆ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಕಿವಿ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ನಮ್ಮನ್ನೇಕೆ ಬಿಡುವುದು ನಮ್ಮ ಪ್ರಭುತ್ವವು ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಏಕಿಲ್ಲ? ಶರೀರವು ನಮ್ಮನ್ನೇಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದು? ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶರೀರವು ಕಾಲ, ಕರ್ಮ, ಗುಣಗಳು ಇವುಗಳ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವ ಪಂಚಭೂತಸಂಬಂಧವಾದುದು. ಇಂತಹ ಶರೀರದಿಂದ ನಾವು ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಒಂದು ಹಾವಿನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿರುವ ಕಪ್ಪೆಯು ಮತ್ತೊಂದು ಹಾವಿನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿರುವ ಕಪ್ಪೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡು

ವದು ಹೇಗೋ ಹಾಗಾಗುವದೆಂದು ಭಾಗವತ ಶ್ಲೋಕದ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಭುತ್ವವು ದೇಹಕ್ಕಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಮತ್ತೆ ಜೀವನನ್ನೇ ಪ್ರಭುವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೇನೆಂದರೆ, ಈ ಶರೀರವು ಜೀವನನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಹೋದಮೇಲೆ ಜೀವನ ಪ್ರಭುತ್ವವು ಎಲ್ಲಿರುವದು? ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನು ಪ್ರಭುವಲ್ಲ; ದೇಹವು ಪ್ರಭುವಲ್ಲ; ಮತ್ತೇನನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು ದೇಹವುಳ್ಳ ಜೀವನು ಅಂದರೆ ದೇಹಿಯೇ ಪ್ರಭುವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆ ದೇಹಿಗಾದರು ಬಾಲ್ಯ ವಾರ್ಧಿಕ್ಯ ದಿಶೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಭುತ್ವ ಬರುವುದೆ? ಇಲ್ಲ, ಹಿಂದೂ ಇಲ್ಲ; ಮುಂದೂ ಇಲ್ಲ. ಈ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮೊಳಗಿದ್ದು ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮಾಡಿಸುವ ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ಯಾವ ನಾದಿ ಮದಗಳಿಂದ ತಾನು ಪ್ರಭುವೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಭಾಗವತ ದಶಮ ಸ್ಕಂಧ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿರುವ ಮುಚಕುಂದ ಸ್ತುತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಚಕುಂದ ರಾಜನು ಹೇಳಿರುವದೆಂತೆನೆ:—“ ಪುರಾರಭೈರ್ಹೇಮ ಪರಿಷ್ಕೃತ್ಯೈಶ್ಚರಣ ಮಃತಂಗಜೈರ್ವಾನರದೇವಸಂಜ್ಞಿತಃ || ಸವನ ಕಾಲೇನ ದುರತ್ಯಯೇನವೈ ಕಳೇಬರೋವಿಟ್ ಕ್ರಿಮಿಭಸ್ಮ ಸಂಜ್ಞಿತಃ ” ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಬಂಗಾರಮಯ ವಾದ ದಿವ್ಯ ರಥಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಆನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಮೆರೆಯುತ್ತಾ ಯಾವನು ರಾಜಾಧಿರಾಜನೆಂದು ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವನೋ ಅದೇ ಮಹಾರಾಜನೇ ದಾಟಲಶಕ್ಯವಾದ ಕಾಲದಿಂದ ಅಯುಷ್ಯವು ಕ್ಷೀಣವಾಗಿ ರಾಜನೆಂಬ ಬಿರುದುಳ್ಳ ಆ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡಲೆ ಆ ರಾಜ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ರಾಜತ್ವವು ಹೋಗಿ, ವಿಟ್ ಅಂದರೆ ಅಮೇಧ್ಯ, ಕ್ರಿಮಿ, ಅಥವಾ ಭಸ್ಮವೆನಿಸುವನು. ಶರೀರವನ್ನು ಭಸ್ಮಮಾಡದೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರೆ, ನರಿ ನಾಯಿಗಳು ತಿಂದು ಕಡೆಗೆ ಮಲರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದು. ಅಥವಾ ಹುಳುವು ರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದು. ಸುಟ್ಟರೆ ಭಸ್ಮವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ರಾಜತ್ವವು ಎಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತು ಎಂದು ಮುಚಕುಂದ ರಾಜನ ವಾಕ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಭುತ್ವಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಲ್ಲುವುದೇ ಹೊರತು ದೇಹಿಗಳಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ಆ ಶಬ್ದವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ

||೧೯||

ಅವತಾರಿಕೆ:—ಸರ್ವ ಜಗತ್ತಿಗೂ ಪ್ರಭುವಾದ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ, ದಾಸನೂ, ಅಸ್ವತಂತ್ರನೂ ಆದ ತನಗೂ ಅಭೇದವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ

ಕೊಂಡು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ತಾನೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವನು ಮೂರ್ಖನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ—

ವಾಸುದೇವೈಕಪ್ರಕಾರದಿ
 ಈಶನೆನಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರ ಶ
 ಚೀಶ ಮೊದಲಾದಮರಲಿಲ್ಲರು ದಾಸರೆನಿಸುವರು ||
 ಈ ಸುಮಾರ್ಗವ ಬಿಟ್ಟು ಸೋಹ ಮು
 ಪಾಸನೆಯ ಗೈವ ನರದೇಹ ಜ
 ದೈಶಿಕ ಕ್ಲೇಶಗಳು ಬರಲದನೇಕೆ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ವಾಸುದೇವನು=ವಾಸುದೇವಾತ್ಮಕ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಏಕಪ್ರಕಾರದಿ=ಒಂದೇರೀತಿಯಾಗಿ, ಈಶನೆನಿಸುವ=ಈಶ್ವರನೆನಿಸುವನು. ಬ್ರಹ್ಮ, ರುದ್ರ, ಶಚೀಶ=ಶಚಿಪತಿಯಾದ ಇಂದ್ರದೇವರು, ಮೊದಲಾದ ಅಮರಲಿಲ್ಲರು=ದೇವತೆಗಳಿಲ್ಲರು, ದಾಸರೆನಿಸುವರು. ಈ ಸುಮಾರ್ಗವ=ಹೀಗೆ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವ ಸನ್ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಸೋಹಮುಪಾಸನೆಯ=ಆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನಾನೆಂದು ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು, ಗೈವ=ಮಾಡುವ, ನರ=ಮನುಷ್ಯನು, ದೇಹಜ=ದೇಹಸಂಬಂಧವಾದ, ಮತ್ತು ದೈಶಿಕ=ದೇಶಸಂಬಂಧವಾದ, ಕ್ಲೇಶಗಳು=ದುಃಖಗಳು, ಬರಲು, ಅದನು=ಆ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಏಕೆ, ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ=ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳನು

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಭಾಗವತ ಏಕಾದಶಸ್ಕಂಧ ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ “ಪೂರ್ಣತ್ವಾದಾತ್ಮ ಶಬ್ದೋಕ್ತಃ ಕಶ್ಚಿತ್ಸರ್ವ ನರೋತ್ತಮಃ|| ಸೋಪಿ ನಾರಾಯಣೋನಾನ್ಯಃ ಸಚ ಸರ್ವೇಷು ಸಂಸ್ಥಿತಃ|| ತದ್ವಶಾ ಇತರೇಸರ್ವೇ ಶ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮೇಶ ಪುರಸ್ಕರಾಃ || ಇತಿ ಪಶ್ಯತಿ ಯೋ ಬುದ್ಧಾಃ ಸತುಭಾಗವತೋತ್ತಮಃ” ಪೂರ್ಣಗುಣಾತ್ಮಕನಾದುದರಿಂದ ಆತ್ಮನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅವನು ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಉತ್ತಮನು. ಅವನಾರಿಂದರೆ ನಾರಾಯಣನೇ ಹೊರತು ಮತ್ತಾರೂ ಅಲ್ಲ ಅವನೇ ಎಲ್ಲರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಯಾಗಿರುವನು. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು, ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರಾದಿ ಸಕಲದೇವತೆಗಳು ಅವನ ಅಧೀನರಾಗಿರುತ್ತಿರುವರು ಎಂದು ಯಾವನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವನೋ ಅವನೇ ಭಾಗವತೋತ್ತಮನು ಯೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು.

ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ಸರ್ವೇಶ್ವರನು. ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರೇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಕಿಂಕರರು. ಎಂದುಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವದೇ ಸದುಪಾಸನೆಯು. ಇಂತಹ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು “ ಸೋಹಂ ” ಅವನೇ ನಾನುಯೆಂದು ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವನು ತನ್ನೋಯೋಗ್ಯನು. ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಜೀವನೆಂದು ಹೇಳುವದು ಸುಳ್ಳಾದರೆ ಮಿಥ್ಯೋಪಾಸನೆಯಿಂದ ತಮಸ್ಸಾಗಲಿ! ಅದು ನಿಜವಾದರೆ ಬಾಧಕವೇನು? ಅಂದರೆ ಎಂದಿಗೂ ಅದು ನಿಜವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ದೇಹಜಯೆಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ ನಿಜವಾಗಿ ನಾನೇ ಪರಮಾತ್ಮನಾದರೆ ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ದುಃಖವಾವದು! ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ದೇಹಸಂಬಂಧವಾದ ಹೊಟ್ಟೆತೂಲೆ ನೊದಲಾದವು, ಕಣ್ಣು ಕಾಣದೆ ಹೋಗುವದು ನೊದಲಾದ ದುಃಖಗಳೇ ಆಗಲಿ, ಕಾಲಸಂಬಂಧವಾದ ಶೀತೋಷ್ಣ ನೊದಲಾದ ದುಃಖಗಳೇ ಆಗಲಿ ಬಂದಾಗ ಅದನ್ನೇಕೆ ಅನುಭವಿಸಬೇಕು. ತಾನೇ ಈಶ್ವರನಾದಮೇಲೆ, ಆ ದುಃಖಗಳು ತನ್ನನ್ನು ಬಾಧಿಸದೆ ಅವುಗಳಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಷ್ಟೆ? ಆಶಕ್ತಿಯು ಇವನಿಗಿಲ್ಲದಮೇಲೆ ಇವನು ಈಶ್ವರನು ಹೇಗಾಗುವನು ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನು ಈಶ್ವರನೆಂದು ಎಂದಿಗೂ ಹೇಳಲಾಗದೆಂಬ ಭಾವ

||೨೨||

ಅವತಾರಿಕೆ:—ಜೀವನಿಗೆ ಈಶತ್ವವು ಬರುವ ಸಂಭವವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜೀವನಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಇರುವ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ:—

ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲಿ ತ್ರಿಜಗ
 ದ್ವಾಪಕತ್ವ ನಿಯಾಮಕತ್ವ
 ಸ್ಥಾಪಕತ್ವ ವಶತ್ವ ಈಶತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳಿಗೆ ||
 ಲೋಪವಿಲ್ಲೇಕಪ್ರಕಾರ ಸ್ವ
 ರೂಪವೆನಿಸವು ಸರ್ವಕಾಲದಿ
 ಪೋಪವಲ್ಲವು ಜೀವರಿಗೆ ದಾಸತ್ವದೋಪಾದಿ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲಿ = ಪರಮಾತ್ಮನಾಮಕ ತ್ರೀನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ, ತ್ರಿಜಗದ್ವಾಪಕತ್ವ = ಮೂರು ಲೋಕವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಇರುವಿಕೆ, ನಿಯಾಮಕತ್ವ = ಪ್ರೇರಿಸುವಿಕೆ, ಸ್ಥಾಪಕತ್ವ = ಒಂದು ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ

ನಿಲ್ಲಿಸುವಿಕೆ, ವಶತ್ವ=ಜನರನ್ನು ತನ್ನ ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, ಈ ಶತ್ವಾದಿ=ಪ್ರಭುವಾಗಿರುವಿಕೆ ನೊದಲಾದ, ಗುಣಗಳಿಗೆ ಲೋಪವಿಲ್ಲ. ಏಕ ಪ್ರಕಾರ =ಒಂದೇರೀತಿಯಾಗಿ, ಈ ಗುಣಗಳೆಲ್ಲವು ಸ್ವರೂಪವೆನಿಸುವು= ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವರೂಪ ಭೂತವಾಗಿರುವವು ಸರ್ವಕಾಲದಿ. ಜೀವರಿಗೆ ದಾಸತ್ವದೋಪಾದಿ ಜೀವರಿಗೆ ದಾಸತ್ವವು ಹೇಗೆ ಹೋಗದೋ ಹಾಗೆ ಪೋಪವಲ್ಲವು=ಹೋಗತಕ್ಕವುಗಳಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಜೀವನಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಇಲ್ಲದ ಗುಣಗಳು ಪರ ಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇರುವವು ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ—ಪರಮಾತ್ಮನು ಮೂರು ಲೋಕದ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಸಹ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಜೀವರಿಗೆ ತ್ರಿಜಗದ್ವಾಸಕತ್ವವಿದ್ದರೂ, ಸ್ವತಂತ್ರವ್ಯಾಪಕವಲ್ಲ. ಅಸ್ವತಂತ್ರರು, ನಿಯಾಮಕತ್ವ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಭಗವದಧೀನರಾಗಿ ಭಗವಂತನಪುಣೆಯಂತೆ ಅವನು ಕೊಟ್ಟ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ನಿಯಾಮಕರಾಗಿರುವರು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವತಂತ್ರ ನಿಯಾಮಕನು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲ ಚೇತನರನ್ನು ನೀವು ಹೀಗೆಯೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ತನ್ನ ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಯಾರಯಾರ ಯೋಗ್ಯತೆ ಎಷ್ಟೋ ಅಷ್ಟರೂಳಿಗೆ ಅವರು ಇರುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವನು, ಈ ಅಧಿಕಾರವು ಯಾವಜೀವರಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ಸರ್ವೇಶ್ವರನು ಪರಮಾತ್ಮನು. ಇಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣಗಳು ಶಶ್ವದೇಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವವು. ಜೀವನೇ ಪರಮಾತ್ಮನಾಗಿದ್ದರೆ ಈ ಗುಣಗಳು ಅವನಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಇರಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು. ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಜೀವನು ಯಾವಾಗಲೂ ಅಪೂರ್ಣನು, ಜೀವನಿಗೆ ದಾಸತ್ವವು ಹೇಗೆ ನಿತ್ಯವೋ ಹಾಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಭುತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳು ನಿತ್ಯವು, ಇಂತಹ ಸ್ವಾಮಿಯು ನಾನೇ ಎಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅವನಿಗೆ ದುಃಖಕರವಾದ ತಮಸ್ಸೇ ಪಾಪಪ್ರವಾಹವು—

|| ೨೩ ||

ಅವತಾರಿಕೆ:—ಮತ್ತೂ ಜೀವವಿಲ್ಲಕ್ಷಣ ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ:—

ನಿತ್ಯನೂತನ ನಿರ್ಮಿತಾರ ಸು
ಹೃತ್ತಮು ಪ್ರಣವಸ್ಥವರೋ

ತೃಪ್ತಿಕಾರಣ ವಾಜಮನೋಮಯ ಸಾಮಗಾನರತ ||
 ಪತ್ರ ಕಪಿಲ ಹಯಾಸ್ಯರೂಪದಿ
 ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಕ್ ಜೀವರೋಳಿದ್ದು ಪ್ರ
 ವರ್ತಿಸುವನವರವರ ಯೋಗ್ಯತೆ ಕರ್ಮನುಸರಿಸಿ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ನಿತ್ಯನೂತನ= ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ನೋಡುತ್ತಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಸಹ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲೂ ಹೊಸಬನಾಗಿಯೇ ಕಾಣುವನು. ನಿರ್ಮಿಕಾರ-ವಿಕಾರ ಶೂನ್ಯನು. ಸುಹೃತ್ತಮ-ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಸಮವಾದ ಪ್ರಿಯ ಬಾಂಧವನು, ಪ, ಣವಸ್ಥ-ಓಂಕಾರದಲ್ಲಿರುವ, ವರ್ಣ-ಅ, ಉ, ಮ, ಎಂಬ ವರ್ಣಗಳ, ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾರಣ. ವಾಚ್ಯನೋಮಯ=ವಾಚ್ಯಯ, ಮನೋಮಯನೆನಿಸುವನು, ಸಾಮಗಾನರತ= ಸಾಮಗಾನಪ್ರಿಯನು, ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಕಪಿಲ, ಹಯಾಸ್ಯ-ಹಯಗ್ರೀವ, ರೂಪದಿ-ರೂಪಗಳಿಂದ, ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಕ್ = ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಜೀವರೋಳಿದ್ದು, ಅವರವರ, ಯೋಗ್ಯತೆ= ಸ್ವರೂಪಯೋಗ್ಯತೆಗಳನ್ನು, ಕರ್ಮವ= ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು. ಅನುಸರಿಸಿ, ಪ್ರವರ್ತಿಸುವನು= ಮಾಡಬೇಕಾದುದನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಹೊಸಬನು, “ನಿತ್ಯಂನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ಮಾಣಾನಾಯದ್ಯುಪಿಸಿದ್ವಾರಕೌಕಸಾಂ || ನವಿತ್ಯ ಪ್ಯಂತಿಹಿದೃಶಃ” ದ್ವಾರವತಿಯಲ್ಲಿರುವವರು ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಮತ್ತೂ ಹೊಸಬನಾಗಿಯೇ ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಎಷ್ಟು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಆ ನೋಟಕರ ಕಣ್ಣುಗಳು ತೃಪ್ತಿಹೊಂದವು ಯೆಂದು ಭಾಗವತ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿತ್ಯನೂತನನು. ಇಂತಹ ಗುಣವು ಮತ್ತಾವ ಜೀವರಿಗುಂಟು ಮತ್ತು ನಿರ್ಮಿಕಾರನು. ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಲ್ಯಯೌವನ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯ ದೇಶಾ ಮೊದಲಾದವು ಬರುತ್ತಾ ಬರುತ್ತಾ ಶರೀರಗಳು ವಿಕಾರಹೊಂದುವವು. ಅಂತಹವಿಧವಾದ ವಿಕಾರವು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಯಾವ ರೂಪಗಳಿಗೂ ಯಾವ ದೇಹಗಳಿಗೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿರ್ಮಿಕಾರನು. ಸುಹೃತ್ತಮನು ಅಂದರೆ “ನಿತ್ಯಂಪಾಣ ಸಮಃಸುಹೃತ್” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಸಮನೆಂದು ಯಾರನ್ನು ಭಾವಿಸುವನೋ ಅನೇ ಸುಹೃತ್ಯಂಬುವನು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಪಾ, ಣ

ಕೈಂಠಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಿಯ ವಿಷಯನಾದುದರಿಂದ ಸುಹೃತ್ತಮನೆಂದರು. ಪ್ರಣವದ ' ಓಂ ೩ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ, ಅ, ಉ. ಮ ಎಂಬ ಮೂರು ವರ್ಣಗಳು ಸೇರಿರುವವು. ಇವು ಮೂರು ನೋಟ್ಟು ನೊದಲು ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವು. ವಾಙ್ಮಯ ಮನೋಮಯನೆಂದರೆ ಸರ್ವ ಜೀವರೊಳಿದ್ದು ವಾಙ್ಮನೋವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವವನು. ವೇದಾನಾಂಸಾಮುವೇದೋಸ್ತ್ರಿಯಂಬಗೀತಾ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವೇದಗಳೆಲ್ಲವೂ ಭಗವತ್ಪರವೇ ಆದರೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಾಮುವೇದದಲ್ಲಿ ಭಗವನ್ಮಹಿಮೆ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಇರುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಮಗಾನರತ ಅಂದರು. ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಕಪಿಲ ಹಯಗ್ರೀವರೂಪಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಜೀವರೊಳಗೂ ಇದ್ದು ಅವರವರ ಸ್ವರೂಪ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನೂ ಪಾ,ರಬ್ಧ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಅನುಸರಿಸಿ ಅವರಿಂದ ಆಗಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುವನು, ಈ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಗುಣವಾದರೂ ಜೀವನಲ್ಲಿರುವುದೆ ? ಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮನಾಗುವುದೆಂತು ? ಇದು ಎಂದೂ ಅಸಂಭವವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ || ೨೪ ||

ಶ್ರುತಿಗಳಾತನ ಮಾತು ವಿಮಲ

ಸ್ತೃತಿಗಳಾತನ ಶಿಕ್ಷೆ ಜೀವ

ಪ್ರತತಿ ಪ್ರಕೃತಿಗಳೆರಡು ಪ್ರತಿಮೆಗಳೆನಿಸಿಕೊಳುತಿಹವು||

ಇತರ ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲ ಲಕುಮಿಾ

ಪತಿಗೆ ಪೂಜೆಗಳೆಂದು ಸ್ಮರಿಸುತ

ಚತುರ ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳ ಬೇಡದಿರು ಸ್ವಪ್ನದಲಿ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಶ್ರುತಿಗಳು ಆತನ ಮಾತು=ಪರಮಾತ್ಮನ ವಾಕ್ಯಗಳು, ವಿಮಲ=ನಿಷ್ಕಲ್ಮಷವಾದ, ಸ್ತೃತಿಗಳು=ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಗಳು, ಆತನ ಶಿಕ್ಷೆ=ಅಪ್ಪಣೆಯು, ಜೀವಪ್ರತತಿ=ಜೀವ ಸಂಘಗಳು, ಪ್ರಕೃತಿಗಳೆರಡು=ಪ್ರಕೃತಿ ಇವೆರಡು, ಪ್ರತಿಮೆಗಳೆನಿಸಿಕೊಳುತಿಹವು. ಇತರ ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲ=ನಡಿಯುವ ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳು, ಲಕುಮಿಾಪತಿಗೆ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ, ಪೂಜೆಗಳೆಂದು ಸ್ಮರಿಸುತ, ಸ್ವಪ್ನದಲಿ=ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಾದರೂ, ಚತುರ್ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳ=ಧರ್ಮ ಅರ್ಥ ಕಾಮ ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೇಡದಿರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಶ್ರುತಿಗಳೆಲ್ಲವು ಭಗವಂತನ ವಾಕ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿ !
ಪುರಾಣ ವಾಕ್ಯಗಳೆಲ್ಲವು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಪ್ಪಣೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.
ಜೀವಶರೀರಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿ ಇವೆರಡು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರತಿಮೆಗಳೆಂದು
ಭಾವಿಸು. ನೀನು ಮಾಡುವ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪೂಜೆ
ಗಳೆಂದು ತಿಳಿದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿರು. ಧರ್ಮಾದಿ ನಾಲ್ಕು
ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಾದರೂ ಬೇಡದಿರು. ನಿಷ್ಕಾಮುಕ
ನಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ ||೨೫||

ಅನತಾರಿಕೆ :—ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಸೇವಾನುಗುಣವಾಗಿ
ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಭೂತಲಾಧಿಪನಾಜ್ಞಧಾರಕ
ದೂತರಿಗೆ ಸೇವಾನುಸಾರದಿ
ವೇತನವ ಕೊಟ್ಟಿವರ ಸಂತೋಷಿಸುವ ತೆರನಂತೆ
ಮಾತರಿತ್ವಪ್ರಿಯನು ಪರಮ
ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕ ಸದ್ಗುಣಗಳ
ಗಾಢಕರ ಸಂತೋಷಬಡಿಸುವ ಇಹಪರಂಗಳಲಿ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :— ಭೂತಲಾಧಿಪ=ಭೂಮಂಡಲಕ್ಕಧಿಪನಾದ ಮಹಾ
ರಾಜನು, ಅಜ್ಞಾಧಾರಕ ದೂತರಿಗೆ=ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಮೀರದೆ ಕಾರ್ಯಗಳ
ನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ದೂತರಿಗೆ, ಸೇವಾನುಸಾರದಿ, ವೇತನವ=ಸಂಬಳ
ವನ್ನು, ಕೊಟ್ಟಿ, ಅವರ, ಸಂತೋಷಿಸುವ ತೆರನಂತೆ=ಹೇಗೆ ಸಂತೋಷ
ಪಡಿಸುವನೋ ಹಾಗೆ, ಮಾತರಿತ್ವಪ್ರಿಯನು=ವಾಯು ದೇವರಿಗೆ ಮುಖ್ಯ
ಪ್ರಿಯನಾದ, ಅಥವಾ ವಾಯುದೇವರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳ, ಶ್ರೀಹರಿಯು
ಪರಮ ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕ, ಸದ್ಗುಣಗಳ, ಗಾಢಕರ=ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿರುವ
ಭಕ್ತರನ್ನು, ಇಹಪರಂಗಳಲ್ಲಿ=ಈ ಲೋಕದಲ್ಲೂ ಪರಲೋಕದಲ್ಲೂ ಸಹ
ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವನು

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಮಹಾರಾಜನ ದೂತರು ರಾಜನಪ್ಪಣೆಯನ್ನು
ಮೀರದೆ ತನುಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ರಾಜನು ಮೆಚ್ಚುವಂತೆ ಮಾಡು
ತ್ತಿದ್ದರೆ ರಾಜನು ಅವರ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸಂಬಳವನ್ನು
ಕೊಟ್ಟು ಅವರನ್ನು ಸಂತೋಷ ಪಡಿಸುವಂತೆ, ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ಪ್ರೀತಿ

ವಿಷಯನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ತನ್ನ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಪಾಡುತ್ತಾ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳೆಂಬ ಭಗವದಾಜ್ಞೆಗೆ ಬದ್ಧನಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಪ್ರೀತನಾಗಿ ಅವನ ಸೇವೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಇಹಪರಂಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖವನ್ನಿತ್ತು ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವನು ||೨೬||

ಅವತಾರಿಕೆ:— ಪರಮಾತ್ಮನ ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಅಧರ್ಮವೂಸಹ ಪುಣ್ಯವೇ ಆಗುವದು. ಆತನ ದ್ವೇಷಿಗಳು ಮಾಡುವ ಪುಣ್ಯವೂಸಹ ಪಾಪವೇ ಆಗುವದೆಂದು ಸದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ದೀಪ ದಿವದಲಿ ಕಂಡರಾದಡೆ
 ಲೋಪಗೈಸುವರಾಕ್ಷಣ ಹರಿ ಸ
 ಮೀಪದಲ್ಲರಿ ನಂದನಾಮಸುನಂದವೆನಿಸುವವೂ ||
 ಔಪಚಾರಿಕವಲ್ಲ ಸುಜನರ
 ಪಾಪಕರ್ಮವು ಪುಣ್ಯವೆನಿಸುವುದು
 ಪಾಪಿಗಳ ಸತ್ತುಣ್ಯಕರ್ಮವು ಪಾಪವೆನಿಸುವುದು ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ದಿವದಲಿ=ಹಗೆಲುಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೀಪ=ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ದೀಪಗಳು ಉರಿಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು, ಕಂಡರಾದಡೆ=ಮನೆಯವರು ನೋಡಿದರಾದರೆ, ಆಕ್ಷಣ=ಕಂಡತಕ್ಷಣದಲ್ಲೆ, ಲೋಪಗೈಸುವರು=ಆರಿಸಿಬಿಡುವರು. ಅನೇ ದೀಪಗಳು, ಹರಿ ಸಮೀಪದಲ್ಲರಿ=ದೇವರಮನೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟಿರಲು, ನಂದನಾಮ=ನಂದಾದೀಪನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ, ಸುನಂದವೆನಿಸುವವು=ಆನಂದಕರವೆನಿಸುವವು. ಇದು, ಔಪಚಾರಿಕವಲ್ಲ=ಉಪಚಾರದಮಾತಲ್ಲ. ಸುಜನರ=ಭಗವದ್ಭಾಸರು ಮಾಡಿದ ಪಾಪಕರ್ಮವು, ಪುಣ್ಯವೆನಿಸುವುದು=ಪುಣ್ಯಕರ್ಮದ ಫಲವನ್ನೇಕೊಡುವದು ಪಾಪಿಗಳ=ಭಗವದ್ವೇಷಿಗಳ ಸತ್ತುಣ್ಯಕರ್ಮವು=ಉತ್ತಮವಾದ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮವು, ಪಾಪವೆನಿಸುವುದು=ಪಾಪಫಲವನ್ನೇಕೊಡುವದು

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಹಗೆಲುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನೆಯೊಳಗೆ ದೀಪವು ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಮನೆಯವರು ಕಂಡರೆ ತಕ್ಷಣ ಅದನ್ನು ಆರಿಸಿಬಿಡುವರು. ಅಂತಹ ದೀಪಗಳನ್ನು ದೇವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದರೆ ನಂದಾದೀಪಗಳೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟು ನೋಡಿ ಆನಂದಪಡುವರು. ಇದರಂತೆ ಪರಮಾ

ತ್ಯನೇ ತಾನೆಂದು ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯವು ಹಗೆಲುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ದೀಪದಂತೆ ಹಾನಿಹೊಂದುವುದು. ಪುಣ್ಯವು ಲೋಪವಾಗಿ ಅದರ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಪಾಪಸಂಭವಿಸುವುದು. ಇದರಂತೆ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಪಾಪಗಳೂಕೂಡ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವತಂತ್ರನು, ನನಗೆ ಪ್ರಭುವು, ನಾನು ಅತನ ದಾಸನು ನಾನು ಪರಾಧೀನನು ಎಂಬ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಸಲು ಹಗೆಲು ದೀಪವು ಪರಮಾತ್ಮನ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿರಲು ಹೇಗೆ ನಂದಾದೀಪವೆಂದು ಕರೆಸುತ್ತಾ ಆನಂದಕರವಾಗುವದೋ ಹಾಗೆ ಪಾಪಗಳೆಲ್ಲಾ ಭಸ್ಮವಾಗಿ ಪುಣ್ಯಫಲವನ್ನೇ ಕೊಡುವುವು. ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ದೀಪವು ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಉಪಮಾನವು. ಹಗೆಲುಕಾಲವು ದೀಪಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದುದು. ಹರಿದ್ವೇಷಿಗಳು ಹಗೆಲುಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಮರು. ಅವರುಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯವು ಹಗೆಲುಕಾಲದ ದೀಪವು ನಾಶಹೊಂದುವಂತೆ ಹೊಂದುವದು. ಆದೇ ಹಗೆಲುಕಾಲದ ದೀಪವು ಭಗವತ್ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಶುಭವಾಗುವದು, ಅದರಂತೆ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರು ಮಾಡಿದ ಪಾಪವು ಹಗೆಲಿನ ನಂದಾದೀಪದಂತೆ ಭಗವದನುಗ್ರಹ ವಿಶೇಷದಿಂದ ಪುಣ್ಯವಾಗುವದೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ : ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ (ಶ್ಲೋಕ ೧೦೮) ರಲ್ಲಿ “ ಧರ್ಮೋಭವತ್ಯುಧರ್ಮೋಪಿ ಕೃತೋಭಕ್ತೇಸ್ತವಾಚ್ಯುತ ಪಾಪಂಭವತಿ ಧರ್ಮೋಪಿ ಯೋನಿ ಭಕ್ತೈಃ ಕೃತೋಹರ ” ಯೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದನ್ನೇ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು

||೨೭||

ಅವತಾರಿಕೆ :— ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರ ಶ್ರವಣವೇ ಭಗವದನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :—

ಭನವ ಸಂಪಾದಿಸುವ ಪ್ರದ್ರಾ
ವಣಿಕರಂದದಿ ಕೋವಿದರ ಮನೆ
ಮನೆಗಳಲಿ ಸಂಚರಿಸು ಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣಗೋಸುಗದೀ ||
ಮನನಗೈದುಪದೇಶಿಸುತದು
ಜನರ ಕೂಡಾಡದಿರು ಸ್ವಪ್ನದಿ
ಪ್ರಣತಕಾಮದ ಕೊಡುವ ಸೌಖ್ಯಗಳಿಹಪರಂಗಳಲಿ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :— ಭನವ ಸಂಪಾದಿಸುವ = ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ ಲಾಭ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳ, ಪ್ರದ್ರಾವಣಿಕರಂದದಿ =

ವರ್ತಕರಂತೆ, ಕೋವಿದರ=ಜ್ಞಾನಿಗಳ, ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿ, ಕಾಸ್ತತ್ರವಣಿ
 ಗೋಸುಗದೀ=ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರ ಶ್ರವಣಮಾಡುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಸಂಚರಿಸು.
 ಮನನಗೈದು=ಶ್ರವಣಮಾಡಿದುದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೆನಪುಮಾಡಿಕೊ
 ಳ್ಳುತ್ತ, ಉಪದೇಶಿಸುತ=ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಅದನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡುತ್ತ,
 ದುರ್ಜನರಕೂಡ, ಸ್ವಪ್ನದಿ=ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲೂಕೂಡ ಆಡದಿರು=ಈ ವಿಷಯ
 ಗಳನ್ನು ಹೇಳದಿರು. ಅವರ ಸಹವಾಸವನ್ನೂ ಸಹ ಮಾಡದಿರು. ಪ್ರಣತ
 ಕಾಮದ=ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಪೂರೈಸುವ ಪರ
 ಮಾತ್ಮನು, ಇಹಪರಂಗಳಿ, ಸೌಖ್ಯಗಳ ಕೊಡುವ

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ವರತ್ತಕನು ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡಿ ಹೆಚ್ಚು ಲಾಭವನ್ನು ಪಡೆ
 ಯುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಆ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವ ವರತ್ತಕರ ಮನೆಮನೆಗಳಿಗೆ
 ತಿರುಗಿ ಯಾವಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಸರಕುಗಳು ಮಾರುವದೆಂಬುವುದನ್ನು ತಿಳಿದು
 ಕೊಂಡು ಆ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆಹೋಗಿ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನುಮಾಡಿ ಲಾಭವನ್ನು
 ಸಂಪಾದಿಸುವನು. ಅದರಂತೆಯೇ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರು ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣವೆಂಬ
 ಲಾಭವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸಜ್ಜನರ ಮನೆಮನೆಗಳಿಗೆ ತಿರುಗಿ
 ಅಲ್ಲಿ ಸಾಧುಗಳಾದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ದೊರಕಿದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಸೇವಾರೂಪವಾದ
 ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾರಿ ಕಥಾಶ್ರವಣವೆಂಬ ಲಾಭವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬ
 ತಾತ್ಪರ್ಯ. ವರತ್ತಕರು ಲಾಭವನ್ನು ಸಂಪಾದನೆಮಾಡಿ ಆ ಲಾಭದ್ರವ್ಯವು
 ಎಷ್ಟು, ಅಸಲುಎಷ್ಟು ಇವುಗಳನ್ನು ಏಕಾಂತವಾಗಿ ಕೂತು ಗಣನೆಮಾಡಿ
 ಲಾಭದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳ ಪೋಷಣೆಗೆ ಉಪಯೋಗಪಡಿಸುವರು.
 ಅವರಂತೆ ಕಥಾಶ್ರವಣವೆಂಬ ಲಾಭವನ್ನು ಸಂಪಾದನೆಮಾಡಿ ಅದನ್ನು
 ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಕೂತುಮನನಮಾಡಿ ತನ್ನ ಬಂಧುಜನರಂತಿರುವ ಭಕ್ತಜನ
 ರಿಗೆ ಉಪದೇಶರೂಪವಾಗಿ ಹಂಚಬೇಕು. ಲಾಭಾಂತವನ್ನು ವರ್ತಕರು
 ಹೇಗೆ ತಮ್ಮವರುಹೊರತು ಪರರಿಗೆ ಕೊಡದೇ ಹಾಗೆ ತಮ್ಮವರಾದ ಭಕ್ತ
 ರಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಬೇಕೇ ಹೊರತು ಪರಕೀಯರಂತಿರುವ ದುಷ್ಟರು
 ಗಳಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಸಜ್ಜನರ ಸಂಗದಿಂದಲೇ
 ಕಥಾಶ್ರವಣವಾಗಬೇಕು. ಭಾಗವತ ತೃತೀಯಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ದೇವಹೂತಿಗೆ
 ಕಬಿಲೋಪದೇಶ ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ “ ಸತಾಂಪ್ರಸಂಗಾನ್ತಮ ವೀರೈಸಂಪದೋ
 ಭವಂತಿ ಹೃತ್ಕರ್ಣರಸಾಯನಾಃ ಕಥಾಃ ” ಸಜ್ಜನರ ಸಹವಾಸದಿಂದ

ನೆನ್ನ ವರಾಕ್ರಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಕಿವಿಗಳಿಗೂ ಅನಂದಕರವಾದ ರಸಾಯನ ರೂಪವಾದ ಕಥೆಗಳು ದೊರೆಯುವವು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ದ್ವಾದಶಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ “ಅವಿಸ್ಮೃತಿ ಶ್ರೀಧರ ಪಾದಪದ್ಮಯೋರ್ಗುಣಾನುವಾದ ಶ್ರವಣಾದಿ ಭರ್ಹರೀಃ” ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ, ಶ್ರವಣಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಯಾನಾಗಲೂ ಮರಿಯದೆ ಇರುವಿಕೆಯು ಆಗುವುದು. “ಅವಿಸ್ಮೃತಿಃ ಕೃಷ್ಣಪವಾರವಿದಯೋಃ ಕ್ಷಿಣೋತ್ಯಭದ್ರಾಣಿ ಶಮಂತನೋತಿಚಿ” ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅವಿಸ್ಮೃತಿಯು (ಮರಿಯದೆ ಇರುವಿಕೆಯು) ಅಮಂಗಳವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಪರಿಹಾರಮಾಡಿ ಉತ್ತಮಗತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ದಾಸರಾಯರು ಸಜ್ಜನಸಂಗಕ್ಕಾಗಿ ಮನೆ ಮನೆತಿರುಗಿ ಕಥಾಶ್ರವಣಮಾಡಿ ಮನನಮಾಡಿ ಸಾಧುಜನರಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಿದರೆ ಇಹಪರದಲ್ಲೂ ಸುಖವಾಗುವದೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು ||೨೮||

ಅವತಾರಿಕೆ :—ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಸಾಧನವಾದ ಮೂರು ವಿಧ ಭ್ರಮೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಭಗವದಾರಾಧನೆ ಮಾಡೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :—

ಕಾರಕಕ್ರಿಯ ದ್ರವ್ಯ ವಿಭ್ರಮ
ಮೂರುವಿಧ ಜೀವರಿಗೆ ಬಹುಸಂ
ಸಾರಕಿವು ಕಾರಣನೆನಿಸುವನೆಲ್ಲ ಕಾಲದಲಿ ||
ದೂರ ಓಡಿಸಿ ಭ್ರಾಮಕತ್ರಯ
ಮಾರಿಗೊಳಗಾಗದಲೆ ಸರ್ವಾ
ಧಾರಕನ ಚಿಂತಿಸುತಲಿರು ಸರ್ವತ್ರಮರಿಯದಲೆ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಕಾರಕ = ಕಾರಕಭ್ರಮೆ ಎಂತಲ್ಲೂ, ಕ್ರಿಯ = ಕ್ರಿಯ ಭ್ರಮೆ ಎಂತಲ್ಲೂ, ದ್ರವ್ಯ = ದ್ರವ್ಯಭ್ರಮೆ ಎಂತಲ್ಲೂ, ಮೂರುವಿಧ = ಮೂರು ವಿಧವಾದ, ವಿಭ್ರಮ = ವಿಶೇಷವಾದ ಭ್ರಮೆಗಳು ಇರುವವು. ಜೀವರಿಗೆ, ಎಲ್ಲಕಾಲದಲಿ, ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ, ಬಹು = ಬಹಳವಾಗಿ, (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ) ಕಾರಣನೆನಿಸುವವು. ಭ್ರಾಮಕತ್ರಯ = ಈ ಮೂರುವಿಧವಾದ ಭ್ರಮೆಗಳೆಂಬ, ಮೂರಿಗೆ, ಒಳಗಾಗದಲೆ, ದೂರ ಓಡಿಸಿ, ಸರ್ವತ್ರ ಮರಿಯದಲೆ, ಸರ್ವಾಧಾರಕನ = ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತನಾದ, ಸರ್ವರಿಗೂ ಆಧಾರಭೂತನಾದ, ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು, ಚಿಂತಿಸುತಲಿರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ನಾನಾ ವಿಧವಾದ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಕೊಡಿಸುವುದಕ್ಕೂ, ಪುನಃಪುನಃ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಲೋಲಾಡುಮಂತೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಕಾರಕಭ್ರಮೆ, ಕ್ರಿಯಾಭ್ರಮೆ, ದ್ರವ್ಯಭ್ರಮೆ ಎಂಬ ಮೂರು ವಿಧ ಭ್ರಮೆಗಳು ಕಾರಣವಾಗಿರುವವು. ಇದರರ್ಥವನ್ನು ಪುರಂದರ ದಾಸಾರ್ಯರು ತಾವು ಮಾಡಿದ ಸುಳಾದಿಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಅದೆಂತೆನೆ :
 “ ನಾನೇವೇ ಕರ್ತಾನೆಂಬೊ ಕಾರಕಭ್ರಮವಯ್ಯ | ದೈನಂದಿನದಿ ಕರಣ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವದೆಂಬೊ ಕ್ರಿಯಾದ ಭ್ರಮವಯ್ಯ | ಅನಪೂರ್ವಕ ಧನ ದಾರಾಪತ್ಯರೆನೆಗೆ ಅನೀಸಿಕೊಡುವಾರು ಸತ್ಪಥನೆಂಬಂಥ ದ್ರವ್ಯ ವಿಭ್ರಮ ವಯ್ಯ | ಸಾನುರಾಗಾದಿ ಎನ್ನ ಬಹುಬಾಧೆಪಡಿಸುತಿದಿ | ನೀನಾಗಿ ಬಿಡಿಸುತ್ತಾ ತವ ಧ್ಯಾನ ನೀಡಯ್ಯ ದೀನಜನಮಂದಾರ ಪುರಂದರ ವಿಠಲಾನೆ ಅನಮಿಸಿ ಬೇಡುವೆ ನಿನ್ನ ಪಾದಯುಗಳಕ್ಕೆ ” ಎಂದು ದಾಸಾರ್ಯರ ಸುಳಾದಿಯು. ಇದರಿಂದ ಏರ್ಪಡುವ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ—ನಾನೇ ನನ್ನ ಹೆಂಡರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪೋಷಿಸುತ್ತಿರುವೆನು ಎಂಬ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತೃತ್ವಾಭಿಮಾನವೇ ಕಾರಕಭ್ರಮೆಯು ; ನನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳೇ ನೋಡುವವು ; ನನ್ನ ಕಿವಿಯೇ ಕೇಳುವುದು ಎಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಊಹಿಸುವುದೇ ಕ್ರಿಯೆಯ ಭ್ರಮೆಯು. ನಮ್ಮ ದೇಹ, ಹೆಂಡರು ದ್ರವ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳೆ ನಮಗೆ ಸುಖಸಾಧನವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದೇ ದ್ರವ್ಯಭ್ರಮೆಯು. ಇಂತಹ ಮೂರುವಿಧ ಭ್ರಮೆಗಳೇ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ನಾನಾಪ್ರಕಾರ ಕ್ಲೇಶವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವುದಕ್ಕೂ, ಪುನಃ ಪುನಃ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತಗಲಿಸಿ ಕಷ್ಟಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗಿರುವವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂತಹ ಭ್ರಾಮಕತ್ರಯವನ್ನು ದೂರದಲ್ಲಿ ಓಡಿಸಬೇಕು. ಈ ಮೂರುವಿಧಭ್ರಮೆಗಳು ದೊಡ್ಡ ಮಾರಿಯಂತೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುವವು ಅವುಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾಗದೆ, ಸರ್ವಾಧಾರಕನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಸರ್ವಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರಬೇಕೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ||೨೯||

ಅನತಾರಿಕೆ :—ನೀಲಿ ಹೇಳಿದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳು ಭ್ರಮೆ ಎಂಬುವುದನ್ನು ಸಕಾರಣವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾರೆ :—

ಕರಣಕರ್ಮವ ಮಾಡಿದರೆ ವಿ
 ಸ್ಮರಣೆಕಾಲದಿ ಮಾತುಗಳಿಗು

ತ್ತರವ ಕೊಡದಲೆ ಸುಮ್ಮನಿಪ್ಪನು ಜಾಗರಾವಸ್ಥೆ ||
 ಕರುಣಿಸಲು ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವ
 ಬರಲು ನಾಲ್ಕಾವಸ್ಥೆಗಳ ಪರಿ
 ಹರಿಸಿಕೊಳನೇತಕೆ ಸ್ವತಂತ್ರನು ತಾನೆಯೆಂಬುವನು ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ — ಕರಣ = ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆ, ಕರ್ಮವ ಮಾಡಿದರೆ, ವಿಸ್ತರಣೆಕಾಲದಲ್ಲಿ = ಎಚ್ಚರವಿಲ್ಲದಕಾಲದಲ್ಲಿ (ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ) ಮಾತುಗಳಿಗೆ = ಹತ್ತಲಿದ್ದು ಒಬ್ಬನು ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಆ ಮಾತುಗಳಿಗೆ, ಉತ್ತರವ ಕೊಡದಲೆ, ಸುಮ್ಮನಿಪ್ಪನು. ಜಾಗರಾವಸ್ಥೆ = ಎಚ್ಚರವಾಗಿರುವಿಕೆಯನ್ನು, ಕರುಣಿಸಲು = ಭಗವಂತನು ಕರುಣಿಸಲು, (ಭಗವದನುಗ್ರಹದಿಂದ ಯೆಚ್ಚರವಾಗಲು,) ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡುವ = ಇಂದ್ರಿಯಜನ್ಯಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಅಂದರೆ, ಕೇಳಿದುದಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡುವುದು, ಏಳುವುದು. ಕೊಡುವುದು, ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನು ನಾಲ್ಕಾವಸ್ಥೆಗಳು = ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆ (ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿರುವಿಕೆ) ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆ, ಸುಷುಪ್ತಾವಸ್ಥೆ (ಒಳ್ಳೆನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವಿಕೆ) ಮೂರ್ಛೆ ಮೊದಲಾದ ೪ ಅವಸ್ಥೆಗಳು, ಬರಲು, ಸ್ವತಂತ್ರನು ತಾನೆ ಎಂಬುವನು. ಬಿಡಿಸಿಕೊಳನೇತಕೆ = ಆ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೊಳಗಾಗದೆ ಏತಕ್ಕಿರಬಾರದು ?

ತಾತ್ಪರ್ಯ :— ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಾದರೆ, ನಿದ್ರೆಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗಲೂ ಕಣ್ಣು; ಕಿವಿ, ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಇದ್ದೇ ಇರುವುವಷ್ಟೆ ! ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಏನಾದರೂ ಕೇಳಿದರೆ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವವನ ಕಿವಿಗಳೇಕೆ ಕೇಳವು ? ಬಾಯಿಯು ಉತ್ತರವನ್ನೇಕೆ ಕೊಡಲೊಲ್ಲದು ? ಎಚ್ಚರವಾಗಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಶೋತ್ತರಾದಿಗಳು ನಡಿಯುತ್ತವೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಶಕ್ತಿಯು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಸ್ವತಂತ್ರನು ತಾನೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ತನ್ನನ್ನು ಮೀರಿ ಬರುವ ನಿದ್ರೆಯನ್ನಾಗಲಿ. ನಿದ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ತಾನಾಗಿ ಎಚ್ಚರವಾಗುವುದೇ ಆಗಲಿ, ಮೂರ್ಛೆಬರುವುದು, ಸ್ವಪ್ನ ಬೀಳುವುದು ಇವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತನ್ನಿಚ್ಛೆಯಿಂದ ತಾನೇಕೆ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು ? ಅಂದರೆ, ನಮಗೆ ಬೇಕಾದಾಗ ನಿದ್ರೆಯು ಬರಲಿ ! ನಮ್ಮನ್ನರಿಯದೆ ನಿದ್ರೆಯು ಬರುವುದೇಕೆ ? ನಾವೇ ಸ್ವ

ತಂತ್ರರಾದ ಮೇಲೆ ನಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಬಂದಾಗ ನಾವು ಏಳಬೇಕಲ್ಲದೆ, ನಮ್ಮನ್ನರಿಯದೆ ತಾನಾಗಿ ಎಚ್ಚರವೇಕೆ ಆಗಬೇಕು ? ನಮಗೆ ಬೇಕಾದರೆ ಸ್ವಪ್ನ ಬೀಳಲಿ ! ತಾನಾಗಿ ಸ್ವಪ್ನವೇಕೆ ಬೀಳಬೇಕು ? ನಮಗಿಷ್ಟವಿಲ್ಲದ ಮೂರ್ಛೆ ಮೊದಲಾದ ರೋಗಗಳು ನಮಗೆ ಬಾರದಂತೇ ನಾವೇಕೆ ಅವುಗಳನ್ನು ತಡೆಯಬಾರದು ? ವೃತ್ಯುವಾದರೂ ನಮಗೇಕೆ ಬರಬೇಕು ? ಇವುಗಳೆಲ್ಲವು ನಮ್ಮ ಪರಾಧೀನತೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವವು. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ನಾವೇ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತರು ; ನಮ್ಮ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತವೆ ; ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಇದು ಭ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲವೆ ? ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂದು ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ

|| ೩೦ ||

ಅವತಾರಿಕೆ:—ಈ ವರೆವಿಗೂ ದಾಸಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತಾ ಇದರ ಶ್ರವಣ ಪಠನೆಯು ಮಹಾ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಯುಕ್ತಿ ಮಾತುಗಳಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಸ್ತು
 ತ್ಯುಕ್ತಮಾತುಗಳಿವು ವಿಚಾರಿಸೆ
 ಮುಕ್ತಿಗಿವು ಸೋಪಾನವೆನಿಸುವು ಪ್ರತಿಪ್ರತೀಪದವು ||
 ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕ ಪಠಿಸುವವರಿಗೆ
 ವ್ಯಕ್ತಿ ಕೊಡುವ ಸ್ವರೂಪಸುಖಪ್ರವಿ
 ವಿಕೃತನ ಮಾಡುವನು ಭವಭಯದಿಂದ ಬಹುರೂಪ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಇವು=ಈ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯಗಳು, ಯುಕ್ತಿ ಮಾತುಗಳಲ್ಲ=ಬೇರೆ ನಮ್ಮ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಹೇಳಿದ ಮಾತುಗಳಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಸ್ತುತ್ಯುಕ್ತ ಮಾತುಗಳಿವು=ವೇದಗಳಲ್ಲ, ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲ ಹೇಳಿರುವ ಮಾತುಗಳೇ ಇವು. ವಿಚಾರಿಸೆ=ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ, ಪ್ರತಿಪ್ರತೀಪದವು=ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದವು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸೋಪಾನವೆನಿಸುವು=ಮುಕ್ತಿಗೆ ಮೆಟ್ಟಿಲು ಎನಿಸುವುವು. ಬಹುರೂಪ =ಬಹುರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು, ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕ ಪಠಿಸುವವರಿಗೆ= ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪಠಿಸುವವರಿಗೆ, ಸ್ವರೂಪ ಸುಖ= ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪ ಸುಖವನ್ನು, ವ್ಯಕ್ತಿ ಕೊಡುವ=ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಮಾಡುವನು. ಇಹದಲ್ಲಿ, ಭವಭಯದಿಂದ=ಸಂಸಾರಭಯದಿಂದ, ಪ್ರವಿವಿಕ್ತ

ರನು ಮಾಡುವನು=ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮಾಡುವನು. (ಸಕಲವು ಪರಮಾತ್ಮನದು. ತನ್ನ ದೇಹ ಗೇಹಾದಿಗಳೆಲ್ಲವು ಪರಮಾತ್ಮನವು ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಡುವನು.)

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ದತ್ತಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ವಿಷಯಗಳು, ವಿಷ್ಣುದೀಕ್ಷೆಯ ಸ್ವೀಕಾರ, ಇವುಗಳನ್ನು ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೆಲವು ತತ್ವಗಳೂ ಇವೆಲ್ಲವು ಬರೀ ನಮ್ಮ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಊಹಿಸಿ ಹೇಳಿದ ಮಾತುಗಳಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲೂ, ವಿಷ್ಣು ರಹಸ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲೂ, ಇರುವದನ್ನೇ ತೆಗೆದು ಹೇಳಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿವು. ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಆಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ, ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಬಂಧುಪದವು ಮುಕ್ತಿಸ್ಥಾನವೆಂಬ ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದು ಮೆಟ್ಟಲಾಗಿರುವುದು: ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿ ಬಹುರೂಪದಿಂದ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಶ್ರವಣ ಪಠನ ಮಾಡುವವರನ್ನು ಇಹದಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ಅವರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಮಾಡಿಕೊಡುವನು. || ೩೧ ||

ಅವತಾರಿಕೆ :—ಈ ಗ್ರಂಥವು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ರುಚಿಸುವುದಲ್ಲದೆ, ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ರುಚಿಸಲಾರದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ಸುಗುಣಮಣಿಗಳ
ಪ್ರಾಣಮತವಯುನಾಖ್ಯ ಸೂತ್ರದಿ
ಪೋಣಿಸಿದ ಮಾಲಿಕೆಯು ವಾಚ್ಛನರೀತಗರ್ಪಿಸಿದ ||
ಜ್ಞಾನಿಗಳ ದೃಗ್ವಿಷಯ ವಹದ
ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗಸಹ್ಯ ತೋರ್ಪುದು
ಮಾಣಿಕವ ಮರ್ಕಟನಕೈಯೊಳು ಕೊಟ್ಟಿತೆರದಂತೆ ||

ಪದಾರ್ಥ :—ವಾಚ್ಛನರೀತಗೆ=ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ, ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ, ಉಮಾ ರುದ್ರರಿಗೆ=ಈಶ್ವರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಅರ್ಪಿಸಿದ=ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದ, ಶ್ರೀನಿವಾಸನ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರನ್ನು ತನ್ನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ, ಸುಗುಣ=ಉತ್ತಮವಾದ ಗುಣಗಳೆಂಬ, ಮಣಿಗಳ=ಮಾಣಿಕ್ಯಗಳನ್ನು, ಪ್ರಾಣಮತ=

ವಾಯುದೇವರ ಮತದ (ಮಧ್ಯ ಮತದ) ವಯುನಾಖ್ಯ=ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಸೂತ್ರದಿ=ಧಾರದಿಂದ, ಪೋಷಿಸಿದ, ಮಾಲಿಕೆಯು, ಜ್ಞಾನಿಗಳ, ದೃಗ್ವಿಷಯ=ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗೋಚರವು, ಅಹದು=ಆಗುವುದು. (ಇದು ಉತ್ತಮ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಗೋಚರಿಸುವುದು) ಮಾಣಿಕವ, ಮರ್ಕಟನ ಕೈಯೊಳು=ಕೋತಿಯ ಕೈಯೊಳಗೆ, ಕೊಟ್ಟ ತೆರನಂತೆ=ಕೊಟ್ಟರೆ ಕಚ್ಚಿ ನೋಡಿ ರಸವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಗೆ ಬಿಸಾಡುವುದೋ ಹಾಗೆ, ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ, ಅಸಹ್ಯತೋರ್ಪುದು=ನಿಸ್ಸಾರವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ಯಮತದ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಗುಣಗಳೆಂಬ ಮಣಿಗಳನ್ನು ಪೋಷಿಸಿ ಮಾಲೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿ, ಈ ಮಾಲೆಯನ್ನು ವಾಕ್ಯಕ್ಕು ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಅಧಿಪತಿಗಳಾದ ಉಮಾ ರುದ್ರರಿಗೆ ಈಶ್ವರನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿರುವೆನು. ಅಂದರೆ, ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ರಹಸ್ಯಾರ್ಥಗಳು ಜನರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗದೆ, ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಸಜ್ಜನರು ಸಂಶಯಗ್ರಸ್ತರಾಗಿರಲು, ಭಗವದಾಜ್ಞಾಪ್ರಕಾರ ವಾಯುದೇವರು ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಅವತರಿಸಿ ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊರಪಡಿಸಿದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಸ್ಸಂಶಯ ಜ್ಞಾನವಾಗಬೇಕಾದರೆ, ಮಧ್ಯ ಮತದಿಂದಲೇ ಆಗಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ದಾಸಾರ್ಯರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುವರು. ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣಗಳು ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಣಿಗಳಂತೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿರುವವು ಅವುಗಳನ್ನು ಮಧ್ಯಮತ ಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂಬ ಧಾರದೊಳಗೆ ಪೋಷಿಸಿ ಇರುವೆನು. ಅಂದರೆ ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ಭಗವಂತನ ಗುಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿ ಇರುವೆನು ಎಂಬ ಭಾವ. ಇಂತಹ ಮಾಲೆಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯವೇ ಹೊರತು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಆಗಲಾರದು, ಹೇಗೆಂದರೆ, ಕೋತಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮಾಣಿಕ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ ಅದರ ಯೋಗ್ಯತೆಯು ಕೋತಿಗೆ ಗೊತ್ತೆ? ಆ ಮಾಣಿಕ್ಯವನ್ನು ಕಚ್ಚಿ ನೋಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ರಸವನ್ನೂ ಕಾಣದೆ ಬಿಸಾಡುವುದು. ಅದರಂತೆ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಇದರಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಂತನ ಮಹಿಮೆಯು ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತಾದೀತು? ಇದರಲ್ಲೇನು ಸ್ತ್ರೀ ವರ್ಣನೆಯೆ? ಶೃಂಗಾರರಸವೆ? ಅಥವಾ ಇದೇ

ನಾದರೂ ಕಿವಿಗೆ ಇಂಪಾದ ಕಾದಂಬರಿಯೆ? ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ (ದುರ್ಜನರಿಗೆ) ಬೇಕಾದ ವಿಷಯಗಳು ಇದರಲ್ಲಾ ವುದೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ತರಿಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ || ೩೨ ||

ಅವತಾರಿಕೆ :—ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು ಸರ್ವಪ್ರಕಾರ ದಿಂದಲೂ ರಕ್ಷಿಸುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಶ್ರೀವಿಧೀರವಿಸಾಹಿಪೇಶ ಶ
ಚೀವರಾತ್ಮ ಭವಾರ್ಕ ಶಶಿ ದಿ
ಗ್ಧೀವರ್ಷಿ ಗಂಧರ್ವ ಕಿನ್ನರ ಸಿದ್ಧಸಾಧ್ಯಗಣ ||
ಸೇವಿತಪದಾಂಭೋಜ ತತ್ಪಾ
ದಾವಲಂಬಿಗಳಾದ ಭಕ್ತರ
ಕಾವಕರುಣಾಸಾಂದ್ರ ಲಕ್ಷ್ಮೀಹೃತ್ಕುಮುದ ಚಂದ್ರ

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಶ್ರೀ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು, ವಿಧಿ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಈರ=ನಾಯುದೇವರು, ವಿಪ=ಪಕ್ಷಿಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಗರುಡ, ಅಹಿಪ=ಸರ್ಪಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶೇಷದೇವರು, ಈಶ=ರುದ್ರದೇವರು, ಶಚೀವರ=ಶಚೀಪತಿಯಾದ ಇಂದ್ರದೇವರು, ಆತ್ಮಭವ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಮನ್ಮಥ, ಅರ್ಕ=ಸೂರ್ಯ, ಶಶಿ=ಚಂದ್ರ, ದಿಗ್ಧೀವ=ದಿಗ್ಧೀವತೆಗಳು, ಋಷಿ=ಋಷಿಗಳು, ಗಂಧರ್ವ, ಕಿನ್ನರ, ಸಿದ್ಧ, ಸಾಧ್ಯಗಣ ಇವರುಗಳಿಂದ, ಸೇವಿತ ಪದಾಂಭೋಜ=ಸೇವಿತವಾದ ಪಾದಕಮಲಗಳುಳ್ಳ, ಕರುಣಾಸಾಂದ್ರ=ಕರುಣಾಪೂರ್ಣನಾದ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಹೃತ್ಕುಮುದಚಂದ್ರ=ಲಕ್ಷ್ಮೀ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ, ಹೃತ್=ಮನಸ್ಸೆಂಬ, ಕುಮುದ=ಕುಮುದ ಪುಷ್ಪಕ್ಕೆ, ಚಂದ್ರ=ಚಂದ್ರನಂತಿರುವ, ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನು, ತತ್ಪಾದಾವಲಂಬಿಗಳಾದ=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಬ್ರಹ್ಮ ನಾಯು ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳ ಪಾದಗಳನ್ನು. ತಾರತಮ್ಯಪ್ರಕಾರ ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವವರು ಯಾರೋ ಅಂತಹ ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು, ಕಾವ=ರಕ್ಷಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಬ್ರಹ್ಮಾ, ನಾಯು, ಗರುಡ, ಶೇಷ, ರುದ್ರ, ಇಂದ್ರ, ಕಾಮ, ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ದಿಗ್ಧೀವತೆಗಳು, ಋಷಿಗಳು, ಗಂಧರ್ವರು, ಕಿನ್ನರರು, ಸಿದ್ಧರು, ಸಾಧ್ಯರು ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ಸೇವಿತವಾದ

ಪಾದಕಮಲಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತಾರತಮ್ಯಪ್ರಕಾರ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ತನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಮಾಡುವವರಾರೋ ಅವರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು. ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡುವವರನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗವತ ಏಕಾದಶಸ್ಕಂಧ ೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ “ಅರ್ಚಾಯಾಮೇವ ಸಂಸ್ಥಿತಂ || ವಿಷ್ಣುಂಜ್ಞಾತ್ವಾ ತದನ್ಯತ್ರ ನೈವ ಜಾನಾತಿ ಯಃ ಪುನಾಃ || ತಾರತಮ್ಯಂಚ ತದ್ಭಕ್ತೇರ್ನಜಾನಾತಿ ಕಥಂ ಚನ|| ಅವಜಾನಂಶ್ಚ ತದ್ಭಕ್ತಾನಾತ್ಮನೋ ಭಕ್ತಿದರ್ಪತಃ|| ಉಪೇಕ್ಷ ಕೋಪಿ ವಾತೇಷು ನಸ್ಯ ರೇದಧವಾಪಿತಾಃ || ತೇತು ಭಕ್ತಾಧಮಾಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾಃ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲ ಭೋಗಿನಃ ತೈರ್ವಿಘ್ನಿತಾ ಅಧೋಯಾಂತಿ ತದ್ಭಕ್ತಾನಾ ಮುಪೇಕ್ಷ ಕಾಃ || ಕುರ್ಯು ವಿಷ್ಣಾವಪಿ ದ್ವೇಷಂ ದೇವ ದೇವಾನಮಾನಿನಃ || ಪೂಜಿತಾ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಂಚ ನಾವಜ್ಞೇಯಾಸ್ತತಃ ಸುರಾಃ || ಉಪೇಕ್ಷ ಕಸ್ತು ದೇವಾನಾಂ ಭಕ್ತಿನಾಶಂ ಸ್ವಯಂಹರಿಃ || ಕರೋತಿ ತೇನ ವಿಭ್ರಾಃ ಸಂಸರಂತಿ ಪುನಃ ಪುನಃ || ಅಧೋನಾಯಾಂತಿ ವಿದ್ವೇಷಾತ್ ಪೂಜ್ಯಾ ದೇವಾಸ್ತತಃ ಸದಾ || ಯಸ್ತಾ ದ್ವೇಷ್ಟಿಸತಂ ದ್ವೇಷ್ಟಿ ಯಸ್ತಾನನು ಸಚಾನುತಂ || ಐಕಾತ್ಯಮಾಗತಂ ವಿದ್ಧಿ ದೇವೈಸ್ತದ್ಭಕ್ತಿ ಪೂರಿತೈಃ || ಉಪೇಕ್ಷ ಕಸ್ತು ದೇವಾನಾಂ ಯದೈವ ನಿರಯೋಪಗಃ || ತದಾತು ಕಿಮು ವಕ್ತವ್ಯ ಮುಪೇಕ್ಷಾಯಾಂ ಜನಾರ್ದನೇ || ವಿಷ್ಣೋರುಪೇಕ್ಷ ಕಂ ಸರ್ವೇವಿದ್ವಿಷಾತ್ಯಧಿಕಂ ಸುರಾಃ || ಪತತ್ಯವಶ್ಯಂ ತಮಸಿ ಹರಿಣಾ ತೈಶ್ಚ ಪಾತಿತಃ || ಇತ್ಯಾದಿ” ಅಧಮ ಭಕ್ತರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:--ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಯಾವ ಪುರುಷನು ಪತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತನೇ ಪರಮಾತ್ಮನಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿದು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರುವನೋ ; ಮತ್ತು ಭಕ್ತರಾದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಯಾವನು ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲವೋ, ತಾನು ಭಕ್ತನೆಂಬ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಉತ್ತಮರಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಯಾವ ಪುರುಷನು ಅವಮಾನ ಮಾಡುವನೋ, ಅಥವಾ ಅವರನ್ನು ಸ್ಮರಣಮಾಡದೆ ಯಾವನು ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡುವನೋ ಇಂತಹವನು ಅಧಮ ಭಕ್ತನೆನಿಸುವನು. ಇನಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳು ಮಾತ, ಲಭ್ಯವಾಗುವುವು. ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡುವ

ವರು, ಸತ್ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ವಿಘ್ನಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಟ್ಟು ನರಕಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವರು. ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಅವಮಾನಮಾಡುವವರು ಒಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲೂ ದ್ವೇಷಮಾಡುವರು. ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದರೆ ಅವರು ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಿಸುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಅವಮಾನಮಾಡಬಾರದು. ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಯಾರು ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡುವರೋ, ಅವರು ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಾದರೂ ಅವರ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನಾಶಮಾಡುವನು. ಅದರಿಂದ ಪುನಃ ಪುನಃ ಅವರು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುತ್ತಿರುವರು. ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧೋಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವರು ಆದ್ದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ಯಾರು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವರೋ ಅವರು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೂ ದ್ವೇಷಿಸುವರು. ಯಾರು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಮಾಡುವರೋ ಅವರು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲೂ ಭಕ್ತಿಮಾಡುವರು. ಭಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಲಿ ದ್ವೇಷನನ್ನಾಗಲಿ ಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತರನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೂ ಏಕರೀತಿಯಾಗಿ ಭಾವಿಸಬೇಕು. ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿದರೆ ನರಕ ಪಾಪಿಯೆಂದ ಮೇಲೆ, ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅಧೋಗತಿಯೆಂದು ಹೇಳುವದೇನು. ದೇವತಾವಮಾನದಿಂದ, ದೇವತೆಗಳೂ, ಅವರಂತ ರ್ಯಾಮಿ ಪರಮಾತ್ಮನೂ ಸಹ ಇವರನ್ನು ತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕುವರು. ಎಂಬಿವೆ ನೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು ಆದ್ದರಿಂದ ದಾಸಾರ್ಯರು, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪೂಜಿತವಾದ ಪಾದಕಮಲವುಳ್ಳ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು “ತತ್ಪಾದಾವಲಂಬಿಗಳಾದ ಭಕ್ತರ,” ಆ ದೇವತೆಗಳ ಪಾದಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾದ ಭಕ್ತರನ್ನು ಕಾನನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ತಾರತಮ್ಯಪ್ರಕಾರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ಅವರಂತರ್ಯಾಮಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದರೆ ಅಂತಹ ಭಕ್ತರನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡುವನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

|| ೩೩ ||

ಆದರ್ಶವಗತಾಕ್ಷ ಭಾಷಾ

ಭೇದದಿಂದಲಿ ಕರೆಯಲದನು ನಿ

ಷೇಧಗೃದವಲೋಕಿಸದೆ ಬಿಡುವರೆ ವಿನೇಕಿಗಳು ||

ಮಾಧವನಗುಣಪೇಳ್ವ ಪ್ರಾಕೃತ

ವಾದರೆಯುಸರಿ ಕೇಳಿ ಪರಮಾ

ಹ್ಲಾದ ಬಡದಿಪ್ಪರೆ ನಿರಂತರ ಬಲ್ಲ ಕವಿಜನರು ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಆದರ್ಶವ=ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು, ಗತಾಕ್ಷ=ಗತ=ಹೋದ, ಅಕ್ಷ=ಸಂಸ್ಕೃತ ದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳ ಅಂದರೆ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಪುರುಷನು, ಭಾಷಾಭೇದದಿಂದಲಿ=ಸಂಸ್ಕೃತವಲ್ಲದ ಇತರ ಭಾಷೆಯಿಂದ, ಅದನು=ಆ ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು, ಕರೆಯಲು, ನಿಷೇಧಗೃಹ್ಯದು=ನಿಷೇಧಮಾಡಿ, ಅವಲೋಕಿಸದೆ=ನೋಡಿಕೊಳ್ಳದೆ, ವಿವೇಕಿಗಳು, ಬಿಡುವರೆ! ಅಥವಾ, ಗತಾಕ್ಷ=ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ತಿಳಿದು ಅದರಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನ ಉಳ್ಳ ಒಬ್ಬ ಕುರುಡನು, ಭಾಷಾಭೇದದಿಂದ=ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯಿಂದ, ನಿಷೇಧಗೃಹ್ಯದು ಕರೆಯಲು, ಆದರ್ಶವೆಂದು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ಈ ಪುರುಷನು ಕನ್ನಡಿಯೆಂದು ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟನು; ಆದ್ದರಿಂದ ಕನ್ನಡಿಯು ನಿಷಿದ್ಧವಾಯಿತೆಂದು ದೂಷಿಸಲು, ಅದನು=ಆ ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು, ಅವಲೋಕಿಸದೆ=ನೋಡಿಕೊಳ್ಳದೆ, ವಿವೇಕಿಗಳು, ಬಿಡುವರೆ! ಅದರಂತೆ, ಮಾಧವನ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ, ಗುಣ=ಗುಣಗಳನ್ನು, ಪೇಳ್ವ=ವರ್ಣಿಸುವ ಗ್ರಂಥವು, ಪ್ರಾಕೃತವಾದರೆಯು ಸರಿ, ಬಲ್ಲ ಕವಿಜನರು=ಈ ಗ್ರಂಥದ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ನಿರಂತರ=ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ, ಕೇಳಿ, ಆಹ್ಲಾದಬಡದಿಪ್ಪರೆ=ಸಂತೋಷಪಡದೆ ಇರುವರೆ!

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗೆ ಆದರ್ಶವೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತನಾದ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನ ಉಳ್ಳ ಒಬ್ಬ ಕುರುಡನು, ತನಗೆ ಕನ್ನಡಿಯ ಉಪಯೋಗವು ಕಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಈ ಆದರ್ಶವನ್ನು ಪ್ರಾಕೃತದಿಂದ ಕನ್ನಡಿಯೆಂದು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಹೇಳಿ ಬಿಟ್ಟನು; ಇದು ನಿಷಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಇದನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂದು ದೂಷಿಸಿದರೆ, ವಿವೇಕಿಗಳು, ಈ ಕುರುಡನು ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿರುವನು, ಆದ್ದರಿಂದ ನಾವು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂದು ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಬಿಡುವರೆ! ಎಂದಿಗೂ ಬಿಡಲಾರರು ಇದರಂತೆ ಈ ಪ್ರಾಕೃತ ಗ್ರಂಥದ ಯೋಗ್ಯತೆಯು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಂಡಿತನು ಇದು ಪ್ರಾಕೃತವೆಂದು ದೂಷಿಸಿದರೂ, ಇದರ ಯೋಗ್ಯ

ತೆಯನ್ನು ತಿಳಿದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ಇದರಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಂತನ ಹಿಮೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಆನಂದ ಪಡದೆ ಇರುವರೆ ! ಪಾತ್ರಕೃತ ಭಾಷೆಯೇ ನಿರ್ವೇದನೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಯಾರೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಭಾಗವತ ಏಕಾದಶಸ್ಕಂಧ ೨೭ ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ಸ್ತವೈರುಚ್ಚಾವಜೈಃ ಶ್ರೌತೈಃ ಪುರಾಣೈಃ ಪಾತ್ರಕೃತ್ಯೈ ರಪಿ ” ಉತ್ತಮವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು, ಪುರಾಣಗಳು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಂದರೆ ಪುರುಷಸೂಕ್ತ ನೋದಲಾದವುಗಳಿಂದಲೂ, ಜಿತಂತೇಶೋತ್ರ ನೋದಲಾದ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಶ್ಲೋತ್ರಗಳಿಂದಲೂ, ಅಥವಾ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಶ್ಲೋತ್ರ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಗವದ್ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗ್ರಂಥವು ಪ್ರಾಕೃತವಾದರೂ ಅದು ನಿರ್ವೇದವಾಗದು ಸಂಸ್ಕೃತವಾದರೂ ಭಗವಂತನ ಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳದಿರುವ ಯಾವ ಗ್ರಂಥವೂ ಮಾನ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

||೩೪||

ಅನತಾರಿಕೆ : - ಅದೇ ವಿಷಯವನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಭಾಸ್ಕರನ ಮಂಡಲವ ಕಂಡು ನ
ಮಸ್ಕರಿಸಿ ನೋದಿಸದೆ ದ್ವೇಷದಿ
ತಸ್ಮರನು ನಿಂದಿಸಲು ಕುಂದಹುದೆ ದಿನಾಕರಗೆ ||
ಸಂಸ್ಕೃತವಿದಲ್ಲೆಂದು ಕುಹಕ ತಿ
ರಸ್ಕರಿಸಲೇನಹುದು ಭಕ್ತಿ ಪು
ರಸ್ಕರದಿ ಕೇಳಿರಿಗೆ ವಲಿವನು ಪುಷ್ಕರಾಕ್ಷ ಸದಾ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ : - ಭಾಸ್ಕರನ = ಸೂರ್ಯನ, ಮಂಡಲವ ಕಂಡು, ನಮಸ್ಕರಿಸಿ = ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿ, ನೋದಿಸದೆ = ಸಂತೋಷಪಡದೆ ದ್ವೇಷದಿ, ತಸ್ಮರನು = ಕಳ್ಳನು, ತಾನು ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಸ,ತಿಬಂಧಕವಾಯಿ ತೆಂಬ ದ್ವೇಷದಿಂದ, ನಿಂದಿಸಲು, ದಿನಾಕರಗೆ = ಸೂರ್ಯನಿಗೆ, ಕುಂದಹುದೆ = ದೋಷ ಬರುವುದೇ ! ಇದರಂತೆ, ಕುಹಕ = ಕಪಟಯು, ಇದು = ಈ ಗ್ರಂಥವು, ಸಂಸ್ಕೃತವಲ್ಲೆಂದು, ತಿರಸ್ಕರಿಸಲು, ಏನಹುದು = ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ದೋಷವೇನು ? ಭಕ್ತಿಪುರಸ್ಕರದಿ, ಕೇಳಿರಿಗೆ, ಪುಷ್ಕರಾಕ್ಷ = ಕಮಲನೇತ್ರ

ನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು, ಸದಾ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ, ವಲಿವನು=ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಕಳ್ಳನು ತಾನು ಮಾಡುವ ಕಳ್ಳತನಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯನು ವಿಘ್ನನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನೂ ಪೂಜೆಯನ್ನೂ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ದೋಷವೇನು ! ಇದರಂತೆ ಕಪಟಗಳಾದ ಕೆಲವರು ಅಸೂಯೆಯಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಸಂಸ್ಕೃತವಲ್ಲವೆಂದು ದೂಷಿಸಿದರೆ, ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಲೋಪವೇನು ? ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಶ್ರವಣ ಪಠನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಅವರನ್ನುದ್ಧರಿಸುವನು

||೩೫||

ಪತಿತನಕಪಾಲದೊಳು ಭಾಗೀ
ರಥಿಯ ಜಲವಿರೆ ಪೇಯವೆನಿಪುದೆ
ಇತರ ಕವಿ ನಿರ್ಮಿತ ಕುಕಾವ್ಯಾಶ್ರಾವ್ಯ ಬುಧರಿಂದ ||
ಕೃತಿಪತಿ ಕಥಾನ್ವಿತವೆನಿಸಿ ಪಾ
ಕೃತವೆ ತಾ ಸಂಸ್ಕೃತವೆನಿಸಿ ಸ
ದ್ಗತಿಯನೀವುದು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ ಕೇಳಿ ಪೇಳ್ವರಿಗೆ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಪತಿತನ=ಭ್ರಷ್ಟನಾಗಿದ್ದು ಮೃತನಾದವನ, ಕಪಾಲದೊಳು=ಕಪಾಲದ ಕರಟದೊಳಗೆ, ಭಾಗೀರಥಿಯು=ಗಂಗೆಯು, ಜಲವಿರೆ=ನೀರಿರಲು, ಪೇಯವೆನಿಪುದೆ=ಕುಡಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗುವುದೆ ! ಇಲ್ಲ. ಆದರಂತೆ ಇತರ ಕವಿನಿರ್ಮಿತ=ಇತರರಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕವಿಗಳಿಂದಲೇ ಆದರೂ, ನಿರ್ಮಿತ=ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಕುಕಾವ್ಯ=ಕಾದಂಬರಿಗಳು, ಸಂಸ್ಕೃತವಾದರೂ, ಬುಧರಿಂದ=ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ, ಅಶ್ರಾವ್ಯ=ಕೇಳಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಕೃತಿಪತಿ=ಕೃತಿನಾಮಕರಾದ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀನೇವಿಯರ ಪತಿಯಾದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ, ಕಥಾನ್ವಿತವೆನಿಸಿ=ಚರಿತ್ರೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗ್ರಂಥವೆನಿಸುವ, ಪ್ರಾಕೃತವೆ=ಪ್ರಾಕೃತ ಕಾವ್ಯವೆ, ತಾ=ತಾನು ಸಂಸ್ಕೃತವೆನಿಸಿ, ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ, ಕೇಳಿ ಪೇಳ್ವರಿಗೆ, ಸದ್ಗತಿಯನೀವುದು=ಉತ್ತಮವಾದ ಗತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಭಾಗೀರಥಿಯ ಉದಕವು ಸ್ನಾನಪಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದೇ ಆದರೂ ಆ ಉದಕವು ಪತಿತ ಚಂಡಾಲಾದಿಗಳ

ಕಪಾಲಾಸ್ಥಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರಲು ಅದು ಪಾನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗುವುದೆ? ಇಲ್ಲಿ ದಾಸಾರ್ಯರು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಕಪಾಲದೋರ್ಣ ಅಂದರೆ ಸಾಕಾಗುತ್ತು. ಪತಿತನೆಂಬ ವಿಶೇಷಣವೇಕೆ ಹಾಕಿದರು? ಅಸ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಪತಿತನ ಅಸ್ಥಿಯೆಂತಲೂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಅಸ್ಥಿಯೆಂತಲೂ, ಭೇದ ಉಂಟೆ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಹುದು. ಅವುಗಳಲ್ಲೂ ಭೇದಗಳುಂಟು ಭಾಗವತ ಷಷ್ಠ ಸ್ಕಂಧದ ನಾರಾಯಣವರ್ಮ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ, “ ಇಮಾಂ ವಿದ್ಯಾಂ ಪುರಾ ಕಶ್ಚಿತ್ಕೌಶಿಕೋಧಾರಯಃ ದ್ವಿಜಃ || ಯೋಗಧಾರಣಯಾಸ್ವಾಂಗಂಜಹೌ ಸ ಮರುಧನ್ವನಿ || ತಸ್ಯೋಪರಿವಿಮಾನೇನ ಗಂಧರ್ವಪತಿರೇಕದಾ || ಯಯೌ ಚಿತ್ರರಥಃ ಸ್ತ್ರೀಭಿರ್ವೃತೋಯತ್ರ ದ್ವಿಜಕ್ಷಯಃ || ಸಾಂಗನೋ ನ್ಯಪತತ್ಸದ್ಯಃ ಸವಿಮಾನೋಹ್ಯನಾಕೃರಾಃ || ವಿದ್ಯಾಮಿಮಾಂಧಾರಯತೋ ವೃತಸ್ಯಾಸ್ಥಿ ವಿಲಂಘನಾತ್ || ಸವಾಲಖಿಲ್ಯ ವಚನಾದಸ್ಥೀನ್ಯಾದಾಯ ವಿಸ್ಮಿತಃ || ಪ್ರಾಸ್ಯ ಪ್ರಾಚೀ ಸರಸ್ವತ್ಯಾಂ ಸ್ನಾತ್ಯಾಧಾಮಸ್ವಮನ್ವಗಾತ್” ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೌಶಿಕನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ನಾರಾಯಣ ವರ್ಮವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸದಿಂದ ನೀರಿಲ್ಲದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದನು. ಒಂದಾನೊಂದು ದಿವಸ ಚಿತ್ರರಥನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಗಂಧರ್ವ ರಾಜನು ಹೆಂಗಸರ ಗುಂಪುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ, ವಿಮಾನಾರೂಢನಾಗಿ, ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ವೃತನಾಗಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶನ್ನು ದಾಟಿಕೊಂಡು ಹೋದನು. ಈ ನಾರಾಯಣವರ್ಮನೆಂಬ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಿದ್ದು ವೃತನಾದಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಅಸ್ಥಿಯನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘನ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ದೋಷದಿಂದ, ಹೆಣ್ಣು ಗುಂಪೊಂದಿಗೆ ವಿಮಾನದಿಂದೊಡಗೂಡಿ ತಲೆಕೆಳಕಾಗಿ ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟನು. ತದನಂತರ ಆ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ವಾಲಖಿಲ್ಯ ಋಷಿಗಳಿಂದ ಈ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಆಶ್ಚರ್ಯಚಕಿತನಾಗಿ, ಅವರ ಅಪ್ಪಣೆಯ ಮೇರಿಗೆ ಆ ಅಸ್ಥಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಚೀ ಸರಸ್ವತಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಬಂದಮೇಲೆ ವಿಮಾನವು ಪೂರ್ವದಂತೆ ಹೊರಟಿತು. ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಕೂತುಕೊಂಡು ಮೊದಲಿನಂತೆ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಸೇರಿದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಅಸ್ಥಿಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ಮಹಿಮೆ ಇರುವದರಿಂದ ಪತಿತನ ಅಸ್ಥಿಯೆಂದು ದಾಸಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದರು. ಈ ಪ್ರಕಾರ, ಭಾಗೀರಥಿಯು ಉತ್ತಮವಾದರೂ ಕಪಾಲದ ಅಸ್ಥಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಹೇಗೆ ನಿಷಿದ್ಧವೋ ಹಾಗೆ

ಸಂಸ್ಕೃತವಾದರೂ ಸ್ತ್ರೀವರ್ಣನಾದಿಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಕಾದಂಬರಿ ನಾಟಕಾದಿಗಳು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ಅಪ್ರಾಪ್ಯವು. “ ಗಂಗಾಸಂಗೇನ ನೈರ್ಮಲ್ಯಂ ರಥ್ಯಾದ್ಭಿರ್ಲಭ್ಯತೇ ಯಥಾ ” || ಎಂಬ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಮೊಹರಿಯ ನೀರು ಗಂಗೆಯೊಳಗೆ ಸೇರಲು ಹೇಗೆ ಶುದ್ಧವಾಗುವುದೋ ಹಾಗೆ ಗ್ರಂಥವು ಪ್ರಾಕೃತವಾದರೂ ಭಗವದ್ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದರೆ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗುವುದು. ಗಂಗೆಯೊಳಗಿರುವಂತೆ ಸಂಸ್ಕೃತವಿದ್ದರೂ ಮಹತ್ತರವಾದ ದೋಷವುಳ್ಳ ಕಪಾಲದಲ್ಲಿ ನಿಂತರೆ ಅದು ನಿಷಿದ್ಧವಾಗುವಂತೆ ಸಂಸ್ಕೃತವೂ ನಿಷಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಮೊಹರಿಯ ನೀರು ನಿಷಿದ್ಧವಾದರೂ ಗಂಗಾನದಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುವುದರಿಂದ ಈ ಅಶುದ್ಧವಾದ ನೀರು ಸಹ ಶುದ್ಧವಾಗುವದು. ಇದರಂತೆ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯು ಮೊಹರಿಯ ನೀರಿನಂತೆ ಅಶುದ್ಧವಾದರೂ ಅದು ಮಹಾನದಿಯಂತಿರುವ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತದಂತೆ ಶುದ್ಧವಾಯಿತೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಶ್ರವಣ ಪಠನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಉತ್ತಮ ಗತಿಯಾಗುವುದು ||೩೬||

ಅವತಾರಿಕೆ :—ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬಹಳ ಶ್ಲಾಘನೆ ಮಾಡಿ ಇದನ್ನು ದೂಷಿಸುವವರು ಕುಹಕರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ದಾಸಾರ್ಯರಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಅಹಂಕಾರ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಸ್ವಾಹಂಕಾರ ಬಿಡನ ಪೂರ್ವಕ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ವೇದಶಾಸ್ತ್ರ ಸಯುಕ್ತಿಗ್ರಂಥಗ
 ಳೋದಿಕೇಳ್ವವನಲ್ಲ ಸಂತತ
 ಸಾಧುಗಳ ಸಹವಾಸೆಸಲ್ಲಾಪಗಳು ಮೊದಲಿಲ್ಲ ||
 ಮೋದತೀರ್ಥಾರ್ಯರಮತಾನುಗ
 ರಾದವರ ಕರುಣದಲಿ ಸೇಳ್ವಿರ
 ಮಾಧವ ಜಗನ್ನಾಥ ನಿತ್ಯಲ ತಿಳಿಸಿದವರೊಳಗೆ || ೩೭

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ವೇದಶಾಸ್ತ್ರ ಸಯುಕ್ತಿ ಗ್ರಂಥಗಳ= ವೇದಗಳು, ಶಾಸ್ತ್ರಪದದಿಂದ ಭಾರತಾದಿಗಳು, ಯುಕ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದರೆ ತರ್ಕ ಮೊದಲಾ

ದವು; ಇಂಥಹಾ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು, ಓದಿಕೇಳಿದವನಲ್ಲ = ಸ್ವತಂತ್ರದಿಂದ ನಾನೇ ಓದಿದವನೂ, ಕೇಳಿದವನೂ ಅಲ್ಲ. ನನ್ನೊಳಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿದ್ದು ಓದಿ ಕೇಳಿದವನಾದುದರಿಂದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ವಿದ್ವಾಂಸನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಸಂತತ = ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ ಸಾಧುಗಳ, ಸಹವಾಸ, ಸಲ್ಲಾಪಗಳು = ಸದ್ವಿಷಯವಾದ ಮಾತುಕಥೆಗಳು, ಇಂತಹವು ಮೊದಲಿಲ್ಲ. ಮೋದತೀರ್ಥಾರ್ಯರ = ಶ್ರೀಮದಾನಂದ ತೀರ್ಥಾರ್ಯರ, ಮತಾನುಗೃಹದವರ = ಮತವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಇರುವವರ, ಕರುಣದಲಿ = ಕೃಪೆಯಿಂದ, ರಮಾಭವ = ರಮಾಸತಿಯಾದ, ಜಗನ್ನಾಥ ವಿಠಲ = ಜಗನ್ನಾಥ ವಿಠಲಾತ್ಮಕ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ತಿಳಿಸಿದದರೊಳಗೆ ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವನೋ ಅಷ್ಟರೊಳಗೆ, ಅಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ನನ್ನೊಳಗಿದ್ದು ನುಡಿಸಿದಷ್ಟು, ಪೇಳೆ = ಹೇಳಿರುವೆನು ೩೭

ತಾತ್ಪರ್ಯ : — ನೇದ ಮೊದಲಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳನ್ನಾಗಲಿ, ಯುಕ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನಾಗಲಿ (ತರ್ಕ ಮೊದಲಾದವು) ನಾನು ಓದಿದವನೂ ಕೇಳಿದವನೂ ಅಲ್ಲ. ಏಥವಾ ಅಂತಹ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಸಹವಾಸದಲ್ಲಿದ್ದು ಇಂತಹ ಸದ್ವಿಷಯಗಳ ಪ್ರಸ್ತಾಪಗಳು ನಡಿಸಿದವನೂ ಅಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ, ಈ ಕವಿತಾಶಕ್ತಿಯು ಬಂದ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ, ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ಯ ಮತಾವಲಂಬಿಗಳ ಕರುಣಾಬಲದಿಂದ, ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥ ವಿಠಲನು ನನ್ನೊಳಗಿದ್ದು ನುಡಿಸಿದಷ್ಟು ಹೇಳಿರುವೆನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ದಾಸಾರ್ಯರು ಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ. ಅವರ ಪಾಂಡಿತ್ಯವು ಅವರ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಯಿಂದಲೂ, ಅವರು ರಚಿಸಿದ ಗ್ರಂಥದಿಂದಲೂ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಈ ಪಾಂಡಿತ್ಯವು, ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಸ್ವಾಹಂಕಾರ ಖಂಡನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುವರೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು.

ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರದ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ದತ್ತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೆಂಬ ೧೬ ನೆಯ ಸಂಧಿಯು ಸಮಾಪ್ತವಾದುದು.

ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ

ಸ್ವಗತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಧಿ (೨೭ನೆಯದು) ಪ್ರಾರಂಭ

ಸಂಧಿ ಸೂಚನೆ:—

ಸ್ವಗತಸ್ವಾತಂತ್ರಿಯಗುಣವ ಹರಿ
ತೆಗೆದುಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟುದ
ಭೃಗುಮುನಿಪ ಪೇಳಿದನು ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ಮು ಕ್ಷಿತಿಪನಿಗೆ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಸ್ವಗತಸ್ವಾತಂತ್ರಿಯಗುಣವ= ತನ್ನೊಳಗೆ ಇರುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗುಣವನ್ನು, ಹರಿ= ಶ್ರೀಹರಿಯು, ತೆಗೆದು, ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯರಿಗೆ= ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ. ಕೊಟ್ಟುದ=ಕೊಟ್ಟುದದನು, ಭೃಗುಮುನಿಪ= ಭೃಗುಮುನಿಗಳು, ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ಮು ಕ್ಷಿತಿಪನಿಗೆ= ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ಮು ರಾಜನಿಗೆ, ಪೇಳಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಧಿ ಸೂಚನೆಯೆಂದು ಇದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು. ಪೂರ್ವ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಹಾಚಿಕೊಟ್ಟ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ “ ಪುನಃ ಪುನಃ ಕಥಾಂಬ್ರಾಯುಃ ಅಭ್ಯಾಸಾದುತ್ತಮಂ ಫಲಂ” ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ದಾರ್ಡ್ಯ ಜನನಕ್ಕಾಗಿ ೨ ಸಲ, ೩ ಸಲ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಮನನವಾಗುವುದು ಅದರಿಂದ ಫಲವು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಬರುವುದೆಂದು ಅದೇ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ವಿಭಾಗವಿಷಯವನ್ನೇ ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ; ಆದರೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ವಿಭಾಗವಿಷಯವನ್ನು ದಾಸಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೇಳಿರುವರೆ? ಅಥವಾ ಮತ್ತಾರಾದರೂ ಯಾರಿಗಾದರೂ ಹೇಳಿ ಉಪದೇಶ ಪರಂಪರಾ ಬಂದಿರುವುದೆ ಎಂಬ ತಂಕಿಯನ್ನು ನಿವೃತ್ತಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಭೃಗುಮುನಿಪ ಎಂಬ ನಾಕೃದಿಂದ:—ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಭೃಗುಮುನಿಗಳು ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ಮು ರಾಜನಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿರುವುದಾಗಿ, ವಿಷ್ಣು ರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿರುವರು. ಆ ಭೃಗುಮುನಿಗಳು ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿರುವುದನ್ನೇ ನಾವು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತೇವೆಂದು ದಾಸಾರ್ಯರು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಪರಮು ನಿಷ್ಕು ಸ್ವತಂತ್ರ ಮಾಯಾ
 ತರುಣಿ ವಕ್ಷಸ್ಥಳನಾಸಿಯು
 ಸರಸಿಜೋದ್ಭವ ಪ್ರಾಣರೀವರು ಸಚಿವರೆನಿಸುವರು ||
 ಸರ್ವ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿಯು
 ರುರಗಭೂಷಣ ಹಂಕೃತಿತ್ರಯ
 ಕರೆಸುವಮರೇಂದ್ರಾಕರ್ಮುಖರಿಂದ್ರಿಯಪರೆನಿಸುವರು ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ ;—ನಿಷ್ಕು = ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಪರಮು = ಎಲ್ಲರ
 ಕಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನಾದ, ಸ್ವತಂತ್ರ = ಸ್ವತಂತ್ರ ಉಳ್ಳವನು. ಮಾಯಾ
 = ಮಾಯಾನಾಮಕರಾದ, ತರುಣಿ = ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಯೌವನಶೀಲರಾದ
 ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು, (ಪ್ರಕೃತಿಯು) ವಕ್ಷಸ್ಥಳ ನಿವಾಸಿಯು = ಪರಮಾ
 ತ್ಮನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವರು. ಸರಸಿಜೋದ್ಭವ = ಪರಮಾ
 ತ್ಮನ ನಾಭೀಕಮಲದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಪ್ರಾಣರು = ಮುಖ್ಯ
 ಪ್ರಾಣದೇವರು, ಈರ್ವರು = ಇವರಿಬ್ಬರೂ, ಸಚಿವರೆನಿಸುವರು = ಮುಖ್ಯ
 ಮಂತ್ರಿಗಳೆನಿಸುವರು. ಸರ್ವ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ = ತಾನು ಮಾಡಿಸುವ ಎಲ್ಲಾ
 ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲೂ, ತಪ್ಪಿಯರು = ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯರಾದವರು.
 ಅಹಂಕೃತಿತ್ರಯ = ವೈಕಾರಿಕ, ತ್ರೈಜಸ, ತಾನುಸವೆಂಬ ಮೂರು ವಿಧ
 ಅಹಂಕಾರಗಳಿಗೆ, ಅಭಿಮಾನಿಗಳೆಂದು, ಕರೆಸುವ, ಉರಗಭೂಷಣ =
 ಸರ್ಪಭೂಷಣರಾದ ರುದ್ರದೇವರು, ಅಮರೇಂದ್ರ = ದೇವೇಂದ್ರನು, ಅರ್ಕ
 = ಸೂರ್ಯನು, ಮುಖರು = ಇವರೇ ನೊದಲಾದವರು, ಇಂದ್ರಿಯಪರೆನಿ
 ಸುವರು = ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಗಳೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ನಿಷ್ಕುರಹಸ್ಯ ಓಂನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರ
 ದ್ಯುನ್ನು ರಾಜನಿಗೆ ಭೃಗು ಋಷಿಗಳು ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದ ವಾಕ್ಯವನ್ನೇ
 ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ—“ ಭೃಗುರುನಾಚ || ಸ್ವತಂತ್ರಃ ಪರಮೋ ವಿಷ್ಣುಃ
 ಮಾಯಾ ತಸ್ಯಾಂಗಸಂಗಿನೀ || ಬ್ರಹ್ಮಾಪ್ರಾಣಶ್ಚ ಸಚಿವೌ ಸರ್ವಕರ್ಮ
 ಸುತತ್ಪ್ರಿಯೌ || ೧ || ತ್ರಿವಿಧಾಹಂಕೃತಿಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಬ್ರೂಹ್ಮೀಪಿ ಸಚಿವಃ
 ಸ್ಮೃತಃ || ಮನಸೋಧಿಪತಿಃ ಶಕ್ರೋರ್ಕಾರ್ಯಾ ಇಂದ್ರಿಯ ದೇವತಾಃ || ೨ ||”
 ಈ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವನ್ನೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು.
 ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪರಮು ಸ್ವತಂತ್ರನು. ಪರಮಾತ್ಮನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳನಿವಾಸಿಯು

ಮಾಯಾ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ರಮಾದೇವಿಯರು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಪ್ರಾಣದೇವರು ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಮುಖ್ಯ ಮಂತ್ರಿಗಳು. ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲೂ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯರು. ಮೂರು ವಿಧವಾದ ವೈಕಾರಿಕ, ತೈಜಸ, ತಾಮಸವೆಂಬ ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ರುದ್ರದೇವರೂ ಕೂಡ ಮಂತ್ರಿಯೇ, ಈತನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಧಿಸತಿಯು, ಇಂದ್ರನೂ, ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳೂ ಮಿಕ್ಕ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು

|| ||

ಈ ದಿನೌಕಸರಂತೆ ಕಲಿ ನೊದ
 ಲಾದ ದೈತ್ಯರು ಸರ್ವ ದೇಹದಿ
 ತೋದಕರು ತಾವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಾರಗಳ ಮಾಡುವರು ||
 ವೇಧನಂದದಿ ಕಲಿಯಹಂಕಾ
 ರಾಧಿಸಾಧನು ಮಧುಕುಕ್ಕೆಟಿಭ
 ಕ್ರೋಧಿ ಶಂಬರ ಮುಖರು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿ ಎನಿಸುವರು

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :— ಈ ದಿನೌಕಸರಂತೆ=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಂತೆ, ಕಲಿ ನೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರು ಸರ್ವ ದೇಹದಿ=ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಶರೀರದಲ್ಲೂ, ತೋದಕರು=ಪ್ರೇರಕರು, ತಾವಾಗಿ, ವ್ಯಾಪಾರಗಳ=ಮಾಡಬೇಕಾದ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು. ವೇಧನಂದದಿ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಂತೆ, ಕಲಿಯು (ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೇಗೆ ದೇವೋತ್ತಮರೂ ಹಾಗೆ ಕಲಿಯು ದೈತ್ಯೋತ್ತಮನೆಂದರ್ಥ.) ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರಾಧಿಸ=ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯು. ಅಧನು=ಅಧಮನಾದ, ಮಧು=ಮಧು ಎಂಬ ದೈತ್ಯನು, ಕು=ಕುಚ್ಛಿತನಾದ, ಕೈಟಿಭ=ಕೈಟಿಭನೆಂಬ ಅಸುರನೂ, ಕ್ರೋಧಿ=ಮಹಾ ಕೋಪಿಷ್ಠರಾದ, ಶಂಬರಮುಖರು = ಶಂಬರಾಸುರ ನೊದಲಾದವರು ಮನಸ್ಸಿಗೆ, ಸ್ವಾಮಿಯೆನಿಸುವರು=ಅಭಿಮಾನಿಗಳೆನಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ—“ಏನಮೇವಹಿ ಕಲ್ಯಾಣ್ಯಾಃ ಸರ್ವ ದೇಹೇಷು ಸಂಸ್ಥಿತಾಃ || ಬ್ರಹ್ಮವಚ್ಚಿಕಲಿಸ್ತೇಷಾ ಮಧಿಕೋಹಂಕೃತ್ಯಿ ಸ್ತೃತಃ ||೩|| ಮಧುಕೈಟಿಭ ಮುಖ್ಯಾಶ್ಚ ಶಂಬರಾದ್ಯಾ ಮನೋಧಿಗಾಃ” ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಹೇಗೆ ಸರ್ವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲೂ

ಇದ್ದು ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿರುವರೆಡೀ ಅದರಂತೆ ಕಲಿ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರೂ ಸಹ ಸರ್ವ ಪಾಣಿಗಳ ದೇಹಗಳಲ್ಲೂ ಇದ್ದು ಪಾಪಪ್ರೇರಕ ರಾಗಿ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವರು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೇಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠರೋ ಹಾಗೆ ದೈತ್ಯರಲ್ಲಿ ಕಲಿಯು ಶ್ರೇಷ್ಠನು. ಇವನು ಅಹಂ ಕಾರಾಭಿಮಾನಿಯು. ಅಧಮರಾದ ಮಧು ಕೈಟಭರು ಶಂಬರಾಸುರ ಮೊದಲಾದವರು ಮನೋಭಿಮಾನಿಗಳು. ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವು ಪದ್ಯಾರ್ಥವು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಬರೆಯ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ

||೩||

ದೇವತೆಗಳೋಪಾದಿ ನಿತ್ಯದೊ
 ಳೇವನಾದಿ ಸ್ವನಾಮದಿಂದಲಿ
 ಯಾವದಿಂದಿ,ಯಗಳೊಳು ವ್ಯಾಪಾರಗಳ ಮಾಡುವರು||
 ಸೇವಕರ ಸೇವಾನುಗುಣ ಫಲ
 ವಿವ ನೃಪನಂದದಲಿ ತನ್ನ ಸ್ವ
 ಭಾವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ವಿಭಾಗವ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು ಹರಿ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ದೇವತೆಗಳೋಪಾದಿ= ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಂತೆ, ನಿತ್ಯದೊಳು, ಏವನಾದಿ=ಇವೇ ಮೊದಲಾದ, (ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಕಲಿ, ಮಧು ಕೈಟಭ ಮೊದಲಾದ) ಸ್ವನಾಮದಿಂದಲಿ= ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ, ಯಾವದಿಂದಿ,ಯಗಳೊಳು= ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲೂ, ವ್ಯಾಪಾರಗಳ ಮಾಡುವರು= ಇದ್ದು ಆಯಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಆಗುವ ಪಾಪಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು ಸೇವಕರ ಸೇವಾನುಗುಣ= ಸೇವಕರು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸಗಳ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ, ಫಲವೀವ= ಅವರವರಿಗೆ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಆ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಸಂಬಳಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ, ನೃಪನಂದದಲಿ= ರಾಜನಂತೆ, ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವ= ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ= ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು, ಹರಿ= ಪರಮಾತ್ಮನು, ವಿಭಾಗವ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ—ಅಸ್ಯೇಪಿದೇವದೈತ್ಯಾಸ್ತು ತತ್ರ ಇಂದ್ರಿಯಮಾನಿನಃ ||೪|| ಸ್ವತಂತ್ರೋಪಿ ಹರಿಃ ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ಸ್ವಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮನೇಕಥಾ || ವಿಭಜ್ಯಾದಾನ್ಮೃಪ ಇವ ಸರ್ವ ಕಾರ್ಯೇಷು ಲೀಲಯಾ ||೫||

ತತ್ತತ್ಸ್ಯಾತಂತ್ರೈಯೋಗೇನ ಫಲಭಾಕ್ಸಪಜಾಯತೆ || ” ಇನ್ನೂ ಇತರರಾದ ದೇವ ದೈತ್ಯರುಗಳು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿರುವರು. ರಾಜನು ಸೇವಕರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ, ದೇಶಾಧಿಕಾರ, ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಅವರಿಂದ ತಾನು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಸಂಬಳ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನಾದರೂ ತನ್ನೊಳಗಿರುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ, ಕಲಿ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರಿಗೂ ಕೊಟ್ಟಿರುವನು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೊಟ್ಟ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿಂದ ಅವರುಗಳು ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಪುಣ್ಯಪಾಪಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾದ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವರು ||೩||

ಅವತಾರಿಕೆ :—ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಅಗಣಿತ ಸ್ವಾತಂತ್ರಿಯವ ನಾಲ್
 ಬಗೆ ವಿಭಾಗಮಾಡಿ ಒಂದನು
 ತೆಗೆದು ದಶವಿಧಗೈಸಿ ಪಾದರೆ ಪಂಚಪ್ರಾಣನಲಿ ||
 ಮೊಗಚತುಷ್ಟಯನೋಳ್ ಸಪಾದ್ಯೆ
 ದುಗುಣವಿರಿಸಿದ ಮತ್ತೆ ದಶವಿಧ
 ಯುಗಳ ಗುಣವನುಮಾಡಿ ಯೆರಡು ಸವಾಶಿವನೊಳಿಟ್ಟಿ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಅಗಣಿತ=ಲೆಖ್ಯವಿಲ್ಲದ, ಸ್ವಾತಂತ್ರಿಯವ=ಸ್ವತಂತ್ರಗುಣವನ್ನು, ನಾಲ್ಕಿಗೆ=೪ ಬಗೆಯಾಗಿ, ವಿಭಾಗವಮಾಡಿ, ಒಂದನು ತೆಗೆದು=ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ದಶವಿಧಗೈಸಿ=ಹತ್ತು ಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಪಾದರೆ ಪಂಚ=ಕಾಲುಕಮ್ಮಿ ಐದನ್ನು ಅಂದರೆ (೪||) ನಾಲ್ಕು ಮುಕ್ಕಾಲು ಭಾಗಗಳನ್ನು, ಪ್ರಾಣನಲಿ=ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣ ದೇವರಲ್ಲೂ, ಮೊಗಚತುಷ್ಟಯನೋಳ್=ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಲ್ಲಿ, ಸಪಾದ್ಯೆದು=(೫|) ಐದೂಕಾಲು ಭಾಗಗಳುಳ್ಳ, ಗುಣ=ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಗುಣಗಳನ್ನು, ಇರಿಸಿದ=ಇಟ್ಟನು. ಮತ್ತೆ ಯುಗಳಗುಣವನು=ಎರಡನೆಯ ಭಾಗದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಗುಣವನ್ನು, ದಶವಿಧ=೧೦ ಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿ,

ಮಾಡಿ, ಎರಡು=೨ ಭಾಗಗಳನ್ನು, ಸದಾಶಿವನೊಳು=ರುದ್ರದೇವರಲ್ಲಿ, ಇಟ್ಟು=ಇಟ್ಟನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ, ಅಗಣಿತವಾದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗುಣಗಳನ್ನು ೪ ಭಾಗ ಮಾಡಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ತೆಗೆದು ಅದನ್ನು ೧೦ ಭಾಗ ಮಾಡಿದನು ಆ ಹತ್ತರಲ್ಲಿ (೪||) ನಾಲ್ಕು ಮುಕ್ಕಾಲು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣದೇವರಲ್ಲೂ, (೫|) ಐದೂಕಾಲು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೂ ಕೊಟ್ಟನು. ಎರಡನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ೧೦ ಭಾಗ ಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರಾತ್ಮಕ ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ ಎರಡು ಭಾಗಗಳು ಕೊಟ್ಟನು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದ ವಾಕ್ಯ “ ಸ್ವಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚತುರ್ಥಾಂತಂ ದಶಧಾವ್ಯಭಜದ್ಧರಿಃ ||೬|| ಸಾದೋನ ಪಂಚಕಂ ಪ್ರಾಣೇಸಸಾದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ದದೌ || ದ್ವಿತೀಯೇತು ಚತುರ್ಥಾಂತೇ ದಶಧೈವ ವಿಭಾಜಿತೆ ೭|| ದ್ವಾವೇವಾಂತಾನಹಂಕಾರೆ ” ಎಂಬೀ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವನ್ನೆ ದಾಸಾರ್ಯರು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ “ ಸಾದರೆ ಸಂಚಪ್ರಾಣನಲಿ ” ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಮಾಡುವಾಗ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕರ್ತರು, ಸಾದ ಅಂದರೆ ಹತ್ತರಲ್ಲಿ ಸಾದ ೨|| ಎಂತಲೂ ಅರೆ ಅಂದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ೧!. ಅಂತು ೩|| ಭಾಗಗಳನ್ನು ಪಂಚ ಪ್ರಾಣರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿರುವರು. ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧ ಬರುವುದು ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿ— “ ಸಾದೋನ ಪಂಚಕಂ ಪ್ರಾಣೇ ” ಒಂದು ಸಾದ ಕಮ್ಮಿ ೫ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಅಂದರೆ ೪|| ನಾಲ್ಕು ಮುಕ್ಕಾಲು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಣದೇವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದಲ್ಲದೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ೪ ಭಾಗ ಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ೧ ಭಾಗವನ್ನು ೧೦ ಭಾಗ ಮಾಡಿದನು ; ಅದರಲ್ಲಿ ೪|| ಭಾಗ ಪ್ರಾಣದೇವರಿಗೆ, ೫| ಭಾಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ. ಅಂತು ೧೦ ಭಾಗಗಳೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು ಎರಡನೆಯ ೧ ಭಾಗವನ್ನು ೧೦ಭಾಗ ಮಾಡಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವನು. ಉಳಿದ ಎರಡು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಮೂರು ಭಾಗ ಮಾಡಿ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ರಮಾದೇವಿಯರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಎರಡು ಭಾಗಗಳನ್ನು ತಾನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡನೆಂದು ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದಲ್ಲೂ ಹೇಳಿರುವರು. ಮತ್ತು ದಾಸಾರ್ಯರೂ ಸಹ ಹಾಗೇ ಹೇಳಿರುವರು.

ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ೩|| ಭಾಗ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ೫| ಅಂತು ೯ ಭಾಗಗಳಾದವು. ಒಂದು ಭಾಗ ಉಳಿಯಿತು; ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಿಲ್ಲ. ಇದಲ್ಲದೆ ಹಿಂದಿನ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಲ್ಲಿ ೪೦೦ ಭಾಗಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ೪ಭಾಗ ಮಾಡಿ ಒಂದು ೧೦೦ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ೪೮ ಭಾಗಗಳನ್ನೂ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ೫೨ ಭಾಗಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಪೂರ್ವಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ೪೦೦ ರನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ೪ ಭಾಗವೆಂದು ಸುಲಭ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ಭಾಗ ೧ಕ್ಕೆ ೧೦೦ ಆದವು. ಇಲ್ಲಿ ೧ನ್ನು ೧೦ ಮಾಡಿದರೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಇದರಿಂದ ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ೧ಕ್ಕೆ ಆ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ೧೦ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಈ ಸಂಧಿಯ ಪ್ರಕಾರ ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ೪||. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ೫|. ಇವೆರಡನ್ನು ಪೂರ್ವ ಸಂಧಿಯ ಪ್ರಕಾರ ೧೦ ರಿಂದ ಗುಣಾಕಾರ ಮಾಡಿದರೆ. ಅದೇ ಲೆಖ್ನು ಸರಿಹೋಗುವದು ಹೇಗೆಂದರೆ— ೪|| ಕ್ಕೆ ೪×೧೦=೪೦, ಹತ್ತರ ಮುಕ್ಕಾಲು ೭|| ಅಂತು ೪೭|| ಆಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಇನ್ನು ಅರ್ಧ ಕೂಡಿಸಿ ೪೮ ಭಾಗಗಳನ್ನು ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಭಾಗ ಇಲ್ಲಿ ೫|. ಅಲ್ಲಿ ೫೨. ೫×೧೦=೫೦. ಹತ್ತರ ಕಾಲು ೭||, ಅಂತು ೫೭|| ಆಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಇದರಲ್ಲಿ (||) ಅರ್ಧವನ್ನು ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ೫೨ನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವನು. ಇದರಂತೆ ಮುಂದಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ ಎರಡು ಭಾಗವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು ಹಿಂದಿನ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ೨೦ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ೧||ಗೆ ೧೫. ತತ್ವೇಶರಿಗೆ ೧ಭಾಗಕ್ಕೆ ೧೦ ಭಾಗ. ಸಕಲ ಜೀವರಿಗೆ ೮=೧೦. ಕಲ್ಯಾಣಿಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ೪||, ಅಲ್ಲಿ ೪೫. ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವ ಸಂಧಿಗೂ ಇಲ್ಲಿಗೂ ನೋಡಿದರೆ ೧ಕ್ಕೆ ೧೦ ಭಾಗವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ೪|| ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ೫| ಎಂಬ ಹೇಳಿದ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಈ ಅರ್ಥವು ಸರಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಮಾಡದೆ ೩|| ಭಾಗ ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ಎಂದು ಮಾಡಿದರೆ ಪೂರ್ವ ಸಂಧಿಯ ಲೆಖ್ನು ಪ್ರಕಾರ ೩೮ ಆಗಬೇಕಾಗುತ್ತೆ. ಹಾಗೆ ಮಾಡದೆ ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ೪೮ ಭಾಗವೆಂತಲೂ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ೫೨ ಭಾಗವೆಂತಲೂ, ದತ್ತಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸಂಧಿಯ ೨ನೆಯ

ಪದ್ಯ-‘ಸತ್ಯಲೋಕಾಧಿಪನೊಳಗೆ ಐವತ್ತೆರಡು ಪವನಾನನೊಳು ನಾಲ್ವತ್ತು ಮೇಲೆಂಟಧಿಕ ಶಿವನೊಳಗಿಟ್ಟ ಇಪ್ಪತ್ತು’ ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ದಾಸಾರ್ಯರು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು. ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದಲ್ಲೂ ಇದೇ ವಾಕ್ಯವಿರುವುದು ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧ ಬರುವುದು. ಇದಲ್ಲದೆ “ಪಾದರೆ ಪಂಚ ಪ್ರಾಣನಲಿ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿ ಪಂಚಪ್ರಾಣರಿಗೆ ೩|| ಭಾಗವನ್ನು ಕೊಟ್ಟೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲನೆಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವೂ ಉಂಟು. ಏನೆಂದರೆ—ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ, ದತ್ತಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸಂಧಿಯ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ, ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣದೇವರಿಗೆ ಪಾದೋನ ಪಂಚ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟೆನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಪಂಚಪ್ರಾಣರೆಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಿಲ್ಲ. ಇದಲ್ಲದೆ ಪಂಚಪ್ರಾಣರಿಗೆ ೩|| ಭಾಗವೆಂಬುವುದೆ ದಾಸರಾಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದ್ದರೆ, ಪಾದರೆ ಪಂಚಪ್ರಾಣರಲಿ ಎಂದು ಬಹುವಚನವಿರಬೇಕಾಗಿತ್ತು, ಪ್ರಾಣನಲಿ ಎಂಬ ಏಕವಚನದಿಂದ ಪಾದರೆ ಪಂಚ, ಪ್ರಾಣನಲಿ ಎಂದು ಬೇರೆ ಪದ ಮಾಡುವುದೆ ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಪಾದರೆ ಪಂಚ ಅಂದರೆ ಪಾದ ಕಮ್ಮಿ ೫ ಅಂದರೆ ೪|| ಎಂಬರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ, ದಾಸರ ವಾಕ್ಯ ಇವೆರಡೂ ಸರಿಹೋಗುತ್ತವೆ. ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದುದನ್ನೇ ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆಂದು ಸಂಧಿಯ ೧೪ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ “ಇನಿತು ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದೋಳು ಭೃಗುಮುನಿಪ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದ ವಾಕ್ಯವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಹೀಗಿರಲು ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ದಾಸಾರ್ಯರ ವಾಕ್ಯವಿರಲಾರದೆಂಬುವದೆ ಈ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾಧಾರವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ||೪||

ಪಾಕಶಾಸನ ಕಾನೂರೊಳು ಸಾ
 ಧೈಕವಿಟ್ಟು ದಶೇಂದ್ರಿಯರಸ ದಿ
 ನೌಕಸಾದ್ಯರೊಳೊಂದು ಯಾವಜ್ಜೀನರೊಳೊಂದು ||
 ನಾಲ್ಕುವರೆ ಕಲ್ಯಾದಿ ದೈತ್ಯಾ
 ನೀಕಕತ್ತನು ಎರಡು ತ್ರಿವಿಧ ವಿ
 ನೇಕಗೈಸಿಂದಿರಿಗೆ ಒಂದೆರಡಾತ್ಮ ತನ್ನೊಳಗೆ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಪಾಕಶಾಸನ ಕಾಮರೂಢಿ = ಇಂದ್ರ ಮನ್ಮಥರಲ್ಲಿ ಸಾರ್ಥ್ಯಕವ = (೧||) ಒಂದೂವರೆ ಭಾಗವ, ಇಟ್ಟ. ದಶೇಂದ್ರಿಯರಸ ದಿನಾಕಸಾದ್ಯರೂಢಿ = ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೈದು, ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳೈದು ಹೀಗೆ ೧೦ ಇಂದ್ರಿಯಾಧಿಪರಾದ ದೇವತೆ ನೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ, ಒಂದು = ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನೂ, ಯಾವಜ್ಜೀವರೂಢಿ = ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರಲ್ಲೂ, ಒಂದು = ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನೂ, ಕಲ್ಯಾಣಿ = ಕಲಿ ನೊದಲಾದ, ದೈತ್ಯಾನೀಕಕೆ = ದೈತ್ಯರ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ, ನಾಲೂವರೆ = ೪|| ಭಾಗವನ್ನು ಇತ್ತನು. ಎರಡು = ಉಳಿದ ಎರಡು ಭಾಗಗಳನ್ನು, ತ್ರಿವಿಧ ವಿವೇಕಗೈಸಿ = ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿ ಭಾಗಿಸಿ, ಆತ್ಮ = ಪರಮಾತ್ಮನು, ಇಂದಿರಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೆ, ಒಂದು = ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು, ಕೊಟ್ಟು, ಎರಡು = ಎರಡು ಭಾಗಗಳನ್ನು, ತನ್ನೊಳಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಎರಡನೆಯ ೧ ಭಾಗವನ್ನು ೧೦ ಭಾಗ ಮಾಡಿ ೨ ಭಾಗಗಳನ್ನು ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಪೂರ್ವ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರು ಮಿಕ್ಕ ೮ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಹಂಚಿದ ವಿವರವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ— ಇಂದ್ರ ಮನ್ಮಥರಿಗೆ ೧|| ಭಾಗ, ತಪ್ಪೇಶರಿಗೆ ೧ ಭಾಗ, ಯಾವಜ್ಜೀವರಿಗೆ ಒಂದು ಭಾಗ ಹಂಚಿ ಉಳಿದ ೪|| ಭಾಗಗಳನ್ನು ಕಲಿ ನೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು ಹೀಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರದ ೪ರಲ್ಲಿ ೧ ಭಾಗವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳಿಗೂ, ಮತ್ತೊಂದು ಭಾಗವನ್ನು ದೇವತೆಗಳು, ಮನುಷ್ಯರು, ಕಲಿ ನೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರಿಗೂ ಕೊಟ್ಟನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಭಾಗಗಳು ಹೋದರೆ ಇನ್ನು ಎರಡು ಭಾಗಗಳುಳಿದವು. ಆ ಎರಡು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಮೂರಾಗಿ ಭಾಗಿಸಿ ೧ ಭಾಗವನ್ನು ರಮಾದೇವಿಯರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಎರಡು ಭಾಗವನ್ನು ತಾನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡನು. ಇದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಶೇಷವಿರುವುದು. ಏನೆಂದರೆ—ಹಿಂದಿನ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ೪೦೦ಭಾಗಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ೧೦೦, ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ, ಕಲಿ ನೊದಲಾದವರಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ೧೦೦. ಹೀಗೆ ೨೦೦ ಹೋದರೆ ಉಳಿದ ೨೦೦ರಲ್ಲಿ ೬೭| ಭಾಗವನ್ನು ರಮಾದೇವಿಯರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ತಾನು ೧೩೨|| ಭಾಗಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ೨೦೦ರನ್ನು

ಮೂರು ಭಾಗ ಮಾಡಿದರೆ ಭಾಗ೧ಕ್ಕೆ ೬೬ರಂತೆ ೬೬ × ೩ = ೧೯೮ ಆದವು. ೬೬ ರಮಾದೇವಿಯರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ತಾನು ೧೩೨ ಭಾಗಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡನು ಅಂತು ೧೯೮ ಭಾಗಗಳಾದವು. ಉಳಿದ ಎರಡರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಂಗಸಂಗ ಹೊಂದುವ ಯೋಗ್ಯತೆ ರಮಾದೇವಿಯರಿಗೆ ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ೧| ಭಾಗ ವನ್ನು ಆಕೆಗೆ ಕೊಟ್ಟು ||| ಮುಕ್ಕಾಲು ಭಾಗವನ್ನು ತಾನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ನೆಂದು ಆ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಇಲ್ಲಿ ಅದರಂತೆ ೨ನ್ನು ೩ ಭಾಗ ಮಾಡಬೇಕು ಈ ಭಾಗವನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಳಗೆ ಕಂಡಂತೆ ಭಾಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತೆ. ೨ ಭಾಗವನ್ನು ಮೂರು ಭಾಗ ಮಾಡಬೇ ಕಾದರೆ ಭಾಗ ೧ಕ್ಕೆ ೧೦ ಆಣೆ ೮ ಕಾಸಿನ ಭಾಗ ಬೀಳುವುದು. ಈ ಲೆಬ್ಬಿ ದಂತೆ, ೧೦ ವೀಸ ೮ ಕಾಸಿನ ಭಾಗ ರಮಾದೇವಿಯರಿಗೂ, ೧|— ಒಂದೂ ಕಾಲೇವೀಸ ಅಂದರೆ (೧-೫-೪) ೧ ರೂಪಾಯಿ ಐದು ಆಣೆ ೪ ಕಾಸಿನ ಭಾಗ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಆಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಂಗಸಂಗದ ಯೋಗ್ಯತೆ ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ೧೦ಆಣೆ ೮ಕಾಸಿನ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಬದಲು ೧೧ವೀಸ ಭಾಗವನ್ನು ರಮಾದೇವಿಯರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ತಾನು ಒಂದೂಕಾಲೇವೀಸಭಾಗ ಅಂದರೆ ೧ ರೂಪಾಯಿ ೫ ಆಣೆ ಭಾಗವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡನೆಂದು ತಿಳಿಯ ಬೇಕು. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿ “ ಸಾರ್ಥೈಕಂಚಿತ್ತ ದೈ ವತೇ || ಭಗವಾಃ ಪ್ರದದಾವಿಂದ್ರೇ ಏಕಮೇವೇಂದ್ರಿಯಾಧಿಪಃ ||೮|| ಏನಮೇವದದೌಜೀವೇ ದೈತ್ಯೇಭ್ಯಃ ಸಾರ್ಥಜಾತುರಾಃ || ಅಥದ್ವಾತು ತುರೀಯಾಂಶೌ ಸ್ವಾತಂತ್ರಸ್ಯಾವಶೇಷಿತೌ ||೯|| ತೌವಿಧಾಯತ್ರಿಧಾತ್ಯಂ ತಂ ಮಾಯಾಯೈಪ್ರದದೌಸ್ವಯಂ || ಶೇಷಂ ಭಾಗದ್ವಯಂ ಸ್ವಸ್ತಿಃ ಸ್ಥಾಪಯೇತ್ಸುನಿಜೇಚ್ಛಯಾ ||೧೦|| ” ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಹೇಳಿರು ವರು

||೫||

ಈ ವಿಧದಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರಿಯತ್ತವ
 ದೇವಮಾನವ ದಾನವರೊಳು ರ
 ಮಾವಿನೋದಿ ವಿಭಾಗಮಾಡಿಟ್ಟಿಲ್ಲೆ ರಮಿಸುವನು ||
 ಮೂವರೊಳಗಿದ್ದವರ ಕರ್ಮವ
 ತಾವಿಕಾರವ ಗೈಸದಲೆ ಕ
 ಲ್ಪಾವಸಾನಕೆ ಕೊಡುವನಾಯಾಸವರ ವರಗತಿಯ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಈ ವಿಧದಿ=ವೇಲಿನ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವ=ತನ್ನೊಳಗಿರುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು, ದೇವ, ಮಾನವ, ದಾನವ ರೊಳು=ದೇವತೆಗಳು, ಮನುಷ್ಯರುಗಳು, ದೈತ್ಯರುಗಳು ಇವರಗಳಲ್ಲಿ, ರಮಾವಿವೋದಿ=ರಮಾದೇವಿಯರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನು ಕೊಡುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ವಿಭಾಗಮಾಡಿಟ್ಟು, ಅಲ್ಲೆ=ಆ ದೇವ ಮಾನವ ದಾನವರೊಳಿದ್ದು, ರಮಿಸುವನು. ಅವರ ಕರ್ಮವ=ಅವರು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ತಾ=ತಾನು, ವಿಕಾರವಗೈಸದಲೆ=ವ್ಯತ್ಯಾಸಮಾಡದೆ ಅನಾಯಾಸ=ಲೇಶಮಾತ್ರವೂ ಆಯಾಸಪಡದೆ, ಕಲ್ಪಾವಸಾನಕೆ= ಈ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪದ ಅವಸಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಅವರವರ ಗತಿಯು= ದೇವತೆಗಳಿಗೂ, ದೈತ್ಯರಿಗೂ, ಮನುಷ್ಯರಿಗೂ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾದ ಗತಿಯನ್ನು, ಕೊಡುವ

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಈ ಪ್ರಕಾರ ಪರಮಾತ್ಮನು, ತನ್ನೊಳಗಿರುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ದೇವತೆಗಳಿಗೂ, ಮಾನವರಿಗೂ ದಾನವರಿಗೂ ಹಂಚಿ ಕೊಟ್ಟು, ತಾನೂ ಅವರೊಳಗಿದ್ದು, ಅವರವರು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಾ-ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುವನು. ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ದತ್ತವಾದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿಂದ ಅಮುಖ್ಯ ಪ್ರೇರಕರಾದ ದೇವದೈತ್ಯರು, ಜೀವಿಗಳಿದ್ದು ಮಾಡಿಸುವ ಪುಣ್ಯಪಾಪಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವರು ಅಂದರೆ, ಪುಣ್ಯಪ್ರೇರಕರಾದ ದೇವತೆಗಳು ಪುಣ್ಯಫಲವನ್ನೂ ಪಾಪಪ್ರೇರಕರಾದ ದೈತ್ಯರು ಪಾಪಕರ್ಮದ ಫಲವನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸುವರು ಮಧ್ಯಮರಾದ ಜೀವರು ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳೆರಡರ ಫಲವನ್ನು ಕಿಂಚಿತ್ತಿಂಚಿತ್ ಅನುಭವಿಸುವರು. ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪಾವಸಾನದಲ್ಲಿ ಅವರವರ ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರಿಗೂ, ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಮುಷ್ಯಮ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಸುಖದುಃಖ ಮಿಶ್ರವಾದ ನಿತ್ಯಸಂಸಾರವನ್ನೂ. ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಅಂಧತಮಸ್ಸನ್ನು ಕೊಡಿಸುವನು. ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿ “ಯದಿಂದ್ರಿಯೇಣ ಯತ್ ಕುರ್ವಣ ಪುಣ್ಯಂ ಪಾಪಂಚ ದೃಶ್ಯತೆ || ತಸ್ಯ ತತ್ತ್ವತ್ವತಂತ್ರತ್ವಾತ್ ಫಲಭಾಜೋಬಿಳಾಹಿತೆ” ಯಾವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಪುಣ್ಯಪಾಪ ನೊದಲಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರೋ ಆಯಾ ಕರ್ಮಫಲಕ್ಕೆ ಆಯಾ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಗಳಾವ

ದೇವದೈತ್ಯರು ಭಾಗಿಗಳಾಗುವರು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೊಟ್ಟ ಸ್ವತಂತ್ರದಿಂದ ದೇವ-ದೈತ್ಯರೇ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದರಿಂದ ಆಯಾಫಲಗಳನ್ನು ಅವರವರೇ ಅನುಭವಿಸಬೇಕು. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಏಕಾದಶಸ್ಕಂಧ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಸ್ತಾರಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ:—“ಜೀವಾಭಿಮಾನಿನಶ್ಚೈವ ತ್ರಿವಿಧಾಃ ಸಂಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ || ಜೀವಮಾನ್ಯುತ್ತಮೋಬ್ರಹ್ಮಾಮಧ್ಯಮಃ ಸ್ವಯಃ ಮೇವತು || ಅಧಮಃಕಲಿರುದ್ದಿಷ್ಟಸ್ತತ್ರಮಧ್ಯಮನೀಚಯೋಃ || ಮೃತಿಜ ಸ್ತೈಕ್ಷುಧಾದುಃಖಪ್ರಭೃತ್ಯಖಿಳಮೇವತು || ನೋತ್ತಮಸ್ಯತುಜೀವಸ್ಯದೇಹಾದೇಕ್ಷಕಥಂಚನ || ಜನ್ಮಾದಿಕೃತದುಃಖಂತುದೇಹಮಾನ್ಯಸುರಸ್ಯತತ್ || ಸುಪ್ತಾದ್ಯಸ್ಯಯಜಂದುಃಖಮಸುರೇಂದ್ರಿಯಮಾನಿನಃ || ಕ್ವನ್ನಿಮಿತ್ತಂತು ಯದ್ದುಃಖಂ ಪ್ರಾಣಮಾನ್ಯ ಸುರಸ್ಯ ತತ್ || ಭಯತರ್ಷಾ ದಿಜಂದುಃಖಂ ಮನೋಮಾನ್ಯ ಸುರಸ್ಯಚ || ಜೀವಮಾನ್ಯ ಸುರಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್ಸರ್ವಂ ತತ್ಸ ಮುದಾಯತಃ || ಏವನೇವ ಸುಖಂ ದೇವೇಷೂಭಯಂ ಮಧ್ಯಮೇಷುಚ || ಇತ್ಯಾದಿ” ಜೀವಾಭಿಮಾನಿಗಳು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ ಇರುವರು. ಉತ್ತಮರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು. ಮಧ್ಯಮ ಜೀವಾಭಿಮಾನಿಯು ಪುರಂಜನನೆಂಬ ರಾಜನೋರ್ವನು; ಮತ್ತು ಸ್ವಯಂಜೀವನು. ಅಧಮನು ಕಲಿಯು. ಇವರಲ್ಲಿ ಜನನ ಮರಣ ಹಶಿನೆ ನೊದಲಾದ ದುಃಖಗಳೆಲ್ಲವು ಮಧ್ಯಮಜೀವಾಭಿಮಾನಿಗೂ ಅಧಮ ಜೀವಮಾನಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಹೊರತು ಉತ್ತಮ ಜೀವಮಾನಿಗಳಿಗಿಲ್ಲ. ಜನನಾದಿಗಳಿಂದಾಗುವ ದುಃಖವು ದೇಹಮಾನಿಯಾದ ದೈತ್ಯನಿಗೆ, ಮರಣಾದಿಗಳಿಂದಾಗುವ ದುಃಖವು ಇಂದ್ರಿಯಮಾನಿಯಾದ ದೈತ್ಯರಿಗೆ, ಹಶಿನೆಯಿಂದಾಗುವ ದುಃಖವು ಪ್ರಾಣಮಾನಿ ದೈತ್ಯನಿಗೆ; ಭಯ, ಆಕಾದಿಗಳಿಂದಾಗುವ ದುಃಖವು ಮನೋಭಿಮಾನಿ ದೈತ್ಯನಿಗೆ; ನಾನು ನೀಚನಾದೆ; ನನಗಿಂತಲೂ ಅವರು ಚೆನ್ನಾಗಿರುವರಲ್ಲ ಎಂದು ಸಂಕಟಪಡುವ ದುಃಖವು ಚಿತ್ತಮಾನಿ ದೈತ್ಯನಿಗೆ; ಜೀವಮಾನಿಯಾದ ದೈತ್ಯನಿಗೆ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ದುಃಖವು ಉಂಟು ಇದರಂತೆ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಆಯಾ ಇಂದ್ರಿಯ ಜನ್ಯ ಸುಖಗಳು ಆಯಾ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಗಳಿಗಾಗುವವು. ಮಧ್ಯಮರಾದ ಜೀವರಿಗೆ ಪುಣ್ಯದಲ್ಲೂ ಪಾಪದಲ್ಲೂ ಸಹ ಭಾಗವುಂಟು. ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು ಆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಕೋಚವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು.

ಆಲಯಗಳೊಳಗಿಪ್ಪ ದೀಪ
 ಜ್ವಾಲೆ ವರ್ತಿಗಳನುಸರಿಸಿ ಜನ
 ರಾಳಿಗಳಿಗೊಪ್ಪುವ ತೆರದಿ ಹರಿತೋರ್ಪ ಸರ್ವತ್ರ ||
 ಕಾಲಕಾಲದಿ ಶ್ರೀಧರಾದು
 ಗಾಫಲನೆಯರ ಕೂಡಿ ಸುಖಮಯ
 ಲೀಲೆಗೈಯಲು ತ್ರಿಗುಣಕಾರ್ಯಗಳಹವು ಜೀವರಿಗೆ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಆಲಯಗಳೊಳಗೆ=ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ, ಇಪ್ಪ = ಇರುವ, ದೀಪಜ್ವಾಲೆ=ದೀಪದಪ್ರಕಾಶವು, ವರ್ತಿಗಳನು=ಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ=ಅನುಸಾರವಾಗಿ, ಜನರ, ಆಳಿಗಳಿಗೆ=ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪುವತೆರದಿ=ಶೋಭಿಸುವಂತೆ, ಹರಿ=ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಸರ್ವತ್ರ=ಎಲ್ಲ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲೂ, ತೋರ್ಪ = ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಸುಖಮಯ=ಸುಖಸ್ವರೂಪನಾದ, ಪರಮಾತ್ಮನು, ಶ್ರೀಧರಾದುರ್ಗಾಫಲನೆಯರಕೂಡಿ=ಶ್ರೀದೇವಿ, ಭೂದೇವಿ ದುರ್ಗಾ ದೇವಿಯರೆಂಬ ಭಾರ್ಯೆಯರಿಂದೆಡೆಗೂಡಿ, ಕಾಲಕಾಲದಿ, ಲೀಲೆ ಗೈಯಲು=ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿರಲು (ದೇಹಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಅವರವರು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿರಲು) ಜೀವರಿಗೆ ತ್ರಿಗುಣಕಾರ್ಯಗಳು = ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಮೋಗುಣಸಂಬಂಧವಾದ ಪುಣ್ಯ, ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಮಿಶ್ರ ಪಾಪಕರ್ಮಳೆಂಬ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಕರ್ಮಗಳು, ಅಹವು =ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಆಗುವವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಹಾಕಿ ದೀಪವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿದರೆ ಆ ಬತ್ತಿಯು ಸಣ್ಣದಾಗಿದ್ದರೆ ದೀಪದ ಕಾಂತಿಯು ಕಮ್ಮಿಯಾಗಿರುವುದು. ೧೦ ಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ದೀಪವನ್ನು ಉರಿಸಿದರೆ ಜ್ವಾಲೆಯು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದು. ಹೀಗೆ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ದೀಪಗಳ ಪ್ರಕಾಶವು ಬತ್ತಿಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಮ್ಮಿಯಾಗಿ ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಈ ಜೀವರ ದೇಹದ ಹೃದಯ ಕಮಲವೆಂಬ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ದೀಪದಂತೆ ಶೋಭಿಸುವನು. ಈ ಉಪಮಾನದಲ್ಲಿ ಜೀವರ ಯೋಗ್ಯತೆಯೇ ಬತ್ತಿ, ಆ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವು ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುವುದು. ಬತ್ತಿಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ದೀಪದಕಾಂತಿಯು ಹೆಚ್ಚು ಕಮ್ಮಿಯಾಗುವುದೇ ಹೊರತು, ದೀಪದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಭೇದ

ವಿಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೆಲವರ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಕಾಶನಾ
 ಗಿಯೂ, ಕೆಲವರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣ ಪ್ರಕಾಶ ಉಳ್ಳವನಾಗಿಯೂ
 ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಕಾಣುವನು. ಜೀವರುತ್ರಿವಿಧರು
 ಈ ಮೂರುವಿಧ ಜೀವರಲ್ಲೂ, ತ್ರಿಗುಣಕಾರ್ಯಗಳು ಆಗುತ್ತವೆ ಸಾತ್ವಿ
 ಕರು ರಾಜಸ ತಾಮಸ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ ಮಾಡುವರು ರಾಜಸರು
 ಸಾತ್ವಿಕ ತಾಮಸ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಮಾಡುವರು ತಾಮಸರೂ, ಸಾತ್ವಿಕ
 ರಾಜಸ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು. ಆದರೆ ಸಾತ್ವಿಕರು ಮಾಡುವ
 ತಾಮಸ ಕರ್ಮಗಳು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಅಂಧಂತಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಾಧನವಾದ
 ಭಗವನ್ನಿಂದಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲ. ತಾಮಸರು ಮಾಡುವ ಸಾತ್ವಿಕ ಕರ್ಮ
 ವಾದರೂ ಮುಕ್ತಿ ಸಾಧನಕರ್ಮಗಳಲ್ಲ. ಸಾತ್ವಿಕರು, ತಾಮಸರು
 ಮಾಡುವ ಪಾಪಪುಣ್ಯಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಮೀರಿ
 ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಗಳು ನಾಶಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ, ಸ್ವರ್ಗ ನರಕಾ
 ದಿಗಳನ್ನನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಧನವಾಗುವುವು. ಅಂದರೆ ಸಾತ್ವಿ
 ಕರು ಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ, ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಉಳ್ಳವರಾಗಿ ಆ ಪಾಪ
 ಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆರ್ಪಿಸಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಬೇಡಿಕೊಂಡು ಆ ಪಾಪಗಳನ್ನು
 ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವರು ಅಥವಾ ಕೆಲವು ಪಾಪಗಳು ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತೆ
 ಯನ್ನು ಮೀರಿ ಪುಣ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರೆ, ಆ ಪುಣ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹಾನಿ
 ಮಾಡುವುವು. ಹೀಗೆ ಸಾತ್ವಿಕರು ಮಾಡಿದ ಪಾಪವು ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಪರಮ
 ಸಾನೆ ಹೊಂದುವುದು. ಇದರಂತೆ ತಾಮಸರು ಮಾಡುವ ಪುಣ್ಯಗಳೂ
 ಕೂಡ ಅವರು ಮಾಡಿದ ಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳು ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಮಿಂಚಿ
 ದ್ದರೆ ಆ ಪಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಅವರ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಎಷ್ಟು ಪಾಪವಿರ
 ಬೇಕೋ ಅಷ್ಟು ಪಾಪಗಳೇ ಉಳಿಯುವವು. ಅಥವಾ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ
 ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸುಖವನ್ನನುಭವಿಸಬಹುದು. ಕೆಲವುಕಾಲ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನೂ
 ಅನುಭವಿಸಬಹುದು. ಇಷ್ಟೇ ಹೊರ್ತು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವು ಎಂದಿಗೂ
 ಆಗುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸಾತ್ವಿಕ ತಾಮಸಾದಿಗಳಿಗೆ ಭೇದವೇನೆಂದರೆ
 ಸಾತ್ವಿಕರಿಗೆ ಪುಣ್ಯಭಾಗ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪಾಪ ಅಲ್ಪವಾಗಿರುವುದು, ತಾಮಸ
 ರಿಗೆ ಪಾಪ ಬಹಳವಾಗಿಯು, ಪುಣ್ಯ ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ರಾಜ
 ಸರಿಗೆ ಎರಡು ಸಮವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಭಾವ. ಹೀಗೆ ಜೀವರು ತ್ರಿವಿಧ

ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಸತ್ಯ ರಜಸ್ತಮೋಗುಣಾತ್ಮಕರಾದ ಶ್ರೀಭೂದುರ್ಗಾದೇವಿಯರಿಂದೊಡಗೊಂಡಿ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಜೀವರ ದೇಹ ದೊಳಗಿದ್ದು ಸತ್ಯಗುಣಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ ದೇವಿಯರನ್ನೂ ರಜೋ ಗುಣಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಭೂದೇವಿಯರನ್ನು ತಮೋ ಗುಣಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯರನ್ನು ಕಾರಣರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಈ ಮೂವರಿಂದ ಕೂಡಿ ಆಯಾ ಜೀವರಿಂದ ಆಯಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿರುವನು || ೭ ||

ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂವಾಳ್ವ ಕರ್ಮ
 ದ್ವಂದ್ವಗಳ ತನಗರ್ಪಿಸಲು ಗೋ
 ವಿಂದ ಪುಣ್ಯವಕೊಂಡು ಪಾಪವ ಭಸ್ಮವನೆಮಾಳ್ವ ||
 ಇಂದಿರೇಶನ ಭಕ್ತಜನರನ
 ನಿಂದಿಸುವರೊಳಗಿಪ್ಪ ಪುಣ್ಯವ
 ತಂದು ತನ್ನವಗೀವ ಪಾಪಗಳವರಿಗುಣಿಸುವನು ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ : - ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂ = ಕಣ್ಣು ಕಿವಿ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ, ಮಾಳ್ವ = ಮಾಡುವ, ಕರ್ಮ ದ್ವಂದ್ವಗಳ = ಪುಣ್ಯ ಪಾಪ ರೂಪಗಳಾದ ಎರಡು ವಿಧ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ತನಗರ್ಪಿಸಲು = ಪರಮಾತ್ಮನಿಗರ್ಪಿಸಲು, ಗೋವಿಂದ, ಪುಣ್ಯವಕೊಂಡು = ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಪಾಪವ, ಭಸ್ಮವನೆಮಾಳ್ವ = ಬೂದಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವನು. ಇಂದಿರೇಶನ = ಲಕ್ಷ್ಮೀನತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ, ಭಕ್ತಜನರನ = ಭಕ್ತರನ್ನು, ನಿಂದಿಸುವರೊಳಗೆ, ಇಪ್ಪ = ಇರುವ ಪುಣ್ಯವ = ಪುಣ್ಯವನ್ನು, ತನ್ನವಗೆ = ತನ್ನ ಭಕ್ತನಿಗೆ, ಈವನು = ಕೊಡುವನು, ಪಾಪಗಳ = ಪಾಪಗಳನ್ನು, ಅವರಿಗೆ ಉಣಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ : - ಕಣ್ಣು ಕಿವಿ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗರ್ಪಿಸಿದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಪಾಪವನ್ನು ಭಸ್ಮಮಾಡುವನು. ಮತ್ತು, ತನ್ನ ದ್ವೇಷವನ್ನೂ ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ದ್ವೇಷವನ್ನೂ ಮಾಡುವ ಪಾಪಿಗಳು ಏನಾದರೂ ಪುಣ್ಯಮಾಡಿದ್ದರೂ ಆ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆದು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಹಂಚುವನು, ಪಾಪಗಳನ್ನು ಆ ಪಾಪಿಗಳೇ ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವನು. ಅಲ್ಲದೆ

ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಪಾಪಗಳನ್ನು, ತನ್ನಲ್ಲೂ ತನ್ನ ಭಕ್ತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲೂ ದ್ವೇಷ ಮಾಡುವ ಪಾಪಿಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವನು. ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿ “ ಗೃಣ್ತಾತಿಚಹರಿಃಪುಣ್ಯಂ ಪಾಪಂ ಭಸ್ತೀಕರೋತಿಚ || ಸ್ವಸ್ಯಚ ದ್ರೋಹಿಣಃ ಕಿಂಚಿತ್ ಪಾಪಾಂತಂ ಪ್ರದದಾತಿಃ || ೧೨ || ತಥೈವ ನಿಜ ಭಕ್ತಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂಚಯೇ ದ್ರುಹಃ || ತೆಭ್ಯ ಏವಹಿ ತತ್ಪಾಪ ವಿಭಾಗಂ ಪ್ರದದಾತ್ಯಜಃ || ೧೩ || ಪಾಪಕರ್ಮಣಿಯೇಽಪಿ ಸ್ಯುಃ ಸಹಾಯಾಃ ಪಾಪರೂಪಿಣಃ || ಯಥಾಪರಾಧಂ ತೇಭ್ಯೋಽಪಿ ಪಾಪಾನಾಂ ವಿಭಜ ತ್ಯಸೌ || ೧೪ || ದೈತ್ಯಭಾಗಗತಂ ಪುಣ್ಯಂ ತಥಾಭಾಗಂ ದದಾತಿಚ || ಪುಣ್ಯಕರ್ಮ ಸಹಾಯಾಯೇ ತೇಷಾಮಥಚಯೇ ನರಾಃ || ೧೫ || ” ಎ೦ದು ಹೇಳಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳೆ ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು || ೮ ||

ಹೊತ್ತುಹೊತ್ತಿಗೆ ಪಾಪಕರ್ಮ ಪ್ರ

ವರ್ತಕರ ನಿಂದಿಸದೆ ತನಗಿಂ

ದುತ್ತಮರ ಗುಣಕರ್ಮಗಳ ಕೊಂಡಾಡದಲೆ ಇಪ್ಪಾ ||

ಮರ್ತ್ಯರಿಗೆ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸ್ತ್ರೀ

ಹತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಅಖಿಳ ದೋಷಗಳ

ಳಿತ್ತಪನು ಸಂದೇಹಬಡಿಸಲ್ಲ ಅಖಿಳ ಶಾಸ್ತ್ರಮತ ||

ವದ್ಯಾರ್ಥ :— ಹೊತ್ತುಹೊತ್ತಿಗೆ= ಪ್ರಾತಃಕಾಲ, ಮಧ್ಯಾಹ್ನಂ, ಸಾಯಂಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಪಕರ್ಮ ಪ್ರವರ್ತಕರ= ಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ದುಷ್ಟರನ್ನು, ನಿಂದಿಸದೆ, ತನಗಿಂದುತ್ತಮರ= ತನ್ನೆಕಿಂ ತಲೂ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲೂ, ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲೂ, ಅಥವಾ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲೂ ಉತ್ತಮರಾದವರ, ಗುಣಕರ್ಮಗಳ= ಗುಣಗಳನ್ನು ಅವರ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಕೊಂಡಾಡದೆ, ಇಪ್ಪ= ಇರುವ, ಮರ್ತ್ಯರಿಗೆ= ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ, ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸ್ತ್ರೀಹತ್ಯಾ= ಗೋಹತ್ಯಾ, ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾ ಸ್ತ್ರೀಹತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಅಖಿಳ ದೋಷಗಳ, ಇತ್ತಪನು= ಕೊಡುವನು. ಸಂದೇಹಬಡಿಸಲ್ಲ= ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹಪಡಬೇಕಾದುದು ಇಲ್ಲ. ಇದು ಅಖಿಳಶಾಸ್ತ್ರಮತ= ಇದು ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರ ಸಮತವಾದ ವಿಷಯವು

ತಾತ್ಪರ್ಯ :— ಪ್ರಾತಃಕಾಲಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯು ಹೇಗೆ ನಿತ್ಯಕರ್ಮವೋ ಹಾಗೆ, ತಮೋಯೋಗ್ಯರಾದ ಭಗವದ್ವೇಷಿಗಳನ್ನು ದೂಷಿ

ಸುವುದೂ, ಭಕ್ತರನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವುದೂ ಕೂಡ ಕರ್ತವ್ಯ ಕರ್ಮವು. ಹಾಗೆ ಯಾವ ಪುರುಷನು ಮಾಡುವದಿಲ್ಲವೋ ಅವನಿಗೆ, ಸ್ತ್ರೀಹತ್ಯೆ, ಗೋಹತ್ಯೆ, ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೊಡುವನು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವೆಪಡಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಮ್ಮತವು “ ಅಥಚಯೇ ನರಾಃ || ೧೫ || ದೈತ್ಯನಿಂದಾಂನಕುರ್ವಂತಿ ತೇಪಿತತ್ಪಲಭಾಗಿನಃ’ ಎಂಬ ವಿಷ್ಣು ರಹಸ್ಯ ವಾಕ್ಯವು ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು || ೯

ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರಿಯ ಗುಣಗಳ ಹಿ
ರಣ್ಯ ಗರ್ಭಾದ್ಯರಿಗೆ ಕಲಿಮುಖ
ದಾನವರ ಸಂತತಿಗೆ ಅವರಧಿಕಾರವನು ಸರಿಸಿ ||
ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳಿವ ಬಹು ಕಾ
ರುಣ್ಯಸಾಗರ ನಲ್ಪಶಕ್ತಿಗೆ
ಉಣ್ಣಲರಿಯದೆ ಇರಲು ಉಣಗಲಿಸಿದನು ಸರ್ವರಿಗೆ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರಿಯ ಗುಣಗಳ, ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದ್ಯರಿಗೆ = ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಕಲಿಮುಖ ದಾನವರ ಸಂತತಿಗೆ = ಕಲಿ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರ ವಂಶದವರಿಗೆ, ಕೊಟ್ಟು, ಅವರಧಿಕಾರವನು ಸರಿಸಿ = ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನನು ಸರಿಸಿ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳಿವ = ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಬಹು ಕಾರುಣ್ಯಸಾಗರನು = ಬಹು ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿಗಳು = ಅತ್ಯಣ್ಣು ರೂಪರಾಗಿ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಫಲವನ್ನಾದರೂ ಅನುಭವಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಜೀವರು, ಉಣ್ಣಲರಿಯದೆ ಇರಲು = ಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸಲು ಅರಿಯದಿರಲು, ಸರ್ವರಿಗೆ = ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ, ಉಣಗಲಿಸಿದನು = ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಕಲಿ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರಿಗೂ. ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಹಂಚಿಕೊಟ್ಟು ಅಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಅವರವರು ಮಾಡುವ ಪುಣ್ಯಪಾಪಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅವರವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾದ ಫಲಗಳನ್ನು ಷಿಸುವನು. ಕರುಣಾ ಸಮುದ್ರನಾದ ಹರಿಯು, ಅತ್ಯಣ್ಣುರೂಪಉಳ್ಳ ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಜೀವರಿಗೆ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಭೋಗ

ಶಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲದಿರಲು ಅಂತಹವರಿಗೆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಫಲಗಳನ್ನು ಉಣುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ||೧೦||

ಸತ್ಯವಿಕ್ರಮ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಸ
ಮಸ್ತರಿಗೆ ಕೊಡಲೋಸುಗದಿ ನಾ
ಲ್ಪತ್ತು ಭಾಗವ ಮಾಡಿ ಲೇಶಾಂಶವನು ಜನಕೀವ ||
ಅತ್ಯಲ್ಪ ಪರಮಾಣುವಿಗೆ ಸಾ
ಮರ್ಥ್ಯವನು ತಾಕೊಟ್ಟು ಸ್ಥೂಲ ಪ
ದಾರ್ಥಗಳನುಂಡುಣಿಪ ಸರ್ವದ ಸರ್ವ ಜೀವರಿಗೆ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ—ಸತ್ಯವಿಕ್ರಮ = ಅಮೋಘನಾದ ಪರಾಕ್ರಮಉಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಯು, (ವ್ಯರ್ಥವಾಗದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಉಳ್ಳವನು) ಸಮಸ್ತರಿಗೆ = ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ, ಪುಣ್ಯಪಾಪ = ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನು ಕೊಡಲೋಸುಗೆ = ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾಲ್ವತ್ತು ಭಾಗವ ಮಾಡಿ = ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ೪೦ ಭಾಗಮಾಡಿ, ಲೇಶಾಂಶವನ್ನು ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು, ಜನಕೀ = ಜೀವರಿಗೆ, ಈವ = ಕೊಡುವನು. ಅತ್ಯಲ್ಪ ಪರಮಾಣುವಿಗೆ = ಬಹು ಅಲ್ಪವಾದ ಪರಮಾಣು ಸ್ವರೂಪರಾದ ಜೀವರಿಗೆ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನು, ತಾ ಕೊಟ್ಟು, ಸ್ಥೂಲ ಪದಾರ್ಥಗಳು = ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳಿಗೆ ಫಲರೂಪವಾದ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅಂದರೆ, ಭೋಜನಪಾನಾದಿಗಳು ಸ್ತ್ರೀಯಾದಿ ಭೋಗಗಳು ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥೂಲ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಭೋಗಗಳನ್ನು, ಉಂಡು = ತಾನುಂಡು, ಸರ್ವದಾ, ಸರ್ವಜೀವರಿಗೆ, ಉಣಿಪ = ಉಣಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಸತ್ಯ ಪರಾಕ್ರಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಪುಣ್ಯಪಾಪದ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವರವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಫಲಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ೪೦ ಭಾಗಗಳಾಗಿ ಮಾಡಿ ೧ ಭಾಗವನ್ನು ಜೀವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವನು. ದತ್ತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ೪೦೦ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ೧೦ ಭಾಗಗಳೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ೧೦ಕ್ಕೆ ೧ ರಂತೆ ೪೦ ರಲ್ಲಿ ೧ ಅಂತನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು ೪೦೦ ರಲ್ಲಿ ೧೦ ಭಾಗವೆಂದರೂ, ೪೦ ರಲ್ಲಿ ೧ ಭಾಗವೆಂದರೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಒಂದೇ ಆಗಿರುತ್ತೆ. ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿ “ ಏವಂ ಪುಣ್ಯಸ್ಯ ಪಾಪಸ್ಯ ಚತ್ವಾರಿಂಶತ್ತಮಂ ಲವಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಜೀವಸ್ತೇನೈವ

ಪೂರ್ಣೋಯಂ ಭವತಿಧ್ರುವಂ || ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿತ್ವತೋಲ್ಪಂಚ ಪುಣ್ಯಂ
 ಪಾಪಂ ಪ್ರಜಾಯತೆ || ೧೭ || ” ಜೀವರಿಗೆ ಇರುವ ೪೦ ರಲ್ಲಿ ೧ ಭಾಗ
 ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಈ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೇವ
 ದೈತ್ಯರು ಇದ್ದು ಮಾಡಿಸುವ ಪುಣ್ಯಪಾಪಾದಿಗಳಿಗೆ ಆ ದೇವ ದೈತ್ಯರುಗಳು
 ಭಾಗಿಗಳಾಗಿ ೪೦ ರಲ್ಲಿ ೧ ಅಂಶವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಜೀವರು ಅನುಭವಿಸುವರು.
 ಜೀವರು ಅಷ್ಟಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣರಾಗುವರು. ಅಲ್ಪ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರಾದುದ
 ರಿಂದ ಅಲ್ಪವಾದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳೇ ಇವರಿಗೆ ಪೂರ್ಣವೆನಿಸುವುದು ಎಂದು
 ಹೇಳುವರು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಜೀವರು ಸ್ಥೂಲದೇಹದಿಂದ ಮಾಡುವ
 ಪುಣ್ಯ ಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಕರ್ಮ ಪ್ರೇರಕರಾದ ತತ್ತ್ವೇತರಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು
 ಪುಣ್ಯಫಲವನ್ನು, ದೈತ್ಯರು ಪಾಪ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವರು. ಜೀವ
 ರಿಗೆ ೪೦ ರಲ್ಲಿ ೧ ಅಂಶ ಮಾತ್ರವೇ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದು ಅಂದರೆ ಈ
 ಶರೀರದಿಂದ ನಾವು ಮಾಡುವ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಫಲರೂಪವಾದ ಸುಖ
 ದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ೪೦ ರಲ್ಲಿ ೧ ಅಂಶ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಾವು ಅನು
 ಭವಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಭಾವ. ಹೀಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪರಮಾಣು ಸ್ವರೂಪರಾದ
 ಜೀವರಿಗೆ ಕರುಣಾ ಸಮುದ್ರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸ್ಥೂಲ ದೇಹವನ್ನು
 ಕೊಟ್ಟು ಪುಣ್ಯಕ್ಕೂ ಪಾಪಕ್ಕೂ ಫಲರೂಪವಾದ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು
 ಸ್ಥೂಲ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವನು.
 ಜೀವನ ಪರಮಾಣುವು ಕುದುರೆಯ ಬಾಲದ ಕೊನೆ ಕೂದಲನ್ನು ಸಹಸ್ರ
 ನಾಗಿ ಶೀಳಿ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಸಹಸ್ರ ತುಣುಕು ಮಾಡಿದರೆ ಕಡೆಗೆ ಉಳಿ
 ಯುವಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪವೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಇಂತಹಾ ಜೀವರಿಗೆ
 ಪುಣ್ಯ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವಾಗ ಮಿಷ್ಠಾನ್ನ ಭೋಜನ ಮಾಡುವುದು
 ಸ್ತ್ರೀ ಯಾದಿ ಭೋಜನಗಳನ್ನನುಭವಿಸುವುದು ಇವೇ ನೋದಲಾದ ಸ್ಥೂಲ
 ಪದಾರ್ಥಗಳ ಭೋಜನವು ಆಗ ಬೇಕಾದರೆ ಜೀವರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವೆ? ಪರ
 ಮಾತ್ಮನು ಇಂತಹಾ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಸ್ಥೂಲದೇಹವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು, ತತ್ತ್ವೇತ
 ರನ್ನು ಅಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಅವರೊಳಗೆ ತಾನಿದ್ದು ಆ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಮಾಡಿ
 ಸಿ, ಫಲವನ್ನು ತಾನುಂಟು ಜೀವರಿಗುಣಿಸುವನು. ಆದ್ದರಿಂದಲೆ ಪರ
 ಮಾತ್ಮನು ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನೆಂದರು.

|| ೧೧ ||

ಸರ್ವಜೀವರೋಳಿದ್ದು ಪುಣ್ಯಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸಿ ಉಂಡುಣಿಸ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ, ಈ ದೇಹ ಸಂಬಂಧ ದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸುಖದುಃಖ ಲೇಪ ಉಂಟೋ ಏನೋ ಎಂದು ತಂಕೆಬಂದಿತ್ತೆಂದು ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಸದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಅಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ:—

ತಿಮಿರ ತರಣಿಗಳೇಕದೇಶದಿ

ಸಮನಿಸಿಪ್ಪನೆ ಎಂದಿಗಾದರು

ಭ್ರಮಣಭಳಿ ಬಿಸಲಂಜಕೆಗಳುಂಟೇನೋ ಪರ್ವತಕೆ ||

ಅಮಿತಜೀವರೋಳಿದ್ದು ಲಕುಮೀ

ರಮಣವ್ಯಾಪಾರಗಳನೆ ಮಾಡುವ

ಕಮಲಪತ್ರ ಸರೋವರಗಳೊಳಿಪ್ಪ ತೆರನಂತೆ ||೧೨ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ತಿಮಿರತರಣಿಗಳು=ತಿಮಿರ = ಕತ್ತಲೆಯು, ತರಣಿ= ಸೂರ್ಯನು ಇವೆರಡು ಏಕ ದೇಶದಿ=ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ, ಸಮನಿಸಿ= ಸಮಾನವಾಗಿ, ಎಂದಿಗಾದರು, ಇಪ್ಪನೆ=ಇರುವನೆ; ಭ್ರಮಣ=ಚಲಿಸುವುದು=ಭಳಿ, ಬಿಸಿಲು ಇವುಗಳ, ಅಂಜಕೆಗಳು, ಪರ್ವತಕೆ, ಉಂಟೇನೋ ! ಅಮಿತ ಜೀವರೋಳು=ಮಿತಿಯಿಲ್ಲದ ಜೀವರೋಳಿಗೆ, ಕಮಲಪತ್ರ=ತಾಪರೆ ಎಲೆಯು, ಸರೋವರಗಳೊಳು, ಇಪ್ಪತೆರನಂತೆ=ಹೇಗೆ ನಿರ್ಲಿಪ್ತವಾಗಿರುವುದೋ ಹಾಗೆ, ಇದ್ದು=ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾಗಿದ್ದು, ಲಕುಮೀರಮಣ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯು, ವ್ಯಾಪಾರಗಳ=ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಮಾಳ್ಪ=ಮಾಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಸೂರ್ಯನೂ, ಕತ್ತಲೆಯು ಹೇಗೆ ಒಂದೇಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ಅಸಂಭವವೋ, ಹಾಗೆ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಹರಿಗೆ ಇತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ದೇಹಸಂಬಂಧದಿಂದ,ದುಃಖಲೇಪವು ಅಸಂಭವವು. ಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಚಲನೆ ಭಯವಾಗಲಿ, ಬಿಸಿಲು ಭಳಿ ಮೊದಲಾದವು ಹೇಗೆ ಇಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ಜಗದೀಶ್ವರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸುಖದುಃಖಾದಿ ಸಂಬಂಧಗಳು ಎಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ಣುತ್ತೂ, ಎಲ್ಲರ ದೇಹದೊಳಗೂ ಇದ್ದು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕಮಲ ಪತ್ರದಂತೆ ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾಗಿ ಇರುವನು.

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಉಪಮಾನಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ಸೂರ್ಯನು ಹೇಗೆ ಕತ್ತಲನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಕಾಣನೋ ಹಾಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದುದರಿಂದ ದುಃಖಲೇಶವನ್ನಾದರೂ ಎಂದಿಗೂ ಕಾಣನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಉಪಮಾನವು. ಭಳಿ ಬಿಸಿಲು ಮೊದಲಾದವು ಪರ್ಮತವನ್ನು ದುಃಖಪಡಿಸಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆ ಜೀವ ಕೃತಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಏನೇನೂ ಮಾಡದೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಉಪಮಾನವು. ಕಮಲಪತ್ರವು ನೀರೊಳಗಿದ್ದರೂ ಹೇಗೆ ನೀರು ಅದರ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲದೋ ಹಾಗೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ದೇಹದೊಳಗಿದ್ದರೂ ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾಗಿರುವನೆಂದು ಮೂರನೆಯ ಉಪಮಾನವು || ೧೩ ||

ಅಂಬುಜೋದ್ಭವ ಮುಖ್ಯಸುರಕಲಿ
 ಶಂಬರಾದಿ ಸಮಸ್ತದೈತ್ಯಕ
 ದಂಬಕನುದಿನ ಪುಣ್ಯಪಾಪ ವಿಭಾಗವನೆ ಮಾಡಿ ||
 ಅಂಬುಧಿಯ ಜಲವನು ಮಹಾಘಟ
 ಬಿಂಬರಿತು ತುಂಬುವ ತೆರದಿ ಪ್ರತಿ
 ಬಿಂಬರೊಳು ತಾನಿದ್ದು ಯೋಗ್ಯತೆಯಂತೆ ಫಲವೀನ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಅಂಬುಜೋದ್ಭವಮುಖ್ಯಸುರ = ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು, ಕಲಿಶಂಬರಾದಿ ಸಮಸ್ತದೈತ್ಯಕದಂಬಕೆ = ಕಲಿ, ಮತ್ತು ಶಂಬರಾಸುರ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಅನುದಿನ = ಪ್ರತಿ ದಿನಸದಲ್ಲೂ, ಪುಣ್ಯಪಾಪವಿಭಾಗವನೆ ಮಾಡಿ, ಅಂಬುಧಿಯ ಜಲವನು = ಸಮುದ್ರೋದಕವನ್ನು, ಮಹಾಘಟ = ದೊಡ್ಡ ದಾದ ಕೊಡ ಮೊದಲಾದವು ಬಿಂಬರಿತು = ತನ್ನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಹಾಗೆ, ತುಂಬುವ ತೆರದಿ = ತುಂಬುವಂತೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರೊಳು, ಪ್ರತಿಬಿಂಬರಾದ ಜೀವರೊಳಗೆ, ತಾನಿದ್ದು, ಯೋಗ್ಯತೆಯಂತೆ = ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಫಲವೀನ = ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಕಲಿ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯಸಮೂಹಕ್ಕೂ, ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ನೀರಿ

ದ್ವರೂ, ಕೊಡ ಚೊಂಬು ಮೊದಲಾದ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿದರೆ ಆ ಪಾತ್ರೆಗಳ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಹೇಗೆ ನೀರು ತುಂಬುವುದೋ ಹಾಗೆ ಪ್ರತಿದಿವಸಗಳಲ್ಲೂ ಜನರು ಮಾಡುವ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನು ಭಾಗಮಾಡಿ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಅವರವರಿಗೆ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಪಾತ್ರೆಗಳು ನೀರಿದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ತಾವಾಗಿ ಹೋಗಿ ನೀರು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನು ಕೊಡ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಆ ಪಾತ್ರೆ ಹಿಡಿಯುವಷ್ಟು ನೀರು ತುಂಬುವನು. ಅದರಂತೆ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳು ಸಮುದ್ರೋದಕದಂತೆ ಅಪಾರವಾಗಿರುವುದು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಘಟದಂತಿರುವ ಜೀವರ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನರಿತು ಪುಣ್ಯಪಾಪ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವನು. “ ಸ್ವಯೋಗ್ಯ ಜಲಮಾದತ್ತೈ ಸಮುದ್ರಾದ್ಧೃತೋಘಟಃ ” ತಾವತ್ತೈವಭವೇತ್ಪೂರ್ಣ ಏವಮತ್ರ ನಿದರ್ಶನಂ || ಎಂಬ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯವಾಕ್ಯವು ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು. || ೧೩ ||

ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿಷಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕೇವಲ ಸೊಂತ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿರುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ಇನಿತು ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದೊಳು ಭೃಗು
ಮುನಿಪಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ಮಗರುಪಿದ
ದನುಬುಧರುಕೇಳುವುದು ನಿತ್ಯದಿ ಮತ್ಸರವ ಬಿಟ್ಟು
ಅನುಚಿತೋಕ್ತಿಗಳಿದ್ದರೆಯು ಸರಿ
ಗಣನೆ ಮಾಡದಿರೆಂದು ವಿದ್ವ
ಜ್ಞನಕೆ ವಿಜ್ಞಾಪನೆಯಮಾಡುವೆ ವಿನಯಪೂರ್ವಕದಿ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಇನಿತು = ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ; ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದೊಳು, ಭೃಗುಮುನಿಪ=ಭೃಗು ಎಂಬ ಮುನೀಶ್ವರನು, ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ಮಗೆ= ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ಮ ರಾಜನಿಗೆ, ಅರುಪಿದದನು=ಹೇಳಿದುದನ್ನು, ಬುಧರು= ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ನಿತ್ಯದಿ, ಮತ್ಸರವ ಬಿಟ್ಟು ಕೇಳುವುದು ಅನುಚಿತೋಕ್ತಿಗಳು=ಇದರಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಅನುಚಿತವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳು, ಇದ್ದರೆಯು

ಸರಿ, ಗಣನೆ ಮಾಡದಿರಿ = ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಡಬೇಡಿರಿ ! ಎಂದು ವಿನಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿಜ್ಞಾಪನೆಯ ಮಾಡುವೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯ:— ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಹೇಳಿದ ವಿಷಯಗಳೆಲ್ಲವೂ, ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ ೩೦ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಭೃಗುಮುನಿಗಳು ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ಮ ರಾಜನಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಿರುವ ವಿಷಯಗಳೆ ಹೊರತು ನಮ್ಮ ಸೊಂತವಾಕ್ಯವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕಿಚ್ಚನ್ನು ಮಾಡದೆ ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಇದನ್ನು ಕೇಳತಕ್ಕದ್ದು. ನಾನು ಹೇಳಿದುದರಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಅನುಚಿತವಾದ ಮಾತುಗಳಿದ್ದರೂ ಭಗವಂತನು ಹಿಮೆಯೆಂಬ ಗುಣಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ದೋಷವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮೀಕರಿಸಬಾರದೆಂದು ವಿನಯ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿಜ್ಞಾಪನೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವೆನು ಎಂದು ದಾಸರಾಯರು ದೊಡ್ಡವರಲ್ಲಿ ವಿನೀತರಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಶಿಷ್ಯಶಿಕ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರೇ ಹೊರತು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅನುಚಿತವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿವೆಯೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ. “ ಇನಿತು ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದೊಳು ಭೃಗುಮುನಿಪ ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ಮಗೆರುಪಿದದನು ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ, ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ ದೊಳಗಿನ ಭೃಗು ಮುನಿಯು ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವನೆಂದು ದಾಸಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಮೂಲವ್ರವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವದು. ಅದರಂತೆ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ ೩೦ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಭೃಗುಮುನಿಗಳಿಗೂ ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ಮನಿಗೂ ಸಂವಾದ ರೂಪವಾಗಿ ಇವೇ ವಿಷಯಗಳೇ ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ಶ್ಲೋಕಗಳೇ ಈ ಸಂಧಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟವೆ. ಆದರೆ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕರ್ತರು “ ಭೃಗುಮುನಿಪ ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ಮಗೆ ” ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ, ಭೃಗುಮುನಿಪ ಎಂದರೆ ಭೃಗುವಂಶಕ್ಕೆ ಅಧಿಪರಾದ ಪರಶುರಾಮದೇವರು ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ಮನಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದರೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಮುನಿಪ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಋಷೀಶ್ವರನೆಂದರ್ಥ, ಭೃಗುಮುನೀಶ್ವರರೆಂದು ಮಾಡಿದರೆ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸರಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಪರಶುರಾಮದೇವರೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಇದಕ್ಕಾಧಾರ ಹುಡುಕ ಬೇಕಾಗಿದೆ. ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ ೨೮ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ಮೊದಲು ೩೪ ವರೆಗೂ ಭೃಗುಮುನಿಗಳಿಗೂ ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ಮರಾಜನಿಗೂ ಸಂವಾದ ಕಥೆಗಳು ಇರುವವು ಅದರಲ್ಲಿ ೩೦ ನೆಯ

ಅಧ್ಯಾಯದ ಕಥೆ ಇದು ವಿಷ್ಣು ರಹಸ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದ
ವರು ಭೃಗು ಋಷಿಯೋ, ಪರಶುರಾಮರೊ ಎಂಬುವುದನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿ
ಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು. || ೧೪ ||

ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತಾ ಭಗವಂತನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ.

ವೀತಭಯ ವಿಶ್ವೇಶ ವಿಧಿಸಿತ
ಮಾತುಳಾಂತಕ ಮಧ್ವವಲ್ಲಭ
ಭೂತ ಭಾವನ ನಂತ ಭಾಸ್ಕರ ತೇಜ ಮಹರಾಜ ||
ಗೌತಮನ ಮಡದಿಯನು ಕಾಯ್ದೊ
ನಾಥರಕ್ಷಕ ಗುರುತಮ ಜಗ
ನ್ನಾಥ ವಿಠಲ ತನ್ನ ನಂಬಿದ ಭಕ್ತರನು ಪೊರೆವ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ವೀತಭಯ=ಭಯರಹಿತನು; ವಿಶ್ವೇಶ=ಪ್ರಪಂ
ಚಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯು; ವಿಧಿಸಿತ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ತಂದೆಯು, ಮಾತುಳಾಂ
ತಕ=ಸೋದರಮಾವನಾದ ಕಂಸನನ್ನು ಕೊಂದವನು; ಮಧ್ವವಲ್ಲಭ=
ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿವಿಷಯನು; ಭೂತಭಾವನ=ಪ್ರಾಣಿ
ಗಳ ರಕ್ಷಕನು, ಅನಂತಭಾಸ್ಕರತೇಜ=ಅನಂತಸೂರ್ಯಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳವನು,
ಮಹರಾಜ=ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಅರ
ಸನು, ಗೌತಮನ ಮಡದಿಯನು ಕಾಯ್ದು=ಗೌತಮರ ಪತ್ನಿಯಾದ ಅಹ
ಲೈಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದ (ಇಂದ್ರದೇವರ ಸಂಗದಿಂದ ಪತಿಯಾದ ಗೌತಮರ
ಶಾಪಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ ಕಲ್ಲಾಗಿದ್ದವಳನ್ನು ರಾಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪಾದ
ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ರಕ್ಷಿಸಿದ) ಅನಾಥರಕ್ಷಕನು, ಗುರು
ತಮು=ಮುಖ್ಯ ಗುರುಗಳು, ವಾಯುದೇವರು ಅವರಿಗೂ ಸಹ ಗುರುವಾ
ದುದರಿಂದ ಗುರುತಮನೆಂದರು, ಜಗನ್ನಾಥ ವಿಠಲ=ಇಂತಹ ನಮ್ಮ
ಅಂಕಿತಮೂರ್ತಿಯಾದ ಜಗನ್ನಾಥ ವಿಠಲನಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು
ತನ್ನ ನಂಬಿದ ಭಕ್ತರನು, ಪೊರೆವ=ರಕ್ಷಿಸುವನು.

(ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು)

ಇಂತೀ ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಗತಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ
ವೆಂಬ ೧೭ನೆಯ ಸಂಧಿಯು ಸಮಾಪ್ತವಾದುದು.

ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು.

ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ

ಕ್ರೀಡಾವಿಲಾಸ ಸಂಧಿಯೆಂಬ ೧೮ ನೆಯದು ಪ್ರಾರಂಭ

ಹಿಂದಿನ ದತ್ತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸ್ವಗತಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೆಂಬ ಎರಡು ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಭಾಗಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ತಾನು ಒಳಗಿದ್ದು ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಫಲಕೊಡುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೂ, ಸ್ವತಂತ್ರನು ಪರಮಾತ್ಮನು; ಪರತಂತ್ರನು ಜೀವನೆಂಬುವ ಜ್ಞಾನವು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾದುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದ ೨೧ ಮತ್ತು ೩೦ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿಯೂ, ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿಯೂ ಹೇಳಿರುವರು. ' ಪುನಃ ಪುನಃ ಕಥಾಂ ಬ್ರೂಯುಃ ಆಭ್ಯಾಸಾದುತ್ತಮಂಫಲಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯನುಸಾರವಾಗಿ ಪುನಃ ಪುನಃ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಮನನವಾಗಿ ಫಲಾಧಿಕ್ಯವಾಗುವುದೆಂಬುವುದೇ ಅದರ ಉದ್ದೇಶ. ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ದಾಸಾರ್ಯರು ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯಾದಿಗಳ ಆಧಾರದಮೇಲೆ ಹಿಂದೆ ಎರಡು ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಭಾಗವನ್ನೇ ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ; "ಆವೃತ್ತಿರಸಕೃದುಪದೇಶಾತ್" ಎಂಬ ಸೂತ್ರವಾಕ್ಯದಂತೆ ೨, ೩ ಆವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಮಾಡುವ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರವು ಇರುವುದರಿಂದಲೂ, ಇದು ಉಪದೇಶಯೋಗ್ಯವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಮೂರು ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿಶೇಷಸೂಚನೆ:—ಸಂಧಿಗಳ ಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ, ಕಮಲಾಪತಿವಾಸರವರು ಮಾಡಿರುವವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ಬಾಲಬೋಧಾಕ್ಷರದ್ಲಿ ಛಾಪಿಸಿರುವ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ೧೭ನೆಯದು ದತ್ತಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಧಿಯನ್ನಾಗಿಯು; ೨೯ ಸ್ವಗತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸಂಧಿ; ೨೬ ಕ್ರೀಡಾವಿಲಾಸ (ಸರ್ವಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸಂಧಿ) ಸಂಧಿಯನ್ನಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವರು. ಹಾಗೆ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಗುಣವೇನೆಂದರೆ, ಒಂದು ಸಲ ಹೇಳಿದ ದತ್ತಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು

ದುಸಲ ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ೧೦ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದುಸಲ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ೧೦ ಸಂಧಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಓದಿದ ಭಾಗವು ನೆನಪಿಗೆ ಬಾರದೆ ಹೋಗುವುದೆಂದು ಮನನಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದುಸಲ ಮತ್ತು ಸ್ವಲ್ಪ ಸಂಧಿಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಂದುಸಲ ಹೇಳುವ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರವಿರುವುದು. ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಆದರೆ ಶೇರಿದ ಹಾಗೆ ಹಿಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ, ೧೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಒಂದುಸಲ, ೨೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೂ ೩೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ದತ್ತಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಭಾಗವತಭಾರತಾದಿಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ ಹಿಂದೇ ಕಥೆಯನ್ನು ೩-೪ ಸಲ ಹೇಳಿರುವರು. ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಹಿಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಲ ತೃತೀಯಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಲ ಹೇಳಿರುವರು. ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮವನ್ನು ಸಪ್ತಮ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಲ, ಏಕಾದಶಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಲ ಹೇಳಿರುವರು ಇದರಂತೆ ಭಾರತ, ರಾಮಾಯಣ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೂ ಇಂತಹ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇರುವುದು. ಒಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಹಿಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮೂರು ಸಲ ಮಾತ್ರ ಯಾವ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲೂ ಹೇಳಿದುದಾಗಿ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಆದೇ ಪ್ರಕಾರ ದಾಸಾರ್ಯರೂ ಸಹ ೧೭-೨೬-೨೯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ದತ್ತಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆಂದರೆ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರಕ್ಕೆ ಸರಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಮತ್ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಛಾಪಾ ಪುಸ್ತಕದ ರೀತ್ಯಾ ೧೬-೧೭-೧೮ ಈ ಮೂರು ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಹೇಳಿದುದನ್ನೇ ಮತ್ತೂ ಹೇಳಿದುದಾಗಿ ಪುನರುಕ್ತಿಯಾಗಿ ಕಾಣುವುದು ಈಗ ನಾವು ಛಾಪಿಸುವ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪುಸ್ತಕವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಸಂಧಿ ಕ್ರಮ ಛಾಪಿಸಿರುತ್ತೇವೆ. ಸುಜ್ಞರು ಉಚಿತದಂತೆ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು.

ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ಚರಿತೆಗಳ ಪರ

ಮಾನುರಾಗದಿ ಬೆಸಗೊಳಲುಮುನಿ

ಶೌನಕಾದ್ಯರಿಗರುಪಿದನು ಸೂತಾರ್ಯದಯದಿಂದ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಶ್ರೀನಿವಾಸನ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರನ್ನು ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನ, ಚರಿತೆಗಳ, ಪರಮಾನುರಾಗದಿ=ಪರಮ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ಬೆಸಗೊಳಲು=ಪೇಳಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಲು, ಸೂ ತಾರ್ಯ=ಸೂತಪುರಾಣೀಕರು, ದಯದಿಂದ, ಶೌನಕಾದ್ಯರಿಗೆ=ಶೌನಕಾದಿ ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಅರುಪಿದನು=ಹೇಳಿರುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:-- ಶೌನಕಾದಿ ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಸೂತಪುರಾಣೀಕರು ಹೇಳಿರುವ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನೇ ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತೇನೆಂದು ಈ ಅರ್ಥಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಧಿ ಸೂಚನೆಯೆಂದು ಹೆಸರು.

“ ಯೇನ ವಿನಾತ್ಮಣಮಪಿನಚಲತಿ ” ಎಂಬಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊರತು ಒಂದು ತೃಣವು ಅಳಗಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪಚನ ಭಕ್ಷಣ ಗಮನ ಭೋಜನ
 ವಚನ ಮೈಥುನ ಶಯನ ವೀಕ್ಷಣ
 ಅಚಲನಾಚಲನ ಪ್ರಯತ್ನವು ಸಾಧ್ಯವೆ ಜನಕೆ ||
 ಶುಚಿಸದನ ದಯದಿಂದೆ ಜೀವರ
 ನಿಚಯದೊಳು ತಾನಿಂತು ಮಾಡುವ
 ಉಚಿತನೋಚಿತ ಕರ್ಮಗಳನೆಂದರಿದು ಕೊಂಡಾಡು||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಪಚನ=ಪಕ್ವಮಾಡುವುದು, ಭಕ್ಷಣ= ತಿನ್ನುವುದು, ಗಮನ= ಓಡಾಡುವುದು, ಭೋಜನ=ಉಣ್ಣುವುದು, ವಚನ=ಮಾತಾಡುವುದು, ಮೈಥುನ, ಶಯನ=ಮಲಗುವುದು, ವೀಕ್ಷಣ =ನೋಡುವುದು, ಅಚಲನ=ಚಲಿಸದೆ ಇರುವುದು, ಚಲನ= ಚಲಿಸುವುದು ಇವುಗಳನ್ನು ನಡಿಸುವುದು, ಜನಕೆ=ಜನಗಳಿಗೆ, ಸಾಧ್ಯವೆ! ಇಲ್ಲ. ಶುಚಿಸದನ =ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ದಯದಿಂದ, ಜೀವರನಿಚಯದೊಳು=ಜೀವಸಂಘದೊಳು, ತಾನಿಂತು, ಉಚಿತ =ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಗಳು, ಅನುಚಿತ=ಮಾಡಬಾರದ ಕರ್ಮಗಳು, ಮಾಡುವ = ಮಾಡುವನು, ಎಂದರಿದು=ಹೀಗೆ ತಿಳಿದು ಕೊಂಡಾಡು = ಸ್ತುತಿಸು.

|| ೧ ||

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹ ಹೊರತು ಜೀವನಿಗೆ ಒಂದು ತೃಣವನ್ನಾದರೂ ಅಲ್ಲಾಡಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯು ಇರುವದಿಲ್ಲ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ ೨೧ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪಚನಂಗಮನಂ ಭಕ್ಷ್ಯಂ ಭುಕ್ತಿರಿದ್ಯಾದಿ ಕರ್ಮಸು || ೧೭ || ದೃಶ್ಯತೇಯತ್ಸಾಧ್ಯತ್ವಂ ದೈವಂ ತತ್ರಾಪಿ ಚಿಂತಯೇತ್ || ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪಕ್ಷಮಾಡುವುದು, ಓಡಾಡುವುದು ; ತಿನ್ನುವುದು ; ಭೋಗಿಸುವುದು ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಪ್ರಯತ್ನವು ಕಾಣುವುದು. ಆದರೆ ಅದು ನಿಜವಲ್ಲ. ಅವೆಲ್ಲವೂ ದೈವ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೇ ಆಗುವವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಮತ್ತು ೧೨ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ಸರ್ವವಸ್ತುಷು ಯಾಶಕ್ತಿಃ ಸಾಮುದೀಯೈವನಾನ್ಯಥಾ || ಮಯೈವದತ್ತಂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ಕೇವಲೆಷ್ಟಪಿಸರ್ವಸು || ತಾವನ್ಮಾತ್ರೇಣ ಸಂಮುಗ್ಧಃ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ಮನ್ಯತೇನಿಜಂ || ೨೨ || ಸ್ವಾತಂತ್ರೈಪಹತೇಪಶ್ಚಾ ಜ್ಞಾನಂತಿಸರತಂತ್ರ್ಯತಾಂ || ಜ್ಞಾನಿನೋಪಿಹಿಮನ್ಯಂತೆ ಮನ್ಮಾಯಾ ಮುಷ್ಟಚೇತನಾಃ || ೨೩ || ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂಸ್ವಶರೀರಾದೌಕಿ ಮುಜ್ಞಾನವಿವರ್ಜಿತಾಃ || ತ್ವಾಮಾರಭ್ಯ ತೃಣಂ ಯಾವಜ್ಜಗತ್ಸ್ಯಾನರ ಜಂಗಮಂ || ೨೪ || ಮಮಶಕ್ತಿಂವಿನಾ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವಂದಿತುಂ ನೈವಶಕ್ಯತೆ ” (ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು ಹಯಗ್ರೀವ ದೇವರ ಉಪದೇಶ) ಎಲೈ ಬ್ರಹ್ಮ ! ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಶಕ್ತಿಗಳು ಇರುವವೋ ಅವೆಲ್ಲವೂ ನನ್ನ ಶಕ್ತಿಯೆಂದು ತಿಳಿ ! ಯಾವ ಕೆವ ಸಕ್ಕೂ ಕೈಲಾಗದ ಸಾಮಾನ್ಯಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ನಾನು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವೆನು. ಜನರು ಅದನ್ನರಿಯದೆ ಮೋಹದಿಂದ ತಾನೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವರು. ತಾವು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಕಾರ್ಯವು ಸಾಗದಿದ್ದರೆ ಆಗ ತಾವು ಪರತಂತ್ರರೆಂದು ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ಎಂತಹಾ ಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಕೂಡ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ನನ್ನ ಮಾಯೆಯಿಂದ ನೋಡಿತರಾಗಿ, ತಾವು ಸ್ವತಂತ್ರರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಿರಲು ಇನ್ನು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳ ಪಾಡೇನು ! ಬ್ರಹ್ಮ ! ನೀನು ಮೊದಲು ತೃಣಜೀವರ ಪರ್ಯಂತ ಸ್ಥಾನವರಜಂಗಮಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಜಗತ್ತಿಗೆ ನನ್ನ ಶಕ್ತಿ ಹೊರತು ಚಲಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯೂ ಕೂಡ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿ ! ಎಂದು

ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪಶ್ಚಮಾಡುವಾಗ, ಅಗಿದು ತಿನ್ನುವಾಗ, ಓಡಾಡುವಾಗ, ಭೋಜನಮಾಡುವಾಗ, ಮಾತಾಡುವಾಗ, ಸ್ತ್ರೀಯಾದಿ ಭೋಗಗಳನ್ನನುಭವಿಸುವಾಗ, ನೋಡುವಾಗ ಚಲನಾ ಚಲನಾದಿ ಒಂದೊಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ನಾನು ತಿಂದೆನು ; ನಾನು ನಡೆದೆನು ; ನಾನು ಮಲಗಿದೆನು ಎಂದು ಸ್ವತಂತ್ರ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಜನರು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಪರಾದ ಜೀವರಿಗೆ ಈ ಪ್ರಯತ್ನವು ಸಾಧ್ಯವೆ ! ಪರಮಾತ್ಮನಾದ ನಾನು ತನ್ನೊಳಗಿದು ಮಾಡುವುದನ್ನರಿಯದೆ ತಾವೇ ಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದು ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳುವರು ಶುಚಿಸದನನೆಂದರೆ ಶುಚಿಯೆಂದು ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ಹೆಸರು ಅವರೇ ಮನೆಯೆಂದರೆ, ವಾಯುದೇವರ ಅಂತರ್ಯಮಿಯಾಗಿರುವನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಇಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕರುಣದಿಂದ ಎಲ್ಲರಲ್ಲೂ ಇದ್ದು ಸಕಲ ಪುಣ್ಯಪಾಪಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ತಿಳಿದು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಬೇಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. || ೧ ||

ವಿಷ್ವರಶ್ರವ ದೇಹದೊಳಗಪ್ಪ
 ವಿಷ್ವನಾಗಿ ನಿರಂತರದಿ ಬಹು
 ಚೇಷ್ಟೆಗಳ ಮಾಡುತಿರೆ ಕಂಡು ಸಜೀವಿ ಎನುತಿಹರು ||
 ಹೃಷ್ಯರಾಗುವರವರ ನೋಡಿ ಕ
 ನಿಷ್ಪರೆಲ್ಲರು ಸೇನೆ ಮಾಳ್ವರು
 ಬಿಟ್ಟಿಕ್ಷಣದಲಿ ಕುಣಪನೆಂದರಿದುಪೇಕ್ಷಿಸರು ||೧೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ: - ವಿಷ್ವರಶ್ರವ=ವಿಷ್ವರ=ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ, ಶ್ರವ=ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳ, ಶ್ರೀಹರಿಯು, ದೇಹದೊಳಗೆ, ಪ್ರವಿಷ್ಟನಾಗಿ, ನಿರಂತರದಿ, ಬಹುಚೇಷ್ಟೆಗಳ=ನಾನಾ ಬಗೆಯಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಮಾಡುತಿರೆ, ಕಂಡು=ಜನರು ನೋಡಿ ಸಜೀವಿ=ಪ್ರಾಣವುಳ್ಳವನು, ಎನುತಿಹರು, ಅವರ ನೋಡಿ=ಬದುಕಿರುವ ಜನರನ್ನು ನೋಡಿ, ಕನಿಷ್ಠರೆಲ್ಲರು=ಅವರ ಕೈ ಕೆಳಗಿರುವ ಹೆಂಡರು ಮಕ್ಕಳು ದಾಸಜನ ಮೊದಲಾದವರು, ಹೃಷ್ಯರಾಗುವರು=ಸಂತೋಷಪಡುವರು. ಸೇನೆಮಾಳ್ವರು, ಬಿಟ್ಟಿಕ್ಷಣದಲಿ=ಪರಮಾತ್ಮನು ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ, ಕುಣಪನೆಂದರಿದು=ಶವನೆಂದು ತಿಳಿದು, ಉಪೇಕ್ಷಿಸರು=ತಿರಸ್ಕಾರಮಾಡುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:— ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ದೇಹದೊಳಗಿದ್ದು ನಾನಾವಿಧ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಇವನು ಭಾಗ್ಯವಂತನು ವಿದ್ಯಾವಂತನೆಂದು ಅದರದಿಂದ ಹೆಂಡರು ಮಕ್ಕಳು ಸೇವಕ ಜನರು ಮೊದಲಾದವರು ಉಪಚರಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಯಾವಾಗ ಪರಮಾತ್ಮನು ದೇಹವನ್ನು ಬಿಡುವನೋ ಆಗಲೇ ಇವನು ಮೃತನಾದನೆಂದು ತಿಳಿದು ಹೆಂಡರು ಮಕ್ಕಳು ಸಹ ಇವನನ್ನು ನೋಡಲು ಹೆದರುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಹೊರತು ಜೀವನಲ್ಲವೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ || ೨ ||

ಪರಮಾತ್ಮನು ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಜೀವನ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಹೊರತು ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕ್ರೀಡೆಗೋಸುಗ ಅವರವರಗತಿ

ನೀಡಲೋಸುಗ ದೇಹಗಳ ಕೊ

ಟ್ಟಾಡುವನು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಲಿ ಬ್ರಹ್ಮೇಶಾದ್ಯರೊಳುಪೊಕ್ಕು ||

ಮಾಡುವನು ವ್ಯಾಪಾರ ಬಹುವಿಧ

ಮೂಢದೈತ್ಯರೊಳಿದ್ದು ಪ್ರತಿದಿನ

ಕೇಡುಲಾಭಗಳಿಲ್ಲ ನಿವನರಿ ಯಾವಕಾಲದಲಿ || ೩ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:— ಕ್ರೀಡೆಗೋಸುಗ=ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಲೀಲೆಗೋಸ್ಕರವೂ, ಅವರವರ ಗತಿನೀಡಲೋಸುಗ=ಜೀವರಿಗೆ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಅವರವರಿಗೆ ತಕ್ಕ ಗತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೂ, ದೇಹಗಳ ಕೊಟ್ಟು, ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಲ್ಲಿ=ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ, ಬ್ರಹ್ಮೇಶಾದ್ಯರೊಳು=ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಪೊಕ್ಕು=ಪ್ರವಿಷ್ಟನಾಗಿ ಮೂಢದೈತ್ಯರೊಳಿದ್ದು=ಪಾಪಿಗಳಾದ ಕಲಿ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರೊಳಗಿದ್ದು, ಬಹುವಿಧ, ವ್ಯಾಪಾರ=ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಮಾಡುವನು. ಕೇಡು ಲಾಭಗಳು=ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸುಖದುಃಖಗಳು, ಯಾವಕಾಲದಲಿ=ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಇಲ್ಲ. ಇದನು, ಅರಿ=ತಿಳಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಜೀವರಿಗೆ ಸ್ಥೂಲದೇಹವನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಸೃಷ್ಟಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಪೂರ್ಣಕಾಮನಾದ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯಿಂದೇನೂ

ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಇದೊಂದು ಲೀಲೆಯು. ಕರುಣಾಳುವಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಜೀವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಗತಿಯನ್ನು ಕೊಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯೇ ಅವರಿಗೆ ಸ್ಥೂಲದೇಹವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ತತ್ಪ್ರೇಶರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು, ಕಲಿ ನೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರು ಇವರುಗಳಲ್ಲಿದ್ದು, ಜೀವರು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಾದಿ ಕರ್ಮಗಳ ಮಾಡಿಸಿ ಅವರವರಿಗೆ ತಕ್ಕ ಗತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಇದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಲಾಭವೂ ಇಲ್ಲ. ನಷ್ಟವೂ ಇಲ್ಲ. || ೩ ||

ಅಕ್ಷರೇಡ್ಯನು ಬ್ರಹ್ಮನಾಯು
 ತ್ರ್ಯಕ್ಷಸುರಪ ಸುರಾದಿಗಳಾ
 ಧ್ಯಕ್ಷನಾಗಿದ್ದೆಲ್ಲರೊಳು ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುತಿಹ ||
 ಅಕ್ಷಯನು ಸತ್ಯಾತ್ಮಕನು ಪರಾ
 ಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸರ್ವರೊಳಗೆ ವಿ
 ಲಕ್ಷಣನು ತಾನಾಗಿ ಲೋಕವ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಲಿಪ್ಪ || ೪ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಅಕ್ಷರೇಡ್ಯನು = ಅಕ್ಷರನಾಮಕರಾದ ರಮಾ ದೇವಿಯರಿಂದ ಸ್ತುತ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಬ್ರಹ್ಮ = ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ನಾಯು = ನಾಯುದೇವರು, ತ್ರ್ಯಕ್ಷ = ಮುಕ್ಕಣ್ಣನಾದ ರುದ್ರದೇವರು, ಸುರಪ = ದೇವೇಂದ್ರನು, ಸುರಾದಿಗಳ = ಮತ್ತು ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಅಧ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ, ಎಲ್ಲರೊಳು ಇದ್ದು, ಪರಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡು ತಿಹ, ಅಕ್ಷಯನು = ನಾಶರಹಿತನು, ಸತ್ಯಾತ್ಮಕ = ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪನು ಸರ್ವ ರೊಳಗೆ, ವಿಲಕ್ಷಣನು ತಾನಾಗಿ, ಲೋಕವ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಲಿಪ್ಪ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ಅಕ್ಷರನಾಮಕರಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಂದ ಸ್ತುತ್ಯ ನಾದ, ನಾಶರಹಿತನಾದ, ಉತ್ತಮಾನಂದಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಪರಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲೂ ಇದ್ದು ಸಕಲ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನು. ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೊಳಗಿದ್ದು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವನು. ರುದ್ರದೇವರಲ್ಲಿದ್ದು ಸಂಹಾರಮಾಡುವನು. ಇಂದ್ರ ನೊಳಗಿದ್ದು ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವನು. ಹೀಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ಜಗದ್ವಿಲಕ್ಷಣನಾಗಿ ಸರ್ವ ಜಗತ್ತನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವನು | ೪ ||

ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀರೂಪನಾಗಿದ್ದು ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೀ ಸರಸ್ವತಿ ಭಾರತೀಗಿರಿ
 ಜಾಶಚೀರತಿ ರೋಹಿಣೀ ಸಂ
 ಜ್ಞಾತತರೂಪಾದ್ಯಪಿಫ ಸ್ತ್ರೀಯರೊಳು ಸ್ತ್ರೀರೂಪ ||
 ವಾಸನಾಗಿದ್ದೆಲ್ಲರಿಗೆ ವಿ
 ಶ್ವಾಸ ತನ್ನವರಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟುಭಿ
 ಲಾಸೆಗಳ ಪೂರೈಸುತಿಪ್ಪನು ಯೋಗ್ಯತೆಯನರಿತು ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಶ್ರೀ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು, ಸರಸ್ವತಿ, ಭಾರತೀ, ಗಿರಿಜಾ = ಪಾರ್ವತೀ, ಶಚೀ, ರತೀ, ರೋಹಿಣೀ=ಚಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ, ಸಂಜ್ಞಾ=ಸೂರ್ಯನ ಹೆಂಡತಿ, ಶತರೂಪಾ=ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವಿನ ಹೆಂಡತಿ, ಇವರೇ ಮೊದಲಾದ, ಅಪಿಫ ಸ್ತ್ರೀಯರೊಳು, ಸ್ತ್ರೀರೂಪ=ಸ್ತ್ರೀರೂಪದಿಂದ, ವಾಸನಾಗಿದ್ದು, ಎಲ್ಲರಿಗೆ, ತನ್ನವರಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ತನ್ನ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ, ವಿಶ್ವಾಸಕೊಟ್ಟು. ಯೋಗ್ಯತೆಯನರಿತು = ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿದು, ಅಭಿಲಾಸೆಗಳ ಪೂರೈಸುತಿಪ್ಪನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಸರಸ್ವತೀ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲೂ, ಸ್ತ್ರೀರೂಪದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಇದ್ದು ತನ್ನಾಮದಿಂದ ಸ್ತುತ್ಯನಾಗಿ, ತಾರತಮ್ಯಪ್ರಕಾರ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತೀ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯೂ, ಅವರಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತೀ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯೂ, ಹೀಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ, ಅವರವರ ಅಭಿಲಾಸೆಗಳನ್ನು ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಇಹಪರಂಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರೈಸುವನು. ||

ಕೋಲುಕುದುರಿಯನಾಡಿ ಆಡುವ
 ಬಾಲಕರ ತೆರನಂತೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀ
 ಲೋಲ ಸ್ವಾತಂತ್ರಿಯಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯರೊಳಗಿಟ್ಟು||
 ಲೀಲೆಗೈವನು ತನ್ನವರಿಗನು
 ಕೂಲನಾಗಿದ್ದೆಲ್ಲ ಕಾಲದಿ
 ಖೂಳರಿಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲನಾಗಿಹ ಪ್ರಕಟನಾಗದಲಿ ||

ತಾತ್ಪರ್ಯ :— ಹುಡುಗರು ಕೋಲುಗಳನ್ನು ಕುದುರೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ತಮ್ಮ ಕಾಲುಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹೊಡೆಯುವಂತೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಾ ತಾವೇ ಅದನ್ನು ಶೆಳದುಕೊಂಡು ಓಡುತ್ತಿರುವರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಆ ಕೋಲು ಕುದುರಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿರುವುದೋ ಅಷ್ಟೇ ಸ್ವತಂತ್ರ್ಯ ಜೀವರಿಗೆ ಇರುವದು. ಕೋಲನ್ನು ಕುದುರೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡವರೂ ಇವರೆ, ಕೂತವರೂ ಇವರೆ, ಹೊಡೆಯುವವರೂ ಇವರೆ ; ಶೆಳದುಕೊಂಡು ಓಡುವವರೂ ಇವರೆ ಆಗಿ ಹುಡುಗರು ಹೇಗೆ ಆಟವಾಡುವರೋ ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲ ಜೀವರಿಗೂ ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪೂಜ್ಯನೂ, ಪೂಜಕನ ? ತಾನೇ ಆಗಿ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿರುವನು. ತಾನು ಒಬ್ಬರಿಗೆ ಗೋಚರಿಸದೆ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅನುಕೂಲನಾಗಿಯೂ, ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲನಾಗಿಯೂ ಇರುವನು. ||

ಅನತಾರಿಕೆ :— ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅನುಕೂಲನಾಗಿಯೂ, ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲನಾಗಿಯೂ ಇರುವನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತನಾದ ವೈಷಮ್ಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಸೌಪರ್ಣವರವಹನ ನಾನಾ
 ರೂಪನಾಮದಿ ಕರೆಸುತವರ ಸ
 ಮಿಪದಲ್ಲಿದ್ದಖಿಳ ವ್ಯಾಪಾರಗಳ ಮಾಡುವನು ||
 ಪಾಪಪುಣ್ಯಗಳೆರಡು ಅವರ ಸ್ವ
 ರೂಪಗಳನನುಸರಿಸಿ ಉಣಿಪ ಪ
 ರೋಪಕಾರಿ ಪರೇಶ ಪೂರ್ಣಾನಂದ ಜ್ಞಾನಘನ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :— ಸೌಪರ್ಣವರವಹನ = ಸೌಪರ್ಣದೇವಿಗೆ ಪತಿಯಾದವನು ಗೆರುಡನು; ಅಂತಹ ಗೆರುಡನನ್ನು ಎಹನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವನು, ಪರೋಪಕಾರಿಯಾದ, ಪರೇಶ = ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ, ಪೂರ್ಣಾನಂದ ಜ್ಞಾನಘನ = ಪೂರ್ಣಾನಂದ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು, ನಾನಾರೂಪನಾಮದಿ = ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರ ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತೀ ಕಲಿ ತಂಬರ ಮೊದಲಾದ ನಾಮಗಳಿಂದ ಕರೆಸುತ, ಅವರ ಸಮಿಪದಲ್ಲಿದ್ದು = ಅವರೊಳಗಿದ್ದು, ಅಖಿಳ ವ್ಯಾಪಾರಗಳ ಮಾಡುವನು. ಪಾಪ

ಪುಣ್ಯಗಳೆರಡು, ಅವರ— ದೇವ ದೈತ್ಯ ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳ, ಸ್ವರೂಪಗಳ ನ್ನನುಸರಿಸಿ, ಉಣಿಪ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ;— ಗರುಡವಾಹನನೂ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನೂ, ಪೂರ್ಣಾನಂದ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕನೂ ಆದ ಹರಿಯು ಪುರುಷರಲ್ಲೂ, ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲೂ, ದೇವ ದೈತ್ಯ ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲೂ ಇದ್ದು ನಾನಾವಿಧ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಾನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುವನು ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳ ಫಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆ ಜೀವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವೇ ಕೊಡುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವೈಷಮ್ಯಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಭಾವ. ಈ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರ ಮಾಡಿರುತ್ತೆ ||೭||

ಅವತಾರಿಕೆ — ಭಗವಂತನು ಹಿಮೆಯನ್ನು ಭಗವದ್ಭಕ್ತರು ಬಲ್ಲರೇ ಹೊರತು ಮಿಕ್ಕವರು ತಿಳಿಯಲಾರರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಅಹರ ನಿದ್ರಾನ್ಯೈಥುನಗಳ ಹ
 ರಹಬಯಿಸಿ ಬಳಲುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀ
 ಮಹಿತನ ಮಹಾಮಹಿಮೆಗಳನಂತರಿವ ನಿತ್ಯದಲಿ ||
 ಅಹಿಕಸೌಖ್ಯವ ಮರೆದು ಮನದಲಿ
 ಗ್ರಹಿಸಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಗಳ ಪರಮೋ
 ತ್ಸಹದಿ ಕೊಂಡಾಡುತಲಿ ಮೈಮರಿದವರಿಗಲ್ಲದಲಿ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ— ನಿತ್ಯದಲಿ, ಅಹಿಕಸೌಖ್ಯವ=ಭೋಜನ ಪಾನ ಸ್ತ್ರೀ ಭೋಗ ನೊದಲಾದ ಈ ಪ್ರಪಂಚದ ಸುಖಗಳನ್ನು, ಮರೆದು=ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿ, ಮನದಲಿ, ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಗಳ ಗ್ರಹಿಸಿ, ಪರಮೋತ್ಸಾಹದಿ, ಕೊಂಡಾಡುತಲಿ, ಮೈಮರಿದವರಿಗಲ್ಲದಲಿ=ಭಗವಂತನು ಹಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತವನ್ನಿಟ್ಟು ಮೈಮೇಲೆ ಎಚ್ಚರವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವವರಿಗಲ್ಲದೆ, ಅಹರ=ಆಹಾರ, ನಿದ್ರಾ, ನ್ಯೈಥುನಗಳ, ಅಹರಹ=ಪ್ರತಿದಿವಸಗಳಲ್ಲೂ, ಬಯಿಸಿ=ಆಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾ, ಬಳಲುವ=ಲೋಲಾಡುತ್ತಿರುವವನು, ಲಕ್ಷ್ಮೀಮಹಿತನ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಂದ ಪೂಜ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಾಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು. ಎಂತರಿವ=ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ಯಾವ ಪುರುಷನು ಕ್ಷಣಿಕವಾದ ಐಹಿಕ ಸುಖವನ್ನು ಸುಖವೆಂದು ಭಾವಿಸದೆ, ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದೃಢತರವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ

ಕಾಸ್ಮಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿ, ಮನನ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಸ್ಮೃತ್ಯುಕ್ತ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿರುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮುಖಿಯು ಗೊತ್ತಾಗುವುದೇ ಹೊರತು, ಆಹಾರ, ನಿದ್ರೆ, ಸ್ತ್ರೀಭೋಗ ನೋವು ಲಾದ ಕ್ಷಣಿಕ ಸುಖವನ್ನೇ ಸರ್ವದಾ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾ, ಸಂಸಾರಲೋಲುಪ ಶಾದವರಿಗೆ ಭಗವನ್ಮಹಿಮೆಯು ಗೊತ್ತಾಗುವುದೆಂತು ! ಎಂದಿಗೂ ಗೊತ್ತಾಗದೆಂಬ ಭಾವ

||೮||

ಅವತಾರಿಕೆ :—ನೋಕ್ಷಪ್ರದನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನ್ಯ ದೇವತೆಯನ್ನು ಭಜನೆ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ಮುಕ್ತಿಸುಖವು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ

ಬಂಧನೋಕ್ಷ ಪ್ರದನಜ್ಞಾನವು
 ಮಂದಮತಿಗಳಿಗೆಂತು ದೊರೆಯದು
 ಬಿಂದುಮಾತ್ರ ಸುಖಾನುಭವ ಪರ್ಮತಕೆ ಸಮದುಃಖ ||
 ಎಂದು ತಿಳಿಯದಲ ನ್ಯದೈವಗ
 ಳಿಂದ ಸುಖವಾಪೇಕ್ಷಿಸುವರು ಮು
 ಕುಂದ ನಾರಾಧನೆಯ ಬಿಟ್ಟಿವಗುಂಟೆ ಮುಕ್ತಿಸುಖ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಬಂಧನೋಕ್ಷಪ್ರದನ = ಜೀವರಿಗೆ ಬಂಧನವನ್ನೂ ನೋಕ್ಷವನ್ನೂ ಕೊಡುವ, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಂಬಂಧವಾದ, ಜ್ಞಾನವು, ಮಂದಮತಿಗಳಿಗೆ ದೊರೆಯದು, ಎಂತು ! (ವಿಷಯ ಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ) ಬಿಂದು ಮಾತ್ರ ಸುಖಾನುಭವ, ಪರ್ಮತಕೆಸಮದುಃಖ ; ಎಂದು ತಿಳಿಯದಲೆ, ಅನ್ಯದೈವಗಳಿಂದ ಸುಖವ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾ ಮುಕುಂದನ, ಆರಾಧನೆಯ ಬಿಟ್ಟವರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಸುಖವುಂಟೆ ! ಎಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತಗಲಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸಮರ್ಥನೇ ಹೊರತು, ಮತ್ತಾರಿಗೂ ಈ ಅಧಿಕಾರವು ಇಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಷಯಕವಾದ ಜ್ಞಾನವು, ಅಲ್ಪಮತಿಗಳಿಗೆ ದೊರಕುವದೆಂತು ! ಇವರು ಅನ್ಯದೇವತೆಗಳನ್ನು ಭಜಿಸಿ, ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ಬೇಡಿ, ಕೃತಾರ್ಥರು ನಾನೆಂದು ಭಾವಿಸುವರು. ಈ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ

ಠುವ ವಿಷಯಭೋಗವನ್ನು ಯೋಚಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ, ಅದು ಬಿಂದುಮಾತ್ರ ಸುಖವು ದುಃಖವು ಬೆಟ್ಟದಂತೆ ಇರುವುದು. 'ಕುರ್ವಣ ದುಃಖ ಪ್ರತೀಕಾರಂ ಸುಖವನ್ತಃ ಸ್ಯತೇಗೃಹೇ' ಎಂಬ ಭಾಗವತ ವಾಕ್ಯದಂತೆ, ದುಃಖ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಪಡುತ್ತಾ, ನಾನೇ ಸುಖೀ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವವನು ಇಂತಹಾ ಅತ್ಯಲ್ಪಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಅನ್ಯದೇವತೆಗಳನ್ನು ಭಜಿಸುವನು. ಮೋಕ್ಷಪ್ರದನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸದೆ ಇರುವವನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷ ಸುಖವೆಲ್ಲಿಯದು ! ಎಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಭಾವ

|| ೯ ||

ರಾಜತನ್ನಾಮಾತ್ಮ ಕರುಣದಿ

ನೈಜ ಜನರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಕಾರ್ಯನಿ

ಯೋಚಿಸುತ ಮಾನಾಪಮಾನವ ಮಾಳ್ವತೆರನಂತೆ ||

ಶ್ರೀಜನಾರ್ದನ ಸಕಲರೊಳಗಪ

ರಾಜಿತನು ತಾನಾಗಿ ಸರ್ವಪ್ರ

ಯೋಜನವ ಮಾಡಿಸುತ ಮಾಡುವ ಫಲಕೆ ಗುರಿಮಾಡಿ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ರಾಜ = ಅರಸನು, ತನ್ನ, ಅಮಾತ್ಯ = ಮಂತ್ರಿತ್ವ (ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ)ವನ್ನು, ಕರುಣದಿ, ನೈಜಜನರಿಗೆ = ತನ್ನ ಜನರಿಗೆ, ಕೊಟ್ಟು, ಕಾರ್ಯ = ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು, ನಿಯೋಚಿಸುತ = ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತ, ಮಾನಾಪಮಾನವ = ಅವರು ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಸರಿಪಿಸಿ, ಮಾನಾಪಮಾನವ, ಮಾಳ್ವತೆರನಂತೆ, ಶ್ರೀ ಜನಾರ್ದನ, ಸಕಲರೊಳಗೆ (ಇದ್ದು) ಅಪರಾಜಿತನು = ಎಂದಿಗೂ ಯಾರಿಂದಲೂ ಸೋಲದವನು, ತಾನಾಗಿ, ಫಲಕೆ ಗುರಿಮಾಡಿ = ಜೀವರನ್ನು ಫಲಕ್ಕೆ ಭಾಗಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಸರ್ವಪ್ರಯೋಜನವ = ಸಕಲವಾದ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಮಾಡಿಸುತ, ಮಾಡುವ

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ರಾಜನು ಮಂತ್ರಿತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಭೃತ್ಯರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ ಅವರಿಗೆ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನಿತ್ತು, ಅವರು ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯವು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿದ್ದರೆ, ಅವರಿಗೆ ಬಹುಮಾನವನ್ನೂ, ಕಾರ್ಯವು ಕೆಟ್ಟದ್ದರೆ, ಅವಮಾನವನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವರೊಳಗಿದ್ದು (ಅಮೋಘ ಪರಾಕ್ರಮ ಉಳ್ಳವನಾಗಿ), ಅವರ

ವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಸುಖ ದುಃಖ ಮಾನಾವಮಾನ ಮೊದಲಾದ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಈ ಪದ್ಯ ಮೊದಲು ೧೪ನೆಯ ಪದ್ಯದವರೆಗೂ ಇರುವ ವಿಷಯಗಳು ೧೬ನೆಯ ದತ್ತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಧಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣಸಹಿತ ವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. || ೧೦ ||

ವಾಸುದೇವ ಸ್ವತಂತ್ರವಸರೋ
 ಜಾಸನಾದ್ಯಮರಾಸುರರಿಗೀಯ
 ಲೋಸುಗರ್ಧವ ತೆಗೆದದರೊಳಗರ್ಧವ ಚತುರ್ಭಾಗ ||
 ಗೈಸಿ ಒಂದನು ಶತವಿಧದ್ವಿಪಂ
 ಚಾಶತಾಬ್ಜಜಗಷ್ಟಚತ್ವಾ
 ರಿಂಶದ ನಿಲನಿಗಿತ್ತು ವಾಣಿ ಭಾರತಿಗರ್ಧ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ : — ವಾಸುದೇವ = ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು, ಸ್ವತಂತ್ರವ = ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು, ಸರೋಜಾಸನಾದಿ = ಕಮಲಾಸನರಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರು ಮೊದಲಾದ, ಅಮರ = ದೇವತೆಗಳಿಗೂ, ಅಸುರರಿಗೆ = ಕಲಿಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರಿಗೂ, ಈಯಲೋಸುಗೆ, = ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಅದರೊಳಗೆ = ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದೊಳಗೆ, ಅರ್ಧವ = ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು, ತೆಗೆದು, ಚತುರ್ಭಾಗ ಗೈಸಿ = ೪ ಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಒಂದನ್ನು, ಶತವಿಧಗೈಸಿ = ನೂರುಭಾಗ ಮಾಡಿ, ದ್ವಿಪಂಚಾಶತ = ೫೨ ಭಾಗಗಳನ್ನು, ಅಬ್ಜಜಗೆ = ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೂ, ಅಷ್ಟಚತ್ವಾರಿಂಶತ = ೪೮ ಭಾಗಗಳನ್ನು, ಅನಿಲಗೆ = ವಾಯುದೇವರಿಗೂ, ಇತ್ತು, ವಾಣೀ = ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯರಿಗೂ, ಭಾರತೀ = ಭಾರತೀದೇವಿಯರಿಗೂ, ಅರ್ಧ = ಅವರವರ ಪತಿಗಳ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಧರ್ಧವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ : — ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಅಪಾರವಾದ ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ತೆಗೆದು, ಅದನ್ನು ೪ ಭಾಗಮಾಡಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ೧೦೦ ಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ೫೨ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೂ, ೪೮ ಭಾಗಗಳನ್ನು ವಾಯುದೇವರಿಗೂ ಕೊಟ್ಟನು. ಆ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ೨೬ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸರಸ್ವತೀದೇವಿ

ಯುತಗೊಡ, ವಾಯುದೇವರ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ೨೪ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಭಾರತೀ
ಜೀವಿಯರಿಗೂ ಕೊಟ್ಟನು. || ೧೧ ||

ದ್ವಿತಿಯಪಾದವ ತೆಗೆದುಕೊಂಡದು
ಶತವಿಭಾಗವ ಮಾಡಿ ತಾವಿಂ
ಶತಿ ಉಮೇಶನೊಳಿಟ್ಟು ಇಂದ್ರನೊಳ್ಳಿಹಠಿಕ ಹತ್ತು ||
ರತಿಪನೊಳಗಿನಿತಿಟ್ಟು ಷಳದೇ
ವತೆಗಳೊಳಗೀರೈದು ಜೀವಪ್ರ
ತತಿಯೊಳು ದಶವೈದಧಿಕ ನಾಲ್ಕತ್ತು ದೈತ್ಯರೊಳು ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ದ್ವಿತಿಯಪಾದವ=ಎರಡನೆಯ ಕಾಲುಭಾಗವನ್ನು
ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಅದನ್ನು, ಶತವಿಭಾಗವ ಮಾಡಿ=೧೦೦ ಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿ
ಮಾಡಿ, ತಾ=ತಾನು, ವಿಂಶತಿ=೨೦ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಉಮೇಶನೊಳು=
ರುದ್ರದೇವರಲ್ಲಿ, ಇಟ್ಟು, ಇಂದ್ರನೊಳು, ಐದಧಿಕ ಹತ್ತು=೧೫ ಭಾಗಗಳ
ನ್ನೆ, ರತಿಪನೊಳಗೆ=ರತಿಪತಿಯಾದ ಮನ್ಮಥನೊಳಗೆ ಇನಿತಿಟ್ಟು=
ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಭಾಗವನ್ನೇ ಇಂದ್ರನ ಕೂಡವೆ ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ
ಮಾಡಿ, ಅಖಿಳ ದೇವತೆಗಳೊಳು, ಈರೈದು=೧೦ ಭಾಗಗಳನ್ನು, ಜೀವ
ಪ್ರತತಿಯೊಳು=ಜೀವರ ಸುಘಗಳಲ್ಲಿ, ದಶ=೧೦ ಭಾಗಗಳನ್ನು, ಐದಧಿಕ
ನಾಲ್ಕತ್ತು=೪೫ ಭಾಗಗಳನ್ನು, ದೈತ್ಯರೊಳು=ಕಲಿ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯ
ರಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಮೊದಲನೆಯ ಕಾಲುಭಾಗವನ್ನು ನೂರುಭಾಗ ಮಾಡಿ
ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು. ಎರಡನೆಯ ಪಾದಾಂಶವನ್ನು ೧೦೦
ಭಾಗಮಾಡಿ, ೨೦ ಭಾಗಗಳನ್ನು ರುದ್ರದೇವರಿಗೂ, ಇಂದ್ರ ಮನ್ಮಥ ಇವೆ
ರಿಗೆ ೧೫ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಮಿಕ್ಕ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ೧೦ ಭಾಗಗಳನ್ನು, ಎಲ್ಲಾ
ಜೀವಸಮುದಾಯಕ್ಕೂ ೧೦ ಭಾಗಗಳನ್ನೂ ಕಲಿ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರಿಗೆ
೪೫ ಭಾಗಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟನು. || ೧೨ ||

ಕಾರುಣಿಕ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವ
ಮೂರು ವಿಧಗೈಸೆಡೆ ತನ್ನೊಳು
ನಾರಿಗೊಂದನು ಕೊಟ್ಟು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವ ಸರ್ಪರಿಗೆ ||

ಧಾರುಣಿಪ ತನ್ನನುಗರಿಗೆ ವ್ಯಾ
 ಸಾರ ಕೊಟ್ಟು ಗುಣಾಗುಣಗಳ ವಿ
 ಚಾರಮಾಡುವ ತೆರದಿ ತ್ರಿಗುಣವ ವ್ಯಕ್ತಿಯನೆ ಮಾಡ್ಲೆ ||

ಪದಾರ್ಥ :- ಕಾರುಣಿಕ = ಕರುಣಾಳುಪಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಸ್ವಾತಂತ್ರಿಯತ್ವವ=ಉಳಿದ ಅರ್ಥ ಸ್ವಾತಂತ್ರವನ್ನು, ಮೂರುವಿಧ ಗೃಹಿ=ಮೂರು ಭಾಗಮಾಡಿ, ಎರಡು ತನ್ನೊಳು=ಎರಡು ಭಾಗಗಳನ್ನು ತಾನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಒಂದನು, ನಾರಿಗೆ=ಪತ್ನಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೆ, ಕೊಟ್ಟನು. ಧಾರುಣಿಪ=ಮಹಾರಾಜನು, ತನ್ನನುಗರಿಗೆ=ತನ್ನ ಭೃತ್ಯಜನರಿಗೆ, ವ್ಯಾಪಾರ ಕೊಟ್ಟು. ಸ್ವತಂತ್ರದಿಂದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ ಅಧಿಕಾರದ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಗುಣಾಗುಣಗಳ=ಅವರು ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಗುಣಾವಗುಣಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡುವ ತೆರದಿ, ತ್ರಿಗುಣವ=ಜೀವರ ಸ್ವಭಾವ ಭೂತವಾದ ಸತ್ಯ ರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳನ್ನು, ವ್ಯಕ್ತಿಯನೆ ಮಾಡ್ಲೆ ಇವರು ಸಾತ್ವಿಕರು, ಇವರು ರಾಜಸರು, ಇವರು ತಾಮಸರೆಂದು ಅವರು ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಪಡಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಉಳಿದ ಎರಡು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಮೂರು ಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಎರಡು ತಾನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೆ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಹೀಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರವನ್ನು ಅವರವರಿಗೆ ಹಂಚಿ, ರಾಜನು ಭೃತ್ಯರಿಗೆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವರು ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಗುಣಾವಗುಣಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಅವರವರ ಕರ್ಮದಿಂದ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿಪಡಿಸುವಂತೆ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವರ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಅವರಿಂದ ಮಾಡಿಸುವ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಇವರು ಸಾತ್ವಿಕರು, ಇವರು ರಾಜಸರು, ಇವರು ತಾಮಸರು ಎಂದು ಅವರ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿಪಡಿಸುವನು. || ೧೩ ||

ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಕೆಸಹಾಯವಾಗುವ
 ಧನ್ಯರಿಗೆ ಕಲ್ಯಾದಿ ದೈತ್ಯರ
 ಪುಣ್ಯಫಲಗಳನೀವದಿತಿಜರಪಾಪಕರ್ಮಫಲ ||
 ಅನ್ಯಕರ್ಮವ ಮಾಡ್ಲರಿಗೆ ಅನು
 ಗುಣ್ಯಜನರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಬಹುಕಾ
 ರುಣ್ಯಸಾಗರ ಈ ತೆರದಿ ಭಕ್ತರನು ಸಂತೈಪ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :— ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಕೆಸಹಾಯವಾಗುವ = ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡುವ, ಧನ್ಯರಿಗೆ = ಪುಣ್ಯಪುರುಷರಿಗೆ, ಕಲ್ಯಾದಿ ದೈತ್ಯರ, ಪುಣ್ಯಫಲಗಳನ್ನು, ಈವ, ಅದಿತಿಜರ = ದೇವತೆಗಳ, ಪಾಪಕರ್ಮಫಲ = ಪಾಪಕರ್ಮಗಳ ಫಲವನ್ನು, ಅನ್ಯಕರ್ಮವ ಮಾಳ್ಪರಿಗೆ = ಪಾಪಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ, ಅನುಗುಣ್ಯಜನರಿಗೆ = ಸಹಾಯ ಮಾಡುವವರಿಗೆ, ಕೊಡುವ, ಕಾರುಣ್ಯಸಾಗರ, ಈ ತೆರದಿ, ಭಕ್ತರನ್ನು, ಸಂತೈಪ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :— ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವವರಿಗೆ, ಕಲಿ ಮೊದಲಾದವರು ಮಾಡುವ ಪುಣ್ಯ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವನು ದೇವತೆಗಳು ಮಾಡುವ ಪಾಪಕರ್ಮ ಫಲವನ್ನು ಪಾಪಮಾಡುವವರಿಗೆ ಸಹಾಯಕರು ಯಾರೋ ಅವರಿಗೆ ಕೊಡುವನು ಈ ಪ್ರಕಾರ ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನಾದ ಹರಿಯು, ಭಕ್ತರನ್ನು ಸರ್ವಪ್ರಕಾರ ರಕ್ಷಿಸುವನು ||೧೪||

ಹಿಂದಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾನು ಕೊಟ್ಟ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿಂದ ಜೀವರು ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ತ್ರಿವಿಧಜೀವರ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿಪಡಿಸುವನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಇವರು ಸಾತ್ವಿಕರು, ಇವರು ರಾಜಸರು, ಇವರು ತಾಮಸರೆಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ೫ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ತ್ರಿವಿಧಜೀವರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

(೧೫ ಮೊದಲು ೧೭ನೆಯ ಪದ್ಯದವರೆಗೂ ೧೭ನೆಯ ಪದ್ಯದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿರುವ “ ತಮನೇ ವರ್ಧಿ ಪುದು ” ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.)

ನಿರುಪಮಗೆ ಸರಿಯುಂಟು ಯೆಂದು
ಚ್ಚರಿಸುವವ ತದ್ಭಕ್ತರೊಳು ಮು
ತ್ಸರಿಸುವವ ಗುಣಗಣಗಳಿಗೆ ಭೇದಗಳ ಪೇಳುವವ ||
ದರಸುದರ್ಶನ ಊರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರವ
ಧರಿಸಿದವರೊಳು ದ್ವೇಷಿಸುವ ಹರಿ

ಚರಿತೆಗಳ ಕೇಳದಲೆ ಲೋಕರ ವಾರ್ತೆ ಕೇಳುವವ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ— ನಿರುಪಮಗೆ = ಉಪಮಾನ ರಹಿತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಸರಿಯುಂಟು ಯೆಂದು, ಉಚ್ಚರಿಸುವವ = ಹೇಳುವವನು, ತದ್ಭಕ್ತ

ರೊಳು=ಪರಮಾತ್ಮನ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ, ಮತ್ಸರಿಸುವವ=ಹೊಟ್ಟಿಯುಕಿಚ್ಚು ಪಡುವವನು, ಗುಣಗಳಿಗೆ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಆನಂದಾದಿ ಗುಣಸಮೂಹಗಳಿಗೆ, ಭೇದಗಳ ಪೇಳುವವ, ದರ=ಶಂಬ, ಸುದರ್ಶನ=ಚಕ್ರ, ಊರ್ವ್ವಪುಂಡ್ರವ=ದ್ವಾದಶ ನಾಮಗಳನ್ನು, ಧರಿಸಿದವರೊಳು, ದ್ವೇಷಿಸುವವ, ಹರಿಚರಿತೆಗಳ ಕೇಳದಲಿ, ಲೋಕರ ವಾರ್ತೆಗಳ=ಲೌಕಿಕ ಸಂಬಂಧವಾದ ಹಾಳು ಹರಟೆಗಳನ್ನು ಕೇಳುವವ

||೧೫||

ಏವಮಾದಿ ದ್ವೇಷಲುಳ್ಳ ಕು
ಜೀವರೆಲ್ಲರು ದೈತ್ಯರೆಂಬೊರು
ಕೋವಿದರ ವಿಜ್ಞಾನಕರ್ಮವ ನೋಡಿ ನಿಂದಿಸರು ||
ದೇವದೇವನ ಬಿಟ್ಟು ಯಾವ
ಜ್ಞೇವಪರಿಯಂತರದಿ ತುಚ್ಛರ
ಸೇವೆಯಿಂದಪಜೀವಿಸುವರ ಜ್ಞಾನಕೊಳಗಾಗಿ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಏವಮಾದಿ=ಇವೆ ನೊದಲಾದ, ದ್ವೇಷಲುಳ್ಳ=ದ್ವೇಷಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ, ಕುಜೀವರೆಲ್ಲರೂ=ಪಾಪಿಜೀವರೆಲ್ಲರೂ, ದೈತ್ಯರೆಂಬೊರು=ದೈತ್ಯರೆಂದು ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು ಕೋವಿದರ ವಿಜ್ಞಾನ ಕರ್ಮವ=ಜ್ಞಾನಿಗಳ ವಿರೇಷವಾದ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ನೋಡಿ, ನಿಂದಿಸರು=ನಿಂದಿಸುವರು, ದೇವದೇವನ=ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ದೇವನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು, ಬಿಟ್ಟು ಯಾವಜ್ಞೇವ ಪರಿಯಂತರದಿ=ತಾವು ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ, ತುಚ್ಛರ ಸೇವೆಯಿಂದ=ನೀಚರಾದ ತನೋಯೋಗ್ಯರ ಸೇವೆಯಿಂದ, ಅಜ್ಞಾನಕೊಳಗಾಗಿ, ಉಪಜೀವಿಸುವರು ಮತ್ತು ||೧೬||

ಕಾಮ ಲೋಭ ಕ್ರೋಧ ಮದ ಹಿಂ
ಸಾಮಯಾನ್ಯತದಂಭಕಪಟಿ ತ್ರಿ
ಧಾಮನವತಾರಗಳ ಭೇದ ಅಪೂರ್ಣ ಸುಖಬದ್ಧಾ ||
ಅಮಿಷನಿವೇದಿತವಚೋಜ್ಯತಿ
ತಾಮಸಾನ್ನವನುಂಬತಾಮನ
ಶ್ರೀಮದಾಂಧರ ಸಂಗದಿಂದಲಿ ತಮನೆ ವರ್ಧಿಪುದು ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಕಾಮ, ಲೋಭ, ಕ್ರೋಧ=ಕೋಪ, ಮದ, ಹಿಂಸಾಮಯ=ಸರ್ವದಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುತ್ತಿರುವಿಕೆ, ಅನ್ಯತ=

ಸುಳ್ಳು, ದಂಭಾ, ಕಪಟ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳು; ತ್ರಿಧಾಮನ= ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ, ಅನಂತಾಸನ, ವೈಕುಂಠವೆಂಬ ಮೂರು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಮನೆಗಳುಳ್ಳ, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅವತಾರಗಳ ಭೇದ=ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದಗಳನ್ನು ಹೇಳುವಿಕೆ, ಅಪೂರ್ಣ ಸುಖ=ಪರಮಾತ್ಮನು ಪೂರ್ಣ ಸುಖನಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು. ಬದ್ಧನೆನ್ನುವುದು. ಆಮಿಷ=ಮಾಂಸ ಮತ್ತು ಆಮಿಷವೆಂದು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧಮಾಡಿರುವ “ಪ್ರಾಣ್ಯಂಗಳಚರ್ಣಂ ಚರ್ಮಾಂಬು” ಚಿಪ್ಪುಸುಣ್ಣು, ಚರ್ಮದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ನೀರು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಆಮಿಷವೆಂದುಹೇಳಿರುವರು. ಇಂತಹ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿನ್ನುವುದು ತಾಮಸ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಅಂದರೆ ಬಿಳಿಯ ಬದನೆಯಕಾಯಿ, ಈರ.ಳ್ಳಿ ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವುದು, ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ಮದಾಂಧರಾದ, ತಾಮಸಜನರ ಸಹವಾಸವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಇಂತಹ ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ತಮವೆ ವರ್ಧಿಪುದು=ತನೋಗುಣವೇ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವುದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—೧೫-೧೬-೧೭ ಈ ಮೂರು ಪದ್ಯಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವೂ ಇಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿ :—ತಾಮಸರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಈ ಮೂರು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :—ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳೆಂದು ಹೇಳುವವರು ; ಅಥವಾ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ತಾನೆಂದು ಹೇಳುವವರು ; ಅವನ ಭಕ್ತರಾದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಸೂಯೆ ಪಡುವವರು, ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುವವರು ; (೧೨) ದ್ವಾದಶ ಪುಂಜಗಳನ್ನು ಗೋಪಿ ಚಂದನದಿಂದ ಧರಿಸಿ, ಶಂಖ ಚಕ್ರಾದಿ ಪಂಚಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ವೈಷ್ಣವರನ್ನು ನೋಡಿ ದೂಷಿಸುವವರು, ಪರಮಾತ್ಮನ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಕೇಳದೆ ಹಾಳು ಹರಟೆಗಳನ್ನು ಕೊಚ್ಚುತ್ತಾ ಕೂತಿರುವವರು, ಇಂತಹವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ದೈತ್ಯರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಅವರ ಗುಣ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ದೂಷಿಸುವವರು, ಪರಮಾತ್ಮನ ಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಮ್ಮ ಯಾವಜ್ಜೀವವು ನೀಚಜನರ ಸೇವೆಯಿಂದಲೇ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆಯುವವರು, ಇವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ತಾಮಸರೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ದಂಭೋಮಾನೋ ಮದೊಹಂಸಾ ಪಾರುಷ್ಯಂ ಕಪಟಾನ್ಯತೇ|| ಜಾಯಂತೆ

ತಮಸೋವ್ಯದ್ಧಿ ಕಲಿಸ್ತ ತ್ರಾಧಿದೇವತಾ|| ತಾಮಸಾನ್ನ ಸ್ಯುಭೋಗೇನ ತಾಮ ಸಾನಾಂಚ ಸಂಗತೆ || ತಾಮಸೇನ ಸ್ವಭಾವೇನ ತನೋವ್ಯದ್ಧಿಃ ಪ್ರಜಾ ಯತೆ ” ದಂಭ ಅಭಿವಾಹನ ಮೊದಲಾದವು ತನೋಗುಣವ್ಯದ್ಧಿ ಗೆ ಕಾರಣ ವಾಗುವವು. ಅವುಗಳಿಗೆಧಿಪತಿಯು ಕಲಿಯು. ತಾಮಸಾನ್ನವನ್ನು ಭುಂಜಿ ಸುವುದೂ ತಾಮಸರ ಸಹವಾಸಮಾಡುವುದು ಇವುಗಳಿಂದ ತನೋಗುಣವು ವ್ಯದ್ಧಿಯಾಗುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇದಾಸಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :— ಕಾಮುಕ್ರೋಧ ಮೊದಲಾದವು ರಾಮುಕ್ಯಷ್ಟಾದಿ ಅವತಾರ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು, ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಪೂರ್ಣ ಸುಖನು ; ಬದ್ಧನು ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಮಾಂಸಾದಿಗಳನ್ನೂ ದೇವರ ನೈವೇದ್ಯವಿಲ್ಲದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವುದು, ತಾಮಸರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉಣ್ಣುವುದು, ತಾಮಸರ ಸಹವಾಸಮಾಡುವುದು ಇವೆಲ್ಲವು ತನೋಗುಣ ವ್ಯದ್ಧಿ ಗೆ ಕಾರಣವು. ಈ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವರೆಲ್ಲರೂ ತಾಮಸರೆಂದು ತಿಳಿಯ ಬೇಕು. || ೧೭ ||

ಸಜ್ಜನರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. —

ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿವಿರಕ್ತಿವಿನಯಪು
ರಾಣಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣ ಚಿಂತನ
ದಾನಶಮದಮ ಯಜ್ಞಸತ್ಯಾಹಿಂಸಭೂತದಯಾ ||
ಧ್ಯಾನಭಗವನ್ನಾಮುಕೀರ್ತನ
ಮೌನಜಪತಪವ್ರತಸುತೀರ್ಥ
ಸ್ನಾನ ಮಂತ್ರಸ್ಮೋತ್ರವಂದನ ಸಜ್ಜನರ ಗುಣವೂ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ : — ವಿಶದವಾಗಿರುವುದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :— ಭಗವದ್ವಿಷಯಕಜ್ಞಾನ, ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ, ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಿ, ದೊಡ್ಡವರಲ್ಲಿ ವಿನಯ, ಭಾಗವತಾದಿಪುರಾಣಗಳು, ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಗಳು, ಇವುಗಳ ಶ್ರವಣ, ಅವುಗಳ ಮನನ, ದಾನಕೊಡುವುದು, ಶಮ ಅಂದರೆ “ಶಮೋಮನ್ನಿಷ್ಟತಾ ಬುದ್ಧೀದಮ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹಃ” ಎಂಬ ಭಾಗವತ ಏಕಾದಶಸ್ಕಂಧದ ವಾಕ್ಯದಂತೆ, ಭಗವನ್ನಿಷ್ಟವಾದ ಬುದ್ಧಿಯು. ಶಮವು. ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹವೇ ದಮವು ಯಾಗಮಾಡುವುದು ಸತ್ಯ ಅಹಿಂಸೆ, ಭೂತದಯೆ,

ಪರಮಾತ್ಮನ ಧ್ಯಾನ, ಭಗವನ್ನಾಮಕೀರ್ತನೆ, ಇತರ ವಿಷಯವಾದಮಾತು
ಗಳಲ್ಲಿ ಮಾನ; ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಾದಿ ಮಹಾಮಂತ್ರಗಳ ಜಪ; ತಪಸ್ಸು
ಅಂದರೆ, ಭಗವಂತನ ಆನಂದಾದಿಗುಣಗಳನ್ನು ಆಲೋಚಿಸುವುದು : ವಿಷ್ಣು
ಸಂಬಂಧವಾದ ವ್ರತಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ; ಉತ್ತಮ
ವಾದ ತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡುವುದು; ಪುರುಷಸೂಕ್ತಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳ
ನ್ನು ಪಠಿಸುವುದು; ಸಾಷ್ಟಾಂಗನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದು ಇವೆಲ್ಲವೂ
ಸಾತ್ವಿಕರಾದ ಸಜ್ಜನರ ಸ್ವಭಾವಗುಣಗಳು ||೧೮||

ಅವತಾರಿಕೆ :—ಅಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೊಟ್ಟ
ಅಲ್ಪ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಬಲದಿಂದಲೆ ಶ್ವಾಸಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾ ಬದುಕಿರುವ
ನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - -

ಲೇಶಸ್ವಾತಂತ್ರಿಯ ಗುಣವನು ಪ್ರ
ವೇಶಗೈಸಿದ ಕಾರಣದಿ ಗುಣ
ದೋಷಗಳು ತೋರುವವು ಸತ್ವಾಸತ್ವಜೀವರೊಳು ||
ಶ್ವಾಸಭೋಜನ ಪಾನ ಶಯನ ವಿ
ಲಾಸ ಮೈಥುನಗಮನ ಹರ್ಷ
ಕ್ಷೇಶಸ್ವಪ್ನ ಸುಷುಪ್ತಿ ಜಾಗ್ರತಿಯಹವು ಚೇತನಕೆ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ—ಲೇಶಸ್ವಾತಂತ್ರಿಯ ಗುಣವನು=ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವಾ
ತಂತ್ರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಾಂಶವಾದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಗುಣವನ್ನು, ಪ್ರವೇಶಗೈಸಿದ
ಕಾರಣ=ಜೀವರಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟ ಕಾರಣದಿಂದ, ಸತ್ವಾಸತ್ವ ಜೀವರೊಳು, ಸಾತ್ವಿಕ
ರಾಜಸ ತಾಮಸ ಜೀವರೊಳಗೆ, ಗುಣದೋಷಗಳು=ಪುಣ್ಯ ಪಾಪ ಕರ್ಮ
ಗಳ ಸಂಬಂಧವಾದ ಗುಣದೋಷಗಳು, ತೋರುವವು. ಚೇತನಕೆ=ಜೀವ
ರಿಗೆ, ಶ್ವಾಸ=ಶ್ವಾಸ ಬಿಡುವುದು, ಭೋಜನ=ಉಣ್ಣುವುದು, ಪಾನ=
ಕುಡಿಯುವುದು; ಶಯನ=ಮಲಗುವುದು; ವಿಲಾಸ=ಭಾರ್ಯಾದಿಗಳೊಂ
ದಿಗ ವಿಕಾಂತಭಾಷಣಾದಿಗಳನ್ನಾಡುವುದು; ಮೈಥುನ=ಭೋಗಿಸುವುದು;
ಗಮನ=ನಡೆಯುವುದು; ಹರ್ಷ=ಸಂತೋಷಪಡುವುದು; ಕ್ಷೇಶ=ದುಃಖ
ವನ್ನನುಭವಿಸುವುದು; ಸ್ವಪ್ನ=ಸ್ವಪ್ನ ಕಾಣುವುದು; ಸುಷುಪ್ತಿ=ನಿದ್ರೆ,
ಮಾಡುವುದು, ಜಾಗ್ರತಿ=ಎಚ್ಚರವಾಗುವುದು ನೋದಲಾದವು; ಅಹವು ||
ಆಗುವವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—“ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಲೇಶದಾನೇನ ಜೀವನ್ ಶ್ವಸತಿ ಜ್ಯಂಭತೆ ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಷ್ಣು ರಹಸ್ಯದ ೨೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ವಾಕ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಅಲ್ಪಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ, ತಾಮಸ ಜೀವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಗುಣದೋಷಗಳು ತೋರುವವು. ಜೀವರು ಶ್ವಾಸ ಬಿಡುವುದು; ಭೋಜನ ಮಾಡುವುದು; ಕುಡಿಯುವುದು; ಮಲಗುವುದು; ಸ್ತ್ರೀಯ ರೊಂದಿಗೆ ವಿಕಾಂತವಾದ ಸರಸಸಲ್ಲಾಪಗಳು, ಭೋಗ ನೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನನುಭವಿಸುವುದು, ನಡೆಯುವುದು, ಹರ್ಷ ಶೋಕಗಳನ್ನನುಭವಿಸುವುದು, ಸ್ವಪ್ನ ಕಾಣುವುದು, ನಿದ್ರೆ ಮಾಡುವುದು, ಎಚ್ಚರವಾಗಿರುವುದು ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಆಗುವವು. ಇವು ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೊಟ್ಟ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿಂದಲೇ ಆಗುವುದರಿಂದ ಜೀವನು ಸ್ವತಂತ್ರ, ಕರ್ತನಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವ

||೧೯||

ಅರ್ಥ ತನ್ನೊಳಗಿರಿಸಿ ಉಳಿದೊಂ

ದರ್ಥ ವಿಭಾಗವಗೈಸಿ ವೃಜಿ

ನಾರ್ಥನನು ಪೂರ್ವದಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರಿಯವ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ||

ಸ್ವರ್ಥನೀಪಿತ ಕೊಡುವವರ ಸುಖ

ವೃದ್ಧಿಗೋಸುಗ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯು ಕ

ಪರ್ಥಿ ಮೊದಲಾದವರೊಳಿದರ್ವರೊಳಿಗೈತೆಯನರಿತು ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಅರ್ಥ ತನ್ನೊಳಗಿರಿಸಿ=ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ೪ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಭಾಗಗಳನ್ನು ತಾನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಉಳಿದ ಒಂದರ್ಥ, ವಿಭಾಗವ ಗೈಸಿ=ಭಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ವೃಜಿನಾರ್ಥನನು=ಕಷ್ಟವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು, ಪೂರ್ವದಲಿ=ಇದರ ಹಿಂದೆ ೧೧-೧೨ನೆಯ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರ ಮಾಡಿದಂತೆ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವ ಕೊಟ್ಟಂತೆ =ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಯಾವರೀತಿಯಿಂದ ಹಂಚಿಕೊಟ್ಟಿರುವನೋ ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಸ್ವರ್ಥನೀಪಿತ=ಗೆಂಗೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯು ಕಪರ್ಥಿ ಮೊದಲಾದವರೊಳು=ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯು ರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳೊಳಗೆ, ಅವರ ಸುಖವೃದ್ಧಿಗೋಸುಗ, ಆ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸುಖವನ್ನು ವೃದ್ಧಿ ಮಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಇದ್ದು

ಸ್ವತಂತ್ರರೂಪದಿಂದಿದ್ದು, ಅವರ ಯೋಗ್ಯತೆಯನರಿತು = ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಅದರಂತೆ, ಕೊಡುವ = ತಾರತಮ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :— ಈ ಸಂಧಿಯ ೧೧-೧೨ನೆಯ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಅರ್ಥಾಂಶವನ್ನು ಭಾಗಮಾಡಿ ೫೨, ೪೮, ೨೦, ೧೫, ೧೦ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಭಾಗಗಳನ್ನು, ಬ್ರಹ್ಮವಾಯು ರುದ್ರ, ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು, ಆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಅವರೊಳಗಿದ್ದು ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೊಡಿಸಿ, ಆ ತಾರತಮ್ಯ ಪ್ರಕಾರವೆ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆನಂದವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವನು ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ೫೨ ಭಾಗ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವರು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವರು. ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ ೨೦ ಭಾಗಗಳು, ಇಂದ್ರ ಕಾಮರಿಗೆ ೧೫ ಭಾಗಗಳು ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರಯುಕ್ತ ಆ ತಾರತಮ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ಅವರವರ ಸಾಧನವಾಗುವವು ಇದರಂತೆಯೇ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಆನಂದದಲ್ಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಮ್ಮಿಯಾಗುವುದು ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಸ್ವತಂತ್ರರೂಪದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವಾಗ ತೇಜೋವಿಶೇಷದಲ್ಲೂ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲೂ ಹೇಗೆ ದೀಪದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಬತ್ತಿ ಹಾಕಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರಕಾಶವೂ, ೧೦ ಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರಕಾಶವೂ ಏರ್ಪಡುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಬಲ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸುತ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವನು ಅದರಂತೆ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವನು. ಸಾಧನಾನುಸಾರ ಆನಂದದಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ

|| ೨೦ ||

ಹಲಧರಾನುಜ ಮಾಳ್ವ ಕೃತ್ಯವ

ತಿಳಿಯದಾಹಂಕಾರದಿಂದೆ

ನ್ನುಳಿದು ವಿಧಿಯು ನಿಷೇಧ ಸಾತ್ರರು ಇಲ್ಲವೆಂಬುವಗೆ ||

ಫಲಗಳ ದ್ವಯಕೊಡುವ ದೈತ್ಯರ

ಕಲುಷ ಕರ್ಮವ ಬಿಟ್ಟು ಪುಣ್ಯವ

ಶಿಳಿದು ತನ್ನೊಳಗಿಟ್ಟು ಕ್ರಮದಿಂದ ಕೊಡುವ ಭಕ್ತರಿಗೆ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಹಲಧರ = ನೇಗಿಲನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ಬಲರಾಮನ, ಅನುಜ=ತಮ್ಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಾಳ್ವ ಕೃತ್ಯವ=ನನ್ನೊಳಗಿದ್ದು ಮಾಡುವ ಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು, ತಿಳಿಯದೆ, ಅಹಂಕಾರದಿಂದ, ಎನ್ನೊಳಿದು=ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ವಿಧಿಯು=ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ, ನಿಷೇಧ = ಮಾಡಬಾರದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಬಿಡುವುದಕ್ಕೂ, ಪಾತ್ರರು= ಅರ್ಹರು, ಇಲ್ಲವೆಂಬುವಿಗೆ ಫಲಗಳದ್ದಯ=ಎರಡು ವಿಧ ಪಾಪ ಫಲಗಳನ್ನೂ, ಅಂದರೆ, ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಪಾಪಕರ್ಮದ ಫಲ ಒಂದು ; ತಾನು ಮಾಡಿದ ಪಾಪಕರ್ಮದ ಫಲ ಒಂದು ಹೀಗೆ ಎರಡು ಭಾಗ ಪಾಪ ಫಲಗಳನ್ನು, ಅಂತಹವರಿಗೆ ಕೊಡುವ. ದೈತ್ಯರ ಕಲುಷ ಕರ್ಮವ ಬಿಟ್ಟು =ದೈತ್ಯರು ಮಾಡುವ ಪಾಪ ಕರ್ಮದ ಫಲವನ್ನು ದೈತ್ಯರ ಭಾಗಕ್ಕೇ ಬಿಟ್ಟು. ಪುಣ್ಯವ=ಆವರು ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯ ಕರ್ಮವನ್ನು, ಶೆಳೆದು, ತನ್ನೊಳ ಗಿಟ್ಟು, ತಾನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕ್ರಮದಿಂದ=ಕ್ರಮದಿಂದ, ಭಕ್ತರಿಗೆ ಕೊಡುವ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ನನ್ನೊಳಗಿದ್ದು ಪುಣ್ಯಪಾಪಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ವಿಧಿನಿಷೇಧ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಾನೇ ಮಾಡುವೆನು ; ಪುಣ್ಯಮಾಡುವವನೂ ಪಾಪಮಾಡುವವನೂ ನಾನೇ ಯೆಂದು ಹೇಳುವವನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಅಂತಹವನು ಮಾಡಿದ ಪಾಪಕರ್ಮದ ಫಲವನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಕೊಡುವದಲ್ಲದೆ ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಪಾಪಕರ್ಮದ ಫಲವನ್ನೂ ಅವನಿಗೆ ಕೊಡುವನು, ದೈತ್ಯರು ಮಾಡಿದ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು ದೈತ್ಯರಲ್ಲೇ ಉಳಿಸಿ, ಅವರು ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಾನು ತೆಗೆದು ತನ್ನೊಳಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಹಂಚಿಕೊಡುವನು ||೨೧||

ತೋಯಜಾಪ್ತನ ಕಿರಣವೃಕ್ಷ
 ಛಾಯ ವರ್ತಿಸುವಂತೆ ಕಮಲದ
 ಛಾಯತಾಪ್ತನು ಸರ್ವರೊಳು ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ಕಾರಣದಿ ||
 ಹೇಯ ಸದ್ಗುಣ ಕರ್ಮತೋರ್ಪವು
 ನ್ಯಾಯಕೋವಿದರಿಗೆ ನಿರಂತರ
 ಶ್ರೀಯರಸೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮೋತ್ತಮನೆಂದು ಪೇಳುವರು ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:— ತೋಯಜಾಪ್ತನ = ತೋಯಜ = ನೀರಿನಲ್ಲಿಹುಟ್ಟುವ ಕಮಲಕ್ಕೆ, ಆಪ್ತ = ಮಿತ್ರನಾದ ಸೂರ್ಯನ, ಕಿರಣ = ಕಿರಣದಿಂದ, ವೃಕ್ಷ ಛಾಯಾ = ಮರದ ನೆರಳು, ವರ್ತಿಸುವಂತೆ = ಕಂಡು ಬರುವಂತೆ, ಕಮಲದಳಾಯತಾಕ್ಷನು = ಕಮಲದಳಗಳಂತೆ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಸರ್ವರೊಳು, ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ಕಾರಣದಿ, ನ್ಯಾಯಕೋವಿದರಿಗೆ = ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವರಿಗೆ, ಹೇಯ = ನೀಚವಾದ, ಅಥವಾ ನಿಂದ್ಯವಾದ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳು, ಸದ್ಗುಣ = ಉತ್ತಮವಾದ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳು, ತೋರ್ಪವು = ಕಂಡುಬರುವವು. ನಿರಂತರ = ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ, ಶ್ರೀಯ ರಸೇ = ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯೇ, ಸರ್ವೋತ್ತಮೋತ್ತಮನೆಂದು = ಸರ್ವೋತ್ತಮರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ, ಉತ್ತಮನೆಂದು, ಪೇಳುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:— ಸೂರ್ಯನು ಪ, ಕಾಶಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಮರದ ನೆರಳು ಕಾಣುವಂತೆ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಜೀವನ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಾದಿ ಕರ್ಮಗಳು ಕಂಡುಬರುವವು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಇಂತಹ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಉತ್ತಮನೆಂದು ಪೇಳುವರು. ||೨೨||

ಮೂಲಕಾರಣ ಪ್ರಕೃತಿ ಎನಿಸವು

ಹಾಲಕುಮಿ ಎಲ್ಲರೊಳಗಿದ್ದು ಸು

ಲೀಲೆಗೈಯುತ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳರ್ಪಿಸಲು ಪತಿಗೆ ||

ಪಾಲಗಡಲೊಳು ಬಿದ್ದ ಜಲಕೀ

ಲಾಲವೆನಿಪುದೆ ಜೀವಕೃತ ಕ

ರ್ನಾಳಿತದ್ವತು ಶುಭನೆ ಎನಿಪುದು ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲಿ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :— ಮೂಲಕಾರಣ ಪ್ರಕೃತಿ = ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣಭೂತಳಾದ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಯೆಂದು, ಎನಿಸ = ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ, ಮಹಾಲಕುಮಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು, ಎಲ್ಲರೊಳಗಿದ್ದು, ಸುಲೀಲೆಗೈಯುತ = ಪತಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೊಂದಿಗೆ ತಾನು ಪ್ರಕೃತಿ ಸಂಬಂಧವಾದ ಸತ್ವಾದಿ ಗುಣಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದೇ ಲೀಲೆ, ಇಂತಹಾ ಲೀಲೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ, ಪತಿಗೆ = ಪತಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳರ್ಪಿಸಲು, ಜೀವರು ಮಾಡುವ ಪುಣ್ಯಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನರ್ಪಿಸಲು, ಪಾಲಗಡ

ಲೋಳು = ಕ್ಷೀರ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ, ಬಿದ್ದ ಜಲ = ಬಿದ್ದ ನೀರು, ಕೀಲಾಲವೆನಿ
ವುದೆ = ನೀರೆಂದು ಎನಿಸುವುದೆ ! ಹೇಗೆ ಹಾಲಾಗಿಯೇ ಆಗುವುದೋ
ತದ್ವತು = ಅದರಂತೆ, ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲಿ. ಜೀವಕೃತ = ಜೀವರಿಂದ ಮಾಡ
ಲ್ಪಟ್ಟ, ಕರ್ಮಾಳಿ = ಕರ್ಮಸಮೂಹವು, ಶುಭವೆ ಎನಿವುದು = ಪುಣ್ಯಕರ್ಮ
ಗಳೇ ಆಗುವವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣಭೂತರಾದ, ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಯೆನಿ
ಸುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು, ಪತಿಯೊಂದಿಗೆ ಎಲ್ಲರಲ್ಲೂ ಇದ್ದು, ಪ್ರಕೃತಿ
ಸಂಬಂಧವಾದ ಸತ್ಪರಜಸ್ತಮೋಗುಣ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾ ಅವ
ರವರಿಂದ ಮಾಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನು ಪತಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ
ಅರ್ಪಿಸುವರು. ಆದರೆ ಜೀವಕೃತ ಪಾಪಕರ್ಮವು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿ
ಸುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪಾಪಲೇಪದಿಂದ ದುಃಖ ಸಂಬಂಧವಾಗು
ವುದೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ :— ಕ್ಷೀರಸಮು
ದ್ರದಲ್ಲಿ ನೀರು ಬಿದ್ದರೆ ಸಮುದ್ರದ ಹಾಲು ಕೆಡುವುದೆ ! ಇಲ್ಲ ನೀರು
ಮಾತ್ರ ಹಾಲೇ ಆಗುವುದು. ಗಂಗಾದಿ ಮಹಾನದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಲವಣ
ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಶೇರಲು ಸಮುದ್ರದ ನೀರು ಶಿಹಿಯಾಗುವುದೆ ! ಮಹಾ
ನದಿಯ ನೀರು ಮಾತ್ರ ಉಪ್ಪಾಗುವುದು. ಅದರಂತೆಯೇ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ
ದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ನೀರೆಲ್ಲವೂ ಹಾಲೇ ಆಗುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ
ಶೇರಿದ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳೂ ಸಹ ಶುಭವೇ ಆಗುವವು. ||೨೩||

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದುದನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಜ್ಞಾನ ಸುಖ ಬಲಪೂರ್ಣ ವಿಷ್ಣುವಿ
ಗೇನುಮಾಳ್ಳವು ತ್ರಿಗುಣಕಾರ್ಯ ಕೃ
ಶಾನುವಿನ ಕ್ರಿಮಿ ಕವಿದು ಭಕ್ಷಿಪುದುಂಟೆ ಲೋಕದೊಳು
ಈ ನಳಿನ ಜಾಂಡವನು ಬ್ರಹ್ಮೇ
ಶಾನಮುಖ್ಯ ಸುರಾಸುರರ ಕಾ
ಲಾನಲನವೋಲ್ ನುಂಗುವನಗೀಪಾಪಗಳ ಭಯನೆ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಜ್ಞಾನ ಸುಖ ಬಲಪೂರ್ಣ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ = ಜ್ಞಾನಾ
ನಂದ ಬಲಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ, ತ್ರಿಗುಣಕಾರ್ಯ = ಪಾಪಕೃತ
ವಾದ ಸತ್ಪರಜಸ್ತಮೋಗುಣ ಕಾರ್ಯಗಳು, ಏನು ಮಾಳ್ವವು ! ಲೋಕ

ದೊಳು. ಕೃಶಾನುವಿನ=ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕ್ರಿಮಿ ಕವಿದು=ಹುಳುಗಳು ಮುತ್ತಿ
ಕೊಂಡು, ಭಕ್ತಿ ಪುದುಂಟೆ=ತಿನ್ನುವುದುಂಟೆ! ಈ ನಳಿನಜಾಂಡವನು=
ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನೂ, ಬ್ರಹ್ಮೇಶಾನ ಮುಖ್ಯ ಸುರಾಸುರರ=ಬ್ರಹ್ಮ
ರುದ, ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ಮತ್ತು ದೈತ್ಯರನ್ನೂ. ಕಾಲಾನಲನ
ವೋಲ್=ಕಾಲಾಗ್ನಿಯಂತೆ, ನುಂಗುವಗೆ=ನುಂಗುವವನಿಗೆ, ಈ ಪಾಪ
ಗಳ ಭಯವೆ! ||೨೪||

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಜ್ಞಾನಾನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಶ್ರೀ
ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಸಂಬಂಧವಾದ ಸತ್ಸರಜಸ್ತಮೋಗುಣಕಾರ್ಯಗಳು ಏನು
ಮಾಡುವವು! ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹುಳುಗಳು ಮುತ್ತಿ ತಿನ್ನುವು
ದುಂಟೆ! ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ತಾವು ಪಾಪವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವವು.
ಅದರಂತೆ ಕ್ರಿಗುಣ ಸಂಬಂಧವಾದ ಕರ್ಮಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಏನು
ಮಾಡುವವು! ಕರ್ಮಗಳು ಮಾತ್ರ, ಸುಟ್ಟುಹೋಗುವವು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರ
ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಾನರ ಜಂಗಮಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನೇ ಪ್ರಳಯ
ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಲಾಗ್ನಿಯಂತೆ ನುಂಗುವ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಈ ಅಲ್ಪವಾದ ಪಾಪ
ಗಳ ಭಯವೂ ಉಂಟೆ! ಎಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ ||೨೪||

ಅನತಾರಿಕೆ—ಪರಮಾತ್ಮನು ಆನಂದಸ್ವರೂಪನೆಂಬುವುದು ತೃತಿ
ಸ್ತೃತಿಸಿದ್ಧವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಮೋದಶಿರ ದಕ್ಷಿಣಪಕ್ಷ ಪ್ರ
ಮೋದ ಉತ್ತರಪಕ್ಷವೆಂದು ಋ
ಗಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಪೇಳುವವು ಆನಂದಮಯ ಹರಿಗೆ ||
ಮೋದವೈಷಿಕ ಸುಖವಿಶೇಷ ಪ್ರ
ಮೋದಪಾರತ್ರಿಕ ಸುಖಪ್ರದ
ನಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಮೋದಪ್ರಮೋದವೆನಿಸುವನು ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಆನಂದಮಯ=ಆನಂದಸ್ವರೂಪನಾದ ಹರಿಗೆ,
ಮೋದ=ಸಂತೋಷವು, ಶಿರ=ತಲೆಯು, ದಕ್ಷಿಣಪಕ್ಷ=ರೆಕ್ಕೆಗೆ ಸಮ
ನಾದ ಬಲದ ಭಾಗವು. ಪ್ರಮೋದ=ವಿಶೇಷವಾದ ಆನಂದವು, ಉತ್ತರ
ಪಕ್ಷ=ಎಡದ ಭಾಗವು. ಎಂದೂ, ಋಗಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಪೇಳುವವು.
ಮೋದ=ಮೋದವೆಂದರೆ, ವೈಷಿಕ ಸುಖವಿಶೇಷ= ವಿಷಯ ಸಂಬಂಧ

ವಾದ ಸುಖವಿಶೇಷವು. ಪ್ರಮೋದ= ಪ್ರಮೋದವೆಂದರೆ, ಪಾರತ್ರಿಕ ಸುಖ= ಪರಲೋಕದ ಸುಖವು. ಪ್ರದನು= ಇವೆರಡು ವಿಧವಾದ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವವನು. ಆದಕಾರಣದಿಂದ ಮೋದಪ್ರಮೋದವೆನಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಪರಮಾತ್ಮನು ಆನಂದಸ್ವರೂಪನೆಂದು ಶ್ರುತಿಸ್ತೃತಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. “ ಅಸ್ಯಪ್ರಿಯಮೇವಶಿರಃ | ಮೋದೋದಕ್ಷಿಣಃ ಪಕ್ಷಃ | ಪ್ರಮೋದ ಉತ್ತರಃ ಪಕ್ಷಃ | ಆನಂದ ಆತ್ಮಾ ” ಎಂದು ತೈತ್ತಿರೀ ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ ೨೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ, “ ಪ್ರಿಯಮಸ್ಯಶಿರೋ ಮೋದೋ ದಕ್ಷಿಣಃ ಪಕ್ಷ ಉಚ್ಯತೇ | ಪ್ರಮೋದ ಉತ್ತರಃ ಪಕ್ಷ ಆತ್ಮಾನಂದ ಇತಿರಿತಃ | ವಸ್ತುವಿಜ್ಞಾನಜಂ ಸೌಖ್ಯಮಾನಂದ ಇತಿಕೀರ್ತಿತಃ | ಮೋದೋವಿಷಯಜಂ ಸೌಖ್ಯಂ ತತ್ರ ವಸ್ತುವಿಶೇಷತಃ | ಯತ್ಸ್ಯಾದ್ವಿಶೇಷತಃ ಸೌಖ್ಯಂ ಪ್ರಮೋದಃ ಸಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ | ಉಪಕಾರೇಕೃತೇಯತ್ಸ್ಯಾತ್ಮನುಖಂ ತತ್ಪ್ರಿಯ ಉಚ್ಯತೇ ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ ; ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಪಿಯವೇಶಿರಸ್ಸು, ಮೋದವು ಬಲದಭಾಗವು. ಪ್ರಮೋದವು ಎಡದಭಾಗವು ಆನಂದವೇ ಆತ್ಮ. ಆನಂದವೆಂದರೆ, ವಸ್ತುಗಳ ಜ್ಞಾನದಿಂದಾಗುವ ಸುಖವು. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಪಂಚದ ಸಕಲ ವಸ್ತುವಿನ ಜ್ಞಾನವಿರುವುದರಿಂದ ಆನಂದಸ್ವರೂಪನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದನು. ಮೋದವೆಂದರೆ ವಿಷಯಭೋಗದಿಂದಾಗುವ ಸುಖವು. ಪ್ರಮೋದವೆಂದರೆ, ಹೊಸ ವಸ್ತು ಲಾಭದಿಂದಾಗುವ ವಿಶೇಷಸುಖವು. ಈ ಸುಖವು ಪರಲೋಕದಲ್ಲೇ ದೊರಕುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ದಾಸಾರ್ಯರು ಪ್ರಮೋದವೆಂದರೆ ಪಾರತ್ರಿಕಸುಖವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಉಪಕಾರ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಆಗುವ ಸುಖಕ್ಕೆ ಪ್ರಿಯವೆಂದು ಹೆಸರು. ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಿಯ, ಮೋದ, ಪ್ರಮೋದ, ಮೊದಲಾದವು ಅಂಗಗಳಾಗಿರುವವು. ಹೀಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಪ್ರಿಯ, ಮೋದ, ಪ್ರಮೋದ ಮೊದಲಾದ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಮೋದ ಪ್ರಮೋದ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇರುವುವೆಂಬ ಭಾವ.

||೨೫||

ಪೂರ್ಣಾನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಹರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಪುಣ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು
ಅರ್ಪಿಸುವುದರಿಂದ ಆತನಿಗೆ ಸುಖ ಹೆಚ್ಚುವುದಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಕೊಡದೇ
ಇರುವುದರಿಂದ ಸುಖ ಕಮ್ಮಿಯಾಗುವುದಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸದೃಷ್ಟಾಂತ
ವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :—

ಎಂದಿಗಾದರು ವೃಷ್ಟಿಯಿಂದವ
ಸುಂಧರಿಯೊಳಿಪ್ಪವಿಳ ಜಲದಿಂ
ಸಿಂಧುವೃದ್ಧಿಯ ನೈದುವುದೆ ಬಾರದಿರೆ ಬರಿದಹುದೆ ||
ಕುಂದುಕೊರತೆಗಳಿಲ್ಲ ದಿಹಸ್ವಾ
ನಂದ ಸಂಪೂರ್ಣಸ್ವಭಾವಗೆ
ಬಂದು ಮಾಡುವದೇನು ಕರ್ಮಾಕರ್ಮಜನ್ಯಫಲ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಎಂದಿಗಾದರೂ, ವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ = ಮಳೆಯಿಂದ,
ವಸುಂಧರಿಯೊಳು = ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ಇಪ್ಪ = ಇರುವ, ಅಖಿಳಜಲದಿಂ =
ಸಕಲ ದೇಶದ ನೀರಿನಿಂದ, ಸಿಂಧು = ಸಮುದ್ರವು, ವೃದ್ಧಿಯನೈದುವುದೆ =
ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದೆ ! ಬಾರದಿರೆ = ಮಳೆ ನೀರು ಬಂದು ಸಮುದ್ರ
ದಲ್ಲಿ ಶೇರದಿದ್ದರೆ, ಬರಿದಹುದೆ = ನೀರು ಇಲ್ಲದೆ ಬತ್ತಿಹೋಗುವುದೆ !
ಹಾಗೆಯೇ ಕುಂದುಕೊರತೆಗಳಿಲ್ಲದಿಹ = ಯಾವ ವಿಧವಾದ ದೋಷವಾಗಲಿ,
ಕೊರತೆಗಳಾಗಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ, ಸ್ವಾನಂದಪೂರ್ಣಸ್ವಭಾವಗೆ = ತನ್ನ ಆನಂದ
ದಿಂದಲೇ ಪೂರ್ಣನಾಗಿರುವ ಸ್ವಭಾವ ಉಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ, ಕರ್ಮಾಕರ್ಮ
ಜನ್ಯಫಲ = ಜೀವರುಮಾಡುವ ಪುಣ್ಯಪಾಪಾದಿ ಕರ್ಮಫಲಗಳು, ಬಂದು
ಮಾಡುವದೇನು ! ಲಾಭವೂ ಇಲ್ಲ ; ನಷ್ಟವೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಭಾವ || ೨೬ ||

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಬಂದು ಮಹಾನದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣ
ಪವಾಹ ಬಂದು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಶೇರಿದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸಮುದ್ರದ ನೀರು
ಹೆಚ್ಚುವುದೇ ಆಗಲಿ, ಶೇರದೆಹೋದರೆ ಸಮುದ್ರವು ನೀರಿಲ್ಲದೆ ಬತ್ತಿ
ಹೋಗುವುದೇ ಆಗಲಿ, ಎಂತಿಲ್ಲವೋ, ಅದರಂತೆ, ಆನಂದಸ್ವರೂಪನಾದ ಪರ
ಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಜೀವಕೃತ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಫಲಗಳಿಂದ ಆಗುವ ಲಾಭನಷ್ಟ
ಗಳೇನೂ ಇಲ್ಲ ! ಇದರಿಂದ ಜೀವರು ತಮ್ಮ ಸಾಧನಕ್ಕಾಗಿ ಪುಣ್ಯಪಾಪ
ಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಬೇಕೇ ಹೊರತು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೇನೂ ಆಗ
ಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಭಾವ || ೨೬ ||

‘ ದ್ವಾಸುಪರ್ಣಾಸಯುಜಾ ಸಖಾಯಾ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಗರ್ಭಿತ ವಾದ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯೋಕ್ತ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :—

ದೇಹವೃಕ್ಷದೊಳಿರಡು ಪಕ್ಷಿಗ
 ಳೀಹನೆಂದಿಗು ಬಿಡದೆ ಪರಮು
 ಸ್ನೇಹದಿಂದಲಿ ಕರ್ಮಜಫಲಗಳುಂಬ ಜೀವಖಗಾ ||
 ಶ್ರೀಹರಿಯು ತಾಸಾರಭೋಕ್ತನು
 ದ್ರೋಹಿಸುವ ಕಲ್ಯಾದಿ ದೈತ್ಯಸ
 ಮೂಹಕೀವ ನಿಶಿಷ್ಟಪಾಪಕ್ಷೇಶ ಎಲ್ಲರಿಗೆ ||

ಸದ್ವ್ಯಾರ್ಥ :— ದೇಹವೃಕ್ಷ ದೊಳು = ಈ ದೇಹನೆಂಬ ವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ (ಜೀವನ ಸ್ವರೂಪದೇಹದಲ್ಲಿ) ಎರಡು ಪಕ್ಷಿಗಳು = ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರೆಂಬ ಎರಡು, ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಎಂದಿಗೂ, ಬಿಡದೆ, ಪರಮು ಸ್ನೇಹದಿಂದಲಿ, ಇಹವು = ಇರುವವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ, ಜೀವಖಗ = ಜೀವನೆಂಬ ಪಕ್ಷಿಯು, ಕರ್ಮಜ = ಕರ್ಮಜನ್ಯವಾದ, ಫಲಗಳ, ಉಂಬ = ಭುಂಜಿಸುವನು. (ಪಾಪಪುಣ್ಯಗಳ ಫಲವಾದ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವನು) ಶ್ರೀಹರಿಯು, ತಾ, ಸಾರಭೋಕ್ತನು = ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅದರಲ್ಲಿ ಸಾರಭೂತವಾದ ಪುಣ್ಯಫಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಾನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು. ದ್ರೋಹಿಸುವ = ತನ್ನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ ಮಾಡುವ, ಕಲ್ಯಾದಿ ದೈತ್ಯಸಮೂಹಕೆ = ಕಲಿ ನೊದಲಾದ ದೈತ್ಯ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಶೇರಿದ, ಎಲ್ಲರಿಗೆ, ನಿಶಿಷ್ಟ ಪಾಪಕ್ಷೇಶನ = ಸಮಸ್ತವಾದ ಪಾಪ ಕರ್ಮದ ಫಲವಾದ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಈವ = ಕೊಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :— ಜೀವರಸ್ವರೂಪದೇಹ ಮತ್ತು ಸ್ಥೂಲದೇಹನೆಂಬಿವೆರಡು ವೃಕ್ಷ ಪ್ರಾಯವಾಗಿರುವವು ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದಿರುವುದು ಸ್ವರೂಪದೇಹವು. ಸ್ಥೂಲದೇಹವು ನಶ್ವರವಾದುದು ದ್ವಾಸುಪರ್ಣಾ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅನಾದಿ ಕಾಲವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪದೇಹವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ದಾಸರಾಯರೂ ಸಹ ಎಂದಿಗೂ ಬಿಡದೆ ಎಂಬೆರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಅನಾದಿಕಾಲದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೇ ತೋರಿಸಿರುವರು. ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಹೀಗೆ :- ಸ್ವರೂಪದೇಹನೆಂಬ ವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೃದಯ ಕಮಲನೆಂಬ ಗೊಡನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರೆಂಬ ಎರಡು ಪಕ್ಷಿಗಳಿರುವವು. ಈ ಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ

ಜೀವನ ಸ್ಥೂಲದೇಹಸಂಬಂಧದಿಂದ ಮಾಡುವ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳ ಫಲಗಳನ್ನು ಜೀವನೆಂಬ ಪಕ್ಷಿಯು ಮಾತ್ರ ಭುಂಜಿಸುವುದು. ಪಕ್ಷಿಗಳು ಹೇಗೆ ಒಂದು ವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹಣ್ಣುಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುವೋ ಹಾಗೆ ಈ ಸ್ಥೂಲ ದೇಹ ಹೋದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಜೀವನು ಕರ್ಮಫಲವನ್ನನು ಭವಿಸುವನು. ಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬ ಪಕ್ಷಿಯು ಮಾತ್ರ, ಈ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಭುಂಜಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವರ ಕ್ಷೇಮಕ್ಕಾಗಿ ಪುಣ್ಯಫಲದ ಸಾರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗ್ರಹಿಸುವನು. ಎಂದು “ದ್ವಾಸುಪರ್ಣಾಸಯುಜಾ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುವುದು. ಈ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ದ್ವೈತಮತಕ್ಕೆ ಆಧಾರತ್ವೇನ ಛಾನ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಉದಾಹರಿಸಿರುವರು. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಜೀವನೂ ಪರಮಾತ್ಮನೂ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಇದ್ದೇ ಇರುವರೆಂತಲೂ, ಜೀವವಿಲ್ಲದ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂತಲೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದು. ಇದರರ್ಥವನ್ನೇ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ ೨೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ, “ ದೇಹವೃಕ್ಷೇ ಸಮಾಸೀನೌ ಸಖಾಯಾಪಕ್ಷಿಣೌ ಚಿರಂ || ತಯೋರ್ಮಧ್ಯೇತು ಯೋಜ್ಯಾಯಾಂಸ್ತಸ್ಯ ಸ್ವಾದ್ಯೇವ ಪಿಪ್ಪಲಂ || ಇತಿ ಪ್ರಾಹ ಶ್ರುತಿಸ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪಾರ ಭೋಕ್ತಾಹರಿಸ್ತತಃ ” ದೇಹವೆಂಬ ವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನಾದಿಕಾಲವಾಗಿ ಎರಡು ಪಕ್ಷಿಗಳು ಸ್ನೇಹದಿಂದ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಉತ್ತಮ ಪಕ್ಷಿಯೋ ಅಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬ ಪಕ್ಷಿ ಎಂದರ್ಥ, ಆ ಪಕ್ಷಿಗೆ ಪಿಪ್ಪಲವೆಂಬ ಕರ್ಮಫಲವು ಬಹು ಸ್ವಾದುವಾಗಿರುವುದು (ಬಹು ರುಚಿಕರವಾಗಿರುವುದು) ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸಾರಭೋಕ್ತನೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುವುದೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇರುವ ಎರಡು ಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಕ್ಷಿಗೆ ಆ ಫಲವು ರುಚಿಕರವಾಗಿದ್ದಿತು ಅಂದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಂದು ಪಕ್ಷಿಗೆ ರುಚಿಕರವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಬೇರೇ ಹೇಳಬೇಕಾದುದೇ ಇಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಜೀವನು ಪಿಪ್ಪಲವೆಂಬ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದಂತಾಯಿತು. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ:—ಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವನೊಂದಿಗೆ ದೇಹದೊಳಗಿದ್ದು ಪುಣ್ಯಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ತುಭವನ್ನು ತಾನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಪುಣ್ಯಫಲವನ್ನು ಯೋಗ್ಯರಾದ ದೇವತೆ

ಗಳಿಗೂ, ಮಿಶ್ರಫಲವನ್ನು ಮನುಷ್ಯರಿಗೂ, ಪಾಪಫಲವನ್ನು ದೈತ್ಯರಿಗೂ ಕೊಡುವನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ || ೨೭ ||

ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಹರಿಯು, ಭಕ್ತರಲ್ಲಿರುವ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಭಸ್ಮಮಾಡುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದ್ಯುಮಣಿಕಿರಣವ ಕಂಡಮಾತ್ರದಿ
ತಿಮಿರ ಓಡುವ ತೆರದಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ
ರಮಣ ನೋಡಿದಮಾತ್ರದಿಂದಘನಾಶವೈದುವುದು ||
ಕಮಲಸಂಭವ ಮುಖ್ಯ ಎಲ್ಲಾ
ಸುಮನಸರೊಳಿಹ ಪಾಪರಾಶಿಯು
ನಮರಮುಖನಂದದಲಿ ಭಸ್ಮವ ಮಾಡ್ವಹರಿತಾನು ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ದ್ಯುಮಣಿಕಿರಣವ=ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣವನ್ನು, ಕಂಡ ಮಾತ್ರದಿ, ತಿಮಿರ ಓಡುವತೆರದಿ=ಕತ್ತಲು ಓಡುವಂತೆ, ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣನು, ನೋಡಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದ, ಅಘನಾಶವೈದುವುದು=ಪಾಪನಾಶವಾಗುವದು. ಕಮಲ ಸಂಭವ ಮುಖ್ಯ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮೊದಲಾದ, ಎಲ್ಲಾ ಸುಮನಸರೊಳು=ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ, ಇಹ=ಇರುವ, ಪಾಪರಾಶಿಯನು, ಅಮರಮುಖನಂದದಲಿ=ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮುಖವೆಂದೆನಿಸುವ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ, ಹರಿತಾನು, ಭಸ್ಮವಮಾಳ್ವ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—‘ತಮಸ್ಸೂರ್ಯಂ ಯಥಾನ್ಯೈವ ಪಶ್ಯೇತ್ತದ್ವದ್ಧರಿಂನಹಿ ಪಾಪಕರ್ಮನಿರೀಕ್ಷೇತ ದೂರಾದೇವ ವಿನಶ್ಯತಿ || ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವಭಾಗಾಂಸ್ತು ತೂಲವದ್ಧಹತೇಹರಿಃ’ ಕತ್ತಲು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಹೇಗೆ ನೋಡದೋ ಹಾಗೇ ಪಾಪಕರ್ಮವು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನೋಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ದೂರದಿಂದಲೇ ನಾಶಹೊಂದುವದು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು, ಕಲಿ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರಲ್ಲಿದ್ದು ಮಾಡುವ ಪಾಪಗಳನು, ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಗ್ನಿಯು ಹಂಜಿಯನ್ನು ಸುಡುವಂತೆ ಸುಟ್ಟುಬಿಡುವನು ಎಂದು ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ ಬಿಸಲನ್ನು ಕಂಡಕೂಡಲೆ ಕತ್ತಲು ಹೇಗೆ ನಾಶವೊಂದುವುದೋ, ಹಾಗೆ ಹರಿಯನ್ನು ಕಂಡಕೂಡಲೆ ಪಾಪವು ನಾಶಹೊಂದು

ವುದು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನು
ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿ ಮಾಡುವನು. || ೨೮ ||

ಚತುರಶತಭಾಗದಿದಶಾಂತದೊ

ಳಿತರ ಜೀವರಿಗೀವ ಲೇಶವ

ದಿತಿಜ ದೇವರ್ಕಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ವಿಶಿಷ್ಟ ದುಃಖಸುಖ ||

ಮತಿವಿಹೀನಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗಾ

ಹುತಿಯಸುಖ ವೃತ್ತಿದುಃಖವರಯೋ

ಗೃತೆಯನರಿತು ಪಿಸೀಲ ಮಶಕಾದಿಗಳಿಗೀವಹರಿ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಚತುರ ಶತಭಾಗದಿ=೪೦೦ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ, ದಶಾಂಶ
ದೊಳು=೧೦ ಭಾಗದೊಳಗೆ, ಲೇಶ=ಅಲ್ಪಾಂಶವನ್ನು, ಇತರ ಜೀವರಿಗೆ
=ಇರುವುಗುಂಗಾಡು ಮೊದಲಾದ ಜೀವರಿಗೆ, ಈವ = ಕೊಡುವನು.
ದಿತಿಜ= ದೈತ್ಯರಿಗೂ, ದೇವರ್ಕಳಿಗೆ=ದೇವತೆಗಳಿಗೂ, ವಿಶಿಷ್ಟ ದುಃಖ
ಸುಖ= ಅವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಹೆಚ್ಚಾದ ದುಃಖವನ್ನು ದೈತ್ಯರಿಗೂ,
ಹೆಚ್ಚಾದ ಸುಖವನ್ನು ದೇವತೆಗಳಿಗೂ, ಕೊಡುವ ಹರಿ= ಹರಿಯು, ಮತಿ
ವಿಹೀನ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ=ಬುದ್ಧಿ ಇಲ್ಲದ ಪಶು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ,
ಪಿಸೀಲ=ಇರುವುಗಳು, ಮಶಕ=ಗುಂಗಾಡಿಗಳು ಇವೇ ಮೊದಲಾದವು
ಗಳಿಗೂ, ಆಹುತಿಯ=ಆಹಾರವನ್ನು, ಸುಖ=ಸೌಖ್ಯವನ್ನು, ವೃತ್ತಿ=
ಮರಣವನ್ನು, ದುಃಖ=ದುಃಖವನ್ನು ಅವರ ಯೋಗ್ಯತೆಯನರಿತು, ಈವ
=ಕೊಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ೪೦೦ ರಲ್ಲಿ
೧೦ ಅಂಶವನ್ನು ಸಕಲ ಜೀವರಿಗೂ ಕೊಟ್ಟಿರುವನು. ಆ ೧೦ ಅಂಶದಲ್ಲಿ
ಅಲ್ಪಭಾಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪಶುಗಳು ಇರುವು ಗುಂಗಾಡು ಮೊದಲಾದ
ಅಜ್ಞಾನಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವನು. ದೇವದೈತ್ಯರಿಗೆ ಅಧಿಕವಾದ
ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಅಧಿಕವಾದ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನುನುಭವಿಸು
ವರು. ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣಿಗಳಾದ ಪಶು ಪಕ್ಷಿ ಇರುವು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ
ಅವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಆಹಾರವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಅವುಗಳಿಗೂ ಸುಖ,
ದುಃಖ ಜನನಮರಣಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡಿಸುವನು. ||೨೯|| (ಈ ವಿಷಯ
ಗಳನ್ನು ದತ್ತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸಂಧಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದ
ಪ್ರಮಾಣಸಹಿತ ವಿವರಿಸಿರುತ್ತೆ.)

ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಕಲಿಯೊಂದಿಗೆ ಅಂಧಂತಮುಃಪ್ರಾಪ್ತಿಯು, ದೇವತೆಗಳಿಗೆ
ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೊಂದಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯು ಆಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :—

ನಿತ್ಯನಿರಯಾಂಧಾಖ್ಯಕೋಪದಿ
ಭೃತ್ಯರಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಪುನರಾ
ವರ್ತನರ್ಜಿತ ಲೋಕನೈದುವ ಕಲಿಯು ದ್ವೇಷದಲಿ ||
ಸತ್ಯಲೋಕಾಧಿಪ ಚತುರ್ಮುಖ
ತತ್ಪದೇವರ್ಕಳ ಸಹಿತನಿಜ
ಮುಕ್ತಿಯೈದುವ ಹರಿಪದಾಬ್ಜವ ಭಜಿಸಿ ಭಕುತಿಯಲಿ ||

ಸದ್ಯಾರ್ಥ:—ಕಲಿಯು, ದ್ವೇಷದಲಿ= ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ
ವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಭೃತ್ಯರಿಂದೊಡಗೂಡಿ= ತನ್ನ ಅನುಗರಾದ ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿ
ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರಿಂದೊಡಗೂಡಿ, ಪುನರಾವರ್ತನರ್ಜಿತ= ಹೋದರೆ
ಮತ್ತೂ ಹಿಂತಿರುಗದ, ನಿತ್ಯನಿರಯ= ನಿತ್ಯವಾದ ಅಂಧಂತಮುಸ್ಸೆಂಬ,
ಅಂಧಾಖ್ಯಕೋಪದಿ= ಅಂಧಕಾರಮಯವಾದ ಬಾವಿಗಳುಳ್ಳ, ಲೋಕವ=
ಲೋಕವನ್ನು, ಐದುವ= ಹೊಂದುವನು. ಸತ್ಯಲೋಕಾಧಿಪ= ಸತ್ಯ
ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ, ಚತುರ್ಮುಖ = ನಾಲ್ಕು ಮುಖಗಳುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮ
ದೇವರು, ತತ್ಪದೇವರ್ಕಳಸಹಿತ= ತತ್ಪೇಶರಾದ ದೇವತೆಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ,
ಭಕುತಿಯಲಿ ಹರಿಪದಾಬ್ಜವ ಭಜಿಸಿ= ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಾರವಿಂದವನ್ನು
ಭಜಿಸಿ, ಮುಕ್ತಿಯೈದುವ= ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಕಲಿಯು, ತನ್ನ ಅನುಗರಾದ ಶಂಬರ, ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿ
ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಮಾಡಿ,
ದ್ವಿಪರಾರ್ಥವಸಾನವಾದ ಪ್ರಳಯಾರಂಭಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಹೋದರೆ ಹಿಂದಿರು
ಗದ, ಶಾಶ್ವತವಾದ ಲೋಕದೊಳಗಿನ ಅಂಧಂತಮುಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದುವನು.
ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ತಮ್ಮ ಅನುಗರಾದ ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ
ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಭಕ್ತಿಮಾಡಿ, ಅವನ ಪಾದಾರವಿಂದವನ್ನು
ಭಜಿಸಿ, ದ್ವಿಪರಾರ್ಥವಸಾನದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವರು. ಮುಕ್ತಿ
ಯೋಗ್ಯರಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರಳಯಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೊಂದಿಗೆ ವಿರಜಾನ
ದಿಯ ಸ್ನಾನದಿಂದ ಲಿಂಗ ಶರೀರ ಭಂಗವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೊಂದಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ
ಯಾಗುವುದು. ಇದರಂತೆ ತನೋಯೋಗ್ಯರಲ್ಲರಿಗೂ ಅದೇ ದ್ವಿಪರಾರ್ಥ

ವಸಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಲಿಯೊಂದಿಗೆ ವಾಯುದೇವರ ಗದಾ ಪ್ರಹಾರದಿಂದ
ಲಿಂಗಭಂಗವಾಗಿ ಪುನರಾವರ್ತಿ ಇಲ್ಲದ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯದುಃಖಮಯ
ವಾದ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸನ್ನು ಕಲಿಯೊಂದಿಗೇನೇ ಹೊಂದುವರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.
|| ೩೦ ||

ನಾವು ಮಾಡುವ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸ
ಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ

ವಿಧಿನಿಷೇಧಗಳೆರಡು ಮರಿಯದೆ
ಮಧುವಿರೋಧಿಯಪಾದಕರ್ಪಿಸು
ಅದಿತಿಮಕ್ಕಳಿಗೀವಪುಣ್ಯವ ಪಾಪದೈತ್ಯರಿಗೆ ||
ಸುದರುಶನಧರಗೀಯದಿರೆ ಬಂ
ದೊದಗಿವೈವರು ಪುಣ್ಯದೈತ್ಯರು
ಅಧಿಪರಿಲ್ಲದ ವೃಕ್ಷಗಳ ಫಲದಂತೆ ನಿತ್ಯದಲಿ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ವಿಧಿನಿಷೇಧಗಳೆರಡು = ವಿಧಿನಿಷೇಧಗಳನ್ನು ಆಚರಿ
ಸುವುದರಿಂದಲೂ, ಬಿಡುವುದರಿಂದಲೂ ಲಭ್ಯವಾಗುವ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಗ
ಳನ್ನು, ಮರಿಯದೇ, ಮಧುವಿರೋಧಿಯ = ಮಧುಸೂಧನನ, ಪಾದಕ
ರ್ಪಿಸು. ಅದಿತಿಮಕ್ಕಳಿಗೆ = ಅದಿತಿ ಮಕ್ಕಳಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಪುಣ್ಯವ
= ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಈವ = ಕೊಡುವನು ಪಾಪ = ಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ದೈತ್ಯ
ರಿಗೆ, ಕೊಡುವನು ಸುದರುಶನಧರಗೆ = ಚಕ್ರಧಾರಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ,
ನಿತ್ಯದಲಿ, ಈಯದಿರೆ = ಅರ್ಪಿಸದಿದ್ದರೆ, ದೈತ್ಯರು, ಬಂದೊದಗಿ = ಪುಣ್ಯ
ಮಾಡುವಕಾಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಬಂದು ಶೇರಿ, ಪುಣ್ಯ = ಪುಣ್ಯವನ್ನು = ಅಧಿ
ಪರಿಲ್ಲದ ವೃಕ್ಷಗಳ ಫಲದಂತೆ = ಯಜಮಾನನಿಲ್ಲದ ವೃಕ್ಷಗಳ ಫಲಗಳಂತೆ
ಅಂದರೆ ಕಾವಲಿಲ್ಲದ ವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಹಣ್ಣನ್ನು ಪರಕೀಯರು ಕದ್ದು
ಕೊಂಡು ಹೋಗುವಂತೆ, ವೈವರು = ಅಸಹರಿಸುಸರು. || ೩೧ ||

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ವಿಧಿ ಅಂದರೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿರುವ
ಕರ್ಮಗಳು ನಿಷೇಧವೆಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಹೇಳಿರುವ
ಕರ್ಮಗಳು ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾ ನಿಷೇಧವನ್ನು ಬಿಡು
ವುದೇ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮವು. ನಿಷೇಧವನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದು ; ವಿಧಿಯನ್ನು ಬಿಡು
ವದು ಪಾಪಕರ್ಮವು. ಇಂತಹಾ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳೇನು ಮಾಡಿದ್ದರೂ,

ಮರಿಯದೇ ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಾರವಿಂದಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಪುಣ್ಯವನ್ನು ದೇವತೆಗಳಿಗೂ, ಪಾಪಗಳನ್ನು ದೈತ್ಯರಿಗೂ ಹಂಚುವನು. ಪುಣ್ಯವನ್ನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರೆ ನಮಗೆ ಪುಣ್ಯ ಫಲವೆಲ್ಲಿರುವದೆಂದು ಯೋಚಿಸಬಾರದು. ಸತ್ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ದಾನ ಮಾಡಿದರೂ, ಅದು ಅಕ್ಷಯವಾಗುವುದು. ನಾವು ಸಂಪಾದಿಸಿರುವ ಹಣವನ್ನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಇದ್ದರೆ ಕಳ್ಳರ ಭಯವಿರುವುದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಬ್ಯಾಂಕು ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಹೇಗೆ ಬಡ್ಡಿಯೊಂದಿಗೆ ನಮಗೆ ದ್ರವ್ಯವು ಶಿಕ್ಷ್ಯವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಾವು ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಅಪನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ತಾನು ತತ್ಪ್ರೇಶರಾದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಟ್ಟು ನಮಗೆ ಅದರ ಫಲವನ್ನು ಇಮ್ಮಡಿ ಮಾಡಿಕೊಡಿಸುವನು. ನಾವು ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸದಿದ್ದರೆ ಕಳ್ಳರಾದ ದೈತ್ಯರು, ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಣವನ್ನು ಕಳ್ಳರು ಕದೆಯುವಂತೆ ಅಪಹರಿಸುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೊಟ್ಟರೆ ಅಯೋಗ್ಯರಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಹಣವು ಮುಣಗಿಹೋಗುವಂತೆ ಆ ಪಾಪಗಳೆಲ್ಲಾ ದೈತ್ಯರಪಾಲೇ ಆಗುವವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳೆರಡನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಣೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

|| ೩೧ ||

ತಿಲಜಕಶ್ಚಲ ತ್ಯಜಿಸಿ ದೀಪವು
ತಿಳಿಯತೈಲವಗ್ರಹಿಸಿಮಂದಿರ
ದೊಳಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಇಪ್ಪ ಕತ್ತಲೆ ಭಂಗಿಸುವತೆರದಿ ||
ಕಲಿನೊದಲುಗೊಂಡಖಿಳದಾನವ
ಕುಲಜರನುದಿನಮಾಳ್ವ ಪುಣ್ಯಜ
ಫಲವ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟೆಲ್ಲ ಲೈ ರಮಿಸುವನು ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ತಿಲಜ= ಎಳ್ಳಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ (ಎಳ್ಳು ಸಂಬಂಧವಾದ) ಕಶ್ಚಲ= ಕಲ್ಮಷವನ್ನು, ದೀಪವು, ತ್ಯಜಿಸಿ= ಬಿಟ್ಟು, ತಿಳಿಯತೈಲವ= ತಿಳಿಯಾದ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗ್ರಹಿಸಿ= ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಮಂದಿರದೊಳಗೆ= ಮನೆಯೊಳಗೆ, ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಇಪ್ಪ = ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ, ಕತ್ತಲೆ= ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು, ಭಂಗಿಸುವ ತೆರದಿ= ಪರಿಹಾರಮಾಡು

ವಂತೆ, ಕಲಿ ನೊದಲುಗೊಂಡು. ಅಖಿಳದಾನವ ಕುಲಜರು = ದೈತ್ಯರ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರೆಲ್ಲರೂ, ಅನುದಿನಮಾಳ್ವೆ = ಪ್ರತಿದಿನಸದಲ್ಲೂ ಮಾಡುವ, ಪುಣ್ಯಜಫಲವ = ಪುಣ್ಯಸಂಬಂಧವಾದ ಫಲವನ್ನು, ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯರಿಗೆ = ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ನೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಕೊಟ್ಟು, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ = ಆಯಾ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದು, ರಮಿಸುವನು = ಆನಂದಪಡುತ್ತಿರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಸು, ಣತೆಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಾಕಿ ದೀಪವಿಟ್ಟರೆ ಆ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗತಿ ನೊದಲಾದ ಕಲ್ಮಷವನ್ನು ಆ ಸಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ತಿಳಿ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗ್ರಹಿಸಿ, ತಾನು ಮನೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಕೊಂಡು ಆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಓಡಿಸಿ, ತಾನೇ ತಾನಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಕಲಿ ನೊದಲಾದ ದೈತ್ಯ ಕುಲದವರು ಮಾಡುವ ಪಾಪರೂಪ ಕತ್ತಲವನ್ನು ಅಲ್ಲೇ ಬಿಟ್ಟು ತಿಳಿ ಯಣ್ಣೆಯಂತಿರುವ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗ್ರಹಿಸಿ ಮನೆಗಳಂತಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತಾನು ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿ, ಅವರುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕತ್ತಲಿಗೆ ಸಮವಾದ ಪಾಪಗಳನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿ ತಾನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವನೆಂಬ ಭಾವ.

|| ೩೨ ||

ಅಗ್ನಿಯು ಹೇಗೆ ಶುದ್ಧಾಶುದ್ಧ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಿದರೂ, ಶುದ್ಧನೇ ಆಗಿರುವನೋ, ಹಾಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು, ದೇವತೆಗಳು ತನಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಭಕ್ಷ್ಯಮಾಡಿ ತಾನು ಶುದ್ಧನೇ ಆಗಿರುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :—

ಈರ್ಧಲೆಯು ನಿತ್ಯದಲಿ ಮೇಧ್ಯಾ
ಮೇಧ್ಯವಸ್ತುಗಳುಂಡು ಲೋಕದಿ
ಶುದ್ಧಶುಚಿಯೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಬನು ವೇದಸ್ಮೃತಿಗಳೊಳು
ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿಬುಧರು
ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದರ್ಪಿಸಿದ ಕರ್ಮನಿ
ಷಿದ್ಧವಾದರು ಸರಿಯೆ ಕೈಕೊಂಡುಧ್ಧರಿಸುತಿಪ್ಪ ||

ಪದಾರ್ಥ :— ಈರ್ಧಲೆಯು = ಎರಡು ತಲೆಯುಳ್ಳ ಅಗ್ನಿಯು, ನಿತ್ಯದಲಿ, ಮೇಧ್ಯಾಮೇಧ್ಯ ವಸ್ತುಗಳ = ಯೋಗ್ಯಾ ಯೋಗ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು, ಉಂಡು = ಭಕ್ಷಿಸಿ, ಲೋಕದಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ವೇದಸ್ಮೃತಿಗ

ಳೊಳು = ಶ್ರುತಿಸ್ತೃತಿಗಳಲ್ಲಿ, ಶುದ್ಧ ಶುಚಿಯೆಂದು, ಅನಿಸಿಕೊಂಬನು. ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ವಿಬುಧರು = ದೇವತೆಗಳು, ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ, ಅರ್ಪಿಸಿದ, ಕರ್ಮ = ಕರ್ಮವು, ನಿಷಿದ್ಧವಾದರೂ, ಸರಿಯೆ, ಕೈಕೊಂಡು = ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತಿಪ್ಪ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:— ಅಗ್ನಿಯು ಎರಡು ತಲೆಯುಳ್ಳವನೆಂದು “ಚತ್ವಾರಿ ಕೃಂಗಾತ್ರಯೇಸ್ಯಪಾದಾ ದ್ವೇಶೀರ್ಷೆ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಗೆ ೪ ಕೋಡುಗಳು, ಮೂರು ಪಾದಗಳು, ಎರಡು ತಲೆಗಳೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದ್ದರಿಂದಲೆ ದಾಸರಾಯರು ಈರ್ಧಲೆಯೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇಂತಹಾ ಅಗ್ನಿಯು ಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಹುತಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು, ಮತ್ತು ಶವ ದೇಹವನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು. ಆದರೂ ಅಗ್ನಿಯು ನಿತ್ಯಶುದ್ಧನೆಂದು, ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲೂ, ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುವನು. ಅದರಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ದೇವತೆಗಳು ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಭಕ್ತಿಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ತಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನರ್ಪಿಸಿದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವು ನಿಷಿದ್ಧಕರ್ಮಗಳೆಂದು ಯೋಚಿಸದೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಧರಿಸುವನು. ಆ ಪಾಪಗಳನ್ನು ತಾನು ಭಕ್ತು ಮಾಡುವನು ಆದ್ದರಿಂದ ಪಾಪಸಂಬಂಧದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ದೋಷಿಯೆಂದೆನಿಸದೆ ನಿತ್ಯಾನಂದಸ್ವರೂಪನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನು. ||೩೩||

ಒಡಯರಿದ್ದವನಕ್ಕ ಫಲಗಳ
ಬಡಿದು ತಿಂಬುವರುಂಟಿ ಕಂಡರೆ
ಹೊಡೆದು ಬಿಸಡುವರೆಂಬ ಭಯದಿಂದನೋಡಲಂಜುವರು||
ಬಿಡದೆಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳು ಮನೆ
ಮಡದಿ ಮಕ್ಕಳು ಬಂಧುಗಳು ಕಾ
ರೊಡಲನಾಳ್ಗಳು ಎಂದ ಮಾತ್ರದಿ ಓಡುವುರುದುರಿತು ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:— ಒಡಯರಿದ್ದ = ಯಜಮಾನನಿಂದ ಪಾಲಿತವಾದ ವನಸ್ಥ = ವನದಲ್ಲಿರುವ, ಫಲಗಳ ಬಡಿದುತಿಂಬುವರುಂಟಿ! ಕಂಡರೆ ಹೊಡೆದುಬಿಸಡುವರು ಎಂಬ ಭಯದಿಂದ ನೋಡಲಂಜುವರು. ಬಿಡದೆಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳು = ನಾವು ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳು, ಮನೆ ಮಡದಿ ಮಕ್ಕಳು ಬಂಧುಗಳು ಇವರೆಲ್ಲರು, ಕಾರೊಡಲನ = ಜಗದುದರನ, ಆಳುಗಳು = ಭೃತ್ಸರು, ಎಂದ ಮಾತ್ರದಿ, ದುರಿತ = ಪಾಪಗಳೆಲ್ಲವು ಓಡುವವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ವನರಕ್ಷಕನೊಬ್ಬನು ವನವನ್ನು ಕಾದಿದ್ದರೆ, ಜನರು ಆ ವನವನ್ನು ಕಣ್ಣಿತ್ತಿ ನೋಡಲೂ ಸಹ ಅಂಜುವರು. ಕಂಡರೆ ತಮ್ಮನ್ನು ಹೊಡೆಯುವರೆಂದು ಹೆದರಿ ದೂರವಾಗಿ ಹೋಗುವರು. ಅದರಂತೆ ನಾವು ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳು ನಮ್ಮ ಹೆಂಡರು ಮಕ್ಕಳು ಮೊದಲಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಭೃತ್ಯರೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಸರ್ವಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದರೆ ನಮ್ಮ ಶತ್ರುಭೂತವಾದ ಪಾಪಗಳೆಲ್ಲವೂ ಓಡಿಹೋಗುವವು. ||೩೪||

ಜ್ಞಾನಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದೇ
ನೇನುಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳು ಲ
ಕ್ಷ್ಮೀನಿವಾಸನಿಗರ್ಪಿಸುತ್ತಲಿರು ಕಾಲ ಕಾಲದಲಿ ||
ಪ್ರಾಣಪತಿ ಕೈಕೊಂಡು ನಾನಾ
ಯೋನಿಯೈದಿಸನೊಮ್ಮೆ ಕೊಡದಿರೆ
ದಾನವರು ಶೆಳೆದೊಯ್ವರೆಲ್ಲಾ ಪುಣ್ಯರಾಸಿಗಳ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಜ್ಞಾನಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ=ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೂ, ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೂ ಏನೇನು ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳು=ಯಾವ ಯಾವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡನೆಯೋ ಆಯಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಕಾಲಕಾಲದಲಿ, ಲಕ್ಷ್ಮೀನಿವಾಸನಿಗೆ=ಶ್ರೀನಿವಾಸನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಲಿರು. ಪ್ರಾಣಪತಿ=ಪ್ರಾಣೇಶನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು, ಕೈಕೊಂಡು=ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ನಾನಾ ಯೋನಿ=ಅನೇಕ ವಿಧ ಜನ್ಮಗಳನ್ನು ಐದಿಸನು=ಹೊಂದದಂತೆ ಮಾಡುವನು ಒಮ್ಮೆ ಕೊಡದಿರೆ=ಒಂದುವೇಳೆ ಕೊಡದಿದ್ದರೆ, ಎಲ್ಲ ಪುಣ್ಯರಾಶಿಗಳ ದಾನವರು ಶೆಳೆದೊಯ್ವರು=ದೈತ್ಯರು ಅಪಹರಿಸುವರು.

||೩೫||

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಕಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಗಳಿಂದಲೂ, ಕೈಕಾಲು ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೂ ಮಾಡುವ ಎಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕಾಲಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗರ್ಪಿಸುತ್ತಲಿರು ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ನಮಗೆ ಪುನರ್ಜನ್ಮವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವನು ಇಲ್ಲವಾದರೆ ನಾವು ಮಾಡುವ ಪುಣ್ಯರಾಶಿಗಳನ್ನು ದೈತ್ಯರು ಅಪಹರಿಸುವರು.

ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನಾದರೂ ಅಹಂ ಮಮತಾ ಬಿಡದವನು ಪುಣ್ಯಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವೀಕರಿಸನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತ್ಯರ್ಥವ ತಿಳಿದಹಂ
 ಮತಿವಿಶಿಷ್ಟನು ಕರ್ಮಮಾಡಲು
 ಪ್ರತಿಗ್ರಹಿಸನವ ಪಾಪಗಳ ಕೊಡುತಿಪ್ಪ ನಿತ್ಯದಲಿ ||
 ಚತುರದಶಭುವನಾಧಿ ಪತಿಕ್ರತು
 ಕೃತಕೃತಜ್ಞನಿಯಾಮಕನು ಎನೆ
 ಮತಿಭ್ರಂಶ ಪ್ರಮಾದಸಂಕಟ ದೋಷವವಗಿಲ್ಲ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಶ್ರುತಿಯು = ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು, ಸ್ಮೃತ್ಯರ್ಥವು = ಪುರಾಣ ವಾಕ್ಯಗಳ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು, ತಿಳಿದು, ಅಹಂಮತಿವಿಶಿಷ್ಟನು = ನಾನು ನನ್ನದು ಎಂಬ ಒದ್ದಿಯುಳ್ಳವನು, ಕರ್ಮಮಾಡಲು = ಸತ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ, ಪ್ರತಿಗ್ರಹಿಸನು = ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವೀಕರಿಸನು, ನಿತ್ಯದಲಿ, ಪಾಪಗಳ = ಸಜ್ಜನರು ಮಾಡಿರುವ ಪಾಪಗಳನ್ನು, ಕೊಡುತಿಪ್ಪ = ಇವರಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿರುವನು ಚತುರದಶಭುವನಾಧಿಪತಿ = ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಅಧಿಪತಿಯಾದ, ಕ್ರತು = ಯಜ್ಞನಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಕೃತ = ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಸತ್ಕರ್ಮಉಳ್ಳ ಪುರುಷನಿಗೂ, ಕೃತಜ್ಞ = ಈ ಪುರುಷನಿಂದ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟನೆಂದು ತಿಳಿದವನಿಗೂ. ನಿಯಾಮಕನು = ಪ್ರೇರಕನು, ಎನೆ = ಎಂದು ಚಿಂತಿಸಿದರೆ, ಮತಿ ಭ್ರಂಶ = ಬುದ್ಧಿಕೆಡುವುದು, ಪ್ರಮಾದ = ಅನೈಘಾಜ್ಞಾನ ಹುಟ್ಟುವುದು, ಸಂಕಟ = ತಜ್ಜನ್ಯವಾದ ದುಃಖಗಳು ದೋಷವು = ಇವೇ ನೊದಲಾದ ದೋಷಗಳು ಅವಗಿಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಶ್ರುತಿಗಳು, ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಇವುಗಳರ್ಥವನ್ನು ತಾನು ತಿಳಿದು ಪರಕೀಯರಿಗೆ ಬೋಧನೆ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾದರೂ, ತಾನು ತನ್ನದು ಎಂಬಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಡದಿರುವವನು ಯಾವ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಆ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸತ್ಕರ್ಮಗಳೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಪುಣ್ಯ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಫಲವಿಲ್ಲ ಮತ್ತೂ ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಈತನಿಗೆ ಹಂಚಿಕೊಡುವನು. ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಧೊರಿಯಾದ, ಯಜ್ಞನಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಸತ್ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವವರೂ ಮಾಡಿಸುವವರೂ ಇವರೆಲ್ಲರಲ್ಲೂ ನಿಂತು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುವನೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಯಾವಾ

ಗಲೂ ಬುದ್ಧಿಯು ಕೆಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಸಂಕಟವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೃತ—ಕೃತಜ್ಞ ಎಂಬೆರಡು ಪದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥ :-ಕೃತ ಅಂದರೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಎಂದರ್ಥ. ಸತ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇಂತಹಾ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೆ ಮಾಡುವನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವವನೇ ಕೃತಜ್ಞನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಬೇಕಾದರೂ ಭಗವದನುಗ್ರಹದಿಂದಲೆ ಆಗುವದೆಂದು ತಿಳಿದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ||೩೬||

ವಾರಿಜಾಸನ ಮುಖ್ಯರಾಜ್ಞಾ
ಧಾರಕರು ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರರ
ಮಾರಮಣನೆಂದರಿದು ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟ ಕರ್ಮಫಲ ||
ಸಾರಭೋಕ್ತನಿಗರ್ಪಿಸಲು ಸ್ವೀ
ಕಾರಮಾಡುವ ಪಾಪಫಲಕು
ಬೇರನಾಮಕ ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟವರ ನೋಯಿಸುವ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :-ವಾರಿಜಾಸನಮುಖ್ಯರು = ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮೊದಲಾದವರು, ಆಜ್ಞಾಧಾರಕರು = ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ನಡೆಯುವವರು. ರಮಾರಮಣನು = ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನು ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನು ; ಎಂದರಿತು = ಎಂದು ತಿಳಿದು, ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟ ಕರ್ಮಫಲ = ಪುಣ್ಯ ಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲಗಳನ್ನು ಸಾರಭೋಕ್ತನಿಗೆ = ಫಲಗಳ ಸಾರವನ್ನು ಭುಂಜಿಸುವ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ, ಅರ್ಪಿಸಲು, ಸ್ವೀಕಾರಮಾಡುವನು. ಕುಬೇರನಾಮಕ = ಕುಬೇರನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಯು. ಪಾಪಫಲ = ಪಾಪಫಲಗಳನ್ನು, ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು, ಅವರನೋಯಿಸುವನು = ದುಃಖಪಡಿಸುವನು

ತಾತ್ಪರ್ಯ :-ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮೊದಲಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಶದಲ್ಲಿದ್ದು ಅವನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವರು. ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನೆಂದು ತಿಳಿದು ನಾವು ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗರ್ಪಿಸಿದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಪುಣ್ಯ ಫಲದ ಸಾರವನ್ನು ತಾನುಂಡು ತನಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದವರಿಗೆ ಇಮ್ಮಡಿ ಮಾಡಿ

ಕೊಟ್ಟು ಸುಖಪಡಿಸುವನು. ಕುಬೇರನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದ ಪಾಪಫಲವನ್ನು ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಅವರನ್ನು ದುಃಖ ಪಡಿಸುವನು. ||೩೭||

ಕುಬೇರನೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರೆಂದು ಪೂರ್ವ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರು. ಆ ಹೆಸರು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಬಂತೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ನಿರ್ವಚನ ಮಾಡುತ್ತಾ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಸೂರ್ಯಾದಿ ಪದಗಳನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪರವಾಗಿ ನಿರ್ವಚನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಕ್ರೂರದೈತ್ಯರೊಳಿದ್ದು ತಾನೆ
ಪ್ರೇರಿಸುವ ಕಾರಣದಿ ಹರಿಗೆ ಕು
ಬೇರನೆಂಬೊರು ಎಲ್ಲ ರೊಳು ನಿರ್ಗತಗತಿಗೆ ನಿರುತ ||
ಸೂರಿಗಮ್ಯಗೆ ಸೂರ್ಯನೆಂಬರು
ದೂರ ಶೋಕಗೆ ಶುಕ್ಲ ಲಿಂಗ ಶ
ಶಿರವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣದಲಿ ಅಕಾಯನೆನಿಸುವನು ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:— ಕ್ರೂರದೈತ್ಯರೊಳಿದ್ದು, ತಾನೆ=ಪರಮಾತ್ಮನೇಪ್ರೇರಿಸುವಕಾರಣದಿಹರಿಗೆ ಕುಬೇರನೆಂಬುವರು=ಕುಬೇರನೆಂದು ಕರೆಯುವರು. ಎಲ್ಲರೊಳು ನಿರ್ಗತಗತಿಗೆ=ನಿ=ನಿತರಾಂ=ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ(ಚೆನ್ನಾಗಿ)ಸರ್ವತ್ರಪ್ರವೇಶಮಾಡುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ನಿರುತ=ನಿರುತಯೆಂದು ಹರಿಗೆ ಹೆಸರು, ಸೂರಿಗಮ್ಯಗೆ=ಸೂರಿ=ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದಗಮ್ಯಗೆ=ಪಡೆಯಲ್ಪಡುವ ಸ್ಥಾನಉಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವ ಸ್ವರೂಪ ಉಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನೆಂಬರು=ಸೂರ್ಯನೆಂದು ಹೆಸರಾಗಿರುವುದು. ದೂರಶೋಕಗೆ=ಶೋಕದೂರನಿಗೆ ಅಂದರೆ ಶೋಕವನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಕಾಣದವನೆಂದರ್ಥ. ಅದಕಾರಣ ಶುಕ್ಲ=ಶುಕ್ಲನೆಂಬುವರು, ಲಿಂಗಶಿರವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣದಲಿ, ಅಕಾಯನು=ಶಿರವಿಲ್ಲದವನೆನಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:— ಕ್ರೂರರಾದ ದೈತ್ಯರಲ್ಲಿದ್ದು ಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಪ್ರೇರಿಸುವುದರಿಂದ “ಕುಮತೇರೀರಣಾತ್ ಕುಬೇರಃ” ಎಂಬ ನಿರ್ವಚನದಿಂದ ಹರಿಗೆ ಕುಬೇರನೆಂದು ಹೆಸರು. “ಸೂರಿಗಮ್ಯತ್ಪೂರ್ವಸೂರ್ಯಃ” ಜ್ಞಾನಿಗಮ್ಯನಾದುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನೆಂದು ಹೆಸರು. “ಶುಕ್ಲಂತಚ್ಚೋಕ

ರಾಹಿತ್ಯಾತ್” ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ, ಶೋಕರಹಿತನಾದುದರಿಂದ ಶುಕ್ಲನೆಂದು ಹೆಸರು. “ಅಕಾಯೋ ಲಿಂಗವರ್ಜನಾತ್” ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಲಿಂಗಶರೀರವಿಲ್ಲದಕಾರಣ ಅಕಾಯನೆನ್ನುವರು. ಈಶಾವಾಸ್ಯೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯದ ಆಧಾರದಮೇಲೆ ದಾಸಾರ್ಯರು ಈ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ||೩೮||

ಸಕಲ ಪಾಪಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನಿಗೆ ಹರಿನಾಮಸ್ತುರಣಗಿಂತಲೂ ಬೇರೇ ಸಾಧನವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪೇಳಲೊಶವಲ್ಲದ ಮಹಾಪಾ
ಪಾಳಿಗಳ ನೊಂದೇಕ್ಷಣದಿ ನಿ
ಮೂಲಗೈಸಲುಬೇಕು ಎಂಬವಗೊಂದೆ ಹರಿನಾಮ ||
ನಾಲಿಗೆಯೊಳುಳ್ಳವಗೆ ಪರಮ ಕೃ
ಪಾಳು ಕೃಷ್ಣನು ಕೈಪಿಡಿದು ತ
ನ್ನಾಲಯದೊಳಿಟ್ಟನುದಿನದಲಾನಂದಬಡಿಸುವನು ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಪೇಳಲೊಶವಲ್ಲದ=ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ, ಮಹಾಪಾಪಾಳಿಗಳ=ಮಹಾಪಾಪಪಂಗಿಗಳನ್ನು (ಸಂಘಗಳನ್ನು) ಒಂದೇಕ್ಷಣದಿ, ನಿಮೂಲಗೈಸಲುಬೇಕು = ಬೇರಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಬೇಕು, ಎಂಬುವಗೆ=ಎಂದು ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನಿಗೆ ಹರಿನಾಮ ಒಂದೇ (ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನವು) ನಾಲಿಗೆಯೊಳುಳ್ಳವಗೆ=ಈ ಹರಿನಾಮವು ನಾಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವವನಿಗೆ ಅಂದರೆ ಹರಿನಾಮಸ್ತುರಣೆಯನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಮಾಡುತ್ತಿರುವವನಿಗೆ ಪರಮಕೃಪಾಳು = ಪರಮದಯಾಳುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಕೈಪಿಡಿದು, ತನ್ನಾಲಯದೊಳು = ವೈಕುಂಠದೊಳಗೆ ಇಟ್ಟು ಅನುದಿನ = ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಆನಂದಪಡಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಇವನು ಇಷ್ಟು ಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವನೆಂದು ಹೇಳಲುಕೂಡ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದಷ್ಟುಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಆ ಎಲ್ಲಾ ಪಾಪಗಳೂ ಭಕ್ತನಾಗಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಪಕ್ಷಾತ್ತಾಪವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಭಗವನ್ನಾಮವನ್ನು ಬಾಯಿಂದ ಉಚ್ಚರಿಸಿದರೆ, ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಪಾಪಗಳು ಸುಟ್ಟುಹೋಗುವವು. ಭಾಗವತಷಷ್ಠಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ “ಸ್ತೇನಃಸುರಾಪೋಮಿತ್ರಧುಕ್ ಬ್ರಹ್ಮಹಾಗು

ರುತ್ವಕಃ || ಸ್ತ್ರೀ ರಾಜಪಿತೃಗೋಹಂತಾ ಯೇ ಚ ಪಾತಕಿನೋಃ ಪರೇ ||
 ಸರ್ವೇಷಾಮಸ್ಯಘನತಾಮಿದಮೇವ ಸುನಿಷ್ಕೃತಂ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವನು.
 ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆ ಮೊದಲಾದ ಪಂಚ ಮಹಾಪಾತಕಗಳು, ಇನ್ನೂ ಇತರವಾ-
 ದ ಪಿತೃಹತ್ಯೆ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಪಾಪಗಳಿಗೂ ನಾರಾಯಣ ಸ್ಮರಣೆಯೇ
 ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವನು ಸರ್ವದಾ ಭಗ-
 ವನ್ನಾ ಮೋಚ್ಛಾರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವನೋ ಅವನನ್ನು ಕೃಪಾಕು-
 ವಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಕೃಪಿಸಿದನು ತನ್ನ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತನಾದಲ್ಲಿ
 ಇಟ್ಟು ಸರ್ವದಾ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ಸಂಧಿಯನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ: ---

ರೋಗಿಯೌಷಧಪಠ್ಯದಿಂದನಿ-
 ರೋಗಿ ಯೆನಿಸುವತೆರದಿ ಶ್ರೀಮು-
 ದ್ಭಾಗವತ ಸುಶ್ರವಣಗೈದು ಭವಾಖ್ಯರೋಗವನು ||
 ನೀಗಿಶಬ್ದಾದ್ಯಬಿಳ ವಿಷಯನಿ-
 ಯೋಗಿಸು ದಶೇಂದ್ರಿಯವನಿಲನೊಳು
 ಶ್ರೀಗುರು ಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲ ಪ್ರೀತನಾಗುವನು || ೪ ||

ವದ್ಯಾರ್ಥ:—ರೋಗಿ—ರೋಗಿಯು, ಔಷಧಪಠ್ಯದಿಂದ ನಿರೋಗಿ
 ಯೆನಿಸುವ ತೆರದಿ—ಆರೋಗ್ಯವಂತನೆಂದು ಅಸ್ತಿಸಿಕೊಳ್ಳುವತೆರದಿ, ಶ್ರೀ-
 ಮುದ್ಭಾಗವತ— ಶ್ರೀಮುದ್ಭಾಗವತವನ್ನು, ಸುಶ್ರವಣಗೈದು—ಚೆನ್ನಾಗಿ
 ಶ್ರವಣಮಾಡಿ, ಭವಾಖ್ಯ ರೋಗವನು—ಸಂಸಾರವೆಂಬ ರೋಗವನ್ನು
 ನೀಗಿ—ಕಳೆದುಕೊಂಡು, ಶಬ್ದಾದ್ಯಬಿಳ—ಶಬ್ದಸ್ವರ ಮೊದಲಾದ ಸಕ-
 ಲವಾದ, ದಶೇಂದ್ರಿಯ—ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ, ಕರ್ಪೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ
 ಮಾಡುವ, ವಿಷಯ—ವಿಷಯಗಳನ್ನು, ಅನಿಲನೊಳು—ಶ್ರೀ ಭಾರತೀ
 ರಾಣ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣವೇವರಲ್ಲಿ, ನಿಯೋಗಿಸು—ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣವೇವರೇ
 ನನ್ನೊಳಗಿದ್ದು ಮಾಡಿದರೆಂದು ತಿಳಿದು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾಂತರ್ಗತ ವರ-
 ಮಾತ್ಮನಿಗರ್ಪಿಸು. ಶ್ರೀಗುರು—ಸರ್ವಜಗದ್ಗುರುವಾದ, ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥ
 ವಿಠಲನು, ಪ್ರೀತನಾಗುವನು ||

ತಾತ್ಪರ್ಯ:— ರೋಗದಿಂದ ಕಷ್ಟವಡುತ್ತಿರುವವನು ಹೇಗೆ ಔಷಧ

ಪಠ್ಯದಿಂದ ರೋಗವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವನೋ, ಹಾಗೆ ಸಂಸಾರರೋಗವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಔಷಧವು ಭಾಗವತ ಶ್ರವಣ. ಅದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿಮಾಡಿ ಸಂಸಾರ ರೋಗವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ವಿಷಯೀಭೂತವಾದ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶಾದಿಗಳಿಂದಲೂ, ಕೈ ಕಾಲುಮೊದಲಾದ ಕರ್ನೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೂ, ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಭಾರತೀರಮಣ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾಂತರ್ಗತ ಪರಮಾತ್ಮನಿರ್ಗರ್ಭಸಲು ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥ ವಿಠಲನು ಸುಖೀತನಾಗುವನು

ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರೀಡಾ ವಿಲಾಸವೆಂಬ ೧೮ ನೆಯ ಸಂಧಿಯು ಸಮಾಪ್ತವಾದುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು:—

ಹ ರಿ ಕ ಥಾ ಮೃ ತ ಸಾ ರ .

ಕರ್ಮ ವಿವೋಚನ ಸಂಧಿಯೆಂಬ ೧೯ ನೆಯದು ಪ್ರಾರಂಭ

ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರು ಮಾಡುವ ದುಷ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೊದಲು ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವರಾರು? ಯಾವ ರೂಪಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವನೆಂಬಿವೇ ನೊದಲಾದ ವಿಷಯಕ ಜ್ಞಾನವು ಅವ್ಯಕ್ತವಾದುದರಿಂದ ಸಕಲ ಚೇತನರಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರಗುರು || ಪ ||
 ಮೂಲನಾರಾಯಣನು | ಮಾಯಾ
 ಲೋಲನಂತವತಾರನಾಮಕೆ
 ವ್ಯಾಳರೂಪಜಯಾರಮಣನಾವೇಶನಿಸುವನು ||
 ಲೀಲೆಗೈವಾನಂತಚೇತನ
 ಜಾಲದೊಳು ಪ್ರದ್ಯುನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಾಂ
 ಡಾಲಯದ ಒಳದೊರಗೆ ನೆಲಸಿದ ತಾಂತಿಯನಿರುದೆ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:— ನಾರಾಯಣನು, ಮೂಲ — ಸರ್ವ ಜಗತ್ತಿಗೂ,

ಮೂಲಕಾರಣನು ಮಾಯಾಲೋಲ—ಮಾಯಾನಾಮಕ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದ ವಾಸುದೇವನು, ಅನಂತವತಾರ ಸಾಮಕ—ಅನಂತವತಾರಗಳಿಗೆ ಬೀಜಸ್ಥಾನೀವನು, ವ್ಯಾಕರೂಪ—ಸರ್ವಾಕಾರನಾದ, ಜಯಾರಮಣನು—ಜಯಾನಾಮಕ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ಪತಿಯಾದ ಸಂಕರ್ಷಣನು, ಆನೇನಿಸುವನು—ಸಕಲ ಚೇತನರಲ್ಲಿ ಅವಿಷ್ಣನಾದುದರಿಂದ ಆನೇನಿಸಿದನಿಸುವನು, ಅನಂತಚೇತನ ಜಾಲದೊಳು—ಅನಂತಾನಂತ ಜೀವಸಂಘದೊಳಗೆ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ—ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ರೂಪಿಯು, ಲೀಲೆಗೈವ—ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತ ಆಟವಾಡುತ್ತಿರುವನು. ಶಾಂತಿಯನಿರುದ್ಧ—ಶಾಂತೀರಮಣನಾದ ಅನಿರುದ್ಧನು. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾಲಂಬ—ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೆಂಬ ಮನೆಯು, ಒಳ ಹೊರಗೆ, ನೆಲಸಿಹ—ವಾಸವಾಡುತ್ತಿರುವನು. ||೧||

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು, ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಮೇತನಾಗಿ ಒಂದೇ ರೂಪದಿಂದ ಇರುವನು. ಅನೇ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮೂಲಕಾರಣನಾಗಿರುವನು. ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಅನಿರುದ್ಧನೆಂಬ ೪ ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವನು. ಈ ೪ ರೂಪಗಳಿಗೂ, ಹೆಂಡತಿಯರಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು ಮಾಯಾ, ಜಯಾ, ಕೃತಿ, ಶಾಂತಿಯೆಂದು ೪ ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ವಾಸುದೇವಾದಿ ೪ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಪತ್ನಿಯಾಗುವರು. ಈ ೪ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಯಾಪತಿಯಾದ ವಾಸುದೇವನು, ಅನಂತಾನಂತವಾದ ಭಗವದವತಾರಗಳಿಗೆ ಬೀಜಭೂತನಾದವನು. ಜಯಾ ಪತಿಯಾದ ಸಂಕರ್ಷಣನು, ಶೇಷತೂಪದಿಂದ ಶೇಷಾಂತರ್ಗತನಾಗಿ, ಸಕಲ ಚೇತನರೊಳಗೂ ಪ್ರವಿಷ್ಟನಾಗಿ ಅಂರರೂಪಿ ಎಂದೆನಿಸುವನು. ಕೃತಿಪತಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನು ಸಕಲ ಚೇತನರಲ್ಲಿದ್ದು ನಾನಾವಿಧ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಶಾಂತೀಪತಿಯಾದ ಅನಿರುದ್ಧನು ವಾಸವಾಗಿರುವನು. ||೧||

ಐದುಕಾರಣರೂಪ ಇಷ್ಟ
 ತ್ವೈದು ಕಾರ್ಯಗಳೆನಿಸುವವು ಆ
 ರೈದುರೂಪದಿರಮಿಸುತಿಪ್ಪನು ಈ ಚರಾಚರದೀ ||

ಭೇದವರ್ಜಿತ ಮೂಜಗಜ್ಜ

ಸ್ನಾದಿಕಾರಣಮುಕ್ತಿ ದಾಯಕ

ಸ್ವೋದರದೊಳಿಟ್ಟಿಲ್ಲರನು ಸಂತೈಸ ಸರ್ವಜ್ಞಾ || ೨ ||

ಪದ್ವ್ಯಾರ್ಥ:—ಐದು ಕಾರಣರೂಪ—ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ನಾರಾಯಣಾಡಿ ಏ ರೂಪಗಳು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣರೂಪಗಳಾಗಿರುವವು. ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಕಾರ್ಯಗಳೆನಿಸುವವು—ಈ ನಾರಾಯಣಾಡಿ ಏ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ರೂಪದಲ್ಲೂ ಏ-ಏ ರೂಪಗಳಂತೆ ಅಂದರೆ; ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣ ನಾರಾಯಣ; ನಾರಾಯಣ ವಾಸುದೇವ; ನಾರಾಯಣ ಸಂಕರ್ಷಣ ನಾರಾಯಣ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ನಾರಾಯಣಾನಿರುದ್ಧನೆಂದು ಏ ರೂಪಗಳು; ಇದರಂತೆ ವಾಸುದೇವಾದಿ ೪ ರೂಪಗಳಲ್ಲೂ ವಾಸುದೇವ ನಾರಾಯಣ ವಾಸುದೇವ ವಾಸುದೇವ; ವಾಸುದೇವ ಸಂಕರ್ಷಣ; ಇದೇಪ್ರಕಾರ ಏ ರೂಪಗಳಲ್ಲೂ ಏ-ಏ ರೂಪಗಳಂತೆ ೨೫ ರೂಪಗಳು ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯರೂಪಗಳಾಗಿರುವವು. ಈಚರಾಚರದಿ— ಈ ಚರಾಚರಾಖ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಆರೈದು ರೂಪದಿ— ಕಾರಣರೂಪಗಳು ಏ; ಕಾರ್ಯ ರೂಪಗಳು ೨೫; ಒಳಗೆ ೩೦ ರೂಪಗಳಿಂದ ರಮಿಸುತ್ತಿಪ್ಪನು—ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಭೇದವರ್ಜಿತ—ಈ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಭೇದವಿಲ್ಲದವನು ಮೂಜಗ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣ—ಈ ಮೂರು ಲೋಕದ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನು; ಮುಕ್ತಿದಾಯಕ—ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವವನು; ಸರ್ವಜ್ಞ—ಸರ್ವವೂ ತಿಳಿದವನು. ಇಂತಹಾ ಸ್ವಾಮಿಯು ಸ್ವೋದರದೊಳಿಟ್ಟಿ—ತನ್ನ ಉದರದೊಳಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಎಲ್ಲರನು ಸಂತೈಸ—ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸುವನು || ೨ ||

ಪಾತ್ವರೈ:—ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನಾರಾಯಣ ವಾಸುದೇವ ಸಂಕರ್ಷಣ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂಬೀ ಏ ರೂಪಗಳು ಕಾರಣರೂಪಗಳೆನಿಸುವವು. ಘಟ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಹೇಗೆ ಮೃತ್ತಿಕೆಯು ಕಾರಣವೋ ಹಾಗೆ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಈ ರೂಪಗಳು ಕಾರಣವು. ನಾರಾಯಣಾಡಿ ಒಂದೊಂದು ರೂಪದಲ್ಲೂ ನಾರಾಯಣಾಡಿ ಏ ರೂಪಗಳಿದ್ದು ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯರೂಪಗಳಾಗಿರುವವು. ಅಂತು ನಾರಾಯಣಾಡಿ ಏ ಕಾರಣ ರೂಪಗಳು.

ಒಂದೊಂದರೊಳಗೆ ೫-೫ರಂತೆ ಕಾರ್ಯರೂಪಗಳು ೨೫ ಹೀಗೆ ೩೦ ರೂಪಗಳಿಂದ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿ ಆನಂದಪಡುತ್ತಿರುವನು. ಆದರೂ ಈ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿಲ್ಲದಿರುವನು. ಅಂದರೆ ಗುಣಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ ರೂಪಭೇದಗಳೂ ನಾಮಭೇದಗಳು ಮಾತ್ರ ಉಂಟು. ಬಂಗಾರದಿಂದ ಅನೇಕ ತರಹಾ ಒಡನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದರೆ ಒಡನೆಗಳ ರೂಪಭೇದದಿಂದ ನಾಮಭೇದಗಳು ಮಾತ್ರ ಏರ್ಪಡುವುವೇ ಹೊರತು ಬಂಗಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಭೇದವಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ, ಮೂಲರೂಪ ಅಂತರೂಪ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣ ಕಾರ್ಯ ರೂಪಗಳಿಗಾಗಲೀ ರಾಮ, ಕೃಷ್ಣ, ಮತ್ಸ್ಯ, ಕೂರ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಅವತಾರ ರೂಪಗಳಲ್ಲಾಗಲೀ ರೂಪಭೇದದಿಂದ ನಾಮಭೇದ ಮಾತ್ರ ವಿರುವವೇ ಹೊರತು ಆನಂದಾದಿಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕರ್ತನು; ಆದಿಶಬ್ದದಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಣ, ಸಂಹಾರ, ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವವನು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಜೀವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನು.

ಕಾರ್ಯಕಾರಣಕರ್ತೃಗಳೊಳು ಸ್ವ
 ಭಾರ್ಯರಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಕಪಿಲಾ
 ಚಾರ್ಯಕ್ರೀಡಿಸುತಿಪ್ಪ, ತನ್ನೊಳು ತಾನೆ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಲೀ ||
 ಪ್ರೇರ್ಮನಲ್ಲ ರಮಾಬ್ಧ ಭವಭವ
 ರಾರ್ಯರಕ್ಷಿಸಿ ಶಿಕ್ಷಿಸುವನು ಸ್ವ
 ವೀರ್ಯದಿಂದಲಿ ದಿವಿಜದಾನವ ತತಿಯದಿನದಿನದಿ || ೩ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಕರ್ತೃಗಳೊಳು=ಕಾರ್ಯವಸ್ತುಗಳಲ್ಲೂ, ಕರ್ತೃಗಳಲ್ಲೂ, ಸ್ವಭಾರ್ಯರಿಂದೊಡಗೂಡಿ=ತನ್ನ ಹೆಂಡರಿಂದೊಡಗೂಡಿ, ಕಪಿಲಾಚಾರ್ಯ= " ಕಂ ಸುಖಂ ಪಿಬತೀತಿ ಕಪಿಃ ಲಾತೀತಿ ಲಃ ಲೋಕ ಗುರುತ್ವಾದಾಚಾರ್ಯಃ=ಸಚಾಸೌ ಕಪಿಲಾಚಾರ್ಯ " ಎಂಬವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಸುಖವನ್ನು ಪಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ, ಸರ್ವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ಕಪಿಲನೆಂದು ಹೆಸರು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಉಪದೇಷ್ಯನಾದುದರಿಂದ ಆಚಾರ್ಯನೆಂದು ಹೆಸರು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದಲ್ಲಿ " ಮಹರ್ಷಿಃ ಕಪಿಲಾಚಾರ್ಯ " ಎಂದು

ಹೇಳಿರುವರು. ಇಂತಹಾ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನೊಳು ತಾನೇ, ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಲಿ= ತನ್ನಿಚ್ಛೆಯಿಂದಲೆ, ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿಪ್ಪ=ಲೀಲೆಮಾಡುತ್ತಿರುವನು. ತಾನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರೇರಕನೇ ಹೊರತು, ಪ್ರೇರಣನಲ್ಲ=ತಾನುಒಬ್ಬರಿಂದ ಪ್ರೇರಣನಲ್ಲ, ಅಂದರೆ ತನಗೆ ಯಾರೂ ಪ್ರೇರಕರಿಲ್ಲ. ರಮಾಬ್ಜ ಭವ ಭವರ=ರಮಾ=ರಮಾದೇವಿಯರು ಅಬ್ಜ ಭವ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಭವರ=ರುದ್ರದೇವರು ಇವರಿಗೆ ಆರ್ಯ=ಹಿರಿಯವನೆಂದೆನಿಸಿದ, ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಸ್ವವೀರ್ಯದಿಂದಲಿ=ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೆ, ದಿವಿಜ=ದೇವತೆಗಳು ದಾನವ=ದೈತ್ಯರು ಇವರುಗಳ ತತಿಯ=ಸಮಾಹವನ್ನು, ದಿನದಿನದಿ=ಪ್ರತಿದಿನದಲ್ಲೂ ರಕ್ಷಿಸಿ ಶಿಕ್ಷಿಸುವನು, ದೇವಸಂಘವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವನು; ದಾನವಸಂಘವನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸುವನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಕಾರ್ಯವಾದ ಒಂದೊಂದು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಕಾರಣ ಕರ್ತೃಗಳು ಇದ್ದೇ ಇರುವರು. ಘಟವು ಕಾರ್ಯವು ಇದಕ್ಕೆ ಮೃತ್ತಿಕೆಯು ಕಾರಣ; ಅವಾಂತರಕಾರಣ ದಂಡ ಮೊದಲಾದವು; ಕರ್ತಾ ಕುಂಬಾರನು. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ರೇತಸ್ಸು ಕಾರಣ; ಸ್ತ್ರೀ ಅವಾಂತರಕಾರಣ; ಪುರುಷನು ಕರ್ತ; ಹೀಗೆ ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಕಾರ್ಯವಸ್ತು, ಕಾರಣವಸ್ತು, ಕರ್ತೃಗಳು ಇವುಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ರಮಿಸುವನು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲರಿಗೂ ಪ್ರೇರಕನು ತಾನೇ; ತನಗೆ ಪ್ರೇರಕರು ಮತ್ತಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಬ್ರಹ್ಮಾ ವಾಯು, ರುದ್ರ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ವ್ಯಾಮಿಯೆನಿಸಿದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ದೇವಸಂಘವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾ ದೈತ್ಯಸಂಘವನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸುತ್ತಾ ಕ್ರೀಡಿಸುವನು. || ೩ ||

ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜಡಚೇತನಾತ್ಮಕ ಪ್ರಸಂಚದಲ್ಲಿ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿ ಸಕಲ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾಗಿರುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:--

ಈ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿನೊಳಗಾ-
 ಕಾಶದೊಳಗಿರುತಿಪ್ಪ ವ್ಯಾಪ್ತಾ-
 ವೇಶನವತಾರಾಂತರಾತ್ಮಕನಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮ ||
 ನಾಶರಹಿತ ಜಗತ್ತಿನೊಳಗವ-
 ಕಾಶದನು ತಾನಾಗಿ ಯೋಗೀ-

ಶಾಶಯಸ್ಥಿತ ತನ್ನೊಳಗೆಲ್ಲರನಿಟ್ಟು ಸಲಹುವನು || ೪ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:— ಈ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿನೊಳಗೆ=ಈ ಸಕಲ ಪ್ರಪಂಚ ದೊಳಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮೊದಲು ತೃಣಜೀವರವರೆಗೂ ಇರುವ ಸರ್ವ ಚೇತನರಲ್ಲೂ, ಘಟಪಟಾದಿ ಸಕಲ ಜಡಗಳಲ್ಲೂ, ಆಕಾಶದೊಳು=ಅವ-ಕಾಶವುಳ್ಳ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲೂ, (ಉಪಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಜಡವಾದ ಉದಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.) ಹೀಗೆ ಸರ್ವ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲೂ, ವ್ಯಾಪ್ತ=ವ್ಯಾಪ್ತರೂಪನಾಗಿಯೂ, ಆವೇಶನು=ಆವೇಶರೂಪನಾಗಿಯೂ, ಅವತಾರ=ಅವತಾರರೂಪನಾಗಿಯೂ, ಅಂತರಾತ್ಮಕನಾಗಿ=ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ರೂಪನಾಗಿಯೂ, ನಾಶರಹಿತ=ಜೀವರಂತೆ ಸ್ಥೂಲದೇಹ ನಾಶವಾಗಲಿ, ಲಿಂಗಶರೀರ ನಾಶವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ. ಯೋಗೀಶಾಶಯಸ್ಥಿತ=ಯೋಗಿಗಳ ಹೃದಯಾಕಾಶನಿವಾಸಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಜಗತ್ತಿನೊಳಗೆ, ಅವ-ಕಾಶದನು ತಾನಾಗಿ=ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ವಾಸಮಾಡಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡುವವನು ತಾನಾಗಿ, ಎಲ್ಲರ=ಸಕಲಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು, ತನ್ನೊಳಗೆಟ್ಟು ಸಲ-ಹುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:— ಉದಕ, ಆಕಾಶ, ಪರ್ವತ ಮೊದಲಾದ ಜಡ-ಗಳಲ್ಲೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮೊದಲು ತೃಣಜೀವರವರೆಗೂ ಎಲ್ಲಾ ಚೇತನ-ರುಗಳಲ್ಲೂ ತದ್ರೂಪ ತದಾಕಾರನಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ರೂಪಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪ್ತರೂಪನೆಂದು ಹೆಸರು. ಬಲರಾಮ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಸಾಂಬ ಮೊ-ದಲಾದವರಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟವಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಭಿನ್ನಾಂಶಗಳಿಗೆ ಆವೇಶರೂಪ-ವೆಂದು ಹೆಸರು. ರಾಮ ಕೃಷ್ಣಾದಿಗಳು ಅವತಾರ ರೂಪಗಳು. ಸರ್ವಪ್ರಾ-ಣಿಗಳ ಅಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪವು ಅಂತರಾತ್ಮಕವು. ಹೀಗೆ ೪ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಆದರೂ ಎಲ್ಲರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರನಾಗನು. ಕಣ್ಣಿಗೆಕಾಣದಮೇಲೆ ಇಲ್ಲವೆಂದೇಕೆ ಹೇಳಬಾರದೆಂದರೆ, ಯೋಗೀಶಾಶಯ ಸ್ಥಿತನೆಂದರು. ಯೋಗಿಗಳು ತಮ್ಮ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವರು. ನಾವು ಕಾಣದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಪರ-ಮಾತ್ಮನೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದೇ? ಇಂಡಿಯಾ ದೇಶದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ನ್ನು ನಾವು ನೋಡದಮಾತ್ರದಿಂದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳ-ಲಾದೀತೆ? ನೋಡಿದವರು ಬಹುಜನಿರುವುದರಿಂದ ಹಾಗೆಹೇಳಲು ಆಗು-

ವುದಿಲ್ಲ. ಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ಕಾಣಬೇಕಾದರೆ ಅವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರಸುತ್ಯೆಗಳನ್ನು ಯಾವರೀತಿ ಮಾಡಬೇಕೋ ಅದರಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಾಣುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ತಪಸ್ಸು ನೊಡಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಸಾಧಿಸಬೇಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ನಾಶ ರಹಿತನೆಂದರೆ ಜೀವರಿಗೂ ನಾಶವಿಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ನಾಶವಿಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವೇನೆಂದರೆ, ಜೀವನಿಗೆ ನಾಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಜೀವರಿಗೆ ಬರತಕ್ಕ ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರಗಳಿಗೆ ನಾಶ ಉಂಟು. ಕಡೆಗೆ ಲಿಂಗ ಶರೀರ ನಾಶವಾಗುವುದು. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇಂತಹಾ ನಾಶವೂ ಇಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಶರೀರಕ್ಕೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಜೀವರಿಗೂ ಜಡ ದೇಹಗಳಿಗೂ ಭೇದ ಉಂಟು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವರಿಗೆ ದೇಹ ನಾಶ ಉಂಟು. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಲ್ಲ. ಇಂತಹಾ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತನ್ನೊಳಗೆ ವಾಸಮಾಡಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಟ್ಟು ಒಳಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ರಕ್ಷಿಸುವನು.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದುದನ್ನೇ ವಿಶದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ:—

ದಾರು ಪಾಪಾಣಗತ ಪಾವಕ

ಬೇರೆಬೇರಿಪ್ಪಂತೆ ಕಾರಣ

ಕಾರ್ಯಗಳ ಒಳಗಿದ್ದು ಕಾರಣಕಾರ್ಯನೆಂದೆನಿಸಿ ||

ತೋರಿಕೊಳ್ಳದೆ ಎಲ್ಲರೊಳು ವ್ಯಾ-

ಪಾರ ಮಾಡುವ ಯೋಗ್ಯತೆಗಳನು

ಸಾರ ಫಲಗಳನುಣಿಸಿ ಸಂತ್ಯೆಸುವ ಕೃಪಾಸಾಂದ್ರಾ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ದಾರು = ಕಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಗೂ, ಪಾಪಾಣಗತ = ಕಲ್ಲುಗಳೊಳಗೂ ಇರುವ, ಪಾವಕ = ಅಗ್ನಿಯು, ಬೇರೆಬೇರಿಪ್ಪಂತೆ, ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪತ್ಯೇಕವಾಗಿರುವಂತೆ, ಕಾರಣ = ಕಾರಣವಸ್ತುಗಳು, ಕಾರ್ಯಗಳ = ಕಾರ್ಯವಸ್ತುಗಳು, ಇವುಗಳ, ಒಳಗಿದ್ದು, ಕಾರಣ ಕಾರ್ಯನೆಂದೆನಿಸಿ = ತಾನೇಕಾರಣನೂ, ಕಾರ್ಯನೂ ಆಗಿ, ಆಯಾ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿ, ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ = ಯಾರಿಗೂ ಗೋಚರನಾಗದೆ, ಕೃಪಾಸಾಂದ್ರ = ದಯಾಪೂರ್ವನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಎಲ್ಲರೊಳು, ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡುವ = ಸಕಲರಲ್ಲೂ ಇದ್ದು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುವನು. ಯೋಗ್ಯತೆಗಳನುಸಾರ = ಅವರವರಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಫಲಗಳನುಣಿಸಿ, ಸಂತ್ಯೆಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಕಾಷ್ಟದಲ್ಲೂ ಕಲ್ಲುಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿಯು ಇದ್ದೇ ಇರುವನು ಆದರೂ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾಷ್ಟವನ್ನು ಮಥನ ಮಾಡಿದರೆ ಅಗ್ನಿಯು ಕಾಣುವುದು. ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಹೊಡೆದರೆ ಬೆಂಕಿ ಬೀಳುವುದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಗೆಯು ಕಾರಣವು, ಅಗ್ನಿಯು ಕಾರ್ಯವೂ ಆಗಿರುವುವು. ಇದರಂತೆ ಕಲ್ಲು ಕಾರಣ, ಕಾರ್ಯವು ಅಗ್ನಿ. ಅಗ್ನಿಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಬೇಧವಿಲ್ಲ. ಕಾರಣ ವಸ್ತು ಬೇರೆ, ಕಾರ್ಯವಸ್ತು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಾಣುವುದು. ಕಾಷ್ಟದಲ್ಲಿರುವಾಗ್ನಿಯು ಕಾಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ ಹೇಗೆ ನಿರ್ಲಿಪ್ತವಾಗಿರುವದೋ ಹಾಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾಗಿರುವನು. ಕಾಷ್ಟದಲ್ಲಿರುವಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಯಾರೂ ಕಾಣುವಂತಿಲ್ಲ. ಮಥನ ಮಾಡಿದರೆ ಗೋಚರಿಸುವದು. ಅದರಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಕಾಣುವಂತಿಲ್ಲ. ಯೋಗಿಗಳು ಯೋಗದೂಢದಾಗಿ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವರು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾರಣ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಕಾರ್ಯವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ತದಾಕಾರನಾಗಿ, ತಚ್ಛಬ್ದ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದು ಅವರವರ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಾನು ಮಾಡಿ ಅವರಿಂದಲೂ ಮಾಡಿಸುವನು. ಮತ್ತೂ ಆ ಸಂಬಂಧವಾದ ಫಲಗಳನ್ನು ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಅವರಿಗುಣಿಸುವನು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಕೃಪಾಸಾಂದ್ರನೆಂದರು. ಜೀವರುದ್ಧಾರಕ್ಕೋ ಸ್ಯರವೇ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಾನು ಮಾಡಿ ಫಲವನ್ನು ಜೀವರಿಗೆ ಉಣಿಸುವುದರಿಂದ ಕರುಣಾ ಪೂರ್ಣನೆಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಊರ್ಮಿಗಳವೋಲಿಪ್ಪ ಕರ್ಮಾ
 ಕರ್ಮ ಜನ್ಯ ಫಲಾ ಫಲಂಗಳೆ
 ನಿರ್ಮಲಾತ್ಮನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸಿ ಉಂಡುಣಿಸುತಿಪ್ಪೆ ||
 ನಿರ್ಮಮ ನಿರಾಮಯ ನಿರಾಶ್ರಯ
 ಧರ್ಮವಿದ್ಧರ್ಮಾತ್ಮ ಧರ್ಮಗ
 ದುರ್ಮತಿ ಜನರೊಲ್ಲನಪ್ಪತಿಮಲ್ಲ ಶ್ರೀನಲ್ಲಾ ||೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಊರ್ಮಿಗಳವೋಲಿಪ್ಪ - ಸಮುದ್ರದ ಅಲೆಗಳಂತೆ ಒಂದರ ಹಿಂದೆ ಒಂದಾಗಿ ಬರುತ್ತಿರುವ, ಕರ್ಮ = ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು; ಅಕರ್ಮ-ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಡುವುದು

ಏನು ಮಾಡುವೆಯೆಂದು ಕೇಳಿದನು. ಆಗ ಅರ್ಜುನನು ಹೇಳಿದುದೇನೆಂದರೆ, ಮುಖ್ಯಭಾಗತಃ ತ್ವರ್ಯಾ ನಿರ್ಣಯ ೨೭ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ತಮಾಹ ಗಾಂಡೀವಂದಾತುಂ ಯೋವದೇತ್ತದ್ವಧೋ ಮಯಾ | ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ತಸ್ತತೋಹ ಸ್ಮಿ ನೃಪ ಮಿತ್ಯಾಹತಂ ಹರಿಃ || ಸತ್ಯಸ್ಯ ವಚನಂ ಶ್ರೇಯಃ ಸತ್ಯ ಜ್ಞಾನಂತು ದಾಷ್ಕರಂ || ಯತ್ಸತಾಂ ಹಿತಮತ್ಯಂತಂ ತತ್ಸತ್ಯ ಮಿತಿ ನಿಶ್ಚಯಃ || ಧರ್ಮಸ್ಯಾಚರಣಂ ಶ್ರೇಯೋ ಧರ್ಮ ಜ್ಞಾನಂತು ದುಷ್ಕರಂ || ಯಃ ಸ ತಂ ಧಾರಕೋ ನಿತ್ಯಂ ಸಧರ್ಮ ಇತಿ ನಿಶ್ಚಯಃ || ಕೌಶಿಕಾಪ್ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಹಿ ಲೀನಂ ಗ್ರಾಸು ಜನಂ ಕ್ವಚಿತ್ || ತಸ್ಯ ರೇಷ್ವಭಿಧಾರೈವ ನಿಯಂ ಪ್ರತ್ಯ ವದ್ಯತ || ಕರ್ಪಿದ್ಯಾವಧೋ ಮೃಗಂ ಹತ್ವಾ ಮಾತಾ ಪಿತೃ ನಿಮಿತ್ತತಃ || ಭಕ್ಷುರ್ನವಭ್ಯಗಾತ್ಸರ್ವಗ ಮಸುರೋಸೌ ಮೃಗೋಯತಃ || ಉಪ್ರವಾಯ ಲೋಕಸ್ಯ ತಪಶ್ಚ ರತಿ ದುರ್ಮತಿಃ || ತಸ್ಮಾತ್ಸದ್ಧಾರಕೋ ಧರ್ಮಃ ಇತಿ ಕೃತ್ವಾವಿ ನಿಶ್ಚಯಂ || ಮಾ ನೃಪಂಜಹಿ ಸತ್ಯಾಂಶ್ಚಂಕುರುವಾಚಾ ತಿರಸ್ಕರು || ಇತ್ಯುಕ್ತೋ ಬಹುಧಾನಿಂದತ್ ಕ್ರೋಧಾದೇವಾರ್ಜುನೋ ನೃಪಂ ||೧೦೨||೧೦೩||೧೦೪|| ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾಚಾತ್ಮನಾಶಾಯ ವಿಕೋಶಂ ಕೃತವಾಸಸಿಂ || ಪುನಃ ಕೃಷ್ಣೇನ ಪೃಷ್ಠಸ್ವ ಸ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯಮವಾಚಹ ||೧೦೫|| ತಚ್ಛೃತ್ವಾಗರ್ಹಯಿತ್ವೇನಂ ಪುನರಾಹ ಜನಾರ್ದನಃ || ಮತಿ ಪೂರ್ವಂ ದೇಹ ನಾಶಾತ್ಪಾಪಂ ಮಹದವಾಪ್ಯತೆ || ಅತೋಮಾತ್ಯಜ ದೇಹಂತು ಕುರುಜಾತ್ಯ ಪ್ರಶಂಸನಂ ||೧೦೬|| ||೧೦೭|| ವಧೋಗುರೂಣಾಂ ತ್ವಂಕಾರಃ ಸ್ವಪ್ರಶಂಸೈವಚಾತ್ಮನಃ || ಇತ್ಯುಕ್ತಸತ್ವಹಂಕಾರಾಚ್ಛಶಂ ಸಸ್ವಗುಣಾನಲಂ ||೧೦೮|| ಗುರುನಿಂದಾತ್ಮ ಪೂಜಾಚಧರ್ಮಾಯನಭನೇತ್ ಕ್ವಚಿತ್ || ತಥಾಪ್ಯರ್ಜುನಹಾರ್ದಂ ತತ್ಸಂ ಪ್ರಕಾಶ್ಯ ಜನಾರ್ದನಃ || ತಸ್ಯಲಜ್ಜಾಂಸಮತ್ಪಾದ್ಯ ನಾಶಯಿತ್ವಾಚತಂ ಮದಂ || ನಾಹಂವೇದ ಪರಂಧರ್ಮಂ ಕೃಷ್ಣ ಏವ ಗತಿರ್ಮಮ || ಇತಿ ಭಾವಂಸಮುತ್ಪಾದ್ಯದೋಷಾನಾಶಯಿತುಂ ಹರಿಃ || ಕಾಂಯಾಮಾ ಸಹತ್ಸರ್ವಮರ್ಜುನೇ ನಜಗತ್ಪತಿಃ ||೧೦೯|| ” ಅರ್ಜುನನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತಂತೆಂದನು:—
 ಕೃಷ್ಣ ! ಗಾಂಧೀವನನ್ನು ಮತ್ತೇಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಕೊಡೆಂದು ಯಾವನು ಹೇಳುವನೋ ಅವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವೆನೆಂದು ನಾನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ

ಮಾಡಿದ್ದೆನು; ಅದನ್ನು ಸತ್ಯಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಧರ್ಮರಾಜನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವೆನೆಂದನು.

ಕೃಷ್ಣ:— ಎಲೈ ಪಾರ್ಥ! ಸತ್ಯವನ್ನು ವಾಲಿಸುವುದೇನೋ ಉತ್ತಮವಾದುದೆ' ಆದರೆ; ಸತ್ಯವೆಂದರೇನು? ಅದನ್ನು ಬಲ್ಲೆಯಾ? ಸತ್ಯದ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯುವುದು ಕಷ್ಟ. ಕಂಡದ್ದು ಕಂಡಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದು ಸತ್ಯವಲ್ಲ. ಯಾವುದನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಹಿತವಾಗುವುದೋ ಅದನ್ನು ಮಾಡುವುದು, ಅಥವಾ ಹೇಳುವುದು ಸತ್ಯವು. ಇದರಂತೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದು ಪುಣ್ಯನಾಧನವು; ಧರ್ಮದ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಮಾತ್ರ ಆಗುವುದು ಕಷ್ಟ. ಕೇಳು! ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕಾಶಿಕನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿದ್ದನು. ಅವನು ಸತ್ಯವಾದಿಯೆಂದು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿದ್ದನು, ಹೀಗಿರಲು ಒಂದು ದಿವಸ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಕೆಲವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ತಮ್ಮನ್ನು ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಕಳ್ಳರಿಗೆ ಹೆವಲಿ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಆಶ್ರಮವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಮರೆಯಾದರು. ಹಿಂದೆಯೇ ಕಳ್ಳರು ಬಂದು ಸತ್ಯವಾದಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಇಲ್ಲಗೆ ಬಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಎಲ್ಲದ್ದಾರೆಂದು ಕೇಳಲು ಸತ್ಯವಾದಿಯು, ಆ ಕಳ್ಳರಿಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಇರುವ ಸ್ಥಳವನ್ನು ತೋರಿಸಿಬಿಟ್ಟನು. ಕಳ್ಳರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಹೊಡೆದು ಅವರ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಅವಹರಿಸಿದರು. ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಸತ್ಯವಾದಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಬಂದಿತು. ಅವರಿಂದ ಆತನು ಘೋರವಾದ ನರಕವನ್ನನುಭವಿಸಿದನು. (೨) ಒಬ್ಬ ಬೇಡನು ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳಿಗೆ ಆಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಒಂದು ಮೃಗವನ್ನು ಕೊಂದನು. ಆ ಮೃಗವು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಒಬ್ಬ ಅಸುರನು. ಲೋಕಹಿಂಸೆಗಾಗಿ ತವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನನ್ನು ಕೊಂದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಇವನಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಜ್ಜನರನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮ. ಹೀಗೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ಅಣ್ಣನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಉದ್ಯೋಗವನ್ನು ಒಟ್ಟು ರಾಜನನ್ನು ನಿಂದನೆಮಾಡಿಬಿಡು! ದೊಡ್ಡವರನ್ನು ನಿಂದನೆ ಮಾಡುವೆ ಅಸುರ ಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿದ ಹಾಗಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದಲೇ ಸತ್ಯಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಉಕ್ಕುವನಾಗುವೆಂದನು.

ಅರ್ಜುನನು ಈ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಧರ್ಮರಾಜನನ್ನು ನೀನು ನಿಂದ್ಯವಾದ ದ್ರೋತ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವನು! ಕೃತಘ್ನನು!

ಕೈಲಾಗದವನು! ಪರರನ್ನು ದೂಷಿಸುತ್ತಿರುವೆ; ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಭಯಪಟ್ಟು ಓಡಿ ಬಂದಿರುವೆ! ನನ್ನನ್ನು ದೂಷಿಸಲು ನೀನು ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲ, ಎಂಬಿವೇ ಮೊದಲಾದ ಮಾತಿನಿಂದ ಮನಬಂದಂತೆ ನಿಂದಿಸಿ, ಮತ್ತೂ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಂಡನು.

ಕೃಷ್ಣ:—ಮತ್ತೀನು ಮಾಡುವೆ?

ಅರ್ಜುನ:—ಕೃಷ್ಣ! ಅಣ್ಣನನ್ನು ನಾನು ದೂಷಿಸಿ ಸಂಹಾರಮಾಡಿದ ಪಾವಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದೆನು; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವೆನು.

ಕೃಷ್ಣ:—ಹುಚ್ಚನಂತೆ ಕಾರ್ಯಮಾಡುವೆ! ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಮಹಾಪಾವದ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಡುವ ಉದ್ಯೋಗವನ್ನು ಬಿಡು! ನಿನ್ನನ್ನು ನೀನೇ ಶ್ಲಾಘನೆ ಮಾಡಿಕೊ! ಅದರಿಂದ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಂತಾಗುವುದು. ಗುರುಗಳನ್ನು ನೀನು ಎಂದು ನಿಕವಚನವಾಗಿ ದೂಷಿಸಿ ಮಾತನಾಡುವುದು ಕೊಂದಂತಾಗುವುದು. ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಶ್ಲಾಘನೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ತನ್ನ ವಧೆಮಾಡಿಕೊಂಡಂತಾಗುವುದು ಎಂದು ಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಕೇಳಿ ಅರ್ಜುನನು ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ತಾನೇ ತನ್ನನ್ನು ಹೊಗಳಿಕೊಂಡನು. ಯದೃಪಿ ಗುರುನಿಂದೆಯೂ ಆತ್ಮಶ್ಲಾಘನೆಯೂ ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ, ಆದರೂ ಅರ್ಜುನನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲ ಅಹಂಕಾರವಿದ್ದಿತು. ಅವನ್ನು ಕೃಷ್ಣನು ಹೊರಗೆ ಹಾಕಿಸಿ, ಅವನಿಗೆ ನಾಚಿಕೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿಸಿ ಅವನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಮುರಿದನು. ಇದರಿಂದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ನನಗೆ ಯಾವ ಧರ್ಮವೂ ತಿಳಿಯದು; ಕೃಷ್ಣನೇ ನನಗೆ ಗತಿ! ಅವನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳುವುದೇ ನನಗೆ ಧರ್ಮವೆಂಬ ಚಿಂತನವು ಹುಟ್ಟಿತು. ಇಂತಹ ಚಿಂತನವನ್ನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಅವನ ಮೋಷವನ್ನು ಎರಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೃಷ್ಣನು ಅರ್ಜುನನಿಂದ ಈ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದನು, ಎಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವನು. ಇಂತಹ ಸೂಕ್ಷ್ಮಧರ್ಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಹೊರತು ಮತ್ತಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮವಿತ್ ಎಂದರು. ಮತ್ತು ಸ್ವಯಂ ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪನು, ಧರ್ಮಾತ್ಮರಿಂದ ಲಭ್ಯನು, ಎಂದಿಲ್ಲದವನು. ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯು, ಮಿಥ್ಯಾಚಿಂತನ ಅಸ್ಯಛಾಜ್ಞಾನ ಯಾರಲ್ಲ ಇರುತ್ತದೋ ಅವರು ದುರ್ಮತಿಗಳು. (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ವಾಕ್ಯಗಳು ಹಿಂದಿನ ಸಂಧಿ

ಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಬರೆಯುವ ಆಸಕ್ತಕಪಿಲ್ಲವೆಂದು ಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತೆ. ಇಂತಹ ದುರ್ಮತಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. || ೬ ||

ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಾಕರ್ಮ ಜನ್ಯವಾದ ಫಲಾಫಲಗಳನ್ನು ಉಂಡುಣಿಸುವೆಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ವರಮಾತ್ರನು, ದುಃಖವನ್ನೂ ಸಹ ಅನುಭವಿಸುವನೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ; ಆ ಸಂಶಯವನ್ನು ಸದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ವರಿಹರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ:—

ಜಲದ ಬಡವಾನಲಗಳಂಬುಧಿ

ಜಲವನುಂಬುವನಬ್ಬ ಮಳೆಗರೆ-

ದಿಳಿಗೆ ತಾಂತಿಯನೀವುದನಲನು ತಾನೆ ಭುಂಜಿಪುದು ||

ತಿಳಿವುದೀ ಪರಿಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ

ನಿಲಯ ಗುಣಕೃತ ಕರ್ಮಜ ಫಲಾ-

ಫಲಗಳುಂಡುಣಿಸುವನು ಸರ್ವಗ ಸರ್ವ ಜೀವರಿಗೆ || ೭ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಜಲದ ಬಡವಾನಲಗಳು=ಜಲದ=ಮೇಘವು, ಬಡವಾನಲಗಳು=ಬಡಬಾಗ್ನಿ, ಇವೆರಡು, ಅಂಬುಧಿ ಜಲವನು=ನಮುಂದೋದಕವನ್ನು, ಉಂಬುವವು=ವಾನನಾಡುವವು; ಅಬ್ಬ ಮೇಘವು, ಮಳೆಗರೆದು ಇಳಿಗೆ=ಭೂಮಿಗೆ, ತಾಂತಿಯನೀವುದು=ತಂವು ಮಾಡುವುದು, ಅನಲನು=ಅಗ್ನಿಯು, ತಾನೆ ಭುಂಜಿಪುದು=ತಾನು ಮಾಡಿದ ಫಲವನ್ನು ತಾನೇ ಸುಟ್ಟು ಬಿಡುವುದು. ಈ ಪರಿಯಲ್ಲಿ-ಈ ಪ್ರೀತಿಯಾಗಿ, ತಿಳಿವುದು, ಲಕ್ಷ್ಮೀನಿಲಯ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೆ ಮನೆಯಂತಿರುವ, ಸರ್ವಗ-ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಪ್ರೀ ವರಮಾತ್ರನು, ಗುಣಕೃತ=ಸತ್ಯ ರಜಸ್ತಪೋಗುಣಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ, ಕರ್ಮಜ=ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಜನ್ಯವಾದ, ಫಲಾಫಲಗಳ=ಮದು ದುಃಖಗಳನ್ನು, ಸರ್ವ ಜೀವರಿಗೆ, ಉಂಡುಣಿಸುವನು=ತಾನುಂಡು ಅನಲಗೂ ಉಣಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಸಮುವ್ರದಲ್ಲರುವ ಉದಕವನ್ನು, ಮೇಘ ಮತ್ತು ಬಡಬಾಗ್ನಿ ಇವೆರಡು ವಾನನಾಡುವವು. ಅದರಲ್ಲ ಮೇಘವು ತಾನು ವಾನ ಮಾಡಿದ ಉದಕವನ್ನು ಮಳೆಗರೆದು ಭೂಮಿಗೆ ತಂವುಮಾಡಿ ಜನರನ್ನು ಆನಂದವಡಿಸುವುದು. ಬಡಬಾಗ್ನಿಯು ತಾನು ವಾನಮಾಡಿದ ಉದಕವನ್ನು

ತಾನೇ ಜೀರ್ಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಂದರೆ ಆ ನೀರನ್ನು ಸುಟ್ಟುಬಿಡುವುದು. ಹೀಗೆ ಬಡಬಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಮೇಘದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಾದ ಎರಡು ಗುಣಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನಲ್ಲೇ ಇರುವನೆಂದು ಎರಡು ಉಪಮಾನಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ಜೀವರು ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಜನ್ಯವಾದ ಶುಭಫಲವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಸಮುದ್ರೋದಕವನ್ನು ಪಾನ ಮಾಡಿದ ಮೇಘವು ಮಳೆಗರೆದು ದಿವ್ಯವಾದ ಉದಕದಿಂದ ಜನರನ್ನು ತೃಪ್ತಿ ಪಡಿಸುವಂತೆ ಜೀವರಿಗೆ ಇಮ್ಮಡಿಯಾದ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಟ್ಟುಬಿಡುವನು. ಬಡಬಾಗ್ನಿಯು ತಾನು ಪಾನಮಾಡಿದ ಉದಕವನ್ನು ಸುಟ್ಟುಬಿಡುವಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ತಾನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಪಾವಫಲವನ್ನು ಸುಟ್ಟುಬಿಡುವನು. ಪಾಪಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪಾವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲೇ ಬಿಟ್ಟು ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಆ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಹಂಚುವನು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಮೇಘದ ಉಪಮಾನವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮೇಘವು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಉದಕವನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸಮುದ್ರದ ಯೋಗ್ಯತೆ ಮೀರಿ ಬರುವ ಉದಕವನ್ನು ಪಾನಮಾಡುವುದು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಹಾಗೆ ದೈತ್ಯರಲ್ಲಿ ಪಾಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವರಿಗೆ ಮೀರಿದ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ, ಮೇಘವು ಮಳೆಗರೆದು ಜನರಿಗೆ ಸುಖಕೊಡುವಂತೆ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಆ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. || ೭ ||

ಇಂತಹ ಅನುಸಂಧಾನವಿಲ್ಲದವರು ಏನೇನು ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ನಿಷ್ಫಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ಪುಸ್ತಕಗಳವಲೋಕಿಸುತ ಮಂ—

ತ್ರಸ್ತುತಿಗಳಿನಲೇನು ರವಿ ಉದ—

ಯಸ್ತಮಯ ಪರಿಯಂತ ಜಪಗಳ ಮಾಡಿ ಫಲವೇನು ||

ಹೃತ್ಸ್ಥ ಪರಮಾತ್ಮನೆ ಸಮಸ್ತಾ—

ವಸ್ಥೆಗಳೊಳಿದ್ಲೊರೊಳಗೆ ನಿ—

ರಸ್ತುಕಾಮನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸನೆಂದು ಸ್ಮರಿಸದವ || ೮ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ನಿರಸ್ತುಕಾಮನು = ತೃಪ್ತಿಸಲ್ಲುಟ್ಟು ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳ, (ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದ) ಹೃತ್ಸ್ಥ = ಎಲ್ಲರ ಹೃದಯಾಕಾಶವಾಸಿಯಾದ, ಪರಮಾ

ತ್ಮನೇ, ಎಲ್ಲರೊಳಗೆ=ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳೊಳಗೂ, ಸಮಸ್ತಾವಸ್ಥೆಗಳೊಳು=ಜಾಗ್ರತ್, ಸ್ವಪ್ನ, ಸುಷುಪ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲೂ ಇದ್ದು, ಮಾಡಿ ಮಾಡಿದನೆಂದು=ಸಕಲ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಾನು ಮಾಡಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿ ಸುವನೆಂದು, ಸ್ಮರಿಸದವ=ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡದಿರುವ ಪುರುಷನು, ಪುಸ್ತಕಗಳ, ಅವಲೋಕಿಸುತ=ನೋಡುತ್ತ ಮಂತ್ರ ಸ್ತುತಿಗಳನು, ಎನಲು=ಬಾಯಿಂದ ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತಲು, ಏನು=ಫಲವೇನು! ರವಿಉದಯ=ಸೂರ್ಯೋದಯ ಮೊದಲು, ಅಸ್ತಮಯ ಪರ್ಯಂತ, ಜವಗಳ ಮಾಡಿ ಫಲವೇನು! ನಿಷ್ಫಲ ವೆಂದರ್ಥ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ: — ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲರ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲೂ ಇರುವ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲೂ ಇದ್ದು ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆ, ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆ, ಸುಷುಪ್ತವಸ್ಥೆ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲೂ, ಸಕಲ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಾನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುವನೆಂದು ಚಿಂತಿಸದವನು, ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತ, ಏನು ವಾರಾಯಣ ಮಾಡಲಿ, ಮಂತ್ರ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠನ ಮಾಡಲಿ, ಸೂರ್ಯೋದಯ ಮೊದಲು ಅಸ್ತಮಯದ ವರೆಗೂ ಜವಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿ, ಎಲ್ಲವೂ ನಿಷ್ಫಲವೇ ಆಗುವುವು.

ಅವತಾರಿಕೆ: — ದೃಢೀಕರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಮುಲಿ ಹೇಳಿಮದನ್ನೇ ಪೃಷ್ಟಾಂತ ಸಹಿತವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ:—

ಮದ್ಯಭಾಂಡವ ದೇವನದಿಯೊಳ.

ಗದ್ದಿ ತೊಳೆಯಲು ನಿತ್ಯದಲಿ ಪರಿ.

ಶುದ್ಧನಾಹೊದೆ ಎಂದಿಗಾದರು ಹರಿಪದಾಬ್ಜಗಳ ||

ಬುದ್ಧಿ ಪೂರ್ವಕ ಭಜಿಸದವಗೆ ವಿ-

ರುದ್ಧವೆನಿಸುವವೆಲ್ಲ ಕರ್ಮ ಸ.

ಮೃದ್ಧಿಗಳ ದುಃಖವನೆ ಕೊಡುತಿಹವಧನು ಜೀವರಿಗೆ || ೯ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ: — ಮದ್ಯಭಾಂಡವ=ಹೆಂಡವನ್ನು ಹಾಕಿರುವ ಮಣ್ಣಿನ ಗಡಿಗೆಯನ್ನು, ದೇವನದಿಯೊಳಗೆ=ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ, ನಿತ್ಯದಲ್ಲ, ಅದ್ದಿ ತೊಳೆಯಲು, ಎಂದಿಗಾದರು, ಪರಿಶುದ್ಧನಾಹೋದೆ? ಇಲ್ಲ. ಅವರಂತೆ, ಹರಿ ಪದಾಬ್ಜಗಳ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಾರವಿವಗಳನ್ನು, ಬುದ್ಧಿ ಪೂರ್ವಕ=

ಅನುಸಂಧಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ಭಜಿಸದವಗೆ, ಎಲ್ಲ ಕರ್ಮ=ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳು, ವಿರುದ್ಧವೆನಿಸುವುವು. ಅಧಮ ಜೀವರಿಗೆ, ಸಮೃದ್ಧಿಗಳ ದುಃಖವನೆ= ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ದುಃಖವನ್ನು ಕೊಡುತೀಹವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅನುಸಂಧಾನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ಪರ ಮಾತ್ಮನ ಪಾದ ಕಮಲವನ್ನು ಭಜಿಸದೆ, ಜಪ, ತಪ ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಿದರೂ ಅವು ಇವನನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡವು. ಭಾಗವತ ಷಷ್ಠಸ್ಕಂಧ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ, “ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಾನಿ ಚೀರ್ಣಾನಿ ನಾರಾಯಣಪರಾಬ್ಜುಖೈಃ | ನ ವೈ ಪುನಂತಿ ರಾಜೇಂದ್ರ ಸುರಾ ಕುಂಭಮಿವಾಸಗಾಃ”

ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ವಿಮುಖರಾದವರು ಪಾಪಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ರೂಪವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೇನು ಮಾಡಿದರೂ, ಮದ್ಯದ ಕೊಡವನ್ನು ಮಹಾನದಿಗಳು ಹೇಗೆ ಶುದ್ಧಮಾಡವೋ, ಹಾಗೆ ಇವನನ್ನು ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡವು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಗಂಗೆಯು ಸಕಲ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ಶುದ್ಧಿಮಾಡುವ ಯೋಗ್ಯತೆ ಉಳ್ಳುದಾದರೂ ಮದ್ಯದ ಕೊಡವನ್ನು ಹೇಗೆ ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡದೋ ಹಾಗೆ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳು ಉತ್ತಮವಾದರೂ ಪರಸಾತ್ಮನೇ ಮಾಡಿಸಿದವನೆಂಬ ಅನುಸಂಧಾನವಿಲ್ಲದೆ ನಾನೆ ಮಾಡಿದೆನೆಂದು ತಿಳಿದ ಅಧಮ ಜೀವರು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳು ವಿರುದ್ಧ ಫಲವನ್ನೇ ಕೊಡುವವು. ಅಂದರೆ ಸಮೃದ್ಧಿಯಾದ ದುಃಖವನ್ನೇ ಕೊಡುವವು.

ಅಪತಾರಿಕೆ:—ಆದ್ದರಿಂದ ಭಕ್ತಿಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಭಗವತ್ತೀತಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮುಕ್ತಾ-

ಮುಕ್ತ ನೀಯಾಮಕನ ಸರೋದ್-

ದ್ರಿಕ್ತ ಮಹಿಮೆಗಳನವರತ ಕೊಂಡಾಡು ಮರಿಯದಲೆ ||

ಸಕ್ತನಾಗದೆ ಲೋಕವಾರ್ತೆ ಪ್ರ-

ಸಕ್ತಿಗಳನೀಡಾಡಿ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮ-

ಶ್ಯಕ್ತ ಕರ್ಮವ ಮಾಡುತಿರು ಹರಿ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದರಿತು ||೧೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತನೀಯಾಮಕನ=ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಅಮುಕ್ತರಾದ ಸರ್ವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಪ್ರೇರಕನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ, ಸರ್ವೋದ್ರಿಕ್ತ ಮಹಿಮೆಗಳ=ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನದಾಗಿರುವ ಮಹಿಮೆಗಳ, ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮರಿಯದಲೆ, ಅನವರತ=ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ಕೊಂಡಾಡು, ಸಕ್ತನಾಗದೆ=ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಾಸಕ್ತನಾಗದೆ, ಲೋಕವಾರ್ತೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಗಳ=ಲಾಕಿಕ ಸಂಬಂಧವಾದ ಹರಟೆಗಳನ್ನು, ಈಡಾಡಿ=ಬಿಟ್ಟು, ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತ್ಯುಕ್ತ ಕರ್ಮವ=ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲೂ, ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲೂ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸಿರುವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಹರಿ ಆಜ್ಞೆಯಂದರಿತು=ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಪ್ಪಣೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಮಾಡುತ್ತಿರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಮುಕ್ತರಿಗೂ, ಅಮುಕ್ತರಿಗೂ ಸಹ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಮರಿಯದೆ ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಿರು. ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಅತಿ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಡ. ಲಾಕಿಕವಾದ ಹಾಳು ಹರಟೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು “ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತೀ ಹರೇರಾಜ್ಞಾ” ಎಂಬ ಪ್ರ.ಮಾಣಾನುಸಾರ ಶ್ರುತಿ, ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಭಗವದದಾಜ್ಞೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ವಿಧ್ಯುಕ್ತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರು.

ಅನತಾರಿಕೆ:—ನಿಷ್ಕಾಮುಕನಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಕರ್ಮದಿಂದ ಲಿಪ್ತನಾಗದೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ಲೋಪವಾದರು ಸರಿಯೆ ಕರ್ಮಜ

ಪಾಪ ಪುಣ್ಯಗಳೆರಡು ನಿನ್ನನು

ಲೇಪಿಸವು ನಿಷ್ಕಾಮುಕನು ನೀನಾಗಿ ಮಾಡುತಿರೆ ||

ಸೌಪರ್ಣಿ ವರವಹನ ನಿನ್ನ ಮ-

ಹಾಪರಾಧಗಳೆನಿಸದಲೆ ಸ್ವ-

ಗಾರ್ಪವರ್ಗದೊಳಿಟ್ಟು ಸಲಹುವ ನಿತ್ಯ ಸುಖಸಾಂದ್ರ ||೧೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ನೀನು, ನಿಷ್ಕಾಮುಕನಾಗಿ=ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೆ ಭಗವತ್ತೀತಿಗಾಗಿ, ಮಾಡುತಿರೆ=ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಲೋಪವಾದರು ಸರಿಯೆ=ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಲೋಪವಾದರೂ ಸಹ, ಕರ್ಮಜ=ಕಾಮ್ಯ ಕರ್ಮ ಸಂಬಂಧವಾದ, ಪಾಪ ಪುಣ್ಯಗಳೆರಡು, ನಿನ್ನನ್ನು ಲೇಪಿಸವು.

ನಿತ್ಯ ಸುಖಸಾಂದ್ರ=ನಿತ್ಯಾನಂದ ಪೂರ್ಣನಾದ, ಸಾಪರ್ಣಿವರಸಹನ= ಸಾಪರ್ಣಿ ದೇವಿಗೆ ಪತಿಯಾದ ಗರುಡನನ್ನು ವಾಹನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ನಿನ್ನ ಮಹಾಪರಾಧಗಳಿಣಿಸದಲೆ ಸ್ವರ್ಗ=ಇಹದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಮವಾದ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಅಥವಾ ಸ್ವತಂತ್ರಿತನಾದುದರಿಂದ ಸ್ವ=ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಅವನನುಗ್ರಹದಿಂದಲೆ ಗಮ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಸ್ವರ್ಗವೆಂದು ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ ಹೆಸರು. ಅಥವಾ “ಸ್ವರತೋ ವಿಷ್ಣುಃ ತೇನ ಗತೋ ಲೋಕಃ ವೈಕುಂಠಾಖ್ಯಃ” ಸ್ವರತನಾದುದರಿಂದ ಸ್ವಃ ಎಂದು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಹೆಸರು; ಅವನು ವಾಸಮಾಡುವ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸ್ವರ್ಗವೆಂದು ಹೆಸರು; ಅಥವಾ “ಸದಾನಂದಜ್ಞಾನಮೂರ್ತಿತ್ವಾತ್ ಸ್ವರ್ಗೋ ವಿಷ್ಣುಃ” ಸರ್ವದಾ ಜ್ಞಾನಾನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದುದರಿಂದ ಸ್ವರ್ಗವೆಂದು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಹೆಸರು; ಇಂತಹ ಸ್ವರ್ಗನಾಮಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಲೋಕವಾದ ಅಪವರ್ಗದೊಳು=ಮುಕ್ತ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಸ್ವರ್ಗ ನಾಮಕವಾದ ವೈಕುಂಠದಲ್ಲಿ, ಅಪವರ್ಗದೊಳು=ಮುಕ್ತ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ, ಇಟ್ಟು ಸಲಹುವ=ಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಉದ್ಧರಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—“ಕರ್ಮಣ್ಯೋವಾಧಿಕಾರಸ್ತೇ ಮಾ ಫಲೇಷು ಕದಾಚನ” ಎಂಬ ಗೀತಾವಾಕ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ, ಸರಮಾತ್ಮನೇ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುವನೆಂದು ಅನುಸಂಧಾನ ಪೂರ್ವಕ, ಫಲವನ್ನಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಭಗವತ್ತೀತಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ದೈವ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ, ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಲೋಪ ಬಂದರೂ, ಆ ಅವರಾಧಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಕ್ಷಮಿಸುವನು. ಇವನಲ್ಲರುವ ಸಂಚಿತ, ಆಗಾಮಿ ಕರ್ಮ ಸಂಬಂಧವಾದ ನಶ್ವರ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ಸ್ವರ್ಗ ನರಕಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವಾದ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಗಳೆಲ್ಲವೂ ಇವನಿಗೆ ಲೋಪವಾಗವು. ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾದ ಪುಣ್ಯ ಮಾತ್ರ ಉಳಿಯುವದೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇವನಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನಾಗಲಿ, ನರಕವನ್ನಾಗಲಿ ಕೊಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಶಾಶ್ವತವಾದ ವೈಕುಂಠ ಲೋಕವನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟು ಉದ್ಧರಿಸುವನು. ನಿಷ್ಕಾಮುಕರಾಗಿ ಕರ್ಮ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದ್ದರಿಂದಲೆ ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಪದ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸ್ವರ್ಗವೆಂದು ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ ಹೆಸರೆಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು.

ವೈಕುಂಠವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಡುದು ಸ್ವಬದ್ಧಿಯಿಂದಲ್ಲ. ಭಾಗವತ ಪ್ರಥಮ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ೪ನೇ ಶ್ಲೋಕದ ವಿಷಯಃಧ್ವಜೀಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗಾಯ ಲೋಕಾಯವೆಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವಾಗ ಮಾಡಿದ ನಿರ್ವಚನವನ್ನೇ ಈ ಪದ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ನಿಷ್ಕಾಮ್ಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಮಹಾಸುಹಿಮೆಗಳುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಲ್ಲದೆ, ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವದಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿರುವರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸ್ವರತಸುಖಮಯ ಸುಲಭ ವಿಶ್ವಂ

ಭರ ವಿಶೋಕ ಸುರಾಸುರಾರ್ಚಿತ

ಚರಣಯುಗ ಚಾರ್ವಾಂಗ ಶಾರ್ಙ್ಗಶರಣ್ಯ ಜಿತಮನ್ಯು

ಪರಮಸುಂದರತರ ಪರಾತ್ಪರ

ತರಳಜನ ಸುರಧೇನು ಶಾಶ್ವತ

ಕರುಣಿ ಕಂಜದಳಾಕ್ಷ ಕಾಯಿನಿ ಕಂಗೊಳಿಪ ಸಿದ್ಧ

||೧೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಸ್ವರತ-ಸ್ವರಮಣನಾದ, ಸುಖಮಯ=ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದ, ಸುಲಭ-ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸುಲಭನಾದ, ವಿಶ್ವಂಭರ=ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ, ವಿಶೋಕ-ಶೋಕರಹಿತನಾದ, ಸುರಾಸುರಾರ್ಚಿತ=ಸುರ=ಮುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ, ಅಸುರ = ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರಿಂದಲೂ, “ ಅಸುಷುರತತ್ಪಾದ ಸುರೋಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಃ ” ಪ್ರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ರತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಸುರ ಎಂದು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರಿಗೆ ಹೆಸರು. ಅಥವಾ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣಮತಾವಲಂಬಿಗಳೆಂದರ್ಥ. ೧೨ನೆಯ ಸಂಧಿ ೩೦ನೆಯ ಪದ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಅಸುರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಚನ ಮಾಡಿರುತ್ತೆ. ಅಲ್ಲಿ ನೋಡತಕ್ಕದ್ದು. ಇಂತಹಾ ಮಧ್ವ ಮತಾವಲಂಬಿಗಳಿಂದಲೂ, ಅರ್ಚಿತ=ಪೂಜಿತನಾದ, ಚರಣಯುಗ=ಪಾದದ್ವಂದ್ವಗಳು, ಚಾರ್ವಾಂಗ-ಮನೋಜ್ಞವಾದ ಅಂಗಗಳುಳ್ಳ, ಶಾರ್ಙ್ಗಶರಣ್ಯ-ಶಾರ್ಙ್ಗವೆಂಬ ಧನುಸ್ಸಿನ ರೂಪವುಳ್ಳ ವಿದ್ಯಾನಾಮಕ ರಮಾದೇವಿಯರಿಗೆ ಆಶ್ರಯಭೂತನಾದ, ಜಿತಮನ್ಯು=ಜಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕೋಪವುಳ್ಳ, ಪರಮಸುಂದರತರ=ಪರಮ ಸುಂದರರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಸುಂದರತರನಾದ ಪರಾತ್ಪರಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂ

ತಲೂ ಉತ್ತಮನಾದ, ಶರಣಜನಸುರಧೇನು=ತನ್ನನ್ನು ನೋರೆಹೊಕ್ಕ ಜನರಿಗೆ ಕಾಮಧೇನುವಿನಂತಿರುವ, ಶಾಶ್ವತಕರುಣೆ=ಶಾಶ್ವತವಾದ ದಯಾಪೂರ್ಣನಾದ, ಕಂಜದಳಾಕ್ಷ-ಕಮಲದಳದಂತೆ ನೇತ್ರಗಳುಳ್ಳ, ಶ್ರೀಹರಿಯೇ, ಕಾಯೆನೆ-ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸೆಂದು ಸ್ತೋತ್ರವಾಡಲು, ಸಿದ್ಧ-ಸಿದ್ಧವಾಗಿ, ಕಂಗೋಳಿಪ=ಅಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುವನು. ಪರದಲ್ಲಿ=ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವದಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯವು ವಿಶದವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ಸುರಾಸುರಾರ್ಚಿತ ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಆಸುರರೆಂದರೆ ದೈತ್ಯರೆಂದರ್ಥ, ದೈತ್ಯಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರಿಂದ ಪೂಜಿತವಾದ ಪಾದಕಮಲಗಳುಳ್ಳ ವನೆಂದರ್ಥ. ಪದ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಮುಖ್ಯಸ್ತ್ರಾದೇವರೆಂದೊಂದರ್ಥ, ಮಧ್ಯಮತಾವಲಂಬಿಗಳೆಂದು ಮತ್ತೊಂದರ್ಥ. ಶಾರ್ಙ್ಗಶರಣ್ಯ ಎಂಬ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಶಾರ್ಙ್ಗವೆಂಬ ಧನುಸ್ಸುಳ್ಳವನಿಗೆ ಶಾರ್ಙ್ಗ ಎಂದು ಹೆಸರಾಗಬೇಕು. ಶಾರ್ಙ್ಗನೆಂದಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾರ್ಙ್ಗಶರಣ್ಯನೆಂದು ಒಂದೇ ಪದ ಮಾಡಬೇಕಾಯಿತು. ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ ೩ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೭೬ನೆಯ ಶ್ಲೋಕ " ಗಗಾತುವಾಯುರ್ಬಲ ಸಂವಿದಾತ್ಮಾ ಶರ್ಙ್ಗಶ್ಚ ವಿದ್ಯೇತಿ ರಮೈವ ಖಡ್ಗಃ || ದುರ್ಗಾತ್ಪ್ರಕಾಸೈವಚ ಚರ್ಮನಾಮ್ನಾ ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಬಲ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕರಾದ ವಾಯುದೇವರೇ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವ ಗಧೆಯಾಗಿರುವರು, ಶಾರ್ಙ್ಗಧನುಸ್ಸಿನ ರೂಪವಾಗಿ ವಿದ್ಯಾನಾಮಕ ರವಾದೇವಿಯಿರುವರು. (ದುರ್ಗಾದೇವಿಯರು ಖಡ್ಗ ಮತ್ತು ಚರ್ಮರೂಪರಾಗಿರುವರು) ಇದರಿಂದ ರವಾದೇವಿಯರೇ ಶಾರ್ಙ್ಗವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಇಂತಹಾ ರವಾದೇವಿಯರಿಗೆ ಶರಣ್ಯ ಅಂದರೆ ಮನೆಯಂತಿರುವನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ನಿರ್ಮಲನು ನೀನಾಗಿ ಕರ್ಮ ವಿ
 ಕರ್ಮಗಳನು ನಿರಂತರದಲಿ ಸು
 ಧರ್ಮನಾಮಕಗರ್ವಿಸುತ ನಿಷ್ಕಲುಷ ನೀನಾಗು |
 ಭರ್ಮಗರ್ಭನ ಜನಕ ದಯದಲಿ
 ದುರ್ಮತಿಗಳನು ಕೊಡದೆ ತನ್ನಯ
 ಹರ್ಮದೊಳಗಿಟ್ಟಿಲ್ಲಕಾಲದಿ ಕಾವಕೃಪೆಯಿಂದ

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ನೀನು, ನಿರ್ಮಲನಾಗಿ = ಶುದ್ಧ ಅಂತಃಕರಣನಾಗಿ, ಕರ್ಮವಿಕರ್ಮಗಳನ್ನು- ಪುಣ್ಯ ಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ನಿರಂತರದಲಿ, ಸುದರ್ಮನಾಮಕಗೆ=ಸುದರ್ಮನಾಮಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತ, ನೀನು ನಿಷ್ಕಲುಷನಾಗು=ಪಾಪ ವಿಮುಕ್ತನಾಗು, ಭರ್ಮಗಳಭನ-ಹಿರಣ್ಯಗಳ ಭನಾಮಕರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ, ಜನಕ-ತಂದೆಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ದಯದಲಿ-ದಯೆಯಿಂದ, ದುರ್ಮತಿಗಳನ್ನು=ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಕೊಡದೆ, ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲಿ, ತನ್ನ ಹರ್ಮದೊಳಗೆ-ತನ್ನ ಮನೆಯೊಳಗಿಟ್ಟು, ಕೃಪೆಯಿಂದ ಕಾವ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ನೀನು ಯಾವಾಗಲೂ ಶುದ್ಧಾಂತಃಕರಣನಾಗಿ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಗಳನ್ನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಸುಧರ್ಮನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸು ಅಂದರೆ ಉತ್ತಮನೆಂದರ್ಥ. ಧರ್ಮ ಅಂದರೆ “ ಧಾರಕತ್ವಾಧರ್ಮ ” ಪ್ರಸಂಚ ವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಧರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಧರ್ಮನೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು- ಇಂತಹಾ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದರಿಂದ ನೀನು ಪಾಪರಹಿತನಾಗುವೆ. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ತಂದೆಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ದಯಮಾಡಿ ನಿನಗೆ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿದಂತೆ ಮಾಡುವನು ಮತ್ತು ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಸರ್ವದಾ ಸ್ವರೂಪಾನಂದ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ನಿರಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುವುದನ್ನೇ ದಾರ್ಡ್ಯ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಕಲ್ಪಕಲ್ಪದಿ ಶರಣಜನವರ
 ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷನು ತನ್ನ ನಿಜಸಂ
 ಕಲ್ಪದನುಸಾರದಲಿ ಕೊಡುತಿಪ್ಪನು ಫಲಾಫಲವ ||
 ಅಲ್ಪ ಸುಖದಾಸೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಹಿ
 ತಲ್ಪನಾರಾಧಿಸದಿರೆಂದಿಗು
 ಶಿಲ್ಪಕಲ ಕೈಶಿಕ್ಕೆ ಶಿಲೆಯಿಂದದಲಿ ಸಂತ್ಯೆಪ ||೧೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಶರಣಜನವರ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷನು- ಶರಣಾ ಗತರಾದ ಜನರಿಗೆ ಉತ್ತಮವಾದ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದಂತಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ತನ್ನ ನಿಜ ಸಂ

ಕಲ್ಪದನುಸಾರದಲಿ- ಅನಾಧಿಯಾದ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಕೃತನುಸಾರವಾಗಿ, ಕಲ್ಪಕಲ್ಪದಿ=ಪ್ರತಿ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪದಲ್ಲೂ, ಫಲಾಫಲವ=ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು, ತಮೋಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸನ್ನು, ಮಧ್ಯರಿಗೆ ಸುಖದುಃಖ ಮಿಶ್ರವಾದ ಸಂತಾನಿಕಲೋಕವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿಪ್ಪನು. ಅಹಿತಲ್ಪನ=ಶೇಷಪರ್ಯಂತಶಾಯಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಅಲ್ಪಸುಖದ=ನಶ್ವರವಾದ ಐಹಿಕ ಸುಖಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಎಂದಿಗೂ, ಆರಾಧಿಸದಿರು - ಆರಾಧನೆ ಮಾಡಬೇಡ, ಪರಮಾತ್ಮನು, ಶಿಲ್ಪಿಕನ-ಕಲ್ಲುಬಡಿಯುವವನ, ಕೈಶಿಕ್ತಿ=ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ, ಶಿಲೆಯಂದದಲಿ-ಕಲ್ಲಿನಂತೆ, ಸಂತ್ಯೇಸ=ಸುಖಪಡಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶರಣಾಗತರನ್ನು ಪಾಲನೆ ಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದಂತಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ತನ್ನ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪ್ರತಿ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪದಲ್ಲೂ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಂದಿರುವ ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಕಲ್ಪಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ತಮೋಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸನ್ನೂ, ಮಧ್ಯಮರಿಗೆ ಸುಖದುಃಖ ಮಿಶ್ರವಾದ ಸಂತಾನಿಕವೆಂಬ ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರವನ್ನೂ ಕೊಡಿಸುವನು, ಇಂತಹಾ ಶೇಷಶಾಯಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನಶ್ವರವಾದ ಸಂಸಾರ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದಿಗೂ ಭಜಿಸಬೇಡ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಸುಪ್ರೀತನಾಗಲೆಂದು ಭಜಿಸಿದರೆ ನಿನ್ನ ಭಜನೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ನಿನಗೆ ಸುಖವನ್ನ ಕೊಡಿಸುವನು. ಕಲ್ಲುಬಡಿಯುವವನ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದರೆ ಕಲ್ಲು ನನ್ನನ್ನು ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನು ನಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡೆಂದು ಬಡಿಯುವವನನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದೇನು? ಹೇಗೆ ಶಿಲ್ಪಿಯು ತಾನಾಗಿಯೇ ಕಲ್ಲನ್ನು ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಪೂಜಾದಿಗಳುನಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುವನೋ ಹಾಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ನೀನು ಯಾವುದನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದಿದ್ದರೂ ತಾನಾಗಿಯೇ ನಿನ್ನ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಇವರು ನಮ್ಮವರು ಅವರು ಪರಕೀಯರೆಂಬ ಮೈಷಮ್ಯಾದಿಗಳಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಅವರವರ ಉಪಾಧಿನೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಅವರವರಿಗೆ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ದೇಶ ಭೇದಾಕಾಶದಂದದಿ

ವಾಸುದೇವನು ಸರ್ವಭೂತನಿ
 ವಾಸನೆನಿಸಿ ಚರಾಚರಾತ್ಮಕನೆಂದು ಕರೆಸುವನು |
 ದ್ವೇಷಸ್ನೇಹೋದಾಸೀನಗಳ
 ಳ್ಲೀ ಶರೀರಗಳೊಳಗೆ ಅವರೋ
 ಪಾಸನೆಗಳಂದದಲಿ ಫಲವೀವನು ಪರಬ್ರಹ್ಮ ||೧೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ದೇಶಭೇದಾಕಾಶದಂದದಿ - ಸ್ಥಳ ಭೇದದಿಂದ ಒಂದೇ ಆಕಾಶವು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕಾಣುವಂತೆ, ವಾಸುದೇವನು, ಸರ್ವ ಭೂತನಿವಾಸನೆನಿಸಿ=ಸರ್ವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲೂ ವಾಸಮಾಡುವವನೆಂದೆನಿಸಿ, ಚರಾಚರಾತ್ಮಕನೆಂದು=ಚರಾಚರಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ತದಾಕಾರನಾಗಿದ್ದು ಚರಾಚರ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಈ ಶರೀರಗಳೊಳಗೆ, ದ್ವೇಷಸ್ನೇಹೋದಾಸೀನಗಳಲ್ಲಿ=ದ್ವೇಷ, ಸ್ನೇಹ ಉದಾಸೀನವೆಂಬ ಮೂರು ವಿಧ ಉಪಾಸನೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅವರ-ತ್ರಿವಿಧಜೀವರ, ಉಪಾಸನೆಗಳೆಂದಲಿ=ದ್ವೇಷಮಾಡುವವರು, ಸ್ನೇಹಮಾಡುವವರು, ಉದಾಸೀನಮಾಡುವವರು ಹೀಗೆ ಮೂರು ವಿಧ ಉಪಾಸನೆಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ, ಫಲವೀವನು=ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಆಕಾಶವು ನ್ಯಾಪಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವಂತೆ, ಚರಾಚರಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಪ್ರಪಂಚದ ಸರ್ವ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ನ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಭೂತ ನಿವಾಸನೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರಾಗಿರುವದು. ಹೀಗೆ ಚರಾಚರ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ತದಾಕಾರನಾಗಿದ್ದು ಆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ತಾನೇ ಧರಿಸಿರುವನು. ಶರೀರ ಹೊಂದಿದ ಜೀವರಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷಮಾಡುವವನೆಂತಲೂ ಸ್ನೇಹ ಮಾಡುವವರೆಂತಲೂ ಉದಾಸೀನಮಾಡುವವರೆಂತಲೂ ಮೂರು ವಿಧ ಉಪಾಸಕರು ಉಂಟು. ಇವರುಗಳಲ್ಲಿ ಅವರವರು ಮಾಡುವ ಉಪಾಸನೆಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ಸ್ನೇಹಮಾಡುವವರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನೂ, ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸನ್ನೂ ಉದಾಸೀನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಮಿಶ್ರಲೋಕವನ್ನೂ ಕೊಡಿಸುವನು. ದ್ವೇಷಸ್ನೇಹೋದಾಸೀನಗಳಲ್ಲಿ ಶರೀರಗಳೊಳಗೆಂದು ಪಾಠಾಂತರ ಇದರರ್ಥ. — ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ತ್ರಿವಿಧಜೀವರ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ, ಒಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹ

ಮತ್ತೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಉದಾಸೀನ ಹೀಗೆ ವೈಷಮ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅವರವರ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅನತಾರಿಕೆ. — ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸುವದರಿಂದ ಆಗಾಮಿಸಂಚಿತಗಳು ನಾಶವಾಗುವವು. ಅಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಾಣುವರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. —

ಸಂಚಿತಾಗಾಮಿಗಳ ಕರ್ಮವಿ
ರಿಂಚಿ ಜನಕನ ಭಜಿಸೆ ಕೆಡುವವು
ಮಿಂಚಿನಂದದಿ ಪೊಳೆವ ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಹೃದಾಂಬರದೀ ||
ವಂಚಿಸುವ ಜನರೊಲ್ಲ ಶ್ರೀವ
ತ್ಸಾಂಕಿತ ಸಂಸದ್ವ್ಯಕ್ತ ತಾ ನಿ
ಷ್ಠಿಂಚನ ಜನಪ್ರಿಯ ಸುರಮುನಿಗೇಯ ಶುಭಕಾಯ ||೧೬||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ವಿರಿಂಚಿಜನಕನ = ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ತಂದೆಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಭಜಿಸೆ = ಭಜಿಸಲು, ಸಂಚಿತಾಗಾಮಿಗಳ ಕರ್ಮಸಂಚಿತ = ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ, ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಿಸಿರುವ ಕರ್ಮಗಳು, ಆಗಾಮಿ = ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾದ ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ, ಕರ್ಮಗಳು - ಇವೆರಡು ಕರ್ಮಗಳೂ, ಕೆಡುವವು = ನಾಶವೈದುವವು, ಪುರುಷೋತ್ತಮನು = ಪುರುಷೇಶ = ಕ್ಷರಾಕ್ಷರ ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಹೃದಯಾಂಬರದಿ = ನಿಮ್ಮ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ, ಮಿಂಚಿನಂದದಿ ಪೊಳೆವ = ಅಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಗೋಚರಿಸುವನು. ಶ್ರೀವತ್ಸಾಂಕಿತ ಸಂಸದ್ವ್ಯಕ್ತ = ಶ್ರೀದೇವಿಯರನ್ನೂ ಕಂಸ್ಥಭಮಣಿಯನ್ನೂ ವಕ್ರಸ್ಥಳದಲ್ಲಿರಿಸಿರುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ವಂಚಿಸುವ ಜನರ = ಡಾಂಭಿಕಭಕ್ತಿ ತೋರಿಸಿರುವವರನ್ನು, ಬಲ್ಲ = ಅಂಥವರಿಗೆ ವಲಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಷ್ಠಿಂಚನಜನಪ್ರಿಯ - ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕ ವಸ್ತುಗಳು ನಮ್ಮ ಎಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದವನು ನಿಷ್ಠಿಂಚನನು, ಇಂತಹವರಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದ ಅಥವಾ ನಿಷ್ಠಿಂಚನ ಜನರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಸುರಮುನಿಗೇಯ = ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ ಮುನಿಗಳಿಂದಲೂ ಸ್ತೋತ್ರವಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು. ಶುಭಕಾಯ = ಮಂಗಳ ಸ್ವರೂಪನು, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮಜೋನ್ಮಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾದೇವ ಪರಿಕ್ಷಯ ಎಂಬ ಅಣುಭಾಷ್ಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮ ಒಂದು ಹೊರ್ತು ಮಿಕ್ಕ ಆಗಾಮಿ ಸಂಚಿತಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಕರ್ಮಗಳೂ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಗಾದ ಕೂಡಲೇ ನಾಶವಾಗುವವು. ಪ್ರಾರಬ್ಧವು ಮಾತ್ರ ಅನುಭವಿಸಿಯೇ ಆಗ ಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಮತ್ತು ಭಿದ್ಯತೇ ಹೃದಯಗ್ರಂಥಿ ಭಿದ್ಯಂತೇಸ ಽಸಂಚಯಾಃ || ಪ್ರಿಯಂತೇ ಚಾಸ್ಯ ಕರ್ಮಾಣಿದೃಷ್ಟ್ಯ ಏತವ್ಯಾನೀಶ್ವರ ಎಂಬ ಭಾಗವತ ಪ್ರಥಮ ಸ್ಕಂಧದ ವಾಕ್ಯಾನುಸಾರ ಅಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪರ ಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಂಡಕೂಡಲೇ ಮನಃಕಲ್ಮಷವು ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ಸಕಲವಾದ ಸಂಶಯಗಳೂ ಪರಿಹಾರವಾಗುವವು, ಮತ್ತು ಅವ ಗಾಮಿ ಸಂಚಿತ ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಾಶವಾಗುವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗು ವನು. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಡದೆ ಭಜಿಸುತ್ತಾ, ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದರೆ ತನ್ನನ್ನು ನಂಬಿದ ಜನರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಪರಮಾತ್ಮನು ಹೃದಯಾಕಾ ಶದಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿ ಗೋಚರನಾಗುವನು. ಪರಮಾತ್ಮ ನನ್ನು ಕಂಡಕೂಡಲೆ ಇವನ ಆಗಾಮಿ ಸಂಚಿತಗಳೆಂಬ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಕರ್ಮಗಳು ನಾಶವಾಗಿ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮ ಸುಖವನ್ನು ಹೊಂದುವನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅನತಾರಿಕೆ. — ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದೃಢಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಬರೇ ಕರ್ಮವೇ ತಾರಕವೆಂದು ತಿಳಿದು ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವವರು ಶುದ್ಧ ಮೂರ್ಖ ರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. —

ಕಾಲದ್ರವ್ಯ ಸುಕರ್ಮ ಶುದ್ಧಿಯ
 ಪೇಳುವರು ಅಲ್ಪರಿಗೆ ಅವು ನಿ
 ಮೂಲ ಗೃಹವವಲ್ಲ ಪಾಪಗಳೆಲ್ಲ ಕಾಲದಲಿ ||
 ತೈಲಧಾರೀಯಂತವನ ಪದ
 ವಾಲಯಿಸಿ ಸ್ತುತಿಸದಲೆ ನಿತ್ಯದಿ
 ಬಾಲಿತರು ಕರ್ಮಾದಿಗಳೆ ತಾರಕವೆಂದು ಪೇಳುವರ ||೧೭||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಕಾಲ ದ್ರವ್ಯ ಸುಕರ್ಮ ಶುದ್ಧಿಯ = ಕರ್ಮಗಳನ್ನು

ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಶುಚಿಯಾದ ಕಾಲವೆನ್ನುವರು. ದ್ರವ್ಯ ಶುದ್ಧಿಯೆಂದರೆ ಸಾತ್ವಿ ನೋಡಲಾದವುಗಳಿಗೆ ದ್ರವ್ಯಾಂತರವಾದ ಹುಳಿಹಣ್ಣು ನೋಡಲಾದವುಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧಿಯು. ಶುದ್ಧವಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧವಾದ ದ್ರವ್ಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದೇ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಶುದ್ಧಿ ಎಂದು ಭಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪೇಳುವರು. ಅಲ್ಪರಿಗೆ=ಅಲ್ಪಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ, ಅವು-ಆ ಕಾಲ ದ್ರವ್ಯ ಕರ್ಮಾದಿ ಶುದ್ಧಿಗಳು, ಎಲ್ಲಕಾಲದಲಿ=ಯಾವಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಪಾಪಗಳ-ಎಲ್ಲಾ ಪಾಪಗಳನ್ನು, ನಿರ್ಮೂಲಗೈಸುವವಲ=ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶಮಾಡುವವಲ್ಲ, ತೈಲಧಾರಿಯಂತೆ-ಎಣ್ಣೆಯ ಧಾರಿಯಂತೆ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ, ಅವನ ಸದನ-ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಾರವಿಂದವನ್ನು ನಿತ್ಯ ದಾಲಯಿಸಿ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಟ್ಟಿ, ಸ್ತುತಿಸದಲಿ=ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡದ, ಬಾಲಿಶರು=ಹುಡುಗ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರು (ನೂರ್ಖರು) ಕರ್ಮಾದಿಗಳೇ ತಾರಕವೆಂದು=ಉದ್ಧಾರಕವೆಂದು ಪೇಳುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಕಾಲ ದ್ರವ್ಯ ಸುಕರ್ಮ ಶುದ್ಧಿಯ ಪೇಳುವವರೆಂಬ ಪದ್ಯಾರ್ಥ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕಾಲಶುದ್ಧಿ ದ್ರವ್ಯಶುದ್ಧಿ ಕರ್ಮಶುದ್ಧಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಭಾಗವತ ಏಕಾದಶ ಸ್ಕಂಧದ ೨೧ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು ಅದಂತೆನು:—ದೇಶ ಕಾಲಾದಿ ಭಾವಾನಾಂ ವಚನಾನ್ಮಮ ಸತ್ತಮಗುಣ ದೋಷಾ ವಿಧೀಯೇತೇ ನಿಯಮಾರ್ಥಂಹಿ ಕರ್ಮಣಾಂ” (ಇದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಉದ್ಧವನಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದುದು) ಎಲೈ ಉದ್ಧವ! ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ದ್ರವ್ಯದಿಂದ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮವು ಯೋಗ್ಯವಾದುದು. ಹಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಅಯೋಗ್ಯವಾದುದು. ಎಂದು ಕರ್ಮಗಳ ನಿಯಮಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನ ವಚನದ ಮೇಲೆ ಗುಣದೋಷಗಳು ವಿಧಿಸಲ್ಪಡುವವು. ದೇಶದಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೇಶವು ಶುದ್ಧವಾದುದೆಂದರೆ “ಕೃಷ್ಣ ಸಾರೋಥ ದೇಶಾನಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಂ ಶುಚಿ ಭವನೇತ್ || ಕೃಷ್ಣ ಸಾರೋಪಿ ಸೌವೀರ ಕೀಕಟಾ ಸಂಸ್ಕೃತುರಿಣಃ ||೮|| ಇದರರ್ಥವು ವಿಜಯ ಧ್ವಜೀಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತೆ.) ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಕರ್ಮಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ದೇಶವು ಯಾವ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಜಿಂಕೆಗಳು ತಾನಾಗಿಯೇ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವವೋ ಆ ದೇಶವು ಶುದ್ಧವಾದುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಅಥ ಎಂಬ ಪದವು ಜಿಂಕೆಗಳು ವಾಸಮಾಡುವ ದೇಶಗಳಲ್ಲದ ಮತ್ತು ಕೆಲವು ದೇಶಗಳು ಶುಚಿಯಾಗಿರುವವೆಂದು ಸೂಚಿಸುವದು. (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಶ್ಲೋಕ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ಉದಾಹರಿಸುವರು) ನದೀ ಸಮುದ್ರ ಗಿರಯಕ್ರಮಾಶ್ಚ ನನಾನಿಚ || ನಗರಾಣಿಚ ದಿವ್ಯಾನಿ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ ದಯಸ್ವಥಾ | ತೇಷಾಂಸಮಾಪಗಾಶ್ಚೈವ ದೇಶಾಯೋ ಜನಮಾತ್ರತಃ || ಕರ್ಮಣ್ಯಾಸ್ತು ಸಮಾಖ್ಯಾತಾಸ್ತದನ್ಯೇ ಕೀಕಟಾಃಸ್ಪೃತಾಃ || ತದನ್ಯೇಪಿತು ವಿದೇಶಾಃ ಕೃಷ್ಣ ಸಾರೋಷಿತಾಃಸ್ವತಃ || ಕರ್ಮಣ್ಯಾ ಏವತೇಚ್ಛೇಯಾಃ ಇತಿ ವಚನಾತ್ | ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನದೀ, ಸಮುದ್ರ, ಪರ್ವತಗಳು ಆಶ್ರಮ, ಉಪವನ, ಪುಣ್ಯಕರವಾದ ಆಯೋಧ್ಯ ಮೊದಲಾದ ನಗರಗಳು ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ ಇವುಗಳು ಇರುವ ದೇಶಗಳು, ಇವುಗಳಿಗೆ ಸುತ್ತಲೂ ಒಂದು ಗಾವುದಧ ಒಳಗಿನದೇಶಗಳು ಕರ್ಮಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದವು. ಇವುಗಳೆಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸ್ವತಃ ಜಿಂಕೆಗಳು ವಾಸಮಾಡುವ ದೇಶವಾದರೂ ಕರ್ಮಣ್ಯವೆನಿಸುವುದು ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಈಗ ಹೇಳಿದುದಕ್ಕೆ ಅಪವಾದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಿಂದ.- ಜಿಂಕೆಗಳು ತಾವಾಗಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಸೌವೀರ, ಕೀಕಟ, ಅಸಂಸ್ಪೃತ ಆರಣ್ಯ ದೇಶಗಳುನಾತ್ರ ಯಾವಾಗಲೂ ಅಶುದ್ಧವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸೌವೀರವೆಂಬ ದೇಶವು ೫೬ ದೇಶಗಳಪೈಕಿ ಒಂದು. ಕೀಕಟವೆಂದರೆ ನದಿಗಳಾಗಲಿ, ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ, ಪರ್ವತ ಮೊದಲಾದ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲದ ದೇಶವೆಂದರ್ಥ. ಪಾಷಂಡಿಗಳು ವಾಸಮಾಡುವ ದೇಶವು ಅಸಂಸ್ಪೃತವೆನಿಸುವುದು. ಈರಣವೆಂದರೆ ಸಮುದ್ರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಉಪದ್ವೀಪಗಳು. ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕರ್ಮಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ದೇಶಗಳು. ಅಂದರೆ ನದೀ, ಸಮುದ್ರ ಮೊದಲಾದವೇನಿದ್ದರೂ “ಯದಿ ನಾಧ್ಯಷ್ಟಿತಾಃಖಲೈ” ಅಲ್ಲಿನ ಜನರೆಲ್ಲರೂ ತಮೋ ಯೋಗ್ಯರೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ಅಲ್ಲಿ ವಾಸಕ್ಕೂ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಕರ್ಮಮಾಡಲು ಸುತರಾಂ ಯೋಗ್ಯವಾದುದಲ್ಲವೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಉಂಟು. “ಖಲೈರಧ್ಯುಪಿತಾ ಶ್ಚಾಪಿಯದಿ ಸದ್ಭಿರಧಿಷ್ಟಿತಾಃ || ಕರ್ಮಣ್ಯಾ ಏವತೇಚ್ಛೇಯಾ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಾನಿ ಯತ್ರಚ” ಆಯೋಗ್ಯರು ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಸಜ್ಜನರೂ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅದು ಕರ್ಮಣ್ಯವೆನಿಸುವುದು. ಮತ್ತು

ವಿಷ್ಣು ಮೂರ್ತಿಗಳು ಇರುವ ಪ್ರದೇಶಗಳೂ ಸಹ ಕರ್ಮಣ್ಯವೆನಿಸುವುವು. ದೇಶಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಕರ್ಮಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕರ್ಮಣ್ಯ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ:— (ಭಾಗವತ ಮೂಲ) ಕರ್ಮಣ್ಯೋಗುಣ ಪಾರ್ವಾ ಕಾಲೋತ್ರವ್ಯತಃ ಸ್ವತಃವಿನವಾ || ಯತೋನಿವರ್ತತೆ ಕರ್ಮಸೂರೋ ಷೋ ಕರ್ಮಕಃಸ್ತೃತಃ||೯|| ” ಯಾಗಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾಲವೇ ಶುಚಿಯಾದ ಕಾಲವೆನಿಸುವುದು. ಅಕಾಲ ಶುದ್ಧಿಯು ಸ್ವತಃ ಕರ್ಮಣ್ಯವೆಂತಲೂ ದ್ರವ್ಯದಿಂದ ಕರ್ಮಣ್ಯವೆಂತಲೂ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲ ನೋಡಲಾದವುಗಳು ಸ್ವತಃ ಕರ್ಮ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾಲವು. ದ್ರವ್ಯದಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಣ್ಯವೆಂದರೆ ವಸಂತ ಕಾಲವೆಂದ ಲಾದವು ಯಾಗಕಾಲವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದು ವಸಂತ ಋತುವಿನ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಣ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದು ಯಾವ ಕಾಲ ದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮ ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ನಿಷೇಧಮಾಡಿರುವರೂ ಆ ಕಾಲವು ಸರ್ವೋಪನೇಂದು (ಅಶುದ್ಧವೆಂದು) ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದಾವುದೆಂದರೆ “ ನಿಶಿಠೋ ಮಧ್ಯಮಾರಾತ್ರಿಃ ರಾಕ್ಷಸಾನಾಂತು ಗೋಚರಃ ” ನಿಶಿಠವಾದ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ ಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ರಾಕ್ಷಸರ ಪಾಲಾಗುವುದು. ಅದು ರಾಕ್ಷಸ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾಲವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದುದರಿಂದ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅ ಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಅಂದರೆ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾಲ ಎಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ. ದ್ರವ್ಯದ ಶುದ್ಧಿಯು ಬಹು ಪ್ರಕಾರವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ದ್ರವ್ಯಸ್ಯ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ:—

ದ್ರವ್ಯಸ್ಯ ಶುದ್ಧ ಶುದ್ಧೇಚ ದ್ರವ್ಯೇಣ ವಚನೇನಚ || ಸಂಸ್ಕಾರೇಣಾಥ ಕಾಲೇನ ಮಹತ್ಪಾಲ್ಪತಯಾಥವಾ ||೧೦|| ಶಕ್ತ್ಯಾ ಶಕ್ತ್ಯಾಚ ವಾಗ್ಬುದ್ಧ್ಯಾಸ ಮೃದ್ಯಾ ವಾತಥಾತ್ಮನಃ || ಅನ್ಯೇ ಶುದ್ಧಂತಿ ಹಿತಧಾದೇಶಾ ವಸ್ಥಾನು ಸಾರ ತಃ ||೧೧|| ಧಾನ್ಯದಾರ್ವಸ್ಥಿ ತಂತೂನಾಂ ರಸ ತೈಜನ ಚರ್ಮಣಾಂ | ಕಾಲ ವಾಯ್ವಗ್ನಿ ಮೃತ್ತೋಯೈಪರಾರ್ಥಿವಾನಾಂ ಯುತಾಯುತೈಃ ||೧೨|| “ ಇ ತ್ಯಾದಿ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡಲು ದ್ರವ್ಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಕೆಲವು ದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆ ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದಲೂ ಕಾಲ ದಿಂದಲೂ ದೊಡ್ಡವಸ್ತು ಸಣ್ಣವಸ್ತುಗಳ ಬೇಧದಿಂದಲೂ ಶಕ್ತಿ ಅಶಕ್ತಿ ವಾ

ಈ ಬುದ್ಧಿ ದೇಶಾದಿಗಳಿಂದ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ತೀಯಬೇಕು. ಇದರ ವಿವರ.—ತಾಮ್ರ ಮೊದಲಾದ ಪಾತ್ರೆಗಳಿಗೆ ಉಚ್ಚಿಷ್ಟ ಅನೇಧ್ಯಾದಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಆಶುದ್ಧಿಯಾಗುವುದು. ಅದು ಹುಳಿಹಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಶುದ್ಧಿಯಾಗುವುದು. . . ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಭಂಡಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಚ್ಚಿಷ್ಟಾದಿಗಳಿಂದ ಆಶುದ್ಧಿಯಾದರೆ ಮಹಾತ್ಮರ ಬಾಯಿಂದ ಅದು ಶುದ್ಧವೆಂದು ಬಂದರೆ ಅದು ಶುದ್ಧವಾಗುವುದು. ಆ ಭಂಡವು ಎತ್ತಲು, ತೋಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ದೊಡ್ಡವರ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ಶುದ್ಧಿಯೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳು ತೋಳಿಯುವುದರಿಂದಲೇ ಶುದ್ಧಿಯಾಗುವವು. ಪುಷ್ಪ ಹಿತ್ತಾಳೆ ತಾಮ್ರ ಮೊದಲಾದವು ತೋಳಿದರೆ ಶುದ್ಧಿಯು ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಆಶುದ್ಧವು, ಕೆಲವು ಯಾವಾಗಲೂ ಆಶುದ್ಧವೆ. ಆವು ರೂಪವೆಂದರೆ, ರಕ್ತಿಯ ವಾಹನ ಅಸಂಸ್ಕೃತವಾಣಿ ಅಂದರೆ ಭಗವತ್ಸಂಬಂಧವಲ್ಲದ ಊಹಕರಣಗಳಿಂದರ್ಥ. ವೈಜ್ಞಾನಿಕರು ಮೊದಲಾದವರ ಮನೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಕಾಲದಿಂದ ಶುದ್ಧಿಯಾಗುವುದು. ಅಂದರೆ ಕೆಲವುಕಾಲ ಹಾಳುಹಾಕಿ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯಹವಾಚಿನಾದಿಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಭಾವ. ಆನ್ನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದಮೇಲೆ ಒಂದು ಯಾವುದಾದರೂ ಶುದ್ಧಿಯು. ಯಾವನಂತರ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಆಶುದ್ಧಿ. ಅನ್ನವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಭಕ್ಷಾದಿಗಳು ಇದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿಲ್ಲ. ವಿನೋದಕೇನ ಯಃಶ್ಚಕ್ಷಂ ಯತ್ಪಕ್ಷಂಚಘೃತಾದಿನಾ || ಸರ್ವಂ ತತ್ಪಲವದ್ಗ್ರಾಹ್ಯಂ || ಎಂಬ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಚಾರದಿಂದ ನೀರಿಲ್ಲದೆ ಹಾಲು, ತುಪ್ಪ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಪಕ್ಷವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹಣ್ಣಿನಂತೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅನ್ನಾದೀನಾಂ ಮಹತ್ವೇಶ್ವಾದಿ ಸ್ವರ್ಶೇಸ್ಪಂಷ್ಪಾಂಶತ್ಯಾಗೇ ನಸಿಷ್ಟಸ್ಯಶುದ್ಧಿಃ || ಅಥವಾನ್ನಸ್ಯ ಅಲ್ಪತಯಾ ಶನಾಸ್ಪಷ್ಟಸ್ಯತಸಾ ಶುದ್ಧಿಃ ಅನ್ನಾದಿಗಳನ್ನು ರಾಶಿಹಾಕಿರುವಾಗ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಾಯಿ ಮುಟ್ಟಿಬಿಟ್ಟರೆ ಮುಟ್ಟಿದ ಭಾಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಾಕಿ ಉಳಿದ ಭಾಗವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲುಬಹುದು. ಒಂದು ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಅನ್ನವನ್ನಿಟ್ಟಿದ್ದು ನಾಯಿ ಮುಟ್ಟಿಬಿಟ್ಟರೆ ಎಲ್ಲವು ಆಶುದ್ಧಿಯಾಗುವುದು. ಅಲವಾದ ಇರುವೆ ಮುಂತಾದವು ವ್ಯತವಾದುದನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಕೊಂಡರೆ ಆಶುದ್ಧಿ ಇಲ್ಲ.

ದೊಡ್ಡದಾದ ವಸ್ತು ಮೃತನಾದುದನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಅಶುಚಿಯುಂಟು. ಶಕ್ತನಾದ ಪುರುಷನು ಅಶುಚಿತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ರೂಪವಾಗಿ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರಾದಿಗಳನ್ನೂ ಚಾಂದ್ರಾಯಾಣಾದಿ ವ್ರತಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಶುದ್ಧನಾಗುವನು. ಜ್ವರಾದಿಗಳಿಂದ ರೋಗಿಯಾದವನಿಗೆ ದೇಹತಾರಾಧನೆ ನಿತ್ಯ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನದಿಂದ ಶುದ್ಧನಾಗುವನು. ಬಹಳ ಆಶಕ್ತನಾಗಿದ್ದರೆ ಮಹಾತ್ಮರ ವಚನದಿಂದ ಶುದ್ಧನಾಗುವನು. ಶುದ್ಧನಾದರೂ, ಮಹಾತ್ಮರು ಆಶುದ್ಧನೆಂದು ಬಿಟ್ಟರೆ ಅಶುದ್ಧನೇ ಆಗುವನು. ಆಶುದ್ಧನಾದರೂ ಮಹಾತ್ಮರ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಶುದ್ಧನಾಗುವನು. ಬುದ್ಧಿಗೆ ಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು ಸುರಪಾನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯು ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದರೆ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಅಶುಚಿಯು ಬಂದಿತು. ಹರಿಕಥಾ ಶ್ರವಣಾದಿ ಪುಣ್ಯ ನಿಶ್ಚಯವಾದರೆ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಶುದ್ಧಿಯು ತನಗೆ ಇರುವ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಪುರುಷನಿಗೆ ಶುದ್ಧಿಯೂ ಅಶುದ್ಧಿಯೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುವು. ಹೇಗೆಂದರೆ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಸತ್ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ದಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಶುದ್ಧನಾಗುವನು. ಆ ಸತ್ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ದಾನ, ವೇಶ್ಯಾ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ಹಣವನ್ನು ಖರ್ಚು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಆಶುದ್ಧನಾಗುವನು. ಇತ್ಯಾದಿ ಬಹು ವಿಧವಾದ ದ್ರವ್ಯ ಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಕರ್ಮ ಶುದ್ಧಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ಕರ್ಮಾಂಗ ಶುದ್ಧಿಯು ಅವಶ್ಯಕವು. ಅದೆಂತೆನೆ :— “ ಸ್ನಾನ ದಾನ ತಪೋವಸ್ಥಾ ವೀರ್ಯ ಸಂಸ್ಕಾರ ಕರ್ಮಭಿಃ || ಮದ ಭ್ಯಾಸಾನ್ಮನ ಶೌಚಂ ಕೃತ್ವಾ ಕರ್ಮಾಚರೇ ದ್ವಿವಿಜಃ || ೧೪ || ಮಂತ್ರಸ್ಯ ಚಠರಿ ಜ್ಞಾನಂ ಕರ್ಮ ಶುದ್ಧಿರ್ವ ದರ್ಪಣಂ || ಧರ್ಮಃ ಸಂಪಾದ್ಯತೇ ಸದ್ವಿಃ ಅಧರ್ಮಸ್ತು ವಿಕರ್ಯಯೈಃ || ೧೫ || ಸ್ನಾನ, ದಾನ, ತಪಸ್ಸು ಇವುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಯೌವನಾದಿ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಊರ್ಧ್ವವೃಂದ್ರಧಾರಣ, ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಮೊದಲು ನನ್ನ ಪೂಜಾ ಪರ್ಮಂತರವಾದ ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಇದರಿಂದ ಮನಃ ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಮೇಲೆ ತನ್ನಿಷ್ಟವಾದ ವಿಶೇಷ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಮಂತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಜಪಿಸಿ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ಮೊದಲು ಮಂತ್ರಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮ

ಶುದ್ಧಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ನನಗೆ ಕರ್ಮಗಳನ್ನರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣವೆಂದು ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕರ್ಮಶುದ್ಧಿಯಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಭಾಗವತನಿಕಾದಶ ಸ್ತಂಭದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು. ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ರೂಪವಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳ ಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಾಲ ದ್ರವ್ಯ ಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳುವರು. ಆದರೂ, ಬರೇ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ರೂಪವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡರೂ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಇವು ಎಲ್ಲಾ ಪಾಪವೂ ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವಂತಿಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಾರವಿಂದದಲ್ಲಿ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ಮನಸ್ಸನ್ನಿಟ್ಟು ಭಜನೆ ಮಾಡದೆ ಬರೇ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮಾಡಿದರೆ ಅದರಿಂದೇನು ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ನಿತ್ಯ ಕರ್ಮಗಳು ಸಂಧ್ಯಾವಂದನಾದಿಗಳು ಮಾಡೇ ತೀರಬೇಕು. ಆ ಕರ್ಮಗಳು ಭಗವದರ್ಪಣದಿಂದ ಶುದ್ಧಿಯಾಗುವವು. ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಕರ್ಮಗಳು ದಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವೇ ಹೊರತು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ದಾಸ್ಯಾರೂ ಕರ್ಮವೇ ತಾರಕವೆನ್ನುವರು ಮೂರ್ಖರೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮ ಮಾರ್ಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ಜ್ಞಾನ ಮಾರ್ಗವೇ ಉತ್ತಮವೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಮತ್ತು ಕೆಸರಿಂದ ಕೆಸರ ತೊಳೆದಂತೆ ಕರ್ಮದ ಫಲವೆಂದು ದಾಸರ ನಾಕೃವಿರುವುದು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಬ್ರಹ್ಮಾಧಿಗಳೇ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಮೆಗಳ ಪಾರಗಾಣದೇ ತಮ್ಮ ಸಾಧನ ಪೂರ್ತಿಗಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಿರಲು ಮಿಕ್ಕವರ ಪಾಡೇನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಕಮಲ ಸಂಭವ ಶರ್ವಶಕ್ತಾ
 ದೈವರರಿಲ್ಲರು ಇವನದುರತಿ
 ಕ್ರಮ ಮಹಿಮೆಗಳ ಮನವಚನದಿಂಪ್ರಾಂತಗಾಣದಲೆ |
 ಶ್ರಮಿತರಾಗಿ ಪದಾಬ್ಜ ಕಲ್ಪ
 ದ್ರುಮನಳಲನಾಶ್ರಯಿಸಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ
 ರಮಣ ಸಂತೈಸೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸರತಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಕಮಲಸಂಭವ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಶರ್ವ=ರುದ್ರದೇವರು, ಶಕ್ರಾದಿ-ಇಂದ್ರನೊದಲಾದ, ಅಮರರೆಲ್ಲರು=ವೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ, ಇವನ=ಈ ಪರಮಾತ್ಮನ, ದುರತಿಕ್ರಮ-ಮಿಾರಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ ಮಹಿಮೆಗಳ ಮನವಚನದಿಂ=ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ, ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ, ಪ್ರಾಂತಗಾಣದಲೆ-ಕಡೆಗಾಣದೆ, ಶ್ರಮಿತರಾಗಿ-ಕಷ್ಟವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಪದಾಬ್ಜಕಲ್ಪದ್ರುಮ=ಪಾದಾರವಿಂದವೆಂಬ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದ, ನೆಳಲು=ನೆಳಲನ್ನು, ಆಶ್ರಯಿಸಿ, ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣಃ=ಎಲೈ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯೇ! ಸಂತೈಸೆಂದು-ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡೆಂದು, ಅತಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ಪ್ರಾರ್ಥಿಸರು=ಪಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿರುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಲೋಕೇಶರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಋದ್ರದೇವರು ಇಂದ್ರದೇವರು ನೊದಲಾದ ಮಹಾನುಭಾವರೆಲ್ಲರೂ ಈ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಪಾರವಾದ ಮಹಾಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಮನೋವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರವಾಡಿ, ಪಾರಗಾಣದೆ, ಅವನ ಪಾದಾರವಿಂದವೆಂಬ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದ ನೆಳಲನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತ! ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸೆಂದು ಪರಮ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವರು. ಹೀಗಿರಲು ಮಿಕ್ಕ ಜನರು ಭಗವಂತನನ್ನು ಆರಾಧಿಸದಿದ್ದರೆ ಗತಿಯಾಗಲಾರದೆಂದು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕೆ? ಎಂದಿಗೂ ಒಳ್ಳೇ ಗತಿಯಾಗಲಾರದೆಂಬ ಭಾವ.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನಾರಾಧಿಸುವ ಈ ಮತವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನ್ಯಮತವನ್ನಾಶ್ರಯಿಸುವವರು ಕೆಡುವರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವಾರಿಚರವೆನಿಸುವುವು ದರ್ದುರ
 ತಾರಕಗಳೆಂದರಿದು ಭೇಕವ
 ನೇರಿ ಜಲಧಿಯದಾಟುವೆನು ಎಂಬುವನ ತೆರನಂತೆ ||
 ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನತೂನ್ಯರು
 ಸೂರಿಗಮ್ಯನ ತಿಳಿಯಲರಿಯದೆ
 ಸೌರಶ್ಯವಮತಾನುಗರನನುಸರಿಸಿ ಕೆಡುತಿಹರು ||೧೯||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ದರ್ದುರ=ಕಷ್ಟಗಳು, ವಾರಿಚರವೆನಿಸುವುವು=ಜಲದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿರುವವು- ತಾರಕಗಳೆಂದ

ರಿದು-ಆ ಕಪ್ಪೆಗಳೇ ನಮ್ಮನ್ನು ನೀರಿನಿಂದ ಪಾರಗಾಣಿಸಿ ಈ ದಡದಿಂದ ಆ ದಡಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ ಬಿಡುವವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ಭೇಕವನೇರಿ-ಕಪ್ಪೆಯಮೇಲೇರಿ ಕೂತುಕೊಂಡು, ಜಲಧಿಯ=ಸಮುದ್ರವನ್ನು, ದಾಟುವೆನೆಂಬುವನ=ದಾಟಹೋಗುವೆನು ಎಂಬ ಮನುಷ್ಯನ ತೆರನಂತೆ ತಾರತಮ್ಯಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯರು-ತಾರತಮ್ಯಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವರು, ಸೂರಿಗಮ್ಯನ = ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವ ವಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ತಿಳಿಯಲರಿಯದೆ-ಹರಿಯೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲ ಜೀತನರು ಅವನಧೀನರೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯತೆ ಇಲ್ಲದೆ ಸೌರಶೈವ ಮತಾನುಗತನು=ಸೌರ-ಸೂರ್ಯನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವ ಮತ, ಶೈವ=ಶಿವನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವ ಮತ ಇಂತಹಾ ಮತಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಇರುವವರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕೆಡುತೆಹರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ಬೇಕಾದರೆ, ತೆಪ್ಪುಗಳು ನಾವಿಗಳು (ಹಡಗುಗಳು) ಇವುಗಳು ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾಗಿರುವುವು, ಇದನ್ನರಿಯದೆ ಹಡಗುಗಳೂ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಓಡಾಡುತ್ತಿರುವುವು. ಕಪ್ಪೆಗಳೂ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಓಡಾಡುತ್ತಿರುವುವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಪ್ಪೆಗಳ ಮೇಲೇರಿ ಸಮುದ್ರವನ್ನೇಕೆ ದಾಟಬಾರದೆಂಬ ಕುಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಕೂತುಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡುವವರು ಹೇಗೆ ಕೆಡುವರೋ ಹಾಗೆಯೇ ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ಅವನಗಿಂತಲೂ ಅನೇಕಗುಣಗಳಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು ಕಮ್ಮಿಯಾದವರು. ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳು ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ಕಮ್ಮಿಯಾದವರೆಂಬ ತಾರತಮ್ಯ ಭೋಧಿಸುವ ಮಧ್ವ ಮತವನ್ನು ಸೂರ್ಯನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ಶಿವನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರ ಮತವನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿ ಕೆಡುತ್ತಿರುವರು.

ಕ್ಷುಧೆಯಗೋಸುಗ ಪೋಗಿ ಕಾನನ
ಬದರಿಫಲಗಳಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಲಿ
ಪೊದೆಯೊಳಗೆ ಶಿಗಬಿದ್ದು ಬಾಯ್ತೆರೆದವನತೆರನಂತೆ ||

ವಿಧಿಪಿತನ ಪೂಜಿಸದೆ ನಿನ್ನಯ

ಉದರಗೋಸುಗ ಸಾಧುಲಿಂಗ

ಪ್ರದರುಶಕರಾರಾಧಿಸುತ ಬಳಲದಿರು ಭವದೊಳಗೆ ||೨೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಹೃದಯಗೋಸುಗ=ಹಸಿವು ವರಿಹಾರವಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ, ಕಾನನ ಬವರಿ ಫಲಗಳ = ಅಡವಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಜೋರೇ ಹಣ್ಣುಗಳ, ಅವೇಕ್ಷೆಯಿಂದಲಿ-ಭಕ್ತಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅವೇಕ್ಷೆಯಿಂದ, ಪೋಗಿ= ಅಡವಿಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಪೊದೆಯೇಳಗೆ, ಶಿಗಬಿದ್ದು, ಬಾಯ್ಬಿರದವನತೆರ ನಂತಿ=ಬಾಯಿಬಿಡುವನಂತೆ, ವಿಧಿಪಿತನ-ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ತಂದೆಯಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಪೂಜಿಸದೆ, ನಿನ್ನಯ, ಉದರಗೋಸುಗ=ಹೊಟ್ಟೆಗಾಗಿ ಸಾಧುಲಿಂಗಪ್ರದರ್ಶಕರ-ಸಾಧುಗಳಂತೆ ವೇಷಧಾರಿಗಳಾಗಿ, ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿ ಲೇಶವೂ ಇಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನ ಶೂನ್ಯರನ್ನು, ಆರಾಧಿಸುತ-ನೇರಿಸತ, ಭವದೊಳಗೆ=ಸಂಸಾರದೊಳಗೆ, ಬಳಲದಿರು-ಕ್ಷೀಣವಡವಿರು

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಹಸಿವಾದರೆ ಉರೋಳಗೆ ಶುದ್ಧ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು, ಅಥವಾ ಮಧುಕರ ವೃತ್ತಿಯನ್ನಾಗಲೀ, ಅಂತು ಉರೋಳಗೆ ಅನ್ನವನ್ನು ಹುಡುಕುವುದು ಬಿಟ್ಟು ಆರಣ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಜೋರೇಹಣ್ಣಿಗೆ ಆಶೆ ಬಿಟ್ಟು ಪೊದೆಯೇಳಗೆ ಶಿಗಬಿದ್ದು ಕನ್ನವಡುವನಂತೆ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ತಂದೆಯಾದ ಸಕಲ ಋಗದ್ರಕ್ಷಿಣಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಆರಾಧಿಸದೆ ನೋಡಿದವರಿಗೆ ಮಹಾ ಸಾಧುಗಳಂತೆ ಬರೇ ವೇಷಧಾರಿಗಳ ವೇಷಕ್ಕೆ ಮೋಸ ಹೋಗಿ ಅವರನ್ನು ಆರಾಧನೆ ಮಾಡಿ ನಿನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಕನ್ಯವನ್ನನುಭವಿಸಬೇಡ.

ಭಗವಂತನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿ ಐಹಿಕ ಸುಖವನ್ನವೇಕ್ಷಿಸದೆ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನವಾದ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಬೇಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಕ್ಷೋಣಿಪತಿ ಸುತನೆನಿಸಿ ಕೈದು
ಗ್ಲಾಣಿಗೊಡುವತೆರದಿ ಸುಮನಸ
ಭೇನು ಮನೆಯೊಳಗಿರಲು ಗೋಮಯ ಬಯಿಸುವಂದದಲಿ ||
ವೇಣುಗಾನಪ್ರಯನ ಲಹಿಕ ಸು
ಖಾನುಭವ ಬೇಡದಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ
ಪ್ರಾಣನಾಥನ ವಾದಭಕ್ತಿಯು ಬೇಡುಕೊಂಡಾಡು ||೨೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಕ್ಷೋಣಿಪತಿ= ಭೂಮಿಯನ್ನಾಳುವ ಮಹಾರಾಜನ, ಸುತನೆನಿಸಿ= ಮಗನೆನಿಸಿಕೊಂಡು, ದುಗ್ಗಾಣಿಗೆ= ಒಂದು ದುಡ್ಡಿಗಾಗಿ, ಕೈಯೊಡ್ಡುವತೆರದಿ= ಬಿಟ್ಟು ಬೇಡುವಂತೆ, ಸುಮನಸಧೇನು= ದೇವಹಸುವಾದ ಕಾಮಧೇನು, ಮನೆಯೊಳಗಿರಲು, ಗೋಮಯ-ಸಗಣೆಯನ್ನು, ಬಯಸುವಂದದಲಿ- ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವಂತೆ, ವೇಣುಗಾನಪ್ರಿಯನ= ವೇಣುಗಾನ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು, ಆರಾಧನೆಮಾಡಿ, ಅಹಿಕಸುಖಾನುಭವಬೇಡದಲಿ= ವಿಷಯಭೋಗಾದಿಸುಖಗಳನ್ನು ಕೊಡೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳದೆ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರಾಣನಾಥನ= ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೂ, ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರಿಗೂ ಸಹ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ, ಪಾದಭಕ್ತಿಯ= ಪಾದಾರವಿಂದಗಳಲ್ಲಿ, ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಮಹಾರಾಜನ ಮಗನೆಂದೆನಿಸಿ ಎರಡು ದಂಬಡಿಗಳಿಗೆ ಕೈಯೊಡ್ಡಿದರೆ ಹೇಗೋ, ಅಥವಾ, ಮನೆಯೊಳಗೆ ಕಾಮಧೇನುವಿರಲು ಸಗಣೆಬೇಕೆಂದು ಮನೆಮನೆ ತರುಗುವವನ ಯೋಗ್ಯತೆ ಹೇಗಿರುವದೋ ಹಾಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಭಗವಂತನ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಪಡೆದು ಅಹಿಕಸುಖವನ್ನು ಬೇಡುವದೂ ಸಹ ಮೇಲಿನ ಉಪಮಾನಗಳಿಗೆ ಸರಿಹೋಗುವದು. ಮಹಾರಾಜನ ಮಗನಿಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮಿಯೇನು ? ಅಂತಹವನು ಎರಡುಕಾಸಿಗೆ ಕೈಯೊಡ್ಡಿದರೆ ಅವನ ಯೋಗ್ಯತೆ ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದವಾಗುವದೆಂದು ಯೋಚಿಸಿರಿ- ಮತ್ತು ಬೇಡಿದುದನ್ನು ಕೊಡುವ ಕಾಮಧೇನುವನ್ನು ಮನೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಗಣೆಗಾಗಿ ಮನೆಮನೆ ತಿರುಗುವವರ ಯೋಗ್ಯತೆ ಎಂತಿಹುದು ! ಇದರಂತೆಯೇ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಮಾಡಿ ಕೊಡುವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅಲ್ಪವಾದ, ನಶ್ವರವಾದ ಐಹಿಕಸುಖವನ್ನು ಬೇಡುವವನ ಯೋಗ್ಯತೆಯು ಅಷ್ಟೇ ಆಗಿರುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂತಹಾ ಅಲ್ಪವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೇ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಆರಾಧನೆಮಾಡಿ ಅವನಲ್ಲಿ ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಬೇಡಬೇಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ವಿಷ್ಣು ಪಂಚಕ ವ್ರತೋಪವಾಸವನ್ನು ಮಾಡುವವರು ಹೇಗೆ ದರ್ಶನಾರ್ಥಿಗಳಾದಾಗಲೂ ಉಪವಾಸಗಳನ್ನು ಬಿಡದೆ ಮಾಡುವದೋ ಹಾಗೆ

ಮಾಡಿದ ವಿಧಿ ನಿಷೇಧಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಯಾವ ಯೋಚನೆಯನ್ನೂ ಮಾಡದೇ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗರ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ, ಪ್ರಸಕ್ತಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುಪಂಚಕದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಮಿ ನೋಡಲಾದ ಉಪವಾಸಗಳನ್ನು ಎಷ್ಟು ಘಳಿಗೆಗಳಿದ್ದರೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ವಿಧಿಯನ್ನೂ ಸಹ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ. —

ಉದಯವ್ಯಾಪಿಸಿ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮು

ದಧಿಕಯಾನುವು ಶ್ರವಣವಭಿಜಿತು

ಸದನಯ್ಯಿದಿರಿ ಮಾಳ್ವತೆರದಂದದಲಿ ಹರಿಸೇವೆ

ವಿಧಿನಿಷೇಧಗಳೇನು ನೋಡದೆ

ವಿಧಿಸುತಿರು ನಿತ್ಯದಲಿ ತನ್ನಯ

ಸದನದೊಳಗಿಂಬಿಟ್ಟು ಸಲಹುವ ಭಕ್ತವತ್ಸಲನು ||೨೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಉದಯವ್ಯಾಪಿನಿ=ಉದಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿರುವ, ದರ್ಶ-ಅನಾವಾಸ್ಯೆಯು. ಅಧಿಕಯಾನುವು-ಒಂದು ಯಾಮಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚಿನ ಘಳಿಗೆಗಳಿರುವ, ಪೂರ್ಣಮು-ಕುಣ್ಣುಮೆಯೂ, ಅಭಿಜಿತುಹೂರ್ತವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಅಂದರೆ 12 ಘಳಿಗೆಗಳಿಗೆಮೇಲೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಶ್ರವಣ, ಇಂತಹ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಪಂಚಕ ಉಪವಾಸವನ್ನು ಮಾಡುವವರು, ಹರಿಸೇವೆ=ಉಪವಾಸರೂಪವಾದ ಹರಿಪೂಜೆಯನ್ನು, ಮಾಳ್ವತೆರದಂದದಲಿ-ಮಾಡುವಂತೆ ವಿಧಿನಿಷೇಧಗಳೇನು ನೋಡದೆ ಇದು ಒಳ್ಳೆಯದು ಇದು ಕೆಟ್ಟದ್ದು ಎಂದು ಯೋಚಿಸದೇ ನೀನು ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು, ನಿತ್ಯದಲಿ ವಿಧಿಸುತಿರು-ಪರಮಾತ್ಮನಿಗರ್ಪಿಸುತಿರು, ಭಕ್ತವತ್ಸಲನು=ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಪಗಮನಾತ್ಮಲ್ಯವುಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ತನ್ನಯ, ಸದನದೊಳಗೆ-ಮನೆಯೊಳಗೆ, ಇಂಬಿಟ್ಟು=ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಸಲಹುವನು=ರಕ್ಷಿಸುವನು

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ವಿಷ್ಣುಪಂಚಕ ಉಪವಾಸ ಮಾಡುವವರು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಐದು ವುಪವಾಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಏಕಾದಶಿ ಪೂರ್ಣಮೆ, ಅನಾವಾಸ್ಯೆ ಶ್ರವಣ, ಹೀಗೆ 5 ವುಪವಾಸಗಳಾಗುವವು. ಏಕಾದಶಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದಶಮಾ ವೇಧಿಯು ಅರುಣೋದಯದಲ್ಲಿ ಬಂದೂ

ಮಾರನೆಯ ದಿವಸವೇ ಏಕಾದಶೀ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸರ್ವಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಕಲ ವೈಷ್ಣವರಿಂದಲೂ ಅನುಷ್ಠಿತವಾಗಿರುವುದು. ಮಿಕ್ಕ ೩ ಉಪವಾಸಗಳು “ ಉಡಯವ್ಯಾಪಿನೀ ದರ್ಶನಾರ್ಥಮಾಸೀತುಯಾಮಿಕಾ, ಮಧ್ಯಾಹ್ನವ್ಯಾಪಿನೀ ಶ್ರೋಣಾವೋ ಪೋಷ್ಯಾವಿಷ್ಟತತ್ಪರೈ” ಎಂಬ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವಾಕ್ಯವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಸೂರ್ಯೋದಯವ್ಯಾಪಿನಿ ಉಳ್ಳ ಅವಗವಾಸೈಯಲ್ಲೂ (7 || ಘಳಿಗೆ) ಒಂದು ಯಾವುದವರೆಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಪೌರ್ಣಮೆಯಲ್ಲೂ, ಮಧ್ಯಾಹ್ನವೆಂದರೆ ಪ್ರಾತಃಕಾಲ ೮ ಘಳಿಗೆ, ಸಂಗಮಕಾಲ ೮ ಘಳಿಗೆ ಹೀಗೆ 12 ಘಳಿಗೆಗಳು ಕಳೆದರೆ ವ.ಧ್ಯಾಹ್ನ ಬರುವುದು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನವ್ಯಾಪಿನಿ ಉಳ್ಳ ಶ್ರವಣದಲ್ಲೂ ಉಪವಾಸಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಆ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಂಚಕಮಾಡುವವರು ಹೇಗೆ ಉಪವಾಸವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಮಾಡುವರೋ ಹೀಗೆ ನೀನು ಮಾಡುವ ವಿಧಿನಿಷೇಧ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ಯೇಚಿಸದೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗರ್ಪಿಸು. ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಲೋಕವನ್ನು ನಿನಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಅದರದಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವನು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ವಿಷ್ಣುವಂಚಕ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ೮ ಉಪವಾಸದ ವಿಧಿ ಇದ್ದರೂ ಕೆಲವು ದಿವಸದಲ್ಲಿ ಶ್ರವಣಾದಿ ಉಪವಾಸಗಳು ತಪ್ಪಿಹೋಗುವುದುಂಟು. ಆ ಶ್ರವಣ ಉಪವಾಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವಂತೆ ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಎಷ್ಟು ಹಣಬಂದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸುಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ನಂದಿವಾಹನ ರಾತ್ರಿಸಾಧನೆ
 ಬಂದ ದ್ವಾದಶಿ ದಶಮಿ ಪೈತ್ಯಕ
 ಸಂದಿಸಿದ ಸಮಯದಲಿ ಶ್ರವಣವತ್ಯಜಿಸುವಂತೆ ಸದಾ ||
 ನಿಂದ್ಯದಿಂದಲಿ ಬಂದದ್ರವ್ಯವ
 ಕಣ್ಣೆರದು ನೋಡದಲೆ ಶ್ರೀಮದ
 ನಂದತೀರ್ಥಾಂತರ್ಗತನ ಸರ್ವತ್ರ ಭಜಿಸುತಿರು ||೨೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ನಂದಿವಾಹನರಾತ್ರಿ - ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ದಿವಸದಲ್ಲೂ, ಸಾಧನ ಬಂದ ದ್ವಾದಶಿ = ಅಲ್ಪ ದ್ವಾದಶಿ ಇರುವ ದಿವಸದಲ್ಲೂ ದಶಮಿ = ದಶಮಿ ದಿವಸದಲ್ಲೂ, ಪೈತ್ಯಕ - ಪಿತೃ ಶ್ರಾದ್ಧದ ದಿವಸದಲ್ಲೂ ಸಂದಿ

ಸಿದ ಸಮಯದಲಿ=ಶ್ರವಣನಕ್ಷತ್ರವು ಬಿದ್ದಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಶ್ರವಣವ=೮ ದಿವಸದ ಶ್ರವಣೋಪಾಸನನ್ನು, ತೃಜಿಸುವಂತೆ=ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವಂತೆ, ಸದಾ, ನಿಂದ್ಯದಿಂದಲಿ-ನಿಷಿದ್ಧಾಚರಣೆಯಿಂದ, ಒಂದ ದ್ರವ್ಯವ ಕಣ್ಣೆದು ನೋಡದಲಿ, ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾಂತರ್ಗತನ=ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಅಂತರ್ಗತನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಸರ್ವತ್ರ ಭಜಿಸುತ್ತಿರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ವಿಷ್ಣುಪಂಚಕದ ೮ ಉಪವಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರವಣೋಪವಾಸವು ಕೆಲವು ದಿವಸದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದು. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವುರಾಣದಲ್ಲಿ “ ಪಿತೃಬ್ಧೀರೌದ್ರಿಕಾಬ್ಧೀಚ ಸ ಧನದ್ವಾದಶೀದಿನಿ || ದಶನ್ಯಾಂಜೈವ ವಿಬುಧೈರ್ನೋಪೋಷ್ಯಂ ವಿಷ್ಣುತತ್ರರೈಃ ” ತಂದೆತಾಯಿಗಳ ಪ್ರತಿಸಾಂವತ್ಸರಿಕ ಶ್ರಾದ್ಧದ ದಿವಸದಲ್ಲೂ ಪ್ರತಿದಿವಸದಲ್ಲೂ ಬರುವ ಮಹಾಶಿವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲೂ, ದ್ವಾದಶಿ 12 ಘಳಿಗೆಗಳಿಗೆ ಕಮ್ಮಿಯಿರುವ ದಿವಸದಲ್ಲೂ ದಶಮಿದಿವಸದಲ್ಲೂ, ಶ್ರವಣಬಂದರೆ ವಿವೇಕಿಗಳು ಉಪವಾಸಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ವಿಷ್ಣುಪಂಚಕ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವ್ರತಾಭಿಮಾನಾದ್ವಾ ಶ್ರವಣೇಚಾಭಿಮಾನತಃ || ಯಃ ಕುರ್ಯಾದ್ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಸ್ತು ವಿಷ್ಣುಷ್ತ್ರೋಹೀನ ಸಂಶಯಃ || ಸತತ್ಫಲಂ ಶಿವೇದತ್ವಾಯಾತಿಘೋರಂ ಮಹತ್ತಮಃ ” ವಿಷ್ಣುವ್ರತವೆಂಬಭಿಮಾನದಿಂದಾಗಲೀ, ಶ್ರವಣದಭಿಮಾನದಿಂದಾಗಲಿ ಶಿವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರವಣನಿಮಿತ್ತವಾದ ಉಪವಾಸವನ್ನು ಯಾವ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತನು ಮಾಡುವನೋ ಅವನು ವಿಷ್ಣುಷ್ತ್ರೋಹಿಯೆನಿಸುವನು. ಆ ಉಪವಾಸದ ಫಲವನ್ನು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಇವನು ಘೋರವಾದ ನರಕವನ್ನು ಸೇರುವನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು, ಮತ್ತೂ “ ವಿಷ್ಣುವ್ರತಸೋರಾಜೇಂದ್ರಮಾತಾ ಪಿತ್ರೋರ್ನೃತೇಜನಿ || ಕುರ್ಯಾದ್ಧಿವಿಧಿವಚ್ಚ್ಚಾಢ್ಢಂ ಶೇಷಂಭುಂ ಜೇತಬಂಧುಭಿಃ || ಅನ್ಯಥಾ ಕರ್ಮ ಲೋಪಃಸ್ಯಾದ್ವ್ರತಭಂಗೋಪಿಜಾಯತೆ ’ ವಿಷ್ಣುಪಂಚಕವ್ರತವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ತನ್ನ ತಾಯಿತಂದೆಗಳ ಶ್ರಾದ್ಧದದಿವಸದಲ್ಲಿ, ಶ್ರವಣ, ಪೂರ್ಣಿಮೆ, ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ಬಿದ್ದರೆ ಆ ದಿವಸ ವಿಧ್ಯುಕ್ತಪ್ರಕಾರ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನುಮಾಡಿ ಆ ಶೇಷವನ್ನು ತನ್ನ ಬಂಧುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿತಾನು ಭೋಜನಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗಿಲ್ಲವಾದರೆ ಕರ್ಮಲೋಪವು ಬರುವುದು. ವ್ರತಭಂಗವು ಆಗುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ ಆಭಿಪ್ರಾ

ಯವನ್ನೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.— ಹೇಗೆ ಶ್ರವಣೋಪಾಸನವು ವಿಷ್ಣುಸಂಚಕದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದರೂ ಕೆಲವು ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವರೋ ಹಾಗೆಯೇ ವಿಧಿಸಿಷೇಧಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಬಹುದಾದರೂ, ನೀಚ ಸೇವಾದಿಗಳಿಂದ ದ್ರವ್ಯ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಂತಹ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಕಣ್ಣಿಂದಾದರೂ ನೋಡಬಾರದು. ಇಂತಹಾ ನಿಯಮದಿಂದ ಶ್ರೀಸುದಾನಂದತೀರ್ಥರ ಅಂತರಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಸರಮಾತೃನನ್ನು ಭಜಿಸಬೇಕೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಜ್ಞಾನಜ್ಞೇಯ ಜ್ಞಾತ್ಯ ಎಂಬಭಿ

ಧಾನದಿಂಬುಧ್ಯಾದಿಗಳಛಿ

ಷ್ವಾನದಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದು ಕರಿಸುವತತ್ತದಾಹ್ವಯದಿ ||

ಭಾನುಮಂಡಲಗ ಪ್ರದರ್ಶಕ

ತಾನೆನಿಸಿ ವಶನಾಗುವನು ಶುಕ

ಶೌನಕಾದಿಮುನೀಂದ್ರ ಹೃದಯಾಕಾಶಗತಚಂದ್ರ ||೨೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಜ್ಞಾನ=ತಿಳಿವಳಿಕೆ, ಜ್ಞೇಯ=ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ವಸ್ತು, ಜ್ಞಾತ್ಯ=ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಉಳ್ಳವನು, ಎಂಬಭಿದಾನದಿಂಬು=ಈ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ, ಬುಧ್ಯಾದಿಗಳ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲಿ=ಬುದ್ಧಿ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ನೋವಲಾದ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದು=ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದು, ತತ್ತದಾಹ್ವಯದಿ=ಆಯಾ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ, ಕರಿಸುವ=ಕರಿಸುವನು, ಶುಕಶೌನಕಾದಿಮುನೀಂದ್ರ=ಶುಕಾಚಾರ್ಯರು, ಶೌನಕ ನೋವಲಾದ ಋಷೀಶ್ವರರ, ಹೃದಯಾಕಾಶಗತಚಂದ್ರ=ಹೃದಯಾಕಾಶವಾಸಿಯಾದ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಆಹ್ಲಾದಗುಣವುಳ್ಳ, ಭಾನುಮಂಡಲಗ=ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವಾಸಿಯಾಗಿ ಪ್ರದರ್ಶಕ ತಾನೆನಿಸಿ=ಜ್ಞಾನೋಪದೇಷ್ಠನೆಂದೆನಿಸಿ, ವಶನಾಗುವನು = ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ದ್ವಾನಮಾಡುವವರಿಗೆ ವಶನಾಗುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಶ್ರೀಸರಮಾತೃನು ಜ್ಞಾನವಂಚಕನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯನಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ತದ್ರೂಪನಾಗಿಯೂ, ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಉಳ್ಳವರಲ್ಲಿ ತದ್ರೂಪಿಯಾಗಿಯೂ ಆಯಾ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಆಯಾ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಮಹಾ ಜ್ಞಾನಿಗ

ಳಾದ ಶುಕಾಚಾರ್ಯರು. ಶೌನಕಾದಿಮಹರ್ಷಿಗಳು ವೊದಲಾದವರ ಹೃದಯಾಕಾಶವಾಸಿಯಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಚಂಪ್ರನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಆನಂದವಾಗುವಂತೆ ಸುಖಪಡಿಸುತ್ತಾ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲ ಮಧ್ಯಪರ್ವಿಯಾಗಿ ಸವಿತ್ರನಾಮಧೇಯದಿಂದ ಜ್ಞಾನಭೋಧಕನಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ಆರಾಧನೆ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ವಶನಾಗುವನು.

ಅನತಾರಿಕೆ.--ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನನ್ನೇ ನಂಬಿ ಸ್ತುತಿಸುವವರ ವನೋಭೀಷ್ಟವನ್ನು ಪುರ್ಣಮಾಡುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. —

ಶ್ರೀಮನೋರಮ ಮರುತೇಶತ್ರಿಕಕು

ಬ್ಧಾಮ ಸತ್ಕಲ್ಯಾಣ ಗುಣಸಿ

ಸ್ವೀಮ ಪಾವನನಾಮ ದಿವಿಜೋದ್ಧಾಮ ರಘುರಾಮ |

ಪ್ರೇಮಪೂರ್ವಕ ನಿತ್ಯ ತನ್ನ ಮ

ಹಾಮಹಿಮೆಗಳ ಸ್ತುತಿಃಪವರಿಗೆ

ಸುಧಾಮಗೊಲಿದಂದಲಿ ಅಖಿಳಾರ್ಥಗಳ ಕೊಡುತಿಪ್ಪ ||೨೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.--ಶ್ರೀಮನೋರಮ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯುರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವವನು, ಮರುತೇಶ=ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವನಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾದವನು, ತ್ರಿಕಕುಬ್ಧಾಮ=ತ್ವೇತದ್ವೀಪ, ಅನಂತಾಸನ ವೈಕುಂಠವೆಂಬ ೩ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮನೆಯುಳ್ಳವನು, ನಿಸ್ವೀಮ=ಎಲ್ಲೆ ಇಲ್ಲದ, ಗುಣ=ಉತ್ತಮವಾದ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನು, ಪಾವನನಾಮ=ಪವಿತ್ರವಾದ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ದಿವಿಜೋದ್ಧಾಮ=ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನು, ರಘುರಾಮ=ರಘುವಂಶದಲ್ಲಿ ರಾಮನಾಮಕನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದವನು, ಇಂತಹಾ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಪ್ರೇಮಪೂರ್ವಕ=ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ತನ್ನ ಮಹಾಮಹಿಮೆಗಳ, ಶ್ರುತಿಸುವವರಿಗೆ=ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವವರಿಗೆ, ಸುಧಾಮಗೊಲಿದಂದಲಿ=ಕುಚೇಲನಿಗೆ ಪ್ರೀತನಾಗಿ ಸಕಲೈಶ್ವರ್ಯ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಅಖಿಳಾರ್ಥಗಳ ಕೊಡುತಿಪ್ಪ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.--ಶ್ರೀಮನೋರಮ ರಘುರಾಮ ಎಂಬ ಪದದವರೆವಿಗೂ ಇರುವ ಪದಗಳಿಗೆ ಪದ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವು ಬರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇಂತಹಾ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಾಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ

ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವವರಿಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಕುಚೇಲನಿಗೆ ಒಲಿದಂತೆ ಅಖಿಳಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಾಣುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹುಡುಕುವ ರೀತಿಯನ್ನು ಈ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ತಂದೆತಾಯ್ಯಳ ಕುರುಹನರಿಯದ
ಕಂದ ದೇಶಾಂತರದೊಳಗೆ ತ
ನ್ನಂದದಲಿಪ್ಪವರ ಜನನೀ ಜನಕರನ ಕಂಡು ||
ಹಿಂದೆ ಯನ್ನನು ಪಡೆದವರು ಇವ
ರಂದದಲಿ ಯಿಪ್ಪರೆಲೈ ನಾನವ
ರೆಂದು ಕಾಣುವೆನೆನುತ ಹುಡುಕುವತೆರದಿ ಕೋವಿದರು ||೨೩||

ಶ್ರತಿಪುರಾಣ ಸಮೂಹದೊಳು ಭಾ
ರತ ಪ್ರತಿಪ್ರತಿ ಪದಗಳೊಳು ನಿ
ರ್ಜಿತನ ಗುಣರೂಪಗಳ ಹುಡುಕುತ ಪರಮ ಹರುಷದಲಿ ||
ಮತಿಮತರು ಪ್ರತಿದಿನಸ ಸಾರ
ಸ್ವತನಮುದ್ರದಿ ಶಫರಿಯಂದದಿ
ಸತತ ಸಂಚರಿಸುವರು ಕಾಣುವ ಲವಲವಕೆಯಿಂದ ||೨೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ತಂದೆತಾಯ್ಯಳ ಕುರುಹನರಿಯದ=ಗುರುತನ್ನು ಕಾಣದ, ಕಂದ=ನುಗುವು, ದೇಶಾಂತರದೊಳಗೆ ತನ್ನಂದದಲಿಯಿಪ್ಪವರ = ತನ್ನಂತಿರುವ ಬಾಲಕರ, ಜನನೀ ಜನಕರ ಕಂಡು - ತಂದೆತಾಯಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿ, ಹಿಂದೆ ನನ್ನನ್ನು ಪಡೆದವರು, ಇವರಂದದಲಿ ಇಪ್ಪರೆಲೈ = ಇವರಂತೆಯೇ ನನ್ನನ್ನು ಲಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರಲ್ಲವೆ ? ನಾನು, ಅವಲ=ಅವರನ್ನೆಂದು ಕಾಣುವೆನೆನುತ, ಹುಡುಕುವತೆರದಿ, ಕೋವಿದರು=ಜ್ಞಾನಿಗಳು.

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಶ್ರತಿಪುರಾಣ ಸಮೂಹದೊಳು=ವೇದಗಳಲ್ಲೂ, ಭಾಗವತಾದಿ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲೂ, ಭಾರತ ಪ್ರತಿಪದಗಳೊಳು=ಭಾರತದ ಒಂದೊಂದು ಪದದಲ್ಲೂ, ನಿರ್ಜಿತನ= ಸದಾ ಜಯಶೀಲನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ, ಗುಣ

ಗಳ ಪರಮಹರುಷದಲಿ=ಅತಿ ಸಂತೋಷದಿಂದ, ಹುಡುಕುತ ಮತಿವಂತರು=ಬುದ್ಧಿವಂತರು, ಪ್ರತಿದಿವಸ ಸಾರಸ್ವತಸಮುದ್ರದಿ=ಸರಸ್ವತೀ ಸಂಬಂಧವಾದುದು ಸಾರಸ್ವತ ಅಂದರೆ ಭಾರತ ಭಾಗವತಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಗಳೆಂಬ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ, ಶಫರಿಯಂದದಿ=ಮೀನಿನಂತೆ ಕಾಣುವ, ಲವಲವಿಕೆಯಿಂದ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬ ಕುತೂಹಲದಿಂದ, ಸತತ=ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಸಂಚರಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಮಗುವಾಗಿರುವಾಗಲೇ ತಂದೆತಾಯಿಯನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಂಡಿರುವ ಮಗುವು ಪರಾಶ್ರಯದಿಂದ ದೇಶಾಂತರದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವಾಗ ತನ್ನ ವಯಸ್ಸಿನ ಹುಡುಗರು ತಮ್ಮ ತಂದೆ ತಾಯಿಯರಿಂದ ಲಾಲಿಸಲ್ಪಡುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ತನ್ನ ತಂದೆ ತಾಯಿಯರ ಗುರುತನ್ನು ಅರಿಯದ ಬಾಲಕನು ನನಗೂ ತಂದೆ ತಾಯಿಯರು ಇರಬಹುದಲ್ಲವೆ? ಅವರನ್ನು ನಾನು ನೋಡಿದರೆ ನನ್ನನ್ನು ಇವರಂತೆ ಲಾಲಿಸುವರಲ್ಲವೆ ಅವರನ್ನು ನಾನೆಂದು ಕಾಣುವೆನು ಎಂದು ಹುಡುಕುವಂತೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಾಣದೆ ಪ್ರತಿಪದಕ್ಕೂ ೧೦ ಅರ್ಥಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲೂ, ಭಾಗವತಾದಿ ಪುರಾಣದಲ್ಲೂ. ವೇದದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಪ್ರತಿ ಪದದಲ್ಲೂ ಕಾಣುವ ಭಗವಂತಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮೀನು ಆಹಾರವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಸಂಚರಿಸುವಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವೆಂಬ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಈ ಪರಮ ಪುರುಷನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಎಂದು ಕಾಣುವೆನೆಂಬ ಲವಲವಿಕೆಯಿಂದ ಸಂಚರಿಸುವರು. ಅಂದರೆ ಭಗವದ್ಧರ್ಮನಕ್ಕಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ವಿಚಾರದಲ್ಲೇ ನಿರತರಾಗಿರುವರೆಂಬ ಭಾವ.

ಮತ್ಸಕೇತನ ಜನಕ ಹರಿ ಶ್ರೀ
 ವತ್ಸಲಾಂಛನ ನಿಜಶರಣ್ಯ ಜನ
 ವತ್ಸಲವರಾರೋಹ ವೈಕುಂಠಾಲಯನಿವಾಸಿ||
 ಚಿತ್ಸುಖಪ್ರದ ಸಲಹೆನಲು ಗೋ
 ವತ್ಸಧ್ವನಿಗೊದಗುವ ತೆರದಿ ಪರ
 ಮೋತ್ಸವದಿ ಬಂದೊದಗುವನು ನಿರ್ಮತ್ಸರರ ಬಳಿಗೆ ||೨೮||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :- ಮತ್ಸ್ಯ ಕೇತನ ಜನಕ - ಮನ್ಮಥನ ತಂದೆಯಾದ, ಹರಿ - ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನೇ! ಶ್ರೀವತ್ಸಲಾಂಭನ - ಶ್ರೀವತ್ಸ ವೆಂಬ ಚಿನ್ನೆ ಉಳ್ಳವನೇ! ನಿಜಶರಣ್ಯಜನ ವತ್ಸಲ - ತನ್ನನ್ನು ಶರಣೆಂದು ನಂಬಿದ ಜನರಲ್ಲಿ ವಾತ್ಸಲ್ಯ ಉಳ್ಳವನೇ! ವರಾರೋಹ - ಉತ್ತಮವಾದ (ಪರಮ ಸುಂದರವಾದ) ಕಟಿಪಶ್ಚಾದ್ಯಾಗಳುಳ್ಳವನೇ! ಅಥವಾ ಉತ್ತಮವಾದ ವಾಹನವನ್ನೇರುವನೆಂದರ್ಥ; ಅಥವಾ ಪರಾಂ - ಲಕ್ಷ್ಮೀಂ ಅರೋಹಯತೀತಿ ವರಾರೋಹಃ - ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರನ್ನು ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ವರಾರೋಹನೆಂದು ಹೆಸರು ವೈಕುಂಠಾಲಯ ನಿವಾಸಿ - ವೈಕುಂಠವೆಂಬ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನೇ! ಚಿತ್ಸುಖ ಪ್ರದ-ಚಿದಾನಂದವನ್ನು, ಸಜ್ಜೀವರಿಗೆ ಕೊಡುವವನೇ! ಸಲಹೆನಲು - ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸೆನಲು, ನಿರ್ಮತ್ತರರ ಬಳಿಗೆ - ಉತ್ತಮರಲ್ಲಿ ಹೊಟ್ಟಿಯಕಿಚ್ಚು ಇಲ್ಲದವರ ಬಳಿಗೆ, ಗೋ - ಹಸುವು, ವತ್ಸ ಧ್ವನಿಗೊದಗುವ ತೆರದಿ - ಕರುವು ಕೂಗುವಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳಿ ತಕ್ಷಣ ಬಂದೊದಗುವಂತೆ, ಪರಮೋತ್ಸಹದಿ - ಪರಮ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಬಂದೊದಗುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಶ್ರೀಹರೇ! ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸೆಂದು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತರ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೇ ಕರುವಿನ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಹಸುವು ಓಡಿ ಬರುವಂತೆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಆ ಭಕ್ತರ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ||೨೮||

ಜೀವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವರಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸೂರಿಗಳಿಗೆ ಸಮೀಪಗದುರಾ

ಚಾರಿಗಳಿಗೆಂದೆಂದು ದೂರಾ

ದ್ವಾರತರ ದುರ್ಲಭನೆನಿಸುವನು ದೈತ್ಯ ಸಂತತಿಗೆ ||

ಸಾರಿಸಾರಿಗೆ ನೆನೆವವರ ಸಂ

ಸಾರವೆಂಬ ಮಹೋರಗಕೆ ಸ

ಪಾರಿ ಯೆನಿಸಿ ಸದಾ ಸು ಸೌಖ್ಯವ ನೀವ ಸುಜನರಿಗೆ ||೨೯||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :- ಸೂರಿಗಳಿಗೆ - ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸಮೀಪಗ - ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಸರ್ವದಾ ಇರುವನು. ದುರಾಚಾರಿಗಳಿಗೆ ಎಂದೆಂದು ದೂರಾದ್ವಾರತರ - ದೂರ

ದಲ್ಲೂ ಅತಿ ದೂರನು ; ದೈತ್ಯಸಂತತಿಗೆ, ದುರ್ಲಭನೆನಿಸುವನು - ಎಂದೆಂದಿಗೂ ದೊರಕದವನೆನಿಸುವನು : ಸಾರಿಸಾರಿಗೆ - ಬಾರಿ ಬಾರಿಗೂ, (ಪ್ರತಿ ಕ್ಷಣದಲ್ಲೂ) ನೆನೆವವರ - ಸ್ಮರಿಸುವವರ, ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಮಹೋರಗಕೆ - ಮಹಾ ಸರ್ಪಕ್ಕೆ, ಸರ್ಪಾರಿಯೆನಿಸಿ - ಗರುಡನೆನಿಸಿ, ಸುಜನರಿಗೆ, ಸದಾ, ಸುಸೌಖ್ಯವನು ಈವ - ಕೊಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅತಿ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಅಂ ದರೆ ಎಲ್ಲಿ ಕರೆದರೆ ಅಲ್ಲೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗನು. ಪ್ರಹ್ಲಾದನಿಗೆ ಸ್ತಂಭದಲ್ಲೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದನು ; ದುರ್ವಾಸರು ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪಾಂಡವರು ವನವಾಸದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಬೇಡಲು ದ್ರೌಪದಿ ದೇವಿಯರು ದುರ್ವಾಸರ ಭಯದಿಂದ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದ ಕೂಡಲೆ ದ್ವಾರದ ವತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಆತಕ್ಷಣ ಬಂದೊದಗಿದನು. ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಅನೇಕವಿರುವುದು. ಅಯೋಗ್ಯರ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅವರಿಗೆ ದೂರಾದ್ದೂ ರತರನಾಗಿಯೇ ಇರು ವನು ; ದೈತ್ಯ ವಂಶದವರಿಗೆ ಅಂದರೆ ದೈತ್ಯಾಚಾರ ಉಳ್ಳವರಿಗೆ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಲಭ್ಯನಾಗನು. ಬಾರಿಬಾರಿಗೂ ತನ್ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿರುವ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಸರ್ಪಕ್ಕೆ ಗರುಡ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಸಂಸಾರ ಸರ್ಪಕ್ಕೆ ಗರುಡನಂತೆ ನಾಶವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವನು. ||೨೯||

ಚಕ್ರ ಶಂಖ ಗದಾಬ್ಜ ಧರ ದುರ
 ತಿಕ್ರಮ ದುರಾವಾಸ ವಿಧಿ ತಿವ
 ಶಕ್ರ ಸೂರ್ಯಾದ್ಯನುರ ಪೂಜ್ಯ ಪದಾಬ್ಜ ನಿರ್ಲಜ್ಜಾ ||
 ಶುಕ್ರ ಶಿಷ್ಯನ ಅಶ್ವಮೇಧ
 ಪ್ರಕ್ರಿಯವ ಕೆಡಿಸಬ್ಜ ಜಾಂಡವ
 ತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಜಾನ್ಡವಿಯ ಪಡೆದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾಹ್ವಯನು ||೩೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :- ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಬ್ಜಧರ - ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಗದಾ, ಪದ್ಮ ಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು ; ದುರತಿಕ್ರಮ - ಇವನನ್ನು ಅತಿ ಕ್ರಮಿಸಿ ನಡೆಯಲು ಯಾರಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ ಶಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು ; ದುರಾ ವಾಸ - ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ವಾಸಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲದವನು ; ವಿಧಿ - ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ತಿವ ರುದ್ರದೇವರು, ಶಕ್ರ - ಇಂದ್ರ ದೇವರು, ಸೂರ್ಯಾದ್ಯನುರ ಪೂಜ್ಯಪದಾಬ್ಜ-

ಸೂರ್ಯ ನೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪೂಜಿತವಾದ ಸಾದ ಕಮಲಗಳುಳ್ಳವನು ; ನಿರ್ಲಜ್ಜ - ನಾಚಿಕೆ ಇಲ್ಲದವನು, ತಾನು ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯವು ದೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೆ ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವವರು ನಾಚಿಕೊಳ್ಳುವರು. ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿರ್ದೋಷಿಯು ಅವನು ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಿರ್ದೋಷವಾವವು ; “ ಯೇ ದೋಷಾ ಇತರ ತ್ರಾಪಿ ತೇ ಗುಣಾಃ ಪರಮೇ ಮತಾಃ ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಇತರರಿಗೆ ಯಾವುದು ದೋಷವಾಗಿ ಕಾಣುವುದೋ, ಅದು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಗುಣವೇ ಆಗುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ನ್ಯಾಯವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ನಾಚಿಕೊಳ್ಳಲು ಕಾರಣವೇನು ? ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು ಅಂದರು. ಶುಕ್ರ ಶಿಷ್ಯನ - ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಶಿಷ್ಯನಾದ ಬಲಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ, ಅಶ್ವಮೇಧಪ್ರಕ್ರಿಯನ - ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಾಗ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಕೆಡಿಸಿ - ವಾಮನರೂಪನಾಗಿ ಬಂದ್ನು ಕೆಡಿಸಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರನಾಹ್ವಯನು - ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನಾಮಧೇಯ ಉಳ್ಳವನಾಗಿ, ಅಬ ಜಾಂಡನ - ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ - ಎರಡನೆಯ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಂದ ಅಳಿಯುವಾಗ ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ, ಜಾನ್ವನಿಯ - ಗಂಗೆಯನ್ನು, ಪಡೆದ - ಸಾದದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- “ ಚಕ್ರಶಂಖ ಗದಾಪದ್ಮ ಧರಾಶ್ಚಿಂ ತ್ಯಾಹರೇರ್ಭು ಜಾಃ ” ಎಂಬ ದ್ವಾದಶ ಸ್ತೋತ್ರದ ವಾಕ್ಯದಂತೆ, ಚಕ್ರ ಶಂಖ ಗದಾ ಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಧರಿಸಿರುವನು. ಇಂತಹಾ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಯಾವ ಕಾಲವಲ್ಲಾಗಲಿ ಯಾವ ದೇಶವಲ್ಲಾಗಲಿ ರಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಯಾವ ದೇವತೆಗಳಿಂದಲಾಗಲಿ ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಮೀರಿ ನಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲವು. ಆಯೋಗ್ಯರಾದ ಭಗವದ್ವೇಷಿಗಳು ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ ದ್ವೇಷಿಗಳು ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಅವರಿಗೆ ಇವನ ವಾಸವು ಸುಖಕರವಾಗುವಂತಿಲ್ಲ. ಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನಾದಿಗಳಿಂದ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳಿಗೆ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಯಿತು. ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪೂಜಿತವಾದ ಸಾದ ಕಮಲಗಳುಳ್ಳವನು. ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ನಾಲ್ವರ ಮುಂದೆ ನಾಚಿಕೊಳ್ಳ ಬೇಕಾಗುವದೋ ಅಂತಹಾ ಕೆಲಸವನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಮಾಡದವನು; ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಚಿಕೆ ಯಿಲ್ಲದವನು. ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಇಂದ್ರ ಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ೧೦೦ ಅಶ್ವಮೇಧಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಇವನು

ಭಕ್ತನೇ ಆದರೂ, ಒಂದೊಂದು ಮನ್ವಂತರಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನೇ ಇಂದ್ರನೆಂದ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಂಕಲ್ಪವಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಇವನು ಮುಂದಿನ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಪದವೀಗೆ ಬರುವವನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಈ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಪುರಂದರನೆಂಬವನಿಗೆ ಇಂದ್ರ ಪದವಿ ಇರುವುದನ್ನು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಬಲಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಅಪಹರಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಅವನ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ, ಸತ್ಯವನ್ನೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ ಪಡಿಸ ಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ವಾಮನ ರೂಪಿಯಾಗಿ ಬಂದು ಬಲಿಯನ್ನು ಮೂರಡಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬೇಡಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ರೂಪದಿಂದ ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆಯಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಳಿದು ಎರಡನೆಯ ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿಡುವಾಗ ಆ ಹೆಜ್ಜೆಯು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಖರ್ಪರವನ್ನು ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಗಿನ ಬಾಹ್ಯೋದಕವು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಒಳಗೆ ಬಂದಿತು. ಅದೇ ವಿಷ್ಣುಪದವಿ ಗಂಗೆಯೆಂಬ ನಾಮಧೇಯದಿಂದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಪವಿತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ; ಇಂತಹಾ ಮಹಾ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನೆಂದರ್ಥ ||೩೦||

ಶಕ್ತ ರೆನಿಸುವರಿಲ್ಲ ಹರಿವ್ಯತಿ

ರಿಕ್ತ ಸುರಗಣರೊಳಗೆ ಸರ್ವೋ

ದ್ರಿಕ್ತನೆನಿಸುವ ಸರ್ವರಿಂದಲಿ ಸರ್ವಕಾಲದಲಿ ||

ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅನ್ಯಪ್ರ

ಸಕ್ತಿಗಳ ನೀಡಾಡಿ ಪರಮಾ

ಸಕ್ತನಾಗಿರು ಹರಿಕಥಾಮೃತ ಪಾನ ವಿಷಯದಲಿ ||೩೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :— ಸುರಗಣರೊಳಗೆ - ದೇವತಾಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲದೆ, ಶಕ್ತರೆನಿಸುವರು - ಸಮರ್ಥರೆನಿಸುವರು ಇಲ್ಲ - ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಲ್ಲ ಸರ್ವ ಕಾಲದಲಿ - ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಾಗಲಿ - ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಾಗಲಿ ಇನ್ನು ಮುಂದಾಗಲಿ ಹೀಗೆ ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಸರ್ವರಿಂದಲಿ - ಚರಾ ಚರಾಖ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಜೀತನರಿಂದಲೂ ಸರ್ವೋದ್ರಿಕ್ತ ನೆನಿಸುವ - ರಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲ ಜೀವೋತ್ತಮರಕಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನೆನಿಸುವನು. (ಆದ್ದರಿಂದ) ಹರಿಕಥಾಮೃತ ಪಾನ ವಿಷಯದಲಿ - ಇಂತಹಾ ಮಹಾನುಭಾವನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಥೆಯೆಂಬ ಅಮೃತವನ್ನು ಪಾನ ಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಪ್ರಸಕ್ತಿಗಳ ನೀಡಾಡಿ - ಇತರ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕ

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ದೇವತಾಗಣದೊಳಗಾಗಲೀ, ಇತರ ದೈತ್ಯರಾಕ್ಷಸ ಗಂಧರ್ವಾದಿಗಳಲ್ಲೂ ಸಮರ್ಥರೆನಿಸುವರು ಇಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನು ಸರ್ವರಿಂದಲೂ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆನಿಸುವನು, ಆದ್ದರಿಂದ ಇತರ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹರಿಕಥಾವೃತ್ತವನ್ನು ಪಾನಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ಆದರದಿಂದ ಆಸಕ್ತನಾಗಿರು,

ಅನತಾರಿಕೆ.— ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಏನು ಕೊಟ್ಟರೂ ಪರಮ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಪ್ರಣತಕಾಮದ ಭಕ್ತಿ ಚಿಂತಾ
 ಮಣಿ ಮಣಿಮಯಾಭರಣ ಭೂಷಿತ
 ಘೃಣಿ ಗುಣತ್ರಯ ದೂರವರ್ಜಿತ ಗಹನ ಸನ್ಮಹಿಮಾ ||
 ಎಣಿಸ ಭಕ್ತರ ದೋಷಗಳ ಕುಂ
 ಭಿಣಿಜಿಯಾಣ್ಣ ಶರಣ್ಯ ರಾಮಾ
 ಪಣನಿನಲು ಕೈಕೊಂಡ ಶಬರಿಯ ಫಲವ ಪರಮಾತ್ಮ ||೧೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಪ್ರಣತಕಾಮದ-ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವವರ ಮನೋಭೀಷ್ಠನನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡುವ, ಭಕ್ತಚಿಂತಾಮಣಿ=ಭಕ್ತರಿಗೆ ಚಿಂತಾಮಣಿಯಂತೆ ಬೇಡಿದುದನ್ನು ಕೊಡುವ, ಮಣಿಮಯಾಭರಣಭೂಷಿತ=ಮಾಣಿಕ್ಯಮಯವಾದ ಅಭರಣಗಳಿಂದ (ಒಡವೆಗಳಿಂದ) ಭೂಷಿತನಾದ, ಘೃಣಿ=ದಯಾಪೂರ್ಣನಾದ ಗುಣತ್ರಯದೂರವರ್ಜಿತ=ದೂರದಲ್ಲಿ ತ್ಯಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರಕೃತಿ ಸಂಬಂಧವಾದ ಸತ್ಸ ರಜಸ್ತನೋ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ; ಗಹನಸನ್ಮಹಿಮಾ-ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ ಉತ್ತಮ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಭಕ್ತರದೋಷಗಳ ಎಣಿಸ=ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ತಾರನು. ಕುಂಭಿಣಿಜಿಯು=ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಸೀತಾದೇವಿಯು, ಆಣ್ಣು=ಆಳುವ ಅಂದರೆ ಸೀತಾಪತಿಯಾದ, ಶರಣ್ಯ=ಭಕ್ತಜನರು ನೊರೆಹೋಗಲು ಯೋಗ್ಯನಾದ, ರಾಮಾರ್ಪಣವೆನಲು-ಶ್ರೀರಾಮ ! ನಿನಗೆ ಅರ್ಪಣವೆಂದು ಶಬರಿಯು ಫಲವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಲು, ಶಬರಿಯ ಫಲವ ಕೈಕೊಂಡ=ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ತನ್ನನ್ನು ವಂದಿಸುವವರ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡು

ವನನು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಚಿಂತಾವಿಘ್ನವೆಂತೆ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಪೂರೈಸುವವನು; ಭಕ್ತಚಿಂತಾವಿಘ್ನವಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನನ್ನು ಮೊರೆಹೋಕ್ಕವರಿಗೆ ಮನೋಭೀಷ್ಮವನ್ನು ಪೂರೈಸುವವನು, ಮಾಣಿಕ್ಯಮಯವಾದ ಒಡವೆಗಳಿಂದ ಲಂಕೆಯತನಾದವನು ಪರಮದಯಾಳು. ಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಸತ್ತ್ವ ರಜ ಸ್ತನೋ ಗುಣಗಳಿಂದ ದೂರನು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಲಶಕ್ಯವಾದ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು. ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಏನು ದೋಷಗಳಿದ್ದರೂ ಗಣನೆಗೆ ತಾರದವನು. ಕುಲ್ಲುಣಿ ಎಂದು ಭೂಮಿಗೆ ಹೆಸರು, ಕುಂಭಣಿಯಿಂದ ಜನಿಸಿದವಳಿಗೆ ಕುಂಭಿಣಿಜಿ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಆಕೆಯಾಣ್ಣು ಎಂದರೆ ಪಾಲಿಸುವವನು ಪತಿಯೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಭೂಮಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವಳು ಸೀತಾದೇವಿ ಆಕೆಯ ಪತಿಯು ಶ್ರೀರಾಮನೆಂದರ್ಥ. ರಾಮದೇವರು ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ರುವಾಗ ಶಬರಿಯೆಂಬ ತಾಪಸಿಯು ರಾಮದೇವರ ಬರುವಿಕೆಯನ್ನು ತಿಳಿದು ರುಚಿನೋಡಿ ಸ್ವಾದುವಾಗಿದ್ದರೆ ಇದು ರಾಮದೇವರಿಗೆಂದು ತೆಗೆದು ಇಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ರಾಮದೇವರು ಈಕೆಯಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬರಲು ಸೀತಾಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಈ ಫಲಗಳನ್ನು ನಿನಗಾಗಿಟ್ಟಿರುವೆನು. ಇವನ್ನು ನಿನಗರ್ಪಿಸುವೆನೆಂದು ಅರ್ಪಿಸಲು ಅವನು ಅದನ್ನು ಸ್ವೀತಿಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು.

ಅವತಾರಿಕೆ.--ಭಕ್ತರು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೊಡುವ ಯಾವ ಸದಾರ್ಥವನ್ನಾದರೂ ಪರಮ ಸ್ವೀತಿಯಿಂದ ಸ್ವೀಕಾರಮಾಡುವನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಬಲ್ಲೆನೆಂಬುವಿಲ್ಲವೀತನ
 ವಲ್ಲೆನೆಂಬುವರಿಲ್ಲ ಲೋಕದೊ
 ಳಿಲ್ಲದಿಹ ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲ ಮೊಳೆಜ್ಜಾತ ಜನರಿಲ್ಲ ||
 ಬೆಲ್ಲದಚ್ಚಿನ ಬೊಂಬೆಯಂದದಿ
 ಯೆಲ್ಲರೊಳಗಿರುತಿಪ್ಪ ಶ್ರೀ ಭೂ
 ನಲ್ಲ ಯಿವಗೆಣಿಯಿಲ್ಲವ ಪೃತಿಮಲ್ಲ ಜಗಕೆಲ್ಲ ||೩೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಈತನ= ಈ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಬಲ್ಲೆನೆಂಬುವರಿಲ್ಲ= ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಾವು ಸಾಕಲೈನ ಬಲ್ಲೆವು ಎಂಬುವರಿಲ್ಲ, ವಲ್ಲೆನೆಂಬುವರು= ಪರಮಾತ್ಮನು ನಮಗೆ ಬೇಡವೆಂಬವರೂ ಇಲ್ಲ. ಲೋಕದೊಳು ಇಲ್ಲದಿಹ

ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲ = ಪರಮಾತ್ಮನಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲ. ಒಳ್ಳೆಜ್ಞಾತಜನರಿಲ್ಲ = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದ ಜನರಿಲ್ಲ. ಬೆಲ್ಲದಚ್ಚಿನ ಬೊಂಬೆಯಿಂದ = ಬೆಲ್ಲದಿಂದ ಅಚ್ಚಿನ ಬೊಂಬೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಕೈಕಾಲು ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ಅಂಗಗಳನ್ನು ವಡೆದು ನೋಡಿದರೂ ಸರ್ವತ್ರ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶಿಹಿ ಹ್ಯಾಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವದೋ ಹಾಗೆ ಎಲ್ಲರೊಳಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಶ್ರೀ ಭೂನಲ್ಲ = ಶ್ರೀದೇವಿಯರಿಗೂ, ಭೂದೇವಿಯರಿಗೂ ಪತಿಯಾದವನು. ಇವಗೆ ಳೆಯಿಲ್ಲ = ಇವನಿಗೆ ಸಮರ್ಥರೂ ಇಲ್ಲ. ಜಗಕೆಲ್ಲ = ಜಗತ್ತಿನೊಳಗೆಲ್ಲಾ ಅಪ್ರತಿಮಲ್ಲ = ಪ್ರತಿಭಟರು ಇಲ್ಲದವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಭಾಗವತ ದ್ವಿತೀಯ ಸ್ಕಂಧ ೬ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಾರದರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಉಪದೇಶಮಾಡುವ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ “ ಯಸ್ಯಾ ಎತಾರ ಕರ್ಮಾಣಿ ಗಾಯಂತಿಹ್ಯಸ್ಯದಾದಯಃ || ನಮಂ ವಿಂದಂತಿತತ್ವೇನ ತಸ್ಮೈಭಗವತೇನಮಃ ” ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅವತಾರ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ನಮ್ಮಂತಹವರೆಲ್ಲರೂ ಗಾನಮಾಡುತ್ತಿರುವೆವೋ ಯಾವನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸಾಕಲೈನ ಅರಿಯಲಾರವೋ ಅಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೋಸ್ಕರ ನಮಸ್ಕಾರವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಮತ್ತು ೭ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ವಿಷೋರ್ನುವೀರ್ಯ ಗಣನಾಂ ಕತನೋರ್ಕತೀಹ ” ನಾಂತಂವಿದಾನ್ಯುಹ ಮಮಿಾ ಮುನಯಃ ಪ್ರಜೇಶಃ ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಮೆ ಸಾಕಲೈನ ನಾನು ತಿಳಿದಿರುತ್ತೇನೆಂದು, ತಿಳಿದವರಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ಈತನನ್ನು ಬಲ್ಲೆನೆಂಬವರಿಲ್ಲವೆಂದರು. ಯೋಗ್ಯರಾದ ಜನರಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬೇಡವೆಂಬವರಿಲ್ಲವೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ತನೋಯೋಗ್ಯರಾದ ಭಗವದ್ವೇಷಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಭಗವಂತನನ್ನು ವಲ್ಲರು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಳವೇ ಇಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಮಾದಿಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವರೂ ಇಲ್ಲ. ಬೆಲ್ಲದಿಂದ ಬೊಂಬೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಅದರ ಸರ್ವಾಂಗಗಳಲ್ಲೂ ಶಿಹಿ ಹೇಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವದೋ ಹಾಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಲ್ಲರೊಳಗೂ ಸರ್ವಾಂಗಗಳಲ್ಲೂ ಸಮವಾಗಿ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವನು. ಶ್ರೀ ದೇವಿಯರಿಗೂ ಭೂ ದೇವಿಯರಿಗೂ ಅರಸನು. ಇವನಿಗೆ ಸಮರ್ಥರೂ ಇಲ್ಲ. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆದರೂ

ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಲ್ಲವೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಶಬ್ದಗೋಚರ ಶಾರ್ವರೀಕರ
 ನಬ್ದವಾಹನನುಜ ಯದುವಂ
 ಶಾಬ್ಧಿ ಚಂದ್ರಮ ನಿರುಪಮನು ನಿಸ್ಸೀಮ ಸಮಿತಸಮ |
 ಲಬ್ದನಾಗುವ ತನ್ನವಗೆ ಪ್ರಾ
 ರಬ್ದಕರ್ಮಗಳುಣಿಸಿ ತೀವ್ರದಿ
 ಕ್ಷುಬ್ಧಪಾವಕನಂತೆ ಬಿಡದಿಪ್ಪನು ದಯಾಸಾಂದ್ರ ||೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಶಬ್ದಗೋಚರ=ವೇದದಿಂದ ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವವನು
 ಶಾರ್ವರೀಕರ=ಸಜ್ಜನರ ತಾಪತ್ರಯನಾಶಕನು. ಅಬ್ದವಾಹನನುಜ=ಮೇ
 ಘವಾಹನನೆಂಬ ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೆ ತಮ್ಮನಾಗಿ ವಾಮನಾವತಾರ ಮಾಡಿ ಬಲಿ
 ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬೇಡಿ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನಿತ್ತು ಯು
 ವರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾಗಿ ಉಪೇಂದ್ರನೆನಿಸಿದವನು. ಯದುವಂಶಾ
 ಬ್ಧಿ ಚಂದ್ರಮ=ಯದುವಂಶವೆಂಬ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರನಂತೆ ವೃದ್ಧಿಕರನು
 ನಿರುಪಮನು-ಉಪಮಾನರಹಿತನು, ನಿಸ್ಸೀಮ ಎಲ್ಲೆ ಇಲ್ಲದ ಗುಣ ಗಣಗ
 ಳುಳ್ಳವನು ಸಮತಿಸಮಾ=ಸಮವೆಂದು ಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸಮ ಉಳ್ಳವನು ಅಂ
 ದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರು ಯಾರೆಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಎಂದು, ಬ್ರ
 ಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು, ತನ್ನವಗೆ=ತನ್ನ ಭಕ್ತನಿಗೆ, ತೀವ್ರದಿ=
 ಶ್ರೇಘ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮಗಳುಣಿಸಿ-ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿ
 ಸುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಲಬ್ದನಾಗುವ-ದೊರಕುವನು, ಕ್ಷುಬ್ಧಪಾವಕನಂತೆ=ಕಾ
 ಷ್ಪಸಂಬಂಧದಿಂದ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಅಗ್ನಿಯು ಹೇಗೆ ಕಾಷ್ಪ ಸಂಬಂಧದಿಂದ
 ಕಾಷ್ಪವನ್ನು ಬಿಡದೋ ಹಾಗೆಯೇ, ದಯಾಸಾಂದ್ರ=ದಯೆಯಿಂದ ಪೂರ್ಣ
 ನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಬಿಡದಿಪ್ಪನು-ಜೀವರನ್ನು ಬಿಡದೇ ಇರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ವೇದದಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಯೋ
 ಗ್ಯನು, ಚಂದ್ರನು ಹೇಗೆ ತಾಪ ಪರಿಹಾರಕನೂ ಆಹ್ಲದಕರನೋ ಹಾಗೆ
 ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲೂ ಆ ಗುಣಗಳಿರುವವು. ಭಕ್ತರ ಸಂಸಾರದಿಂದಾಗುವ ಸಂ
 ತಾಪವನ್ನು ಖರಿಹರಿಸಿ ಅಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನನಾಗಿ ತನ್ನ ದರ್ಶನದಿಂದ
 ಆಹ್ಲದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದರಿಂದ (ಶಾರ್ವರೀಕರ) ಚಂದ್ರನೆಂದರು

ಹ ರಿ ಕ ಥಾ ವ್ಯು ತ ಸಾ ರ.
ಗುಣತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿ.

ಸಂಧಿ ೨೦.

ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು
“ ಸರ್ವೇಷಾಂಚ ಹರಿರ್ನಿತ್ಯಂ ನಿಯಂತಾ ತದ್ವಶಾಃ ಪರೇ || ತಾರತಮ್ಯಂ
ತತೋ ಜ್ಞೇಯಂ ಸರ್ವೋಚ್ಚತ್ಯಂ ಹರೇಸ್ತಥಾ || ಏತದ್ವಿ ನಾನಕಸ್ಯಾಪಿ
ವಿಮುಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ಕಥಂಚನ ” ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರೇ
ರಕನು. ರಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲರೂ ಅವನಧೀನರು, ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾ
ತ್ಮನನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದು ರಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯ
ವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಯಾರಿಗೂ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವ
ದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನೋದಲುಮಾಡಿ
ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮನವರಿವಿಗೂ ಯಾರು ಯಾರು ಏಷೈಷ್ಟು ಗುಣಗಳಿಂದ
ಕಮ್ಮಿಯಾಗಿರುವರೆಂಬ ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ಈ ಸಂಧಿ
ಯಲ್ಲಿ ಗುಣತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅದರಲ್ಲಿ ನೋದಲನೆಯ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಗುಣತಾರತಮ್ಯಸಂಧಿ
ಯನ್ನು ತನ್ಮುಂತರ್ಯಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಭಗವಂತನನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ಮುಗಿಸ
ಬೇಕಲ್ಲದೆ ನಮ್ಮ ಪ್ರಯತ್ನ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು
ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಹರಿಕಥಾವ್ಯುತಸಾರ ಗುರುಗಳ ಕರುಣದಿಂದ || ಪಲ್ಲವಿ||

ಶ್ರೀಧರಾ ದುರ್ಗಾ ಮನೋರಮ

ವೇದಮುಖ ಸುಮನಸಗಣ ಸಮಾ

ರಾಧಿತ ಪದಾಂಭೋಜ ಜಗದಂತರ್ಬಹಿರ್ವ್ಯಕ್ತ ||

**ಗೋಧರ ಘನವರಾತ ಪತ್ರ ನಿ
 ಷೇಧ ದೋಷವಿಚಿತ್ರ ಕರ್ಮ ಸು
 ಭೋಧ ಸುಖಮಯಗಾತ್ರ ಪರಮಪವಿತ್ರ ಸುಚರಿತ್ರ ||೨||**

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಶ್ರೀಧರಾ ದುರ್ಗಾ ಮನೋರಮ = ಶ್ರೀದೇವಿಯರು, ಭೂದೇವಿಯರು, ದುರ್ಗಾದೇವಿಯರೆಂಬ ಮೂವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವವನು ಅಂದರೆ ಈ ಮೂರು ಮಂದಿಗೆ ಪತಿಯೆಂದರ್ಥ. ವೇದಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ನೋಡಲಾದ, ಸುಮನಸಗುಣ - ದೇವತಾಗಣದಿಂದ ಸಮಾರಾಧಿತಪದಾಂಭೋಜ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆರಾಧಿತವಾದ ಪಾದಕಮಲಗಳುಳ್ಳವನು, ಜಗದಂತರ್ಬಹಿರ್ವ್ಯಾಪ್ತ=ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವವನು. ಗೋಧರ=ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು ಹೆಡೆಯಮೇಲೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡಿರುವ, ಘನವರ = ಸರ್ಪಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶೇಷದೇವರ ಹೆಡೆಗಳೆಂಬ, ಆತಪತ್ರ=ಭತ್ತಿ(ಕೊಡೆ)ಯುಳ್ಳವನು, ನಿಷೇಧದೋಷ ವಿಚಿತ್ರಕರ್ಮ=ಇದು ನಿಷೇಧ ಅಂದರೆ ಮಾಡಬಾರದ ಕರ್ಮ, ಇದು ದೋಷವೆಂದರೆ ಪಾಪ ಸಂಬಂಧವಾದ ಕರ್ಮವೆಂಬ ಭಾದಕವಿಲ್ಲದ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳುಳ್ಳವನು ಸುಭೋಧಸುಖಮಯಗಾತ್ರ=ಉತ್ತಮವಾದ ಜ್ಞಾನಾನಂದ ಸ್ವರೂಪ ಉಳ್ಳವನು. ಪರಮಪವಿತ್ರ ಸುಚರಿತ್ರ=ಪರಮ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಉತ್ತಮವಾದ ಚರಿತ್ರೆಯುಳ್ಳವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀ, ಭೂ, ದುರ್ಗಾಯೆಂಬ ಮೂರು ರೂಪಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ರವಾದೇವಿಯರಿಗೆ ಪತಿಯಾದವನು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತಾಗಣದಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೂಜಿತವಾದ ಪಾದಕಮಲಗಳುಳ್ಳವನು. ಜಗತ್ತಿನ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಸಹ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವವನು. ಸಹಸ್ರಹೆಡೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೆಡೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಸಾಸಿನೆ ಕಾಳಿನಂತೆ ಈ ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು ಯಾರ ಹೆಡೆಯಮೇಲೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವುದೋ ಅಂತಹಾ ಶೇಷದೇವರ ಹೆಡೆಗಳೇ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಶ್ವೇತಭತ್ತಿಯಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವುದು. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇದು ಮಾಡಬಹುದಾದ ಕರ್ಮ, ಇದು ಮಾಡಬಾರದ ಕರ್ಮವೆಂತಿಲ್ಲ. “ಯೇದೋಷಾ ಇತರತ್ರಾಪಿ ತೇ ಗುಣಾಃ ಪರಮೇ ಮತಾಃ” ಎಂದು ಇತರರಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದುದೂ ದೋಷವಾಗಿ ಕಾಣುವುದೋ ಅದಿಲ್ಲವೂ ಪರಮಾ

ತ್ಯನಲ್ಲಿ ಗುಣವಾಗಿಯೇ ಪರಿಣಮಿಸುವುದೆಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಉಕ್ತಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಪರದಾರರಾದ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಅಂಗಸಂಗವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವನು. ಪರಸ್ತ್ರೀಗಮನವು ಮಹಾದೋಷಕರವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಗೋಪಿಕಾ ಪರಿಗ್ರಹವು ಶ್ರವಣ ಪಠನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಪರಮ ಮಂಗಳವನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಮಾವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು ಮಹಾ ಪಾತಕವಾದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಂಸನನ್ನು ಕೊಂದುದು ಪುಣ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯೆನಿಸಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ವಿಚಿತ್ರ ಕರ್ಮನೆಂದರು ಉತ್ತಮ ಜ್ಞಾನಾನಂದ ಸ್ವರೂಪನು, ಅವನ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಶ್ರವಣ ಪಠನ ಮಾಡುವವರು ಸಕಲ ಪಾಪಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗಿ ಪರಮ ಪವಿತ್ರರಾಗಿ ದಿವ್ಯ ಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವರು.

ನಿತ್ಯನಿರ್ಮಲ ನಿಗಮವೇದ್ಯೋ
 ತ್ವತ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿಲಯ ದೂರವರ್ಜಿತ
 ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತಗಣ ಸೇವ್ಯ |
 ಸತ್ಯಕಾಮಶರಣ್ಯ ಶಾಶ್ವತ
 ಭೃತ್ಯವತ್ಸಲ ಭಯನಿವಾರಣ
 ನತ್ಯಧಿಕ ಸಂಪ್ರಿಯತಮ ಜಗನ್ನಾಥ ಮಾಂಸಾಹಿ ||೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ನಿತ್ಯನಿರ್ಮಲ=ಸದಾ ನಿರ್ದೋಷನು. ನಿಗಮವೇದ್ಯ=ವೇದದಿಂದ ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವವನು ಅಥವಾ ನಿತ್ಯ ನಿರ್ಮಲನಿಗಮವೇದ್ಯ-ನಿತ್ಯ ನಿರ್ದೋಷವಾನಿ ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದದಿಂದ ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವನೆಂದು ಒಂದೇ ಪದವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು. ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿಲಯಮೋಷವರ್ಜಿತ=ಉತ್ಪತ್ತಿ=ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ, ಸ್ಥಿತಿ=ಬೆಳೆಯುವಿಕೆ, ಲಯ=ನಾಶಹೊಂದುವಿಕೆ, ಇವುಗಳಿಂದ, ದೂರವರ್ಜಿತ=ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವನು ಅಂದರೆ ಜನನ ಮರಣಾದಿಗಳಿಲ್ಲದವನೆಂದರ್ಥ. ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಪ್ರಸಿದ್ಧ=ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಪಿಯಾದುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನು. ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತಗಣಸೇವ್ಯ=ಮುಕ್ತಗಣದಿಂದಲೂ, ಅಮುಕ್ತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತಾ ಗಣದಿಂದಲೂ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮ ಮೊದಲಾದ ಯೋಗ್ಯ ಗಣದಿಂದಲೂ ಸಹ ಸೇವಿತನಾದ, ಸತ್ಯಕಾಮ = ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪನು

ಶಶ್ವತ-ಶಶ್ವದೇಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಶರಣ್ಯ=ನೋಡೆಹೋಗಲು ಯೋಗ್ಯನು, ಭೃತ್ಯವತ್ಸಲ ಭಯನಿವಾರಣನು-ಭಕ್ತರಿಗೆ ಬರುವ ಭಯವನ್ನು ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡುವವನು, ಅತ್ಯಧಿಕಸಂಪ್ರಿಯತಮನು=ಒಹಳವಾದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು, ಇಂತಹ ಜಗನ್ನಾಥ ! ಮಾಂ - ನನ್ನನ್ನು, ಪಾಹಿ= ಸಂದಕ್ಷಿಸು.

ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ಮುಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಪರ ಮಾತೃನಿಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೂ ಇರುವ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಈ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಪರಮಪುರುಷನರೂಪಗಣವನು
 ಅರಸಿಕೊಂಬಳು ಪ್ರವಹದಂದದಿ
 ನಿರುಪಮಳು ನಿರ್ದುಷ್ಟಸುಖ ಸಂಪೂರ್ಣಳೆನಿಸುವಳು |
 ಹರಿಗೆ ಧಾಮತ್ರಯವೆನಿಸಿ ಯಾ
 ಭರಣವಸನಾಯುಧಗಳಾಗಿ
 ಧರಿಸಿಗಳೆನೆ ಸಂಹರಿಸುವಳು ಅಕ್ಷರಳೆನಿಸಿಕೊಂಡು ||೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಪರಮಪುರುಷನ-ಕ್ಷರಾಕ್ಷರ ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ, ರೂಪಗುಣವನು-ಆನಂತಾಸಂತ ಗುಣಗಳನ್ನು, ಅರಸಿ= ಪಟ್ಟದರಾಣಿಯಾದ ರಮಾದೇವಿಯರು, ಪ್ರವಹದಂದದಿ=ಗಂಗಾದಿ ಮಹಾನದಿಗಳ ಪ್ರವಾಹದಂತೆ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ, ಮುಂದೆ ಹೋದ ನೀರು ಹಿಂತಿರುಗದೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಗೆ ಮತ್ತೆ ಹೋಸ ನೀರು ಬರುತ್ತಿರುವುದೋ ಹಾಗೆ ಪ್ರವಾಹದಂತೆ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ರೂಪಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುದು ವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸೊಸಹೊಸದಾಗಿ, ಕಾಂಬಳು-ಕಾಣುತ್ತಿರುವರು. ನಿರುಪಮಳು=ಉಪಮಾನವಿಲ್ಲದವರು. ನಿರ್ದುಷ್ಟಸುಖ ಸಂಪೂರ್ಣಳೆನಿಸುವಳು=ದೋಷಮಿಶ್ರವಲ್ಲದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪರೆನಿಸುವರು. ಹರಿಗೆ=ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಧಾಮತ್ರಯವೆನಿಸಿ=ಶ್ರೇತದ್ವೀಪ ಆನಂತಾಸನ ವೈಕುಂಠವೆಂಬ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಮನೆಗಳೆಂದೆನಿಸಿ, ಅಭರಣವಸನಾಯುಧಗಳಾಗಿ=ಪರಮಾತ್ಮನು ಧರಿಸಿರುವ ಕೌಸ್ತುಭ ನೋದಲಾದ ಅಭರಣ ಚಕ್ರಗದಾ ನೋದಲಾದ ಆಯುಧರೂಪರಾಗಿಯೂ ಪೀತಾಂಬ

ರ ರೂಪರಾಗಿಯೂ, ಚಕ್ರ ಗದಾ ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧ ರೂಪರಾಗಿಯೂ ಇದ್ದು, ಅಕ್ಷತೆಳೆನಿಸಿಕೊಂಡು - ನಾಶರಹಿತರಾದುದರಿಂದ ಅಕ್ಷರ ಶಬ್ದ ವಾಚ್ಯ ರಾಗಿ, ಅರಿಗಳನೆ - ಶತ್ರುಗಳನ್ನು, ಸಂಹರಿಸುವಳು - ಸಂಹಾರ ಮಾಡುವರು'

ತಾತ್ಪರ್ಯ:— ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಟ್ಟದರಸಿಯರಾದ ರಮಾ ದೇವಿ ಯರು, ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪಗುಣಗಳನ್ನು, ಗಂಗಾ ಪ್ರವಾಹಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ನೀರು ಹೋಗುತ್ತಾ ಹಿಂದೆ ಬರುತ್ತಿರುವುದೋ ಹಾಗೆ ತಾವು ಎಷ್ಟು ರೂಪ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕಂಡರೂ ಮತ್ತೂ ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಗುಣ ರೂಪಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಕಾಣುತ್ತಿರುವರು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಉಪಮಾನ ಕೊಡಲು ಹೇಗೆ ಅವನಿಗೆ ಸಮಾನರಿಲ್ಲವೋ ರಮಾದೇವಿಯರೂ ಸಹ ಉಪಮಾನವಿಲ್ಲದವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ, ರಮಾ ದೇವಿಯರಕಿಂತಲೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಉತ್ತಮನಾದ ವನು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಅವರವರಾದರು ಈಕೆಗೆ ಸಮರ್ಥರು? ಆದ್ದರಿಂದ ನಿರೂಪನು ನಿರ್ಮಷ್ಯವಾದ ಆನಂದವನ್ನು ಭಗವದನಗ ಹದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಗಳಕಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಪರಮಾತ್ಮನು ವಾಸ ಮಾಡುವ ಶ್ರೇತ ದ್ವೀಪಾದಿ ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ಮನೆಗಳಾಗಿ ತಾನೇ ನೇವಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಧರಿಸಿರುವ ವಸ್ತ್ರಗಳೂ, ಒಡವೆಗಳು ಆಯುಧಗಳು, ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ರಮಾ ಸ್ವರೂಪಗಳೇ ಆಗಿರುವವು ಅಂದರೆ ಆಯಾ ರೂಪಗಳಿಂದ ರಮಾದೇವಿಯರೇ ಇದ್ದು ಭಗವಂತನ ನೇವೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಗದಾ ಚಕ್ರಾದಿ ರೂಪಗಳಿಂದಿದ್ದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವರು. ಯಾವಾ ಗಲೂ, ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ “ಅಕ್ಷರ ಪುರುಷ” ಎಂಬ ಹೆಸರು ಈಕೆಗೆ ಬಂದಿರುವುದು || ೩ ||

ಈತನಿಂದಾನಂತ ಗುಣದಲಿ

ಶ್ರೀ ಶರಣೆ ತಾ ಕಡಿನೆಯೆನಿಸಳು

ನಿತ್ಯ ಮುಕ್ತಳು ನಿರ್ವಿಕಾರಳು ತ್ರಿಗುಣವರ್ಜಿತಳು ||

ಧೌತ ಪಾಪ ವಿರಂಚಿ ಪವನರ

ಮಾತೆಯೆನಿಸ ಮಹಾಲಕುಮಿ ನಿ

ಖ್ಯಾತಳಾಗಿಹಲೆಲ್ಲ ಕಾಲದಿ ಶ್ರುತಿ ಪುರಾಣದೊಳು ||೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:— ನಿತ್ಯಮುಕ್ತರು - ಕೆಲವು ಕಾಲ ಅಮುಕ್ತರಾಗಿದ್ದು ಸಾಧನದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಂತೆ ಮುಕ್ತರಾದರೆಂಬ ಹೆಸರಿಲ್ಲದೆ ನಿತ್ಯ ಮುಕ್ತರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪಡೆದವರಾದ, ನಿರ್ವಿಕಾರಳು - ವಿಕಾರ ರಹಿತರಾದ, ತ್ರಿಗುಣ ವರ್ಜಿತಳು - ತ್ರಾವೇತ್ರಿ ಗುಣ ಸ್ವರೂಪರಾದುದರಿಂದ, ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟು ಬೀಳುವವರಾದ, ಧೌತಪಾಪ ವಿರಂಚಿವನನರ - ಪಾಪರಹಿತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಾಯುಗಳಿಗೆ, (ಪಾಪ - ಪಾಪದಿಂದ, ಧೌತ - ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ) ಮಾತೆಯೆನಿಸ - ತಾಯಿಯೆನಿಸುವ, ಶ್ರೀತರುಣಿ - ಯೌವನ ಸಂವತ್ಸರದ ಕೂಡಿದ ಕಾಂತಿಯುಕ್ತರಾದ, ಮಹಾ ಲಕುಮಿ - ಮಹಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಯರು, ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಿ = ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ. ಈತನಿಂದ - ಈ ಮಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ, ಅನಂತ ಗುಣದಲಿ, ಕಡಿಮೆ ಯೆನಿಸಳು - ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಹೀಗೆ ಶೃತಿ ಪುರಾಣ ದೊಳು - ವೇದಗಳಲ್ಲೂ, ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲೂ, ವಿಶ್ವಾತೃಕಾಗಳು

ತಾತ್ಪರ್ಯ:— ಪರಮಾತ್ಮನಕೆಂತಲೂ ಅನಂತಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು ರಮಾ ದೇವಿಯರು. ಇವರು ನಿತ್ಯ ಮುಕ್ತರೆಂತಲೂ, ನಿರ್ವಿಕಾರರೆಂತಲೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದಿರುವರು. ಗುಣಾತ್ಮಕರೇತಾದರೂ ಗುಣಗಳಿಂದ ಬದ್ಧರಲ್ಲ. ಪಾಪ ರಹಿತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ನಾಯುಗಳಿಗೆ ತಾಯಿಯೆನಿಸುವರು ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಸಕಲವಾದ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲೂ, ವೇದಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾಗಿರುವರು. ||೪||

ಬ್ರಹ್ಮನಾಯುಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಕಮಲ ಸಂಭವನೆಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ:—

ಕಮಲ ಸಂಭವ ಪವನರೀವರು
 ಸಮರು ಸಮವರ್ತಿಗಳು ರುದ್ರಾ
 ದ್ಯಮರಗಣ ಸಂಸೇವಿತರಾಪರ ಬ್ರಹ್ಮ ನಾನುಕರು ||
 ಯಮಳರಿಗೆ ನುಹಲಕುಮಿ ತಾನು
 ತ್ತನುಳು ಕೋಟಿ ಸಜಾತಿ ಗುಣದಿಂ
 ದಮಿತ ಸುಖ ವಿಜಾತ್ಯ ಧನುರೆನಿಸರು ಬ್ರಹ್ಮನಾಯುಗಳು ||೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:— ಕಮಲ ಸಂಭವ - ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪವನ - ನಾಯು ದೇವರು, ಈವರು - ಇವರಿಬ್ಬರು, ಸಮರು, ಸಮವರ್ತಿಗಳು - ಭಗವಂತನ

ಗುಣಗಳನ್ನು ಸಮವಾರ ತಿಳಿದು - ಸಮವಾಗಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರು, ರುದ್ರಾದ್ಯಮರಗಣ ಸಂಸೇವಿತ - ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತಾ ಗಣದಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೇವೆ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳುವವರಾಗಿ ಆವರ ಬ್ರಹ್ಮನಾಮಕರು - ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಎರಡನೆಯವರಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಾಪ್ತಿದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅಪರ ಬ್ರಹ್ಮರೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವರಾಗಿರುವರು. ಯಮಕರಿಗೆ. ಇವರಿಬ್ಬರಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಾಯುಗಳಿಗೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ತಾನು - ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಯರಾದ ತಾವು ಕೋಟಿ ಸಜಾತಿ ಗುಣದಿಂದ - ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಯರ ಗುಣಗಳ ಜಾತಿಯನ್ನು ಶೇರಿದ ಕೋಟಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮಳು - ಉತ್ತಮರೆನಿಸುವರು. ಬ್ರಹ್ಮನಾಯುಗಳು ಮಿತ ಸುವಿಜಾತ್ಯಧಮರೆನಿಸರು - ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು ಎಷ್ಟು ಗುಣಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮರೆಂದು ಗಣನೆ ಮಾಡಿರುವರೋ ಅಷ್ಟೆಂದು (ಮಿತವಾದ) ಪರಿಮಿತವುಳ್ಳ ಅಂದರೆ ಕೋಟಿ ಎಂದರ್ಥ. ವಿಜಾತಿ ಗುಣನೆಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಯವರ ಗುಣದ ಜಾತಿಯಲ್ಲದುದರಿಂದ ವಿಜಾತಿ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಕೂಗಿ ಕೋಟಿ ವಿಜಾತೀಯ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ವಾಯು ದೇವರೇ ಮುಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬರುವವರು ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರಲ್ಲಿ ಇರುವ ಗುಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಾಯುದೇವರಲ್ಲಿ ಇರುವುವು. ಆದರೆ ರುಜುಗಣಕ್ಕೆ ಶೇರಿದವರಲ್ಲಿ ೯೯ನೆಯ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ವಾಯು ದೇವರಾಗಿ ಅವತಾರತ್ರಯದಿಂದ ಭಗವತ್ಸೇವಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ೧೦೦ನೆಯ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವರು. ಹಿಂದಿನ ಕಲ್ಪದ ವಾಯು ದೇವರೇ ಈಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಾಗಿರುವವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ಕಲ್ಪಸಾಧನೆ ಮಾತ್ರ ವಾಯು ದೇವರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಕಿಂತಲೂ ಕಮ್ಮಿ ಯಾದರೂ ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳೆಲ್ಲೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಸಮರೆನಿಸುವರು. ರುದ್ರಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರು. ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂತಲೂ, ಅಪರ ಬ್ರಹ್ಮರು ಬ್ರಹ್ಮನಾಯುಗಳೆಂತಲೂ ಹೆಸರುಳ್ಳವರಾಗಿರುವರು. ಇವರಿಬ್ಬರಿಗಿಂತಲೂ ಕೋಟಿ ಸಜಾತಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ರಮಾ ದೇವಿಯರು ಉತ್ತ

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಬ್ರಹ್ಮ ನಾಯುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅನರ ಪತ್ತಿಯರಾದ ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತೀಯರು ಬಲದಲ್ಲೂ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲೂ ೧೦೦ ವಿಜಾತೀಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೇಗೆ ನಾಯುದೇವರಿಗಿಂತಲೂ ಒಂದು ಕಲ್ಪಸಾಧನೆ ಹೆಚ್ಚು ಮತ್ತು ಪದವಿಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಉತ್ತಮರೋ ಹಾಗೆ ನಾಯುದೇವರ ಪತ್ತಿಯರಾದ ಭಾರತೀದೇವಿಯರಿಗಿಂತಲೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಪತ್ತಿಯರಾದ ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯರು ಪರಮ ಪದವಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಉತ್ತಮರೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಗರುಡ, ಶೇಷ, ಮುದ್ರರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ ಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡರಾದ ಜಾಂಬವತೀ ನೊದಲಾದ ಆರು ಮಂದಿಯರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಖಗ ಘಣಿಪತಿ ವೃಡರು ಸಮ ಸಾ
 ಣಿಗೆ ಶತಗುಣಾಧಮರು ಮೂವರು
 ಮಿಗಿಲೆನಿಸುವರು ಶೇಷಪದದಿಂದಲಿ ತ್ರಿಯಂಬಕಗೆ ||
 ನಗಧರನ ಪಣ್ಣಹಿಷಿಯರು ಸ
 ನ್ನಗ ವಿಭೂಷಣಗೈದು ಮೇನಕೆ
 ಮಗಳು ವಾರುಣಿ ಸೌಪರಣಿಗಳಿಗಧಿಕವೆರಡು ಗುಣ ||೬||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಖಗಘಣಿಪತಿವೃಡರು-ಗರುಡ, ಶೇಷ, ಮುದ್ರರು ಸಮರು. ಮೂವರು-ಈ ಮೂರುಮಂದಿಗಳೂ, ವಾಣಿಗೆ=ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯರಿಗೆ, ಶತಗುಣಾಧಮರು=೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯಾದವರು, ತ್ರಿಯಂಬಕಗೆ=ಮುದ್ರದೇವರಿಗೆ, ಶೇಷ=ಶೇಷದೇವರು, ಪದದಿಂದಲಿ=ಮುದ್ರದೇವರೇ ಮುಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಶೇಷದೇವರಾಗುವುದರಿಂದ, ಪದವಿಯ ದೆಶೆಯಿಂದ, ಮಿಗಿಲೆನಿಸುವರು=ಉತ್ತಮರೆನಿಸುವರು, ನಗಧರ=ಗೋವರ್ಧನಪರ್ವತವನ್ನೆತ್ತಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ, ಪಣ್ಣಹಿಷಿಯರು=ಜಾಂಬವತಿ ನೊದಲಾದ ೬ ಮಂದಿ ಹೆಂಡತಿಯರು, ಪನ್ನಗವಿಭೂಷಣಗೆ=ಸರ್ಪಭೂಷಣರಾದ ಮುದ್ರದೇವರಿಗೆ, ಐದು-ಐದುಗುಣಗಳು ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಮೇನಕೆ ಮಗಳು=ಮೇನಕೆಯ ಮಗಳಾದ ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯು, ವಾರುಣಿ=ವರುಣನ ಮಗಳಾದುದರಿಂದ ವಾರುಣಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಶೇಷದೇವರ ಹೆಂಡತಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅನರ ಪತ್ತಿಯರಾದ ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತೀಯರು ಬಲದಲ್ಲೂ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲೂ ೧೦೦ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೇಗೆ ವಾಯುದೇವರಿಗಿಂತಲೂ ಒಂದು ಕಲ್ಪಸಾಧನೆ ಹೆಚ್ಚು ಮತ್ತು ಪದವಿಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಉತ್ತಮರೋ ಹಾಗೆ ವಾಯುದೇವರ ಪತ್ತಿಯರಾದ ಭಾರತೀದೇವಿಯರಿಗಿಂತಲೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಪತ್ತಿಯರಾದ ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯರು ಪರಮ ಪದವಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಉತ್ತಮರೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅನತಾರಿಕೆ.— ಗರುಡ, ಶೇಷ, ಮುದ್ರರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ ಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡರಾದ ಜಾಂಬವತೀ ನೊಡಲಾದ ಆರು ಮಂದಿಯರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಖಗ ಘಣಿಪತಿ ವೃಡರು ಸಮ ನಾ
 ಣಗೆ ಶತಗುಣಾಧಮರು ಮೂವರು
 ಮಿಗಿಲೆನಿಸುವರು ಶೇಷಪದದಿಂದಲಿ ತ್ರಿಯಂಬಕಗೆ ||
 ನಗಧರನ ಷಣ್ಮಹಿಷಿಯರು ಪ
 ನ್ನಗ ವಿಭೂಷಣಗೈದು ಮೇನಕೆ
 ಮಗಳು ವಾರುಣಿ ಸೌಪರಣಿಗಳಿಗಧಿಕವೆರಡು ಗುಣ ||೬||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಖಗಘಣಿಪತಿವೃಡರು-ಗರುಡ, ಶೇಷ, ಮುದ್ರರು ಸಮರು. ಮೂವರು-ಈ ಮೂರುಮಂದಿಗಳೂ, ವಾಣಿಗೆ=ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯರಿಗೆ, ಶತಗುಣಾಧಮರು=೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯಾದವರು, ತ್ರಿಯಂಬಕಗೆ=ಮುದ್ರದೇವರಿಗೆ, ಶೇಷ=ಶೇಷದೇವರು, ಪದದಿಂದಲಿ=ಮುದ್ರದೇವರೇ ಮುಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಶೇಷದೇವರಾಗುವುದರಿಂದ, ಪದವಿಯ ದೆಶೆಯಿಂದ, ಮಿಗಿಲೆನಿಸುವರು=ಉತ್ತಮರೆನಿಸುವರು, ನಗಧರ=ಗೋವರ್ಧನಪರ್ವತವನ್ನೆತ್ತಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ, ಷಣ್ಮಹಿಷಿಯರು=ಜಾಂಬವತಿ ನೊಡಲಾದ ೬ ಮಂದಿ ಹೆಂಡತಿಯರು, ಪನ್ನಗವಿಭೂಷಣಗೆ=ಸರ್ಪಭೂಷಣರಾದ ಮುದ್ರದೇವರಿಗೆ, ಐದು-ಐದುಗುಣಗಳು ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಮೇನಕೆ ಮಗಳು=ಮೇನಕೆಯ ಮಗಳಾದ ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯು, ವಾರುಣಿ=ವರುಣನ ಮಗಳಾದುದರಿಂದ ವಾರುಣಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಶೇಷದೇವರ ಹೆಂಡತಿ.

ಗರುಡನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಸೌಪರ್ಣ್ಯದೇವಿಯರು ಇವರುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಎರಡು ಗುಣ ಅಧಿಕವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಗರುಡ ಶೇಷ ಋದ್ರರು ಸಮರು, ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತೀದೇವಿಯರಿಗಿಂತಲೂ ೧೦೦ ಗುಣಗಳು ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಈ ಮೂವರು ಸಮರಾದರೂ ಋದ್ರದೇವರಿಗಿಂತಲೂ ಶೇಷದೇವರು ಪದವಿಯ ವಿಶೇಷದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಧಿಕರೆನಿಸುವರು. ೩೯ ಕಲ್ಪಸಾಧನನಾಡಿಕೊಂಡು ಋದ್ರಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮುಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಶೇಷಪದವಿಗೆ ಬರುವರು ಋದ್ರಪದವಿ ಅನುಭವಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಶೇಷಪದವಿಗೆ ಬರುವುದರಿಂದ ಋದ್ರದೇವರು ಶೇಷದೇವರಿಗಿಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು. ಕೃಷ್ಣನ ರೆಂಡರಾದ ಜಾಂಬವತಿ, ಮಿತ್ರವಿಂದಾ, ನೀಲಾ, ಭದ್ರಾ, ಲಕ್ಷ್ಮಣಾ, ಕಾಳಿಂದಿ ಎಂಬ ೬ ಮಹಿಳೆಯರು ಋದ್ರಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ೫ ಗುಣ ಕಮ್ಮಿಯೂ ಪಾರ್ವತೀ, ವಾರುಣೀ, ಸೌಪರ್ಣ್ಯ, ಎಂಬ ಋದ್ರ, ಶೇಷ, ಗರುಡರ ಹೆಂಡರುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಎರಡು ಗುಣಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅನತಾರಿಕೆ.— ಗರುಡ ಶೇಷ ಋದ್ರರ ಪತ್ನಿಯರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಗರುಡ ಶೇಷಮಹೇಶರಿಗೆ ಸೌ
ಪರುಣಿ ವಾರುಣಿ ಪಾರ್ವತಿಯು ಮೂ

ವರು ದಶಾಧನು ವಾರುಣಿಗೆ ಕಡಿಮೆನಿಸುವಳು ಗೌರೀ |

ಹರನಮಡದಿಗೆ ಹತ್ತು ಗುಣದಲಿ
ಸುರಪಕಾಮರು ಕಡಿಮೆ ಇಂದ್ರಗೆ

ಕೊರತೆ ಯೆನಿಸುವ ಮನ್ಮಥನು ಪದದಿಂದಲಾವಾಗ ||೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಗರುಡ, ಶೇಷಮಹೇಶರಿಗೆ=ಗರುಡ=ಶೇಷ ಋದ್ರರಿಗಿಂತಲೂ, ಸೌಪರ್ಣ್ಯ, ವಾರುಣಿ, ಪಾರ್ವತಿಯು ಮೂವರು, ದಶಾಧನು=೧೦ ಗುಣಗಳು ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ವಾರುಣಿಗೆ=ಶೇಷದೇವರ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ವಾರುಣಿದೇವಿಗಿಂತಲೂ, ಗೌರಿ-ಪಾರ್ವತಿದೇವಿಯು, ಕಡಿಮೆ ಎನಿಸುವಳು=ಋದ್ರ, ಶೇಷದೇವರಿಗಿಂತಲೂ, ಪದವಿಪ್ರಯುಕ್ತ ಹೇಗೆ ಕಮ್ಮಿಯೋ ಹಾಗೆ ಶೇಷದೇವರ ಹೆಂಡತಿಗಿಂತಲೂ ಋದ್ರದೇವರ ಹೆಂಡತಿಯೂ

ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವಳು. ಹೆರನಮುಷದಿಗೆ - ಬುದ್ರದೇವರ ಹೆಂಡತಿ ಯಾದ ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಗಿಂತಲೂ, ಸುರಸಕಾನುರು=ಇಂಪ್ರ ವ ನ್ನುಧರು, ಕಡಿಮೆ=ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು. ಇಂದ್ರಗೆ=ಇಂದ್ರನಿಗಿಂತಲೂ, ಆನಾಗ= ಯಾವಾಗಲೂ, ಪದದಿಂದ-ಪದದ ಸಂಬಂಧದಿಂದ, ಮನ್ಮಥನು, ಕೊರತೆ ಯೆನಿಸುವ-ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಸೌಪರ್ಣ, ವಾರುಣಿ, ಪಾರ್ವತಿ ಈ ಮೂವರು ತಮ್ಮ ಪತಿಗಳಾದ ಗರುಡ, ಶೇಷ, ಬುದ್ರರಿಗಿಂತಲೂ ೧೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು. ಪದಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಶೇಷದೇವರಿಗಿಂತಲೂ ಬುದ್ರದೇ ವರು ಹೇಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಶೇಷಪತ್ನಿಯಾದ ವಾರುಣಿ ಗಿಂತಲೂ ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿ, ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯರಿಗಿಂತ ಲೂ ಇಂದ್ರ ಮನ್ಮಥರು ಹತ್ತು ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರೆನಿಸುವರು. ಪದವಿ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಇಂದ್ರನಿಗಿಂತಲೂ ಮನ್ಮಥನು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವನು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಅಹಂಕಾರಿಕಪ್ರಾಣ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ನೊದಲಾದ ೬ ಜನ, ಪ್ರವಹವಾಯು ಇವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಈರೈದುಗುಣ ಕಡಿಮೆಯಾಹಂ
ಕಾರಿಕಪ್ರಾಣನು ಮನೋಜನ
ಗಾರಿಗಳಿಗನಿರುದ್ಧ ರತಿ ಮನುಷ್ಯ ಶಚಿಯು |
ಆರುಜನ ಸಮ ಪ್ರಾಣನಿಂದಲಿ
ಹೌರಿಗೆನಿಪರುಹತ್ತು ಗುಣದಲಿ
ವಾರಜಾಡ್ಯರಿಗೆದುಗುಣದಿಂದಧರ್ಮ ಪ್ರವಹಾಖ್ಯು ||೯||

ವದ್ಯಾರ್ಥ.—ಮನೋಜಗಾರಿಗಳಿಗೆ-ಮನ್ಮಥ ಇಂದ್ರ ಇವರಿಗಿಂತ ಲೂ ಅಹಂಕಾರಿಕಪ್ರಾಣನು, ಈರೈದುಗುಣಕಡಿಮೆ=ಹತ್ತು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯು, ಅನಿರುದ್ಧರತಿಮನು-ಸ್ವಾಯಂಭುವನು, ದಕ್ಷಗುರು-ಬೃಹ ಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು, ಶಚಿ=ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ, ಇವರು ೬ ಜನ ಸಮ=೬ ಜನನೂ ಸಮಾನರೆನಿಸುವರು. ಪ್ರಾಣನಿಂದಲಿ-ಅಹಂಕಾರಿಕಪ್ರಾಣನಿಗಿಂ ತಲೂ, ಹತ್ತು ಗುಣದಲಿ=ಹತ್ತು ಗುಣಗಳಿಂದ, ಹೌರಿಗೆನಿಪರು=ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು. ವಾರಜಾಡ್ಯರಿಗೆ=ಮನ್ಮಥನ ಮಗ ಅನಿರುದ್ಧ ನೊದಲಾದ ೬

ಜನರಿಗಿಂತಲೂ, ಪ್ರವಹಾಖ್ಯ=ಕೋಣಾಧಿಪನಾದ ಪ್ರವಹವಾಯು ಎಂಬುವನು, ಐದುಗುಣದಿಂದಧನು-ಐದು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿ ಎನಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಇಂದ್ರ ಮನ್ಮಥ ಇವರಿಗಿಂತಲೂ ಅಹಂಕಾರಿಕಪ್ರಾಣನು ಹತ್ತು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವನು. ಏಕೋನಪಂಚ ಆಶನ್ಮಖುದುಣರೇಖ ವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ಶೇರಿದವನು ಈ ಅಹಂಕಾರಿಕಪ್ರಾಣನು ಈ ಪ್ರಾಣಿಗಿಂತಲೂ ಹತ್ತು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯಾದವನು. ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಮಗನಾದ ಅನಿರುದ್ಧ ಮನ್ಮಥನ ಹೆಂಡತಿ ರತಿಶ್ರ, ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನು ೩, ದಕ್ಷಪ್ರಜೇಶ್ವರ ೪, ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ೫, ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ ಶಚೀ ದೇವಿ ೬, ಇವರಾರು ಜನ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನರು, ಇವರಿಗಿಂತಲೂ ೫ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮನು ಪ್ರವಹವಾಯು “ ಮರೀಚನಾಮಾಂತಂವಾನ್ ಪ್ರವಹೋ ಮುಖ್ಯವಾಯುಜಃ || ಕೋಣಾಧಿಪಸ್ಸ ಏಪೋಕ್ತೋನಾಸಿಕ್ಯೋ ಭೌತಿಕಸ್ತಥಾ ” || ಎಂಬ ತಾರತಮ್ಯ ಕೌಸ್ತುಭದ ವಾಕ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಈ ಪ್ರವಹವಾಯುವಿಗೆ ಮರೀಚಿ ಎಂದು ನಾಮಾಂತಂವ್ರಾ ಉಂಟು. ಪ್ರಧಾನ ವಾಯುವಿನ ಮಗನು ವಾಯವ್ಯಕ್ಕೆಗೆ ಅಭಿವಾನಿ, ಪಂಚಭೂತದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟು ಎಲ್ಲರ ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಶ್ವಾನರೂಪನಾಗಿ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯನಾಗಿಯೂ ಇರುವನೆಂದು ತೀಯಬೇಕು.

ಅನತಾರಿಕೆ.— ಗುಣದ್ವಯದಿಂ ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಚಂದ್ರ, ಸೂರ್ಯ ನೊದಲಾದ ನಾಲ್ವರು ವರುಣ, ನಾರದ, ಭೃಗು, ಅಗ್ನಿ ಇವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಗುಣದ್ವಯದಿಂ ಕಡಿಮೆ ಪ್ರವಹಗೆ
 ಇನಶಶಾಂಕ ಯಮ ಸ್ವಯಂಬುವ
 ಮನು ಮಡದಿ ಶತರೂಪ ನಾಲ್ವರು ಸಾಧಸಾದಾರ್ಥ ||
 ವನಧಿ ನೀಚ ಪದಾರ್ಥ ನಾರದ
 ಮುನಿಗೆ ಭೃಗ್ವಗ್ನಿ ಪ್ರಸೂತಿಗ
 ಳಿಸುವರು ಸಾದಾರ್ಥ ಗುಣದಿಂದಧನುರಹುದೆಂದು ||೧೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಪ್ರವಹಗೆ=ಪ್ರವಹವಾಯುವಿಗಿಂತಲೂ, ಇನ - ವಿವಸ್ವಾ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನು, ಶಶಾಂಕ=ಚಂದ್ರನು, ಯಮ=ಯಮದೇವರು ಸ್ವಯಂಭುವ ಮನುವಿನ ಮಡದಿ=ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನುವಿನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಶತ

ರೂಪೆ, ಈ ನಾಲ್ವರು ಗುಣದ್ವಯದಿಂದ ಕಡಿಮೆ=ಎರಡು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ವನಧಿ=ಸಮುದ್ರರಾಜನಾದ ವರುಣನು, ಪಾದಪಾದಾರ್ಥ=ಒಂದು ಕಾಲು ಭಾಗವೂ ಮತ್ತು ಅದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಭಾಗವೂ ನೀಚ=ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ೧ ಆಣೆ ಭಾಗ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವನು. ನಾರದ-ನಾರದಮುನಿಯು, ಪಾದಾರ್ಥನೀಚ-ವರುಣನಿಗಿಂತಲೂ ಅರ್ಧಕಾಲು ಭಾಗ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವನು. ನಾರದನಿಗೆ-ನಾರದಮುನಿಯಿಗಿಂತಲೂ, ಭೃಗುಗ್ನಿ ಪ್ರಸೂತಿಗಳು ಭೃಗುಯುಷಿಗಳು, ಅಗ್ನಿ, ದಕ್ಷಪ್ರಜೇಶ್ವರನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಪ್ರಸೂತಿ ಎಂಬ ಇವರು ಮೂವರು ಪಾದಾರ್ಥಗುಣದಿಂದ=ಅರೆಕಾಲುಭಾಗ ಗುಣದಿಂದ, ಅಧಮರಹುದೆಂದು=ಕಮಿಯಾಗುವರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಒಳ ಮರುದ್ಲಿಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರವಹನಾಯುಷಿಗಿಂತಲೂ ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನುವಿನ ಹೆಂಡತಿ ಶತರೂಪೆ, ಯಮ ಈ ನಾಲ್ವರು ೨ ಭಾಗ ಗುಣದಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ೩ ಆಣೆ ಭಾಗ ವರುಣನು ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವನು. ವರುಣನಿಗಿಂತಲೂ ೨ ಆಣೆ ಭಾಗ ಗುಣದಿಂದ ನಾರದನು ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವನು. ನಾರದಮುನಿಗಿಂತಲೂ ಭೃಗುಯುಷಿಗಳು, ಅಗ್ನಿ, ದಕ್ಷಪ್ರಜೇಶ್ವರನ ಮಡದಿಯಾದ ಪ್ರಸೂತಿ ಇವರು ಮೂವರು ಎರಡಾಣೆಯ ಭಾಗ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಹುತವಹಗೆ ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಮುರೀಚ್ಯಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳು ೭ ಜನರು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯ ಸಿಂಹದ ಪ್ರಾಣದಿ ತಾರೆ ನೋಡಲಾದವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಹುತವಹಗೆ ದ್ವಿಗುಣಾಧಮರು ವಿಧಿ
 ಸುತ ಮುರೀಚ್ಯಾದಿಗಳು ವೈವ
 ಸ್ವತನು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರಿಗೆ ಕಿಂಚಿದ್ಗುಣಾಧಮನು ||
 ವ್ರತೀವರ ಜಗನ್ನಿತ್ರವರನಿರ
 ಋತಿ ಪ್ರವಾಹಿ ತಾರರಿಗೆ ಕಿಂ
 ಚಿತ ಗುಣಾಧಮ ಧನಪವಿಷ್ಯಕ್ಷೇನರಿಸಿಸುವರು ||೧೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ವಿಧಿಸುತ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಮುರೀಚ್ಯಾದಿಗಳು=ಮುರೀಚಿಯುಷಿ ನೋಡಲಾದವರು ಪ್ರಜೇಶ್ವರರು, ವೈವಸ್ವತನು

ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ಇವರು ಒಂಭತ್ತು ಜನರು, ಹುತವಹಗೆ = ಅಗ್ನಿಗಿಂತಲೂ, ದ್ವಿಗುಣಾಧಮರು-ಎರಡು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರೂ ಮರೀಚಿ ನೊದಲು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರವರಿಗೂ ಹೇಳಿದ 9 ಮಂದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವ್ರತಿನರ=ವಿಷ್ಣುವ್ರತದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ಜಗನ್ನಿತ್ರ=ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮಿತ್ರನೆನಿಸುವ ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನು, ಕಿಂಚಿದ್ಗುಣಾಧಮನು=ಸ್ವಲ್ಪಗುಣ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವನು. ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯ, ವರನಿರಋತಿ=ರಾಕ್ಷಸ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಕೋಣಾಧಿಪನಾದ ನಿರಋತಿ ಪ್ರಾವಹಿ ವಾಯು ತಾರೆ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸಮಾನರು. ಮಿತ್ರವರ ನಿರಋತಿ ಪ್ರಾವಹಿ ತಾರರಿಗೆ=ಮಿತ್ರ ನಿರಋತಿ, ಪ್ರಾವಹಿ, ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಹೆಂಡತಿ ತಾರೆ ಇವರಗಿಂತಲೂ, ಧನಪ ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನರು=ಕುಭೇರ, ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಕಿಂಚಿದ್ಗುಣಾಧಮರೆನಿಸುವರು=ಸ್ವಲ್ಪ ಗುಣ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು, ಗಣೇಶನೂ ಕುಭೇರ ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನರಿಗೆ ಸಮನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ-—ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಮರೀಚಿ, ಅಪ್ಪಿ, ಅಂಗೀರಸ, ಪುಲಸ್ತ್ಯ, ಪುಲಹ, ಕ್ರತು, ವಶಿಷ್ಠ ಇವರೇಳು ಜನರು, ವೈವಸ್ವತಮನು, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ಅಂತು ಈ 9 ಮಂದಿಗಳು ಅಗ್ನಿಯಿಗಿಂತಲೂ 2 ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯ ದಿಕ್ಪಾಲಕನಾದ ನಿರಋತಿ, ಪ್ರಾವಹಿ ಎಂಬ ವಾಯು, ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಹೆಂಡತಿ ತಾರೆ ಇವರು 4 ಮಂದಿ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಕುಭೇರ ಮತ್ತು ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ತಾರೆ ನೋಡಲಾದವರಿಗಿಂತಲೂ ಕಮ್ಮಿ.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಸೋಮಪಾನ ಯೋಗ್ಯರಾದ ನೂರು ಮಂದಿ ಪ್ರಧಾನ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ತಾರತಮ್ಯಕ್ಕೆ 15 ಮಂದಿ ಹೋಗುತ್ತಾ ಉಳಿದ 85 ಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಧನಪ ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ

ಧನಪ ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ ಗೌರಿ
ತನಯರಿಗೆ ಉಕ್ತೇತರರು ಸಮ
ರೆನಿಸುವರು ಯೆಂಭತ್ತೈದು ಜನಶೇಷಶತರೆಂದು |

ದಿನಪರಾರೇಳಧಿಕ ನಾಲ್ಕು

ತ್ವನಿಲರೇಳೈ ಸುರುದ್ರರೀರೈ

ದನಿತು ವಿಶ್ವೇದೇವ ಋಭುವಶ್ವಿನಿಗಳೆರಡು ಪಿತೃಧರಣೀ ||೧೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಧನಪವಿಷ್ಟಕ್ಕೆನಗಾರೀತನಯ. ರಿಗೇ=ಕುಬೇರ, ವಿಷ್ಟಕ್ಕೆನ, ಗಣೇಶ ಇವರಿಗೆ ಪ್ರಧಾನ ದೇವತೆಗಳು 100 ಮಂದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತೇ ತರರು=ವೇಲೆಲೆ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ತೇರಿದವರ. ಹೋಗುತ್ತಾ ಉಳಿದವರು ಶೇಷ ಶತರೆಂದು=೧೦೦ರಲ್ಲಿ ಉಳಿದವರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವ ಎಂಭತ್ತೈದು ಜನ-೧೫ ಜನರು ಸಮರಿಸಿವರು, ಅನರ್ಯಾರರೆಂದರೆ:—ಧನಪರಾರು= 12 ಸೂರ್ಯರಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ 6 ಹೋಗುತ್ತಾ ಉಳಿದ ಸೂರ್ಯರು 6 ಮಂದಿ ಏಳಧಿಕನಾಲ್ವತ್ತನಿಲರು=49 ಮರುತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಇಬ್ಬರು ಹೋಗುತ್ತಾ 17 ಮಂದಿ ಮರುತ್ತುಗಳು (ವಾಯುಗಳು) ಏಳೈದು=81 ವಸುಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು 7 ವಸುಗಳು. ಋದ್ರರೀರೈದು=11 ರುದ್ರರಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಒಬ್ಬರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ೧೦ ಮಂದಿ ರುದ್ರರು ಅನಿತು ವಿಶ್ವೇದೇವ=ಅಷ್ಟೇ ಸಂಖ್ಯಾವುಳ್ಳ ಅಂದರೆ ೧೦ ಸಂಖ್ಯಾಕರಾದ ವಿಶ್ವೇದೇವ ತೆಗಳು, ಋ ಭುವಣ ೧, ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೀವರು ಪಿತೃಗಣ ಮೂರಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಎರಡು ಹೋಗುತ್ತಾ ೧ ಪಿತೃಗಣ ಭೂಮಿ ಅಂತೂ ೮೫ ಜನರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಕುಬೇರ, ವಿಷ್ಟಕ್ಕೆನ ಗಣೇಶರಿಗೆ ಸಮರು ನೂರು ದೇವತೆಗಳ ಪೈಕಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ 15 ಜನರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ 85 ಜನರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ತಾರತಮ್ಯ ಕೌಸ್ತುಭವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ “ ನನಕೋಟ್ಯೋಹಿ ದೇವಾನಾಂ ತೇಷಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಶತಸ್ಯತು || ಸೋಮಾಧಿಕಾರೋ ವೇದೋಕ್ತಃ || ದೇವತೆಗಳು ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಒಂಭತ್ತು ಕೋಟಿ ಸಂಖ್ಯೆ ಉಳ್ಳವರಿರುವರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಸೋಮಪಾನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರೆಂದು ನೂರು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಯಾರೆಂದರೆ.— “ ಪ್ರಧಾನ ವಾಯುರ್ವ ಸರ್ವೋ ಋದ್ರಾದಿತ್ಯ ಮರುದ್ನುಣಾಃ | ಭ್ರಹ್ಮಸ್ವತಿ ಋಭುದಾ಼್ಯವಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ವಶ್ವಿಸೌತಧಾ ವಿಶ್ವೇದೇವಾಶ್ಚ ಪಿತರಃ ಶತಸ್ಮಾ ದೇವತಾಮತಾಃ

ಆ ನೂರು ಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳ ವಿನಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ಪ್ರಧಾನವಾಯುದೇವರು. ೧.
 ನೆಸುಗಳು ೮.

ದ್ರೋಣ
 ಪ್ರಾಣ
 ಧೃವ
 ಅರ್ಕ
 ಅಗ್ನಿ
 ದೋಷಾನಸು
 ವಿಭಾವಸು
 ದ್ಯು
 ಋದ್ರರು ೧೧.
 ರೈವತ
 ಅಜ

ಭವ
 ಭೀಮ
 ವಾಸು
 ಉಗ್ರ
 ನೃಷಾಕಪಿ
 ಅಜೈಕಪಾತ್
 ಅಹಿ ಭೂಧ್ವ
 ಬಹುರೂಪ
 ಮಹಾ
 ಆದಿತ್ಯರು ೧೨.
 ವಿನಸ್ವಾ
 ಅರ್ಯಮಾ
 ಪೂನಾ
 ಕೃಷ್ಣಾ

ಸನಿತಾ	ಕಾಂತ
ಭಗ	ಶುಚಿ
ಧಾತಾ	ಶ್ವೇತ
ಸರ್ಜನ್ಯ	ಅಜಿತ
ವರುಣ	ಗುರು
ಮಿತ್ರ	ಸಂಜ್ಞಾ
ಶಕ್ರ (ಇಂದ್ರ)	ಸಂವರ್ತಕ
ಉರುಕ್ರಮ	ಕಾಲ
ಮರುದ್ಗುಣ 49 (ವಿವರ)	ಜಿತ
ಪ್ರಾಣ	ಸೌಮ್ಯ
ಅಪಾನ	ಕಪಿ
ವ್ಯಾನ	ಜಡ
ಉದಾನ	ಮಂಡೂಕ
ಸಮಾನ	ಸಂಹತ
ನಾಗ	ಸಿದ್ಧ
ಕೃಕಲ	ರಕ್ತ
ಕೂರ್ಮ	ಕೃಷ್ಣ
ದೇವದತ್ತ	ಕಪಿ
ಧನಂಜಯ	ಶುಕ
ಪ್ರವಹ	ಯತಿ
ವಿವಹ	ಭೀಮ
ಶಂಭು	ಹನು
ಸಂವಹ	ಪಿಂಗ
ಪರಾವಹ	ಅಹಂಕಾರಿಕಪ್ರಾಣ
ಉದ್ವಹ	ಕಂಪನ
ವಹ	ಬೃಹಸ್ಪತಿ
ಶಂಕು	ಮುಖು
ಕಲ	ದ್ಯಾವಾ
ಶ್ವಾಸ	ಪೃಥಿವಿ
ನಲ	ಆತ್ಮನೀ
ಅನಿಲ	ನಾಸತ್ಯ
ಪ್ರತಿಭ	ದಸ್ಯ
ಕುಮದ	

ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳು ೧೦.

ಪುರೂರವ	ಕ್ರತು
ಆದ್ರ್ವ	ವಸು
ಕಾಮ	ಸತ್ಯ
ಕಾಲ	ಪಿತೃಗಳು ೩
ಧುರಿ	ಕವ್ಯವಾಹ
ಲೋಚನ	ಯಮ
ದಕ್ಷ	ಸೋಮ

ಹೀಗೆ ೧೦೦ ದೇವತೆಗಳು ಸೋಮಪಾನಾರ್ಹರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದು ಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮೇಲಿನ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಶೇರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.—

ಆದರ ವಿವರ.—ಪ್ರಧಾನವಾಯುನೇವರು ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನಾಗ್ನಿ, ಋದ್ರರಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತೀಪತಿಯಾದ ಭವ, ಸೂರ್ಯರಲ್ಲಿ ೬ಜನರು ಉರುಕ್ರಮನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಆದ್ದರಿಂದ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದಿಲ್ಲ. ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಸಮನನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ ವಿವಸ್ವಾ ಎಂಬುವನು ಮಿತ್ರ ಇವನನ್ನು ನಿರ್ಋತಿಗೆ ಸಮನನ್ನಾಗಿ ಹಿಂದೆಯೇ ಶೇರಿಸಿರುತ್ತದೆ. ವರುಣನು ಒಬ್ಬ ಸೂರ್ಯ ಇವನನ್ನು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುತ್ತೆ. ಇಂದ್ರನೊಬ್ಬನು ಇವರಗಿಂತಲೂ ಕಮ್ಮಿಯಾದವರಲ್ಲಿ ಗಂಗೆಗೆ ಸಮನೆಂದು ಹೇಳುವ ಪರ್ಜನ್ಯ, ಮರುದ್ಗುಣದಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರಿಕಪ್ರಾಣ, ಪ್ರವಹ, ಬೃಹಸ್ಪತಿ, ದ್ಯುಲೋಕಾಭಿಮಾನಿಯರು ಭಾರತಿ, ಪಿತೃಗಳಲ್ಲಿ ಯಮ, ಚಂದ್ರ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಅಂತು ಹದಿನೈದು ಹೋಗುತ್ತಾ ಉಳಿದವರು ಲಜ ಮಂದಿಯೆಂದು ದಾಸಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರ ವಿವರ:—ಸೂರ್ಯರು ೬, ಮರುದ್ಗುಣರಲ್ಲಿ ೮೨, ವಸುಗಳು ೭, ಋದ್ರರು ೧೦, ಋಭು ೧, ಅಶ್ವಿನೀ ೨, ಪಿತೃ ೧, ಭೂಮಿ ೧, ಅಂತು ಲಜ ಮಂದಿದೇವತೆಗಳು, ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ, ಕುಭೇರ, ಗಣೇಶರಿಗೆ ಸಮರೆಂದುತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅನತಾರಿಕೆ.—ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಅವರಿಗಿಂತಲಿ ಕೊರತೆಯೆನಿಸರು
 ಚ್ಯವನ ಸನಕಾದಿಗಳು ಪಾವಕ
 ಕವಿಯಚಿಹ್ನೆ ಜಯಂತಕಸ್ಯಪಮನುಗಳೇಕಾದಶ ||
 ಧೃವನಹುಷ ಶಶಿಬಿಂಧು ಹೈಹಯ
 ದವುಷ್ಯಂತ ವಿರೋಚನನ ನಿಜ
 ಕುವರ ಬಲಿಮೊದಲಾದ ಸಪ್ತೇಂದ್ರರು ಕಕುಸ್ಥಗಯ ||೧೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಇವರಿಗಿಂತಲಿ = ನೂರರಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ದೇವತೆಗಳಾದ
 ೮೫ ಮಂದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ, ಚ್ಯವನ ಸನಕಾದಿಗಳು = ಸನಕ, ಸನಂದನ
 ಸನತ್ಕುಮಾರ, ಸನತ್ಕುಜಾತರೆಂಬ ನಾಲ್ವರು, ಪಾವಕ = ಪಾವಕನಾಮಕ
 ಅಗ್ನಿ, ಕವಿ=ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯರು, ಉಚಿಫ್ಯ, ಜಯಂತ=ಇಂದ್ರನ ಮಗ ಜ
 ಯಂತ, ಕಸ್ಯಪ, ಮನುಗಳೇಕಾದಶ = ನೈವಸ್ವತಮನು, ಸ್ವಾಯಂಭುವ
 ಮನು, ಇವರಿಬ್ಬರನ್ನು ಹಿಂದೆ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ತಾಪಸ
 ನೆಂಬ ಮನು ಶೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅವತಾರವು. ಈ ಮೂವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉ
 ಳಿದವರು ಹನ್ನೊಂದು ಮನುಗಳು, ಧೃವ, ನಹುಷ, ಶಶಿಬಿಂಧು, ಹೈಹ
 ಯ-ಕಾರ್ತೀವೀರಾರ್ಜುನ, ದವುಷ್ಯಂತ = ದುಷ್ಯಂತರಾಜ, ವಿರೋಚನನ
 ನಿಜಕುವರ=ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ಮಗ ವಿರೋಚನನು, ಅವನ ನಿಜಕುವರ=ಅಂ
 ದರೆ ಔರಸಮಗನು, ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮೊದಲಾದ=ಬಲಿಯೇ ಮೊದಲಾದ
 ಸಪ್ತೇಂದ್ರರು = ಹಿಂದಿನ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ 7 ಮಂದಿ ಇಂದ್ರರು
 ಕಕುಸ್ಥ, ಗಯ, ಇವರೆಲ್ಲರೂ, ಕೊರತೆಯೆನಿಸರು = ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಉಳಿದ ಕರ್ಮಜರನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಪೃಥುಭರತ ಮಾಂಧಾತಪ್ರಿಯ

ವ್ರತ ಮರುತ ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಸುಪರಿ

ಕ್ಷಿತ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರಾಂಬರೀಷೋತ್ತಾನಪಾದಮುಖ |

ಶತಸುಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕರು ಗದಾ

ಭೈತಗಧಿಷ್ಠಾನರು ಸುಪ್ರಿಯ

ವ್ರತಗೆ ದ್ವಿಗುಣಾಧಮರು ಕರ್ಮಜರೆಂದು ಕರೆಸುವರು ||೧೮||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಸೃಥು, ಭರತ=ದುಷ್ಯಂತನ ಮಗ ಭರತ, ಮಾಂಧಾತ, ಪ್ರಿಯವ್ರತ, ಮರುತ, ಪ್ರಹ್ಲಾದ, ಸುಪರಿಕ್ಷಿತ=ಉತ್ತಮನಾದ ಪರಿಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು, ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ, ಅಂಬರೀಷ, ಉತ್ತಾನಪಾದ, ಮುಖ-ಮೊದಲಾದ, ಶತಸುಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕರು=೧೦೦ ಮಂದಿ ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿ ಸಂಪನ್ನರಾದ ರಾಜರು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಕರ್ಮಜರೆಂದು ಕರೆಸುವರು ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳೆಂದು ಕರೆಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—13, 14 ಈ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ರಾಜರು, ಯುಷಿ ಮೊದಲಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳೆನಿಸುವರು. ಇವರು ಶೇಷಶತ ಸ್ಥರಾದ 85 ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಗುಣದಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಈ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದವರೆಲ್ಲರೂ ಸಮರಾದರೂ ಭಗವದಾವೇಶ ಬಲದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು ಕಮ್ಮಿಯಾಗುವುದು. ಈ ಕರ್ಮಜರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ “ವಿಪ್ರತ್ವಾಚ್ಚಾನನೋಚಿಥ್ಯ ತನ್ಮಧ್ಯೇ ಕಿಂಚಿದುತ್ತಮೌ” ಎಂಬ ತಾರತಮ್ಯ ಕೌಸ್ತುಭದ ವಾಕ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಾದುದರಿಂದ ಚ್ಯವನರು, ಉಚಿಥ್ಯರು ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಉತ್ತಮರೆನಿಸುವರು. ೧೦೦ಪುಣ್ಯ ಶ್ಲೋಕರಾಜರಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯವ್ರತನನ್ನು ಗಣನೆಮಾಡಿ ಮತ್ತು ದಾಸಾರ್ಯರು ಸುಪ್ರಿಯವ್ರತಗೆ ದ್ವಿಗುಣಾಧಮರು ಕರ್ಮಜರೆಂದು ಕರೆಸುವರು ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಶತಸುಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕರು=೧೦೦ ಮಂದಿ ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿರಾಯರುಗಳು. ಗದಾಭೃತಗಧಿಷ್ಠಾನರು-ಗಧಾಧಾರಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಂಶ ದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಕರ್ಮಜರು=ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳಲ್ಲೂ, ಸುಪ್ರಿಯವ್ರತಗೆ=ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿಯಾದ ಪ್ರಿಯವ್ರತರಾಜನಿಗೆ, ದ್ವಿಗುಣಾಧಮರೆಂದು = ಎರಡು ಗುಣದಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆಂದು ಕರೆಸುವರು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಭಾಗವತ ಪಂಚಮ ಸ್ಕಂಧ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ “ಪ್ರಿಯವ್ರತೋ ಗಯಶ್ಚೈವ ಕರ್ಮದೇವ ಸ ಮೌ ಗುಣೈಃ” ಪ್ರಿಯವ್ರತರಾಜ, ಗಯರಾಜ

ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಮರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗಿರಲು ಪ್ರಿಯವ್ರತನನ್ನು ವೊದಲು ಕರ್ಮಜರಲ್ಲಿ ಗಣನೆಮಾಡಿ, ಎತ್ತು ಮಿಕ್ಕವರು ಇವನಿಗೆ ಎರಡುಗುಣದಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆಂದೇಕೆ ಹೇಳಿದರೆಂದರೆ, ಪ್ರಿಯವ್ರತನು ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಸಮನೆಂದು ಶೇರಿಸಿದರೂ, ಅವನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಭಗವದಂಶವು ಮಿಕ್ಕಲ್ಲರಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ೨ ಗುಣದಿಂದತ್ತಮನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ವಿಶೇಷವಾದ ಭಗವದಂಶ ಅವನಲ್ಲಿದ್ದಿತೆಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಭಾಗವತ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧದ ವಚನವಿರುವುದು. ಅದೆಂತೆನೆ.— ಪ್ರಿಯವ್ರತಕೃತಂ ಕರ್ಮಕೋನು ಕುರ್ಯಾದ್ವಿನೇಶ್ವರಂ ! ಯೋನೇಮಿನೈಂಕರೋಚ್ಚಾಯಾಂಘ್ರೈಃ ಸಪ್ತವಾರಿಧೀಃ ' ಪ್ರಿಯವ್ರತರಾಜನು ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತಾರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವು ? ಯಾವ ಪ್ರಿಯವ್ರತರಾಜನು ರಾತ್ರಿಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಪರ್ವತದ ಛಾಯೆಯಿಂದ ಕತ್ತಲಾಗುವುದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಹಗಲಿನಂತೆ ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಒಂದು ಚಕ್ರವುಳ್ಳ ರಥವನ್ನೇರಿ ಮೇರುಪರ್ವತವನ್ನು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡುವಾಗ ರಥ ಚಕ್ರದ ತಗ್ಗಿನಿಂದ ಸಪ್ತಸಮುದ್ರವನ್ನು ರಚಿಸಿದನೋ ಎಂಬಿವೇ ನೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಪ್ತದ್ವೀಪ ಸಪ್ತಸಮುದ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಾರ್ಯವೆಂದಮೇಲೆ ಪ್ರಿಯವ್ರತನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಾಂಶದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿದ್ದು ಈ ಕಾರ್ಯಮಾಡಿದನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕರಾದ ನೂರುಮಂದಿ ರಾಜರುಗಳಲ್ಲಿ ಇವನೂ ಒಬ್ಬನಾದರೂ ಅವನಿಗಿಂತಲೂ ೨ ಗುಣ ಅಧಿಕನೆಂದು ದಾಸಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಥವಾ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿರುವ "ಪ್ರಿಯವ್ರತಗೆ" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಸರಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಉತ್ತಾನಪಾದ ಮುಖಶತಸುಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕರು, ಗದಾಭೃತಗಧಿಷ್ಠಾನರು, ಕರ್ಮಜರೆಂದು ಕರೆಸುವರು- ಇವರೆಲ್ಲರು ದ್ವಿಗುಣಾಧಮರು=ಉತ್ತೇತರರಾದ ಲಜ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಎರಡು ಗುಣ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರೆಂದರ್ಥ ಮಾಡಿ, ಪ್ರಿಯವ್ರತಗೆಂಬ ಪದವನ್ನು ನಳನಿಸಂಜ್ಞಾ ರೋಹಿಣಿ ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಶೇರಿಸಿಕೊಂಡು ನಳನಿ ಅಂದರೆ ಗಂಗೆ, ಗಂಗೆ ವೊದಲಾವವರು ಸುಪ್ರಿಯವ್ರತಗಧಮರು

ಎಂದರ್ಥವಾದುದರೂ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೂ ದಾಸಂಯರ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಅವಿರೋಧವಾಗುವದು.

ಅನತಾರಿಕೆ.— ಗುಣಾದಿಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ನಳಿನಿ ಸಂಜ್ಞಾ ರೋಹಿಣಿ ಶಾ
ಮಲ ವಿರಾಟ್ ಪರ್ಜನ್ಯರಥಮರು
ಯಲರ ಮಿತ್ರನ ಮಡದಿ ದ್ವಿಗುಣಾಧಮಳು ಬಾಂಬೊಳಗೆ ||
ಜಲಮಯ ಬುಧಾಧಮದ್ವಿಗುಣದಿ
ಕೆಳಗೆನಿಸುವರುಷಾ ಶನೈಶ್ಚರ
ನಿಳಿಯು ಯಾರು ಗುಣಾಧಮರುಷಾದೇವಿ ದೆಶೆಯಿಂದ ||೧೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ನಳಿನಿ-ಗಂಗೆಯು, ಸಂಜ್ಞಾ-ವಿನಸ್ವಾ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಸಂಜ್ಞಾದೇವಿ, ರೋಹಿಣಿ= ಚಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ, ಶಾಮಲಾ=ಯಸುದೇವರ ಹೆಂಡತಿ, ವಿರಾಟ್-ಅನಿರುದ್ಧನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಉಷಾದೇವಿಯ ನಾನ್ಮಾಂತರವು, ಪರ್ಜನ್ಯ = ಪರ್ಜನ್ಯನೆಂಬ ಸೂರ್ಯ, ಇವರಾರು ಮಂದಿಯರು ಸಮರು, ಮತ್ತು ಸುಪ್ರಿಯವ್ರತಗೆ=ಉತ್ತಮನಾದ ಪ್ರಿಯವ್ರತರಾಜನಿಗಿಂತಲೂ (ಈ ಪದವನ್ನು ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡದ್ದು.) ಅಧಮರು-ಎರಡು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಪ್ರಿಯವ್ರತಗೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಸಮರಾದ ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರಗಿಂತಲೂ ಎಂದರ್ಥ. ಬಾಂಬೊಳಗೆ=ಗಂಗೆಯಿಗಿಂತಲೂ, ಯಲರಮಿತ್ರನ=ವಾಯುವಿಗೆ ಮಿತ್ರನಾದ, ಅಗ್ನಿಯಮಡದಿ-ಹೆಂಡತಿಯಾಗ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಯು, ದ್ವಿಗುಣಾಧಮಳು=ಎರಡು ಗುಣದಿಂದ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವಳು. ಜಲಮಯ-ಉದಕಾಭಿಮಾನಿಯಾದ, ಬುಧ-ಚಂದ್ರನ ಮಗನಾದ ಬುಧನು ದ್ವಿಗುಣದಿ-ಸ್ವಾಹಾಗಿಂತಲೂ ಎರಡು ಗುಣದಿಂದ, ಅಧಮನು=ಕಮ್ಮಿಯಾದವನು, ಉಷಾ=ಅಶ್ವಿನಿದೇವತೆಗಳ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಉಷಾದೇವಿಯು, ಇಳಿಯು=ಭೂಮಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ, ಶನೈಶ್ಚರನು ಇವರಿಬ್ಬರೂ, ಯಾರುಗುಣಾಧಮರು=ಎರಡು ಗುಣದಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಇದರಲ್ಲಿರುವ “ ಉಷಾದೇವಿ ದೆಶೆಯಿಂದ ” ಎಂಬ ಪದವು ಮುಂದಿನ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಗಂಗೆ, ವಿವಸ್ವಾತ್ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಮಂಡಿಯಿಂದ ಸಂಜ್ಞಾದೇವಿ, ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ ರೋಹಿಣಿದೇವಿ, ಯಮದೇವರ ಪತ್ನಿ ಶಾವಲಾದೇವಿ, ವಿರಾಟ್ ಎಂದು ಅನಿರುದ್ಧನ ಪತ್ನಿಯಾದ, ಬಾಣಾಸುರನ ಮಗಳು ಉಷಾದೇವಿಗೆ ನಾನಾಂತವು, ಆದುದರಿಂದ ಈ ಉಷಾ, ಪರ್ಜಾ ಸ್ಯನೆಂಬ ಸೂರ್ಯ ಇವರಾರು ಮಂದಿ ಸಮಾನರು, ಪ್ರಿಯವ್ರತಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ದ್ವಿಗುಣಾಧಮರು. ಅಗ್ನಿದೇವರ ಹೆಂಡತಿ ಸ್ನಾಹಾದೇವಿಯು, ಗಂಗಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಎರಡು ಗುಣದಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವಳು. ಉದಕಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಬುಧನು ಸ್ನಾಹಾದೇವಿಯಿಗಿಂತಲೂ ೨ ಗುಣಗಳಿಂದ ನೀಚನು. ಅಶ್ವಿನಿದೇವತೆಗಳ ಪತ್ನಿಯಾದ ಉಷಾದೇವಿಯು ಪೃಥ್ವೀಮಾನಿಯಾದ ಶನೈಶ್ಚರನೂ, ಬುಧನಿಗಿಂತಲೂ ೨ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೆಳಗೆನಿಸುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಪುಷ್ಕರ, ಆಜಾನಜರು, ಚಿರಪಿತೃಗಳು ಮೊದಲಾದವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಎರಡು ಗುಣ ಕರ್ಮಾಧಿಪತಿ ಪುಷ್ಕರ ಕಡಿಮೆಯಾಜನ ದಿವಿಜರು
 ಚಿರಪಿತೃಗಳೆಂದುತ್ತಮರು ಕಿಂಕರರು ಪುಷ್ಕರಗೆ ||
 ಸುರಪನಾಲಯಗಾಯಕೋತ್ತಮ
 ರೆರಡಯಿದು ಗುಣದಿಂದಧಮ ತುಂ

ಬರಗೆ ಸಮ ನವಕೋಟಿ ಋಷಿಗಳು ನೂರುಜನರುಳಿದು ||೧೬||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಕರ್ಮಾಧಿಪತಿಪುಷ್ಕರ=ಕರ್ಮಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪುಷ್ಕರನು ಉಷಾದೇವಿಯ ದೆಶೆಯಿಂದ, ೨ ಗುಣ ಕಡಿಮೆ; ಆಜಾನದಿವಿಜರು =ಆಜಾನದೇವತೆಗಳು ಚಿರಪಿತೃಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮರು, ಪುಷ್ಕರಗೆ, ಕಿಂಕರರು, ಎರಡೈದು ಗುಣದಿಂದಧಮ=೧೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪುಷ್ಕರನಿಗಿಂತಲೂ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಆಜಾನಜರಾರಿಂದರೆ.—ಸುರಪನಾಲಯಗಾಯಕೋತ್ತಮ-ದೇವೇಂದ್ರನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗಾನಮಾಡುವವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ತುಂಬರು ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವ ತುಂಬರು ಮೊದಲಾದ ನೂರು ಗಂಧರ್ವರು, ತುಂಬರಗೆಸಮ-ತುಂಬರು ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಸಮಾನರೆನಿಸುವ, ನೂರುಜನರುಳಿದು=ನೂರು ಜನ ಉತ್ತಮ ಗಣದಲ್ಲಿ ಶೇರಿದವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ನವಕೋಟಿ ಋಷಿಗಳು=೯ ಕೋಟಿ ಋಷಿಗಳು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಆಜಾನಜರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಉಷಾದೇವಿಯಿಗಿಂತಲೂ ಎರಡು ಗುಣ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವನು ಕರ್ಮಾಭಿಮಾನಿ ಪುಷ್ಕರನೆಂಬುವನು. ಚರಪಿತೃಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರೆನಿಸುವ ಆಜಾನಜರು ಪುಷ್ಕರನಿಗಿಂತಲೂ ಹತ್ತು ಗುಣ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು. ಆಜಾನಜರೆಂದರೆ, ತಾರತಮ್ಯಕೌಸ್ತುಭದಲ್ಲಿ “ ಅನಾಖ್ಯಾತಾ ದೇವತಾಸ್ತು ಚತಾ ದೇವಕುಲೇಚಯಾಃ || ಗಂಧರ್ವಾಸ್ತುಂಬರು ಮುಖಾ ಶತಮಪ್ಸರಸಾಂ ಶತಂ || ನಾರದಾದೀ ನ ಚಿಥ್ಯಂ ತಾಃ ಪಿನಾಶುಖುಷಯೋಽಪಿಲಾಃ || ಆಜಾನಜಾ ದೇವತಾಸ್ತೈ ದೇವತಾಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಗಣನೆಗೆ ಬಾರದಿರುವವರು ತುಂಬರು ಮೊದಲಾದ ನೂರು ಗಂಧರ್ವರು, ಅಪ್ಸರಸ್ತ್ರೀಯರು ನೂರು, ನಾರದರ ಮೊದಲನುಮಾಡಿ ಉಚಿಥ್ಯರ ವರೆಗೂ ಹೇಳಿರುವ ಋಷಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲಾ ಋಷಿಗಳು ಇವರುಗಳಿಗೆ ಆಜಾನಜ ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಪುಷ್ಕರನಿಗಿಂತಲೂ ಹತ್ತು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯಾದವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಅವಶಿಷ್ಠರಾದ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರ ಪರ್ಯಂತ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತಾರೆ. —

ಅವರವರಪತ್ನಿಯರಪ್ಸರ

ಯುವತಿಯರು ಸಮ ಉತ್ತಮರನುಳಿ

ದವರರೆನಿಸಿಪರು ಮನುಜಗಂಧರ್ವರು ದ್ವಿಷಡ್ಗುಣದಿ ||

ಕುವಲಯಾಧಿಪರೀರಯಿದು ಗುಣ

ವವನಿಪ ಸ್ತ್ರೀಯರುದಶೋತ್ತರ

ನನತಿ ಗುಣದಿಂದಧಮರೆನಿಸಿಪರು ಮಾನುಷೋತ್ತಮರು ||೧೭||

ವಾದ್ಯಾರ್ಥ.— ಅವರವರ=ತುಂಬರು ಮೊದಲಾದ ಗಂಧರ್ವರು ನೂರು ಕಮ್ಮಿ ನವಕೋಟಿ ಋಷಿಗಳು ಇವರುಗಳ, ಪತ್ನಿಯರು=ಹೆಂಡರುಗಳು; ಅಪ್ಸರಯುವತಿಯರು=ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯರುಗಳು, ಉತ್ತಮರನುಳಿದು ಮೇಲೆ ಉತ್ತಮರೆಂದು ಗಣನೆಮಾಡಿರುವ ಋಷಿಪತ್ನಿ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಮರೆನಿಸುವರು. ಮನುಜಗಂಧರ್ವರು ದ್ವಿಷಡ್ಗುಣದಿ-ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ದೇವಗಂಧರ್ವರಿಗಿಂತಲೂ ೧೨ಗುಣಗಳಿಂದ, ಅವರರೆನಿಸಿಪರು=ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು ಕುವಲಯಾಧಿಪರು-ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ

ರಾದವರು, ಅವನಿಪರಸ್ತ್ರೀಯರು=ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ಹೆಂಡರುಗಳು, ಇವರು ಈರ್ವೈದುಗುಣ = 10 ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರೆನಿಸುವರು. ಮಾನುಷೋತ್ತಮರು, ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಕಿಂತಲೂ, ದಶೋತ್ತರನವತಿಗುಣದಿಂದ = 10 ಅಧಿಕಂಗುಣ ಅಂದರೆ 100 ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರೆನಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಈ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ತೋರುವಂತೆ ಗಂಧವರ್ತು ೧೦೦ ಮಂದಿ, ಅಸ್ವರರು ೧೦೦ ಮಂದಿ, ನೂರು ಕಮ್ಮಿ ಕೋಟಿ ಯುಷಿಗಳು ಅವರ ಪತ್ನಿಯರು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಪುಷ್ಕರನಕಿಂತಲೂ ಹತ್ತು ಗುಣ ಕಮ್ಮಿಯೆಂತಲೂ, ದೇವಗಂಧರ್ವಾದಿಗಳಕಿಂತಲೂ ಮನುಷ್ಯಗಂಧವರ್ತು 12 ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆಂತಲೂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು ಅವರ ಹೆಂಡರೂ ಸಹ ಮನುಷ್ಯಗಂಧವರ್ತಕಿಂತಲೂ 10 ಗುಣಗಳಿಂದ ನೀಚರೆಂತಲೂ ಅವರ ಕಿಂತಲೂ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು 100 ಗುಣಗಳಿಂದ ನೀಚರೆಂತಲೂ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆಯೇ ಸದ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದರೆ ತಾರತಮ್ಯಕೌಸ್ತುಭದ ವಚನಗಳಿಗೂ ದಾಸಾರ್ಯರ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಬರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ “ಆಜಾನೇಭ್ಯೋಶತನನ್ಯಾನಾಃ ಪಿತೃಭ್ಯಶ್ಚ ಶತಾಧಮಾಃ || ಉಕ್ತಾನ್ಯೇ ದೇವಗಂಧರ್ವಾಸ್ತಚ್ಚತೋನಾನ್ಯಗಾಯತಾಃ || ಗಂಧರ್ವೇಭ್ಯೋ ಮಾನುಷೇಭ್ಯಃ ಶತೋನಾಶ್ಚಕ್ರವರ್ತಿನಃ || ಸ್ತುತಿಪೇಭ್ಯೋ ಶತಾಂತೋನಾ ಈರಿತಾಮಾನುಷೋತ್ತಮಾಃ ” ಆಜಾನ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮತ್ತು ಚಿರಸಿತ್ಯಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಗಂಧವರ್ತನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ದೇವಗಂಧವರ್ತು 100 ಗುಣದಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಅವರಕಿಂತಲೂ 100 ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು ಮನುಷ್ಯ ಗಂಧವರ್ತು. ಅವರಕಿಂತಲೂ 100 ಗುಣ ಕಮ್ಮಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು. ಅವರಕಿಂತಲೂ ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರೆಂದು ಪ್ರಮಾಣಾರ್ಥ. ಇದನ್ನನುಸರಿಸಿ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾರಾಂತರವಾಗಿ ಅರ್ಥವು ಬರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾರಾಂತರವಾಗಿ 17ನೆಯ ಸದ್ಯಾರ್ಥ.—ಉತ್ತಮರನುಳಿದು ಮೇಲಿನ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರನ್ನಾಗಿ ಗಣನೆ ಮಾಡಿದವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವರವರಪತ್ನಿಯರು = ಯುಷಿಗಳ ಪತ್ನಿಯರು, ಅಸ್ವರಯುನವತಿಯರು= ಅಸ್ವರಸ್ತ್ರೀಯರು, ಸಮ-ಸಮರೆನಿಸುವರು, ದ್ವಿಸದ್ಗುಣದಿ = 12 ಗುಣ

ಗಳಿಂದ, ಅವರರೆನಿಸರು-ಪತಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ನೀಚರೆನಿಸುವರು, ಮನುಜ ಗಂಧರ್ವರು, ದಶೋತ್ತರನವತಿಗುಣದಿಂದ=೧೦ ಅಧಿಕ ಗುಣಗಳಿಂದ ಒಟ್ಟು ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ, ದೇವಗಂಧರ್ವರಕಿಂತಲೂ ಅಧಮರೆನಿಸುವರು. ಕುವಲಯಾಧಿಪರು = ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು, ಮನುಜ ಗಂಧರ್ವರಕಿಂತಲೂ, ದಶೋತ್ತರನವತಿಗುಣದಿಂದ=೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ (ಈ ಪದವನ್ನು ೨-೩ ಸಲ ಆವೃತ್ತಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.) ಅಧಮರೆನಿಸರು. ಅವನಿಪರಸ್ತ್ರೀಯರು = ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ಹೆಂಡತಿಯರು, ಈರೈದುಗುಣ-10 ಗುಣಗಳಿಂದ, ಪತಿಗಳಕಿಂತಲೂ ಅಧಮರೆನಿಸರು ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು, ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಕಿಂತಲೂ, ದಶೋತ್ತರನವತಿಗುಣದಿಂದ-೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರೆನಿಸರು, ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿದರೆ ಪ್ರಮಾಣಾರ್ಣವೂ ಮೂಲವಾಕ್ಯವೂ ಸರಿಹೋಗುವುದೆಂದು ತೋರಿದಂತೆ ಸೂಚಿಸಿರುತ್ತೆ.

ಅನತಾರಿಕೆ.—ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಸತ್ಯಸತ್ಯರು ಸತ್ಯರಾಜಸ

ಸತ್ಯತಾಮಸ ಮೂವರು ರಜ

ಸ್ವತ್ವರಧಿಕಾರಿಗಳು ಭಗವದ್ಭಕ್ತರೆನಿಸುವರು |

ನಿತ್ಯಬದ್ಧರು ರಜೋರಜರು

ತ್ವತ್ತಿ ಭೂಸ್ವರ್ಗದೊಳು ನರಕದಿ

ಪೃಥ್ವಿಯೊಳು ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿಪ್ಪರು ರಜಸ್ತಾಮಸರು ||೧೮||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಸತ್ಯಸತ್ಯರು=ಸಾತ್ವಿಕ ಸಾತ್ವಿಕರು, ಸತ್ಯರಾಜಸ=ಸಾತ್ವಿಕರಾಜಸರು, ಸತ್ಯತಾಮಸ=ಸಾತ್ವಿಕತಾಮಸರು, ಮೂವರು-ಈ ಮೂವರು, ಮತ್ತು ರಜಸ್ವತ್ವರು=ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕರು, ಇವರೆಲ್ಲರು = ಅಧಿಕಾರಿಗಳು=ಮೋಕ್ಷಾದಿಕಾರಿಗಳು (ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರೆಂದರ್ಥ) ಭಗವದ್ಭಕ್ತರೆನಿಸುವರು. ರಜೋರಜರು=ರಾಜಸರಾಜಸರು, ನಿತ್ಯಬದ್ಧರು=ಸದಾಬದ್ಧರೆನಿಸುವರು, ಅಂದರೆ ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಿಗಳೆಂದರ್ಥ. ಉತ್ಪತ್ತಿ ಭೂಸ್ವರ್ಗದೊಳು=ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು ಹೀಗಿದ್ದು ಕಡೆಗೆ ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಸುಖದುಃಖ ಮಿಶ್ರವಾದ ಸಾಂತಾನಿಕ ಲೋಕವನ್ನು ಸೇರುವರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ, ರಜಸ್ತಾಮಸರು = ರಾಜಸತಾಮಸರು, ನರಕದಲ್ಲೂ,

ಪೃಥಿವಿಯೊಳ್ಳು= ಭೂಮಿಯಲ್ಲೂ, ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಸಾತ್ವಿಕರು, ರಾಜಸರು, ತಾಮಸರೆಂದು ಜೀವರಾಶಿಗಳು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇರುವರು. ಈ ಸಾತ್ವಿಕಾದಿ ಒಂದೊಂದರಲ್ಲೂ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ ಉಂಟು. ಸಾತ್ವಿಕರಲ್ಲಿ ಸಾತ್ವಿಕ ಸಾತ್ವಿಕರು, ಸಾತ್ವಿಕರಾಜಸರು, ಸಾತ್ವಿಕತಾಮಸರೆಂದು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ. ಇದರಂತೆ ರಾಜಸರಲ್ಲೂ ರಾಜಸಸಾತ್ವಿಕರು ರಾಜಸರಾಜಸರು, ರಾಜಸತಾಮಸರೆಂದು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ ಉಂಟು. ಇವರುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾತ್ವಿಕಸಾತ್ವಿಕರು ಸಾತ್ವಿಕರಾಜಸರು ಸಾತ್ವಿಕ ತಾಮಸರೆಂದು ಮೂರು ವಿಧ ಸಾತ್ವಿಕರು, ರಾಜಸರಲ್ಲಿ ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕರೂ ಸಹಾ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಾಗಿರುವರು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರು. ರಾಜಸರಾಜಸರು ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಿಗಳೆನಿಸುವರು. ಇವರು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಸುಖದುಃಖ ಮಯವಾದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ದುಃಖ ಮಿಶ್ರವಾದ ಸುಖವನ್ನನುಭವಿಸುವರು. ಮತ್ತು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗುವರು. ಮತ್ತು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವರು. ಇವರಿಗೆ ನರಕವಾಸವಿಲ್ಲ. ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಇವರಿಗೆ ಸಂತಾನಿಕವೆಂಬ ಲೋಕವು ಬರುವುದು. ಅಲ್ಲೂ ಮಿಶ್ರ ಸುಖವನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸುವರು. ರಾಜಸತಾಮಸರು ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವರು, ನರಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವರು ಇವರು ಸುಖ ಮಿಶ್ರವಾದ ದುಃಖವನ್ನೇ ಬಹಳವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಮೂರು ವಿಧರಾದ ತಾಮಸರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ —

ತಮಸ್ಸಾತ್ವಿಕರೆನಿಸಿಕೊಂಬರು

ಅಮಿತನಾಖ್ಯಾತ್ಯಸುರಗಣವಿದೆ

ತನೋರಾಜಸರೆನಿಸಿಕೊಂಬರು ದೈತ್ಯಸಮುದಾಯ |

ತಮಸ್ತಾಮಸ ಕಲಿಪುರಂಧ್ರಿಯು

ಅಮಿತದುರ್ಗುಣಪೂರ್ಣ ಸರ್ವಾ

ಧನುರೊಳಧವಾಧನುದುರಾತ್ಮನುಕಲಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಬ ||೧೯||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ತಮಸ್ಸಾತ್ವಿಕರೆನಿಸಿಕೊಂಬರು—ತಾಮಸ, ಸಾತ್ವಿಕರೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ, ಅಸುರಗಣವು=ದೈತ್ಯಗಣವು, ಅನಾಖ್ಯಾತ-ಅನಾಖ್ಯಾತರೆಂದು

ಅನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು. ಅಂದರೆ ಕೀರ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ ಪಡೆಯದ ಅನಾ
 ಮಧೇಯರೆಂಧರ್ಥ. ಇಂತಹವರು ಅಮಿತವಿದೆ=ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಗಣವಿ
 ರುವುದು. ದೈತ್ಯಸಮುದಾಯ-ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಬಂದಿರುವ ದೈತ್ಯರ ಭೃತ್ಯರು,
 ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾದ ಕೆಲವು ದೈತ್ಯರು, ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ದೈತ್ಯಗುಂಪುಗಳು. ತಮೋ
 ರಾಜಸರೆನಿಸಿಕೊಂಬರು=ತಾಮಸ ರಾಜಸರೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು. ಕಲಿಪುರಂಧ್ರಿ
 ಯು=ಕಲಿಯ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಜ್ಯೇಷ್ಠಾ ಎಂಬುವಳು, ತನಃಸ್ತಾಮಸ =
 ತಾಮಸತಾಮಸಳೆನಿಸುವಳು. ಅವಳ ಪತಿಯಾದ ಕಲಿಯು ಅಮಿತದುರ್ಗು
 ಣಪೂರ್ಣ=ಸಂಖ್ಯೆಯಿಲ್ಲದ ದುರ್ಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾಗಿರುವನು. ಸರ್ವಾ
 ಧಮರೊಳು=ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಧಮರೆಂದು ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಎಲ್ಲರಂತಲೂ
 ಅಧಮಾಧಮ-ಅಧಮರೆನಿಸುವ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಮನು, ದುರಾತ್ಮನು=
 ಪಾಪಸ್ವರೂಪನೆಂದು ಅನಿಸಿಕೊಂಬ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ತಾಮಸರು ಪ್ರಾಯಃಶಃ ದೈತ್ಯರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಅನಾಖ್ಯಾ
 ತ ದೈತ್ಯಗಣವೆಂದು ಅಸಂಖ್ಯಾತರು ಇರುವರು ಅನಾಖ್ಯಾತರೆಂದರೆ ಅಪ್ರಸಿ
 ದ್ಧರೆಂದರ್ಥ. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ತಾಮಸ ಸಾತ್ವಿಕರೆನಿಸುವರು, ಪ್ರಧಾನರಾಜ
 ಕಲಿ ನೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರ ಭೃತ್ಯರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ದೈತ್ಯಸಮುದಾಯ
 ವು ತಾಮಸ ರಾಜಸರೆನಿಸುವರು. ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ದಾನವರು ಸೈತ್ಯರು ತಾ
 ಮಸತಾಮಸರೆನಿಸುವರು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗವತ ದ್ವಿತೀಯ ಸ್ಕಂಧ
 ೧೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ 41ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ನಿಜಯಧ್ವಜೀಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ
 ದಲ್ಲಿ, “ ಕಲ್ಯಾದಿ ಪ್ರಧಾನಾ ಅಸುರಾಸ್ತಾಮಸತಾಮಸಾಃ | ಪ್ರಧಾನಾಸುರ
 ಭೃತ್ಯಾಸ್ತಾಮಸರಾಜಸಾಃ | ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಅಸುರಾಸ್ತಾಮಸ ಸಾತ್ವಿಕಾಃ | ಕೇ
 ವಲಪಾಪಚಾರಿಣೋ ಮನುಷ್ಯಾ ರಾಜಸತಾಮಸಾಃ || ಮಿಶ್ರಕರ್ಮಕೃತೋ
 ಮನುಷ್ಯಾರಾಜಸರಾಜಸಾಃ | ಮನುಷ್ಯೇಷು ಪುಣ್ಯೈಕ ಕರ್ಮಕೃತ ಉಕ್ತ
 ಮಾಮನುಷ್ಯಾರಾಜಸಸಾತ್ವಿಕಾಃ | ಪೃಥಕ್ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾದೇವಾಃ ಸಾತ್ವಿಕತಾ
 ಮಸಾಃ ಅತತ್ವಮಾನಿನೋಲೋಖ್ಯಾತತಾ ಸಾತ್ವಿಕ ರಾಜಸಾಃ | ತತ್ತ್ವಭಿ
 ಮಾನಿನೋದೇವಾಃ ಸಾತ್ವಿಕಸಾತ್ವಿಕಾಃ | ಸಾತ್ವಿಕೇಭ್ಯೋಪಿ ಸಾತ್ವಿಕಾಃ ಗರು
 ಡಾದಿ ತ್ರಿತತದ್ಭಾರ್ಯಾ ಸ್ತೇಭ್ಯೋ ಪಿತೆಸಾತ್ವಿಕೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಭಾರ್ಯಾ
 ಸರಸ್ವತೀ ತ ತೋ ಪಿ ಸಾತ್ವಿಕೋ ಬ್ರಹ್ಮ(ತಿ || ” ಸತ್ಪಂಡಜಸ್ತನು ಇತಿ

ತಿಸುಃ ಸುರನ್ಯ ನಾರತಾಃ ” ಎಂಬ ಮೂಲವಚನದಿಂದ ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ ತಾಮಸರೆಂದು ಮೂವರು ದೇವಲೋಕ, ಮನುಷ್ಯಲೋಕ, ನರಕವಾಸಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವರು ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ದೈತ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ತಾಮಸರು ನರಕವಾಸಿಗಳೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಅವಾಂತರ ಭೇದಗಳಿರುವುವು. ಕಲಿ ನೊದಲಾದ ಪ್ರಧಾನ ದೈತ್ಯರು ತಾಮಸ ತಾಮಸರು; ಪ್ರಧಾನ ದೈತ್ಯರ ಭೃತ್ಯರು ತಾಮಸ ರಾಜಸರು, ಅಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ದೈತ್ಯರು ತಾಮಸಸಾತ್ವಿಕರು. ರಾಜಸರೆಲ್ಲರೂ ಮನುಷ್ಯರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಅವಾಂತರ ಭೇದಗಳು ಕೇವಲ ಪಾಪಚಾರವುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯರು, ರಾಜಸ ತಾಮಸರು, ಪುಣ್ಯಪಾಪ ಮಿಶ್ರವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವ ಮನುಷ್ಯರು ರಾಜಸ ರಾಜಸರು. ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಉತ್ತಮ ಮನುಷ್ಯರು ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕರು. ಸಾತ್ವಿಕರೆಲ್ಲರೂ ದೇವತೆಗಳು ಅವರಲ್ಲಿ ಅವಾಂತರ ಭೇದವೆಂತೆನೆ :—ಅಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ರಾಜದೇವತೆಗಳು ಸಾತ್ವಿಕ ತಾಮಸರು. ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳಲ್ಲದ, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾದ ದೇವತೆಗಳು ಸಾತ್ವಿಕ ರಾಜಸರು. ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳು ಸಾತ್ವಿಕ ಸಾತ್ವಿಕರು. ಸಾತ್ವಿಕರಲ್ಲೂ ಸಾತ್ವಿಕರಾದವರು ಗರುಡ, ಶೇಷ, ಋದ್ರರು ಅವರ ಹೆಂಡರ:ಗಳು; ಅವರಗಿಂತಲೂ ಸಾತ್ವಿಕರು ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳೆ ಪತ್ನಿಯರು ಅವರಗಿಂತಲೂ ಸಾತ್ವಿಕರು ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ಈ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವು ಬರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದರಂತೆ ತಾಮಸತಾಮಸರು ಪ್ರಧಾನ ದೈತ್ಯರಾದರೂ ಎಲ್ಲರಗಿಂತಲೂ ತಾಮಸತಾಮಸರು ಕಲಿ ಭಾರ್ಯಳಾದ ಜ್ಯೇಷ್ಠಾ ಎಂಬುವಳು ಅವಳಿಗಿಂತಲೂ ಮಹಾ ತಾಮಸನು ಕಲಿಯು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಕಲಿಯಂತಹ ಪಾಪಿಯು ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಇವನಪೋಲ್ವ ಪಾಪಿಜೀವರು
ಭುವನ ಮೂರೊಳಗಿಲ್ಲ ನೋಡಲು
ನನವಿಧ ದ್ವೇಷಗಳಿಗಾತಾರನೆನಿಸಿಕೊಳುತಿಪ್ಪು ||

ಬವರದಲಿ ಭಂಗಾರದಲಿ ನಟಿ

ಯುವತಿ ದ್ಯೂತಾಪೇಯದಲಿ ವ್ಯುಷ

ಕವಿಸಿ ನೋಹದಿಕೆಡಿಸುವನುಯೆಂದರಿದು ತ್ಯಜಿಸುವದು ||೨೦||

ಸದ್ಯಾರ್ಥ.— ಇವನ=ಈ ಕಲಿಯನ್ನು, ಪೋಲುವ-ನೋಲಿಸಲು ಯೋಗ್ಯರಾದ ಪಾಪಿ ಜೀವರು, ಭುವನಮೂರೊಳಗೆ=ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ, ಮೂರು ಲೋಕವೆಂದರೆ ಭೂಲೋಕ, ಭುವ ಅಂದರೆ ಅಂತರಿಕ್ಷ ಲೋಕ, ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವೆಂದು ಹೆಸರಾದರೂ, ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅತಲವಿತ ಲಾದಿ ಕೆಳಗಿನ ಏಳು ಲೋಕಗಳು ಅಂತರ್ಭಾವವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಮಧ್ಯ ಅಂತರಿಕ್ಷಲೋಕ, ಸ್ವರ್ಗವೆಂದರೆ ಸತ್ಯಲೋಕದವರೆಗೂ ಇರುವ ಸ್ವರ್ಗದ ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳೂ ಶೇರಿರುತ್ತವೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ 14 ಲೋಕಗಳೂ ಎಂದರ್ಥ. ನೋಡಲು-ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ಇಲ್ಲ. ನವವಿಧದ್ವೇಷಗಳಿಗೆ= 9 ಬಗೆಯಾದ ದ್ವೇಷಗಳಿಗೆ, ಆತರನೆನಿಸುತ್ತಿಪ್ಪ=ಆಶ್ರಯನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು ಬವರದಲಿ=ಪಶುಕಂಸೆಯಾಗುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲೂ, ಭಂಗಾರದಲಿ=ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲೂ. ನಾಟ್ಯಯುವತಿ=ವೇಶ್ಯಾಪ್ತ್ರಿಯೆಂಬಲ್ಲೂ, ದ್ಯೂತದಲ್ಲೂ, ಅಪೇಯದಲಿ-ಮದ್ಯದಲ್ಲೂ, ಮೃಷಕವಿಸಿ=ಸುಳ್ಳು ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಕೊಂಡು, ಮೋಹದಿ=ಮೋಹ ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಕೆಡಿಸುವನು. ಎಂದ ರಿದು=ಎಂದು ತಿಳಿದು, ತ್ಯಜಿಸುವದು-ನೇಲಿ ಹೇಳಿದ ಕಲಿ ಪ್ರವೇಶವುಳ್ಳ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಈ ಕಲಿಗೆ ಸವಾನರಾದ ಪಾಪಿ ಜೀವರು ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲ. ಪುಣ್ಯವಂತರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೇಗೆ ಉತ್ತಮರೋಹಾಗೆ ಪಾಪಿಗಳಲ್ಲಿ ಇವನೇ ಉತ್ತಮನು. ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ 9 ವಿಧವಾದ ದ್ವೇಷಗಳಿಗೂ ಇವನು ಆಶ್ರಯಭೂತನಾಗಿರುವನು. ನವವಿಧ ದ್ವೇಷಗಳ ವಿವರ ಗರುಡಪುರಾಣ ಬ್ರಹ್ಮಕಾಂಡದಲ್ಲಿ “ ಜೀವಃ ಭೇದೋಹರಿಣಾಂ ಪ್ರಾಕೃತೇನಸ್ವತಂತ್ರೇಣಹ್ಯಸ್ವತಂತ್ರೇಣ ನಿತ್ಯಂ | ಜ್ಞಾನಾನಂದೈರ್ಧುರತ್ವಾ ಚ್ಚ ವಿಷ್ಣುಃ ಸದಾಹರಿರ್ನಿರ್ಗುಣಶ್ಚೇತಿಚಿಂತಾ || ಸದಾತಾಮೈಃ ಪರಿಪೂರ್ಣೋಹಚ ಗುಣೈಶ್ಚ ಪೂರ್ಣೋಹರಿ ರಿತ್ಯೇವಚಿಂತಾ || ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಾಧಿಪಾತ ಸಾಂಸ ದಾತಥಾಧ್ವಿಜಾನಾಂ ಸಾಮತಾಯಾಶ್ಚ ಚಿಂತಾ || ವಿಷ್ಣೋಃ ಸತಾಶ ದ್ಭ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದ್ರಿದಿತಾನಾಂ ಸದಾಧಿಕ್ಯಾದೇಶ್ಚಂತನಂದ್ವೇಷವನ || ವಿಷ್ಣೋಃ

ದೇಹೇಹಸ್ತಪಾದಾದಿತಾನಾಂ ಭೇದಜ್ಞಾನಂದ್ವೇಷಮಾಹುರ್ಮಹಾಂತಃ ||
 ಅವತಾರಾಣಾಂ ಭೇದಭೇದಾದಿತಂಚತತೋತ್ಪತ್ತೇರ್ಮರಣಶ್ಯಾಪಿ ಚಿಂತಾ||
 ತದ್ಭಕ್ತಾನಾಂ ದೂಷಣಂ ಚಾಹುರಾರ್ಯಾಸ್ತದ್ವ್ಯತ್ಯನಾಂ ದೂಷಣಂ ದ್ವೇ
 ಷಪವ || ನವದ್ವೇಷೈಃ ಸಂಯುತಾ ಏವಲೋಕದೃಶ್ಯಂತೇ ವೈನತುಭಕ್ತಾಃ
 ತತಾಚ || ” ಇವುಗಳ ಅರ್ಥ.— ಸ್ವತಂತ್ರನೂ, ಅಪ್ರಾಕೃತನೂ ಆದ ಪರ
 ಮಾತ್ಮನಿಗೂ, ಪ್ರಾಕೃತನೂ ಸ್ವತಂತ್ರನೂ ಆದ ಜೀವನಿಗೂ ಅಭೇದವನು
 ಹೇಳುವುದು 1, ಜ್ಞಾನಾನಂದ-ದಿಗುಳು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇಲ್ಲದುದರಿಂದ ಪರ
 ಮಾತ್ಮನು ನಿರ್ಗುಣನೆಂದು ಚಿಂತನೆಮಾಡುವುದು ೨, ಪೂರ್ಣಕಾಮನಾದ
 ಹರಿಯನ್ನು ಅಪೂರ್ಣನೆಂದು ಚಿಂತನೆಮಾಡುವುದು ೩, ಬ್ರಹ್ಮದೇವಿಯರು,
 ಬ್ರಹ್ಮವೇವನು, ದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಇವುಗಳನ್ನು ಸಮ
 ರನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದು 4, ವಿಷ್ಣುಗಿಂತಲೂ ಬ್ರಹ್ಮರುವಾದಿಗಳು ಉತ್ತಮ
 ರೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವುದೂ ಒಂದು ದ್ವೇಷವು 5, ಪರಮಾತ್ಮನ ಕೈಕಾಲು ಮೊ
 ದಲಾದ ಅವಯವಗಳಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವುದೂ ಒಂದು ದ್ವೇಷವೆಂದು
 ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುವುದು 6, ಪರಮಾತ್ಮನ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದ
 ವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಮತ್ತು ಬಾಣಾದಿಗಳಿಂವ ಶರೀರಗಳಿ ಛಿನ್ನಭಿನ್ನವಾಯಿ
 ತೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಒಂದು ದ್ವೇಷವು 7, ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಜನನಮರಣ
 ಗಳುಂಟೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವುದು ದ್ವೇಷ 8, ಪರಮಾತ್ಮನ ವಕ್ತೃರ ದ್ವೇಷ, ಮ
 ತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ 9, ಹೀಗೆ 9 ಬಗೆಯಾದ ದ್ವೇಷಗ
 ಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜನರೇ ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವರೇ ಹೊರ್ತು ಧರ್ಮರು
 ಳಾಣುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಗರುಡನಿಗೆ ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯವು.
 ಪ್ರಕೃತ ಈ 9 ವಿಧವಾದ ದ್ವೇಷಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯನಾಗಿರುವುದು ಕಲಿಯು
 ಕಲಿಯನು ದ್ವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಪಗೀಕ್ಷಿನ್ಮಹಾಕಾಜನು ಜಯಿಸಿದಾಗ ಕಲಿಯು
 ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಮೇರೆ ಕಲಿಗೆ ವಾಸಮಾಡಲು 5 ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರ. ವು
 ದಾಗಿ ಭಾಗವತ ಪ್ರಥಮ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ “ ದ್ಯುತಂ ಪಾನಂಸ್ತ್ರೀಯಃ ಸೂನಾ
 ಯತ್ರಧರ್ಮಶ್ಚತುರ್ವಿಧಾಃ || ಪುನಶ್ಚಯಾಚಮಾನಾಯಜಾತರೂಪನುಧಾ
 ತ್ ಪ್ರಭುಃ ” ಎಲ್ಲಿ ದ್ಯೂತವೋ ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೂಪದಿಂದಲೂ, ಎಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯ
 ಪಾನವೋ ಅಲ್ಲೂ, ಎಲ್ಲಿ ವೈಶ್ಯಾ ಸ್ತ್ರೀಯೋ ಎಲ್ಲಿ ಪಶುಹಿಂಸೆಯೋ ಅಲ್ಲೂ,

ಹೀಗೆ 4 ಅಧರ್ಮಗಳ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ನೀನು ವಾಸಮಾಡೆಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಇತ್ತ
ನು. ಕಲಿಯು ಈ ಸ್ಥಳಗಳು ಸಾಲದೆಂದು ಮತ್ತೂ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಪರಿಕ್ಷಿ
ದ್ರಾಜನು ಎಲ್ಲಿ ಭಂಗವೋ ಅಲ್ಲಿ ನೀನಿರೆಂದು 5ನೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟ
ನು, “ ತತೋಕ್ಸತಮದಃ ಕಾನೋ ರಜೋ ವೈರಂಚ ಪಂಚಮಂ|| ಔತ್ತ
ರೆಯೇಣ ದತ್ತಾನಿನ್ಯವಸ್ತತನ್ನಿಡೇಶಕೃತ್|| ಉತ್ತರಾ ಕುಮಾರನಾದ ಪರೀ
ಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಕೊಟ್ಟ ಸ್ಥಳಗಳಾದ ಇವು ಐದರಲ್ಲಿ 5 ರೂಪಗಳಿಂದ ಕಲಿಯು
ಅವನಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವನು. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಯಾವಯಾವ ರೂ
ಪನಾಗಿರುವನೆಂದರೆ, ಎಲ್ಲಿ ದ್ಯೂತವೋ ಅಲ್ಲಿ ಸುಳ್ಳು ರೂಪನಾಗಿಯೂ, ಎಲ್ಲಿ
ಪಾನವೋ ಅಲ್ಲಿ ಮದರೂಪದಿಂದಲೂ, ಎಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರೋ ಅಲ್ಲಿ ಕಾಮರೂ
ಪಿಯಾಗಿಯೂ, ಎಲ್ಲಿ ಪಶು ಹಿಂಸೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ಸಾಪರೂಪಿಯಾಗಿಯೂ
ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವನು. ಆದುದರಿಂದ ಒಳ್ಳೆಯದಾದ ಗಣಿಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷೆ
ಯುಳ್ಳವರು ಇವು ಐದು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸಬಾರದೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು
ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ೬ನರವಲಿ
ಅಂದರೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥವೆಂದು ಕೆಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ.
“ ಧರ್ಮೋಯುದ್ಧೇ ನಧೋದ್ವಿಷಾಯಿ ” ಎಂಬ ಭಾಗವತ ವಾಕ್ಯಾನುಸಾರ
ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವದು ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಧರ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಿರು
ವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಬವರವೆನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಯುದ್ಧವೆಂದರ್ಥವಾಡದೆ ಭಾಗವತ
ವಾಕ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಮಾನರ್ಥವಾದ “ ಸೂನಾ ” ಎಂಬ ಪದ
ವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವೆವು ಸೂನಾ ಎಂದರೆ ಹಿಂಸಿಸುವುದೆಂದರ್ಥ. ಅ
ದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಪಶುಹಿಂಸೆ ಎಂದರ್ಥ ಮಾಡಿರುವರು ಆದ್ದರಿಂದ ಅ
ದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತೇನೆ ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಭಾಗವತ
ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ದ್ಯೂತ, ಪಾನ, ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಪಶುಹಿಂಸೆ, ದ್ರವ್ಯ
ಎಂದರ್ಥವು ಸರಿಹೋಗುತ್ತದೆ ಮೃಷಕವಿಸಿ ಅಂದರೆ ಭಾಗವತವಾಕ್ಯದಂತೆ
ದ್ಯೂತಾದಿ 5 ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸುಳ್ಳು ಮೊದಲಾದ 5 ರೂಪಗಳಿಂದ ಆವರಿಸಿ
ಕೊಂಡ ಕೆಡಿಸುವನೆಂದರ್ಥ. ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ಯೂತಾಪೇಯಮೃಷದೊಳು
ಕಲಿಸಿಯೆಂದು ಕೆಲವು ವುಸ್ತುಗಳ ಪಾಠವಿದೆ. ಕೆಲವಲ್ಲಿ “ ದ್ಯೂತಾಪೇಯ
ದೊಳುಮೃಷಕವಿಸಿ ” ಎಂದು ಪಾಠಾಂತರವಿರುವುದು. ಮೃಷ

ದೋಳು ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕಿಂತಲೂ ನ್ಯುಷಕವಿಸಿ ಎಂಬ ಪಾಠವೇ ಸಾಧು ವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ೫ ಸ್ಥಾನವನ್ನೆ ಕಲಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದದಾಗಿ ಹೇಳಿ, ದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ಸುಳ್ಳು ರೂಪಿಯಾಗಿ ಕಲಿ ಇರುವನೆಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಕಲಿಯ ಸ್ವರೂಪವು ಸುಳ್ಳೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಸುಳ್ಳೇ ಪಾಪರೂಪವಾದಮೇಲೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಕಲಿ ಪ್ರವೇಶನೆಂತಹುದು? ಇದಲ್ಲದೆ ಭಾಗವತ ವಾಕ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ೫ ಸ್ಥಳಗಳು. ಇಲ್ಲಿ ಅವು ೫ ಸರಿಹೋಗಿ ಸುಳ್ಳು ಒಂದು ಜಾಸ್ತಿಯಾಗುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಳ್ಳು ಮೊದಲಾದ ೫ ರೂಪಗಳಿಂದ ದ್ವೈತಾದಿ ಹರಲ್ಲಿ ಕಲಿ ಇರುವನೆಂದು ಅರ್ಥವು ಸಮಂಜಸವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು.

ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮ ಸುಪ್ಪರಿಸುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವಪ್ರತತಿಗಳ ಸ

ಗ್ಗವೊಳೆಯಾಣ್ಮಾಲಯನು ನಿರ್ಮಿಸಿ

ಯುವತಿಯರ ವೊಡಗೂಡಿ ಕ್ರೀಡಿಸುವನು ಕೃಪಾಸಾಂಧ್ರ ||

ವಿವಿಜದಾನವ ತಾರತಮ್ಯದ

ವಿವರ ತಿಳಿವ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಬಾ

ಸ್ವವಿರಸಲು ತಾನೊಲಿದು ಪುಧ್ಧರಿಸುವನು ಭವದಿಂದ ||೨೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಕೃಪಾಸಾಂಧ್ರ ಕರುಣಾಳುನಾದ್ದ ಸಗ್ಗವೊಳೆಯಾಣ್ಮಾಲಯನು- ಸಗ್ಗ=ಸ್ವರ್ಗದ, ವೊಳೆಯು=ಹೊಳೆಯಾದ ಗಂಗೆಯು (ವೇನು ನದಿಯಾದ ಗಂಗೆಯು) ಅಣ್ಣು=ಪಾಲಿಸುವ ಅಂದರೆ ಗಂಗೆಯು ಪತಿಯಾದ ಸಮುದ್ರವು. ಆಲಯನು-ಮನೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನಾದ ಅಂದರೆ ಕ್ಷೇರಸಮುದ್ರವಾದುದಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು, ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವ ಪ್ರತತಿಗಳ=ಮೂರುವಿಧ ಜೀವಸಂಘಗಳನ್ನು, ನಿರ್ಮಿಸಿ-ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿ, ಯುವತಿಯರ ವೊಡಗೂಡಿ=ಶ್ರೀ ಭೂದುರ್ಗಯೆಂಬ ಮೂಕು ರೂಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಘುಪಾಪವಿಯರಿಂದೊಡಗೂಡಿ, ಕ್ರೀಡಿಸುವನು-ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದವರನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದು, ಸಂಹರಿಸುವುದು ಮೊದಲಾದ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು. ವಿವಿಜ ದಾನವ ತಾರತಮ್ಯದ=ದೇವ ದೈತ್ಯರ ತಾರತಮ್ಯದ, ವಿವರ ತಿಳಿವ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ,

ಬಾನ್ನವಿರಸಖ=ರ್ವಾ= ಆಕಾಶನೇನೆ, ನವಿರ=ಕೇಶವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ರುದ್ರದೇವರ, ಸಖ=ಸಖನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತಾನೊಲಿದು, ಭವದಿಂದ-ಸಂಸಾರದಿಂದ, ಉದ್ಧರಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ—ದೇವನದಿಯಾದ ಗಂಗೆಗೆ ಪತಿಯಾದ ವರುಣನು ಸಮುದ್ರಾಭಿಮಾನಿಯಾದುದರಿಂದ ಸಮುದ್ರನೆಂದು ವ್ಯವಹಾರ. ಎಲ್ಲಾಸಮುದ್ರಾತ್ಮಕನು ವರುಣನೇ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ವಾಸನಾಡುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಈ ಪ್ರಕಾರ ಮೂರುವಿಧ ಜೀವ ಸಂಘಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ಶ್ರೀ, ಭೂ, ದುರ್ಗೆಯರಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು. ಆಕಾಶ ಕೇಶ ಉಳ್ಳವರು ರುದ್ರದೇವರು. ಸ್ವೈಮಕೇಶನೆಂದು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ಬಾನ್ನವಿರ ಎಂದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ರುದ್ರಸಖನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ದೇವದೈತ್ಯರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಒಲಿದು ಅಸರನ್ನು ಸಂಸಾರದಿಂದ ಉದ್ಧಾರಮಾಡುವನು.

ಮದ್ಭವನುತಾವಲಂಬಿಗಳಿಗೆ ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವೆಂದು ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದೇವ ದೈತ್ಯರ ತಾರತಮ್ಯವು
ಪಾನಮಾನಿ ಮತಾನುಗರಿಗಿದು
ಕೇವಲಾವಶ್ಯಕವು ತಿಳಿವದು ಸರ್ವಕಾಲದಲಿ ||
ದಾವಶಿಖಿ ಪಾಪಾಟಿವಿಗೆ ನವ
ನಾ ವಿ ಯೆನಿವುದು ಭವಸಮುದ್ರಕೆ
ಪಾನಟೆಗೆ ನೈಕುಂಠಲೋಕಕಿದೆಂದು ಕರೆಸುವದು ||೨೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥಃ—ಇದು= ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ, ದೇವ ದೈತ್ಯರ ತಾರತಮ್ಯವು, ಪಾನಮಾನಿಮತಾನುಗರಿಗೆ = ವಾಯು ಮತಾವಲಂಬಿಗಳಿಗೆ (ಮದ್ಭವನುತಾವಲಂಬಿಗಳಿಗೆ) ಸರ್ವಕಾಲದಲಿ=ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಕೇವಲಾವಶ್ಯಕವು=(ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾದುದು) ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬೇಕಾದುದೆಂದು ತಿಳಿವುದು. ಇದು=ಈ ತಾರತಮ್ಯಜ್ಞಾನವು, ಪಾಪಾಟಿವಿಗೆ=ಪಾಪನೆಂಬ ಘೋರಾರಣ್ಯಕ್ಕೆ, ದಾವಶಿಖಿ=ಕಾಡು ಕಿಚ್ಚಿನಂತೆ ಇರುವದು. ಭವಸಮುದ್ರಕೆ ಸಂಸಾರನೆಂಬ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ, ನವನಾವಿ ಯೆನಿವುದು=ಹೊಸದಾದ ಹಡಗಿನಿ

ಸುವುದು. ವೈಕುಂಠ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ, ಪಾನಟಿಗೆಯೆಂದು=ಮೆಟ್ಟುಯೆಂದು ಕರೆಸುವುದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ದೇವದೈತ್ಯರ ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವು, ಮಧ್ವನುತಾವಲಂಬಿಗಳಿಗೆ ಪರನು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ವಾಕ್ಯವೇ ಇರುವುದು; ಸಂಚಭೇದ ಜ್ಞಾನವು, ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವು ಇಲ್ಲದೆ ಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಮದಾಚಾರ್ಯರು ಉದಾಹರಿಸಿರುವ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಈ ಸಂಧಿಯ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಬರದಿರುವೆವು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ತಾರತಮ್ಯಜ್ಞಾನವು ಪಾಪವೆಂಬ ಅಡವಿಯನ್ನು ಸುಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಾಡುಕಿಚ್ಚಿನಂತಿರುವುದು. ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ದಾಟುವುದಕ್ಕೆ ವಾಡೆಯಿಂತಿರುವುದು. ವೈಕುಂಠಲೋಕಕ್ಕೆ ಏರಿಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಪಾನಟಿಗೆಯಂತಿರುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಮಧ್ವನುತಾವಲಂಬಿಗಳಿಗೆ ತಾರತಮ್ಯಜ್ಞಾನವು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ತಾರತಮ್ಯಜ್ಞಾನ ಮುಕ್ತಿ

ದ್ವಾರವೆನಿವುದುಭಕ್ತಜನರಿಗೆ

ತೋರಿ ಕೇಳಿ ಸುಖಾಭಿಯೊಳು ಲೋಲಾದುವುದು ಬುಧರು ||

ಕ್ರೂರಮಾನವರಿಗಿದು ಕರ್ಣಕೆ

ತೋರವೆನಿವುದು ನಿತ್ಯದಲಿ ಅಧಿ

ಕಾರಿಗಳಿಗಿದನರುವುದು ದುಸ್ತರ್ಕಿಗಳ ಬಿಟ್ಟು ||೨೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ತಾರತಮ್ಯಜ್ಞಾನ=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ತಾರತಮ್ಯಜ್ಞಾನವು, ಮುಕ್ತಿದ್ವಾರವೆನಿವುದು=ಮುಕ್ತಿಗೆ ಬಾಗಿಲೆನಿಸುವುದು. ಬುಧರು=ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಭಕ್ತಜನರಿಗೆ, ತೋರಿ=ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಉಪದೇಶರೂಪವಾಗಿ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟು, ಕೇಳಿ=ದೊಡ್ಡವರ ಮುಖದಿಂದ ತಾವೂ ಕೇಳಿ, ಸುಖಾಭಿಯೊಳು=ಸುಖವೆಂಬ ಸಮುದ್ರದೊಳಗೆ; ಲೋಲಾದುವುದು=ಮುಳುಗಿ ತೇಲುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಕ್ಕದ್ದು. ಕ್ರೂರಮಾನವರಿಗೆ=ಕ್ರೂರರಾದ ಅನ್ಯಥಾ ಜ್ಞಾನಿ, ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ, ಇದು=ಈ ತಾರತಮ್ಯಜ್ಞಾನವು ಕರ್ಣಕೋರವೆನಿವುದು=ಕಿವಿಗಳಿಗೆ ಕೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ ಮಾತುಗಳಾಗಿ

ರುನದು. ದುಸ್ತುರ್ತಿಗಳ ಬಿಟ್ಟು=ಕುತರ್ಕಮಾಡುವ ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಹೇಳಿದೇ ನಿತ್ಯದಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ=ಇದನ್ನು ಕೇಳಲು ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಇದನು=ಈ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು-ಅರುಪುವದು=ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಈ ತಾರತಮ್ಯಜ್ಞಾನವು ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೆ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಮಾರ್ಗವೆಂದು ತೋರುವುದೇ ಹೊರತು ಮಿಥ್ಯಜ್ಞಾನಿಗಳು ಅನ್ಯಥಾ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಇದು ಕರ್ಣಕೋರವಾಗಿರುವುದು ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂತಹವರಿಗೆ ಇದನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡದೆ ಇದಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಯಾರೋ ಅಂತಹಾ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ತಾನೂ ದೊಡ್ಡವರ ಮುಖ್ಯವೆಂದ ಶ್ರವಣ ಮಾಡುತ್ತಾ ಮುನಿಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ತೇಲುತ್ತಾ ಮುಳುಗುತ್ತಾ ಇರಬೇಕೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಮನನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಂಪೂರ್ಣ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಸಂಕೋಚದಿಂದ ಖಸಿತವು ಪದ್ಯವೊಂದಲು ಸಂಧಿಯ ಕಡೆಯವರಿಗೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ಹರಿ ಶಿರಿ ವಿರಿಂಜೀರ ಭಾರತಿ
 ಗರುಡ ಘಣಿಪತಿ ಷಣ್ಮುಹೀಯರು
 ಗಿರಿಜನಾಕೇಶ ಸ್ಮರ ಪ್ರಾಣಾಸಿರುದ್ಧ ಶಬರ ||
 ಗುರು ರತೀಮನು ದಕ್ಷ ಪ್ರವಹಾ
 ಮರುತ ಮಾನವಿ ಯಮು ಶಶಿ ದಿವಾ

ಕರ ವರುಣ ನಾರದ ಸುರಾಸ್ಯ ಪ್ರಸೂತಿ ಭೃಗು ಮುನಿಪ ||೨೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಹರಿ=ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಶಿರಿ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು, ವಿರಿಂಜಿ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಈರ=ವಾಯುದೇವರು, ಭಾರತಿ=ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತಿಯರು ಗರುಡ, ಘಣಿಪತಿ=ಶೇಷದೇವರು(ರುದ್ರದೇವರು ಷಣ್ಮುಹೀಯರು=ಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡರುಗಳಾದ ಚಾಂಬವತೀ ಮೊದಲಾದ ಆರುಮಂದಿಗಳು, ಗಿರಿಜ, ಪಾರ್ವತಿ, ಇವರಿಗೆ ನಮರಾದ, ಸೌಪರ್ಧಿ, ವಾರುಣ ಅಂತು ಮೂವರು ನಾಕೇಶಸ್ಮರ=ಇಂದ್ರ ಮನ್ಮಥರು, ಪ್ರಾಣ, ಅನಿರುದ್ಧ, ಶಚೀ, ಗುರು, ರತಿ, ಸ್ವಾಯಂಬುವ ಮನು ದಕ್ಷ, ಪ್ರವಹ, ಮಾರುತ=ಪ್ರವಹವಾಯು, ಮಾನವಿ ಶತರೂಪಾ, ಯಮು, ಶಶಿ=ಚಂದ್ರ, ದಿವಾಕರ=ಸೂರ್ಯ, ವರುಣ, ನಾರದ,

ಸುರಾಸ್ಯ=ಅಗ್ನಿ, ಪ್ರಸೂತಿ, ಭೃಗು ಮುನಿಪ=ಭೃಗು ಯುಷಿಗಳು.

ವ್ರತತಿಜಾಸನ ಪುತ್ರರೆನಿಸುವ

ವ್ರತವರ ಮರೀಚ್ಯತ್ರಿ ವೈವ-

ಸ್ವತನು ತಾರಾ ಮಿತ್ರ ನಿಯಯತಿ ಪ್ರವಹ ಮಾರುತನ ||

ಸತಿ ಧನೇಶಾಶ್ವಿನಿಗಳಿರ್ಗಣ-

ಪತಿಯು ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ ಶೇಷ ಸು-

ಶತರು ಮನುಗಳುಚಫ್ಯ ಚಾವನ ಮುನಿಗಳಿಗೆ ನಮಿಪೆ ||೨೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ವ್ರತತಿಜಾಸನ=ಬಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಮಲವೇ ಆಸನವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ, ಪುತ್ರರೆನಿಸುವ=ಮಕ್ಕಳೆನಿಸುವ, ವ್ರತವರ=ವ್ರತ ಉಳ್ಳವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ, ಅತ್ರಿ, ಮರೀಚಿ, ವೈವಸ್ವತನು=ವೈವಸ್ವತ ಮನು, ತಾರಾ=ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಹೆಂಡತಿ ತಾರಾ, ಮಿತ್ರ=ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯ, ನಿಯಯತಿ, ಪ್ರವಹ ಮಾರುತನ ಸತಿ=ಪ್ರವಹ ವಾಯುವಿನ ಹೆಂಡತಿ ಪ್ರಾವಹೀ, ಧನೇಶ=ಕುಬೇರ, ಅಶ್ವಿನಿಗಳಿರ್=ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳೀವರು, ಗಣ ಪತಿ, ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ, ಶೇಷಸುತರು = ೧೦೦ಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ೬೦ಂದೆ ಹೇಳಿದವರು ಹೋಗುತ್ತಾ ಉಳಿದವರು, ಮನುಗಳು=ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದವರು ಹೋಗುತ್ತಾ ಉಳಿದ ಮನುಗಳು, ಉಚಫ್ಯಚಾವನರಿಗೆ ಮುನಿಗಳಿಗೆ, ನಮಿಪೆ=ಹಿಂದೆ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳಿದ ಹರಿವಿರಿಂಚಿ ನೊವಲು ಚಾವನ ಮುನಿಗಳ ವರೆಗೂ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವೆನು.

ಶತಸುಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕರೆನಿಸುವ

ಕ್ಷಿತಿಪರಿಗೆ ನಮಿಸುವೆನು ಭಾಗೀ-

ರಥಿ ವಿರಾಟ್ ಪರ್ಜನ್ಯ ರೋಹಿಣಿ ಶಾಮಲಾ ಸಂಜ್ಞಾ ||

ಹುತವಹನ ಮಹಿಳಾ ಬುಧೋಷಾ

ಕ್ಷಿತಿ ಶನೈಶ್ಚರ ಪುಷ್ಕರರಿಗಾ

ನುತಿಸಿ ಬಿನ್ನೈಸುವೆನು ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನ ಕೊಡಲೆಂದು || ೨೬ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಶತಸುಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕರೆನಿಸುವ ಕ್ಷಿತಿಪರಿಗೆ=ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವ ೧೦೦ ಜಕ್ರವರ್ತಿಗಳಿಗೆ, ಭಾಗೀರಥಿ, ವಿರಾಟ್ = ಅನಿರುದ್ಧನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಉಷಾದೇವಿಯು, ಪರ್ಜನ್ಯ=ಅ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಸೂರ್ಯನು

ರೋಹಿಣಿ=ಜಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ, ಶಾಮಲಾ=ಯಮುದೇವರ ಹೆಂಡತಿ, ಸಂಜ್ಞಾ=ವಿವಸ್ವತನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಹೆಂಡತಿ, ಹುತವಹನ ಮಹಿಳಾ=ಅಗ್ನಿಯ ಹೆಂಡತಿ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿ, ಬುಧ, ಉಷಾ=ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಹೆಂಡತಿ, ಕ್ಷಿತಿ=ಭೂಮಿಗೇಅಭಿಮಾನಿ, ಶನೈಶ್ಚರ, ಪುಷ್ಕರರಿಗೆ=ಪುಷ್ಕರನೆ ಕಡೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಮಿಸುವೆನು=ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವೆನು; ಆನುತಿಸಿ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇವರೆಲ್ಲರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ, ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಡಲೆಂದು ಬಿನ್ನೈಸುವೆನು.

ನೂರಧಿಕವಾಗಿಪ್ಪ ಮತ್ತೆ ದಿ.

ನಾರುಸಾವಿರ ನಂದಗೋಪ ಕು.

ಮಾರನರ್ಧಾಂಗಿಯರಗಸ್ತ್ರಾದಿಕ ಮುನೀಶ್ವರರು ||

ಊರ್ವಶಿಯು ಮೊದಲಾದ ಅಪ್ಸರ

ನಾರಿಯರು ಶತ ತುಂಬರರು ಕಂ.

ಸಾರಿ ಗುಣಗಳ ಕೀರ್ತನೆಯ ಮಾಡಿಸಲಿ ಯೆನ್ನಿಂದ || ೨೭ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ನೂರಧಿಕವಾಗಿಪ್ಪ=೧೦೦ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ, ಮತ್ತು ಹದಿನಾರು ಸಾವಿರ=೧೬ ಸಾವಿರ ಸಂಖ್ಯಾಕರಾದ, ನಂದಗೋಪ ಕುಮಾರನ=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ, ಅರ್ಧಾಂಗಿಯರು=ಹೆಂಡಿರುಗಳು, ಅಗಸ್ತ್ರಾದಿಕ=ಅಗಸ್ತ್ಯರೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಉಳ್ಳ, ಮುನೀಶ್ವರರು=ಋಷಿಶ್ರೇಷ್ಠರು, ಊರ್ವಶಿಯು ಮೊದಲಾದ ಅಪ್ಸರ ನಾರಿಯರು ಶತ=ಅಪ್ಸರಸ್ತ್ರೀಯರು ೧೦೦ ಮಂದಿಗಳು, ತುಂಬರರು ಮೊದಲಾದ ಗಂಧರ್ವರು ೧೦೦ ಮಂದಿಗಳು, ಇವರೆಲ್ಲರು, ಯೆನ್ನಿಂದ=ನನ್ನಿಂದ, ಕಂಸಾರಿ ಗುಣಗಳ=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗುಣಗಳ ಕೀರ್ತನೆ ಮಾಡಿಸಲಿ!

ಪಾವನರು ಶುಚಿಶುದ್ಧನಾಮಕ

ದೇವತೆಗಳಾಜಾನ ಚಿರಪಿತ್ಯ

ದೇವ ನರಗಂಧರ್ವರವನಿಪ ಮೂನುಷೋತ್ತಮರು ||

ಈ ವಸುಮತಿಯೊಳುಳ್ಳ ನೈಷ್ಠವ-

ರಾವಳಿಯೊಳಿಹರೆಂದು ನಿತ್ಯದಿ

ಸೇವಿಪುದು ಸಂತೋಷದಿಂ ಸರ್ವ ಸ್ತುಕಾರದಲಿ || ೨೮ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಪಾವನ ಶುಚಿ ಶುದ್ಧನಾಮಕ=ಈ ಹೆಸರುಗಳುಳ್ಳ ಸೋಮಪಾನವಿಲ್ಲದ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಅಜಾನದೇವತೆಗಳು, ಚಿರಪಿತ್ಯ, ದೇವನರ

ಗಂಧರ್ವರು=ದೇವಗಂಧರ್ವರು, ಮನುಷ್ಯಗಂಧರ್ವರು, ಅವನಿಪ=ರಾಜರುಗಳು, ಮಾನುಷೋತ್ತಮರು, ಈ ವಸುಮತಿಯೊಳುಳ್ಳ=ಈ ಭೂಮಿಯೊಳಿರುವ ವೈಷ್ಣವರು=ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತರನ್ನೇಕರು, ಅವಳಿಯೊಳು=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮಾನುಷೋತ್ತಮರ ವರ್ಜಿತಿಯೊಳಗೆ, ಇಹರೆಂದು=ಸೇರಿರುವರೆಂದು, ನಿತ್ಯದಿ ಸಂತೋಷದಿಂ ಸರ್ವ ಪ್ರಕಾರದಲಿ ಸೇವಿವುದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮ ಗಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿವವರು ಈ ಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಮಂದಿ ಭಾಗವತೋತ್ತಮರು ಇರುವರೆಂದು ತಿಳಿದು ತಾರತಮ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ಸರ್ವರನ್ನು ಸರ್ವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಸೇವೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗುವುದೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತಾ ತಾರತಮ್ಯ ಚಿಂತನೆಯ ಮುಖ್ಯ ಫಲಿತಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ಮಾನುಷೋತ್ತಮರನು ಪಿಡಿದು ಚತು.

ರಾನನಾಂತ ಶತೋತ್ತಮತ್ವ ಕ್ರ.

ಮೇಣ ಚಿಂತಿಸ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಚತುರ್ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥ ||

ಶ್ರೀನಿಧಿ ಜಗನ್ನಾಥ ವಿಠಲ

ತಾನೆ ವಲಿದೀವನು ನಿರಂತರ

ಸಾನುರಾಗದಿ ಪಠಿಸುವದು ಪ್ರಾಜ್ಞರಿದು ಮರಿಯದಲೆ ||೨೯||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಮಾನುಷೋತ್ತಮರನು = ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರನ್ನು ಪಿಡಿದು=ಮೊದಲುಮಾಡಿ, ಚತುರಾನನಾಂತ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಕಷೆಯಾಗಿ, ಶತೋತ್ತಮತ್ವ ಕ್ರಮೇಣ=೧೦೦-೧೦೦ ಗುಣಗಳು ಉತ್ತಮರೆಂಬ ಕ್ರಮದಿಂದ, ಚಿಂತಿಸ=ತಿಳಿಯುವ, ಭಕ್ತರಿಗೆ, ಶ್ರೀನಿಧಿ=ಶಿರದೇವಿಯೆಂಬ ನಿಧಿಯುಳ್ಳ, ಅಥವಾ ಶ್ರೀದೇವಿಯರಿಗೆ ನಿಧಿಯಂತಿರುವ, ಜಗನ್ನಾಥ ವಿಠಲ=ನಮ್ಮ ಬಿಂಬ ಮೂರ್ತಿಯಾದ ಜಗನ್ನಾಥ ವಿಠಲ ನಾಮಕ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ತಾನೆ ವಲಿದು=ತಾನಾಗಿ ಸುಪ್ರೀತನಾಗಿ, ಚತುರ್ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥ=ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ೪ ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು, ಈವನು=ಕೊಡುವನು. ಇದು=ಈ ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿಯನ್ನು, ಮರಿಯದಲೆ, ಪ್ರಾಜ್ಞರು=ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಾದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ನಿರಂತರ=ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ, ಸಾನುರಾಗದಿ=ಪರಮಾನುರಾಗದಿಂದ ಪಠಿಸುವದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು ನೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವರಿಗೂ ಒಬ್ಬರಕಿಂತಲೂ ಒಬ್ಬರು ೧೦೦ ಗುಣ ಉತ್ತಮರೆಂಬ ಕ್ರಮದಿಂದ ಅಂದರೆ ಸತಿ ನೊದಲಾದ ಕೆಲವರಿಗೆ ೧೦ ಗುಣಗಳು ಉತ್ತಮ ನೀಜತ್ವ ಕ್ರಮವೂ ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ಕ್ರಮಾನುಸಾರವೆಂಬ ಅರ್ಥ. ೧೦೦ ಗುಣ ಉತ್ತಮರೆಂದು ಹೇಳಿದುದು ಪ್ರಾಯಶಃ ಎಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಅಂತು ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕ್ರಮದಿಂದ ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಯಾರು ಚಿಂತಿಸುವರೋ, ಅವರಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರೀತನಾಗಿ ಜತುವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮರಿಯದೆ ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಈ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಅಭಿಮಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವರಿಸಬೇಕು.

ಇಂತೀ ಭಾವ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಗುಣತಾರತಮ್ಯವೆಂಬ ೨೦ನೆಯ ಸಂಧಿಯು ಸಮಾಪ್ತವಾದುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು.

ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿ
(ಅಂಶಾನ ಚರಣ ಸಂಧಿ)

ಪೂರ್ವ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳ ಹೆಚ್ಚು ಕಮ್ಮಿಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳು ಇವರುಗಳ ಅವತಾರಗಳನ್ನೂ ಅಂಶಗಳನ್ನೂ ಸಹ ತಾರತಮ್ಯ ಕ್ರಮದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಸಂಧಿ ಸೂಚನೆ.—ಹರಿ ಶಿರಿ ವಿರಂಚೀರಮುಖ ನಿ

ರ್ಜರರಾನೇಶಾವತಾರಗಳೆ

ಸ್ತುರಿಸು ಗುಣಗಣ ಸರ್ವಕಾಲದಿ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕದಿ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಹರಿ, ಶಿರಿ-ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು, ವಿರಂಚಿ = ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರು, ಈರ-ವಾಯುದೇವರು, ಮುಖ=ಇವರುಗಳೇ ಪ್ರಧಾನರಾಗುಳ್ಳ ನಿರ್ಜರರ=ದೇವತೆಗಳ, ಆನೇಶಾವತಾರಗಳ=ಅಂಶಾವತಾರಗಳನ್ನು, ಗುಣ ಗಣ-ಅವರುಗಳ ಗುಣ ಸಮೂಹವನ್ನು, ಸರ್ವಕಾಲದಿ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕದಿ ಸ್ತುರಿಸು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನವತಾರಗಳು ಅನಂತವಾದ ಪ್ರ

ಯುಕ್ತ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಅಂಶಾವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುವೆವು. ಉಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯು ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳ ಅಂಶಗಳು ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತೇವೆ. ಇಂತಹ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಅವರವರ ಗುಣಗಣಗಳನ್ನೂ ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಾದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಸ್ಮರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಭಾವ. ಹೀಗೆ ಈ ಸಂಧಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಈ ಅರ್ಧ ವದ್ಯದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಅವತಾರಿಕೆ:— ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶಾವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಮೀನ ಕೂರ್ಮ ಕ್ರೋಡ ನರಹರಿ
 ಮಾಣವಕ ಭೃಗುರಾಮ ದಶರಥ
 ಸೂನುಯಾದವ ಬುದ್ಧ ಕಲ್ಕೀ ಕಪಿಲವೈಕುಂಠ |
 ಶ್ರೀನಿವಾಸ ನ್ಯಾಸ ಯುಷಭ ಹ
 ಯಾನನಾ ನಾರಾಯಣೇ ಹಂ
 ಸಾನಿರುದ್ಧ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಶ್ರೀಧರ ಹೃಷೀಕೇಶ ||೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಮೀನ=ಮತ್ಸ್ಯವತಾರವು, ಕೂರ್ಮ=ಕೂರ್ಮಾವತಾರವು ಕ್ರೋಡ-ವರಹಾವತಾರವು ನರಹರಿ=ನರಸಿಂಹಾವತಾರವು ಮಾಣವಕ=ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯಾದ ವಾಮನಾವತಾರವು ಭೃಗುರಾಮ-ಪರಶುರಾಮವತಾರವು ದಶರಥಸೂನು=ರಾಮಾವತಾರವು ಯಾದವ-ಕೃಷ್ಣಾವತಾರವು ಬುದ್ಧ ಕಲ್ಕೀ ಕಪಿಲ=ದೇವಹೂತಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಮರ ದೆಸೆಯಿಂದ ಅವತರಿಸಿರುವ ಕಪಿಲದೇವರು; ವೈಕುಂಠ-ವಿಕುಂಠಾ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಶುಭ್ರನ ದಿತೆಯಿಂದ ಅವತರಿಸಿರುವನು. ಪಶ್ಚಿಮವಿಕುಂಠಾ ಶುಭ್ರಸ್ಯ ಎಂದು ಭಾಗವತ ಅಷ್ಟಮಾಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ನ್ಯಾಸ ಯುಷಭ ನಾಭಿರಾಯನ ದಿತೆಯಿಂದ ಮೇರುದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಅವತಾರ ಹಯಾನನ ಹಯಗ್ರೀವರೂಪದಿಂದ ಅವತರಿಸಿ ಹಯಗ್ರೀವನಾಮಕ ದೈತ್ಯನನ್ನು ಕೊಂದುದು. ನಾರಾಯಣೇ ಮೋಹಿಸಿರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಮೃತಪ್ರಾಶನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೈತ್ಯರನ್ನು ವಂಚಿಸಿದ ರೂಪ ಹಂಸ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ತತ್ಪೋಷದೇಶನುಡಿದರೂಪ ಅನಿರುದ್ಧ-ನಾಸುದೇವಾದಿ 5 ರೂಪಗಳವ್ಯಕ್ತದಲ್ಲಿ ತೇರಿದ

ಅನಿರುದ್ಧ ರೂಪ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ, ಶ್ರೀಧರ = ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರನ್ನು ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ ಅಜಿತಾವತಾರ, ಹೃಷೀಕೇಶ-ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಭಗವದ್ರೂಪ, ಇಂತಹಾ ಅನೇಕ ಅವತಾರಗಳುಳ್ಳವನು ಷರಮಾತ್ಮನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಹರಿಯು ನಾರಾಯಣನು ಕೃಷ್ಣಾ
 ಸುರಕುಲಾಂತಕ ಸೂರ್ಯ ಸಮಪ್ರಭ
 ಕರೆಸುವನು ನಿರ್ದುಷ್ಟ ಸುಖಪರಿಪೂರ್ಣ ತಾನೆಂದು |
 ಸರ್ವದೇವೋತ್ತಮನು ಸರ್ವಗ
 ಪರಮಪುರುಷ ಪುರಾತನ ಜರಾ
 ಮರಣವರ್ಜಿತ ವಾಸುದೇವಾದ್ಯಮಿತ ರೂಪಾತ್ಮ ||೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಹರಿಯು “ ತತ್ರಾಪಿಜಜ್ಞೇಭಗವಾಃ ಹರಿಣ್ಯಾಂಹರಿ ವೇದಸಃ || ಹರಿರಿತ್ಯಾಹುತೋ ಯೇನ ಗಜೇಂದ್ರೋ ಮೋಚಿತೋಗ್ರಹಾತ್ ಎಂಬ ಭಾಗವತ ಅಷ್ಟಮ ಸ್ಕಂಧದ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಹರಿಮೇದಸ್ ಎಂಬುವನ ದೆಸೆಯಿಂದ ಹರಿಣೀ ಎಂಬಾಕೆಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿ ಗಜೇಂದ್ರನನ್ನು ಮೊಸಳೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿದ ಮನ್ವಂತರಾವತಾರ ರೂಪವು. ನಾರಾಯಣನು=ಧರ್ಮ ಪ್ರಜೀಶ್ವರನ ದೆಸೆಯಿಂದ ಸೂನ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ನರನಾರಾಯಣ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ನಾರಾಯಣವತಾರವು. ಕೃಷ್ಣ, ಅಸುರಕುಲಾಂತಕ= ದೈತ್ಯರನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಲು ಅವತರಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರವು, ಇಂತಹಾ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಸೂರ್ಯ ಸಮಪ್ರಭ=ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಸಮವಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನು, ನಿರ್ದುಷ್ಟ=ದೋಷರಹಿತನು, ಸುಖಪರಿಪೂರ್ಣ, ಸರ್ವದೇವೋತ್ತಮನು, ಸರ್ವಗ=ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನು, ಪರಮಪುರುಷ-ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನು, ಪುರಾತನ=ಅನಾದಿಕಾಲೀನನು, ಜರಾಮರಣವರ್ಜಿತವಾಸುದೇವಾದ್ಯಮಿತರೂಪಾತ್ಮ=ವಾಸುದೇವ ಮೊದಲಾದ ಅನಂತಾವತಾರ ಉಳ್ಳವನೆಂದು ಕರೆಸುವನು. ಹೀಗೆ ಸರ್ವ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನೆಂದರ್ಥ.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಮುಂಧಿನ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಈ ನಳಿನಭವಜನನಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ
 ಜ್ಞಾನಬಲ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿ ಗುಣ ಸಂ
 ಪೂರ್ಣಳಿನಿಪಳು ಸರ್ವಕಾಲದಿ ಹರಿಕೃಪಾಬಲದಿ |
 ಹೀನಳಿನಿಪಳನಂತಗುಣದಿ ಪು
 ರಾಣ ಪುರುಷಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಗಿನ್ನು ಸ
 ಮಾನರೆನಿಸುವರಿಲ್ಲ ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತ ಸುರರೊಳಗೆ ||೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:— ಈ ನಳಿನಭವ=ಕಮಲದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಜನನಿ=ತಾಯಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು ಸರ್ವಕಾಲದಿ=ಪ್ರಳಯ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಹರಿಕೃಪಾಬಲದಿ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಕೃಪಾಬಲದಿಂದ, ಜ್ಞಾನ ಬಲಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗುಣಸಂಪೂರ್ಣಳು-ಮಿಕ್ಕ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಜ್ಞಾನ, ಬಲಭಕ್ತಿ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವರೆನಿಸುವರು. ಪುರಾಣಪುರುಷಗೆ=ಪುರಾತನ ಪುರುಷನೆನಿಸುವ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಅನಂತಗುಣದಿ-ಅನಂತಾನಂತ ಗುಣಗಳಿಂದ ಹೀನಳಿನಿಪಳು=ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಪ್ರಕೃತಿಗೆ-ಈ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೆ ಇನ್ನು ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತಸುರರೊಳಗೆ = ಮುಕ್ತರಾದವರಲ್ಲಾಗಲೀ ಆಗುವವರಲ್ಲಾಗಲೀ ಯಾವ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲೂ ಸಮಾನರೆನಿಸುವರಿಲ್ಲ.

ಗುಣಗಳತ್ರಯಮಾನಿ ಶ್ರೀಕುಂ
 ಭಿಣಿ ಮಹಾದುರ್ಗಾಂಭಿಣೀ ರು
 ಗ್ನಿಣಿಯು ಸತ್ಯಾಶಾಂತಿಕೃತಿ ಜಯೆನಾಯೆ ಮಹಾಲಕುಮಿಾ |
 ಜನಕಜಾಕಮಲಾಲಯಾದ
 ಕ್ಷಿಣಿಯು ಪದ್ಮಾತ್ರಿಲೋಕೇಶ್ವರಿ
 ಯಣುಮಹತ್ತಿನೊಳಿದ್ದು ಉಪಮಾರಹಿತಳಿನಿಸುವಳು ||೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:— ಗುಣಗಳತ್ರಯಮಾನಿ=ಸತ್ವ ರಜಸ್ತಮೋ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಭಿಮಾನಿ ಶ್ರೀ = ಶ್ರೀದೇವಿ ಕುಂಭಿಣೀ - ಭೂದೇವಿ ಮಹಾದುರ್ಗಾ, ಅಂಭಿಣೀ ರುಗ್ನಿಣಿಯು, ಸತ್ಯಾ=ಸತ್ಯಭಾವೆ, ಶಾಂತೀ-ಆನಿರ್ದ್ರನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪತ್ನಿ, ಕೃತಿ=ಪ್ರದ್ಯುನ್ನು ನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಹೆಂಡತಿ, ಜಯಾ ಸಂಕರ್ಷಣನ ಹೆಂಡತಿ, ಮಾಯಾ-ವಾಸುದೇವನ ಹೆಂಡತಿ, ಮಹಾಲಕ.ಮಿ ನಾರಾಯಣನ ಹೆಂಡತಿ, ಜನಕಜಾ=ಸೀತಾ, ಕಮಲಾಲಯಾ=ಅಜಿತನಾಮಕ

ತ್ರಿಲೋಕೇಶ್ವರಿ=ಮೂರು ಲೋಕಕ್ಕೂ ಈಶ್ವರಿ ಎನಿಸುವರು. ಇಂತಹಾ ತ್ರಿಲೋಕೇಶ್ವರಿಯಾದ ವ.ಹಃಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅನುನುಹತ್ತಿನೊಳಿದ್ದು, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲ ರೂಪವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದು, ಉಪವಾನ ರಹಿತಳೆನಿಸುವಳು=ಎಣೆಯಿಲ್ಲದವರೆನಿಸುವಳು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಘೋಟಿಕಾಸ್ಯನ ಮಡದಿಗಿಂದಲಿ

ಹಾಟಕೋದರ ಪವನಗೀರ್ವರು

ಕೋಟಿಗುಣದಿಂದಧಮರೆನಿಸರು ಯಾವಕಾಲದಲಿ ||

ಖೇಟಪತಿ ಶೇಷಾಮರೇಂದ್ರರ

ಸಾಟಮಾಡದೆ ಶ್ರೀಶನ ಕೃಪಾ

ನೋಟದಿಂದಲಿ ಸರ್ವರೊಳು ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವರು ||೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಘೋಟಿಕಾಸ್ಯನ=ಕುದರೆ ಮುಖವುಳ್ಳ ಹಯಗ್ರೀವದೇವರ, ಮಡದಿಗಿಂದಲಿ = ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗಿಂತಲೂ, ಹಾಟಕೋದರ ಪವನಗೀರ್ವರು-ಹಾಟಕೋದರ=ಬಂಗಾರವೇ ಉದರವಾಗುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಪವನ=ವಾಯುದೇವರು, ಇವರಿಬ್ಬರೂ, ಯಾವಕಾಲದಲಿ=ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಕೋಟಿಗುಣದಿಂದಧಮರೆನಿಸರು-ಒಂದು ಕೋಟಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಶ್ರೀಶನ = ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ, ಕೃಪಾನೋಟದಿಂದಲಿ=ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷದಿಂದ, ಖೇಟಪತಿ ಶೇಷಾಮರೇಂದ್ರರ=ಖೇಟಪತಿ = ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವ ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಪತಿಯಾದ ಗರುಡ, ಶೇಷ, ಅಮರೇಂದ್ರರ=ದೇವೇಂದ್ರರನ್ನು, ಸಾಟಮಾಡದೆ - ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ, ಸರ್ವರೊಳು - ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲೂ ಇದ್ದು, ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವರು ಸಕಲೇಂದ್ರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗಿಂತಲೂ, ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳಿಬ್ಬರೂ. ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಅಂದರೆ ಮುಕ್ತರಾದ ಮೇಲೂ ಸಹ ಕೋಟಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಗರುಡ ಶೇಷ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮಾಡದೆ, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷದಿಂದ ಸರ್ವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವರು. “ ಗರುಡ ಶೇಷಾಮ

ರೇಂದ್ರರ * ಎಂದು ಗರುಡ ಶೇಷರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಋದ್ರ ದೇವರನ್ನು ಸಾಟಿನಾಡುವರೋ ಎನೋ ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಋದ್ರದೇವರೇ ಶೇಷಪದವಿಗೆ ಬರುವವರಾದುದರಿಂದ ಶೇಷದೇವರನ್ನು ಹೇಳಿದಮೇಲೆ ಋದ್ರದೇವರೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿದರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ—ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೂ, ವಾಯುದೇವರ ವಿಶೇಷವಾದ ಗುಣನಾಮ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ಪುರುಷ ಬ್ರಹ್ಮಾ ವಿರಿಂಚಿಯು ಮಹಾಫ
 ಮರುತ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಧೃತಿ ಸ್ಮೃತಿ
 ಗುರುವರ ಮಹಾಧ್ಯಾತ ಬಲ ವಿಜ್ಞಾತ ವಿಖ್ಯಾತ ||
 ಗರಳಭುಗ್ಭವ ರೋಗಭೇಷಜ
 ಸ್ವರವರಣ ವೇದಸ್ಥ ಜೀವೇ
 ತ್ವರ ವಿಭೀಷಣ ವಿಶ್ವಚೇಷ್ಟಕ ವೀತಭಯ ಭೀಮ ||೬||

ವಿರಿಂಚಿಯು=ವಾಸುದೇವನ ದೆಸೆಯಿಂದ ಮಾಯಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮದೇಹದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ರೂಪವು, ಪುರುಷನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳುದಾದಾಗಿದ್ದು. ಮಹಾಫ=ಅನಿರುದ್ಧನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ದೆಸೆಯಿಂದ ಶಾಂತೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪ, ಬ್ರಹ್ಮಾ=ಪರಮಾತ್ಮನ ನಾಭಿ ಕಮಲದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪ, ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ರೂಪನಾಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ವಾಯುದೇವರ ರೂಪನಾಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ವಾಯುದೇವರ ರೂಪನಾಮಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—ಮರುತ-೪೯ ಮರುದ್ಗುಣದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ರೂಪ, ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ=ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಗಳಿಗೂ ಪ್ರಾಣಭೂತರು, ಧೃತಿ=ಸಮರಹಿತವಾದ ಧೈರ್ಯ ಉಳ್ಳವರು. ಸ್ಮೃತಿ=ಉಪಮಾನ ರಹಿತವಾದ ಜ್ಞಾಪಕಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರು, ಗುರುವರ-ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರೆನಿಸುವರು, ಮಹಾಧ್ಯಾತ = ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಮಹಾಧ್ಯಾತನೆಂದು ಹೆಸರು. ಅವತಾರ ತ್ರಯಗಳಲ್ಲೂ ಮೂಲರೂಪದಲ್ಲೂ ಸಹ ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ಬಲ ಉಳ್ಳವರಾದುದರಿಂದ ಬಲ ಎಂದು ಹೆಸರು. ವಿಜ್ಞಾತ = ವಿಶೇಷವಾದ ಜ್ಞಾನ ಉಳ್ಳವರು ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಗುರುತಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ

ತೀದವರೆಂಬ ತಾಪ್ತೈ. ವಿಖ್ಯಾತ=ಲೋಕದಲ್ಲೂ ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾದವರು, ಗ೦ಕಭುಕ್ - ವಿಷವನ್ನಂಡವರು, ಭವರೋಗಭೇಜ = ಸಂಸಾರನೆಂಬ ರೋಗಕ್ಕೆ ಔಷಧಪ್ರಾಯರು, ವೇದಘ=ವೇದದಲ್ಲಿರುವ, ಸ್ವರವರಣ-ಸ್ವರವರ್ಣ ಅಂದರೆ ಅಕ್ಷರಗಳು ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಭಿವಾಸಗಳ, ಅಫವಾ ಪರವಾ ತ್ಮನಿಗೆ ಎರಡನೆಯವರಾಗಿ ವೇದಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರಾಕ್ಷರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರು, ಜೀವೇಶ್ವರ=ಜೀವೋತ್ತಮರು, ವಿಭೀಷಣ=ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಭಯವನ್ನಂಟುಮಾಡುವವರು; ಅಫವಾ ಜೀವೇಶ್ವರ, ವಿಭೀಷಣ=ಜೀವನೇ ಈಶ್ವರನೆಂಬುವರಿಗೆ ಭಯಂಕರರು, ವಿಶ್ವಚೇಷ್ಟಕ-ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಚಲನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವರು, ವೀತಭಯ=ಭಯವಿಲ್ಲದವರು, ಭೀಮ=ಭಗವದ್ವೀಷಿಗಳಿಗೆ ಭಯಂಕರರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಸುಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ವ್ಯೂಢಶ್ಚ ಕುರ್ಧಾ ಭಗವಾಃ ಸವಿಕೋ ಮಾಯಾಂ ಶ್ರಿಯಂ ಸೃಷ್ಟಿವಿಧಿತ್ಸಯಾಂ || ೧೦|| ಪೇಣ ವೂರ್ವೇಣ ವಾಸುದೇವ ನಮ್ನಾ ವಿರಿಂಚಂ ಸುಷು ವೇಚಸಾತಃ ||೧|| ಸಂಕರ್ಷಣಾಚ್ಚಾಪಿ ಜಯಾತನೂಜೋ ಬಭೂವ ಸೂಕ್ತಾದ್ಭಲ ಸಂವಿದಾತ್ಮಾ || ವಾಯುರ್ಯ ವಿವಾಢ ವಿರಿಂಚನಾಮಾ ಭವಿಷ್ಯ ಅಧ್ಯೋನ ಪರಿಸ್ತತೋಹಿ ||೧೦|| ಸೂತ್ರಂ ಸ ವಾಯುಃ ಪುರಷೋ ವಿರಂಚಃ ” ಇದರ ಅರ್ಥ.— ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು, ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಅನಿರುದ್ಧನೆಂಬ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ರಿಸಿ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಮೊದಲನೆಯದಾದ ವಾಸುದೇವ ರೂಪದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ಮೊದಲನೆಯ ರೂಪವಾದ ಮಾಯಾದೇವಿಯನ್ನ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು. ಆ ಮಾಯಾದೇವಿಯರು ವಾಸುದೇವನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ದೆಸೆಯಿಂದ ವಿರಿಂಚನನ್ನು ಪಡೆದರು. ||೧|| ಬಲ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕರಾದ ವಾಯುದೇವರು ಸಂಕರ್ಷಣನ ದೆಸೆಯಿಂದ ಜಯಾದೇವಿಯರ ಕುಮಾರರಾಗಿ ಜನಿಸಿದರು. ಈ ವಾಯುದೇವರೇ ಮುಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ವಿರಿಂಚ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ವಾಸುದೇವನ ದೆಸೆಯಿಂದ ಮಾಯಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಕುಮಾರರಾಗಿ ಜನಿಸುವರು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ದೇವತೆಗಳ ಪೈಕಿ ಇವರಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರಾದವರು ಮತ್ತಾರಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಸಂಕರ್ಷಣನು ಸ್ಥಿತಿಯವ

ಜಯಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ರೂಪಕ್ಕೆ ಸೂತ್ರಯೆಂದು ಹೆಸರು. ನಾ ಯಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ವಿರಿಂಚನೇ ಪುರುಷ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಪುರುಷರೂಪವೇ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನ ರೂಪವು. ಅನಿರುದ್ಧನ ದೇಶೆಯಿಂದ ಶಾಂತೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಇದೇ ವಿರಂಜನಾಮುಕ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ ಮಹತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಯಾಗಿ ಸ್ಥೂಲದೇಹದಿಂದ ಜನಿಸಿರುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಹಾಕ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಸರಮಾತ್ಮನ ನಾಭಿಕಮಲದ ದೇಶೆಯಿಂದ ನಾ ಲೋಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಜನಿಸಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಹೆಸರುಗಳು, ೪ ರೂಪಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇವರಿಗೆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವತಾರವಿಲ್ಲ, ವಾಯುದೇವರು ಕೇವಲ ಬಲ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕರೆಂದು ನಿರ್ಣಯ ವಾಕ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ, ನಿರ್ಣಯ ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ದಲ್ಲಿ “ ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನಂ ಸಮೈರಾಗ್ಯಂ ಪ್ರಜ್ಞಾ ಮೇಧಾಧೃತಿಶ್ಚಿತಿಃ || ಯೋ ಗಃ ಪ್ರಾಣೋ ಬಲಂಜೈವ ವ್ಯಕೋದರ ಇತಿ ಸ್ತೃತಃ ||೧೪೪|| ಏತದ್ವಶಾತ್ಮ ತೋವಾಯುಃ ತಸ್ಮಾದ್ಭೀಮಸ್ತದಾತ್ಮಕಃ || ” ಭಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ, ವೈರಾಗ್ಯ ಬುದ್ಧಿ, ಜ್ಞಾಪಕಶಕ್ತಿ, ಧೈರ್ಯ, ಯೋಗಪ್ರಾಣ, ಬಲ ಇವು ಹತ್ತು ಭೀಮ ಸೇನ ಸ್ವರೂಪವು. ಏಕೆಂದರೆ ವಾಯುದೇವರು ಈ ಹತ್ತರ ಸ್ವರೂಪರು, ಆಗರೇ ಭೀಮಸೇನ ರೂಪರು, ಆದ್ದರಿಂದ ಭೀಮಸೇನದೇವನೂ ತಥಾತ್ಮ ಕರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಮರುತ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾದಿ ಪದಗಳಿಗೆ ಸದ್ಯಾರ್ಥ ದಲ್ಲೇ ಅರ್ಥಗಳು ಬರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಗರಳಭುಕ್=ವಿಷವನ್ನುಂಡವೆಂದು ಹೇಳಿದುದು ಯಾವ ಕಾಲದ ಲ್ಲೆಂದರೆ; ದೇವದೈತ್ಯರು ಶೇರಿ ಭಗವದಾಜ್ಞಾ ಪ್ರಕಾರ ಸಮುದ್ರಮಥನ ಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಘೋರವಾದ ಹಾಲಹಾಲವೆಂಬ ವಿಷ ಹುಟ್ಟಿತು. ಆಗ ಭಗವದಾಜ್ಞಾಪ್ರಕಾರ ಆ ವಿಷವನ್ನು ವಾಯುದೇವರು ಪಾನಮಾಡಿರುವರು. ಇದಕ್ಕೆ ಅಧಾರ ನಿರ್ಣಯ ೧೦ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ತದಾ ಜಗದ್ಗ್ರಾ ಸಿವಿಷಂ ಸಮುತ್ಥಿತಂ ತ್ವದಾಜ್ಞ ಯಾವಾಯುರಧಾತ್ಮಶೈವ ನಿಜೇ ||೧೪೫|| ಕ ಲೇಃಸ್ವರೂಪಂ ತದತೀವ ದುಸ್ಸಹಂ ವರಾದ್ವಿಧಾತುಃ ಸಕಲೈಶ್ಚ ದುಸ್ಸ್ವತಂ ಕಲೇ ವಿಸುಧ್ಯಾಸ್ತ ಬಲಂ ವಿಧಾಯ ದದೌ ಸಕಿಂಚಿದ್ಗಿರಿ ಶಾ ಯ ವಾ ಯುಃ ||೧೪೬|| ಸ ತ ಪ್ತಿ ಒ೯ ಕಂ ಠ ಗ ತೇನ ತೇನ ನಿ

ಪಾತೀತೋ ಮೂರ್ಛಿತ ಆಶುರುದ್ರಃ || ಹರೇಃ ಕರಸ್ಪರ್ಶ ಬಲಾತ್ಸಸಂಜ್ಞಾ
ಮವಾಪ ನೀಲೋಸ್ಯಗಲಸ್ತದಾಸೀತ್ ||೧೫|| ಅಥತ್ವದಾಜ್ಞಾಂ ಪುರತೋನಿ
ಧಾಯ ನಿಧಾಯ ಪಾತ್ರೇ ತಸನೀಯಸೂಪೇ || ಸ್ವಯಂತ್ವನಿರ್ಮಥ್ಯ ಬಲೋ
ಪಪನ್ನಂ ಪಪೌಸ ವಾಯುಸ್ತದು ತಾಸ್ಯ ಜೀರ್ಣಂ ||೧೬|| ಅತ್ಯಲ್ಪಸಾನಾ
ಚ್ಚ ಬಭೂವ ಶೂಲಾಶಿವಸ್ಯ ಶೀಷ್ಣೋರ್ಸ್ಯಕರಾವಶಿಷ್ಟಂ || ಅಭೂತ್ಕುಲಿಪ್ಪ
ವ ಜಗತ್ಪುಪೂರ್ಣಂಪೀತ್ವಾ ವಿ ಕಾರೋನಭೂವವಾಯೋಃ ||೧೭|| ”

(ವ್ಯಾಸಾವತಾರಕ್ಕಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ
ಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭ) ಎಲೈ ದೇವಾದಿ ದೇವ ! ದೇವತೆಗಳೂ, ದೈತ್ಯರೂ
ಸಹ ಶ್ರಾಂತರಾಗಿ ಅಮೃತ ಮಥನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಲು ನೀನೊಬ್ಬನೇ
ಮಂದರಾಚಲವನ್ನು ಮಥನಮಾಡುತ್ತಿರಲು ಜಗತ್ತನ್ನೇ ಭಕ್ಷಿಸುವ ವಿಷವು
ಹುಟ್ಟಿತು. ಆಗ ನಿನ್ನ ಅಪ್ಪಣೆಯ ಮೇರಿಗೆ ವಾಯುದೇವರು ಆ ವಿಷವನ್ನು
ಪಾನಮಾಡಲು ಕೈಯ್ಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು. ಆ ವಿಷವು ಕೇವಲಕಲಿ ಸ್ವರೂ
ಪವಾದುದು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವರದಿಂದ ಯಾರೂ ಮುಟ್ಟಲೂ ಸಹ ಸಾಧ್ಯ
ವಲ್ಲದೆ, ಯಾರಿಂದಲೂ ಸಹಿಸಲು ಅಶಕ್ಯವಾದುದಾಗಿದ್ದಿತು. ಅಂತಹುದನ್ನು
ವಾಯುದೇವರು ಪಾನಮಾಡುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿತರಾಗಿ
ಋದ್ರದೇವರು ಆ ವಿಷವನ್ನು ಪಾನಮಾಡುವೆನೆಂದು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರಲು, ವಾ
ಯುದೇವರು ಆ ವಿಷದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು
ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಕ್ಕಿ ವಿಷದ ಬಲವನ್ನು ಉಡಗಿಸಿ ಋದ್ರದೇವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರು.
ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ವಿಷವನ್ನು ಋದ್ರದೇವರು ಪಾನಮಾಡಿದ ಕೂಡಲೇ ಆ ವಿಷ
ವು ಗಂಟಲಲ್ಲಿ ತಗಲಿ ತಕ್ಷಣ ಮೂರ್ಛಿತರಾಗಿ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟರು. ತದ
ನಂತರ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಕರದಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶಮಾಡಲು ಕರಸ್ಪರ್ಶದ ಬಲ
ದಿಂದ ಋದ್ರದೇವರು ಎಚ್ಚತ್ತರು. ಆದರೂ ಅವರ ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕವ್ವುನಿಂತು
ನೀಲಕಂಠನೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತು. ಅದರಮೇಲೆ ವಾಯುದೇವರು ನಿನ್ನ
ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಭಂಗಾರದ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಆ ವಿಷವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹಾಕಿ
ಕೊಂಡು, ತಾನು ಆ ವಿಷವನ್ನು ತಿಕ್ಕದೆ ಏನೂ ಮಾಡದೆ ಬಲಪೂರ್ಣವಾ
ದುದನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಪಾನಮಾಡಿದರು. ಅದು ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ಜೀರ್ಣ
ವಾಯಿತು. ಋದ್ರದೇವರು ಅತ್ಯಲ್ಪ ವಿಷವನ್ನು ಪಾನ ಮಾಡಿದುದರಿಂದ

ಆವರಿಗೆ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಶೂಲೆಯು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಂತುಹೋಯಿತು. ಋದ್ರದೇವರಕೈಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ವಿಷವು ಕಲಿ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ಸರ್ವ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲೂ ಪೂರ್ಣವಾಯಿತು. ಅಂತಹಾ ವಿಷವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪಾನಮಾಡಿದರೂ ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ಯಾವ ವಿಕಾರವೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು ಗರಳಭುಕ್ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಿರುವರು. ಮಿಕ್ಕ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವು ಪದ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ನೋಡತಕ್ಕದ್ದು.

ಅನಿಲಸಿ ತಿ ವೈರಾಗ್ಯನಿಧಿ ರೋ
 ಚನ ವಿಮುಕ್ತಿಗಾನಂದ ದಶಮತಿ
 ಅನಮಿಷೇಶಾನಿದ್ರ ಶುಚಿಸತ್ವಾತ್ಮಕ ಶರೀರ ||
 ಅಣುಮಹದ್ರೂಪಾತ್ಮಕಾಮೃತ
 ಹನುಮದಾದ್ಯವತಾರ ಪದ್ಮಾ
 ಸನಪದವಿ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಪರಿಸರ ಅಖಣಾತ್ಮಸಮ ||೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಅನಿಲ-ವಾಯುದೇವರು, ಸ್ಥಿತಿ-ಏಕರೀತಿಯಾದ ಬಲ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಉಳ್ಳವರು, ವೈರಾಗ್ಯನಿಧಿ, ರೋಚನ-ವಾಯುದೇವರ ರೂಪಾಂತರ, ಇವರು ಎರಡನೆಯ ಸ್ವಾರೋಚಿಷ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಆಳಿದವರು, ವಿಮುಕ್ತಿಗೆ=ಭಗವದಾಜ್ಞಾಪ್ರಕಾರ ಮುಕ್ತಿ ಕೊಡುವವರು. ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಾಗಿ ಅವತಾರ ಮಾಡಿ, ಅನಂದದಶಮತಿ=ಅನಂದತೀರ್ಥರಿಂತಲೂ, ದಶಮತಿ ತೀರ್ಥರು=ಅಥವಾ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞಾಚಾರ್ಯರಿಂತಲೂ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದವರು, ಅನಿಮಿಷೇಶ=ದೇವೋತ್ತಮರು, ಅನಿದ್ರ=ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಜಯಿಸಿದವರು; ಶುಚಿಸತ್ವಾತ್ಮಕಶರೀರ = ವಿಶುದ್ಧವಾದ ಸತ್ವ ಸ್ವರೂಪ ಉಳ್ಳವರು, ಅಣುಮಹದ್ರೂಪಾತ್ಮಕ=ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ರೂಪವನ್ನೂ ಅತಿ ಸ್ಥೂಲ ರೂಪವನ್ನೂ ಸಹ ಧರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯನಾದ ಸ್ವಭಾವ ಉಳ್ಳವರು. ಅಮೃತ=ಭೋಜನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಂಚಪ್ರಾಣಾಹುತಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲೂ ಭೋಜನಾನಂತರದಲ್ಲೂ ಸಹ ಅವೃತ ಅಂದರೆ ನೀರಿನ ರೂಪದಿಂದ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಅವರಣ ರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ರೂಪವು. ಹನುಮದಾದ್ಯವತಾರ=ಹನುವದ್ಭೀಮ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಮೂರು ಅವತಾರವನ್ನು ತ್ರೇತಾದ್ವಾಪರ, ಕಲಿಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದವರು. ಸಂಪ್ರಾಪ್ತ-

ಹೊಂದಲ್ಪಡುವ, ಪದ್ಮಾಸನಪದವಿ-ಬ್ರಹ್ಮಪಟ್ಟವುಳ್ಳವರು, ಅಖಣಾತ್ಮಕನು-ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಒರೆಗಲ್ಲಿನಂತೆ ಇರುವವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. -ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಗಾಳಿಗೆ ಅನಿಲ ಎಂದು ಹೆಸರು. ವಾಯುದೇವರು ಆ ರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅನಿಲನೆಂದು ವಾಯುದೇವರಿಗೂ ಹೆಸರು. ಲೋಚನನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ವಾಯುದೇವರು ಇಂದ್ರಪಟ್ಟವನ್ನು ಆಳಿರುವರು. ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ ೨೭ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಾರೋಚಿಷೋಮನುರ್ನಾಮ ದ್ವಿತೀಯೋಗ್ನೇಃಸುತೋ ಮಹಾರ್ಹಾ || ಋಷಿರ್ವೇದಶಿರಾನಾಮತುಷಿತಾ ತಸ್ಯ ಪತ್ನ್ಯಭೂತ್ ||೧|| ತಸ್ಯಾಂರೋಚನ ನಾಮುಸೀ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಇಂದ್ರಶ್ಚ ಸೋಭವತ್ || ಯಃಪುರಾ ಸೂತ್ರನಾಮಾಸೀತ್ಸ ಏವಾಯ ಮಿಹಾಭವತ್ ||೨|| ಎರಡನೆಯ ಮನು ಸ್ವಾರೋಚಿಷನೆಂದು ಅಗ್ನಿಯ ಮಗನು. ಆ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ವೇದಶಿರನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯಿದ್ದನು. ಆತನ ಹೆಂಡತಿಯು ತ.ಪಿತೆಯೆಂದು, ಆಕೆಯ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಕುಮಾರನು ರೋಚನನು. ಆತನೇ ಆ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಾಗಿದ್ದನು. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಸಂಕರ್ಷಣನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಜಯಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ್ದ ಸೂತ್ರನಾಮಕ ವಾಯುದೇವರೇ ಈಗ ರೋಚನನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜನಿಸಿರುವರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದಲ್ಲದೆ ಭಾರತದಲ್ಲೂ ಷಂಡವರು ೫ ಮಂದಿಗಳೂ ೫ ಮನ್ವಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಾಗಿದ್ದವರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ ಅಧ್ಯಾಯ ೧೮ರಲ್ಲಿ " ಉದ್ಭವಹರ್ ಗಿರಿಂತಂತುದದರ್ಶಾತ್ರಚ ತಾರ್ಹುಷಾ ಪೂರ್ವೇಂದ್ರಾ ಮಾರುತವೃಷನಾಸತ್ಯಾಂಶ್ಚ ತುರಸ್ಕಿರ್ತಾ ||೧೪೨|| ಮಾನುಷೇಷ್ವವತಾರಾಯ ಮಂತ್ರಂರಹಸಿಕುರ್ವತಃ || " ದೇವೇಂದ್ರನು ರುದ್ರದೇವರ ಶಾಪದಿಂದ ಅವರು ಹೇಳಿದ ಪರ್ವತ ದ್ವಾರಕ್ಕೆ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಕಿತ್ತಿದನು. ಆ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದ ಮನ್ವಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಾಗಿದ್ದ ವಾಯುದೇವರು ಯದುಧರ್ಮ, ನಾಸತ್ಯ ದಸ್ರರೆಂಬ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳೇರ್ವರು ಇವರು ನಾಲ್ಕುಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳೂ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಅವತಾರ ಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಲೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಾಯುದೇವರು ಇಂದ್ರನಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಸ್ಪ

ಷ್ಟಗುವುದು. ಆದರೆ ಭಾಗವತ ಅಷ್ಟಮಸ್ಕಂಧ ನೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ
 ದಲ್ಲಿ ' ಸ್ವಾರೋಚಿಷೋದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ಮನಃರಗ್ನೇಸ್ಸುತೋ ಭವತ್ || ತತ್ರೇಂ
 ದ್ರೋ ರೋಚನ ಸ್ವಾಸ್ವೀದ್ಧೇವಾಶ್ಚ ತುಷಿತಾದಯಃ ||೨|| ಋಷೇಸ್ತುನೇ
 ೧ ಶಿರಸಸ್ತುಷಿತಾನಾಮ ಪುತ್ಸ್ಯಧೂತ್ || ತಸ್ಯಾಂಜಜ್ಞೇತತೋ ದೇವೋ
 ವಿಭರಿತೈಭಿಶ್ಯತಃ ||೨|| ಸ್ವಾರೋಚಿಷನೆಂಬ ಅಗ್ನಿ ಕುಮಾರನು ಎರಡ
 ನೆಯ ಮನು. ಆಗ ರೋಚನನು ಇಂದ್ರನಾಗಿದ್ದನು. ದೇವತೆಗಳು ಅಂದರೆ
 ತುಷಿತ ವೊದಲಾದವರು, ವೇದ ಶಿರಸ್ಸೆಂಬ ಋಷಿಗಳಿಗೆ ತುಷಿತೆಯೆಂಬ
 ಹೆಂಡತಿಯಿದ್ದಳು. ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ವಿಭು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ
 ಅವತರಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿ ರೋಚನನು, ವೇದ
 ಶಿರಸ್ಸೆಂಬ ಋಷಿಗಳ ದೆಶೆಯಿಂದ ತುಷಿತೆಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವನೆಂದು ಹೇಳಿದರು
 ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ರೋಚನನ ತಂದೆತಾಯಿಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳದ ವೇದ
 ಶಿರಸ್ಸೇ ವಿಭನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ತಂದೆ, ತುಷಿತೆಯು ತಾಯಿಯೆಂದು
 ಹೇಳಿರುವರು, ಹೀಗೆ ವಿಷ್ಣು ರಹಸ್ಯಕ್ಕೂ ಭಾಗವತಕ್ಕೂ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತ
 ದೆಯೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣು ರಹಸ್ಯದ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಈ ವಿರೋಧ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು
 ಹೇಗೆಂದರೆ—ಈ ಮೇಲೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ ವಿಷ್ಣು ರಹಸ್ಯದ ೨೭ನೆಯ ಅಧ್ಯಾ
 ಯದ ೩ನೆಯ ಶ್ಲೋಕ “ ತಸ್ಮಾದನಂತರಂಚಾಹನುವತೀಣೋಽ ವಿಭುಃ ಸ್ವ
 ಯಂ | ಉಪೇಂದ್ರ ಇತಿ ತೇನಾಹಂ ವಿಶ್ಯತೋ ವಿದುಷಾಂ ಮುಖೇ ||೩||
 ವೇದಶಿರಸ್ಸೆಂಬ ಋಷಿಯ ಪತ್ನಿಯಾದ ತುಷಿತೆಯಲ್ಲಿ ಜೀಷ್ಣ ಕುಮಾರನು
 ರೋಚನನು ಅವನು ಜನಿಸಿದ ಮೇಲೆ ನಾನು ವಿಭು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಆ
 ಕೆಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದೆನು. ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಉಪೇಂದ್ರನೆಂದು ವಿದ್ವಾಂ
 ಸರು ಕರೆಯುವರೆಂದು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಹೇಳಿರುವರು.

ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವೇದಶಿರಸ್ಸೆಂಬ ಋಷಿಗಳ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಕುಮಾರನು
 ರೋಚನನು, ಎರಡನೆಯ ಕುಮಾರನು ವಿಭನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ಸಿ
 ದ್ಧವಾಗುವುದರಿಂದ ಭಾಗವತ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯಗಳ ವಿರೋಧವು ಪರಿಹಾರವಾ
 ಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ವಿಮುಕ್ತಿಗೆಂದರೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವವರೆಂ
 ದರ್ಥ. “ ವಿಷ್ಣುರ್ಹಿ ದಾತಾ ನೋಕ್ಷಸ್ಯ ವಾಯುಸ್ತು ತದನುಜ್ಞಯಾ ||೨ಂ
 ಬ ನಿರ್ಣಯ ವಾಕ್ಯಾನುಸಾರ ನೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವವನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ

ಅದರೂ ಭಗವದಾಜ್ಞಾ ಪ್ರಕಾರ ವಾಯುದೇವರು ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ದಾಸರಾಯರು ವಿಮುಕ್ತಿಗೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಶುಚಿಸ್ವಾತ್ಮಕಶರೀರ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ “ವಿಶುದ್ಧ ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಚ್ಯಂ” ವಿಶುದ್ಧವಾದ ಸತ್ಯ ಸ್ವರೂಪವು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರದೆಂದು ಭಾಗವತ ದಶನು ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದೇ ಆಧಾರವು. ಅಮೃತ - ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಕೂಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ “ಅಮೃತ ಉಪಸ್ತರಣಮಸಿ ಸ್ವಾಹಾ ಎಂತಲೂ ವಿಳುವಾಗ ಅವೃತಾಪಿ ಧಾನಮಸಿ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮಂತ್ರವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು. ಎಲೈ ಅಮೃತ! ಅಮೃತರೂಪಿಯಾದ ವಾಯುದೇವ! ನಾನು ಭೋಜನ ಮಾಡುವ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಹಾಸಿಗೆಯಂತೆ ಇರು. ಎಂದು ಮೊಗಲನೆಯ ಮಂತ್ರಾರ್ಥ, ಕೊನೆಯ ಮಂತ್ರಾರ್ಥವು ಎಲೈಅಮೃತ! ನಾನು ಭಂಜಿಸಿದ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಹೊದಿದಿಕೆಯಂತೆ ಇರು ಎಂದು ಇದರಿಂದ ಅಮೃತ ಎಂದು ವಾಯುದೇವರ ಹೆಸರಿಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಆಖಣಾಶ್ವಸಮ್ ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು ಭಾಗವತ ಏಕಾದಶಸ್ಕಂಧ ತಾತ್ಪರ್ಯ “ ಶ್ರೇಣಸ್ಯ ನಾಸುರಾವೇಶೋ ಆಖಣಾಶ್ವಸಮೋಹಿಸೇ” || ಪ್ರಾಣದೇವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅಸುರಾವೇಶವಿಲ್ಲವು. ಅವರು ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿಮಾಡಿ ಕೊಡುವವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಭಂಗಾರದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒರೆಗಲ್ಲು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ವಾಯುದೇವರು ಒರೆಗಲ್ಲಿಗೆ ಮರಾಗಿರುವರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ ಆರ್ಥವನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಮಾತರಿಶ್ವ ಬ್ರಹ್ಮರು ಜಗ

ನ್ಮಾತೆ ಗಧಮಾಧೀನರಿಸಹರು

ಶ್ರೀತರುಣಿ ವಲ್ಲಭನುಯಾರ್ವರೊಳಾವ ಕಾಲದಲಿ |

ನೀತ ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನ ಬಲ ರೂ

ಸಾತಿತಯದಿಂದಿದ್ದು ಚೇತನಾ

ಚೇತನಗೊಳು ವ್ಯಾಪ್ತರೆನಿಸುವ ತತ್ತ ದಾಹ್ಯಯದಿ ||೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಮಾತರಿಶ್ವ ಬ್ರಹ್ಮರು = ವಾಯುದೇವರು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಜಗನ್ಮಾತೆಗೆ-ಜಗತ್ತಿಗೆತಾಯಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೆ, ಅಧಮ= ಕೋಟಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆಂತಲೂ, ಅಧೀನರು=ಆಕೆಯ ಅಧೀನದಲ್ಲಿ

ರುವನರೆಂತಲೂ ಎನಿಸರು=ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾಗಿರುವರು ಶೀತರುಣವಲ್ಲಭನು= ಶೀತಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರೆಂಬ ತರುಣಿಯರಿಗೆ ಪತಿಯಾದ ಶೀತರಮಾತ್ಮನು, ಅವಕಾಲದಲಿ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಈರ್ಪರೋಳಗೆ=ಇವರಿಬ್ಬರಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ನೀತ=ಸ್ಥಿರವಾದ, ಭಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ, ಬಲರೂಪಾತಿಶಯದಿಂದ= ಅತಿಶಯವಾದ ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನ ಬಲರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದು, ಚೇತನ-ನನ, ಪಶು ಪಕ್ಷಿ ವೃಕ್ಷಾದಿಗಳಲ್ಲೂ, ಆಚೇತನಗಳೊಳು=ಜಡವಾದ ಬೆಟ್ಟ ನೀರು ನೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲೂ, ತತ್ಪದಾಹ್ವಯದಿ-ಆಯಾ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ, ವ್ಯಾಪ್ತರು= ಈ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳೇರ್ವರೂ ವ್ಯಾಪ್ತರಾಗಿರುವೆವು. ಎನಿಸುವ=ಎಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ — ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳಿಬ್ಬರೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಕಿಂತಲೂ ಕೋಟಿಗುಣಾಧಮರು. ಮತ್ತು ಅವರ ಅಧೀನದಲ್ಲೇ ಇರುವವರು. ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶೀತರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ ಏಕಪ್ರಕಾರವಾದ, ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನ ಬಲಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಕ್ಕ ರುದ್ರಾದಿ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಕಿಂತಲೂ ಅತಿಶಯವಾದ ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನ ಬಲರೂಪದಿಂದ ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲೂ ಇದ್ದು ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಸರ್ವತ್ರ ಆಯಾ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಪರಮಾತ್ಮನಂತೆ ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತರೆಂದು ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಿಸುವನು. “ಸಂಪೂರ್ಣಾನುಗ್ರಹಾದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ವಾಯುಃ ಪೂರ್ಣಗುಣಾತ್ಮಕಃ” ಎಂಬ ಏಕಾದಶ ತಾತ್ಪರ್ಯಾನುಸಾರ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಂಪೂರ್ಣಾನುಗ್ರಹಬಲದಿಂದಲೇ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ವ್ಯಾಪ್ತರಾದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಗುಣ ಸ್ವರೂಪರೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತಿಯರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾ ಸರಸ್ವತೀ ದೇವಿಯರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಸರಸ್ವತಿ ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :—

ಸರಸ್ವತೀ ವೇದಾತ್ಮಿಕಾಭುಜಿ
 ನರಹರೀ ಗುರುಭಕ್ತಿ ಪ್ರಾಹ್ನೀ
 ಪರಮ ಸುಖ ಬಲ ಪೂರ್ಣ ಶ್ರವಾಪ್ರೀತಿ ಗಾಯತ್ರೀ |
 ಗರುಡ ಶೇಷರಜನನಿ ಶ್ರೀ ಸಂ

ಕರುಷಣನ ಜಯಾತನುಜವಾಣೀ

ಕರಣನೀಯಾಮಕ ಚತುರ್ದಶಭುವನ ಸನ್ಮಾನ್ಯೆ ||೯||

ಸದ್ಯಾರ್ಥ.—ಸರಸ್ವತೀ, ವೇದಾತ್ಮಿಕಾ-ಸಕಲ ವೇದಗಳಿಗೂ ಅಭಿಮಾನಿಯು, ಭುಜಿ-ಸರ್ವಭೋಗಗಳನ್ನೂ ಭಗವತ್ತೀತಿಯಾಗಲೆಂದು ಭುಂಜಿಸುತ್ತಿರುವವರು, ನರಹರಿ=ನರಸಿಂಹ ನಾಮದಿಂದ ಅವತರಿಸಿದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲೂ. ಗುರು-ಪತಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನಲ್ಲೂ, ಭಕ್ತಿ=ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರು. ಬ್ರಾಹ್ಮೀ=ಬ್ರಹ್ಮ ಪತ್ನಿಯಾದವರು, ಸರಮ ಸುಖ ಬಲಪೂರ್ಣೆ=ಪರಮಾನಂದ, ಬಲ ಇವುಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣರಾಗಿರುವವರು, ಶ್ರದ್ಧಾ=ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ರೂಪವು. ಗಾಯತ್ರೀ=ಸರಸ್ವತೀ ದೇವಿಯರ ರೂಪಾಂತರವು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತ್ಯಾಸ್ಪದವಾದ ಸಾವಿತ್ರೀ ಎಂಬ ರೂಪಾಂತರವು. ಗರುಡ ಶೇಷರ ಜನನಿ=ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತೀ ಎಂಬೀವರ ನಾಮಾಂತರವಾದ ಪ್ರಕೃತಿ. ಶ್ರದ್ಧಾ ಎಂಬಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಗರುಡ ಶೇಷರು ಹುಟ್ಟಿರುವರು, ಆದ್ದರಿಂದ ಗರುಡ ಶೇಷರ ತಾಯಿಯೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು ಶ್ರೀಸಂಕರ್ಷಣ ಜಯಾತನುಜವಾಣೀ=ಸಂಕರ್ಷಣ ನಾಮಕಪರಮಾತ್ಮನದೆಶೆಯಿಂದ ಜಯಾ ವೇವಿಯರಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಸೂತ್ರನಾಮಕ ವಾಯು ದೇವರಿಗೆ ವಾಕ್ಯರೂಪರಾಗಿರುವವರು, ಕರಣ ನಿಯಾಮಕೆ-ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ ಮನಸ್ಸು ನೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯ ಪತಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಕರು. ಚತುರ್ದಶಭುವನಸನ್ಮಾನ್ಯೆ=೧೪ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲ ಜನರಿಂದಲೂ ಬಹುಮಾನವನ್ನು ಹೊಂದುವವರು (ಪೂಜ್ಯರು).

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯರು ಸರ್ವ ವೇದಗಳಿಗೂ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದುದರಿಂದ ವೇದಾತ್ಮಿಕಾ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಗರುಡ ಪುರಾಣ ಬ್ರಹ್ಮಕಾಂಡದ “ಸರ್ವವೇದಾಭಿಮಾನಿ ತ್ವಾತ್ಸರ್ವ ವೇದಾತ್ಮಿಕಾ ಸ್ತೃತಾ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು. ಅದೇ ಗರುಡ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ “ಭುಂಜ್ಯತೇ ಸರ್ವ ಭೋಗಾಂಸು ವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥ ಮೇವಚ|| ಆತಸ್ತು ಭಾರತೀಜ್ಞೇಯಾ ಭುಜಿಸಂಜ್ಞಾ ಖಗೋತ್ತಮ” ಎಲೈ ಪಕ್ಷಿಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಗರುಡನೇ, ಸರ್ವ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿಯೇ ಭುಂಜಿಸುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಭಾರತೀದೇವಿಗೆ ಭುಜಿಯೆಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ಪತ್ಯಂತರ್ಗತ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊರತು ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಚಿಂತಿಸದೇ ಪತ್ಯಂತರ್ಗತ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ನರಹರಿಗುರು ಭಕ್ತಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಬ್ರಹ್ಮಸತಿಯಾದುದರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಪೂರ್ಣಾನಂದ ಸ್ವರೂಪರು ಪೂರ್ಣ ಬಲ ಉಳ್ಳವರು ಶ್ರದ್ಧಾಂಬುಜ ಹೆಸರು ಭಾರತೀ ದೇವಿಯೆಂದಾದರೂ ಸರಸ್ವತೀ ದೇವಿಯಿರಿಗೂ ಅದೇ ಹೆಸರಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರದ್ಧೆಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಮುಖ್ಯಾಂಶ ತಾನ್ವಿಯ ಮಾರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನತಶ್ಚಾಥಕೃತೌಸ್ತ್ರೀಯೌದ್ವೇ||ಪ್ರಜಜ್ಞ ತುರ್ಯಮುಳೇ ತತ್ರಪೂರ್ವಾಪ್ರಧಾನಸಂಜ್ಞಾ ಪ್ರಕೃತಿರ್ಜನಿತ್ರೀ||೧೧||ಶ್ರದ್ಧಾಪ್ಲವತೀಯಾಥ ತಯೋಶ್ಚಯೋಗೋ ಬಭೂವ ಪುಂಸೈವಚಸೂತ್ರನಾಮ್ನ||ಹರೇರ್ನಿಯೋಗಾದಥಸಂಪ್ರಸೂತೌಶೇಷಃ ಸುಪರ್ಣಶ್ಚತಯೋಃ ಸಹೈವ್ ||೧೨|| ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನದೇಶಿಯಿಂದ ಕೃತೀದೇವಿಯರಲ್ಲಿ ಅವಳಿ ಜನಳಿಗಳಾಗಿ ಇಬ್ಬರು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಹುಟ್ಟಿದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ನೊದಲನೆಯ ಆಕೆಯು ಪ್ರಧಾನಾ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣರಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಎರಡನೆಯ ಆಕೆಯು ಶ್ರದ್ಧಾದೇವಿಯು ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಪುರುಷನಾಮಕ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದಲೂ, ಸೂತ್ರನಾಮಕ ವಾಯುದೇವರಿಂದಲೂ ಸಂಬಂಧವಾದವು. ಅಂದರೆ ಪ್ರಧಾನ ನಾಮಕರಾದ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೂ, ಶ್ರದ್ಧಾದೇವಿಯರಿಗೆ ವಾಯುದೇವರೂ ಪತಿಗಳಾದರೆಂದರ್ಥ. ಇವರಿಬ್ಬರ ದೇಶಿಯಿಂದ ಆ ಇಬ್ಬರು ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಶೇಷನೂ, ಗರುಡನೂ ಹುಟ್ಟಿದರು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಶ್ರದ್ಧಾದೇವಿಯರು ವಾಯುದೇವರ ಪತ್ನಿಯಾದ ಭಾರತೀದೇವಿಯರ ಹೆಸರಾದರೂ ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯಿಗೂ ಅದೇ ಹೆಸರುಂಟೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದಾಸರಾಯರು ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರು. ಇದೇ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಗರುಡ ಶೇಷರ ಜನನಿಯೆಂಬುವುದಕ್ಕೂ ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಪತಿಗೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿನ ಸರ್ವರಿಗೂ ವಾಗ್ರೂಪರಾಗಿ ಪ್ರೀತ್ಯಾಸ್ಪದರಾದುದರಿಂದ ಪ್ರೀತಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಸರಸ್ವತಿಯರಿಗೆ ಮೂರು ರೂಪಗಳೆಂದು ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ 16ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ಅಥಾಫಚಯುಪಾಸನ್ನಾ ಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ತ್ರೀನಿಧಾಭವತ್ ಸತ್ವಾದಿ ಗುಣಯೋಗೇನ ಗಾಯತ್ರೀಚ್ ಸರ

ಸ್ವತಃ || ಕಾನಿತ್ಯಂತಿ ಗತಾ ಸ್ವೀಕೋ ಬಹುರ್ವಿಧವಃ ಸಾಕ್ಷ್ಯತಃ || ೧೭ ||
ಅದರವೇ ಲೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮವೆನುವ ಸ್ವತಃಯು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೂಂ
ದಿ ಸತ್ತ್ವ ರಜ ತ್ವನೋಗುಣಗಳಿಂದಲೂ ಮೂರು ರೂಪಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತ
ದಳು. ಆ ರೂಪಗಳ ಜೀವಗುಣ, ಗಾಢಾತ್ಮೀ, ಸರಸ್ವತೀ, ಕಾನಿತ್ಯ
ಎಂದು. ಇವರು ಮೂವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ವೀರ್ಯದಾನ ಮಾಡಿ
ದರೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಈ ಆಧಾರದಮೇಲೆ ಗಾಯತ್ರಿಯೆಂದು ಸರಸ್ವತೀ
ದೇವಿಯರ ರೂಪಾಂತರವೆನಿಸಿ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಶ್ರೀಸಂಕರ್ಷಣಚಾರ್ಯಾಚ
ಾರ್ಯನಾಣಿ ಎಂದು ಒಂದೇ ಪದವನಾಚರಿಸಿರು. ನಿಕೇಂದರೆ, ಸರಸ್ವತಿ ಭಾತಿ
ಗುರಿಬ್ಬರೂ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ವೆಶಯಿಂದ ಗೃತೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದರೆಂದು
ಮೇಲೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ ನಿರ್ಣಯವೂ ನೆನಪು ಅಧ್ಯಾಯ ೧೧-೧೨ನೆಯ
ಸ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವದು. ಸಂಕರ್ಷಣಚಾರ್ಯನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾ
ಗುವಾಗ ಇದೇ ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ ಸಂಕರ್ಷಣನಲ್ಲಿ " ಕೃತೀಮುಕ್ತಾ
ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಮುಪಸೇ" ಎಂದು ಹೇಳುವುದು. ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತೀಯರಿಬ್ಬ
ರೂ " ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ತಲ್ವಾಣಕೃತಾಃ ಸ್ತ್ರೀಯೋರ್ವೇ" ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವಿಂದ,
ಅವಳಿಜನನೆಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ದಾಸರಾಯರ
ಉಕ್ತಿಯೂ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಉಕ್ತಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ, ಸಂಕ
ರ್ಷಣನ ದೇವಿಯಿಂದ ಜಯಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದರೆಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರನಿ
ಲ್ಲದುದರಿಂದಲೂ, ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯು ಸಂಕರ್ಷಣಚಾರ್ಯನುಂಟೆಂದು
ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ವಾಸುದೇವನ ದೇವಿಯಿಂದ ವಾಯುದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಪು
ರುಷನಾಮಕ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೂ, ಸಂಕರ್ಷಣನ ದೇವಿಯಿಂದ ಜಯಾದೇವಿ
ಯಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರನಾಮಕ ವಾಯುದೇವನರು ಹುಟ್ಟಿದರೆಂದು ನಿರ್ಣಯದಿಂದ
ಸಿದ್ಧವಾಗುವದು. ಅದುದರಿಂದ " ಶ್ರೀಸಂಕರ್ಷಣ ಚಾರ್ಯಾಚಾರ್ಯಾಣಿ"
ಎಂದು ಒಂದೇ ಪದವನಾಡಿ, ಸಂಕರ್ಷಣನ ದೇವಿಯಿಂದ ಜಯಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ
ಹುಟ್ಟಿದ ವಾಯುದೇವನಿಗೆ, ವಾಣೀ ಎಂದರೆ ವಾಗ್ಮ್ಯಪಳನಿಗಿರುವಳೆಂದು
ಅರ್ಥವಾಡಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು. ವಾಯುದೇವರ ಮುಖದಿಂದ ವೇದಗಳ
ಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ತೋತ್ರರೂಪವಾಗಿ ಹೊರಡುತ್ತಿರುವವು.
ಸರಸ್ವತಿಯು ವೇದಾತ್ಮಕಳಾದುದರಿಂದ ವೇದ ಸ್ಮರಣಪಳಾಗಿ ವಾಯುದೇ
ವನಮುಖದ್ದೆನೆಯಿಂದ ಹೊರಡುತ್ತಿರುವಳೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. " ನೀರ್ವಾಗ್ವಾಣೀ

ಸರಸ್ವತೀ" ಎಂಬ ಅನುರೋಧದ ರೀತ್ಯಾ ವಾಕ್ಯಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಎಂಬ
 ಬೆರಸು ಸಿದ್ಧವಾಗುವದು. ನಾಯುದೇವರ ಮುಖದಿಂದ ನೇದಗಳು ನೂ
 ರಡುತ್ತಿರುವವು, ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗಸತ ಧರಮುಕ್ತಂಧ ವೇಣುಗಿತಿ
 ಯಲ್ಲಿ "ನನಚರೋಗಿರಿತಬೀಷುಚರಂತೀವೇಣುನಾಸ್ವ ಯತಿಗಾಃ ಸಯ
 ದಾಹಿ" || ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೂ ವಿಜೇಯಧ್ವಜೀಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಗೋ
 ಪಾಲಕೃಷ್ಣನ ಪರವಾಗಿ ಒಂದರ್ಥವನ್ನೂ ಮೂಲರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀನಾರಾ
 ಯಣನ ಪರವಾಗಿ ಒಂದರ್ಥವನ್ನೂ ಮಾಡಿರುವರು. ನಾರಾಯಣನ ಪರ
 ವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿರುವ ವಿವರ ಹೇಗೆಂದರೆ.— "ನನಚರಂ=ವನೇ-
 ಜಲೇ=ಚರಣಂ=ಶಯನಂ ಜಲಶಯನ ಇತ್ಯರ್ಥಗಿರಿತಬೀಷು ಚರಂತೀ"
 ವಾಯೋಗಿರಿತಬೀಷುತ್ಯೇ ಮುಖೇ ವರ್ತಮಾನಾಃಗಾಃ ವೇದವಾಣೀ
 ಅಸ್ತಯತಿ ಸನಕಾಃ ಛೇ ಸ್ತಯಮಾನಾಃ ಜಲಶಯನಾಃ ಆದಿಪುರುಷಾಃ ವಾ
 ಯುಮುಖೇವರ್ತಮಾನಾಃ ಶೃತೀಃ ತರರ್ಥಕಥನ ಪೂರ್ವಕ ಮುಖದಿಶಿತಿ ||
 ನನಂಭಾಸ್ಯವ್ಯುಕ್ತಾನನೇ ಎಂಬ ಕೋಶಬಲದಿಂದ ನನವೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿಗೂ,
 ಉದಕಕ್ಕೂ, ಅಡವಿಗೂ ಸಹ ಹೆಸರು. ಪ್ರಕೃತ ನನಚರನೆಂದರೆ ಸ್ವೀಕರಿಸ
 ಮುದ್ರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದವನೆಂದರ್ಥ. ಇಂತಹಾ ಆದಿಪುರುಷನು ತನ್ನ
 ಅನುರಾಗದ ಸನಕಾದಿಗಳಿಂದ ಸ್ತುತ್ಯಮಾನನಾಗಿ ಬೆಟ್ಟದ ತಳದಂತೆ ವಿತ್ತಾರ
 ವಾದ ನಾಯುದೇವರ ಮುಖದಿಂದ ಹೊರಡುವ ಶೃತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ತನ್ನ
 ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಅದರರ್ಥವನ್ನು ಸನಕ ಹೊರಲಾದ ಋಷಿಗಳ
 ಗುರುವೇಶ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಈ ಆಧಾರದ
 ನೇಲೆ ನಾಯುದೇವರ ಮುಖದಿಂದ ಶೃತಿರೂಪವಾಗಿ ಸುಸ್ವತಿಯು ಹೊರ
 ಡುತ್ತಿರುವಳೆಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡುವದು ಸರ್ವ ಸಮ್ಮತವು. ಅಂದರೆ ಆಚಾ
 ರ್ಯ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ದಾಸರಾಯರ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ವರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂದು
 ಹೀಗೆ ಅರ್ಥವು ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ತತ್ಪನಿಯಾಮಕರು, ಮತ್ತು ೧೪ ಅೋ
 ಕದಲ್ಲೂ ಪೂಜ್ಯರೆಂದರ್ಥ-

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಭಾರತಿಯ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—
 ಕಾಳಿ ದ್ರೌಪದಿ ಕಾಶಿಜಾ ಸಾಂ
 ಚಾಲಿ ಶಿವಕನ್ಯೇಂದ್ರ ಸೇನಾ
 ಕಾಲನಾನೀ ಚಂದ್ರ ವಿದುನ್ನಾ ಮುಭಾರತಿಯು |

ಗಾಳಿಬ್ರಹ್ಮರ ಯುಕ್ತಿಯರು ಯೇ
 ಳೇಳು ಐವತ್ತೊಂದು ಗುಣವು
 ಕೀಳರಿನಿಪರು ತಮ್ಮ ಸತಿಸತಿಗಿಂಪಲಾಕಾಗ ||೧೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಕಾಶೀಯ ಕಾಶೀರಾಜನ ಮುಗಲಾದ ಕಾಳೀ- ಕಾಳೀನಾಥ
 ಕರಾಗಿ ಭೀಮಸೇನದೇವರ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಸಾಕ್ಷ್ಯಾನ್ವಿತೀದೇವಿಯುಗನ
 ತಾರವು. ಸಾಂಚಾಲಿ-ದ್ರವದರಾಜನ ಮುಗಲಾದ ದ್ರಾವಣಿ, ಶಚಿ, ರಾಮ
 ಳಾ, ಉಪಾ, ಪಾರ್ವತಿಯರಿಂದ ಕೂಡಿ ಅವತರಿಸಿದ ಭಾರತೀರೂಪವು.
 ಶಿವಕನ್ಯಾ=ಶಿವನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಶಂಭಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ
 ರೂಪವು. ಕಾಲಮಾನಿ=ಕಾಲಾಭಿಮಾನಿಯು, ಚಂದ್ರಾ=ಶಂಕರನೆಂಬ ಬ್ರ
 ಹ್ಮಣನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಶಂಭಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ರೂಪವು. ವಿದ್ಯು
 ನ್ನಾಮ=ಅಂತರಿಕ್ಷಕ್ಕೂ ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೂ ಅಭಿಮಾನಿನಾದ ಭಾರತೀದೇವಿಯು
 ನಾಮಾಂತ ವು ಭಾರತಿಯು, ಈ ಮೂವರೂ ಮುಗಲಾದ ಕೂಡಿದವರು ಭಾ
 ರತೀದೇವಿಯ ಹೆಂಡತಿಯ. ಗಾಳಿಬ್ರಹ್ಮರಯುಕ್ತಿಯರು=ವಾಯುದೇವರು
 ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಇವರುಗಳ ಪತ್ನಿಯರಾದ ಭಾರತೀ, ಸರಸ್ವತಿಯು
 ರು, ಏಳೇಳ. ಐವತ್ತೊಂದು ಗುಣದಿಂ-ಏಳೇಳು-೪೯ ಮತ್ತು ಜಿಂ-ಅಂಕು
 ನೂರು ಗುಣಗಳಿಂದ, ಆವಾಗ-ಯಾವಾಗಲೂ, ತಮ್ಮ ಸತಿಗಳಿಂಪ=ವಾ
 ಯು ಬ್ರಹ್ಮರಿಗಿಂತಲೂ, ಕೀಳರಿನಿಪರು=ಕಮ್ಮ ನಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಭಾರತೀದೇವಿಯರು ಭೀಮ ಸೇನದೇವರ ಪತ್ನಿಯಾಗ
 ಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಶೀರಾಜನ ಮುಗಲಾಗಿ ಕಾಳೀ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ
 ರು. ನಿರ್ಣಯ ೨೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ಕೃಷ್ಣಾ ಸೈವಾ ಸ್ಯಾ ರೂಪೇ
 ಣ ಜಾತ ಕಾಶೀಶ್ವತೀಂ ಯಾಂ ಪ್ರವದಂತಿಕಾಳೀಂ || ಸಾಕೇನಲಾ ಭಾಲತೀ
 ನಾಸ್ಯದೇವ್ಯಸ್ತತ್ರಾ ವಿಷ್ವಾಸ್ತತ್ಕೃತೇ ಕಾಶೀರಾಜಃ ||೧೩|| ಸ್ವಯಂವರಾ
 ಥಂ ನೃಪತೀನಾ ಜಹಾನ ಸರ್ವಾಂ ಸ್ತೇಸಿಹ್ಯತ್ರ ಪರ್ವಾತ್ಪನೇತಾಃ | ತೇ
 ಷಾಂ ಮಥ್ಯೇಭೀಮಸೇನಾಂ ಸವಿಷಾ ಮಾಲಾನುಧಾತ್ವತ್ರ ಜರಾಸುತಾದೃಘ್ನಿ
 ಇತ್ಯಾದಿ, ಇದೇ ದ್ರಾವಣದೇವಿಯರೇ ರೂಪಾಂತರದಿಂದ ಕಾಶೀಶ್ವರನ ಮು
 ಗಲಾಗಿ ಜನಿಸಿದ್ದರು ಆಕೆಯನ್ನು ಕಾಳೀ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಈಕೆಯು

ಶ್ರೀಪದೇವೋಯೋಗೇ ಶ್ಲಾಘಿದಿಗಕಿಂದ ಅನಿಷ್ಟನಾದ ರೂಪವಲ್ಲ ಕೇವಲ
 ಭಾಗತೀ ಅನತಾರವು. ಕಾಶೀರಾಜನು ಈಕೆಯ ಸ್ವಯಂವರಕ್ಕಾಗಿ ರಾಜರು
 ಗಳನ್ನು ಕರಕಳುಹಿಸಿದನು. ಲ್ಲರೂ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕಾಶೀರಾಜನ ಸಟ್ಟಿಣ
 ದಲ್ಲಿ ತೇರಿದರು. ಆ ರಾಜರ ಸುಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಭೀಮಸೇನದೇವರ ಕಂಠದಲ್ಲಿ
 ಕಾಳಿದೇವಿಯೆಂದು ಹಾಡವನ್ನು ಕಾಕಿದರು. ಆಗ ಜರಾಸಂಧಾದಿ ರಾಜರು
 ಭೀಮಸೇನನ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬರಲು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಅವರು ಜಯಿಸಿ ಕಾ
 ಶೀರಾಜನಿಂದ ಪೂಜಿತರಾಗಿ ಕಾಳಿಯನ್ನು ವಿವಾಹವಾಡಿಕೊಂಡು ಇಂದ್ರಪ್ರ
 ಸ್ಥಸಟ್ಟಿಣವನ್ನು ತೇರಿದರಂತೆ ಕೇಳಿರುವರು. ಇದೇ ಈಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ
 ವ ಕಾಳೀ ಅನತಾರವು ದ್ರೋಣದೀ, ಶಿವಕನ್ಯೆ, ಇಂದ್ರಸೇನ, ಚಂದ್ರಾ, ಈ
 ಲ ಅನತಾರಗಳ ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಶಚೀ, ಯಮದೇವರ ಹೆಂಡತಿ
 ತಾನುಳಾ, ಲಕ್ಷ್ಮಿಸೀದೇವತೆಗಳ ಹೆಂಡತಿ ಉಷಾ, ಯುದ್ರದೇವರ ಹೆಂಡತಿ
 ಪಾರ್ವತಿ ಇವರು ಗಾಲ್ಪರಿಂದ ಕೂಡಿದ ಭಾರತೀದೇವಿಯರನತಾರವು. ಹೀ
 ಗೆ ನಾಲ್ಕರಿಂದ ಕೂಡಿ ಅವಶರಿಸಲು ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ನಿರ್ಣಯ ಗುಣನೆಯ
 ಅಧ್ಯಯದಲ್ಲಿ " ಅನ್ವೇಷಂ ಭಾರತೀಸಾಕ್ಷಾಪ್ತೇದಿಮಧ್ಯಾತ್ಸಮುತ್ತಿತಾ ||
 ಪ್ರಾಣೋಽಭಿಭವೋ ನಾಮಸರ್ವಸ್ಯ ಭರಣಾಚ್ಚ್ಯುತಃ || ತದ್ಭಾರ್ಯಾ
 ಭಾರತೀನಾಮ ವೇದರೂಪಾ ಸರಸ್ವತೀ || ಆನೇಶಯುಕ್ತಾಶಚ್ಯಾಶ್ಚ ಶಾಮ
 ಳ್ಯಾಯುಸ್ತಥೋಷಸಃ | ತಾಶ್ಚೇಂದ್ರ ಧರ್ಮನಾಸತ್ಯ ಸಂಕ್ರಯಾಚ್ಚ್ಯುಯುಕಾ
 ರಿತಾಃ || ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮಾ ನಾಮತಶ್ಚಾಸೀದುತ್ಕೃಷ್ಟತ್ವದ್ವಯೋಷಿತಾಂ ||
 ಉಮಂಕಯುಕ್ತಾತಿತರಾಂ ಸರ್ವಲಕ್ಷಣ ಸಂಯುತಾ | ಪೂರ್ವಂಕ್ಯಮಾ
 ಚದೇನೈಷ್ಟಾಕರಾಚಿಧ್ಯತೈಭಿಯುತಾಃ || ವಿಲಾಸಂದರ್ಶಯಾಮಾಸುಬ್ರ
 ಹ್ಮಣಃಕೃತ್ಯೋದೀ ಕಂ || ಶಶಾಪ ತಾಸ್ತದಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಮಾನುಷೀಂ ಯೋನಿ
 ವ್ಯಾವೃಥ || ತತ್ರಾನ್ಯಗಾಶ್ಚ ಭಗತೇತೈವಂ ಶಪ್ತಾಃ ಸುರಂಗನಾಃ || ವಿ
 ಚೇದ್ಯಭಾರತೀ ವೇದ್ಯ ಸರ್ವಮಸ್ಯೈ ನಿವೇದ್ಯಚ || ಸಹಸ್ರ ವತ್ಸರಂ ಚೈ
 ನಾಂ ಶುಶ್ರೂಷತ್ವಭಿಭಾಷಿರೆ || ದೇವಿನೋ ಮಾನುಷಂಪ್ರಾಪ್ಯಮಸ್ಯ ಗಾತ್ಮಂ
 ಚಸರ್ವಧಾ || ತತ್ರಾಪಿ ಮಾದುತಾದನ್ಯಂ ನಸ್ತುತೇಮಕದಾಚನ | ಬ್ರಹ್ಮ
 ಹೈವಚ ಶಪ್ತಾಸ್ತುಃ ಪೂರ್ವಂಚಾನ್ಯತ್ರ ಲೀಲಯಾ || ಏಕದೇಹತ್ವ ಮಾಪ್ಯೇ
 ನಂ ಯ ದಾನಂಚಿಯಿತುಂ ಗತಾಃ || ಏಕದೇಹಾ ಮಾನುಷತ್ವ ಮಾಪ್ಯಥತ್ತಿಶ

ಉದ್ಧತಾಃ ||113|| ತ್ರಿಶೋಮಧ್ಯಂಚಸಾಯೈತಾ ಇತಿತೇನೋದಿತಾವಯಂ
 ಆತಸ್ತ್ವಯೈಕ ದೇಹತ್ವಮಿಚ್ಛಾಮೋ ದೇವಿಜನ್ಮಸು ||114|| ಚತುರ್ವ್ಯಪಿ
 ಯತೋಸ್ತಾಕಂ ಶಾಪದ್ವಯ ಸಿಮಿತ್ತತಃ || ಚತುರ್ಜನ್ಮ ಭವೇದ್ಭೂಮೋ
 ತ್ವಾನಾನಾನ್ಯೋ ಮಾರುತಾದ್ವಜೇತ್ . 115|| ಇತ್ಯಾದಿ, ದ್ರುಪದರಾಜನು
 ಯಾಗ ಮಾಡುವಾಗ ಅಗ್ನಿಕುಂಡದಿಂದ ದೃಷ್ಟ್ಯಮ್ಯಮ್ನಸು ಹುಟ್ಟಿದಮೇಲೆ
 ಅಗ್ನಿಕುಂಡದ ಕಟ್ಟಿಯ ಮಧ್ಯದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭಾರತೀದೇವಿಯರು ಹೊರಟು
 ಬಂದರು. ಸರ್ವರನ್ನು ಭರಣಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾದೇವರಿಗೆ ಭರತನೆಂ
 ದು ಹೆಸರು. ಅವರ ಹೆಂಡತಿಯಾದುದರಿಂದ ಭಾರತೀ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬ
 ರಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಈಕೆಯು ನೇದರೂಪರಾದುದರಿಂದ ಸರಸ್ವತೀ
 ಎಂತಲೂ ಈಕೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದುಂಟು. ದೃಪದರಾಜನ ಮಗಳೆಂಬೆನಿಸಿ
 ಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ದ್ರೌಪದೀ ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ಈಕೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯ
 ಶಾಮಳಾ, ಉಷಾ, ಎಂಬುವರ ಆವೇಶವೂ ಉಂಟು. ಇವರು ಮೂವರೂ
 ಇಂದ್ರ, ಯಮ, ಅಶ್ವಿನಿದೇವತೆಗಳ ಸತ್ನಿಯರಾದುದರಿಂದ ಅವಶ್ಯಾಯ
 ದಿಂದ ಶ್ರೀ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಇವರಿಗಿದ್ದಿತು. ಈಕೆಗೆ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ
 ಲೂ ಅಧಿಕವಾದ ರೂಪಗಳಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ, ಕೃಷ್ಣವರ್ಣವಾದುದರಿಂದಲೂ
 ಕೃಷ್ಣೆ ಎಂದು ಹೆಸರು ಇದ್ದಿತು. ಹುಟ್ಟುವ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಸರ್ವಜ್ಞರಾಗಿರಲು
 ಸರ್ವಾಭರಣ ಭೂಷಿತರಾಗಿಯೂ, ಯೌವನ ಉಳ್ಳವರಾಗಿಯೂ ಯಾಸಾ
 ಗಲೂ ಮುದುಕತನವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಲೋಕಸುಂದರಿಯಾಗಿದ್ದರು. ಪಾ
 ವರ್ತೀ ಅಂತವು ಶಚ್ಯಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿತ್ತು, ಸರ್ವ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ
 ಕೂಡಿದವರಾಗಿದ್ದರು. ಪಾರ್ವತೀ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ಕೂಡಿ ಭಾರತೀದೇವಿ
 ಯರು ಜನಿಸಲು ಕಾಸಣವೇನೆಂದರೆ, ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಒಂದು ದಿವಸ ಪಾರ್ವತೀ
 ಶಚೀ, ಶಾಮಳಾ, ಉಷಾ ಇವರು ನಾಲ್ವರೂ ತಮ್ಮ ಪತಿಗಳೊಡನೆ ಬ್ರಹ್ಮ
 ದೇವರು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಹಾವಭಾವವಿಲಾಸವನ್ನು ಅಧಿಕವಾಗಿ ತೋರಿ
 ಸಿದರು ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಇವರು ನಾಲ್ವರಿಗೂ ನೀವು ಮ
 ನುಷ್ಯರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ವರ ಪುರುಷನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರಿ! ಎಂದು ಶಾಪ
 ವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಆಗ ಇವರು ನಾಲ್ಕು ದೇವತಾ ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಯೋ
 ಚಿಸಿ, ಈ ನಾಲ್ಕು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಭಾರತೀದೇವಿಯರನ್ನು ಒಂದು ಸಹಸ್ರ

ವರ್ಷಗಳ ಪರ್ಯಂತ ಸೇವೆಮಾಡಿ ಅವರು ಪ್ರಸನ್ನರಾದಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಶಾಪ ದವ್ಯತ್ತಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಹೀಗೆ ಬೇಡಿಕೆರಂಡರು.— ದೇವಿ ! ನಾವು ನಾಲ್ವ ರೂ ಮನುಷ್ಯ ಜನ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಆ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಪುರುಷರ ಸಂಬಂಧ ವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕಾದ ಶಾಪವು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದು ಒಂದೇ ಶಾಪವಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಒಂದು ದಿವಸ ನಾವು ನಾಲ್ವರೂ ಕೂಡಿ ಒಂದೇ ದೇಹದಲ್ಲಿ ತೇರಿ ಹುಡುಗಾಟದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವೇವರನ್ನು ವಂಚಿಸಲು ಹೋದೆವು. ಆಗಲೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಎಲೆ ವೂರ್ತಗಳಿರಾ ! ನೀವು ನಾಲ್ವ ರೂ ಮೂರುಸಲ ಒಂದೇ ದೇಹದಿಂದ ಕೂಡಿ ನನ್ನನ್ನು ವಂಚಿಸಲು ಬಂದು ವರಿಂದ ಮೂರು ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ದೇಹದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ಅನ್ಯ ಪುರುಷನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರಿ ! ಎಂದು ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು, ನಾವು ಅನ್ಯ ಪುರುಷರನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕಾದರೆ ನಮ್ಮ ಪತಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರ ಸಂ ಗವು ಭಾಧಕವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಯುದೇವರನ್ನು ಹೊರ್ತು ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ನ್ನು ನಾವು ಮುಟ್ಟಲಾರವು. ನೀನು ನಮ್ಮೊಡನೆ ತೇರದಿದ್ದರೆ ವಾಯುದೇವರ ಸಂಬಂಧವು ದೊರಕದು ನಿನ್ನನ್ನು ಮುಟ್ಟಬೇಕಾದರೆ ವಾಯುದೇವರ ಹೊ ರತು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಸ್ವರ್ತವಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ನಾವು ಎರಡು ಶಾಪಗಳ ನಿಮಿ ತ್ತದಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಬೇಕಾಗಿದೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ನೀನು ದೇಹವನ್ನತ್ತಿದರೆ ನಮಗೆ ವಾಯುದೇವರ ಸಂ ಬಂಧ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಸ್ವರ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನೀನು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ದಯ ವಿಟ್ಟು ನಮ್ಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ನಾಲ್ಕು ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯಳಾಗಿ ಜನಿಸಬೇ ಕೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡರು. ಭಾರತೀದೇವಿಯರು ಹಾಗೇ ಆಗಲೆಂದು ಅವರಿಗೆ ವರವನ್ನಿತ್ತು ಮೊದಲು ಶಿವನೊಬ್ಬ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮಗಳಾಗಿ ಶಿವಕನ್ಯೆ ಎಂದು ಹುಟ್ಟಿ, ಪಾರ್ವತ್ಯಾದಿ ನಾಲ್ವರು ಋದ್ರದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಲು, ಒಂದು ದೇಹದಲ್ಲಿ ಐವರೂ ಇದ್ದಮೇಲೆ ಐವರ ಕರ್ಮವೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಇರಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಭಾರತೀದೇವಿಯರು ಕಾಮ್ಯವನ್ನು ಆ ಪೇಕ್ಷಿಸಿದವರಾದವರಾದರೂ ಕರ್ಮ್ಯಕಾರ್ಥವಾಗಿ ಋದ್ರದೇವರ ಅಂತರ್ಗತ ನಾದ ಹರಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದರು. ಇವರುಗಳ ತಪಸ್ಸಿನುದ್ದೇ ಶವು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪತಿಗಳನ್ನು ತಾವು ಹೊಂದಬೇಕೆಂಬುವುದೇ ಆಗಿತ್ತು. ಆಗ ಪಾರ್ವತ್ಯಾದಿನಾಲ್ವರಿಗೆ ಋದ್ರದೇವರು ಭಾರತೀದೇವಿಯರಿಗೆ ಋಪ್ರಾಂ ತರ್ಗತ ಹರಿಯೂ, ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿ ಪತಿಸಂಬಂಧವಾಗುವ ವರವಿತ್ತವು.

ಶಿವಕನ್ಯೆಯು ಕನ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲೇ ಮರಣಹೊಂದಿದಳು. ಮತ್ತು ಎರಡನೇ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ನಳರಾಜನ ಮಗಳಾಗಿ ಇಂದ್ರಸೇನೆಯೆಂದು ಪಾರ್ವತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಭಾರತೀದೇವಿಯರೇ ಜನಿಸಿದರು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮುದ್ದಲನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಪುಷಿಯು ತಪಸ್ಸುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಆ ಪುಷಿಯು ಒಂದು ದಿವಸ ಪುರಾಣ ಕೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನೇ ತಾನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಲು ಎತ್ತಮಾಡಿದರೆಂಬುವುದನ್ನು ಕೇಳಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಹಾಸ್ಯಮಾಡಿದನು. ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ನೀನು ಅಧೋಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಾರತ್ಯಾದಿ ದೇವಿಯರ ಸಂಗವನ್ನು ಹೊಂದು! ಎಂದು ಶಾಪವನ್ನಿತ್ತರು. ಆಗ ಮುದ್ದಲನು ಭಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಂಡನು. ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಎಲೈ ಮುದ್ದಲನೇ! ನೀನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಆ ಸೇವಿಯರ ಸಂಬಂಧಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವಾಯುದೇವರಿದ್ದು ಆ ದೇವಿಯರನ್ನು ಹೊಂದುವರು. ಆಗ ನಿನಗೆ ಮೂರ್ಛಾವಸ್ಥೆಯಾಗುವುದು, ಅದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಆ ಮೂರ್ಛವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಶಾಪಾನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಆದರಂತೆ ವಾಯುದೇವರು ಮುದ್ದಲನಲ್ಲಿದ್ದು ಇಂದ್ರಸೇನೆಯನ್ನು ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಹುಕಾಲ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಮುದ್ದಲನಿಗೆ ಎಚ್ಚರವನ್ನಿತ್ತು ಹೊರಟುಹೋದರು. ಆ ಇಂದ್ರಸೇನೆಯೇ ದ್ರುಪದರಾಜನ ಮಗಳಾಗಿ ಜನಿಸಿದುದು. ವಾಯುದೇವರು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಂಕರನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ದ್ರೌಪದಿಯು ಚಂದ್ರಾಂಬೆ ಹೆಸರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ, ಕನ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲೇ ಮೃತಿಹೊಂದಿದಳು. ಅಂತು ಶತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಭಾರತೀದೇವಿಯರು ಅವತರಿಸಿದ ರೂಪಗಳು ನಾಶವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹನುಮದವತಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಿವಕನ್ಯೆಯಾಗಿ ಜನಿಸಿದರು. ತ್ರೇತಾಯುಗಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಸೇನೆಯ ಜನನ, ಭೀಮಸೇನಾವತಾರದಲ್ಲಿ ದ್ರೌಪದೀ, ಮಧ್ವಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಾ ಹೀಗೆ 4 ಅವತಾರಗಳ ಕಾಲವನ್ನು ಗುರುಡ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಭಾರತೀದೇವಿಯರೇ ಕಾಲಾಭಿಮಾನಿಯು. ವಿದ್ಯುತ್ ಎಂದು ಭಾರತೀ ದೇವಿಯ ನಾಮಾಂತರವು.

ಈ ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತೀಯರು ತಮ್ಮ ಪತಿಗಳಗಿಂತಲೂ ಗಿಂಗಳುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರೆಂದು ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಶೇಷದೇವರ ಮತ್ತು ಋದ್ರದೇವರ ಅವತಾರಗಳೂ ಮತ್ತು ಅವರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಹರಿಸಮೀರಾನೇಶ ನರಸಂ

ಕೇರುಷಣಾನೇಶಯುತ ಲಕ್ಷ್ಮಣ

ಪರಮಪುರುಷನ ಶುಕ್ಲ ಕೇಶಾನೇಶ ಬಲರಾಮ |

ಹರಸದಾಶಿವ ತಪ ಅಹಂಕೃತು

ಮರುತಯುಕ್ತ ಶುಕೋರ್ಧ್ವಪಟ ತ

ಪ್ಪುರುಷಜೈಗೀಕ್ಷಾರ್ವ ದ್ರೋಣೀನ್ಯಾಧದುರ್ವಾಸ ||೧೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಹರಿಸಮೀರಾನೇಶನರ-ಪರಮಾತ್ಮ ಮತ್ತು ವಾಯು ದೇವರು ಇವರಿಬ್ಬರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶೇಷದೇವರ ಅವತಾರವು ನರ ನಾರಾಯಣರ ಮೈಕಿ ನರರೂಪವು, ಸಂಕರ್ಷಣಾನೇಶಯುತಲಕ್ಷ್ಮಣ=ಸಂ ಕರ್ಷಣನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶೇಷದೇವರ ಅವತಾರ ವು ಲಕ್ಷ್ಮಣ ರೂಪವು. ಪರಮಪುರುಷನ ಶುಕ್ಲಕೇಶಾನೇಶ ಬಲರಾಮ= ಪರಮಾತ್ಮನ ಶುಕ್ಲಕೇಶಾನೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶೇಷದೇವರ ಅವತಾರನೇ ಬಲರಾಮರೂಪವು. ಹರ=ಸಕಲ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಣ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಪರಿ ಹರಿಸುವುದರಿಂದ ಹರ ಎಂದು ರುದ್ರನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಸದಾ ಮಂಗಳ ಸ್ವರೂಪ ರಾದುದರಿಂದ ಸದಾಶಿವ ಎಂದು ಹೆಸರು. ತಪಃ=ಗಂಕಲ್ಪಗಳು ಸಮುದ್ರದ ಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸುಮಾಡಿದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ತಪಃ ಎಂದು ರುದ್ರನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಅಹಂಕಾರ ತತ್ವಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದುದರಿಂದ ಅಹಂಕೃತು ಎಂದು ಹೆಸರು. ಮರುತ ಯುಕ್ತ ಶುಕ=ವಾಯುದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ರುದ್ರಾವತಾರವು ಶು ಕ್ರಾಚಾರ್ಯರು. ಉರ್ಧ್ವಪಟ-ಅಂತರಿಕ್ಷನೇ ವಸ್ತ್ರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವರೆಂದರ್ಥ. ಪಟಗತಾನಿತಿಧಾತೋಃ ಪಟವೆಂದರೆ ಗತಿಗೆ ಹೆಸರು. ಅಂತರಿಕ್ಷಗಮನವುಳ್ಳ ವರು. ಅಥವಾ ಉರ್ಧ್ವಗತಿಯುಳ್ಳ ರೇತಸ್ಸುಳ್ಳವರೆಂದರ್ಥ. ತಪ್ಪುರುಷ-ಪ ರಮಾತ್ಮನ ಸೇವಕರಾದುದರಿಂದ ತಪ್ಪುರುಷ ಅಂದರೆ ಅವನ ಪುರುಷನೆಂದ ಂಥ. ಜೈಗೀಷ=ಜೈಗೀಷ ಋಷಿ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿ ಅನೇಕರಿಗೆ ತತ್ವೋ

ಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿದ ರುದ್ರಾನತಾರವು. ಔರ್ವ-ಭೈಗು ಕುಲದಲ್ಲಿ ತೊಡೆಯಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಋಷಿರೂಪ. ದ್ರಾಣಿ-ದ್ರೋಣ ಪುತ್ರರಾದ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮಾಚಾರ್ಯರು. ವ್ಯಾಧ=ಕಿರಾತರೂಪ, ದುರ್ವಾಸ = ದೂರ್ವಾಸಋಷಿರೂಪ, ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ರುದ್ರಾನತಾರಗಳೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಗರುಡ ಶೇಷಶಶಾಂಕದಳಕೇ
 ಖರರು ತನ್ನೊಳು ಸಮರು ಭಾರತಿ .
 ಸರಸಿಜಾಸನಪತ್ನಿ ಗಧಮರು ನೂರುಗುಣದಿಂದ |
 ಹರಿಮಡದಿ ಜಾಂಬವತಿಯೊಳು ಶ್ರೀ
 ತರುಣಿಯಾವೇಶವಿಹದೆಂದಿಗು
 ಕೊರತೆಯೆನಿಸರು ಗರುಡಶೇಷರಿಗೆ ವರೈದುಗುಣ ||೧೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಗರುಡಶೇಷ ಶಶಾಂಕದಳ ಶೇಖರರು=ಗರುಡ, ಶೇಷ ಋದ್ರ ಈ ಮೂವರೂ, ತನ್ನೊಳು ಸಮರು-ಪರಸ್ಪರ ಸಮಗುಣಗಳುಳ್ಳವರು. ಭಾರತಿಸಂಸಿಜಾಸನಪತ್ನಿಗೆ = ಭಾರತೀ ಸರಸ್ವತೀ ದೇವಿಯರಿಗೆ ನೂರುಗುಣದಿಂದ-ನೂರು ಗುಣಗಳಿಂದ, ಅಧಮರು=ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು. ಹರಿಮಡದಿ=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡಂದರಾದ ಷಣ್ಮಹಿಷಿಯರಾದ ಜಾಂಬವತೀ ಮಿತ್ರವಿಂದಾ, ನೀಲಾ, ಭದ್ರಾ, ಕಾಳಿಂದೀ, ಲಕ್ಷ್ಮಣಾ ಎಂಬ ೫ ಮಂದಿಯರ ಪೈಕಿ, ಜಾಂಬವತಿಯೊಳು, ಎಂದಿಗೂ, ಶ್ರೀ ತರುಣಿಯಾವೇಶವಿಹದು=ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ಆವೇಶವಿರುವುದು- ಆದ್ದರಿಂದ ಶೇಷಾದಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿ ಸಮನಿಸುವಳು. ಮಿಕ್ಕ ನೀಲಾದಿ ಐದು ಮಂದಿ ಕೃಷ್ಣ ಪತ್ನಿಯರೂ, ಗರುಡ, ಶೇಷರಿಗೆ, ಐದು ಗುಣ, ಕೊರತೆಯೆನಿಸರು=ಅಧಮರೆನಿಸುವರು. ಜಾಂಬವತಿಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾವೇಶವಿಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆರು ಮಂದಿಗಳೂ ಸಮಗಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಗರುಡದೇವರಿಗೆ ಅವತಾರವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ಅವರ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಗರುಡ ಶೇಷ ಋದ್ರರು ಸಮರು. ಪದವಿಯ ದಿಶೆಯಿಂದ ಶೇಷದೇವರು ರುದ್ರದೇವರಿಗಿಂತಲೂ ಕಿಂಚಿದುತ್ತಮರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇವರು ಮೂವರೂ ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತಿಯರಿಗಿಂತಲೂ ಗಂಂಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರೆನಿಸುವರು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡಂದರಾದ ಜಾಂಬ

ವತೀ ನೊಡಲಾದ ೬ ಮಂದಿಗಳೂ ಸಮರಾದರೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ಆ ವೇಶ ಒಲದಿಂದ ಜಾಂಬವತಿಯು ಮಿಕ್ಕ ೫ ಮಂದಿಯರಿಗಿಂತಲೂ ಕಿಂಚಿ ದುತ್ತಮರು. ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿ ಗರುಡಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಮರಿಸುವಳು. ಮಿಕ್ಕ ನೀಲಾದಿ ೫ ಮಂದಿ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಗರುಡಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ೫ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅನತಾರಿಕೆ.— ಸೌಪರ್ಣೀ, ವಾರುಣೀ, ಪಾರ್ವತೀ ಈ ಮೂವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. —

ನೀಲಭದ್ರಾಮಿತ್ರವಿಂದಾ

ಮೇಲೆನಿಸಿಕಾಳಿಂದಿ ಲಕ್ಷಣಾ

ಬಾಲೆಯರಗಿಂದಧಮನಾರುಣಿಸೌಪರ್ಣಿ ಗಿರಿಜಾ !

ಶ್ರೀಲಕುಮಿಯುತರೇವತೀಶಿರಿ

ಮೂಲರೂಪದಿಪೇಯಳೆನಿಸಳು

ಶೈಲಜಾದ್ಯರುದಶಗುಣಾಧಮ ತಮ್ಮ ಪತಿಗಳಿಗೆ ||೧೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ— ನೀಲಾ, ಭದ್ರಾ, ಮಿತ್ರವಿಂದಾ, ಮೇಲೆನಿಸ=ಶ್ರೇಷ್ಠಳೆನಿಸುವ, ಕಾಳಿಂದೀ, ಲಕ್ಷಣಾ, ಬಾಲೆಯರಗಿಂದಾ-ಜಾಂಬವತೀ ನೊಡಲಾದ ಈ ೬ ಮಂದಿ ಕೃಷ್ಣಪತ್ನಿಯರಿಗಿಂತಲೂ, ವಾರುಣೀ=ಶೇಷದೇವರ ಹೆಂಡತಿ, ಸೌಪರ್ಣೀ-ಗರುಡನ ಹೆಂಡತಿ, ಗಿರಿಜಾ=ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯರು ಇವರು ಮೂವರೂ, ಅಧಮ=ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಶೇಷದೇವರ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ವಾರುಣೀದೇವಿಯು, ಶ್ರೀಲಕುಮಿಯುತ-ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ರೇವತೀ=ರೇವತರಾಜನ ಮಗಳಾದುದರಿಂದ ರೇವತೀ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜನಿಸಿ ಬಲರಾಮನಿಗೆ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿರುವಳು. ಈಕೆಗೆ ಶ್ರೀದೇವಿಯ ಅಂಶವಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಮೂಲ ರೂಪದಿ=ಮೂಲರೂಪವಾದ ವಾರುಣೀರೂಪದಿಂದ, ಪೇಯಳೆನಿಸಳು=ಪಾನನಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಧ್ಯರೂಪಳಾಗಿ ಬಲರಾಮನನ್ನು ಪ್ರೀತಿ ಪಡಿಸಿರುವಳು. ಶೈಲಜಾದ್ಯರು-ಪಾರ್ವತೀ ನೊಡಲಾದವರು ತಮ್ಮ ಪತಿಗಳಿಗೆ, ದಶಗುಣಾಧಮ-ಹತ್ತು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಚಾಂಬವತೀ ಮೊದಲಾದವರಿಗಿಂತಲೂ ವಾರುಣೀ, ಸೌಪರ್ಣೀ, ಪಾರ್ವತೀ ಮೂವರೂ ಋಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರೆನಿಸುವರು. ರೇವತೀ ಎಂಬ ರೇವತರಾಜನ ಮಗಳಾದ ಬಲರಾಮನ ಹೆಂಡತಿಯು, ಬಲರಾಮನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಶುಕ್ಲಕೇಶಾನೇಶವಿರುವದೋ ಹಾಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಯಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಾರುಣೀ ರೂಪವು. ಈಕೆಗೆ ಶ್ರೀ ಎಂದು ಹೆಸರುಂಟು. ಇದೇ ವಾರುಣಿಯು ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ಮಧ್ಯದ ರೂಪಳಾಗಿ ಬಲರಾಮನನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಿರುವಳು. ಭಾಗವತ ದಶಮಸ್ಕಂಧ ಅಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ರಾಮ ಕ್ಷಪಾಸು ಭಗವಾನ್ ಗೋಪೀನಾಂ ರತಿಮಾವಹಾ ||೧೭|| ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಕರಾಮೃಷ್ಟೇ ಕೌಮುದೀಗಂಧವಾಯುನಾ || ಯಮನೋಪವನೇರೇಮೇ ಸೇವಿತೇ ಸ್ತ್ರೀಗಣೈರ್ವೃತಃ ||೧೮|| ವರುಣಪ್ರೇಷಿತಾದೇವೀ ವಾರುಣೀ ವೃಕ್ಷಕೋಶಂತ್ || ಪತಂತೀತದ್ವನಂಸರ್ವಂಸೌ ರಭೇಣಾಧ್ಯವಾಸಯತ್ ||೧೯|| ತಂಗಂಧಂಮಧುರಾಯಾಃ ವಾಯುನೋಪಹೃತಂಬಲಃ || ಆಘ್ರಾಯೋಪಗತಸ್ತತ್ರ ಲಲನಾಭಃ ಪಪೌಸಮಂ ||೨೦|| ಬಲರಾಮನು ರಾತ್ರಿ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಕಾ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ, ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಕುಮುದ ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಸೇವಿತವಾದ ಯಮುನಾನದಿ ತೀರದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಗಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವರುಣನಿಂದ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಾರುಣೀ ಎಂಬ ಶೇಷದೇವರ ಹೆಂಡತಿಯು, ಬಲರಾಮನ ಸೇವಾರ್ಥವಾಗಿ ವೃಕ್ಷದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಟೊಂಗೆಯಿಂದ ಮಧ್ಯದ ರೂಪಳಾಗಿ ಜೊರಟು ತನ್ನ ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಆ ವನವನ್ನೆಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಿಸಿದಳು. ಬಲರಾಮನು ಗಾಳಿಯಿಂದ ಬಂದ ಆ ವಾಸನೆಯನ್ನು ಆಘ್ರಾಣಿಸಿ ಸ್ತ್ರೀಗಳಿಂದ ಸಮೇತನಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಆ ಮಧುವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ದಾಸರಾಯರು ಮೂಲರೂಪದಿ ಪೇಯಳೆನಿಸಳೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಪಾರ್ವತೀ ಮೊದಲಾದವರು ತಮ್ಮ ಪತಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ನೂರು ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರೆನಿಸುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಇಂದ್ರ ಕಾಮರ ಅವತಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ನರಹರಿಯ ಅವೇಶಸಂಯುತ
ನರಪುರಂದರಗಾಧಿಕುಶ ಮಂ
ದರದ್ಯುಮ್ಮವಿಕುಕ್ಷಿಪಾಲೀ ಇಂದ್ರನವತಾರ ||
ಭರತಬ್ರಹ್ಮಾ ವಿಷ್ವಸಾಂಬಸು
ದರುಶನಪ್ರದ್ಯುಮ್ಮ ಸನಕಾ
ದ್ಯರೋಳಗಿಪ್ಪ ಸನತ್ಕುಮಾರನು ಷಣ್ಮುಖನುಕಾಮ ||೧೧೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ನರಹರಿಯ=ಶ್ರೀಶೇಷಾಂಶದಿಂದಲೂ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದುದು ನರನಾರಾಯಣರ ಸೈಕಿ ನರರೂಪವೆಂದು ಶೇಷದೇವರ ಅವತಾರ ಹೇಳುವಾಗ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಆ ನರನ ಅಂಶದಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಂಶ ವಿಶೇಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇಂದ್ರನು, ನರ=ಅರ್ಜುನನು. ಪುರಂದರ=ಈ ವೈವಸ್ವತ ಮನ್ವಂತರದ ಇಂದ್ರನ ಹೆಸರು. ಗಾಧಿ=ಕುಶ ರಾಜನ ಮಗನಾದ ಗಾಧೀರಾಜನು, ಕುಶ=ರಾಮದೇವರ ಮಗ ಕುಶನು, ಮಂದರದ್ಯುಮ್ಮ=ಚಾಕ್ಷುಷಮನ್ವಂತರದ ಇಂದ್ರನು, ವಿಕುಕ್ಷಿ-ಇಕ್ಷ್ವಾಕು ರಾಜನ ಮಗನು, ವಾಲೀ ಸುಗ್ರೀವನ ಅಣ್ಣನು, ಇವರೆಲ್ಲರು ಇಂದ್ರನ ಅವತಾರ. ಭರತ-ರಾಮದೇವರ ತಮ್ಮನು, ಬ್ರಹ್ಮಾವಿಷ್ವಸಾಂಬ=ಜಾಂಬವತೀ ಮಗನಾದ ಸಾಂಬನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಅವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನ್ವತನು. ಸುದರ್ಶನ=ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೈಯ್ಯಲ್ಲ ಧರಿಸಿರುವ ಚಕ್ರವು. ಪ್ರದ್ಯುಮ್ಮ=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರುಗ್ಮಿಣಿ ಮಗನು, ಸನಕಾದ್ಯರೋಳಗಿಪ್ಪ-ಸನಕ, ಸನಂದನ, ಸನತ್ಕುಮಾರ, ಸನತ್ಕುಜಾತರೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಮಾನಸ ಪುತ್ರರಾದ ನಾಲ್ವರಲ್ಲಿ ಶೇರಿದ, ಸನತ್ಕುಮಾರನು, ಷಣ್ಮುಖನು, ಕಾಮ=ಇವೆಲ್ಲವೂ ಮನ್ವತನವತಾರಗಳು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ನರಾಂಶದಿಂದಲೂ ವಿಶೇಷವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಂಶದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದ ಇಂದ್ರನ ಅವತಾರವೇ ಅರ್ಜುನನು. ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ೧೨ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ಇತೀರಿತಾಸಾಹ್ಯಯದಾ ವಾಸವಂ ತತಃ ಪ್ರಜಚ್ಛೇಸ್ವಯಮೇವತಕ್ರಃ || ಸಚಾರ್ಜುನೋನಾಮನ ರಾಂಶಯುಕ್ತೋ ವಿಷ್ಣುವೇಶೀಬಲವಾನಸ್ಮನೇತ್ತಾ ||೯೯|| ” ಪಾಂಡು

ರಾಜನ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕೇಳಿ ಕುಂತೀದೇವಿಯು ಮಂತ್ರಬಲದಿಂದ ಇವನನ್ನು ಕರೆದಳು. ಆಗ ದೇವೇಂದ್ರನು ತಾನೇ ಕುಂತಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜನಿಸಿದನು. ಅವನು ನರಾಂಶದಿಂದಲೂ, ಅಂದರೆ ಹರಿ ಅವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶೇಷಾಂಶವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. (ಹರಿಯಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶೇಷದೇವರೇ ನಾನಾವತಾರವೆಂದು 15ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಡಿದೆ. ಮತ್ತೂ ವಿಶೇಷವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆವೇಶದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿ ಮಹಾ ಬಲಾಢ್ಯನಾಗಿಯೂ ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದವನಾಗಿಯೂ ಇದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ವಾಕ್ಯವೇ ನರಹರಿಯಾವೇಶಯುಕ್ತ ನರ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ನರಾಂಶ ಉಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ನರನೆಂದು ಅರ್ಜುನನಿಗೂ ನಾರಾಯಣನೆಂದು ಕೃಷ್ಣನಿಗೂ ಹೆಸರು. “ ನರ ನಾರಾಯಣಾವೇಶತೌ ’ ಎಂಬ ಭಾಗತ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರೇ ನರ ನಾರಾಯಣ ನರನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವದು. ಆ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಡಾ ಸರಾಯರು ಅರ್ಜುನನ ಹೆಸರು ನರನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ನರಹರಿಯಾವೇಶಯುಕ್ತ=ನರ ಅಂದರೆ ನರಹರಿ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ಅರ್ಥವೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನರನೇ ಪುರಂದರನೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡುವುದಾದರೆ ಅರ್ಜುನನ ಹೆಸರನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನರಹರಿಯೆಂಬುವುದಕ್ಕೆ ನರಾಂಶವೂ ಹರಿಯಂಶವೂ ಕೂಡಿದ ನರ ಅಂದರೆ ಅರ್ಜುನನೆಂದರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕಾಯಿತು. ಪುರಂದರನೆಂದರೆ ಪುರಂದರನೆಂಬ ದೇವೇಂದ್ರನು, ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ 44ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ಏಷಏವಮನುರ್ಜಾತಃ ಸಪ್ತಮೋಹಿರವೇ ಸುತಃ ||೩7|| ಇಕ್ಷ್ವಾಕು ಮುಖಾಸ್ತಸ್ಯಾಸುಃ ಪುತ್ರಾದಶಮಹಾಬಲಾಃ | ಇಂದ್ರಪುರಂದರಸ್ತತ್ರ ದೇವಾಯದ್ರಾದಯಸ್ಥಥಾ ||೩8|| ಆರನೆಯ ಮನ್ವಂತರದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವ್ರತನೆಂಬ ರಾಜನಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮತ್ಸ್ಯಾವತಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅವನಿಗೆ ತತ್ಪೋಷದೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಆ ಸತ್ಯವ್ರತನು ಭಗವದನುಗ್ರಹದಿಂದ ವಿವರ್ಷಾ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಮಗನಾಗಿ ಶ್ರಾದ್ಧದೇವನೆಂತಲೂ ವೈವಸ್ವತನೆಂತಲೂ ಹುಟ್ಟಿ ಈ ಮನ್ವಂತರಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದನು ಅವನ ಮಕ್ಕಳು ಇಕ್ಷ್ವಾಕುಮೊದಲಾದ 19 ಮಂದಿಗಳು. ಆ ಮನ್ವಂ

ತರದಲ್ಲಿ ಪುರಂದರನೆಂಬ ಕಸ್ಯಪರ ಮಗನು ಇಂದ್ರನಾಗಿದ್ದನು. ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೈವಸ್ವತಮನ್ವಂತರದ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಪುರಂದರನೆಂದು ಹೆಸರು. ಗಾಧಿರಾಜನು ಚಂದ್ರವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ೪ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ತತಃ ಸುವಂಶೇಶತನಃ ಪ್ರಸೂತೋ ಗಾಧೀತಿ ಶಕ್ರಸ್ತನುಜೋಸ್ಯಚಾಸೀತ್ || ಉತ್ತಮವಾದ ಚಂದ್ರವಂಶದಲ್ಲಿ ದೇವೇಂದ್ರನು ಗಾಧಿಯೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಅವನ ಮಗನು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ರಾಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಕುಶಲವರಲ್ಲಿ ಕುಶನು ಇಂದ್ರನು. ನಿರ್ಣಯ ಅಧ್ಯಾಯ ಒಂಭತ್ತರಲ್ಲಿ “ ದೇವ್ಯಾಂಸಜಾಜನಯದಿಂಸ್ರ ಹುತಾಶನೌದ್ವೌಪುತ್ರೌಯಮೌ ಕುಶಲವೌ ಬಲಿನೌ ಗುಣಾಥ್ಯೌ || ಶ್ರೀರಾಮದೇವರು ಸೀತಾದೇವಿಯರ ಇಂದ್ರ ಅಗ್ನಿಯರನ್ನು ಕುಶಲನು ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಮಕ್ಕಳನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಕುಶನು ಇಂದ್ರನು. ಅವನು ಅಗ್ನಿಯು ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಅವಳಿಜವಳಿಗಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವರು. ಗುಣಾಥ್ಯರು, ಬಲಾಥ್ಯರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಕುಶನೇ ಇಂದ್ರನೆಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಆಧಾರವು. ಮಂದರದ್ಯುಮ್ಮನು ಪೂರ್ವೇಂದ್ರನು. ಪ್ರನೂಣ.—ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ ೪೪ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ “ ಷಷ್ಠಸ್ತುಚಕ್ಷುಷಃ ಪುತ್ರಃ ಚಾಕ್ಷುಷೋ ಮನುರೀರಿತಃ || ಮಂದ್ರದ್ಯುಮ್ಮಸ್ವಯಂತಶಕ್ರಃ ಐಂದ್ರಂಪಥಮಶಾಸತ ||೮|| ಆರನೆಯ ಮನುಚಕ್ಷುಷನ ಮಗನು. ಚಾಕ್ಷುಷನೆಂಬುವನು ಸ್ವಯಂ ದೇವೇಂದ್ರನು, ಮಂದ್ರದ್ಯುಮ್ಮನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಇಂದ್ರಪಟ್ಟವನ್ನಾಳಿದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇಕ್ಷ್ವಾಕುರಾಜನ ಮಗನು ವಿಕ್ಷುಕಿರಾಜನು, ಇಂದ್ರವತಾಂನು, ವಾಲಿ ಇಂದ್ರಾವತಾರವು.

ಮನ್ಮಥನ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—ರಾಮದೇವರ ತಮ್ಮನಾದ ಕೈಕೇಯಿಯ ಮಗ ಭರತನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಮನ್ಮಥನು, ನಿರ್ಣಯ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ಪೂರ್ವಂ ಹರೇಶ್ಚಕ್ರಮಭೂದ್ಧಿದುರ್ಗಾತಮಃ ಸ್ಥಿತಾ ಶ್ರೀರಿತಿಯಾಂ ವದಂತಿ || ಸತ್ವಾತ್ಮಿಕಾ ಶಂಖ ಮಥೋ ರಜಸ್ಥಾ ಭೂರ್ನಾಮಿಕಾಪದ್ಮಮ ಭೂದ್ಧಿರೇಹಿ ||75|| ಗದಾತುವಾಯುರ್ಬಲ ಸಂವಿದಾರ್ಯಾಶಾರ್ಙ್ಗಶ್ಚ ವಿದ್ಯೇತಿ ರಮೈವ ಖಡ್ಗಃ || ದುರ್ಗಾತ್ಮಿಕಾಸೇವಚರ್ಮ

ನಾಮಿನ್ ಪಂಚಾತ್ಮಕೋ ಮೂರುತ ಏವಬಾಣಃ ||75|| ಏವಂಸ್ಮಿ ತೇಷ್ಟೇವ
 ಪುರಾತನೇಷುವರಾದ್ರಥಾಂಗತ್ವಮವಾಪಕಾಮಃ || ತತ್ಸೂನುತಾಮಾಪಚ
 ಸೋವಿರುದ್ಧೋ ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಭವಃ ಶಂಜತನುಃ ಪುನಾತ್ಮಾ ||77|| ತಾವೇವ
 ಜಾತೌ ಭಗತಶ್ಚನಾಮ್ನಾ ಶತ್ಯಘ್ನ ಇತ್ಯೇವಚ ರಾಮತೋನು " ನೊಟ್ಟನೊ
 ದಲು ಸತ್ವರಜಸ್ತನೋ ಗುಣಾತ್ಮಕರಾದ ಶ್ರೀ ಭೂ ದುರ್ಗಯರೆಂಬ ಲಕ್ಷ್ಮೀ
 ದೇವಿಯರ ಮೂರು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ತನೋಗುಣಾತ್ಮಕರಾದ ದುರ್ಗಾದೇವಿ
 ಯರು ಪರಮಾತ್ಮನ ಚಕ್ರರೂಪರಾಗಿದ್ದರು- ಸತ್ವಗುಣಾತ್ಮಕರಾದ ಶ್ರೀ
 ದೇವಿಯರು ಶಂಖರೂಪರಾಗಿದ್ದರು. ರಜೋಗುಣಾತ್ಮಕರಾದ ಭೂದೇವಿ
 ಯರು ಪದ್ಮರೂಪರಾಗಿದ್ದರು. ಬಲ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಾಯುದೇವ
 ರು ಗಧೆಯಾಗಿದ್ದರು. ವಿದ್ಯಾನಾಮಕ ರಮಾದೇವಿಯರು ಶಾರ್ಙ್ಗವೆಂಬ
 ಧನುಸ್ಸಾಗಿದ್ದರು. ರಮಾದೇವಿಯರೇ ಓಡ್ಗರೂಪರಾಗಿದ್ದರು. ದುರ್ಗಾದೇ
 ವಿಯರು ಚರ್ಮಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿ ಪಂಚರೂಪಿಯಾದ ವಾಯುದೇವರು ಬಾ
 ಣರೂಪರಾಗಿದ್ದರು, ಹಿಂದಿನಸ್ಥಿತಿ ಹೀಗಿರಲಾಗಿ ಮನ್ಮಥನು ತಪಸ್ಸನ್ನುಮಾ
 ಡಿ ವರದಿಂದ ಚಕ್ರತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. ಮನ್ಮಥನ (ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ) ಮ
 ಗನಾದ ಅನಿರುದ್ಧನು ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ವರವನ್ನು ಪಡೆದು ಶಂಖರೂಪನಾಗಿ
 ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಜನಿಸಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕೈಸೇರಿದನು. ಅವರಿಬ್ಬರೇ ಭರತ,
 ಶತ್ಯಘ್ನರೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ರಾಮದೇವರನ್ನನುಸರಿಸಿ ಕೈಕೇಯಿ ಸುಮಿತ್ರೈ
 ಯರ ಮಕ್ಕಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದರೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಈ ಆಧಾರಧರ್ಮೇಲೆ ಮ
 ನ್ಮಥನೇ ಸುದರ್ಶನನೆಂಬ ಚಕ್ರನಾಗಿದ್ದವನು, ಅವನೇ ಭರತ ಕಾಮನ ಭ
 ರತ, ಸುದರ್ಶನ ಎಂಬೆರಡು ರೂಪಗಳಿಗೂ ಆಧಾರಕೊಟ್ಟಂತಾಯಿತು.
 ಜಾಂಬವತೀ ಕುಮಾರನಾದ ಸಾಂಬನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ
 ಮನ್ಮಥನು. ಇದಕ್ಕಾಧಾರ ನಿರ್ಣಯ 17ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ " ಅಥಾ
 ಪಸಾಂಬನಾಮಕಂಸುತಂಚ ರೋಹಿಣೀ ಹರೇಃ ||2೪0|| ಚತುರ್ಮುಖಂ
 ಶಸಂಯುತಂ ಕುಮಾರ ಮೇವ ಷಣ್ಮುಖಂ " ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜಾಂಬವತೀ
 ಸತ್ಯಭಾಮೆಯರನ್ನು ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡಮೇಲೆ ರೋಹಿಣಿಯು ಕೃಷ್ಣನ
 ದಿಶೆಯಿಂದ ಸಾಂಬನೆಂಬ ಕುಮಾರನನ್ನು ಪಡೆದಳು. (ರೋಹಿಣಿಯೆಂದು
 ಜಾಂಬವತೀಗೆ ಹೆಸರು. ಜಾಂಬವಂತನ ಮಗಳಾದುದರಿಂದ ಜಾಂಬವತೀ

ಯೆಂನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾದರೂ ಆಕೆಯ ನೋಡಲನೆಯ ಜೆಸರು ರೋಹಿಣಿ ಎಂದಿದ್ದಿತು. ಆ ಸಾಂಬನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಷಣ್ಮುಖನು, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ೮೦ ಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಆಧಾರದಿಂದ ಮನ್ಮಥನು ಬ್ರಹ್ಮವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಾಂಬನೆಂತಲೂ, ಮನ್ಮಥನೇ ಷಣ್ಮುಖನೆಂತಲೂ ಎರಡವತಾರಗಳಿಗೂ ನಿರ್ಣಯಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. ಪ್ರದುಮ್ನನು ಮನ್ಮಥನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯ 17 ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ " ತಯಾ ರನುಜ್ಜನಾರ್ಥನೋ ವಿಯೋಗ ಶೂನ್ಯಯಾ ಸದಾ ||18|| ಅಧತ್ಯ ಪುತ್ರ ಮುತ್ತಮಂ ವಃನೋಭವಂ ಪುರಾತನಂ || ಚತುಸ್ತನೋರ್ಹರೇ ಪ್ರಭೋ ಸ್ತುತೀಯರೂಪಸಂಯುತಃ " ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಮಾವತಾರಳಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿದೇವಿಯನ್ನು ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸದಾ ವಿಯೋಗಶೂನ್ಯಳಾದ ಆ ರುಗ್ಮಿಣಿಯಿಂದ ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಈಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನೆಂಬ ಕುಮಾರನು ಜನಿಸಿದನು. ಅವನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಮನ್ಮಥನು, ಪರಮಾತ್ಮನ ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಅದೇ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜನಿಸಿದನೆಂಬುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಾನಸ ಪುತ್ರರಾದ ಸನಕಾದಿ ನಾಲ್ವರಲ್ಲಿ ಸನತ್ಕುಮಾರನು ಸನತ್ಕುಮಾರ ನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನ್ಮಥನ ಅವತಾರವು ಇವೆಲ್ಲವೂ ಮನ್ಮಥನವತಾರಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಇಂದ್ರಕಾಮರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ, ರತಿ ಮೊದಲಾದವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಈರೈದುಗುಣ ಕಡಿಮೆ ಪಾರ್ವತಿ

ವಾರುಣೀಯಗಿಂದ್ರಕಾಮ ತ

ರೀರಮಾನಿಪ್ರಾಣದಶಗುಣವವರ ಶಕ್ರನಿಗೆ |

ಮಾರಜಾರತಿ ದಕ್ಷಗುರು ವೃ

ತ್ರಾರಿಜಾಯಾಶಚಿ ಸ್ವಯಂಭುವ

ರಾರುಜನ ಸುಪ್ರಾಣಗವರರು ಹತ್ತು ಗುಣದಿಂದ ||೧೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಪಾರ್ವತಿವಾರುಣೀಯರಿಗೆ, ಇಂದ್ರಕಾಮರು, ಈ

ರೆ ದುಗುಣಂ-ಗಂಗುಣಗಳಿಂದ, ಕಡಿಮೆ=ಅಧಮರೆನಿಸುವರು. ಶಕ್ರನಿಗೆ= ಇಂದ್ರನಿಗಿಂತಲೂ, ಶರೀರಮಾಸಪ್ರಾಣಂ=ಅಹಂಕಾರಕಪ್ರಾಣನು, ದಶಗುಣವು=೧೦ಗುಣಗಳಿಂದ, ಅನರ=ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವನು. ಮಾರಜ=ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನರೂಪಿಯಾದ ಮನ್ಮಥನ ಮಗನಾದ ಅನಿರುದ್ಧ, ಮನ್ಮಥನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ, ರತಿ=ರತೀದೇವಿಯು, ದಕ್ಷ=ಬ್ರಹ್ಮವೇವರ ಮಗನಾದ ದಕ್ಷ ಪ್ರಜೀಶ್ವರನೂ, ಗುರು=ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು. ವೃತ್ರಾರಿಜಾಯಾ=ವೃತ್ರಾಸುರನ ಶತ್ಯವಾದ ದೇವೇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಶಚಿ=ಶಚೀದೇವಿಯು, ಸ್ವಯಂಭುವರು-ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನು ಇವರು, ಆರು ಜನ ಸಮ, ಪ್ರಾಣಿಗಂ=ಅಹಂಕಾರಿಕಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಹತ್ತುಗುಣದಿಂದ, ಅಧಮರು=ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಪಾರ್ವತೀ ಮೊದಲಾದ ಮೂವರಕಿಂತಲೂ ಇಂದ್ರ ಮನ್ಮಥರು ಗಂಗುಣ ಕಮ್ಮಿಯಾದವರು. ಇವರಿಕಿಂತಲೂ ಅಹಂಕಾರಿಕ ಪ್ರಾಣನು ಗಂಗುಣಗಳಿಂದಧಮನು. ಇವನಕಿಂತಲೂ ರತಿ; ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನು, ಬೃಹಸ್ಪತಿ, ಶಚಿ, ದಕ್ಷಪ್ರಜೀಶ್ವರ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಮಗನಾದ ಅನಿರುದ್ಧ ಇವರಾರೂ ಜನರೂ ಗಂಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರು ತಮ್ಮೊಳಗೆ ೬ಜನರೂ ಸಮರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಅನಿರುದ್ಧ, ರತಿ, ಶಚಿ, ಇವರ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ಕಾಮಪುತ್ರನಿರುದ್ಧ ಸೀತಾ

ರಾಮನಾನುಜಶತ್ಯಹನಬಲ

ರಾಮನಾನುಜಶೌತ್ರನಿರುದ್ಧನೊಳಗನಿರುದ್ಧ ||

ಕಾಮಭಾರ್ಯಾ ರುಗ್ಮವತಿಸ

ನ್ನಾಮ ಲಕ್ಷಣಳೆನಿಸುವಳು ಪೌ

ಲೋಚಿಮಿಚಿತ್ರಾಂಗದೆಯುತಾರಾ ಎರಡುಪೆಸರುಗಳು ||೧೬||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಕಾಮಪುತ್ರನಿರುದ್ಧ=ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಮಗನಾದ ಅನಿರುದ್ಧನು, ಸೀತಾರಾಮನಾನುಜ=ಸೀತಾ ವತಿಯಾದ ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ ತಮ್ಮನಾದ, ಶತ್ಯಹನ=ಶತ್ಯಘನು, ಅಂದರೆ ಅನಿರುದ್ಧನವತಾರವೇ ಶತ್ಯಘನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ, ಬಲರಾಮನಾನುಜ=ಬಲರಾಮನ ತಮ್ಮನೆನಿಸಿದ

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ, ಪೌತ್ರನು=ಮಗನಾದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಮಗನಾದ, ಅನಿರುದ್ಧನೊಳಗೆ, ಅನಿರುದ್ಧನು=ಅನಿರುದ್ಧನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆವೇಶ ಉಂಟು, ಕಾಮಭಾರ್ಯಾ=ಮನ್ಮಥನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ರತೀದೇವಿಯ ಅವತಾರಗಳು, ರುಗ್ಮವತಿ=ರುಗ್ಮಿಯ ಮಗಳಾದ ರುಗ್ಮವತಿಯೂ, ಸನ್ನಾಮ ಉತ್ತಮನಾದ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಲಕ್ಷ್ಮಣ=ದುರ್ಯೋಧನನ ಮಗಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣಿ ಇವೆರಡೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪೌರೋಮಿ=ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಶಬೀದೇವಿಗೆ ಚಿತ್ರಾಂಗದೆಯು=ಪಾಂಡ್ಯ ದೇಶಾಧಿಸತಿಯಾದ ವೀರಸೇನನ ಮಗಳಾದ ಚಿತ್ರಾಂಗದೆಯು ತಾರಾ=ವಾಲಿಯ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ತಾರೆಯು, ಎರಡು ಹೆಸರುಗಳು. ಈ ಎರಡು ಅವತಾರಗಳೆಲ್ಲೂ ಎರಡು ಹೆಸರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಮಗನಾದ ಅನಿರುದ್ಧನೇ ಶತ್ರುಘ್ನನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮನ್ಮಥನ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಬರದಿರುವ ನಿರ್ಣಯ ಶ್ಲೋಕದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗುವುದು. ಮನ್ಮಥನು ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿ ಚಕ್ರತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. ಅವನ ಮಗನಾದ ಅನಿರುದ್ಧನು ಶಂಬನಾದನು. ಅವರಿಬ್ಬರೇ ಭರತ ಶತ್ರುಘ್ನರಾಗಿ ಜನಿಸಿದರೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಶಂಖಾತ್ಮಕನಾದ ಅನಿರುದ್ಧನೇ ಶತ್ರುಘ್ನನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು, ಅನಿರುದ್ಧನಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶವಿರುವುದು ಅಂದಮೇಲೆ ಅದೇ ಅನಿರುದ್ಧನೇ ಶತ್ರುಘ್ನನಾದುದರಿಂದ ಶತ್ರುಘ್ನನಲ್ಲೂ ಅನಿರುದ್ಧನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶವಿರುವುದೆಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಮನ್ಮಥನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ರತೀದೇವಿಯು ರುಗ್ಮಿಯು ಅನ್ನನಾದ ರುಗ್ಮಿಯ ಮಗಳಾಗಿ ಜನಿಸಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಹೆಂಡತಿಯಾದಳು. ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪವು ದುರ್ಯೋಧನನ ಮಗಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾದೇವಿಯೆಂದು, ನಿರ್ಣಯ ಗ್ರಹಣೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ತಸ್ಯಾಂಸುತಂ ತ್ವಜನಯತ್ಪುರುಷಸಯೋಕ್ಷಃ ಕನ್ಯಾಂಪುರಾಪ್ರಿಯತಮಾಂಚಷಡಾನನಸ್ಯ” ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ವಾಲಿಯ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಅಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಕಾಶೀರಾಜನ ಮಗಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಆಕೆಯನ್ನು ದುರ್ಯೋಧನನು ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ರಾವಣನ ಮಗನಾದ ಅಕ್ಷಯಮಾರನನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಮಗನನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದನು. ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಹೆಣ್ಣು ಮಗಳು ಹುಟ್ಟಿದಳು.

ಆಕೆಯ ಹೆಸರು ಲಕ್ಷ್ಮಣೆ. ಆಕೆಯು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಷಣ್ಮುಖನ ಪ್ರಿಯತಮಳಾದ ಹೆಂಡತಿಯು, ಷಣ್ಮುಖನು ಮನ್ಮಥಾವತಾರನೆಂದು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಷಣ್ಮುಖನೇ ಮನ್ಮಥನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಆಧಾರ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ೨೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ, “ದುರ್ಮೋಢನಸ್ಯಾಸಪುತ್ರೀರತಿಯಾ ಪೂರ್ವಂ ನಾಮ್ನಾ ಲಕ್ಷಣಾಕಾಂತರೂಪಾ || ಸ್ವಯಂವರಸ್ಯಾಂತಾಂಬಲೈನೈವಸಾಂಬೋ ಜಗ್ರಾಹಸಾಚೈನಮಾಸಾನುರಕ್ತಾ ||೪೧|| ” ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಮಗಳಾದ ಲಕ್ಷಣಾ ಎಂಬಾಕೆಯು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ರತೀದೇವಿಯು. ಆಕೆಯನ್ನು ಸ್ವಯಂವರದಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುವಾಗ ಜಾಂಬವತೀ ಕುಮಾರನಾದ ಸಾಂಬನು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಅಪಹರಿಸಿದನು. ಆ ಲಕ್ಷ್ಮಣೆಯೂ ಇವನಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತಳಾಗಿದ್ದಳು, ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮೇಲಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಷಣ್ಮುಖನ ಹೆಂಡತಿಯು ಲಕ್ಷ್ಮಣೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆಕೆಯು ರತೀದೇವಿಯು ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಷಣ್ಮುಖನವತಾರ ಸಾಂಬನೆಂದು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವರು, ಆತನು ಈ ಲಕ್ಷ್ಮಣೆ ಎಂಬ ರತಿಯನ್ನು ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಂಡನೆಂದಮೇಲೆ ಷಣ್ಮುಖನೇ ಮನ್ಮಥನೆಂತಲೂ, ಅವನೇ ಸಾಂಬ, ಮತ್ತು ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಈ ಎರಡು ರೂಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ, ರತೀಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಅವತಾರವಾದ ರುಗ್ಮಿ ಮಗಳಾದ ರುಗ್ಮವತಿಯನ್ನು ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನೂ, ರತೀಗೆ ಎರಡನೆಯ ರೂಪವಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣೆಯನ್ನು ಸಾಂಬನೂ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆಂಬ ಭಾವ. ಶಚೀದೇವಿಯ ಅವತಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—ಪಾಂಡ್ಯದೇಶಾಧಿಪತಿಯಾದ ವೀರಸೇನನ ಮಗಳು ಚಿತ್ರಾಂಗದೇ ಎಂಬಾಕೆಯು ಶಚಿಯ ಅವತಾರವು. ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ೨೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ಸಂವತ್ಸರಾಂತೇ ಫಲ್ಗುನಸ್ಯಾನುರೂಪಾಚಿತ್ರಾಂಗದಾ ವೀರಸೇನೇನತೋಷಾತ್ || ಸವೀರಸೇನಸ್ತ್ವಷ್ಟುರಂಶೋಯಮಸ್ಯಾಪ್ಯಾವೇಶಿಯುಕ್ ಸಾಚಕನಾಶಚೀಟಿ||೧೭|| ಅರ್ಜುನನು ತೀರ್ಥಯಾತ್ರಾ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ಪಾಂಡ್ಯದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಆಗ ಅರ್ಜುನನ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಗೆ ಸಂವತ್ಸರದ ಕಡೆಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಪಾಂಡ್ಯದೇಶಾಧಿಪತಿಯಾದ ವೀರಸೇನರಾಜನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಅನುರೂಪಳಾದ ತನ್ನ ಮಗಳಾದ ಚಿತ್ರಾಂಗದೇಯನ್ನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಮದುವೆಯನ್ನು

ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟನು. ಆ ವೀರಸೇನನು ತ್ವಷ್ಟ್ವ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಅಂಶವುಳ್ಳವನು. ಮತ್ತು ಯಮನಾವೇಶವು ಉಂಟು. ಅವನ ಮಗಳಾದ ಚಿತ್ರಾಂಗದೆಯು ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಶಚೀದೇವಿಯು. ಅದರಿಂದ ಈಕೆಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾದಮೇಲೆ ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಗನಾದ ಬಭ್ರುವಾಹನನು ಹುಟ್ಟುವವರೆಗೂ ಅಲ್ಲಿದ್ದು ಆಕೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟುಹೋದನು. ಆದುದರಿಂದ ಚಿತ್ರಾಂಗದೆಯೂ ಅರ್ಜುನನಿಗೂ ಒಂದು ಕಡೆ ವಾಸವಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗಿರಲು ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ:—ನಿರ್ಣಯ “ತಾರಾದೇಹೇಸೂರ್ಯಜಸಾಂಗಸಂಗಾತ್ಸ್ವರ್ಗಂನಾಯಾದಂತರಿಕ್ಷಾದಿಹಾಸೀತ್ || ತೇನೈವಹೇತೋರ್ನಾತಿಸಾಮೀಶ್ಯಮಾಸೀತ್ ” ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ವಾಲಿಯ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ತಾರಿಯಾಗಿದ್ದಾಗ ಸೂರ್ಯ ಪುತ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನ ಅಂಗಸಂಗವು ಈಕೆಗೆ ಆದ ದೋಷದಿಂದ ಆಗ ಈಕೆಯು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗದೆ ಅಂತರಿಕ್ಷಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಾಂಗದೆಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದಳು. ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಅರ್ಜುನನಿಗೂ ಚಿತ್ರಾಂಗದೆಯೂ ಅತಿ ಸಾಮೀಶ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ವಾಲಿಯೆಂಬ ಕಪಿಯು ಇಂದ್ರನತಾರದವನು; ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯು ತಾರೆ. ಆಕೆಯು ಶಚೀದೇವಿಯೆಂದು ಮೇಲಿನ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಶಚೀದೇವಿಗೆ ಎರಡು ರೂಪಗಳೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ತಾರನಾಮಕ ತ್ರೇತೆಯೊಳುಸೀ

ತಾರಮಣನಾರಾಧಿಸಿದನು ಸ

ಮೀರಯುಕ್ತೋದ್ಧವನು ಕೃಷ್ಣಗೆ ಪ್ರಿಯನೆನಿಸಿದನು ||

ವಾರಿಜಾಸನಯುಕ್ತ ದ್ರೋಣನು

ಮೂರು ಇಳಿಯೊಳುಬೃಹಸ್ಪತಿಗೆವ

ತಾರನೆಂಬರು ಮಹಾಭಾರತ ಶಾತ್ಪರ್ಯದೊಳಗೆ

||೧೭||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ತಾರನಾಮಕ=ತಾರನೆಂಬ ಕಪಿಯು, ತ್ರೇತೆಯೊಳು=

ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ, ಸೀತಾರಮಣನ=ಸೀತಾಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀರಾಮದೇವರನ್ನು, ಆರಾಧಿಸಿದನು. ಸಮೀರಯುಕ್ತ=ವಾಯುದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಉದ್ಧವನು. ಕೃಷ್ಣಗೆ ಪ್ರಿಯನೆನಿಸಿದನು. ವಾರಿಜಾಸನಯು

ಕ್ತ=ಬ್ರಹ್ಮಾವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ದ್ರೋಣನು=ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು. ಇಳಿ ಯೊಳು=(ಹೀಗೆ) ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ಬೃಹಸ್ಪತಿಗೆ ಮೂರು ಅವತಾರಗಳೆಂದು, ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯದೊಳಗೆ, ಎಂಬರು=ಹೇಳಿರುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:— ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಮೂರು ಅವತಾರಗಳು. ಶ್ರೀತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ರಾಮದೇವರ ಸೇವಾರ್ಥವಾಗಿ ತಾರನೆಂಬ ಕಪಿಯಾಗಿ ಅವತರಿಸಿರುವರು, ಮಹಾಭಾರತ ನಿರ್ಣಯ ಅಧ್ಯಾಯ ಮೂರರಲ್ಲಿ “ಬೃಹಸ್ಪತಿಸ್ತಾರ ಉತ್ತೇ ಶರ್ಚೀ ಚ ಶಕ್ರಸ್ಯ ಭಾಯೈವ ಬಭೂವ ತಾರಾ||೨೦|| ಬೃಹಸ್ಪತಿಬ್ರಹ್ಮ ಸುತೋಽಪಿ ಪೂರ್ವಂ ಸಹೈವ ಶಚ್ಯಾ ಮನಸೋಽಭಿಜಾತಃ | ಬ್ರಹ್ಮೋಽಪ್ಪವಸ್ಯಾಂಗಿರಸಃ ಸುತೋಽಭೂನ್ವಾ ರೀಚಜಸ್ಯೈವ ಶರ್ಚೀ ಪುಲೋನ್ನುಃ ||೨೧|| ಸ ಏವ ಶಚ್ಯಾ ಸಹ ವಾನರೋಽಭೂತ್ ಸಂಭವೋ ದೇವಗುರುಬೃಹಸ್ಪತಿಃ ||” ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ತಾರನೆಂತಲೂ, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಶರ್ಚಿದೇವಿಯು ತಾರೆಯೆಂತಲೂ ಅಣ್ಣ ತಂಗಿಯರಾಗಿ ಏಕೋದರದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದರು. ಈ ತಾರೆಯೇ ಇಂದ್ರಾವತಾರನಾದ ವಾಲಿಯ ಹೆಂಡತಿಯು. ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದರೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಶರ್ಚಿದೇವಿಯಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿಯೇ ಜನಿಸಿದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಗಲೂ ಅಣ್ಣ ತಂಗಿಯರೇ ಆಗಿದ್ದರು. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜನ್ಮ ಭಿನ್ನ ಶರೀರ ರಾಗಿದ್ದರು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಆಂಗಿರಸ ಎಂಬ ಋಷಿಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ಹುಟ್ಟಿದರು. ಮರೀಚಿಋಷಿ ಮಕ್ಕಳಾದ ಕಶ್ಯಪರ ದೆಸೆಯಿಂದ ದನೂದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಪುಲೋಮನೆಂಬ ದಾನವನ ಮಗಳಾಗಿ ಶರ್ಚಿದೇವಿಯು ಹುಟ್ಟಿದಳು, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವಾಲೋಮಿಯೆಂದು ಶರ್ಚಿದೇವಿಗೆ ಹೆಸರು ಬರಲು ಕಾರಣವು. ಈಗ ಅದೇ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ಶರ್ಚಿದೇವಿಯಿಂದೊಡಗೂಡಿ ವಾನರ ರೂಪಿಗಳಾಗಿ ಜನಿಸಿದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ದೇವಗುರುವಾದ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರೇ ತಾರನೆಂಬ ಕಪಿಯಾಗಿ ಜನಿಸಿದರೇ ಹೊರತು ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಮಗ ತಾರನೆಂಬ ಕಪಿಯೆಂದರ್ಥವಲ್ಲವೆಂಬ ಭಾವ. ವಾಯುದೇವರ ಅವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರೇ ದ್ವಾಪರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇವಾರ್ಥವಾಗಿ ಜನಿಸಿದರು, ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ೧೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ, “ಬೃಹಸ್ಪತಿಃ ಪೂರ್ವಮುಚ್ಛಾದ್ಧ ರೇಃ

ಪದಂ ಸಂಸೇವಿತುಂ ಪವನಾವೇಶಯುಕ್ತಃ || ೧೦೦ || ಸ ಉದ್ಧವೋ ನಾಮ
ಯದುಪ್ರವೀರಾಜ್ಞಾತೋ ವಿದ್ವಾನುಪಗವನಾಮಧೇಯಾತ್ || ದ್ರೋಣಾ
ತ್ಮಕಂ ನಾತಿತರಾಂ ಸ್ವಸೇವಕಂ ಕುರ್ಯಾದ್ಧರಿರ್ಮಾಮಿತಿ ಭೂಯ ಏವ
|| ೧೦೧ || ಸ ಉದ್ಧವಾತ್ಮಾವತತಾರ ಯಾದವೇಷ್ವಾಸೇವನಾರ್ಥಂ ಪುರುಷೋ
ತ್ತಮಸ್ಯ || “ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ವರಮಾತ್ಮನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುವು
ದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರಾಗಿ ಜನಿಸಿದ್ದರೂ ಅಷ್ಟಕ್ಕೆ ತೃಪ್ತರಾಗದೆ ವಾಯು
ದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಯಾದವಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಉಪಗವನೆಂಬುವನ ದಿಶೆ
ಯಿಂದ ಉದ್ಧವನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜನಿಸಿದರು. ಅದೇಕೆಂದರೆ:-ದ್ರೋಣರೂಪಿ
ಯಾದ ತನ್ನನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತ್ಯಾಸ್ಪದನಾದ ಸೇವಕನನ್ನಾಗಿ
ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾರೆನೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೇವೆ ಮಾಡಬೇ
ಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಉದ್ಧವ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಯಾದವರಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದರು.
ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಬ್ರಹ್ಮಾವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ
ಹೆಸರಿನಿಂದ ಇದೇ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ಉದ್ಧವನಾಗಿ ಜನಿಸುವುದಕ್ಕೆ
ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಜನಿಸಿರುವರು. ನೊದಲನೆಯ ಅವತಾರವು ತಾರನೆಂಬ ಕಪಿ
ಯು, ಎರಡನೆಯದು ಉದ್ಧವನು, ಮೂರನೆಯದು ದ್ರೋಣನೆಂದು. ಉದ್ಧ
ವನ ಅವತಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.
ದ್ರೋಣರೂಪಿಯಾದ ನನ್ನನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯಸೇವಕನನ್ನಾಗಿ
ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ ಯಾದವರಲ್ಲಿ ಉದ್ಧವನಾಗಿ ಜನಿ
ಸಿದನೆಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ, ಉದ್ಧವನೂ, ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರೂ ಸಮ
ಕಾಲೀನರು; ಆದರಲ್ಲಿ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರ ಉತ್ಪತ್ತಿ ನೊದಲು ಆದುದೆಂ
ತಲೂ, ತದನಂತರ ಉದ್ಧವನ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಆದುದೆಂತಲೂ ನಿರ್ಣಯಾಡಿ
ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಆದರೆ ದಾಸರಾಯರು ಏಕೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸ
ವಾಗಿ ನೊದಲು ತಾರ, ಎರಡನೆಯದು ಉದ್ಧವ, ಆಮೇಲೆ ದ್ರೋಣನೆಂದು
ಹೇಳಿದರೆಂದರೆ, ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಬೃಹಸ್ಪತಿಗೆ ಅವತಾರ ಮೂರೆಂದು
ಹೇಳಬೇಕಾಗಿ ಹೇಳಿದರೆ ಹೊರತು ಅವತಾರ ಕ್ರಮ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರ
ಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು
ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ:- ನಿರ್ಣಯ ೧೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಯದಲ್ಲಿ “ಯದೈವ ಜಾತಃ ಸ ಕೃಪಸ್ತದೈವ ಬೃಹಸ್ಪತೇಃ ಸೂನುರಗಾಷ್ಟ
 ಗಂಗಾಂ || ಸ್ನಾತುಂ ಘೃತಾಚೀಂ ಸ ದದರ್ಶ ತತ್ರ ಶ್ಲಥದ್ಧು ಕೂಲಾಂ ಸುರವ
 ಯುಕಾಮಿನೀಂ ||೬೪|| ತದ್ಧರ್ಶನಾತ್ ಸ್ನಾನಮಥೇಂದ್ರಿಯಂ ಸ ದ್ರೋಣೇ
 ದಧಾರಾಶು ತತೋಣಭವತ್ ಸ್ವಯಂ || ಅಂಭೋಜಜಾವೇಶಯುತೋ ಬೃಹಸ್ಪ
 ತಿಃ ಕರ್ತುಂ ಹರೇಃ ಕರ್ಮಭುವೋ ಭರೋದ್ಧೃತಾ || ೬೫ || ದ್ರೋಣೇತಿ ನಾ
 ಮಾಸ್ಯ ಚಕಾರ ತಾತೋ” ಯಾನಾಗ ಕೃಪಾಚಾರ್ಯರು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿ
 ದರೋ ಅದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಭರದ್ವಾಜರು
 ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗಂಗೆಗೆ ಬಂದರು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಮುಂ
 ಚಿತವಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ವೇವತಾಕಾಮಿನಿಯಾದ ಘೃತಾಚಿಯೆಂಬ ಅನ್ನರ
 ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ನೋಡಿದರು. ಆಕೆಯು ಉಚ್ಚ ವಸ್ತ್ರವು ಸ್ನಾನದಿಂದ ಜೀರಗಿ
 ಕೆಳಗೆ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ಅಂತಹ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೇ
 ಇವರಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯವು ಸ್ಪಲನವಾಯಿತು. ಅವರು ಅನೋಘವೀರ್ಯರಾ
 ದುದರಿಂದ ಆ ವೀರ್ಯವನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ದ್ರೋಣ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ
 ಹಿಡಿದರು. ಆ ಪಾತ್ರೆಯ ದೆಶೆಯಿಂದ ಸ್ವಯಂ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು,
 ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಶ್ರೀ ವರನಾತ್ಮನ ಭೂಭಾರಹರಣರೂಪ
 ವಾದ ಕೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕರಾಗಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಜನಿಸಿದರು.
 ಅವರ ತಂದೆಯಾದ ಭರದ್ವಾಜರು ಇವರಿಗೆ ದ್ರೋಣ ಎಂದು ನಾಮಕರ್ಣ
 ವನ್ನು ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ
 ದಾಸಾರ್ಯರು ಈ ಅವತಾರ ಆವೇಶಗಳನ್ನು ಮುಖಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯದೊಳಗೆ
 ಅಂದರೆ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದ್ದ
 ರಿಂದ ಆ ನಿರ್ಣಯದ ಮೂಲ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಸಹಿತವಾಗಿ ಬರೆಯ
 ಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಅನತಾರಿಕೆ:—ಪ್ರವಹವಾಯು, ಯಮ, ಮನುಪತ್ನಿಯಾದ ಶತ
 ರೂಪೆ, ಚಂದ್ರ, ಸೂರ್ಯ ಇವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

**ಮನುಮುಖಾಡ್ಯರಿಗಿಂದ ಪ್ರವಹಾ
 ಗುಣವು ಪಂಚಕ ನೀಚನೆನಿಸುವ
 ಇನಶಶಾಂಕರು ಧರ್ಮಮಾನವಿಯೆರಡು ಗುಣದಿಂದ ||
 ಕನಿಯರೆನಿಸರು ಪ್ರವಹಗಿಂದಲಿ
 ದಿನಪಶಶಯಮಧರ್ಮರೂಪಗ.
 ಕನುದಿನದಿ ಚಿಂತಿಪುದು ಸಂತರು ಸರ್ವಕಾಲದಲಿ || ೧೪ ||**

ಪದ್ಯಾರ್ಥ: - ಮನುಮುಖಾದ್ಯರಿಗಿಂದ=ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನು ಮೊದಲಾದ ೬ ಮಂದಿಯರಕಿಂತಲೂ, ಪ್ರವಹ=ಪ್ರವಹವಾಯು, ಪಂಚಕಗುಣವು=೫ ಗುಣಗಳಿಂದ, ನೀಚನೆನಿಸುವ; ಇನ=ಸೂರ್ಯ, ಶಶಾಂಕರು=ಚಂದ್ರ ಇವರಿಬ್ಬರು, ಧರ್ಮ=ಯಮಧರ್ಮನು, ಮಾನವಿ=ಮನುವಿನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಶತರೂಪೆ ಇವರೆಲ್ಲರೂ, ಪ್ರವಹಗಿಂದಲಿ=ಪ್ರವಹವಾಯುವಿನಕಿಂತಲೂ, ಎರಡು ಗುಣದಿಂದ, ಕನೀಯರೆನಿಸಿಪರು=ಚಿಕ್ಕವರೆನಿಸಿಪರು ನೀಚರೆನಿಸುವರು. ದಿನಸ=ಸೂರ್ಯ, ಶಶಿ=ಚಂದ್ರ, ಯಮಧರ್ಮರೂಪಗಳನು=ಇವರರೂಪಗಳನ್ನು, ಸಂತರು=ಸಜ್ಜನರು, ಅನುದಿನದಿ=ಪ್ರತಿದಿನಸದಲ್ಲೂ, ಸರ್ವಕಾಲದಲಿ=ಹಗಲು, ರಾತ್ರಿ, ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಚಿಂತಿವುದು=ಸ್ಮರಿಸತಕ್ಕದ್ದು.

ವಿಶೇಷ ಸೂಚನ: - ಈ ವದ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲೂ ಉಡುಪಿಯ ಭಾಷಾ ಮೂಲ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲೂ ಸಹ “ಮನುಮುಖಾದ್ಯರಿಗಿಂದ ಪ್ರವಹಾ ಗುಣಗಳ ದ್ವಯ ನೀಚನೆನಿಸುವ” ಎಂದು ಪಾಠವಿರುವುದು. ಕಮಲಾಪತಿದಾಸರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪುಸ್ತಕದ ಮೂಲದಲ್ಲಿ “ಮನುಮುಖಾದ್ಯರಿಗಿಂದ ಪ್ರವಹಾ ಗುಣವು ಪಂಚಕ ನೀಚನೆನಿಸುವ” ಎಂದು ಪಾಠವಿರುವುದು. ಈ ಪಾಠವ್ಯಯದಲ್ಲಿ ಕಮಲಾಪತಿದಾಸರ ಪುಸ್ತಕಪಾಠವು ಸಾಧುವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಗುಣ ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿಯೆಂಬ ೨೦ನೆಯ ಸಂಧಿ ೯ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ “ಮಾರಜಾದ್ಯರಿಗೈವ ಗುಣದಿಂದಧಮಪ್ರವಹಾಖ್ಯ” ಎಂದು ಎಲ್ಲಾ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲೂ ಒಂದೇ ಪಾಠವಾಗಿರುವುದು. ಹೀಗೆ ದಾಸರಾಯರು ಮೇಲಿನ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ, ಮಾರಜಾದ್ಯರು ಅಂದರೆ, ಅನಿರುದ್ಧ, ರತಿ, ಮನು, ಗುರು, ದಕ್ಷ, ಶಚಿ ಹೀಗೆ ಕಾಮಪುತ್ರನಾದ ಅನಿರುದ್ಧ ಮೊದಲಾದ ೬ ಮಂದಿಯರಕಿಂತಲೂ ೫ ಗುಣ ಕಮ್ಮಿ ಪ್ರವಹವಾಯು ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ “ಮನುಮುಖಾದ್ಯರಿಗಿಂದಪ್ರವಹಗುಣಗಳ ದ್ವಯನೀಚನೆನಿಸುವ” ಮನು, ಶಚಿ, ಮೊದಲಾದ ೬ ಮಂದಿಯರಕಿಂತಲೂ ಎರಡು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಡಿಮೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ದಾಸರಾಯರ ಸ್ಪೋಕ್ತಿವಿರೋಧ ಅಂದರೆ ದಾಸರಾಯರು ಹೇಳಿದ ಮೇಲಿನ ಮಾತಿಗೂ, ಕೆಳಗಿನ ಮಾತಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಾಗುತ್ತದೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಗುಣಗಳದ್ವಯ’ ಎಂಬ

ಕಡೆ ಗುಣವು ವಂಚಕನೆಂದು ಇರುವ ಪಾರವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು ನ್ಯಾಯವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಸ್ವಾಯಂಭೂವಮನು, ಬ್ರಹ್ಮನ ತ್ಯಾಜ್ಯರು, ಕಾಮವೃತ್ತನಾದ ಅಸಿದ್ಧ, ರತಿ, ಶಚಿ, ದಕ್ಷ ಇವರಾದ ಮಂದಿಯರಕಿಂತಲೂ ಏಕೋನಸಂಚಾಶತ ಮರುದ್ಗುಣಕ್ಕೆ ಶೇರಿದ ಪ್ರವಾಹವಾಯುವು ಏ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವನು. ಇವನಕಿಂತಲೂ ಚಂದ್ರ, ಸೂರ್ಯ, ಯಮ, ಶತರೂಪೆ (ಮನುಷ್ಯ) ಇವರುಗಳು ಎರಡು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಯಮಧರ್ಮ ಇವರನ್ನು ನಿತ್ಯವಲ್ಲೂ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಯಮದೇವರ ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಪಾಪ ವರಿಹಾರದ್ವಾರಾ ಯಮಬಾಧೆ ಕಮ್ಮಿಯಾಗುವುದು. ಸೂರ್ಯನ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಾಡಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಸಕಲಾಭಿಷ್ಟಪ್ರದವೂ, ಸರ್ವರೋಗ ನಿವಾರಣೆಯೂ ಆಗುವುದಲ್ಲದೆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮಳೆಯೂ ಬರುವುದು. ಚಂದ್ರನ ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಭೋಗಗಳನ್ನನುಭವಿಸುವರೆಂದು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಭಾಗವತಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಅಪತಾರಿಕೆ.—ಯಮಧರ್ಮ, ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ ಇವರ ಅಪತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ಮರುತನಾವೇಶಯುತ ಧರ್ಮಜ
 ಕರಡಿವಿದುರನು ಸತ್ಯಜಿತು ಯಾ
 ರೆರಡು ಧರ್ಮನರೂಪ ಬ್ರಹ್ಮಾವಿಷ್ಟಸುಗ್ರೀವ ||
 ಪರಿಯರೂಪಾವಿಷ್ಟಕರ್ಣನು
 ತರಣಿಗೇರಡನತಾರಚಂದ್ರನು
 ಸುರಪನಾವೇಶಯುತನಂಗದನೆನಿಸಿಕೊಳುತಿಪ್ಪ ||೧೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಧರ್ಮನ=ಯಮಧರ್ಮನಿಗೆ, ಮರುತನಾವೇಶಯುತ=ನಾಯುದೇವ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಧರ್ಮಜ=ಧರ್ಮರಾಜನವತಾರ ಒಂದು; ಕರಡಿ=ಜಾಂಬವಂತನೆಂಬ ರೂಪವು ಎರಡನೆಯದು. ವಿದುರ ಮೂರು; ಸತ್ಯಜಿತು=ಮೂರನೆಯ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಾಗಿರುವನು ನಾಲ್ಕು ಹೀಗೆ ಈರೆರಡುರೂಪ=ಅಪತಾರಗಳು. ತರಣಿಗೇ=ಸೂರ್ಯನಿಗೆ, ಬ್ರಹ್ಮಾವಿಷ್ಟ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಸುಗ್ರೀವ=ಸುಗ್ರೀವ

ನೆಂಬ ಕಪಿರೂಪ ಒಂದು, ಹರಿಯ ರೂಪವಿಷ್ಟ ಕರ್ಣನು=ಪರಮಾತ್ಮನಾ ವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕರ್ಣರೂಪ ಒಂದು; ಅಂತು ಎರಡವತಾರ=೨ಅವತಾರಗಳು. ಚಂದ್ರನು=ಚಂದ್ರನು ಸುರಪನಾವೇಶಯುತನು=ಇಂದ್ರನಾವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಅಂಗದನೆನಿಸಿಕೊಳುತಿಪ್ಪ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಯಮಧರ್ಮನಿಗೆ ೪ ಅವತಾರಗಳು. ಕುಂತೀವೃತ್ತನಾದ ಧರ್ಮರಾಜನ ರೂಪ ಒಂದು. ಇವನಲ್ಲಿ ವಾಯುದೇವರ ಆವೇಶವಿರುವುದು. ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ೧೨ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ಇತಿರೀತಯಾಮಃ ಸಮಾಹುತೋಗಮದ್ರತಂ ||೩೨|| ತತಶ್ಚ ಸದ್ಯವಿನಸಾಸುಷಾವ ಪುತ್ರಮುತ್ತಮಂ” ಯುಧಿಷ್ಟಿರಂ ಯಮೋಹಿಸಃ ಪ್ರವೇದಿ ಆತ್ಮವೃತ್ತತಾಂ ||೩೩||” ಪತಿಯ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಕುಂತೀದೇವಿಯು ಯಮದೇವರನ್ನು ಮಂತ್ರಬಲದಿಂದ ಕರೆದಳು. ಯಮನು ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದನು. ಕುಂತಿಯು ಯಮನ ದೆಶೆಯಿಂದ ತಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ ಉತ್ತಮನಾದ ಮಗನನ್ನು ಪಡೆದಳು. ಯುಧಿಷ್ಠಿರನೆಂದು ಆ ಪುತ್ರನಿಗೆ ಹೆಸರಾಯಿತು. ಅವನು ಯಮಧರ್ಮನು. ಯಮನು ತನ್ನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಕುಂತಿಯಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಪುತ್ರನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನು, ಎಂಬೀ ವಾಕ್ಯವು ಧರ್ಮರಾಜನು ಯಮನೆಂಬ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು. ಇವನಲ್ಲಿ ವಾಯು ದೇವರ ಆವೇಶ ಉಂಟೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ ೧೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೧೨ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ “ ಯುಧಿಷ್ಟಿರಾದ್ಯೇಷು ಚತುರ್ಷು ವಾಯುಃ ಸಮಾವಿಷ್ಟಃ ಫಲ್ಲನೇಶೋವಿಶೇಷಾತ್ ||೧೨|| ಯುಧಿಷ್ಠಿರೇ ಸೌಮ್ಯರೂಪೇನಿಷ್ಟಃ ವೀರೇಣರೂಪೇಣಾನಂಜಯೇಸೌ||” ಧರ್ಮರಾಜ ಮೊದಲಾದ ನಾಲ್ವರಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಭೀಮಸೇನ ದೇವರು ಸ್ವಯಂ ವಾಯುದೇವರೇ ಆದುದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ, ಧರ್ಮರಾಜ, ಅರ್ಜುನನಕುಲ, ಸಹದೇವ ಈ ನಾಲ್ವರಲ್ಲೂ ವಾಯುದೇವರು ಪ್ರವಿಷ್ಟರಾಗಿದ್ದರು ಅದರಲ್ಲೂ ಅರ್ಜುನನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಆವೇಶವಿದ್ದಿತು. ಧರ್ಮರಾಜನಲ್ಲಿ ಸೌಮ್ಯರೂಪದಿಂದ ವಾಯುದೇವರ ಪ್ರವೇಶವು. ಅರ್ಜುನನಲ್ಲಿ ವೀರರೂಪದಿಂದ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಧರ್ಮರಾಜನಲ್ಲಿ ವಾಯು ಆವೇಶ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಯಮಧರ್ಮನಿಗೆ ಕರೆಡಿ ಅವತಾರನೆಂ

ದರೆ ಜಾಂಬವಂತನ ಅವತಾರ ಒಂದು. ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ಯವವಪೂರ್ವಂ ಪರಮೇಷ್ಟಿವಕ್ಷ್ಯಸ್ತ್ವಗು ದ್ಭವೋಧರ್ಮಇಹಾಸ್ಯತೋ ಭವತ್||೬೮||ಯಃ ಸೂರ್ಯಾತ್ಪುನರೇವಸಂಜ್ಞ ಯಾಂ ನಾನ್ಮಾಯಮೋ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ ಅಸೀತ್||ಸೆಜಾಂಬವಾರ್ಷಾದೈವತಕಾರ್ಯ ದರ್ಶಿನಾ ಪುರೈವಸ್ಯಷ್ಟೋಮುಖತಃ ಸ್ವಯಂಭುವಾ||೬೯||” ಯಾವ ಧರ್ಮ ನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವಕ್ಷ್ಯಸ್ವಳದ ಚರ್ಮದ ದೆಶೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ದ್ದನೋ, ಅದೇ ಧರ್ಮನೇ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಬಾಯಿಯ ದೆಶೆಯಿಂದ ಈಗ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಮತ್ತು ಯಾವನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ವಿವಸ್ವಾ ಎಂಬ ಸೂ ರ್ಯನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಸಂಜ್ಞಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಯಮನೆಂದು ಹುಟ್ಟಿ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಪಾಲಕನೆಂದೆನಿಸಿದನೋ ಆ ಯಮಧರ್ಮನೇ ದೇವತಾ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮುಂ ಚಿತವಾಗಿ ಬಲ್ಲವರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮುಖದದೆಶೆಯಿಂದ ಮೊದಲೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು. ಅವನೇ ಜಾಂಬವಂತನು ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಜಾಂಬ ವಂತನು ಯಮಾವತಾರನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ವಿದುರನು ಧರ್ಮರಾಜ ನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ೧೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ, “ತಸ್ಯಾಂಸದೇವೋಜನಿಧರ್ಮರಾಜೋ ಮಾಂಡವ್ಯಶಾಪಾದ್ಯ ಉ ವಾಹಶೂದ್ರತಾಂ|| ವಸಿಷ್ಠ ಸಾಮಂಸಮಭೀಷ್ಠಮಾನಂಪ್ರಚ್ಛಾವಯನ್ನಿಚ್ಛ ಯಾಶಾಪಮಾಪಿ||೧೩||” ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರ ತಾಯಿಯಾದ ಸತ್ಯವತಿಯ ಮಾತಿನ ಪ್ರಕಾರ ವಿಚಿತ್ರವೀರ್ಯನ ಹೆಂಡದಿರಾದ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಅಂಬಿಕೆಯು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನೆಂಬ ಅಂಧಕನನ್ನೂ, ಎರಡನೆಯವಳಾದ ಅಂಬಾಲಿಕೆಯು ಪಾಂಡುರಾಜನೆಂಬುವನನ್ನೂ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರ ಸ್ವರ್ತಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಡೆದರು. ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡವನು ಅಂಧಕನೂ, ಎರಡನೆಯವನು ಶುದ್ಧವಾದ ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣದವನೂ ತಾಯಿಯರ ದೋಷದಿಂದ ಅದುದನ್ನು ಕಂಡು ಸತ್ಯವತಿಯು, ನಿರ್ದೋಷಿಯಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಕುಮಾರನನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ವೇದವ್ಯಾಸ ದೇವರನ್ನು ಬೇಡಿ, ಅವರ ಒಪ್ಪಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡ ಸೊಸೆಯಾದ ಅಂಬಿಕೆಯನ್ನು ನೀನು ಮೊದಲು ವೇದವ್ಯಾಸರನ್ನು ಕಂಡು ಹೆದರಿ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿ ಬಿಟ್ಟೆ. ಅದುದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಮಗನು ಕುರುಡನಾದನು. ಈಗ ಹಾಗೆ ಮಾಡದೆ ನಿನ್ನ ಭಾವನಾದ ವೇದವ್ಯಾಸನನ್ನು

ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸೇವಿಸೆಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದಳು. ಆಕೆಯು ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ತನ್ನ ದಾಸಿಯಾದ ರೂದ್ರ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ತನ್ನಂತೆ ಅಲಂಕರಿಸಿ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿದಳು. ಆಕೆಯು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರನ್ನು ಸೇವಿಸಾಡಿದಳು. ಆಕೆಯೆಲ್ಲ ಯಮಧರ್ಮನು ಹುಟ್ಟಿದನು. ಶೂದ್ರ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಯಮನು ಹುಟ್ಟಲು ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ; ಮಾಂಡವ್ಯನೆಂಬ ಬಬ್ಬ ಋಷಿಯು ತಾನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ ಸಮನಾಗಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ತಪಸ್ಸುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆ ದೇಶಾಧಿಪತಿಯಾದ ರಾಜನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳರು ಬಿದ್ದು ರಾಜದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದರು. ಹಿಂದೇ ರಾಜನಾಜ್ಞಾ ಪ್ರಕಾರ ರಾಜದೂತರು ಆ ಕಳ್ಳರನ್ನು ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬರುವಾಗ ಕಳ್ಳರು ಭಯಪಟ್ಟು ಈ ಮಾಂಡವ್ಯರ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟರು. ಆಗ ಮಾಂಡವ್ಯನು ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಮೈಮೇಲೆ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ರಾಜದೂತರು ಮಾಂಡವ್ಯಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳರನ್ನು ಕಂಡು ದೇವರಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಾ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಮಾಂಡವ್ಯರನ್ನೂ ಕೂಡ ಕಳ್ಳನೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಕಳ್ಳರ ಕೂಡಲೆ ಇವರನ್ನೂ ಹಿಡಿದು ಕಟ್ಟಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು, ರಾಜನು, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ವಿಧಿಸಿದಂತೆ ಇವರಿಗೂ ಶೂಲಾರೋಪಣೆ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಆಗಲೂ ಇವರು ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದರು. ಮಿಕ್ಕ ಕಳ್ಳರೆಲ್ಲರೂ ಮೃತರಾದರು. ಇವರಿಗೆ ಕ್ಲುಪ್ತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಿಯಿಂದ ಎಚ್ಚರವಾಯಿತು. ನೋಡುವಾಗ ತಮಗೆ ಶೂಲಾರೋಪಣೆಯಾಗಿದ್ದಿತು ಆಗ ಅಲ್ಲಿರುವ ದೂತರನ್ನು ಕುರಿತು ರಾಜನನ್ನು ಕರೆಯಿರಿ ! ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನಿತ್ತರು. ದೂತರು ಭಯದಿಂದ ಓಡಿಹೋಗಿ ರಾಜನಿಗೆ ಸಮಾಚಾರ ಕೊಡಲು ರಾಜನು ಬಂದು ನೋಡಿ ಕ್ಷಮಾಬೇಡಿಕೊಂಡು ತ್ರಿಶೂಲವು ದೇಹದಲ್ಲಿ ಏರಿದ್ದುದರಿಂದ ಮಾಂಡವ್ಯನನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಅಪಾನಕ್ಕೆ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶೂಲವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಬಿಟ್ಟನು. ಶೂಲಾಗ್ರವು ದೇಹದಲ್ಲಿ ನಿಂತ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಣಿಮಾಂಡವ್ಯನೆಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ಮಾಂಡವ್ಯನು ಇದು ರಾಜನು ಮಾಡಿದ ಶಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲ. ಯಮದೇವರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ತನಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಜ್ಞಾನಧೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತಿಳಿದು ರಾಜನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಯಮದೇವರಲ್ಲಿ

ಬಂದು ನನಗೆ ಶೂಲಾರೋಪಣೆ ಮಾಡಿಸಲು ಕಾರಣವೇನೆಂದು ಕೇಳಿದರು. ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಶೂಲಾರೋಪಣೆಗೆ ಕಾರಣವು, ತನಗೆ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದ ವಸಿಷ್ಠ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದುದೇ ಕಾರಣವಾದರೂ, ಯಮದೇವರು ಇವರು ಮಾಡಿದ ಹೆಚ್ಚು ತಪಸ್ಸನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಕೋಪವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿಸಿ ತಾನು ಶಾಪವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಾಗಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ “ನೀವು ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ನೋಣಗಳಿಗೆ ಅವಾನದಲ್ಲಿ ಬಡ್ಡಿ ಹಾಕಿ ಕೊಂದಿರಿ! ಅದರಿಂದ ಶೂಲಾರೋಪಣೆಯಾಯಿತೆಂದು ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಿದನು. ಇದು ಅವರ ತಪೋನಾಶರೂಪವಾದ ಶಿಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಸುಳ್ಳಾದುದರಿಂದ ಶಿಕ್ಷಾಕರ್ತನಾದ ಯಮದೇವನಿಗೆ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಿದ ದೋಷವು ಬರಲಿಲ್ಲ. ಮಾಂಡವ್ಯನು ಕೋಪದಿಂದ ನಾನು ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನದ ದೆವಿಯಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಯ ವಧಮಾಡಿದ್ದರೂ ಅದರ ಶಿಕ್ಷೆಯು ಇದಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನೀನು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಯಥಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೇ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಿರುವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ರೂಪನಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದಂಥ ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟೆನು. ಅದರಿಂದ ಮಾಂಡವ್ಯರ ತಪಸ್ಸಿನ ಫಲವೆಲ್ಲವೂ ನಾಶವಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಇವರಿಗೆ ತಪಸ್ಸನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಅವರ ದೆವಿಯಿಂದ ಶಾಪವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. ಆ ಕಾರಣವ ದೆವಿಯಿಂದಲೇ ವೇದವ್ಯಾಸ ದೇವರ ದೆವಿಯಿಂದ ಶೂದ್ರ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಯಮಧರ್ಮನು ಮೂರನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಆದರೂ ಮಹಾಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿ ಧರ್ಮಸರತನಾಗಿದ್ದನು. “ವಿದ್ಯಾರತೇರ್ವಿದುರೋ ನಾಮ ಚಾಯಂ” ಎಂದು ವಿದ್ಯಾಸರತನಾಮದರಿಂದ ಮೂರನೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾದನು, ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಮತ್ತು ಯಮಧರ್ಮನಿಗೆ ಸತ್ಯಜಿತು ಎಂದು ಒಂದು ಅವತಾರ ಉಂಟು. ಅದು ಯಾವ ಕಾಲ? ಎಲ್ಲಿ? ಅಂದರೆ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ ೨೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ, ‘ತೃತೀಯೇ ತ್ವಂತರೇ ಬ್ರಹ್ಮನ್ನುತ್ತಮೋ ನಾಮ ವೈ ಮನುಃ ||೪|| ಯಃ ಸ್ತನಾದಭವದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಸ ಧರ್ಮಸ್ತ್ವಿದ್ರತಾಂ ಗತಃ || ಸತ್ಯಜಿನ್ನಾಮ ಪಿಖ್ಯಾತೋ ಧರ್ಮಾಜನಿ ಯಃ ಸ್ವಯಂ || ೦೩ ||’ ಮೂರನೆ ಯಮನು ಪ್ರಿಯವ್ರತರಾಜನ ಮಗನು ಉತ್ತಮನೆಂಬುವನು. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಯಾವನು “ಧರ್ಮಸ್ತನಾದ್ವಕ್ಷಿಣತಃ” ಎಂಬ ಭಾಗವತ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ವರಮಾತ್ರನ ಬಲದ ಸ್ತನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದನೋ ಆ

ಧರ್ಮನೆ ಧರ್ಮನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಸತ್ಯಜಿತ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ತಾನೇ ಜನಿಸಿ ಈ ಮೂರನೆಯ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಾಗಿದ್ದನು, ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದೇ ಆಧಾರವು ಸತ್ಯಜಿತ್ ಯಮಧರ್ಮನೆಂಬುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಯಮಧರ್ಮನಿಗೆ ೪ ಅವತಾರಗಳು ಸೂರ್ಮನಿಗೆ ಎರಡವತಾರಗಳು; ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಅವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸುಗ್ರೀವನೆಂಬ ಕಪಿಯರೂಪ ಒಂದು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಧಾರ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ಸುಗ್ರೀವ ಆಸೀತ್ಪರಮೇಷ್ಟಿತೇಜಸಾಯುತೋ ರವಿಃ” ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಅವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಸೂರ್ಮನು ಸುಗ್ರೀವನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜನಿಸಿದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಎರಡನೆಯ ಅವತಾರವು ಕರ್ಣನು. ನಿರ್ಣಯ ೧೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ಅಥಾಸಕಾದ ಭಾಸ್ಕರಃ || ಸ ತತ್ರ ಜಜ್ಞಿವಾನ್ ಸ್ವಯಂ ದ್ವಿತೀಯರೂಪಕೋ ವಿಭುಃ|| ನ ವರ್ಮ ದಿವ್ಯಕುಂಡಲೋ ಜ್ವಲನ್ನಿವ ಸ್ವತೇಜಸಾ || ೧೫೩ || ಪುರಾ ಸ ವಾಲಿಮೂರಣಪ್ರ ಭೂತದೋಷಕಾರಣಾತ್ || ಸಹಸ್ರವರ್ಮನಾಮನಾಸುರೇಣ ವೇಷ್ಟಿತೋಽಜನಿ || ೧೫೪ || ಯಥಾಗ್ರಹೈರ್ನಿದೂಷ್ಯತೇ ಮತಿಸ್ತುರ್ಣಾಂ ತಥೈವ ಹಿ || ಅಭೂಚ್ಚ ದೈತ್ಯದೂಷಿತಾ ಮತಿರ್ದಿವಾಕರಾತ್ಮನಃ || ೧೫೫ || ತಥಾಪಿ ರಾಮಸೇವನಾದ್ಧರ್ಮೇಶ್ಚ ಸನ್ನಿಧಾನಯುಕ್ || ಸುದರ್ಶನೀಯಕರ್ಣತಃ ಸ ಕರ್ಣನಾಮ ಕೋಽಭವತ್ || ೧೫೬ ||” ಕುಂತೀದೇವಿಯು ಸೂರ್ಮನನ್ನು ಮಂತ್ರದಿಂದ ಕಲಿಯಲು ಆತನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ತಾನೇ ಎರಡನೆಯ ರೂಪದಿಂದ ಸಹಜವಾದ ಕರ್ಣಕುಂಡಲಗಳಿಂದಲೂ ದಿವ್ಯವಾದ ಕವಚದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿ ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ವ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಾ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಆದರೆ ಪೂರ್ವಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಸುಗ್ರೀವನಾಗಿದ್ದಾಗ ವಾಲಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿದ ಪಾಪದಿಂದ ಸಹಸ್ರವರ್ಮನೆಂಬ ದೈತ್ಯನಾವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ದರಿಂದ ಹೇಗೆ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಭೂತಗ್ರಹಾದಿಗಳು ಹಿಡಿದಿದ್ದರೆ ಬುದ್ಧಿಯು ಕೆಟ್ಟಿರುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸೂರ್ಮಸ್ವರೂಪನಾದ ಇವನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಯು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗಿದ್ದಿತು. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಪೂರ್ವಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ರಾಮದೇವರ ಸೇವೆಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ವರಮಾತ್ಮನ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗಿದ್ದನು. ಇವನ ಕಿವಿಗಳು ಕುಂಡಲಗಳಿಂದ ತೋರಿತವಾಗಿದ್ದರೂ ನೀಯವಾಗಿದ್ದು ದರಿಂದ ಕರ್ಣನೆಂದು ನಾಮನಾಯಿತು ಎಂದು ಹೇಳಿ

ರುವರು. ಹೀಗೆ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ೨ ಅವತಾರಗಳು. ಜಂದ್ರನು ಇಂದ್ರನಾವೇಶ ದಿಂದ ಕೂಡಿ ಅಂಗದನೆಂಬ ಕಪಿಯಾಗಿ ಜನಿಸಿರುವನು. ಮಹಾಭಾರತ ತಾ ತ್ವರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಭವಃ ಸೋ ಮ ಉತಾಸ್ಯ ಸೂನೋರತ್ರೇರಭೂತೋಽಂಗದ ಏವ ಜಾತಃ” * * * ಇಂದ್ರೋಽಂಗದೇ ಜೈವ ತತೋಽಂಗದೋ ಹಿ ಬಲೀ ನಿತಾಂತಂ ಸ ಬಭೂವ ಶಶ್ವತ್ || ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಜ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಗನಾಗಿದ್ದ ಜಂದ್ರನೇ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಅತ್ರಿಋಷಿಗಳ ಮಗನಾಗಿ ಜನಿಸಿದ್ದನು. ಅವನೇ ಮತ್ತೂ ಅಂಗದ ನೆಂದು ಪಾಲಿಯ ಮಗನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನು ಎಂದು ೭೦ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ ಅಧ್ಯಾಯ ಉನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಅಂಗದನಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನ ಆಪೇಶವೂ ಇದ್ದಿತು, ಆಮವರಿಂದ ಅಂಗದನು ಬಹಳ ಬಲಾಢ್ಯ ನಾಗಿದ್ದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸಾರ್ಯರು “ಸುರವನಾವೇಶಯುತನಂಗದ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ: — ಈ ಸದ್ಯದಲ್ಲಿ ವರುಣ, ನಾರದರು, ಅಗ್ನಿ, ಪ್ರಸೂತಿ ಇವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ ವರುಣನ ಅವತಾರಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ: —

ತರಣಿಗಿಂದಲಿ ಪಾದಪಾದರೆ

ವರುಣನೀಚನು ಮಹಭಿಷಕ್ದರ

ದುರಸುಷೇಣನು ಶಂತನುವು ನಾಲ್ವರು ವರುಣರೂಪ ||

ಸುರಮುನೀ ನಾರದನು ಕಿಂಚಿತ್

ತೊರತೆ ವರುಣಗೆ ಅಗ್ನಿಭೃಗುವಜ

ಗೊರಳಪತ್ನಿಸ್ತ್ರಸೂತಿಯೂವರು ನಾರದನಿಗಧಮ || ೨೦ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ತರಣಿಗಿಂದಲಿ = ಸೂರ್ಯನಿಗಿಂತಲು, ಪಾದಪಾದರೆ = ಒಂದು ಪಾದವೂ ಅರೆಪಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ (ಕಾಲೇ ಅರೆಕಾಲು) (ಅಥವಾ ರೂ ಪಾಯಿಯಲ್ಲಿ ೬ ಅಣೆ ಭಾಗ) ವರುಣ=ವರುಣನು, ನೀಚನು; ಮಹಭಿಷ ಕ್=ಮಹಾಭಿಷಕೆಂಬ ರಾಜನವತಾರ ಒಂದು; ದರಮರ (ದರ್ದುರ) ಕಷ್ಟೆ ಯ ರೂಪ ಒಂದು; ಸುಷೇಣ=ಸುಷೇಣನೆಂಬ ಕಪಿರೂಪ ಒಂದು; ಶಂತನು ವು=ಶಂತನು ಜಕ್ರವರ್ತಿಯ ರೂಪ ಒಂದು, ನಾಲ್ವರು=ಈ ನಾಲ್ಕು ರೂಪ ಗಳು, ವರುಣರೂಪ=ವರುಣನ ಅವತಾರಗಳು, ಸುರಮುನೀ=ದೇವಋಷಿ

ಯಾದ, ನಾರದನು, ವರುಣಗೆ, ಕಿಂಚಿತ್=ಸ್ವಲ್ಪಭಾಗ ಮಾತ್ರ, ಕೊರತೆ=ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವದು. ಆಗ್ನಿ ಭೃಗು=ಭೃಗುಮುನಿಪನು, ಅಜಗೊರಳಪತ್ನಿ=ಮೇಕೆಯ ತಲೆಯುಳ್ಳ ದಕ್ಷಪ್ರಜೇಶ್ವರನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಪ್ರಸೂತಿ, ಮೂವರು=ಈ ಮೂವರೂ, ನಾರದನಿಗೆ=ನಾರದನಕಿಂತಲೂ, ಅಧಮ=ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಸೂರ್ಯನಕಿಂತಲೂ ಆರು ಅಣೆಯ ಭಾಗ ಗುಣಗಳಿಂದ ವರುಣನು ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವನು. ವರುಣನಿಗೆ ೪ ಅವತಾರಗಳು. ಮಹಾಭಿಷಕ್ ಎಂಬ ರಾಜನಾಗಿ ಜನಿಸಿದುದು ಒಂದು ರೂವವು. ವರುಣನು ರಾಜನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಲು ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ, ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ೧೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ಪೂರ್ವೋದಧ್ವೇರಗತೇಽಬ್ಜ ಸಂಭವೇ ಗಂಗಾಯುತಃ ಸರ್ವಣಿ ಘೋರ್ಣಿತೋಽಬ್ಧಿಃ || ೧೦೬ || ಅವಾಕ್ಸಿ ವತ್ತಸ್ಯ ತನಾ ಸಿಜೋ ದಬಿಮಂ ಶಶಾಪೈನಸುಧಾಬ್ಜ ಯೋನಿಃ || ೧೦೭ || ಮಹಾಭಿಷಬ್ಜಾಮ ನರೇಶ್ವರ ಸ್ತ್ವಂ ಭೂತ್ವಾ ಪುನ ಶಂತನುನಾಮಧೇಯಃ || ಜನಿಷ್ಯಸೇ ವಿಷ್ಣು ಪದೀ ತ ಧೈಷಾ ತತ್ರಾಪಿ ಭಾರತ್ಯಾ ಭವತೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ || ೧೦೮ || ಶಾಂತೋ ಭವೇತ್ಕೀವ ಮ ಯೋದಿತಸ್ತ್ವಂ ತನುತ್ವಮಾಪ್ತೋಽಸಿ ತತಶ್ಚ ಶಂತನುಃ || ಇತಿರಿತಃ ನೋಽಥ ನೃಪೋ ಬಭೂವ ಮಹಾಭಿಷಬ್ಜಾಮ ಹರೇಃ ವದಾಶ್ರಯಃ || ೧೦೯ || ಸ ತತ್ರ ಭುಕ್ತ್ವಾ ಚಿರಕಾಲಮರ್ವೀಂ ತನುಂ ವಿಹಾಯಾಪ ಸದೋ ವಿಧಾತುಃ || ತತ್ರಾಪಿ ತಿಷ್ಠನ್ಸುರವೃಂದಸನ್ನಿಧಾ ದದರ್ಶ ಗಂಗಾಂ ಶ್ಲಥಿತಾಂಬರಾಂ ಸ್ವಕಾಂ || ೧೧೦ || ಆವಾಬು ಬೇಷು ದ್ಯುಸದಸ್ಯ ಗಂಗಾಂ ಸೀಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾಂ ಪುನರಾತ್ಮ ಸಂಭವಃ || ಉವಾಚ ಭೂಮು ನೃಪತಿರ್ಭವಾಶು ಶನ್ತೋ ಯಥಾ ತ್ವಂ ಹಿ ಪುರಾ ಮಯೈವ || ೧೧೧ || ಇತಿರಿತಸ್ತತ್ಕ್ರಾಂತಃ ಪ್ರತೀವಾಪ್ಯಭೂವ ನಾನ್ಮಾ ನೃಪತಿಶ್ಚ ಶಂತನುಃ ||” ಒಂದಾನೊಂದು ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪೂರ್ವ ಸಮುದ್ರತೀರಕ್ಕೆ ಬಂದಿರಲು, ಸಮುದ್ರನು (ವರುಣನು) ಗಂಗಾ ಸಂಗಮದಿಂದಲೂ, ಸರ್ವಕಾಲವಾದುದರಿಂದಲೂ ಬಲವಾದ ಅಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಮೊರೆಯುತ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಉದಕ ಬಿಂದುಗಳನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿದನು. ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಕೋಪದಿಂದ “ಎಲೈ ವರುಣನೆ! ನೀನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಿಷಕ್ ಎಂಬ ರಾಜನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಕೆಲವು ಕಾಲವಿದ್ದು ಆ ದೇಹವನ್ನು

ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತು ಶಂತನು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ರಾಜಕುಮಾರನಾಗಿ ಜನಿಸು, ಆಗಲೂ ಈ ಗಂಗೆಯು ನಿನಗೆ ಭಾರ್ಯಳಾಗುವಳು. ಶಾಂತನಾಗು ಎಂದು ನನ್ನಿಂದ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟು ನೀನು ತನುವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಶಂತನು ಎಂದು ಹೆಸರಾಗುವುದು ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಮುದ್ರರಾಜನಾದ ವರುಣನು ವರಮಾತೃನ ಭಕ್ತನಾಗಿ ಮಹಾಭಿಷಕ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ರಾಜನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲದ ವರಿವಿಗೂ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳುತ್ತಿದ್ದು ಆ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಸೇರಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿವಸ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಕೂತಿರಲು, ಮಹಾಭಿಷಕ್ರಾಜನಿಗೆ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಗಂಗೆಗೆ ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಉಟ್ಟ ವಸ್ತ್ರವು ಸೊಳ್ಳಾಗಿ ಬಿಚ್ಚಿ ಹೋಗಲು ಅಲ್ಲಿ ಕೂತಿದ್ದ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ “ನ ನಗ್ನಾಂ ಸ್ತ್ರಿಯಮೀಕ್ಷೇತ” ವಸ್ತ್ರವಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ನೋಡಬಾರದು ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನನುಸರಿಸಿ ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸಿದರು. ಆಗ ಈ ರಾಜನು ಮಾತ್ರ ಈಕೆಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ನಾನು ನಿನಗೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಶಾಪದಂತೆ ಈಗಲೂ ತತ್ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜನಾಗಿ ಹುಟ್ಟು ಎಂದು ಶಾಪವನ್ನಿತ್ತರು. ಆ ತತ್ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತೀಪರಾಜನ ಮಗನಾಗಿ ಶಂತನು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ತನ್ನ ಮೊದಲಿನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಗಂಗೆಯನ್ನೇ ಮದುವೆಯಾಗಿ ಬಹುಕಾಲ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ನಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಮಹಾಭಿಷಕ್ ೧, ಶಂತನು ಚಕ್ರವರ್ತಿ ೨, ಇವೆರಡು ಅವತಾರಗಳ ಕಾರಣವೂ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ದರ್ಮರನೆಂದು ಒಂದು ಅವತಾರವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ದರ್ಮರನೆಂದರೆ ಕಪ್ಪೆಗೆ ಹೆಸರು. ವರುಣನು ಕಪ್ಪೆಯ ರೂಪದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿರುವುದನ್ನು ಮಾಂಡೂಕೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಮಾಂಡೂಕೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ “ಮಂಡೂಕರೂಪೀ ವರುಣಸ್ತುಷ್ವಾವ ಹರಿಮವ್ಯಯಂ” ವರುಣನು ಮಂಡೂಕ ಅಂದರೆ ಕಪ್ಪೆಯ ರೂಪದಿಂದ ಹರಿಯನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದ ಮೂರನೆಯದು ಕಪ್ಪೆಯ ಅವತಾರವು. ಸುಷೇಣ ಎಂಬ ಕಪಿರೂಪ ಒಂದು. ನಿರ್ಣಯ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ೨೨ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ

ಅರ್ಜುನನಲ್ಲಿರುವ ಢಾರ್ದವ ಗುಣವನ್ನೂ ನೋಡಿ, ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಢುದುವೆ ಢಾಡಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಢುಗಲನ್ನೂ, ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಒಬ್ಬ ಢುಗನನ್ನೂ, ಪಜೆಯಬೇಕೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ, ಯಾಜೋಪಯಾಜರೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಢರಲ್ಲಿ ಬಂದು ಅವರಿಗೆ ೧೦ ಕೋಟಿ ಗೋವುಗಲನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವರನ್ನು ಕರೆತಂದು ತನ್ನ ಉದ್ದೇಶ ಪೂರ್ಣ ಢಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಷ್ಟಿಯನ್ನು ಢಾಡಿದನು. ಆ ಅಣ್ಣತಢ್ಮಂದಿರಾದ ಯಾಜ, ಉಪಯಾಜರು, ಪುತ್ರ ಸಂತಾನಕರವಾದ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಅಭಿಢುಂತ್ರಿಸಿ ದ್ರುವದ ರಾಜನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯಲ್ಲಿ ಪುತ್ರನಾಗುವಂತೆ ಢಾಡಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ರಾಜನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಕರೆವರು. ಬಂದೆ ತಡೀರಿ! ಎಂದು ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ತನ್ನ ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಢಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಸಾವಕಾಶಢಾಡಿದಳು. ಆಕೆಯ ಢನಸ್ಸಿನಲ್ಲೆ ತನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಢುಕ್ಕಳಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂತಲೂ, ತಾನು ರಾಜನ ಹೆಂಡತಿ, ಇವರು ಪುರೋಹಿತರಾದ ವೈದಿಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು; ಕಾದಿರುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಸಿಶ್ಚಯ ಢಾಡಿದ್ದಳು. ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಢರು ಇವಳ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ತಿಳಿದು ಈಕೆಯಿಂದ ನಢುಗಾಗುವುದೇನು ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ ಆಕೆಯನ್ನು ಲಕ್ಷೀಕರಿಸದೆ ಆಕೆಗೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶ ಢಾಡಿರುವ ಢುಗನೂ, ಢುಗಲೂ, ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಭಿಢುಂತ್ರಿತವಾದ ಎರಡು ಹವಿಸ್ಸುಗಲನ್ನೂ, ವಿಷ್ಣು ಸಂಬಂಧವಾದ ಎರಡು ಢುಂತ್ರಗಲಿಂದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಆಹುತಿ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರು. ತತ್ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಕಾಂತಿಸಂಪನ್ನನಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯೇ ಕುಂಡ ಢುಧ್ಯದಿಂದ ಜೊರಟು ಬಂದನು. ದಿವ್ಯವಾದ ಕಿರೀಟದಿಂದಲೂ ದಿವ್ಯ ಕುಂಡಲಗಲಿಂದಲೂ, ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಾ ಬಂಗಾರದ ಹಾರಗಲಿಂದ ಅಲಂಕೃತನಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಢವಾದ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಜ್ವಲಿತವಾದ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಅತಿ ಧಾಷ್ಟ್ಯದಿಂದ ಈಗಲೇ ಶತ್ರುವನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವನೋ! ಎಂದು ತೋರುವಂತೆ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಾ ದ್ರುವದರಾಜನ ಸಢುಾಸಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಅತಿ ಧಾಷ್ಟ್ಯ ಉಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಕಾಂತಿಸಂಪನ್ನನಾದುದರಿಂದಲೂ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಢ್ಢುನೆಂದು ಅವನಿಗೆ ನಾಢುಕರಣ ಢಾಡಿದರು. ಅಗ್ನಿಕುಂಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕಟ್ಟಿಯಿಂದ ದ್ರಾವದಿಯು ಹುಟ್ಟಿದಳು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅಗ್ನಿಗೆ ಧೃಷ್ಟ

ದ್ಯುನ್ನು ರೂಪವು ಎರಡನೆಯ ಅವತಾರವೆಂದು ಇದರಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಮತ್ತೊಂದು ಅವತಾರವು ಲವನೆಂಬ ರಾಮದೇವರ ಮಗನು. ಇವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂಗೆ ಇಂದ್ರನವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಇಂದ್ರನು ಕುತನಾಗಿಯೂ, ಅಗ್ನಿಯು ಲವನಾಗಿಯೂ, ಹೀಗೆ ಅವಳಿ ಜನಳಿಗಳಾಗಿ. ಕುತ ಲವನೆಂಬ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳು ಸೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದರೆಂದು ಪ್ರಸಾಣವು ಉದಾಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದೇ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಅಗ್ನಿಯು ಲವನೆಂಬ ನಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದು. ಭೃಗುಮುಷಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಾ ವಿಷ್ಣು ಮಹೇಶ್ವರರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರಾರೆಂದು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊರಟುಬಂದು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡದೆ ಇರಲು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಕೋಪ ಬಂದುದನ್ನೂ ಮತ್ತೂ ಆ ಕೋಪವನ್ನು ತಡೆದುಕೊಂಡುದನ್ನೂ ತಿಳಿದು, ರುದ್ರದೇವರ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಬರಲು ಅವರು ಪಾರ್ವತಿಯ ಸಂಭೋಗದಲ್ಲಿದ್ದವರು ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಭೃಗುಮುಷಿಯನ್ನು ಆಲಿಂಗನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬರಲು, ಭೃಗುಮುಷಿಯು ನೀನು ಅತುಚ್ಚಾರನೆಂದು ಆಲಿಂಗನವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಲು, ರುದ್ರದೇವರು ಕೋಪದಿಂದ ಭೃಗುಮುನಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಬಂದುದನ್ನೂ ನೋಡಿ ವಿಷ್ಣುನಿನ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಬಂದು ಆತನು ಮಲಗಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಕಾಲಿಂದ ಜಡೆಯಬು ಪರಮಾತ್ಮನು ಆದರದಿಂದಿದ್ದು ಭೃಗುಮುನಿಯನ್ನು ಉಪಚರಿಸುದುದನ್ನು ಕಂಡು ಭೃಗುಮುನಿಯು ಹರಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂತಲೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮಧ್ಯಮರೆಂತಲೂ, ರುದ್ರದೇವರು ಇವರ ಕಿಂತಲೂ ಕಮ್ಮಿಯೆಂತಲೂ, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಪಡಿಸಿದರೆಂದು ಕಥೆ ಇರುವುದು. ಈಕಥೆಯು ಭಾಗವತದಲ್ಲೂ, ಭವಿಷ್ಯೋತ್ತರ ಪುರಾಣದಲ್ಲೂ ಬರುವುದು. “ಪಾದಪ್ರಹಾರದೋಷೇಣ ಭೃಗುಂತುವ್ಯಾಧತಾಂಗತಂ ಸ್ವಾಜ್ಞಾಪ್ರಾಪ್ತ ವಿಮಾನೇನದಿವನಿಸ್ತೇಜನಾರ್ದನಃ” ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಾಲಿ ಲೊದ್ದ ದೋಷದಿಂದ ಭೃಗುಮುಷಿಯು ಜರಾ ಎಂಬ ಬೇಡನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದುದನ್ನು ತಿಳಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆತನನ್ನು ತನ್ನ ಆಜ್ಞಾಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿದನು ಎಂದು ಭಾಗವತ ವಿಕಾದಶಸ್ಕಂಧದ ಕಡೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ತಪ್ಪುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಅಗ್ನಿ, ಭೃಗುಮುಷಿ, ಪ್ರಸೂತಿ ಇವರು.

ಮೂವರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ, ಇದೇ ೨೩ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಮರೀಚಿ ಮೊದಲಾದ ಸಪ್ತಯುಷಿಗಳಕಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರೆನಿಸುವರು ನಾರದರಕಿಂತಲೂ ಕಮ್ಮಿಯನಿಸುವರು. ಈ ಮೂವರಿಗೆ ಸಮನಾದ ಪ್ರಹ್ಲಾದನು ವಾಯುವೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಬಾಲ್ವೀಕ ರಾಜನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನು ನಿರ್ಣಯ 11ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ . ಪುತ್ರಿಕಾಪುತ್ರತಾಯಾತೋ ಬಾಲ್ವೀಕೋ ರಾಜಸತ್ತಮಃ ||೭|| ಹಿರಣ್ಯಕಸಿಪೋಃ ಪುತ್ರಃ ಪ್ರಹ್ಲಾದೋಽಭಗವತ್ಪರಃ || ವಾಯುನಾಚಸಮಾವಿಷ್ಟೋಮಹಾಬಲಸಮಸ್ವಿತಃ || ಯೇನೈವಜಾಯಮಾನೇನ ತರಸಾಭೂರ್ವಿದಾರಿತಾ || ಭೂಭಾರಕ್ಷಪಣೇವಿಷ್ಟೋರಂಗತಾಮಾಪ್ತುಮೇವನಃ ||೯|| ಪ್ರತೀಪಪುತ್ರತಾಮಾಪ್ಯಬಾಲ್ವೀಕೇಷ್ಟಭವತ್ಪತಿಃ || ಕುರುವಂಶದ ರಾಜನಾದ ಪ್ರತೀಪನಿಗೆ ದೇವಾಪಿ, ಬಾಲ್ವೀಕ, ಶಂತನು ಎಂದು ಮೂವರು ಮಕ್ಕಳು. ಮಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮೇಮ್ಮಗನನ್ನು ತನಗೇನೇ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಮೊದಲೇ ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಿ ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಪುತ್ರಿಕಾಪುತ್ರಧರ್ಮವೆಂದು ಹೆಸರು. ಆ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹಸ್ತಿನಾಪುರದ ರಾಜನಾದ ಪ್ರತೀಪರಾಜನ ಮಗನಾದ ಬಾಲ್ವೀಕರಾಜನು ತನ್ನ ತಾಯಿಗೆ ತಂದೆಯಾದ ಬಾಲ್ವೀಕದೇಶಾಧಿಪತಿಗೆ ಪುತ್ರಿಕಾಪುತ್ರ ಧರ್ಮದಿಂದ ದತ್ತನಾಗಿ ಆ ದೇಶಾಧಿಪತಿಯಾದನು ಹಿರಣ್ಯಕಶ್ಯಪನ ಮಗನಾದ, ಮಹಾ ಭಗವದ್ಭಕ್ತನಾದ ಪ್ರಹ್ಲಾದನು ವಾಯುದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಮಹಾ ಬಲಾಢ್ಯನಾಗಿ ಬಾಲ್ವೀಕನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಇವನು ಹುಟ್ಟಿ ಭೂಸ್ಪರ್ಶವಾಗಲು ಭೂಮಿಯ ಆ ಭಾಗವು ಬಿರಿದುಹೋಯಿತು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರಮಾಡಿ ಭೂಭಾರಹರಣ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ತಾನು ಅಂಗಭೂತನಾಗಿ ಭೂಭಾರಹರಣಕ್ಕೆ ಸಹಾಯರೂಪವಾದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುವುದೇ ಇವನ ಉದ್ದೇಶವು. ಪ್ರತೀಪರಾಜನ ಮಗನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬಾಲ್ವೀಕ ದೇಶಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ತಾರತಮ್ಯ ಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಾಗಲಿ ಹಿಂದಿನ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಾಗಲಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದನನ್ನು ಶೇರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರಲು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದನನ್ನು ದಾಸರಾಯನು ಶೇರಿಸಿ ಅವನ ಅವತಾರವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಕಾರಣವೇನು ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಈ ನಡುವಿಂದ ಸರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಜನಪಕರ್ಮಜರೋಳಗೆ ನಾರದ
 ಮುನಿಯನುಗ್ರಹ ಬಲದಿ ಪ್ರಹ್ಲಾ
 ದನಲಭ್ಯಗುಮುನಿದಕ್ಷಪತ್ನಿಗಸಮನೆನಿಸಿಕೊಂಬ||
 ಮನುವಿನಾಸ್ತೌ ಗಾಧಿಜೀರ್ವರು
 ಅನಲಗಿಂದಲಿಕಿಂಚಿತಾಧಮ
 ಗೆ (೮) ನೆಯನಿಸುವರು ಸಪ್ತಋಷಿಗಳೆಲ್ಲಕಾಲದಲೀ ||೨೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಜನಪಕರ್ಮಜರೋಳಗೆ=ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ರಾಜರಾಗಿದ್ದು ಕರ್ಮದಿಂದ ದೇವತ್ವದನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು ಕರ್ಮಜರೆನಿಸುವರು. ಕರ್ಮ ದೇವತೆಗಳೊಳಗೆ ಒಬ್ಬನಾದ ಪ್ರಹ್ಲಾದನು ನಾರದಮುನಿಯ ಅನುಗ್ರಹಬಲದಿ ಉಪದೇಶರೂಪನಾದ ಅನುಗ್ರಹ ಬಲದಿಂದ, ಅನಲ=ಅಗ್ನಿ, ಭೃಗು ಮುನಿ, ದಕ್ಷಪತ್ನಿಗೆ-ಪ್ರಸೂತಿದೇವಿ=ಇವರಿಗೆ ಸಮನೆನಿಸಿಕೊಂಬ, ಮನುವಿನಾಸ್ತೌ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಮಗನಾದ ವೈವಸ್ವತನೆಂಬ ಮನುವು, ಗಾಧಿಜ=ಗಾಧಿರಾಜನ ಮಕ್ಕಳಾದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಋಷಿಗಳು, ಈರ್ವರು=ಇವರಿಬ್ಬರೂ, ಅನಲಗಿಂದಲಿ-ಅಗ್ನಿಯಕಿಂತಲೂ, ಕಿಂಚಿತಾಧಮಗೆ=ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿಯಾದ, ಸಪ್ತಋಷಿಗಳಿಗೆ ಮರೀಚಿ ಮೊದಲಾದ ಸಪ್ತಋಷಿಗಳಿಗೆ, ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲಿ=ಅನಾದ್ಯಂತ ಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಎಣೆಯನಿಸುವರು=ಸಮರೆನಿಸುವರು. “ಅನಲಗಿಂತಲಿಕಿಂಚಿತಾಧಮರೆಣೆಯನಿಸುವರು ಸಪ್ತಋಷಿಗಳಿಗೆ ಎಂದು ಪಾಠಾಂತರ ” ; ಹಾಗಿದ್ದರೆ ವೈವಸ್ವತಮನು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಅಗ್ನಿಯ ಕಿಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಧಮರು, ಸಪ್ತಋಷಿಗಳಿಗೆ ಸಮರೆಂದರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಈ ಸಂಧಿಯ ೨೨ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಅರಸರಾಗಿದ್ದು ಕರ್ಮದಿಂದ ದೇವತ್ವ ಹೊಂದಿದ ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಪ್ರಹ್ಲಾದನು ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಸಮನು ಹೇಗಾದನೆಂದರೆ, ಇವನು ಞಾಯಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ನಾರದರು ಪರಮಾನುಗ್ರಹಮಾಡಿ ಭಗವಂತನು ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಅಧಿಕನಾದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿ

ಯಿಂದ ಈ ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಮೂವರಿಗೆ ಸಮನಾದನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯವ್ಯವಸ್ಥತಪನುವು, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಮೂವರಕಿಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಮರೀಚಿ ಮೊದಲಾದ ೭ಯುಷಿಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ ಸಮರಿಸುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಮರೀಚಿ ಮೊದಲಾದ ೭ಳು ಜನರು ಯಾರೆಂಬುವುದನ್ನು ಅವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ಕಮಲಸಂಭವಭವರೆನಿಪಸಂ

ಯಮಮರೀಚಿಯು ಅತ್ರಿಯಂಗಿರ

ಸುಮತಿಪುಲಹಕ್ರತುವಶಿಷ್ಯಪುಲಸ್ತ್ಯಮುನಿಸ್ವಾಹಾ ||

ರಮಣಗಧಮರು ಮಿತ್ರನಾಮಕ

ದ್ಯುಮಣಿರಾಹುಯುಕ್ತಭೀಷ್ಮಕ

ಯಮಳರೂಪನು ತಾರನಾಮಕನೆನಿಸಿ ತ್ರೇತೆಯೊಳು ||೨೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಕಮಲ ಸಂಭವ=ಪರಮಾತ್ಮನ ನಾಭೀ ಕಮಲದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ, ಭವರೆನಿಪ=ಹುಟ್ಟಿದವರೆನಿಸುವ, ಸಂಯಮ=ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರಾದ, ಮರೀಚಿಯು=ಮರೀಚಿಯುಷಿಯು, ಅತ್ರಿಯು, ಅಂಗಿರ=ಅಂಗಿರಸಯುಷಿಯು, ಸುಮತಿ=ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ, ಪುಲಹ=ಪುಲಹಯುಷಿಯು, ಕ್ರತು, ವಶಿಷ್ಯ, ಪುಲಸ್ತ್ಯಮುನಿ=ಪುಲಸ್ತ್ಯಯುಷಿಗಳು ಇವರೇಳು ಮಂದಿಯುಷಿಗಳೂ ಸ್ವಾಹಾರಮಣಿಗೆ=ಅಗ್ನಿಗೆ, ಅಧಮರು, ಮಿತ್ರನಾಮಕದ್ಯುಮಣಿ ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನು, ರಾಹುಯುಕ್ತಭೀಷ್ಮಕ=೭ಹು ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಭೀಷ್ಮಕರಾಯನೆಂದು ಜನಿಸಿದನು. ತ್ರೇತೆಯೊಳು=ತ್ರೇತಾ ಯುಗದಲ್ಲಿ, ತಾರನಾಮಕನೆನಿಸಿ=ತಾರನಾಮಕನಾಗಿದ್ದು, ಯಮಳರೂಪನು=ಎರಡು ರೂಪಗಳುಳ್ಳವನಾದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಮರೀಚಿ, ಅತ್ರಿ, ಅಂಗಿರ, ಪುಲಹ, ಕ್ರತು, ವಶಿಷ್ಯ, ಪುಲಸ್ತ್ಯ ಈ ಏಳುಮಂದಿ ಯುಷಿಗಳೂ ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಮೂವರಕಿಂತಲೂ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು, ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಎರಡು ರೂಪಗಳು. ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ತಾರನಾಮಕನಾಗಿದ್ದನು.

ಆದರೆ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ತಾರನೆಂಬ ಕಪಿಯಾದರೆಂದು ದಾಸರಾಯರೆ
 ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ. ನಿರ್ಣಯವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಿರುವುದು.
 ಆದ್ದರಿಂದ ಮಿತ್ರನು ತಾರನೆಂದು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಕಪಿಯಾಗಿರಬಹುದೆಂದು
 ಊಹಿಸಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಸದಿಯಾದ ಆಧಾರವು ನಮಗೆ ದೂರಕಲ್ಪಿಲ್ಲ. ದಾ
 ಸಾರ್ಯರು ಅಪರೋಕ್ಷ ಚ್ಛಾಸಿಗಳಾದುದರಿಂದಲೂ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು
 ನೋಡಿದವರಾದುದರಿಂದ ಯಾವ ಗ್ರಂಥಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಈ ಅವತಾ
 ರವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆಂದು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯಲು ನಮ್ಮ ಮುಂದಬುದ್ಧಿಗ ಗೋ
 ಚರವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಲ್ಲೂ ತಾರ
 ನೆಂಬ ಇವನು ಬೇರೆ; ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಅವತಾರನಾದ ತಾರನು ಬೇರೆ ಎಂದು
 ಮಾತ್ರ ಬರೆದಿರುವರು ಅವರೂ ಆಧಾರ ಬರೆದಿಲ್ಲ. ಕಮಲಾಪತಿ ದಾಸರ
 ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲೂ " ತಾರನಾಮಕನೆನಿಸಿ " ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾ
 ರ್ಯರ ಹೆಂಡತಿ ತಾರಿಗೆ ಕೃಷಿ ಎಂದು ಅವತಾರ ಉಂಟೆಂದು ಬರೆದಿರು
 ತ್ತಾರೆ ಇಲ್ಲಿರುವುದು ತಾರನೆಂದು ಪುಲ್ಲಿಂಗವಾಚಕವಾಗಿರುವುದು, ವ್ಯಾ
 ಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ತಾರೆಯೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು; ಇದು ಮೂಲಕ್ಕೂ ವ್ಯಾ
 ಖ್ಯಾನಕ್ಕೂ ಸರಿಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪುಸ್ತಕಾಂತರವಲ್ಲ ವಾತಾಂತರವಿರಬಹು
 ದೊ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯೂ ಬಾಧಿಸುತ್ತಿರುವುದು. ಅಂತು ಇದು ಹೀಗೆ ಎಂದು
 ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು
 ಅವತಾರವು ಭೀಷ್ಮಕರಾಜನ ರೂಪವು. ಇವನಲ್ಲಿ ರಾಹುವಿನ ಆವೇಶವೂ
 ಇರುವುದು. ನಿರ್ಣಯ ಗಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ " ಯೇ ಪೂರ್ವಮಾಸವಿತಿ
 ಜೋನರಹೇಲ್ವಲಾಖ್ಯೋ ರುಗ್ಮೀತಿ ನಾಮಃ ಬಭೂವನಸುಕುಂಡಿನೇಶಃ ||೯೧||
 ಭಾಗೀಶವನತನಯಸ್ಯ ಸ ವನನ್ದೇರ್ನಾವನ್ನಾಚುಚೆಸ್ಸಚಪಿತಾಸ್ಯಹಮಿತ್ರಭಾ
 ಗಃ || ರಾಹ್ವಂತಯುಕ್ ತದನುಜೌ ಕ್ರಥಕೈಶಿಕಾಖ್ಯೌ " ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ನಾನು
 ಸ್ಯರನ್ನ ಕೊಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದ ಇಲ್ಲಲನೆಂಬ ದಾನವನೆ ರುಗ್ಮೀ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ
 ಹುಟ್ಟಿ ಕುಂಡಿನಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿರ್ದನು. ಇವನಲ್ಲಿ ಶುಚಿಯೆಂಬ
 ಅಗ್ನಿಯ ಅಂಶವೂ ಇದ್ದಿತು. ಇವನ ತಂದೆಯಾದ ಭೀಷ್ಮಕರಾಜನು ರಾಹು
 ಅಂಶದಿಂದ ಉಡಿದ ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಎಂದು
 ಹೇಳಿರುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ನಿಯಮತಿಯ ಅವತಾರವನ್ನು ತಾರಾ ಮೊದಲಾದ
ವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ವಿಘ್ನೇಶ್ವರ ಅಶ್ವಿನೀ ಮೊದಲಾದವರ ವಿಷಯವನ್ನು
ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ನಿರ್ಯುತಿಗೆರಡವತಾರದುರ್ಮುಖ
ಹರಯುತಘಟೋತ್ಕಚನುಕ್ರಾವಹಿ
ಗುರುಮಡದಿ ತಾರಸಮರುಪರ್ಜನ್ಯಗುತ್ತಮರು ||
ಕರಿಗೊರಳಹರಯುಕ್ತ ಭಗದ
ತ್ತರಸು ಕತ್ಕನಧನಪರೂಪಗ
ಳೆರಡುವಿಘ್ನಪಚಾರುದೇಷ್ಟನು ಅಶ್ವಿನಿಗಳಸಮ ||೨೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ನಿರ್ಯುತಿಗೆ, ದುರ್ಮುಖ=ದುರ್ಮುಖನೆಂಬ ಕಪಿ ರೂಪ ಒಂದು, ಹರಯುತ=ರುದ್ರದೇವರ ಅನೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಘಟೋತ್ಕಚನು, ಎರಡವತಾರ=ಹೀಗೆ ಎರಡವತಾರಗಳು. ಪ್ರಾವಹಿ=ಪ್ರವಹ ಎತಿಯುವಿನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಪ್ರಾವಹೀ, ಗುರುಮಡದಿ=ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಹೆಂಡತಿ, ತಾರಾ=ತಾರಾದೇವಿಯು, ಸಮರು=ಪೂರ್ವಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯ. ನಿರ್ಯುತಿ, ಪ್ರಾವಹೀ, ತಾರೆ ಈ ನಾಲ್ವರೂ ಸಮರು ಪರ್ಜನ್ಯಗುತ್ತಮರು. ಧನಪ=ಕುಬೇರನಿಗೆ, ಕರಿಗೊರಳ=ನೀಲಕಂಠನೆನಿಸಿದ. ಹರಯುಕ್ತ=ರುದ್ರದೇವರ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಭಗದತ್ತರಸು=ನರಕಾಸುರನ ಮಗನಾದ ಭಗದತ್ತನೆಂಬ ರಾಜನ ರೂಪ ಒಂದು, ಕತ್ಕನ=ಕತ್ಕನನೆಂಬ ಕಪಿ ರೂಪ ಒಂದು, ಅಂತು ರೂಪಗಳೆರಡು. ವಿಘ್ನಪ=ಗಣಪತಿಯ ಅವತಾರವು ಚಾರುದೇಷ್ಟನೆಂಬ ಕೃಷ್ಣನ ಮಗನ ರೂಪವು, ಈ ಗಣಪತಿ ಧನವರು ಅಶ್ವಿನಿಗಳ ಸಮ=ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಮರೆನಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ನಿರ್ಯುತಿಗೆ ದುರ್ಮುಖನೆಂಬ ಕಪಿ ರೂಪ ಒಂದು, ಘಟೋತ್ಕಚನ ರೂಪ ಒಂದು ಅಂತು ಎರಡು ರೂಪಗಳುಂಟು. ಭೀಮಸೇನ ದೇವರ ಮಗನಾದ ಘಟೋತ್ಕಚನಲ್ಲಿ ರುದ್ರದೇವರ ಅನೇಶವೂ ಇದ್ದಿತು. ಈ ನಿರ್ಯುತಿಗೆ ಸಮರು ಪ್ರವಹ ವಾಯುವಿನ ಪತ್ನಿ ಪ್ರಾವಹಿ, ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಹೆಂಡತಿ ತಾರೆ. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಪರ್ಜನ್ಯನಗಿಂತಲೂ ೨ ಗುಣಗಳುತ್ತಮರು. ತಾರತಮ್ಯ ಕೌಸ್ತುಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ “ಮಹಾಬಲೀದುರ್ಮುಖ

ಖಶ್ಚ ರುದ್ರಯುಕ್ತೋ ಘಟೋತ್ಕಚಃ || ದ್ವಾನೇತಾನಿರ್ಯುತಿಃ ಪೂರ್ವಂ ||
 ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ನಿರ್ಯುತಿಯ ಅವತಾರಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು
 ಕುಬೇರನಿಗೆ ಕತ್ತನನೆಂಬ ಕಪಿರೂಪ ಒಂದು; ನರಕಾಸುರನಮಗ ಭಗದತ್ತ
 ರೂಪ ಒಂದು ಅಂತು ಎರಡವತಾರಗಳು. ಸುಕತ್ಥನೋವಿತ್ತಪತಿಃ ಎಂದು
 ನಿರ್ಣಯ ಲನೆಯಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಭಗದತ್ತನಲ್ಲಿ ರುದ್ರದೇವರ
 ಅಂಶವೂ ಇದ್ದಿತು. ನಿರ್ಣಯ ೧೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ಪಿತ್ತೇಶ್ವರಃ
 ಕ್ಷಾರ್ವಮುಘೋದ್ಧಿಭಾಮಾದ್ಧರೇಃ ಸುತತ್ವೇಪಿ ತದಿಚ್ಛಯಾಸುರಾತಾ || ೩೫ ||
 ತದರ್ಥಮೇವಾಸ್ಯಸುತೋಭಿಜಾತೋ ಧನೇಶ್ವರೋ ಭಗದತ್ತಾಭಿದೇಯಃ
 ಮಹಾಸೂರಸ್ಯಾಂಶಯುತಃ ಸಂವ ರುದ್ರಾನೇಶಾದ್ಬಲವಾನಸ್ತವಾಂತ್ಸ ||
 ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೃಷ್ಣಾವತಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರು
 ಆತನ ಸೇವಾರ್ಥವಾಗಿ ಜನಿಸಬೇಕೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಅಪ್ಪಣೆಯಾಯಿತು.
 ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ಕುಬೇರನು ನರಕಾಸುರನ ಮಗನಾಗಿ
 ಜನಿಸಿದ್ದನು. ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ, ಪಾಪಿಯಾದ ನರಕಾಸುರನು ಕುಬೇರ
 ನಿಗೆ ರುದ್ರದೇವರು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಸುಪ್ರತೀಕವೆಂಬ ಆನೆಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿ
 ಬಿಟ್ಟಿದ್ದನು. ಅದರ ಲೋಭದಿಂದ ಆ ಪಾಪಿಗೆ ಮಗನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಆ ಆನೆ
 ಯನ್ನು ತನ್ನ ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಕುಬೇರನು ಭಗದ
 ತ್ತನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ನರಕಾಸುರನಿಗೆ ಮಗನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಅವನಲ್ಲಿ
 ನರಕಾಸುರನ ಆವೇಶವು ನರಕಾಸುರನು ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ ಇದ್ದಿತು. ನರ
 ಕಾಸುರನು ಮೃತನಾದಮೇಲೆ ಅಸುರಾವೇಶವು ನಿವೃತ್ತಿಯಾಯಿತು. ಇವನ
 ಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾನೇಶವೂ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಮಹಾ ಬಲಾಢ್ಯನಾಗಿ ಅಸ್ತ್ರಾಭಿಜ್ಞನಾಗಿ
 ಇದ್ದನು, ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಕುಬೇರನಿಗೆ ಎರಡು ಅವತಾರಗಳು
 ಏಷ್ಠೇಶ್ವರನಿಗೆ ಒಂದೇಅವತಾರವು ಚಾರುದೇಷ್ಟನೆಂದು ನಿರ್ಣಯ ೨೦ನೆಯ
 ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ಭೈಷ್ಣಾ ಆಪಿಚಾರುದೇಷ್ಟಃ || ಸಚಾರುದೇಷ್ಟೋ
 ವಿಹಿ ವಿಘ್ನರಾಜಃ || ತೀಕೃಷ್ಣನ ದೆಸೆಯಿಂದ ದುಗ್ಮಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಚಾರುದೇಷ್ಟ
 ನೆಂಬ ಕುಮಾರನು ಹುಟ್ಟಿದನು. ಆ ಚಾರುದೇಷ್ಟನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ
 ಏಷ್ಠೇಶ್ವರನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದೇ ವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ದಾಸಾರ್ಯರು

ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಕುಬೇರನು, ಗಣಪತಿಯೂ, ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಮರಿಸಿಸುವನು.

ಆಸತಾರಿಕೆ.—ಪ್ರಧಾನರಾದ ೧೦೦ ಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳ ವೈಕಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ದೇವತೆಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ ಅವ ತಾರಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಅಷ್ಟವಸ್ತುಗಳ ಅವತಾರ ತಾರ ತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ದ್ರೋಣಧ್ರುವ ದೋಷಾರ್ಕನಗ್ನಿ
 ಪ್ರಾಣದ್ಯು ವಿಭಾವಸುಗಳೆಂಟುಕೃ
 ಶಾನುಶ್ರೇಷ್ಠದ್ಯುನಾಮವಸು ಭೀಷ್ಮಾರ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಯುತ ||
 ದ್ರೋಣನಾಮಕನಂದಗೋಪ ಪ್ರ
 ಧಾನಅಗ್ನಿಯನುಳಿದುಯೇಳುಸ
 ಮಾನರೆನಿಪರು ತನ್ನೊಳಗೆ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣದಿಂದ ||೨೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ದ್ರೋಣ, ಧ್ರುವ, ದೋಷ ಅರ್ಕನು, ಅಗ್ನಿ, ಪ್ರಾಣ, ದ್ಯು, ವಿಭಾವಸುಗಳು ಹೀಗೆ ಎಂಟು ವಸುಗಳು, ಕೃಶಾನುಶ್ರೇಷ್ಠ= ಇವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಶ್ರೇಷ್ಠನು. ದ್ಯುನಾಮವಸು=ದ್ಯು ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ವಸುವು, ಬ್ರಹ್ಮಯುತ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯ=ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರೆಂದು ಜನಿಸಿದನು. ದ್ರೋಣನಾಮಕ= ದ್ರೋಣನೆಂಬ ವಸು, ನಂದಗೋಪ=ನಂದಗೋಪನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಪ್ರ ಧಾನ ಅಗ್ನಿಯನುಳಿದು=೮ ವಸುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನನಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಏಳು=೭ಳು ವಸುಗಳು, ತನ್ನೊಳಗೆ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಗುಣದಿಂದ ಸಮಾನರೆನಿ ಪರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—“ನವಕೋಟ್ಯೋಹಿ ದೇವಾನಾಂತೇಷಾಂಮಧ್ಯೇತತ ಸ್ಯತು || ಸೋಮಾಧಿಕಾರೋ ವೇದೋಕ್ತೌ ” ಎಂಬ ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಗ್ರ ಹದ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ದೇವತೆಗಳ ಒಂಭತ್ತು ಕೋಟಿಗಳ ವೈಕಿ ೧೦೦ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಸೋಮಪಾನ ಉಂಟೆಂದು ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರು ವುದು. ಆ ೧೦೦ ಮಂದಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವರ ತಾರತಮ್ಯವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪ ಟ್ಟಿವೆ. ಉಳಿದವರ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ;

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಏಕಾಪಶ (೧೧) ರುದ್ರರ ಪೈಕಿ ಭವ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ವಾರ್ಷ್ವತೀ ಪತಿಯು ಉತ್ತಮ ಕಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶೇರಿರುತ್ತಾರೆ. ಉಳಿದ ೧೦ ಮಂದಿ ವ್ರತ ವಾತ್ರ ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಸಮಗಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಅವತಾರಿಕೆ.—ದಶರುದ್ರರ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಭೂರೈಕಪದಾಹ್ವಯಹಿರ್ಬು

ಧ್ನೀರಯಿದು ರುದ್ರಗಣ ಸಂಯುತ

ಭೂರಿಶ್ರವನೆಂದೆನಿಪ ಶಲವಿರೂಪಾಕ್ಷ ನಾಮಕನೂ ||

ಸೂರಿಕೃಪವಿಷ್ಣುಂಭ ಸಹದೇ

ವಾರನಾಗ್ರಣಿ ಸೋಮದತ್ತನು

ತಾರಚಿಸಿದ ದ್ವಿರೂಪಧರಿಯೊಳು ಪತ್ರತಾಪಕನೂ ||೧೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಅಜೈ ಕವದಾಹ್ವಯ=ಅಜೈಕಪಾತ್ ಎಂಬ ರುದ್ರನು.

ಭೂರಿ ಭೂರಿ ರಾಜನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನು. ಅಹಿರ್ಬುದ್ಧಿ=ಈ ಹೆಸರುಳ್ಳ ರುದ್ರನು, ಈರಯಿದು ರುದ್ರಗಣ ಸಂಯುತ-೧೦ ರುದ್ರರ ಅಂತದಿಂದ ಕೂಡಿ, ಭೂರಿಶ್ರವನೆಂದೆನಿ =ಭೂರಿಶ್ರವ ರಾಜನೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡನು. ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ನಾಮಕನು ವಿರೂಪಾಕ್ಷನೆಂಬ ರುದ್ರನು, ಶಲ=ಶಲರಾಜನಾದನು, ವಿಷ್ಣುಂಭ=ಆ ಹೆಸರುಳ್ಳ ರುದ್ರನು, ಸೂರಿ=ಚ್ಚಾನಿಯಾದ, ಕೃಪ=ಕೃಪಾಚಾರ್ಯನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನು. ಸಹದೇವ ಜರಾಸಂಧನ ಮಗನಾದ ಸಹದೇವನೊ, ರಣಾಗ್ರಣಿ=ರಣದಲ್ಲಿ ಶೂರನಾದ ಸೋಮದತ್ತನೂ, ದ್ವಿರೂಪ ಈ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು ಪತ್ರತಾಪಕನೂ=ಪತ್ರತಾಪಕನೆಂಬ ರುದ್ರನು, ಧರಿಯೊಳು=ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ತಾರಚಿಸಿದ=ತಾನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು ಅಂದರೆ ಎರಡು ರೂಪಗಳಿಂದ ಅವತರಿಸಿದನೆಂದರ್ಥ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಅಜೈಕಪಾತ್, ಅಹಿರ್ಬುದ್ಧಿ, ವಿರೂಪಾಕ್ಷರೆಂಬ ಮೂರು ಮಂದಿ ರುದ್ರರು ಸೋಮದತ್ತನ ಮಕ್ಕಳಾಗಿ ಭೂರಿ, ಭೂರಿಶ್ರವ, ಶಲ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಜನಿಸಿರುವರು. ಈ ಮೂವರ ತಂದೆಯಾದ, ಪ್ರಹ್ಲಾದಾಂಶನಾದ ಬಾಲ್ಹೀಕ ರಾಜನ ಮಗನಾದ ಸೋಮದತ್ತ ರಾಜನು, ಪ್ರತಾಪನೆಂಬ ರುದ್ರನ ಅವತಾರವು. ನಿರ್ಣಯ ೧೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ, “ಪ್ರತೀಸಪ್ತತಾನಾಸ್ಯ ಬಾಲ್ಹೀಕಸ್ಯ ಭವತ್ವತಿ || ರುದ್ರೇಷು ಪತ್ರತಾಪಾಪ್ಯತಿ ||”

ಸೋಮದತ್ತೋಸ್ತೃಜಾತ್ಮಜಃ || ೧ || ಅಜೈಕಪಾದಹಿರ್ಬುಧ್ನಿವಿರೂಪಾಕ್ಷ
 ಇತಿತ್ರಯಃ || ರುದ್ರಾಣಾಂಸೋಮದತ್ತಸ್ಯ ಬಲೋವುಃಪ್ರಥಿತಾಃ ಸುತಾಃ ||
 ವಿಷ್ಣೋರೇವಾಂಗತಾಃ ಸ್ರಾವ್ತುಂ ಭೂರಿ ಭೂರಿಶ್ರವಾಃ ಶಕಃ || ಶಿವಾದಿ
 ಸರ್ವರುದ್ರಾಣಾಮಾವೇಶಾದ್ವರತಸ್ತಥಾ || ೧೨ || ಭೂಶ್ರವಾ ಆತೀಲಸ
 ತ್ರಾಸೀತ್ವರಮಾಸ್ತ್ರವಿತ್ || ತದರ್ಥಂಹಿತಪಶ್ಚೀರ್ಣಂ ಸೋಮದತ್ತೇನ ಶಂ
 ಭವೆ || ೧೩ || ದತ್ತೋವರಶ್ಚತೇನಾಸ್ಯ ತ್ವತ್ಪ್ರತೀಪಾಭಿ ಿೂತಿಶ್ರತ್ || ಬಲ
 ವೀರ್ಯಗುಣೋಪೇತೋ ನಾಮ್ನಾಭೂರಿಶ್ರವಾಃ ಸುತಃ || ೧೪ || ವಿಷ್ಣುತಿ
 ಮಯಾಪಿಷ್ಠೋ ಯಜ್ಞಶೀಲ ಇತಿ ಸ್ಮಹ || ತೇನಭೂರಿಶ್ರವಾ ಜಾತಃ ಸೋ
 ಮದತ್ತಸುತೋಬಲೀ || ೧೫ || ” ಪ್ರತೀಪರಾಜನ ಮಕ್ಕಳು ದೇವಾಪಿ, ಬಾ
 ಲ್ವೀಕ, ಶಂಶನು ಎಂಬ ಮೂವರು; ಅವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದನು ಬಾಲ್ವೀಕ
 ರಾಜನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನೆಂದು ೨೧ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ರುದ್ರ
 ರಲ್ಲಿ ಪತ್ರತಾಪನೆಂಬ ರುದ್ರನು ಸೋಮದತ್ತನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಬಾಲ್ವೀಕ
 ರಾಜನ ಮಗನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನು. ಅಜೈಕಪಾತ್, ಅಹಿರ್ಬುಧ್ನಿ, ವಿರೂ
 ಪಾಕ್ಷರೆಂಬ ಮೂರು ಮಂದಿ ರುದ್ರರು, ಭೂರಿ, ಭೂರಿಶ್ರವಾ, ಶಲ ಎಂಬ
 ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಇವನ ಮಕ್ಕಳಾಗಿ ಜನಿಸಿದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಭೂರಿಶ್ರವರಾಜ
 ನು ಉಮಾಪತಿಯಾದ ಶಿವ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ರುದ್ರರ ಆನೇಶದಿಂದಲೂ
 ವರ ಬಲದಿಂದಲೂ, ಪರಮಾಸ್ತ್ರವೇತ್ತನಾಗಿ ಮಹಾ ಬಲಾಢ್ಯನಾದನು. ವರ
 ಬಲವೇನೆಂದರೆ; ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಸೋಮದತ್ತನು ರುದ್ರದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು
 ಇಂತಹಾ ಮಗನು ಹುಟ್ಟಬೇಕೆಂದು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದನು. ಆಗ ರುದ್ರ
 ದೇವರು, “ನಿನ್ನ ಶತ್ರುವನ್ನು ಮರ್ದನ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ
 ಬಲ, ವೀರ್ಯ, ಗುಣ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಭೂರಿಶ್ರವಾ ಎಂಬ ಮಗನು
 ಹುಟ್ಟುವನು. ಅವನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಆನೇಶವೂ ಇರುವುದು. ಯಜ್ಞಶೀಲನೆಂದು
 ಕೀರ್ತಿಸಲಾಯುವನು. ” ಎಂದು ವರವನ್ನಿತ್ತರು. ಅದುದರಿಂದ ಭೂರಿ
 ಶ್ರವನು ಅಷ್ಟು ಬಲಾಢ್ಯನಾಗಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು. ವಿಷ್ಣಂಭನೆಂಬ
 ರುದ್ರನು ಕೃಪಾಚಾರ್ಯನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನು. ನಿರ್ಣಯ ೧೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ
 ದಲ್ಲಿ ಶರದ್ವಾಂಸ್ತು ತಪಃ ಕರ್ತೃ ದದರ್ಶಸಹಸೋರ್ವಶೀಂ || ಚಕ್ರಸ್ಯಂದ
 ರೇತಸ್ತಿಸ್ತಾಥ ಶರಸ್ಯಂಜೇ ತತೋ ಭವತ್ || ೧೬ || ವಿಷ್ಣಂಭೋನಾಮರು

ದ್ರಾಣಾಂ ಭೂಭಾರ ಹರಣೇಂಗತಾಂ || ಹರೇಃ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ತಥಾತಾರಾ
ಭಾರ್ಯಾಯಾಹಿ ಬೃಹಸ್ಪತೇಃ ||೫೮|| ತಾವುಭೌಶಂತನುದ್ಯುಷ್ಟ್ವಾ ಕೃಪಾ
ವಿಷ್ವಃ ಸ್ವಕಂಗೃಹಂ || ನಿನಾಯ ನಾನುಚಕ್ರೇಧಕೃಪಾಯಾವಿಷಯಃ || ೫೯ ||
ತಃ ||೫೯|| ಕೃಪಃ ಕೃಪೀತಿ || ಶರದ್ವಾಕ್ ಎಂಬ ಋಷಿಗಳು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡು
ತ್ತಿರುವಾಗ ಊರ್ವಶಿಯನ್ನು ನೋಡಲು ಇವರ ರೇತಸ್ಸು ಸ್ಥಲನವಾಗಿ ಶರ
ಸ್ತಂಬದಲ್ಲಿ ಬೀಳುವಾಗ ಎರಡುಭಾಗಗಳಾಗಿ ಬೀಳಲು ಅಲ್ಲಿಂದ ಒಂದು
ಗಂಡು, ಒಂದು ಹೆಣ್ಣು ಹೀಗೆ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳು ಹುಟ್ಟಿದರು. ಆ ಇಬ್ಬರ
ಪೈಕಿ ಮಗನು ರುದ್ರರಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಕಂಭನೆಂಬ ರುದ್ರನು, ಪರಮಾತ್ಮನಃ ಭೂ
ಭಾರಹರಣ ಮಾಡಲು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸುವನು. ಅದಕ್ಕೆ ನಾನೂ ಅಂ
ಗಭೂತನಾಗಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಮಗಳು ಬೃಹ
ಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರಾಗಿ ಜನಿಸುವರೆಂದು ಅವರ ಪತ್ನಿಯಾದ
ತಾರೆಯು ದ್ರೋಣ ಪತ್ನಿಯಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದಳು. ಇವರಿಬ್ಬ
ರನ್ನು ಮೃಗ ಬೇಟೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಶಂತನು ಚತ್ರವರ್ತಿಯು ಕರುಣದಿಂದ ಮ
ನೆಗೆ ಕರೆತಂದು ಕೃಪಾವಿಷಯರಾದುದರಿಂದ ಗಂಡಿಗೆ—ಕೃಪನೆಂತಲೂ,
ಹೆಣ್ಣಿಗೆ—ಕೃಪೆ ಎಂತಲೂ, ನಾನುಕರಣ ಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು.
ಈ ಕೃಪಾಚಾರ್ಯರೆ ವಿಷ್ಕಂಭನೆಂಬ ರುದ್ರನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಯದ್ಯಪಿ
11 ರುದ್ರರಲ್ಲಿ ಪತ್ರತಾಪ, ವಿರೂಪಾಕ್ಷ, ವಿಷ್ಕಂಭ ಇವರು ಶೇರಲಿಲ್ಲ. ಈ
ರುದ್ರರು ಯಾರೆಂದರೆ, ಏಕಾದಶ ರುದ್ರರಲ್ಲದೆ ಇನ್ನು ಕೋಟಿ ಸಂಖ್ಯಾಕ
ರಾದ ರುದ್ರರಿರುವರು ಅವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನರಿವರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಭಾಗ
ವತ ಪಷ್ಪಸ್ಕಂಧ ಗಿನಿಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ಭೂತಸ್ಯ ಭಾರ್ಯಾಭೂತಾ
ಯಾ ರುದ್ರಾವೇಕಾದಶಾಸುತಃ || ಸುರೂಪ್ಯಾ ಸೂತ ಭೂತಸ್ಯ ಭಾರ್ಯಾ
ರುದ್ರಾಂಶ್ಚ ಕೋಟಿಶಃ ||೧೨|| ” ದಕ್ಷಪ್ರಜೀಶ್ವರನು ಪ್ರಾಜೀತಸನಾಗಿ
ಹುಟ್ಟಿ ೬೦ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆದನು. ಅವರ ಪೈಕಿ ಭೂತ ಎಂಬನ
ರಿಗೆ ಇಬ್ಬರು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಭೂತೆ ಮತ್ತು ಸುರೂಪೆ
ಎಂದು ಅವರ ಪೈಕಿ ಭೂತೆ ಎಂಬಾಕೆಯಲ್ಲಿ ಏಕಾದಶ(11) ರುದ್ರರು
ಹುಟ್ಟಿದರು. ಸುರೂಪೆ ಎಂಬಾಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೋಟಿಶಃ ರುದ್ರರು ಹುಟ್ಟಿದರೆಂದು
ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ಆಧಾರದಿಂದ ವಿಷ್ಕಂಭಾದಿಗಳು ಆ ರುದ್ರಗಣಕ್ಕೆ ಶೇರಿದ

ವರೆಂದು ಅಳಿಯಬೇಕು. ಪತ್ರತಾಪನೆಂಬ ರುದ್ರನಿಗೆ ಸೋಮದತ್ತರೂಪ
 ವಲ್ಲವೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅವತಾರವು ಉಂಟು. ಅದು ಯಾವುದೆಂದರೆ, ಜರಾ
 ಸಂಧನ ಮಗನು ಸಹದೇವನೆಂಬುವನು. ನಿರ್ಣಯ 21ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ
 ದಲ್ಲಿ “ಇತೀಕ್ಷ್ಯ ಭೀಮಂಪ್ರತಿರೋಧನಾಯ ಸಂಗೃಹ್ಯರಾಜ ಸಚಾರಾಸು
 ತೋ ಬಲೀ” ರಾಜ್ಯೇ ನಿಜಂಚಾತ್ಮಜಮಭ್ಯಷಿಂಚತ್ ಪುರಾಖ್ಯಾ ತಂ ಪತ್ರ
 ತಾಪಾಖ್ಯ ರುದ್ರಂ ||೧೫೪|| ” ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೃಷ್ಣ
 ಭೀಮಸೇನ. ಅರ್ಜುನ ಮೂವರೂ ಬಂದು ನಮ್ಮ ಮೂವ- ಪೈಕಿ ಯಾರ
 ನ್ನಾದರೂ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕರೆ ಎಂದು ಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಲು, ಭೀಮಸೇನನ ಸಂ
 ಗಡ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಹೇಳಿ ಜರಾಸಂಧನು ತನ್ನ ಮಗನಿಗೆ
 ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟನು. ಅವನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪತ್ರ
 ತಾಪನೆಂಬ ರುದ್ರನು ಎಂದು ಪೇಳಿರುವನು- ಇವನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ.
 ಸುಮ್ಮನೆ ಮಗನೆಂದು ಹೇಳಿರುವನು. ಇವನೇ ಸಹದೇವನೆಂದು ಹೇಗೆ
 ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕೆಂದರೆ, ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯ-೧೨೧ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜರಾಸಂ
 ಧನ ಸಂಹಾರವಾದ ಕೂಡಲೆ “ಸುತೋಯಯಾಶ-ಣಂ ತಾಃ ರಮೇಶ
 ಭೀಮಾರ್ಜುನಾಃ ಸಹದೇವೋಸ್ಯಧೀಮಾಃ|| ” ತನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಭೀಮ
 ಸೇನನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಲು ಜರಾಸಂಧನ ಮಗನಾದ ಸಹದೇವನು ಕೃಷ್ಣ
 ಭೀಮಾರ್ಜುನರನ್ನು ಮೊರೆಹೊಕ್ಕನು. ಅಲ್ಲದೇ ಉತ್ತಮವಾದ ಒಂದು
 ರಥವನ್ನೂ ತನ್ನ ತಂಗಿಯನ್ನೂ ಭೀಮಸೇನಾರ್ಥವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟನು. ಭೀಮ,
 ಸೇನದೇವರು ತನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ಸಹದೇವನಿಗೆ ಆ ಕಣ್ಣೆಯನ್ನು ಮದುವೆ
 ಮಾಡಿಸಿದರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಆಧಾರದಿಂದ ಸಹದೇವನೆಂಬ ಜರಾ
 ಸಂಧನ ಮಗನೇ ಪತ್ರತಾಪಾನಂತಾನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದು. ಅಂತು
 ಪತ್ರತಾಪನೆಂಬ ರುದ್ರನಿಗೆ ಸಹದೇವ, ಸೋಮದತ್ತನೆಂಬ ಎರಡು ಅವ
 ತಾರಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರನ್ನೂ ಅವರ ಅವತಾರಗಳನ್ನೂ ಹೇ
 ಳುತ್ತಾರೆ.

ದೇವಶಕ್ರನುಕೃಮಾಮಿ
 ತ್ರಾವರುಣ ಪರ್ಜನ್ಯ ಭಗ ಪೂ
 ಸಾವಿವಸ್ವನು ಸವಿತ್ಯಧಾತಾ ಅರ್ಯಮತ್ಪಶ್ವಾ ||
 ದೇವಕೀ ಸುತನಲ್ಲಿ ಸವಿತ್ಯ ವಿ
 ಭಾವಸೂಸುತ ಭಾನು ಎನಿಸುವ
 ಜ್ಯಾವನಪಯುಶ ನೀರಸೇನನು ತೃಷ್ಯನಾಮಕನು ||೨೮||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ದೇವ=ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತಮನಾದ, ಶಕ್ರ - ಶಕ್ರ ನೆಂಬ ಇಂದ್ರದೇವನು, ಉರುಕ್ರಮ, ಮಿತ್ರ, ವರುಣ, ಪರ್ಜನ್ಯ, ಭಗ, ಪೂಷಾ, ವಿವಸ್ವಾ, ಸವಿತಾ, ಧಾತಾ, ಅರ್ಯಮಾ, ತ್ವಷ್ಟಾ ಎಂದು 12 ಆದಿತ್ಯರು (ಆದಿತಿಯ ಮಕ್ಕಳೆಂದರ್ಥ) ಈ 12 ಆದಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಸವಿತೃ ವಿಭಾವಸು=ಸವಿತಾ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನು, ದೇವಕೀಸುತನಲ್ಲಿ-ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ, ಸುತ=ಸತ್ಯಭಾಮೆಯ ಮಗನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಭಾನುಯೆನಿಸುವ=ಭಾನುಯೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾದನು. ಚ್ಯಾವನಪಯುತ = ಯಮದೇವರ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿ, ತ್ವಷ್ಟುನಾಮಕನು=ತ್ವಷ್ಟಾ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನು, ವೀರಸೇನನ=ಪಾಂಡ್ಯಧೇಶಾಧಿಪತಿಯಾದ ವೀರಸೇನರಾಜನೆಂದು ಎನಿಸಿಕೊಂಡನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಆದಿತಿ ಮಕ್ಕಳಾದ ಆದಿತ್ಯರು 12 ಜನರು ಶಕ್ರ, ಉರುಕ್ರಮ, ಮಿತ್ರ, ವರುಣ, ಪರ್ಜನ್ಯ, ಭಗ, ಪೂಷಾ, ವಿವಸ್ವಾ, ಸವಿತಾ, ಧಾತಾ, ಅರ್ಯಮಾ, ತ್ವಷ್ಟಾ ಎಂದು ಇವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸವಿತಾ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನು ಕೃಷ್ಣನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯಲ್ಲಿ ಭಾನು ಎಂದು ಜನಿಸಿದನು. ನಿರ್ಣಯ ೨೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ವಿನಸ್ತತೋತೋವ ರಜೋದಿತೇಃ ಸುತೋ ಖ್ಯಾತಶ್ಚ ದಾಮ್ನಾಸವಿತೇತಿ ಕೃಷ್ಣಃ ||೧೪|| ಜಾತೇಃ ನಸತ್ಯಾಜಠರೇತ್ರ ನಾಮ್ನಾಭಾನುಶ್ಚ ” ವಿವಸ್ವಾ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನ ತಮ್ಮನಾದ ಸವಿತಾ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನು ಸತ್ಯಭಾಮೆಯ ಉದರದಲ್ಲಿ ಭಾನು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ತ್ವಷ್ಟಾ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನು ಯಮನ ಆನೆಶದಿಂದ ಕೂಡಿ, ಪಾಂಡ್ಯದೇಶಾಧಿಪತಿಯಾದ ವೀರಸೇನನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನು. ನಿರ್ಣಯ ೨೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ಸುತಾಪಾಂಡ್ಯರಾಜೇ ನದತ್ತಾ ||೧೬|| ಸಂವತ್ಸರಾಂತೇ ಫಲ್ಲನಸ್ಯಾನುರೂಪಾ ಚಿತ್ರಂಗಧಾ ವೀರಸೇನೇನತೋಷಾತ್ | ಸವೀರಸೇನೋ ತ್ವಷ್ಟುರಂತೋ ಯಮಸ್ಯಾ ಸ್ಯಾವೇಶಯುಕ್ | ” ಎಂಬೀ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ, ಅರ್ಜುನನ ಹೆಂಡತಿ ಚಿತ್ರಾಂಗಧೆಗೆ ತಂದೆಯಾದ, ಪಾಂಡ್ಯದೇಶಾಧಿಪತಿಯಾದವನು ವೀರಸೇನನೆಂತಲೂ, ಇವನು ಯಮದೇವರ ಆನೆಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ತ್ವಷ್ಟಾ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನೆಂತಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಅವತಾರಿಕೆ -- ಉಳಿದ ಆದಿತ್ಯರ ವಿಷಯವನ್ನೂ ಮರುತ್ತುಗಳ ಅವತಾರವನ್ನೂ ಹೇಳ ತ್ತಾರೆ: --

ಎರಡಧಿಕ ದಶಸೂರ್ಯರೊಳು ಮೂ
 ರೆರಡು ಜನರುತ್ತಮು ಪಿವಸ್ಸನು
 ವರುಣ ಶಕ್ರನುರುಕ್ರಮನು ಪರ್ಜನ್ಯ ಮಿತ್ರಾಖ್ಯಾ ||
 ಮರುತನಾವೇಶಯುತ ಪಾಂಡೂ
 ವರಪರಾವಹನೆಂದೆನಿಪಕೇ

ಸರಿಮೃಗಪಸಂಪಾತಿ ಶ್ವೇತತ್ರಯರು ಮರುದಂಶ ||೨೯||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.-- ಎರಡಧಿಕದಶಸೂರ್ಯರೊಳು = ೧೨ ಸೂರ್ಯರೊಳಗೆ, ಮೂರೆರಡು ಜನರುತ್ತಮರು - ೬ ಜನರುತ್ತಮರು, (ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಭೇದ ೫ ಜನರುತ್ತಮರು ಒಬ್ಬನು ಅಂದರೆ ಪರ್ಜನ್ಯನು ಗಂಗೆಗೆ ಸಮನು ಅಂತು ೬ ಮಂದಿಯರು ಉಳಿದ ೬ ಮಂದಿಯರಿಗೆ ಸಮರಲ್ಲನೆಂಬ ಭಾವನೆ.) ವಿವಸ್ವಾನ್, ವರುಣ, ಶಕ್ರ, ಉರು, ಕ್ರಮ, ಮಿತ್ರ ಇವರ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವರು. ಪರ್ಜನ್ಯನ ವಿಷಯವನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವರು. ಉಳಿದ ೬ ಮಂದಿ ಸೂರ್ಯರು ಸಮರೆಂದು ಭಾವ. ವರಪರಾವಹನು=ಮರುತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಪರಾವಹನೆಂಬುವನು, ಮರುತನಾವೇಶಯುತ = ವಾಯುದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿ, ಪಾಂಡೂ ಎಂದೆನಿಸಿ-ಪಾಂಡುರಾಜನೆಂದವತರಿಸಿದನು. ಕೇಸರಿ ಮೃಗಪ=ಕೇಸರಿ ಎಂಬ ಕಪಿಯು, ಸಂಪಾತಿ-ಸಂಪಾತಿಯೆಂಬ ಕಪಿಯು, ಶ್ವೇತ=ಶ್ವೇತನೆಂಬ ಕಪಿ, ತ್ರಯರು=ಕೇಸರೀ, ಸಂಪಾತಿ, ಶ್ವೇತನೆಂಬ ಮೂವರು ಕಪಿಗಳೂ, ಮರುದಂಶ=ಮರುತ್ತುಗಳ ಅಂಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.--ದ್ವಾವಶಾದಿತ್ಯರ ಪೈಕಿ ಹಿಂದೆ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿವಸ್ವಾನ್, ವರುಣ, ಶಕ್ರ, ಉರುಕ್ರಮ, ಮಿತ್ರ ಇವರು ಐವರೂ ಉತ್ತಮರು. ಪರ್ಜನ್ಯನು ಇನ್ನು ಮುಂದೇ ಹೇಳುವ ಗಂಗೆಗೆ ಸಮನು. ಉಳಿದ ೬ ಮಂದಿಯರು ಸಮರು. ಏಕೋನಸಂಚಾಶತ್ (49) ಮರುದ್ಗುಗಳ ಪೈಕಿ ಪರಾವಹನೆಂಬುವನು ವಾಯುದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಪಾಂಡುರಾಜನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನು. ಕೇಸರಿ, ಸಂಪಾತಿ, ಶ್ವೇತ ಎಂಬ ಮೂವರು ಕಪಿಗಳ ಮರುತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದವರ ಅಂಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವರು.

ನಿರ್ಣಯ ಆನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ವನನಗಣವರಾಂಶೌ ಶ್ವೇ ಸಂಪಾತಿ ನೌಚ ” ಮತ್ತು ಕೇಸರೀತಿಪ್ರವರಮಘ ಮರುತ್ಸ್ರಾಸ್ಯದೇರ್ತಾಮುಖೇ ಸಃ ||೧೦೬|| ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಶ್ವೇತ, ಸಂಪಾತಿ, ಕೇಸರೀ ಮೂವರೂ ವನನಗಣವರಾಂಶರು ಅಂದರೆ ಮರುದುಗ್ರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದವರೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಹೆಸರು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ದಾಸಾರ್ಯರೂ ಹೆಸರು ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮರುತ್ತುಗಳ ಅಂಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವರೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅನತಾರಿಕೆ:—ಮರುದ್ಗಣಕ್ಕೆ ಶೇರಿದ ಕೆಲವರ ಅನತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ —

ಪ್ರತಿಭವಾತನು ಚೇಕಿತಾನನಿ
 ಪೃಥುವೆನಿಸುವನು ಸೌಮ್ಯಮಾರುತ
 ವಿತತಶರ್ವೋತ್ತುಂಗ ಗಜನಾಮಕರು ಪ್ರಾಣಾಂಶ ||
 ದ್ವಿತೀಯಪಾನ ಗವಾಕ್ಷಗವಯನು
 ತೃತೀಯ ವ್ಯಾನವೃಣಾನವೃಷಪ
 ವರ್ತುಳಶರ್ವತ್ರಾತ ಗಂಧಸುಮಾದನರು ಸಮಾನ ||೨೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಪ್ರತಿಭವಾತನು—ಪ್ರತಿಭನೆಂಬ ಮಾರುತನು, ಚೇಕಿತಾನನು=ಚೇಕಿತಾನನೆಂಬ ಯಾದವನು, ಸೌಮ್ಯಮಾರುತ=ಸೌಮ್ಯನಾಮಕ ಮಾರುತನು, ವಿಪೃಥುವೆನಿಸುವನು=ವಿಪೃಥು ಎಂಬ ಯಾದವನು, ವಿತತ, ಶರ್ವೋತ್ತುಂಗ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಯದುವಂಶದವರು, ಗಜನೆಂಬುವನು ಕಪಿ ಇವರು ಮೂವರು, ಪ್ರಾಣಾಂಶ-ಪ್ರಾಣನಾಮಕ ಮಾರುತನ ಅಂಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವರು, ದ್ವಿತೀಯ=ಎರಡನೆಯವನಾದ, ಅಪಾನ = ಅಪಾನ ಮಾರುತನು ಗವಾಕ್ಷನೆಂಬ ಕಪಿಯಾದನು. ತೃತೀಯ-ಮೂರನೆಯವನಾದ ವ್ಯಾನ - ವ್ಯಾನನಾಮಕ ಮಾರುತನು, ಉಷಾನ = ಉಷಾನನಾಮಕನಾದ ಮಾರುತನು, ವೃಷಪರ್ವ=ವೃಷಭನೆಂಬ ಕಪಿಯು, ಅತುಳ = ಪರಾಕ್ರಮ ಶಾಲಿಯಾದ, ಶರ್ವತ್ರಾತ-ಶರ್ವತ್ರಾತನೆಂಬ ಭೀಮಸೇನದೇವರ ಮಗನೂ, ಗಂಧಸುಮಾದನರು=ಗಂಧಮಾಧನನೆಂಬ ಕಪಿಯೂ, ಇವರಿಬ್ಬರೂ, ಸಮಾನ-ಸಮಾನ ಮಾರುತನ ಅನತಾರಗಳು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—೪೯ ಮರುತ್ತುಗಳ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅವತಾರವಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಮರುತ್ತುಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಇರುವುದು. ಅಷ್ಟಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದರೆ ಶ್ವೇತಾದಿಗಳು ಮರುತ್ಸುಣ ಪ್ರವಿಷ್ಟರೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂಶಯ ಬರುವುದು, ಅದುದರಿಂದ ಮೊದಲು ೪೯ ಮರುತ್ತುಗಳ ಹೆಸರು ತಿಳಿಯುವುದು ಅವಶ್ಯಕವಿರುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ತಾರತಮ್ಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿನೈ ಬರೆಯಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು.

ಮರುತ್ಸುಣರ ಹೆಸರುಗಳು.

ಪ್ರಾಣ ಅಪಾನ ವ್ಯಾನ ಉದಾನ ಸಮಾನ ನಾಗ ಕೃಕಲ ಕೂರ್ಮ ದೇವದತ್ತ ಧನಂಜಯ ಪ್ರವಹ ವಿವಹ ಶಂಯು ಸಂವಹ ಪರಾವಹ ಉದ್ವಹ ಆನಹ ಶಂಕು ಕಾಲ ಶ್ವಾಸನಲ ಅನಿಲ ಪ್ರತಿಭ ಕುಮುವ ಕಾಂತ ಭುಚಿ ಶ್ವೇತ ಅಜಿತ ಗುರು ಝಂಝು ಸಂವರ್ತಕ ಕೀಲ ಜಿತ ಸೌಮ್ಯ ಕಪಿ ಜಡ ಮಂಡೂಕ ಸಂಹತ ಸಿದ್ಧ ರಕ್ತ ಕೃಷ್ಣ ಪಿಕ ಶುಕ ಯತಿ. ಭೀಮ ಹನು ಪಿಂಗ ಅಹಂಕಾರಿಕ ಕಂಪನ ಹೀಗೆ ೪೯ ಮರುತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ೧೫ನೆಯ ಮರುತ್ತು ಪರಾವಹನು ಖಾಂಡುರಾಜನು. ೨೨ನೆಯ ಶ್ವೇತನೆಂಬುವನು ಸಂಸಾತಿ, ಕೇಸರಿ ಎಂಜು ಎರಡವತಾರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದಿರುವನು. ೨೩ನೆಯ ಪ್ರತಿಭನೆಂಬ ಮಾರುತನು ಚೇಕಿತನನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದನು. ನಿರ್ಣಯ ೧೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ಮರುತ್ಸುನಾಮ ಪ್ರತಿಭೋ ಯದುಷ್ಟಭೂ ತ್ವೇಚೇಕಿತಾನೋ ಹರಸೇವನಾರ್ಥಂ ” ಮರುತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಭನೆಂಬುವನು ಪರನಾತ್ಮನ ಸೇವೆಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಚೇಕಿತನೆಂದು ಯಾದವರಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದನು. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಮೇಲಿನ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಧಾರವು. ಸೌಮ್ಯನಾಮಕನಾದ ೩೪ನೆಯ ಮಾರುತನು ವಿಷ್ಣು ಏಂಬ ಯಾದವನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನು. ನಿರ್ಣಯ ೨೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ಗರ್ವಿತ್ಯವುರ್ಮಾವಿಪ

ಭುಂ ದದರ್ಶ ರಾಮೇಣ ಪುರ್ವಾ ರಕ್ಷಣೇ ಸನ್ನಿಯುಕ್ತಂ || ಏಕೋಹ್ಯಸೌ
ಮರುತಾಂ ಸೌಮ್ಯನಾಮ ಶುಶ್ರೂಷಾರ್ಥಂ ವಾಸುದೇವಸ್ಯ ಚಾತಃ ||೧೯೩||
ಅರ್ಜುನನು ಸಸ್ರಾಸ ವೇಷದಿಂದ ದ್ವಾರವತಿಗೆ ಬಂದು ಸುಭದ್ರೆಯಿಂದ
ಸೇವಿತನಾಗಿದ್ದು ಬಲರಾಮ ಕೃಷ್ಣ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲರೂ ರೈವತ ವರ್ಷತಕ್ಕೆ
ಹೋಗಿರುವಾಗ ಕೃಷ್ಣಾಸುಮತಿಯಿಂದ ಸುಭದ್ರೆಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿಕೊಂಡು
ದ್ವಾರವತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೊರಟು ಹೋಗುವಾಗ ವಿಸ್ವಘು ಎಂಬ ಯಾದ
ವನು ದ್ವಾರ ರಕ್ಷಕನಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡನು, ಅಸನು ಬಲರಾಮನ
ಆಜ್ಞಾ ಪ್ರಕಾರ ಪುರ ರಕ್ಷಕನಾಗಿದ್ದನು. ಇವನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಮರುದ್ಗುಣ
ರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಋಷಿಣಿಯ ಸೌಮ್ಯನೆಂಬ ಮಾರುತನು. ವಿಸ್ವಘು ಎಂಬ
ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕೃಷ್ಣನ ಸೇವಾರ್ಥವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ಆದುದರಿಂದ
ಅರ್ಜುನನ ಸಂಗಡ ಕಪಟದಿಂದ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದಂತೆ ತೋರಿ ಅರ್ಜುನ
ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟನು, ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ವಿಸ್ವಘು ಎಂಬ
ವನು ಯಾದವನೆಂತಲೂ, ಸೌಮ್ಯನಾಮಕ ಮರುತ್ತಿನ ಅಂಶದವನೆಂತಲೂ
ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ವಿತತ, ಶರ್ವೋತ್ತಮ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಗಜನೆಂಬ ಕಪಿ
ಒಬ್ಬ, ಅಂತು ಮೂವರೂ ಮೊದಲನೆಯವನಾದ ಪ್ರಾಣನಾಮಕ ಮರು
ತ್ತಿನ ಅಂಶದವರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಎರಡನೆಯವನಾದ ಅಪಾನನು
ಗವಾಕ್ಷನೆಂಬ ಕಪಿಯಾದನು. ಮೂರನೆಯ ವ್ಯಾನನು ಗವಯನೆಂಬ ಕಪಿ
ಯು, ನಾಲ್ಕನೆಯವನಾದ ಉದಾನನು ವ್ಯಷಭನೆಂಬ ಕಪಿಯಾದನು. ಷಿ
ಯ ಸಮಾನನು, ಶರ್ವತ್ರಾತನೆಂಬ ಭೀಮಸೇನ ದೇವರ ಮಗನ ಅವತಾರ
ಒಂದು, ಗಂಧಮಾದನನೆಂಬ ಕಪಿ ರೂಪ ಒಂದು, ಅಂತು ಎರಡು ರೂಪ
ಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವನು. ಇವುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರ ನಿರ್ಣಯ ಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾ
ಯದಲ್ಲಿ “ ಗಜೋಗವಾಕ್ಷೋ ಗವಯೋವ್ಯಷಶ್ಚ ಸಗಂಧ ಮಾದಾ ಧನ
ದೇನ ಜಾತಾಃ || ಪ್ರಾಣಾದಯಃ ಪಂಚಮರುತ್ಮವೀರಾಃ ” ಗಜ, ಗವಾಕ್ಷ,
ಗವಯ, ವ್ಯಷಭ, ಗಂಧಮಾದನ ಈ ಐವರು, ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ
ಉದಾನ, ಸಮಾನರೆಂಬ ಷಿ ಮರುತ್ತುಗಳ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದವರು
ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದಲ್ಲದೆ ಸಮಾನ ಮಾರುತನು ಭೀಮಸೇನ ದೇವರ
ಮಗನಾಗಿ ಶರ್ವತ್ರಾತನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವನು. ನಿರ್ಣಯ ೨೦ನೆ
ಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ಭೀಮಸೇನೋರಥಂಸ್ವಂ || ಆರುಹ್ಯ ಕಾಶೀಶ್ವರ

ಪೂಜಿತಶ್ಚ ಯಯೌಕಾಲ್ಯಾಶಕ್ರಸನಾಮಕಂ ವುರಂ || ೨೭ || ತಸ್ಯಾಂ ತ್ರಿ
 ಲೋಕಾಧಿಕ ರೂಪಸದ್ಗುಣೈ ರಾಸಮ್ಪ್ರಿತಾಯಾಂ ರಮಮಾಣಃ ಸುತಂಚ ||
 ಶರ್ವತ್ರಾತನಾನ್ನಾ ಜನಯಶ್ಚುರಾಯಃ ಸಮಾನವಾಯುರ್ಬಲವೀರ್ಯ
 ಯುಕ್ತಃ || ೨೮ ||” ಭೀಮಸೇನ ದೇವರು ಕಾಶೀಶ್ವರನ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಕಾಲಿ
 ಯ ಸ್ವಯಂವರಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದು ಸ್ವಯಂವರದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಯನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ
 ಅಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದ ಮಾಗಧಾದಿ ಸಮಸ್ತ ರಾಜರನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಾರ
 ತೀ ಅವತಾರಳಾದ ಕಾಲಿಯ ಸಮೇತರಾಗಿ ಕಾಶೀಶ್ವರನಿಂದ ಪೂಜಿತರಾಗಿ
 ಇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಕ್ಕೆ ಬಂದು ಲೋಕೈಕ ಸುಂದರಿಯಾದ ಆಕೆಯಿಂದ ರಮಿ
 ಸುತ್ತಾ ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ಶರ್ವತ್ರಾತನೆಂಬ ಸುತನನ್ನು ಪಡೆದರು. ಅವನು ಪೂರ್ವ
 ದಲ್ಲಿ ಸಮಾನ ವಾಯು. ಸಮಾನ ವಾಯುವೆ ಬಲವೀರ್ಯಯುಕ್ತನಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ
 ಜನಿಸಿದನು, ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಶರ್ವತ್ರಾತನು ಭೀಮಸೇನ ದೇವರ
 ಮಗನೆಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ನಾಗಕೃಕಲ ಮೊದಲಾದವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇ
 ಳುತ್ತಾರೆ :—

ಐವರೊಳಗೀ ಕುಂತಿಭೋಜನು
 ಅವಿನಾಮಕ ನಾಗಕೃಕಳನು
 ದೇವದತ್ತ ಧನಂಜಯರು ಅವತಾರವರ್ಜಿತರು ||
 ಅವಹೋದ್ಯಸವಿನಹ ಸಂವಹ
 ಪ್ರಾವಹೀ ಪತಿಮರುತ ಪ್ರವಹನಿ
 ಗಾವಕಾಲ ಕುಕಿಂಚಿದಧನುರು ಮರುದ್ಗಣರೇಲ್ವಾ ||೩೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಐವರೊಳಗೆ=ನಾಗಾದಿ ಐವರೊಳಗೆ, ಅವಿನಾಮಕ=
 ಕೂರ್ಮನಾಮಕನಾದ ಮಧ್ಯವಮನು (ಅನೆಯವನು), ಕುಂತಿಭೋಜನು=
 ಕುಂತಿಭೋಜರಾಜನಾಗಿ ಜನಿಸಿರುವನು. ಮಿಕ್ಕ ನಾಗ, ಕೃಕಳನು, ದೇವ
 ದತ್ತ, ಧನಂಜಯರು ಇವರು ನಾಲ್ವರು, ಅವತಾರವರ್ಜಿತರು = ಅವತಾರ
 ವಿಲ್ಲದವರು ಅವಹ, ಉದ್ವಹ, ವಿನಹ, ಸಂವಹ (ಮೊದಲಾದ) ಮರುದ್ಗ
 ಣರೇಲ್ವಾ, ಪ್ರಾವಹೀಪತಿ ಮರುತ ಪ್ರವಹನಿಗೆ ಮತ್ತೂ (ಅಹಂಕಾರಿಣಿ
 ಪ್ರಾಣಿನಿಗೂ ಸಹ) ಕಿಂಚಿದಧನುರು=ಸ್ವಲ್ಪ ಕನ್ನಿ ನಿರಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಮರುದ್ಗಣದಲ್ಲಿ ಆನೆಯವನಾದ, ನಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ೩ನೆಯವನಾದ ಕೂರ್ಮನು ಶೂರರಾಜನ ಸಖನಾದ ಕುಂತೀಭೋಜನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನು. ಇವನು ಶೂರರಾಜನ ಮಗಳಾದ ಕುಂತೀದೇವಿಯನ್ನು ಸಾಕಿ ಕುಂತೀ ಎಂಬ ಹೆಸರಿಟ್ಟವನು ಅದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಕುಂತೀದೇವಿಗೆ ಪೃಥಾ ಎಂಬ ಹೆಸರಿಟ್ಟಿತು. ನಾಗ, ಕೃಕಳ, ದೇವದತ್ತ, ಧನಂಜಯರಿಗೆ ಆವ ತಾರವಿಲ್ಲ. ಅಹಂಕಾರಿಕಪ್ರಾಣ, ಪ್ರವಹನಾಯು (೪೮,೧೧, ಈ ಸಂಖ್ಯೆ ಉಳ್ಳವರು) ಇವರಿಬ್ಬರಿಕಿಂತಲೂ, ಮಿಕ್ಕ ಅವಹಾದಿ ಎಲ್ಲಾ ಮರುತ್ತುಗಳೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ವಿಶ್ವೇ ದೇವತೆಗಳ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :-

ಪ್ರಾಣ ಪಾನ ವ್ಯಾನೋದಾನ ಸ

ಮಾನಸ್ಯಸರ ಸುಳಿದು ಮರುತರು

ಊನರನಿಪರು ಹತ್ತು ವಿಶ್ವೇ ದೇವರಿವರೆಂದ ||

ಸೂನುಗಳು ಯೆನಿಸುವರು ಐವರು

ಮಾನಿನಿ ದ್ರೌಪದಿಗೆ ಕೆಲವರು

ಪೋಣಿಯೊಳು ಕೈಕೇಯರೆನಿಸರು ಎಲ್ಲಕಾಲದಲಿ ||೩೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ, ಸಮಾನ ಐವರನುಳಿದು=ಈ ಐವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮರುತರು=ಉಳಿದ ಮರುತ್ತುಗಳು ಸಮರು, ಇವರೆಂದ=ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿ ಐವರ ದೆಶೆಯಿಂದ ಹತ್ತು ವಿಶ್ವೇ ದೇವರು=ವಿಶ್ವೇ ದೇವತೆಗಳು= ೧೦ ಜನರು, ಊನರನಿಪರು=ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು, ಮಾನಿನೀ ದ್ರೌಪದಿಗೆ=ಲೋಕಮಾನ್ಯಳಾದ ದ್ರೌಪದೀ ದೇವಿಗೆ, ಐವರು=ವಿಶ್ವೇ ದೇವತೆಗಳು ೧೦ ಜನರ ಪೈಕಿ ಐದು ಜನರು, ಸೂನುಗಳು ಯೆನಿಸುವರು=ಮಕ್ಕಳನಿಸುವರು, ಕೆಲವರು=ಉಳಿದ, ಐದು ಜನರು ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲಿ=ಎಲ್ಲಾ ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲೂ ಕೈಕೇಯಿ-ಕೈಕೇಯಡೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜನಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—೪೯ ಮರುತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ= ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಅಹಂಕಾರಿಕಪ್ರಾಣ, ಪ್ರವಹ, ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಉತ್ತಮರು. ಉಳಿದ ೪೫ ಜನರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣ-ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ, ಸಮಾನ ಎಳೆವೈಕತೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಉತ್ತಮರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾಗವತ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ' ಮರುತ್ತು ಸಮಾಃ ಸರ್ವೇನವ್ತತೇಷು ಪ್ರಾಧಾನಕಾಃ ' ೪೯ ಮರುತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರು.

ಅವರ ಪೈಕಿ ೭ ಜನರು ಪ್ರಧಾನರು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದಲ್ಲದೆ "ಸವ ಗಣವರಾಂಶೌ ಶ್ವೇತಿ ಸಂಪಾತಿನೌಚ || ಕೇಸರಿತಿ ಪ್ರವರ ಮುಘಮುರತ್ನು " ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಶ್ವೇತ, ಸಂಪಾತಿ, ಕೇಸರಿ ಎಂಬ ಮೂವರು ಕವಿಗಳು ಮರುತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದವರ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದವರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮರುತ್ತಗಳೆಲ್ಲರೂ ಸಮಾನರಲ್ಲವೆಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ತಾರತಮ್ಯ ಉಂಟೆಂತಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಅದು ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ೭ ಮಂದಿ ಪ್ರಧಾನರೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿರುವರು. ಅವರಾರೊಂದರೆ ಅಹಂಕಾರಿಕ ಪ್ರಾಣ ೧, ಪ್ರವಹ ೨, ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನಾದಿ ಐವರು ; ಅಂತು ೭ ಜನರೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗುವುದು. ಉಳಿದವರು ಸಮಾನರು. ವಿಶ್ವೇ ದೇವತೆಗಳು ಮರುತ್ತುಗಳಿಗೆ ಸಮಾನರಾದರೂ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿ ಐವರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ವಿಶ್ವೇ ದೇವತೆಗಳು ೧೦ ಮಂದಿಗಳು ಉರೂರವ, ಆದ್ರವ, ಕಾಲ, ಕಾಮ, ಧೂಃ, ಲೋಚನ, ದಕ್ಷ, ಕ್ರತು, ಸತ್ಯವಸು ಎಂದು ಇವರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯವರಾದ ಐವರು ದ್ರೌಪದೀ ದೇವಿಯರಲ್ಲಿ ಧರ್ಮರಾಜ ಮೊದಲಾದ ೫ ಪಾಂಡವರ ದೆಶೆಯಿಂದ ೫ ಮಕ್ಕಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದರು. ಉಳಿದ ಐವರು ಕೈಕೆಯರೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜನಿಸಿದರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ದ್ರೌಪದೀ ಮಕ್ಕಳ ವಿಷಯವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ವಿಶ್ವೇ ದೇವತೆಗಳ ಅವತಾರ ಕೈಕೆಯರು ಎಂಬ ವಿಷಯ ದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯ ೨೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ " ವಿಶ್ವೇಷಾಂದೇವಾನಾಮಮತಾರಾಹಿ ಪಂಚ ತೇಕೈಕಯಾಃ ಭ್ರಾತರೋ ಸ್ಯಾಃಹರಿಶ್ಚ || ಭಕ್ತಾನಿತ್ಯಂ ಪಾಂಡವಾನಾಂಚ " ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸೋದರತ್ತಿಯ ಮಕ್ಕಳೂ ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣನ ಅಷ್ಟ ಮಹಾಮಹಿಷೆಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳಾದ ಭದ್ರೆ ಎಂಬಾಕೆಯ ಸಹೋದರರೂ ಆದ ಕೈಕೆಯರೆಂಬ ಐದು ಮಂದಿ ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿರು ವಿಶ್ವೇ ದೇವತೆಗಳ ಅವತಾರದವರು. ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಇವರೈವರೂ ಮಾತೃಷ್ವಸಾ ಅಂದರೆ ತಾಯಿಗೆ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವಳೆಂದರ್ಥ. ಕೈಕೆಯರ ತಾಯಿಯೂ ಪಾಂಡವರ ತಾಯಿಯಾದ ಕುಂತೀದೇವಿಯು ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರು. ಆದುದರಿಂದ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಬೇಕಾದವರಾಗಿದ್ದರು. ಇವರ ತಂದೆಯಾದ ಶೈಚ್ಛನೂ ಪಾಂಡವರ ವತದಲ್ಲಿದ್ದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ಕೈಕೆಯರು ಇಂತಹವರೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಯಿತು.

ಅನತೌರಿಕೆ.—ದ್ರೌಪದೀ ಮಕ್ಕಳ ಏವರ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :—

ಪ್ರತಿವಿಂಧ್ಯಶ್ರುತಸೋಮ ಶ್ರುತಿಕೀ
 ರುತಿಶತಾನಿಕಶ್ರುತಿಕರ್ತೃ ದ್ರೌ
 ಪದಿ ಕುವರರಿನರೋಳಗೆ ಅಭಿತಾನ್ಪ್ರಮುಖ ಚಿತ್ರ||
 ರಥನು ಗೋಪಕಿಶೋರ ಬಲರೆಂ
 ಬತುಲರೈಗಂಧರ್ವರಿಂದಲಿ
 ಯುತರು ಧರ್ಮ ವ್ಯಕೋದರಾದಿಜರೆಂದು ಕರೆಸುವರೂ |೩೩|

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಪ್ರತಿವಿಂಧ್ಯ, ಶ್ರುತಸೋಮ, ಶ್ರುತಕೀರ್ತಿ, ಶತಾನೀ
 ಕ, ಶ್ರುತಕರ್ಮ, ಈ ಐದು ಮಂದಿಗಳೂ, ದ್ರೌಪದೀ ಕುವರರು=ದ್ರೌಪದಿಯ
 ಮಕ್ಕಳು. ಇವರೊಳಗೆ=ಈ ಐವರೊಳಗೆ ಅಭಿತಾನ್ಪ್ರ, ಪ್ರಮುಖ=ಗಂಧರ್ವ
 ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಚಿತ್ರರಥ, ಗೋಪ, ಕಿಶೋರ, ಬಲರೆಂಬ ಅತುಲ=ಸಮರಹಿತರಾದ
 (ಅಂದರೆ ಗಂಧರ್ವರ ಪೈಕಿ ಈ ಐವರಿಗೆ ಐವರೇ ಸಮರೇ ಹೊರತು ಮತ್ತಾರೂ
 ಅಲ್ಲವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ) ಐಗಂಧರ್ವರಿಂದಲಿ=ಐಡು ಗಂಧರ್ವರಿಂದಯುತರು
 ಆನೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದವರು, ಧರ್ಮವ್ಯಕೋದರಾದಿಜರೆಂದು=ಈ ಐವರೂ ಧರ್ಮ
 ರಾಜ, ಭೀಮಸೇನ, ಅರ್ಜುನ, ನಕುಲ, ಸಹದೇವ ಈ ಐವರದಶೆಯಿಂದ ದ್ರೌ
 ಪದಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರೆಂದು, ಕರೆಸುವರು=ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾಗಿರುವರು

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಧರ್ಮರಾಜ ನೊದಲಾದ ಜಮಂದಿ ಪಾಂಡವರೆ
 ಶೆಯಿಂದ ದ್ರೌಪದಿಯಲ್ಲಿ ಜಮಂದಿ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳು ಪ್ರತಿವಿಂಧ್ಯಾ ನೊದ
 ಲಾದ ಜಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವರು, ಈ ಐವರಲ್ಲಿ ಐಮಂದಿ ಗಂಧರ್ವರ ಆನೇ
 ಶನೂ ಇರುವುದು. ನಿರ್ಣಯ ೨೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ಆಸ೯ ಕೃಷ್ಣಾಯಾಃ
 ಪಂಚಸುತಾ ಗುಣಾಧ್ಯಾಃ ವಿಶ್ವೇದೇವಾಃ ಪಂಚಗಂಧರ್ವ ಮುಖ್ಯೈಃ||೧೧||
 ಅವಿಷ್ವಾಸ್ತೇ ಚಿತ್ರರಥಾಭಿತಾಮು, ಕಿಶೋರ ಗೋಪಾಲ ಬಲೈಃ ಕರ್ಮೇಣ
 ಪ್ರತಿವಿಂಧ್ಯಃ ಶ್ರುತಸೋಮಃ ಶ್ರುತಾಖ್ಯೋಕೀರ್ತಿ ಶ್ರುತಾನೀಕ ಉತಶ್ರುತ
 ಕ್ರಿಯಃ||೧೨|| ಯುಧಿಷ್ಟಿರಾದ್ಯೈಃ ಕ್ರಮಶಃ ಪ್ರಜಾತಾಃ” ದ್ರೌಪದಿಯಲ್ಲಿ
 ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳು ಐವರು, ಜಗಂಧರ್ವ ಶ್ರೇಷ್ಠರ ಆನೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಹುಟ್ಟಿ
 ದರು ಚಿತ್ರರಥ, ಅಭಿತಾನ್ಪ್ರ, ಕಿಶೋರ, ಗೋಪಾಲ, ಬಲ ಎಂಬ ಜಗಂಧರ್ವ
 ಶ್ರೇಷ್ಠರು ಪ್ರತಿವಿಂಧ್ಯ ನೊದಲಾದ ಐವರಲ್ಲಿ ಕ್ರಮದಿಂದ ಅವಿಷ್ವರಾಗಿರುವ
 ರು. ಈ ಐವರು ಧರ್ಮರಾಜ ನೊದಲಾದ ಐವರ ದಶೆಯಿಂದ ದ್ರೌಪದಿಯಲ್ಲಿ

ಕ್ರಮವಾಗಿಹುಟ್ಟಿದವರು. ಕ್ರಮವೆಂದರೆ,ಧರ್ಮರಾಜನ ದೇಶಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಪ್ರತಿವಿಂಧ್ಯ, ಭೀಮಸೇನನ ಮಗನು ಶ್ರುತಸೋಮ, ಶ್ರುತಕೀರ್ತಿಯೆಂಬವನು ಅರ್ಜುನನ ದೇಶಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಶ್ರುತಾನೀಕನು ನಕುಲನ ಮಗನು; ಶ್ರುತಕರ್ಮ(ಶ್ರುತಕ್ರಿಯ)ನೆಂಬವನು ಸಹದೇವನ ದೇಶಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನೆಂಬರ್ಥ. ಇವರಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪತಿವಿಂಧ್ಯನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರರಥನ ಅವೇಶವೂ, ಶ್ರುತಸೋಮನಲ್ಲಿ ಅಭಿತಾಮ್ರನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನೂ, ಶ್ರುತಕೀರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಿಶೋರನ ಅವೇಶವೂ ಶ್ರುತಾನೀಕನಲ್ಲಿ ಗೋಪಾಲನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನ ಅವೇಶವೂ, ಶ್ರುತಕ್ರಿಯನಲ್ಲಿಬಲನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನ ಅವೇಶವೂ ಇರುವುವೆಂದುತಿಳಿಯಬೇಕು. ಐದುಮುಂದಿ ವಿಶ್ವದೇವತೆಗಳು ದೌಸದಿ ಮಕ್ಕಳೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಅವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು ೩೨ನೆಯ ವಾದ್ಯದ ವಾದ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ೭ ರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಅನಂತಾರಿಕೆ:—ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಅನಂತಾರಗಳನ್ನೂ ದ್ಯಾವಾ, ಪೃಥಿವಿ, ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ ಕುಬೇರ ಮೊದಲಾದವರ ಅನಂತಾರಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ವಿವಿದ ಮೈಂದರು ನಕುಲ ನಹದೇ
 ವವಿಭು ತ್ರಿಶಿಖಾ ಶ್ವಿನಿಗಳಿವದೊಳು
 ದಿವಿಪನಾನೇಶ ವಿಹುದೆಂದಿಗುದ್ಯಾವಾ ಪೃಥಿವಿ ಯುಭು||
 ಪವನಸುತ ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನನು ಮಾ
 ಕುವರ ವಿಘ್ನಪ ಧನಪ ಮೊದಲ
 ದವರು ಮಿತ್ರಗೆ ಕಿಂಚಿತಾಧಮರಿನಿಸಿ ಕೊಳುತಿಹರು. ||೩೮||

ವಾದ್ಯಾರ್ಥ:—ವಿವಿದ ಮೈಂದರು=ಈದೇವರುಳ. ಕಪಿಗಳು, ನಕುಲ ಸಹದೇವರು,ವಿಭುತ್ರಿಶಿಖರು ಈಅನಂತಾರಗಳು ಅಶ್ವಿನಿಗಳು=ನಾಸತ್ಯ ದಪ್ರರೆಂಬ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಅನಂತಾರಗಳು. ಇವರೊಳು, ಎಂದಿಗೋ=ಯಾವಾಗಲೂ ದಿವಿಪನಾನೇಶ=ದೇವೇಂದ್ರನಾವೇಶವೂಇಹುದು=ಇರುವುದು. ದ್ಯಾವಾ, ಪೃಥಿವಿ ಯುಭು, ಪವನಸುತ=ವಾಯುಕುಮಾರನಾದ ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನನು, ಉಮಕುವರವಿಘ್ನಪ=ಸೂರ್ಯತೀರ್ತಿಯ ಮಗನಾದ ವಿಷ್ವೇಶ್ವರನು, ಧನಪ=ಕುಬೇರ ಮೊದಲಾದವರು ಮಿತ್ರಗೆ=ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಕಿಂಚಿತಾಧಮರು=ಸಲ್ಪಕನ್ನಿಯಾದವರುಮಾತಿಸಿಕೊಳುತಿಹರು.

ಅಂತರ್ಯಮ್:—ರಾಮಾನಂತಾರಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ರಾಮನೇವರ ಸೇವಾರ್ಥ

ವಾಗಿ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು ವಿವಿಧ ಮೈಂದನೆಯ ಕಪಿಗಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದರು ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳೆಂಬವರು ಕುದುರೆಯ ಅನೂಗುಗಳ ರಂಧ್ರದಿಂದ ಸಮ ವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವರಾದುದರಿಂದ ಅವರು ಯಾವಾಗಲೂ ಇಬ್ಬರು ಒಂದೇ ರೂಪ ಉಳ್ಳವರಾಗಿ ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಇರುವರು. ಎಲ್ಲಿ ಅವತಾರ ಮಾಡಿ ದರೂ ಇಬ್ಬರೂ ಸೇರಿ ಜನಿಸುವರು. ಆದುದರಿಂದ ನಾಸತ್ಯ, ದ್ರೂರಿಯ ಇ ಬ್ಬರು ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು ವಿವಿಧ ಮೈಂದರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದರು. "ಅಶ್ವಿನೋಚ ನಾಸತ್ಯ ದಸ್ರಾ ವಿವಿಧಶ್ಚ ಮೈಂದಃ" ಎಂಬ ನಿರ್ಣಯವಾಕ್ಯವು ಇದಕ್ಕೆ ಅದಾ ರವು. ಕೃಷ್ಣಾ ವತಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಾಂಡುರಾಜನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಮಾರ್ತ್ರಿಯ ಳ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು ತನ್ಮಂದೆಯಿಂದ ತಾವೇ ನಕುಲ ಸಹದೇವರಾಗಿ ಮು ತ್ಪಿಯವರು ನಿರ್ಣಯ ೧೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಮಂತ್ರಂ ಸಮದಾಯಚ ಮದ್ರಪುತ್ರೀಶ್ಯಚಿಂತಯ ತ್ಯಾನ್ಮು ಕಥಂದ್ವಿಪುತ್ರೀ|| ಸದಾವಿಯೋಗೌ ದಿವಿ ಚೇಷುದಸ್ರಾನ ಚ್ಯತಯೋರ್ನಾಮ ಭೇದಃ ಕ್ವಚಿತ್||೨೪|| ಏಕಾಭಾರ್ಯಾ ತ್ವೇತಯೋರ ಪ್ನುಷಾಹಿ ತದಾಯಾತಂ ಸಕೃದಾವರ್ತನಾದ್ಧ್ವಾ ಇತೀಕ್ಷ್ವಂ ತ್ಯಾಣೇರಿತಾವಶ್ವಿಸೌತೌ ಶೀಘ್ರಂ ಪಾಸ್ತೌ ಪುತ್ರಕೌ ತತ್ಪ್ರಸೂತೌ||೨೫|| ತಾವನ ದೇವೌ ನಕುಲಃ ಪೂರ್ವ ಜಾತಃ ಸಹದೇವೋ ಭೂಶ್ಚಿ ಮಸ್ಮಾಯ ಮೌಹಿ||" ಪಾಂಡುರಾಜನಿಗೆ ಕುಂತೀ ದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮರಾಜ, ಭೀಮಸೇನ, ಅ ಜುರನೇಂಬ ಮೂವರು ಯಮ, ವಾಯು, ಇಂದ್ರ, ಈಮಾನವ ದೇವಿಯಿಂದ ಾುಟ್ಟಿದವೇಲಿ, ಮಾರ್ತ್ರೀಗೆ ಕುಂತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸಂತಾನ ಪ್ರದವಾದ ಮಂತ್ರವ ನ್ನು ಉಪದೇಶ ಮಾಡೆಂದು ಪಾಂಡುರಾಜನು ಹೇಳಲು, ಕುಂತೀಗೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದಿ ದ್ದರೂ ಪತಿಯ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಮೀರಲಾರದೆ ಮಂತ್ರವು ಒಂದೇ ಅಸೃತ್ತಿ ಫ ಲಿಸುವಂತೆ ಹೇಳಿ ಮಾರ್ತ್ರೀಗೆ ಉಪದೇಶನಿತ್ತಳು. ಮಾರ್ತ್ರಿಯು ಮಂತ್ರವನ್ನು ಕೊಂಡಿ ಒಂದೇ ಸಲ ನನಗೆ ಮಂತ್ರವು ಫಲಿಸುವುದು, ನನಗೆ ಒಂದೇ ಅಸೃ ತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಉಪಾಯವು ಮಾಡಬೇಕು. ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳೇವರೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಕೂಡಿರುವರು. ಒಬ್ಬರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಒಬ್ಬರು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಉಷ್ಣ ಎಂಬ ಒಬ್ಬಕೇ ಹೆಂಡತಿ ಇರುವ ಳು. ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಭೇದವೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಒಂದು ಸಲ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಕರೆದರೆ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಒಂದು ಎರಬು

ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೊಡುವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕಂದಳು. ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ನಾಸತ್ಯ ದ್ರವ್ಯದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳಿಗರ್ಪಣೆ ಬಂದು ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಜನಿಸಿದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ನಕುಲನೂ, ಅಮೇಲೆ ಸಹ ದೇವನೂ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಅವಳಿ ಜವಳಿಗಳೆಂದು ತೌತ್ಸರ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು ಈ ಆಧಾರದಿಂದ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು ನಕುಲ ಸಹದೇವರೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ವಿಭು ತ್ರಿಶಿಖ(ವಿಶಿಖ) ಎಂಬೀರ್ಪರು ೪-೫ ಈವರ ಮುನ್ನಂತರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಿಖ(ತ್ರಿಶಿಖ)ವಿಬು ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಇಂದ್ರರಾಗಿದ್ದರು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಪೂರ್ವೇಂದ್ರಾಕ್ಷಿ ವಾರುತ ಪೃಷ್ಠ ನಾಸತ್ಯಾಂ ಶ್ವತುರಸ್ಮಿ ತಾ||೪೨|| ಪೂರ್ವಮನ್ವಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರರಾಗಿದ್ದ ವಾಯುದೇವರು ಯಮಧರ್ಮ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳಿಗರ್ಪಣೆ ಅಂತು ನಾಲ್ವರು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು, ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೂ ಇಂದ್ರರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗುವುದು. ಆ ಇಂದ್ರನು ಯಾರು? ಏನು ಹೆಸರು? ಯಾವಕಾಲವೆಂಬುವುದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯವಾಧಾರ:- (ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ ಅಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ) ಚತುರ್ಥಸ್ತಾಪಸೋ ನಾಮ್ನಾ ಹ್ಯುತ್ತಮಸ್ಯಾನು ಜೋಮನುಃ||ನಾಸತ್ಯೋಪಿಂಜೀಃ ನಾಮ್ನಾ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ದ್ರವ್ಯದಂ ಸುರಾಃ||೨||ನಾಲ್ಕನೆಯ ಮನು ಉತ್ಪನ್ನನ ತಮ್ಮನಾದ ತಾಪಸನೆಂಬುವನು ಅಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ನಾಸತ್ಯ ದ್ರವ್ಯದ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳ ಪೈಕಿ ನಾಸತ್ಯನೆಂಬುವನು ವಿಶಿಖನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ಇಂದ್ರನದಮಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದನು ಎಂದು ಇರುವುದು. ಆದರೆ ದಾಸಾರ್ಯರು ತ್ರಿಶಿಖನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು

ಹೆಸರು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಲು ಕಾರಣವೇನೆಂದು ಅಕ್ಷೇಪಣೆ ಬರಬಹುದು ಭಾಗವತ ಅಷ್ಟಮ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ "ಚತುರ್ಥಉತ್ತಮ ಭ್ರಾತಾಮನುನಾಮ್ನಾ ಚ ತಾಪಸಃ||ಸತ್ಯಕಾ ಹರಯೋ ವೀರಾದೇವಾಸ್ತ್ರಿಶಿಖ ಈಶ್ವರಃ|| " ನಾಲ್ಕನೆಯನು ಉತ್ತಮನ ತಮ್ಮನು ತಾಪಸನೆಂಬುವನು ಸತ್ಯಕಾ ಹರಿ,ವೀರ ಮೊದಲಾದವರು ದೇವತಾಕಣಗಳು ತ್ರಿಶಿಖನೆಂದು ದೇವೇಂದ್ರನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು, ಹೀಗೆ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಶಿಖನೆಂದೇ ಇರುವುದು ದಾಸಾರ್ಯರು ತ್ರಿಶಿಖನೆಂದೇ ಹೇಳಿರುವರು. ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಖನೆಂದು ಹೇಳ

ದುದರಿಂದ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪು ಇದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು ಅಥವಾ ಪಾಠಭೇದ
ವಿದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು, ಅಥವಾ ಬಹುಸಿಗೆ ೨ ಹೆಸರಿದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು.
ಶನಯ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನಿಗಳ ಪೈಕಿ ದ್ರವಿಣಂಜನವನು ವಿಭು ಎಂಬ ಹೆಸರು
ರಿಸಿಂದ ಇಂದ್ರನಾಗಿದ್ದನು. ಭಾಗವತಾಷ್ಟಮಸ್ಕಂಧ ಶನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ
“ಸಂಚಮೋರೈವತೋನಾಸುಸುಸ್ತಾಪಸಸೋದರಃ||ವಿಭುರಿಂದ್ರಃ||ಶನೆಯ
ಮನುತಾಪಸನ ತಮ್ಮನು ರೈವತನೆಂಬುವನು. ದೇವೇಂದ್ರನು ವಿಭು ಎಂಬ
ವನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವನು. ಈ ಆಧಾರಗಳ ಮೇಲೆ ವಿಭುತ್ರಿಶಿಖರೀವರೂ
ಪೂರ್ವೇಂದ್ರರೆಂತಲೂ ಅಶ್ವಿನೀ ಅವತಾರದವರೆಂತಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.
ಇವರುಗಳ ಪೈಕಿ ವಿವಿಧನೆಂಬ ಕಹಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಾವೇಶವಿರುವುದೆಂದು
ನಿರ್ಣಯ ಶನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ‘ಅಶ್ವಿನೌಚ ಬಭೂವತುಸ್ತಾವಿವಿದಶ್ಚ
ಮೈಂದಃ|| ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಭವತೌ ಪುನರೇವಸೂರ್ಯಾದ್ಭೂವತು ಸ್ತತ್ರಕನೀಯ
ಸಸ್ತು|| ಆನೇಶ ಐಂದ್ರೋವರದಾನತೋ ಭೂತ್ತತೋ ಬಲೀಯಾ|| ವಿನಿ
ದೋಽಹಿ ಮೈಂದಾತ್ || ೭೩ ||

ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳು, ಮತ್ತು
ಸೂರ್ಯನ ದೇಶಿಯಿಂದ ಹೆಣ್ಣು ಕುದುರೆಯ ಮೂಗಿನ ದ್ವಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದರು.
ಅವರೇ ರಾಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಮೈಂದ ವಿವಿದರೆಂದು ಕಹಿಗಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದರು.
ಅವರಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕವನಾದ ವಿವಿದನೆಂಬುವನಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಾವೇಶವೂ, ವರಬಲವೂ
ಇದ್ದುದರಿಂದ ಮೈಂದನಕಿಂತಲೂ ವಿವಿದನು ಬಲಾಢ್ಯನಾಗಿದ್ದನು, ಎಂಬ
ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ದ್ರಾವ್ಯನಾ, ಪೃಥಿವೀ, ಯುಭುಗಣದವರು,
ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ, ವಿಘ್ನೇಶ, ಕುಬೇರ, ಮೊದಲಾದವರು ಮಿತ್ರನಿಗಿಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ
ಕಮ್ಮಿಯೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮನುಗಳನ್ನು
ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಮನುಗಳು, ಮತ್ತು ಕರ್ಮ ದೇವತೆಗಳು ಇವರ ತಾರ
ತನ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :—

ಪಾವಕಾಗ್ನಿ ಕುಮಾರನೆನಿಸುವ
ಚಾವನನು ಚಕ್ರಮುನಿ ಚಾಕ್ಷುಷ
ರೈವತಸ್ವಾರೋಚಿಷೋತ್ತಮ ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರೇಂದ್ರಾ ||
ದೇವ ಧರ್ಮನು ದಕ್ಷನಾನುಕ
ಸಾವರಣಿ ಶರಿಬಿಂದು ಪೃಥುಪ್ರೀ
ಯನ್ವತನು ಮಾಂಧಾತ ಗಯನು ಕಕುಸ್ಥ ದೌಷ್ಯಂತಿ ||೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಅಗ್ನಿ ಕುಮಾರಸೆನಿಸುವ=ಅಗ್ನಿಯ ಹಿಲೆಯ ಮಗ ನೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾದ, ಪಾವಕ=ಪಾವಕನು, ಚಾವನ, ಉಚಿಷ್ಯರೆಂಬ, ಮುನಿ=ಮುನಿಗಳೇವರು, ಚಾಕ್ಷುಷಮನು ರೈವತ, ಸ್ವಾರೋಚಿಷ, ಉತ್ತಮ ಈ ೪ ಮನುಗಳು, ಬ್ರಹ್ಮ=ಬ್ರಹ್ಮಸಾವರ್ಣಿ, ರುದ್ರ=ರುದ್ರಸಾವರ್ಣಿ, ಇಂದ್ರ=ಇಂದ್ರ ಸಾವರ್ಣಿ, ದೇವ=ದೇವಸಾವರ್ಣಿ, ಧರ್ಮನು=ಧರ್ಮಸಾವರ್ಣಿ, ದಕ್ಷನಾಮಕನು=ದಕ್ಷ ಸಾವರ್ಣಿ ಎಂಬುವನು, ಸಾವರ್ಣಿ ಈ ಏಳು ಮನುಗಳು ಶಶಿಬಿಂದು, ಈ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು, ಪೃಥು=ಪೃಥು ಚಕ್ರವರ್ತಿ, ಸ್ತ್ರಿಯವ್ರತನು, ಮಾಂಧಾತ, ಗಯನು, ಕಕುಸ್ಥ, ದೌಷ್ಯಂತಿ=ದುಷ್ಯಂತನ ಮಗನಾದ ಭರತನು.

ಭರತ ಋಷಭಜ ಹರಿಣಿಜಾದ್ವಿಜ

ಭರತ ಮೊದಲಾದಖಿಳರಾಯರೊ

ಳರುತಿಹದು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಪ್ರಾಣಾನೇಶ ಪ್ರತಿದಿನದಿ ||

ವರದಿವಸ್ವತಿ ಶಂಭುರದ್ಭುತ

ಕರೆಸುವನು ಬಲಿವಿಧೃತ ಶುಚಿ

ಸರಿಯೆನಿಸ ಋತಿಧಾಮ ಮೊದಲಾದಷ್ಟ ಗಂಧರ್ವ ||೩೬||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಋಷಭಜ=ಋಷಭ ದೇವರ ಮಗನಾದ, ಭರತ=ಭರತರಾಜನು, ಹರಿಣಿಜ=ಚಿಂಕೆಯ ಜನ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಭರತನ ಎರಡನೆಯ ರೂಪವು, ದ್ವಿಜ=ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜನ್ಮವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಭರತನ ಮೂರನೆಯ ರೂಪವು. ಅಂತು ಮೂರು ರೂಪಗಳುಳ್ಳ ಭರತಮೊದಲಾದ, ಲಖಿಳರಾಯರೊಳು ಪ್ರತಿದಿನದಿ=ಸರ್ವ ಕಾಲಗಲ್ಲಿಯೂ, ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪ್ರಾಣಾನೇಶ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ, ಮತ್ತು ನಾಗು ಮೇವರ ಆನೇಶವು ಇರುತಿಹದು. ವರ=ಉತ್ತಮನಾದ, ದಿವಸ್ವತಿ=ದಿವಸ್ವತಿ ಎಂಬ ದೇವೆಂದ್ರನು, ಶಂಭು, ಅದ್ಭುತ, ಬಲಿ, ವಿದ್ಯೆತ, ಶುಚಿಸರಿಯೆನಿಸೆ=ಇವರಿಗೆ ಸರಿ ಎನಿಸುವ, ಯುತಧಾಮ=ಯುತಧಾಮ ಮೊದಲಾದ ಏಳು ಮಂದಿ, ಕರೆಸುವರು=ಇಂದ್ರರೆನಿಸುವರು. ಈ ಏಳು ಇಂದ್ರರು, ಅಷ್ಟಗಂಧರ್ವ=೮ ಮಂದಿ ಗಂಧರ್ವರು.

ಅರಸಿನಿಪ ಕರ್ಮಜರು ನೈಶ್ಯಾ
 ನರಗಧಮ ಶತಗುಣದಿ ವಿಘ್ನೇ
 ಶ್ವರಗೆ ಕಿಂಚಿದ್ಗುಣಕಡಿಮೆ ಬಲಿಮುಖ್ಯ ಪಾವಕರು ||
 ಶರಭಪರ್ಜನ್ಯಾಖ್ಯ ಮೇಘಾಪ
 ತರಣಿಭಾರ್ಯಾ ಸಂಜ್ಞೆ ಶಾರ್ವರಿ
 ಕರನಪತ್ನಿಯು ರೋಹಿಣೀಶಾನುಲಿಯು ದೇವಶಿಯೂ ||೩೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಅರಸಿನಿಪ = ಶಶಿಬಿಂದು, ಮಾಂಧಾತ ಮೊದಲಾದ ರಾಜರೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾದ, ಕರ್ಮಜರು = ಕರ್ಮ ದೇವತೆಗಳು, ನೈಶ್ಯಾನ ರಗೆ - ಅಗ್ನಿಗೆ, ಶತಗುಣದಿ = ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ, ಅಧಮ = ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು. ಬಲಿಮುಖ್ಯ = ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರರು, ಪಾವಕ, ಉಚಿಫ್ಯ ಮೊದಲಾದವರು, ವಿಘ್ನೇಶ್ವರಗೆ, ಕಿಂಚಿದ್ಗುಣಕಡಿಮೆ = ಸ್ವಲ್ಪ ಗುಣ ಕಮ್ಮಿಯು, ಶರಭಪರ್ಜನ್ಯಾಖ್ಯ = ಶರಭನೆಂಬ ಕಪಿ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಪರ್ಜನ್ಯನೆಂಬ, ಮೇಘಾಪ = ಮೇಘಾಧಿಪತಿಯು, ತರಣಿ = ವಿವಸ್ವಾತಿ ೧೦೦ ಬ ಸೂರ್ಯನ, ಭಾರ್ಯಾ = ಹೆಂಡತಿಯಾದ, ಸಂಜ್ಞೆ = ಸಂಜ್ಞಾ ದೇವಿಯೂ, ಶಾರ್ವರಿ = ಕರನ ಪತ್ನಿಯು = ಜಂಪ್ರನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ರೋಹಿಣೀ ದೇವಿಯು, ಶಾನುಲಿಯು = ಯಮದೇವರ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಶಾನುಲಾ ದೇವಿಯು.

ಅರಸಿಯೆನಿಸಲು ಧರ್ಮರಾಜಗೆ
 ವರುಣಭಾರ್ಯಾಷಾದಿಷಟ್ಪಿರು
 ಕೊರತೆಯೆನಿಸರು ಪಾವಕಾದ್ಯರಿಗೆರಡುಗುಣದಿಂದ ||
 ಎರಡುಮೂರನ ರಥಮಸ್ತಾಹಾ
 ಕರೆಸುವಳುಪಾದೇವಿ ನೈಶ್ಯಾ
 ನರನನುಡದಿಗೆ ದಶಗುಣಾವರಳಶ್ಚನೀಭಾರ್ಯಾ ||೩೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ದೇವಶಿಯು = ಮೇಲಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಡೆಯ ಪದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ದೇವಕಿ ಎಂಬಾಕೆಯು ಶಾನುಲಾ ದೇವಿಯು ಅಪತಾರದವಳು ಈಕೆಯು ಧರ್ಮರಾಜಗೆ, ಅರಸಿಯೆನಿಸಲು = ಪತ್ನಿ ಎನಿಸುವಳು, ಈ ದೇವಕಿಯು, ವರುಣಭಾರ್ಯಾ = ೧೦ಗೆಯು, ಉಷಾದಿಷಟ್ಪಿರು = ಅನಿರುವನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಉಷಾ ಮೊದಲಾದ ೬ ಮಂದಿಯರು, ಪಾವಕಾದ್ಯರಿಗೆ = ಅಗ್ನಿಯ ಮಗನಾದ ಪಾವಕ ನೊದಲಾದವರ ಕಿಂತಲೂ, ಎರಡು ಗುಣದಿಂದ = ಎರಡು ಗುಣಗಳಿಂದ, ಕೊರತೆಯೆನಿಸರು = ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು, ಎರಡು ಮೂರ್ಜ

ನರ=ಪರ್ಜನ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಆರು ಜನರಕಿಂತಲೂ, ಸ್ವಾಹಾ=ಅಗ್ನಿ ಭಾದ್ಯ
 ಳಾದ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಯು, ಅಧಮ= ಕಮ್ಮಿಯು, ಅಶ್ವಿನೀಭಾಷ್ಯ=ಅಶ್ವಿನೀ
 ದೇವತೆಗಳ ಹೆಂಡತಿಯಾದ, ಉಷಾದೇವಿ=ಉಷಾದೇವಿ ಎಂದು, ಕರಸು
 ವಳು=ಹೆಸರುಳ್ಳಾಕೆಯು, ನೈಶ್ಲಾನರ ಮಡದಿಗೆ = ಅಗ್ನಿ ದೇವನ ಹೆಂಡತಿ
 ಯಾದ ಸ್ವಾಹಾ ದೇವಿಗೆ, ದಶಗುಣ=೧೦ ಗುಣಗಳೆಂದ, ಆವರಳು=ಕಮ್ಮಿ
 ಎನಿಸುವಳು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—೩೫ನೇ ಪದ್ಯ ಮೊದಲು ೩೮ನೆಯ ಪದ್ಯದ ವರೆಗೂ
 ಆಗುವ ೪ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಯಾಂತದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳು ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ
 ೪ ಪದ್ಯಗಳಿಗೂ ಶೇರಿಸಿ ಒಂದೇ ಅನ್ವಯವಾಗುವದು ; ಅದುದರಿಂದ ಆ ೪
 ಪದ್ಯಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವೂ ಇಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರಧಾನಾಗ್ನಿಗೆ ಹಿರಿಯ
 ಮಗನಾದ ಪಾವಕನೆಂಬುವನು ; ಜಾವನ, ಉಚಿಫ್ಯರೆಂಬ ಋಷಿಗಳೀರ್ವರು
 ಜಾಕ್ಷುಷ=೬ನೆಯ ಮನ್ವಂತರಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಮನು, ರೈವತ=೫ನೆಯ
 ಮನು, ಸ್ವಾರೋಚಿಷ=ಎರಡನೆಯ ಮನು, ಉತ್ತಮ=ಮೂರನೆಯ ಮನು
 ಅಂತೂ ಇವರು ೪ ಮನುಗಳು, ಬ್ರಹ್ಮಸಾವರ್ಣಿ, ದ್ರೂಸಾವರ್ಣಿ, ಇಂ
 ದ್ರಸಾವರ್ಣಿ, ದೇವಸಾವರ್ಣಿ, ಧರ್ಮಸಾವರ್ಣಿ, ದಕ್ಷಸಾವರ್ಣಿ, ಸಾವರ್ಣಿ
 ಎಂಬೀ ೭ ಮನುಗಳು. ಮುಂದಿನ ೮ನೆಯ ಮನ್ವಂತರ ಮೊದಲು ೧೪ನೆ
 ಯ ಮನ್ವಂತರದವರೆಗೂ ಆಗುವ ೭ ಮನ್ವಂತರಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಗಳು
 ಒಟ್ಟು ಮನುಗಳು ೧೪ ಜನರು. ಅವರಲ್ಲಿ ೪ನೆಯ ಮನ್ವಂತರಾಧಿಪತಿಯಾದ
 ಶಾಪಸನೆಂಬುವನು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅವತಾರದವನು. ಸ್ವಾಯಂಭುವ
 ಮನುವು ರತಿ, ಶಚಿ, ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಮೊದಲಾದವರ ಸಮನೆಂದು ಅಲ್ಲಿ ಶೇರಿ
 ಸಿರುವರು. ನೈವಸ್ವತ ಮನುವನ್ನು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ, ಮರೀಚಿ ಮೊದ
 ಲಾದವರ ಕಕ್ಷಾದಲ್ಲಿ ಶೇರಿಸಿರುವರು. ಹೀಗೆ ೩ ಜನರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ
 ೧೧ ಮನುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಶಶಿಬಿಂದುರಾಜನು ಪೃಥು ಚಕ್ರ
 ವರ್ತಿ, ಪ್ರಿಯವ್ರತರಾಜನು, ಮಾಧಾಂತರಾಜನು, ಗಯ, ಕಕುಸ್ಥ ದು
 ಷ್ಯಂತರಾಜನ ಮಗನಾದ ಭರತರಾಜನು. ಋಷಭದೇವರ ಮಗನಾದ
 ಭರತನಿಗೆ ಚಿಂಕೆಯಜನ್ಮವೂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜನ್ಮವೂ ಬಂದಿದ್ದವು. ಈ ೩
 ಜನ್ಮಗಳುಳ್ಳ ಭರತನು, ಇವರೇ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ರಾಜರಲ್ಲೂ

ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಾವೇಶವು, ವಾಯುದೇವರ ಆವೇಶವು ಇರುವವು, ಮತ್ತು ಇಂದ್ರರು ೧೪ ಜನರು. ಅವರಲ್ಲಿ ೭ ಇಂದ್ರರನ್ನು ಉತ್ತಮ ಕರ್ಣಾದಲ್ಲಿ ಶೇರಿಸಿ ಇರುವರು ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞನಾನುಕೂಲಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಇಂದ್ರನು. ಸ್ವಾರೋಚಿಷ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ರೋಚನರೆಂದು ವಾಯುದೇವರು ಇಂದ್ರರು. ಉತ್ತಮ ಮನ್ವಂತರ ಆದರೆ ಮೂರನೆಯ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಜಿತ್ ಎಂದು ಯಮಧರ್ಮನು ಇಂದ್ರನಾಗಿದ್ದನು. ತಾಸಸ, ರೈವತರೆಂಬ ೪-೫ ಈ ಮನ್ವಂತರಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರಿಶಿಖಿ, ವಿಭು ಎಂದು ನಾಸತ್ಯ ದಸ್ರರೆಂಬ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು ಇಂದ್ರರಾಗಿದ್ದರು. ೬ನೆಯ ಚಾಕ್ಷುಷ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಮಂದ್ರದ್ಯುಷ್ಮನಂತಲೂ, ಈಗ ನಚೆಯುತ್ತಿರುವ ೭ನೆಯ ವೈವಸ್ವತ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಪುರಂದರನೆಂತಲೂ, ಈ ಇಟ್ಟರು ಇಂದ್ರರೂ ಶಚೀಪತಿಯಾದ ಪುರಂದರನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಂತು ಈ ೭ ಇಂದ್ರರನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವರು. ಉಳಿದವರು ೫೪ ಇಂದ್ರರು ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ೭ನೆಯ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಾಗುವನು. ಅದ್ಭುತನೆಂಬ ಇಂದ್ರನು ೯ನೆಯ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿಯೂ, ೧೦ನೆಯ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಶಂಭು ಎಂಬ ಇಂದ್ರನು, ೧೧ನೆಯ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ವಿಧೃತ ಎಂಬ ಇಂದ್ರನು, ೧೨, ೧೩, ೧೪ ಈ ಮೂರು ಮನ್ವಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಋತಧಾನ್ವ, ದಿವಸ್ಪತಿ, ಶುಚಿ ಎಂಬ ಮೂವರೂ ಇಂದ್ರರು. ಗಂಧರ್ವರ ಪೈಕಿ ಪ್ರಧಾನರು ೮ ಜನರು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸಮರು. ಪಾವಕನನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡಿ ಸಾವರ್ಣಿ ಪರ್ಮಂತರವಾದ ದೇವತೆಗಳೂ, ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳೆನಿಸುವ ಶಶಿಬಿಂದು ಮೊದಲಾದ ರಾಜರು, (ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳೆಂದರೆ ಮೊದಲು ರಾಜರಾಗಿದ್ದು ಕರ್ಮದಿಂದ ದೇವತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರೆಂದರ್ಥ.) ಮತ್ತು ವಿವಸ್ವತಿ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರರು ಗಂಧರ್ವರೆಂಟು ಜನರು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಪ್ರಧಾನಾಗ್ನಿಗೆ ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ವಿಘ್ನೇಶ್ವರನಗಿಂತಲೂ ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿ ಪಾವಕ ಮೊದಲಾದವರು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಮೇಘಾದಿ ಪತಿಯಾದ ಪರ್ಜನ್ಯನೆಂಬುವನು ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರ ಪೈಕಿ ಒಬ್ಬನು. ಇವನಿಗೆ ತರಭನೆಂಬ ಕಪಿಯ ಅವತಾರವು ಬಂದಿರುವುದು. ರಾಸನಾಯಣ ಬಾಲಕಾಂಡ ೧೭ನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ 'ಶರಭಂಜನಯಾಮಾಸ ಪಜನ್ಯಸ್ತುಮಹಾ

ಬಲಃ||” ಮಹಾ ಬಲಾಧ್ಯನಾದ ಪರ್ಜನ್ಯನು ಶರಭನೆಂಬ ಕಪಿಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿವನು ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು. ಈ ಪರ್ಜನ್ಯನೊಬ್ಬನು (೧) ವಿವಸ್ವಾತ್ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಹೆಂಡತಿ ಸಂಜ್ಞಾ ದೇವಿ. (೨) ಚಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ ರೋಹಿಣಿ, (೩) ಯಮದೇವರ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಶಾಮಲಾದೇವಿ, (೪) ವರುಣನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಗಂಗೆ (ಽ) ಅನಿರುದ್ಧನ ಹೆಂಡತಿ ಉಷ್ಣ, (೬) ಇವರಾರು ಮಂದಿಗಳು ಪಾನಕ ನೊದಲಾದರಗಿಂತಲೂ ಎರಡು ಗುಣಗಳು ಕಮ್ಮಿ ಎಂಬ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇವರ ಪೈಕಿ ಯಮನ ಹೆಂಡತಿ ತಾನುಳಿಗೆ ದೇವಕೀ ಎಂದು ಒಂದು ಅವತಾರ ಉಂಟು. ಅಂದರೆ ವಸುದೇವನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ದೇವಕಿಯಲ್ಲ. ಈಕೆಯು ಧರ್ಮರಾಜನ ಹೆಂಡತಿಯು. ನಿರ್ಣಯ ೨೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ, ‘ಅಧೋಪಯೇನೇ ಶಿಶುಪಾಲವೃತ್ತೀಂ ಯುಭಿಷ್ಟಿರೋ ದೇವಕೀನಾಮ ಪೂರ್ವಂ || ಸ್ವೀಯಾಂಭಾಯಾರ್ಥಂ’ ಧರ್ಮರಾಜನು ಶಿಶುಪಾಲನ ಮಗಳಾದ ದೇವಕಿಯನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು, ಆಕೆಯು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಯಮನ ಹೆಂಡತಿಯು; ಯಮನೇ ಧರ್ಮರಾಜನಾದುದರಿಂದ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಇವನ ಹೆಂಡತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ವಾಕ್ಯವು ತಾನುಲಿಯು ಶಿಶುಪಾಲನ ಮಗಳಾದ ದೇವಕೀ ಅವತಾರವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಲು ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದು. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪರ್ಜನ್ಯನು ೬ ಜನರಕಿಂತಲೂ ಅಗ್ನಿಯ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಯು ಎರಡು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವಳು. ಅಷ್ಟಿನೀ ದೇವತೆಗಳ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಉಷಾ ದೇವಿಯು ಸ್ವಾಹಾ ದೇವಿಯಿಗಿಂತಲೂ ೧೦ ಗುಣಗಳು ಅಧಮರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಬುದ, ಶನಿ, ಪುಷ್ಕರ ಇವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ ಉಷಾ ದೇವಿಯ ಅವತಾರಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ಸುದರುಶನ ಶಕ್ರಾದಿಸುರಯುತ
 ಬುಧನುತಾನಭಿಮನ್ಯುನೆನಿಸುವ
 ಬುಧನಿಗಿಂವಾಶ್ಚಿನೀಭಾರ್ಯಾಶಲ್ಯಮಾಗಧರಾ ||
 ಉದರಜೋಷಾದೇವಿಗಿಂದಲಿ
 ಅಧಮನೆನಿಪಶನ್ಯೈಶ್ಚ ರನುಶನಿ
 ಗಧಮಪುಷ್ಕರಕರ್ಮಪನು ಯೆನಿಸುವನುಬುಧರಿಂದ || ೩೯ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಸುದರುಶನ=ಚಕ್ರವು, ಶಕ್ರಾದಿಸುರಯುತ=ಇಂದ್ರ,

ವೋದಲಾದ ಅಂದರೆ ಯನು, ವಾಯು, ಇಂದ್ರ, ಅಶ್ವಿನೀ, ಚಂದ್ರ ಈ ದೇವತೆಗಳ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿಸಿ, ಬುಧನು ತಾನು ಅಭಿಮನ್ಯುವೆನಿಸುವಂ= ಆರ್ಜುನನ ಮಗನಾದ ಅಭಿಮನ್ಯುವಾಗಿ ಜನಿಸಿದನು. ಶಲ್ಯಮಾಗಧರ= ಶಲ್ಯ. ಜರಾಸಂಧ ಇವರ, ಉದರಜಾ=ವೀರ್ಯದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಎರಡು ಅವ ತಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಅಶ್ವಿನೀಭಾರ್ಯಾ=ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳ ಹೆಂಡತಿ ಯಾದ ಉಷಾ ದೇವಿಯು, ಬುಧನಿಗಿಂತ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವಳು. ಉಷಾದೇ ವಿಗಿವಲಿ ಶನೈಕ್ಷರನು ಅಧಮನೆನಿಸಿ, ಪುಷ್ಕರ ಕರ್ಮನು=ಪುಷ್ಕರನೆಂಬ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಧಿಸತಿಯು, ಶನಿಗೆ-ಶನಿಯಿಗಿಂತಲೂ, ಬುಧರಿಂದ-ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ಅಧಮನೆನಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಚಂದ್ರನ ಮಗನಾದ ಬುಧನು ವಿಶೇಷವಾದ ಚಂದ್ರಾಂಶ ದಿಂದಲೂ, ಸುದರ್ಶನನೆಂಬ ಭಗವಚ್ಚಕ್ರದ ಆನೇಶದಿಂದಲೂ ಯಮ, ವಾಯು, ಇಂದ್ರ, ಅಶ್ವಿನೀ ಇವರ ಆನೇಶದಿಂದಲೂ ಯುಕ್ತನಾಗಿ ಸುಭದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನ ದೇವಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದನು. ನಿರ್ಣಯ ೨೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ 'ತೇಷಾಂವ್ಯಯೋಶ್ವಾವರ ಜೋಭಿಮನ್ಯುಃ || ಚಂದ್ರಾಂಶ ಯುಕ್ತೋತಿಶಾಂಬುಧೋ ನೌಚಾತಸ್ಸುಭದ್ರಾಜರರೇರ್ಜುನೇನ|| ಧರ್ಮೇ ರಶಂಕ್ರಾಂಶಯುತೋಶ್ವಿನೋಶ್ಚ ತಥೈವ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಚ ಸನ್ನಿಧಾನಯುಕ್ || ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು. ಅಭಿಮನ್ಯುವಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿ ಧಾನವೂ ಉಂಟೆಂದು ಮೇಲಿನ ನಿರ್ಣಯ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಉಷೆಯು ಬುಧನಿಗಿಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಧ ಮಳೆನಿಸುವಳು. ಈಕೆಗೆ ಎರಡು ಅವತಾರಗಳುಂಟು. ಶಲ್ಯನ ಮಗಳೂ, ನಕುಲನ ಹೆಂಡತಿಯೂ ಆದ ಕರೇಣುಮತಿಯ ಅವತಾರ ಒಂದು; ಜರಾ ಸಂಧನ ಮಗಳೂ, ಸಹದೇವನ ಹೆಂಡತಿಯೂ ಆದ ವಿಜಯಾ ಎಂಬ ರೂಪ ಒಂದು ಇವೆರಡೂ ಉಷಾದೇವಿಯ ಅವತಾರವು. ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳಿಬ್ಬ ರಿಗೂ ಉಷೆ ಎಂಬ ಒಬ್ಬಳೇ ಭಾರ್ಯಳಾದುದರಿಂದಲೂ, ನಕುಲ ಸಹದೇವ ರು, ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳಾದುದರಿಂದಲೂ ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಹೆಂಡತಿಯಾಗುವ ದಕ್ಕಾಗಿ ಒಬ್ಬಾಕೆಯೇ ಎರಡು ರೂಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಪತ್ನಿಯಾದ ಳೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ನಿರ್ಣಯ ೨೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ 'ಭೀಮಃ ಕನ್ಯಾಂ

ಸಹದೇವಸ್ಯ ಹೇತೋಸ್ಸಮಗ್ರಹೀದನುಜಸ್ಯಾತ್ಮನಸ್ಸಃ || ನಕುಲಸ್ಯಾಗಾ
 ನ್ವಿದ್ರಾಚೋ ಹಿಪೂರ್ವಂಸ್ವಿಯಾಂ ಕನ್ಯಾಂ ಸಾತಢೈವಾಪ್ತೈವಾಹಿ |
 ಭೀಮಸೇನ ಬೇವರು ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ಕೊಂದು ಕೂಡಲೆ ಅವನ ಮಗನಾದ
 ಸಹದೇವನು ಓಂದು ರಥವನ್ನೂ ತನ್ನ ತಂಗಿಯನ್ನು ಭೀಮಸೇನ ದೇವರಿಗೆ
 ಕೊಟ್ಟು, ಅವರನ್ನು ಮೊರೆಹೋಕ್ಕನೆಂದು ಇದಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ನಿರ್ಣಯ ಶ್ಲೋ
 ಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ಶ್ಲೋಕವು ಏಕಾದಶ ರುದ್ರರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು
 ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವತ್ರತಾವನೇಂಬ ರುದ್ರನು ಜರಾಸಂಧನ ಮಗನಾದ
 ಸಹದೇವನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ, ಇದೇ ೧೦೫ ೨೨ನೆಯ ಪದ್ಯಾರ್ಥ
 ದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿ ಅದರರ್ಥವೂ ಒರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವೇ
 ನೆಂದರೆ:—ಭೀಮಸೇನದೇವರು ಜರಾಸಂಧನ ಮಗನಾದ ಸಹದೇವನು
 ಕೊಟ್ಟ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ತನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ಸಹದೇವನಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ
 ಸಿದರು. ಆಕೆಯನ್ನು ಸಹದೇವನಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಸಿದರು; ಇದಕ್ಕೆ
 ಮುಂಚೆ ಶಲ್ಯನು ತನ್ನ ಸೋದರನಾದ ನಕುಲನಿಗೆ ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನು
 ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು. ಆ ಶಲ್ಯನ ಮಗಳೂ, ಈ ಸಹದೇವನ ತಂಗಿಯೂ, ಜರಾ
 ಸಂಧನ ಮಗಳೂ ಆದ ಇಬ್ಬರೂ, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳ ಜೆಂಡತಿ
 ಯಾದ ಉಷಾದೇವಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧ
 ವಾಗುವುದು. ಈ ಉಷಾದೇವಿಗಿಂತಲೂ ಶನೈಶ್ಚರನು ಅಧಮನು. ಅವನಿ
 ಕಿಂತಲೂ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪುಷ್ಕರನು ಅಧಮನೆನಿಸುವನು.

ಅನತಾರಿಕೆ.—ತುಂಬರು ಮೊದಲಾದ ಗಂಧರ್ವರ ವಿಷಯವನ್ನು
 ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ಉದ್ಯಹಾ ಮರುತಾನ್ವಿತ ವಿರಾ
 ಧದ್ವಿತಿಸಂಜಯನು ತುಂಬರು
 ವಿದ್ಯದುತ್ತಮಜನಮೇಜಯತ್ಯಷ್ಟಯುತ ಚಿತ್ರರಥ ||
 ಸದ್ವಿನುತದಮಘೋಷಕಳಬಂ
 ಧದ್ವಯರು ಗಂಧರ್ವದನುಮನು
 ಪದ್ವಸಂಭವಯುತಾಕ್ರೂರಕಿಶೋರನೆನಿಸುವನು || ೪೦ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ತುಂಬರು=ತುಂಬರು ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವನಿಗೆ, ವಿರಾಧಃ
 ವಿರಾಧನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸ ರೂಪ ಒಂದು, ದ್ವಿತೀಯ=ಎರಡನೆಯದಾದ, ಉದ್ಯ

ಹಾಮರುತಾನ್ವಿತ=ಉದ್ಯಹನೆಂಬ ಮರುತ್ತಿನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಸಂಜಯನು=ಸಂಜಯನ ರೂಪ ಒಂದು, ಅಂತಃ ಎರಡು ರೂಪಗಳು. ವಿದ್ವದ್ಭ್ರಮ=ತಿಳಿದವರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನಾದ, ಜನಮೇಜಯ=ಜನಮೇಜಯ ರಾಜನು, ತ್ವಷ್ಟ್ಯಯುತ=ತ್ವಷ್ಟ್ಯನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಚಿತ್ರರಥ=ಚಿತ್ರರಥನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನ ಅವತಾರವು, ಸವ್ವಿನುತ = ಸಜ್ಜನರಿಂದ ವಂದಿತನಾದ, ದಮಘೋಷಕ=ದಮಘೋಷರಾಯನ ಅವತಾರ ಒಂದು, ಕಬಂಧ=ಕಬಂಧನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸ ರೂಪ ಒಂದು, ದ್ವಯರು=ಈ ಎರಡು ರೂಪಗಳು, ದನುಗಂಧರ್ವ = ದನುವೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನ ಅವತಾರಗಳು, ಮನು=ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವು, ಪದ್ಮಸಂಭವಯುತ = ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಇವರ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿ, ಕಿಶೋರನು=ಕಿಶೋರನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನು, ಅಕ್ರೂರನೆನಿಸುವನು=ಅಕ್ರೂರನಾಗಿ ಜನಿಸಿರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ತುಂಬರು ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವನಿಗೆ ವಿರಾಧನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸ ರೂಪ ೧. ಎರಡನೆಯದು ಸಂಜಯನೆಂಬುವನ ರೂಪ ೧. ಹೀಗೆ ಎರಡು ಅವತಾರಗಳು. ತುಂಬರು ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವನು ವಿರಾಧನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯ ಜನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ, “ ರಾಮೋಪಿ ತತ್ರ ದದೃಶೇ ಧನದಸ್ಯಶಾಪಾದ್ಗಂಧರ್ವ ಮುರ್ವಶಿಕೃತೇರಥ ಯಾತುಧಾನೀಂ || ಪ್ರಾಪ್ತಂದಶಾಂ ಸಪದಿತುಂಬರು ನಾಮದೇಯಂ ನಾಮ್ನಾ ವಿರಾಧಮಪಿ ಶರ್ವವರಾದವಧ್ಯಂ ||೨೦|| ” ರಾಮದೇವರು ಸೀತಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಂದ ಕೂಡಿದಂಡಕಾರಣ್ಯ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿ ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ವಿರಾಧನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಕಂಡರು. ಅವನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ತುಂಬರು ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವನು. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಒಂದು ದಿನಸ ಕುಬೇರನ ಅಪ್ಪಣೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಊರ್ವಶಿಯು ಕುಬೇರನ ಮನೆಗೆ ಅವಸರವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ತುಂಬರು ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವನು ನಿರ್ಬಂಧದಿಂದ ಆಕೆಯನ್ನು ತಾನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಕುಬೇರನಲ್ಲಿ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಶೇರಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿದನು. ಇದನ್ನು ಕುಬೇರನು ತಿಳಿದು ನೀನು ರಾಕ್ಷಸನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಂದು ಗಂಧರ್ವನಿಗೆ ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟೆನು. ಅವನೇ ವಿರಾಧನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ರುದ್ರದೇವರ ವರದಿಂದ ಒಬ್ಬರಿಂದಲೂ ಕೊಲ್ಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡದವನಾಗಿದ್ದನು ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಆಧಾರವು. ಇದೇ

ತುಂಬರು ಸಂಜಯನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯ ೧೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ “ ಗವದ್ಗಣಾವಾಸ ತಥೈವಸೂತಾತ್ಸಮಸ್ತು ಗಂಧರ್ವಪತಿಃ ಸ ತುಂಬರುಃ || ಯವುದ್ವಹೋ ನಾಮ ಮರುತ್ತದಂಶ ಯುಕ್ತೋಪಶೀ ಸಂಜಯನಾಮಧೇಯಃ || ೧೪೬ || ” ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ರಾಜನ ಸಾರಥಿಯಾದ ಗವದ್ಗಣನೆಂಬ ಸೂತಜಾತಿಯವನ ದೆಶೆಯಿಂದ ತುಂಬರು ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವನು ಉದ್ವಹನೆಂಬ ಮರುತ್ತಿನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಸಂಜಯನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದನು ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದು. ಚಿತ್ರರಥನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನು ತ್ವಷ್ಟುನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಅನೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ದೃಪದರಾಜನ ಮಗನಾಗಿ, ಜನಮೇಜಯನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜನಿಸಿದನು. ನಿರ್ಣಯ ೧೮ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ಅಗ್ರತಸ್ತು ಶಿಖಂಡ್ಯಾಗಾದ್ರಘೋದಾರ, ಶರಾಃ ಕ್ಷಿಸಃ || ಜನಮೇಜಯಸ್ತಮಸ್ವೇವಪೂರ್ವಂ ಚಿತ್ರರಥೋಹಿಸಃ || ೨೫ || ತ್ವಷ್ಟುರಾನೇಶಸಂಯುಕ್ತಃ ಸಶರಾನಭ್ಯವರ್ಷತ || ” ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರ ವಾಕ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ ದೃಪದ ರಾಜನನ್ನು ಜಯಿಸಿ ತಂದು ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಛೀಮೂರ್ಜುನರು ದೃಪದರಾಜನ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬರಲು ದೃಪದನು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಶಿಖಂಡಿಯು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮುಂದೆ ಹೊರಟನು. ಅವನ ಹಿಂದೆಯೇ ಅವನ ತಮ್ಮನಾದ ಜನಮೇಜಯನು ಬಾಣಗಳನ್ನು ವರ್ಷಿಸುತ್ತಾ ಬಂದನು. ಅವನು ವರ್ಷವದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರರಥನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನು, ತ್ವಷ್ಟುನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ವಾಕ್ಯವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು. “ ದಮಘೋಷಕಬಂಧವಾದನುಗಂಧರ್ವ ಉಚ್ಯತೆ” ಎಂಬ ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ರಾನಾವತಾರದಲ್ಲಿ ರಾಮದೇವರಿಂದ ನೃಪನಾದ ಕಬಂಧನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನೂ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೋದರತ್ತೆಯ ಪತಿಯಾದ ದಮಘೋಷ ರಾಜನೂ, ದನುನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನ ರೂಪಗಳು. “ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ವಾಯಂಭುವಾಪಿಷ್ಟೋಹ್ಯ ಕ್ರೂಃ ಪ್ರಾಕ್ಶಿಶೋಃ ” ಎಂಬ ಪ್ರನಾಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮತ್ತು ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನು ಇವರ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಿಶೋರನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನು ಅಕ್ರೂರನೆಂದು ಸಿದ್ಧನಾಗುವುದು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ನೊದಲಾದ ಗಂಧರ್ವರ ಅವತಾರಗಳ ನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :—

ವಾಯುಯುತ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರದಿವಿಜರ
 ಗಾಯಕನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಕ್ರನು
 ರಾಯದ್ರೃಪದನವಹವಿಶಿಷ್ಟಾ ಹೂಹು ಗಂಧರ್ವ ||
 ನಾಯಕವಿರಾಡ್ವಿವಹಯುತ ಹಾಹಾ
 ಗೇಯವಿದ್ಯಾಧರನೆ ಯಜಗರ
 ತಾ ಯನಿಸವನು ಲುಗ್ರಸೇನನೆ ಲುಗ್ರಸೇನಾಖ್ಯ ||೨೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ=ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನೆಂಬ, ದಿವಿಜರಗಾಯಕನು= ದೇವಗಂಧರ್ವನು, ವಾಯುಯುತ = ವಾಯುದೇವರ ಆನೇತದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ=ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ರಾಜನು. ನಕ್ರನು=ಗಜೇಂದ್ರನನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಮೊಸಳೆಯು, ರಾಯದ್ರೃಪದನು=ದ್ರೃಪದರಾಯನು, ಅವಹವಿಶಿಷ್ಟ=ಅವಹನೆಂಬ ಮರುತ್ತಿನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಹೂಹೂ ಗಂಧರ್ವ=ಹೂಹೂ ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವನ ಅವತಾರಗಳು. ನಾಯಕವಿರಾಟ = ವಿರಾಟರಾಜನು, ವಿವಹಯುತ=ವಿವಹನೆಂಬ ಮರುತ್ತಿನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಹಾಹಾ=ಹಾಹಾ ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವನ ಅವತಾರವು. ಗೇಯವಿದ್ಯಾಧರನೆ=ಗಾಯಕನಾದ ಸುದರ್ಶನನೆಂಬ ವಿದ್ಯಾಧರನೇ, ಅಜಗರ=ನಂದಗೋಪನನ್ನು ನುಂಗಿದ ಅಜಗರವು. ಉಗ್ರಸೇನಾಖ್ಯ=ಉಗ್ರಸೇನನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನು, ಉಗ್ರಸೇನನೆನಿಸುವನು=ಉಗ್ರಸೇನರಾಜನೆಂದೆನಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ನಿರ್ಣಯ ೧೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ “ ಅಭೂಚ್ಛತಸ್ಯಾಂ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಾಮಕೋ ಗಂದರ್ವರಾಟ್ ಪವನಾನೇಶಯುಕ್ತಃ ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನು ವಾಯುದೇವರ ಆನೇತದಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ರಾಜನಾಗಿ ಅಂಬಿಕೆ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಮೊಸಳೆಯು ಹೂಹೂ ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗವತ ಅಷ್ಟಮಸ್ಕಂಧದ “ ಯೋಸೌಗ್ರಾಹಃ ಸವೈಸದ್ಯಃ ಪರಮಾಶ್ಚರ್ಯ ರೂಪಧೃಕ್ || ಮುಕ್ತೋದೇವಲಶಾಪೇನ ಹೂಹೂ ಗಂಧರ್ವಸತ್ತಮಃ ” ಗಜೇಂದ್ರನನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಮೊಸಳೆ

ಳೆಯನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಶೀಲದ ಕೂಡಲೆ ಆ ಮೊಸಳೆಯಾಗಿದ್ದವನು, ಆ ರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಶ್ವತ್ಥಕರವಾದ ರೂಪದಿಂದ ಸಂತನು. ಅವನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೂಹೂ ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವನಾಗಿದ್ದು, ಗಾನದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಸಮರಾರೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ದೇವಲ ಎಂಬ ಋಷಿಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದುದರಿಂದ, ಅವರು ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಆ ಶಾಪದಿಂದ ಮೊಸಳೆಯಾಗಿದ್ದನು. ಈಗ ಆ ಶಾಪದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿ ದಿವ್ಯ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದನೆಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದು. ಇದೇ ಹೂಹೂ ಗಂಧರ್ವನೆ ಅವಹನೆಂಬ ಮರುತ್ತಿನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ದ್ರುಪದ ರಾಜನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯ ೧೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ಕಾಲೇಚತಸ್ತೀ ಪೃಷ್ಠತೋನಪತ್ಯೋ ವನೇತುಪಾಂಚಾಲಪತಿಶ್ಚ ಕಾರ್ಲಿತಪೋ ಮಹತ್ತಸ್ಯ ತಥಾವರಾಪ್ಸರಾವಲೋಕನಾತ್ಸ್ಮಂದಿತ ಮಾಶುರೇ ತಃ || ೬೭ || ಸತದ್ವಿಲಚ್ಚಾವಶತಃ ಪದೇನ ಸಮಾಕ್ರಮತ್ತಸ್ಯ ಬಭೂವಸೂ ನುಃ || ಹೂಹೂಸ್ತುನಾಮಾಸ ವಿರಿಂಚಗಾಯಕೋ ನಾಮ್ನಾವಹೋಯೋ ಮರುತಾಂತದಂಶಯುಕ್ || ೬೮ || ಪದೇದ್ರುತತ್ವಾದ್ಧ್ರುಪದಾಭಿಧೇಯಃ ” ಪಾಂಚಾಲ ದೇಶಾಧಿಪತಿಯಾದ ಪೃಷ್ಠತ ರಾಜನು ಸಂತಾನಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ವನದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತರವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ರೂಪವತಿಯಾದ ಒಬ್ಬ ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಕೂಡಲೆ ಅವನಿಗೆ ರೇತಸ್ಸು ಸ್ಥೂಲನವಾಯಿತು. ಅವನು ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಕಾಲಿನಿಂದ ಅದನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿ ಮುಚ್ಚಿದನು. ಅದರಿಂದಲೇ ಮಗನು ಹುಟ್ಟಿದನು. ಪಾದದಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿದುದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ದ್ರುಪದನೆಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ವಿರಾಟರಾಜನು ವಿವಹನೆಂಬ ಮರುತ್ತಿನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಾಹಾ ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವನು. ನಿರ್ಣಯ ೧೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ “ ತೇಷಾಂ ಸವನೋವಯಸಾ ವಿರಾಟಸ್ತ್ವಭೂದ್ಧಾಹಾನಾಮವಿಧಾತ್ಯಗಾಯಕಃ || ಮರುತ್ಸಯೋ ವಿವಹೋನಾಮತಸ್ಯಾಪ್ಯಂಶೇನ ಯುಕ್ತೋ ನಿಚಢ ಮರ್ವರ್ತೀ || ೭೨ || ದ್ರುಪದರಾಜ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಮಾನ ನಾದವನು ವಿರಾಟರಾಜನು. ಇವನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಸದಸ್ಯ

ನಲ್ಲಿ ಗಾಯಕನಾದ ಹಾಪಾ ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವನು, ವಿವಹನೆಂಬ ಮರುತ್ತಿನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಹುಟ್ಟಿರುವನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ ವಾಕ್ಯವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದು. ಗಾಯನಾದ ಸುದರ್ಶನನೆಂಬ ವಿದ್ಯಾಧರನು ಅಜಗರನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಭಾಗವತ ದಶಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ನಂದಗೋಪ ವೇದಲಾದ ಗೋಪಾಲಕರೆಲ್ಲರೂ ಬಲರಾಮಕೃಷ್ಣರಿಂದ ಕೂಡಿ ಎಲ್ಲರೂ ದೇವಯಾತ್ರೆಯೆಂಬ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಸರಸ್ವತೀ ತೀರಕ್ಕೆ ಬಂದು, ರಾತ್ರೀ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುವಾಗ ಈ ಅಜಗರನು ನಂದಗೋಪನನ್ನು ನುಂಗಿತು. ಅದರಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ಬಿಡಲು ಯಾರಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ಪಾದದಿಂದ ಆ ಸರ್ಪವನ್ನು ಒದೆಯಲು ತಕ್ಷಣ ಆ ಸರ್ಪದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದಿವ್ಯರೂಪಧರನಾಗಿ ನಿಂತನು. ಆಗ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ನೀನಾರೆಂದು ಕೇಳಲು “ ಅಹಂವಿದ್ಯಾಧರಃ ಕಶ್ಚಿತ್ಸದರ್ಶನ ಇತಿಶ್ಚತಃ || ಶ್ರಿಯಾಸ್ವರೂಪಸಂಪತ್ಯಾ ವಿಮಾನೇನಾಚರೇದಿಶಃ ||೧೨|| ಋಷೀಃ ವಿರೂಪಾನಂಗಿರಸಃ ಪ್ರಾಹಸಂ ರೂಪದರ್ಪಿತಃ || ತ್ರಿವಿಮಾಂಪ್ರಾಪಿತೋ ಯೋನಿಂ ” ನಾನು ಒಬ್ಬ ವಿದ್ಯಾಧರನು. ಸುದರ್ಶನನೆಂದು ನನ್ನ ಹೆಸರು. ಬಹು ರೂಪ ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ವಿಮಾನಾರೂಢನಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದೆನು. ಒಂದು ದಿವಸ ಕುರೂಪಿಗಳಾದ ಅಂಗಿರಸರೆಂಬ ಋಷಿಗಳನ್ನು ಕಂಡು ನಾನು ಅವರನ್ನು ಹಾಸ್ಯಮಾಡಿ ಅವರ ಶಾಪದಿಂದ ಈ ಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆನೆಂದು ಆ ಸರ್ಪನು ಉತ್ತರವನ್ನಿತ್ತನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ಸುದರ್ಶನನೆಂಬ ವಿದ್ಯಾಧರನು ಅಜಗರನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಉಗ್ರಸೇನನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನು ಉಗ್ರಸೇನರಾಜನಾಗಿ ಜನಿಸಿರುವನು. “ ಯ ಉಗ್ರಸೇನಃ ಸುರಗಾಯಕಃ ಸ ಜಾತೋ ಯದುಷ್ಟೇವ ತಥಾಭಿಧೇಯಃ ” ಎಂಬ ನಿರ್ಣಯ ವಾಕ್ಯವು ಇದಕ್ಕಾಧಾರವು.

ಭಿಷಜಸಂಭವ ಯುಕ್ತ ವಿಶ್ವಾ

ವಸು ಯುಧಾನುನ್ಯುತ್ತಮೌಜಸ

ಭಿಷಜಮಿತ್ರಾರ್ಯಮ ಯುತ ಪರಾವಸು ಯೆನಿಸುತಿಶ್ಚ ||

ಅಸಮಮಿತ್ರಾನ್ವಿತನು ಸತ್ಯಜಿ

ದ್ವಸುಧಿಯೊಳು ಚಿತ್ರಸೇನನ ಮೃತಾಂ

ಧಸರಗಾಯಕರೆಂದು ಕರೆಸುವ ರಾನಕಾಲದಲಿ

||೪೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಭಿಸಜಸಂಭವಯುಕ್ತ = ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ವಿಶ್ವಾವಸು=ವಿಶ್ವಾವಸು ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವನು, ಯುಧಾಮನ್ಯು= ದ್ರೃಪದರಾಜನ ಮಗನಾದ ಯುಧಾಮನ್ಯು ಎಂಬ ರಾಜನು, ಆರ್ಯನು=ಆರ್ಯನನೆಂಬ, ಬಿಸಜಮಿತ್ರಯುತ=ಕಮಲ ಸಖನಾದ ಸೂರ್ಯನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಪರಾವಸು=ಈ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಗಂಧರ್ವನು, ಉತ್ತಮೌಜಸಯೆನಿಸುತ್ತಿವೆ=ಈ ಹೆಸರಿನಿಂದ ದ್ರೃಪದರಾಜನ ಮಗನೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡನು, ಅಸನು=ಸನುರಹಿತನಾದ (ಮಹಾ ಬಲಾಢ್ಯನಾದ) ಚಿತ್ರಸೇನನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನು, ಮಿತ್ರಾನ್ನಿತನು=ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ, ವಸುಧಿಯೊಳು=ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ಸತ್ಯಜಿತ್=ಈ ಹೆಸರಿನಿಂದ ದ್ರೃಪದರಾಜನ ಮಗನಾಗಿ ಜನಿಸಿದ್ದನು. ಅವಕಾಲದಲೀ=ಅನಾಡ್ಯನಂತ ಕಾಲದಿಂದಲೂ, ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಗಂಧರ್ವರೆಲ್ಲರೂ, ಅಮೃತಾಂಧಸರ=ಅಮೃತವೇ ಆಹಾರವಾಗುಳ್ಳ ದೇವತೆಗಳ ಗಾಯಕರೆಂದು, ಕರೆಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಯುಧಾಮನ್ಯು, ಉತ್ತಮೌಜಸ್, ಸತ್ಯಜಿತ್ ಎಂಬ ಮೂವರೂ ದ್ರೃಪದರಾಜನ ಮಕ್ಕಳು. ಈ ಮೂವರೂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಶ, ಆರ್ಯನು, ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯರು ಇವರುಗಳ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಿಶ್ವಾವಸು, ಪರಾವಸು, ಚಿತ್ರಸೇನರೆಂಬ ಗಂಧರ್ವರೆಂದು, ನಿರ್ಣಯ ಗಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ “ ಚಕ್ರರಕ್ಷೌತು ತಸ್ಯಾಸ್ತಾಂ ಯುಧಾಮನ್ಯುತ್ತಮೌಜಸೌ || ಧಾತ್ಪರ್ಯಮಾವೇಶ ಮುತೌವಿಶ್ವಾವಸುಪರಾವಸೂ||೨೩|| ಸುತೌತಸ್ಯಮಹಾವೀರ್ಯೌಸತ್ಯಜಿತ್ಪುಷ್ಪತೋಽಭವತ್ || ಸಮಿತ್ರಾಂಶಯುತೋ ವೀರಶ್ಚಿತ್ರಸೇನೋಮಹಾರಥಃ ||೨೪|| ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಿಶ್ವಾವಸು ಎಂಬುವನು ಯುಧಾಮನ್ಯುನೆಂತಲೂ, ಆರ್ಯಮಾವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪರಾವಸು ಎಂಬುವನು ಉತ್ತಮೌಜಸ್ ಎಂತಲೂ, ಮಿತ್ರಾಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚಿತ್ರಸೇನನು ಸತ್ಯಜಿತ್ತೆಂತಲೂ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇವರೆಲ್ಲರು ದೇವಗಂಧರ್ವರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಉಳಿದ ಗಂಧರ್ವರುಗಳೆಲ್ಲರು

ಬಲಿ ನೊದಲು ಗೋಪಾಲರನಿಪರು

ಇಳಿಯೊಳಗೆ ಸೈಳೀಂದ್ರಿ ಸಿಂಗಳಿಯಪ್ಪರಸಿ ಲೆಯು ||

ತಿಲೋತ್ತಮೇಯು ಪೂರ್ವದಲಿ ನಕುಲನ

ಲಲನೆಪಾರ್ವತಿ ಯೆನಿಸುವಳು ಗೋ

ಕುಲದ ಗೋಪಿಯರೆಲ್ಲ ಶಬರೀ ಮುಖ್ಯರಪ್ಪರರು

||೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಉಳಿದಗಂಧರ್ವರುಗಳೆಲ್ಲರೂ=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕ ಗಂಧರ್ವರೆಲ್ಲರೂ, ಬಲಿ ಮೊದಲು ಗೋಪಾಲರೆನಿಸುವರು=ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಖರಾಗಿ ಬಲಿ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವರು. ಇಳಿಯೊಳಗೆ=ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ಸೈಳೇಂದ್ರಿ=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಗಂಧವನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ತ್ರಿವಕ್ರ, ಎಂಬ ಸ್ಮರಂಘ್ರಿಯೂ, ಪಿಂಗಳಾ ಎಂಬ ವೇಶ್ಯಾ ಸ್ತ್ರೀಯೂ, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯರು. ನಕುಲನ, ಲಲನೆ=ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಪಾರ್ವತಿಯು, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ತಿಲೋತ್ತಮೆ ಎನಿಸುವಳು. ಗೋಕುಲದ ಗೋಪಿಯರೆಲ್ಲರೂ, ಶಬರೀ=ರಾಮಾನುಜತಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಳಾದ ಶಬರೀ ಎಂಬಾಕೆಯು, ಮುಖ್ಯರು=ಇವರು ಮೊದಲಾದವರು, ಅಪ್ಸರರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಧಾನ ಗಂಧರ್ವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಗಂಧರ್ವರು ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಬಲ ಮೊದಲಾದ ಗೋಪಾಲಕರಾಗಿ ಕೃಷ್ಣನ ಸೇವಾರ್ಥವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿರುವರು. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪಿಂಗಳೆ ಎಂಬ ವೇಶ್ಯೆಯು ವಿದೇಹ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ, ಕಡೆಗೆ ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದ ವೇಶ್ಯೆಯ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತನ್ನ ಅಂತರ್ಗತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಪತಿ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಆ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೃಷ್ಣಾನುತಾರದಲ್ಲಿ ತ್ರಿವಕ್ರಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಗಂಧವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕೃಷ್ಣನ ಅಂಗಸಂಗವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಳು. ಈಕೆಯು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯು. ಪಿಂಗಳೆಯ ಕಥೆಯನ್ನು ಭಾಗವತದ ಏಕಾದಶಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ನಿರ್ಣಯ ಗಜನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ “ಯಾಪಿಂಗಳಾನ್ಯಭವ ಆತ್ಮನಿ ಸಂಸ್ಥಿತಂ ತಂಸಂಸ್ಕೃತ್ಯ ಕಾಂತಮುರುಗಾಯಮಭೂತ್ತಿವಕ್ರಾ” ಎಂಬ ೨ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ವಿವರಿಸಿರುವರು. ನಕುಲನಿಗೆ ಶಲ್ಯನ ಮಗಳಲ್ಲದೆ ಪಾರ್ವತೀ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಹೆಂಡತಿಯು ಇದ್ದಳು. ಆಕೆಯು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ತಿಲೋತ್ತಮೆ ಎಂಬ ಅಪ್ಸರೆಯು. ಈ ಅರ್ಥವು ನಿರ್ಣಯ ೨೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ “ಪಾರ್ವತೀ ನಕುಲಸ್ಯಾಸೀದ್ಭಾರ್ಯಾ ಪೂರ್ವಂ ತಿಲೋತ್ತಮಾ”

ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಗೋಕುಲದ ಗೋಪಿಯರೆಲ್ಲರೂ ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯರೆಂದು ನಿರ್ದಯ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ, ಭಾಗವತ ದಶಮಸ್ಕಂಧ ದಿಂದಲೂ, ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ನಿರ್ಣಯ ೧೩ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ಗೋ ಪಾಂಗನಾಅಪಿಪುರಾ ವರಮಾಪಿರೇ ಯತ್ || ಸಂಸ್ಕಾರತಃ ಪ್ರಥಮಮೇವ ಸುಸಂಗಮೋನೋ ಭೂಯಾತ್ತವೇತಿ ಪರಮಸ್ವರಃ ಪುರಾ ಯಾಃ ||೫೧|| ” ಗೋಪಿಕಾ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರಾದ ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯರು. ಇವರು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ “ನಿನಗೆ ಉಪನಯನವಾ ಗುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ನಿನ್ನ ಅಂಗ ಸಂಗವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ವರವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರು.” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ, ಗೋಪಿಯರೆಲ್ಲರೂ ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯರೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಮತ್ತೂ ಶಬ ರಿಯು ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯ ೫ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ “ದೃಷ್ಟ್ವಾತ ಮೇವಶಬರೀ ಪರಮಂಹರಿಂಚ ಜ್ಞಾತ್ವಾವಿವೇಶದಹನಂ ಪುರತೋಸ್ಯ ತಸ್ಮೈ || ಪ್ರಾದಾತ್ಸ್ವಲೋಕಮಿಮಮೇವಚ ಸಾಪ್ರತೀಕ್ಷ್ಯ ಪೂರ್ವಮತಂ ಗವಚನೇ ನವನೇತ್ರಸಾಭೂತ್ || ೪೪ || ಶಾಪಾದ್ವರಾಪ್ಸಸಮೇವಹಿತಾಂ ವಿಮೋಚ್ಯಶಚ್ಯಾಕೃತಾತ್ಸತಿ | ಪುರಸ್ತ್ವತಿ ದರ್ಪಹೇತೋಃ” ಶ್ರೀರಾಮನು ದಂಡಕಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ಹುಡುಕುವ ನಿಮಿತ್ತಮಾಡಿ ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ಶಬರಿಯು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕಂಡು ತಾನು ರುಚಿ ನೋಡಿ, ರುಚಿಯಾದುದೆಂದು ತಿಳಿದ ಫಲಾದಿಗಳನ್ನು ರಾಮನಿಗೆಂದು ತೆಗೆದು ಇಟ್ಟಿದ್ದುದನ್ನು ಶ್ರೀ ರಾಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಶ್ರೀರಾಮನ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಪ್ರವೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿದಳು. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಲೋಕವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಆಕೆಯು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮಳಾದ ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯು ; ಒಂದು ದಿವಸ ದೇವೇಂದ್ರನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ, ಶಚಿದೇವಿಯ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ, ಈ ಅಪ್ಸರಿಯು ಅತಿ ದರ್ಪವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲು ಶಚಿಯು ಕೋಪದಿಂದ ಶಾಪವನ್ನಿತ್ತಳು. ಆ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದಳು. ಶ್ರೀರಾಮದೇವರು ಶಾಪದಿಂದ ವಿಮೋಚನ ಮಾಡಿಸಿದರೆಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡತಿಯರಾದ ೧೬,೧೦೦ ಮಂದಿ ಯರ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ಕೃಷ್ಣವರ್ತಮಾನ ಸುತರೊಳಗೆ ಶತ
 ದ್ವೈಷ್ಟ್ಯಸಾವಿರಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರ
 ವಿಷ್ಟ್ಯಳಾಗಿ ರಮಾಂಬ ತತ್ತನಾಮರೂಪದಲಿ ||
 ಕೃಷ್ಣಮಹಿಷಿಯರೊಳಗೆ ಯಿಷ್ಟಳು
 ತ್ವಷ್ಟ್ಯ ಪುತ್ರಿ ಕಶೇರು ಇವರೊಳು
 ಶ್ರೀಷ್ಠಳೆನಿಸಳು ಉಳಿದ ಋಷಿಗಣ ಗೋಪಿಕಾ ಸಮರು ||೪೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಕೃಷ್ಣವರ್ತಮಾನ=ಅಗ್ನಿಯು, ಸುತರೊಳಗೆ=ಮಕ್ಕಳ
 ಪೈಕಿ, ಶತದ್ವೈಷ್ಟ್ಯಸಾವಿರಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ=ಹದಿನಾರುಸಾವಿರದ ನೂರೆಂಟು ಸ್ತ್ರೀ
 ಯರಾದ ಕೃಷ್ಣಮಹಿಷಿಯರೊಳಗೆ, ರಮಾಂಬ=ರಮಾದೇವಿಯರು, ತತ್ತ
 ನಾಮರೂಪದಲಿ-ಆಯಾ ಹೆಸರು ಆಯಾ ರೂಪಗಳಿಂದ ಪ್ರವಿಷ್ಟರಾಗಿ,
 ಇಷ್ಟಳು=ಇವನರು. ಇವರೊಳು, ತ್ವಷ್ಟ್ಯಪುತ್ರಿ-ತ್ವಷ್ಟ್ಯವಿನ ಮಗಳಾದ,
 ಕಶೇರು-ಕಶೇರು ಎಂಬಾಕೆಯು ಶ್ರೀಷ್ಠಳೆನಿಸುವಳು. ಉಳಿದ ಋಷಿಗಣ-
 ಕಶೇರು ಒಬ್ಬಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡತಿಯರಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ
 ಅಗ್ನಿ ಪುತ್ರರಾದ ಋಷಿಗಣರು, ಗೋಪಿಕಾಸಮರು=ಗೋಪಿಕಾ ಸ್ತ್ರೀಯ
 ರಿಗೆ ಸಮರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಕೃಷ್ಣಪತ್ತಿಯರಾದ ಹದಿನಾರುಸಾವಿರದ ನೂರುಮಂ
 ದಿಯರು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಪುತ್ರರಾದ ಋಷಿಗಳು, ಕೃಷ್ಣನ ಅಂಗಸಂಗದ
 ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ವರ ಪಡೆದು ಸ್ತ್ರೀಯರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಶ್ರೀಕೃ
 ಷ್ಣನಿಗೆ ಪತ್ತಿಯರಾದರು. ಇವರ ಪೈಕಿ ತ್ವಷ್ಟ್ಯನ ಮಗಳಾದ ಕಶೇರು ಎಂ
 ಬಾಕೆಯು ಶ್ರೀಷ್ಠಳು. ಉಳಿದವರೆಲ್ಲರೂ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಸಮರೆಂ
 ದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಈ ಅರ್ಥವು ನಿರ್ಣಯ ೨೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನರಕ
 ಸುರನನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡಿ ಆನನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಂಧನ:ಲ್ಲಿದ್ದ ಹದಿನಾರು
 ಸಾವಿರದನೂರು ರಾಜಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನೆಂಬ ಘಟ್ಟ
 ದಲ್ಲಿ “ ದ್ವೈಷ್ಟ್ಯವ್ಯಸಹಸ್ರಾಣಿಶತಂಚ ರೂಪಶೀಲಾದಾರಾಃ ಅಕ್ಷತಾಃ ಸದ್ವೃತ
 ಸ್ಥಾಃ | ಕಾಶ್ಚಿತ್ತತ್ಸಾರ್ಥ ದೇವಗಂಧರ್ವಕನ್ಯಾಃ ತಾಸಾಂ ಪ್ರಧಾನಾತ್ವಷ್ಟ್ಯ
 ಪುತ್ರೀ ಕಶೇರುಃ ||112|| ಪುತ್ರಾಗ್ನಿಃ ಪೂರ್ವಮಾಸಂಶ್ಚ ತೇಥ ಸ್ತ್ರೀತ್ವವ್ರಾ
 ಪ್ತೈಶ್ಚ ಚಕೃರುಗ್ರಂ ತಪಶ್ಚ || ಭಾರ್ಯಾತ್ವಾರ್ಥೇ ವಾಸುದೇವಸ್ಯಯೋಷಿ
 ತ್ತನುಂತಾಸಾಮಿಚ್ಛತೀನಾಂ ಸಮಾರಃ ||113|| ಆದಾಗ್ನಿರಃ ತಪಸಾರಾಧಿತಃ
 ಸ್ತ್ರೀಭೂತಾಸ್ತೇ ಬದರೀಂ ಸಂಪ್ರಜಗ್ಮುಃ | ನಾರಾಯಣಂ ತತ್ಕೃ

ಶ್ರೂಷಮಾಣಾಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಾಪ್ಸರಸ್ತ್ವಂ ರಾಜಕುಲೇಷುಜಾತಾಃ ||114|| *
 ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನರಕಾಸುರನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರುನ್ಮರಾದ, ರೂಪಶೀಲ ಗುಣ
 ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹದಿನಾರುಸಾವಿರದ ನೂರು ಮಂದಿ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಕಂಡ
 ರು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಸದ್ವ್ರತ ಉಳ್ಳವರಾಗಿಯೂ, ಕನ್ಯೆಯರಾಗಿಯೂ ಇದ್ದ
 ರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ದೇವಕನ್ಯೆಯರಾಗಿಯೂ, ಕೆಲವರು ಗಂಧರ್ವ ಕ
 ನ್ಯೆಯರಾಗಿಯೂ, ಕೆಲವರು ರಾಜಕನ್ಯೆಯರಾಗಿಯೂ ಇದ್ದರು. ಇವರ
 ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತ್ವಷ್ಟುನೆಂಬ ಸೂರ್ಯ ಪುತ್ರಿಯಾದ ಕಶೇರು ಎಂಬಾಕೆಯು ಶ್ರೀ
 ಹೃಷೀನಿಸುವಳು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿದೇವರ ಮಕ್ಕಳು ಇವ
 ರು ಸ್ತ್ರೀತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪತಿಯಾಗಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶ
 ದಿಂದ ವಾಯುದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು ಉಗ್ರವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿದರು.
 ಆಗ ವಾಯುದೇವರು ಅವರ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿ ವರವನ್ನಿತ್ತರು
 ಆಗ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಸ್ತ್ರೀತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಬದರಿಕಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ
 ನಾರಾಯಣದೇವರನ್ನು ಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ
 ತವನಂತರದಲ್ಲಿ ರಾಜಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದರು. “ ಕಾಶ್ಚಿತ್ಸ್ವರ್ಗೇ ತಾನಿಶಾ
 ಮೈವಕೃಷ್ಣಂವವ್ಯಃ ಪತಿಸರ್ವಗುಣಾಭಿರಾಪುಂ || ಅಜಾನದೇವೈಃ ಸರ್ವ
 ಗುಣೈಃ ಸಮಸ್ತಾಃ ಸ್ವಭಾವತೋರ್ಥೇಂದಿರಾವೇಶತೋತಃ ||115|| ಗುಣಾ
 ಧಿಕಾಸ್ತಾಃ ಶಿಬಿಕಾಸು ಕೃಷ್ಣಃ ಆರೋಪಯಿತ್ವಾಪ್ರಾಹಿಣೋದ್ವಾರವಶೈಶ್ಚಿ
 ಕೆಲವರು ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಃಹಿಮೆಯನ್ನು
 ಕೇಳಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಮಗೆ ಪತಿಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡರು. ಇವ
 ರೆಲ್ಲರೂ ವಿಶೇಷವಾದ ರಮಾದೇವಿಯರ ಅವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಅಜಾನದೇವ
 ತೆಗಳಿಗೆ ಸಮರಾಗಿದ್ದರು. ರಮಾವೇಶದಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲರಲ್ಲೂ ಅಧಿಕವಾದಗುಣ
 ಗಳಿದ್ದವು. ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಾಲಕಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿ ದ್ವಾರವತಿಗೆ
 ಕಳುಹಿಸಿದನೆಂಬ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವೆದು.

ಅನತಾರಿಕ. — ಅಜಾನದೇವತೆಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. —

ಸೂನುಗಳು ಯೆನಿಸುವರು ದೇವಕ್ಕೆ

ಶಾನುವಿಗೆ. ಕೃತುಸಿಂಧು ಶುಚಿಪವ

ಮಾನ ಕೌಶಿಕರೈದು ತುಂಬರು ಊರ್ವಶೀಶತರೂ ||

ಮೇನಕೀ ಋಷಿರಾಯರುಗಳಾ

ಜಾನಸುರರಿಗೆ ಸಮರಿಸಿಪರು ಸು

ರಾಣಕರಸಾಖ್ಯಾತದಿವಿಜರ ಜನಕರಿಸುವರು ||೪೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ದೇವಕೃಶಾನುವಿಗೆ=ಅಗ್ನಿದೇವರಿಗೆ, ಕ್ರತು, ಸಿಂಧು, ಶುಚಿ, ಪವಮಾನ, ಕೌಶಿಕರೆಂದು, ಐದು=೫ ಜನರು, ಸೂನುಗಳು ಎನಿಸುವರು=ಮಕ್ಕಳೆನಿಸುವರು. ಇವರೈದು ಜನರು, ತುಂಬರುತತರು=ತುಂಬರು ಮೊದಲಾದ ನೂರು ಗಂಧರ್ವರು, ಊರ್ವಶೀತತರು-ಊರ್ವಶೀ ಮೊದಲಾದ ನೂರು ಅಪ್ಸರರು, ಮೇನಕೇ=ಮೇನಕೇ ಮೊದಲಾದವರು, ಋಷಿ=ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಶಿಷ್ಠಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಋಷಿಗಳು, ರಾಯರುಗಳು=ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಿಯವ್ರತಾದಿಗಳು ಹೊರತು ಉಳಿದ ರಾಜರುಗಳು; ಆಜಾನಸುರರಿಗೆ=ಆಜಾನದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಸಮರಿಸಿಪರು. ಸುರಾಣಕರು-ಆಜಾನಜರಲ್ಲಿ ಅಖ್ಯಾತರೆಂಬ ದೇವತಾ ಸಮೂಹವು, ಅನಾಖ್ಯಾದಿವಿಜರ=ಅಪ್ರಖ್ಯಾತ ದೇವತೆಗಳ, ಜನಕರಿಸುವರು=ತಂದೆ ಎನಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಅಗ್ನಿದೇವರಿಗೆ ಕ್ರತು, ಸಿಂಧು, ಶುಚಿ, ಪವಮಾನ, ಕೌಶಿಕರೆಂದು ಐದು ಮಕ್ಕಳಿರುವರು. ಇವರೈದು ತುಂಬರು ಮೊದಲಾದ ಗಂಧರ್ವರು ನೂರು, ಊರ್ವಶೀ ಮೊದಲಾದ ಅಪ್ಸರರು ನೂರು, ಮೇನಕೆ, ವಶಿಷ್ಠಾದಿಗಳು ಹೊರತು ಉಳಿದ ಋಷಿಗಳು, ಪ್ರಿಯವ್ರತಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ರಾಜರುಗಳು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಆಜಾನಜರಿಸುವರು. ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ, “ ಪವಮಾನಕ್ರತೌ ದ್ವಿಪ್ರಾಕ್ ಪವಮಾನೋಗ್ನಿ ಜಃ ಸ್ತೃತಃ ಕೌಶಿಕೋಧಾಗ್ನಿ ಜಃ ಸಿಂಧುಃ ಶುಚಿಃ ಪ್ರಾಕ್ ಶುಚಿರಗ್ನಿ ಜಃ || ತುಂಬರ್ವಾದಿತ ತಂಚೈವಊರ್ವಶ್ಯಾದ್ಯಪ್ಸರಾಸ್ತಥಾ || ಋಷಯಶ್ಚ ವಶಿಷ್ಠಾದೀನೃತೇ ಆಜಾನಜಾಃ ಸ್ತೃತಾಃ ” ಪವಮಾನನೆಂಬ ಅಗ್ನಿಗೆ ಪವಮಾನ, ಕ್ರಧರೆಂಬಿಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳು. ಕೌಶಿಕ, ಸಿಂಧುವೆಂಬಿಬ್ಬರು ಅಗ್ನಿಯ ಮಕ್ಕಳು. ಶುಚಿ ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಗೆ ಶುಚಿ ಎಂಬ ಮಗನೊಬ್ಬನು ಅಂತು ಐವರು ಅಗ್ನಿ ಪುತ್ರರು. ತುಂಬರು ಮೊದಲಾದ ನೂರು ಗಂಧರ್ವರು, ಉರ್ವಶೀ, ಮೇನಕೆ ಮೊದಲಾದ ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯರು ನೂರು, ವಶಿಷ್ಠಾದಿ ಉತ್ತಮ ಗಣದಲ್ಲಿ ಶೇರಿದ ಋಷಿಗಳ ಹೊರತು ಉಳಿದ ಋಷಿಗಳು, ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಆಜಾನ ದೇವತೆಗಳೆನಿಸುವರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಮೇಲಿನ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವದು. ಸುರಾಣಕ ಅಂದರೆ, ಸುರಾಣಕರೆಂದು ದೈತ್ಯ ಗುಂಪು ಒಂದು ಉಂಟೆಂದು “ ಸುರಾಣಕಾಂಸ್ತಮೋನೇತುಂತತ್ಯಾಚೇವಸಜಾನಕೀಂ

ಸುರಾಣಕರೆಂಬ ದೈತ್ಯ ಸಮೂಹವನ್ನು ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದಂತೆ ತೋರಿದರೆಂಬ ವಚನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸುರಾಣಕರನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಸುರಾಣಕ ಅಂದರೆ ದೇವತಾ ಸಮೂಹವೆಂದರ್ಥ. ಈ ದೇವತಾ ಸಮೂಹದವರು ಆಜಾನರಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಅನಾಖ್ಯಾತ (ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ) ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತಂದೆ ಎನಿಸುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಉಳಿದ ಆಜಾನರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ, ಅವರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪಾವಕರಗಿಂದಧಮರೆನಿಸುವ
 ದೇವಕುಲಜಾನಾಖ್ಯ ಸುರಗಣ
 ಕೋವಿದರು ನಾನಾಸುವಿದ್ಯದಿ ಸೋತ್ತಮರನಿತ್ಯಾ |
 ಸೇವಿಪರು ಸದ್ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ
 ಸ್ವಾವರರಿಗುಪದೇಶಿಸುವರು ನಿ
 ರಾವಲಂಃನ ವಿಮಲಗುಣಗಳ ಪ್ರತಿದಿವಸದಲ್ಲಿ ||೪೬||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ದೇವಕುಲ=ದೇವತಾ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗದ ಅನಾಖ್ಯಾತರೆಂಬುವರು, ಪಾವಕರಗಿಂದ=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಅಗ್ನಿಗಳಗಿಂತಲೂ, ಅಧಮರೆನಿಸುವ=ಅಧಮರೆನಿಸುವರು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ, ನಾನಾಸುವಿದ್ಯದಿ=ನಾನಾ ವಿಧವಾದ ಉತ್ತಮ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ, ಕೋವಿದರು=ಜ್ಞಾನಿಗಳೆನಿಸುವರು. ನಿತ್ಯ=ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ, ಸೋತ್ತಮರ-ತಮಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರನ್ನು ಸದ್ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ ಸೇವಿಪರು. ನಿರಾವಲಂಬನ=ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಯಾರನ್ನೂ ಆಶ್ರಯಿಸದ ಜಗದೀಶ್ವರನ, ವಿಮಲಗುಣಗಳ=ನಿರ್ಮಲವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು, ಪ್ರತಿದಿವಸದಲ್ಲಿಯೂ, ಸ್ವಾವರರಿಗೆ-ತಮಗಿಂತಲೂ ಕಮ್ಮಿಯಾದವರಿಗೆ, ಉಪದೇಶಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಅಗ್ನಿಗಿಂತಲೂ ಅನಾಖ್ಯಾತರಾದ ಆಜಾನರರು ಅಧಮರೆನಿಸುವರು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸಕಲ ವಿದ್ಯಾಪಾರಂಗತರಾಗಿ ತಮಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರನ್ನು ಉತ್ತಮವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಜಗದೀಶ್ವರನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ತಮಗಿಂತಲೂ ಅಧಮರಾದ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆಯುವರು.

ವಿರೋಧ ಚಿಂತಿಸಬಾರದು. ಸಕೇಂದರೆ ; ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ನ ವಾಕ್ಯ “ ಉಕ್ತ ಸಂಖ್ಯಾಧಿಕತೆತ್ತೋಕ್ತಿರ್ಯಾನಾನ್ವೇಷ ಪಿರೇಷತಃ || ತಂದಶಸಹಸ್ರಂಚ ನೈವ ತನ್ಮತ್ತವಾಚಕಂ || ಅವಿರೋಧಸ್ತತ್ಪೂಜ್ಞೀಯೋ ನಾನಾವಾಕ್ಯೇಷುರ್ವ ೯೩” ೧೧, ೧೨೦, ೧೦೦೦ ಮೊದಲಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳು ೧೦,೧೦೦ ಎಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ೧೦ ಎಂದೂ, ೧೦೦ ಎಂದೂ ಅನಂತ ಸಂಖ್ಯೆಯ ವಾಚಕ ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದರಿಂದ ಉಕ್ತವಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಅವಿರೋಧ ವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸಿ ಅರ್ಥ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಎರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ವರಿಹಾರವಾ ಗುವುದು. ಓಗೇ ಆರ್ಥಮಾಡುವುದೆ ಸಾಧುಜನ ಸಮ್ಮತವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅಪಕಾರಿಕೆ.—ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಇವರುಮುಕ್ತಿಗಿಯೋಗ್ಯರೆಂಬರು
 ಶ್ರವಣಮನನಾದಿಗಳ ಪರಮೋ
 ತ್ಸವದಿ ಮಾಡತ ಕೇಳಿನಲಿಯುತ ಧರ್ಮಕಾಮಾರ್ಥ ||
 ತ್ರಿವಿಧಫಲಗಳಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಶ್ರೀ
 ಪವನಮುಖ ದೇವಾಂತರಾತ್ಮಕ
 ಪ್ರವರತಮು ಶಿಷ್ಟೇಷ್ಟದಾಯಕನೆಂದುಸ್ಮರಿಸುವರು ||೫೧||

ಪದಾರ್ಥ : ಶ್ರವಣಮನನಾದಿಗಳ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಕೇಳುವುದು, ಕೇಳಿದುದನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಇವೆರಡನ್ನು, ಪರಮೋತ್ಸವದಿ=ಪರಮಾನಂದದಿಂದ (ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಅನಂದ ಪಡುವಂತೆ ಎಂದರ್ಥ) ಮಾಡುತ್ತ, ಕೇಳಿ=ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ಕೂ ಡಲಿ ಅನಂದದಿಂದ, ನಲಿಯುತ=ನರ್ತನೆ ಮಾಡುತ್ತ, ದೆರ್ಮ ಕಾಮ, ಅರ್ಥ, ತ್ರಿವಿಧಫಲಗಳ=ಈ ಮೂವು ವಿಧವಾದ ಫಲಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ, ಶ್ರೀ= ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು, ಪವನ=ವಾಯು ದೇವರು, ಮುಖ=ಇವರೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವ=ದೇವತೆಗಳ, ಅಂತರಾತ್ಮಕ=ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ, ಪ್ರವರತಮು=ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಕಿಂತಲೂ, ಶ್ರೇಷ್ಟತಮನಾದ ಅಥವಾ ಶ್ರೀ ಪವನಮುಖದೇವಾಂತ ರಾತ್ಮಕ ಪ್ರವರತಮು=ಶ್ರೀ ವಾಯುದೇವರು ಮೊದಲಾದ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಪ್ರವರತಮನೆಂದರೆ=ಶ್ರೇಷ್ಟತಮನಾದ, ಶಿಷ್ಟೇಷ್ಟದಾಯಕ=

ಶಿಷ್ಯರಾದ ಭಗವತ್ಪುತ್ರರ ಇಷ್ಟಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವವನು ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಎಂದು ಸ್ಮರಿಸುವವರು, ಇವರು=ಇಂತಹಾ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳವರೇ, ಮುಕ್ತಿಗೆ ಯೋಗ್ಯರೆಂಬರು=ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರೆಂದು ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಬಹು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಶ್ರವಣ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದುದನ್ನು ಮನನ ಮಾಡಿ, ಆನಂದದಿಂದ ಮೈಮರತು ಕುಣಿಯುತ್ತಾ, ಮನನಾದಿ ಎಂಬ ಆದಿ ಶಬ್ದದಿಂದ, ಕೀರ್ತನೆ, ಸ್ಮರಣೆ ಮೊದಲಾದ ಲ ವಿಧ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. “ ಶ್ರವಣಂ, ಕೀರ್ತನಂ, ವಿಷ್ಣೋಃಸ್ವರಣಂ, ಪಾದರ್ಪಣಂ, ಅರ್ಚನಂ, ವಂದನಂ, ದಾಸ್ಯಂ, ಸಖ್ಯಂ, ಆತ್ಮನಿವೇದನಂ ” || ಎಂಬ ವಿಧ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಾ ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮಗಳೆಂಬ ಮೂರು ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೇಡದೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ, ಸಕಲ ದೇವತಾ ಶ್ರೇಷ್ಠತಮನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಭಕ್ತರ ಇಷ್ಟಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವನೆಂದು ಸರ್ವದಾ ಹರಿಯನ್ನು ಮರೆಯದೆ ಚಿಂತಿಸುವವರಾರೋ, ಅವರಿ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರೆಂದು ವಿಷ್ಣು ರಹಸ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ದಾನಾಪ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಿಗಳುಗುಣದೋ

ಷಾತ್ಮಕರು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದಿವಿಜರು

ಭೃತ್ಯರೆಂಬರು ರಾಜನೋಷಾದಿಯಲಿ ಹರಿಯೆಂಬ ||

ಕೃತ್ತಿವಾಸನುಬ್ರಹ್ಮಶ್ರೀವಿ

ಷ್ಣುತ್ವಯರು ಸಮದಾಃಖಸುಖವು

ತ್ವತ್ತಿಮೃತಿಭಯಪೇಳುವರು ಅವತಾರಗಳಿಗೆಸದಾ ||೫೨||

ಪದಾರ್ಥ.—ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿಗಳು=ರಾಜಸರಾದ ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಿ ಜೀವಿಗಳು, ಗುಣದೋಷಾತ್ಮಕರು=ಗುಣದೋಷ ಮಿಶ್ರವಾದ ಸ್ವಭಾವ ಉಳ್ಳವರು. ಇವರು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮವು ಹೇಗೆಂದರೆ :—ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ

ದಿವಿಗರು=ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು, ಭೃತ್ಯರೆಂಬರು=ಪರಮಾತ್ಮನ ಪರಿವಾರ ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಹೇಳುವರು, ಆದರೂ, ಹರಿಯು, ರಾಜನೋಪಾದಿಯಲಿ=ರಾಜನು ಹೇಗೆ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆಧಿಸತಿಯೋ ಹಾಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಅಧಿಸತಿಯು, ಎಂಬ=ಅನ್ನುವರು. ಕೃತ್ತಿವಾಸನು=ಚರ್ಮನೇ ವಸ್ತ್ರವಾಗುಳ್ಳ ರುದ್ರದೇವರೂ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುತ್ರಯರು=ಇವರು ಮೂವರೂ, ಸನು=ಸನುಗು, ಅವತಾರಗಳಿಗೆ=ಪರಮಾತ್ಮನ ರಾಮ ಕೃಷ್ಣಾದಿ ಅವತಾರಗಳಿಗೆ, ಸದಾ=ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ, ದುಃಖ, ಸುಖ, ಉತ್ಪತ್ತಿ=ಹುಟ್ಟುವುದು, ಮೃತಿ=ನಾಶಹೊಂದುವುದು, ಭಯ ಇವುಗಳು ಉಂಟೆಂದು ಪೇಳುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಸಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಿಗಳು ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಗುಣದೋಷ ಮಿಶ್ರವಾದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವರು. ಇವರ ಉಪಾಸನೆಯ ಪ್ರಕಾರವು, “ತತ್ರ ಸಂಸೃತಿಬದ್ಧಾಸ್ತು ಗುಣದೋಷೋಭಯಾತ್ಯಕಾಃ || ತತ್ರೋಚ್ಚಾರಾಜವದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವಾಧಿಕೈತುಸಂಶಯಾಃ || ಜಾಸಂತ್ಯಧಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವಾನಾಂನರಿವ ರತಾಃ” ಸಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಿಗಳೆಂಬವರು ಗುಣದೋಷಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಮಿಶ್ರವಾದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವರು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಸಾಧಾರಣ ಒಬ್ಬ ರಾಜನಂತೆ ಪ್ರಜಾಧಿಸತಿ ಎಂದು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿದಿರುವರು. ಅಂದರೆ ರಾಜನಿಗೆ ಮೇಲೆ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಹೇಗಿರುವನೋ ಹಾಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಪ್ರೇರಕರು ಇರಬಹುದು ಎಂದು ಸರ್ವಾಧಿಕೈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯಗ್ರಸ್ತರಾಗಿರುವರು. ಆದರೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪರಿವಾರರೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವರು. ಎಂಬ ಸತ್ತತ್ವರತ್ನಮಾಲೆಯ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ರುದ್ರದೇವರು, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಇವರು ಮೂವರೂ ಸನುರು; ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖ, ದುಃಖ, ಉತ್ಪತ್ತಿ, ನಾಶ, ಭಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳುಂಟೆಂದು ಭಾವಿಸುವರು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಇವರಿಗೆ ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರ ರೂಪವಾದ ಸಾಂತಾನಿಕ ಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದು, ಅಲ್ಲಿ ಸುಖ, ದುಃಖ ಮಿಶ್ರ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಅಧಮರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತಾರತಮ್ಯಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ
 ಸೂರಿಗಳನಿಂದಿಸುತ ನಿತ್ಯದಿ
 ತೋರುತಿಪ್ಪರು ಸುಜನದೋಪಾದಿಯಲಿ ನರರೊಳಗೆ ||
 ಕ್ರೂರಕರ್ಮಸಕ್ತರಾಗಿ ತ
 ರೀರಪೋಷಣೆಗೋಸುಗದಿ ಸಂ
 ಚಾರಮಾಳ್ವರು ಅನ್ಯದೇವತೆ ನೀಚರಾಲಯದಿ ||೫೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ತಾರತಮ್ಯಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ=ಇವರು ಉತ್ತಮರು, ಇವರು ನೀಚರೆಂಬ ತಾರತಮ್ಯಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ, ಸೂರಿಗಳ=ಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ವಿತ್ಯದಿ, ನಿಂದಿಸುತ=ದೂಷಿಸುತ್ತ, ನರರೊಳಗೆ=ಮನುಷ್ಯರೊಳಗೆ, ಸುಜನರೋಪಾದಿಯಲಿ=ಬಹು ಯೋಗ್ಯರಾದ ಸಾಧುಜನರಂತೆ ತೋರುತಿಪ್ಪರು, ಕ್ರೂರಕರ್ಮಸಕ್ತರಾಗಿ=ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ ಭಜನೆ ಮೊದಲಾದ ಕ್ಷಾರಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿ, ಶರೀರಪೋಷಣೆಗೋಸುಗದಿ=ತಮ್ಮ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿಸಿಕೊಂಡು ದೇಹವನ್ನು ಪೋಷಣೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿ, ಅನ್ಯದೇವತೆನೀಚರಾಲಯದಿ=ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀಚರಾದ ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆಗಳ ಆಲಯಗಳಲ್ಲೂ, ಅಥವಾ ಅನ್ಯದೇವತೆಗಳ ಆಲಯವೂ, ದುಡ್ಡಿಗೋಸ್ಕರ ನೀಚ ಜನರ ಮನೆಗಳು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರಮಾಳ್ವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಮನುಷ್ಯಾಧಮರು, ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರನ್ನು ದೂಷಿಸುತ್ತಾ ನೋಡಿದ ಜನರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಬಹು ಜ್ಞಾನಿಗಳಂತೆಯೂ, ತಪಸ್ವಿಗಳಂತೆಯೂ ತೋರಿಕೊಳ್ಳರು. ಅವರ ಕೆಲಸವೆಲ್ಲವೂ ಕ್ಷಾರಕರ್ಮವಾಗಿರುವುದು ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆಗಳ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಹೊಟ್ಟೆಗೋಸ್ಕರ ನೀಚ ಜನರ ಮನೆಮನೆ ತಿರುಗುತ್ತಿರುವರು. “ಯಸ್ತಾನ್ ದ್ವೇಷಿಸ್ವಿಸಮಾಂದ್ವೇಷಿಸ್ವ ಯಸ್ತಾನಸು ಸಮಾಮನು” ಎಂಬ ಗೀತಾವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಹರಿಭಕ್ತರ ದ್ವೇಷ ಮಾಡುವವರು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲೂ ದ್ವೇಷ ಮಾಡೇ ಮಾಡುವರು. ಅದರಿಂದ ಆಧೋಗತಿಯೇ ಪಾಪಿಯಾಗುವುದೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ—ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತಾ ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯವೆಂಬ ರತ್ನನಾಲಿಕೆಯನ್ನು ಹರಿವಾಯುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

ದಶಪ್ರಮತಿಯ ಮತಾಬ್ಧಿಯೊಳು ಸುಮು-

ನಸರೆನಿಪ ರತ್ನಗಳನವಲೋ

ಕಿಸಿ ತೆಗೆದು ಪ್ರಾಕೃತ ಸುಭಾಷಾತಂತುಗಳ ರಚಿಸಿ ||

ಅಸುಪತಿ ಶ್ರೀರಮಣಗೆ ಸಮ-

ರ್ಪಿಸಿದೆ ಸಜ್ಜನರಿದನು ಸಂತೋ-

ಷಿಸಲಿ ದೋಷಗಳೆಣಿಸದಲೆ ಕಾರುಣ್ಯದಲಿ ನಿತ್ಯ || ೫೪ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ—ದಶಪ್ರಮತಿಯ ಮತ=ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮತವೆಂಬ, ಅಬ್ಧಿಯೊಳು=ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಸುಮನಸರೆನಿಪ=ದೇವತೆಗಳೆಂಬ ರತ್ನಗಳನ್ನು, ಅವಲೋಕಿಸಿ=ಹುಡುಕಿ ತೆಗೆದು ಪ್ರಾಕೃತಸುಭಾಷಾಂತತುಗಳ=ಪ್ರಾಕೃತವೆನಿಸುವ ಉತ್ತಮವಾದ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಎಂಬ ದಾರದಲ್ಲಿ ಪೋಣಿಸಿ, ರಚಿಸಿ=ವಾಲೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಅಸುಪತಿ=ಪ್ರಾಣಪತಿಯಾದ, ಶ್ರೀರಮಣಗೆ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದೆ; ಸಜ್ಜನರು, ದೋಷಗಳೆಣಿಸದಲೆ, ಕಾರುಣ್ಯದಲಿ=ಇದರಲ್ಲಿ ಏನು ದೋಷಗಳಿದ್ದರೂ ಅವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಾರದೆ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ಸಂತೋಷಿಸಲಿ.

ಅವತಾರಿಕೆ—ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧಾರಣೆಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತಾ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಸಂಕೋಚವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನಿರುಪಮ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಲಳುನಿೂ

ಸರಸಿಜೋದ್ಭವ ವಾಯು ವಾಣೀ

ಗರುಡ ಷಣ್ಮಹಿಸಿಯರು ಪಾರ್ಶ್ವತಿ ಶಕ್ರ ಸ್ಮರ ಪ್ರಾಣ ||

ಗುರುಬೃಹಸ್ಪತಿ ಪ್ರವಹ ಸೂರ್ಯನು

ವರುಣ ನಾರದ ವಹ್ನಿ ಸಪ್ತಂ-

ಗಿರರು ಮಿತ್ರ ಗಣೇಶ ಪೃಥು ಗಂಗಾ ಪ್ತಾಹಾ ಬುಧನು || ೫೫ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ—ನಿರುಪಮ=ಉಪಮಾನವಿಲ್ಲದವನಾದ (ಸಮರಹಿತನಾದ) ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು, ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಸರಸಿಜೋದ್ಭವ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ವಾಯು, ವಾಣೀ=ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತಿಯರು, ಗರುಡ=ಗರುಡ ಶೇಷ ರುದ್ರರು, ಷಣ್ಮಹಿಸಿಯರು=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡತಿಯರಾದ ಜಾಂಬವತೀ ಮೊದಲಾದ 6 ಸ್ತ್ರೀಯರು,

ಪಾರ್ವತಿ=ಸೌಪರ್ಣೀ, ವಾರುಣೀ ಪಾರ್ವತೀ ಇವರು ಮೂವರು ಶಕ್ರ= ದೇವೇಂದ್ರನು, ಸ್ಮರ=ಮನ್ಮಥನು, ಪ್ರಾಣ=ಅಹಂಕಾರಿಕ ಪ್ರಾಣನು, ಗುರು, ಬೃಹಸ್ಪತಿ, ಪ್ರವಹ, ಸೂರ್ಯನು, ವರುಣ, ನಾರದ, ವಹ್ನಿ=ಅಗ್ನಿಯು, ಸಪ್ತಾಂಗಿರರು=ಅಂಗಿರ, ವಶಿಷ್ಠ ಮೊದಲಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳು ಏಳು ಜನರು, ಮಿತ್ರ-ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನು, ಗಣೇಶ, ಪೃಥು=ಪೃಥು ಮೊದಲಾದ ಜಕ್ರವರ್ತಿ ರಾಜರುಗಳು, ಗಂಗಾ, ಸ್ವಾಹಾ, ಬುಧನು.

ತರಣಿತನಯ ಶನೈಶ್ಚರನು ಪು.

ಷೈರನಜಾನಜ ಚಿರಪಿತರು ಗಂ.

ಧರುವರೀವರು ದೇವ ಮಾನುಷ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು ||

ನರರೊಳುತ್ತಮ ಮಧ್ಯಮಾಧಮ

ಕರೆಸುವರು ಮಧ್ಯೋತ್ತಮರು ಯಾ.

ರೆರಡು ಜನ ಕೈವಲ್ಯ ಮಾರ್ಗಸ್ಥರೆಂದಾ ನಮಿಪೆ || ೫೬ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ—ತರಣಿತನಯ=ಸೂರ್ಯನ ಮ ಗ ನಾ ದ, ಶನೈಶ್ಚರನು, ಪುಷ್ಕರ, ಅಜಾನಜ=ಅಜಾನಜ ದೇವತೆಗಳು, ಚಿರಪಿತರು, ದೇವಮಾನುಷ ಗಂಧರ್ವರೀವರು=ದೇವಗಂಧರ್ವರು, ಮನುಷ್ಯ ಗಂಧರ್ವರು, ಜಕ್ರವರ್ತಿ ಗಳು, ನರರೊಳುತ್ತಮ=ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು, ಮಧ್ಯಮರು, ಅಧಮರು, ಕರೆಸುವರು=ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರು, ಇವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯ ಗಂಧರ್ವರು, ಮನುಷ್ಯ ಜಕ್ರವರ್ತಿಗಳು, ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು, ಮನುಷ್ಯ ಮಧ್ಯಮರು, ಹೀಗೆ ಈರೆರಡು ಜನ=ಈ ೪ ಪ್ರಕಾರವುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯ ಸಂಬಂಧ ದ ವ ರು ಕೈ ವ ಲ್ಯ ಮಾರ್ಗಸ್ಥರೆಂದು=ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರೆಂದು, ಆ ನಮಿಪೆ= ಇವೆರೊಬ್ಬರೂ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡುವೆನು ಎಂದು ದಾಸಾರ್ಯರು ಸಂಧಿಯ ಅವಸಾನದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ಕರಿಸುವರು. ಇದರಂತೆಯೇ ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯ ಗ್ರಂಥ ಕಾರರೂ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿರುವರು. ಅದೆಂತೆನೆ—“ವಿಷ್ಣುಃ ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮವಾಣೀ- ಶೋಷನಿಲೋಮೇಂದ್ರಸ್ತ್ರೋ ಗುರುಃ||ಪ್ರವಹಸ್ಸೂರ್ಯವರುಣೌ ನಾರದೋಽಗ್ನಿ ವರ್ಷಕಃ || ಮಿತ್ರವಿಘ್ನೇಶ್ವರೌ ಚೈವ ಪೃಥುಗಂಗಾ ಜ ಕೇಜನ || ಸ್ವಾಹಾ ಬುಧೋಷಾಶನಯಃ ಪುಷ್ಕರಾಜಾನದೇವತಾಃ || ಪಿತರೋ ದೇವ- ಮನುಜಗಂಧರ್ವಾಶ್ಚಕ್ರವರ್ತಿನಃ | ಮ ನು ಷ್ಯೋ ತ್ತ ಮ ಪ ಯ ಂ ತಾಃ ಪ್ರಿಯಂತಾಂ ಗುರುವೋ ಮಮ ||” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು, ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವನ್ನೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಅನತಾರಿಕೆ—ಫಲಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ, ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತಾರೆ.
 ಸಾರಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬೃಹ-
 ತ್ತಾರತಮ್ಯವನರಿತು ಪಠಿಸುವ
 ಸೂರಿಗಳಿಗನುದಿನದ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳ ಪೂರೈಸಿ |
 ಕಾರುಣಿಕ ಮರುತಾಂತರಾತ್ಮಕ
 ಮಾರಮಣ ಜಗನ್ನಾಥನಿತ್ಯಲ
 ತೋರಿಕೊಂಬನು ಹೃತ್ಯಮಲದೊಳುಯೋಗ್ಯತೆಗಳರಿತು

|| ೫೭ ||

ಪದಾರ್ಥ—ಸಾರಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನದಿಂದ=ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದೃಢತರವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ, ಹರಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂಬ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೂ ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯವೆಂಬ ಈ ಸಂಧಿಯ ಸಾರವನ್ನರಿತು, ಪಠಿಸುವ ಸೂರಿಗಳಿಗೆ=ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಅನುದಿನದಿ=ಪ್ರತಿದಿನಪದಲೂ, ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳ ಪೂರೈಸಿ, ಕಾರುಣಿಕ=ಮಹಾ ಕರುಣಾಳುವಾದ, ಮರುತಾಂತರಾತ್ಮಕ=ಭಾರತೀರಮಣ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ, ಮಾರಮಣ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥನಿತ್ಯಲನು. ಯೋಗ್ಯತೆಗಳನರಿತು=ಅನರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಹೃತ್ಯಮಲದೊಳಗೆ=ಹೃದಯಕಮಲ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ತೋರಿಕೊಂಬನು=ಅಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಅರಂಭವಾಡಿ, ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರವರಿಗೂ ಹೇಳಿರುವ ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯವೆಂಬ ಈ ಸಂಧಿಯ ಸಾರವನ್ನು ತಿಳಿದು ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಶ್ರವಣಪಠನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಶ್ರೀಭಾರತೀರಮಣ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾಂತರ್ಗತ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಜಗನ್ನಾಥನಿತ್ಯಲನು ಸುಪ್ರೀತನಾಗಿ ಅವರ ಧರ್ಮ, ಕಾನಾದಿ ಏವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿ ಅನರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವನು, ಅಂದರೆ ಅಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಾಣುವರೆಂದರ್ಥ.

ಇಂತೀ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯವೆಂಬ ೨೧ನೆಯ ಸಂಧಿಯು ಸಮಾಪ್ತವಾದುದು.

|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ತುಳುನಾಡ್ ಭಾಸಖಾನ್ ಉಡುಪಿ.

ಭಕ್ತಾಪರಾಧಸಹಿಷ್ಣು ಸಂಧಿ.

ಸಂಧಿ ೨೨.

ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಹೀನ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಸಹ ಅವುಗಳನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ ಅವರಿಗೆ ಪುಣ್ಯಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವನೆಂದು ಸದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪರಮ ದಯಾಸಮುದ್ರ ನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೀಲಕುಮಿವಲ್ಲಭಗೆ ಸಮಕರು
 ಣಾಳುಗಳನಾಕಾಣೆನೆಲ್ಲಿ ಕು
 ಚೇಲನವಲಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕೊಟ್ಟನು ಸಕಲಸಂಪದನಾ ||
 ಕೇಳಿದಾಕ್ಷಣ ವಸ್ತ್ರಗಳ ಪಾಂ
 ಚಾಲಿಗಿತ್ತನು ದೈತ್ಯನುದರವ
 ಶೀಳಿಸಂತೈಸಿದನು ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ಕೃಪಾಸಾಂದ್ರ ||೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ— ಶ್ರೀಲಕುಮಿವಲ್ಲಭಗೆ=ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ, ಸಮ=ಸಮರಾದ, ಕರುಣಾಳುಗಳ, ಎಲ್ಲಿ=ಯಾವ ಲೋಕದಲ್ಲೂ ನಾ=ನಾನು, ಕಾಣೆ=ಕಾಣೆನು, ಕುಚೇಲನ=ಸುಧಾಮನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಅವಲಿಗೆ=ಅವಲಕ್ಕಿಗೆ, ಮೆಚ್ಚಿ, ಸಕಲ ಸಂಪದನ ಕೊಟ್ಟನು. ಕೇಳಿದಾಕ್ಷಣ=, ದ್ರೌಪದಿಯ ಅರ್ತಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ, ಪಾಂಚಾಲಿಗೆ=ದ್ರೌಪದಿ ದೇವಿಯರಿಗೆ, ವಸ್ತ್ರಗಳ=ಅಪರಿಮಿತವಾದ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಇತ್ತನು; ದೈತ್ಯನ=ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪನನ್ನು ಶೀಳಿ, ಕೃಪಾಸಾಂದ್ರ=ಕರುಣಾಳುವಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು, ಪ್ರಹ್ಲಾದನ, ಸಂತೈಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನೆಂದರೆ ಶೀಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನಲ್ಲದೆ, ಅವನಿಗೆ ಸಮರಾದವರು ಮತ್ತಾರು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಇಲ್ಲವು. ಅಂತಹಾ ಕಾರುಣ್ಯವನ್ನು ಯಾರಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವನೆಂದರೆ, ಕುಚೇಲನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ತಂದಿದ್ದ ೪ ಮುಷ್ಟಿ ಅವಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮುಷ್ಟಿ ಅವಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅವನಿಗೆ ಐಹಿಕದಲ್ಲಿ ಮಹದೈಶ್ವರ್ಯವನ್ನೂ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟನು. ದ್ರೌಪದಿಯು ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ದುಃಶಾಸನನು ತನ್ನ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸುಲಿಯುತ್ತಿರುವಾಗ, “ ಹಾ ಕೃಷ್ಣಾದ್ವಾರಕಾವರ್ಷಿ ” ಎಂದ. ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ ಕೂಡಲೆ, ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಕ್ಷಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನು. ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪನು ತನ್ನ ಮಗನಾದ ಪ್ರಹ್ಲಾದನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಲು, ಪರಮಾತ್ಮನು ನರಸಿಂಹಾವತಾರ ಮಾಡಿ ಹಿರಣ್ಯನನ್ನು ಶೀಲಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದನು. ಅದುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೃಪಾಸಾಂದ್ರನೆಂದರು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸಿ ಅವನ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದರೆ ಇಹಪರಂಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖ ಉಂಟು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಎಂದಿಗೂ ಸುಖವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅನಃಭವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ದೇವಶರ್ಮಾಹ್ವಯಕುಟುಂಬಕೆ
ಜೀವನೋಪಾಯವನು ಕಾಣದೆ
ದೇವದೇವಶರಣ್ಯ ರಕ್ಷಿಸು ರಕ್ಷಿಸೆನೆ ಕೇಳಿ ||
ತಾನೊಲಿದುಪಾಲಿಸಿದ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕೆ
ಪಾವಲೋಕನದಿಂದೆ ಈತನ

ಸೇವಿಸದೆ ಸೌಖ್ಯಗಳ ಬಯಸುವರಲ್ಲವಾನವರು ||೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ದೇವಶರ್ಮಾಹ್ವಯ=ದೇವಶರ್ಮನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು, ಕುಟುಂಬಕೆ=ತನ್ನ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ, ಜೀವನೋಪಾಯವನು ಕಾಣದೆ, ದೇವದೇವ ! ಶರಣ್ಯ ! ರಕ್ಷಿಸು ! ರಕ್ಷಿಸು ಎನೆ, ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲು ಕೇಳಿ=ಶ್ರೀ ಶ್ರೀನಿವಾಸನು ಕೇಳಿ, ತಾನೊಲಿದು ಕೃಪಾವಲೋಕನದಿಂದ, ಕರುಣಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಸೌಖ್ಯಪಾಲಿಸಿದ ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಸೌಖ್ಯವನ್ನಿತ್ತನು. ಅಲ್ಪಮಾನವರು, ಈತನ=ಈ ಶ್ರೀನಿವಾಸನನ್ನು ಸೇವಿಸದೆ ಸೌಖ್ಯಗಳ ಬಯಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ದೇವಶರ್ಮನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ತನ್ನ ಹೆಂಡರು ಮಕ್ಕಳು ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಪೋಷಿಸಲು ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲದೆ ದಾರಿದ್ರ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಕಷ್ಟಪಡುತ್ತಾ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಲು ಶ್ರೀನಿವಾಸನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಆದಿತ್ಯಪುರಾಣ ವೇಂಕಟೇಶ ಮಹಾತ್ಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ಪ್ರಕಾರ ಆದಿತ್ಯ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ “ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಉವಾಚ || ಪ್ರೀತೋಹಂತೇ ದ್ವಿಜಶ್ರೇಷ್ಠ ಮದುಪಾಸನಕರ್ಮಣಾ || ಮಹದೈಶ್ವರ್ಯ ಸಂಸಿದ್ಧಿ ಕಾರಣಂ ಸ್ತೋತ್ರ ಮುತ್ತಮಂ || ಕೃತವಾನಸಿಯನ್ಮಾತ್ಸಂ ಮಾಭ್ಯಿಷ್ಠಾತ್ರ ಪರತ್ರಹಿ || ವಿಪನ್ನಾಶಃ ಸಂಪದಾಪ್ತಿ ಭೂಯಾತ್ತೇ ಮದನುಗ್ರಹಾತ್ || ಮಮಭಕ್ತ ಸ್ಯತೇಗೇಹೇ ಸ್ವರ್ಣವೃಷ್ಟಿರ್ದಿನೇದಿನೇ || ” ಶ್ರೀನಿವಾಸನು ದೇವಶರ್ಮನನ್ನು ನೋಡಿ ಹೇಳಿದುದೇನೆಂದರೆ:—ಎಲೈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಶ್ರೇಷ್ಠ! ನೀನು ಮಾಡಿದ ನನ್ನ ಉಪಾಸನೆ ರೂಪವಾದ ಸ್ತೋತ್ರದಿಂದ ನಾನು ಸಂತುಷ್ಟನಾದೆನು. ಮಹದೈಶ್ವರ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಉತ್ತಮವಾದ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ನೀನು ಮಾಡಿರುವೆ ; ಆದುದರಿಂದ ನೀನು ಇಹದಲ್ಲೂ ಪರದಲ್ಲೂ ಸಹ ಬಯ ಪಡಬೇಕಾದುದು ಇಲ್ಲ. ನನ್ನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ನಿನ್ನ ವಿಪತ್ತು ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು. ಮಹದೈಶ್ವರ್ಯವೂ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದು. ನನ್ನ ಭಕ್ತನಾದ ನಿನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ದಿವಸದಲ್ಲೂ ಭಂಗಾರದ ಮಳೆ ಗರಿಯುವುದು ಎಂದು ವರವನ್ನಿತ್ತನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. “ಸುಖಮಿಚ್ಛಂತಿಯೇ ಮೂಢಾಃ ನೇಚ್ಛಂತಿ ಸುಖಕಾರಣಂ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸುಖ ಮಾತ್ರ ಬೇಕು. ಏನು ಮಾಡಿದರೆ ಸುಖ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದೋ ಅದರ ಕಾರಣ ಮಾತ್ರ ಯಾರಿಗೂ ಬೇಡ ; ಅಲ್ಪ ಮನುಷ್ಯರಾದವರು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸೇವಿಸದೇ ಸುಖವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬೇಡುವರು. ಅದು ಎಂದಿಗೂ ಲಭ್ಯವಾಗದೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಭಕ್ತಜನರ ದೋಷಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷೀಕರಿಸದೆ ಅವರನ್ನು ದ್ಧರಿಸುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೀನಿವಾಸನಪೋಲ್ವ ಕರುಣೆಗ್ಗ
 ಳಿನಳಿನಜಾಂಡದೊಳುಕಾಣೆ ಪ್ರ
 ವೀಣರಾದವರರಸಿನೋಳ್ಳುದು ಶ್ರುತಿಪುರಾಣದೊಳು ||
 ದ್ರೋಣಭೀಷ್ಮ ಕೃಪಾದಿಗಳುಕುರು
 ಸೇನೆಯೊಳಗಿರಲವರವಗುಣಗ
 ಳೇನುನೋಡದೆಪಾಲಿಸಿದಪರಮಾತ್ಮ ಪರಗತಿಯು ||೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಶ್ರೀನಿವಾಸನಪೋಲ್ವ=ಶ್ರೀನಿವಾಸದೇವರಿಗೆ ಸಮಾನ
 ರೆಂದು ಹೋಲಿಸಲು ಯೋಗ್ಯರಾದ, ಕರುಣೆಗಳ=ಕರುಣಾಳುಗಳನ್ನು, ಈನ
 ಳಿನಜಾಂಡದೊಳು=ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗೆ, ಕಾಣೆ=ನಾಕಾಣೆನು, ಪ್ರವೀಣ
 ರಾದವರು=ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದವರು, ಶ್ರುತಿಪುರಾಣದೊಳು, ಅರಶಿನೋಳ್ಳುದು=
 ಹುಡುಕಿ ನೋಡಬಹುದು. ದ್ರೋಣ ಭೀಷ್ಮಕೃಪಾದಿಗಳು, ಕುರುಸೇನೆ
 ಯೊಳಗಿರಲು, ಅವರ ಅವಗುಣಗಳನು, ನೋಡದೆ=ಲಕ್ಷ್ಯಕರಿಸದೆ, ಪರ
 ಮಾತ್ಮ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಪರಗತಿಯು=ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮಗತಿ
 ಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದ=ಕೊಟ್ಟನ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಶ್ರೀ ಶ್ರೀನಿವಾಸನಂತೆ ಕರುಣಾಸಮುದ್ರರು ಈ
 ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗೆ ಎಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಿದರೂ ನನಗೆ ದೊರಕರು. ಜ್ಞಾನಿಗ
 ಳಾದವರು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಧರೆ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೂ ಪುರಾಣಗ
 ಳನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪರಿಶೀಲನೆ ಮಾಡಿ ನೋಡಬಹುದು. ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು
 ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು, ಕೃಪಾಚಾರ್ಯರು ಮೊದಲಾದವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ
 ವಿರೋಧಪಕ್ಷೀಯರಾದ ಕೌರವ ಸೈನ್ಯದೊಳಗೆ ಸೇರಿ ಪಾಂಡವರ ಸಂಗಡ
 ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರ ಅವಗುಣಗಳನ್ನೆಣಿಸದೆ
 ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಉತ್ತಮ ಗತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವನು.

ಅನತಾರಿಕೆ.— ಮತ್ತೇನು ಮಾಡಿದನೆಂದರೆ :—

ಚಂಡವಿಕ್ರಮ ಚಕ್ರಶಂಖವ
 ತೋಂಡಮಾನೆನೈ ಪಾಲಗಿತ್ತನು
 ಭಾಂಡಕಾರಕ ಭೀಮನವ್ಯವಾಭರಣಗಳಿಗೊಲಿದ ||
 ಮಂಡೆಯೊಡದಾಕಾಶರಾಯನ
 ಹೆಂಡತಿಯನುಡಿಕೇಳಿ ಮಗಳಿಗೆ
 ಗಂಡನೆನಿಸಿದ ಗಹನಮಹಿಮ ಗದಾಬ್ಧರಪಾಣಿ ||೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಚಂಡವಿಕ್ರಮ-ಪ್ರಚಂಡವಾದ ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀನಿವಾಸನು, ಚಕ್ರಶಂಖವ-ಚಕ್ರವನ್ನೂ ಶಂಖವನ್ನೂ, ತೋಂಡಮಾನ ನೃಪಾಲಗೆ=ತೋಂಡಮಾನ ರಾಜನಿಗೆ, ಇತ್ತನು=ಕೊಟ್ಟನು. ಭಾಂಡಕಾರಕ ಭೀಮನ=ಭೀಮನೆಂಬ ಕುಂಬಾರನ, ವೃದಾಭರಣಗಳಿಗೆ, ಒಲಿದ-ಮಣ್ಣಿನ ಅಂಕಣಗಳಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದ, ಗಹನಮಹಿಮ-ತಿಳಿಯಲಶಕ್ಯವಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ, ಗದಾಬ್ಜಧರಪಾಣಿ=ಗದಾಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವ, ಮಂಡೆಯೊಡದ=ಒಡೆಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ ಮಂಡೆಯುಳ್ಳ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀನಿವಾಸನು. ಹೆಂಡತಿಯ=ರಾಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಸೀತಾದೇವಿಯ ನುಡಿಕೇಳಿ, ಆಕಾಶರಾಜನ ಮಗಳಿಗೆ, ಗಂಡನೆನಿಸಿದ-ಪತಿ ಎನಿಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ತೋಂಡಮಾನರಾಜನ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ತನ್ನ ಶಂಖ ಚಕ್ರವನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು. ಗದಾಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಾನು ಧರಿಸಿರುವನು. ಭೀಮನೆಂಬ ಕುಂಬಾರನ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಅವನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಮಣ್ಣಿನ ತುಳಸೀ ದಳಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು. ಚೋಳರಾಜನ ದನಗಳನ್ನು ಕಾಂಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ ಗೋಪಾಲನು, ಗೋರೂಪಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಶ್ರೀನಿವಾಸನಿಗೆ ಕ್ಷಿರಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಸಹಿಸದೆ ಗೊಡ್ಡಿಯಿಂದ ಗೋವನ್ನು ಹೊಡೆಯಲು, ಗೋರಕ್ಷಣೆಗೋಸ್ಕರ ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ಒಡೆದು ಕೊಂಡನು. ರಾಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಸೀತೆಗೆ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ವೇದವತಿ ಎಂಬಾಕೆಯು ಸೀತೆಯ ರೂಪದಿಂದ ಒಂದು ವರ್ಷ ರಾವಣನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟುದರಿಂದ ಈ ವೇದವತಿಯನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಸೀತೆಯು ಬೇಡಲು, ಈ ಅವತಾರದಲ್ಲಿ ನಾನು ಏಕ ಪತ್ನಿಯ ವ್ರತವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವೆನು, ಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಈಕೆಯನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವೆನೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದನು. ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಸೀತಾದೇವಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಸತ್ಯ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆಕಾಶರಾಜನ ಮಗಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾದನು. ಆಕಾಶರಾಜನ ಮಗಳಾದ ಪದ್ಮಾವತಿಯೇ ವೇದವತಿ? ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಈ ಕಥೆ ಎಲ್ಲವೂ ಭವಿಷ್ಯೋತ್ತರ ಪುರಾಣ ವೇಂಕಟೇಶವ ಹಾತ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಅಲ್ಲಿನ ಕಥೆಯನ್ನು ದಾಸಾರ್ಯರು ಸಂಕೋಚದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಾರುಣ್ಯವನ್ನೇ ಮತ್ತೂ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ

ಗೌತಮನನಿಜಪತ್ನಿಯನುಪುರು
ಹೂತನೈದಿರಿಕಾಯ್ದು ವೃತ್ರನ
ಘಾತಿಸಿದಪಾಪವನು ನಾಲ್ಕು ವಿಭಾಗಮಾಡಿದನು ||
ಶಾತಕುಂಭಾತ್ಮಕ ಕಿರೀಟವ
ಕೈತವದಿ ಕಡ್ಡೊಯ್ದ ಯಿಂದ್ರಾ
ರಾತಿಬಾಗಿಲಕಾಯ್ದ ಭಕ್ತತ್ವೇನ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ||೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಗೌತಮನ ನಿಜಪತ್ನಿಯನು = ಗೌತಮರ ಹೆಂಡತಿ ಯಾದ ಅಹಲೈಯನ್ನು, ಪುರುಹೂತನು-ದೇವೇಂದ್ರನು, ಯೈದಿರ=ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ ಇರಲು, ಕಾಯ್ದು=ಆ ಪಾಪದ ದೆಶೆಯಿಂದ ಇಂದ್ರನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿ ವೃತ್ರನ-ವೃತ್ರಾಸುರನನ್ನು, ಘಾತಿಸಿದ=ಕೊಂದ ಪಾಪವನ್ನು, ನಾಲ್ಕು ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದನು=ಭೂಮಿ, ವೃಕ್ಷ, ಉದಕ, ಸ್ತ್ರೀಯರು ಈ ೪ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗಿಸಿ ಇಟ್ಟು ಇಂದ್ರನನ್ನು ಪಾಪರಹಿತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನು. ಶಾತಕುಂಭಾತ್ಮಕ-ಭಂಗಾರಮಯವಾದ, ಕಿರೀಟವ=ಶ್ವೇತದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣದೇವರು ಧರಿಸಿದ್ದ ಕಿರೀಟವನ್ನು, ಕೈತವದಿ=ಕಳ್ಳತನದಿಂದ, ಕಡ್ಡೊಯ್ದು=ಅಪಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದ, ಇಂದ್ರಾರಾತಿ=ಇಂದ್ರನ ಶತ್ರುವಾದ ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು, ಭಕ್ತತ್ವೇನ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ=ಅವನನ್ನು ಭಕ್ತನೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ, ಬಾಗಿಲಕಾಯ್ದು=ಅವನ ಮನೆಯ ದ್ವಾರಪಾಲಕನಾದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ — ದೇವೇಂದ್ರನು ಗೌತಮರ ಪತ್ನಿಯಾದ ಅಹಲೈಯನ್ನು ಗೌತಮರ ವೇಷದಿಂದ ವಂಚಿಸಿ ಆಕೆಯನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದ ದೊಡ್ಡಪಾಪದಿಂದ ಇಂದ್ರನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದನು. ಮತ್ತೂ ದೇವೇಂದ್ರನು ವೃತ್ರಾಸುರನನ್ನು ಕೊಂದು ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವಾಗ “ ಭೂಮ್ಯಂಬುದ್ರಮಯೋಷಿದ್ಭ್ಯಃ ಚತುರ್ಥಾವ್ಯಭಜದ್ಧರಿಃ ” ಎಂಬ ಭಾಗವತ ವಾಕ್ಯಾನುಸಾರ. ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆಯನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಭಾಗ ಮಾಡಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು, ಉದಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು, ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು, ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಇಂದ್ರನನ್ನು ಪಾಪ ಮುಕ್ತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನು. ಈ ನಾಲ್ಕು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆ

ಯು ಳ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ತೋರುವುದು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ :—“ಈರಣಂ
 ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾಯ ರೂಪಂ ಭೂಮೌಪ್ರದ್ಯಶ್ಯತೆ” ಸೌಳುಮಣ್ಣು ರೂಪವಾಗಿ
 ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆಯು ತೋರುವುದು. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗ
 ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆ ಇರುವುದು. “ ತಾಸು ಬುದ್ಬದಫೇನಾಭ್ಯಾಂ ದೃಷ್ಟಂತಧರಿ
 ಕಿಲ್ಪಿಷಂ ” ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೊರೆಗಳು, (ಬುರುಗು) ಏಳುವುದು, ಈ ರೂಪದಿಂದ
 ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆಯ ಭಾಗವು ಕಾಣುವುದು. ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗ ಬ್ರಹ್ಮ
 ಹತ್ಯೆ ಇರುವುದು. “ ತೇಷಾಂನಿಯಾಸರೂಪೇಣ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾ ಪ್ರದ್ಯ
 ಶ್ಯತೆ” ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಂದು (ಬಂಕೆ) ರೂಪವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆಯು ಕಾ
 ಣುವುದು. ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆಯು ಕಾಣುವುದು
 “ ರಜೋರೂಪೇಣ ತಃಸ್ತಂದೋ ಮಾಸಮಾಸ ಪ್ರದ್ಯಶ್ಯತೆ” ತಿಂಗಳಿಗೊ
 ಮೈ ರಜಸ್ವಲಿಯ ರೂಪವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆಯು ತೋರುವುದು ಎಂದ
 ಭಾಗವತ ಷಷ್ಠ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ವಿವರ ಮಾಡಿರುವರು. ಇಂದ್ರ ಶತ್ರುವಾದ
 ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಿರೀಟವನ್ನು ಕಳಚಿದನಿಂದ ಅಪಹರಿಸಿ
 ದನು. ಇದು ಎಲ್ಲಿಯ ಕಥೆ ಎಂದರೆ ; ಭಾಗವತ ದಶಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾ
 ರವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಸಂಕೋಚ
 ವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೆಂತೆನೆ :—ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ
 ೧೬ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ತದಾದುಗ್ಧಾಬ್ಧಿ ಸಂಸೃತಿಸ್ಥೈಃ ಸುರಾದ್ಯೈಃ
 ಪೂಜಾ ಆಪ್ತಂ ಸ್ಥಾನಮೇಷಾಂಚ ಯೋಗ್ಯಂ || ಮುಕ್ತಸ್ಯಾನಾದಾಪ ನಾ
 ರಾಯಣೋಜೋ ಬಲಿಶ್ಚಾಗಾತ್ತತ್ರ ಸಂದ್ರಷ್ಟವಿಾಶಂ ||೪|| ತತ್ರಾಸುರಾ
 ನೇಶಮಮುಷ್ಯನಿಷ್ಟಃ ಸಂದರ್ಶಯತ್ ಸುಪ್ತಿಹೇನೋಪಿ ನಿತ್ಯಂ || ಸಂಸು
 ಪ್ತವಚ್ಛೈಶ್ಯ ಉದಾರಕರ್ಮಾಸಂಜ್ಞಾಯೈ ದೇವಾನಾಂ ಮುಖಮಾಹ್ವಾ ಪ್ರ
 ಮೇಯಃ ||೫|| ದೇವಾಶ್ಚ ತದ್ಭಾವಪಿದೋಖಿಕಾಶ್ಚ ನಿಮಾಲಿತಾಕ್ಷಾಃ ಶಯ
 ನೇಷುಃಶಿಃ ಶೈರೆ || ತದಾ ಬಲಿಸ್ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಿರೀಟಮಾದಾಯಗಾಜ್ಜಹ
 ಸುಸ್ಸರ್ವದೇವಾಃ ||೬|| ನಾರಾಯಣೇಸರ್ವ ವೇದೈಃ ಸಮೇತೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಭಿ
 ಹಾರ್ಸಮಾನೇಸುಪರ್ಣಃ || ಗತ್ವಾಸಾಶಾಲಂಯುಧಿ ಜಿತ್ವಾಬಲಿಂ ಚ ಕಿರೀಟ
 ಮಾದಾಯಾಭ್ಯಯಾದ್ಯತ್ರಕೃಷ್ಣಃ || ೭ || ” ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜರಾಸಂಧ
 ನೊಂದಿಗೆ ೧೭ ಸಲ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಿ ಜಯಿಸಿ ೧೮ನೆಯ ಸಲ ಅವನಿಗೆ
 ಜಯವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಲಾ

ಧ್ಯರಾದ ಶತ್ರುಗಳು ಹೆಚ್ಚಿದಾಗ ತಾವು ಊರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದುರ್ಗಾದಿಗಳನ್ನು ಶೇರುವುದು ನಿತಿಶಾಸ್ತ್ರ ಸಮ್ಮತವೆಂದು ತೋರ್ಪಡಿಸುತ್ತಾ ೧೮ನೆಯ ಸಲ ಯುದ್ಧಾರಂಭಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ದುರ್ಗವನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗೋಮಂತ ಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದನು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನು ಅಮುಕ್ತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ತನ್ನನ್ನು ಸೇವಿಸಲು ಮುಕ್ತಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶವಿಲ್ಲದರಿಂದ ಅವರುಗಳಿಂದ ಸೇವೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಪ್ರೇರಸಮುದ್ರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದನು. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರು ಬಂದಿದ್ದರು. ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯೂ ಸಹಾ ಅದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಬಂದನು. ಅವನಲ್ಲಿ ಅಸುರವೇಶವಿರುವುದನ್ನು ಜನರಿಗೆ ತೋರ್ಪಡಿಸುವ ನಿಮಿತ್ತ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಸಂಕೇತಮಾಡಿ ನಂದಿಗೂ ನಿದ್ರೆ ಇಲ್ಲದವನಾದರೂ, ತಾನೂ ಮಲಗಿಕೊಂಡು ನಿದ್ರೆ ಮಾಡುವವನಂತೆ ತೋರಿಸಿದನು. ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಮಲಗಿ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಅಸುರವೇಶದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ತಲೆಯಮೇಲಿರುವ ಅದ್ಭುತವಾದೆ ಕಿರೀಟವನ್ನು ಮೆಲಿಗೆ ಕೆಗದು ವಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೊರಟುಹೋದನು. ಆಗ ದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮನೂ ಸಹ ಅವನ ಕಳುಹಿಸಿದ ಒಡ್ಡಿಯನ್ನು ಕಂಡು ನಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗರುಡನು ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹಿಂದೆಯೇ ಸುತಳ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅವನನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಕಿರೀಟವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರುವಾಗ ಗೋಮಂತ ಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಆ ಕಿರೀಟವನ್ನಿಟ್ಟು ನಮಸ್ಕರಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೆ ದಾಸಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಇಂತಹಾ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಮಾಡಿದ್ದರೂ ವಾಮನ ರೂಪದಿಂದ ಅವನ ಮನೆ ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುತ್ತಾ ಅವನನ್ನು ಅದ್ವಾಪಿ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವನು, ಆದುದರಿಂದಲೇ ಇಂತಹಾ ಕರೂಣಾಳುಗಳನ್ನು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಾ ಕಾಣೆನೆಂದು ದಾಸಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುವರು.

ಅನತಾರಿಕೆ.—ಮತ್ತೂ ಅವನ ಕಾರುಣ್ಯವನ್ನೇ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಾರೆ.

ನಾರನೆಂದವ್ಯಜದ ಸ್ತ್ರೀಯರ
 ಚಾರಕರ್ಮಕೆ ವಲಿಯುತಜ ಸುಕು
 ಮಾರನೆನಿಸಿದ ನಂದಗೋಪನೆಗೆ ನಳಿನಭವಜನಕೆ ||
 ವೈರವರ್ಜಿತ ದೈತ್ಯರನು ಸಂ
 ಹಾರಮಾಡಿದ ವಿಪಗಮನ ಪೆಗ
 ಲೇರಿದನು ಗೋಪಾಲಕರ ವೃಂದಾವನದೊಳೆಂದು ||೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ನಾರ = ಅರ ಅಂದರೆ ದೋಷವೆಂದರ್ಥ, ನಾರ ಅಂದರೆ ಅಂದರ್ಥ. ದೋಷರಹಿತನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇಂತಹಾ ಶ್ರೀಮಾನ್ಮಹಾದೇವ, ನಂದವ್ಯಜದ ಸ್ತ್ರೀಯರ-ನಂದಗೋಪಕುಲದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರ, ಚಾರಕರ್ಮಕೆ ವಲಿಯುತ = ತನ್ನನ್ನು ಜಾರನೆಂದ ಭಾವಿಸಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸೇವಿಸಿದುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾದನು ಅಂದರ್ಥವೆಂದ ಉಕ್ತಿಯು ಶೂನ್ಯನಾದರೂ, ನಳಿನಭವಜನಕ = ಪದ್ಮಸಂಭವ ಜನಕ ಪದ್ಮಸಂಭವನಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ತಂದೆಯಾದರೂ, ನಂದಗೋಪನೆಗೆ - ನಂದಗೋಪನೆಗೆ, ಸುಕುಮಾರನೆನಿಸಿದ-ಅವನ ಮಗನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದನು. ವೈರವರ್ಜಿತ = ದೈತ್ಯರಲ್ಲಿ ತನಗೆ ದ್ವೇಷವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ದೈತ್ಯರನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡಿದ-ಕೇವಲ ದೇವತೆಗಳ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಕೊಂದನು. ವಿಪಗಮನ = ಸ್ವಯಂ ಗರುಡವಾಹನನಾದರೂ, ವೃಂದಾವನದೊಳೆ, ಅಂದು = ಹಿಂದಕ್ಕೊಂದು ದಿವಸ, ಗೋಪಾಲಕರ ಪೆಗಲೇರಿದ = ಗೋಪಾಲಕರ ಪೆಗಲೇರಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ತಾನು ದೋಷರಹಿತನು, ಆದರೂ ತನ್ನನ್ನು ಚಾರ ತ್ವೇನ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ, ನಂದಗೋಪಕುಲ ನಿವಾಸಿಗಳಾದ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೊಲಿದು ಅಂಗಸಂಗವನ್ನಿತ್ತು ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಗತಿಯನ್ನಿತ್ತನು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ತಂದೆಯಾದರೂ, ತನಗೆ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ ಮೊದಲಾದವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ನಂದಗೋಪನ ಮಗನೆನಿಸಿದನು. ತನಗೆ ದೈತ್ಯರಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ದೇವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಉಪ್ಪಾರಕ್ಕಾಗಿ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಕೊಂದನು. ತಾನು ಗರುಡವಾಹನನು, ಆದರೂ ತಾನು ಬಾಲಲೀಲೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಕುದುರೆಯ ಆಟದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಶ್ರೀದಾಮನೆಂಬ ಗೋಪಾಲನ ಹೆಗಲೇರಿ ಭಾಂಡೀರಕವೆಂಬ ವಟುವೃಕ್ಷದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸಿದನು.

“ ಉವಾಹ ಕೃಷ್ಣೇ ಭಗವಾ ಶ್ರೀದಾಮಾನಂ ಪರಾಜಿತಃ ” ಎಂಬ ಭಾಗ
 ೯ತ ದಶಮ ಸ್ಕಂಧದ ವಾಕ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ “ ಶ್ರೀದಾಮಾನಂ ಪರಾಜಿತಃ
 ೯೯ಕೃಷ್ಣಮುನಾಹ ” ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು, ಅಂದರೆ ಮೂಲದಲ್ಲಿ
 ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪರಾಜಿತನಾಗಿ ಶ್ರೀದಾಮಾನನ್ನು ಹೊತ್ತನೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವು
 ದು, ಆ ವಾಕ್ಯವು ಹರಿವಂಶಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಾಗುವುದು, ಅದಕ್ಕಾಗಿ
 “ ಬಹುಮಾನವಿರೋಧೇತು ವ್ಯತ್ಯಾಸಃ ಶಬ್ದತೋರ್ಥತಃ ” ಎಂಬ ಭಾಗವತ
 ತಾತ್ಪರ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಮಹಾಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧ ಬಂದಾಗ ಶಬ್ದ
 ಓಂದಲೂ, ಅರ್ಥಓಂದಲೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ಆ
 ಧಾರದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀಧಾಮಾನು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹೊತ್ತನೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವ
 ರು. ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸಾಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು.

ಶ್ರೀಕಂಚಿತ ಪಾದಪಲ್ಲವ

ಗೋಕುಲದ ಗೊಲ್ಲತಿಯರೊಲಿಸಿದ

ಪಾಕಶಾಸನ ಪೂಜ್ಯ ಗೋಗೋವತ್ಸಗಳ ಕಾಯ್ದೆ ||

ನೀ (ಓ) ಕರಿಸಿ ಕುರುಪತಿಯ ಭೋಜನ

ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು ವಿದುರನೌತನ

ಪಾಕುಲಿಕನಂದದಲಿ. ತೋರಿದ ಭಕ್ತವತ್ಸಲನೂ ||೭||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಶ್ರೀ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ, ಕರ-ಕೈಗಳಿಂದ, ಅರ್ಚಿತ
 -ಪೂಜಿತವಾದ, ಪಾದಪಲ್ಲವ=ಕೋಮಲವಾದ ಪಾದಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರೀಪರಮಾ
 ತ್ಮನು, ಗೋಕುಲದ ಗೊಲ್ಲತಿಯರನ್ನು, ಒಲಿಸಿದ=ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದನು;
 ಪಾಕಶಾಸನಪೂಜ್ಯ=ಇಂದ್ರನಿಂದ ಪೂಜ್ಯನಾದ ಹರಿಯು, ಗೋಗೋವತ್ಸಗಳ
 ಕಾಯ್ದೆ=ಗೋವುಗಳನ್ನು ಕರುಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸಿದನು, ಕುರುಪತಿಯ=
 ಮಹಾರಾಜನಾದ ದುರ್ಯೋಧನನ, ಭೋಜನ=ಮಿಷ್ಟಾನ್ನವನ್ನು, ನೀಕರಿಸಿ-
 ಧಿಕೈರಿಸಿ (ತಿರಸ್ಕಾರಮಾಡಿ) ವಿದುರನ=ಬಡವನಾದ ವಿದುರನ, ಔತನ=ಔತ
 ನವನ್ನು, ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು-ಅವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಭೋಜನವನ್ನು ಮಾಡಿದನು,
 ಭಕ್ತವತ್ಸಲನು=ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ವಾತ್ಸಲ್ಯ ಉಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಪಾಕುಲಿಕನಂದ
 ದಲಿ=ಪಾಂಡವರ ದೂತನಂತೆ, ತೋರಿದ=ತೋರಿದನು:

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಭಕ್ತವತ್ಸಲನು (ಭಕ್ತಜನಪ್ರಿಯನು)

ಎಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವಯಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಂದ ಪೂಜಿತನಾದ ಕಮಲ ಉಳ್ಳವನು. ಅಲ್ಲರಾದ ಗೊಲ್ಲಜಾತಿಯವರಾದ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಅವರಿಗೆ ಅಂಗಸಂಗವನ್ನಿತ್ತನು. ದೇವೇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ಪುಜ್ಯನಾಗಿದ್ದರೂ ಗೋಪಾಲಕರ ಪ್ರೀತಿಗೋಸುಗ ಹಸುಗಳನ್ನೂ ಕರುಗಳನ್ನೂ ಕಾಯ್ದನು. ಪಾಂಡವರಿಗೂ ದುರ್ರೋಧನಾದಿಗಳಿಗೂ ಸಂಧಿ ಮಾಡಿಸುವ ನಿವಿತ್ತದಿಂದ ಪಾಂಡವರ ದೂತನೆನಿಸಿ ದುರ್ರೋಧನನ ಮನೆಗೆ ಬರಲು ಅವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೋಸ್ಕರ ಮಿಷ್ಪಾನ್ನವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಕರೆಯಲು, "ದ್ವಿಷದನ್ವಂ ನಭೋಕ್ವಂ ದ್ವಿಷಂತಂ ಸ್ತವಭೋಜಯೇತ್ |" ದ್ವೇಷಿಗಳ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಭೋಜನವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು, ದ್ವೇಷಿಗಳನ್ನು ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಕರೆದು ಅವರಿಗೆ ಭೋಜನವನ್ನು ಮಾಡಲೂ ಬಾರದು. ನೀನು ಪಾಂಡವರನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತಿರುವೆ. ಪಾಂಡವರು ನನ್ನ ಬಂಧುಗಳು (ಭಕ್ತರು) ಅವರ ದ್ವೇಷವೇ ನನ್ನ ದ್ವೇಷವು ಮತ್ತು ನೀನು ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಕರೆಯುವೆ! ಆದರೂ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಆದರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕರೆಯುವವನಲ್ಲ. ಡಂಭಕ್ಕೆ ಕರೆಯುವೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರ ಮನೆಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ ಎರಡು ವಿಧ ಕಾರಣದಿಂದ ಬರುವರು. ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಆದರಿಸಿ ಕರೆದರೆ ಅವರ ಮನೆಗೆ ಬರುವುದುಂಟು. ಅಥವಾ ಪರಮಾಪದ್ಗತನಾಗಿ ಪರಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅನ್ನ ದೊರಕದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರ ಮನೆಗೆ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದುಂಟು. ಅಂತಹಾ ಎರಡು ಸಂಭವವೂ ನನಗಿಲ್ಲ. "ನಚಸಂಪ್ರೀಯಸೇ ರಾಜಃ, ನಚೈವಾಪದ್ಗತಾನಯಂ" ನನಗೆ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯೂ ಇಲ್ಲ, ಅನ್ನ ಕೈಲ್ಲದೆ ನಿನ್ನ ಮನೆಗೆ ಬರಬೇಕಾದ ಆಪತ್ತು ಎಂದಿಗೂ ನನಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಭೋಜನ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿ ವಿದುರನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ ಕೂಡಿ ಭೋಜನಮಾಡಿದನೆಂದು ಭಾರತ ಉದ್ಯೋಗಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಸಹ ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ದಾಸಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ವಂದಿತನಾಗಿ ಪಾಂಡವರ ದೂತನೆಂದೆನಿಸಿದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಕ್ತವತ್ಸಲನೆಂಬ ಬಿರುದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಲ್ಲುವುದೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಪುತ್ರನನಿಸಿದ ಗೋಪಿದೇವಿಗೆ (ನಂದಗೋಪಗೆ)
 ಭಕ್ತೃವನಿಸಿದ ವ್ರಜದನಾರಿಯ
 ರುತ್ರ (ಕ್ತಿ) ಲಾಲಿಸಿ ಪರ್ವತವನೆಗೆಹಿದ ಕೃಪಾಸಾಂದ್ರ |
 ಶತ್ರುತಾಪನು ಯಜ್ಞಪುರುಷನ
 ಪುತ್ರಿಯರ ತಂದಾಳ್ ತ್ರಿಜಗ
 ದ್ಧಾತ್ರ ಮಂಗಳಗಾತ್ರ ಪರಮಪವಿತ್ರ ಸುರಮಿತ್ರ ||೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:— ಗೋಪಿದೇವಿಗೆ=ಯಶೋದಾದೇವಿಗೆ, (ಪಾಠಾಂತರ ನಂದಗೋಪಗೆ) ಪುತ್ರನನಿಸಿದ=ಮಗನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದನು. ವ್ರಜದನಾರಿಯರ=ಗೋಪಿಕಾ ಸ್ತ್ರೀಯರ, ಉಕ್ತಿಲಾಲಿಸಿ=ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಲಾಲಿಸಿ, ಭಕ್ತೃವನಿಸಿದ=ಪತಿ ಎನಿಸಿದನು, ಕೃಪಾಸಾಂದ್ರ=ಕರುಣಾಳುವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಪರ್ವತವ=ಗೋವರ್ಧನಬೆಟ್ಟವನ್ನು, ನೆಗೆಹಿದ=ಎತ್ತಿದನು, ಶತ್ರುತಾಪನು=ಶತ್ರುವಿಗೆ ಅತಿ ತಾಪವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಯಜ್ಞಪುರುಷನ=ಅಗ್ನಿದೇವರ ಪುತ್ರಿಯರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಋಷಾವಿರದ ನೂರುಮಂಗಿ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು, ತಂದು-ನರಕಾಸುರನ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದವರನ್ನು ತಂದ; ಆಳ್ವ ಅವರಿಗೆ ಪತಿಯಾಗಿ ಕಾಪಾಡಿದನು, ತ್ರಿಜಗದ್ಧಾತ್ರ=ಕೇಸಲ ಅಗ್ನಿ ಪುತ್ರಿಯರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಾಪಾಡಿದನಂತಲ್ಲ. ಮೂರುಲೋಕವನ್ನೂ ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು, ಮಂಗಳಗಾತ್ರ=ಪರಮ ಮಂಗಳಕರವಾದ ದೇಹ ಉಳ್ಳವನು, ಪರಮಪವಿತ್ರನು, ಸುರಮಿತ್ರ=ದೇವತೆಗಳ ಸಖನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ನಂದಗೋಪ ಯಶೋದೇವಿಯಿಗೆ ಲೋಕಪ್ರಖ್ಯಾತನಾದನು. ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಪತಿ ಎನಿಸಿದನು, ಅಥವಾ ನೀಲಾ ಎಂಬ ಗೋಪಕನ್ನಿಕೆಯ ಪತಿ ಎನಿಸಿದನು, ಯದ್ಯಪಿ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ರಜದನಾರಿಯರುಕ್ತಿಲಾಲಿಸಿ ಭಕ್ತೃವನಿಸಿದ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಲಾಲಿಸಿ ಅವರಿಗೆ ಪತಿ ಎನಿಸಿದನೆಂದು ಅರ್ಥವು ತೋರುವುದು, ಆದರೆ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಪತಿಗಳು ಬೇರೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಇವನನ್ನು ಜಾರನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದೇ ಆಗಲಿ ಭಕ್ತೃ ಎಂದಾಗಲಿ, ಪತಿ ಎಂದಾಗಲಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ, “ ಭಗವಾನ್ಮಾರ್ಗತಾ ಪಾ ಖನಾತ್ಮತಃ ” ಎಂಬ ನಿರ್ವಚನದಿಂದ ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು

ಅನ್ನಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವವನು ಮಾತ್ರ ಭರ್ತೃ ಎಂತಲೂ ಪತಿ ಎಂತಲೂ ಎನಿಸುವನು. ಮುಖ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಯಾವಾಕೆಯನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡನೋ ಆಕೆಗೆ ಪತಿ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಗೋಪಿಯೆಲ್ಲರೂ ಮದುವೆಯಾದವರಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿರುವ “ಭರ್ತೃ ವೆನಿಸಿದ ವ್ರಜದನಾರೆಯರುಕ್ತಿಲಾಲಿಸಿ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ರ-ಲ-ಳ ಈ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲೆಂದು ಭಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ “ತಪೋರರಾಟಂ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಲಲಾಟ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಬದಲು ರರಾಟವೆಂದು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿರುವರು ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲೂ ನಾರಿಯರುಕ್ತಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ರು ಎಂಬಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಳು ಎಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಬಹುದು. ನಾರಿಯಳುಕ್ತಿ ಎಂದು ಪದ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ವ್ರಜನಾರಿಯರ ಪೈಕಿ ಒಬ್ಬಳಿಗೆ ಪತಿಯಾಗಿರುವನೆಂದು ಅರ್ಥವು ದೊರಕುವದು. ಆ ಒಬ್ಬಾಕೆಯು ನೀಲಾ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಗೋಪಕನ್ನಿಕೆಯೆಂದು ನಿರ್ಣಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿರುವರು. ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ ೧೩ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ಸಪೋಕ್ಷಣೋತಿಬಲವೀರ್ಯಯುತಾನದಮರ್ಯಾ ಸರ್ವೇ ಗಿರೀಶವರತೋ ದಿತಿಜಪ್ರಧಾನಾ || ಹತ್ಯಾಸುತಾಮಲಭದಾಶು ವಿಭುರ್ಯ ಶೋದಾ ಭ್ರಾತುಃ ಸಕುಂಭಕಸಮಾಹ್ವಯಿನೋಪಿನೀಲಾಂ ||೪೯|| ಯಾ ಪೂರ್ವಜನ್ಮನಿ ತಪಃ ಪ್ರಥಮೈವಭಾರ್ಯಾಭೂಯಾಸಮಿತ್ಯಚರದಸ್ಯಹಿ ಸಂಗಮೋಮೇ || ಸ್ಯಾತ್ಕೃಷ್ಣಜನ್ಮನಿ ಸಮಸ್ತವರಾಂಗನಾಭ್ಯಃ ಪೂರ್ವಂತ್ವಿತಿ ಸ್ಮ ತದಿಮಾಂ ಪ್ರಥಮಂ ಸ ಆಪ ||೫೦|| ಅಗ್ರೇದ್ವಿಜತ್ವತ ಉಪಾವಹದೇವ ನೀಲಾಂ ಗೋಪಾಂಗನಾ ಅಪಿ ಪುರಾವರಮಾಪಿರೇ ಯತ್ || ಸಂಸ್ಕಾರತಃ ಪ್ರಥಮಮೇವ ಸುಸಂಗಮೋನೋ ಭೂಯಾತ್ತನೇತಿ ಪರಮಾಸ್ಪರಸಃಪುರಾಯಾಃ||೫೧||” ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಸಾರಾಂಶವೇನೆಂದರೆ, ಯಶೋದಾದೇವಿಗೆ ಅಣ್ಣನಾದ ಕುಂಭಕನೆಂಬ ಗೋಪಾಲಕನಿಗೆ ನೀಲಾ ಎಂಬ ಕನ್ನಿಕೆ ಇದ್ದಳು. ಆ ಕುಂಭಕನು ಆಕೆಯ ರೂಪ ಸೌಂದರ್ಯ ಗುಣಾತಿಶಯಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ವರನನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ಮೇಯುತ್ತಿದ್ದ ಏಳುಘೋಳಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸ್ವಾಧೀನ ಮಾಡಿ ಕೊಡುವವನಿಗೆ ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡಿಸಿದನು. ಆ ಏಳು ಘೋಳಗಳು ಸಾಧಾರಣವಾದವುಗಳಲ್ಲ. ರುದ್ರ ದೇವರ ವರದಿಂದ ಅವಧ್ಯರಾದ ಮಹಾ ದೈತ್ಯರೇ

ಘೋಷಗಳ ರೂಪಗಳಿಂದ ಇದ್ದರು. ಅವುಗಳ ಇದಿರಿನಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ನಿಲ್ಲುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಂತಹಾ ಘೋಷಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಯಾರಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿರಲು ಶಿ ಕೃಷ್ಣನು ೨ ವರ್ಷದ ಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ಆ ಘೋಷಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸಂಹಾರಮಾಡಿ ಆ ನೀಲಿ ಎಂಬ ಕನ್ನಿಕೆಯನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಈಕೆಯು ಪೂರ್ವ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ನೀನು ಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಉಪನಯನವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ, ಮತ್ತಾರನ್ನು ಮುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ನನ್ನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಮರ ಬೇಡಿದಳು. ಅದರಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು. ಅದನ್ನು ಸತ್ಯ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲು ನೀಲಿಯನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಇದೇ ನೀಲಿಯು, ನಗ್ನಜಿದ್ರಾಜನ ಮಗಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಅಲ್ಲೂ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸ್ವಯಂವರದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪತ್ನಿಯಾದಳು. ಅವಳ ಮದುವೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಆ ನೀಲಿಯಲ್ಲಿ ಈ ನೀಲಿಯೂ ಶೇರಿ ಹೋದಳು. ಅಂತು ಕೃಷ್ಣನ ಅಷ್ಟ ಮಹಿಷಿಯರ ಪೈಕಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾದ ನೀಲಿ ಎಂಬಾಕೆಯೇ ಗೋಪ ಕನ್ನಿಕೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೆ ಅಹಂಕಾರ ಬಂದಿರಲು ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಗೋಪಾಲಕರನ್ನು ತಡೆದು, ಗಿರಿಯಜ್ಜನೆಂಬ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಲಿ ರೂಪವಾದ ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿಸಲು ಇಂದ್ರನು ಕೋಪದಿಂದ ಗೋಕುಲದ ನಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಮಳೆ ಕರೆಯಲು ಗೋವರ್ಧನ ಪರ್ವತವನ್ನು ಕೊಡೆ ಮಾಡಿ ಗೋವುಗಳನ್ನೂ, ಗೋಪಾಲಕರನ್ನೂ ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದನು. ಆಗ್ನಿದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಗೃಹಪ್ರವ ಗಂಧಮಂದಿ ಋಷಿಗಳು ತಪಸ್ಸುಮಾಡಿ ಕೃಷ್ಣನ ಅಂಗಸಂಗಕ್ಕಾಗಿ ಅಸ್ಪ್ರಿಯರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಕೆಲವು ಕಾಲವಿದ್ದು ರಾಜಕನ್ನಿಯರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ನರಕಾಸುರನ ಕೈಸೇರಿ ಅವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಶರಿಯಲ್ಲಿದ್ದರು. ಕೃಷ್ಣನು ನರಕಾಸುರನನ್ನು ಕೊಂದು ಅವರನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಅದೇ ಅಭಿಸ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು. ಗೃ,ಗಂಧಮಂದಿ ಹೆಂಡತಿಯರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದನೆಂಬುವುದು ಆಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತ್ರಿಜಗದ್ಧಾತ್ರನೆಂದರು. ಮೂರು ಲೋಕವನ್ನೇ ಪಾಲಿಸುವವನಿಗೆ ಗೃ ಸಾವಿರ ಸಂಖ್ಯೆ ಉಳ್ಳವರನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದೇನಾಶ್ಚರ್ಯ ?

ಉಪನಯನಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ನೀಲಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾದನೆಂತಲೂ ಗೋಪಿಕಾ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಜಾರನಾದನೆಂತಲೂ ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ದೋಷ ಸಂಭವ ಉಂಟೋ ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಸಂಶಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಮಂಗಳಗಾತ್ರ ಪರಮಪವಿತ್ರ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಸುರಮಿತ್ರ ಎಂಬ ಪದ ದಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ದೇವಸ್ತ್ರೀಯರು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಿಯರು, ಅದುದರಿಂದ ಗೋಪಕನ್ನಿಕೆಯರೆಲ್ಲರೂ ಅಸ್ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಾದುದರಿಂದ ಅವರ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ವರವನ್ನು ಸತ್ಯಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದನೇ ಹೊರತು ತನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಲವನೆಂದು ಸೂಚಿಸಿರುವನು.

ರೂಪನಾಮವಿಹೀನ ಗರ್ಗಾ

ರೋಪಿತ ಸುನಾಮದಿ ಕರಿಸಿದ

ವ್ಯಾಪಕ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನರೂಪದಿತೋದ್ ಲೋಕರಿಗೆ ||

ದ್ವಾಪರಾಂತದಿ ದೈತ್ಯರನ ಸಂ

ಶಾಸನಗೊಳಿಸುವನೆಂದು ಶ್ಲೋತ

ದ್ವೀಪಮಂದಿರನವತರಿಸಿ ಸಲಹವನು ತನ್ನವರ ||೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ರೂಪನಾಮವಿಹೀನ=೨ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಪಾಂಚಭೌತಿಕ ಶರೀರ ಉಳ್ಳ ರೂಪವಿಲ್ಲದವನು. ಅಂತಹಾ ರೂಪವಿಲ್ಲದ ಮೇಲೆ ಅದಕ್ಕೆ ನಾಮವೆಲ್ಲಿಯದು? ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಕೃತವಾದ ರೂಪ ನಾಮಗಳಿಲ್ಲವನಂದರ್ಥ. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಕೃಷ್ಣಾದಿ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ರೂಪಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಕೃತರಾದ ಮನುಷ್ಯರಂತೆ ತೋರಿದನು. ಪ್ರಾಕೃತ ಹೆಸರಿಲ್ಲದವನಾದರೂ, ಗರ್ಗಾರೋಪಿತ=ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಆರೋಪಿತಲ್ಪಟ್ಟ ಸುನಾಮದಲಿ=ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ (ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ) ಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ನಾಮದಿಂದ, ಕರಿಸಿದ=ಜನರಿಂದ ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟನು. ವ್ಯಾಪಕ=ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದರೂ, ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನರೂಪದಿ=ಇವನೇ ಕೃಷ್ಣನು; ಮತ್ತುರೂ ಅಲ್ಲ ಇವನು ಇಲ್ಲಿ ಇರುವನು. ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಇವನೊಬ್ಬನೆಂಬ ಪರಿಮಿತಿಯುಳ್ಳ ರೂಪದಿಂದ, ಲೋಕರಿಗೆ=ಜನರಿಗೆ, ತೋದ್=ತೋರಿದನು. ದ್ವಾಪರಾಂತದಿ=ದ್ವಾಪರಯುಗದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ, ದೈತ್ಯರನು ಸಂ

ತಾಪಗೊಳಿಸುವೆನೆಂದು=ಭೂಮಿಗೆ ಭಾರಾರಾದ ದೈತ್ಯ ರಾಜರನ್ನು ಸಂಹಾರ ರೂಪವಾದ ಸಂತಾಪವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವೆನೆಂದು, ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ ಮಂದಿರನು, ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ ನಿವಾಸಿಯಾದ ತ್ರೀನಾರಾಯಣನು, ಅವತರಿಸಿ=ಒಂದು ಮಿಯಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನೆಂದವತರಿಸಿ, ತನ್ನವರ=ತನ್ನ ಭಕ್ತರಾದ ದೇವತೆಗಳು ದೇವಾಂಶರಾದ. ಇತರರನ್ನು ಸಹ, ಸಲಹಿದನು=ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶಿವರಮಾತೃನಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯರಂತೆ ಚಕ್ಷುರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಪಾಂಚಭೂತಿಕ ಶರೀರವಿಲ್ಲ. ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ=ಆನಂದಮಯವಾದ ಕರಚರಣಾದ್ಯವಯವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು. ಆನಂದ ಜ್ಞಾನಾದಿಸೂಚಕವಾದ ನಾಮಲುಳ್ಳವನು. ಆದರೂ, ದೇವಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಮನುಷ್ಯರಂತೆ ಅವತರಿಸಿ ಆಯಾ ಕುಲಾಚಾರ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆಯುವನು. ಅದರಂತೆಯೇ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು ಮಾಡಿದ ನಾಮಕರಣದಿಂದ ಕೃಷ್ಣನೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ ಪಡೆದನು. ಆ ಕೃಷ್ಣ ರೂಪವಾದರೂ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದುದೆ; ಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಹೆಸರಾದರೂ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ನಾರಾಯಣನ ನಾಮವೇ ಆಗಿರುವುದು. ಭಾರತ ಆದಿ ಮಂಗಲಾ ಚರಣದಲ್ಲಿ “ಕೃಷ್ಣೋ ಮುಕ್ಯರಿಜ್ಯತೇವೀತಮೋಹೈಃ” ಮುಕ್ತರಿಂದಲೂ ಕೃಷ್ಣನು ಪೂಜಿತನಾಗುವನೆಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಕೃಷ್ಣನೆಂದು “ಕೃಷ್ಣತಿ ದಾರಯತಿ ಪಾಪಾನೀತಿ ಕೃಷ್ಣಃ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಶೀಲಿ ಬಿಡುವುದಾದುದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣನೆಂದು ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಹೆಸರು, ಅದನ್ನೇ ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿರುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಕೃತ ರೂಪನಾಮಗಳಿಂದ ತೋರಿದನು. ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದರೂ, ಮನುಷ್ಯಾದಿ ಅವತಾರದಲ್ಲಿ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನಾಗಿ ನಾಲ್ವರೊಳಗೆ ಒಬ್ಬನಾಗಿ ತೋರುವನು. ದ್ವಾಪರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಧೈತ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ರಾಜರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಭೂಮಿಗೆ ಭಾರವಾಗಿರಲು, ತ್ರಿಹರಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿತನಾಗಿ ಧೈತ್ಯರ ಸಂಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರ ಮಾಡಿ ಕಂಸಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ದೇವ ಪಕ್ಷದವರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದನು.

ಶ್ರೀವಿರಿಂಚಾಧ್ಯಮರನುತನಾ
 ನಾವತಾರವ ಮಾಡಿಸಲಹಿದ
 ಜೀವತೆಗಳನು ಯುಷಿಗಳನು ಕ್ಷಿತಿಪರನು ಮಾನವರ ||
 ಸೇವೆಗಳ ಕೈಕೊಂಡು ಫಲಗಳ
 ನೀವನಿತ್ಯಾಂದ ಮಯನು

ಗ್ರೀವ ಧ್ರುವ ಮೊದಲಾದ ಭಕ್ತರಿಗತ್ತ ಪುರುಷಾರ್ಥ ||೧೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಶ್ರೀವಿರಿಂಚಾಧ್ಯಮರನುತ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಇವರುಗಳಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ ತೀಮುನ್ನಾರಾಯಣನು, ನಾನಾವತಾರಮಾಡಿ=ಮತ್ಸ್ಯ, ಕೂರ್ಮ, ವೇದವ್ಯಾಸ ಪೊದಲಾದ ನಾನಾವಿಧ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ಕ್ಷಿತಿಪರನೂ=ರಾಜರುಗಳನ್ನೂ, ಯುಷಿಗಳನ್ನೂ, ಮಾನವರ=ಮನುಷ್ಯರನ್ನೂ ಸಲಹಿದ=ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿದನು ನಿತ್ಯಾನಂದಮಯ=ನಿತ್ಯಾನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದರೂ, ಸೇವೆಗಳ ಕೈಕೊಂಡು=ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಸೇವೆಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಫಲಗಳನೀವ=ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಸುಗ್ರೀವ, ಧ್ರುವ ಮೊದಲಾದ ಭಕ್ತರಿಗೆ, ಪುರುಷಾರ್ಥ=ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು, ಇತ್ತ=ಕೊಟ್ಟನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ವಂದ್ಯನಾದ ತೀಮುನ್ನಾರಾಯಣನು ಮತ್ಸ್ಯಾದ್ಯನಂತಾವತಾರ ಮಾಡಿ, ಅಜಿತ, ವಾಮನ ಮೊದಲಾದ ಅವತಾರಗಳಿಂದ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ವ್ಯಾಸ ಕಪಿಲಾದಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ಯುಷಿಗಳನ್ನೂ, ಯುಷಧಾದಿ ಅವತಾರಗಳಿಂದ ರಾಜರುಗಳನ್ನೂ, ರಾಮ ಕೃಷ್ಣಾದಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಸಲಹಿದನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಆಯಾ ಕಾಲೋನ್ನತಾದ ಜನರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿಯೂ, ಇತರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮಾದಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ಇತರ ಜನರಿಂದಲೂ ಸೇವೆಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಅಪರವರಿಗೆ ಸುಗ್ರೀವ, ಧ್ರುವ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಮುಷ್ಣದಾನಸಹರಣ ಸರ್ವೋ
 ತ್ಯುಷ್ಣ ಸದ್ಭವಿಣ ಭಕ್ತಾ
 ಭೀಷ್ಮದಾಯಕ ಭವನಿನಾತಕ ನಿಗತಭಯಕೋಕ ||

ನಷ್ಟ ಸುಖಿಗಳಿಲ್ಲ ಸೃಷ್ಟಾಃ
 ದೃಷ್ಟ ಕರ್ತನಿಗಾವಕಾಲದಿ
 ದೃಷ್ಟನಾಗುವ ಸ್ಮರಣೆನಾತ್ರದಿ ಹೃದ್ಗುಹಾವಾಸಿ ||೧೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—(ಶೀಪರಮಾತ್ಮನು) ದುಷ್ಟದಾನವಹರಣ=ದುಷ್ಟರಾದ ಕಂಸ, ಸೃಗಾಳ=ಪೌಂಡ್ರಕ, ವಾಸುದೇವ, ನರಕಾಸುರ ಮೊದಲಾದ ದಾನವರನ್ನು, ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದನು, ಸರ್ವೋತ್ಪನ್ನ ಸದ್ಗುಣಭರಿತ=ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ಅಥವಾ ಸರ್ವೋತ್ತಮವಾದ ಉತ್ತಮ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣನು. ಭಕ್ತಾಭಿಷ್ಠದಾಯಕ=ಭಕ್ತರ ಅಭಿಷ್ಠವನ್ನು ಪೂರೈಸುವವನು. ಭವವಿನಾಶಕ=ಸಂಸಾರವೆಂಬ ರೋಗವನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುವವನು, ವಿಗತಭಯಶೋಕ=ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಭಯವಾಗಲಿ, ದುಃಖಗಳಾಗಲಿ ಇಲ್ಲದವನು. ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕರ್ತನಿಗೆ=ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರ, ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ೮ ಕರ್ತೃತ್ವ ಉಳ್ಳ ಶೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಅವಕಾಲದಲಿ=ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ, ನಷ್ಟತುಷ್ಟಿಗಳಿಲ್ಲ=ಅನಂದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮಿಯಾಗುವುದಾಗಲಿ, ಹೆಚ್ಚಿಗಾಗುವುದಾಗಲಿ ಇಲ್ಲ. ಹೃದ್ಯುಹಾನಾಸೀ=ಎಲ್ಲರ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಶೀಹರಿಯು, ಸ್ಮರಣಮಾತ್ರದ ಹೃಷ್ಟನಾಗುವ=ಹರ್ಷಪಡುವನು. ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುವನೆಂಬ ಭಾವ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶೀಪರಮಾತ್ಮನು ನಾನಾವತಾರಮಾಡಿದನೆಂದು ಪೂರ್ವಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು. ಇದರಿಂದ ನಮ್ಮಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಬಲವಂತನಾಗಿ ಜನ್ಮಗಳು ಬರುವವೊ ಏನೂ ಎಂಬ ಸಂಶಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದುಷ್ಟದಾನವಹರಣನೆಂಬರು. ಒಂದೊಂದು ಅವತಾರದಲ್ಲೂ ಕೇವಲ ತನ್ನ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಕರ್ಷಿಸುವವನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದನಂತಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ದುಷ್ಟರಾದ ರಾವಣ, ಕಂಸ ಮೊದಲಾದವರ ನಿಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಅವತಾರ ಮಾಡಿರುವನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ದೈತ್ಯರ ಸಂಹಾರ, ದೇವತೆಗಳ ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಮನುಷ್ಯರಂತೆ ವೈಷಮ್ಯಾದಿಗಳುಂಟೆಂಬ ಸಂಶಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾ ಸರ್ವೋತ್ಪನ್ನ ಸದ್ಗುಣಭರಿತನೆಂದರು. ಸರ್ವೋತ್ತಮವಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣನೆಂದನೇಲಿ ವೈಷಮ್ಯಾದಿ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಹಾಗಾದರೆ ದೈತ್ಯರನ್ನೇಕೆ ಕೊಂದನೆಂದರೆ ಭಕ್ತಾಭಿಷ್ಠದಾಯಕನೆಂಬರು; ಭಕ್ತರ ಕಷ್ಟನಿವಾರಣ ಪೂರ್ವಕ

ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ಕೊಂದನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಸಂಸಾರದಿಂದಲೂ ಸಹ ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡುವನು. ದೈತ್ಯರ ಭಯದಿಂದಾಗಲಿ, ಅವರು ತನ್ನ ಮೇಲೆ ದ್ವೇಷಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಅಸೂಯೆ ಉಂಟಾಗಿ ಆ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ತನ್ನ ನಷ್ಟಲಾಭಗಳ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಾಗಲಿ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲಿಲ್ಲ. ಅನರವರ ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಅವರವರಿಗೆ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವನಾದುದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವನೇ ಯೋರ್ತು ತನ್ನ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಲ್ಲವೆಂಬುವುದನ್ನು ವಿಗತಭಯಶೋಕ, ನಷ್ಟತುಷ್ಟಿಗಳಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದ ಹೇಳಿದರು. ಇಂತಹಾ, ಸರ್ವ ಜೀವರ ಹೃದಯಾಕಾಶ ನಿವಾಸಿಯಾದ ಶೀಪರಮಾತ್ಮನು, ತನ್ನನ್ನು ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡುವ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುವನು. ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಅಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಫಲವಿಲ್ಲವೆಂದು “ಅಭಕ್ತ್ಯೋದಾಹೃತಂ ನೈವ ಫಲವಾತ್ಯ ಭವಿಷ್ಯತಿ” ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧನಾಗುವುದು.

ಹಿಂದೆ ಪ್ರಳಯೋದಕದಿ ತಾನರಿ

ಕಂದನೆಂಜಿಸಿ ಕಾಯ್ತು ತಲೆಯೊಳು

ಬಾಂದೊರೆಯ ಪೊತ್ತವಗೊಲಿದು ಪರಿಯಂಕಪವವಿತ್ತ ||

ವಂದಿಸಿದ ವೃಂದಾರಕರ ಸ

ವೃಂದಕುಣಿಸಿದ ಸುಧೆಯ ಕರುಣಾ

ಸಿಂಧುಕಮಲಾಕಾಂತ ಬಹುನಿಶ್ಚಿಂತ ಜಯವಂತ ||೧೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಹಿಂದೆ ಪ್ರಳಯೋದಕದಿ=ಹಿಂದಿನ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪದ ಪ್ರಳಯದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ, ತಾನರಿಕಂದನ=ಕಮಲ ಸಂಭವರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು, ಅಂಜಿಸಿ=ಭಯಪಡಿಸಿ, ಕಾಯ್ತು=ರಕ್ಷಿಸಿದನು. ತಲೆಯೊಳು, ಬಾಂದೊರೆಯ ಪೊತ್ತವಗೆ=ಆಕಾಶ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ, ಒಲಿದು=ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ, ಪರ್ಯಂಕಪವವಿತ್ತ=ತೇಷ ಪದವಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ವಂದಿಸಿದ=ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ದುಃಖ ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ದೇವತೆಗಳು ಷಮಸ್ಥಾರಮಾಡಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ರಾಜ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಲು, ವೃಂದಾತಕರ ಸವೃಂದಕ=ಅ ದೇವತೆಗಳ ಉತ್ತಮವಾದ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ, ಕರುಣಾ

ಸಿಂಧು=ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನಾದ, ಬಹು ಸಿಂಧಿಂತ=ಎಂವೆಂದಿಗೂ ಚಿಂತೆ ಇಲ್ಲ ದಿರುವ, ಜಯವಂತ=ಯಾವಾಗಲೂ ಜಯಶೀಲನಾದ, ಕಮಲಾಕಾಂತ= ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನು, ಸುಧೆಯು=ಅಮೃತವನ್ನು, ಊಣಿ ಸಿದ=ಪಾನಮಾಡಿಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಹಿಂದಿನ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಲ್ಪಾವಸಾನದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ನಾಭಿಯ ಕಮಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರನ್ನು ಅಂಜಿಸಿ ಕಾಯ್ದನು. ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ ೨೪ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ಸವಿಷ್ಣುಃ ಪದ್ಮನಾಭಾಖ್ಯಃ ತನ್ನಾಭಿ ಕಮಲಾದಭೂತ್ || ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನಾಮಾಸೌ ಸಜಾತೋ ದದೃಶೇ ದಿಶಃ ||೩೬|| ಚತುರ್ದಿಕ್ಷುಚ ಚತ್ವಾರಿ ಮುಖಾನ್ಯಾಸೌ ಮಹಾತ್ಮನಃ | ಪದ್ಮಸ್ಯ ಕರ್ಣಿಕಾಮಧ್ಯೇ ನಿಷಣ್ಣಃ ಸ್ವಸ್ತಿ ಕಾಸನ || ತದಾ ವಿಷ್ಣಾಜ್ಜಯಾ ದುರ್ಗಾಜಲಬಿಂದುಭಿರನ್ವಿತಂ || ವಿಸಸರ್ಜ ಮಹಾವಾತಂ ತೇನಾಭೂತ್ತೀಡಿ ತೋವಿಧಿಃ ||೪೦|| ತದಾಗಾಥಾಂಧಕಾರೇಸ್ವ ಮಸಹಾಯಂ ವಿಲೋಕ್ಯಸಃ|| ಫೀಡ್ಯಮಾನೋ ವರ್ಷವಾತ್ಯೈಃ ಕ್ಷಣಂ ಭೀತೋಸ್ತುರದ್ಧರಿಂ ||೪೧|| ತತಸ್ತಪ ಸ್ತಪೇತ್ಯಾಸೀದಶರೀರೈವ ಭಾರತೀ || ಸಮಾಧಿ ಯೋಗಮಾಸ್ಥಾಯ ನಿರು ಚ್ಛಾಸೋ ಭವತ್ತತಃ||೪೨|| ದಧ್ಯಾವಾಂತರಮಾತ್ಮಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮಾ ರೂಪಂ ಸದಾಶಿವಂ || ದಿವ್ಯವರ್ಣಾಯುತಂ ಪಶ್ಚಾದುತ್ಥಿತಃ ಸಸಮಾಧಿತಃ ||೪೩|| ಪ್ರೀತೋಥ ತಪಸಾತೇನ ಪದ್ಮನಾಭೋ ಹರಿಃ ಸ್ವಯಂ ||ಕೌಮಾರಂ ರೂ ಪಮಾಸ್ಥಾಯ ನಿಜರೂಪಮದರ್ಶಯತ್ ||೪೪|| ” ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಕಮಲವಿ ಧ್ವದರಿಂದ ಆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪದ್ಮನಾಭನೆಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ಆ ನಾಭಿಯ ಕಮಲದಿಂದ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಜನಿಸಿದರು. ಅವರು:ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ನೋಡುವಾಗ ೪ ಮುಖಗಳಾದವು. ಪದ್ಮಪ ಕರ್ಣಿಕೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಾಸನದಿಂದ (ಸ್ವಸ್ತಿ ಕಾಸನ) ಕೂತಿದ್ದ ತನ್ನ ನ್ನು ತಾನು ನೋಡಿಕೊಂಡನು. ‘ ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ’ ದುರ್ಗಾ ದೇವಿಯರು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಆಜ್ಞಾ ಪ್ರಕಾರ ಉದಕಬಿಂದುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಹತ್ತರ ಪಾದ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಲು, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಅದರಿಂದ ಬಹಳನೃಥೆ ಹೊಂದಿದರು. ಮಹತ್ತರವಾದ ಗಾಥಾಂಧಕಾರವಾಗಿದ್ದಿತು. ಮತ್ತೊಬ್ಬರು:ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ, ಉದಕ ಬಿಂದುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಹಾ ವ್ರಾತದಿಂದ

ಪೀಡಿತರಾಗಿ ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಭಯಪಟ್ಟರು. ತದನಂತರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡಿದರು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ “ತಪ! ತಪ!!” ಎಂದು ೨ ಸಲ ಶಬ್ದವು ಅಶರೀರವಾಕ್ಯಾಗಿ ಕೇಳಬಂದಿತು. ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಸಮಾಧಿ ಯೋಗದಿಂದ ಶ್ವಾಸವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿ, ಹೃದಯಾಳಾಶದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಮಂಗಳ ಮೂರ್ತಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾ ದೇವತಾಮಾನದಿಂದ ೧೦ ಸಹಸ್ರ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೂ ಇದ್ದು ಸಮಾಧಿಯಿಂದ ಎದ್ದರು. ಆಗ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರೀತನಾಗಿ ಅವರ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದಿವ್ಯವಾದ ಕೌಮಾರ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಆ ರೂಪವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ತೋರಿಸಿದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ತಾವರಕಂದನಂಜಿಸಿ ಕಾಯ್ದನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ರುದ್ರದೇವರ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಶೇಷ ಋದವಿಯನ್ನಿತ್ತನು. ದುರ್ವಾಸರ ಶಾಪದಿಂದ ರಾಜ್ಯಭ್ರಷ್ಟರಾಗಿ ದೇವತೆಗಳು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಮೊರೆ ಹೋಗಲು ಪರಮಾತ್ಮನು, ವೇದವೈಶ್ಯರ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಕ್ಷೀರ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಮಥನ ಮಾಡಲು ಅದರಿಂದ ಅಮೃತ ಹುಟ್ಟಿತು. ದೈತ್ಯರು ಆ ಅಮೃತ ಕಲಶವನ್ನು ಅಸಹರಿಸಿದರು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಮೋಹಿನೀ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ದೈತ್ಯರನ್ನು ವಂಚಿಸಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಮೃತವನ್ನು ಲೇಸಿದನು. ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಭಾಗವತ ಅಷ್ಟಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲೂ, ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ ೧೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲೂ ಹೇಳಿರುವರು. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಉಪಯೋಗವೂ ಇವರಂದಿಲ್ಲ. ನಿತ್ಯ ಜಯಶೀಲನು, ಬಹು ನಿಶ್ಚಿಂತನು, ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯು, ಹೀಗಿರುವಾಗ ದೇವತೆಗಳಿಂದಿವನಿಗಾಗುವುದೇನು? ದೈತ್ಯರಿಂದ ಹಾನಿಯಾಗುವುದೇನು? ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನಾದುದರಿಂದ ಭಕ್ತರಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ನೋರೆಜೊಕ್ಕ ದೇವತೆಗಳ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಅಮೃತವನ್ನು ಲೇಸಿದನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ದೈತ್ಯರನ್ನು ವಂಚಿಸಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಮೃತವನ್ನು ಲೇಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಇದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ವಂಚಿಸಿದನೆಂಬ ವೈಷಮ್ಯವು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ತೋರುವುದು. ಅದನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸತ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪಾನುಸಾರ ಪ್ರ
 ವರ್ತಿಸುವ ಪ್ರಭುತನಗೆ ತಾನೆ
 ಭೃತ್ಯನೆನಿಸುವ ಭೋಕ್ತೃಭೋಗ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಳಿದ್ದು ||
 ತತ್ತದಾಹ್ವಯನಾಗಿ ತರ್ಪಕ
 ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವ ತತ್ಪಪತಿಗಳ
 ಮತ್ತರಾದಸುರರೆ ಆಸಮೀಚೀನಫಲವೀನ ||೧೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ — ಸತ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪಾನುಸಾರ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವನು. ತನಗೆ ತಾನೇ ಪ್ರಭು, ತಾನೇ ಭೃತ್ಯನೆನಿಸುವನು. ಭೋಕ್ತೃ ಭೋಗ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಳಗಿದ್ದು = ಭೋಗಿಸುವವರಲ್ಲೂ, ಭೋಗಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲೂ ತಾನೇ ಇದ್ದು, ತತ್ತದಾಹ್ವಯನಾಗಿ = ಆಯಾ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ, ತರ್ಪಕ = ತರ್ಪಕನೆನಿಸಿ, ತತ್ಪ ಪತಿಗಳ = ಭೋಗಿಸುವವರ ದೇಹಗಳೊಳಿರುವ ತತ್ಪ್ರಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ತೃಪ್ತಿ ಪಡಿಸುವನು. ಮತ್ತರಾದ, ಅಸುರರ್ಗೆ = ದೈತ್ಯರುಗಳಿಗೆ, ಆಸಮೀಚೀನ ಫಲವೀನ = ಪಾಪ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ — “ ಸತ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪ ತೋ ವಿಷ್ಣುರ್ನಾನ್ಯಥಾತು ಕರಿಷ್ಯತಿ ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸತ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪನು. ಅದಕ್ಕನ್ಯಥಾ ಎಂದಿಗೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಸರ್ವ ಪ್ರಕಾರವಿವಲೂ ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಬರುವ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಅವರ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಪೂರೈಸುವದೆ ಇವನ ಸಂಕಲ್ಪವು. ಆದುದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲನಾಗಿಯೂ, ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲನಾಗಿಯೂ, ಇರುವನೇ ಹೊರತು ತನಗೆ ಯಾರಿಂದಾದರೂ ಆಗುವದೇನು? ಪ್ರಭುವಿನಲ್ಲಿಷ್ಟು ಪ್ರಭುವೆನಿಸುವವನೂ ತಾನೆ, ಭೃತ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದು ಭೃತ್ಯ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಭೃತ್ಯನೆನಿಸುವವನೂ ತಾನೆ, ಸುಖಾದಿಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುವ ಜನರಲ್ಲೂ ಅವರು ಭೋಗಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲೂ ತಾನೇ ಇದ್ದು ಆಯಾ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ತರ್ಪಕನೆನಿಸಿ ತತ್ಪ್ರಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ತೃಪ್ತಿ ಪಡಿಸುವನು ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಪಾಪ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ಅನತಾರಿಕೆ.—ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದರೂ ಅವರನ್ನು ದ್ವರಿಸುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬಿಟ್ಟಿಗಳ ನೆವದಿಂದಲಾಗಲಿ
ಹೊಟ್ಟಿಗೋಸುಗವಾದಡಾಗಲಿ
ಕೆಟ್ಟಿರೋಗ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಲಿ ಯಣಕದಿಂದೊಮ್ಮೆ ||
ನಿಟ್ಟಿಸುರಿನಿಂ ಬಾಯ್ತೆರದು ಹರಿ
ವಿಠಲಾ ಸಲಹೆಂದೆನಲು ಕೈ

ಗೊಟ್ಟುಕಾವಕೈಪಾಳು ಸಂತತ ತನ್ನ ಭಕತರನ ||೧೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಬಿಟ್ಟಿಗಳನೆವದಿಂದಲಾಗಲಿ=ದೊರೆಯಾದವನು ಬಿಟ್ಟು
ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಹಿಡಿದು ಹಾಕಿದಾಗ, ಆ ಬಿಟ್ಟು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಷ್ಟ
ದಿಂದಲಾಗಲಿ, ಹೊಟ್ಟಿಗೋಸುಗವಾದಡಾಗಲಿ=ಇವನು ಭಕ್ತನೆಂದು ತಿಳಿದು
ಜನರು ಮರುಳಾಗಿ ತನಗೆ ದುಡ್ಡು ಕೊಟ್ಟುರೆಂಬ ಹೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ಪೋಷಿ
ಸುವ ಆಶೆಯಿಂದಲಾಗಲಿ, ಕೆಟ್ಟಿ ರೋಗವನ್ನನುಭವಿಸುವಾಗ ತಾಳಲಾರದ
ಕಾಲದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಅಣಕದಿಂಮೊಮ್ಮೆ=ವಿನಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ
ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತನಾಗಿ, ನಿಟ್ಟಿಸುರಿನಿಂ=ನಿಟ್ಟಿಸುರು ಬಿಡುತ್ತಾ, ಬಾಯ್ತೆರದು
ಬಾಯಿ ತೆರದು, ಹರಿ ವಿಠಲಾ! ಸಲಹು ಎನಲು, ಕೈಪಾಳು=ಕರುಣಾಳು
ವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಸಂತತ=ಸರ್ವ ಕಾಲವಲ್ಲೂ, ತನ್ನ ಭಕುತರನ=ತನ್ನ
ಭಕ್ತರನ್ನು, ಕೈಗೊಟ್ಟುಕಾವ=ಕೈ ಕೊಟ್ಟು ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಬಿಟ್ಟು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಆ ಸಂಕಟ ಕಾಲದ
ಲ್ಲಾಗಲಿ, ಹೊಟ್ಟಿಗಿಲ್ಲದೆ ಕಷ್ಟಪಡುವಾಗ ಒಬ್ಬರಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಲಿ, ಕೆಟ್ಟಿ
ರೋಗವನ್ನನುಭವಿಸಲಾರದೇ ದುಃಖಪಡುವಾಗಲಾಗಲಿ, ಭಕ್ತಿ ವೈರಾಗ್ಯ
ದಿಂದ ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತನಾಗಿ ನಿಟ್ಟಿಸುರು ಬಿಡುತ್ತಾಬಾಯಿ ತೆರೆದು ಅಯ್ಯೋ
ಅಪ್ಪಾ ಎನ್ನದೆ, ಹರೇ! ವಿಠಲಾ! ಸಲಹು ಎಂದು ಸ್ಮರಿಸಿದರೆ ಸಾಕು.
ಕರುಣಾಳುವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಅವರನ್ನು
ಕೈಕೊಟ್ಟು ರಕ್ಷಿಸುವನು.

ಅನತಾರಿಕೆ.— ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದುದನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ

ಈವಸುಂಧರೆಯೊಳಗೆ ಶ್ರೀಭೂ
ದೇವಿಯರಸನ ಸುಗುಣಕರ್ಮಗ
ಳಾವಬಗೆಯಿಂದಾದಡಾಗಲಿ ಕೀರ್ತಿಪವ ನರರ ||
ಕಾವಕಮಲದಳಾಯತಾಕ್ಷ ಕೈ
ಪಾವಲೋಕನದಿಂದ ಕಪಿಸು
ಗ್ರೀವಗೊಲಿದಂದದಲಿ ಯೊಲಿದಭಿಲಾಷೆಪೂರೈಪ ||೧೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಕಮಲದಳಾಯತಾಕ್ಷ=ಕಮಲ ದಳದಂತೆ ವಿಶಾಲವಾದ ನೇತ್ರಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಈ ವಸುಂಧರೆಯೊಳಗೆ=ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀ ಭೂದೇವಿಯರಸನ=ಶ್ರೀದೇವಿ ಭೂದೇವಿಯರಿಗೆ ಅರಸನಾದ, (ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ) ಸುಗುಣಕರ್ಮಗಳ=ಉತ್ತಮವಾದ ಗುಣ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಅವಬಗೆಯಿಂದಾದಡಾಗಲಿ=ಯಾವ ಬಗೆ ಇಂದಲಾದರೂ ಆಗಲಿ, ಕೀರ್ತಿ ಸುವ ನರರ=ಬಾಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳುತ್ತಾ ಇರುವ ಜನರನ್ನು, ಕಾವ=ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು. ಕೃಪಾವಲೋಕನದಿಂದ=ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷದಿಂದ ನೋಡಿ, ಕಪಿ ಸುಗ್ರೀವಗೊಲಿದಂದದಲಿ=ಕಪಿಯಾದ ಸುಗ್ರೀವನಿಗೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಇಹದಲ್ಲಿ ವಾಲಿಯನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡಿ ಕಪಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಡಿಸಿ, ಪರಲೋಕದಲ್ಲೂ ದಿವ್ಯಗತಿಯನ್ನಿತ್ತಂತೆ. ಒಲಿದು=ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ, ಅಭಿಲಾಷಪೂರೈಸ=ಮನೋಭಿಷ್ಟವನ್ನು ಪೂರೈಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಈ ಭೂವಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀದೇವಿ ಭೂದೇವಿಯರ ಅರಸನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ಗುಣ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಬಗೆಯಿಂದ ಕೀರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಕಮಲ ದಳಗಳಂತೆ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ನೇತ್ರಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ತನ್ನ ಕೃಪಾ ಕಟಾಕ್ಷದಿಂದ ಅವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾ, ಕಪಿಯಾದ ಸುಗ್ರೀವನಿಗೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾದಂತೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಅವರ ಮನೋಭಿಷ್ಟವನ್ನು ಪೂರೈಸುವನು.

ಚೇತನಾಂತರ್ಯಾಮಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ

ನಾಥ ಕರ್ಮಗಳನುಸರಿಸಿ ಜನಿ

ತೋತವಿಷ್ಣು ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಿಂವೊಡನೆ ||

ಜಾತನಾಗುವ ಜನ್ಮರಹಿತಾ

ಕೂತಿನಂದನ ಭಕ್ತರಿಂದಾ

ಹೂತನಾಗಿ ಮನೋರಥವ ಬೇಡಿಸಿಕೊಳದಲೀವ ||೧೬||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ — ಚೇತನಾಂತರ್ಯಾಮಿ=ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ, ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾಥ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು, ಜನಿತೋತವಿಷ್ಣುಯೆಂಬ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ=ಜನಿತೋತವಿಷ್ಣು ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ, ಎವೊಡನೆ=ನಮ್ಮಗಳೊಂದಿಗೆ, ಕರ್ಮಗಳನುಸರಿಸಿ=

ನಮ್ಮ ಕರ್ಮಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ, ಸನ್ಮರಹಿತ=ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ ಇಲ್ಲದವನಾದರೂ, ಜಾತನಾಗುವ=ಜನಿಸುವನು. ಆಕೂತಿನಂದನ-ಯಜ್ಞನಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಭಕ್ತರಿಂದ, ಆಹೂತನಾಗಿ=ಕರಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟು, ಬೇಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದಲೆ=ಅವರಿಂದ ಯಾವ ಮನೋರಥವನ್ನೂ ಬೇಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ, ಮನೋರಥವ=ಭಕ್ತರ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು, ಈವ=ಕೊಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.--ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಜೀವನ ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವಾಗ ಜೀವನೋಂದಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ತಾನೂ ಜನಿಸುವನು. “ ಜನಿತೋತವಿಷ್ಣೋ ” “ ಅಜಾಯಮಾನೋ ಭಹುಧಾವ್ಯಜಾಯತ ” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ತಾನು ಜನನ ರಹಿತನಾದರೂ, ಜೀವರಿಗೆ ತಾವಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ಅವರಿಂದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತದ್ರೂಪನಾಗಿ ಜನಿಸುವನು. ಭಕ್ತರು ತನ್ನ ನಾಮವನ್ನು ಚ್ಚರಿಸಿಕರಿಯಲು, ಅಷ್ಟಕ್ಕೆ ಪ್ರೀತನಾಗಿ ಅವರು ಯಾವುದನ್ನು ಕೇಳದೇ ಇದ್ದರೂ ತಾನೇ ಅವರ ಮನೋಭೀಷ್ಟವನ್ನು ತಿಳಿದು ಅದನ್ನು ಪೂರೈಸುವನು.

ನೃಷತು ಯೆನಿಸುವ ಮನುಜರೊಳು ಸುರ

ಋಷಭನಿಂದ್ರಿಯಗಳೊಳು ತತ್ತ

ದ್ವಿಷಯಗಳ ಭುಂಜಿಸುವ ಹೋತಾಹ್ವಯನು ತಾನಾಗಿ |

ಮೃಷರಹಿತ ವೇದದೊಳು ಋತುಸತು

ವೆಸರಿಂದಲಿ ಕರೆಸುತ ಜಗ

ತ್ವಸವಿತ ನಿಲಂತರದಿ ಸಂತೈಸುವನು ಭಕತರನ ||೧೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.-- ಸುರಋಷಭ=ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು. ಮನುಜರೊಳು = ಮನುಷ್ಯರುಗಳಲ್ಲಿದ್ದು, ನೃಷತುಎನಿಸುವ = ನೃಷತು ಎಂದು ಕರೆಸುವನು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳೊಳು=ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕಣ್ಣು ನೋಡಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿದ್ದು, ಹೋತಾಹ್ವಯನುತಾನಾಗಿ = ಹೋತಾ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿ, ತತ್ತದ್ವಿಷಯಗಳ=ಆಯಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಾಗುವ, ನೋಡುವದು ಕೇಳುವುದು ನೋಡಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಭುಂಜಿಸುವ=ಅವುಗಳಿಂದಾಗುವ ಸುಖವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು. ಮೃಷರಹಿತ = ಸುಳ್ಳಿಲ್ಲದ, ವೇ

ದದೊಳು, ಋತುಸತುಸೆಸರಿನಿಂದಲಿ=ಋತುಸತು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ, ಕರೆ
ಸುವ ಜಗತ್ಪ್ರಸೂತ=ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ನಿರಂತರದಿ,
ಭಕ್ತರನು=ಭಕ್ತರನ್ನು, ಸಂತೈಸುವನು=ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ--ದೇವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಮನಃಸ್ವರಲ್ಲಿದ್ದು
ನೃಷತು ಎಂದು ಕರೆಸುವನು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಹೋತನೆಂಬ ಹೆಸ
ರಿನಿಂದ ಆಯಾ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಭುಂಜಿಸುವನು. ಸತ್ಯಭೂತವಾದ ವೇದ
ಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಋತುಸತು ಎಂದು ಕರೆಸುವನು. ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾದ ಹರಿಯು,
ಭಕ್ತರನ್ನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಪೂರೈಸುವನು.

ಅಬ್ಜ ಭವ ಪಿತ ಜಲಧರಾದ್ರಿಯೊ
ಳಬ್ಜ ಗೋಜಾದ್ರಿಜನೆನಿಸಿ ಜಲ
ದುಬ್ಜಳೇಸೀಯೂಷತಾವರೆ ಶ್ರೀಶಶಾಂಕರೊಳು |
ಕಬ್ಜುಕದಲಿ ಲತಾತೃಣದ್ರಮು
ಹೆಬ್ಬುಗೆಯ ಮಾಡುತಿಹಗೋಜನು
ಯಿಬ್ಬುಗೆಯಪ್ರತಿಕದೊಳು ಮಣಿಮೃಗ ಸೃಜಿಪನದ್ರಿಜನು||೧೯||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ--ಅಬ್ಜ ಭವಪಿತ - ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ತಂವೆಯಾದ ಶ್ರೀಪರ
ಮಾತ್ಮನು, ಜಲ=ಉದಕದಲ್ಲೂ, ಧರೆ=ಭೂಮಿಯಲ್ಲೂ, ಅದ್ರಿಯೊಳು=
ಪರ್ವತದಲ್ಲೂ, ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಬ್ಜ ಗೋಜ, ಅದ್ರಿಜನೆನಿಸಿ=ಈ ಹೆಸರುಗಳ
ಳಿಂದ ಕರೆಸುವನು. ಜಲದುಬ್ಜಳೇ=ನೀರುಗುಳ್ಳೆ ಅಥವಾ ಅಲೆಗಳು ಇವುಗಳ
ಲ್ಲೂ, ಪೀಯೂಷ=ಉದಕದಲ್ಲೂ ಅಥವಾ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಿಂದ ಜನಿಸಿದ
ಅಮೃತದಲ್ಲೂ, ತಾವರೆ=ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ತಾವರೆ (ಕಮಲವುಷ್ಟದ)
ಹೂವಿನ, ಶ್ರೀ=ಕಾಂತಿಯಲ್ಲೂ, ಶಶಾಂಕರೊಳು = ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಲ್ಲೂ
ಅಬ್ಜ ನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನಿರುವನು. ಕಬ್ಜು ಕದಳಿ=ಬಾಳೆ, ಲತಾ=ಬೀಳಿ
ಗಳು, ತೃಣ=ಹುಲ್ಲು, ದ್ರಮು=ವೈಕ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿದ್ದು, ಗೋಜು
ನು=ಗೋಜ ನಾಮಕನಾಗಿ, ಹೆಬ್ಬುಗೆಯ=ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು, ಮಾಡುತಿಹ=
ಮಾಡುವನು. ಅದ್ರಿಜನು-ಪರ್ವತವಾಸಿಯಾದ ಅದ್ರಿಜನಾಮಕನು, ಯಿಬ್ಬು
ಗೆಪ್ರತಿಕದೊಳು=ಜಡಚೇತನ ರೂಪವಾದ ಎರಡು ವಿಧ ಪ್ರತಿಮೆಯೊಳಗಿ
ದ್ದು, ಮಣಿ=ಜಡವಾದ ಮಾಣಿಕ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನೂ, ಮೃಗ=ಪರ್ವ

ತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಕಾಡುಮೃಗ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು, ಸೃಜಿಸ್ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ತಂದೆಯಾದ ಶ್ರೀಸದ್ಭೂತನು, ಉದಕದಲ್ಲಿ ಅಬ್ಜನಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಿದ್ದು ನೀರುಗುಳ್ಳೆ, ಅಮೃತ, ತಾನರೆ ಹುವು, ಚಂದ್ರಮಂಡಲ ಇವುಗಳ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುವನು. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಗೋಜನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಿದ್ದು, ಕಬ್ಬು ಬಾಳೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನೂ, ಬಳ್ಳಿ, ಹುಲ್ಲು, ಗಿಡ, ಮರ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವನು. ಅದ್ರಿಜನಾಮಕನು ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಮಾಣಿಕ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಜಡಪ್ರತಿಯೆಂತಲೂ, ಮೃಗ ಮೊದಲಾದವು ಚೇತನ ಪ್ರತಿಮೆ ಎಂತಲೂ, ಹೀಗೆ ಎರಡು ವಿಧ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸ ಮಾಡುವನು. ಪರಮಾತ್ಮನು ವಾಸಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಮೆಯೆಂದು ಹೆಸರು, ಅವನು ಸರ್ವತ್ರ ವಾಸಮಾಡುವುದರಿಂದ ಜಡಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ ಸಕಲವೂ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರತಿಮೆಗಳೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಶ್ರುತಿವಿಸುತ ಸವ್ರತ್ರದಲಿ

ಭಾರತೀರಮಣನೊಳಗಿದ್ದು ತಾ ಶುಚಿ

ಷತುನೆನಿಸಿ ಜಡಚೇತನಂನು ಪವಿತ್ರಮಾಡುತಿಹ |

ಅತುಳಮಹಿಮಾನಂತ ರೂಪಾ

ಚ್ಯುತನೆನಿಸಿ ಚಿದ್ವೇದದೊಳು ಪಾ

ಕೃತಪುರುಷನಂದವಲಿ ನಾನಾಚೇಷ್ಟೆಗಳ ಮಾಳ್

||೧೯||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಶ್ರುತಿವಿಸುತ=ವೇದಗಳಿಂದ ಸ್ತುತ್ಯನಾದ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಸವ್ರತ್ರದಲಿ=ಸರ್ವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲೂ ಅಂತರ್ನಿಯಾಮಕರಾಗಿರುವ, ಭಾರತೀರಮಣನೊಳಗಿದ್ದು=ನಾಯುದೇವರಲ್ಲಿದ್ದು, ತಾ-ತಾನು, ಶುಚಿಷತು ಎನಿಸಿ, ಜಡಚೇತನರ, ಪವಿತ್ರಮಾಡುತಿಹ=ಜಡಚೇತನರೂಪವಾದ ಸಕಲವನ್ನೂ ಪವಿತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವನು. ಅತುಳಮಹಿಮ - ಅಸಮವಾದ (ಸಮವಿಲ್ಲದ) ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ, ಆನಂತರೂಪ=ಸಂಖ್ಯೆ ಮಾಡಿ ಕೊನೆಕಾಣಲತಕ್ಕವಾದ ರೂಪಗಳುಳ್ಳ ತ್ರೀಹರಿಯು, ಅಚ್ಯುತನೆನಿಸಿ - ಅಚ್ಯುತನೆಂಬ

ಹೆಸರಿನಿಂದ, ಚಿದ್ವೇಹದೊಳು = ಜೀವರ ಸ್ವರೂಪ ದೇಹದೊಳಗಿದ್ದು, ಪ್ರಾಕೃತಪುರುಷನಂದದಲಿ = ಸಾಮಾನ್ಯರಾದ ಪ್ರಾಕೃತ ಮನುಷ್ಯರಂತೆ, ಚೇಷ್ಟೆಗಳಮಾಳ್ಪು = ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.--ವೇದಗಳಿಂದ ಸ್ತುತ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಸರ್ವ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿರುವ, ಚಿತ್ತಾಭಿಮಾನಿಯಾದ, ಭಾರತೀರಮಣ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರಲ್ಲಿ ಶುಚಿಷತು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಿದ್ದು, ಜಡಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಪ್ರಪಂಚನನ್ನೇ ಪವಿತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವನು. ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಹೋಲಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ, ಅನಂತರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ನಾಶರಹಿತನಾದುದರಿಂದ ಅಚ್ಯುತನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಸುತ್ತಾ ಎಲ್ಲರ ಸ್ವರೂಪ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಸಾಮಾನ್ಯರಾದ ಮನುಷ್ಯರಂತೆ ನಾನಾವಿಧವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ:--ಒಂಚಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾದ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. —

ಅತಿಥಿಯೆನಿಸುವನನ್ನಮಯ ಭಾ
 ರತೀರಮಣನೊಳು ಪ್ರಾಣಮಯ ಪ್ರಾ
 ಕೃತ ವಿಷಯ ಚಿಂತನೆಯಮಾಡಿಸುವನು ಮನೋಮಯನು |
 ಯತನವಿಚ್ಛಾನಮಯಬರಲದ
 ಜಿತನಮಾಡಿಸಿಯಾತ್ಮಜಯಾ
 ಸುತರಸಂಗದಿ ಸುಖವನೀನಾನಂದಮಯನೆನಿಸಿ ||೨೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.--ಅತಿಥಿ=ಅತಿಥಿಗಳ ಒಳಗಿದ್ದು, ಅನ್ನಮಯನೆನಿಸುವನು. ಭಾರತೀರಮಣನೊಳು-ಭಾರತೀ ಸತಿಯಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರಲ್ಲಿದ್ದು, ಪ್ರಾಣಮಯ=ಪ್ರಾಣಮಯನೆನಿಸುವನು. ಮನೋಮಯನು=ಮನೋಮಯನಾಗಿ ಎಲ್ಲರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದು, ಪ್ರಾಕೃತವಿಷಯಚಿಂತನೆಯ=ಕಣ್ಣು ಕಿವಿ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಅನುಭವಿಸುವ ವಿಷಯ ಸಂಬಂಧವಾದ ಯೋಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸುವನು. ವಿಚ್ಛಾನಮಯ-

ವಿಚ್ಛಾಸನಮಯನು, ಯತನಬಲಮು=ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳೆ
ಳು ಬಂದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಅದಮದಮ್ನು, ಜತನಮಾಡಿಸಿ=ಆ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು
ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಸುವನು. ಅನಂದಮಯನೆನಿಸಿ, ಆತ್ಮೇ=ತಾನು=ಜೀವಿ=
ಹೆಂಡತಿ, ಸುತರ=ಮಕ್ಕಳು ಇವರ, ಸಂಗಮಿ=ಸಹವಾಸದಿಂದ ಅವರುಗಳಲ್ಲಿ
ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಕೊಡಿಸಿ, ಸುಖವನಿವಸ=ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ವಾತ್ಸರ್ಯ.— ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮನೆಗೆ ಬರುವ ಅತಿಥಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು
ಅನ್ನಮಯನೆನಿಸುವನು. ಭಾರತಿ ರಮಣರಾದ ಮುಖ್ಯ ವಾಣಿಜ್ಯವರಲ್ಲಿದ್ದು
ಪ್ರಾಣಮಯನೆನಿಸುವನು. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮನೋಮಯನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವ
ನಾಗಿದ್ದು ಪ್ರಕೃತಿ ಸಂಬಂಧವಾದ ವಿಷಯ ಬಿಂತನೆಯನ್ನು ಕೊಡಿಸುವನು.
ವಿಚ್ಛಾಸನಮಯನೆಂದೇನಿಸಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನರಿಂದ
ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವನು. ಅನಂದಮಯನು-ತಾನು, ತನ್ನಹೆಂಡತಿಯ
ಮಕ್ಕಳೆಂಬ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಅಂತರ ಸಂಗದ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡಿ
ಸುವನು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಅನಂತಾನಂತ ರೂಪದಿಂದಿದ್ದು ಅವಗವರ ಕರ್ಮಾನು
ಸಾರವಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವೈಷಮ್ಯಾದಿ
ದೋಷಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಇನಿತು ರೂಪಾತ್ಮನಿಗೆ ದೋಷಗ
ಳಿನಿತು ಬಹುವು ಪೇಳಿರೈ ಬ್ರಾ
ಹ್ಮಣಕುಲೋತ್ತಮರಾದವರು ನಿಷ್ಕಪಟಿ ಬುದ್ಧಿಯಲಿ ||
ಗುಣನಿಯಾಮಕ ತತ್ತದಾಹ್ವಯ
ನೆನಿಸಿ ಕಾರ್ಯವ ನಾಳ್ಳ ದೇವನ
ನೆನದಮಾತ್ರದಿ ದೋಷರಾಶಿಗಳೆಲ್ಲ ಕೆಡುತಿಹವು ||೨೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಇನಮು=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ರೂಪಾತ್ಮನಿಗೆ=ಅನಂತಾ
ನಂತ ರೂಪಗಳಿಂದ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ
ಸುತ್ತಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ದೋಷಗಳು=ವೈಷಮ್ಯಾದಿ ದೋಷಗಳು, ಎನಿ
ತುಬಹುವು=ಹೇಗೆ ಬರುವವು? ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕುಲೋತ್ತಮರಾದವರು=ಉತ್ತ
ಮನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ನಿವೃತ್ತಿಗಳು, ನಿಷ್ಕಪಟಿ ಬುದ್ಧಿಯು

ಲಿ=ಪಕ್ಷಪಾತವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಪೇಳಿರೈ ! ಗುಣನಿಯಾಮಕ=ಸತ್ಯ ರಜಸ್ತಮೋ ಗುಣಗಳ ಪ್ರೇರಕನಾದ, ತತ್ತದಾಹ್ವಯನೆನಿಸಿ=ಆಯಾ ಹೆಸರುಳ್ಳವನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿ, ಕಾರ್ಯವಿಷಯಾತ್ಮಕ=ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವ, ದೇವನ=ಸೃಷ್ಟಾನ್ವಯಿ ಕರ್ತನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು, ನೆನದಮಾತ್ರದಿ=ಸ್ಮರಣೆ ಮಾತ್ರದಿಂದ, ದೋಷ ರಾಶಿಗಳೆಲ್ಲ, ಕೆಡುತಿಹವು=ನಾಶ ಹೊಂದುವವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಹೀಗೆ ಅನಂತಾನಂತ ರೂಪಗಳಿಂದ ಸಾತ್ವಿಕ ರಾಜಸ ತಾನುಸ ಜೀವರಲ್ಲಿದ್ದು ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ, ವೈಷಮ್ಯಾದಿ ದೋಷಗಳೆಲ್ಲಿಯು ದು ? ಉತ್ತಮವಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರುವ ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಯೋ ಚಿಸಿ ನೋಡಿರೆಂದು ವೃದ್ಧೀಕರಣ ಮಾಡಿಯವರು. ಆದರೆ ರುಪ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಇತರ ಮತಗಳಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಪಾತವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ನೋಡಿದರೆ ಸರಿಯಾದ ನ್ಯಾಯವು ತೋರದು. ಆ ಪಕ್ಷಪಾತವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಮಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ನೋ ಡಿದರೆ ಗೊತ್ತಾಗುವುದೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಸತ್ಯಾದಿ ಗುಣನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಸಾತ್ವಿಕಾದಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀ ಹರ ಮಾತ್ಮನ ಸ್ಮರಣೆ ಮಾತ್ರದಿಂದ ದೋಷ ರಾಶಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಾಶ ಹೊಂದುವವು.

ಕುಸ್ಥನೆನಿಸುವ ಭೂಮಿಯೊಳು ಆ
 ಶಸ್ಥನೆನಿಸುವ ದಿಗ್ವಲಯದೊಳು
 ಖಸ್ಥನೆನಿಸಾಕಾಶದೊಳು ವೊಬ್ಬೊಬ್ಬರೊಳಗಿದ್ದು ||
 ವ್ಯಸ್ಥನೆನಿಸುವ ಸರ್ವರೊಳಗೆ ಸ
 ಮಸ್ಥನೆನಿಸುವ ಬಳಿಯಲಿದ್ದುವು
 ಪಸ್ಥನೆನಿಸ ವಿಶೋಧನ ವಿಶುದ್ಧಾತ್ಮ ಲೋಕದೊಳು ||೨೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಭೂಮಿಯೊಳು=ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಕುಸ್ಥನೆನಿಸುವನು. ದಿಗ್ವಲಯದೊಳು=ದಿಜ್ಜಂಡಲದೊಳಗೆ, ಅಶಸ್ಥನೆನಿಸುವ=ಅಶಸ್ಥನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿರುವನು. ಆಕಾಶದೊಳು ಖಸ್ಥನೆನಿಸುವ=ಖಸ್ಥನೆಂದು ಕರಿಸುವನು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೊಳಗಿದ್ದು=ಒಂದೊಂದು ಪ್ರಾಣಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ರೂಪದಿಂದ ತಾನು ಮಾಡುವಾಗ, ವ್ಯಸ್ಥನೆನಿಸುವನು. ಸಮಸ್ಥರೊಳಗೆ=ಎಲ್ಲರೊಳಗೂ

ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ರೂಪದಿಂದ ಸಮಸ್ತನೆನಿಸುವನು. ಬಳಿಯಲಿದ್ದು=ಸಕ್ಕದಲ್ಲಿ ದ್ದು=ಉಪಸ್ಥಾನಿಸುವನು. ಹೀಗೆ ಲೋಕದೊಳು, ವಿಶೋಧನ=ವಿಶೇಷ ಶೋಧಕನೆಂತಲೂ, ವಿಶುಷ್ಣಾತ್ಮನೆಂತಲೂ, ಚಿಂತಿಸಬೇಕೆಂದರ್ಥ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಭೂಮಿಯೊಳಗೆ ಇರುವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಕುಸ್ಥನೆಂದು ಹೆಸರು. ಗೋತ್ರಾಕುಃ ಪೃಥಿವೀ ಪೃಥ್ವೀ ಎಂಬ ಅಮರಕೋಶದಂತೆ ಕು ಅಂದರೆ ಭೂಮಿಗೆ ಹೆಸರು. “ ಕೌಸ್ಥೀಯತೆ ಇತಿ ಕುಸ್ಥಃ ” ಎಂಬ ನಿರ್ವಚನದಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಕುಸ್ಥನೆಂದು ಹೆಸರು. ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಆತಾ ಎಂದು ಹೆಸರು ; ಅಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅಶಸ್ಥನೆಂದು ಹೆಸರು. ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಖಂ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಖಸ್ಥನೆಂದು ಹೆಸರು. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಭೂಸ್ಥನೆಂದು ಹೆಸರು. ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ರೂಪಕ್ಕೆ ಸಮಸ್ತನೆಂದು ಹೆಸರು. ಸಮಾಪದ್ವಯವಾದುದರಿಂದ ಉಪಸ್ಥನೆಂದು ಹೆಸರು. ಹೀಗೆ ವಿಶೇಷ ಶೋಧಕನಾಗಿಯೂ, ವಿಶುದ್ಧವಾದ ಸ್ವರೂಪ ಉಳ್ಳವನಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳಿಂದ, ಅನೇಕ ನಾಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ವಾಸ ಮಾಡುವನೆಂದು ಚಿಂತಿಸಬೇಕೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಜ್ಞಾನದನು ಎಂದೆನಿಪಶಾಸ್ತ್ರದಿ
ಮಾನದನು ಎಂದೆನಿಪ ವಸನದಿ
ದಾನಶೀಲಸುಬುದ್ಧಿಯೊಳಗೆ ವದಾನ್ಯನೆನಿಸುವನು ||
ವೈನತೇಯ ವರೂಢ ತತ್ತತ್
ಸ್ಥಾನದಲಿ ತತ್ತತ್ಸ್ವಭಾವಗ
ಛಾನುಸಾರ ಚರಿತ್ರೆಗಳ ಮಾಡತಲೆ ನೆಲಿಸಿಪ್ಪ ||೨೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಶಾಸ್ತ್ರದಿ=ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ, ಜ್ಞಾನದನು ಎಂದೆನಿಪ=ಜ್ಞಾನದನೆಂದು ಕರೆಸುವನು. ವಸನದಿ=ವಸ್ತುದೊಳಗೆ, ಮಾನದನು, ಎಂದೆನಿಪ=ಎಂದು ಕರೆಸುವನು. ದಾನಶೀಲಸುಬುದ್ಧಿಯೊಳಗೆ=ದಾನವನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ತಮ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ. ವದಾನ್ಯನು ಎನಿಸುವನು. ವೈನತೇಯವರೂಢ=ಗರುಡನೇ ಧ್ವಜವಾಗುಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ತತ್ತತ್ಪ್ರಾಣಶಬ್ದಲಿ=ಆಯಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ, ತತ್ತತ್ಸ್ವಭಾವಗಳಾನುಸಾರ=ಆಯಾ ವಸ್ತುಗಳ

ಸೃಷ್ಟಿಭಾವಗಳನ್ನು ಸುಸರಿಸಿ, ಕೆಲವುಗಳಿಗೆ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಮಾತುತೆ, ನೆಲೆಪುಸ್ತಕವನ್ನಾಧರಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ತಾತ್ಪರ್ಯದೊಳಗೆ, ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಡುವುದಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವನೆಂದು ಕರೆಸುವನು. ಸತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ವಾಸ್ತವವನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಮಾನವನೆಂದು ಕರೆಸುವನು. ವಿದ್ಯಾವೆಂದರೆ ದಾಸ್ಯವೆಂದಿಗೆ ಹೆಸರು. ದಾನಶೀಲರಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾವೆಂದೆಂದು ಕರೆಸುವನು. ಹೀಗೆ ಗುಣವಾಕ್ಯವಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಯಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿದ್ದು, ಆಯಾ ಸೃಷ್ಟಿಭಾವಗಳನ್ನು ಸುಸರಿಸಿ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ವಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು.

ಗ್ರಾಮಪನೋಳಗ್ರಣಿ ಯೆನಿಸುವನು
 ಗ್ರಾಮಣೀ ಯೆನಿಸುವನು ಜನರೊಳು
 ಗ್ರಾಮಪಗ್ರಾಮಗಳೊಳಗೆ ಶ್ರೀಮಾನನಿಸುತಿಪ್ಪ ||
 ಶ್ರೀಮನೋರಮ ತಾನೆ ಯೋಗ
 ಕ್ಷೇಮನಾಮಕನಾಗಿ ಸಲಹುವ
 ಯಾ ಮಹಿಮೆ ಮಿಕ್ಕಾದ ದೈವರಿಗುಂಟೆ ಲೋಕದೊಳು ||೨೪||

ಪದಾರ್ಥ.—ಗ್ರಾಮಪನೋಳು=ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತಿಯೊಳಗೆ, ಆಗ್ರಣಿ ಯೆನಿಸುವನು ; ಜನರೊಳು=ಊರಿನ ಜನರಲ್ಲಿದ್ದು, ಗ್ರಾಮಣೀ ಯೆನಿಸುವನು ; ಗ್ರಾಮ, ಉಪಗ್ರಾಮಗಳೊಳಗೆ, ಇದ್ದು ಶ್ರೀಮಾನ್ ಎನಿಸುತಿಪ್ಪ ; ಶ್ರೀಮನೋರಮ=ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಮನೋರಮನಾದ (ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿರಾಮನಾದ) ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಯೋಗಕ್ಷೇಪನಾಮಕನಾಗಿ, ಸಲಹುವ=ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು. ಈಮಹಿಮೆ=ಐತಕಾ ಮಹಿಮೆಯು, ಲೋಕದೊಳು ಮಿಕ್ಕಾದ ದೈವರಿಗುಂಟೆ=ಮಿಕ್ಕ ಯಾವ ದೇವತೆಗಳಿಗಾದರೂ ಉಂಟೆ ? ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಭಾವ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತಿ ಶಬ್ದದಿಂದ, ದೇಶಾಧಿಪತಿ, ಮಹಾರಾಜ ಮತ್ತೂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು ; ಇವರುಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಆಗ್ರಣಿ ಎಂದೆನಿಸುವನು. ಪ್ರಭುವೆಂದೆನಿಸುವನೆಂದರ್ಥ. ಪುಜೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಗ್ರಾಮಣೀ ಎನಿಸುವನು. ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲೂ ಉಪಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲೂ ಇದ್ದು ಶ್ರೀಮಂತನೆನಿಸುವನು. ಇದ ರಭಿಪ್ರಾಯವೆಂದೆಂದರೆ :—ನಿರೋಧಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವಂತೆ, ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಪ್ರಭು ಎನಿಸುವನು. ಸಾಸಾನ್ಯ ಪ್ರಜರಲ್ಲಿ ರಾಜ

ನಲ್ಲಿದ್ದು ಪ್ರಭುವೆನಿಸುವನು. ರಾಜರುಗಳ ವ-ಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಪ್ರಭುವೆನಿಸುವನು. ಅಂತು ಆಯಾ ಗುಂಪುಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದು ಆ ಪ್ರಭು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ತಾನು ಮಾಡುವನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಮನೋಹರನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ಸಕಲ ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲೂ ಯೋಗಕ್ಷೇಮನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ತಾನಿದ್ದು ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ತಾನು ವಹಿಸಿ ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು. ಇಂತಹಾ ಮಹಿಮೆಯು ಮಿಕ್ಕ ಯಾವ ದೇವತೆಗಳಿಗಾದರೂ ಉಂಟೆ? ಎಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ವಿಜಯಸಾರಥಿಯೆಂದು ಗರುಡ

ಧ್ವಜನಮೂರ್ತಿಯ ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕ

ಭಜಿಸುತ್ತಿಪ್ಪ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಸರ್ವತ್ರದಲಿ ಯೊಲಿದು ||

ವಿಜಯದನು ತಾನಾಗಿ ಸಲಹುವ

ಭುಜಗ ಭೂಷಣ ಪೂಜ್ಯ ಚರಣಾಂ

ಬುಜವಿಭೂತಿದ ಭುವನ ವೋಹನ ರೂಪನಿರ್ಲೇಪ ||೨೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ವಿಜಯಸಾರಥಿಯೆಂದ.=ಅರ್ಜುನನ ಸಾರಥಿ ಎಂದು (ಸಾರ್ಥ ಸಾರಥಿ ಎಂದು) ಗರುಡಧ್ವಜನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ಭಜಿಸುತ್ತಿಪ್ಪ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ, ಭಜಗಭೂಷಣಪೂಜ್ಯ ಚರಣಾಂ ಬುಜ=ಸರ್ವ ಭೂಷಣರಾದ ರುದ್ರದೇವರಿಂದ ಪೂಜ್ಯವಾದ ಪಾದ ಕಮಲಗಳೆಳ್ಳ, ವಿಭೂತಿದ=ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸರನೈಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವವನಾದ, ಭುವನ ವೋಹನರೂಪ=ಲೋಕವನ್ನು ವೋಹಿಸುವ ರೂಪವುಳ್ಳ, ನಿರ್ಲೇಪ=ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು, ಸರ್ವತ್ರದಲಿ=ಸರ್ವ ದೇಶದಲ್ಲೂ, ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಒಲಿದ=ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ, ವಿಜಯದನುತಾನಾಗಿ=ವಿಶೇಷವಾದ ಜಯಪ್ರದನಾಗಿ, ಸಲಹುವ=ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ — ಗರುಡಧ್ವಜನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಸಾರ್ಥ ಸಾರಥಿ ಎಂದು ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಭಜಿಸುವ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಸರನಾತ್ಮನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಜಯವನ್ನು ಕೊಡಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸುವನು. ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಭಜಿಸಿದರೆ ಎಂತಹ ವರವು ದೊರಕುವುದೆಂದರೆ, ರುದ್ರದೇವರು ಸರನಾತ್ಮನಿಗೆ ಭೃತ್ಯರಾದುದರಿಂದ

ಮಹಾರಾಜನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೂ, ಅವನ ಭೃತ್ಯನ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೂ ಎಷ್ಟು ಭೇದವಿರುವುದೋ ಇಲ್ಲೂ ಅಷ್ಟು ಭೇದವಿರುವುದೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭುಜಗ ಭೂಷಣಪೂಜ್ಯ ಚರಣಾಂಬುಜನೆಂದರು ರುದ್ರದೇವರಿಂದ ಪೂಜ್ಯವಾದ ಸಾದಕಮಲಗಳುಳ್ಳವನೆಂದ ಮೇಲೆ ರುದ್ರದೇವರು ಭೃತ್ಯರೆಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಭೂತಿದನೆಂದರು ; ಇಹ ಪರಂಗಳಲ್ಲೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೊಡುವ ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ ಹಾನಿ ಇಲ್ಲವು. ಮಿಕ್ಕವರು ಕೊಟ್ಟರೂ ಅಲ್ಪ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವರು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಮಹಾ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಬ್ರಹ್ಮಾ, ವಿಷ್ಣು, ಮಹೇಶ್ವರರು ಮೂವರೂ ವರಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವರೆ; ಆದರೂ, (ಭಾಗವತ ದಶಮಸ್ಕಂಧ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ೯೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ) “ ಸದ್ಯಃ ಶಾಶ್ವತಸಾದೋಂಗ ಶಿವೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ನಜಾಚ್ಯುತಃ ” ರುದ್ರದೇವರಾಗಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಾಗಲಿ ಇವರುಗಳು ಪ್ರಸನ್ನರಾಗಬೇಕಾದರೂ, ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೂ ತಕ್ಷಣದಲ್ಲೆ ; ಅಂದರೆ ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ತಕ್ಷಣವೇ ವರವನ್ನು ಕೊಡುವರು. ಸ್ವಲ್ಪ ಅಪರಾಧಕ್ಕೆ ಕುಪಿತರಾಗಿ ಶಾಪವನ್ನೂ ಕೊಡುವರು. ಇನೆರಡೂ ಸ್ಥಿರವಾದವಲ್ಲ. ರುದ್ರದೇವರು ಕೊಟ್ಟ ವರವನ್ನು ನಾಯುದೇವರು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೂ ಸಹ ನಾಶ ಮಾಡುವನು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವರವನ್ನೂ ಕೆಲವು ಕಡೆ ನಾಯುದೇವರೂ, ಕೆಲವು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನೂ ಧ್ವಂಸ ಮಾಡುವರು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೊಟ್ಟ ವರಕ್ಕೆ ಹಾನಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಭಾಗವತಾದಿ ವಚನವಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಈ ಅರ್ಥವು ಇಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಜೀವರು ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಕರ್ಮ ಬದ್ಧರಾಗಿ ತಾವು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾದ ಸುಖ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ತಾವು ಆರಯದೆ ಇರುವುದನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ತಿಳಿದು ಕರುಣದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಜೀವರಿಗೆ ಸುಖ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಉಣಿಸುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನಭಿಮತ ಕರ್ಮಪ್ರವಹದೊಳ

ಗನಿಮಿಷಾದಿ ಸಮಸ್ತಚೇತನ

ಗಣವಿಹುದು ತತ್ಪಲಗಳುಣದೆ ಸೃಷ್ಟಿಸದಮುನ್ನೆ ||

ವನಿತೆಯಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಕರುಣಾ

ವನಧಿನಿರ್ಮಿಸೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಯ

ಅನುಚಿತೋಚಿತಕರ್ಮಫಲಗಳ ನುಣುತ ಚರಿಸುವರು ||೨೬||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಸೃಷ್ಟಿಸದಮುನ್ನ=ಜೀವರನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ತಾರದ ಮುಂಚೆ, ಅನಭಿಮತಕರ್ಮಪ್ರವಹಸೊಳು=ಅವರವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕರ್ಮಗಳಿಂತಹುದೆಂದು ಅರಿಯವೆ, ಆ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ, ತಪ್ಪಲಗಳುಣದೆ=ಆ ಕರ್ಮ ಫಲಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸದೆ, ಅನಿಮಿಷಾದಿ-ದೇವತೆಗಳು ಮೊದಲಾದ. ಸಮಸ್ತಜೀತನಗಣವಿಹುದು - ಜೀವರಾಶಿಗಳಿರುವವು ವನಿತೆಯಿಂದೊಡಗೂಡಿ=ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಯರಿಂದೊಡಗೂಡಿ, ಕರುಣಾ ವನಧಿ=ಕರುಣಾ ಸಮುದ್ರನು, ನಿರ್ಮಿಸೆ= ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಲು, ತಮ ತಮ್ಮಯ, ಅನುಚಿತೋಚಿತ ಕರ್ಮಗಳ=ಬಳ್ಳಿಯದು ಮತ್ತು ಕಟ್ಟಿ ಕರ್ಮಗಳು (ಅಥವಾ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳು) ಇವುಗಳನ್ನು, ಉಣುತ=ಭಂಜಿಸುತ, ಚರಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಜೀವರನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಾರದ ಮುಂಚೆ ಅನಾದಿ ಕಾಲೇ ನನಾದ ಕರ್ಮದಿಂದ ಬದ್ಧರಾಗಿದ್ದರೂ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವ ಇಚ್ಛೆಯು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಕರ್ಮಫಲವನ್ನನುಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತೆ ಇಂತಹುದೆಂದೂ ಗೊತ್ತಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂತಹಾ ಜೀವರು ಸಾತ್ವಿಕ ರಾಜ ಸ ತಾಮಸ ಭೇದದಿಂದ, ದೇವತೆಗಳು, ದೈತ್ಯರು ಮನುಷ್ಯರು ಮೊದಲಾದ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯರಾದ ರಾಶಿಗಳು ಅನೇಕ ವಿರುವವು. ಕರುಣಾ ಸಮುದ್ರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾದ ರಮಾ ದೇವಿಯಿಂದೊಡಗೂಡಿ, ಸೇವ ದೈತ್ಯ ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಲು, ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಫಲಗಳನ್ನು ಭಂಜಿಸುತ್ತ ಭೂಮಿ, ಸ್ವರ್ಗ, ನರಕಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಕ್ಷಣಿಕವಾದ ಸಂಸಾರ ಸುಖವನ್ನು ನಂಬಿ, ಅಲ್ಪ ಜನರ ಸಹವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೆಡದೆ ಸಜ್ಜನರ ಸಂಗವಿಂದ ಶ್ರೀವಲ್ಲಭನ ಭಜಿಸಿ ಪರಮ ಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಝಲ್ಲಡಿಯನೆಳನಂತೆ ಭವಸುಖ
 ತಲ್ಲಣವಗೊಳಿಸುವದು ನಿಶ್ಚಯ
 ವಲ್ಲಸಾಲನವಾಡಿಸಕ್ಕರೆ ಮೆದ್ದತೆರನಂತೆ ||
 ಕ್ಷುಲ್ಲಕರಕೊಡಾಡದಲೆ ಶ್ರೀ
 ವಲ್ಲಭನ ಸದ್ಗುಣಗಣಂಗಳ
 ಬಲ್ಲವರಕೊಡಾಡಿಸಂಪಾದಿಸು ಪರಂಪದವ

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಝಲ್ಲಡಿಯನೆಳಲಂತೆ=ಒಂದರಿಗೆಯ ನೆಳಲಂತೆ, ಭವ ಸುಖ=ಸಂಸಾರ ಸುಖವು, ತಲ್ಲಣನೆಗೊಳಿಸುವದು=ದುಃಖವೇ ಅಧಿಕವಾಗಿರುವುದು. ನಿಶ್ಚಯವಲ್ಲ=ಆ ಸ್ವಲ್ಪ ಸುಖವೂ ನಿಶ್ಚಯವಲ್ಲ. ಸಾಲವಮಾಡಿ ಸಕ್ಕರೆ ಮೆದ್ದಂತೆ=ಸಾಲಮಾಡಿ ಸಕ್ಕರೆ ತಿನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಸಕ್ಕರೆ ತಿನ್ನುವಾಗ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಿಹಿಯಾಗಿ ಸುಖ ಕಂಡು ಬಂದರೂ, ಸಾಲಗಾರನು ಪೀಡಿಸುವಾಗ ಬಹಳ ಕಷ್ಟವಾಗುವದು. ಅದರಂತೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯಾದಿ ಭೋಗಗಳಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಸುಖ ಕಂಡು ಬಂದರೂ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಅನಂತ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕೆಂಬರ್ಥ. ಇಂತಹಾ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ, ಕ್ಷುಲ್ಕಕರ ಕೂಡಾಡದ ಲೆ=ಅಜ್ಞರಾದ ಅಲ್ಪಜನರ ಸಹವಾಸವನ್ನು ಮಾಡದೆ, ಅಥವಾ ತನೋ ಯೋಗ್ಯ ಜನರೊಂದಿಗೆ ಮಾತಾಡುತ್ತಿರದೆ, ಬಲ್ಲವರಕೂಡಾಡಿ=ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಸಹವಾಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ, ಅನರ ಕೂಡಾಡುವುದೆಂದರೆ, ಅನರ ಮುಖದಿಂದ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ, ಪರಮಪದವ=ಉತ್ತಮವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪರಮ ಪದವಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಝಲ್ಲಡಿಯ ನೆಳಲು ಚಿದ್ರಗಳು ಬಹಳವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನೆಳಲು ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿಯೂ, ಬಿಸಿಲು ಹೆಚ್ಚಾಗಿಯೂ, ಕಂಡುಬರುವುದು. ಅದರಂತೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ದುಃಖ ಬಹಳವಾಗಿಯೂ, ಸುಖ ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿಯೂ ಇರುವದೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಹೀಗೆ ದುಃಖವೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸುಖವು ಅತ್ಯಲ್ಪವಾಗಿರುವುದು. ಅದೂ ನಿಶ್ಚಯವಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸುಖವು ಎಂತಹುದೆಂದರೆ ಸಾಲವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸಕ್ಕರೆ ತಿನ್ನುವಾಗ ಹೇಗೆ ಸಕ್ಕರೆ ತಿನ್ನುವಾಗ ಸ್ವಲ್ಪ ಸುಖ ಕಂಡುಬಂದರೂ ಸಾಲಗಾರನು ಬಂದು ಸಾಲವನ್ನು ಬೇಡಿ ಪೀಡಿಸುವಾಗ ಬಹಳ ಕಷ್ಟವು ಕಂಡು ಬರುವದೋ ಹಾಗೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲೂ ಸ್ತ್ರೀಯಾದಿ ಭೋಗಗಳಿಂದ ಅಲ್ಪವಾದ ಸುಖವು ಕಂಡುಬಂದರೂ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಅಸಾರವಾದ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ಅಯೋಗ್ಯರ ಸಹವಾಸವನ್ನೂ ಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಸಹವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀ ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣ ಗಣಗಳನ್ನು ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಪರಮಪದವಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸು.

ಅನತಾರಿಕೆ.—ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವು ಜೀವರಿಗೆ ಅನಾದಿಕಾಲವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ದುಃಖಮಯವಾದ ಸಂಸಾರವನ್ನು ದಾಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸತ್ಸಾಧನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಝಲ್ಲಡಿಯ ನೆಳಲಂತೆ ತೋರ್ಪಡು
ಯೆಲ್ಲಕಾಲದಿ ಭರದಸೌಖ್ಯವು
ಯೆಲ್ಲಿವೊಕ್ಕರು ಬಿಡದೆ ಬೆಂಬತ್ತಿಹದು ಜೀವರಿಗೆ ||
ಒಲ್ಲೆನೆಂದರೆ ಬಿಡದು ಹರಿನಿ
ನಾರ್ಗಲ್ಯ ನೈವೇದ್ಯವನೆ ಭುಂಜಿಸಿ
ಬಲ್ಲವರ ಕೂಡಾಡು ಭವದುಃಖಗಳನೀಡಾಡು ||೨೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಭವದಸೌಖ್ಯವು=ಸಂಸಾರದ ಸುಖವು, ಯೆಲ್ಲಕಾಲದಿ =ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಝಲ್ಲಡಿಯನೆಳಲಂತೆ ತೋರ್ಪಡು=ಝಲ್ಲಡಿಯ ನೆಳಲಂತೆ ದುಃಖ ಬಸಳವಾಗಿರುತ್ತೂ, ಅತ್ಯಲ್ಪ ಸುಖವಾಗಿರುತ್ತೂ ಕಂಡುಬರುವುದು. ಜೀವರಿಗೆ, ಯೆಲ್ಲಿವೊಕ್ಕರುಬಿಡದೆ=ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರೂ ಬಿಡದೆ, ಬೆಂಬತ್ತಿಹದು=ಸುಖದುಃಖರೂಪವಾದ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮವು ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿರುವುದು (ನಮ್ಮ ಕೂಡಲೇ ಇರುವುದು) ಒಲ್ಲೆನೆಂದರೆ ಬಿಡದು-ನನಗೆ ಬೇಡವೆಂದರೂ ಬಿಡುವಂತಿಲ್ಲ. ಹರಿನಿರ್ಮಲ್ಯನೈವೇದ್ಯವನುಭುಂಜಿಸಿ=ಪರಮಾತ್ಮನ ನಿರ್ಮಲ್ಯವನ್ನು ಆಘ್ರಣಿಸಿ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಭೋಜನಮಾಡಿ, ಬಲ್ಲವರಕೂಡಾಡು-ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಸಹವಾಸವನ್ನು ಮಾಡು, ಭವದುಃಖಗಳನು-ಸಂಸಾರ ದುಃಖಗಳನ್ನು, ಈಡಾಡು=ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹುಡುಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಈ ಸಂಸಾರ ಸುಖವು ಝಲ್ಲಡಿಯ ನೆಳಲಂತೆ ಅತ್ಯಲ್ಪ ಸುಖವು, ದುಃಖಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಾಗವತ ಸಪ್ತಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದನು ಸ್ತೋತ್ರನಾಡುವಾಗ “ ಕಂಡೂಯನೇನಕಗ ಯೋರಿನ ದುಃಖ ದುಃಖಂ ” “ ತ್ರಸೆತ್ತಿಸ್ತುಕಂ ಕೃಪಣವತ್ಸಲ ದುಃಖ ಪೋಗ್ರ ಸಂಗಾರ ಚಕ್ರಕಧನಾಕೈಶತಾಂಪ್ರಣೇತಃ || ಯಸ್ಮಾತ್ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯವಿಯೋಗ ಸಯೋಗ ಜನ್ಮ ಶೋಕಾಗ್ನಿನಾ ಸಕಲಯೋನಿಷುದಹ್ಯಮಾನಃ ದುಃಖೋಷಧಂ ತದಪಿ ದುಃಖಮತದ್ವಿಯಾಹಂ ಭೂಮುಃ ಭ್ರಮಾಮಿವದ ಮೇತವದಾಸ್ಯಯೋಗಂ || ” ಶೈಯಲ್ಲಿ ತುರಿಹಿಡಿದವನು ತಿಂಡಿಹತ್ತಿ ತುರಿಸು

ವಾಗ್ ಸ್ವಲ್ಪ ಸುಖವು ಕಂಡುಬಂದರೂ, ತುರಿಸಿ ಆದಮೇಲೆ ಉರಿಹತ್ತಲು ಹೇಗೆ ಬಾಯಿಬಡಿದುಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ದುಃಖವಡುವನೋ ಅಂತಹ ಸುಖ ದುಃಖಗಳೇ ಈ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು. ಎಲೈ ನರಸಿಂಹ ! ನಿನ್ನ ಈ ಭಯಂಕರವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡು ನಾನು ಭಯಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮಹಾ ಉಗ್ರವಾದ ಸಹಿಸಲಶಕ್ಯವಾದ ಸಂಸಾರ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ತಗಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟವನ್ನು ನುಭವಿಸಬೇಕಾಗುವುದೋ ಎಂದು ಆ ಒಂದಕ್ಕೆ ನಾನು ಬಹಳ ಭಯಪಡುವೆನು. ಅದರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ದುಃಖವೇನೆಂದರೆ, ಯಾವನನ್ನು ನನುಗೆ ಪ್ರಿಯವೆಂದು ತಿಳಿದು ನಾವು ಅದನ್ನು ಬಿಡಬಾರದೆಂದಿರುವೆವೋ ಅದು ನಮ್ಮನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದು. ಯಾವುದು ನನುಗಾಗದೆಂದು ನಾವು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿರುವೆವೋ ಅದು ನಮ್ಮನ್ನು ಬಿಡಲೊಲ್ಲದು. ಇವಲ್ಲದೆ ಜನನಮರಣ ರೂಪವಾದ ದುಃಖ, ಹೀಗೆ ಯಾವ ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಶೋಕಾ ಗ್ನಿಯಿಂದ ದಹ್ಯಮಾನನಾಗಿ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟೇ ತೀರಬೇಕು. ಆ ದುಃಖಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಏನಾದರೂ ಮಾರ್ಗವಾಡಿದರೂ ಅದರಿಂದ ದುಃಖವೇ ಬರುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಹೆದರಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಮೊರೆಹೊಕ್ಕಿರುವೆನು; ಹೇ ಪ್ರಭೋ ! ನಿನ್ನ ದಾಸ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ನನ್ನನ್ನುದ್ದರಿಸು ; ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡಿರುವೆನು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ಬಹಳ ದುಃಖಮಯವಾದ ಸಂಸಾರವಿದೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಇದನ್ನು ಪ್ರಕಾರಾಂತರದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಸುಕದುಃಖ ರೂಪವಾದ ಪ್ರಾಚೀನಕರ್ಮವು ಇವನು ಎಲ್ಲಿ ಹೋದರೂ ಬಿಡದೆ ಇವನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡೇ ಇರುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ದಾಸಾರ್ಯರು " ಪ್ರಾಚೀನಕರ್ಮವಿದು ಬೆನ್ನಬಿಡದು " ಎಂದು ಪದಮಾಡಿರುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಹಿಂಸೆ ಅಲ್ಪ ಸುಕರ್ಮಶೇಷದೇ ಶಾಶ್ವತ ಸುಕರೂಪವಾದ ಮುಕ್ತಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಕರ್ಪಿತವಾದ ಪುಲಸೀ ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಅಘ್ರಾಣಿಸುತ್ತಾ ಹರಿನೈವೇದ್ಯವನ್ನುಂಟು ತ್ತಾ ಸಜ್ಜನರ ಸಂಗದಿಂದ ಕಾಲಕಳೆಯುತ್ತಾ ಹರಿಕಥಾಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಬೇಕೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ನಿರ್ಮಾಲ್ಯವನ್ನಾಘ್ರಾಣಿಸುವುದು; ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದೆಂಬ ಎರಡೇ ಅಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣವನ್ನಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕರಚರಣಾದಿ ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು

ಭಗವತ್ಸೇವಾಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಭಾಗವತ ನವನು ಸ್ಯಂಧದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೆಂತೆನೆ:—ಸವೈಮನಃ ಕೃಷ್ಣಸದಾರವಿಂದಯೋರ್ವಜಾಂಸಿ ವೈ ಕುಂಠಗುಣಾಸು ವರ್ಣನೇ || ಕತಾಹರೇರ್ನುಂದಿರಮಾರ್ಜನಾದಿಷು ಶ್ರುತೀ ಚಕಾರಾಚ್ಯುತ ಸತ್ಯಭೇದಯೇ || ಮುಕುಂದ ಲಿಂಗಾಲಯ ದರ್ಶನೇದ್ಯ ಶೌತದ್ಭೃತ್ಯಗಾತ್ರ ಸ್ಪರ್ಶೇಂಗ ಸಂಗಂ || ಘ್ರಾಣಂಚ ತತ್ಪಾದ ಸರೋಜ ಸೌಂಭ ಶ್ರೀಮತ್ತುಲಸ್ಯಾಂ ರಸನಾಂತವರ್ಪಿತೆ || ಪಾದಾಹರಃ ಕ್ಷೇತ್ರಪಧಾ ನುಸರ್ಪಣೇರೋ ಹೃಷೀಕೇಶ ಪದಾಭಿವಂದನೆ || ಕಾನುಂತು ದಾಸ್ಯೇನತು ಕಾಮಕಾಮ್ಯಯಾತಥೋತ್ತಮ ಶ್ಲೋಕ ಜನಾಶ್ರಯಾಂತಿಂ || ” ಅಂಬರೀಷರಾಜನು ಇದ್ದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಾರವಿಂದದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದನು. ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವೈಕುಂಠವಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅನುವಾದನಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದನು. ಕೈಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ವನೆಯನ್ನು ಕಸತೆಗೆದು ಸಾರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದನು. ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಥಾಶ್ರವಣಕ್ಕೂ, ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಮಾದಿಗಳ ದರ್ಶನಕ್ಕೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಭೃತ್ಯರ ಸ್ಪರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಅಂದರೆ ಅಂಗ ಸಂಗಕ್ಕಾಗಿ, ಮೂಗುಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ತುಲಸೀ ವೊಡಲಾದವುಗಳನ್ನು ಆಘ್ರಾಣಿಸುವುದಕ್ಕೂ, ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಭುಂಜಿಸುವುದಕ್ಕೂ, ಪಾದಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಸಂಚಾರಕ್ಕೂ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಹೃಷೀಕೇಶನ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದನು, ಕಾಮವನ್ನು ಅಂದರೆ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ದಾಸ್ಯದಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದನು. ರತಿಸುಖವೆಂದರೆ ಉತ್ತಮ ಶ್ಲೋಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಭಕ್ತಜನರ ಸಹವಾಸದಿಂದಲೇ ಸುಖವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿದ್ದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಭಗವತ್ಸೇವಾಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಮಾಡದ ಅಡಿಗೆಯನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯವೈಶ್ವದೇವವಿಲ್ಲದೆ ಭೋಜನಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕುಟ್ಟಿಕೊಯ್ದದನಟ್ಟು ಯಿಟ್ಟಿದ
 ಸುಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಿದ ಮುಟ್ಟಲಘು ಹಿ
 ಟ್ಟಿಟ್ಟು ಮಾಳ್ಪುದು ವಿಠಲಾಂಡುಚ್ಚಿಷ್ಟ ಸಜ್ಜನರ ||
 ಬಿಟ್ಟು ತನ್ನಯ ಹೊಟ್ಟಿಗೋಸುಗ
 ಥಟ್ಟನುಣುತಿಹ ಕೆಟ್ಟಮನುಜರ
 ಕಟ್ಟಿವೈದಿಮಪಟ್ಟಣದೊಳೊತ್ತಟ್ಟಿಲಿದುತಿಹರು ||೨೯||

ಸದ್ಯಾರ್ಥ.— ಕೊಯ್ದದನ=ನೆಲ್ಲ (ಭತ್ತವನ್ನು) ಕೊಯ್ದ ಆದ
 ಮೇಲೆ, ಕುಟ್ಟು=ಕುಟ್ಟು ಅಕ್ಕಿಮಾಡಿ, ಅಟ್ಟು=ಅಡಿಗೆಮಾಡಿ, ಇಟ್ಟಿದ=ನೈ
 ವೇದ್ಯವಿಟ್ಟುದುದನ್ನು, ಸುಟ್ಟು=ವೈಶ್ವದೇವನನ್ನು ಮಾಡಿ, ಕೊಟ್ಟಿದ=ಬ್ರಾ
 ಹ್ಮಣಾಂತರ್ಯಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಣೆಮಾಡಿದುದನ್ನು
 ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಭೋಜನಮಾಡಿಸಿದ ಶೇಷವನ್ನು ಮುಟ್ಟಲು, ಭುಂಜಿಸಲು,
 ವಿಠಲ=ಶ್ರೀಹರಿಯು ಉಂಡ, ಉಚ್ಚಿಷ್ಟ=ಶೇಷವು, ಸಜ್ಜನರ=ಭಗವದ್ಭಕ್ತ
 ರ, ಅಘ=ಪಾಪಗಳನ್ನು, ಹಿಟ್ಟಿಟ್ಟುಮಾಳ್ಪುದು - ಪುಡಿಪುಡಿ ಮಾಡುವುದು,
 ಬಿಟ್ಟು=ನೈವೇದ್ಯ ವೈಶ್ವದೇವಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡದೆ ಬಿಟ್ಟು, ತನ್ನಯ ಹೊ
 ಟ್ಟಿಗೋಸುಗ=ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಥಟ್ಟನೆ, ಅಡಿ
 ಗೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದಕೂಡಲೆ ನೈವೇದ್ಯ ವೈಶ್ವದೇವವಿಲ್ಲದೆ, ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆ ಇಡ
 ದೇ, ಹಾಗೇ, ಉಣುತಿಹ=ಭುಂಜಿಸುವ, ಕೆಟ್ಟಮನುಜರ ಕಟ್ಟಿವೈದಿಯು
 ಮಪಟ್ಟಣದೊಳು, ಒತ್ತಟ್ಟಿಲಿ=ಒಂದು ನರಕದಲ್ಲಿ, ಇಡುತಿಹರು=ಹಾಕಿ
 ಬಿಡುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ನಾವು ಅಡಿಗೆಮಾಡುವ ಅನ್ನದಲ್ಲಿ ೫ ವಿಧವಾದ ಹ
 ತ್ಯಾದೋಷವು ಬರುವದು. ನೆಲ್ಲನ್ನು (ಭತ್ತವನ್ನು) ಕೊಯ್ಯುವುದು ೧. ತು
 ಳಿಸುವುದು ೨. ಸುಟ್ಟುವುದು ೩. ಪೋಟುಹಾಕುವುದು ೪. ಬೇಯಿಸು
 ವುದೆಂಬ ಪಂಚಸೂನಾ ದೋಷವು ಬರುವುದು. ಆ ದೋಷಸರಿಹಾರಕ್ಕೋ
 ಸ್ಕರ ಅಡಿಗೆಮಾಡಿದಮೇಲೆ ದೇವರನೈವೇದ್ಯಮಾಡಿ ವೈಶ್ವದೇವನನ್ನು ಮಾಡ
 ಬೇಕು. ಆದರಮೇಲೆ ಅತಿಥಿ ಭೋಜನವಂ ಮಾಡಿಸಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಂತರ್ಗ
 ತ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಆ ಶೇಷಾನ್ನವನ್ನು ನಾವು ಭೋಜನ
 ಮಾಡಿದರೆ ಈ ಪಾಪಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸರಿಹಾರವಾಗುವುವು. ನೈವೇದ್ಯ ವೈಶ್ವ
 ದೇವವಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿದ ಅಡಿಗೆಯನ್ನು ತಾನೇ ಉಂಡರೆ “ಅತ್ಯಾರ್ಥಂಪಾಚಿತ

ಮುನ್ನಂ ಆಮಿಷವಿತ್ಯುತ್ಕೃತೆ " ತನಗೋಸ್ಕರ ಮಾಡಿದ ಅಡಿಗೆಯು ಮಾಂಸ ಕೈ ಸಮನೆಂದು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ನೀಚವುಗುವನು ಮಾಡಿದ ಅಡಿಗೆಯನ್ನು ತಕ್ಷಣ ಉಂಡುಬಿಡುವನೋ ಅವನನ್ನು ಯಮದೂತರು ವೈದು ನರಕದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಬಿಡುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ವೈಶ್ವದೇವ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಯೇ ಭುಂಜಿಸಬೇಕೆಂಬ ಭಾವ.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಾನೋಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡಲು ಪರಮಾತ್ಮನು ಉದ್ಧರಿಸುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಜಾಗುವಾಡದೆ ಭೋಗದಾಸೆಯ
ನೀಗಿ ಪರಮನುರಾಗದಲಿ ವರ
ಭೋಗಿತಯನನ ಆಗರದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಲಿ ನಿಂದು ||
ಕೂಗುತಲಿ ಶಿರಬಾಗಿ ಕರುಣಾ
ಸಾಗರನೆ ಭವರೋಗಭೇಷಜ
ಕೈಗೊಡೆದೆನೆ ಬೇಗಲೊದಗುವ ಭಾಗವತರರಸ ||೩೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಜಾಗುವಾಡದೆ-ಅಲಸ್ಯ ಮಾಡದೆ, ಭೋಗದಾಸೆಯ -ಅಲ್ಪವಾದ ವಿಷಯಭೋಗದ ಆಶೆಯನ್ನು, ನೀಗಿ=ಬಿಟ್ಟು, ಪರಮನುರಾಗದಲಿ=ಪರಮ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ವರಭೋಗಿತಯನನ=ಉತ್ತಮವಾದ ಸರ್ಪ ಶಯನನಾದ (ಶೇಷಶಾಯಿಯಾದ) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ, ಆಗರದ=ಅಲಯದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಲಿ-ತಲೆ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ (ಗೇಟುಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ) ನಿಂದು, ಶಿರಬಾಗಿ=ನ ಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಕೂಗುತಲೆ, ಉಚ್ಚಸ್ವರದಿಂದ, ಕರುಣಾಸಾಗರನೇ ! ಭವರೋಗಭೇಷಜ=ಸಂಸಾರವೆಂಬ ರೋಗಕ್ಕೆ ವೈದ್ಯನೇ ! ಕೈಕೊಡು ! ಎಂದೆನೆ=ಹೀಗೆ ಬೇಡಲು, ಭಾಗವತರರಸ=ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಬೇಗಲೊದಗುವ=ಅತಿ ಬೇಗನೆ ಬಂದೊದಗುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ನಶ್ವರವಾದ, ವಿಷಯದಭಿಲಾಷೆಯನ್ನೆ ಬಿಟ್ಟು ಅಲಸ್ಯಮಾಡದೆ ಪರಮ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಶೇಷಶಾಯಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಲಯದ ತಲೆಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಉಚ್ಚವಾದ ಸ್ವರದಿಂದ, ಎಲೈ ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನೇ ! ಭವರೋಗಭೇಷಜ ! ಕೈಕೊಡು ! ಎಂದು ಬೇಡಲು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅರಸನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತಕ್ಷಣವೇ ಬಂದೊದಗುವನು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಪರಮಾತ್ಮನ ದಯಾಳತ್ವವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಏನು ಕಾರಣವೋ ತನ್ನವರಲಿ ದ
ಯಾನಿಧಿಗೆ ಸದ್ಭಕ್ತ ಜನರತಿ
ಹೀನಕರ್ಮವಮಾಡಿದರು ಸರಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಪೊರೆವ ||
ಪ್ರಾಣಹಿಂಸಕೆ ಲುಬ್ಧಕಗೆ ಸು
ಜ್ಞಾನಪಾಲಿಸಿ ತನ್ನಮಹಿಮೆ ಪು
ರಾಣರೂಪದಿ ಪೇಳಿಸಿದ ರಘುಸೂನು ಸುಚರಿತ್ರ ||೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ದಯಾನಿಧಿಗೆ-ದಯಾನಿಧಿಯಾಗ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ, ತನ್ನವರಲಿ-ತನ್ನ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ, ಏನುಕರುಣವೋ, ಸದ್ಭಕ್ತ ಜನರು, ಅತಿಹೀನಕರ್ಮವಮಾಡಿದರೂ, ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಪೊರೆವ=ರಕ್ಷಿಸುವನು, ಪ್ರಾಣಹಿಂಸಕ=ಅನೇಕವಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮತ್ತು ಮಾರ್ಗಸ್ಥರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ಜನರನ್ನೂ ಸಹ ಹೊಡೆದು ಅವರಲ್ಲಿದ್ದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದ, ಲುಬ್ಧಕಗೆ-ಬೇಡಜಾತಿಯವನಿಗೆ, ಸುಜ್ಞಾನಪಾಲಿಸಿ=ಉತ್ತಮವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಡಿಸಿ, ರಘುಸೂನು=ರಘುವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರದೇವರ, ಸುಚರಿತ್ರ-ಉತ್ತಮವಾದ ಚರಿತ್ರ ರೂಪವಾದ, ತನ್ನ ಮಹಿಮೆ=ತನ್ನ ರಾಮಾವತಾರದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು, ಪುರಾಣರೂಪದಿ=ರಾಮಾಯಣ ರೂಪವಾಗಿ, ಪೇಳಿಸಿದ=ಹೇಳಿಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ದಯಾನಿಧಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿರುವ ಕಾರುಣ್ಯವನ್ನು ಎಷ್ಟೆಂದು ವರ್ಣಿಸುವ! ಅವರು ಅನೇಕ ನೀಚಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರಲಿ, ಅವುಗಳನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ ಆ ಪಾಪರಾಶಿಗಳನ್ನು ಭಸ್ಮಮಾಡಿ ಅವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವನು. ಹಾಗೆ ಯಾರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದನೆಂದರೆ, ವಾಲ್ಮೀಕಿಯು ಸಿಗಳು ಫೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಬೇಡಜಾತಿಯವನಾಗಿದ್ದು ಮಾರ್ಗಸ್ಥರಾದ ಜನರನ್ನು ಹೊಡೆದು ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸುತ್ತಾ, ಹೊಟ್ಟೆಗೊಸ್ಕರ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರಿಗೆ ದಿವ್ಯ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಡಿಸಿದನು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ—ಮಾರ್ಗಸ್ಥರನ್ನು ಹೊಡೆಯುವಾಗ ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಯುಷಿಗಳು ದೊರಕಲು, ಅವರ ದರ್ಶನ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಸದ್ಭಕ್ತಿ ಹುಟ್ಟುವಂತೆಮಾಡಿ, ತನಗೆ ಉಪದೇಶಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿದ ಬೇಡನಿಗೆ,

ಋಷಿಗಳು ಪಾಪಿಯಾದ ಬೇಡನೆಗೆ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಉಪದೇಶ ಕೊಡಲಿಷ್ಟವಿಲ್ಲದೆ ರಾಮ ಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಉಪದೇಶಮಾಡಿ ಹೋಗಲು ಅವನು ಮರಾ, ಮರಾ ಎಂದು ಜಪಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಅದರಿಂದಲೇ ಅವನಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪರಮಾನುಗ್ರಹಮಾಡಿ ದಿವ್ಯ ಜ್ಞಾನವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿಸಿ ಕಡೆಗೆ ನಾಂದರ ಮುಖದಿಂದ ರಾಮ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಆಜ್ಞಾಪ್ರಕಾರ ಏಳುಕಾಂಡ ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದರು. ಅದೇ ವಾಲ್ಮೀಕಿರಾಮಾಯಣವೆಂದು ಲೋಕದಲ್ಲೆ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ ಪಡೆದಿರುವದು. ಇಂಥ ಹಾ ನೀಚಜಾತಿಯನಿಗೆ ಈ ಜ್ಞಾನವು ಆಗಬೇಕಾದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಭಗವದನುಗ್ರಹವು ಹೊರತು ಆಗುವದೆಂತು? ಆದುದರಿಂದಲೇ ಪರಮದಯಾಳುವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ನಿಷ್ಯಾಮ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ, ಸಜ್ಜನರ ಸಹವಾಸವನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಮೂಢಮಾನವನೆಲ್ಲ ಕಾಲದಿ
ಬೇಡಿಕೊಂಬೆನಿತೆಂದು ದೈನ್ಯದಿ
ಬೇಡದಂದದಿ ಮಾಡು ಪುರುಷಾರ್ಥ ಸ್ವಸ್ವದಲಿ |
ನೀಡುವರೆ ನಿನ್ನ ಮಲಗುಣ ಕೊಂ
ಡಾಡಿ ಹಿಗ್ಗುವ ಭಾಗವತರೊಡ
ನಾಡಿಸೆನ್ನನು ಜನ್ಮಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮರಿಯದಲೆ ||೩೨||

ಸುದ್ಯಾರ್ಥ.— ಮೂಢಮಾನವನು—ಅಜ್ಞಾನಿಯಾದವನು, ಇನಿತೆಂದು—ಇದು ಬೇಕು, ಅದು ಬೇಕೆಂದು, ದೈನ್ಯದಿ=ದೈನ್ಯದಿಂದ, ಬೇಡಿಕೊಂಬನು=ಬೇಡುವನು, ನಾನಾದರೋ ಹಾಗೆ ಬೇಡುವುದಿಲ್ಲ. ನೀಡುವರೆ—ನೀಡುವರೆ=ಕೊಡುವುದೆಂದರೆ, ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳ-ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಏ ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು, ಸ್ವಸ್ವದಲಿ=ಸ್ವಸ್ವದಲ್ಲಾದಗೂ, ಬೇಡದಂದದಿ=ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳದಂತೆ ಮಾಡು! ಜನ್ಮ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ, ಮರಿಯದಲೆ, ನಿನ್ನ ಮಲಗುಣಕೊಂಡಾಡಿ ಹಿಗ್ಗುವ=ನಿನ್ನ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಾ ಆನಂದಪಡುತ್ತಿರುವ, ಭಾಗವತರೊಡನೆ=ಭಗವದ್ಭಕ್ತರೊಡನೆ ಎನ್ನನ್ನು, ಆಡಿಸು-ಸಹವಾಸದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಮಾಡು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ — ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು ಮಾತ್ರವೇ ದೀನರಾಗಿ ಇದು ಬೇಕು ಅದು ಬೇಕೆಂದು ವಿಷಯ ಸುಖವನ್ನು ಬೇಡುವರು. ಜ್ಞಾನಿಗಳು ೪ ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶೇರಿದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನಾದರೂ ಬೇಡುವರೆ? ಭಾಗವತ ತ್ವತೀಯ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ “ ಸಾಲೋಕ್ಯಸಾಷ್ಟಿ೯ ಸಾವಿಾಪ್ಯ ಸಾಗೂಪ್ಯೈಕತ್ವಮಿತ್ಯುತ || ದೀಯಮಾನಂ ನಗ್ಗೃಂಶಿವಿನಾಮತ್ನೇವನಂ ಜನಾಃ || ” ಸಾಲೋಕ್ಯನೆಂದರೆ-ಪರಮಾತ್ಮನ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾದರೂ ಇರುವುದು. ಸಾಷ್ಟಿ೯=ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ ಹೊಂದುವುದು. ಸಾವಿಾಪ್ಯ-ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ವಾಸಮಾಡುವುದು. ಸಾಗೂಪ್ಯ=ಪರಮಾತ್ಮನಂತರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು; ಏಕತ್ವ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಅಂಗದ ಸುಖವನ್ನನುಭವಿಸುವದೆಂಬ ೫ ವಿಧ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಕೂಡ ನನ್ನ ಏಕಾಂತ ಭಕ್ತರು ಬೇಡುವುದಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಸೇವೆಯನ್ನ ಮಾತ್ರವೇ ಬೇಡುವರೆಂದು ದೇವಹೂತಿಗೆ ಕಪಿಲನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು ಹೇಳಿರುವರು ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುವರು. ದಾಸಾರ್ಯರೂ ಅದನ್ನೇ ಬೇಡುತ್ತಾರೆ. ವಿಷಯ ಸುಖವನ್ನಾಗಲಿ, ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನಾಗಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಬೇಡದಂತೆ ಮಾಡೆಂದು ೧ ವರನನ್ನೂ, ನಿನ್ನ ನಿರ್ದುಷ್ಠವಾದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿರುವ ಭಾಗವತರ ಸಹವಾಸವನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಕೂಡೆಂದು ಈ ಎರಡು ವರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬೇಡುವೆನು, ಎಂದು ಬೇಡಿರುವರು. ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಇನೆರಡೂ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಬೇಡತಕ್ಕನೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದರು-

ಅನತಾರಿಕೆ.— ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಪುರುಷಾರ್ಥರೂಪನೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ —

ಚತುರವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥರೂಪನು

ಚತುರಮೂರ್ತ್ಯಾತ್ಮಕನಿರಲು ಮ

ತ್ತಿತರ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳ ಬಯಸುವರೇನು ಬಲ್ಲವರು ||

ಮತಿವಿಹೀನರು ಅಹಿತಸುಖ ಶಾ

ತ್ವತವಿದೆಂದರಿದನುದಿನದಿ ಗಣ

ಪತಿಯೆ ನೊದಲಾದನ್ಯದೇವತೆಗಳನೆ ಭಜಿಸುವರು ||೩೩

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಚತುರವಿಧಪುರುಷಾರ್ಥರೂಪನು=ಧರ್ಮ ನೊದಲಾದ

೪ ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಸ್ವರೂಪನಾಗಿ, ಚತುರ ಮೂರ್ತಾತ್ಮಕನಿರಲು=ಅನಿರುದ್ಧ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ವಾಸುದೇವನೆಂಬ ೪ ರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿರಲು, ಬಲ್ಲವರು - ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದವರು, ಮತ್ತಿತರ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳ ಬಯಸುವರೇನು ? ಇಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ. ಮತಿವಿಹೀನರು=ಬುದ್ಧಿ ಇಲ್ಲದವರು, ಅಹಿಂಕಸುಖ-ಅಲ್ಪವಾದ, ನಶ್ವರವಾದ ವಿಷಯಸುಖವನ್ನೇ, ಶಾಶ್ವತವೆಂದು=ಇದೇ ಶಾಶ್ವತವೆಂದು, ಅರಿತು=ತಿಳಿದು, ಅನುದಿನದಿ=ಪ್ರತಿದಿನವದಲ್ಲೂ, ಗಣಪತಿಯೇ ಮೊದಲಾದನ್ಯ ದೇವತೆಗಳನ್ನೇ ಭಜಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ ಮೊಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಚತುರ್ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಸ್ವರೂಪನಾದ, ಅನಿರುದ್ಧ. ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ವಾಸುದೇವನೆಂಬ ೪ ರೂಪಾತ್ಮಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿರಲು, ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಇತರ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಆಪೇಕ್ಷಿಸುವರೇ ? ಬುದ್ಧಿ ಇಲ್ಲದವರು ಅಹಿಂಕ ಸುಖವನ್ನೇ ಶಾಶ್ವತವನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸಿ, ಪ್ರತಿ ದಿವಸದಲ್ಲೂ ಗಣಪತಿ ಮೊದಲಾದ ಅನ್ಯದೇವತೆಗಳನ್ನು ಭಜಿಸಿ ಅಲ್ಪವಾದ ನಶ್ವರ ಸುಖವನ್ನು ಬೇಡುವರು. ಜ್ಞಾನಿಗಳೆಂದಿಗೂ ಹಾಗೆ ಮಾಡುವರಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವನೆ.

ದ್ರುಹಿಣ ಮೊದಲಾದಮರಗಣ ಸ

ನ್ಮಹಿತ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹೃ

ದ್ಗಹನಿವಾಸಿ ಗಭೀರ ಹರಿ ಸರ್ವಾರ್ಥದಾಯಕನು H

ಅಹಿಂಕಪಾರತ್ರದಲಿ ವಿಹಿತಾ

ವಿಹಿತಕರ್ಮಗಳಿರಿತು ಫಲ ಸ

ನ್ನಿಹಿತನಾಗಿದ್ದೆಲ್ಲರಿಗೆ ಕೊಡುತಿಪ್ಪ ಸರ್ವಜ್ಞ

||೩೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ದ್ರುಹಿಣ ಮೊದಲಾದ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮೊದಲಾದ, ಅನುರಗಣ-ದೇವತಾಗಣದಿಂದ, ಸನ್ಮಹಿತ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೂಜಿತನಾದ, ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸ್ವಯಂನಿವಾಸಿ-ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹೃದಯಾಕಾಶನಿವಾಸಿಯಾದ ಗಭೀರ=ವ.ಹಾ ಗೌರವ ಯುಕ್ತನಾದ, ಸರ್ವಾರ್ಥದಾಯಕನು = ಸರ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ, ಸರ್ವಜ್ಞ=ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ, ಹರಿ=ಶ್ರೀ ಹರಿಯು. ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿ=ಎಲ್ಲರಲ್ಲೂ ಅಂತರ್ಯಮಿಯಾಗಿದ್ದು, ಅಹಿಂಕಪಾರತ್ರದಲಿ - ಇಹಲೋಕದಲ್ಲೂ ಪರಲೋಕದಲ್ಲೂ ವಿಹಿತಾ ವಿಹಿತ

ಕರ್ಮಗಳ. ತು- ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು, ಎಲ್ಲರಿಗೆ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿದ್ದು = ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯ್ದು, ಫಲ=ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವೆವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ವೇದವೇದಗಳಿಂದ ಪೂಜ್ಯನಾದ, ಸರ್ವ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹೃದಯಾಕಾಶವಾಸಿಯಾದ, ಸರ್ವರ ಸಕಲ ಮನೋಭೀಷ್ಯವನ್ನೂ ಪೂಜಿಸುವ ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಸರ್ವ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು, ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಅವರವರಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿದ್ದು ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರುವನು.

ಅನತಾರಿಕೆ.— ಶ್ರೀಹರಿಯು ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರಲ್ಲೂ ದ್ವೇಷಸೂಯೆಗಳ ಲ್ಲದೇ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಫಲಕೊಡುವನೆಂದು ಹೇಳಿ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಒಮ್ಮೆಗಾದರು ಜೀವರೊಳು ವೈ
ಷಮ್ಯ ದ್ವೇಷಾಸೂಯೆ ನಿಲ್ಲ ಸು
ಧರ್ಮನಾಮಕ ಸಂತಯಿಸುವನು ಸರ್ವರನು ನಿತ್ಯ |
ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪಾಂತದಲಿ ವೇದಾ
ಗಮ್ಯ ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲ
ಸುಮ್ಮನೀವನು ತ್ರಿವಿಧಿಗೆ ಅವರವರ ನಿಜಗತಿಯ ||೩೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಒಮ್ಮೆಗಾದರೂ=ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಾದರೂ, ವೈಷಮ್ಯ ದ್ವೇಷಾಸೂಯೆ ನಿಲ್ಲ=ನೈಷಮ್ಯ-ಜನರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ, ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಅವಿಶ್ವಾಸವನ್ನೂ ತೋರಿಸುವದು, ದ್ವೇಷ = ಶತ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸುವುದು, ಅಸೂಯೆ=ಹೊಟ್ಟೆಯಕಿಚ್ಚು, ಇವುಗಳೆಲ್ಲವು. ಸುಧರ್ಮನಾಮಕ=ಸುಧರ್ಮನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಸರ್ವರನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಸಂತಯಿಸುವನು, ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪಾಂತದಲಿ=ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪದ ಅವಸಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೇದಗಮ್ಯ=ವೇದಗಳಿಂದಲೂ ಸಹ ತಿಳಿಯಲಶಕ್ಯವಾದ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ, ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲ=ಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲನು. ತ್ರಿವಿಧರಿಗೆ=ಮೂರು ವಿಧ ಜೀವ ರೊಳಿಗಾಗೂ, ಅವರವರ ನಿಜಗತಿಯ-ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾದ ಗತಿಯನ್ನು, ಸುಮ್ಮನೀವನು-ಅವರವರಿಗೆ ಯಾವುದನ್ನೂ ತಿಳಿಸದೆ ಮೌನ ದಿಂದ ಕೊಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಯಾವಕಾಲದಲ್ಲೂ ಜೀವರಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ ವಾಗಲೀ, ಅಸೂಯೆಯಾಗಲೀ, ವಂಚನೆಯಾಗಲೀ ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಸಮವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸುವನು. ಹಾಗಾದರೆ ತನ್ನೋಯೋಗ್ಯರು ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರೆಂಬ ಭೇದವೇನು? ಅವರ ಗತಿ ಏನೆಂದರೆ, ತನ್ನ ವಂಚನೆಯಿಂದ ಫಲ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರವರು ಮಾಡುವ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನೂ, ಮಧ್ಯಮರಿಗೆ ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರವನ್ನೂ, ತನ್ನೋಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ತಮಸ್ಸನ್ನೂ ಮೂವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪವಸಾನದಲ್ಲಿ ಅವರವರಿಗೆ ಕೊಡುವನು. ಇಂತಹ ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥ ವಿಠಲನು, ವೇದಗಳಿಂದಲೂ ಸಹ ತಿಳಿಯಲಶಕ್ಯವಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು.

ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಾಪರಾಧ ಸಹಿಷ್ಣು ಸಂಧಿ ಎಂಬ ೨೨ನೆಯ ಸಂಧಿ ಸಮಾಪ್ತವಾದುದು.

|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ಕ ಲ್ಪ ಸಾ ಧ ನ ಸಂ ಧಿ.

ಸಂಧಿ ೨೩.

ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ನೊದಲಾದ ಸರ್ವ ದೇವತೆ, ಕ ಕ ಲ್ಪಸಾಧನವನ್ನೂ, ಯಾವ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಕಲ್ಪ ಸಾಧನದ ವೇಲೆ ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗುವುದೆಂಬುದನ್ನೂ ಸಹ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ಗುರುಗಳ ಕರುಣದಿಂದ || ಪಲ್ಲವಿ||

ಅವತಾರಿಕೆ.—ದಾಸಾರ್ಯರು ಕಲ್ಪಸಾಧನ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಸಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾ, ಹರಿಗುರುಗಳನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲದೆ ಇದನ್ನು ರಚಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದು ಕಲ್ಪಸಾಧನವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ, ಈ ಮತಪ್ರವರ್ತಕರಾದ ಜಗದ್ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಏಕವಿಂಶತಿ ಮತಪ್ರವರ್ತಕ

ಕಾಕುಮಾಯ್ಗಳ ಬಹುಕೃತಿ ಸಿ

ರಾಕರಿಸಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಹರಿಯೆಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ |

ಶ್ರೀಕಳತ್ರನ ಸದನ ದ್ವಿಜಪ ಪಿ

ನಾಕಿಸನ್ಮತ ಮಹಿಮ ಪರಮ ಕೃ

ಪಾಕಟಾಕ್ಷದಿ ನೋಡು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯ ಗುರುವರೈ ||೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಏಕವಿಂಶತಿಮತಪ್ರವರ್ತಕ=೨೧ ಮತಗಳನ್ನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡಿಸಿರುವ, ಕಾಕುಮಾಯ್ಗಳ - ಕುಚ್ಚಿತ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ಸ್ವಾಮಿಗಳ, ಕುಹುಕಯುಕ್ತಿ-ಕುಟಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು, ನಿರಾಕರಿಸಿ =ಖಂಡನಮಾಡಿ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಹರಿ ಎಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ=ಶ್ರೀಮನ್ನೂ ರಾಯಣನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಶ್ರೀಕಳತ್ರನ-ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ

ಯರನ್ನು ಪಕ್ಷಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ, ಸದನ-
ವಾಸಸ್ಥಾನರಾದ ಶೇಷದೇವರು, ದ್ವಿಜಪ=ಪಕ್ಷಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಗರುಡದೇವರು
ಪಿನಾಕಿ=ರುದ್ರದೇವರು ಇವರುಗಳಿಂದ, ಸನ್ನುತ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸ್ತುತ್ಯವಾದ,
ಮಹಿಮ=ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ, ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯ = ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ,
ಗುರುವರ್ಯ=ಎಲೈ ಗುರುಶ್ರೇಷ್ಠ ! ಪರಮ ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷದಿ=ನನ್ನನ್ನು ಪರ
ಮ ಕರುಣಾಕಟಾಕ್ಷದಿಂದ ನೋಡು, ಅಂದರೆ ಈಗ ಉಪಕ್ರಮಿಸುವ
ಸಂಧಿಯು ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಮುಗಿಯಬೇಕಾದುದಲ್ಲದೆ ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇ
ಳುವ ವಾಕ್ಯಗಳು ನಿಮ್ಮ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅವಿರೋಧವಾಗಿ, ಸರ್ವ ಜನಸಮ್ಮತ
ವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರೆಂದು ಬೇಡಿದರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಸೌರ, ಶಕ್ತಿ, ಗಾಣಪತ್ಯ ಮೊದಲಾದ 21 ಮತಗಳ
ಕುಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ “ ಏಕವಿಂಶತಿಕುಭಾಷ್ಯದಾಷಕಂ ” ಎಂಬ
ಮಧ್ಯವಿಜಯದ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ೨೨ನೆಯ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು
ರಚಿಸಿ, ಹರಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಗರುಡ, ಶೇಷ ರುದ್ರಾದಿ
ಗಳಿಂದ ಸ್ತುತ್ಯವಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಗುರು ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಹೇ ಮಧ್ಯಾ
ಚಾರ್ಯರೇ ! ನಿಮ್ಮ ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷದಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ, ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ
ನಾನು ಹೇಳುವುದೆಲ್ಲವೂ ನಿಮ್ಮ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅವಿರೋಧವಾಗಿ ಸರ್ವ ಜನ
ಸಮ್ಮತವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರಿ.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಜೀವರ ಕಲ್ಪಸಾಧನವನ್ನು ಶ್ರೀಪರಮಾ
ತ್ಮನು ನನ್ನಲ್ಲಿದ್ದು ಹೇಳಿಸಿದಂತೆ ನಾನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ವೇದಮೊದಲಾಗಿಪ್ಪಮಲ ಮೋ
ಕ್ಷಾದಿಕಾರಿಗಳಾದ ಜೀವರ
ಸಾಧನಗಳಪರೋಕ್ಷನಂತರ ಲಿಂಗಭಂಗವನು |
ಸಾಧುಗಳು ಚಿತ್ತೈಪುದೆನ್ನಪ
ರಾಧಗಳನೋಡದಲೆ ಚಕ್ರಗ
ದಾಧರನು ಪೇಳಿಸಿದ ತೆರನಂದದಲಿ ಪೇಳುವೆನು

||೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ವೇದಮೊದಲಾಗಿಪ್ಪ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮೊದಲಾಗಿರು
ವ, ಅಮಲ=ನಿದೋಷವಾದ, ಮೋಕ್ಷಾಧಿಕಾರಿಗಳಾದ, ಜೀವರಸಾಧನಗ

ಳ=ಸಾಧನಗಳನ್ನು, ಅಪರೋಕ್ಷನಂತರ=ಅಪರೋಕ್ಷವಾದ ಮೇಲೆ, ಲಿಂಗ ಭಂಗವನ್ನು=ಲಿಂಗ ಶರೀರವಾಗುವ ಕಾಲವನ್ನೂ, ಚಕ್ರಗದಾಧರನು ಪೇಳಿಸಿದಂತೆರಂದದಲಿ=ಶ್ರೀಹರಿಯು ನನ್ನಲ್ಲಿದ್ದು ನುಡಿಸಿದಂತೆ ಪೇಳುವೆನು. ಸಾಧುಗಳು ಎನ್ನ ಪರಾಧಗಳ ನೋಡದಲೆ, ಚಿತ್ತೈಶ್ವರು=ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮೊದಲು ಮಾಡಿ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯರಾದ ಸರ್ವ ಜೀವರು ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಕಲ್ಪಗಳ ಸಾಧನಾನಂತರ ಅಪರೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವರು ಮತ್ತೆ ತದನಂತರ ಮುಕ್ತಿಗೆಷ್ಟು ಕಲ್ಪಸಾಧನಗಳೆಂಬುವುದನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯು ನನ್ನೊಳಗಿದ್ದು ಪ್ರೇರಿಸಿದಂತೆ ಹೇಳುವೆನು. ಇದರಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪರಾಧವೇನಾದರೂ ಇದ್ದರೆ ಕ್ಷಮಿಸಿ ಸಾಧುಗಳು ಇದನ್ನು ಲಾಲಿಸಬೇಕೆಂದು ಬೇಡುವೆನು. ಇದರಿಂದ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ದಾಸಾರ್ಯರು ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಕರ್ಮಯೋಗಿಗಳಾದ ಪ್ರತೀಕಾಲಂಬನ ಜೀವರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತೃಣಕ್ರಿಮಿ ದ್ವಿಜಪಶು ನರೋತ್ತುಮು

ಜನಪ ನರಗಂಧರ್ವಗಣರಿವ

ರೆನಿಸರಂಶ ವಿಹೀನ ಕರ್ಮಸುಯೋಗಿಗಳುಯೆಂದು ||

ತನುಪ್ರತೀಕದಿ ಬಿಂಬನ ಉಪಾ

ಸನವಗೈಯ್ಯುತಯಿಂದ್ರಿಯ ಜ ಕೆ

ರ್ಮನವರತಹರಿಗರ್ಪಿಸುತ ನಿರ್ಮಮರು ಎನಿಸುವರು ||೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ತೃಣ=ತೃಣಜೀವರು, ಕ್ರಿಮಿ, ದ್ವಿಜ, ಪಶು, ನರೋತ್ತುಮು, ಜನಪ, ನರಗಂಧರ್ವಗಣ-ಮನುಷ್ಯಗಂಧರ್ವಗಣ=ಇವರು ಈ 7 ಗಣಗಳು, ಅಂಶ ವಿಹೀನರು-ಅಂಶ ಹೀನರಾದ ಕರ್ಮಸುಯೋಗಿಗಳು ಎಂದೆನಿಸುವರು. ತನು ಪ್ರತೀಕದಿ-ತನ್ನ ಶರೀರವೆಂಬ, ಪ್ರತೀಕದಿ=ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿ, ಬಿಂಬನ-ಬಿಂಬಮೂರ್ತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಉಪಾಸನೆಗೈಯ್ಯುತ=ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ, ಇಂದ್ರಿಯ೩ಕರ್ಮ-ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ, ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಮಾಡುವ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಅನವ

ತ=ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ (ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ) ಹರಿಗೆ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಅರ್ಪಿತ-ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾ, ನಿರ್ಮಮರು-ನಾನು ನನ್ನದು ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವರು, ಎನಿಸುವರು.

ತಾಪ್ತರ್ಯ-ತ್ಯುಣ, ಕ್ರಿಮಿ, ಸಶು, ಮನುಷ್ಯೇತ್ತಮದು, ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು, ಮನುಷ್ಯ ಗಂಧರ್ವರೆಂಬ ಈ ಏಳು ವಿಧ ಜೀವರು ನಿರಂಶರೇನಿಸುವರು. ಸಾಂಶರೇಂದರೆ, ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಾದ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲೂ ಎಲ್ಲರ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲೂ ಇರುವನು ಒಬ್ಬನೇ ಆದರೂ ಸೂರ್ಯನು ಅಂಶದಿಂದ ಬಹು ರ ಪಿಯಾಗಿರುವನು ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲಾ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳೂ ಇರುವರು. ಇಲ್ಲದವರು ನಿರಂಶರು. ಇವರು ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ರೂಪಾಂತರದಿಂದ ಇರುವ ಯೋಗ್ಯತೆ ಇಲ್ಲದವರೆಂದು ತಾಪ್ತರ್ಯ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಕರ್ಮಯೋಗಿಗಳೆನಿಸುವರು. ಇವರಿಗೆ ಪ್ರತೀಕಾಲಂಬನಂತಲೂ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರು. ಪ್ರತೀಕವೆಂದರೆ ಇನ್ನ ಶರೀರವು- ತನ್ನ ಶರೀರದಲ್ಲೇ ಹರಿಯನ್ನು ಅಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವವರಾದುದರಿಂದ ಪ್ರತೀಕಾಲಂಬನೆಂದು ಹೆಸರು. " ತೃಣಾದಿಮರ್ತ್ಯಗಂಧರ್ವವ್ಯಂತಾಸ್ತೇಹ್ಯನಂತಶಃ " ನಿರಂಶಾಸ್ತೇಪ್ರತೀಕಾಖ್ಯಾಲಂಬಾಸ್ತೇ ಕರ್ಮಯೋಗಿನಃ || ಪ್ರತೀಕಾಖ್ಯ ಶರೀರಸ್ವಂವಶ್ಯಂತೀತಿ ತದಾಹ್ವಯಾಃ " ಎಂಬ ಪ್ರಕಾಶಸಂಹಿತೆಯ ಮುಕ್ಯದಿಂದ ಈ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಈ ತ್ಯುಣ ಮೊದಲು ಮನುಷ್ಯ ಗಂಧರ್ವರೆವಿಗೂ ಇರುವ ೭ ಗಣಗಳು ತಮ್ಮ ದೇಹದೊಳಗೆ ಬಿಂಬ ರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ತಮ್ಮ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನೂ, ಮಮತೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹರಿಗರ್ಪಿಸುತ್ತಾ ತಾವು ನಿರ್ಲಿಪ್ತರಾಗಿರುವರು.

ಏಳುವಿಧಜೀವಗಣ ಬಹಳ ಸು
ರಾಳಿಸಂಖ್ಯಾನೇಮವುಳ್ಳದು
ತಾಳಿ ನರದೇಹವನು ಬ್ರಾಹ್ಮರ ಕೌಲದಲುದ್ಭವಿಸಿ |
ಸೂಲಕರ್ಮವತೊರೆದು ಗುರುಗಳು
ಸೇಳಿದರ್ಥವ ತಿಳಿದು ತತ್ತ
ತಾಳಿದರ್ವ ಸಮರ್ಪಿಸುತಿಹರು ಕರ್ಮಯೋಗಿಗಳ. ||೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ- ಏಳುವಿಧಜೀವಗಣ-ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ತ್ಯುಣ

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ದೇವಗಾಯಕ=ದೇವಗಂಧರ್ವರು, ಅಜಾನ=ಅಜಾನಜ ದೇವರು, ಚಿರಪಿತೃ=ಚಿರಪಿತೃಗಣಗಳು, ದೇವರೆಲ್ಲರೂ=ಈ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ, ಆವಕಾಲಕು=ಅನಾದಿಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಜ್ಞಾನಯೋಗಿಗಳು. ಪುಷ್ಕರ, ಶನೈಶ್ವರ, ಉಷಾ, ಸ್ವಾಹಾದೇವಿ, ಬುಧ, ಸನಕಾದಿಗಳು, ಮೇಘಾವಳಿಪ=ಮೇಘಪಂಗಿಗಳಿಗೆ ಅಧಿಸತಿಯಾದ, ಪರ್ಜನ್ಯ, ಇವರು ಸಾಂಶರು. ಈ ಉಭಯಗಣದೊಳಗೆ=ಮೆಲೆ ಹೇಳಿದ ಸಾಂಶರೆಂಬ ಎರಡು ಗಣಗಳ ಪೈಕಿ ಇವರು ವಿಜ್ಞಾನಯೋಗಿಗಳು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ದೇವಗಂಧರ್ವರು, ಅಜಾನಜರು, ಚಿರಪಿತೃಗಳು ಇವರು ಸಾಂಶರಲ್ಲಿ ಪ್ರತೀಕಾಲಂದನರೆನಿಸುವರು. ಇವರು ಜ್ಞಾನಯೋಗಿಗಳು “ ದೇವಗಂಧರ್ವಪುರಾಶ್ಚ ಜಾನಜಾಂತಾಃ ಸಮಸ್ತಶಃ || ಪ್ರತೀಕಾಲಂಬನಾಃ ಸಾಂಶಾಃ ಕ್ರಮಾಚ್ಚ ಜ್ಞಾನಯೋಗಿನಃ || ” ಎಂಬ ಪ್ರಕಾಶ ಸಂಹಿತೆಯ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಈ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಪುಷ್ಕರ, ಶನೈಶ್ವರ, ಉಷಾ, ಸ್ವಾಹಾ, ಬುಧ, ಸನಕಾದಿಗಳು, ಪರ್ಜನ್ಯ ಇವರು ಸಾಂಶರಲ್ಲಿ ಅಪ್ರತೀಕಾಲಂಬನರು ಮತ್ತು ವಿಜ್ಞಾನಯೋಗಿಗಳೆನಿಸುವರು. “ ಅಪ್ರತೀಕಾಲಂಬನಾಶ್ಚ ಪ್ರಾಯೋವಿಜ್ಞಾನಯೋಗಿನಃ || ” ಪ್ರಾಯಃ ಅಪ್ರತೀಕಾಲಂಬನರೆಲ್ಲರೂ ವಿಜ್ಞಾನಯೋಗಿಗಳೆನಿಸುವರೆಂಬ ಪ್ರಕಾಶ ಸಂಹಿತೆಯ ವಾಕ್ಯವು ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಇವರ ಸಾಧನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ

ಭೇದತಖಂಡದಿ ನೂರುಜನ್ಮವ

ಧರಿಸಿ ನಿಷ್ಕಾಮುಕ ಸುಕರ್ಮಾ

ಚರಿಸಿ ಸಾನಂತರದಿ ದಶಸಾಹಸ್ರ ಜನ್ಮದಲಿ ||

ಉರುತರ ಜ್ಞಾನವನು ಪಡ

ದೊಡೊಂದು ಶತದೇಹದಲಿ ಭಕುತಿಯ

ನಿರವಧಿಕ(ದ)ನಲಿ ಮಾಡಿಕಾಂಬರು ಬಿಂಬರೂಪವನು ||೯||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಭರತಖಂಡದಿ, ನೂರು ಜನ್ಮವ ಧರಿಸಿ, ನಿಷ್ಕಾಮುಕ=ಫಲಾವೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸುಕರ್ಮಾಚರಿಸಿ = ಸತ್ಕರ್ಮನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದನಂತರದಿ ದಶಸಾಹಸ್ರ ಜನ್ಮದಲಿ=೧೦ ಸಹಸ್ರ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಉರುತರ ಜ್ಞಾನವನು ಪಡೆದು ಎರಡೊಂದು ಶತದೇಹದಲಿ=೨೦೦ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ=

ನಿರವಧಿಕನಲ್ಲಿ=ಸಮ ರಹಿತನಾದ ಹರಿಯಲ್ಲಿ, ಭಕುತಿಯ ಮಾಡಿ ನಿರವಧಿಕ ದಲಿ ಎಂದು ಪಾಠಾಂತರ ; ಆ ಪಾಠದ ರೀತ್ಯಾ ನಿರವಧಿಕವಾದ ಭಕ್ತಿಯ ನ್ನು ಮಾಡಿ ಎಂದರ್ಥ ಬಿಂಬ ರೂಪವನ್ನು ಕಾಂಬುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—“ ಸತ್ಕರ್ಮಕೃತ್ವಾನಿಷ್ಠಾಮಂ ಲಭಂತೇಗುರುಸಂತತಿಂ | ಅತಾತ್ಮಿಕಾದೇವದಾಸಾಃ ಸತ್ಕರ್ಮಶತಜನ್ಮಭಿಃ || ಕೃತ್ವಾದಶಸಹಸ್ರೋರು ಜನ್ಮಭಿಜ್ಞಾನ್ಮಾನಮಾಪ್ಯಚ | ಭಕ್ತಿಂತ್ರಿಶತಕೈರಾಪ್ಯ ಮುಚ್ಯಂತೇ ಜ್ಞಾನ ಯೋಗಿನಃ || ” ಎಂಬ ಪ್ರಕಾಶ ಸಂಹಿತೆಯ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಈ ಸದ್ಭಾರ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು. ಇವರ ಸಾಧನ ಕ್ರಮವೆಂತೆನೆ ; ಭರತ ಖಂಡದಲ್ಲಿ ೧೦೦ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠಾಮ್ಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನಾಚರಿಸಿ, ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ೧೦ ಸಹಸ್ರ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದು, ೩೦೦ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಅಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಾಣುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಜ್ಞಾನ ವಿಜ್ಞಾನ ಯೋಗಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳು ತ್ತಾರೆ.

ಸಾಧನಾತ್ಪೂರ್ವದಲಿ ಯಿವರಿಗ
 ನಾದಿಕಾಲಪರೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ ನಿ
 ಷೇಧಕರ್ಮಗಳಿಲ್ಲ ನರಕಪ್ರಾಪ್ತಿಮೊದಲಿಲ್ಲ ||
 ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಯಿಷ್ಟವಿ
 ರೋಧವಾಕ್ಯದ ಪರಿಹರಿಸಿ ಮಧು
 ಸೂದನನೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮೋತ್ತಮನೆಂದು ಸ್ಮರಿಸುವರು ||೧೦||

ಸದ್ಭಾರ್ಯ — ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಜ್ಞಾನ ವಿಜ್ಞಾನಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಸಾಧ ನಾತ್ಪೂರ್ವದಲಿ=ಸಾಧನವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ. ಅನಾದಿಕಾಲ=ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ. ಸಾಧನಾನಂತರವೇ ಅಪರೋಕ್ಷವೆಂದರ್ಥ, ನಿಷೇಧ ಕರ್ಮಗಳಿಲ್ಲ. ನರಕಪ್ರಾಪ್ತಿ ಮೊದಲಿಲ್ಲ ; ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಯಿಷ್ಟ=ಇರುವ, ವಿರೋಧವಾಕ್ಯವ ಪರಿಹರಿಸಿ, ಮಧುಸೂದನನೆ ಸರ್ವೋ ತ್ತಮನೆಂದು ಸ್ಮರಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ — ದೇವಗಂಧರ್ವರು ಮೊದಲು, ಪರ್ಜನ್ಯನವರೆಗೂ ಹೇಳಿದ ಸಾಂಶರಾದ ಜ್ಞಾನ ವಿಜ್ಞಾನ ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಾಧನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಅನಾದಿಕಾಲದ ಅಪರೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ. ನಿಷೇಧ ಕರ್ಮಾಚರಣೆ ಇಲ್ಲ. ನರಕಪ್ರಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲ. ವೇದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಬರುವ ವಿರೋಧ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ನಿಸ್ಸಂಶಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹರಿಯೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮೋತ್ತಮನೆಂದು ಸ್ಮರಿಸಿ ಆನಂದಪಡುತ್ತಿರುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಭಕ್ತಿಯೋಗಿಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸತ್ಯಲೋಕಾಧಿಪನ ವಿಡಿದು ಶ

ತಸ್ಯ ದೇವಗಣಾಂತ ಎಲ್ಲರು

ಭಕ್ತಿಯೋಗಿಗಳೆಂದು ಕರೆಸುವರಾವಕಾಲದಲಿ ||

(ಮುಕ್ತಿ) ಭಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರ ಮಧ್ಯದಲಿ ಸ

ದ್ಭಕ್ತಿ ವಿಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣದಿಂ

ಮತ್ತಮೋತ್ತಮ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯೂ ವಾಣಿವಾಗ್ವೇವೀ ||೧೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಸತ್ಯಲೋಕಾಧಿಪನವಿಡಿದು = ಸತ್ಯಲೋಕಾಧಿಪತಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮೊದಲು ಮಾಡಿ, ಶತಸ್ಥದೇವಗಣಾಂತರೆಲ್ಲರೂ = ಉತ್ತರೇಷು ಶತಸ್ಥ ದೇವತೆಗಳವರೆಗೂ ಇರುವ ಎಲ್ಲರೂ, ಅವಕಾಲದಲಿ = ಅನಾದಿಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಭಕ್ತಿಯೋಗಿಗಳೆಂದು ಕರೆಸುವರು. ಭಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ = ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಭಕ್ತಿಯೋಗಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಸದ್ಭಕ್ತಿ ವಿಜ್ಞಾನಾದಿ ಗುಣದಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮ = ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ವಾಯು = ವಾಯುದೇವರು, ವಾಣಿ-ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯರು, ವಾಗ್ವೇವೀ = ಭಾರತೀದೇವಿಯರು. ಇವರು ಉತ್ತಮೋತ್ತಮರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮೊದಲು, ಬ್ರಹ್ಮತ್ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ೪೯ ಮರುದ್ಗುಣರು, ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರು ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳ ವೈಕಿ ಮೇಲಿನ ಕಕ್ಷಾವಲ್ಲಿ ಶೇರಿದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದವರು ಉತ್ತರೇಷು ಶತರೆಂದು ೧೦೦ ದೇವತೆಗಳ ಕವೆಯಾಗಿ ಮಧ್ಯವರ್ತಿಗಳಾದ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳೂ ಭಕ್ತಿಯೋಗಿಗಳೆನಿಸುವರು. ಈ ಭಕ್ತಿಯೋಗಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ವಾಯುದೇವರು, ಸರಸ್ವತೀ ದೇವಿಯರು,

ಭಾರತೀಪದವಿಯರು ಇವರು ಸದ್ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮರೆನಿಸುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ :— ಋಜುಗಣದವರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ

ಋಜುಗಣಕೆ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿ ಗುಣನಾ
ಹಜನೆನಿಸುವುದು ಕ್ರಮದಿವ್ಯಧ್ಯಾ
ಬ್ಜ ಪದವಿಪರ್ಯಂತ ಬಿಂಬೋಪಾಸನವು ಅಧಿಕ ||
ವೃಜಿನವರ್ಜಿತರಿವರೊಳಗೆ ತ್ರಿಗು
ಣಜು ವಿಕಾರಗಳಿಲ್ಲ ವೆಂದಿಗು

ದ್ವಿಜಘನಿಸಮೃದ್ಧಶಕ್ರ ಮೊದಲಾದವರೊಳಿರುತಿಹವು ||೧೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :— ಋಜುಗಣಕೆ= ಬ್ರಹ್ಮಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರಾದ ಋಜುಗಣದವರಿಗೆ, ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗುಣ ಸಹಜವೆನಿಸುವದು=ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇದ್ದೇ ಇರುವದು. ಕ್ರಮದಿ-ಕಲ್ಪಸಾಧನವಾಗುತ್ತಾ ಆಗುತ್ತಾ ವೃಧ್ಯಾ=ವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದುತ್ತಾ, ಅಬ್ಜ ಪದವಿಪರ್ಯಂತ-೧೦೦ ಕಲ್ಪಸಾಧನರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿ ಬರುವವರೆಗೂ, ಬಿಂಬೋಪಾಸನವು ಅಧಿಕ-ಕಲ್ಪಕಲ್ಪಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಾ ಒರುವದು. ವೃಜಿನವರ್ಜಿತರು=ಇವರಿಗೆ ಪಾಪ ಲೇಶವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇವರೊಳಗೆ-ಈ ಋಜುಗಣದವರೊಳಗೆ, ತ್ರಿಗುಣಜವಿಕಾರಗಳು ಸತ್ಪರಜಸ್ಥವೋಗುಣಗಳ ಸಂಬಂಧವಾದ ವಿಕಾರಗಳು ಎಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ದ್ವಿಜ=ಗರುಡ, ಘನಿಸ ಶೇಷ ಮೃಡ=ರುದ್ರ, ಶಕ್ರ=ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದವರೊಳು ಇರುತಿಹವು=ತ್ರಿಗುಣ ಸಂಬಂಧವಾದ ವಿಕಾರಗಳಿರುವವು

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—೧೦೦ ಕಲ್ಪಸಾಧನೆಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವ ಯೋಗ್ಯತೆ ಉಳ್ಳವರು ಋಜುಗಣದವರು ; ಇವರಿಗೆ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿ ಗುಣಗಳು ಅಪರೋಕ್ಷವೂ ಸಹಜವಾದಿ ಕಾಲದಿಂದಿರುವದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕಲ್ಪಸಾಧನವಾಗುತ್ತಾ ಆಗುತ್ತಾ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳು ಬಿಂಬೋಪಾಸನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಾ ಬಂದು ಬ್ರಹ್ಮ ಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವಾಗ ಪೂರ್ಣವಾಗುವದು. ಈ ಋಜುಗಣದವರಿಗೆ ಪಾಪ ಸಂಬಂಧವು ಲೇಶವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಸತ್ಪಾದಿ ಪ್ರಾಕೃತ ಗುಣಜನ್ಯವಾದ ಯಾವ ವಿಧ ವಿಕಾರಗಳೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಕಾರಾದಿಗಳು ಗರುಡ, ಶೇಷ, ರುದ್ರ, ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿರುವವು. “ ಋಜುವೋನಾಮಯೇದೇವಾಃ ಯೋಗ್ಯಾ

ಬ್ರಹ್ಮಪದಸ್ಯ ತು” ಎಂಬಿವೇ ಮೊದಲಾದ ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ವಚನಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿಯು ಈ ಋಜುಗಣದವರು ಹೊರತು ಮತ್ತಾವುದೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಾಧನಾತ್ಮೋರ್ವದಲಿ ಈ ಋ-

ಜ್ಞಾದಿ ತಾತ್ಪ್ರಿಕರೆನಿಸ ಸುರಗಣ-

ನಾದಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾಪರೋಕ್ಷಿಗಳೆಂದು ಕರೆಸುವರು |

ಸಾಧನೋತ್ತರ ಸ್ವಸ್ವಬಿಂಬವು-

ಪಾಧಿರಹಿತಾದಿತ್ಯನಂದದಿ

ಸಾದರದಿ ನೋಡುವರು ಅಧಿಕಾರಾನುಸಾರದಲಿ || ೧೩ ||

ವದ್ಯಾರ್ಥ— ಸಾಧನಾತ್ಮೋರ್ವದಲಿ ಸಾಧನವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ, ಈ ಋಜ್ವಾದಿ=ಋಜುಗಣ ಮೊದಲಾದ, ತಾತ್ಪ್ರಿಕರೆನಿಸ=ತತ್ಪ್ರಾಭವಾನಿಗಳೆನಿಸುವ, ಸುರಗಣ=ದೇವತಾಗಣವು, ಅನಾದಿ=ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ, ಸಾಮಾನ್ಯಾಪರೋಕ್ಷಿಗಳೆಂದು ಕರೆಸುವರು. ಸಾಧನೋತ್ತರ-ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸಾಧನವೂರ್ತಿಯಾದ ಮೇಲೆ. ಸ್ವಸ್ವ ಬಿಂಬ=ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು, ಅಧಿಕಾರಾನುಸಾರದಲಿ=ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಉವಾಧಿರಹಿತ ಮೇಘ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಡುವುದು, ಅದಿತ್ಯನಂದದಿ=ಸೂರ್ಯನಂತೆ, ಸಾದರದಿ=ಅದರದಿಂದ ನೋಡುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ— ಈ ಋಜುಗಣ ಮೊದಲಾದ ತತ್ಪ್ರಾಭವಾನಿಗಳು ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಸಾಮಾನ್ಯಾಕಾರವಾದ ಅವರೋಕ್ಷ ಉಚ್ಚವರಾಗಿರುವರು. ಸಾಧನೋತ್ತರದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಮೇಘಾದಿಗಳ ಅವರಕವಿಲ್ಲದ ನಿರ್ಮಲಾಕಾರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿನ ಸೂರ್ಯನಂತೆ, ತಮ್ಮ ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ಪ್ರೀತಿಯಮಾತ್ರವನ್ನು ಕಾಣುವರು. ನೋಡುವರು ಅಧಿಕಾರಾನುಸಾರದಲಿ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದು ಸೂರ್ಯನಂತೆ ನೋಡುವಂತೆಂಬ ಸಂಶಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಕೆಲವರು ಒಬ್ಬ ಸೂರ್ಯನಂತೆ, ಕೆಲವರು ೧೦ ಸೂರ್ಯಪ್ರಕಾಶ, ಕೆಲವರು ೧೦೦, ಕೋಟಿ, ಒಂದೆ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾದ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳ ವರಮಾತ್ರವನ್ನು ಕಾಣುವರು. ||೧೩||

ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವ, ದ್ವಿತೀಯ ರೂಪದಲಿ=ಎರಡನೆಯ ರೂಪವಾದ, ಕೂರ್ಮರೂಪದಲಿ=ಕೂರ್ಮ ರೂಪದಿಂದ, ಈ ವಿರಿಂಚಾಂಡನನು= ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು ಬೆನ್ನಿಲಿ, ತಾ ನಹಿಸಿ=ತಾನು ಹೊತ್ತು ಕೊಂಡು, ಲೋಕಗಳ= ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು, ವೊರೆವನು=ರಕ್ಷಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ದೇವತೆಗಳು, ಋಷಿಗಳು, ಪಿತೃಗಳು, ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು, ಮನುಷ್ಯರೆಂಬ ಐದು ವಿಧ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯ ಜೀವರಲ್ಲಿ ವಾಯುದೇವರು ವಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸಿ ಜನರನ್ನು ಒಂದು ರೂಪದಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸುವರು. ೨ನೆಯ ಕೂರ್ಮ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು ಬೆನ್ನಿಲಿ ವೊತ್ತು ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವರು. || ೧೬ ||

ಗುಪ್ತನಾಗಿದ್ದು ನಿಲದೇವ ದ್ವಿ-

ಸಪ್ತ ಲೋಕದ ಜೀವರೊಳಗೆ ತ್ರಿ-

ಸಪ್ತ ಸಾವಿರದಾರುನೂರು ಶ್ವಾಸ ಜಪಗಳನು |

ಸುಪ್ತಿ ಸ್ವಪ್ನದಿ ಜಾಗ್ರತೀಗಳ-

ಲಾಪ್ತನಂದದಿ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸಿ

ಕ್ಷೃಪ್ತ ಭೋಗಗಳೀವ ಪ್ರಾಂತಕೆ ತೃತೀಯರೂಪದಲಿ || ೧೭ ||

ವದ್ಯಾರ್ಥ—ಅನಿಲದೇವರು= ವಾಯುದೇವರು, ತೃತೀಯರೂಪದಲಿ= ಮೂರನೆಯ ರೂಪದಿಂದ, ದ್ವಿಸಪ್ತ ಲೋಕದ ಜೀವರೊಳಗೆ=೧೪ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳ ಒಳಗೆ ಗುಪ್ತನಾಗಿದ್ದು, ಸುಪ್ತಿ=ನಿದ್ರೆಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗಲೂ, ಸ್ವಪ್ನದಿ=ಒಳಗೆ ನೃವ್ನಾನಸ್ಥೆಯಲ್ಲೂ, ಜಾಗ್ರತೀಗಳಲಿ=ಜಾಗ್ರದ ವಸ್ಥೆಯಲ್ಲೂ, ಅಂತೂ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಆಪ್ತನಂದದಿ= ವರಮುಖತ್ರ ರಂತೆ, ತ್ರಿಸಪ್ತ ಸಾವಿರದಾರುನೂರು ಶ್ವಾಸಜಪಗಳನು=3 x 7 = 21 ಸಾವಿರದ 600 ಶ್ವಾಸಜಪಗಳನ್ನು, ಮಾಡಿ=ತಾಳಿ ಮಾಡಿ, ಮಾಹಿಸಿ=ಜೀವರುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿಸಿ, ಪ್ರಾಂತಕೆ=ಕಡೆಗೆ, ಕ್ಷೃಪ್ತ ಭೋಗಗಳೀವ=ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ತಕ್ಕ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ವಾಯುದೇವರು 14 ಲೋಕದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲೂ ಯಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತಾಗದಂತಿದ್ದು, ಸ್ವಪ್ನಾನಸ್ಥೆ, ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆ, ಸುಷುಪ್ತೃವಸ್ಥೆ

ಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ, ಪರಮಾಪ್ತನಂತೆ ೨೧ಸಾವಿರದ ೬೦೦ ಶ್ವಾಸಜಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಮಾಡಿಸಿ ಮೂರನೆಯ ರೂವದಿಂದ ಕಡೆಗೆ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಭೋಗವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವನು. || ೧೭ ||

ಶುದ್ಧ ಸತ್ವಾತ್ಮಕ ಶರೀರದೊ.

ಳಿದ್ಧ ಕಾಲಕು ಲಿಂಗ ದೇಹವು

ಬದ್ಧನಾಗದು ದಗ್ಧವಟಿದೋಪಾದಿ ಇರುತಿಹದು ।

ಸಿದ್ಧ ಸಾಧನ ಸರ್ವರೂಳಗನ.

ವದ್ಯನೆನಿಸುವ ಗರುಡ ಶೇಷ ಕ.

ಕರ್ಮಿ ಮೊದಲಾದವುರಲ್ಲ ರು ದಾಸರೆನಿಸುವರು || ೧೮ ||

ವದ್ಯಾರ್ಥ—ಶುದ್ಧ ಸತ್ವಾತ್ಮಕ ಶರೀರದೊಳಿದ್ದ ಕಾಲಕು=ವಾಯು ದೇವರು ವಿಶುದ್ಧವಾದ ಸತ್ವಾತ್ಮಕ ದೇಹದೊಳಿದ್ದ ಕಾಲಕ್ಕು, ಲಿಂಗದೇಹವು, ಬದ್ಧನಾಗದು=ಇವರನ್ನು ಬದ್ಧವಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ದಗ್ಧವಟಿದೋಪಾದಿ=ಸುಟ್ಟ ವಸ್ತುವಿದ್ದಂತೆ ಆಕಾರ ಮಾತ್ರವಿರುವುದು, ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ. ಸಿದ್ಧ ಸಾಧನ= ಇವರು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಿದ್ಧ ಸಾಧನರು. ಎಲ್ಲಾ ಸಾಧನವೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದೆಂದರ್ಥ. ಮುಂದೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವ ಸಾಧನವಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಇಂಥ ವಾಯುದೇವರು, ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅನವಧ್ಯನನಿಸುವ- ನಿರ್ಮಿಷ್ಠರೆನಿಸುವರು, ಇವರಿಗೆ ಗರುಡ, ಶೇಷ, ಕರ್ಮಿ ಮೊದಲಾದವುರಲ್ಲದೇವರು ಮೊದಲಾದ, ಅಮರ ರೆಲ್ಲರು=ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ, ದಾಸರೆನಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳ ಶರೀರಗಳು, “ವಿಶುದ್ಧಸತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಖ್ಯಂ” ಎಂಬ ಭಾಗವತ ದಶಮಸ್ಕಂಧ ತಾತ್ಪರ್ಯ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ವಿಶುದ್ಧವಾದ ಅಂದರೆ ರಜೋಗುಣ ತಮೋಗುಣ ಮಿಶ್ರವಿಲ್ಲದ ಶುದ್ಧಸತ್ವ ಸ್ವರೂಪವಾದವು. ಲಿಂಗಶರೀರವಿದ್ದರೂ ಅದರಿಂದ ಬದ್ಧರಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸುಟ್ಟರೆ ಅದು ಬಟ್ಟೆಯಾಕಾರವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು. |ಕೈಲಿ ಹಿಂಸಿಕಿದರೆ ಒಂದಿಯಾಗುವುದು. ಇದರಂತೆ ದಗ್ಧವಟಿಯಾಗುವಾಗ ಅವರಿಗೆ ಲಿಂಗ ಶರೀರವಿರುವುದು. ಇವರಿಗೆ ಸಾಧನಗಳು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ |ಸಿದ್ಧ

ಸಾಧನರೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವರು. ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದರೂ ನಿರ್ದುಷ್ಟ ರಾಗಿರುವರು. ಗರುಡ, ಶೇಷ ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತಾಗಣರು ಇವರಿಗೆ ದಾಸರೆನಿಸುವರು. || ೧೮ ||

ಗಣದೊಳಗೆ ತಾನಿದ್ದು ಋಜುವೆಂ-

ದೆನಿಸಿಕೊಂಬನು ಕಲ್ಪಶತ ಸಾ-

ಧನವ ಗೃಹಾನಂತರದಿ ತಾ ಕಲ್ಪಿಯೆನಿಸುವನು |

ದ್ವಿನವಶೀತಿಯ ಪ್ರಾಂತಭಾಗದ-

ಲನಿಲ ಹನುಮದ್ಭೀಮಃ ರೂಪದಿ

ದನುಜರೆಲ್ಲರ ಸದೆದು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯನೆನಿಸಿದನು || ೧೯ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ—ಗಣದೊಳಗೆ ತಾನಿದ್ದು = ಋಜುಗಣದೊಳಗೆ ತಾವೂ ಇದ್ದು, ಋಜುವೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಬನು = ಋಜುಗಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರೆಂದು ಪ್ರವ್ಯಾತರಾಗಿರುವರು ಕಲ್ಪಶತಸಾಧನವ ಗೃಹಾನಂತರದಿ = ೧೦೦ ಕಲ್ಪಗಳ ಸಾಧನ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಲು, ತಾ ಕಲ್ಪಿ ಎನಿಸುವನು. ದ್ವಿನವಶೀತಿಯ ಪ್ರಾಂತಭಾಗದಲಿ = ೯೮ನೆಯ ಕಲ್ಪದ ಕಡೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ೯೯ನೆಯ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ, ಹನುಮದ್ಭೀಮರೂಪದಿ = ರಾಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತರೂಪದಿಂದಲೂ, ಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಭೀಮನೇನರೂಪದಿಂದಲೂ, ದನುಜರೆಲ್ಲರ = ದಾನವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಸದೆದು = ನಂದಿಸಿ, ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯನೆನಿಸಿದನು = ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರೆಂದು ಅವತರಿಸಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ— ವಾಯುದೇವರು ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಋಜುಗಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಋಜು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ನಿವ್ರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲರುತ್ತಾರೆ. ಮೊದಲು ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಂದಮೇಲೆ ೧೦೦ ಕಲ್ಪಸಾಧನವಾದ ಮೇಲೆ ಇವರಿಗೆ ಋಜುವೆಂಬ ಹೆಸರು ಹೋಗಿ ಕಲ್ಪಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬರುವುದು. ಕಲ್ಪಿಯಾದ ಮೇಲೆ ೧೦೦ ಕಲ್ಪ ಸಾಧನದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವರೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪುರಂದರದಾಸಾರ್ಯರ ಸುಳಾದಿ ಇರುವುದು. “ಹರಮುಖಾದ್ಯ ಮರರಿಗೆ ವರನೆನಿಸ ಋಜುವೊಬ್ಬ ಹರುಷದಿ ತತಕಲ್ಪಸಾಧನವ ಗೃಹ ತಾನು | ಕರೆಸುವ ಕಲ್ಪಿಯೆಂದ ಎರಡೈದು ದತಕಲ್ಪ ಸಾಧನಮಾಡುತಲೆ ವಿರಿಂಚಿಯೆ ತಾನೆನಿಸಿ ಸತ್ಯಲೋಕವನಾಲಿ ಸರ್ವಾಂಗ ಸಾಯುಜ್ಯಾನ್ ಪಚೆ

ವಾನು ಇದರಂತೆ ಜರಿಪಾರು ಪ್ರತಿದೀನ ಋಜುಗಣ ಚೇತನರು ಧರಣೀಶ ಪುರಂದರವಿಠಲಾನ ಪೂರ್ಣಾಕರುಣಾ ಪೂರ್ಣಪಾತ್ರರು ಕೇಳೋ ಅಚ್ಚಿನ್ನ ಭಕ್ತರಿವರು” ಎಂಬ ಸುಳಾದಿಯಿಂದ ಋಜುಗಣದವರು ೧೦೦ ಕಲ್ಪಸಾಧನ ವಾದ ಮೇಲೆ ಕಲ್ಪಿ ಎನಿಸಿ ಮತ್ತು ೧೦೦ ಕಲ್ಪಸಾಧನದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬರುವರೆಂಬರ್ಥವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು. ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ೧೦೦ ಕಲ್ಪಸಾಧನವಾದ ಮೇಲೆ ಕಲ್ಪಿ ಎನಿಸಿ, ಆಮೇಲೆ ೯೮ ಕಲ್ಪಗಳ ಸಾಧನವು ಕಳೆದು ೯೯ನೆಯ ಕಲ್ಪಾರಂಭದಲ್ಲಿ ವಾಯುವೆನಿಸಿ, ರಾಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತರೂಪದಿಂದಲೂ, ಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಭೀಮ ಸೇನರೂಪದಿಂದಲೂ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಕಡೆಗೆ ಆ ದಾನವರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಕುಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಭಗವದ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಅಚ್ಛಾದಿಸಲು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ವಡೆದು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದರು. || ೧೯ ||

ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಕ ಹರಿಗೆ ತಾ ಸಾ-

ದೃಶ್ಯ ರೂಪವ ಧರಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ-

ರಸ್ವತೀ ಭಾರತಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಪವನಾನ |

ಶಾಶ್ವತ ಸುಭಕ್ತಿಯಲಿ ಸುಜ್ಞಾನ-

ನ ಸ್ವರೂಪನ ರೂಪ ಗುಣಗಳ-

ನಶ್ವರವು ಎಂದೆನುತ ಪೊಗಳುವ ಶ್ರುತಿಗಳೊಳಗಿದ್ದು || ೨೧ ||

ವದ್ಯಾರ್ಥ - ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಕ = ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಸರ್ವತ್ರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತರಾಗಿ ತಾನು, ಹರಿಗೆ, ಇಾದೃಶ್ಯರೂಪವ ಧರಿಸಿ = ಸಮಾನವಾಪ ರೂಪುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಬ್ರಹ್ಮ, ಸರಸ್ವತೀ, ಭಾರತಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ, ಪವನಾನ = ವಾಯುದೇವರು, ಶ್ರುತಿಗಳೊಳಗಿದ್ದು = ವೇದಗಳೊಳಗಿದ್ದು, ಶಾಶ್ವತ ಸುಭಕ್ತಿಯಲಿ = ಶಾಶ್ವತವಾದ (ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ) ಉತ್ತಮ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ಸುಜ್ಞಾನ ಸ್ವರೂಪನ ಉತ್ತಮ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ರೂಪ ಗುಣಗಳು, ಅನಶ್ವರನೆಂದು, ಪೊಗಳುವ = ಸ್ತುತಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ - ವಾಯುದೇವರು ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಸರ್ವತ್ರದಲ್ಲೂ ವ್ಯಾಪ್ತರಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾರೂಪ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಸರಸ್ವತೀ ದೇವಿಯರು

ಭಾರತೀದೇವಿಯಿಂದೊಡಗೂಡಿ ನೇದಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪ ಗುಣಗಳು ಶಶ್ವದೇಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವನೆಂದು ಹೊಗಳುತ್ತಿರುವರು. ಯದ್ಯಪಿ ವೇದಾತ್ಮಿಕರು ದುರ್ಗಾದೇವಿಯರಾದರೂ, ವೇದದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟರಾಗಿ ವರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವರೆಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ರೂಪದಿಂದ ನೇದಾರ್ಥವನ್ನು ವಿಶದಪಡಿಸಿದರೆಂದರ್ಥ. || ೨೦ ||

ಬೇಟೆ ಕುಕ್ಕುಟ ಜಲಟನೆಂಬ ತ್ರಿ-

ಕೋಟಿ ರೂಪವ ಧರಿಸಿ ಸತತ ನಿ-

ಶಾಟರನು ಸಂಹರಿಸಿ ಸಲಹುವ ಸರ್ವ ಸಜ್ಜನರ |

ಕೈಟಭಾರಿಯ ಪುರದ ರತ್ನ ಕ-

ವಾಟನೆನಿಸುವ ಗರುಡ ಶೇಷ ಲ-

ಲಾಟಲೋಚನ ಮುಖ್ಯ ಸುರರಿಗೆ ಆವ ಕಾಲದಲಿ || ೨೧ ||

ವದ್ಯಾರ್ಥ—ಬೇಟೆ= ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಂಜರಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ಕುಕ್ಕುಟ=ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನಂಜರಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ಜಲಟೆ=ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನಂಜರಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ಎಂಬ ತ್ರಿಕೋಟಿರೂಪವ=ಇಂತಹ ರೂಪಗಳು ಮೂರು ಕೋಟಿ ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಸತತ=ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ, ನಿಶಾಟರನು-ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಂಜರಿಸುವ ರಾಕ್ಷಸ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ಸರ್ವ ಸಜ್ಜನರ ಸಲಹುವ-ಸಕ್ಷಿಸುವರು ಗರುಡ, ಶೇಷ ಲಲಾಟಲೋಚನ=ರುದ್ರ ದೇವರು, ಮುಖ್ಯ ಸುರರಿಗೆ=ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಆವ ಕಾಲದಲಿ=ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದಲೂ, ಕೈಟಭಾರಿಯಪುರದ=ಮಧುಕೈಟಭರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಹರಿಯ ಪಟ್ಟಣದ, ರತ್ನ ಕವಾಟನೆನಿಸುವ=ರತ್ನ ಮಯವಾದ ಕವನೆನಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ವಾಯುದೇವರು ಮೂರುಕೋಟಿ ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಕೊಂದು ಸಜ್ಜನರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿರುವರು. “ಮಹಾಬಲೋಹಂ ಕಪಿಲಾಖ್ಯರೂಪಸ್ತ್ರೀಕೋಟಿರೂಪಃ ಪವನಶ್ಚ ಮೇ ಸುತಃ” ಎಂಬ ನಿರ್ಣಯ ಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ರಾಮದೇವರು ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಾಯುದೇವರು ೩ಕೋಟಿ ರೂಪಉಳ್ಳವರೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಆ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಂಜರಿಸುವ ರೂಪಗಳು, ಕೆಲವು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜರಿಸುವುವು.

ಕೆಲವು ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ರೂಪಗಳು, ಈ ರೂಪಗಳಿಂದ ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿ ಸಜ್ಜನರನ್ನು ಪಾಲಿಸುವರು. ಗುಡ, ಶೇಷ, ಏ ದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಯುದೇವರು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಟ್ಟಣದ ಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ನೊದಲನೆಯ ದ್ವಾರಪಾಲಕರಂತೆ ಇರುವರು. ಆಂದರೆ ಇವರ ಮೂಲಕ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಭಾರತೀರಮಣ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾಂತರ್ಗತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸಬೇಕೆಂದೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸಲು ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ.

ಈ ಋಜುಗಳೊಳಗೊಬ್ಬ ಸಾಧನ
 ನೂರುಕಲ್ಪದಿ ಮಾಡಿಕರೆಸುವ
 ಚಾರುತರಮಂಗಳಸುನಾಮದಿ ಕಲ್ಪಕಲ್ಪದಲಿ ||
 ಸೂರಿಗಳು ಸಂತುತಿಸಿ ವಂದಿಕೆ
 ಘೋರದುರಿತಗಳಳಿದು ಪೋಪವು
 ಮಾರಮಣ ಸಂಪ್ರೀತನಾಗುವ ಸರ್ವಕಾಲದಲಿ ||೨೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಈ ಋಜುಗಳೊಳಗೆ=ಈ ಋಜುಗಣದವರ ವೈಕಿ, ಒಬ್ಬ=ಒಬ್ಬ ವಾಯುದೇವರು ಮಾತ್ರ, ನೂರುಕಲ್ಪದಿ ಸಾಧನಮಾಡಿ, ಕಲ್ಪಕಲ್ಪದಲಿ, ಚಾರುತರಮಂಗಳಸುನಾಮದಿ=ಮನೋಹರವಾದ ರೂಪದಿಂದಲೂ, ಮಂಗಳಕರವಾದ ನಾಮದಿಂದಲೂ ಕರೆಸುವರು. ಸೂರಿಗಳು=ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ಸಂತುತಿಸಿ=ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿ, ವಂದಿಸೆ-ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಲು, ಘೋರದುರಿತಗಳು=ಘೋರವಾದ ಪಾಪಗಳು, ಅಳಿದುಪೋಪವು=ನಾಶಹೊಂದುವವು. ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಮಾರಮಣ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯು, ಸಂಪ್ರೀತನಾಗುವನು=ಬಹಳವಾಗಿ ಪ್ರೀತನಾಗುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಋಜುಗಣಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೂರು ಕಲ್ಪಗಳು ಸಾಧನ ಮಾಡಿ ಸುರೂಪವನ್ನೂ ಸುನಾಮವನ್ನೂ ಕಡೆದವರು ವಾಯುದೇವರೊಬ್ಬರೇ, ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿ ಕಲ್ಪದಲ್ಲೂ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮುಕ್ತರಾದಕೂಡಲೇ ಈಗಿನ ವಾಯುದೇವರು ಆ ಪದವಿಗೆ ಬರುವರು. ಋಜುಗಣದಲ್ಲಿ ೯೮ ಕಲ್ಪ ಸಾಧನದವರೊಬ್ಬರು ವಾಯುದೇವರ ಪದವಿಗೆ ಬರುವರು. ಇವರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ ವಂದಿಸುವ ಜನರಿಗೆ ಪಾಪಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುವನು.

ಅವತಾರಿಕೆ. — ಈ ಪದ್ಯ ವೇದಲು ೨೯ನೆಯ ಪದ್ಯದವರೆಗೂ ವಾಮನಪು
ರಾಣೋಕ್ತವಾದ ವಾಯುದೇವರ ಶತನಾಮಗಳಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಾರೆ

ಪಾಹಿ ಕಲ್ಪಿಸುತೇಜದಾಸನೆ
ಪಾಹಿ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಖಂಡನ
ಪಾಹಿ ವರ್ಚಸ್ವಿಯೆ ಖಷಣ ನಮೋ ಸಾಧು ಮಹಿಪತಿಯೆ ||
ಪಾಹಿ ಸದ್ಧರ್ಮಜ್ಞ ಧರ್ಮಜ
ಪಾಹಿ ಸಂಪೂರ್ಣತುಚಿ ವೈಕೃತ
ಪಾಹಿ ಅಂಜನ ಸರ್ಷಪನೆ ಖರ್ಷಟಿನೆ ಶ್ರದ್ಧಾಹ್ ||೨೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಕಲ್ಪಿ-ಕಲ್ಪಿ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದ ಎಲೈ ವಾಯು
ದೇವ ! ಪಾಹಿ=ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು ! ಸುತೇಜನೆ ! ದಾಸನೆ ! ಪಾಹಿ=ರ
ಕ್ಷಿಸು, ಎಲೈ ಧರ್ಮ ಪಾಹಿ ! ಎಲೈ ಧರ್ಮ ಖಂಡನ ! ಪಾಹಿ ಎಲೈ ವರ್ಚ
ಸ್ವಿಯೇ ! ಖಷಣ ! ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು, ಎಲೈ ಸಾಧೋ ! ಮಹಿಪ
ತಿಯೇ ! ರಕ್ಷಿಸು. ಸದ್ಧರ್ಮಜ್ಞ ಪಾಹಿ; ಎಲೈ ಧರ್ಮಜ ! ಪಾಹಿ;
ಎಲೈ ಸಂಪೂರ್ಣ ! ತುಚಿಯೇ ! ವೈಕೃತನೆ ! ಪಾಹಿ; ಎಲೈ ಅಂಜನ !
ಸರ್ಷಪನೆ ! ಎಲೈ ಖರ್ಷಣನೆ ! ಶ್ರದ್ಧಾನಾಮಕನೇ ಪಾಹಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಋಜುಗಣದವರು, ವೇದಲು ನೂರು ಕಲ್ಪದ ಸಾ
ಧನವಾಗುವವರೆಗೂ ಋಜುವೆನಿಸುವರು. ನೂರುಕಲ್ಪ ಸಾಧನವಾದಕೂ
ಡಲಿ ಋಜು ಎಂಬ ಹೆಸರು ಹೋಗಿ ೧೦೧ನೆಯ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿ ಎಂಬ ಹೆ
ಸರು ಬರುವುದು. ಹೀಗೆ ಕಲ್ಪಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಾವನೇಲಿ ಪ್ರತಿ ಒಂದು ಕಲ್ಪ
ದಲ್ಲೂ ಒಂದೊಂದು ಹೆಸರಿನಂತೆ ನೂರು ಕಲ್ಪದಲ್ಲೂ ನೂರು ಹೆಸರು ಬರು
ವುದು. ಆ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. — ನೂರನೆಯ ಕಲ್ಪದ ಹೆಸರು
ಕಲ್ಪಿ, ಕಲಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಈ ಹೆಸರು. ಎರಡನೆಯ ಕಲ್ಪ
ದಲ್ಲಿ ಸುತೇಜಾ ಎನ್ನುವರು. ತೇಜಸ್ವಿಯಾದುದರಿಂದ ಆ ಹೆಸರು ಬಂದಿತು
ನೂರನೆಯ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಹರಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ದಾಸರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದಾಸನೆಂ
ದು ಹೆಸರು. ಧರ್ಮ ಸ್ವರೂಪರಾದುದರಿಂದ ಧರ್ಮನೆಂದು ನಾಲ್ಕನೆಯ
ಹೆಸರು. ಅಧರ್ಮ ಖಂಡಿಸುವುದರಿಂದ ಅಧರ್ಮ ಖಂಡನನೆಂದು ಏನೇದು.
೬ನೆಯ ಹೆಸರು ವರ್ಚಸ್ವಿ- ಶತ್ರುಭಯಂಕರನಾದುದರಿಂದ ಖಷಣನೆಂದು

೭ನೆಯ ಹೆಸರು. ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಉಪಕಾರಿಯಾದುದರಿಂದ ಸಾಧು ಎಂದು
 ೮ನೆಯ ಹೆಸರು. ಪೂಜ್ಯರಾದ ಗರುಡ, ಶೇಷ, ಋದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಭು
 ವಾದುದರಿಂದ ಮಹಿಷತಿ ಎಂದು ೯ನೆಯ ಹೆಸರು. ಉತ್ತಮವಾದ ಧರ್ಮ
 ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದವರಾದುದರಿಂದ ಸದ್ಧರ್ಮಜ್ಞನೆಂದು ೧೦ನೆಯ ಹೆಸರು
 ಧರ್ಮವು ಯಾರ ದೆಶೆಯಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದಿತೋ ಅವರಿಗೆ ಧರ್ಮಜ
 ರೆಂದು ಹೆಸರು. ಆ ಗುಣವು ವಾಯುದೇವರಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ೧೧ನೆಯ ಹೆ
 ಸರು ಧರ್ಮಜ ಎಂದು. ಸಂಪೂರ್ಣಗುಣ ಉಳ್ಳವರಾದುದರಿಂದ ಸಂಪೂ
 ರ್ಣನೆಂದು ೧೨ನೆಯ ಹೆಸರು. ಶುಚಿಭರ್ತರಾದುದರಿಂದ ೧೩ನೆಯ ನಾ
 ಮು ಶುಚಿ ಎಂದು. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗೆ ಗ್ಲಾವರ ಜಂಗಮ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲ
 ವ್ಯಾಪ್ತರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವೈಕೃತರೆಂದು ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಹೆಸರು. ಅಕಾ
 ರನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಜನರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದರಿಂದ ಅರಜನನೆಂ
 ದು ಹದಿನೈದನೆಯ ಹೆಸರು. ಸರ್ವಸುಖ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನ ಸರ್ವಯೋ
 ದರೆ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರೆಂದರ್ಥ, ಅವರನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಪನೆಂದು
 ಹದಿನಾರನೆಯ ಹೆಸರು. ನೀಚರಾದ ಕಲಿ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿದ್ದು ಅವರ
 ವರ ಸಾಧನವಾದಿಸುವುದರಿಂದ ಹದಿನೇಳನೆಯ ಹೆಸರು ಖರ್ವಯೆಂದು.
 ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಹೆಸರು ಶ್ರದ್ಧೆ

ಪಾಹಿ ಸಂಧ್ಯಾನ ವಿಜ್ಞಾನನೆ

ಪಾಹಿ ಮಹಸುಜ್ಞಾನ ಕೀರ್ತನೆ

ಪಾಹಿ ಸಂಕೀರ್ಣಾಖ್ಯ ತತ್ವನ ಪಾಹಿ ಬುದ್ಧಿಜಯ ||

ಪಾಹಿ ಮಹತ್ತರ ಸುವೀರ್ಯನೆ

ಪಾಹಿಮಾಂ ಮೇಧಾವಿ ಜಯಜಯ

ಪಾಹಿಮಾಂ ರಂತಿನ್ನುಮನು ಮಾಂಪಾಹಿಮಾಂಪಾಹಿ ||೨೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಎಲೈ ಸಂಧ್ಯಾನ! ಪಾಹಿ; ವಿಜ್ಞಾನನೆ! ಪಾಹಿ; ಮ
 ಹಾ ಸುಜ್ಞಾನ, ಎಲೈ ಕೀರ್ತನೆ! ಪಾಹಿ ಸಂಕೀರ್ಣಾಖ್ಯ! ಕತ್ವನ! ಎ
 ಲೈ ಬುದ್ಧಿಜಯ | ಪಾಹಿ; ಎಲೈ ಮಹತ್ತರ! ಸುವೀರ್ಯನೆ! ಎಲೈ ಮೇ
 ಧಾವಿಯೆ! ಮಾಂಪಾಹಿ=ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು; ಎಲೈ ವಿಜಯನಾಮಕನೆ!
 ಎಲೈ ಜಯ! ಎಲೈ ರಂತಿನ್ನು! ಪಾಹಿ; ಎಲೈ ಮನುವೆ! ಪಾಹಿ, ಮಾಂ
 ಪಾಹಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಸದಾ ಧ್ಯಾನತರಾದುದರಿಂದ ಸಧ್ಯಾತ ಅಥವಾ ಸಂಧ್ಯಾನನೆಂದು ೧೯ನೆಯ ಹೆಸರು. ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರಾದುದರಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನನೆಂದು ೨೦ನೆಯ ಹೆಸರು. ಮಹಾಜ್ಞಾನ ೨೧ನೆಯ ಹೆಸರು. ಸದಾ ಭಗವಂತನ ಗುಣ ಕೀರ್ತನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಕೀರ್ತನನೆಂದು ೨೨ನೆಯ ಹೆಸರು. ಮಧ್ಯಮ ಜೀವರಿಗೆ ಮಿಶ್ರಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದರಿಂದ ಸಂಕೀರ್ಣನೆಂದು ೨೩ನೆಯ ಹೆಸರು. ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿ ವಾದಿಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದಿರುವುದರಿಂದ ಕತ್ಥನಯೆಂದು ೨೪ನೆಯ ಹೆಸರು ಬುದ್ಧಿಜಯ ೨೫ನೆಯ ಹೆಸರು. ಮಹತ್ತರ ೨೬ನೆಯ ಹೆಸರು. ಸುವೀರ್ಯ ೨೭ನೆಯ ಹೆಸರು. ಮಹಾಜ್ಞಾನಿಯಾದುದರಿಂದ ಮೇಧಾವಿ ಎಂದು ೨೮ನೆಯ ಹೆಸರು. ವಿಜಯ ೨೯ನೆಯ ಹೆಸರು. ಜಯ ೩೦ ರಂ ಅಂದರೆ ಅಗ್ನಿ ಬೀಜಾಕ್ಷವು. ಅದು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ರಂತಿಯೆಂದು ಸಂಕರ್ಷಣಮೂರ್ತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಹೆಸರು. ಅಂತಹಾ ಹರಿಯನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ರಂತಿಮನೆಂದು ೩೧ನೆಯ ಹೆಸರು. ಮಂತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದುದರಿಂದ ಮನು ಎಂದು ೩೨ನೆಯ ಹೆಸರು.

ಸಾಹಿವೋದ ಪ್ರವೋದ ಸಂತನೆ

ಸಾಹಿ ಆನಂದ ಸಂತುಷ್ಟನೆ

ಸಾಹಿಮಾಂ ಚಾರ್ವಾಂಗ ಚಾರು ಸುಭಾಹು ಚಾರುಪದ ||

ಸಾಹಿ ಸಾಹಿ ಸುಲೋಚನನೆ ಮಾಂ

ಸಾಹಿ ಸಾರಸ್ವತ ಸುವೀರನೆ

ಸಾಹಿಸ್ರಾಜ್ಞನೆ ಕಪಿಯಲಂಪಟಿ ಸಾಹಿ ಸರ್ವಜ್ಞ ||೨೫||

ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥವೇ ಪದ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ವಿಶದಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪದ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬೇರೆ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಯಾವಾಗಲೂ ಆನಂದಪಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ನೋವನನೆಂದು ಹೆಸರು. ಪ್ರವೋದ ೩೪ನೆಯ ಹೆಸರು. ಸತ್ಪಗುಣ ಪ್ರಧಾನರಾದುದರಿಂದ ಸಂತನೆಂದು ೩೫ನೆಯ ಹೆಸರು. ಆನಂದನೆಂದು ೩೬ನೆಯ ಹೆಸರು. ಸಂತುಷ್ಟ ೩೭ನೆಯ ಹೆಸರು. ಮನೋಹರವಾದ ಅಂಗವುಳ್ಳ

ವರಾದುದರಿಂದ ಚಾರ್ವಾಕನೆಂದು ಖಲನೆಯ ಹೆಸರು. ಮನೋಹರ ವಾದ ಬಾಹುಳ್ಯವರಾದುದರಿಂದ ಚಾರುಬಾಹು ಖನೆಯ ಹೆಸರು. ಚಾರು ಪದ ಖನೆಯ ಹೆಸರು. ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನ ದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳವರಾದುದರಿಂದ ಸುಲೋ ಚನ ಖನೆಯ ಹೆಸರು. ಸಾಂಸ್ಕೃತನೆಂದರೆ ಸಕಲ ಶೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನ ಉಳ್ಳವರೆಂದರ್ಥ. ಖನೆಯ ಹೆಸರು ಸುವೀರ, ಖನೆಯ ಹೆಸರು ಪ್ರಾಜ್ಞ. ಖನೆಯ ಹೆಸರು ಸುಖವನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸುವುದರಿಂದ ಕಪಿ ಕಂ ಅಂದರೆ ಸುಖ. ಅದನ್ನು ಪಾನಮಾಡುವುದೆಂದರೆ ಅನುಭವಿಸುವುದೆಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಪಿಯೆಂದು ಖನೆಯ ಹೆಸರು. ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟವರಾದುದರಿಂದ ಅಲಂಪಟ ಖನೆಯ ಹೆಸರು. ಸರ್ವಜ್ಞ ಖನೇಡು.

ಸಾಹಿಮಾಂ ಸರ್ವಜಿನ್ಮಿತ್ರನೇ

ಸಾಹಿ ಸಾಪವಿನಾಶಕನೇ ಮಾಂ

ಸಾಹಿ ಧರ್ಮವಿನೀತಶಾರದ ಓಜ ಸುತಪಸ್ವಿ ||

ಸಾಹಿಮಾಂ ತೇಜಸ್ವಿ ನಮೋಮಾಂ

ಸಾಹಿ ದಾನ ಸುಶೀಲ ನಮೋಮಾಂ

ಸಾಹಿಯಜ್ಞ ಸುಕರ್ತ ಯಜ್ಜಿಯಾಗವರ್ತಕನೇ ||೨೬||

ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥವೇ ಪದ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ವಿಶದಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪ ದ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬೇರೆ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಸರ್ವಜಿತ್ = ೬ ಗತ್ತನ್ನು ಜಯಿಸುವರೆಂದರ್ಥ. ಖನೆಯ ಹೆಸರು ಜಗನ್ನಿತ್ರಿನಾದುದರಿಂದ ಮಿತ್ರ ಖನೆಯ ಹೆಸರು. ಸಾಪವಿನಾಶಕ ಖನೆಯ ಹೆಸರು. ಸದಾ ಧರ್ಮರತರಾದುದರಿಂದ ಧರ್ಮ ಖನ. ವಿನೀತ ಖನ. ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಶಾರದ ಖನ. ಓಜರ್ವಿ ಖನ. ತಪಸ್ವಿ ಖನೆಯ ಹೆಸರು. ತೇಜಸ್ವಿ ಖನ. ದಾನ ಶೀಲನಾದುದರಿಂದ ದಾನ ಖನೆಯ ಹೆಸರು. ಸುಶೀಲ ಖನ. ಯಜ್ಞ ಖನ ಕರ್ತ ಖನೆಯ ಹೆಸರು. ಯಜ್ಜೀ ಖನೆಯ ಹೆಸರು. ಯಾಗವರ್ತಕ ಖನೆಯ ಹೆಸರು.

ಸಾಹಿ ಪ್ರಾಣತ್ರಾಣ ಅಮಯುಷಿ
 ಸಾಹಿಮಾಂ ಉಪದೇಷ್ಯತಾರಕೆ
 ಸಾಹಿ ಕಾಲಕ್ರೀಡನ ಸುಕರ್ತಾಸುಕಾಲಜ್ಞ |
 ಸಾಹಿ ಕಾಲಸುಸೂಚಕನೆ ಮಾಂ
 ಸಾಹಿ ಕಲಿಸಂಹರ್ತ ಕಲಿ ಮಾಂ
 ಸಾಹಿ ಕಾಲಸ್ವಾ (ಶ್ಯಾ) ಮರೀತ ಸದಾರತಸುಬಲನೆ ||೨೭||

ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥ ವೇ ಪದ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ವಿಶದಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪದ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬೇರೆ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಸ್ರಾಣ ೬೩ನೆಯ ಹೆಸರು. ಮಹಾಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರಾದುದರಿಂದ ೬೪ನೆಯ ಹೆಸರು. ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲಿ ಕೋಪವುಳ್ಳವರಾದುದರಿಂದ ಅಮರ್ಷಿ ಎಂದು ೬೫ನೆಯ ಹೆಸರು. ಉಪದೇಷ್ಯಾ=ಲೋಕಗುರು ೬೬ನೆಯ ಹೆಸರು. ತಾರಕ=ಉದ್ಧಾರಕನು ೬೭ನೆಯ ಹೆಸರು; ಕಾಲಕ್ರೀಡನ =ಕಾಲಾನುಸಾರವಾಗಿ ಕ್ರೀಡಿಸುವವನು ೬೮ನೆಯ ಹೆಸರು; ಸುಕರ್ತಾ=ಸತ್ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿಸುವವನು ೬೯ನೆಯ ಹೆಸರು. ಸುಕಾಲಗ್ನ=ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಚನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವನು ೭೦ನೆಯ ಹೆಸರು. ಕಾಲಸೂಚಕ=ಕಾಲನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಸುವವನು ೭೧ನೆಯ ಹೆಸರು. ಕಲಿಸಂಹರ್ತ ೭೨ನೆಯ ಹೆಸರು. ಕಲೀ=ಕಾಲಚ್ಛಾನ ಉಳ್ಳವನು, “ ಕಲಾಅ ಸ್ಮಿನ್ನಸ್ತೀತಿಕಲೀ ” ೭೩ನೆಯ ಹೆಸರು. ಕಾಲ ೭೪ನೆಯ ಹೆಸರು. ಶ್ಯಾಮ ರೀತ ೭೫ನೆಯ ಹೆಸರು. ಸದಾರ=ಸದಾ ಸುಖಮಯನು ೭೬ನೆಯ ಹೆಸರು. ಸುಬಲ ೭೭ನೆಯ ಹೆಸರು, ಸಾಹಿ.

ಸಾಹಿಸಾಹಿ ಸಹೋಸದಾಕಪಿ
 ಸಾಹಿ ಗಮ್ಯ ಜ್ಞಾನದತಕಲ
 ಸಾಹಿಮಾಂ ಶ್ರೋತವ್ಯನಮೋ ಸಂಕೀರ್ತವ್ಯನಮೋ |
 ಸಾಹಿಮಾಂ ಮಂತವ್ಯ ಕವ್ಯನೆ
 ಸಾಹಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯನೆ ಸುಸಖ್ಯನೆ
 ಸಾಹಿಮಾಂ ಗಂತವ್ಯ ಕ್ರವ್ಯನೆ ಸಾಹಿಸ್ಮತ್ರವ್ಯ ||೨೮||

ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥವೇ ಪದ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ವಿಶದಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪದ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬೇರೆ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಸಹ=ಸಹನ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು ಲೌಕಿಕ ಹೆಸರು. ಸದಾಕಪಿ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ “ ಅಕಪೆ:ದುಃಖವೇಷಣತ್ವಾತ್ ” ದುಃಖನಾಶಕನು ಲೌಕಿಕ ಹೆಸರು. ಗಮ್ಯಜ್ಞಾನ=ಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನ ಉಳ್ಳವನು ಲೌಕಿಕ ಹೆಸರು. ದಶಕುಲ=ದಶ=ಅನಂತವಾದ (ಪೂರ್ಣವಾದ) ಕಲ=ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು ಲೌಕಿಕ ಹೆಸರು, ಶ್ರೋತವ್ಯ-ಶ್ರವಣಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು ಲೌಕಿಕ ಹೆಸರು. ಸಂಕೀರ್ತಿತವ್ಯ=ಲೌಕಿಕ ಹೆಸರು; ಮಂತವ್ಯ=ಮನನ ಯೋಗ್ಯನು ಲೌಕಿಕ ಹೆಸರು, ಕಪಿಗಳಿಂದ (ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ) ವರ್ಣಿಸಲು ಯೋಗ್ಯನಾದುದರಿಂದ ಕವ್ಯ ಲೌಕಿಕ ಹೆಸರು. ದ್ರಷ್ಟವ್ಯ - ನೋಡಲು ಯೋಗ್ಯನು ಲೌಕಿಕ ಹೆಸರು. ಸಖ್ಯ=ಸಖ್ಯಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನು ಲೌಕಿಕ ಹೆಸರು, ಗಂತವ್ಯ = ಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯನು ಲೌಕಿಕ ಹೆಸರು, ಕ್ರಮ್ಯ=ಸೇವೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯನು “ ಕೃಕರಣೆ ಲೌಕಿಕ ಹೆಸರು. ಸ್ಮರ್ತವ್ಯ=ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯನು ಲೌಕಿಕ ಹೆಸರು.

ಪಾಹಿ ಸೇವ್ಯಸುಭವ್ಯ ನಮೋ ಮಾಂ
 ಪಾಹಿ ಸ್ವರ್ಗವ್ಯ ನಮೋ ಭಾವ್ಯನೆ
 ಪಾಹಿಮಾಂ ಜ್ಞಾತವ್ಯ ನಮೋವಕ್ತವ್ಯಗವ್ಯ ನಮೋ ||
 ಪಾಹಿಮಾಂ ಲಾತವ್ಯನಾಯುನೆ
 ಪಾಹಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪ್ರಿಯ
 ಪಾಹಿ ಪಾಹಿ ಸರಸ್ವತೀಪತೆ ಜಗದ್ಗುರುವರ್ಮ ||೨೯||

ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥವೇ ಪದ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ವಿಶದಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪದ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬೇರೆ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಸೇವ್ಯ ಲೌಕಿಕ ಹೆಸರು; ಸುಭವ್ಯ=ಪರಮ ಚತುರನು, ಕಾರ್ಯಕುಶಲನು ಲೌಕಿಕ ಹೆಸರು, ಸ್ವರ್ಗವ್ಯ=ಸ್ವನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸೇರಿಸುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳವನು, ಸ್ವತಂತ್ರತ್ವಾತ್=ಸ್ವತಂತ್ರನಾದುದರಿಂದ ಸ್ವಪರಮಾತ್ಮನು, ಅವನು ವಾಸಮಾಡುವುದರಿಂದ ಸ್ವರ್ಗವೆಂದರೆ ಮೈಕುಂಠವು ಭಜಕರಿಗೆ ಮೈಕುಂಠವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳವರಾದುದರಿಂದ ಸ್ವರ್ಗವೆಂದು ಲೌಕಿಕ ಹೆಸರು, ಭಾವಿಸಲು ಯೋಗ್ಯನಾದುದರಿಂದ ಭಾವ್ಯ ಲೌಕಿಕ ಹೆಸರು. ಜ್ಞಾತವ್ಯ-ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯ

ಗೃಹನು ಫಲನೆಯ ಹೆಸರು, ವ್ಯಕ್ತವ್ಯ=ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯನು ಫಲನೆಯ ಹೆಸರು. ಗವ್ಯ=ವೇದಗೋಚರನು ಫಲನೆಯ ಹೆಸರು, ಲಾತವ್ಯ = ವಾಯುಪದವಿಗೆ ಹಿಂದಿನ ಪದವಿಯು ಫಲನೆಯ ಹೆಸರು, ವಾಯು ಫಲನೆಯ ಹೆಸರು, ಬ್ರಹ್ಮಗಂನೆಯ ಹೆಸರು ಹೀಗೆ ಗಂ ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ನೂರು ನಾಮಗಳಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಣಪ್ರಿಯನಾದ ಎಲೈ ಸರಸ್ವತೀ ಪತೇ! ಜಗದ್ಗುರುವರ್ಯ! ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ, ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು.

ಅವತಾರಿಕೆ—ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ನೂರು ನಾಮಗಳು ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ಪೂರ್ವ ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿದ್ದವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವೇನು? ಇದರ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳಿಂದ ಫಲವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ವಾಮನ ಪುರಾಣದಲಿ ಹೇಳಿದ
ಈ ಮಹಾತ್ಮರ ಪರಮಮಂಗಳ
ನಾಮಗಳ ಸಂಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕ ನಿತ್ಯ ಸ್ಮರಿಸುವವರ ||
ಶ್ರೀಮನೋಹರಮನವರು ಬೇಡಿದ
ಕಾಮಿತಾರ್ಥಗಳಿತ್ತು ತನ್ನ ತ್ರಿ
ಧಾಮದೊಳಗನುದಿನದಲಿಟ್ಟಾನೆಂದ ಪಡಿಸುವನು ||೩೦||

ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥವೇ ಸದ್ಭಾರ್ಯವನ್ನು ವಿಶದಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪದ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬೇರೆ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ವಾಮನಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ, ಈ ಮಹಾತ್ಮರ ಪರಮಮಂಗಳಕರವಾದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ನೂರು ನಾಮಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಸ್ಮರಿಸುವವರನ್ನು, ಲಕ್ಷ್ಮೀಮನೋಹರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಅವರು ಬೇಡಿದ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಪೂರೈಸಿ ತನ್ನ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ, ಅನಂತಾಸನ ವೈಕುಂಠವೆಂಬ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಟ್ಟು ಆನಂದಪಡಿಸುವನು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ವಾಯುದೇವರು ಸಾಧನದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಾಗುವ ಆಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ಸದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ಈ ಸಮೀರಗೆ ನೂರು ಜನ್ಮ ಮು-

ಹಾಸುಖ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಭೋಗ ಪ್ರ-

ಯಾಸವಿಲ್ಲ ದಲೈದಿದನು ಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯವನು ।

ಭೂಸುರನ ಒಪ್ಪಿಡಿಯವಲಿಗೆ ವಿ-

ಶೇಷ ಸೌಖ್ಯವನಿತ್ತ ದಾತನ

ದಾಸವರ್ಯನು ಲೋಕಪತಿಯೆನಿಸುವುದು ಅಚ್ಚರವೆ || ೩೧ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ—ಈ ಸಮೀರಗೆ=ಈ ವಾಯುದೇವರಿಗೆ, ನೂರುಜನ್ಮ ಮಹಾ ಸುಖ ಪ್ರಾರಬ್ಧಭೋಗ=ಮಹಾ ಸುಖಮಯವಾದ ಪ್ರಾರಬ್ಧಭೋಗವಿರುವುದು, ಇವರು ಪ್ರಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ, ಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯವನು=ಸತ್ಯಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಅಥವಾ ಸರ್ವಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನು, ಯೈದಿದನು= ಹೊಂದಿದರು. ಭೂಸುರನ=ಕುಚೇಲನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ, ಒಪ್ಪಿಡಿಯವಲಿಗೆ=೧೫೬ ಅಪಲಕ್ಕಿಗೆ, ವಿಶೇಷ ಸೌಖ್ಯವನಿತ್ತ, ದಾತನ=ಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ಆಗ್ರಗಣ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ, ದಾಸವರ್ಯನು= ದಾಸಶ್ರೇಷ್ಠರೆನಿಸುವ ವಾಯುದೇವರು ಲೋಕಾಧಿಪತಿ ಎನಿಸುವುದು, ಅಚ್ಚರವೆ=ಆಶ್ಚರ್ಯವೆ? ಎಂದಿಗೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ಈ ವಾಯುದೇವರು ಒಟ್ಟು ೧೦೦ ಕಲ್ಪ ಸುಖಪ್ರಾರಬ್ಧವನ್ನನುಭವಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದರು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕುಚೇಲನ ಒಂದುಹಿಡಿ ಅಪಲಕ್ಕಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಅವನಿಗೆ ಇಹದಲ್ಲಿ ಮಹದೈಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ವರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಇಂತಹ ದಾತನ ದಾಸವರ್ಯರಾದ ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯವು ಬರುವುದು ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನು? || ೩೧ ||

ದ್ವಿತೀಯ ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಡದೀ

ಪೆಸರಿನಿಂದಲಿ ಕರೆಸಿದನು ತ-

ನ್ನೊಶಗರಮರರೊಳಿಟ್ಟು ಮಾಡುವನವರ ಸಾಧನವ ।

ಅಸದುಪಾಸನೆ ಗೈವ ಕಲ್ಯಾ-

ದ್ಯಸುರಪರ ಸಂಹರಿಸಿ ತಾ ಪೊಂ-

ಬಸುರಪದವೈದಿದನು ಗುರುಪವಮಾನ ಸತಿಯೊಡನೆ || ೩೨ ||

ನದ್ಯಾರ್ಥ—ದ್ವಿಶತಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ=೨೦೦ ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ, ಬಿಡದೆ, ಈ ಪೆಸರಿ ನಿಂದಲಿ=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ೧೦೦ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಋಜುವೆಂತಲೂ, ೧೦೧ನೆಯ ಕಲ್ಪ ಮೊದಲು ಕಲ್ಪಿ ಮೊದಲು ಮಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವರಿಗೂ ೧೦೦ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಸಿದನು. ಅವರರ=ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ತನ್ನೊಶಗ= ತನ್ನ ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿರುವಂತೆ, ಒಳಗಟ್ಟು=ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಅವರ ಸಾಧನವ= ದೇವತೆಗಳು ಮೊದಲಾದವರು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸಾಧನವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವರು. ಅಸದುವಾನನೆ ಗೃವ=ಸೋಹಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಉಪಾಸಕರಾದ, ಕಲ್ಯಾಣ್ಯಸುರ ಪರ=ಕಲಿ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯಾಧಿಪತಿಗಳನ್ನು ನಂಹರಿಸಿ, ಗುರುಪವನಾನ= ಜಗದ್ಗುರುನೆನಿಸುವ ವಾಯುದೇವರು, ಸತಿಯೊಡನೆ=ತಮ್ಮ ಸತಿಯರಾದ ಭಾರತೀದೇವಿಯರೊಡನೆ, ತಾ=ತಾಪು, ವ್ರಾಂಬಸುರವದವ= ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿಯನ್ನು, ಐದಿದನು-ಹೊಂದಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ— ಋಜುಗಣದವರಿಗೆ ಒಟ್ಟು ೨೦೦ ಕಲ್ಪಸಾಧನವೆಂದು ಮೇಲೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಮೊದಲು ೧೦೦ ಕಲ್ಪಗಳ ವರೆಗೂ ಋಜುವೆಂತಲೂ, ೧೦೦ ಮೊದಲು ಕಲ್ಪಿ ಮೊದಲಾದ ೧೨ನೆಯ ಹೆಸರಿನ ವರೆಗೂ ಹೇಳಿದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ೧೨ ಕಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕಳೆದು ೧೮ ಲಾತಪ್ಯರೆಂಬ ಹೆಸರು ವಡೆಯುವರು. ೧೯ನೆಯ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ವಾಯು ವದವಿಗೆ ಬರುವರು. ೧೦೦ನೆಯ ಕಲ್ಪ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಆದ್ಯಂತ ೨೦೦ ಕಲ್ಪಸಾಧನವಾಗಬೇಕು. ವಾಯು ವದವಿಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ತತ್ಪ್ರಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ತನ್ನೊಶದಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ತ್ರಿವಿಧಜೀವರು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಅವರಿಂದ ಮಾಡಿಸಿ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾಸುಸಾರವಾದ ಗತಿಕೊಡಿಸುವನು. ಅನ್ಯಥಾ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕಲಿ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರನ್ನು ನಂಹರಿಸಿ, ಭಾರತೀ ದೇವಿಯರಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವರು. || ೩೨ ||

ಅನಿಮಿಷರ ನಾಮದಲಿ ಕರೆಸುವ

ಅನಿಲದೇವನು ಒಂದು ಕಲ್ಪದಿ

ವನಜಸಂಭವನೆನಿಸಿ ಎಂಭತ್ತೇಳುವರೆ ವರಾಷ ||

ಗುಣತ್ರಯ ವಿವರ್ಜಿತನ ಮಂಗಳ

ಗುಣಕ್ರಿಯಗಳ ಸುರೂಪಗಳುಪಾ.

ಸನವು ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿ ಸೃಷ್ಟಿವ್ಯಂತರದಿ ಇರುತಿಹದು || ೩೩ ||

ಸದ್ಯಾರ್ಥ—ಅನಿಲದೇವನು= ವಾಯುದೇವರು, ಒಂದು ಕಲ್ಪದಿ= ೯೯ನೆಯ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ, ಅನಿಮಿಷರ ನಾನುದಲಿ-ದೇವತೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಣನೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಜೀವೋತ್ತಮರೆಂದು ಕರೆಸುವರು. ವನಜಸಂಭವನಿಸಿ= ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೆಂದು ಹೆಸರುಬಂದಮೇಲೆ ೧೦೦ ಕಲ್ಪದ ೧೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಎಂಭತ್ತೇಳುನರೆ ವರುಷ= ಪ್ರಳಯದ ಸಂಧಿಕಾಲವು ೧೨|| ವರ್ಷ ಹೋಗುತ್ತಾ ಉಳಿದ ೮೨|| ವರ್ಷಗಳು, ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿ ಪ್ರೃಥಿಸ್ಯಂತರದಿ=ಅಸ್ಮ್ಯಕ್ತ ತತ್ತ್ವ ಮೊದಲು ವೃಥಾವೀ ತತ್ತ್ವದ ವರೆಗೂ ಇರುವ ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತ ರಾಗಿದ್ದು, ಗುಣತ್ರಯವರ್ಜಿತನ= ಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಸತ್ತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಬದ್ಧನಾಗದಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು. ಗುಣಕ್ರಿಯ ಸುರೂಪಗಳ=ಆನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳು, ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಕರ್ಮಗಳು, ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ಅನಂತಾನಂತ ರೂಪಗಳು ಇವುಗಳ ಉಪಾಸನವು ಇರುತ್ತಿಹುದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ವಾಯುದೇವರು ವಾಯುಪದವಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಜೀವೋತ್ತಮರೆನಿಸಿ, ದೇವತೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಗಣನೆಯಲ್ಲಿರುವರು. ಬ್ರಹ್ಮವದವಿಗೆ ಬಂದನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮವಾನಂದ ೧೦೦ ವರ್ಷದ ಕಲ್ಪದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ೧೨|| ವರ್ಷ ಸಂಧಿಕಾಲ ಹೋಗುವುದು. ಉಳಿದ ೮೨|| ವರ್ಷಗಳು ಅಸ್ಮ್ಯಕ್ತ ತತ್ತ್ವದ ವರೆಗೂ ಇರುವ ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತರಾಗಿದ್ದು ಪ್ರಾಕೃತ ಗುಣಗಳಿಂದ ಬದ್ಧ ಸ್ಥಳದಿ ಸ್ತೇವರವಾತ್ರನ ಮಂಗಳಕರವಾದ, ಆನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳನ್ನು, ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು, ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ಅನಂತಾನಂತ ರೂಪಗಳನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವರು. || ೧೨ ||

ಮಹಿತ ಋಜುಗಣಕೊಂದೆ ಪರಮೋ-

ತ್ಸಾಹ ವರ್ಜಿತವೆಂಬ ದೋಷವು

ವಿಹಿತವೇ ಸರಿ ಇದನು ಪೇಳ್ವರೆ ಮುಕ್ತ ಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ |

ಬಹುದು ಸಾಮ್ಯ ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿಯು

ದ್ರುಹಿಣಪದ ಪರ್ಯಂತ ವೃದ್ಧಿಯು

ಬಹಿರುಪಾಸನೆಯುಂಟೆನಂತರ ಬಿಂಬದರ್ಶನವು || ೩೪ ||

ಸದ್ಯಾರ್ಥ—ಮಹಿತ= ಪೂಜ್ಯವಾದ ಋಜುಗಣಕ್ಕೆ ಪರಮೋತ್ಸಾಹ ವರ್ಜಿತವೆಂಬ= ಭಗವಂತನ ಉಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಉತ್ಸಾಹ

ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಒಂದೇ ದೋಷವು. ಆ ದೋಷವು ಏಕಿತನೇ ಸರಿ. ಇದನ್ನು ಪೇಳಿದರೆ= ಈ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಮುಕ್ತಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ, ಸಾಮ್ಯ ಬಹುದು= ಸಮರಿದಾಗುವುದು. ಜ್ಞಾನ, ಭಕ್ತಿಯು, ದ್ರುಹಿಣಪದ ಪರ್ಯಂತ=ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿಯವರೆಗೂ, ವೃದ್ಧಿಯು=ಕಲ್ಪಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಲೇ ಬರುವುದು. ಬಹಿರುಪಾಸನೆಯುಂಟು=ಹೊರಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳ ಉಪಾಸನೆಯುಂಟು. ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಬಿಂಬದರ್ಶನವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ಪೂಜ್ಯರಾದ ಋಜುಗಣದವರಿಗೆ ಒಂದು ದೋಷ ಮಾತ್ರ ವಿರುವುದು. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೂ ೨೦೦ ಕಲ್ಪ ಸಾಧನವಾಗಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಈಗಲ್ಲಿ ನಾವು ಭಗವಂತನನ್ನು ನೋಡುವುದೆಂಬ ಕಾಲವಿಳಂಬದಿಂದ ಉಪಾಸನೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಉತ್ಸಾಹವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗಾದರೂ ನಾಳೆ ಬೆಳಗಾದರೆ ನನಗೆ ದೊಡ್ಡ ಪದವಿಯು ಬರುವುದೆಂದು ತಿಳಿದವನಿಗೆಷ್ಟು ಉತ್ಸಾಹವಿರುವುದೋ ೫೦-೬೦ ವರ್ಷಗಳ ಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡ ಪದವಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿದವನಿಗೆ ಆ ಉತ್ಸಾಹವು ಬರುವುದೇ? ಅದರಂತೆ ಋಜುಗಣದವರಿಗೂ ಆ ದೋಷ ಒಂದಿದ್ದೇ ಇರುವುದು. ಆದರೆ ಆ ದೋಷವು ಅವರಿಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತವೇ ಸರಿ! ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಮುಕ್ತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಋಜುಗಣದವರು, ವದವಿಗೆ ಬಂದವರು, ಬಾರದವರು ಎಲ್ಲರೂ ಸಮರಿದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ದೋಷವು ಯುಕ್ತವೇ ಸರಿ ಎಂದರು. ಕಲ್ಪಸಾಧನೆ ಹೆಚ್ಚಿದ ಹಾಗೆಲ್ಲಾ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿಯು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಲೇ ಇರುವುದು. ಇವರಿಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತೋಪಾಸನೆಯುಂಟು. ಬಿಂಬಾಪರೋಕ್ಷ ಸಾಧನಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಆಗುವುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಪರೋಕ್ಷವೂ ಸಾಧನಾನಂತರ ವಿಶೇಷಾಪರೋಕ್ಷವೂ ಉಂಟೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. || ೩೪ ||

ಅನತಾರಿಕೆ—ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಭಯವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವ ಕೆಲವು ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಗಳಿರುವುವು. ಅವುಗಳು ಮೋಹಕವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಜ್ಞಾನರಹಿತ ಭಯತ್ವಪೇಕ್ಷೆ ಪು
 ರಾಣದೈತ್ಯರ ಮೋಹಕವು ಚತು
 ರಾನನಗೆ ಕೊಡುವದೆ ಮೋಹಾಜ್ಞಾನಭಯಶೋಕ ||
 ಭಾನುಮಂಡಲ ಚಲಿಸಿದಂದದಿ
 ಕಾಣುವದು ದೃಗೋಷದಿಂದಲಿ
 ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ಪ್ರೀತಿಗೋಸುಗತೋರ್ಧನಲ್ಲದಲೆ ||೩೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳಿಗೆ, ಜ್ಞಾನರಹಿತ=ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರು
 ವಿಕೆ ಅಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನ ಉಂಟೆಂದರ್ಥ. ಭಯತ್ವ=ಭಯಪಡುವಿಕೆ ಇವು
 ಗಳನ್ನು, ಪೇಕ್ಷೆವು ರಾಣ=ವುರಾಣವಚನವು, ದೈತ್ಯರಮೋಹಕವು=ದೈತ್ಯರ
 ನ್ನು ಮೋಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿದ ವಚನಗಳು, ಚತುರಾನನಗೆ = ಬ್ರಹ್ಮ
 ದೇವರಿಗೆ, ಮೋಹ, ಅಜ್ಞಾನ, ಭಯ, ಶೋಕ, ಇವುಗಳು, ಕೊಡುವ
 ದೇ ಉಂಟೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವೆ? ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ಪ್ರೀತಿಗೋಸುಗ,
 ತೋರ್ಧನಲ್ಲದಲೆ=ಅಜ್ಞಾನ, ಭಯ ಮೊದಲಾದವು ಇದ್ದಂತೆ ತೋರಿಸಿದ
 ನಲ್ಲದೆ ನಿಜವಾಗಿ ಅಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಎಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ದೃಗೋಷದಿಂದಲಿ
 =ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಚ ಕಾಮಲ ಮೊದಲಾದ ದೋಷದಿಂದಲೋ ಅಥವಾ ಪಿತ್ತ
 ದಿಂದ ಕಣ್ಣುತಿರುಗುವಾಗಲೋ, ಭಾನುಮಂಡಲ ಚಲಿಸುವಂದದಿ=ಸೂರ್ಯ
 ಮಂಡಲವು ತಿರುಗಿದಂತೆ ತೋರುವಹಾಗೆ, ಕಾಣುವದು-ಜನರ ಅಜ್ಞಾನಾ
 ದಿಗಳು ಇದ್ದಂತೆ ಕಾಣುವದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ವುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ರಾಮಾಯಣ ಸುಂದರಕಾಂಡ
 ದಲ್ಲಿ, ಹನುಮಂತದೇವರು ಸೀತೆಯನ್ನು ರಾವಣಾಂತಃಪುರವೆಲ್ಲಾ ಹುಡುಕಿ
 ಕಾಣದೇ ಬಹಳ ಶೋಕಪಟ್ಟು ಕಡೆಗೆ ಅಶೋಕವನದಲ್ಲಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ಕಂ
 ಡರೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತದೇವರಿಗೆ ಬಹಳ ಅಜ್ಞಾನವು ಕಂಡುಬರು
 ವುದು. ಈ ವಿಷಯವಾದ ಸಂಶಯಪರಿಹಾರವು ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ
 ನಿರ್ಣಯ ೭ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ಯದ್ಯಪ್ಯೇತೇ ನಪಶ್ಯಂತಿ ನಿಶಾಚರ
 ಗಣಾಸ್ತುಯೇ || ದ್ಯುಲೋಕ ಜಾರಿಣಃ ಸರ್ವೇ ಪಶ್ಯಂತ್ಯುಷಯ ಏವಚ ||
 ತೇಷಾಂ ವಿಡಂಬನಾಯೈವ ದೈತ್ಯಾನಾಂ ವಂಚನಾಯಚ || ಪಶ್ಯತಾಂ ಕಲಿ
 ಮುಖ್ಯಾನಾಂ ವಿಡಂಬೋಯಂ ಕೃತೋ ಭನೇತ್ || ” ಹನುಮಂತದೇವರು

ಸೀತೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಿದುದು ರಾತ್ರಿ ರಾಕ್ಷಸರೆಲ್ಲರೂ ಮಲಗಿರುವಾಗ, ಹೀಗೆ
 ಒಂದು ದೈತ್ಯರನ್ನು ವಂಚಿಸಲು ಎಂಬ ಸಮಾಧಾನವು ಹೇಗೆ ಕೂಡುವುದೆಂ
 ದರೆ ಯದ್ಯಪಿ ರಾವಣನ ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ರಾಕ್ಷಸರು ಮಾತ್ರ ನೋಡಲಿಲ್ಲ
 ಆದರೂ ಅಂತರಿಕ್ಷವಾಸಿಗಳಾದ ಎಲ್ಲರೂ ನೋಡುತ್ತಿರುವರು. ಜ್ಞಾನಿಗಳ
 ಳಾದ ಋಷಿಗಳೂ ನೋಡುತ್ತಿರುವರು. ಆ ದೇವತೆಗಳೂ ಋಷಿಗಳು ಇನ
 ರುಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ವಿಡಂಬನವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶನಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ದೈತ್ಯರನ್ನು
 ವಂಚಿಸುವುದಕ್ಕೂ ನೋಡುತ್ತಿರುವ ಕಲಿ ನೊಡಲಾದವರನ್ನು ವೇದಕವಡಿ
 ಸುವುದಕ್ಕೂ ಈ ವಿಡಂಬನವನ್ನು ಹನುಮಂತನೇನೂ ಮಾಡಿದರೆಂದು ಹೇಳಿ
 ರುವರು. ಇದರಂತೆ ಭೀಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರು
 ವುದು. ಇವೆಲ್ಲವೂ ನಿಜವಾದುವಲ್ಲ, ನೋಡುಕೊಂಡು ತಾತ್ಪರ್ಯ;
 ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನ ಭಯ ಶೋಕಾದಿಗಳು ಎಲ್ಲಿ
 ಯವು, ಭಗವದ್ವಿಷಯದಲ್ಲಿಮಾತ್ರ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಜ್ಞಾನವು ಕಿಂಚಿದ್ಭಯವೂ
 ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗಿರುವುದು. ಮತ್ತು ಜಗದ್ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ
 ಭಗವದ್ವಿಷಯದ ಅಜ್ಞಾನವೂಕೂಡ ಭಗವತ್ತೀತಿಗಾಗಿ ತೋರ್ಪಡಿಸುವರು
 ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಕಾಚ ಕಾಮಲಾದಿ ದೋಷದಿಂದ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವು ಚಲಿ
 ಸುವಂತೆ ಕಾಣುವುದು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳುಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯು
 ಗಳು ಭಯಶೋಕಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವರೆಂದು ತಮ್ಮ ದೋಷದಿಂದ
 ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಕಮಲಸಂಭವ ಸರ್ವರೋಳಗು

ತ್ತಮನೆನಿಸುವನು ಎಲ್ಲಕಾಲದಿ

ವಿಮಲಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನ ವೈರಾಜ್ಞಾದಿ ಗುಣದಿಂದ ||

ಸಮಭೃಥಿಕ ವಿವರ್ಜಿತನ ಗುಣ

ರಮೆಯಮುಖದಿಂದರಿತು ನಿತ್ಯದಿ

ದ್ಯುಮಣಿ ಕೋಟಿಗಳಂತೆ ಕಾಂಬನು ಬಿಂಬರೂಪವನು

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಕಮಲಸಂಭವ-ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ವಿಮಲಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನ
 ವೈರಾಜ್ಞಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ, ಎಲ್ಲಕಾಲದಲಿ-ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದಲೂ,
 ಸರ್ವರೋಳಗೆ ಉತ್ತಮರೆನಿಸುವರು. ಸಮಭೃಥಿಕವಿವರ್ಜಿತನ-ಸಮ ಮತ್ತು

ಉತ್ತಮರು ಇಲ್ಲದವನ, ಗುಣ=ಗುಣಗಳನ್ನು, ರಮೆಯೆ=ರಮಾದೇವಿಯರ ಮುಖದಿಂದ ಅರಿತು ನಿತ್ಯದಿ, ದ್ಯುಮಣಿಕೋಟಿಗಳಂತೆ=ಕೋಟಿ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಬಿಂಬರೂಪವನ್ನು, ಕಾಂಬನು=ಕಾಣುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಭಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ, ವೈರಾಜ್ಞಾದಿ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಕ್ಕ ಗುಡ, ಶೇಷ, ಮುದ್ರಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರೆನಿಸುವರು. ಸಮರು ಅಧಿಕರು ಇಲ್ಲದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಗುಣಾತಿಶಯಗಳನ್ನು ರಮಾದೇವಿಯರ ಮುಖದಿಂದ ಶ್ರವಣಮಾಡುತ್ತಾ ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕೋಟಿ ಸೂರ್ಯಪ್ರಕಾಶ ಉಳ್ಳವನನ್ನಾಗಿ ಕಾಂಬುವರು.

ಜ್ಞಾನಭಕ್ತ್ಯಾದ್ಯಖಿಳಗುಣ ಚತು
ರಾನನೋಳಗಿಪ್ಪಂತೆ ಮುಖ್ಯ
ಪ್ರಾಣನಲಿ ಚಿಂತಿಪುದು ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ಕೊರತೆಯಾಗಿ ||
ನೂನೂರುಜುಗಣ ಜೀವರಲಿ ಕ್ರ
ಮೇಣ ವೃದ್ಧಿ ಜ್ಞಾನ ಭಕುತಿ ಸ
ಮಾನ ಭಾರತಿವಾಣಿಗಳಲಿ ಪದಪ್ರಯುಕ್ತಧಿಕ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಜ್ಞಾನಭಕ್ತ್ಯಾದ್ಯಖಿಳಗುಣ = ಜ್ಞಾನ, ಭಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳು, ಚತುರಾನನೋಳಗಿಪ್ಪಂತೆ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ಕೊರತೆಯಾಗಿ=ಪದಪ್ರಯುಕ್ತ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ ಕಷ್ಟಿಯಾಗಿ, ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಲಿ=ವಾಯುದೇವರಲ್ಲಿ, ಚಿಂತಿಪುದು=ಚಿಂತನೆಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು ಋಜುಗಣಜೀವರಲಿ, ನೂನ=ಕಷ್ಟಿಯಾಗಿದ್ದು, ಕ್ರಮೇಣ ವೃದ್ಧಿ=ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕಲ್ಪಸಾಧನವಾದ ಹಾಗೆಲ್ಲಾ ವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದುವವು, ಭಾರತಿವಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ=ಭಾರತಿ, ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯರಲ್ಲಿ, ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿ ಸಮಾನ-ಜ್ಞಾನ, ಭಕ್ತಿ ಸಮಾನ=ಜ್ಞಾನ, ಭಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದವು ಸಮಾನವಾಗಿರುವವು. ಆದರೆ, ಪದಪ್ರಯುಕ್ತಧಿಕ=ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯರಲ್ಲಿ ಪದವಿಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚಿ ಗಿರುವುದೆಂದು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ, ಭಕ್ತಿ, ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಎಷ್ಟಿದುವವೋ ಅಷ್ಟು ವಾಯುದೇವರಲ್ಲೂ ಇರುವವು. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮ

ದೇವರಿಗೆ ವಾಯುದೇವರಿಗಿಂತಲೂ ಒಂದು ಕಲ್ಪಸಾಧನ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪದವಿಪ್ರಯುಕ್ತನಾದ ಅಧಿಕೃತವು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಲ್ಲಿ ಕಿಂಚಿನ್ನಾತ್ರ ಇರುವುದು. ಇವು ಋಜುಗಣದವರಲ್ಲಿ ನೋಡಲಿಗೆ ಕನ್ನಿಯಾಗಿದ್ದು ಕಲ್ಪ ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಲೇ ಬರುವುವು. ಸರಸ್ವತೀ, ಭಾರತಿಯರಲ್ಲೂ ಬ್ರಹ್ಮನಾಯುಗಳಂತೆ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳು ಸಮವಾಗಿದ್ದರೂ ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯರಲ್ಲಿ ಪದವಿಪ್ರಯುಕ್ತನಾದ ಅಧಿಕೃತವು ಕೊಂಚವಿರುವುದು. “ಯಾವಜ್ಞಾನಂಚಾಸ್ತಿನೋ ವಾಸುದೇವ ತಾವತ್ ಜ್ಞಾನಂ ವಾಯುದೇವೈಚಾಸ್ತಿ” ಇತ್ಯಾದಿ ಗರುಡಪುರಾಣ ಬ್ರಹ್ಮಕಾಂಡ ವಚನವು ಇದಕ್ಕಾಧಾರವು.

ಸೌರಿಸೂರ್ಯನ ತೆರದಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ
 ಮೀರ ಗಾಯತ್ರಿಗಿರಿಗಳೊಳು
 ತೋರುವದು ಅಸ್ವಷ್ಟರೂಪದಿ ಮುಕ್ತಿ ಪರ್ಯಂತ ||
 ವಾರಿಜಾಸನ ವಾಯುವಾಣೀ
 ಭಾರತಿಗಳಿಗೆ ಮಹಾಪ್ರಳಯದಿ
 ಬಾರದಜ್ಞಾನಾದಿ ದೋಷಪು ಹರಿಕೃತಾಬಲದಿ ||೩೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಸೌರಿಸೂರ್ಯನ ತೆರದಿ= ಸೌರಿ ಎಂದರೆ ಶನೈಶ್ಚರನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಆ ಗ್ರಹವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಸಾಧಾರಣವಾದ ದೀಪದಂತೆ ಕಾಣುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷಣದಿಂದ ದೀಪವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು. ಹೀಗೆ ದೀಪದಂತೆ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ನೋಡುವಾಗ ಸ್ಪಷ್ಟರೂಪದಿಂದಲೂ ಸೂರ್ಯಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ನೋಡುವಾಗ ಹೇಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣದೋ ಹಾಗೆ ಅನ್ಯತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ನೋಡಬೇಕಾದರೆ, ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಾಣುವಂತೆ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಕಾಣುವರು. ಸೂರ್ಯಮಂಡಲಗತ ಪದಾರ್ಥವು ಹೇಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ಭಗವದ್ಗತ ರೂಪಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮ, ಸಮೀರ=ವಾಯುದೇವರೇ, ಗಾಯತ್ರಿ=ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯು, ಗಿರಿ=ಭಾರತೀದೇವಿಯರು ಇವರುಗಳೊಳು, ಮುಕ್ತಿಪರ್ಯಂತ, ಅಸ್ವಷ್ಟರೂಪದಿ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗದೆ ತೋರುವುದು. ವಾರಿಜಾಸನ=ಬ್ರಹ್ಮ

ದೇವರು, ವಾಯುದೇವರು, ವಾಣಿ=ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯರು, ಭಾರತಿಗಳಿಗೆ =ಭಾರತೀದೇವಿಯರು ಇವರುಗಳಿಗೆ, ಮಹಾಪ್ರಳಯದಿ-ಮಹಾ ಪ್ರಳಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಹರಿಕೃಪಾಬಲದಿ, ಅಜ್ಞಾನಾದಿ ದೋಷವು ಬಾರದು.

ತತ್ಪರ್ಯ. — ದೀಪಗಳನ್ನು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ನೋಡಬಹುದು. ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವನ್ನು ಹಾಗೆ ನೋಡಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ವಾಯುದೇವರು, ಸರಸ್ವತೀಭಾರತೀಯರು ಅಪರೋಕ್ಷವಲ್ಲ ದೀಪ ಪ್ರಕಾಶದಂತೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ಕಾಣುವರು. ಸರ್ವತ್ರ ಗತ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ಸೂರ್ಯಮಂಡಲ ಪ್ರಕಾಶವು ಕಾಣುವಂತೆ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ ಸದ್ಯಂತರವೂ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಕಾಣುವುದು. ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಸದವಿಯಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಾದುದರಿಂದ ವಾಯುದೇವರು ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ಕಾಣುವರು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮುಕ್ತರಾದಮೇಲೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುವರು. ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ಕಾಣುವುದರಲ್ಲಿ ವಾಯುದೇವರಿಗಿಂತಲೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುವರು. ಮುಕ್ತರಾದಮೇಲೆ ಅಧಿಕ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಈ ತಾರತಮ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದೆಂದು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ವಾಯುದೇವರು, ಸರಸ್ವತೀ, ಭಾರತೀದೇವಿಯರು ಇವರಿಗೆ ಮಹಾಪ್ರಳಯದಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಪರನಾತ್ಮನ ಕೃಪಾಬಲದಿಂದ ಅಜ್ಞಾನಾದಿ ದೋಷಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗರುಡ ಪುರಾಣ ಬ್ರಹ್ಮಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ “ ಅಸ್ಪಷ್ಟ ರೂಪೇ ಜ್ಞಾನ ಬಲೇ ವಿಶೇಷಃ ಸೌರಿಪ್ರಕಾಶಸ್ಯ ಯಥೈವ ದರ್ಶನಂ || ತಥಾನುಮ ಚ್ಛಾನಗತೋ ವಿಶೇಷಃ ದೀಪಪ್ರಕಾಶಸ್ಯ ಯಥೈವ ದರ್ಶನಂ || ತಥಾ ಜ್ಞಾನಂ ವಾಯುದೇವಸ್ಯ ಚಾಸ್ತಿ ಅಸ್ಪಷ್ಟತಾ ನ್ಯೂನತಾಪ್ಯಸ್ತಿ ವಾಯೋಃ || ತಥಾ ಜ್ಞಾನಂನೈವ ಸಂಚಿಂತನೀಯಂ ಚೈತಾದ್ಯಶ ಜ್ಞಾನವ್ಯಕ್ತರ್ಮೂರಾಶಿ || ವಾಯ್ವಾದೀನಾಂ ಮೋಕ್ಷ ಪರ್ಯಂತಮಸ್ತಿ ವಾಯೋ ಮನು ಪ್ರಳಯೇ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲೆ || ತಥಾಗಾಯತ್ರಾನ್ವಾಸ್ತಿನಾಸ್ತೈವ ಮೋಹಃ ಗಾಯತ್ರೀವದ್ಭಾರತೀದೇವದೇವ || ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಾಧಾರವಾಗಿರುವುವು. ಈ ಸದ್ಭಾರ್ಥವೇ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಬರಿಯಲಿಲ್ಲ.

ನೂರುವರುಷಾನಂತರದಲಿ ಸ
 ರೋರುಹಾಸನ ತನ್ನ ಕಲ್ಪದ
 ಲಾರು ಮುಕ್ತಿಯನ್ನೈದುವರೊ ಅವರವರ ಕರದೊಯ್ದು |
 ಶೌರಿಪುರದೊಳಗಿಪ್ಪ ನದಿಯಲಿ
 ಕಾರುಣಿಕ ಸುಸ್ನಾನ ನಿಜಪರಿ
 ವಾರಸಹಿತದಿ ಮಾಡಿ ಹರಿವುದರ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ||೩೯||

ಪದಾರ್ಥ. — ನೂರುವರ್ಷಾನಂತರದಿ- ಬ್ರಹ್ಮವಾನದಿಂದ ನೂರು
 ವರ್ಷಾತ್ಮಕವಾದ ಒಂದು ಕಲ್ಪವು ಕಳೆದಮೇಲೆ, ಸರೋರುಹಾಸನ= ಪದ್ಮಾ
 ಸನವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು. ತಮ್ಮ ಕಲ್ಪದಲಿ-ತಮ್ಮ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ, ಆರು ಮು
 ಕ್ತಿಯನ್ನೈದುವರೊ=ಆ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವರು ಯಾರಿರುವ
 ರೋ, ಅವರವರ ಕರದೊಯ್ದು=ಆವರುಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ, ಶೌರಿಪುರದೊ
 ಳಗಿಪ್ಪ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಲೋಕದ ಮಧ್ಯದೊಳಗಿರುವ, ನದಿಯಲಿ = ವಿರಜಾ
 ನದಿಯಲ್ಲಿ, ನಿಜಪರಿವಾರಸಹಿತದಿ-ವಾಣೀ, ಶೇಷ ಗುಡಾದಿ ತಮ್ಮ ಪರಿ
 ವಾರಗಳಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ, ಸುಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಚಿನ್ನಾಗಿ ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ
 ದಮೇಲೆ ಲಿಂಗ ಶರೀರಗಳು ಭಂಗವಾಗುವುವು ತದನಂತ ದಲ್ಲಿ, ಕಾರು
 ಣಿಕ=ಕರುಣಾಳುವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಹರಿಲುದರ-ಪರಮಾತ್ಮನ ಉದರ
 ವನ್ನು, ಪ್ರವೇಶಿಸುವ=ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ನೂರು ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪ
 ವೆಂದು ಹೆಸರು. ತತ್ಪ್ರಾಭಿವಾನಿಗಳಾದ ಸೂರ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ವೊದ
 ಲಾದ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಲ್ಲಿ ೧೦-೨೦ ಕಲ್ಪ ಸಾಧನವನ್ನು ಹೇಳಿರುವವರನ್ನು
 ಬಿಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜೀವರಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ಕಲ್ಪದ ಸಾಧನ ಎಂದು
 ನಿಶ್ಚಯವು. ಈ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಒಂದವರು ಇದೇ ಕಲ್ಪದಲ್ಲೇ
 ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯವುಂಟು. ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮ
 ದೇವರೊಂದಿಗೆ ವಿರಜಾನದೀ ಸ್ನಾನದಿಂದ ಲಿಂಗ ಶರೀರ ಭಂಗವಾಗಿ ಮುಕ್ತಿ
 ಯಾಗಬೇಕು. ಹೀಗೆ ನಿಯಮವಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ನೂರು
 ವರ್ಷಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಈ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಲ್ಪವು ಮುಗಿಯುವುದು. ಆ ಸಮಯ
 ದಲ್ಲಿ ಈ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತರಾಗಬೇಕಾದ ಜೀವರಿಂಮೊಡಗೂಡಿ ಗರುಡ ಶೇಷ

ಇಂದ್ರರು ಮೊದಲಾದ ಈ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತರಾಗುವ ತಮ್ಮ ಪರಿವಾರದಿಂದೊಡಗೂಡಿ, ವೈಕುಂಠಲೋಕದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ವಿರಜಾನನಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಲಿಂಗ ಭಂಗವಾದ ಕೂಡಲೇ ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಕೂಡಿ ಪರಮಾತ್ಮನುದರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಮಾಡುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಮುಕ್ತರಾದವರ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ವಾಸುದೇವನ ಉದರದಲಿ ಪ್ರ

ವೇಶಗೈದಾನಂತರದಿ ನಿ

ದೋಷಮುಕ್ತರು ಉದರದಿಂದ ಪೊರಮಟ್ಟು ಹರುಷದಲಿ |

ಈ ಶನಿಂದಾಜ್ಞೆಯ ಪಡೆವನಂ

ತಾಸನ ಶ್ರೇತದ್ವೀಪ ಮೋಕ್ಷದಿ

ವಾಸವಾಗಿ ವಿಮುಕ್ತ ದುಃಖರು ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿಹರು ||೪೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ನಿರ್ದೋಷಮುಕ್ತರು=ದೋಷರಹಿತರಾದ ಮುಕ್ತರಾದವರು, ವಾಸುದೇವನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಗೈದಾನಂತರದಿ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದನೇಲೆ, ಉದರದಿಂದ=ಉದರದಿಂದ (ಹೊಟ್ಟೆಯಿಂದ) ಪೊರಮಟ್ಟು=ಹೊರಗೆ ಬಂದು, ಹರುಷದಲಿ = ಸಂತೋಷದಿಂದ, ಈ ಶನಿಂದ=ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ, ಆಜ್ಞೆಯ ಪಡೆದು=ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಡೆದು, ಮೋಕ್ಷದಿ-ಮುಕ್ತಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ, ಶ್ರೇತದ್ವೀಪದಲ್ಲೂ, ಅನಂತಾಸನದಲ್ಲೂ, ವಾಸವಾಗಿ=ವಾಸಮಾಡುತ್ತಾ, ವಿಮುಕ್ತ ದುಃಖರು = ದುಃಖರಹಿತರಾಗಿ, ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿಹರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಮುಕ್ತರಾದವರು ಲಿಂಗಭಂಗಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡುವರೆಂದು ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು. ಆಮೇಲೆ ಅವರು ಏನು ಮಾಡುವರೆಂದರೆ; ಪರಮಾತ್ಮನ ಉದರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅನಂತಾಸನ ಶ್ರೇತದ್ವೀಪ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಘನವಾಡುವರು.

ಸತ್ಯಸತ್ಯ ಮಹಾಸೂಕ್ಷ್ಮವು
 ಸತ್ಯಸತ್ಯಾತ್ಮಕಳೇವರ
 ಸತ್ಯಲೋಕಾಧಿಪನನಿಪಗತ್ಯಲ್ಲವೆರಡುಗುಣ |
 ಮುಕ್ತಿ ಭೋಗ್ಯವಿದಲ್ಲ ಜಾಂಡೋ
 ತ್ವತ್ತಿ ಕಾರಣವಲ್ಲ ಹರಿ ಪ್ರೀ
 ತ್ವರ್ಥವಾಗಿ ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರಗಳನು ಮಾಡುವನು ||೪೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ-— ಸತ್ಯಸತ್ಯಮಹಾಸೂಕ್ಷ್ಮವು ಸತ್ಯ ಸತ್ಯಾತ್ಮಕಳೇ
 ವರ= “ ಸತ್ಯ ಸತ್ಯ ಮಹಾಸತ್ಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸತ್ಯಶ್ಚತು ಮುಖಃ ” ಎಂಬ
 ಎಂಬ ಗರುಡಪುರಾಣದಂತೆ ವಿಶುದ್ಧ ಸತ್ಯವೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಹೆಸರು.
 ಆದರ ವಿನರ ಸಾತ್ವಿಕ ಸಾತ್ವಿಕ ಸಾತ್ವಿಕ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸಾತ್ವಿಕ ಸ್ವರೂಪಾತ್ಮಕ
 ವಾದುದು. ಅವರ ಸ್ವರೂಪದೇಹವೆಂದರ್ಥ. ಸತ್ಯಲೋಕಾಧಿಪನನಿಪಗೆ-
 ಸತ್ಯಲೋಕಾಧಿಪತಿ ಎನಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ, ಎರಡುಗುಣ=ರಜೋಗುಣ
 ತನೋಗುಣಗಳೆರಡೂ, ಅತ್ಯಲ್ಪ=ಬಹಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವುವು (ಬ್ರಹ್ಮ
 ಪದವಿಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ಮಾಡಿದ) ಇದು=ಈ ಒಂದು ಕಲ್ಪಸಾಧನೆಯು, ಮು
 ಕ್ತಿಭೋಗ್ಯವಲ್ಲ=ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುವ ಸುಖಸಾಧನಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ.
 ಅಜಾಂಡೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ=ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಹರಿ ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥ
 ವಾಗಿ, ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರಗಳ ಮಾಡುವನು=ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಭಗವತ್ತೇನೆ
 ಎಂತಲೂ ಇದರಿಂದ ಭಗವತ್ತೀತಿಯಾಗಲೆಂತಲೂ ಮಾಡಿರುವರೆಂದರ್ಥ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಸತ್ಯಗುಣ, ರಜೋಗುಣ, ತನೋಗುಣವೆಂಬ ಮೂರು
 ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯದಿಂದ ಸತ್ಯಗುಣ ಪ್ರಧಾನರು ಸಾತ್ವಿಕರೆಂ
 ತಲೂ, ರಜೋಗುಣ ಪ್ರಧಾನರು ರಾಜಸರೆಂತಲೂ, ತನೋಗುಣ ಪ್ರಧಾ
 ನರು ತಾಮಸರೆಂತಲೂ, ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವರು. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಲ್ಲೂ ಮೂರು
 ಗುಣಗಳು ಇದ್ದೇ ಇರುವುವು. ಸತ್ಯ ಗುಣವಧಿಕವಾಗಿ ರಜೋಗುಣ ತನೋ
 ಗುಣಗಳು ಅಲ್ಪವಾಗಿ ಇರುವವರು ಸಾತ್ವಿಕ ಸಾತ್ವಿಕ ರಾಜಸರೆಂದು ವ್ಯವಹ
 ರಿಸಲ್ಪಡುವರು. ಇದರಂತೆಯೇ ಸಾತ್ವಿಕ ಸಾತ್ವಿಕ ತಾಮಸರೆಂಬಿವೇ ನೊ
 ದಲಾದ ಭೇದಗಳುಂಟು. ಈ ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಸಾತ್ವಿಕ ಸಾತ್ವಿಕ
 ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸಾತ್ವಿಕರೆಂಬ ಪ್ರಭೇದದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದವರೆಂಬ ಭಾವ ರಾಜಸ ತಾಮಸ

ಗುಣಗಳು ಅವರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಲ್ಪವಾಗಿರುವುವು. ವಾಯು ಪದವಿಯಲ್ಲೇ ಇವರ ಸಾಧನವೆಲ್ಲಾ ಪೂರ್ತಿಯಾಗುವುವು ಬ್ರಹ್ಮವಿಧವಿಗೆ ಬಂದಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ಸಾಧನವು ಕೇವಲ ಪ್ರೀತಿಗೋಸ್ಕರ, ಇವರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನವೂ ಅಲ್ಲ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಉಪ್ಪೆತ್ತಿ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಅಲ್ಲ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನವೆಲ್ಲಾ ವಾಯುಪದವಿಯ ಪರ್ಯಂತದಲ್ಲೇ ಪೂರೈಸಿರುವುದೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ — ಸುದ್ರದೇವರ ಸಾಧನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಪಾದನ್ಯಾನಶತಾಬ್ದ ಪರಿಯಂ
 ತೋದಿವುಗ್ರತಪಾಹ್ವಯದಿ ಲವ
 ಣೋದಧಿಯೊಳಗೆ ಕಲ್ಪದಶತಪವಿದ್ಧನಂತರದಿ |
 ಸಾದಿಸಿದಮಹದೇವ ಪದವಾ
 ರೈದು ನವಕಲ್ಪಾವಸಾನಕೆ
 ಐದುನನು ಶೇಷನಪದವ ಪಾರ್ವತಿಃ ಸಹಿತಾ ||೪೨||

ಪದಾರ್ಥ,—ಪಾದನ್ಯಾನಶತಾಬ್ದಪರಿಯಂತ=ಒಂದು ಪಾದ ಕಮ್ಮಿ ೧೦೦ ಅಂದರೆ ೭೫ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೂ, ಓದಿ=೭೫ಯ ಕಲ್ಪ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ವಾಯುಪದವಿಗೆ ಹಿಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಇದೇ ವಾಯುಪದವು ಲಾತ ವ್ಯರೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆಯುವರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಗುಣಾತಿಶಯಗಳ ನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿ, ಅವರಮೇಲೆ ಉಗ್ರತಪಾಹ್ವಯದಿ=ಉಗ್ರತಪಾ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ, ಲವಣೋದಧಿಯೊಳಗೆ=ಲವಣ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ, ಕಲ್ಪದಶ=೧೦ ಕಲ್ಪಗಳವರೆಗೂ, ತಪವಿದ್ಧು-ಉಗ್ರವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿ, ಅನಂತರದಿ= ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ೩೮ ಕಲ್ಪಸಾಧನಾನಂತರ ೩೯ನೆಯ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ, ಮಹದೇವ ಪದವ=ರುದ್ರಪದವಿಯನ್ನು, ಸಾಧಿಸಿ-ಸಾಧಿಸಿದರು. ಆರೈದುನವಕಲ್ಪಾವ ಸಾನಕೆ=೬x೫=೩೦+೯ ಅಂತು ೩೯ ಹೀಗೆ ಇಷ್ಟು ಕಲ್ಪಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ೩೯ಕಲ್ಪ ವು ಪೂರೈಸಿದನಂತರದಲ್ಲಿ ೪೦ನೆಯ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತೀ ಸಹಿತ ಶೇಷಪದ ವಿಯನ್ನು ಐದುನನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— “ ಸುಶ್ರಾವೋಗ್ರತಪಾನಾಮ ಯೋಗೋ ರುದ್ರಪದ ಸ್ಯಯಃ | ಸಾರ್ಧಂಪತಾರ್ಥಂ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು ಗುರ್ಣಾ ಭಕ್ತ್ಯಾಸದೋದ್ಯತಃ ||

ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವಾಕ್ಯಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ರುದ್ರಪದವಿಗೆ ಅರ್ಹವಾದವರ ಮೈಕಿ ಒಬ್ಬರು ೩೫ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೂ ಲಾತವ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣಾತಿಶಯಗಳನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ಲವಣ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಉಗ್ರತಪಾ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ೧೦ ಕಲ್ಪ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿ, ತದನಂತರ ೩೮ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪ ಮುಗಿದು ೩೯ನೆಯ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ರುದ್ರಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಆ ಕಲ್ಪಾನವಸಾನದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ೪೦ನೇ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತೀ ಸಮೇತನಾಗಿ ಶೇಷಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವರು.

ಅನತಾರಿಕೆ:—ಇಂದ್ರಕಾಮರ ಸಾಧನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.--

ಇಂದ್ರಮನು ದಶಕಲ್ಪಗಳಲಿ ಸು
 ನಂದನಾಮದಿ ಶ್ರವಣಗೈದು ಮು
 ಕುಂದನಪರೋಕ್ಷಾರ್ಥ ನಾಲ್ಕುಸುಕಲ್ಪತಪವಿದ್ದು |
 ನೊಂದು ಪೊಗೆಯೊಳು ಕೋಟಿವರ್ಷ ಪು
 ರಂದರನು ಅದನುಂಡನಂತರ
 ಹೊಂದಿದನು ನಿಜಲೋಕ ಸುರಪತಿ ಕಾಮನಿದರಂತೆ ||೪೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಇಂದ್ರ=ಇಂದ್ರನು, ಮನುದಶಕಲ್ಪಗಳಲಿ=೧೦ಮನ್ವಂತರಗಳಲ್ಲಿ, ಸುನಂದನಾಮದಿ=ಸುನಂದನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ, ಶ್ರವಣಗೈದು=ಗರುಡಪದ ಯೋಗ್ಯರಾದ ಸುಮನಸು ಎಂಬುವರಿಂದ ಭಗವಂತ್ರಹಿಮೆಯನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿ, ಮುಕುಂದನ=ಮೋಕ್ಷದಾಯಕನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಪರೋಕ್ಷಾರ್ಥ-ಅಪರೋಕ್ಷ ಹೊಂದುವದಕ್ಕಾಗಿ, ನಾಲ್ಕುಸುಕಲ್ಪ=4ಮನ್ವಂತರಗಳಲ್ಲಿ, ತಪವಿದ್ದು=ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿ, ಪೊಗೆಯೊಳು=ಹೊಗೆಯಲ್ಲಿ ನೊಂದು-ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು, ಕೋಟಿವರ್ಷ, ಅದನುಂಡು=ಆ ಹೊಗೆಯನ್ನೇ ಪಾನಮಾಡಿ, ಅನಂತರ ಪುರಂದರನು=ಪುರಂದರನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ೨ನೆಯ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರ ಪದವಿಗೆ ಬಂಧ, ಸುರಪತಿ=ದೇವಾಧಿಪತಿಯು, ನಿಜಲೋಕ=ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾದ ಸ್ವರೂಪಸುಖವನ್ನು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಂದುವನು. ಅಥವಾ ನಿಜಲೋಕವೆಂದರೆ, ಇಂದ್ರಾದಿಪತ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವನ್ನು ಹೊಂದಿದನೆಂದರ್ಥ. ಆ ಕಲ್ಪಾಂತ್ಯದಲ್ಲೇ ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಕಾಮನು = ಮನ್ಮಥನು, ಇದರಂತೆ = ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಾಧನೆಯುಳ್ಳವನೆಂದರ್ಥ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — “ ಮಮನ್ವಂತರಂ ಶಕ್ರಪದಯೋಗ್ಯೋಗುರುತ್ಮಕಃ || ಪದಯೋಗ್ಯಾತ್ಯುಮನಸೋ ಸುನಂದೋನಾಮು ಜಾಶ್ಯಣೋತ್ || ಉಪಾಸಾಂ ಚಕ್ರ ಉದ್ಯುಕ್ತೋ ಮನ್ವಂತರ ಚತುಷ್ಟಯಂ ” ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವಾಕ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಪದ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು.— ದೇವೇಂದ್ರನು ಇಂದ್ರಪದವಿಗೆ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಸುನಂದನೆಯ ಹೆಸರಿನಿಂದ, ಗರುಡಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯನಾದ, ಸುಮನಸ ಎಂಬುವರಿಂದ ೧೦ ಮನ್ವಂತರಗಳು ಭಗವನ್ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿ ತದನಂತರ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಪರೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ ೮ ಮನ್ವಂತರಗಳು ತಪಸ್ಸುಮಾಡಿ ಒಂದು ಕೋಟಿ ವರ್ಷ ಹೊಗೆಯೊಳಗೆ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಕಷ್ಟದಿಂದ ಧೂಮಸಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಇಂದ್ರಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವನು. ಮನ್ಮಥನೂ ಇದರಂತೆಯೇ ಸಾಧನೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪುತ್ರನಾಗಿರುವನು.

ಅನತಾರಿಕೆ:— ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ಕರೆಸುವರು ಪೂರ್ವದಲಿ ಚಂದ್ರಾ
 ಕರತಿಶಾಂತಸುರೂಪನಾಮದಿ
 ಎರಡೆರಡು ಮನುಕಲ್ಪ ಶ್ರವಣಗೈದು ಮನುಕಲ್ಪ ||
 ವರತಪೋಬಲದಿಂದಲರ್ನಾಕ್
 ಶಿರಗಳಾಗಿರೈದುಸಾವಿರ
 ವರುಷ ದುಃಖವನೀಗಿ ಕಾಂಬರು ಬಿಂಬರೂಪವನು ||೪೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.-- ಚಂದ್ರಾರ್ಕರು-ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರು, ಪೂರ್ವದಲಿ=ಪದವಿ ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ, ಅತಿಶಾಂತಸುರೂಪನಾಮದಿ=ಅತಿಶಾಂತರೆಂತಲೂ, ಸುರೂಪರೆಂತಲೂ ಹೆಸರುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಎರಡೆರಡು ಮನುಕಲ್ಪ= ಎರಡೆರಡು ಮನ್ವಂತರಗಳು, ಶ್ರವಣಗೈದು ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸುಮನಸ ಎಂಬುವರಿಂದ ಭಗವನ್ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿ, ಮನುಕಲ್ಪ= ಒಂದು ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಸುಮನಸರ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ವರತಪೋಬಲದಿಂದ - ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ತಪೋ ಬಲದಿಂದ. ಅಥವಾ

ವರಬಲದಿಂದಲೂ ತಪೋಬಲದಿಂದಲೂ, ಅವಾಕ್ಯಿರಗಳಾಗಿ=ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ, ಈರೈದುಸಾವಿರ-೧೦ ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳು ತಪಸ್ಸುಮಾಡಿ, ದುಃಖವನೀಗಿ-ದುಃಖವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು, ಬಿಂಭರೂಪವನ್ನು, ಕಾಂಬ್ಬರು-ಅಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಿಂಭರೂಪವನ್ನು ಕಾಣುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—“ ಸುರೂಪಶ್ಯಾಂತರೂಪಶ್ಚ ಮನ್ವಂತರ ಚತುಷ್ಟಯಂ ಅಶ್ಯಣ್ವತಾಂಸುಮನಸೋ ಮನ್ವಂತರ ಮುಪಾಸತಾಂ | ವರ್ಷಾಯುತಸಹ ಸ್ರೇಣ ತಪೋರ್ವಾಕ್ ಶಿರಸಾಕೃತಃ || ” ಇತ್ಯಾದಿ ಅಸುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರು ಪದವಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅತಿ ಶಾಂತರೂಪ ಸುರೂಪರೆಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಗರುಡ ಪದವಿಗೆ ಯೋಗ್ಯರಾದ ಸುಮನಸರನ್ನು ೧ ಮನ್ವಂತರ ಕಾಲ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿ ನಾಲ್ಕು ಮನ್ವಂತರ ಕಾಲ ಅವರಲ್ಲಿ ಭಗವನ್ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿ ತದನಂತರದಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಸಹಸ್ರವರ್ಷಕಾಲ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ನಿಂತು ಉಗ್ರವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಬಹಳ ಕಷ್ಟದಿಂದ ಮಾಡಿ, ಮತ್ತೊಂದು ಸಹಸ್ರ ವರ್ಷ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಶಯನಮಾಡಿ ಸೂರ್ಯ ಕಿರಣಗಳನ್ನೇ ಪಾನಮಾಡಿ, ಅಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಾಣುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಋದ್ರಾದಿ ಪದ ಯೋಗ್ಯರಾದ ಜೀವರು ಮಾಡಬೇಕಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದರೆ ಹೊರತು ಯಾರಾರೂರಿಗೆ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಕಲ್ಪಸಾಧನದ ಮೇಲೆ ಅಪರೋಕ್ಷದ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂಬುವುದನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಮುಂದಿನ ಮೂರು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಅವರವರ ಒಟ್ಟು ಕಲ್ಪಸಾಧನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಸಾಧನಗಳಪರೋಕ್ಷನಂತರ

ವೈದುವರು ಮೋಕ್ಷವನು ಶಿವ ಶ

ಕ್ರಾದಿ ದಿನಿಜರುವುಕ್ತ ಕ್ರಮದಿ ಕಲ್ಪಸಂಖ್ಯೆಯಲಿ |

ಐದಲೆಯಗೈವತ್ತು ಉಪೇಂದ್ರ ಸ

ಹೋದರಿಗಿಪ್ಪತ್ತು ದ್ವಿನವತ್ಸ

ಗಾಧಿಪತಿ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಗುರುಮನುಗಳಿಗೆ ಷೋಡಶವು

||೪೫||

ಸದ್ಯಾರ್ಥ.—ಶಿವಶಕ್ರಾದಿ=ರುದ್ರ ಇಂದ್ರ ನೊದಲಾದ, ದಿವಿಜರು= ದೇವತೆಗಳು, ಉಕ್ತಕ್ರಮದಿಂ ಕಲ್ಪಸಂಖ್ಯೆಯಲಿ=ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಪ್ರಕಾರ ಕಲ್ಪಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಕ್ರಮವಾಗಿ, ಸಾಧನಗಳು-ಸಾಧನಗಳಾದ ಮೇಲೆ, ಅಪರೋಕ್ಷ - ಅಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡು, ಮೋಕ್ಷವನು ಐದುವರು. ಐದಲೆಯಗೆ-೫ ತಲೆಗಳುಳ್ಳ ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ, ಐವತ್ತು=೫೦ ಕಲ್ಪಸಾಧನವ, ಉಪೇಂದ್ರ. ಸಹೋದರನಿಗೆ=ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೆ, ಇಪ್ಪತ್ತು=೨೦ ಕಲ್ಪಸಾಧನವು, ತ್ವಗಾಧಿಪತಿ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ=ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಅಹಂಕಾರಿಕಪ್ರಾಣನಿಗೆ, ದ್ವಿನವ=೨×೯=೧೮ ಕಲ್ಪಸಾಧನವೂ, ಗರು ಮನುಗಳಿಗೆ=ಬೃಹಸ್ಪತಿ, ಸ್ವಾಯಂಭುವ ನೊದಲಾದವರಿಗೆ, ಷೋಡಶವು=೧೬ ಕಲ್ಪಸಾಧನವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ರುದ್ರ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಮುಂದೆಹೇಳುವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕಲ್ಪಸಾಧನಗಳಾದಮೇಲೆ ಅಪರೋಕ್ಷಾನಂತರ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವುದು ಯಾರುಯಾರಿಗೆ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಕಲ್ಪಸಾಧನವೆಂದರೆ, ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ ೫೦ ಕಲ್ಪವೂ ಇಂದ್ರದೇವರಿಗೆ ೨೦ ಕಲ್ಪವೂ ಆಗಬೇಕು. ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಗರುಡದೇವರೂ ಇವರಿಗೆ ಸಮರಾದುದರಿಂದ ಇವರಂತೆಯೇ ಅವರಿಗೂ ಸಾಧನವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಶೇಷಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವವರು ರುದ್ರದೇವರೇ ಆದುದರಿಂದ ಅವರ ಸಾಧನವು ಬೇರೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಮನ್ಮಥನಿಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಹಂಕಾರಿಕಪ್ರಾಣನಿಗೆ 18 ಕಲ್ಪಗಳೂ, ಗುರು, ಮನು, ರತಿ, ದಕ್ಷ, ಶಚಿಗಳಿಗೆ ೧೬ ಕಲ್ಪಗಳೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಈ ಕಲ್ಪಸಾಧನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ 50 ಕಲ್ಪಸಾಧನವೆಂದು ನೊದಲನೆಯ ಸಂಧಿಯು “ ಕೃತ್ತಿವಾಸನೆ ನೀನಾಲ್ವತ್ತು ಕಲ್ಪ ” ಎಂಬ ಪದ್ಯದ ವಿಶೇಷಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ವಿವರಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೂ ಇಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವ ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲ. “ ವಿಂಶತ್ಕಲ್ಪಮಿತಾಸ್ತಿಸ್ತದ್ರ ಜೀವಾದ್ವಿನವಕಲ್ಪತಾಃ ಅಹಂಪ್ರಾಣಪದಾರ್ಥಶ್ಚ ಗುರ್ವಾದ್ಯಾಧ್ಯಷ್ಟೈಕಲ್ಪಕಾಃ ಎಂಬ ಪ್ರಕಾಶಸಂಹಿತೆಯ ವಾಕ್ಯವು ಮೇಲಿನ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಆಧಾರವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರವಹಮರುತಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ಸ್ಯಂ
 ಧವದಿವಾಕರ ಧವರಿಗೆ ದಶ
 ನವಸುಕಲ್ಪವು ಮಿತ್ರಂಗೆ ಶೇಷಶತಜನಕೆಂಟು ||
 ಕವಿಸನಕ ಸನಂದನ ಸನ
 ತ್ಕುವರ ಮುನಿಗಳಿಗೇಳು ವರುಣನ
 ಯುವತಿ ಪರ್ಜನ್ಯಾದಿ ಪುಷ್ಕರಗಾರು ಕಲ್ಪದಲಿ ||೪೬||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.--ಪ್ರವಹಮರುತಗೆ=ಪ್ರವಹವಾಯುವಿಗೆ, ಹನ್ನೆರಡು
 ೧೨ ಕಲ್ಪಗಳು, ಸ್ಯಂಧವ=ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಚಂದ್ರ, ದಿವಾಕರ =
 ಸೂರ್ಯ ಧರ್ಮ-ಯಮಧರ್ಮ ಇವರಿಗೆ, ದಶ=೧೦ ಕಲ್ಪಗಳು, ಮಿತ್ರರಿ
 ಗೆ-ಮಿತ್ರ ತಾರೆ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಅಂದರೆ ಆ ಕಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದವರಿಗೆ,
 ನವಸುಕಲ್ಪವು=೯ ಕಲ್ಪಗಳು ಶೇಷಶತಜನಕೆ=ಉತ್ತಶೇಷಶತರಿಗೆ ಎಂ
 ಟು=೮ ಕಲ್ಪಗಳು ಕವಿ=ಶುಕಾಚಾರ್ಯರು ಸನಕ ಸನಂದನ ಸನತ್ಕುಮಾರ
 ಮುನಿಗಳಿಗೆ=ಈ ಬ್ರಹ್ಮಿಗಳಿಗೆ ಏಳು=೭ ಕಲ್ಪಸಾಧನವೂ ವರುಣನಯುವ
 ತಿ=ಗಂಗಾ ಪರ್ಜನ್ಯ ಮೊದಲಾಗಿ ಪುಷ್ಕರಗೆ-ಪುಷ್ಕರನವರಿಗೂ ಇರುವ
 ಕಕ್ಷ್ಯದವರಿಗೆ ಆರು ಕಲ್ಪದಲಿ=೬ ಕಲ್ಪಗಳಿಂದಲೂ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವು

ತಾತ್ಪರ್ಯ.-- “ ಪ್ರವಹಸ್ತುದ್ವಿಷಟ್ಕಿಲೈಃಸೂರ್ಯಾ ದ್ವಾದಶಕಲ್ಪ
 ಕಾಃ || ಮಿತ್ರದೀನಾಂಚನವ ಭಿಸ್ತುಕ್ತಶೇಷಗಣಸ್ಯತು | ಅಷ್ಟಭಿಃ ಸಪ್ತಭಿಃ
 ಕಲ್ಪೈಃ ಸನಕಾದಿಗಣಸ್ಯತು || ಷಡ್ಭಿಃ ಪರ್ಜನ್ಯಮಾರಭ್ಯ ಪುಷ್ಕರಾಂತಗಣ
 ಸ್ಯವೈ || ” ಎಂಬ ಪ್ರಕಾಶಸಂಹಿತೆಯ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಈ ಪದ್ಯಾರ್ಥವು ಹೀಗೆ
 ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪ್ರವಹವಾಯುವಿಗೆ ೧೨ ಕಲ್ಪಸಾಧನದಿಂದಲೂ, ಲೂಕ್ಯ
 ಚಂದ್ರ ಯಮ ನೊದಲಾದವರಿಗೆ ೧೦ ಕಲ್ಪಗಳಿಂದಲೂ, ಮಿತ್ರತಾರೆ ಮೊ
 ದಲಾದವರಿಗೆ ೯ ಕಲ್ಪಗಳಿಂದಲೂ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮನು ಲೂಕ್ಯ ಇಂದ್ರ,
 ಮೊದಲಾದ ಸೋಮಪಾನಾರ್ಹರಾದ ದೇವತೆಗಳು ೧೦೦ ಜನರ ಮೈಕಿ ಪ್ರ
 ಧಾನವಾಯು ಮೊದಲಾದ ೧೫ಜನದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದವರು ೮೫
 ದೇವತೆಗಳು. ಇವರಿಗೆ ಉತ್ತಶೇಷಶತಸ್ಥರೆಂದು ಹೆಸರು. ಇವರಿಗೆ ಕಲ್ಪ
 ಸಾಧನದಿಂದಲೂ, ಭಾರ್ಗವ, ಸನಕ, ಸನಂದನ ಸನತ್ಕುಮಾರ ಇವರು
 ಗಳಿಗೆ ೭ ಕಲ್ಪ ಸಾಧನದಿಂದಲೂ, ಗಂಗೆ ಪರ್ಜನ್ಯ ಮೊದಲು ಪುಷ್ಕರನವರಿಗೂ

ಇರುವ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ೬ ಕಲ್ಪ ಸಾಧನದಿಂದಲೂ ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವುದೆಂಬ ಭಾವ.

ಐದು ಕರ್ಮಜಸುರರಿಗಾಜಾ

ನಾದಿಗಳಿಗೀರೆರಡು ಕಲ್ಪಾ

ಧಾರ್ಥಿಕತ್ರಯ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಪಿತೃತ್ರಯವು |

ಈ ದಿನಾಕಸಮನುಃ ಗಾಯಕ

ರೈದುವರು ಎರಡೊಂದು ಕಲ್ಪನ

ರಾಧಿಪರಿಗರೆತೃಣಗಳಿಗಪರೋಕ್ಷವಿರುತಿಹದು

||೪೭||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಕರ್ಮಜಸುರರಿಗೆ= ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಐದು ಕಲ್ಪಗಳಿಂದಲೂ, ಅಜಾನಾದಿಗಳಿಗೆ= ಅಜಾನಜ ದೇವತೆ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ, ಈ ರೆರೆಡುಕಲ್ಪ-4 ಕಲ್ಪಗಳಿಂದಲೂ, ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ-ಕೃಷ್ಣನ ಅಂಗಸಂಗವನ್ನು ಪಡೆದ ಗೋಪಿಕಾ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ, ಅರ್ಧಾಧಿಕತ್ರಯ=ಮೂರುವರೆ ಕಲ್ಪಗಳಿಂದಲೂ, ಪಿತೃ-ಪಿತೃಗಣಗಳಿಗೆ, ತ್ರಯವು=ಮೂರು ಕಲ್ಪಗಳಿಂದಲೂ, ಈ ದಿನಾಕಸಮನುಃ ಗಾಯಕರು = ದೇವಗಂಧರ್ವರು, ಮನುಷ್ಯಗಂಧರ್ವರೂ, ಎರಡು=ಎರಡು ಕಲ್ಪಗಳಿಂದಲೂ, ಐದುವರು-ಅಪರೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವರು. ನರಾಧಿಪರಿಗೆ-ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರಿಗೆ, ಒಂದುಕಲ್ಪ=೧ ಕಲ್ಪ ಸಾಧನದಿಂದಲೂ, ತೃಣಗಳಿಗೆ=ತೃಣಜೀವಿಗಳಿಗೆ, ಅರೆ=ಅರ್ಧ ಕಲ್ಪಸಾಧನಗಳಿಂದಲೂ, ಅಪರೋಕ್ಷವಿರುತಿಹದು=ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗುವದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳಿಗೆ ೬ ಕಲ್ಪಗಳೂ, ಅಜಾನಜದೇವತೆಗಳಿಗೆ ೪ ಕಲ್ಪಗಳೂ, ಕೃಷ್ಣನ ಅಂಗಸಂಗವನ್ನು ಪಡೆದ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ೩ || ಕಲ್ಪಗಳೂ, ಪಿತೃಗಣಕ್ಕೆ ೩ ಕಲ್ಪಗಳೂ, ದೇವಗಂಧರ್ವ, ಮನುಷ್ಯಗಂಧರ್ವರಿಗೆ ಎರಡು ಕಲ್ಪಗಳೂ, ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ೧ ಕಲ್ಪವೂ, ತೃಣಜೀವರಿಗೆ ಅರ್ಧ ಕಲ್ಪವೂ, ಸಾಧನಾನಂತರ ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗುವುದು. ಇವುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರ ವಾಕ್ಯಗಳು ಪ್ರಕಾಶಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ, “ ಕರ್ಮದೇವಾಃ ಪಂಚಕಲ್ಪಾಪರೋಕ್ಷಿಣಃ | ಚತುರ್ಭಿರಾಜಾನಜಾನಾಂಸಾರ್ಧ ಕಲ್ಪತ್ರಯೇಣಹಿ | ಕೃಷ್ಣಾಂ ಗ ಸಂಗ ಗೋ ಪೀ ನಾಂ ತ್ರಿ ಭಿಃ ಪಿತೃ ಗ ಣ ಸ್ಯ ತು

ಗಂಧರ್ವಾಣಾಂತು ಕಲ್ಯಾಣ್ಯಾಂ ಮರ್ತಾನಾಂತು ತಥೈಕತಃ | ಅರ್ಧಕಲ್ಪಂ ತೃಣಾಂತಾನಾಂ ಯೋಗ್ಯಾನಾಂ ಹರಿದರ್ಶಗೆ | ನಿಯಮೋಯಂ ಸರ್ವಕಲ್ಪೇ ಸ್ವೇವ ಮೇವನಚಾನ್ಯಥಾ | ಪೂ್ರೇಕ್ತ್ಯಃ ಕಲ್ಪೈರ್ವಿಮುಚ್ಯಂತೇ ತಾವತ್ಕಲ್ಪೈ ಸ್ತುಸಾಧನಂ | ತತ್ಸೂರ್ವಮಪರೋಕ್ಷಸ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ನಿಶ್ಚಯಃ || ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣ ವಾಕ್ಯಗಳೇ ಇವುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವು. ಪದ್ಯಾರ್ಥವೇ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವಾಗಿರುವುದು. ಕಡೆಯ ಭಾಗದ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವುಂಟು. ಅದು ಯಾವುದೆಂದರೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಕಲ್ಪ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೆ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಕಲ್ಪಸಾಧನ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೋ ಅಷ್ಟೆಷ್ಟು ಕಲ್ಪಸಂಖ್ಯೆಗಳು ಅಪರೋಕ್ಷಾನಂತರ ಮುಕ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ಸಾಧನ ಮಾಡಬೇಕು. ಯಾರುಯಾರಿಗೆ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಕಲ್ಪಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೋ ಅಷ್ಟೆಷ್ಟು ಕಲ್ಪ ಅಪರೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದನಂತರ ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗುವುದು. ಉದಾಹರಣ ಇಂದ್ರದೇವರಿಗೆ ೨೦ ಕಲ್ಪವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅಪರೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ೨೦ ಕಲ್ಪಸಾಧನ ಮಾಡಿದಮೇಲೆ ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗುವುದು, ಅಪರೋಕ್ಷಾನಂತರ ಮುಕ್ತಿಗುಂಟಾಗಿಯೂ ೨೦ ಕಲ್ಪಸಾಧನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇದರಂತೆಯೇ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಾಧನವಾಗಬೇಕೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ದೀಪಗಳನನುಸರಿಸಿ ದೀಪ್ತಿಯು

ವ್ಯಾಪಿಸಿಮಹಾತಿಮಿರ ಕಳೆದು ಪ

ರೋಪಕಾರವ ಮಾಳ್ವತೆರದಂದದಲಿ ಪರಮಾತ್ಮ |

ಅಪಯೋಜಾಸನರೊಳಿದ್ದು ಸ್ವ

ರೂಪಶಕ್ತಿಯನ್ಯಕ್ತಿಗೈಸುತ

ತಾ ಪೊಳೆವನದರಂತೆ ಚೇಷ್ಟೆಯನಾಡಿನಾಡಿಸುತ ||೪೮||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ದೀಪಗಳನನುಸರಿಸಿ—ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ದೀಪಗಳ ಯೋಗ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ದೀಪ್ತಿಯು—ಪ್ರಕಾಶವು, ವ್ಯಾಪಿಸಿ—ಮನೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು, ಮಹಾತಿಮಿರವ=ಬಲವಾದ ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯನು ಕಳೆದು = ಪರಿಹರಿಸಿ, ಪರೋಪಕಾರವ ಮಾಳ್ವತೆರದಂದದಲಿ, ಪರಮಾತ್ಮ = ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಅಪಯೋಜಾಸನರೊಳಿದ್ದು = ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು

ಮೊದಲಾದ ಸಕಲರಲ್ಲೂ ಇದ್ದು, ಸ್ವರೂಪ ಶಕ್ತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗೈಸುತ=ಅವ ರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾ, ಅವ ರಂತೆ-ಆಯಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂತೆ, ಜೀವೈಯ=ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿ ಸುತ್ತಾ, ತಾ-ತಾನು (ಪರಮಾತ್ಮನು) ಪೊಳೆವನು - ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ದೀಪಗಳು ೪-೫ ಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹಾಕಿ ದೊಡ್ಡದ ದ ದೀಪವನ್ನಿಟ್ಟರೆ ಪ್ರಕಾಶ ಅಧಿಕವಾಗಿಯೂ, ಸಣ್ಣದಾದ ಒಂದೇ ಬತ್ತಿ ಹಾಕಿ ಸಣ್ಣ ದೀಪವನ್ನಿಟ್ಟರೆ ಅಲ್ಪ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದಲೂ ಹೇಗೆ ಶೋಭಿಸುವುದೋ ಹಾಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಮೊದ ಲು ತೃಣಾಂತ ಜೀವರಲ್ಲಿದ್ದು ಅವರವರು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಾನು ಮಾಡಿ ಅವರಿಂದಲೂ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ವಾಗಿ ಸ್ವರೂಪ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿಪಡಿಸುತ್ತಾ ದೀಪದ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾ ರವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶವು ೩ ಚ್ಚು ಕಮ್ಮಿಯಾಗಿ ಕತ್ತಲು ಒರಿಹಾರ ಮಾಡಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿನಾಡಿ ಕೊಡುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿ ಪೂರ್ಣ ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಅವರ ಸ್ವರೂಪ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ, ತೃಣಾಂತ ಜೀವಂಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಅಲ್ಪ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಗಳಿಂದ ಅವರ ಸ್ವರೂಪ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ವ್ಯಕ್ತಿಪಡಿಸಿ, ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನೂ ಸಹ ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದಲೂ ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪ ಪ್ರಕಾಶ ದಿಂದಲೂ ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವನು.

ಸ್ವೋದರಸ್ಥಿತ ಪ್ರಾಣರುದ್ರೇಂ
 ದ್ರಾದಿಸುರರಿಗೆ ದೇಹಗಳ ಕೊ
 ಟ್ಪಾದರದಲವರವರ ಸೇವೆಯ ಕೊಂಬನನವರತ ||
 ಮೋದಭೋಧದಯಾಜ್ಞಿ ತನ್ನ
 ವರಾಧಿರೋಗವಳೆಳೆದು ಮಹದಪ

ರಾಧಗಳ ನೋಡದಲಿ ಸಲಹುವ ಸತತ ಸ್ಮರಿಸುವರ ||೪೯||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಸ್ವೋದರಸ್ಥಿತ=ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಉದರ ದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿರುವ, ಪ್ರಾಣ-ವಾಯುದೇವರು, ಋದ್ರ-ಋದ್ರಧೇವರು,

ಇಂದ್ರಾದಿ-ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ, ಸುರರಿಗೆ=ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ದೇಹಗಳ ಕೊಟ್ಟು, ಆದರದಲಿ ಅವರವರ ಸೇವೆಯ=ಸೇವೆಯನ್ನು, ಅನವರತ = ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಕೊಂಬನು=ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು. ಮೋದಬೋಧದಯಾಬ್ಧಿ-ಮೋದ-ಆನಂದವು, ಬೋಧ-ಜ್ಞಾನವೂ ಇವುಗಳೇ ಸ್ವರೂಪವಾಗುಳ್ಳ, ದಯಾಬ್ಧಿ-ದಯಾ ಸಮುದ್ರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ತನ್ನವಂ=ತನ್ನ ಭಕ್ತರ, ಆಧಿ-ಮನೋವ್ಯಾಧಿಯನ್ನೂ, ರೋಗವ=ಶರೀರ ಸಂಬಂಧವಾದ ರೋಗಗಳನ್ನು, ಕಳೆದು=ಪರಿಹರಿಸಿ, ಸತತ=ಸರ್ವದಾ, ಸ್ಮರಿಸುವರ-ತನ್ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವವರ ಮಹಾಪರಾಧಗಳ ನೋಡದಲಿ ಸಲಹುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಪ್ರಳಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವ ವಾಯುದೇವರು, ದುದ್ರದೇವರು, ಇಂದ್ರದೇವರು ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಆದರದಿಂದ ಅವರವರು ಮಾಡುವ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಜ್ಞಾನಾನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದ, ದಯಾಸಮುದ್ರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಆಧಿವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ತನ್ನನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿರುವವರು ಏನು ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ನೋಡದೇ ಅಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕರಿಸದೆ, ಅವರುಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವನು.

ಪ್ರತಿಪ್ರತಿ ಕಲ್ಪದಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ

ಸ್ಥಿತಿಲಯ ಮಾಡತಲೆ ಮೋದಿಸಿ

ಚತುರಮುಖ ಪವಮಾನರನ್ನವ ಮಾಡಿ ಭುಂಜಿಸುವ ||

ಘೃತವೆ ಮೃತ್ಯುಂಜಯನೆನಿಸಿ ದೇ

ವತೆಗಳೆಂಬುಪಸೇಚನರು ಶ್ರೀ

ಪತಿಗೆ ಮೂಜಗವೆಲ್ಲವೋದನತಿಥಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಬ

||೫೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಪ್ರತಿ ಪ್ರತೀಕಲ್ಪದಲಿ = ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಲ್ಪದಲ್ಲೂ, ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ ಮಾಡತಲೆ, ಸೃಷ್ಟಿ, ರಕ್ಷಣೆ, ಸಂಹಾರ ಇವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ, ಮೋದಿಸಿ-ಆನಂದಪಡುವನು. ಚತುರಮುಖಪವಮಾನರ=ಬ್ರಹ್ಮನಾಯುಗಳನ್ನು ಅನ್ನವನಾಡಿ, ಭುಂಜಿಸುವ=ಭೋಜನ ಮಾಡುವನು, ಮೃತ್ಯುಂಜಯನು-ದುದ್ರದೇವರು, ಘೃತವೆನಿಸಿ-ತುಪ್ಪವೆನಿಸುವರು,

ದೇವತೆಗಳೆಂಬುಪಸೇಚನರು= ದೇವತೆಗಳೆಂಬುವೆಲ್ಲರು ಶಾಕವಾಕಾದಿ ವ್ಯಂಜನ ಪದಾರ್ಥಗಳೆನಿಸುವರು, ಶ್ರೀಪತಿಗೆ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ, ಮೂಜಗವೆಲ್ಲ=ಮೂರು ಲೋಕವೂ ಅಂದರೆ ಮೂರು ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಓದನ - ಅನ್ನವೆನಿಸುವರು. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅತಿಥಿ ಎನಿಸಿಕೊಂಬನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಲ್ಪದಲ್ಲೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಾಮಕನಾಗಿದ್ದು ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನೂ, ವಿಷ್ಣುನಾಮಕನಾಗಿ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಋದ್ರದೇವರಲ್ಲಿ ಋದ್ರ ರೂಪಿಯಾಗಿದ್ದು ಸಂಹಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಆನಂದಪಡುತ್ತಿರುವನು. ಪ್ರತಿ ಪ್ರಳಯ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನಾಮಗಳು ಅನ್ನವಾಗುವರು. ಋದ್ರದೇವರು ತುಷ್ಟವಾಗುವರು. ಮಿಕ್ಕ ದೇವತೆಗಳು ವ್ಯಂಜನರಾಗುವರು. ಹೀಗೆ ಮೂರು ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವವರು ಭಕ್ಷ್ಯಭೋಜ್ಯಾದಿ ರೂಪವಾದ ಅನ್ನವೆಂತಲೂ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಅತಿಥಿ ಎಂತಲೂ ಭಾವಿಸಬೇಕು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ದೇಹಗತನಾಗಿದ್ದು ಭೋಜನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಜೀವರು ತೃಪ್ತರಾಗುವರೆಂದು ಸದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಋಳುತ್ತಾರೆ.

ಗರ್ಭಿಣಿಸ್ತ್ರೀ ಉಂಡಭೋಜನೆ
 ಗರ್ಭಗತಶಿಶು ಉಂಬತೆರದಲಿ
 ನಿರ್ಭಯನು ತಾನುಂಡುಣಿಸುವನು ಸರ್ವಜೀವರಿಗೆ ||
 ನಿರ್ಬಲತಿಪರಮಾಣುಜೀವರಿ
 ಗಬ್ಬುವದೆ ಸ್ಥೂಲಾನ್ನ ಭೋಜನೆ
 ವರ್ಭಕರು ಪೇಳುವರು ಕೋವಿದರಿವನೊಡಂಬಡರು ||೩೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಗರ್ಭಿಣಿ ಸ್ತ್ರೀ ಉಂಡ ಭೋಜನ, ಗರ್ಭಗತಶಿಶುವುಂ ಬತೆರದಲಿ=ಬಸುರ:ದಹೆಂಗಸು ಭೋಜನ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನವು, ಆಕೆಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವ ಮಗುವಿಗೆ ಬಾಯಿಗೆ ನಾಡೀ ದ್ವಾರಾ ಸೇರುವುದರಿಂದ ಮಗು ತೃಪ್ತಪಡುವಂತೆ ನಿರ್ಭಯನು=ಭಯಂಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ತಾನುಂ

ಡು=ತಾನು ಭುಂಜಿಸಿ, ಸರ್ವ ಜೀವರಿಗೆ ಉಣಿಸುವನು. ನಿರ್ಬಲ=ಅತ್ಯಂತ ಬಲಹೀನರಾದ ಅತಿ ಪರಮಾಣು ಜೀವರಿಗೆ, ಸ್ಥೂಲಾನ್ನ ಭೋಜನ=ಭಕ್ಷ್ಯ ಭೋಜ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ಭೋಜನವು, ಅಬ್ಬುವದೆ-ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವೆ? ಪೇಳುವರು=ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುವವರು, ಅರ್ಭಕರು=ಅಲ್ಪ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ಹುಡುಗರೆನಿಸುವರು. ಇದನು=ಜೀವರು ಭುಂಜಿಸುವರೆಂಬವುದನ್ನು, ಕೋವಿದರು=ತಿಳಿದವರು, ಒಡಂಬಡರು=ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಗರ್ಭಿಣಿ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವ ಮಗುವಿಗೆ “ಕಲಿ ಲಂತ್ವೇಕರಾತ್ಮೇಣ ಪಂಚರಾತ್ಮೇಣ ಬುದ್ಧ್ಯದಂ || ದಶಾಹೇನತುಕರ್ಕಂಧುಃ ಪೇಶ್ಯಂಡಂ ವಾ ತತಃಪರಂ || ಮಾಸೇನತು ಶಿರೋದ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಬಾಹ್ವಂಘ್ರಾಭ್ಯಾಂ ವಿಗ್ರಹಃ | ನಖರೋಮಾಸ್ಥಿಚರ್ಮಾಣಿ ಲಿಂಗಚ್ಛದ್ರೋದ್ಭವಸ್ತ್ರಿಭಿಃ || ಚತುರ್ಭಿರ್ಧಾರ್ತವಸ್ತುಪ್ತ ಪಂಚಭಿಃ ಕ್ಷುತ್ರೈಡುದ್ಭವಃ ಎಂಬ ತೃತೀಯ ಸ್ಯಂಧ ಭಾಗವತ ವಚನದಿಂದ, ಒಂದು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಶುಕ್ರಶೋಣಿತಮಿಶ್ರವಾಗುವುದು. ೫ ದಿನವಸಗಳಲ್ಲಿ ನೋಯಂತೆ ಆಗುವುದು. ೧೦ ದಿನವಸಗಳಲ್ಲಿ ಬೋರೆ ಹಣ್ಣಿನಂತೆ ಘಟ್ಟಿಯಾಗುವುದು. ೧ ತಿಂಗಳಿಗೆ ತಲೆಯೂ, ಎರಡನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಕೈ ಕಾಲು ನೋದಲಾದ ಅಂಗಗಳೂ, ಮೂರನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನಖ, ರೇಮ, ಅಸ್ಥಿ, ಚರ್ಮ, ಲಿಂಗ ಭಿದ್ರ ಮೊದಲಾದವು ಹುಟ್ಟುವುವು. ನಾಲ್ಕನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ರಕ್ತ ಮಾಂಸ, ಮೇದಸ್ ಮೊದಲಾದ ಸಪ್ತಧಾತುಗಳು ಹುಟ್ಟುವುವು. ೫ನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಹಸಿವು ಹುಟ್ಟುವದೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಹಸಿವು ಹುಟ್ಟಿದಮೇಲೆ ಮತ್ತೂ ೪ತಿಂಗಳು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿದ್ದು ಅನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಬದುಕುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ; “ ಮಾತುರ್ಜಗ್ನಾನ್ನಪಾನಾದ್ವೈರೇಧ ತ್ಸಾತುರಸನ್ಮತಃ ’ ತಾಯಿಯು ಭೋಜನ ಪಾನಮಾಡಿದ ಅನ್ನಪಾನಗಳಿಂದ ತೃಪ್ತನಾಗಿ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದುವನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು; ಆ ಉಪಮಾನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ, ಗರ್ಭಿಣಿಯು ಉಂಡ ಅನ್ನದಿಂದ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವ ಮಗು ಹೇಗೆ ಉಂಡು ತೃಪ್ತಿ ಪಡುವುದೋ ಅದರಂತೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಸರ್ವ ಪ್ರಾಣಿಗತನಾಗಿ ತಾನಿದ್ದು ಉಂಡು ಉಣಿಸುವನು ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕೇವಲ ಪರಮಾಣು ಸ್ವರೂಪನಾದ ಜೀವನು ಮಹತ್ತರವಾದ ಭೋಜನ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಕೇವಲ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಹುಡುಗರಂತೆ

ಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಉಪಾಸನೆಯಗೈದು - ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ಮುಕ್ತ ರಾಗಿಹರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆ, ಸುಷುಪ್ತ್ಯವಸ್ಥೆ ಹಸಿವು ಬಾಯಾರಿಕೆ, ಭಯ, ಶೋಕ, ವೋಹ, ಆಯಾಸ, ವಿಸ್ಮೃತಿ, ಮಾತ್ಸರ್ಯ, ಮದ, ಪುಣ್ಯ, ಪಾಪ ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲದ ವನೆಂದು ತಿಳಿದು, ಬ್ರಹ್ಮ ಋದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಮುಕ್ತಿ ಹೊಂದುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಬ್ರಹ್ಮ ಕಲ್ಪದ ಕಾಲವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಈ ಪದ್ಯ ಮೊದಲು ೬೦ನೆಯ ಪದ್ಯದವರೆಗೂ ಪರಮ ಸೂಕ್ಷ್ಮಕಾಲ ಮೊದಲು ದ್ವಿಪರಾರ್ಥದವರೆಗೂ ಕಾಲ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪರಮ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕ್ಷಣವೈದು ತೃಟಿ
 ಕರೆಸುವದು ಐವತ್ತು ತೃಟಿ ಲವ
 ವೆರಡುಲವವು ನಿರ್ಮೇಷ ನಿಮಿಷಗಳೆಂಟು ಮಾತ್ರಯುಗ ||
 ಗುರುದಶ ಪ್ರಾಣಾರು ಪಳ ಹ
 ನ್ನೆರಡು ಬಾಣವು ಘಟಿಕತ್ರಶಂತಿ
 ಇರುಳು ಹಗಲರವತ್ತು ಘಟಿಕಗಳಹೋರಾತ್ರಿಗಳು ||೩||

ವದ್ಯಾರ್ಥ.— ಪರಮಸೂಕ್ಷ್ಮ - ಪರಮ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಾಲವು, ಕ್ಷಣವು=ಕ್ಷಣವೆನಿಸುವುದು, ಕ್ಷಣವೈದುತೃಟಿ=೫ ಕ್ಷಣಕಾಲವಾದರೆ ೧ ತೃಟಿಕಾಲವೆನಿಸುವದು. ಐವತ್ತುತೃಟಿಲವ=೫೦ ತೃಟಿಕಾಲವಾದರೆ ೧ ಲವನೆಂದು ಕರೆಸುವುದು. ೨ ಲವನಿರ್ಮೇಷವು=೨ ಲವ ಕಾಲವಾದರೆ ೧ ನಿರ್ಮೇಷವಾಗುವುದು. ನಿಮಿಷಗಳೆಂಟು ಮಾತ್ರ-೮ ನಿಮಿಷ ಕಾಲವಾದರೆ ೧ ಮಾತ್ರಕಾಲವಾಗುವುದು. ಮಾತ್ರಯುಗ-೨ ಮಾತ್ರಗಳ ಕಾಲವಾದರೆ ೧ ಗುರುಕಾಲವಾಗುವುದು. ಗುರುದಶಪ್ರಾಣ=ಗುರುಕಾಲವು ೧೦ ಆದರೆ ೧ ಪ್ರಾಣಕಾಲವಾಗುವುದು. ಪ್ರಾಣಾರುಪಳವು=೬ ಪ್ರಾಣಕಾಲವಾದರೆ ೧ ಪಳವೆನಿಸುವುದು. ಪಳವು ಹನ್ನೆರಡುಬಾಣವು ಘಟಿಕ=ಬಾಣ ಸಂಖ್ಯೆ ಎಂದರೆ ೫ ಎಂದರ್ಥ. ೧೨×೫=೬೦= ಹೀಗೆ ೧೨ ಬಾಣ ೬೦ ಪಳಗಳಾದರೆ ಒಂದು

ಘಟಿಕ-೧ಘಳಿಗೆಯ ಕಾಲವು. ಘಟಿಕೆತ್ರಿಂತತಿ ಇರುಳು ಹಗಲು=ಘಳಿಗೆ ಗಳು ೩೦ ಆದರೆ ೧ ಹಗಲು ಮತ್ತು ೩೦ ಆದರೆ ೧ ರಾತ್ರಿ, ಹೀಗೆ, ಅರವತ್ತು ಘಳಿಗೆಗಳಷೋರಾತ್ರಿಗಳು=೬೦ ಘಳಿಗೆಗಳಾದರೆ ಹಗಲೂ ರಾತ್ರಿಗಳಾಗುವುವು.

ಈ ದಿನಾರಾತ್ರಿಗಳೆರಡು ಹದಿ
ನೈದು ಪಕ್ಷಗಳೆರಡು ಮಾಸಗ
ಳಾದಪವು ಮಾಸದ್ವಯವೆ ಋತು ಋತುತ್ರಯಗಳನೆಯನ ||
ಐದುವವು ಅಯನದ್ವಯಾಬ್ಧ ಕೃ
ತಾದಿ ಯುಗಗಳು ದೇವಮಾನದಿ
ದ್ವಾದಶ ಸಹಸ್ರವರ್ಷಗಳಹವದನು ಪೇಳುವೆನು ||೫೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಈ ದಿನಾರಾತ್ರಿಗಳೆರಡು=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಹಗಲೂ ರಾತ್ರಿಗಳೆರಡೂ, ಹದಿನೈದುವಕ್ಷ=೧೫ ಆದರೆ ಒಂದು ಪಕ್ಷವೆನಿಸುವುದು, ಪಕ್ಷಗಳೆರಡು ಮಾಸಗಳಾದಪವು=೨ ಪಕ್ಷಗಳಾದರೆ ಒಂದು ಮಾಸವು ಆಗುವುದು. ಮಾಸದ್ವಯವೆಋತು-೨ ತಿಂಗಳುಗಳಾದರೆ ಒಂದು ಋತುವೆನಿಸುವುದು. ಋತುತ್ರಯಗಳನೆಯನ-೩ ಋತುಗಳಾದರೆ ಒಂದು ಆಯನವೆನಿಸುವುದು. ಅಯನದ್ವಯವು-೨ ಅಯನಗಳು, ಅಬ್ಧಿಐದುವದು-೧ ವರ್ಷವೆನಿಸುವುದು. ಕೃತಾದಿಯುಗಗಳ.=ಕೃತ, ತ್ರೇತಾ, ದ್ವಾಪರ, ಕಲಿ, ಎಂಬ ೪ ಯುಗಗಳಾಗಬೇಕಾದರೆ, ದೇವಮಾನದಿ=ದೇವತಾಮಾನ ವರ್ಷಗಳೆಂದ, ದ್ವಾದಶಸಹಸ್ರವರ್ಷಗಳಹವು=೧೨ ಸಹಸ್ರ ವರ್ಷಗಳಾಗುವುವು ಅದನುಪೇಳುವೆನು=ದೇವಮಾನ ವರ್ಷಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಒಂದೊಂದು ಯುಗದ ಕಾಲವನ್ನೂ ವಿವರವಾಗಿ ಹೇಳುವೆನು.

ಚತುಸ್ಸಾವಿರದೆಂಟುನೂರವು
ಕೃತಯುಗಕೆ ತ್ರಿಸಹಸ್ರಸಲಿ ಷಟ್
ಶತವು ತ್ರೈತೆಗೆ ದ್ವಾಪರಕೆ ದ್ವಿಸಹಸ್ರನಾನೂರು |
ದಿತಿಜಪತಿ ಕಲಿಯುಗಕೆ ಸಾವಿರ
ಶತಗಳದ್ವಯಕೂಡಿ ಈ ದೇ
ವತೆಗಳಿಗೆ ಹನ್ನೆರಡುಸಾವಿರವಹವು ವರುಷಗಳು ||೫೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಚತುಸ್ಸಾವಿರದೆಂಟುನೂರು- ೪ ಸಾವಿರದ ೮ ನೂರು

ಅವುಕೃತಯುಗಕೆ=ಕೃತಯುಗಕ್ಕೆ ಈಸಂಖ್ಯೆಗಳ ವರ್ಷಗಳಾಗಬೇಕೆಂದರ್ಥ
 ತ್ರೇತೆಗೆ-ತ್ರೇತಾಯುಗಕ್ಕೆ, ತ್ರಿಸಹಸ್ರಸಲೆಷಟ್=೩ ಸಾವಿರದ೨ನೂರು ವ
 ರ್ಷಗಳಾಗಬೇಕು. ದ್ವಾಪರಕೆ-ದ್ವಾಪರಯುಗಕ್ಕೆ, ದ್ವಿಸಹಸ್ರನಾನೂರು=
 ೨ಸಾವಿರದನಾನೂರುವರ್ಷಗಳು, ದಿವಿಜಪತಿಕಲಿಯುಗಕೆ-ದೈತ್ಯರಾಜನಾದ
 ಕಲಿಯುಗಕ್ಕೆ, ಸಾವಿರತಳದ್ವಯ - ೧ ಸಾವಿರದ ೨ ನೂರು ವರ್ಷಗಳು,
 ಕೂಡಿ=ಈ ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಷಗಳನ್ನೂ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿದರೆ, ದೇವತೆಗಳಿಗೆ-ದೇವ
 ಮಾನದಿಂದ ಹನ್ನೆರಡುಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳು, ಅಹವು=ಅಗುವುವು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಪ್ರತಿ ಯುಗದ ಮನುಷ್ಯ ಮಾನದ ವರ್ಷಗಳನ್ನು
 ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಪ್ರಥಮಯುಗಕೇಳಧಿಕವರಿ ವಿಂ
 ಶತಿಸಲಕ್ಷಾಷ್ಟೋತ್ತರ ಮೇಲೆ ವಿಂ
 ಶತಿ ಸಹಸ್ರ ಮನುಷ್ಯಮಾನಾಬ್ಧಿಗಳು ಷಣ್ಣವತೀ ||
 ಮಿತ ಸಹಸ್ರದ ಲಕ್ಷ ದ್ವಾದಶ
 ದ್ವಿತೀಯ ತೃತೀಯಕೆ ಎಂಟುಲಕ್ಷದ
 ಚತುಷ್ಷಪ್ತಿ ಸಹಸ್ರಕಲಿಗಿರದರರ್ಥ ಚಿಂತಿಪುದು ||೫೯||

ವದ್ಯಾರ್ಥ.—ಪ್ರಥಮಯುಗಕೆ=ಕೃತಯುಗಕ್ಕೆ, ಏಳಧಿಕವರಿವಿಂ
 ಶತಿಲಕ್ಷ=ಎಳು ಹೆಚ್ಚಾದ ೨೦ರಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ೧೦ ಲಕ್ಷ = ೧೨ಲಕ್ಷವೆಂದರ್ಥ,
 ಅಷ್ಟೋತ್ತರ ಮೇಲೆ ವಿಂಶತಿಸಹಸ್ರ-೮ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮೇಲೆ ೨೦ಸಹಸ್ರ ಅಂದರೆ
 ೨೮ ಸಹಸ್ರವೆಂದರ್ಥ. ಅಂತು ಮನುಷ್ಯಮಾನಾಬ್ಧಿಗಳು=ಮನುಷ್ಯಮಾನ
 ವರ್ಷಗಳು ೧೨ ಲಕ್ಷದ ೨೮ ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳೆಂದರ್ಥ. ದ್ವಿತೀಯ=ಎರಡ
 ನೆಯ ತ್ರೇತಾಯುಗಕ್ಕೆ. ಲಕ್ಷದ್ವಾದಶ=೧೨ ಲಕ್ಷದ, ಷಣ್ಣವತಿಮಿತಸಹಸ್ರ-
 ೯೬ ಸಹಸ್ರ, ಒಟ್ಟು ೧೨ ಲಕ್ಷದ ೯೬ ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳೆಂದರ್ಥ, ತೃತೀಯ
 ಕೆ=ಮೂರನೆಯದಾದ ದ್ವಾಪರ ಯುಗಕ್ಕೆ, ಎಂಟು ಲಕ್ಷದ, ಚತುಷ್ಷಪ್ತಿಸ
 ಹಸ್ರ - ೮ಲಕ್ಷದ ೬೪ ಸಹಸ್ರ ವರ್ಷಗಳು, ಕಲಿಗೆ - ಕಲಿಯುಗಕ್ಕೆ,
 ಇದರರ್ಥ = ೮ ಲಕ್ಷದ ೩೨ ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳು, ಚಿಂತಿಪುದು.

ಸೂಚನೆ.—ಮೇಲಿನ ೫೬ನೆಯ ಪದ್ಯ ನೊದಲು ಈ ಪದ್ಯದವರೆಗೂ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಪದ್ಯಾರ್ಥದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಯಾಗ ವುದಿಂತಲೂ ಗ್ರಂಥ ವಿಸ್ತಾರ ಭಯದಿಂದಲೂ ಬರಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕ್ಷಣ ಕಾಲ ನೊದಲು ದಿನಕಾಲದವರೆಗೂ ಹೇಳಿದ ತೃಟೆ, ಲವ ನೊದಲಾದ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳಿರುವರು. ಕಡೆಗೆ ಧಿವಸಕ್ಕೆ ೬೦ ಘಳಿಗೆ ಎಂದು ಘಳಿಗೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಎಲ್ಲಾ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಸರಿಹೋಗುವುವು. ಪ್ರಕೃತ ದಾಸಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ ಸಂಖ್ಯೆಯು ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಆ ಮೂಲವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಈ ಪದ್ಯಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವು ಬರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣ.—ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸ್ತುಯಃ ಕಾಲಃ ಸಕ್ಷಣಃ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಃ || ಕ್ಷಣಾಃ ಪಂಚತೃಟಿಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ಪಂಚಾ ಶತ್ತಾಲವಃ ಸ್ಮೃತಃ || ಲವದ್ವಯ ಸಿಮೇಷಃ ಸ್ಯಾನ್ಮಾತ್ರಾಸ್ಯಾದಷ್ಟಭಿಶ್ಚ ತೈಃ || ಯಚ್ಚಾಯಂ ವದತೇ ಚಾಷೋ ಮಾತ್ರಯೇ ದ್ವಿತಯಂಗುರುಃ || ಗುರೂಣಾಂ ದಶಕಂ ಪ್ರಾಣಃಪ್ರಾಣಶ ಟ್ಕಿಂಪಳಂ ಭವೇತ್ || ಪಳಷಷ್ಟಿರ್ಘಟೀ ಪ್ರೋಕ್ತಾತಾಃ ಷಷ್ಟಿದಿನಮುಚ್ಯತೇ * ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಆಧಾರಗಳು, ದೇವಮಾನ ವರ್ಷಗಳಿಂದಲೂ 12 ಸಹಸ್ರ ವರ್ಷಗಳಾದರೆ ಒಂದು ಮಹಾಯುಗವಾಗುವುದು. ಮಹಾಯುಗವೆಂದರೆ ಕೃತ, ತ್ರೇತಾ, ದ್ವಾಪರಾ, ಕಲಿ ಎಂಬ 4 ಯುಗಗಳು ಶೇರಿದುದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು, “ ಕೃತಂ ತ್ರೇತಾ ದ್ವಾಪರಶ್ಚ ಕಲಿಶ್ಚೇತಿ ಚತುರ್ಯುಗಂ || ದಿವ್ಯಃ ದ್ವಾದಶ ಸಾಹಸ್ರೈಸ್ಸಾವಧಾನಂ ನಿರೂಪಿತಂ || ಎಂದು ಭಾಗವತ ತೃತೀಯ ಸ್ಕಂಧ ವಾಕ್ಯವಿರುವುದು. ಒಂದೊಂದು ಯುಗಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ವರ್ಷಗಳೆಂಬುವುದನ್ನು ಪದ್ಯಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ೪೮೦೦, ೩೬೦೦, ೨೪೦೦, ೧೨೦೦, ಅಂತು ೧೨ ಸಾವಿರವೆಂದು ದೇವಮಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ದೇವಮಾನವೆಂದರೇನು? ಕೇಳಿ ! ಮನುಷ್ಯಮಾನದಿಂದ ೧ ವರ್ಷವಾದರೆ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಒಂದು ದಿವಸವಾಗುವುದು. ಉತ್ತರಾಯಣ ಹಗಲು, ದಕ್ಷಿಣಾಯನ ರಾತ್ರಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ದಿವಸ ೩೬೦ಕ್ಕೆ ಒಂದು ವರ್ಷವು, ಅಂತು ಮನುಷ್ಯಮಾನದಿಂದ ೩೬೦ ವರ್ಷಗಳಾದರೆ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ೧ ವರ್ಷವಾಗುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ದೇವಮಾನ

ವರ್ಷವೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಕೃತಾದಿ ಯುಗಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದ ದೇವಮಾನ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ೩೬೦ ರಿಂದ ಗುಣಾಕಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಮನುಷ್ಯ ಮಾನವು ತಿಳಿಯುವದು. ಕೃತಯುಗದ ಪ್ರಮಾಣವು ದೇವಮಾನ ದಿಂದ ೪೮೦೦ರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಮನುಷ್ಯ ಮಾನದಿಂದ ೧೨೨,೮೦೦ ವರ್ಷಗಳೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ೪೮೦೦x೩೬೦=೧೭೨೮,೦೦೦ ಹೀಗೆ ಗುಣಾಕಾರ ಮಾಡಿದರೆ ದಾಸಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ ಮನುಷ್ಯಮಾನ ವರ್ಷಗಳು ಸರಿ ಹೋಗುವವು. ಇದರಂತೆ ಎಲ್ಲಾ ಯುಗಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು ಮನುಷ್ಯ ಮಾನದಿಂದ ಕೃತಾದಿ ಯುಗಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ದಾಸಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಕಾಶನಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. “ಅಷ್ಟಾವಿಂಶತ್ಸಹಸ್ರೇತಲ್ಲಕ್ಷಸಪ್ತದಶಾಬ್ದತಃ || ಕ್ಲಪ್ತಃ ಕೃತಯುಗಸ್ತಸ್ಮಾಸ್ತ್ರೇತಾವಾದೋನ ಉಚ್ಯತೆ || ಸಹಸ್ರಷಣ್ಣವತ್ಯೈತಲ್ಲಕ್ಷದ್ವಾದಶ ಸಮಿತಿಃ || ತ್ರೇತಾಯುಗಸ್ತು ತತ್ಸಾಧನ್ಯೋದ್ವಾಪರ ಈರಿತಃ || ಚತುಷ್ಪತ್ಯ ಸಹಸ್ರೇತದಷ್ಟಲಕ್ಷಾತ್ಯ ಈರಿತಃ || ದ್ವಾಪರಸ್ತು ಕಲಿಸ್ತಸ್ಮಾದರ್ಧವಾದ ಇತ್ಯುತಃ || ದ್ವಿಷೋಡಶಸಹಸ್ರೇತಚ್ಚತುರ್ಲಕ್ಷಾತ್ಯ ಕಲ್ಪಿತಃ || ಚತುರ್ಮುಗಾತ್ಯಃ ಕಾಲೋ ಮಹಾಯುಗ ಇತಿರಿತಃ ||” ಇತ್ಯಾದಿ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅರ್ಥವು ಪದ್ಯಾರ್ಥದಿಂದ ವಿವರವಾಗಿರುವದು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ನಾಲ್ಕು ಯುಗಗಳ ಒಟ್ಟು ಮನುಷ್ಯಮಾನ ವರ್ಷಗಳನ್ನೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ದಿನಮಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ಮೂರಧಿಕ ನಾಲ್ವತ್ತು ಲಕ್ಷದ
 ಆರು ಮೂರರಡಧಿಕಸಾವಿರ
 ಈರಿರಡುಯುಗವರ್ಷ ಸಂಖ್ಯೆಯಗೈಯಲಿನಿಹಿತದೋ ||
 ಸೂರುಪೆಚ್ಚಿಸೆ ಸಾವಿರದಿ ನಾ
 ಸೂರುಮೂವತ್ತೆರಡು ಕೋಟಿ ಸ
 ರೋರುಹಾಸನಿಗಿದು ಹಗಲು ಎಂಬರು ವಿಪಶ್ಚಿತರು ||೬೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಮೂರಧಿಕನಾಲ್ವತ್ತು ಲಕ್ಷದ - ೪೩ ಲಕ್ಷದ, ಆರು ಮೂರರಡಧಿಕ ಸಾವಿರ ೬x೩ = ೧೮+೨=೨೦ ಸಾವಿರ ಅಧಿಕ; ಅಂತು

೪೩ ಲಕ್ಷದ ೨೦ ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳಾದರೆ, ಈ ರಿರಡುಯುಗ-ನಾಲ್ಕು ಯುಗಗಳಾಗುವುವು. ವರ್ಷಸಂಖ್ಯೆಯ ಗೈಯೆಲಿನಿಹಿದೋ=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪ್ರಕಾರ ೪ ಯುಗಗಳಿಗೆ ಎಷ್ಟು ವರ್ಷಗಳಾಗುವುವೋ ಆ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು, ಸೂರಿ-ಜ್ಞಾನಿಯಾದ್ಯವನ್ನು, ಸವಿವಿವಿಪೆಚ್ಚಿಸೆ=೧ ಸಹಸ್ರದಿಂದ ಗುಣಾಕಾರ ಮಾಡಲು (೪೩ ೨೦, ೦೦೦x೧೦೦೦-೪೩೨೦೦,೦೦,೦೦೦) ನಾನೂರು ಮೂವತ್ತೆರಡು ಕೋಟಿಯಾಗುವುವು. ಎಪ್ಪತ್ತಿತ್ತು-ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಇದು=ಈ ಸಂಖ್ಯೆಯು, ಸರೋರುಹಾಸನಗೆ-ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ, ಹಗಲು ಎಂಬುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—೪ ಯುಗಗಳ ವರ್ಷ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿದರೆ ೪೩೨೦೦೦೦ ವರ್ಷಗಳಾಗುವುವು. “ ಚತುರ್ಯುಗ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ದಿನ ಮುಚ್ಯತೇ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರ ೪ ಯುಗಗಳೂ, ೧ ಸಹಸ್ರಾ ವರ್ತಿಯಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ೧ ಹಗಲು ಆಗುವುದು, ಮತ್ತು ಅಷ್ಟು ಆ ದರೆ ಒಂದು ರಾತ್ರಿಯಾಗುವುದು. ಅಂತೂ ೪ ಯುಗಗಳೂ ೨೦೦೦ ಸಲ ತಿರುಗಿ ಬಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಒಂದು ದಿನಸವೆಂದರ್ಥ- ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ದಿನಸ ಒಂದಕ್ಕೆ ಎ.ನ.ಷ್ಯ ಮಾನದ ವರ್ಷಗಳು ಎಷ್ಟೆಂದರೆ ೪ ಯುಗಗಳ ಒಟ್ಟು ವರ್ಷಗಳು ೪೩೨೦೦೦೦ ಇದನ್ನು ೧೦೦೦ದಿಂದ ಗುಣಾಕಾರಮಾಡಲು (೪೩೨ ೦೦೦೦೦೦) ನಾನೂರು ಮೂವತ್ತೆರಡು ಕೋಟಿ ವರ್ಷಗಳಾಗುವುವು. ಈ ವರ್ಷ ಸಂಖ್ಯೆಯೇ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಹಗಲು ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಶತಧೃತಿಗೆ ಈ ದಿನಸಗಳು ತ್ರಿಂ
 ಶತಿಯು ಮಾಸದ್ವಾದಶಾಭ್ಯವು
 ಶತವೆರಡರೊಳು ಸರ್ವಜೀವೋತ್ಪತ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿಯವೂ |
 ಶ್ವತಿಸ್ತೃತಿಗಳು ಪೇಳುತಿಹ ವ
 ಚ್ಯುತಗೆ ನಿಮಿಷವಿದೆಂದು ಸುಖ ಶಾ
 ಶ್ವತಗೆ ಸಾಸಲೆ ಎಂಬುವರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದಿವಿಜರನು ||೬೧||

ಸದ್ಯಾರ್ಥ.— ಶತಧೃತಿಗೆ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ, ಈ ದಿನಸಗಳು=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ನಾನೂರು ಮೂವತ್ತೆರಡು ಕೋಟಿ ವರ್ಷಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳದ್ದು ಒಂದು ಹಗಲು. ಈ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಎರಡರಿಂದ ಗುಣಾಕಾರ ಮಾಡಿದರೆ

೧೧ ದಿವಸ; ಅಂದರೆ ಒಂಫಕೆಗೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ದಿವಸಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯನಾದ ವರ್ಷಗಳು (೮೬೪೦೦,೦೦೦೦೦) ೮೬೪ ಕೋಟಿ ದಿವಸಗಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ತ್ರಿಂಶತಿಯು=೨೦ ಆದರೆ, ಮಾಸ=೧ ತಿಂಗಳಾಗುವುದು, ಮಾಸದ್ದಾದಶ - ೧೨ ತಿಂಗಳ.ಗಳಾದರೆ, ಅಬ್ದವು - ಒಂದು ವರ್ಷವೆನಿಸುವುದು. ಇಂತಹಾ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವರ್ಷಗಳ ಶತವೆಡರೋಳು - ೨೦೦ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವ ಜೀವ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಸ್ಥಿತಿ=ಸಂರಕ್ಷಣೆ, ಲಯವೂ, ಪ್ರಳಯವೂ ಸಹ ಆಗುವವು. ಅಚ್ಯುತಗನಾಶರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ, ಇದು=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಆಯುರ್ವರ್ಷನಾದ ವರ್ಷಗಳು ನಿಮಿಷರೆಂದು, ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಪೇಳುತ್ತಿರುವ ಸುಖಶಾಶ್ವತಗನಾಶರಹಿತನಾದ ಸುಖ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದಿವಿಜರನ=ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಪಾಸಲೆ ಎಂಬುವರೆ=ಸಾಟಿ ಎಂದೂ ಹೋಲಿಸುವರೆ ? ಇಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ

ತಾತ್ಪರ್ಯ— ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳ ದಿವಸಗಳು ೩೦ ಆದರೆ ಒಂದು ತಿಂಗಳು. ತಿಂಗಳು ೧೨ಕ್ಕೆ ಒಂದು ವರ್ಷವು ಇಂತಹಾ ವರ್ಷಗಳು ನೂರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಪರಮಾಯುಸ್ಸೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾಯುಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ನೂರು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗುವವು. ಬ್ರಹ್ಮನಾದ ವರ್ಷಗಳು ನೂರಾದಮೇಲೆ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪವು ಮುಗಿದು ಮಹಾಪ್ರಳಯವಾಗುವುದು. ಅದರ ಕಾಲವು ನೂರು ವರ್ಷಗಳು. ಒಟ್ಟು ೨೦೦ ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಪ್ರಳಯವಾಗುವವು. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪವು ಒಂದು ನಿಮಿಷವೆಂದು ಶ್ರುತಿ, ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಇಂತಹಾ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೋಲಿಸಲು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಯಾರೂ ಸಾಟಿಯಿಲ್ಲವೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅನತಾರಿಕೆ.— ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾಲ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮಾಡಿದಂತೆ, ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪವು ಒಂದಾದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಒಂದು ನಿಮಿಷವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಆ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗುವುದೆಂದು ಶಂಕೆಯು ಬರುವುದು. ಅದರ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.—

ಆದಿಸುಧ್ಯಾಂತಗಳು ಇಲ್ಲದ
 ಮಾಧವಗದುಪಚಾರಃಕಿಂದು ಋ
 ಗಾದಿವೇದ ಪುರಾಣಗಳು ವೇಳುವವು ನಿತ್ಯದಲಿ |
 ನೋದಮಯನಾನುಗ್ರಹವ ಸಂ
 ಪಾದಿಸಿ ರಸಾಬ್ರಹ್ಮ ರುಪೇಂ
 ದ್ರಾದಿಗಳು ತಮತಮ್ಮ ಬದವಿಯನ್ನೆದಿಸುವರು ||೬೩||

ವದ್ಯಾರ್ಥ. — ಆದಿ, ಮಧ್ಯ, ಅಂತ್ಯಗಳು ಹುಟ್ಟಿಸಿಕೆ, ಬೆಳೆಯು
 ವಿಕೆ, ಸಾಯಿಸಿಕೆ ಇಲ್ಲದ, ವಾಧವಗೇ=ಅಕ್ಷೀವತಿಯಾದ ಶ್ರೀವರಮಾತ್ಮ
 ನಿಗೆ, ಇದು-ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪವನ್ನು ನಿರ್ಮೇಷ ಕಾಲವೆಂದು ಹೇಳಿದುದು ಉಪ
 ಚಾರವೆಂದು ಮಗಾದಿವೇದ, ಪುರಾಣಗಳು ಮುಗ್ಧವೆದ, ಯಜುರ್ವೇದ
 ವೇದಗಳು, ಭಾಗವತಾದಿ ಪುರಾಣಗಳು, ವೇದವನ್ನ ನಿತ್ಯದಲಿ, ವೇದ
 ಮಯವ-ಆಸಂದ ಸ್ವರೂಪವಾದ ವರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ
 ರಮಾ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ರುದ್ರ-ರುದ್ರದೇವರು, ಇಂ
 ದ್ರಾದಿಗಳು, ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಬದವಿಯನ್ನು, ಬಿಡುಹೊಂದಿ ನಡೆಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಶ್ರೀವರಮಾತ್ಮನು ಕೆಲವು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಇರಲಿಲ್ಲ.
 ಆಮೇಲೆ ಹುಟ್ಟಿದನಂತೆಂಬುದು. ಆದಿ=ಇಂತನಾ ಆದಿಯು ಇಲ್ಲ, ಇವತ್ತು
 ಹುಟ್ಟಿ ದಿನೇ ದಿನೇ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ಒಂದನು ಎಂಬುವುದಿಲ್ಲ. ವೈದ್ಯಾಪ್ಯ
 ಕಾಲ ಬಂದಿತು, ಮರಣ ಹೂಂದಿದನೆಂಬುದಿಲ್ಲ. ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದ
 ಲೂ ಇದ್ದೇ ಇರುವನು. ಜೀವರ ಅನಾದಿಯಾಗಿ ಇಷ್ಟೇ ಇರುವರು, ಪರ
 ಮಾತ್ಮನದು ಏನು ಬಿಡುಹೊಂದದೆ; ಜೀವರಿಗೆ ಸೇರಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದ
 ಹುಟ್ಟಿದನೆಂತಲೂ, ಅದು ವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದುವುದರಿಂದ ಬೆಳೆದನೆಂತಲೂ,
 ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಡಲು ಮೃತನಾದನೆಂತಲೂ, ವ್ಯವಹಾರ ಉಂಟು. ಪರ
 ಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಆ ವಧವಾದ ರಹೀರ ಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲವೆಂದೆಂದೆ ಇಲ್ಲ. ಇಂ
 ತಹಾ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ನಿರ್ಮೇಷ ಕಾಲವೆಂದು ಹೇಳಿದುದು, " ನಿರ್ಮೇಷ ಉಪ
 ಚರ್ಮತೆ " ನಿರ್ಮೇಷವೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪವನ್ನು ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿ
 ರುವನೆ ಹೊರತು, ಇಂ ನಿರ್ಮೇಷವೆಂದರೆ ೨೪ ಘಟಗೆ ಎಂಬವೇ ನೊಂದಲಾದ
 ವು ಅವನಿಗಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕರವನ್ನು ನೈಜವನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕೂ ಒಂದುಕಾಲ

ನಿರ್ಣಯವಾಗಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನಿರ್ಮೇಷಕಾಲವನ್ನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪವನ್ನು ಸಂಕೇತವಾಡಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಯುರ್ವಿಜ್ಞಾನಾದಿಗಳ ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಮುಗ್ಧದ ಮೊದಲಾದ ವೇದಗಳಲ್ಲೂ ಭಾಗವತಾದಿ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ನಿತ್ಯಾನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ರವಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಸುಖವಿಂದಿರುವರು.

ಅನತಾರಿಕೆ. — ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತಾ ಈ ಸಂಧಿಯ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳಿಂದಾಗುವ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. —

ಈ ಕಥಾಮೃತಪಾನ ಸುಖ ಸುವಿ
ವೇಕಿಗಳಿಗಲ್ಲದಲೆ ವೈಷಿಕ
ವ್ಯಾಕುಲಕುಚಿತ್ತರಿಗೆ ದೊರೆವುದೆ ಅವಕಾಲದಲಿ ||
ಲೋಕವಾರ್ತೆಯ ಬಿಟ್ಟು ಇದನವ
ಲೋಕಿಸುತ ಮೋದಿಸರಿಗೊಲಿದು ಕೃ
ಪಾಕರ ಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲ ಪೊರೆವನುದಿನದಿ ||೬೩||

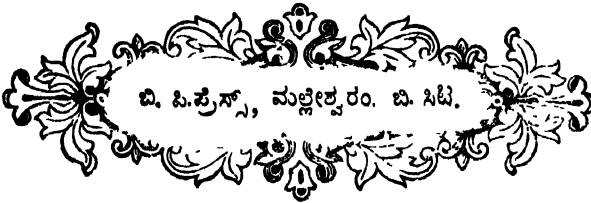
ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಈ ಕಥಾಮೃತಪಾನ-ಈ ಭಗವತ್ಕಥೆ ಎಂಬ ಅಮೃತದ ಪಾನಸುಖವು, ಸುವಿವೇಕಿಗಳಿಗಲ್ಲದಲೆ = ಉತ್ತಮರಾದ ವಿವೇಕಿಗಳಿಗಲ್ಲದೆ, ವೈಷಿಕ=ವಿಷಯಸುಖಲೋಲುಪರಾಗಿ, ವ್ಯಾಕುಲಕುಚಿತ್ತರಿಗೆ=ವ್ಯಸನಪಡುತ್ತಿರುವ, ಕುಚಿತ್ತಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಿಗೆ, ದೊರೆವುದೆ=ದೊರಕುವುದೇ? ಅವಕಾಲದಲಿ-ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಲೋಕವಾರ್ತೆಯಬಿಟ್ಟು=ಲೌಕಿಕ ಹಂಟಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಇದನು-ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು, ಅವಲೋಕಿಸುತ=ನೋಡಿ, ಮೋದಿಸರಿಗೆ=ಆನಂದಪಡುವವರಿಗೆ, ಕೃಪಾಕರ=ಕರುಣಾಳುವಾದ ಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲನು, ಒಲಿದು=ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ, ಅನುದಿನದಿ=ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ. ಪೊರೆವ-ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಈ ಕಥಾಮೃತದ ಪಾನರುಚಿಯು ಮಹಾ ವಿವೇಕಿಗಳೂ, ಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಆದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಿಗೆ ಗೊತ್ತಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ವಿಷಯ

ನಿರತರಾಗಿ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ ವ್ಯಸನಪಡುತ್ತಾ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಕುಛಿತಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಿಗೆ ಈ ರುಚಿಯು ಗೊತ್ತಾಗುವುದೇ? ಆಗಲಾರದು ಲೋಕವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ನೋಡಿ ಆನಂದಪಡುವವರಿಗೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಕೃಪಾಳುವಾದ ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲಾತ್ಮಕ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ರಕ್ಷಿಸುವನು.

ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ೨೩ನೆಯ ಕಲ್ಪಸಾಧನ ಸಂಧಿಯು ಸಮಾಪ್ತವಾದುದು.

|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ಬಿಂಬಾಕರೋಕ್ಷ ಸಂಧಿ.

— : 0 :

ಸಂಧಿ ೨೪.

ಸೂಚನೆ || ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ಗುರುಗಳ

“ ಮಮೈವಾಂಶೋಜೀವಲೋಕೇ ಜೀವಭೂತಃ ಸನಾತನಃ || ”

ಎಂಬ ಗೀತಾವಾಕ್ಯದ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶವೇ ಜೀವರೂಪರಾಗಿರುವರು. ಅಂಶರಲ್ಲಿ—ಸ್ವಾಂಶಂಶಂತಲೂ, ಪ್ರತಿಬಿಂಬಾಂಶಂಶಂತಲೂ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳುಂಟು. ಪರಮಾತ್ಮನ ರಾಮ ಕೃಷ್ಣಾದ್ಯವತಾರಗಳೇ ಸ್ವಾಂಶರೂಪಗಳು, ಜೀವರುಗಳು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಾಂಶರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವಯಾವ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಜೀವರಿಗೆ ಯಾವ ರೂಪದಿಂದ ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾಗಿರುವನೆಂಬುವುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಮುಕ್ತಬಿಂಬನು ತುರ್ಯಜೀವ
ನ್ಮುಕ್ತ ಬಿಂಬನು ವಿಶ್ವಭವ ಸಂ
ಸಕ್ತಬಿಂಬನು ತೈಜಸನು ಅಸೃಜ್ಯರಿಗೆ ಪ್ರಾಜ್ಞಾ |
ಶಕ್ತನಾದರು ಸರಿಯೇ ಸರ್ವೋ
ದಿಕ್ತಮಹಿಮನು ದುಃಖಸುಖಗಳ
ವ್ಯಕ್ತಿಮಾಡುತಲಿಪ್ಪ ಕಲ್ಪಾಂತರದಲಿ ಬಪ್ಪರಿಗೆ ||೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಮುಕ್ತ=ಮುಕ್ತ ಜೀವರಿಗೆ, ತುರ್ಯ=ತುರ್ಯಮೂರ್ತಿಯು ಬಿಂಬನು=ಬಿಂಬಮೂರ್ತಿಯು, ಜೀವನ್ಮುಕ್ತ=ಬಿಂಬಾಕರೋಕ್ಷವಾದವರಿಗೆ ವಿಶ್ವ=ವಿಶ್ವಮೂರ್ತಿಯು ಬಿಂಬನು, ಭವಸಂಸಕ್ತಬಿಂಬನು = ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿರುವವರಿಗೆ ಬಿಂಬನು, ತೈಜಸನು, ಅಸೃಜ್ಯರಿಗೆ=ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಾರದವರಿಗೆ, ಪ್ರಾಜ್ಞ=ಪ್ರಾಜ್ಞಮೂರ್ತಿಯು ಬಿಂಬನು, ಶಕ್ತನಾದರು ಸರಿಯೇ = ಸೃಷ್ಟಿವೊಡಲಾದವು ಮಾಡದೇನೆ ಜೀವರಿಗೆ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಶಕ್ತಿ ಇದ್ದರೂ, ಸತ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪನಾದುದರಿಂದ ಸದರ್ವೋ

ದ್ರಿಕ್ತಮಹಿಮನು=ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಕಲ್ಪಾಂತದಲಿ=ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ, ಬಪ್ಪರಿಗೆ = ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಸಾಧನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬರುವವರಿಗೆ. ದುಃಖಸುಖಗಳ=ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು, ವ್ಯಕ್ತಿಮಾಡುತಲಿವು-ಸಾತ್ವಿಕರಿಗೆ ಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನೂ ರಾಜಸರಿಗೆ ಸುಖದುಃಖಮಿಶ್ರವಾದ ಸಂಸಾರವನ್ನೂ ತಾಮಸರಿಗೆ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದುಃಖವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಮಾಡಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಲಿರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಮುಕ್ತರಾದವರಿಗೆ ತುಷ್ಯನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬಿಂಬಮೂರ್ತಿಯು. ಲಿಂಗಭಂಗವಾಗದೆ ಅಮುಕ್ತರಾಗಿವ್ವು ಬಿಂಬಾಪರೋಕ್ಷವಾದವರಿಗೆ ವಿಶ್ವನಾಮಕಪರಮಾತ್ಮನು ಬಿಂಬನು. ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿರುವವರಿಗೆ ತೈಜಸ ರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬಿಂಬನು. ಈ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಾರದೇನೆ ಇರುವವರಿಗೆ ಪ್ರಾಜ್ಞನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬಿಂಬನು, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನಾದ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡದೇನೆ ಅವರವರಿಗೆ ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿಮಾಡಿಸುವ ಯೋಗ್ಯತೆ ಇದ್ದರೂ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪನು. ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಅವರವರಿಂದ ಮಾಡಿಸಿ ಕಲ್ಪಾಂತದಲ್ಲಿ ಅವರವರ ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಸುಖದುಃಖ ಮಿಶ್ರವೆಂಬ ಮೂರುವಿಧ ಫಲವನ್ನು ಮೂರು ಜೀವರಿಗೆ ಕೊಡಿಸುವನು. “ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಬಿಂಬರೂಪಸ್ತು ತುರ್ಮೋ ವಿಶ್ವೋಪರೋಕ್ಷಿಣಾಂ || ಸಂಸಾರಿಣಾಂ ತೈಜಸತ್ವ ಸೃಷ್ಟಾನಾಂ ಪ್ರಾಜ್ಞ ಉಚ್ಯತೇ ” ಎಂಬ ಸಂಗ್ರಹವಾಕ್ಯವು ಈ ಪದ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದು.

ಅನ್ನನಾಮಕ ಪ್ರಕೃತಿಯೊಳಗಾ

ಚ್ಚಿನ್ನನಾಗಿಹ ಪ್ರಾಜ್ಞನಾಮದಿ

ಸೊನ್ನೊಡಲ ನೊದಲಾದವರೊಳನ್ನಾದ ತೈಜಸರು ||

ಅನ್ನದಾಂಬುಜನಾಭ ವಿಶ್ವನು

ಭಿನ್ನನಾಮಕ್ರಿಯಗಳಿಂದಲಿ

ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾರಮಪೂರ್ಣಾನಂದಜ್ಞಾನಘನ ||೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಅನ್ನನಾಮಕ=ಅನ್ನನಾಮಕನಾವ ಶ್ರೀವರಮಾತ್ಮನು, ಪ್ರಾಜ್ಞನಾಮದಿ=ಪ್ರಾಜ್ಞನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ, ಪ್ರಕೃತಿಯೊಳಗೆ-ಪ್ರಕೃತಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಶ್ರೀವೇಷೆಯಲ್ಲಿ, ಅಚ್ಚನ್ನನಾಗಿಹ=ಗೋಚರನಾಗಬಂತೆ ವಾಸವಾಗಿರುವನು. ಸೊನ್ನೊಡಲ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ವೇದಲಾದವರೊಳು-ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳೊಳಗೆ, ಅನ್ನಾದ=ಅನ್ನಾದನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು, ತೈಜಸನಾಮಕನಾಗಿಯೂ, ಅನ್ನದ=ಅನ್ನದನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ, ಅಂಬುಜನಾಭ=ಪದ್ಮನಾಭನ, ವಿಶ್ವ=ವಿಶ್ವನಾಮಕನಾಗಿಯೂ, ಭಿನ್ನನಾಮಕ್ರಿಯಗಳಿಂದಲಿ=ಜೀವಜೀವಿರ ವಿಸರಗಳಿಂದಲೂ, ಜೀವಜೀವಿ ಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೂ, ಪೂರ್ಣಾನಂದಜ್ಞಾನಾನಂದಪೂರ್ಣಾನಂದ ಜ್ಞಾನರೂಪನಾದ ಹರಿಯು, ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾರಮುಪ-ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾನೇ ಆನಂದಪಡುತ್ತಿರುವನು.

ತಾಪ್ಪಾರ್ಥ. — ಅನ್ನನಾಮಕನಾವ ಶ್ರೀವರಿಯು ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಜ್ಞನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಇವರಗೆ ಗೋಚರನಾಗದೇ ಮರೆಯಾಗಿರುವನು. ಅನ್ನಾದನೆಂಬ ಹರಿಯು ತೈಜಸನಾಮದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಅನ್ನವನ್ನು ಭಂಜಿಸುವನು. ಅನ್ನದನೆಂಬ ಶ್ರೀಹರಿಯು ವಿಶ್ವನಾಮಕನಾಗಿ ಅನೇಕವಾದ ನಾಮರೂಪಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನ ಜೀವರಲ್ಲದ್ದು ಅನ್ನವದನಾಗಿ, ತನ್ನೊಳಗೆತಾನೇ ಆನಂದಪಡುತ್ತಿರುವನು.

ಅನರ್ತರಿಕೆ. — ಪ್ರಕೃತಿಯೊಳಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಗೋಚರನಾಗದೆ ಇರುವದಿಂತೆಂಬುದನ್ನು ಪೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. —

ಬುದಿಯೊಳಗಡಗಿಪ್ಪನಲನೋ
 ಪಾದಿ ಚೇತನ ಪ್ರಕೃತಿಯೊಳಗ
 ನ್ನಾದನನ್ನಾತ್ಮಯದಿ ಕರಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಿವರೂಪಿ |
 ಓದನಪ್ರದ ವಿಷ್ಣು ಪರಮಾ
 ಹ್ಲಾದನೀವುತ ತೃಪ್ತಬಿಡಿಸುವಾ
 ಗಾಧಮಹಿಮನ ಚಿತ್ರಕರ್ಮನಾವಬಣ್ಣಿಸುವ

Ha||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಬುದಿಯೊಳಗಡಗಿಪ್ಪನಲನೋಪಾದಿ=ಬುದಿ ಮುಚ್ಚಿದ ಕೆಂಡದಂತೆ, ಚೇತನಪ್ರಕೃತಿಯೊಳಗೆ, ಅನ್ನಾತ್ಮಯದಿ-ಅನ್ನನೆಂಬವಸರಿ

ನಿಂದ ಇರುವನು. ಬ್ರಹ್ಮ ಶಿವರೂಪಿ-ಬ್ರಹ್ಮರೂಪದಿಂದಲೂ, ರುದ್ರರೂಪದಿಂದಲೂ, ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ, ಅನ್ನಾದನು=ಅನ್ನಾದನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಿದ್ದು ಅನ್ನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು. ವಿಷ್ಣು-ವಿಷ್ಣು ರೂಪದಿಂದ, ಓದನಪ್ರದ=ಅನ್ನದನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ, ಪರಮಾಹ್ಲಾದವೀವೃತ = ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಅನ್ನವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾ ಪರಮಾಹ್ಲಾದವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ತೃಪ್ತಿಬಡಿಸುವ=ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವನು. ಅಗಾಧಮಹಿಮನ=ಇಂತಯಾ ಪಾರಗಾಣದ ವ.ಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನ, ಚಿತ್ರಕರ್ಮವ-ವಿಚಿತ್ರ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು, ಅವಬಣ್ಣಿಸುವ=ವರ್ಣಿಸಲು ಯಾರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವು ?

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಬೂದಿ ಮುಚ್ಚಿದ ಕೆಂಡದಂತೆ ಶ್ರೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಅನ್ನನಾ ಮಕನಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಡಗಿರುವನು, ಅನ್ನಾದನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಲ್ಲೂ, ಋದ್ರದೇವರಲ್ಲೂ, ಬ್ರಹ್ಮರೂಪ, ಋದ್ರರೂಪದಿಂದಿದ್ದು ಅನ್ನವನ್ನು ಭುಂಜಿಸುವನು. ವಿಷ್ಣು ರೂಪದಿಂದ ಅನ್ನದನೆಂಬ ಹರಿಯು ಸಕಲರಿಗೂ ಅನ್ನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪರಮಾಹ್ಲಾದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿಸಿ ಚೆನ್ನಾಗೆಲ್ಲರನ್ನೂ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವನು. ಇಂತಹಾ ಅಪಾರ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಲು ಯಾರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವು ? ರಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಧಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ತರವಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಮಿಕ್ಕವರ ಪಾಡೇನು ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಪರಮಾತ್ಮನ ನಾದ, ಬಿಂದು, ಘೋಷ, ಶಾಂತ, ಅತಿಶಾಂತಗಳೆಂಬ ಪಂಚರೂಪಗಳ ಅಧಿಷ್ಟಾನ್ನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ನಾದ ಭೋಜನ ಶಬ್ದದೊಳು ಬಿಂ
 ದೋದನೋದಕದೊಳಗೆ ಘೋಷನು
 ನಾದದೊಳು ಶಾಂತಾಖ್ಯ ಜಲರಾಗ್ನಿಯೊಳಗಿರುತಿಪ್ಪೆ ||
 ನೈದಿಕ ಸುಶಬ್ದದೊಳು ಪುತ್ರ ಸ
 ಹೋದರಾನುಗರೊಳತಿಶಾಂತನ
 ಪಾದಕಮಲವನವರತ ಚಿಂತಿಸು ಈ ಪರಿಯಲಿಂದ ||೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಭೋಜನ ಶಬ್ದದೊಳು=ಭೋಜನ ಮಾಡುವಾಗ ಹೊರಡುವ ಧ್ವನಿಯು, ನಾದದ=ನಾದರೂಪದಿಂದಲೂ, ಓದನೋದಕದೊಳಗೆ=

ಅನ್ನ, ಮತ್ತು ಉದಕ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ, ಬಿಂಜು=ಬಿಂದು ರೂಪದಿವಲೂ, ವಾದದೊಳು = ಅನುವಾದ ಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಶಬ್ದದೊಳಗೆ, ಘೋಷನು=ಘೋಷರೂಪದಿಂದಲೂ, ಜಠರಾಗ್ನಿಯೊಳು, ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಉದರದಲ್ಲಿದ್ದು ಅನ್ನಾದಿಗಳನ್ನು ಪಕ್ವಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಜಠರಾಗ್ನಿಯೊಳಗೆ, ಶಾಂತಾಖ್ಯ=ಶಾಂತನಾಮಕನೂ, ಇರುತಿಪ್ಪ=ವಾಸನಾಗಿರುವನು. ವೈದಿಕಸು ಶಬ್ದದೊಳು=ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವಾಗ ಹೊರಡುವ ಸುಶಬ್ದದೊಳಗೂ, ಪುತ್ರ, ಸಹೋದರ-ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು, ಅನುಗ=ಭೃತ್ಯ ಜನರು ನೋದಲಾದವರಲ್ಲೂ, ಅತಿಶಾಂತನ-ಅತಿಶಾಂತನಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ, ಪಾದಕಮಲ=ಪಾದಕಮಲವನ್ನು, ಈ ಪರಿಯಲಿಂದ=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅನವರತ-ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ ಚಿಂತಿಸು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಣವದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ “ ಓಂ ” ಎಂಬ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಅಕಾರ, ಉಕಾರ, ಮಕಾರಗಳಲ್ಲಿ, ನಾದ, ಬಿಂದು, ಘೋಷನಾಮಕನಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಭೋಜನಾದಿಶಬ್ದಗಳಲ್ಲೂ ಇರುವನೆಂದು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಭೋಜನಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ನಾದರೂಪಿಯಾನ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅನ್ನೋದಕಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಂದುನಾಮಕನನ್ನು, ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ ಘೋಷನಾಮಕನನ್ನೂ ಜಠರಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಶಾಂತರೂಪಿಯನ್ನೂ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಶಬ್ದದೊಳಗೂ ಮಕ್ಕಳು ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ಮತ್ತು ತಮ್ಮಿಂದ ಜೀವನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವವರು ಇವರುಗಳಲ್ಲೂ ಅತಿಶಾಂತರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೂ ತಿಳಿದು ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಅವನ ಪಾದಕಮಲವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರಬೇಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. “ ನಾದಾಭಿನಾನೀ ಕ್ರೋಡಸ್ತು ಭೋಜನಸ್ಥರವೇಷುಚಿ ’ ಬಿಂದುಮಾನೀ ವಿಷ್ಣುದೇವೋ ಜಲಾನ್ಮಸ್ಥೋತ್ರೈವೃತ್ತ್ಯಭುಃ || ಘೋಷಾನುವಾದ ಶಬ್ದೇಷು ಶಾಂತಾಖ್ಯೋ ಜಠರೇ ಸ್ಥಿತಃ || ಪುತ್ರ ಮಿತ್ರ ಕಳತ್ರಾದೌ ವೇದಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಸರ್ವದಾ || ಅತಿಶಾಂತಾಖ್ಯ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯಪಾದ ಪದ್ಮಂ ನಿಬೋಧಯ ’ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ರತ್ನಾಕರದ ವಚನವು ಮೇಲಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವು.

ಅವತಾರಿಕೆ.--ಪರಮಾತ್ಮನು ಅನಂತ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನೆಂಬುವುದು ಶ್ರುತಿಸನ್ನು ತನೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ.--

ವೇದಮಾನಿ ರಮಾನುಜಾಶ್ಯ ಗು
 ಳೋದಧಿ ಗುಣತ್ರಯ ನಿವರ್ಜಿತ
 ಸ್ತೋದರಸ್ಥಿತ ನಿಖಿಳ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾದ್ವಿಲಕ್ಷಣನು ||
 ಸಾಧುಸಮ್ಮತವೆನಿಸುತಿಹ ನಿಷು
 ಸೀದಗಣಪತಿ ಎಂಬ ಶೃತಿ ಪತಿ
 ಪಾದಿಸುವದನಪರತವನಗುಣ ಪ್ರಾಂತಗಾಣಧಲೆ

||

ಪರ್ಯಾಯ. — ವೇದಮಾನಿ = ವೇದಾಭಿಮಾನಿಯಾದ, ರಮಾ = ರಮಾ
 ದೇವಿಯರಿಂದಲೂ. ಅನುಪಾಸ್ಯ = ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ,
 ಗುಣೋದಧಿ = ಗುಣಸಮುದ್ರನು, ಗುಣತ್ರಯ ನಿವರ್ಜಿತ = ಪ್ರಾಕೃತ ಗುಣ
 ವಿಲ್ಲದವನು, ಸ್ತೋದರಸ್ಥಿತ = ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿರುವ, ನಿಖಿಲ = ಸಮಸ್ತವಾದ
 ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾದ್ವಿಲಕ್ಷಣನು = ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಿಂದ ವಿಲಕ್ಷಣನು, ಸಾಧುಸಮ್ಮತವೆ
 ನಿಸುತಿಹ = ಸಾಧುಗಳೆಲ್ಲರೂ ಪ್ರಮಾಣಪಟ್ಟೀನ ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಿರುವ, ನಿಷು
 ಸೀದಗಣಪತಿ ಎಂಬ, ಶೃತಿ = ಶೃತಿಯು, ಅನಪರತ = ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ,
 ಅವನಗುಣ = ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣಗಳ, ಪ್ರಾಂತಗಾಣಧಲೆ = ಕೊನೆಗಾಣದಲೆ,
 ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದು - ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ಸರ್ವಕರ್ತನೆಂದು ಸಾರುತ್ತಿರುವುದು

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ವೇದಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ರಮಾ ದೇವಿಯರಿಂದಲೂ
 ಸಹ ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣಗಳನ್ನು ವಾಚಕಂಡು ಉಪಾಸನಮಾಡಲು ಅಸಾ
 ಧ್ಯವಾಗಿರುವುದು. ನೆತ್ತಾದಿ ಪ್ರಾಕೃತ ಗುಣಗಳಿಂದ ಒದ್ದನಾಗದವನು.
 ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಿಂದ ವಿಲಕ್ಷಣನು. ಸಕಲ ಸಜ್ಜನರೂ
 ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಿರುವ ನಿಷುಸೀದ ಗಣಪತಿ ಎಂಬ ಶೃತಿ
 ಯು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನಂತಗುಣಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ ಕೊನೆಗಾಣದೆ ಅನಂತ
 ಗುಣಪರಿವರ್ಣನೆಂದು ಸರ್ವದಾ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು. ಬಾಸಾ
 ಯರು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿರುವ ಶೃತಿಯು “ ನಿಷುಸೀದ ಗಣಪತೇ
 ಗುಣೇಷುತ್ಪಾದ್ಯಮಾಹರ್ಷಿಪ್ರತಮಂಕವೀನಾಂ || ನಖುತೆತ್ತತ್ಪತೇ ಕಿಂಚನಾ
 ರೇಮುಪಾಯುರ್ಕಂ ಮುಖವೇ ಚತ್ರಮರ್ಚಿ ” ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ:— ಎಲೈ
 ಗಣಪತೇ- ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳ ಗಣಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯೇ ! ನಿನ್ನನ್ನು
 ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವರು,

ನಿನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವೂ ಯಾರಿಂದಲೂ ಆಗುವಂತಿಲ್ಲ. ನೀನು ರಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಧಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿನ್ನ ಪೂಜೆಯನ್ನು ನೀನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವೆ ! ಎಲೈ ಶತ್ಪದೇಕಪ್ರಕಾರವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯವಂತನೇ ! ಆಯೋಗ್ಯ ರಲ್ಲಿದ್ದು ಅವರ ದ್ವೇಷಾಧಿಗಳನ್ನು ನೀನೇ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆ, ಅದು ಅವರಿಗೆ ತಮಸ್ಸಾಧನವು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಕಲ ಕರ್ತೃತ್ವವೂ ನಿನ್ನದೇ ಇರುವುದು ಎಂದು ಕೃತಿಯು ತಾತ್ಪರ್ಯವು. ಶೃಷ್ಯಾರ್ಥಕ್ಕೂ ಈ ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧವೇನೆಂದರೆ, ಶೃತಿಯು ಮುಖ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯವು, ಭಾಗವತ ಶೃತಿಗೀತೆಯ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ “ ಶ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರ ಪೂರ್ವೇನು ಕ್ರಮಾತ್ಪ್ರಿತ್ವಾಜನಾರ್ಥನಃ || ಸ್ವಾತ್ಮಾನಾಮರ್ಚಯತ್ಪ್ರಾಚ್ಚ ಬಹಿರಂತರ ಸತ್ಸಚಃ ” ರಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದು ಯೋಗ್ಯರಿಂದ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಆಯೋಗ್ಯರಿಂದ ದ್ವೇಷವನ್ನು ತಾನೇ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನೆಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ತಾತ್ಪರ್ಯವು. ಶೃತಿಯು ತಾತ್ಪರ್ಯವೂ ಇದೇ ಆಗಿರುವುದು. ಸರ್ವ ಕರ್ತೃತ್ವವೂ ಸರಮಾತ್ಮನದು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ರಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡೇ ಬಾಸಾಧ್ಯರು ಈ ಶೃತಿಯನ್ನದಾಹರಿಸಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಕರಿಸುವನು ಮಾಯಾರಮಣ ತಾ
 ಪುರುಷರೂಪದಿ ತ್ರಿಸ್ಥಳಗಳೊಳು
 ಪರಮಸತ್ತುರುಷಾರ್ಥದ ಮಹತ್ತ್ವದೊಳಗಿದ್ದು |
 ಸರಸಿಜಭವಾಂಡ ಸ್ಥಿತ ಸ್ತ್ರೀ
 ಪುರುಷ ತನ್ಮಾತ್ರಗಳ ಬಿಕೋ
 ತ್ವರ ದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮಹಾಭೂತಗಳ ನಿರ್ಮಿಸಿದಾ H||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಮಾಯಾರಮಣ-ಮಾಯಾಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀನಾಸುದೇವನೂರ್ತಿಯು, ತ್ರಿಸ್ಥಳಗಳೊಳು=ತ್ವೇತದ್ವೇವ ನೊದಲಾದ ಮೂರು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ, ತಾ=ತಾನು, ಪುರುಷರೂಪದಿ=ಪುರುಷರೂಪದಿಂದಿದ್ದು, ಪರಮಸತ್ತುರುಷಾರ್ಥದನೆಂದು ಕರಿಸುವನು=ಮುಕ್ತರಾದವರಿಗೆ ಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನು ಕೊಡುವನೆಂದು ಕರಿಸುವನು, ಮಹತ್ತ್ವದೊಳಿದ್ದು, ಸರಸಿಜಭ

ವಾಂಡಸ್ಥಿತ-ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗಿನ, ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷ-ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಪುರುಷರು ತನ್ಮಾತ್ರ-ಶಬ್ದ ಸ್ವರ್ಶಾದಿ ತನ್ಮಾತ್ರಾ ಗುಣಗಳನ್ನು, ಏಕೋತ್ತರದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳ=ವ.ನಸ್ಸು ೧, ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ೫, ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ೫, ಅಂತು ೧೧ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು, ವ.ಹಾಭೂತಗಳ=ಪಂಚ ಮಹಾಭೂತಗಳನ್ನು, ನಿರ್ಮಿಸಿದ=ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಮಾಯಾನಾಮಕರಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನು ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ, ಅನಂತಾಸನ, ವೈಕುಂಠವೆಂಬ ಮೂರು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಮುಕ್ತ ಜನರಿಗೆ ಸಕಲ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಕೊಡುವನು. ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪುರುಷ ರೂಪವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಮಹತ್ತತ್ವದೊಳಗಿದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗಿರುವ ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಪುರುಷರು, ಮೊದಲಾದವರನ್ನೂ ಮನಸ್ಸು, ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ೫, ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ೫. ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳು ತನ್ಮಾತ್ರಾಗುಣಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಈ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾರಾಂತರವೂ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಮೂರು ಸಲ ಮೂರು ಪುರುಷ ರೂಪಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವನು. ಮೊದಲು ಮಾಯಾನಾಮಕರಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಲ್ಲಿ ಪುರುಷನಾಮಕನಾಗಿ ವೀರ್ಯಾಧಾನಮಾಡಿದನೆಂದು ಭಾಗವತವಾಕ್ಯವಿರ.ವುದು. ಎರಡನೆಯ ಪುರುಷರೂಪವು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಶರೀರಭೂತವಾದ ಮಹತ್ತತ್ವದಲ್ಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲೂ ಇದ್ದು ಒೂಪವು. ಆ ರೂಪದಿಂದಲೇ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅನತಾರಿಕೆ.—ಮೂರನೆಯ ಪುರುಷರೂಪಿಯ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಈ ಶರೀರಗ ಪುರುಷ ತ್ರಿಗುಣದಿ
 ಶ್ರೀಸಹಿತ ತಾನಿದ್ದು ಜೀವರಿ
 ಗಾಶಲೋಭಾ ಜ್ಞಾನ ಮದಮತ್ಸರಕುಮೋಹ ಕ್ಷುಧಾ |
 ಹಾಸಹರುಷ ಸುಷುಪ್ತಿ ಸ್ವಪ್ನ ಏ
 ಪಾಸ ಜಾಗ್ರತಿ ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿ ಮೃತಿ
 ದೋಷ ಪುಣ್ಯ ಜಯಾಪಜಯ ದ್ವಂದ್ವಗಳ ಕಲ್ಪಿಸಿದ ||೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಈ ಶರೀರಗ-ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ದೇಹದೊಳಗೆ ಪ್ರತಿ

ಷ್ವನಾದ ಪುರುಷ=ಪುರುಷನಾಮಕನು, ತ್ರಿಗುಣದಿ=ಸತ್ವ ರಜಸ್ತಮೋ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀಸಹಿತ=ಶ್ರೀ, ಭೂ, ದುರ್ಗಾ, ಸಮೇತರಾಗಿದ್ದು, ಜೀವರಿಗೆ ಆಶಾ, ಲೋಭ, ಅಜ್ಞಾನ, ಮದ, ಮತ್ಸರ, ಕು-ಕುಛಿತ್ತವಾದ ಮೋಹ ಕ್ಷುಧಾ=ಹಸಿವು, ಹಾಸ-ನಗುವಿಕೆ, ಹರುಷ=ಸಂತೋಷ, ಸುಷುಪ್ತಿ-ನಿದ್ರೆ, ಸ್ವಪ್ನ, ಪಿಪಾಸ=ಬಾಯಾರಿಕೆ, ಜಾಗ್ರತೆ=ಎಚ್ಚರ, ಜನ್ಮ=ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ, ಸ್ಥಿತಿ=ರಕ್ಷಣೆ, ಮೃತಿ=ಮರಣ, ದೋಷ, ಪಾಪ, ಪುಣ್ಯ, ಜಯ, ಅಸಜಯ, ದ್ವಂದ್ವಗಳ-ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ದ್ವಂದ್ವಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದ.

ತತ್ಪರ್ಯ.—ಸರ್ವ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ದೇಹದೊಳಗೂ ಪುರುಷರೂಪದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು, ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಿಕರಾದ ಶ್ರೀದೇವಿ, ಭೂವೇವಿ, ದುರ್ಗಾದೇವಿಯರಿಂದ ಕೂಡಿ ತಾನಿದ್ದು, ಜೀವರಿಗೆ ಆಶೆ, ಲೋಭ ಮೊದಲಾದ ದ್ವಂದ್ವವಾದ ಸುಖ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವನು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರಿಗೂ ದೇಹವನ್ನು ಕೊಡಿಸಿ ಸಾಧನವಾದವರಿಗೆ ಬಂಧ ವಿಮೋಚನ ಮಾಡುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ತ್ರಿವಿಧಗುಣಮಯ ದೇಹಜೀವಕೆ
 ಕವಚದಂದದಿತೊಡಿಸಿ ಕರ್ಮ
 ಪ್ರವಹದೊಳು ಸಂಚಾರಮಾಡಿಸುತಿಪ್ಪೆ ಜೀವರನು ||
 ಕವಿಸಿ ಮಾಯಾರಮಣ ಮೋಹವ
 ಭವಕೆ ಕಾರಣನಾಗುವನು ಸಂ
 ಶ್ರವಣಮನನವ ಮಾಳ್ವರಿಗೆ ಮೋಚಕನೆನಿಸುತಿಪ್ಪೆ ||೮||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ತ್ರಿವಿಧಗುಣಮಯ = ಸಾತ್ವಿಕ. ರಾಜಸ, ತಾಮಸ ರೆಂಬ ಮೂರು ವಿಧರಾದ, ಜೀವಕೆ=ಜೀವರಿಗೆ, ದೇಹ=ದೇಹಗಳನ್ನು, ಕವಚದಂದದಿ-ಕವಚದಂತೆ, ತೊಡಿಸಿ, ಕರ್ಮಪ್ರವಹದೊಳು-ಕರ್ಮಪ್ರವಹದೊಳಗೆ, ಜೀವರನ್ನು, ಸಂಚಾರಮಾಡಿಸುತಿಪ್ಪು, ಮಾಯಾರಮಣ-ಮಾಯಾಪತಿಯಾದ ನಾಸುದೇವನು, ಮೋಹವಕವಿಸಿ=ಮೋಹದಿಂದ, ಅವರತ=ಮಾಡಿಸಿ, ಭವಕೆ = ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ, ಕಾರಣನಾಗುವನು, ಶ್ರವಣ ಮನನವ ಮಾಳ್ವರಿಗೆ, ಮೋಚಕನೆನಿಸುತಿಪ್ಪು = ಮೋಕ್ಷಪ್ರದನೆನಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಲಿಂಗದೇಹಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತರಾದ ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವಶಿಗೂ ಮೇಲೆ ಕವಚ ಹಾಕಿದಂತೆ ಸ್ಫೂಲದೇಹವನ್ನು ತೊಡಿಸಿ ಕರ್ಮ ಪ್ರವಾಹ ದೋಳಗೆ ಜೀವರನ್ನು ನಂಜಾರಮಾಡಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಮಾಯಾರಮಣ ನಾದ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನು ಮೋಹದಿಂದ ಜೀವರನ್ನು ಅಚ್ಛಾದಿಸುವನು. ಅವರಿಂದ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಜೀವರು ಕಾರಣರಾಗುವರು. ಭಗವತ್ಕಥಾಶ್ರವಣ ಮನನಾದಿಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರೀತನಾಗಿ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತರ ನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಸುವನು.

ಸಾಶನಾಹ್ಯಯ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರೊಳು
 ನಾಸನಾಗಿವನೆಂಬೆದಿಡು ನಿ
 ಶ್ವಾಸಪೂರ್ವಕ ಭಜಿಸಿ ತೋಷಿಸುಸ್ವಾವರೋತ್ತಮರ |
 ಕ್ಲೇಶನಾಶನನಾಚಲಗಳೊಳು ಪ್ರ
 ಕಾಶಿಸುತಲಿಹನಶನ ರೂಪೋ

ಪಾಸನವಮಾಳ್ವರಿಗೆ ತೋರ್ವನು ತನ್ನ ನಿಜರೂಪವ ||೯||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಸಾಶನಾಹ್ಯಯ = ಭೋಜನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಸ್ವ ಭಾವ ಉಳ್ಳವರಾದುದರಿಂದ ಸಾಶನರೆಂದು ಚಲಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಹೆಸರು. ಪರ ಮಾತ್ಮನು ಸ್ತ್ರೀಯರಗಳಲ್ಲೂ, ಪುರುಷರಗಳಲ್ಲೂ ವಾಸವಾಗಿಹನೆಂದು ತಿಳಿದು, ವಿಶ್ವಾಸಪೂರ್ವಕ ಭಜಿಸಿ, ಸ್ವಾವರ = ನಿಮಗಿಂತಲೂ ಕಮ್ಮಿಯಾದ ವರನ್ನು, ನಿಮಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರನ್ನಿ ಸಹ, ತೋಷಿಸು - ಸಂಕೋಷ ಪಡಿಸಿರಿ ! ಕ್ಲೇಶನಾಶನನ = ಕಷ್ಟ ಪರಿಹಾರಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಅಚಲಗಳೊಳು = ಪರ್ವತ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳೊಳಗೆ, ಅನಶನರೂಪ - ಆಹಾರವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ಅನಶನನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿ. ಪ್ರಕಾಶಿಸುತಲಿಹ - ಶೋಭಿಸುತ್ತಲಿರುವನು, ಉಪಾಸನಮಾಳ್ವರಿಗೆ = ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ, ಚಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಶನರೆಂತಲೂ, ಅಚಲಗಳಲ್ಲಿ ಅನಶನನೆಂಬ ರೂಪಗಳಿಂದ ಲೂ ಭಗವಂತನಿರುವನೆಂದು ಉಪಾಸನಮಾಡುವವರಿಗೆ, ತನ್ನ ನಿಜರೂಪ ವನ್ನು, ತೋರ್ವನು - ತೋರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಭೋಜನ ಪಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರು ಸಾಶನರೆಂ ತಲೂ, ಅದಿಲ್ಲದವರು ಅನಶನರೆಂತಲೂ ಕರಸಿಕೊಳ್ಳುವರು, ಚಲಪ್ರಾಣಿಗಳು

ಸಾಶನರು, ಅಚಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಅನಶನರೆಂತಲೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಚರ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರು ಉತ್ತಮರು. ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಶನನಾಮಕನಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ವಾಸಮಾಡುವ ನೆಂದು ತಿಳಿದು ಎಶ್ವಾಸಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಭಜಿಸುತ್ತಾ ತನಗಿಂತಲೂ ವಿದ್ಯಾ ಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ತನಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಸಾಶನನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು ಚಿಂತಿಸಿ ಎಲ್ಲರನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಬೇಕು. ಕಷ್ಟ ನಿವಾರಕನಾದ ಸ್ವಾಮಿಯು ಅಚಲವಾದ ಪರ್ವತ, ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನಶನನಾಮಕ ನಾಗಿರುವನೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವ ವರಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ನಿಜರೂಪವನ್ನು ತೋರುವನು.

ಅವತಾರಿಕೆ. — ಪ್ರಕಾರಾಂತರದಿಂದ ಹರಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವ ಮಾರ್ಗ ವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಕಾರಾಂತ ಚಿಂತಿಸುವದೀ
 ಪ್ರಕೃತಿಯೊಳು ವಿಶ್ವಾದಿರೂಪವ
 ಪ್ರಕಟಮಾಳ್ವೆನು ಯಥಾಮತಿಯೊಳು ಗುರು ಕೃಪಾಬಲದಿ ||
 ಮುಕುರ ನಿಗ್ಮಿತ ಸದನದೊಳು ಪೋಗಿ
 ಸ್ವಕಿಯ ರೂಪವ ಕಾಂಬತೆರದಂ
 ತಕುಟಲಾತ್ಮ ಚರಾಚರದಿ ಸರ್ವತ್ರ ತೋರುವನು ||೧೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಪ್ರಕಾರಾಂತರ=ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಚಿಂತಿಸುವದು=ಚರಾಚರಾತ್ಮಕ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬಹುದು. ಈ ಪ್ರಕೃತಿಯೊಳು, ವಿಶ್ವಾದಿ=ವಿಶ್ವ, ತೈಜಸ, ಮೊದಲಾದ ರೂಪವನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವ ರೀತಿಯನ್ನು, ಗುರುಕೃಪಾಬಲದಿ=ನಮ್ಮ ಗುರುಗಳ ಕೃಪಾಬಲದಿಂದ, ಯಥಾಮತಿಯೊಳಗೆ=ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಗೋಚರವಾದಮಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಕಟಮಾಳ್ವೆನು. ಮುಕುರನಿರ್ಮಿತಸದನದೊಳು=ಕನ್ನಡಿಯಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ, ಪೋಗಿ=ಯಾವನಾದರು ಒಬ್ಬನು ಹೋಗಲು, ಸ್ವಕಿಯರೂಪವಕಾಂಬ ತೆರದಲಿ=ತನ್ನ ಪ್ರಕಟವಿಂಚ ರೂಪವನ್ನು

ತಾನು ಕಾಣುವಂತೆ, ಅಕುಟಲಾತ್ಮಕ=ನಕ್ರ ಸ್ವಭಾವವಲ್ಲದ, ಯಜು ಸ್ವಭಾವಾತ್ಮಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಚರಾಚರಾದಿ=ಚರರಾದ ಮನುಷ್ಯಾಧಿಗಳು ಅಚರವಾದ ಪರ್ವತಾದಿಗಳು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ, ಸರ್ವತ್ರ ತೋರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಪ್ರಕಾರಾಂತರವಾಗಿಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪಗಳನ್ನು ಸರ್ವತ್ರ ಚಿಂತಿಸಬಹುದು. ಪ್ರಕೃತಿಯೊಳಗೆ ವಿಶ್ವಾದಿ ರೂಪದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕಾಣುವನು. ನಮ್ಮ ಗುರುಗಳ ಕೃಪಾಬಲದಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯೊಳಗೆ ವಿಶ್ವಾದಿ ರೂಪವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ನನಗೆ ತೋರಿದಷ್ಟು ಹೇಳುವೆನು. ರಸ ಸಂಬಂಧವಾದ ಕನ್ನಡಿಯಿಂದ ಮನೆ ಕಟ್ಟಿ ಆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವನಾದರೂ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದರೆ, ೪ ಭಾಗದಲ್ಲೂ ಕನ್ನಡಿ ಇರುವುದರಿಂದ, ಒಂದು ಕನ್ನಡಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕನ್ನಡಿಯು ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾಗಿ ೪ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಒಳ ಹೊಕ್ಕವನು, ರೂಪವು ಅನಂತವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು. ಹೋದವನು ಒಬ್ಬನೇ ಆದರೂ ಎದುರೆದುರಿಗೆ ಕನ್ನಡಿಗಳ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಿಂದ ಅನಂತ ರೂಪ ಕಾಣುವಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಚರಾಚರಾತ್ಮಕ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪ ಭೂತವಾದ ಶರೀರೋಪಾಧಿಯಿಂದ ಅನಂತಾನಂತ ರೂಪಿಯಾಗಿ ಕಾಣುವನು.

ಪರಿಚ್ಛೇದತ್ರಯ ಪ್ರಕೃತಿಯೊಳ

ಗಿರುತಿಹನು ವಿಶ್ವಾದಿ ರೂಪವ

ಧರಿಸುತ್ತಾದಿ ತ್ರಿರೂಪವ ಈಷಣತ್ರಯದಿ ||

ಸುರುಚಿ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪದಿ

ತುರ್ಮನುಕ ವಾಸುದೇವನ

ಸ್ಥರಿಸು ಮುಕ್ತಿಪ್ರದಾಯಕನೀತನಹುದೆಂದು

||೧೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಪರಿಚ್ಛೇದತ್ರಯ ಪ್ರಕೃತಿಯೊಳಗೆ = ಸತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದ, ರಜೋಪರಿಚ್ಛೇದ, ತಮಃಪರಿಚ್ಛೇದವೆಂಬ ಮೂರು ಪರಿಚ್ಛೇದ ಉಳ್ಳ ಪ್ರಕೃತಿಯೊಳಗೆ, ವಿಶ್ವಾದಿರೂಪವ=ಒಕ್ಕು, ತೈಜಸ, ಪ್ರಾಣ್ಣ ಎಂಬ ಮೂರು ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಾ ಇರುತಿಹನು, ಈಷಣತ್ರಯದಿ=ದಾರೇಷಣ, ಪುತ್ರೇಷಣ, ವಿತ್ತೇಷಣವೆಂಬ ಈಷಣತ್ರಯದಲ್ಲಿ, ಆತ್ಮಾದಿತ್ರಿರೂಪವ=ಆತ್ಮ

ಅಂತರಾತ್ಮ, ಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬ ಮೂರು ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಇರುತ್ತಿಹೆನು ಸುರುಚಿ=ವಿಶೇಷವಾದ ಕಾಂತಿ ಸಂಪನ್ನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಜ್ಞಾನಾತ್ಮ ಸ್ವ ರೂಪನಾಗಿ, ತುರ್ಯನಾಮಕನಾಗಿಯೂ, ವಾಸುದೇವನಾಮಕನಾಗಿಯೂ, ಇದ್ದು, ಈತನು, ಈ ಪರಮಾತ್ಮನೇ, ಮುಕ್ತಿಸುಖಪ್ರದಾಯಕನೆಂದು-ಮುಕ್ತಿ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವವನೆಂದು, ಸ್ಮರಿಸು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಪ್ರಕೃತಿಯು ಮೂರು ಪರಿಚ್ಛೇದ ಸ್ವರೂಪಳು, ಸತ್ತ್ವ ಪರಿಚ್ಛೇದ, ರಜಃಪರಿಚ್ಛೇದ, ತಮಃಪರಿಚ್ಛೇದವೆಂದು ಈ ಮೂರರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವ ತೈಜಸ, ಪ್ರಾಜ್ಞ ಎಂಬ ಮೂರು ರೂಪಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ವಾಸ ಮಾಡುವನು. ದಾರ್ಶನಿಕ, ಪುತ್ರೇಷಣ, ವಿತ್ತೇಷಣವೆಂಬ ಈಷಣತ್ರಯ ದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ, ಅಂತರಾತ್ಮ, ಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬ ರೂಪತ್ರಯಗಳಿಂದ ವಾಸ ಮಾಡುವನು. ಜ್ಞಾನಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪನು ತುರ್ಯ, ವಾಸುದೇವ ಎಂಬ ರೂಪ ಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನಿತ್ತು ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವನೆಂದು ಸ್ಮರಿಸತಕ್ಕದ್ದು.

ಕಮಲಸಂಭವ ಜನಕ ಜಡ ಜಂ
 ಗಮರೋಳಗೆ ನೆಲಸಿದ್ದು ಕ್ರಮ ವೃ
 ತ್ತಮದಿ ಕರ್ಮಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುತಿಪ್ಪ ಬೇಸರದೇ ||
 ಕ್ಷಮಕ್ಷಾಮ ಸಮಿಹನಾಹ್ವಯ
 ಸುಮನಸಾಸುರರೋಳಿತಲಹಂ
 ಮಮ ನಮಮ ಎಂದೀವುಪಾಸನೆಗೈವ ಪ್ರಾಂತದಲಿ ||೧೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಕಮಲಸಂಭವಜನಕ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ತಂದೆಯಾದ ಶ್ರೀ ವಾಸುದೇವನು, ಜಡಜಂಗಳಮರೋಳಗೆ=ಜಡಜೀವರಲ್ಲೂ, ತ್ರಿವಿಧರಾದ ಚೇ ತನರಲ್ಲೂ, ನೆಲಸಿದ್ದು-ವಾಸವಾಗಿದ್ದು, ಕ್ರಮ=ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೃತ್ಯ, ಪುಣ್ಯ; ವೃತ್ತಮದಿ=ಅದರ ವಿರುದ್ಧ ಪಾಪ; ಇಂತಹಾ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಬೇಸರದೇ ಮಾಡಿ ಅವರಿಂದಲೂ ಮಾಡಿಸುತಲಿಪ್ಪನು. ಕ್ಷಮ-ಸಹನಶೀಲನಾದುದರಿಂದ ಕ್ಷಮನೆಂತಲೂ, ಕ್ಷಾಮ=ಪ್ರಳಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪ ಉಳ್ಳವರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಉದರ ದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಕ್ಷಾಮನೆಂತಲೂ, ಸಮಿಹನ=ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇಚ್ಛಿಸುವುದರಿಂದ ಸಮಿಹನ

ನೆಂತಲೂ ಹೆಸರು, ಈ ನಾಮಗಳಿಂದ, ಸುಮನಸಾಸುರರೊಳಿರುತಲಿ=ದೇವತೆಗಳು, ದೈತ್ಯರು, ಸಾಹಚರ್ಯರಾದುದರಿಂದ ಮಧ್ಯಮರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಿಗಳೆಂದರ್ಥ. ಈ ಮೂವರಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತ, ಅಹಂ=ನಾನೇ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ದೈತ್ಯರಲ್ಲೂ, ಮಮ = ನನ್ನ ಹೆಂಡರು, ಮಕ್ಕಳು ನನ್ನವರೆಂಬುವ ಮಮತೆಯಿಂದ (ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ) ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಿಗಳಲ್ಲೂ, ನಮಮ=ಸಕಲವೂ ಪರಮಾತ್ಮನದು, ನನ್ನದೇನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಾತ್ವಿಕರಾದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲೂ, ಪ್ರಾಂತದಲಿ=ಕಡೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಈ ಉಪಾಸನೆಗೈವ=ಮಾಡಿಮಾಡಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನು ತ್ರಿವಿಧ ರಾಶಿಗಳಲ್ಲೂ ಇದ್ದು ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಮಾಡಿಸುವನು. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷಮೆ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ, ದೈತ್ಯರಲ್ಲಿ ಕ್ಷಾಮನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ, ಮಧ್ಯಮ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಸಮಿಹನನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ, ಇದ್ದು ದೈತ್ಯರಲ್ಲಿ ನಾನೇ ಈಶ್ವರನು, ನಾನೇ ಭೋಗಿಯೂ, ಎಂದು ಅಸದುಪಾಸನೆಯನ್ನು ಸಾಧನ ಪೂರ್ತಿಯಾಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿ ಅವರಿಂದಲೂ ಮಾಡಿಸುವನು. ರಾಜಸಜೀವರಲ್ಲಿದ್ದು ತನ್ನ ಹೆಂಡರು ಮಕ್ಕಳೆಂಬ ಮಮತೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಹೆಂಡರು ಮಕ್ಕಳು ಮೊಡಲಾದವರ ಕ್ಷೇಮಕ್ಕಾಗಿ ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುವನು. ಸಾತ್ವಿಕರಾದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಸಕಲವೂ ಪರಮಾತ್ಮನದು. ಅವನು ಸ್ವತಂತ್ರನು, ನಾನು ಪರತಂತ್ರನೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುವನು. ಕಡೆಗೆ ಆ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇದರಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರದಿಂದ ಒಂದು ತೃಣ ಜಲನ ಶಕ್ತಿಯೂ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೊಟ್ಟ ಹೊರತು ಉಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ದೃಢವಾಗಿ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

ಈ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತು ಈಶಾ
ವಾಸ್ಯವೆನಿಸಿದು ಕಾರ್ಯರೂಪವು
ನಾಶವಾದುದು ನಿತ್ಯವೇಸರಿ ಕಾರಣಪ್ರಕೃತೀ |
ಶ್ರೀತಗೆ ಜಡಪ್ರತಿಮ ಎನಿಪುದು
ಮಾಸದೊಮ್ಮೆಗು ಸನ್ನಿಧಾನವು
ವಾಸನಾಗಿಹ ನಿತ್ಯಶಾಲಿಗ್ರಾಮದೋಸಾದಿ

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಈ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತು, ಈಶಾವಾಸ್ಯನೆನಿವುದು=ಪರಮಾತ್ಮನ ಆ ವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗಿರುವುದು, ಕಾರ್ಯರೂಪವು=ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ಈ ಜಗತ್ತು, ನಾಶವಾದರು=ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಶಹೊಂದಿದರೂ, ಕಾರಣಪ್ರಕೃತಿ=ಪ್ರಪಂಚಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣಭೂತಳಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯು, ನಿತ್ಯವೇ ಸರಿ. ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ಪ್ರಪಂಚವು, ಶ್ರೀಶಗೆ=ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಗೆ ಜಡಪ್ರತಿಮೆ ಎನಿವುದು. ಸನ್ನಿಧಾನವು, ನೂಸದೊಮ್ಮೆಗು=ಎಂದಿಗೂ ಕಮ್ಮಿಯಾಗದು (ನಾಶವಾಗದು) ಸಾಲಿಗ್ರಾಮದೋಪಾದಿ, ನಿತ್ಯವಾಸವಾಗಿಹ-ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—“ ಈಶಾವಾಸ್ಯವಿದಂ ಸರ್ವಂ ” ಎಂಬ ಈಶಾವಾಸ್ಯೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಆವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗಿರುವುದು. ಘಟಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಮೃತ್ತಿಕೆ, ಕಾರ್ಯರೂಪವು ಘಟವು. ಘಟನಾಶವಾದರೂ ಕಾರಣರೂಪವಾದ ಮೃತ್ತಿಕೆಯು ನಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಘಟಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುವುದು. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಚೇತನಪ್ರಕೃತಿಯು ಚೇತನಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣಳು, ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯು ಜಡಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣರೂಪವು. ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ಜಗತ್ತು ನಾಶವಾದರೂ ಕಾರಣರೂಪ ಪ್ರಕೃತಿ ನಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುವುದು. ಜಡಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದುದು ಪ್ರಪಂಚವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಜಡರೂಪವಾದ ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲವೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಜಡಪ್ರತಿಮೆ ಎನಿಸುವುದು. ಚೇತನರೆಲ್ಲರೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಚೇತನಪ್ರತಿಮೆ ಎಂದು ಹಿಂದಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುವರು. ಕಾರ್ಯರೂಪ ಪ್ರಪಂಚವಿರುವವರೆಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸನ್ನಿಧಾನವಿದ್ದೇ ಇರುವುದು. ಪ್ರಳಯದಲ್ಲೂ ಸಹ ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿರುವನು. ಸಾಲಿಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಸನ್ನಿಧಾನವಿದ್ದೇ ಇರುವದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲೂ ನಿತ್ಯಸನ್ನಿಧಾನವು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು.

ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯ ರೂಪಾ
 ನೇಕ ಜೀವರೂಳಗಿದ್ದು ತಾ ಪ್ರ
 ತ್ಯೇಕ ಕರ್ಮಮಾಡಿ ಮೋಹಿಸುತಿಪ್ಪೆ ತಿಳಿಸದಲೆ ||
 ಮೂಕಚಿಠಿರಾಂದಾದಿ ನಾಮಕ
 ನೀಕಳೇವರದೊಳಗೆ ಕರೆಸುವ
 ಮಾ ಕಳತ್ರನ ಲೌಕಿಕ ಮಹಾಮಹಿಮೆಗೆನೆಂಬಿ ||೧೪||

ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನದೆಂಬ ಅಭಿಮಾನನಾಡದೆ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತನಾದ ಸರ್ವನಾಮಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪೂಜಿಸು.

ಶ್ರೀತರುಣವಲ್ಲಭಗೆ ಜೀವರು
 ಚೇತನ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಓತ
 ಪ್ರೋತನಾಗಿದ್ದೆಲ್ಲರೊಳು ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡುತಿಹ ||
 ಹೋತ ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳೊಳು ಸಂ
 ಪ್ರೀತಿಯಿಂದುಂಡುಣಿಸಿ ವಿಷಯದಿ
 ವಾರ್ತದೇಶಗದೀಪದಂದದಲಿಪ್ಪ ನಿರ್ಭಯದಿ ||೧೭||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಶ್ರೀತರುಣವಲ್ಲಭಗೆ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ, ಜೀವರು, ಚೇತನಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಎಲ್ಲರೊಳು ಓತಪ್ರೋತನಾಗಿದ್ದು=ವಸ್ತುವಲ್ಲಿ ದಾರವು ಹೇಗೆ ಅಡ್ಡವಾಗಿಯೂ, ಉದ್ದವಾಗಿಯೂ, ಶೇರಿಕೊಂಡಿರುವದೋ ಹಾಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಶೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದು, ವ್ಯಾಪಾರ=ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡು ತಿಹನು, ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳೊಳು, ಹೋತ=ಹೋತನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಇದ್ದು ಸಂಪ್ರೀತಿಯಿಂದ, ವಿಷಯ=ವಿಷಯಭೋಗಗಳನ್ನು, ಉಂಡು=ಉ ಣಿಸಿ, ನಿರ್ವಾರ್ತದೇಶಗ=ಹೆಚ್ಚು ಗಾಳಿಯಿಲ್ಲದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ, ದೀಪದಂ ದದಲಿ=ನಿರ್ಭಯದಿ=ನಿರ್ಭಯದಿಂದ, ಇಪ್ಪ=ಇರುತ್ತಿರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಜೀವರೆಲ್ಲರೂ ಚೇತನಪ್ರತಿಮೆಗಳೆನಿಸುವರು. ದಾರಗಳಿಂದ ನೇಯ್ದ ವಸ್ತುವಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ದಾರವು ಅಡ್ಡವಾಗೂ ಉದ್ದವಾಗಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ದಾರವಾಗಿ ಕಾಣದೇ ವಸ್ತುವಾಗಿ ಕಾಣುವದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲೂ ಅಡ್ಡವಾಗಿಯೂ, ಉದ್ದವಾಗಿಯೂ ಶೇರಿಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣಿಗಳಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು. ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲೂ ಹೋತನಾಮಕನಾಗಿದ್ದು ವಿಷಯಸುಖವನ್ನು ತಾನುಂಡು ಅವರಿಗೂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದುಣಿಸಿ, ಹೆಚ್ಚಾದ ಗಾಳಿ ಇಲ್ಲದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ದೀಪಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಆರಿಹೋಗುವ ಭಯವಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ಸರ್ವತ್ರದಲ್ಲೂ ನಿರ್ಭೀತನಾಗಿ ವಾಸಮಾಡುವನು.

ಭೂತಸೋಕಿದ ಮಾನವನು ಬಹು
 ಮಾತನಾಡುವತೆರದಿ ಮಹದ
 ದ್ವ್ಯೂತ ವಿಷ್ವಾಸ್ವವೇಶದಿಂದಲಿ ವರ್ತಿವುದು ಜಗವು |
 ಕೈತವೋಕ್ತಿಗಳಲ್ಲ ಶೇಷ ಫ
 ಣಾತಪತ್ರಗೆ ಜೀವಪಂಚಕ
 ವ್ರಾತವಂದಿಗು ಭಿನ್ನಪಾಧಾಹ್ವಯದಿ ಕರೆಸುವದು ||೧೮||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಭೂತಸೋಕಿದಮಾನವನು=ಭೂತಪಿಶಾಚ ನೋದಲಾ ದವುಗಳಿಂದ ಹಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ ಮನುಷ್ಯನು, ಬಹುಮಾತನಾಡುವತೆರದಿ, ಮಹದದ್ವ್ಯೂತವಿಷ್ವಾಸ್ವವೇಶದಿಂದಲಿ=ಮಹ ಭೂತನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಆವೇಶ ದಿಂದ, ಜಗವು, ವರ್ತಿವುದು-ವರ್ತಿಸುವುದು, ಕೈತವೋಕ್ತಿಗಳಲ್ಲ=ಈ ವಾಕ್ಯಗಳು ಕಪಟವಾದ ಮಾತಲ್ಲ (ಸುಳ್ಳು ಮಾತಲ್ಲ,) ಶೇಷಫಣಾತಪತ್ರಗೆ= ಶೇಷದೇವರ ಹೆಚ್ಚಿಗಳೆಂಬುವ ಕೊಡೆಯಂತೆ ಶೋಭಿಸುವೆಂದರ್ಥ. ಇಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಜೀವಪಂಚಕವ್ರಾತ-ದೇವತೆಗಳು, ಗಂಧರ್ವರು, ಪಿತೃ ಗಳು, ಮನುಷ್ಯರು, ಅಸುರರೆಂಬ ಭೇದವುಳ್ಳ ಐ ಸಮೂಹವು, ಎಂದಿಗೂ ಭಿನ್ನಪಾದಾಹ್ವಯದಿ=ಭಿನ್ನಾಂಶರೆಂದು ಕರೆಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಪಿಶಾಚಗ್ರಸ್ತನಾದ ಮನುಷ್ಯನು ಅತಿ ಮಾತುಗಳನ್ನಾ ಡುವಂತೆ, ಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬ ಮಹಾಭೂತಗ್ರಸ್ತನಾದ ಈ ಜಗತ್ತು ಅಂದರೆ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರ ಅದ್ಭುತವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು. ಈ ಮಾತು ಸುಳ್ಳಲ್ಲ. ಶೇಷದೇವರ ಹೆಚ್ಚೆಯನ್ನೇ ಕೊಡೆ ಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಜೀವಪಂಚಕವ್ರಾತವು ಯಾ ವಾಗಲೂ ಭಿನ್ನಪಾದವೆಂದು ಕರೆಸುವದು. ಜೀವಪಂಚಕವು ಯಾವುದೆಂದರೆ ಭಾಗವತ ದಶಮಸ್ಕಂಧದ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ೪೨ನೆಯ ಶ್ಲೋಕ ದಲ್ಲಿ “ ಆತ್ಮಪಂಚಸು ” ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭ ದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಪಂಚಸು=ದೇವ, ಗಂಧರ್ವ, ಪಿತೃ, ಮನುಷ್ಯ, “ ಅಸುರಭೇ ಧೇನ ಪಂಚಾನಾಂ ಆತ್ಮಾನಾಂ ಮಧ್ಯೆ ” ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಭಿನ್ನಪಾದವೆಂದರೆ.—“ ಪಾ ದೋಸ್ಯ ವಿಶ್ವಾಭೂತಾನಿ ” ಎಂದು ತೃತೀಯೂ, ಭಾಗವತ ದ್ವಿತೀಯ

ಸ್ಯಂಧ ಓನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪಾದೋಕ್ತ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ಪುಂಸಃ ಸ್ಥಿತಿ ವಿದೋವಿದುಃ || ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ, ಸರ್ವಭೂತಾನಿ= ಸರ್ವ ಜೀವಾಃ ಅಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಪಾದಃ ಭಿನ್ನಾಂತಃ ಇತಿ ಸ್ಥಿತಿವಿದುಃ ವಿದುಃ ಎಂದು ಮಾಡಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ಸರ್ವಜೀವಿಗಳೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಭಿನ್ನಾಂತರೆಂದ ಥವಾಯಿತು. ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಲ್ಲೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ದಿವಿಯೊಳಿಪ್ಪವು ಮೂರುಪಾದಗ
 ಳವನಿಯೊಳಿಹದೊಂದು ಈ ವಿಧ
 ಕವಿಭಿರೀಡಿತ ಕರೆಸುವ ಚತುಷ್ಟಾತು ತಾನೆಂದು ||
 ಇವನಪಾದ ಚತುಷ್ಟಯಗಳನು
 ಭವಕೆತಂದು ನಿರಂತರದಿ ವು
 ಧ್ವನನ ಸಖ ಸರ್ವಾಂತರಾತ್ಮಕನೆಂದು ಸ್ಮರಿಸುತಿರು ||೧೯||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಮೂರುಪಾದಗಳು—ಅನಂತಾಸನ, ನೈಕುಂಠ, ನಾರಾ ಯಣವೆಂಬ ಮೂರು ಸ್ವರೂಪಾಂತಗಳು, ದಿವಿಯೊಳಿಪ್ಪವು=ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕ್ಕೆ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿರುವುವು. ಅವನಿಯೊಳಿಹದೊಂದು = ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಭಿನ್ನಾಂತರೆಂ ಬುವುದೊಂದು ಪಾದವು, ಈವಿಧಕವಿಭಿರೀಡಿತ-ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ಸ್ತುತ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಚತುಷ್ಟಾತು ತಾನೆಂದು-೪ ವಿಧವಾದ ಅಂಶಗಳುಳ್ಳವನೆಂದು ಕರೆಸುವನು. ಇವನ ಪಾದಚತುಷ್ಟಯಗಳ-ಈ ಪರಮಾತ್ಮನ ೪ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ತಂದು, ನಿರಂತರದಿ, ಉದ್ಧವನಸಖ=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸರ್ವಾಂತರಾತ್ಮಕನೆಂದು ಸ್ಮರಿಸುತಿರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಹಿಂದಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲೂ, ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲೂ ಹೇಳಿದ ಪಾದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಂಶವೆಂದರ್ಥ. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ೪ ಪಾದಗಳು ಅಂದರೆ, ೪ ಅಂಶಗಳೆಂದರ್ಥ. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವದೊಂದಂಶ, ಅದನ್ನು ಭಿನ್ನಾಂತರೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು. ಉಳಿದ ಮೂರು ಪಾದಗಳು “ಕ್ರಿಸಾದ ಸ್ಯಮೃತಂದಿವಿಃ” ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುವುದು. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಭಾಗವತ ದ್ವಿತೀಯಾಸ್ಕಂಧ ಓನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ಪಾದಾಸ್ತಯೋ ಬಹಿಸ್ತ್ವಾ ಸನ್ನಪ್ರಜಾನಾಂಯ ಆಶ್ರಯಾಃ ||” ಮೂರು ಪಾದಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕ್ಕೆ

ಹೊರಗೆ ಇರುವವು- ಆ ಪಾದಗಳೇ ಅಪ್ರಜರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯಭೂತವಾದವು. ಆ ಪಾದಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ.—ಆ ಶ್ಲೋಕದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ, ಅನಂತಾಸನ ವೈಕುಂಠ ನಾರಾಯಣಾಃ ಏಷು ಲೋಕೇಷು ವಸಂತೀತಿ ಭಾವಃ || ಮತ್ತು ತಾತ್ಪರ್ಯ ವಾಕ್ಯ.—“ ಅನಂತಾಸನ ವೈಕುಂಠ ನಾರಾಯಣ ಪುರಾಣಿತು ” ಎಂಬೀ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಅನಂತಾಸನದಲ್ಲಿರುವ ಶೇಷಪದ್ಯಂಕಶಾಯಿಯಾದ ಪದ್ಮನಾಭರೂಪ ಒಂದು, ವೈಕುಂಠಲೋಕ ದಲ್ಲಿರುವ ವಾಸ.ದೇವರೂಪ ಒಂದು. ಸೃಷ್ಟ್ಯಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನಾರಾಯಣರೂಪ ಒಂದು. “ ಆಪೋನಾರಾ ಇತಿಪ್ರೋಕ್ತಃ ಆಪೋಲೈ ಸರಸೂನಃ || ಅಯನಂತಸ್ಯತಾಃ ಪೂರ್ವಂತೇನ ನಾರಾಯಣಃಸ್ಮೃತಃ ” ಎಂಬ ಭಾಗವತ ವಾಕ್ಯಾನುಸಾರ ವಾಗಿ ಉದಕಕ್ಕೆ ನಾರ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಅವನಿಗೆ ಆಶ್ರಯಭೂತನಾದುದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನೆಂದು ಹೆಸರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಉದಕಾಶ್ರಯನಾದ ನಾರಾಯಣರೂಪ ಒಂದು. ಅಂತು ಇವು ಮೂರು ಪಾದಗಳು ಅಂದರೆ ಮೂರು ಸ್ವರೂಪಾಂಶಗಳೆಂದರ್ಥ. ಇಂತಹ ೪ ಅಂಶಗಳನ್ನವನು ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ತಿಳಿದು ನಿಮ್ಮ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ತಂದು ಕೊಂಡು ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಸರ್ವಾಂತರಾತ್ಮಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಬೇ ಕೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ವಂಶಜಾಗಲು ಬೆಳೆಯೆ ಕಂಡು ನ
 ರಾಂಸದಲಿ ಶೋಭಿಪದು ಜಾಗದ
 ವಂಶಪಾಶದಿ ಕಟ್ಟಿ ಖರುವಡೊಂಬ ಮಸ್ತಕಕೆ |
 ಕಂಸಮರ್ಧನ ದಾಸರಿಗೆ ನಿ
 ಸ್ವಂಶಯದಿ ಯೆರಗದಲೆ ನಾವಿ
 ದ್ವಾಂಸನೆಂದಹಂಕರಿಸೆ ಭವಗುಣದಿ ಬಂಧಿಸುವ ||೨೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ—ವಂಶ=ದಪ್ಪವಾದ ಬಿದರು, ಬಾಗಲು=ಬೊಗ್ಗಿರಲು, ಬೆಳೆಯುವದುಕಂಡು-ಅದು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದೆಂದು ಕಂಡು ಬಂದುದರಿಂದ, ನರಾಂಸದಲಿ=ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಮನುಷ್ಯರ ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಲೇರಿ, ಶೋಭಿಪುದು, ಬಾಗದವಂಶ=ಬೊಗ್ಗದ ದಪ್ಪ ಬಿದರನ್ನು ಕಟ್ಟಿ-

೪ ಪಾಶ್ವಗಳಲ್ಲೂ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟಿ ಕದಲದಂತೆ ಮಾಡಿ, ಡೊಂಬನು, ಮುಸ್ತಕಕ್ಕೆ=ತಲೆಯಮೇಲೆ (ಬಿದರಿನ ಅಗ್ರಭಾಗಕ್ಕೆ) ಏರುವನು. ಇದರಂತೆ, ಕಂಸಮರ್ದನ=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ, ದಾಸರಿಗೆ=ಆತನ ದಾಸರಾದ ಭಕ್ತ ಜನರಿಗೆ ನಿಸ್ಸಂಶಯದಿ, ಎರಗದೆ=ನಮಸ್ಕರಿಸದೆ, ನಾನು ವಿದ್ವಾಂಸನೆಂದಹಂಕರಿಗೆ=ಅಹಂಕಾರಪಡಲು, ಭವಗುಣದಿಂದ=ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಪಾಶದಿಂದ, ಬಂಧಿಸುವ=ಕಟ್ಟುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ದಪ್ಪನಾದ ಬಿದುರು ಬೆಳೆಯುವಾಗಲೆ ಬೊಗ್ಗಿ ಬೆಳೆದರೆ ಅದನ್ನು ತಂದು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಮೇಲುಭಾಗಕ್ಕೆ ಶೇರಿಸಿ ಅದನ್ನು ಮನುಷ್ಯರು ತಮ್ಮ ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೋಗುವರು. ಹಾಗೆ ಬೊಗ್ಗದೇ ನೆಟ್ಟಿಗೆ ನಿಂತಿರುವ ಬಿದುರನ್ನು ಡೊಂಬರನು ತಂದು ಗಡೆಕಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ೪ ಪಾಶ್ವಗಳಲ್ಲೂ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಬೊಗ್ಗದಂತೆ ಕಟ್ಟಿ ಆ ಬಿದರಿನ ತಲೆಗೆ ಮೇಲಿರುವರು. ಇದರಂತೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಭಕ್ತರಿಗೆ, ಶಿರಬೊಗ್ಗಿಸಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡದವನನ್ನು ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದೆ ಸಂಸಾರಪಾಶದಿಂದ ಕಟ್ಟುವನು. ತಲೆ ಬಾಗಿದವರನ್ನು ದ್ಧರಿಸುವನೆಂಬ ಭಾವ.

ಅನತಾರಿಕೆ.—ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧಿಷ್ಠಾನಭೂತವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಜ್ಯೋತಿರೂಪಗೆ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಸಾಂ
ಕೇತಿಕಾರೋಪಿತ ಸುಪೌರುಷ
ಧಾತು ಸಪ್ತ ಕಥೈರ್ಯಶೌರ್ಯೋದಾರ್ಯಚಾತುರ್ಯ ||
ಮಾತುಮಾನ ಮುಕತ್ಯ ಸಹನ ಸು
ನೀತಿ ನಿರ್ಮಲ ದೇಶಬ್ರಾಹ್ಮಣ
ಭೂತಪಂಚಕ ಬುದ್ಧಿಮೊದಲಾದಿಂದ್ರಿಯಸ್ಥಾನ ||೨೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಜ್ಯೋತಿರೂಪಗೆ=ಸ್ವತಃ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಪ್ರತಿಮೆಗಳು=ಜಡರೂಪವಾದ ಶಿಲಾಪ್ರತಿಮೆಗಳು, ಪಂಚಲೋಹಗಳು=ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಂಕೇತಿಕವು, ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿನಾಮಗಳು, ಅರೋಪಿತ = ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ಮರಣೆಯ ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕಾಗಿ ಅರೋಪಿತವಾಗಿರುವ

ವದು. ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೂ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ವಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು- ಅವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪ್ರತಿಮೆಗಳೆಂತ ತಿಳಿಯಬೇಕು- ಅವುಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ,—ಸುಪೌರುಷ-ಪುರುಷ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ, ಧಾತು ಸಪ್ತಕ-ತ್ವಕ್ ಚರ್ಮ ಮೊದಲಾದ ೭ ಧಾತುಗಳು, ಧೈರ್ಯ, ಶೌರ್ಯ, ಔದಾರ್ಯ-ಧಾತೃತ್ವ, ಚಾತುರ್ಯ-ಬುದ್ಧಿ ಕುಶಲತೆ, ಮಾತು-ಭಗವತ್ಸಂಬಂಧವಾದ ಸತ್ಯವಾದ ಮಾತುಗಳು, ಮಾನ-ಗೌರವಸ್ಥಾನ, ಮಹತ್ವ-ಪೂಜ್ಯತೆ, ಸಹನ-ಕ್ಷಮೆ, ಉತ್ತಮವಾದ ನೀತಿ ನಿರ್ಮಲದೇಶ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಭೂತಪಂಚಕ-ಪೃಥಿವ್ಯಾಧಿ ಪಂಚ ಭೂತಗಳು, ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ, ಸ್ಥಾನ-ಪರಮಾತ್ಮನ ಆವಾಸಸ್ಥಾನವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ಲೋಕದಲ್ಲಿ-ತಾಮ್ರ, ಹಿತ್ತಾಳೆ, ಬೆಳ್ಳಿ, ಭಂಗಾರಗಳಿಂದ ಮನುಷ್ಯಾಕಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಅದಕ್ಕೆ ರಾಮ ಕೃಷ್ಣನೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟು ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು. ತೇಜೋಮಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೆ ಈ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಜಡನಲ್ಲ. ನಮಗೆ ಧ್ಯಾನ ಗೋಚರಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕಾಗುವದು ಅದರ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಂಕೇತಿಕವಾದ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ನಾಮಗಳನ್ನು ಆರೋಪಿಸುವರು. ಆದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧಿಷ್ಠಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದರೆ ಪ್ರತಿಮೆಯೇ ದೇವರೆಂದು ತಿಳಿದ. ಅನ್ಯತ್ರ ಇರುವ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನರಿಯದೆ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ, ಪ್ರತಿಮೆಗಳ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಆ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಧಾತುಸಪ್ತಕ ಧೈರ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳೆಲ್ಲೂ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಧೈರ್ಯಾದಿಗಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರವಲ್ಲ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ರೂಪ ಚಿಂತನೆ ಹೇಗೆಂದರೆ,—ಧೈರ್ಯಾದಿಗಳುಳ್ಳ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಧೈರ್ಯರೂಪಿಯಾಗಿದ್ದು ಇವನು ಧೈರ್ಯವಂತನು! ಇವನು ಶೌರ್ಯವಂತನು ಎಂಬ ಹೆಸರು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಪಡೆಯುವನೆಂದು ತಿಳಿದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಜೀವರಾಶಿಯೊಳಮೃತ ಶಾಶ್ವತ
 ಸ್ಥಾವರಗಳೊಳು ಸ್ಥಾಣುನಾಮಕ
 ನಾವಕಾಲದಲಿಪ್ಪನಜಿತಾನಂತನೆಂದೆನಿಸಿ ||
 ಗೋವಿದಾಂಪತಿ ಗಾಯನಪ್ರಿಯ
 ಸಾವಯವ ಸಹಸ್ರನಾಮ ಪ
 ರಾವರೇಶ ಪವಿತ್ರಕರ್ಮ ವಿಪಶ್ಚಿತ ಸುಧಾಮ

||೨೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ—ಗೋವಿದಾಂಪತಿವೇದ ವೇದಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ನಿಸ್ಸಂಶಯವಾದ ಅರ್ಥ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ, ಗಾಯನ ಪ್ರಿಯ—ಸಾಮಗಾನ ಮತ್ತು ತೋಡಿ ಭೈರವಿ ಮುಂತಾದ ರಾಗ ಜ್ಞಾನ ದಿಂದ ಸುಸ್ವರದಿಂದ ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಗಾನ ಮಾಡಿದರೆ ಬಹಳ ಪ್ರೀತನಾಗುವ, ಸಾವಯವ—ಆನಂದಮಯವಾದ ಕರಚರಣಾದಿ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದ, ಸಹಸ್ರನಾಮ—ಸಹಸ್ರ ನಾಮಗಳಿಂದ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ, ಪರಾವರೇಶ—ಉತ್ತಮರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು, ಅಮರರಾದ ತೃಣಾಂತ ಜೀವರು, ಇವರಿಗೆ ಈಶ್ವರನಾದ, ಪವಿತ್ರಕರ್ಮ—ಮಂಗಳಕರವಾದ ಕರ್ಮಗಳು ಉಳ್ಳ, ವಿಪಶ್ಚಿತ—ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ, ಸುಧಾಮ—ಉತ್ತಮವಾದ ವಾಸಯೋಗ್ಯ ಸ್ಥಾನನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಜೀವರಾಶಿಯೊಳು, ಅಮೃತ—ಮರಣರಹಿತನಾದುದರಿಂದ ಅನೃತನಾಮಕನಾಗಿಯೂ, ಶಾಶ್ವತ—ಶಶ್ವದೇಕಪ್ರಕಾರ ನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಶ್ವತನೆಂತಲೂ, ಸ್ಥಾವರಗಳೊಳು, ಸ್ಥಾಣುನಾಮಕನು—ಸ್ಥಾಣು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ, ಅಜಿತಾನಂತನೆಂದೆನಿಸಿ—ಅಜಿತನೆಂತಲೂ, ಅನಂತನೆಂತಲೂ ಅನಿಸಿಕೊಂಡು ಅವಕಾಲದಲಿ—ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ ಇವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ಯಾವಾಗಲೂ, ಯಾರಿಂದಲೂ ಸೋಲದವನಾದುದರಿಂದ ಅಜಿತನೆಂದು ಹೆಸರು. ಜೀವರಾಶಿಯೊಳಗೆ ಅಮೃತನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಇರುವನು- ಸ್ಥಾವರಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಣುನಾಮಕನಾಗಿ ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಇರುವನು. ಮಿಕ್ಕ ಪದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವು ಪದ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿವರ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಮಾಧವನ ಪೂಜಾರ್ಥವಾಗಿ ನಿ
 ಷೇಧಕರವ ಮಾಡಿಧನ ಸಂ
 ಪಾದಿಸಲು ಸತ್ಪುಣ್ಯ ಕರ್ಮಗಳೆನಿಸಿಕೊಳುತಿಹವು ||
 ಸ್ತೋತ್ರದಂಭರಣಾರ್ಥ ನಿತ್ಯದಿ
 ಸಾಧುಕರ್ಮ ಮಾಡಿದರು ಸರಿ
 ಯೈದುಧನು ದೇಹಾಂತರವ ಸಂದೇಹವಿಂತಿಲ್ಲ

||೨೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ—ಮಾಧವನ ಪೂಜಾರ್ಥವಾಗಿ, ನಿಷೇಧಕರ್ಮವ ಮಾಡಿ, ಧನ ಸಂಪಾದಿಸಲು, ಸತ್ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವು. ಸ್ವೋದರಂಭರ ಕಾರ್ಥ—ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ತುಂಬಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ತನ್ನ ದೇಹ ಪೋಷಣಕ್ಕಾಗಿ) ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ, ಸಾಧುಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಸರಿ, ದೇಹಾಂತರವ—ಮತ್ತೂ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಗಳನ್ನು, ಯೈದುವನು—ಸಂದೇಹವಿನ್ಮಿ ತಿಲ್ಲ—ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ಭಗವತ್ತೀತಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ದೇವಾಲಯ, ಉದ್ಯಾನವನ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವ ಉದ್ದೇಶ ಮಾಡಿ ಯಾಚನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ಧನ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಿ ಅ ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಭಗವತ್ತೀತಿಗಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ ಅವು ಸತ್ಕಾರ್ಯವೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವು. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ದೇಹ ಪೋಷಣೆ ನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಭೋಜನಾದಿ ನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಹೊರಗೆ ತೋರಿಸಿ ಹಣ ಸಂಪಾದನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸಂತರ್ಪಣೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ, ಪಾಪ ಕರ್ಮದ ಫಲವಾದ ಮತ್ತೂ ಜನ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದುವದು, ಸಾಯುವದು ಈ ಪಲವೇ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವದು. ಅದುದರಿಂದ ಯಾವ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಭಗವತ್ತೀತಿಗಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅಪಗತಾಶ್ರಯ ಎಲ್ಲರೊಳಗಿ
 ದ್ವಪಮನೆನಿಸಾನುಪಮರೂಪನು
 ಶಫಂಕೇತನ ಜನಕಮೋಹಪಮೋಹಕನ ತೆರದಿ ||
 ತಪನಕೋಟಿ ಸಮಪ್ರಭಾಸಿತ
 ವಪುವೆನಿಸ ಕೃಷ್ಣಾದಿರೂಪಕ
 ದ್ವಿಪದನಂತುಂಡುಣಿಸ ಸರ್ವತ್ರ ನೆಲಸಿದ್ದು ||೨೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ—ಅಪಗತಾಶ್ರಯ—ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸದ, ಅನುಪಮರೂಪನು—ಉಪಮಾನರಹಿತವಾದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನಾದರೂ, ಎಲ್ಲರೊಳಗಿದ್ದು, ಉಪಮನೆನಿಸ—ಮನುಷ್ಯರಂತೆ, ಮೃಗದಂತೆ ಎಂದು ಉಪಮೆಯುಳ್ಳವನೆಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಶಫಂಕೇತನ ಜನಕ—ಮನ್ಮಥನ ತಂದೆಯಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು, ತಪನಕೋಟಿಸಮಪ್ರಭಾ—ಸೂರ್ಯ ಕೋಟಿ ಸಮ

ವಾದ ಪ್ರಭೆಯುಳ್ಳವನಾದರೂ, ಕೃಷ್ಣಾದಿ ರೂಪಕ-ಕೃಷ್ಣಾದಿ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ, ದ್ವಿಪದನಂತೆ-ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯನಂತೆ, ಅಸಿತ-ಕಪಾದ, ವಪು ವೆನಿಸ-ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಶರೀರವುಳ್ಳವನೆಂದೆನಿಸುವನು. ಹೀಗೆ ಮೋಹಕನತೆರದಿ-ಮೋಹಪ ಸರ್ವತ್ರ ನೆಲಸಿದ್ದು-ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲೂ ಇದ್ದು, ಉಂಡುಣಿಸ-ತಾನುಂಡು ಜೀವರಿಗೆ ಉಣಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ-ತಾನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆಶ್ರಯನಾಗಿರುವನು. ತನಗೆ, ಆಶ್ರಯರು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಲ್ಲ. ತಾನು ಅನುಪಮನಾದರೂ ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಉಪಮಿತನಾಗಿ ತೋರುವನು. ಕೋಟಿ ಸೂರ್ಯ ಸಮ ಪ್ರಭೆನಾದರೂ ಕೃಷ್ಣಾದ್ಯವತಾರದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯಾಕಾರನಾಗಿ ಕಪ್ಪು, ಬಿಳುಪು ಮೊದಲಾದ ಸಾಧಾರಣ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಜನರನ್ನು ಮೋಹಿಸುವನು. ಸರ್ವತ್ರ ವಾಸವಾಗಿದ್ದು ವಿಷಯಭೋಗಾದಿಗಳನ್ನೂ ಅನ್ನಾದಿಗಳನ್ನೂ ತಾನುಂಡು ಜೀವರಿಗೂ ಉಣಿಸುವನು.

ಅಡವಿಯೊಳು ಬಿತ್ತದಲೆ ಬೆಳದಿಹೆ
 ಗಿಡದ ಮೂಲಿಕೆ ಸಕಲಜೀವರ
 ಒಡಲೊಳಿಪ್ಪಾಮಯವ ಪರಿಹರ ಗೈಸುವಂದದಲಿ ||
 ಜಡಜಸಂಭವ ಜನಕತ್ರಿಜಗ
 ದ್ವಡೆಯು ಸಂತ್ಯೆಸೆನಲು ಅವರಿ
 ದ್ವಿಡೆಗೆ ಬಂದೊದಗುವನು ಭಕ್ತರ ಭಿಡಿಯ ಮಾರದಲೆ ||೨೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ-ಅಡವಿಯೊಳಗೆ, ಬಿತ್ತದಲೆ ಬೆಳದಿರುವ ಗಿಡದ ಮೂಲಿಕೆ, ಸಕಲಜೀವರ, ಒಡಲೊಳಿಪ್ಪು-ಶರೀರ ಸಂಬಂಧವಾದ, ಅನುಯವ-ರೋಗವನ್ನು, ಪರಿಹರಗೈಸುವಂದದಲಿ-ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವಂತೆ, ತ್ರಿಜಗದ್ವಡೆಯ-ಮೂರು ಲೋಕದ ಪ್ರಭುವೆ! ಸಂತ್ಯೆಸು! ಎನಲು--ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡೆಂದು ಬೇಡಲು, ಜಡಜಸಂಭವ ಜನಕ-ಜಡಜ ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿರುವ ಡ ಎಂಬಕ್ಷರವು ಲ ಎಂದೆನಿಸುವುದು. ರ-ಡ ಲ- ಇವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿಲ್ಲ ಆದ್ದರಿಂದ ಜಡಜ-ಜಲಜ ಸಂಭವರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಅವರ ಜನಕ-ತಂದೆಯಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಭಕ್ತರ ಭಿಡಿಯ-ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವನ್ನು ಮಾರದಲೆ, ಅವರಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಬಂದೊದಗುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ನಮ್ಮ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೆ, ನಾವು ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತದೆ, ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ತಾನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಗಿಡದ ಮೂಲಿಕೆಯು ರೋಗಿಗಳ ಸಕಲ ರೋಗವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವದು. ಅದರಂತೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ನಾವು ಹೆತ್ತ ಪುತ್ರನಾಗಲಿ, ಮಿತ್ರನೆಂತಾಗಲಿ ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಮೂರು ಲೋಕದೊಡ ಯನೇ! ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸೆಂದು ಬೇಡಲು ಭಕ್ತರ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ಅವರು ಇದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅವರ ಕಷ್ಟಕ್ಕೊದಗುವನು.

ಅವತಾರಿಕೆ—ನಿಷ್ಕಾಮೋಪಾಸನೆಯಿಂದ ಭಗವಂತನು ಪ್ರೀತನಾಗುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೀನಿಕೇತನ ತನ್ನವರ ದೇ

ಹಾನುಬಂಧಿಗಳಂತೆ ಆವ್ಯವ

ಧಾನದಲಿ ನೆಲಸಿಪ್ಪ ಸರ್ವದ ಸಕಲಕಾಮದನು ||

ಏನುಕೊಟ್ಟರು ಭುಂಜಿಸುತ ಮ

ದ್ದಾನೆಯಂದದಿ ಸಂಚರಿಸು ಮ

ತ್ತೇನು ಬೇಡದೆಭಜಿಸುತಿರು ಅವನಂಘ್ರಕಮಲಗಳ ||೨೬||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ—ಶ್ರೀನಿಕೇತನ-ಲಕ್ಷ್ಮೀ ವಾಸಸ್ಥಾನಭೂತನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು, ತನ್ನವರ-ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು, ದೇಹಾನುಬಂಧಿಗಳಂತೆ ಸರ್ವದಾ, ಸಕಲಕಾಮದನು--ಸಕಲ ಮನೋಭೀಷ್ಟವನ್ನು ಪೂರೈಸುವನಾಗಿ, ಆವ್ಯವ ಧಾನದಲಿ--ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಾದರೂ ವಿರಾಮವಿಲ್ಲದೆ, ನೆಲಶಿಪ್ಪ--ವಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು. ಏನುಕೊಟ್ಟರೂ--ದೇವರು ಏನು ಕೊಟ್ಟರೂ, ಅದನ್ನು ಭುಂಜಿಸುತ, ಮದ್ದಾನೆಯಂದದಿ--ಮದ್ದಾನೆಯಂತೆ ಸಂಚರಿಸು! ಮತ್ತೇನು ಬೇಡದೆ, ಅವನಂಘ್ರಕಮಲಗಳ, ಭಜಿಸುತಿರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು ದೇಹಾನುಬಂಧಿಗಳಂತೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಇದ್ದು ಅವರವರ ಮನೋಭೀಷ್ಟವನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತಿರುವನು- ಈಶ್ವರ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಏನು ಬಂದರೂ ಅಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಂತೋಷ ಪಡುತ್ತಾ, ಕಾಮ್ಯ ಫಲವನ್ನು ಬೇಡದೆ ಅವನ ಪಾದಕಮಲವನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಾ ಮತ್ತಾರನ್ನೂ ಲಕ್ಷೀಕರಿಸದೆ ಯಾರ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಕ್ಕೂ ಒಳಗಾಗದೆ ಮದ ಗಜದಂತೆ ಸಂಚರಿಸು.

ಅನತಾರಿಕೆ—ಸರಮಾತ್ಮನು ಎಂಥ ಎಂಥಾ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಯಾವಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವ ಕೊಡುತ್ತಾನೆಂಬುವುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬೇಡದಲೆ ಕೊಡುತಿಪ್ಪ ಸುರರಿಗೆ
 ಬೇಡಿದರೆ ಕೊಡುತಿಹನು ನರರಿಗೆ
 ಬೇಡಿ ಬಳಲುವ ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಕೊಡನೊಮ್ಮೆಪುರುಷಾರ್ಥ ||
 ಮೂಢರನುದಿನ ಧರ್ಮಕರ್ಮವ
 ಮಾಡಿದರು ಸರಿ ಯಹಿಕ ಫಲಗಳ
 ನೀಡಿ ಉನ್ಮತ್ತರನಮಾಡಿ ಮಹಾನಿರಯವೀವ |೨೭||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ—ಸುರರಿಗೆ--ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಬೇಡದಲೆ ಕೊಡುತಿಪ್ಪ ; ನರರಿಗೆ--ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ, ಬೇಡಿದರೆ ಕೊಡುತಿಹನು ; ಬೇಡಿ ಬಳಲುವ ದೈತ್ಯರಿಗೆ, ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಒಮ್ಮೆಗಾದರೂ ಕೊಡನು. ಮೂಢರು ಅನುದಿನದಲ್ಲೂ ಧರ್ಮ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ಪುಣ್ಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಸರಿ, ಅಹಿಕ ಫಲಗಳನ್ನು, ನೀಡಿ--ಕೊಟ್ಟು, ಉನ್ಮತ್ತರನ--ಮದಾಂಧರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಮಹಾನಿರಯವ--ಮಹಾ ಘೋರವಾದ ನರಕವನ್ನು (ಅಂಧಂತಮಸ್ಸನ್ನು) ಕೊಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ಉತ್ತಮ, ಮಧ್ಯಮ, ಅಧಮ ಅಧಮಾಧಮ ಭಕ್ತರುಗಳ ಸಾಧನೆಯ ಫಲಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ, ಉತ್ತಮ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅವರು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇದ್ದರೂ ಉತ್ತಮಗತಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಮಧ್ಯಮ ಭಕ್ತರು ಬೇಡಿಕೊಂಡರೆ ಅವರಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಅಧಮ ಭಕ್ತರು ಬೇಡಿಕೊಂಡರೂ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅಧಮಾಧಮರು ಪುಣ್ಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಅವುಗಳ ಫಲ ರೂಪವಾದ ಉತ್ತಮಗತಿಯನ್ನು ಕೊಡದೆ ನಶ್ವರವಾದ ಅಹಿಕ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವರನ್ನು ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿ ಮಾಡಿ ತನ್ಮೂಲಕ ನರಕಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡುವನು.

ತರಣಿ ಸರ್ವತ್ರದಲಿ ಕಿರಣವ
 ಹೆರಹಿ ತತ್ತದ್ವಸ್ತುಗಳನನು
 ಸಂಸಿಯದರದರಂತೆ ಛಾಯವು ಕಂಗೊಳಿಸತೆರದಿ ||
 ಅರಿಧರೇಜಾನೇಜ ಒಗಡೊಳ
 ಗಿರುವ ಛಾಯಾತಪನೆನಿಸಿ ಸಂ
 ಕರುಷಣಾಹ್ವಯ ನವರವರ ಯೋಗ್ಯತೆಗಳಂತಿಪ್ಪ ||೨೮||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ—ತರಣಿ--ಸೂರ್ಯನು, ಸರ್ವತ್ರವಲಿ, ಕಿರಣವಹರಹಿ, ತತ್ತದ್ವಸ್ತುಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ--ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ವಸ್ತುಗಳು ಯಾವ ಯಾವ ಆಕಾರವಾಗಿರುವದೋ ಆಯಾ ಆಕಾರವನ್ನನುಸರಿಸಿ, ಅದರದರಂತೆ, ಛಾಯವು ಕಂಗೊಳಿಸತೆರದೀ ; ಅರಿಧರ--ಚಕ್ರಸಾಣಿಯಾದ, ಸಂಕರುಷಣಾಹ್ವಯನು - ಸಂಕರ್ಷಣ ನಾಮಕನು, ಏಜ--ಚೇತನರು, ಅನೇಜ--ಜಡರು, ಹೀಗೆ ಜಡ ಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ, ಜಗದೊಳಗೆ, ಇರುವ, ಛಾಯಾತಪನೆನಿಸಿ--ನೆಳಲು ಬಿಸಲೆನಿಸಿ ಅಂದರೆ ಕೆಲವರಿಗೆ ನೆಳಲು ರೂಪನಾಗಿಯೂ, ಕೆಲವರಿಗೆ ಬಿಸಲು ರೂಪನಾಗಿಯೂ, ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತೆಗಳಂತಿವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣವು, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯ ಪಶು ವೃಕ್ಷಾದಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಳಲು ಅವುಗಳಂತೆಯೇ ಛಾಯವ ಆಕಾರವು ಕಾಣುವದು. ಗಿಡದ ನೆಳಲು ಗಿಡದ ಆಕಾರವಾಗಿಯೂ, ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳ ನೆಳಲು ತದಾಕಾರವಾಗಿಯೂ ಕಾಣುವದು. ಅದರಂತೆ ಚಕ್ರಸಾಣಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣನು, ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮಾತ್ಮಕ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ತತ್ತದಾಕಾರನಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿದ್ದು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಕೆಲವೆಡೆಯಲ್ಲಿ ನೆಳಲು, ಕೆಲವು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಸಲು ಇರುವದೋ ಹಾಗೆಯೇ ತಾನೂ ಭಕ್ತ ಜನರಿಗೆ ನೆಳಲಂತೆಯೂ, ದೈತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಬಿಸಲಂತೆಯೂ, ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಇರುತ್ತಿರುವನು.

ಈ ಏಧವಿ ಸರ್ವತ್ರ ಲಕುವಿ

ಭೂವನಿತೆಯರ ಕೂಡಿ ತನ್ನ ಕ

ಳಾವಿಶೇಷಗಳೆಲ್ಲ ಕಡೆಯಲಿ ತುಂಬಿಸೇವ್ಯತಮ ||

ಸೇವಕನುತಾನೆನಿಸಿ ಮಾಯಾ

ದೇವಿ ರಮಣ ಪ್ರವಿಷ್ಟರೂಪಕ

ಸಿಂವೆಮಾಳ್ವ ಶರಣ್ಯಶಾಶ್ವತ ಕರುಣಿ ಕಮಲಾಕ್ಷ

||೨೯||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ—ಈ ವಿಧದಿ--ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಸರ್ವತ್ರ, ಲಕುವಿ ಭೂವನಿತೆಯರ ಕೂಡಿ--ಶ್ರೀದೇವಿ ಭೂದೇವಿಯರೆಂಬ ಸತಿಯರಿದೊಡಗೂಡಿ, ತನ್ನ ಕಳಾವಿಶೇಷಗಳ, ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲಿ ತುಂಬಿ, ಶರಣ್ಯ--ನೊರೆ ಹೋಗಲ್ಪಡಲು ಯೋಗ್ಯನಾದ, ಶಾಶ್ವತಕರುಣಿ--ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಏಕರೀತಿಯಾದ ವಸಿ

ಯುಳ್ಳ, ಕಮಲಾಕ್ಷನಾದ, ಮಾಯಾದೇವಿರಮಣ--ಶ್ರೀ ವಾಸುದೇವನು, ಸೇವ್ಯತಮ -ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಸೇವೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವನಾದರೂ, ಪ್ರವಿಷ್ಟರೂಪಕ--ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟವಾದ ರೂಪಗಳಿಂದ, ಸೇವಕನು ತಾನೆನಿಸಿ, ಸೇವೆಮಾಳ್ತನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಮಾಯಾರಮಣನಾದ ವಾಸುದೇವನು ಶ್ರೀ ಭೂ ಸಮೇತನಾಗಿ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದು ತಾನು ವಾಸುದೇವನಾದಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವನು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟ ರೂಪದಿಂದ ತನ್ನ ಸೇವೆಯನ್ನು ತಾನೇ ಸೇವಕನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು.

ಅವತಾರಿಕೆ—ಮುಂದಿನ ಪದ್ಯದಿಂದ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತಾ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣ ವರ್ಣನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಣವಕಾರಣಕಾರ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾ
 ದ್ಯನು ಪರಾತ್ಪರ ಚೇತನಾ ಚೇ
 ತನವಿಲಕ್ಷಣನಂತಸತ್ಕಲ್ಯಾಣ ಗುಣ ಪೂರ್ಣ ||
 ಅನುಪಮನು ಪಾಸಿತಗುಣೋದಧಿ
 ಯ ನಘನದೇತಾನಂತ ನಿಷ್ಕಿಂ
 ಚನ ಜನಪ್ರಿಯ ನಿರ್ವಿಕಾರನಿರಾಶ್ರಯಾವ್ಯಕ್ತ ||೩೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ—ಪ್ರಣವಕಾರಣ--ಕಾರ್ಯ ರೂಪವು ವೇದವು ! ಕಾರಣವು ಪ್ರಣವ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಣವರೂಪಿಯಾಗಿ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದು ಕಾರ್ಯರೂಪ ವಾದ ವೇದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿರುವನು. ಪರಾತ್ಪರ--ಪರಾತ್--ಉತ್ತಮ ರಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಕಿಂತಲೂ, ಪರನು--ಉತ್ತಮನು, ಚೇತನಾ ಚೇತನವಿಲಕ್ಷಣ--ಪರಮಾತ್ಮನು ಜಡಾತ್ಮಕನೂ ಅಲ್ಲ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಚೇತನನೂ ಅಲ್ಲ, ಇವೆರಡರಿಂದಲೂ ಭಿನ್ನನೆಂದರ್ಥ, ಅನಂತಸತ್ಕಲ್ಯಾಣ ಗುಣಪೂರ್ಣ-- ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣನು: ಅನುಪಮ ನು--ಉಪಮಾನರಹಿತನು, ಉಪಾಸಿತಗುಣೋದಧಿಯು--ಸೇವ್ಯವಾದ ಗುಣ ಸಮುದ್ರನು, ಅನಘ--ಪಾಪರಹಿತನು, ಅಜಿತ--ಯಾರಿಂದಲೂ ಸೋಲದವ ನು, ಅನಂತ ರೂಪನು, ನಿಷ್ಕಿಂಚನೇಜನಪ್ರಿಯನು--ಲೌಕಿಕವಾದ ದ್ರವ್ಯಾ

ನದು. ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೂ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ವಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು- ಅವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪ್ರತಿಮೆಗಳೆಂತ ತಿಳಿಯಬೇಕು- ಅವುಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ,—ಸುಪೌರುಷ-ಪುರುಷ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ, ಧಾತು ಸಪ್ತಕ-ತ್ವಕ್ ಚರ್ಮ ಮೊದಲಾದ ೭ ಧಾತುಗಳು, ಧೈರ್ಯ, ಶೌರ್ಯ, ಔದಾರ್ಯ-ಧಾತೃತ್ವ, ಚಾತುರ್ಯ-ಬುದ್ಧಿ ಕುಶಲತೆ, ವಾತು-ಭಗವತ್ಸಂಬಂಧವಾದ ಸತ್ಯವಾದ ಮಾತುಗಳು, ಮಾನ-ಗೌರವಸ್ಥಾನ, ಮಹತ್ವ-ಪೂಜ್ಯತೆ, ಸಹನ-ಕ್ಷಮೆ, ಉತ್ತಮವಾದ ನೀತಿ ನಿರ್ಮಲದೇಶ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಭೂತಪಂಚಕ-ಪೃಥಿವ್ಯಾಧಿ ಪಂಚ ಭೂತಗಳು, ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ, ಸ್ಥಾನ-ಪರಮಾತ್ಮನ ಆವಾಸಸ್ಥಾನವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ಲೋಕದಲ್ಲಿ-ತಾಮ್ರ, ಹಿತ್ತಾಳೆ, ಬೆಳ್ಳಿ, ಭಂಗಾರಗಳಿಂದ ಮನುಷ್ಯಾಕಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಅದಕ್ಕೆ ರಾಮ ಕೃಷ್ಣನೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟು ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು. ತೇಜೋಮಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೆ ಈ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಜಡನಲ್ಲ. ನಮಗೆ ಧ್ಯಾನ ಗೋಚರಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕಾಗುವುದು ಅದರ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಂಕೇತಿಕವಾದ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ನಾಮಗಳನ್ನು ಆರೋಪಿಸುವರು. ಆದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧಿಷ್ಠಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದರೆ ಪ್ರತಿಮೆಯೇ ದೇವರೆಂದು ತಿಳಿದ. ಅಸ್ಯತ್ರ ಇರುವ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನರಿಯದೆ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ, ಪ್ರತಿಮೆಗಳ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಆ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಧಾತುಸಪ್ತಕ ಧೈರ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳೆಲ್ಲೂ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಧೈರ್ಯಾದಿಗಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರವಲ್ಲ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ರೂಪ ಚಿಂತನೆ ಹೇಗೆಂದರೆ,—ಧೈರ್ಯಾದಿಗಳುಳ್ಳ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಧೈರ್ಯರೂಪಿಯಾಗಿದ್ದು ಇವನು ಧೈರ್ಯವಂತನು! ಇವನು ಶೌರ್ಯವಂತನು ಎಂಬ ಹೆಸರು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಪಡೆಯುವನೆಂದು ತಿಳಿದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಜೀವರಾಶಿಯೊಳಮೃತ ಶಾಶ್ವತ
 ಸ್ಥಾವರಗಳೊಳು ಸ್ಥಾಣುನಾಮಕ
 ನಾವಕಾಲದಲಿಪ್ಪನಜಿತಾನಂತನೆಂದೆನಿಸಿ ||
 ಗೋವಿದಾಂಪತಿ ಗಾಯನಪ್ರಿಯ
 ಸಾವಯವ ಸಹಸ್ರನಾಮ ಪ
 ರಾವರೇಶ ಪವಿತ್ರಕರ್ಮ ವಿಪಶ್ಚಿತ ಸುಧಾಮ ||೨೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ—ಗೋವಿದಾಂಪತಿ-ವೇದ ವೇದಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ನಿಸ್ಸಂಶಯನಾದ ಅರ್ಥ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ, ಗಾಯನ ಪ್ರಿಯ-ಸಾಮಗಾನ ಮತ್ತು ತೋಡಿ ಭೈರವಿ ಮುಂತಾದ ರಾಗ ಜ್ಞಾನ ದಿಂದ ಸುಸ್ವರದಿಂದ ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಗಾನ ಮಾಡಿದರೆ ಬಹಳ ಪ್ರೀತನಾಗುವ, ಸಾವಯವ-ಆನಂದಮಯವಾದ ಕರಚರಣಾದಿ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದ, ಸಹಸ್ರನಾಮ-ಸಹಸ್ರ ನಾಮಗಳಿಂದ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ, ಪರಾವರೇಶ-ಉತ್ತಮರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು, ಅಮರರಾದ ತೃಣಾಂತ ಜೀವರು, ಇವರಿಗೆ ಈಶ್ವರನಾದ, ಪವಿತ್ರಕರ್ಮ-ಮಂಗಳಕರವಾದ ಕರ್ಮಗಳು ಉಳ್ಳ, ವಿಪಶ್ಚಿತ-ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ, ಸುಧಾಮ-ಉತ್ತಮವಾದ ವಾಸಯೋಗ್ಯ ಸ್ಥಾನನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಜೀವರಾಶಿಯೊಳು, ಅಮೃತ-ಮರಣರಹಿತನಾದುದರಿಂದ ಅಮೃತನಾಮಕನಾಗಿಯೂ, ಶಾಶ್ವತ-ಶಶ್ವದೇಕಪ್ರಕಾರನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಶ್ವತನೆಂತಲೂ, ಸ್ಥಾವರಗಳೊಳು, ಸ್ಥಾಣುನಾಮಕನು-ಸ್ಥಾಣು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ, ಅಜಿತಾನಂತನೆಂದೆನಿಸಿ-ಅಜಿತನೆಂತಲೂ, ಅನಂತನೆಂತಲೂ ಅನಿಸಿಕೊಂಡು ಆನಕಾಲದಲಿ-ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ ಇವ್ವ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ಯಾವಾಗಲೂ, ಯಾರಿಂದಲೂ ಸೋಲದವನಾದುದರಿಂದ ಅಜಿತನೆಂದು ಹೆಸರು. ಜೀವರಾಶಿಯೊಳಗೆ ಅಮೃತನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಇರುವನು- ಸ್ಥಾವರಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಣುನಾಮಕನಾಗಿ ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಇರುವನು. ಮಿಕ್ಕ ಪದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವು ಪದ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿವರ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಮಾಧವನ ಪೂಜಾರ್ಥವಾಗಿ ನಿ
 ಷೇಧಕರವ ಮಾಡಿಧನ ಸಂ
 ಪಾದಿಸಲು ಸತ್ತುಣ್ಣ ಕರ್ಮಗಳೆನಿಸಿಕೊಳುತಿಹವು ||
 ಸ್ತೋದರಂಭರಣಾರ್ಥ ನಿತ್ಯದಿ
 ಸಾಧುಕರ್ಮ ಮಾಡಿದರು ಸರಿ
 ಯೈದುಧನು ದೇಹಾಂತರವ ಸಂದೇಹವಿಂತಿಲ್ಲ

ಪದ್ಯಾರ್ಥ—ಮಾಧವನ ಪೂಜಾರ್ಥವಾಗಿ, ನಿಷೇಧಕರ್ಮವ ಮಾಡಿ, ಧನ ಸಂಪಾದಿಸಲು, ಸತ್ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವು. ಸ್ವೋದರಂಭರಣಾರ್ಥ—ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ತುಂಬಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ತನ್ನ ದೇಹ ಪೋಷಣಕ್ಕಾಗಿ) ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ, ಸಾಧುಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಸರಿ, ದೇಹಾಂತರವ—ಮತ್ತೂ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಗಳನ್ನು, ಯೈದುವನು—ಸಂದೇಹವಿನ್ಮಿತಿಲ್ಲ—ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ಭಗವತ್ತೀತಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ದೇವಾಲಯ, ಉದ್ಯಾನವನ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವ ಉದ್ದೇಶ ಮಾಡಿ ಯಾಚನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ಧನ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಿ ಅ ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಭಗವತ್ತೀತಿಗಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ ಅವು ಸತ್ಕಾರ್ಯವೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವು. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ದೇಹ ಪೋಷಣೆ ನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಭೋಜನಾದಿ ನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಹೊರಗೆ ತೋರಿಸಿ ಹಣ ಸಂಪಾದನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸಂತರ್ಪಣೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ, ಪಾಪ ಕರ್ಮದ ಫಲವಾದ ಮತ್ತೂ ಜನ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದುವದು, ಸಾಯುವದು ಈ ಪಲವೇ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವದು. ಅದುದರಿಂದ ಯಾವ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಭಗವತ್ತೀತಿಗಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅಪಗತಾಶ್ರಯ ಎಲ್ಲರೊಳಗಿ
 ದ್ವಪಮನೆನಿಪಾನುಪಮರೂಪನು
 ಶಫಂಕೇತನ ಜನಕಮೋಹಪಮೋಹಕನ ತೆರದಿ ||
 ತಪನಕೋಟಿ ಸಮಪ್ರಭಾಸಿತ
 ವಪುವೆನಿಪ ಕೃಷ್ಣಾದಿರೂಪಕ
 ದ್ವಿಪದನಂತುಂಡುಣೆಪ ಸರ್ವತ್ರ ನೆಲಸಿದ್ದು ||೨೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ—ಅಪಗತಾಶ್ರಯ—ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸದ, ಅನುಪಮರೂಪನು—ಉಪಮಾನರಹಿತವಾದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನಾದರೂ, ಎಲ್ಲರೊಳಗಿದ್ದು, ಉಪಮನೆನಿಪ—ಮನುಷ್ಯರಂತೆ, ವ್ಯಗದಂತೆ ಎಂದು ಉಪಮೆಯುಳ್ಳವನೆಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಶಫಂಕೇತನ ಜನಕ—ಮನ್ಮಥನ ತಂದೆಯಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು, ತಪನಕೋಟಿಸಮಪ್ರಭಾ—ಸೂರ್ಯ ಕೋಟಿ ಸಮ

ವಾದ ಪ್ರಭೆಯುಳ್ಳವನಾದರೂ, ಕೃಷ್ಣಾದಿ ರೂಪಕ-ಕೃಷ್ಣಾದಿ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ, ದ್ವಿಪದನಂತೆ-ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯನಂತೆ, ಅಸಿತ-ಕಪಾದ, ವಪು ವೆನಿಸ-ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಶರೀರವುಳ್ಳವನೆಂದೆನಿಸುವನು. ಹೀಗೆ ಮೋಹಕನತೆರದಿ-ಮೋಹಿಸ ಸರ್ವತ್ರ ನೆಲಿಸಿದ್ದು-ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲೂ ಇದ್ದು, ಉಂಡುಣಿಸ-ತಾನುಂಡು ಜೀವರಿಗೆ ಉಣಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ-ತಾನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆಶ್ರಯನಾಗಿರುವನು. ತನಗೆ, ಆಶ್ರಯರು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಲ್ಲ. ತಾನು ಅನುಪಮನಾದರೂ ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಉಪಮಿತನಾಗಿ ತೋರುವನು. ಕೋಟಿ ಸೂರ್ಯ ಸಮ ಪ್ರಭನಾದರೂ ಕೃಷ್ಣಾದ್ಯವತಾರದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯಾಕಾರನಾಗಿ ಕಪ್ಪು, ಬಿಳುಪು ಮೊದಲಾದ ಸಾಧಾರಣ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಜನರನ್ನು ಮೋಹಿಸುವನು. ಸರ್ವತ್ರ ವಾಸವಾಗಿದ್ದು ವಿಷಯಭೋಗಾದಿಗಳನ್ನೂ ಅನ್ನಾದಿಗಳನ್ನೂ ತಾನುಂಡು ಜೀವರಿಗೂ ಉಣಿಸುವನು.

ಅಡವಿಯೊಳು ಬಿತ್ತದಲೆ ಬೆಳದಿಹೆ

ಗಿಡದ ಮೂಲಿಕೆ ಸಕಲಜೀವರ

ಒಡಲೊಳಿಪ್ಪಾಮಯವ ಪರಿಹರ ಗೈಸುವಂದದಲಿ ||

ಜಡಜಸಂಭವ ಜನಕತ್ರಿಜಗ

ದ್ವಡೆಯು ಸಂತ್ಯೆಸೆನಲು ಅವರಿ

ದ್ದೆಡೆಗೆ ಬಂದೊದಗುವನು ಭಕ್ತರ ಭಿಡಿಯ ಮಾರದಲೆ ||೨೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ-ಅಡವಿಯೊಳಗೆ, ಬಿತ್ತದಲೆ ಬೆಳದಿರುವ ಗಿಡದ ಮೂಲಿಕೆ, ಸಕಲಜೀವರ, ಒಡಲೊಳಿಪ್ಪು-ಶರೀರ ಸಂಬಂಧವಾದ, ಅನುಯವ-ರೋಗವನ್ನು, ಪರಿಹರಗೈಸುವಂದದಲಿ-ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವಂತೆ, ತ್ರಿಜಗದ್ವಡೆಯ-ಮೂರು ಲೋಕದ ಪ್ರಭುವೆ! ಸಂತ್ಯೆಸು! ಎನಲು-ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡೆಂದು ಬೇಡಲು, ಜಡಜಸಂಭವ ಜನಕ-ಜಡಜ ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿರುವ ಡ ಎಂಬಕ್ಷರವು ಲ ಎಂದೆನಿಸುವುದು. ರ-ಡ ಲ- ಇವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿಲ್ಲ ಆದ್ದರಿಂದ ಜಡಜ-ಜಲಜ ಸಂಭವರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಅವರ ಜನಕ-ತಂದೆಯಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಭಕ್ತರ ಭಿಡಿಯ-ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವನ್ನು ಮಾರದಲೆ, ಅವರದ್ದೆಡೆಗೆ ಬಂದೊದಗುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ನಮ್ಮ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೆ, ನಾವು ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತದೆ, ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ತಾನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಗಿಡದ ಮೂಲಿಕೆಯು ರೋಗಿಗಳ ಸಕಲ ರೋಗವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವದು. ಅದರಂತೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ನಾವು ಹೆತ್ತ ಪುತ್ರನಾಗಲಿ, ಮಿತ್ರನೆಂತಾಗಲಿ ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಮೂರು ಲೋಕದೊಡೆಯನೇ! ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸೆಂದು ಬೇಡಲು ಭಕ್ತರ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ಅವರು ಇದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅವರ ಕಷ್ಟಕ್ಕೊದಗುವನು.

ಅವತಾರಿಕೆ—ನಿಷ್ಕಾಮೋಪಾಸನೆಯಿಂದ ಭಗವಂತನು ಪ್ರೀತನಾಗುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೀನಿಕೇತನ ತನ್ನವರ ದೇ

ಹಾನುಬಂಧಿಗಳಂತೆ ಅವ್ಯವ

ಧಾನದಲಿ ನೆಲಸಿವ್ವ ಸರ್ವದ ಸಕಲಕಾಮದನು ||

ಏನುಕೊಟ್ಟರು ಭುಂಜಿಸುತ ಮ

ದ್ದಾನೆಯಂದದಿ ಸಂಚರಿಸು ಮ

ತ್ತೇನು ಬೇಡದೆಭಜಿಸುತಿರು ಅವನಂಘ್ರಕಮಲಗಳ ||೨೬||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ—ಶ್ರೀನಿಕೇತನ-ಲಕ್ಷ್ಮೀ ವಾಸಸ್ಥಾನಭೂತನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು, ತನ್ನವರ-ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು, ದೇಹಾನುಬಂಧಿಗಳಂತೆ ಸರ್ವದಾ, ಸಕಲಕಾಮದನು-ಸಕಲ ಮನೋಭೀಷ್ಟವನ್ನು ಪೂರೈಸುವನಾಗಿ, ಅವ್ಯವ ಧಾನದಲಿ-ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಾದರೂ ವಿರಾಮವಿಲ್ಲದೆ, ನೆಲಶಿಷ್ಟವಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು. ಏನುಕೊಟ್ಟರೂ-ದೇವರು ಏನು ಕೊಟ್ಟರೂ, ಅದನ್ನು ಭುಂಜಿಸುತ, ಮದ್ದಾನೆಯಂದದಿ-ಮದ್ದಾನೆಯಂತೆ ಸಂಚರಿಸು! ಮತ್ತೇನು ಬೇಡದೆ, ಅವನಂಘ್ರಕಮಲಗಳ, ಭಜಿಸುತಿರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು ದೇಹಾನುಬಂಧಿಗಳಂತೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಇದ್ದು ಅವರವರ ಮನೋಭೀಷ್ಟವನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತಿರುವನು- ಈಶ್ವರ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಏನು ಬಂದರೂ ಅಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಂತೋಷ ಪಡುತ್ತಾ, ಕಾಮ್ಯ ಫಲವನ್ನು ಬೇಡದೆ ಅವನ ಪಾದಕಮಲವನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಾ ಮತ್ತಾರನ್ನೂ ಲಕ್ಷೀಕರಿಸದೆ ಯಾರ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಕ್ಕೂ ಒಳಗಾಗದೆ ಮದಗಜದಂತೆ ಸಂಚರಿಸು.

ಅನತಾರಿಕೆ—ಸರಮಾತ್ಮನು ಎಂಥ ಎಂಥಾ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಯಾವಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವ ಕೊಡುತ್ತಾನೆಂಬುವುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬೇಡದಲೆ ಕೊಡುತಿಪ್ಪ ಸುರರಿಗೆ
 ಬೇಡಿದರೆ ಕೊಡುತಿಹನು ನರರಿಗೆ
 ಬೇಡಿ ಬಳಲುವ ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಕೊಡನೊಮ್ಮೆಪುರುಷಾರ್ಥ ||
 ಮೂಢರನುದಿನ ಧರ್ಮಕರ್ಮವ
 ಮಾಡಿದರು ಸರಿ ಯ:ಹಿಕ ಫಲಗಳ
 ನೀಡಿ ಉನ್ನತ್ತರನಮಾಡಿ ಮಹಾನಿರಯವಿವ 1೨೭||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ—ಸುರರಿಗೆ--ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಬೇಡದಲೆ ಕೊಡುತಿಪ್ಪ ; ನರರಿಗೆ--ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ, ಬೇಡಿದರೆ ಕೊಡುತಿಹನು ; ಬೇಡಿ ಬಳಲುವ ದೈತ್ಯರಿಗೆ, ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಒಮ್ಮೆಗಾದರೂ ಕೊಡನು. ಮೂಢರು ಅನುದಿನದಲ್ಲೂ ಧರ್ಮ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ಪುಣ್ಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಸರಿ, ಅಹಿಕ ಫಲಗಳನ್ನು, ನೀಡಿ--ಕೊಟ್ಟು, ಉನ್ನತ್ತರನ--ಮದಾಂಧರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಮಹಾನಿರಯವ--ಮಹಾ ಘೋರವಾದ ನರಕವನ್ನು (ಅಂಧಂತಮಸ್ಸನ್ನು) ಕೊಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ಉತ್ತಮ, ಮಧ್ಯಮ, ಅಧಮ ಅಧಮಾಧಮ ಭಕ್ತರುಗಳ ಸಾಧನೆಯ ಫಲಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ, ಉತ್ತಮ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅವರು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇದ್ದರೂ ಉತ್ತಮಗತಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಮಧ್ಯಮ ಭಕ್ತರು ಬೇಡಿಕೊಂಡರೆ ಅವರಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಅಧಮ ಭಕ್ತರು ಬೇಡಿಕೊಂಡರೂ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅಧಮಾಧಮರು ಪುಣ್ಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಅವುಗಳ ಫಲ ರೂಪವಾದ ಉತ್ತಮಗತಿಯನ್ನು ಕೊಡದೆ ನಶ್ವರವಾದ ಅಹಿಕ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವರನ್ನು ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿ ಮಾಡಿ ತನ್ಮೂಲಕ ನರಕಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡುವನು.

ತರಣಿ ಸರ್ವತ್ರದಲಿ ಕಿರಣವ
 ಹರಹಿ ತತ್ತದ್ವಸ್ತುಗಳನನು
 ಸರಸಿಯದರದರಂತೆ ಛಾಯವು ಕಂಗೊಳಿಸತೆರದಿ ||
 ಅರಿಧರೇಜಾನೇಜ ಬಗದೊಳ
 ಗಿರುವ ಛಾಯಾತಪನೆನಿಸಿ ಸಂ
 ಕರುಷಣಾಹ್ವಯ ನವರವರ ಯೋಗ್ಯತೆಗಳಂತಿಪ್ಪ 1೨೮||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ—ತರಣಿ-ಸೂರ್ಯನು, ಸರ್ವತ್ರವಲಿ, ಕಿರಣವಹರಹಿ, ತತ್ತದ್ವಸ್ತುಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ-ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ವಸ್ತುಗಳು ಯಾವ ಯಾವ ಆಕಾರವಾಗಿರುವದೋ ಆಯಾ ಆಕಾರವನ್ನನುಸರಿಸಿ, ಅದರದರಂತೆ, ಭಾಯವು ಕಂಗೊಳಿಸತೆರದೀ ; ಅರಿಧರ-ಚಕ್ರಪಾಣಿಯಾದ, ಸಂಕರುಷಣಾಹ್ವಯನು - ಸಂಕರ್ಷಣ ನಾಮಕನು, ಏಜು-ಚೇತನರು, ಅನೇಜು-ಜಡರು, ಹೀಗೆ ಜಡ ಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ, ಜಗದೊಳಗೆ, ಇರುವ, ಭಾಯಾತಪನೆನಿಸಿ-ನೆಳಲು ಬಿಸಲೆನಿಸಿ ಅಂದರೆ ಕೆಲವರಿಗೆ ನೆಳಲು ರೂಪನಾಗಿಯೂ, ಕೆಲವರಿಗೆ ಬಿಸಲು ರೂಪನಾಗಿಯೂ, ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತೆಗಳಂತಿವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣವು, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯ ಪಶು ವೃಕ್ಷಾದಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಳಲು ಅವುಗಳಂತೆಯೇ ಭಾಯದ ಆಕಾರವು ಕಾಣುವದು. ಗಿಡದ ನೆಳಲು ಗಿಡದ ಆಕಾರವಾಗಿಯೂ, ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳ ನೆಳಲು ತದಾಕಾರವಾಗಿಯೂ ಕಾಣುವದು. ಅದರಂತೆ ಚಕ್ರಪಾಣಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣನು, ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮಾತ್ಮಕ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ತತ್ತದಾಕಾರನಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿದ್ದು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಕೆಲನೆಡೆಯಲ್ಲಿ ನೆಳಲು, ಕೆಲವು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಸಲು ಇರುವದೋ ಹಾಗೆಯೇ ತಾನೂ ಭಕ್ತ ಜನರಿಗೆ ನೆಳಲಂತೆಯೂ, ದೈತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಬಿಸಲಂತೆಯೂ, ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಇರುತ್ತಿರುವನು.

ಈ ಏಧವಿ ಸರ್ವತ್ರ ಲಕುವಿ

ಭೂವನಿತೆಯರ ಕೂಡಿ ತನ್ನ ಕ

ಳಾವಿಶೇಷಗಳೆಲ್ಲ ಕಡೆಯಲಿ ತುಂಬಿಸೇವ್ಯತಮ ||

ಸೇವಕನುತಾನೆನಿಸಿ ಮಾಯಾ

ದೇವಿ ರಮಣ ಪ್ರವಿಷ್ಟರೂಪಕ

ಸಿಂನೇನಾಳ್ವ ಶರಣ್ಯಶಾಶ್ವತ ಕರುಣಿ ಕಮಲಾಕ್ಷ

||೨೯||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ—ಈ ವಿಧದಿ-ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಸರ್ವತ್ರ, ಲಕುವಿ ಭೂವನಿತೆಯರ ಕೂಡಿ-ಶ್ರೀದೇವಿ ಭೂದೇವಿಯರೆಂಬ ಸತಿಯರಿಂದೊಡಗೂಡಿ, ತನ್ನ ಕಳಾವಿಶೇಷಗಳ, ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲಿ ತುಂಬಿ, ಶರಣ್ಯ-ನೊರೆ ಹೋಗಲ್ಪಡಲು ಯೋಗ್ಯನಾದ, ಶಾಶ್ವತಕರುಣಿ-ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಏಕರೀತಿಯಾದ ವಯೆ

ಯುಳ್ಳ, ಕಸುಲಾಕ್ಷನಾದ, ಮಾಯಾದೇವಿರಮಣ--ಶ್ರೀ ವಾಸುದೇವನು, ಸೇವ್ಯತಮ -ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಸೇವೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವನಾದರೂ, ಪ್ರವಿಷ್ಟರೂಪಕ-ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟವಾದ ರೂಪಗಳಿಂದ, ಸೇವಕನು ತಾನೆನಿಸಿ, ಸೇವೆಸೂಚನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಮಾಯಾರಮಣನಾದ ವಾಸುದೇವನು ಶ್ರೀ ಭೂ ಸಮೇತನಾಗಿ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದು ತಾನು ವಾಸುದೇವನಾದಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವನು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟ ರೂಪದಿಂದ ತನ್ನ ಸೇವೆಯನ್ನು ತಾನೇ ಸೇವಕನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು.

ಅವತಾರಿಕೆ—ಮುಂದಿನ ವದ್ಯದಿಂದ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತಾ ಈ ವದ್ಯದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣ ವರ್ಣನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಣವಕಾರಣಕಾರ್ಯ ಪ್ರತಿವಾ
 ದ್ಯನು ಪರಾತ್ಪರ ಚೇತನಾ ಚೇ
 ತನವಿಲಕ್ಷಣನಂತಸತ್ಕಲ್ಯಾಣ ಗುಣ ಪೂರ್ಣ ||
 ಅನುಪಮನು ಪಾಸಿತಗುಣೋದಧಿ
 ಯ ನಘನಜಿತಾನಂತ ನಿಷ್ಕಿಂ
 ಚನ ಜನಪ್ರಿಯ ನಿರ್ವಿಕಾರನಿರಾಶ್ರಯಾವ್ಯಕ್ತ ||೩೦||

ವದ್ಯಾರ್ಥ—ಪ್ರಣವಕಾರಣ-ಕಾರ್ಯ ರೂಪವು ವೇದವು ! ಕಾರಣವು ಪ್ರಣವ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಣವರೂಪಿಯಾಗಿ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದು ಕಾರ್ಯರೂಪ ವಾದ ವೇದ ಪ್ರತಿಸಾದ್ಯನಾಗಿರುವನು. ಪರಾತ್ಪರ--ಪರಾತ್--ಉತ್ತಮ ರಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಕಿಂತಲೂ, ಪರನು--ಉತ್ತಮನು, ಚೇತನಾ ಚೇತನವಿಲಕ್ಷಣ--ಪರಮಾತ್ಮನು ಜಡಾತ್ಮಕನೂ ಅಲ್ಲ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಚೇತನನೂ ಅಲ್ಲ, ಇವೆರಡರಿಂದಲೂ ಭಿನ್ನನೆಂದರ್ಥ, ಅನಂತಸತ್ಕಲ್ಯಾಣ ಗುಣಪೂರ್ಣ-- ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣನು. ಅನುಪಮ ನು--ಉಪಮಾನರಹಿತನು, ಉಪಾಸಿತಗುಣೋದಧಿಯು--ಸೇವ್ಯವಾದ ಗುಣ ಸಮುದ್ರನು, ಅನಘ--ಪಾವರಹಿತನು, ಅಜಿತ--ಯಾರಿಂದಲೂ ಸೋಲದವ ನು, ಅನಂತ ರೂಪನು, ನಿಷ್ಕಿಂಚನಜನಪ್ರಿಯನು--ಲೌಕಿಕವಾದ ದ್ರವ್ಯಾ

ದಿಗಳ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಧನವೆಂದು ನಂಬಿದ ನಿಷ್ಕಿಂಚ ನರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು, ನಿರ್ವಿಕಾರನು, ನಿರಾಶ್ರಯನು, ಅನ್ಯಕ್ತ-ವಾ ಮಾನ್ಯರಾದ ಜನರಿಗೆ ಅಗೋಚರನು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಫಲಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತಾರೆ

ಗೋಪಭೀಯಭವಾಂಧಕಾರಕ
ದೀಪವಟ್ಟಿಗೆ ಸಕಲಸುಖ ಸದ
ನೋಪರಿಗ್ರಹವೆನಿಸುತಿಪ್ಪದು ಹರಿಕಥಾಮೃತವು ||
ಗೋಪತಿಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲ ಸ
ಮಿಪದಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದು ಭಕ್ತರ
ಆಪವರ್ಗರಮಾಡುವನು ಬಹುದುಃಖಭವದಿಂದ ||೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಗೋಪಭೀಯಭವಾಂಧಕಾರಕೆ=ಗೋಪವೇದಸ್ವರೂಪ ರಾದ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯು; ಅವರ ಪತಿಯಾಗಿ ಪಾಲಿಸುವುದರಿಂದ ಗೋಪನೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು, ಭೀಯ=ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಾಣಗೊಡದೆ, ಅವನನ್ನು ಶೇರಗೊಡದೆ ಅವನಿಂದ ಭಯ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು ಸಂಸಾರವು. ಇಂತಹಾ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಭಯವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಗಾಂಧಾಂಧಕಾರಕ್ಕೆ, ದೀಪವಟ್ಟಿಗೆ = ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ದೀಪವೆಂಬಂತಿರುವ, ಮತ್ತು, ಸಕಲಸುಖಸದನೋಪರಿಗ್ರಹವು=ಸಮಸ್ತವಾದ ಸುಖವೆಂಬ ಮನೆಗೆ ಮೇಲುಪ್ಪರಿಗೆ ಎಂದು, ಎನಿಸುತಿಪ್ಪದು ಹರಿಕಥಾಮೃತವು, ಇದನ್ನು ಪಾನಮಾಡುವವರ, ಸಮಿಪದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದು, ಗೋಪತಿ=ವೇದಾಭಿಮಾನಿಯರಾದ ರಮಾಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲನು, ಬಹು ದುಃಖಭವದಿಂದ=ಬಹು ದುಃಖಮಯವಾದ ಸಂಸಾರದ ದೆಶೆಯಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿ, ಆಪವರ್ಗಸ=ಮುಕ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೆಂಡರು ಮಕ್ಕಳು ನಾನು ನನ್ನದು ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಮರೆತು ಬಿಡುವರು. ಅದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಮ್ಮನ್ನು ನರಕದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಷ್ಟಪಡಿಸುವನೆಂಬ ಭಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವದು. ಆದುದರಿಂದ ದಾಸಾರ್ಯರು ಸಂಸಾರವನ್ನು ಗೋಪಭೀಯವೆಂ

ದರು; ವೇದಾಭಿಮಾನಿಯು ರಮಾದೇವಿ, ಆಕೆಗೆ ಪತಿಯಾದುದರಿಂದ
 “ ಗಾಂಪಾತೀತಿ ಗೋಪಾಃ ” ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಗೋಪನೆಂದು ಪರ
 ಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಅವನ ಭಯವುಂಟೇ ಉಂಟು. ಇಂತ
 ಹಾ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಘೋರವಾದ ಅಂಧಕಾರಕ್ಕೆ ಹರಿಕಥೆಯು ದೀವಟಿಗೆ
 ಯಂತೆ ಇರುವುದು. ಅಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನಂಧಕಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಜ್ಞಾನೋ
 ದಯವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವದೆಂದರ್ಥ. ಮತ್ತು ಸಮಸ್ತ ಸುಖಗಳು ವಾಸಿಸು
 ವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮನೆಯಮೇಲುಪರಿಗೆಯಂತೆ ಇರುವುದು. ಈ ಹರಿ
 ಕಥಾಮೃತವು ಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನು ಕೊಡುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳದೆಂದರ್ಥ.
 ಇಂತಹಾ ಹರಿಕಥಾಮೃತವನ್ನು ಪಾನಮಾಡುವ ಭಕ್ತರ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಶ್ರೀ
 ಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲಾತ್ಮಕ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನೆಲಸಿದ್ದು ಬಹು ದುಃಖಕರವಾದ ಸಂ
 ಸಾರದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ಮುಕ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವನು.

ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ೨೪ನೆಯ ಬಿಂಬಾಪರೋಕ್ಷ ಸಂಧಿ
 ಯು ಸಮಾಪ್ತವಾದುದು.

|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ಆರೋಹಣ ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿ.

—: ೦ :—

ಸಂಧಿ ೨೫.

ಹಿಂದೆ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಅದು ಬಹಳ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ರುವುದರಿಂದ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಮನನ ಮಾಡುವ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ತೃಣಜೀವರ ನೊದಲುನೂಡಿ, ಪರಮಾತ್ಮನವರಿಗೂ ಮಧ್ಯವರ್ತಿಗಳಾದ ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಸೂಚನೆ || ಹರಿಕೆಫಾಮೃತಸಾರ ಗುರುಗಳ

ಸಂಧಿಸೂಚನೆ :— ಭಕ್ತರೆನಿಸುವ ದಿವ್ಯಪುರುಷರ

ವುಕ್ತಿಲಾಲಿಸಿ ಪೇಳ್ತಮುಕ್ತಾ

ಮುಕ್ತಜೀವರ ತಾರತಮ್ಯವು ಮುನಿಪ ಶಾಂಡಿಲ್ಯ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಭಕ್ತರೆನಿಸುವ, ದಿವ್ಯಪುರುಷರ, ಉಕ್ತಿಲಾಲಿಸಿ=ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಶಾಂಡಿಲ್ಯಮುನಿಪ=ಶಾಂಡಿಲ್ಯಮುನಿಗಳು, ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತಜೀವರ=ಮುಕ್ತರಾದವರು, ಅಮುಕ್ತಜೀವರು ಇವರುಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಪೇಳಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ವಾಯುವುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕಥೆ ಇದು. ಪಾಪದಿಂದ ಪಿಶಾಚರಾಗಿದ್ದು ಮುಕ್ತರಾದ ಕೆಲವು ಭಕ್ತರಿಗೂ ಶಾಂಡಿಲ್ಯರಿಗೂ ಸಂವಾದರೂಪವಾಗಿ ನಡೆದ ಶಾಂಡಿಲ್ಯ ತತ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತಜೀವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆಂದು ದಾಸಾರ್ಯರು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸಂಧಿ ಸೂಚನೆ.

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ವ್ರಜೌಕಸಸ್ತ್ರೀಯರು=ಗೋಪಿಕಾ ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಸು
ರಾಸ್ಯಾತ್ಮಜರಿಗೆ=ಅಗ್ನಿ ಪುತ್ರರಾದ ೧೬ ಸಾವಿರ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಸರಿಯೆನಿಸರು.
ಇವರಿಗಿಂತಲೂ ಕರ್ಮಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪುಷ್ಕರನುತ್ತಮನು. ಪುಷ್ಕರನಿಗೆ
ಶನೈಶ್ಚರನುತ್ತಮನು. ತರಣಿಜನಿಗೆ - ಸೂರ್ಯ ಪುತ್ರನಾದ ಶನೈಶ್ಚರನಿಗೆ,
ಅಶ್ವಿನಿಸುರರ-ಅಶ್ವಿನಿದೇವತೆಗಳ, ಅರಸಿಲುಷಾ=ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಉಷಾ
ದೇವಿಯುತ್ತುಮಳು. ಆಕೆಗಿಂತಲೂ ಜಲಪ- ಜಲಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಬು
ಧನು ಉತ್ತಮನು, ಶರಧಿಜ-ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಚಂದ್ರನ, ಆತ್ಮಜಗೆ=
ಮಗನಾದ ಬುಧನಿಗೆ, ಸ್ವಾಹಾ ವೇವಿಯುತ್ತುಮಳೆನಿಸುವಳು.

ಅನಲ ಭಾರ್ಯಳಿಗಿಂದ ನಾಖ್ಯಾ
ತನಿಮಿಷರನಾಖ್ಯಾತರಿಂದಲಿ
ಘನಪರ್ಜನ್ಯಾನಿರುದ್ಧನ ಸ್ತ್ರೀಯುಷಾದೇವಿ |
ದ್ಯುನದಿ ಸಂಜ್ಞಾ ಶಾಮಳಾರೋ
ಹಿಣಿಗಳೈವರು ಸಮರನಾಖ್ಯಾ
ತನಿಮಿಹೋತ್ತಮರಿವರಿಗಿಂದಲಿ ನೂರು ಕರ್ಮಜರು ||೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಅನಲಭಾರ್ಯಳಿಗಿಂತ=ಅಗ್ನಿದೇವರ ಹೆಂಡತಿಯಾದ
ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಯಿಗಿಂತಲೂ, ಅನಾಖ್ಯಾತನಿಮಿಷರು-ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಸಿ
ದ್ಧರಾದವರು ಅನಾಖ್ಯಾತರು. ಇವರು ಉತ್ತಮರು. ಅನಾಖ್ಯಾತರಿಂದಲಿ
ಘನಪ=ಮೇಘಾಭಿಮಾನಿಯಾದ, ಪರ್ಜನ್ಯನು ಉತ್ತಮನು. ಇವನಿಗೆ ಅನಿ
ರುದ್ಧನ ಸ್ತ್ರೀಯುಷಾದೇವೀ, ದ್ಯುನದಿ-ಗಂಗಾ, ಸಂಜ್ಞಾ=ಸೂರ್ಯನ ಹೆಂ
ಡತಿ, ಶಾಮಳಾ=ಯಮದೇವರ ಹೆಂಡತಿ, ರೋಹಿಣಿ-ಚಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ,
ಇವರೈವರೂ ಸಮರು. ಅನಾಖ್ಯಾತ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರು.
ಇವರಿಗಿಂತಲೂ, ನೂರು ಕರ್ಮಜರು=ಕರ್ಮಜರಾದ ದೇವತೆಗಳು ಕರ್ಮ
ದೇವತೆಗಳೆಂದು ನೂರು ಜನರು, ಇವರುತ್ತಮರು.

ಪೃಥುನಹುಷ ಶಶಿಬಿಂಧು ಪ್ರಿಯ
ವ್ರತ ಪರೀಕ್ಷಿತ ನೃಪರು ಭಾಗೀ
ರಥಿಯ ನೋಡಲಿಕಧಿಕ ಬಲ್ಯಾದಿಂದ್ರ ಸಪ್ತಕರು |
ಪಿತೃಗಳೆಂಟಧಿಕವಪ್ಸರ
ಸತಿಯರೀರೈದೊಂದು ಮನುಗಳು
ದಿತಿಜಗುರು ಚಾವನವುಚಿಥ್ಯರು ಕರ್ಮಜರು ಸಮರು ||೬||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಪೃಥು ನಹುಷ ಶಶಿಬಿಂದು, ಪ್ರಿಯವ್ರತ ಪರೀಕ್ಷಿತನುಪರು=ಈ ರಾಜರುಗಳು, ಭಾಗೀರಥಿಯ ನೋಡಲಿಕಧಿಕ=ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ನೋಡಲಾಗಿ ಗಂಗೆ ನೊಡಲಾದವರಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರು. ಬಲ್ಯಾದಿಂದ್ರ ಸಪ್ತಕರು=ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ೭ ಇಂದ್ರರು, ಲಪಿತ್ಯಗಳು, ಎಂಟಧಿಕವಪ್ಸರ ಸತಿಯರು, ಈರೈದೊಂದು ಮನುಗಳು = ೧೧ ಮನುಗಳು, ದಿತಿಜಗುರುಚ್ಯಾವಸ - ಶುಕಾಚಾರ್ಯರು, ಉಚಿಷ್ಯರು ಕರ್ಮಜರು ಸಮರು=ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಮರು.

ಧನಪ ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ ಗಣಪಾ
ಶ್ವಿನಿಗಳೆಂಭತ್ತೈದು ಶೇಷರಿ
ಗೆಣೆ ಎನಿಸುವರು ಮಿತ್ರತಾರಾನಿರ್ಘತಿ ಪ್ರವಹೀ |
ಗುಣಗಳಿಂದೈದಧಿಕ ಎಂಭ
ತ್ತಿನಿಪಶೇಷರಿಗತ್ತಮರು ಸ
ನ್ಮನಿ ಮರೀಚಿ ಪುಲಸ್ತ್ಯ ಪುಲಹಕ್ರತುವಶಿಷ್ಯಮುಖ ||೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:— ಧನಪ-ಕುಭೇರ, ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ-ಪ್ರಧಾನ ವಾಯುದೇವರ ಪುತ್ರನು ಗಣಪತಿ ಆಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು, ಲಪಿ ಶೇಷಶತಸ್ಥರಿಗೆ, ಎಣೆ ಎನಿಸುವರು=ಸಮನಿಸುವರು. (ಶೇಷ ಶತಸ್ಥರು ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥ ವಿಸ್ತಾರ ಭಯದಿಂದ ಬರಿಯಲಿಲ್ಲ. ಮಿತ್ರ-ಸೂರ್ಯ, ತಾರಾ=ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಹೆಂಡತಿ, ನಿರುಋತಿ-ದಿಕ್ಪಾಲಕ, ಪ್ರವಹಿ - ಪ್ರವಹವಾಯುವಿನ ಪತ್ನಿ, ಇವರುಗಳು ಗುಣಗಳಿಂದ, ಐದಧಿಕ ಎಂಭತ್ತಿನಿಪ ಶೇಷರಿಗೆ=ಲಪಿ ಉತ್ತಶೇಷಶತಸ್ಥರಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರು. ಸನ್ಮನಿ-ಉತ್ತಮ ಋಷಿಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಮರೀಚಿ, ಪುಲಸ್ತ್ಯ, ಪುಲಹ, ಕ್ರತು, ವಶಿಷ್ಠಮುಖ-ಇವರು ಮೊದಲಾದವರು.

ಅತ್ರಿಯಂಗಿರರೇಳು ಬ್ರಹ್ಮನ
ಪುತ್ರರಿವರಿಗೆ ಸಮರು ವಿಶ್ವಾ
ಮಿತ್ರ ವೈವಸ್ವತರು ಈಶಾನೇಶಬಲದಿಂದ |
ಮಿತ್ರರಿಂದುತ್ತಮರು ಸ್ವಾಹಾ
ಭತೃಭೃಗುವು ಪ್ರಸೂತಿ ವಿಶ್ವಾ
ಮಿತ್ರ ಮೊದಲಾದವರಿಂದಲಿ ಮೂವರುತ್ತಮರು ||೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಆತ್ರಿ, ಅಂಗಿರರು=ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮ ರೀಚಿ ನೊಡಲು ಈಗ ಹೇಳಿದ ಅಂಗಿರವರೆಗೆ ಏಳು ಮಂದಿ, ಬ್ರಹ್ಮನ ಪು ತ್ರರು=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳು; ಇವರಿಗೆ ಈಶಾವೇಶ ಬಲದಿಂದ-ಪರಮಾ ತ್ಮನ ಆವೇಶ ಬಲದಿಂದ, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು, ವೈವಸ್ವತಮನು ಇವರು ಸಮ ರಾಗಿರುವರು. ಒಟ್ಟು ೯ ಮಂದಿಗಳು, ಮಿತ್ರರಿಂದುತ್ತಮರು-ಮಿತ್ರ ನೊ ದಲಾದವರಿಗಿಂತಲೂ ಸ್ವಾಹಾಭರ್ತ್ಯ=ಅಗ್ನಿದೇವರು, ದಕ್ಷಪ್ರಜೀಶ್ವರನ ಹೆಂಡತಿ ಪ್ರಸೂತಿ, ಇವರು ಮೂವರುತ್ತಮರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಮರೀಚಿ, ಪುಲಸ್ತ್ಯ, ಪುಲಹ, ಕ್ರತು, ವಶಿಷ್ಠ, ಆತ್ರಿ, ಅಂಗಿರರೆಂಬ ಏಳು ಮಂದಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳೂ, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು, ವೈ ವಸ್ವತಮನು ಇವರು ೯ ಮಂದಿಗಳೂ ಸಮರು. ಮಿತ್ರಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರು. ಇವರಿಗಿಂತಲೂ ಅಗ್ನಿ, ಭೃಗು, ಪ್ರಸೂತಿ ಮೂವರುತ್ತ ಮರು.

ನಾರದೋತ್ತಮ ನಗ್ನಿಗಿಂದಲಿ

ವಾರಿನಿಧಿವಾದೋತ್ತಮನು ಯಮ

ತಾರಕೇಶ ದಿವಾಕರನು ಶತರೂಪರುತ್ತಮರು ||

ವಾರಿಜಾಪ್ತನಿಗಿಂತ ಪ್ರವಹ

ಮಾರುತೋತ್ತಮ ಪ್ರವಹಗಿಂದಲಿ

ಮಾರಪುತ್ರನಿರುದ್ಧ ಗುರುಮನು ದಕ್ಷ ಶಚಿರತಿಯು ||೯||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಅಗ್ನಿಗಿಂದಲಿ, ನಾರದರುತ್ತಮರು, ವಾರಿನಿಧಿವಾ ದೋತ್ತಮರು=ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ಕಾಲು ಭಾಗ ಮಾತ್ರ ವರುಣನುತ್ತಮನು- ಇವನಿಗಿಂತಲೂ ಯಮ, ತಾರಕೇಶ-ಚಂದ್ರ, ದಿವಾಕರನು-ಸೂರ್ಯ, ಶತ ರೂಪೆ-ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವಿನ ಹೆಂಡತಿ, ಇವರುತ್ತಮರು. ವಾರಿಜಾಪ್ತ ನಿಗಿಂದ=ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರವಹಮಾರುತನು ಉತ್ತಮನು. ಪ್ರವ ಹಗಿಂದಲಿ, ಮಾರಪುತ್ರ-ಮನ್ಮಥನ (ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ) ಮಗ ಅನಿಮದ್ಧ, ಗುರು-ಬೃಹಸ್ಪತಿ, ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನು, ದಕ್ಷ, ಶಚಿದೇವಿ = ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ. ರತೀದೇವಿ ಇವರಾರು ಜನರುತ್ತಮರು.

ಆರುಜನರಗಳಿಂದಲಾಹಂ
 ಕಾರಿಕ ಪ್ರಾಣೋತ್ತಮಾಖಿಳ
 ಶರೀರಮಾನಿ ಪ್ರಾಣಗಿಂದಲಿ ಕಾಮು ಇಂದ್ರಿಗೆ ||
 ಗೌರಿ ವಾರುಣಿ ಖಗಪರಾಣಿಗೆ
 ಶೌರಿ ಮಹಿಷಿಯರೊಳಗೆ ಜಾಂಬವ
 ತೀ ರಮಾಯುತಳಾದ ಕಾರಣವಧಿಕಳೆನಿಸುವಳು ||೧೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಆರುಜನರುಗಳಿಂದಲೇ-ನೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ಆರು ಜನರಿಗಿಂತಲೂ, ಅಹಂಕಾರಿಕಪ್ರಾಣನುತ್ತಮನು. ಅಖಿಳಶರೀರಮಾನಿಯಾದ ಅಹಂಕಾರಿಕಪ್ರಾಣನಿಗಿಂತಲೂ, ಕಾಮು=ಮನ್ಮಥ ಇಂದ್ರರುತ್ತಮರು. ಕಾಮು, ಇಂದ್ರಿಗೆ, ಗೌರಿ, ವಾರುಣಿ=ಶೇಷದೇವರ ಹೆಂಡತಿ, ಖಗಪರಾಣಿ=ಗರುಡನ ಹೆಂಡತಿ, ಸೌಪರ್ಣಿ ಇವರು ಮೂವರುತ್ತಮರು. ಗೌರಿ ವಾರುಣಿ ಖಗಪರಾಣಿಗೆ ಶೌರಿ ಮಹಿಷಿಯರು=ಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡತಿಯರಾದ, ಜಾಂಬವತೀ ಮಿತ್ರವಿಂದ ನೊಡಲಾದ ಆರು ಜನರುತ್ತಮರು. ಇವರೊಳಗೆ ಜಾಂಬವತಿಯು, ರಮಾಯುತಳಾದಕಾರಣ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಾವೇಶ ಬಲದಿಂದ ಅಧಿಕಳೆನಿಸುವಳು.

ಹರಘನಿಪ ವಿಹಗೇಂದ್ರ ಮೂವರು
 ಹರಿಮುಡದಿಯರಿಗುತ್ತಮರು ಸೌ
 ಪರಣಿಪತಿಗುತ್ತಮರು ಭಾರತಿ ವಾಣಿ ಈರ್ವರಿಗೆ |
 ಮರುತಬ್ರಹ್ಮರು ಉತ್ತಮರು ಇಂ
 ದಿರೆಯು ಪರಮೋತ್ತಮಳು ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೇ
 ಸರಿಯೆನಿಸುವರಿಲ್ಲವೆಂದಿಗು ದೇಶಕಾಲದೊಳು ||೧೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಹರ, ಘನಿಪ=ಶೇಷದೇವರು, ವಿಹಗೇಂದ್ರ=ಗರುಡಮೂವರು, ಹರಿಮುಡದಿಯರಿಗೆ=ಕೃಷ್ಣನ ಷಣ್ಮಹಿಷಿಯರಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರು. ಸೌಪರ್ಣಿಪತಿಗೆ-ಗರುಡಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ, ಭಾರತೀದೇವಿಯರು ವಾಣಿ-ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯರು ಉತ್ತಮರು. ಈರ್ವರಿಗೆ=ಇವರಿಬ್ಬರಿಗಿಂತಲೂ, ಮರುತಬ್ರಹ್ಮರು=ವಾಯುದೇವರು, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರುತ್ತಮರು. ಇವ

ಗಿಂತಲೂ, ಇಂದಿರಿಯ=ರಮಾದೇವಿಯರು, ಪರಮ ಉತ್ತಮಳು, ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಯರಿಗೆ, ದೇಶಕಾಲದೊಳು=ಯಾವ ದೇಶದಲ್ಲಾಗಲೀ, ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಾಗಲೀ ಎಂದಿಗೂ ಸರಿಯೆನಿಸುವರಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಮುಕುಂದನ ಮಹಿಳೆಲಕುಮಿ ಮು
ಹಾಮಹಿಮೆಗೇನೆಂಬೆ ಬ್ರಹ್ಮೀ
ಶಾಮರೇಂದ್ರರ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿಲಯಗೈಸಿ ಅವರವರ ||
ಧಾಮಗಳ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಡುವಳಜ
ರಾಮರಣಳಾಗಿದುರ್ ಸರ್ವ
ಸ್ವಾಮಿಮಮ ಗುರುವೆಂದುಸಾಸನೆಮಾಳ್ವಳಚ್ಯುತನ ||೧೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಶ್ರೀಮುಕುಂದನ, ಮಹಿಳೆ-ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಯರು, ಬ್ರಹ್ಮಶಾಮರೇಂದ್ರ-ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಮುದ್ರದೇವರು, ಇಂದ್ರದೇವರು, ಮೊದಲಾದವರ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಅವರವರಿಗೆ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಕೊಡುವರು. ಅಜರಾಮರಣಳಾಗಿದ್ದು-ಮುದುಕುತನ ಬರುವಿಕೆ, ಸಾಯುವಿಕೆ ಇವುಗಳಿಲ್ಲದೆ, ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿ, ಮಮ-ನನ್ನ ಗುರುವೆಂದು ಅಚ್ಯುತನುಪಾಸನೆ ಮಾಡುವರು. ಇಂತಹಾ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು, ಮಹಾಮಹಿಮೆಗೇನೆಂಬೆ=ಎಷ್ಟೆಂದು ವರ್ಣಿಸುವೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು ಸತ್ಪರಜಸ್ತಮೋ ಗುಣಾತ್ಮಕರಾದ ಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ವರೂಪರು, ಮತ್ತು ಮೂರು ಗುಣಾತ್ಮಕರಾಗಿ ಶ್ರೀ, ಭೂ, ದುರ್ಗಾರೂಪಿಯಾಗಿರುವರು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಕೃತಿ ಸಂಬಂಧನಾದ ರಜೋಗುಣದಿಂದ—ಸೃಷ್ಟಿ, ಸತ್ವಗುಣದಿಂದ—ಪಾಲನ, ತನೋಗುಣದಿಂದ ಸಂಹಾರ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿ ಗುಣಗಳಿಂದಲೇ ಆಗುವುದರಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿ ಸಂಹಾರಾದಿ ಕರ್ತರೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಅವರವರ ಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕಾದರೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ಆಗಬೇಕು. ಮುಕ್ತಿಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾದರೂ “ ಶ್ರಿಯಂಪ್ರಾಪ್ಯಾನುನೋದಿತಾಃ ” ಎಂಬ ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ವಾಕ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ಅನುಮತಿಯಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವರು. ಜರಾಮರಣವರ್ಜಿತರಾಗಿ ಪ್ರಳಯ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸೇವೆಯನ್ನು

ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು. ಯಾವಾಗಲೂ ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿ ನನ್ನ ಗುರುವೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು. ಇಂತಹಾ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಏನೆಂದು ವರ್ಣಿಸುವೆ.

ಈಸುಮಹಿಮೆಗಳುಳ್ಳ ಲಕುಮಿಪ
 ರೇಶನಾನಂತಾಂಶ ಗುಣದೊಳು
 ಲೇಶಲೇಶಕೆ ಸರಿಯೆನಿಸಳಾನಾವಕಾಲದಲಿ |
 ದೇಶಕಾಲಾತೀತ ಲಕುಮಿಗೆ
 ಕೇಶವನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವೆ ಅವ
 ಕಾಶನಾಯಿತು ಇವನ ಮಹಿಮೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆಣೆಯುಂಟೆ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಈಸುಮಹಿಮೆಗಳುಳ್ಳ-ಇಷ್ಟು ಮಹಿಮೆಗಳುಳ್ಳ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು, ಪರೇಶನ-ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ, ಗುಣಗಳ ಅನಂತಾಂಶದೊಳು, ಯಾವಕಾಲದಲ್ಲಾದರೂ ಲೇಶಲೇಶಕ್ಕೆ ಸರಿಯೆನಿಸರು-ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನಂತಗುಣಗಳ ಅಂತದೊಳಗೆ ಒಂದು ಅಲ್ಪಾಂಶಕ್ಕೂ ಸಹ ಸಮರಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ. ದೇಶಕಾಲಾತೀತಲಕುಮಿಗೆ-ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೇಶದೊಳಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದಿಲ್ಲ. ಸರ್ವ ದೇಶಕಾಲಗಳಲ್ಲೂ ವ್ಯಾಪ್ತರಾಗಿರುವರೆಂದರ್ಥ. ಇಂತಹ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೆ, ಕೇಶವನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವೇ, ಅವಕಾಶನಾಯಿತು=ವಾಸಸ್ಥಾನವಾಯಿತು. ಹೀಗೆಂದಮೇಲೆ ಈ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಮೆಗೂ, ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೂ ಎಣೆಯುಂಟೆ ?

ಒಂದುರೂಪದೊಳೊಂದವಯವದೊ
 ಳೊಂದು ರೋಮದೊಳೊಂದು ದೇಶದಿ
 ಪೊಂದಿಕೊಂಡಿಹರಜಭವಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಜೀವಗಣ ||
 ಸಿಂದುಸಪ್ತದ್ವೀಪ ಮೇರು ಸು
 ಮಂದರಾಡ್ಯದ್ರಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮ ಪು
 ರಂದರಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಪರಾಲಯಗಳೆಲ್ಲ ||೧೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಒಂದುರೂಪದೊಳು, ಒಂದು ಅವಯವದೊಳಿರುವ ಒಂದು ರೋಮದೊಳು, ಒಂದುದೇಶದಿ=ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಅಜಭವಾದಿ=ಬ್ರಹ್ಮ ಋದ್ರಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಜೀವಗಣಗಳು, ಸಪ್ತ ಸಮುದ್ರಗಳು, ಸಪ್ತ

ದ್ವೀಪಗಳು, ನೇರುಪರ್ವತ, ಮಂದರ ನೊಡಲಾದ ಪರ್ವತಗಳು, ಬ್ರಹ್ಮ ಪುಂಡರಾದಿ-ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಾದಿ, ಸಮಸ್ತಲೋಕಪರ=ಲೋಕಪಾಲಕರ, ಅಲಯಗಳೆಲ್ಲಾ, ಪುಂಡಿಕೊಂಡಿರುವವು-ಶೇರಿಕೊಂಡಿರುವವು.

ಸರ್ವದೇವೋತ್ತಮನು ಸರ್ವಗ
 ಸರ್ವಗುಣ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸರ್ವದ
 ಸರ್ವತಂತ್ರ ಸ್ವತಂತ್ರ ಸರ್ವಾಧಾರ ಸರ್ವಾತ್ಮ ||
 ಸರ್ವತೋಮುಖ ಸರ್ವನಾಮಕ
 ಸರ್ವಜನ ಸಂಪೂಜ್ಯ ಶಾಶ್ವತ
 ಸರ್ವಕಾಮದ ಸರ್ವಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಸರ್ವಜಿತ್ಸರ್ವ ||೧೫||

ವದ್ಯಾರ್ಥ.— ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವದೇವೋತ್ತಮನು, ಸರ್ವಗ-ಸರ್ವತ್ರದಲ್ಲಿರುವವನು. ಸರ್ವಗುಣ ಸಂಪೂರ್ಣನು, ಸರ್ವದಾ ಸರ್ವತಂತ್ರ ಸ್ವತಂತ್ರನು- ಸರ್ವರಿಗೂ ಆಧಾರಭೂತನು- ಸರ್ವಾತ್ಮಕನು. ಸರ್ವತ್ರ ಮುಖವುಳ್ಳವನು. ಸರ್ವ ಜನರಿಂದಲೂ ಪೂಜ್ಯನು. ಸರ್ವನಾಮ ಉಳ್ಳವನು. ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರುವವನು. ಸರ್ವರ ಮನೋಭೀಷ್ಠವನ್ನೂ ಪೂರೈಸುವವನು. ಸರ್ವವನ್ನೂ ಒಯಿಸುವವನು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸರ್ವಯೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿರುವನು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನದ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ತಾರತಮ್ಯಾರೋಹಣವ ಬರ
 ದಾರು ಪಠಿಸುವರವರ ಲಕ್ಷ್ಮೀ
 ನಾರಸಿಂಹ ಸಮಸ್ತ ದೇವಗಣಾಂತರಾತ್ಮಕನು ||
 ಪೂರಯಿಸುವ ಮನೋರಥಂಗಳ
 ಕಾರುಣಿಕ ಕೈವಲ್ಯದಾಯಕ
 ದೂರಗೈವ ಸಮಸ್ತ ದುರಿತವನಿಗತಭಯಶೋಕ ||೧೬||

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಈ ಆರೋಹಣ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಯಾರು ಬರೆಯುವರೋ, ಯಾರು ಪಠಿಸುವರೋ, ಅವರ ಮನೋರಥಗಳನ್ನು ಸಮಸ್ತ ದೇವಗಣಾಂತರಾತ್ಮಕನೂ, ಕರುಣಾ ಸಮುದ್ರನೂ, ಮುಕ್ತಿದಾಯಕನೂ, ಭಯಶೋಕರಹಿತನೂ ಆದ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹನು ಪೂರೈಸುವುದಲ್ಲದೆ, ಅವರಿಗೆ ಸಂಭವಿಸುವ ಸಮಸ್ತ ಪಾಪಗಳನ್ನೂ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನೂ ಪರಿಹರಿಸುವನು.

ಪ್ರಣತಕಾಮದ ನಂಘ್ರಿಸಂದರು
 ಶನದಪೇಕ್ಷೆಗಳುಳ್ಳವಗೆ ನಿ
 ಚ್ಚಣಿಕೆ ಎನಿಪುದು ಜಡಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮಾಂತತರತಮವು ||
 ಮನವಚನದಿಂ ಸ್ಮರಿಸುವರ ಭವ
 ವನಧಿಶೋಷಿಸಿ ಪೋಗುವದು ಕಾ
 ರಣವೆನಿಸುವದು ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿ ವಿರಕ್ತಿ ಸಂಪದಕೆ || ೧೭ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಪ್ರಣತಕಾಮದನ = ನಮಸ್ಕರಿಸುವರ ಮನೋಭೀಷ್ಯ
 ವನ್ನು ಪೂರೈಸುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಂದರ್ಶನದ ಅಪೇಕ್ಷೆಗಳುಳ್ಳವಗೆ, ಜಡಮೊ
 ದಲು ಬ್ರಹ್ಮಾಂತತರತಮವು ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಡ ಮೊದಲು
 ಬ್ರಹ್ಮದೇವನ ಎರೆಗೂ ಹೇಳಿದ ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವು, ನಿಚ್ಚಣಿಕೆ ಎನಿಪದು.
 ಮನವಚನದಿಂ = ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ, ಸ್ಮರಿಸುವರ, ಭವ
 ವನಧಿ = ಸಂಸಾರ ಸಮುದ್ರವು, ಶೋಷಿಸಿ ಪೋಗುವದು. ಜ್ಞಾನ, ಭಕ್ತಿ,
 ವಿರಕ್ತಿ, ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವೆನಿಸುವದು.

ಅನಲನೊಳು ಹೋಮಿಸುವ ಹರಿಚಂ
 ದನವೆ ಮೊದಲಾದವರ ಸೂವಾ
 ಸನೆಯು ಪ್ರತ್ಯತ್ಯೇಕ ತೋರ್ಪದು ಎಲ್ಲಕಾಲದಲಿ ||
 ದನುಜ ಮಾನವ ದಿವಿಜರವರ ವ
 ರನುಚಿತೋಚಿತ ಕರ್ಮವೃಜಿನಾ
 ರ್ಥನನು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮಾಳ್ಪತ್ರಿಗುಣಾತೀತವಿಖ್ಯಾತ || ೧೮ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಅನಲನೊಳು = ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಿಸುವ, ಹರಿಚಂ
 ದನ ಮೊದಲಾದವರ ಸುವಾಸನೆಯು, ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಪ್ರತ್ಯತ್ಯೇಕ ತೋ
 ರ್ಪದು. ದನುಜ=ದೈತ್ಯರು. ಮಾನವರು. ದಿವಿಜರು=ದೇವತೆಗಳು ಇವರು
 ಗಳ ಅನುಚಿತೋಚಿತಕರ್ಮ=ಪುಣ್ಯ ಪಾಪ ರೂಪವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ತ್ರಿ
 ಗುಣಾತೀತ=ಪ್ರಾಕೃತ ಗುಣಗಳನ್ನು ಮೀರಿರುವ, (ತನ್ನ ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿ
 ಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ) ವಿಖ್ಯಾತ = ಲೋಕ ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾದ, ಕಷ್ಟ ಪರಿಹಾರಕ
 ನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು, ವ್ಯಕ್ತಿಮಾಳ್ಪನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದನಕಾಷ್ಠ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹೋಮನಾಡಿದರೆ, ಯಾವಯಾವ ವಾಸನೆ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಆಹುತಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆಯೋ ಆಯಾ ದ್ರವ್ಯದ ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿಮಾಡಿ ಕೊಡುವದು. ಅದರಂತೆಯೇ ದೈತ್ಯರು, ಮನುಷ್ಯರು, ದೇವತೆಗಳು ಮಾಡುವ ಪಾಪ ಪುಣ್ಯಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮಾಡಿ ತೋರುವನು.

ಭಕ್ತವತ್ಸಲ ಭಾಗ್ಯಪುರುಷ ವಿ
 ವಿಕ್ತವಿಶ್ವಾಧಾರ ಸರ್ವೋ
 ದ್ರಿಕ್ತ ದೋಷವಿದೂರ ದುರ್ಗಮ ದುರ್ವಿಭಾವ್ಯಸ್ವಹಿ ||
 ಶಕ್ತಶಾಶ್ವತ ಸಕಲ ವೇದೈ
 ಕೋಕ್ತ ಮಾನದ ಮಾನ್ಯಮಾಧವ
 ಸೂಕ್ತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸ್ಥೂಲ ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲನು ||೧೯||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಭಕ್ತವತ್ಸಲ; ಭಾಗ್ಯಪುರುಷನು, ವಿವಿಕ್ತ = ಏಕಾಂತವಾಸಿಯು, ವಿಶ್ವಾಧಾರ=ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಆಧಾರಭೂತನಾದವನು, ಸರ್ವೋದ್ರಿಕ್ತ-ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ದೋಷವಿದೂರ=ದೋಷರಹಿತನು, ದುರ್ಗಮ = ಹೊಂದಲಶಕ್ತನು, ದುರ್ವಿಭಾವ್ಯ=ತಿಳಿಯಲಶಕ್ತನು, ಸ್ವಹಿ - ತನ್ನಿಂದ ತಾನೇ ಪ್ರಖ್ಯಾತನು, ಅಥವಾ ಸ್ವತಂತ್ರನು, ಶಕ್ತ-ಸಮರ್ಥನು, ಶಾಶ್ವತ = ನಿತ್ಯನು, ಸಕಲವೇದೈಕೋಕ್ತ = ಎಲ್ಲಾ ವೇದಗಳಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವನು. ಮಾನದ=ಭಕ್ತ ಜನರಿಗೆ ಬಹುಮಾನವನ್ನು ಕೊಡುವವನು, ಮಾನ್ಯ=ಮರ್ಯಾದಾರ್ಹನು, ಮಾಧವ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯು, ಸೂಕ್ತ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವವನು, ಸೂಕ್ಷ್ಮ=ಪರಮಾಣು ರೂಪನು, ಸ್ಥೂಲ=ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಕಿಂತಲೂ ಬಹಳ ಸ್ಥೂಲಕಾಯನು (ಸ್ಥೂಲ ವಸ್ತುವಿನಕಿಂತಲೂ ಸ್ಥೂಲನಾದವನೆಂದರ್ಥ.) ಇಂತಹಾ ಮಹಾನುಭವಿಯುಳ್ಳವನು ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥ ವಿಠಲನು.

ಇಂತೀ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಕೆಯಲ್ಲಿ ೨೫ನೆಯ ಅರೋಹಣ ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿಯು ಸಮಾಪ್ತವಾದುದು.

|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ಅ ವ ರೋ ಹ ಣ ಸಂ ಥಿ .

ಸಂಧಿ ೨೬.

ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮೊದಲುಮಾಡಿ ಮಾನುಷ್ಯೋತ್ತಮರವರೆಗೂ ಅವರೋಹಣ ಕ್ರಮದಿಂದ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸೂಚನೆ || ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ಗುರುಗಳ ||ಪ||

ಶ್ರೀರಮಣ ನಿಜಭಕ್ತರೆನಿಸುವ
ವಾರಿಜಾಸನ ಮುಖ್ಯನಿರ್ಜರ
ತಾರತಮ್ಯವಪೇಕ್ಷೆ ಸಂಕ್ಷೇಪದಲಿ ಗುರುಬಲದಿ ||

ಕೇಶವಗೆ ಸಾರಾಯಣಿಗೆ ಕೆಮ
ಲಾಸನ ಸಮೀರ ವಾಣಿಗೆ
ವಿಶಫಣಿಪ ಮಹೇಶರಿಗೆ ಷಣ್ಮಹಿಷಿಯರ ಪದಕೆ ||
ಶೇಷರುದ್ರರ ಪತ್ನಿಯರಿಗೆ ಸು
ವಾಸವ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನರಿಗೆ ಸಂ
ತೋಷದಲಿ ವಂದಿಸುವೆ ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನ ಕೊಡಲೆಂದು ||೧||

ಸೂಚನೆ.— ತಾರತಮ್ಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲೂ, ಗುಣ ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲೂ ವಿವರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಮಾತ್ರ ಬರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ನಿಜ ಭಕ್ತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಗುರು ಕೃಪಾ ಕಟಾಕ್ಷದಿಂದ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳುವೆನು, ಎಂದು ಸಂಧಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣ ದೇವರಿಗೂ, ಅವನ ಪತ್ನಿಯರಾದ
ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೂ, ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳಿಗೂ, ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತಿಯರಿ
ಗೂ, ಗರುಡ, ಶೇಷ, ರುದ್ರ, ಕೃಷ್ಣನ ಷಟ್ಕೂಟಿಯರು ಇವರುಗಳ ಪಾದ
ಕಮಲಗಳಿಗೂ ಸೌಪರ್ಣೀ ವಾರುಣಿ, ಪಾರ್ವತಿಯರಿಗೆ, ಇಂದ್ರ ಕಾಮರಿಗೆ
ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನ ಕೊಡಲೆಂದು ಸಂತೋಷದಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು.

ಪ್ರಾಣದೇವಗೆ ನಮಿಸೆ ಕಾಮನ
ಸೂನುಮನುಗುರುದಕ್ಷಶಚಿ ರತಿ
ಮಾನನಿಯರಿಗೆ ಪ್ರವಹದೇವಗೆ ಸೂರ್ಯ ಸೋಮ ಯಮ ||
ಮಾನವಿಗೆ ವರುಣನಿಗೆ ವೀಣಾ
ಪಾಣಿ ನಾರದಮುನಿಗೆ ನಮಿಸುವೆ
ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿ ವಿರಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗವ ತಿಳಿಸಲೆನಗೆಂದು || ೨ ||

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಅಹಂಕಾರಿಕ ಪ್ರಾಣ ದೇವರಿಗೆ, ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು-
ಮನ್ಮಥನ ಪುತ್ರ ಅನಿರುದ್ಧ, ಮನು, ಗುರು, ದಕ್ಷ, ಶಚಿ, ರತಿ ಇವರಾರು
ಮಂದಿಗಳಿಗೆ, ಪ್ರವಹವಾಯುವಿಗೆ, ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಯಮ, ಶತರೂಪೆ
ಇವರು ನಾಲ್ವರಿಗೆ, ವರುಣನಿಗೆ, ನಾರದರಿಗೆ, ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿ ವಿರಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗ
ವನ್ನು ಎನಗೆ ತಿಳಿಸಲೆಂದು ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು.

ಅನಲಭ್ಯಗುದಾಕ್ಷಾಯಣಿಯರಿಗೆ
ಈನಕಗರ್ಭಜ ಸಪ್ತ ಋಷಿಗಳಿ
ಗೆಣೆ ಎನಿಪ ವೈವಸ್ವತನುಮನು ಗಾಧಿಸಂಭವಗೆ ||
ದನುಜನಿಋಯುತಿ ತಾರಪ್ರಾವಹಿ
ವನಜಮಿತ್ರಗರ್ಭಿನಿಗಣಪ
ಧನಪವಿಷ್ವಕ್ಸೇನರಿಗೆ ವಂದಿಸುವೆ ನನವರತ || ೩ ||

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಅನಲ=ಅಗ್ನಿ ದೇವರಿಗೆ, ಭೃಗು= ಭೃಗು ಋಷಿಗಳಿಗೆ
ದಾಕ್ಷಾಯಣಿಯಾದ ಪ್ರಸೂತಿ ದೇವಿಯರಿಗೆ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ
ಏಳು ಋಷಿಗಳಿಗೆ, ಇವರಿಗೆ ಸಮರಾದ ವೈವಸ್ವತ ಮನುವಿಗೂ, ವಿಶ್ವಾಮಿ
ತ್ರರಿಗೂ, ರಾಕ್ಷಸನಾದ ನಿಋಯುತಿ, ತಾರೆ, ಪ್ರಾವಹಿ, ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯ
ಇವರುಗಳಿಗೆ ಅಶ್ವಿನೀ, ಗಣಪತಿ, ಕುಭೇರ, ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ
ಸರ್ವದಾ ನಮಿಸುವೆನು.

ಉಕ್ತ ದೇವರ್ಕಳನುಳಿದು ಎಂ
 ಭಕ್ತೈದುದು ಜನರುಗಳು ಮನುಗಳು
 ಚಿಘ್ನ ಚ್ಯಾವನ ಯನುಳರಿಗೆ ಕರ್ಮಜರಿಸುತಿಪ್ಪು ||
 ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನ ಪ್ರಮುಖ
 ಶತಸ್ಥರಿಗೆ ಪರ್ಜನ್ಯ ಗಂಗಾ
 ದಿತ್ಯಯನು ಸೋಮಾನಿರುದ್ಧರ ಪತ್ನಿಯರಪದಕೆ ||೪||

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಉಕ್ತವೇಶಶತಸ್ಥರು, ಉತ್ತಮ ಕಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದವರು
 ೧೫ ಮಂದಿ ಮೋಗುತ್ತಾ ಉಳಿದ ಲೌಕ ಜನರು, ಮನುಗಳು, ಉಚಿಘ್ನರು
 ಚಾವನನು ಮಳರಿಗೆ - ಇಬ್ಬರಿಗೆ, ಕರ್ಮದೇವರೆನಿಸುವ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನ
 ಜುಫನ ವೇದಲ, ಪ್ರವ ಖ-ಮುಖ್ಯರಾದ, ಶತಸ್ಥರಿಗೆ = ನೂರು ಜನ
 ರಿಗೆ, ಪರ್ಜನ್ಯನೆಂದು ಋಷ್ಯ. ಗಂಗಾ, ಸಂಜ್ಞಾ, ರೋಹಿಣಿ, ಶಾಮಳೆ
 ಅನಿರುದ್ಧನ ಹೆಂಡತಿ ಉಷೆ ಇವರುಗಳ ಪಾದಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು.

ಹುತವಹನಧಾರ್ಂಗಿನಿಗೆ ಚಂದ್ರಮ
 ಸುತಬುಧನಾಮಾತ್ಮಿಕೊಷಾ
 ಸತಿಗೆ ಛಾಯಾತ್ಮಜ ಶನೈಶ್ಚರಗಾನಮಿಪೆ ಸತತ ||
 ಪ್ರತಿದಿನಸದಲಿ ಬಿಡದೆ ಜೀವ
 ಪ್ರತಿನಿವಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆಧಿ
 ಪತಿ ಎನಿಪ ಪುಷ್ಕರನ ಪಾದಾಂಬುಜಗಳಿಗೆ ನಮಿಪೆ ||೫||

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಹುತವಹನ=ಅಗ್ನಿ ಪುರುಷದೇವರು. ಅಧಾರ್ಂಗಿ=ಅವರ
 ಹೆಂಡತಿ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿ. ಬುಧ, ಅಶ್ವಿನಿ ಭಾರ್ಯಾ ಉಷೆ, ಶನೈಶ್ಚರ, ಇವ
 ರಿಗೆ ಸರ್ವದಾ ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು. ಪ್ರತಿ ಜೀವರು ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳಭಿ
 ಮಾನಿ ಪುಷ್ಕರನ ಪಾದಾಂಬುಜಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು.

ಆನಮಿಸೆಯಾಜಾನಜರಿಗೆ ಕೃ
 ಶಾನುಸುತರಿಗೆ ಗೋವ್ರಜದೊಳಿಹ
 ಮಾನಿನಿಯರಿಗೆ ಚಿರಸಿ ತೃಶತಶೂನ್ಯ ತತಕೋಟಿ |
 ನೌನಿಜನರಿಗೆ ದೇವಮಾನನ
 ಗಾನಘೌಢರಿಗವನಿಪರಿಗೆ ರ
 ಮಾನಿವಾಸನ ದಾಸವರ್ಗಕೆ ನಮಿಸೆನನವರತ ||೬||

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಅಜಾನಜ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಅಗ್ನಿ ಪುತ್ರರಾದ ೧೬೧೦೦ ಮಂದಿಯರಿಗೆ, ಕೃಷ್ಣಾಂಗ ಸಂಗ ಹೊಂದಿದ ಗೋಪಿಕಾ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ, ಚಿರ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ೧೦೦ ಕಮ್ಮಿ ೧೦೦ ಕೋಟಿ ಸಂಖ್ಯಾಕರಾದ ಋಷಿಗಳಿಗೆ, ದೇವಗಂಧರ್ವ, ಮನುಷ್ಯ ಗಂಧರ್ವರಿಗೆ, ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಿಗೆ, ರಮಾಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ದಾಸರಾದ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರಿಗೆ ಇವೆರಲ್ಲರಿಗೂ ಸರ್ವದಾ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವೆನು.

ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ ತಾರತಮ್ಯವ
ನನುದಿನದಿ ಸದ್ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕ
ನೆನವರಿಗೆ ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಾದಿಗಳು ಫಲಿಸುವವು ||
ನನಜಸಂಭವ ಮುಖ್ಯರವಯವ
ರೆನಿಸುವರು ಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲಗೆ
ವಿನಯದಿಂದಲಿ ನಮಿಸಿ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿರು ಮರಿಯದಲಿ || ೭ ||

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಅನುಕ್ರಮಣಿಕಾ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿದಿನಸದಲ್ಲೂ ಪಠಿಸುವವರಿಗೆ ಧರ್ಮಾರ್ಥ, ಕಾಮನೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳು ಸಿದ್ಧಿಸುವವು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲನಿಗೆ ಅಂಗಭೂತರಾಗಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದ ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ವಿನಯದಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಮರಿಯದೆ ಪ್ರತಿದಿನಸದಲ್ಲೂ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿರು.

ಇಂತಿ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ೨೬ನೆಯ ಅನರೋಹಣ ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿಯು ಸಮಾಪ್ತನಾದುದು.

|| ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ಅನುಕ್ರಮಣಿಕಾ ಸಂಧಿ.

— : 0 : —

ಸಂಧಿ ೨೨.

ಹಿಂದೆ ಗುಣತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿ, ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿ, ಆರೋಹಣತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿ ಎಂದು ತಾರತಮ್ಯ ೩ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಮತ್ತು ಅವರೋಹಣ, ಅನುಕ್ರಮಣಿಕಾ, ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು. ವ.ತ್ತೂ ಮುಂದೆ ಅಣುತಾರತಮ್ಯವೆಂದು ೨೯ನೆಯ ಸಂಧಿ ಹೇಳುವರು. ಹೀಗೆ ಒಂದು ತಾರತಮ್ಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ೬ ಸಂಧಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬಾರದು.

“ ಪುನಃ ಪುನಃ ಕಥಾಂ ಬ್ರೂಯುಃ ಅಭ್ಯಾಗಾದುಕ್ತಮಂ ಫಲಂ ” ಎಂಬ ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ೧ಕ್ಕೆ ೪ ಆವೃತ್ತಿ ಹೇಳಿದರೆ ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮನನವಾಗುವದು. ಅದರಿಂದ ಫಲಾಧಿಕೃತವಾಗುವುದೆಂಬ ಉದ್ದೇಶ ಗುಣತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗಿಂತಲೂ ಯಾರ್ಯಾರೂ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಗುಣಗಳು ನೀಚರೆಂದು ಅವರೋಹಣ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೇಳಿದರು. ಆರೋಹಣವೆಂದರೆ ಕೆಳಗಿನಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೋಗುವುದು, ಅವರೋಹಣವೆಂದರೆ ಮೇಲಿನಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವುದೆಂದರ್ಥ. ಅದರ ಮೇಲೆ ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಅವರೋಹಣ ಕ್ರಮವಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿದರು. ಇವೆರಡೂ ಅವರೋಹಣವೇ ಆದುದರಿಂದ ಆರೋಹಣ ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ನೋಡಿ ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವು ದೃಢೀಕರಣವಾದರೂ ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ತಾರತಮ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಗ್ರಂಥವು ಬಾಯಿಪಾಠ ಮಾಡಿ ನಿತ್ಯಪಾಠ ಯಣ ಮಾಡಲು, ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯಾದಿಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಗ್ರಂಥಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಲೌಕಿಕ ಹವ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಇರುವವರಿಗೆ ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಆಷ್ಟುಗ್ರಂಥ

ವನ್ನು ಪಠಿಸುವುದು ಕಷ್ಟವೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ ನಿತ್ಯ ಪಾರಾಯಣಕ್ಕಾಗಿ ವಾಚೋವಿಧೇಯವಾಗಿ ಪಾಠಮಾಡಲೆಂಬ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಅವರೋಹಣ ಕ್ರಮದಿಂದ ಸಂಕೋಚವಾಗಿ ೨ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲೇ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಈಗಲೂ ಅದೇ ಉದ್ದೇಶ ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕಾಗಿ ಅಂತ್ಯ ಆದಿಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಂಡರೆ ಮಧ್ಯದವರೆಲ್ಲರೂ ಬಂದಹಾಗೆಯೇ ಆಯಿತೆಂಬ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಬಹಳ ಅನುಸರವಿದ್ದರೂ ಇಷ್ಟಾದರೂ ಬಾಯಿಂದ ಉಚ್ಚರಿಸಲೆಂದು ಅನುಕ್ರಮಣಿಕಾ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಉಪಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸಂಧಿ ಸೂಚನೆ || ಮಾನುಷೋತ್ತಮು ಒದಿದು ಸಂಕರಾ

ಷಣನ ಪರಿಯಂತರದಿ ಪೇಳಿರು

ವನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯ ಪದ್ಯವನು ಕೇಳುವುದು ಸಜ್ಜನರು ||

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಮತಾನುಗ

ಧೀಮತಾಂವರರಂಘ್ರಿಕಮಲಕೆ

ಸೋಮಪಾನಾರ್ಹರಿಗೆ ತಾತ್ವಿಕ ದೇವತಾಗಣಕೆ ||

ಹೈಮವತಿ ಷಣ್ಮಹಿಸಿಯರ ಪದ

ವೈಮಕೇಶಗೆ ವಾಣಿನಾಯು

ತಾಮರಸಭವ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಿಗಾ ನಮಿಸೆ

||೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಮತಾನುಗರಾದ, ಧೀಮತಾಂವರರಂಘ್ರಿಕಮಲಕೆ=ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಮಾನುಷೋತ್ತಮರು ಮೊದಲು ಕರ್ಮದೇವತಾವರೆಗೂ ಇರುವ ಎಲ್ಲರ ಪಾದಕಮಲಗಳಿಗೂ, ಸೋಮಪಾನಾರ್ಹರಿಗೆ=ಸೋಮಪಾನಾರ್ಹರು ೯ ಕೋಟಿ ದೇವತೆಗಳ ವೈಕಿ ೧೦೦ ಮಂದಿಯೇ ಸೋಮಪಾನಾರ್ಹರು, ಇವರಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಕರ್ಪಾದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಇಂದ್ರಾದಿ ೧೫ ಜನರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಕ್ತಶೇಷ ಶತಸ್ಥರೆಂದು ೮೫ ಜನರು, ಅವರ ಪಾದಗಳಿಗೂ, ತಾತ್ವಿಕದೇವತಾಗಣಕೆ=ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ವಾರ್ವತಿ ಮೊದಲಾದ ಮೂವರಿಗೆ, ಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಸಿಯರು ಜಾಂಬವತಿ ಮೊದಲಾದ ೬ ಮಂದಿಯರಿಗೆ, ವೈಮಕೇಶಗೆ=ಮುದ್ರದೇವರಿಗೆ, ವಾಣಿ=ಸರಸ್ವತಿ ಭಾರತಿಯರಿಗೆ, ವಾಯುದೇವರಿಗೆ, ತಾಮರಸಭವ-ಕಮಲಸಂಭವರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ, ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೆ, ನಾರಾಯಣ ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ, ಅನಮಿಸೆ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕರ್ಮಣಾ ಮನಸಾ ವಾಚಾ ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು.

ಶ್ರೀಮತಾಂವರ ಶ್ರೀಪತೇ ಸ
 ತ್ಯಾಮಿತಪ್ರದ ಸೌಮ್ಯತ್ರಿಕ ಕು
 ಢ್ಢಾಮ ತ್ರಿಚತುಷ್ಪಾದ ಪಾರ್ವಚರಿತ ಸರ್ವಾಂಗ ||
 ಗೋಮತಿಪ್ರಿಯ ಗೌಣಗುರುತಮ
 ಸಾಮಗಾಯನಲೋಲ ಸರ್ವ
 ಸ್ವಾಮಿಮಮಕುಲದೈವ ಸಂತ್ಯೈಸುವದು ಸಜ್ಜನರ ||೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಶ್ರೀಮತಾಂವರ=ಶ್ರೀಮಂತರಾದ, ಸತ್ಯಲೋಕಾಧಿ
 ಪತಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮೊದಲಾದವರಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮವಾದ ಐಶ್ವ
 ರ್ಯವಂತನಾದ, ಸತ್ಯಾಮಿತಪ್ರದ-ಸಜ್ಜನರ ಮನೋಭೀಷ್ಟವನ್ನು ಪೂರೈ
 ಸುವವನಾದ, ಸೌಮ್ಯ=ಮಾರ್ದವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ, ತ್ರಿಕಕುದ್ಧಾಮ-ಶ್ವೇತ
 ದ್ವೀಪ, ಅನಂತಾಸನ, ವೈಕುಂಠವೆಂದು ಮೂರು ಉತ್ತಮ ಸ್ಥಾನವುಳ್ಳ,
 ತ್ರಿ=ಅಗ್ನಿಂ ತರಾಮಿಯಾಗಿ ಅಗ್ನಿರೂಪವೆಂದ, ಪ್ರಾತಃಸವನ, ವಾಧ್ಯಂ
 ದಿನಸವನ, ಸಾಯಂಸವನವೆಂಬ ಮೂರು ಪಾದಗಳುಳ್ಳ, “ ಚತ್ವಾರಿಶ್ಯಗಾ
 ಸ್ತ್ರಯೋಸ್ಯ ಪಾದಾಃ ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಮೂರು ಪಾದಗಳುಳ್ಳವನೆಂಬ
 ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದು. ಚತುಷ್ಪಾದ=ಇಲ್ಲಿ ಪಾದವೆಂದರೆ ಅಂಶವೆಂ
 ದು ಹೆಸರು “ ಪಾದೋಸ್ಯ ವಿಶ್ವಭೂತಾನಿ ತ್ರಿಪಾದಸ್ಯಾನ್ಯತಂದಿವಿ ” ಎಂಬ
 ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಒಂದು ಪಾದ
 ವು ಅಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಭಿನ್ನಾಂಶರೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಅವಶಿಷ್ಟ ೩ ಪಾದ
 ಗಳು, “ ಪಾದಾಸ್ತ್ರಯೋ ಬಹಿಸ್ತ್ವಾರ್ ” ಎಂಬ ಭಾಗವತ ವಚನದಿಂದ
 ಅನಂತಾಸನ, ವೈಕುಂಠ, ನಾರಾಯಣರೆಂಬ ಮೂರು ಪಾದಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಾಂ
 ಡಕ್ಕೆ ಹೊರಗಿರುವುವು. ಇಲ್ಲಿ ಪಾದವೆಂದರೆ ಸ್ವರೂಪಾಂಶವೆಂದರ್ಥ. ಆ
 ದುದರಿಂದ ಚತುಷ್ಪಾದ, ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಪಾನನಚರಿತ
 =ಪವಿತ್ರಕರವಾದ ವ.ಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು. ಅನನ ಮಹಿಮೆಯು, ಶ್ರವಣ
 ಪಠನ ಮಾಡುವವರನ್ನು ಪವಿತ್ರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವನೆಂಬ ಭಾವ. ಚಾರ್ಯಂಗ
 =ಮನೋಹರವಾದ ಅಂಗಗಳುಳ್ಳವನು, ಗೋಮತಿಪ್ರಿಯ=ಗೋಮತಿ ಎಂ
 ಬ ನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದೇವಾಲಯ ಉಂಟು. ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
 ನ ವಿಶೇಷ ಸನ್ನಿಧಾನವಿದ್ದು ಆ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ
 ಯನ್ನು ಕೊಡುವನೆಂದು ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿರುವುದು. ಭಾಗವತ

ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧದ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ಳನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾ ರಂಭದಲ್ಲಿ ಆ ಶ್ಲೋಕದ ಅವತಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಶ್ಲೋಕ.—“ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನೇನ ವಾ ಮುಕ್ತಿಃ ಪ್ರಯಾಗಮರಣೇನವಾ || ಅಥವಾ ಸ್ನಾನ ವಾತ್ಪ್ರೀಣಗೋಮತ್ಯಾಂ ಕೃಷ್ಣ ಸನ್ನಿಧೌ || ’ ಮುಕ್ತಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದಲಾಗುವದು. ಅಥವಾ ಪ್ರಯಾಗದಲ್ಲಿ ಗಂಗಾ ಯಮುನೆಯ ಸಂಗಮದಲ್ಲಿ ದೇಹತ್ಯಾಗಮಾಡಿದರೂ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವದು. ಅಥವಾ ಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಗೋಮತೀ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದರೆ ಸಾಕು, ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವದೆಂದು ಪ್ರಯಾಗ ಮರಣಕ್ಕೆ ಸಮವನ್ನಾಗಿ ಗೋಮತೀ ಸ್ನಾನಗ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ “ ಗೋಮತ್ಯಾಂ ಕೃಷ್ಣ ಸನ್ನಿಧೌ ’ ಎಂದು ಕೃಷ್ಣ ಸನ್ನಿಧಾನದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಗೋಮತೀ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರೀತಿ ಇದ್ದಂತೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವದು. ಆದುದರಿಂದ ದಾಸಾರ್ಯರು ಗೋಮತಿ ಪ್ರಿಯನೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಅಗೌಣ=ತ್ರಿಗುಣ ಬದ್ಧನಲ್ಲವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಸತ್ಯನೊದಲಾದ ಪ್ರಾಕೃತ ಗುಣರಹಿತನೆಂದರ್ಥ. ಲೋಕ ಗುರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಗುರುತಮ-ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಗುರುವೆಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ತ್ರಿಗುಣಾತೀತರು ಮುಕ್ತರು ಅವರಿಗೆ ಅಗೌಣರೆಂದು ಹೆಸರು. ಮುಕ್ತರೆಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಗುರುತಮನೆಂದರೆ ಉತ್ತಮನೆಂದರ್ಥ. ಸಾಮಗಾಯನಲೋಲ=ಮುಕ್ತರಾದವರು “ ಏತತ್ಸಾಮಗಾಯನ್ನಾಸ್ತೆ | ಹಾ ಉಹಾ ಉಹಾ ” ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾಮವನ್ನು ಗಾನಮಾಡುತ್ತಾ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವರೆಂದು ತ್ರೈತ್ತರೀಯ ಉಪನಿಷದ್ಬಾಷ್ಯದ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಸಾಮಗಾಯನರು ಮುಕ್ತರೆಂದು ಏರ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅವರು ಮಾಡುವ ಗಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನೆಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಸಾಮಗಾಯನರು ಮುಕ್ತರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಲೀಲಾಜಾಲನಾಗಿರುವನು. ಅಥವಾ “ ವೇದಾನಾಂ ಸಾಮವೇದೋಸ್ತಿ ” ಎಂಬ ಗೀತಾ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮವೇದವನ್ನೂ ಭಗವದ್ವೀಭೂತಿಯನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಮಗಾನ ಪ್ರಿಯನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿ=ರಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸರ್ವಜನರಿಗೂ ಪ್ರಭುವಾದವನು. ಮಮಕುಲದೈವ-ನಮ್ಮ ಕುಲಧೇವನಾದ, ಶ್ರೀಪತೇ-ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀನರಸಿಂಹನೇ ! ಸಜ್ಜನರ ಸಂತೈಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

ರಾಮರಾಕ್ಷಸ ಕುಲಭಯಂಕರ
 ಸಾಮಜೀಂದ್ರ ಪ್ರಿಯಮನೋ ವಾ
 ಚಾಮಗೋಚರ ಚಿತ್ಸುಖಪ್ರವ ಚಾರುತರ ಚರಿತ ||
 ಭೂಮ ಭೂಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗದ
 ಕಾಮಧೇನು ಸುಕಲ್ಪತರು ಚಿಂ
 ತಾಮಣೀ ಎಂದೆನಿಪ ನಿಜಭಕ್ತರಿಗೆ ಸರ್ವತ್ರ ||೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ರಾಮ=ಲೋಕರಮಣನಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ರಾಮನೆಂದು ಹೆಸರು. ರಾಕ್ಷಸಕುಲಭಯಂಕರ=ರಾಕ್ಷಸರು, ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ, ದೈತ್ಯರು ಮೊದಲಾದವರ ಕುಲಕ್ಕೆ ಭಯಂಕರನಾಗಿರುವನು. ಸಾಮಜೀಂದ್ರಪ್ರಿಯ=ಸಾಮಜ=ಗಜಗಳು, ಅವುಗಳಿಗೆ ಇಂದ್ರನು ಅಂದರೆ, ಗಜೇಂದ್ರನೆಂದರ್ಥ. ಅನು ಮಾಡಿದ ಸ್ತೋತ್ರಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಅವನನ್ನು ಮೊಸಳೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ದಿವ್ಯಗತಿಯನ್ನಿತ್ತು ಉದ್ಧರಿಸುವನೆಂದರ್ಥ. ಮನೋವಾಚಾಮಗೋಚರ=ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ, ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ ಗುಣಾತಿಶಯಗಳನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದವನು. ಅಥವಾ ಮನೋಭಿಮಾನಿಯು ಮುದ್ರದೇವರು ಮತ್ತು ಚಂದ್ರವಾಗಭಿಮಾನಿ ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತಿಯರು. ಮನಸ್ಸಿನ ಪ್ರಭೇದವಾದ ಚಿತ್ತಾಭಿಮಾನಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳು. ಮತ್ತು ವಾಕ್ ಎಂದರೆ ವೇದವೆಂದರ್ಥ. ವೇದಾಭಿಮಾನಿಯೂ, ವೇದಸ್ವರೂಪರೂ ರಮಾದೇವಿಯರು ದುರ್ಗಾರೂಪಿಯಾಗಿರುವರು. ಮನೋವಾಚಾಮಗೋಚರನೆಂದರೆ ಮುದ್ರಾದಿಗಳು, ಬ್ರಹ್ಮವಾಯು ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಂದಲೂ, ಕೂಡ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದವನೆಂದರ್ಥವು. ಚಿತ್ಸುಖಪ್ರವ=ಮುಕ್ತಜನರಿಗೆ ಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನು ಕೊಡುವವನು. ಚಾರುತರಚರಿತ-ಎಷ್ಟು ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದರೂ ತೃಪ್ತಿಯಾಗದೆ ಇನ್ನೂ ಕೇಳುತ್ತಿರಬೇಕೆಂದು ತೋರುವ ಮನೋಹರವಾದ ಚರಿತ್ರೆಯುಳ್ಳವನು. ಭಾಗವತ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧ ೧೮ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ ಶೌನಕಾದಿಗಳ ವಾಕ್ಯ 'ಕೋನಾಮ ತೃಪ್ಯೇಂದ್ರ ಸವಿತ್ಯಥಾಯಾಂಮಹತ್ತಮೈಕಾಂತಪರಾಯಣಸ್ಯ' ಮಹತ್ತಮರಾದ ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಉತ್ತಮಾಶ್ರಯನಾದ ಅದ್ಭುತವಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಅದರ ಸಾರವನ್ನು ತಿಳಿದ ಯಾವನು ತೃಪ್ತನಾಗುವನು ? ನಮಗಂತೂ ಇದು ಕೇಳಿದುದು ಸಾಕೆಂದು

ಆಲಂಬುದ್ಧಿಯು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದ ಚಾರುತರ ಚರಿತನೆಂದರು. ಭಮು=ಶಾಶ್ವತವಾದ ಮಹದೈತ್ಯರ್ಥ ಉಳ್ಳವನೆಂದರ್ಥ. ಭೂಸ್ವರ್ಗಾಪನರ್ಗದ=ಅನವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಸುವದು, ಸಾಧನಾನಂತರ ಕಾನ್ಯು ಕರ್ಮಾದಿಗಳ ಫಲರೂಪವಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನೂ, ಕಲ್ಪಾಂತದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನೂ ರಾಜಸರಿಗೆ ಸಂಸಾರವನ್ನೂ, ತಾಮಸರಿಗೆ ತಮಸ್ಸನ್ನೂ ಕೊಡುವನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಸರ್ವತ್ರ=ಭಕ್ತರು, ಯಾವ ಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ನಿಜಭಕ್ತರಿಗೆ, ಕಾಮಧೇನು, ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ, ಚಿಂತಾಮಣಿಯೆಂದೆನಿಸುವ ಇವುಗಳು ಹೇಗೆ ಮನೋಭೀಷ್ಯವನ್ನು ಪೂರೈಸುವವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅನರ ಮನೋಭೀಷ್ಯಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವವನೆಂದರ್ಥ.

ಸ್ವರ್ಣವರ್ಣ ಸ್ವತಂತ್ರ ಸರ್ವಗ
 ಕರ್ಣಹೀನ ಸುಶಯ್ಯ ಶಾಶ್ವತ
 ವರ್ಣಚತುರಾಶ್ರಮ ವರ್ಜಿತಚಾರುತರಸ್ವರತ |
 ಅರ್ಣಸಂಪ್ರತಿಸಾದ್ಯ ವಾಯು ಸು
 ಪರ್ಣವರವಾಹನ ಪ್ರತಿಮ ವಟಿ
 ಪರ್ಣಶಯನಾಶ್ಚ ರ್ಷ ತಮಸಚ್ಚಂತ ಗುಣಭರಿತ ||೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಸ್ವರ್ಣವರ್ಣ= “ ಸುವರ್ಣವರ್ಣೋಹೇಮಾಂಗಃ ” ಎಂದು ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು. “ ಯದಾಪತ್ಯಃ ಪತ್ಯತೇರು ಗ್ವರ್ಣಂ ’ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕಿಯು ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು. “ ಸುವರ್ಣಮಿವನರ್ಣೋಯಸ್ಯಸಃ ಸುವರ್ಣವರ್ಣಃ ” ಎಂದು ಸಹಸ್ರನಾಮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಕ್ಯಾಧಾರಗಳಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಜನರು ನೋಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಂಗಾರದಂತೆ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಶರೀರವನ್ನು ಕಾಣುವದರಿಂದ ಸುವರ್ಣವರ್ಣನೆಂದು ಹೆಸರು. ಸ್ವತಂತ್ರನು. ಸರ್ವಗ=ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನು. ಕರ್ಣಹೀನಸುಶಯ್ಯ=ಕಿವಿ ಇಲ್ಲದವನೇ ಹಾಸಿಗೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು. ಅಂದರೆ ಸರ್ವಗಳಿಗೆ ಚಕ್ಷುಶ್ರವನೆಂದು ಹೆಸರು. ಕಿವಿಗಳು ಇಲ್ಲದೇ ಕಣ್ಣುಗಳೇ ಕಿವಿಗಳಾಗಿದ್ದು ಕಣ್ಣುಗಳೇ ಕೇಳುವುದರಿಂದ ಚಕ್ಷುಶ್ರವನೆಂದು ಹೆಸರು. ಆದುದರಿಂದ ಕರ್ಣಹೀನರೆಂದರೆ ಶೇಷದೇವರೆಂದರ್ಥ. ಅನರೇ ಹಾಸಿಗೆಯಾಗುವನೆಂಬ ತಾ

ತ್ವರ್ಯ. ಶಾಶ್ವತನಾಗಿರುವವನು. ವರ್ಣಚತುರಾಶ್ರಮವಿವರ್ಜಿತ=ಇಲ್ಲಿರುವ ವಿವರ್ಜಿತ ಶಬ್ದವನ್ನು ಎರಡು ಸಲ ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕು. ಹೇಗೆಂದರೆ ವರ್ಣವಿವರ್ಜಿತ=ಬ್ರಹ್ಮಣಾದಿ ಯಾವ ವರ್ಣದವನೂ ಅಲ್ಲದವನು. ಚತುರಾಶ್ರಮವಿವರ್ಜಿತ=ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಗೃಹಸ್ಥ ನೊದಲಾದ ನಾಲ್ಕು ಆಶ್ರಮವೂ ಅಲ್ಲದವನು. ಚಾರುತರ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುವ ಮನೋಹರ ರೂಪವುಳ್ಳವನು. ಸ್ವರತ-ಸ್ವರಮಣನು, ಅರ್ಣಸಂಪ್ರತಿಸಾಧ್ಯ-ಅರ್ಣವೆಂದರೆ-ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರಗಳು ಅಕ್ಷರ ಪ್ರತಿಸಾಧ್ಯನು, ವಾಯುಸುಪರ್ಣವರವಾಹನ-ವಾಯುವಾಹನ, ಸುಪರ್ಣವಾಹನನೆಂದು ವಾಹನ ಶಬ್ದವನ್ನು ಎರಡು ಸಲ ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕು. ವಾಯುವಾಹನ="ವರದೋ ವಾಯುವಾಹನಃ" ಎಂದು ಸಹಸ್ರನಾಮದಲ್ಲಿರುವ ವಾಯುವಾಹನ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ "ವಾಯುಂ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಂನಹತಿ-ಪ್ರೇರಯತೀತಿ ವಾಯುವಾಹನಃ" ವಾಯುವೆಂದರೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರು, ಅವರನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ವಾಯುವಾಹನನೆಂದರ್ಥ ಮಾಡಿರುವರು. ಸುಪರ್ಣವರವಾಹನ=ಗರುಡನೆಂಬ ಉತ್ತಮವಾದ ವಾಹನವುಳ್ಳವನು. ಅಪ್ರತಿಮವಟಪರ್ಣಶಯನ-ಸಮಗೃಹಿತವಾದ ವಟಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಳಯೋದಕದಲ್ಲಿ ಶಯನಮಾಡಿದವನು. ಅಥವಾ ಅಪ್ರತಿಮ, ವಟಪತ್ರಶಯನನೆಂದು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಪದ ಮಾಡಬಹುದು; ಅಪ್ರತಿಮ-ಸಮಗೃಹಿತನು, ವಟಪತ್ರಶಯನ=ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯರಿಗೆ ಆಲದೆಲೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿರುವ ರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸುವನು. ಅದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುವರು. ಆಶ್ಚರ್ಯತಮನು, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇವನಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡವಸ್ತು ಕಾಣದೆ ನೀನೇ ಆಶ್ಚರ್ಯಪುರುಷನು, ನೀನೇ ಧನ್ಯನೆಂದು ರಾಜಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನಾಡದರು ಬಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನೋಡಿ ಹೇಳಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು "ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಃ ಸಾಕಂ" ಎಂದು ಉತ್ತರವನ್ನಿತ್ತರು ದಕ್ಷಿಣೆ ಎಂದು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಗೆ ಹೆಸರು. ಆಕೆಯಿಂದಲೂ ಕೂಡಿ ನಾನು ಆಶ್ಚರ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆಂದು ಹರಿವಂಶದ ಕಥೆಯನ್ನು ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ಕಥೆಯು ಶ್ಲೋಕ ಸಹಿತವಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಮತ್ತೂ ವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಆಶ್ಚರ್ಯತಮನೆಂದರು, ಗುಣಭರಿತ=ಆನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾಗಿಸುಚ್ಚರಿತ=ಉತ್ತಮವಾದ ಚರಿತ್ರೆಯುಳ್ಳವನು. ಅಥವಾ ಆಶ್ಚರ್ಯತಮಸಚ್ಚ

ರಿತ ಎಂದು ಒಂದೇ ಪದಮಾಡಬಹುದು- ಆತ್ಮಾಶ್ಚ ರ್ಯಕರವಾದ ಸಚ್ಚರಿ
ತ್ರೈಯುಳ್ಳವನೆಂದರ್ಥ.

ಅಗಣಿತಸುಗುಣಧಾಮ ನಿಶ್ಚಲ
ಸ್ವಗತ ಭೇದವಿಶೂನ್ಯ ಶಾಶ್ವತ
ಜಗದ ಜೀವಾತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನಾಪನ್ನ ಪರಿಪಾಲ |
ತ್ರಿಗುಣವರ್ಜಿತ ತ್ರಿಭುವನೇಶ್ವರ
ಹಗಲಿರಳು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಲಿ ಹರಬಿ
ಟ್ಟಿಗಲ ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲ ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಕನು ||೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಅಗಣಿತಸುಗುಣಧಾಮ = ಗಣನವಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ
ದುತ್ತಮವಾದ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಮನೆಯಂತಿರುವವನು, ನಿಶ್ಚಲ = ಇಂತಹಾ
ಸುಗುಣಗಳು ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿರುವವು ಅಂದರೆ, ಅಗಣಿತವಾದ ಸುಗುಣಗಳಿಗೆ
ಸರ್ವ ಕಾಲಗಳಲ್ಲೂ ಆಶ್ರಯನಾಗಿಯೇ ಇರುವನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಸ್ವಗ
ತಭೇದವಿಶೂನ್ಯ = ತನ್ನ ಸಂಬಂಧವಾದ ಭೇದಗಳು ಅಂದರೆ ಮೂಲರೂಪ,
ಅವತಾರರೂಪಗಳು, ಅಂತರ್ರಾಮಿ ರೂಪಗಳು, ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಭಗವ
ದ್ರೂಪಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ. ಶಾಶ್ವತ = ಅನಾಧ್ಯನಂತಕಾಲ
ಕ್ಕೂ, ಜಗದ = ಜಡವಾದ ಜಗತ್ತಿನ ದೆಶೆಯಿಂದಲೂ, ಜೀವ = ಜೀವರ ದೆಶೆ
ಯಿಂದಲೂ, ಅತ್ಯಂತಭಿನ್ನ = ಬಹಳ ಭೇದ ಉಳ್ಳವನು. ಅಪನ್ನಪರಿಪಾಲ =
ಶರಣಾಗತರನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು, ತ್ರಿಗುಣವರ್ಜಿತ = ಸತ್ಪ ರಜ ಸ್ತಮೋ
ಗುಣಶೂನ್ಯನು, ತ್ರಿಭುವನೇಶ್ವರ = ಮೂರು ಲೋಕಕ್ಕೂ ಸ್ವಾಮಿಯಾದವನು
ಮೂರು ಲೋಕವೆಂದರೆ ಭೂಲೋಕ, ಭುವಲೋಕ, ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವೆಂಬ
ಮೂರು ಲೋಕವೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಈ ಅಧಿಸತ್ಯ ಇಂದ್ರನಿಗೂ ಇರುವದು. ಮ
ತ್ತೇನೆಂದರೆ; ಭಾಗವತ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಕಂಧ ೫ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೩೯ನೆಯ
ಶ್ಲೋಕ ಮೊದಲು ೪೨ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದವರೆಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ೧೪ಲೋ
ಕಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ “ ಇತಿಲೋಕಮಯಃ ಪುರ್ಮಾ ” ಹೀಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು
ಲೋಕಮಯನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಆದನ್ನು ಉಪರಿಮಿಸಿ ಮತ್ತು “ ಭೂ
ಲೋಕಃ ಕಲ್ಪಿತಃ ಪದ್ಭ್ಯಾಂ ಭುವಲೋಕಸ್ತು ನಾಭಿತಃ || ಸ್ವಲೋಕಃ
ಕಲ್ಪಿತೋ ಮಾರ್ಧ್ವ ಇತಿ ವಾ ಲೋಕಕಲ್ಪನಾ ” ಪಾದ ಮೊದಲು

ಭೂಲೋಕವೆಂತಲೂ, ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಭುವಲೋಕವೆಂತಲೂ, ಶಿರಸ್ಸಿನರೆ ಗೂ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವೆಂತಲೂ ಹೀಗಾದರೂ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದೆಂದರು. ಇತರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಭೂಲೋಕವೆಂದರೆ ಅತಲ ಮೊದಲು ಪಾತಾಲದವರೆಗೂ ಇದುವ ೭ ಲೋಕಗಳೂ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವೆಂತಲೂ, ಜನೋಲೋಕ ಮೊದಲು ಸತ್ಯಲೋಕದವರೆಗೂ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವೆಂತಲೂ ಅಂತು ೧೪ ಲೋಕಗಳೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಶೇರಿದವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದರೆ “ ಪಾತಾಳಮೇತಸ್ಯಹಿ ಪಾದಮೂಲಂ ’ ಎಂಬ ವಿರಾಡ್ರಾಪ ಚಿಂತನೆಯ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಪಾದತಲವಾರಂಭ ಮಾಡಿ ಕಟ ಪ್ರದೇಶದವರೆಗೂ ಅತಲವು ೭ ಲೋಕವನ್ನು ಹೇಳಿ “ಮಹೀತಲಂತಜ್ಜಘನಂ ಮಹೀಪತೆ ’ ಎಂದು ಭೂಲೋಕವು ನಾಭಿಗೇಕೆಗಿರುವ ಕೆಳ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇಲ್ಲಿ ಪಾದ ಮೂಲು ಎಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಪಾತಾಳವುಗಳು ಅದರಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ದಿದಂತಾಯಿತು. “ ಸತ್ಯಂತು ಶೀರ್ಷಾಣಿಸಹಸ್ರ ಶೀರ್ಷಣಃ ’ ಸತ್ಯಲೋಕವು ಪರಮಾತ್ಮನ ಶಿಷ್ಸಿನಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಇಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಸಿನವರೆಗೂ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವೆಂದರು. ಅದುದರಿಂದ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಲೋಕದವರೆಗೂ ೭ ಲೋಕಗಳು ಅಂತಃ ಪ್ರವಿಷ್ಟವೆಂದರ್ಥ. ಮುಖ್ಯ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ತ್ರಿಭುವನೇಶ್ವರನೆಂಬುವುದಕ್ಕೆ ೧೪ ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಈಶ್ವರನೆಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ, ಅನಂತಾಸನ, ವೈಕುಂಠವೆಂಬ ಮೂರು ಲೋಕಗಳ ಈಶ್ವರನೆಂದರ್ಥ. ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಕನಾದ ಇಂತಹಾ ಜಗನ್ನಾಥ ವಿಠಲನನ್ನು ಹೆಗಲಿರಳು=ಹಗಲು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ, ಸ್ಮರಿಸುತಲಿಹರ-ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿರುವವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಗಲ-ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಬಿಡದೇ ಸರ್ವದಾ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದು ರಕ್ಷಿಸುವನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಇಂತೀ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ೨೭ನೆಯ ಅನುಕ್ರಮಣಿಕಾ ಸಂಧಿಯು ಸಮಾಪ್ತವಾದುದು.

|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ಗಣಪತಿಸ್ತೋತ್ರ ಸಂಧಿ.

ಸಂಧಿ ೨೮.

ಸೂಚನೆ || ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ಗುರುಗಳೆ || ಪೆ ||

ಶ್ರೀಶನಂಘ್ರಿ ಸರೋಜಭೃಂಗ ಮ
 ಹೇಶ ಸಂಭವ ಮನ್ಮನದೊಳು ಪ್ರ
 ಕಾಶಿಸನುದಿನ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆ ಪ್ರೇಮಾತಿಶಯದಿಂದ |
 ನೀ ಸಲಹೋ ಸಜ್ಜನರ ವೇದ
 ವ್ಯಾಸ ಕರುಣಾಪಾತ್ರ ಮಹದಾ
 ಕಾಶವತಿ ಕರುಣಾಳು ಕೈಪಿಡಿದೆನ್ನನುದ್ದರಿಸೋ ||೧||

ಈಗ, ಮುಕ್ತಿಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಏಷ್ಯಗಳು ಬಹಳವಾದ್ದರಿಂದ ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಸತ್ಸಾಧನೆ ನಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನೇಶ್ವರನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ಗಣಪತಿ ಸ್ತೋತ್ರ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಉಪಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಶ್ರೀಶನಂಘ್ರಿ ಸರೋಜಭೃಂಗ = ಶ್ರೀಶನ = ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ ಯಾದ ಶ್ರೀಪರನಾತ್ಮನ, ಅಂಘ್ರಿ = ಪಾದಗಳೆಂಬ, ಸರೋಜ = ಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ, ಭೃಂಗ = ಭ್ರಮರದಂತಿರುವ, ಮಹೇಶಸಂಭವ = ಋದ್ರದೇವರ ಮಗನಾದ ಎಲೈ ಮಹಾ ಗಣಪತಿಯೇ ! ಅನುದಿನ = ಪ್ರತಿ ದಿವಸದಲ್ಲೂ, ಪ್ರೇಮಾತಿಶಯದಿಂದ, ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆ = ಬೇಡುವೆನು. (ಅನುದಿನದಿ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಎರಡು ಸಲ ಅವೃತ್ತಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು) ಮನ್ಮನದೊಳು - ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸು ! ಎಲೈ ವೇದವ್ಯಾಸ ಕರುಣಾಪಾತ್ರ - ವೇದವ್ಯಾಸ ದೇವರ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದ, ಮಹದಾಕಾಶವತಿ - ಪಂಚಭೂತದಲ್ಲಿ

ಒಂದಾದ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ, ಕರುಣಾಳು=ಕರುಣಾಳುವಾದ ಎಲೈ ಗಣಪತಿಯೇ, ನೀ=ನೀನು ಸಜ್ಜನರ ಸಲಹೋ ; ಎನ್ನ=ನನ್ನನ್ನು ಕೈಪಿಡಿದು ಉದ್ಧರಿಸೋ !

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀ ಗಣಪತಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ :—ಎಲೈ ಗಣಪತಿಯೇ ! ನೀನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರೀತಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದವೆಂಬ ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಭ್ರಮರದಂತಿರುವೆ ! ಅಂದರೆ ಭ್ರಮರವು ಹೇಗೆ ಜೀನಿಗೋಸ್ಕರ ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಶೇರಿಕೊಳ್ಳುವದೋ ಹಾಗೆ ನಿನ್ನಮನಸ್ಸು ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವದೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಎಲೈ ರುದ್ರದೇವರಿಂದ ಜನಿಸಿದವನೆ ! ಯದ್ಯಪಿ ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯರು ತಮ್ಮ ದೇಹದ ಕೊಳೆಯಿಂದ ಗಣಪತಿಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದುದಾಗಿ ಗಣೇಶನ ಕಥೆಯೊಳಗೆ ಬರುವುದು. ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯರ ಮಗನಾದುದರಿಂದ ರುದ್ರದೇವರ ಮಗನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು ; ಆದರೆ, “ ಮಹೇಶಸಂಭವ” ಎಂದು ದಾಸಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುವರು. ಸಂಭವನೆಂದರೆ ಜನಿಸಿದವನೆಂದರ್ಥ ; ರುದ್ರದೇವರ ದೇಶಿಯಿಂದ ಗಣಪತಿಯು ಜನಿಸಲಿಲ್ಲ ; ಹೀಗಿರಲು ರುದ್ರಸಂಭವನೆಂದೇಕೆ ಹೇಳಿದರೆಂದರೆ :—ಅದೇ ಗಣೇಶನ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವದೇನೆಂದರೆ—ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯರು ಗಣಪತಿಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಪಾಲಕನನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟು ತಾವು ಸ್ನಾನಮಾಡಲು ಹೋಗುವದಾಗಿಯೂ ಅವರೆಗೂ ಯಾರನ್ನೂ ಒಳಗೆ ಬಿಡಬೇಡವೆಂದು ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನಿತ್ತು ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋದರು. ಆಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹೊರಗೆಹೋಗಿದ್ದ ರುದ್ರದೇವರು ಒಳಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ದ್ವಾರಗಲು ಅವರನ್ನು ತಂದೆಯೆಂದರಿಯದೆ ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿಕೊಡದೆಂದು ತಡೆದನು. ರುದ್ರದೇವರು ಕೋಪದಿಂದ ಅವನ ತಲೆಯನ್ನು ಶೇಫಿಸಿ ಸಂಹರಿಸಿದರು. ತದನಂತರ ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯರು ಇವನ್ನು ತಿಳಿದು ತಮ್ಮ ಪುತ್ರನು ಹೋದನೆಂದು ಪ್ರಳಾಪಮಾಡಲು, ರುದ್ರದೇವರು ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸಿ ತಮ್ಮ ಭೃತ್ಯರನ್ನು ಕರೆದು, ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ತಲೆಯನ್ನಿಟ್ಟು ಯಾವನು ಮಲಗಿದ್ದರೂ ಅವನ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬನ್ನಿರಿ ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಇತ್ತರು. ಆದರೆಂತೆ ರುದ್ರಭಟರು ಹುಡುಕುವಾಗ ಒಂದು ಆಸೆಯಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನೂ ಉತ್ತರಶಿರಸ್ಸಾಗಿ ಮಲಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಗ

ಆದೇ ಆನೆಯತಲೆಯನ್ನು ಕಡೆದುತಂದರು. ರುದ್ರದೇವರು ಆ ತಲೆಯನ್ನು ಮೃತನಾದ ಪುತ್ರನಮುಂಡಕ್ಕೆ ಜೋಡಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಬದುಕಿಸಿ ಅವನನ್ನು ತಮ್ಮ ಭೂತಗಣಗಳಿಗೆ ಸತಿಯನ್ನಾಗಿಮಾಡಿ, ವರವನ್ನಿತ್ತರು ಆದ್ದರಿಂದ ಗಣಸತೀಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ನೂವಲು ಸೃಷ್ಟಿ ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯರಿಂದಲೂ, ಅವನು ಮೃತನಾದಮೇಲೆ ಪುನಃ ರುದ್ರದೇವರೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದುದರಿಂದ ಮಹೇಶಸಂಭವನೆಂದು ಹೇಳಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು. ನನ್ನನ್ನು ಪ್ರತೀನಪದಲ್ಲೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆನು ; ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೀನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾ ನಾನು ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ನಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು. ಸಜ್ಜನರನ್ನೂ ಇದರಂತೆಯೇ ಶುಭ್ಧರಿಸು ! ಎಲೈ ವೇದವ್ಯಾಸ ಕರುಣಾಪಾತ್ರ ! ಇವೇನು ! ಭಗವದ್ಭವತಾರಗಳು ಅನೇಕವಿರಲು, ಮೂಲರೂಪವಿರಲು. ವೇದವ್ಯಾಸ ಕೃಪಾಪಾತ್ರನೆಂದೇಕೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂದರೆ ; ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ಮಾತಾಭಾರತವನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗ ಈ ದೊಡ್ಡ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದು ಮುಗಿಸುವರು ಯಾವೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ, ಗಣಸತಿಯನ್ನು ಸ್ಮರಣೆಸಾಕಲು ಗಣಸತಿಯು ಅಲ್ಲಿಗೆಬಂದು ವೇದವ್ಯಾಸರ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಭಾರತವನ್ನು ಬರೆದು ಮುಗಿಸಿದನು. ಆದುದರಿಂದ ಇವನಲ್ಲಿ ಪರಮಾನುಗ್ರಹವಾದುದು ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಅವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟು ದಾಸಾರ್ಯರು ವೇದವ್ಯಾಸ ಕೃಪಾಪಾತ್ರನೆಂದರು ಮಹದಾಕಾಶಪತಿ ಎಂದರು. ೨೫ ತತ್ವಗಳ ವೈಕಿ, ಪಂಚಮಹಾಸೂತ್ರಗಳ ೫ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಆಕಾಶತತ್ವಕ್ಕೆ ಅಧಿಸತಿಯು ಗಣಸತಿಯೆಂದು ತತ್ವವ್ಯಾಸ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ “ ಓಂಪರಂಯ ಆಕಾಶಾತ್ಮನಿ ಮಹಾಗಣಪತಯೇನಮಃ ” ಎಂದು ಹೇಳಿರಬಹುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು ತ್ರೀಮುಸ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಮಾಡಿರುವ ತಂತ್ರಸಾರವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವು. ಎಲೈ ಕರುಣಾಳೋ ! ನನ್ನನ್ನು ಕೈಪಿಡಿ ದು ಉದ್ಧರಿಸೋ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿರಬೆಂಬ ತತ್ವವ್ಯಾಸ.

ಏಕದಂತ ಇಭೀಂದ್ರಮುಖ ಚಾ
 ಮೀಕರಕೃತ ವಿಭೂಷಣಾಂಗ ಕೈ
 ಪಾಕಟಾಕ್ಷದಿನೋಡ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸುವೆ ನಿನತೆಂದು ||
 ನೋಕನೀಯನ ಸ್ತುತಿಸುತಿಪ್ಪುನಿ
 ವೇಕಿಗಳ ಸಹವಾಸ ಸುಖಗಳ
 ನೀಕರುಣೆ ಸುವನಗೆ ಸಂತತ ಪರಮಕರುಣದಲಿ

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ವಿಕದಂತ=ಒಂದು ದಂತಲುಳ್ಳವನು, ಇಭೇಂದ್ರಮುಖ=ಗಜಶ್ರೇಷ್ಠದ ಮುಖವುಳ್ಳವನು, ಚಾಮೀಕರಕೃತ = ಭಂಗಾರದಿಂದ ಕೃತವಾದ, ಭೂಷಣಾಂಗ=ಆಭರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಶರೀರ ಉಳ್ಳವನು ; ಇಂತಹಾ ವಿಘ್ನರಾಜನೆ ! ಕೃವಾಕಟಾಕ್ಷದಿ=ನಿನ್ನ ಕರುಣಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡು ! ಇನಿತೆಂದು ವಿಜ್ಞಾಪಿಸುವೆನು, ನೋಕನೀಯನ=ಯಾವಕಾಲದಲ್ಲೂ ಚಿಕ್ಕವನಾಗದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನಾದುದರಿಂದ ಇವನಿಗಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡವರು ಮತ್ತಾರೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ, ಇಂತಹಾ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿಪ್ಪ, ವಿನೇಕಿಗಳ ಸಹವಾಸಸುಖಗಳನ್ನು ನೀ=ನೀನು, ಸಂತತ = ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಏರಮಕರುಣದಲಿ, ಎನಗೆ=ನನಗೆ, ಕರುಣಿಸುವತು = ದಯಪಾಲಿಸಬೇಕು, ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. - ಎಲೈ ವಿಕದಂತ ! ಇಭೇಂದ್ರಮುಖನೆಂದರೆ ಆನೆ ಶ್ರೇಷ್ಠದ ಮುಖವೆಂದರ್ಥ, ವಿಘ್ನರಾಜನಿಗೆ ಆನೆಯಮುಖವೆಂಬ ಕಾರಣವನ್ನು ಕೊಡಲನೆಯ ವದ್ಯವ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ, ಎಲೈ ಗಜಮುಖನೆಂದರೆ ಭಂಗಾರದ ಆಭರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವುಳ್ಳ ಆಂಗವುಳ್ಳವನೆ ! ನನ್ನನ್ನು ಕರುಣಾಕಟಾಕ್ಷದಿಂದ ನೋಡು ! ನೋಕನೀಯನೆಂದರೆ, ಕನೀಯನೆಂದರೆ ಚಿಕ್ಕವನೆಂದರ್ಥ. ನೋಕನೀಯನೆಂದರೆ ಅದ್ವೈತವನು ದೊಡ್ಡವನೆಂದರ್ಥ. ಬ್ರಹ್ಮವೇನುಗೂ ತಂದೆಯಾದುದರಿಂದ ತಾರತಮ್ಯವಲ್ಲಾಗಲಿ ಮಿಕ್ಕ ಯಾವ ವಿಷಯಗಳಿಲ್ಲದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಮೀರದವರಾರು ? ಆದುದರಿಂದ “ ನಕರ್ಮಣಿ ವರ್ಧತೇ ನೋಕನೀಯಾನ್ ” ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕಿಯು ಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವವನಲ್ಲ, ಯಾವಾಗಲೂ ದೊಡ್ಡವನಾಗಿಯೇ ಇರುವನೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಂತಹಾ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸದಾ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿರುವ ಮಹಾತ್ಮರ ಸಹವಾಸವೇ ಒಂದು ಮಹಾನಂದವು ; ಅಂತಹಾ ಆನಂದವು ಸರ್ವದಾ ನನಗೆ ದೊರಕುವಂತೆ ನೀನು ಕರುಣದಿಂದ ದಯಪಾಲಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿಸ್ಸಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆಂದು ದಾಸಾರ್ಯರು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.

ವಿಘ್ನರಾಜನೆ ದುರ್ವಿಷಯದೊಳು
 ಮಗ್ನವಾಗಿಹ ಮನವು ಮಹದೋ
 ಷಘ್ನನಂಘ್ರಿ ಸರೋಜಯುಗಳದಿ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕದಿ ||
 ಲಗ್ನವಾಗಲಿ ನಿತ್ಯನರಕ ಭೆ
 ಯಾಗ್ನಿಗಳಿಗಾನಂಜೆ ಗುರುವರ
 ಭಗ್ನಗೈಸೆನ್ನವಗುಣಗಳನು ಪ್ರತಿದಿವಸದಲ್ಲಿ

||೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ವಿಘ್ನರಾಜನೆ! ದುರ್ವಿಷಯದೊಳು=ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯ ಭೋಗವು ಅಲ್ಪಮಾತ್ರ ಸುಖವಾಗಿ ತೋರಿದರೂ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ದುಃಖಕರವಾಗಿರುವದು. ಆದುದರಿಂದ ಅವು ದುರ್ವಿಷಯಗಳೆನಿಸುವವು. ಇಂತಹಾ ದುರ್ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ, ಮಗ್ನವಾಗಿಹ=ಮುಣೆಗಿಹೋಗಿರುವ, ಮನವು=ನನ್ನ ಮಸ್ಸು, ಮಹವೋಷಘ್ನನ=ಸ್ಮರಣೆ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಮಹಾ ದೋಷಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಶ್ರೀ ವರಮಾತ್ಮನ, ಅಂಘ್ರಿ ಸರೋಜಯುಗಳದಿ=ಪಾದಕಮಲ ದ್ವಂದ್ವಗಳಲ್ಲಿ (ಎರಡು ಪಾದಗಳೆಂಬ ಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ) ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕದಿ, ಲಗ್ನವಾಗಲಿ=ಶೇರಿಕೊಳ್ಳಲಿ, ಅನು-ನಾನು, ನಿತ್ಯ=ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ, ನರಕಭಂಜನ=ನರಕ ಬರುವದೆಂಬ ಒಯ್ಯಕ್ಕಾಗಲಿ, ಅಗ್ನಿಗಳಿಗೆ=ಅಗ್ನಿ ನನ್ನನ್ನು ಸುಡುವದೆಂದಾಗಲಿ ಇಂತಹಾ ನರಕ, ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಭಯಗಳಿಗೆ, ಅಂಜೆ=ಭಯಪಡಲಾರೆನು ; ಎಲೈ ಗುರುವರ ! ಪ್ರತಿದಿವಸದಲ್ಲಿ, ಎನ್ನವ ಗುಣಗಳನ್ನು, ಭಗ್ನಗೈಸು=ಪರಿಹರಿಸು (ನಾಶಗೊಳಿಸು).

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ವಿಷಯಸುಖಗಳೆಂದರೆ ದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಮನಸ್ಸಂ ಬಂಧದಿಂದ ಅನುಭವಿಸುವ ಸುಖದುಃಖಗಳು ಅಂದರೆ, ಕಣ್ಣಿನಿಂದನೋಡುವದು, ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳುವುದು ಮೊದಲಾದವು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ; ಕೈಯಿಂದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವದು ; ಕಾಲಿನಿಂದ ನಡೆಯುವದು, ಗುಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಯಾದಿ ಭೋಗವನ್ನನುಭವಿಸುವದು ಮೊದಲಾದುವು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರವು. ಈ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು, ಭಗವತ್ಪ್ರೀತಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೆ ಸದ್ವಿಷಯವೆಂತಲೂ, ತನ್ನ ದೇಹಸೌಖ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಪಡಿಸಿದರೆ ದುರ್ವಿಷಯವೆಂತಲೂ, ಹೆಸರಾಗುವುದು ; ನಾವು ಸ್ತ್ರೀಯಾದಿಭೋಗದಿಂದ ಅನುಭವಿಸುವ ಸುಖವು ಎಷ್ಟು

ಮಾತ್ರವೆಂದರೆ— ಸಪ್ತಮಸ್ಕಂಧ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ಸ್ತುತಿಯಲ್ಲಿ
 “ ಯನ್ಮೈಥುನಾದಿ ಗೃಹಮೇಧಿಸುಖಂ ತುಚ್ಛಂ ಕಂಡೂಯನೇನಕರಯೋ
 ರಿವ ದುಃಖದುಖಂ || ತೃಪ್ಯಂತಿ ದೇಹಕೃಪಣಾ ಬಹುದುಃಖ ಭಾಜಃ ಕಂ
 ಡೂತಿವನ್ಮನಸಿಜಂ ವಿಷಹೇತಧೀರಃ || ” ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿದ್ದು ಸ್ತ್ರೀಯಾ
 ದಿ ಭೋಗದಿಂದ ಆಗುವ ಸುಖವನ್ನು ಗೃಹಸ್ಥರು ಸುಖವೆಂದು ಭಾವಿಸುವರು
 ಆದರೆ ಅದು ನಿಜವಾದ ಸುಖವಲ್ಲ, ದುಃಖದೊಳಗೂ ಪರಮ ದುಃಖಕರ
 ವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು, ಏನೆಂದರೆ.— ಕೈಗಳಿಗೆ ತುರಿಹತ್ತಿ ತಿಂಡಿಗೆ
 ಆರಂಭವಾದಾಗ ಕೈಗೆ ಏನು ಶಿಕ್ಷಿದರೂ ಅದರಿಂದ ತಿಕ್ಕಲುಪಕ್ರವಿಸಿ, ಆ
 ತಿಂಡಿಯನ್ನು (ನೆವೆಯನ್ನು) ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳರು. ಅದರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತು
 ನೆವೆತೀರುವವರೆಗೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಸುಖಕಾಣುವುದು. ಅದರಮೇಲೆ ಅದರಿಂದ
 ದುರ್ದೀರು ಅಥವಾ ರಕ್ತವುಬಂದು ಪರಮ ದುಃಖವನ್ನುನುಭವಿಸುವರು. ಇದ
 ರಂತೆ ತಿಂಡಿ ಹತ್ತಿದಾಗ ತುರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಆನಂದವೋ ಅಷ್ಟು
 ಆನಂದವು ವಿಷಯಭೋಗದಿಂದಾಗುವುದು. ತದನಂತರ ದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿ
 ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ನರಕಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಯಾತನೆಯ
 ನ್ನನುಭವಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಈ ಅಲ್ಪವಾದ ವಿಷಯಸುಖದಿಂದ ತೃಪ್ತಿಸ
 ಡುವವರು ಕೇವಲ ತಮ್ಮ ಉದರಪೋಷಣ ನಿರತರಾರೋ ಅವರೇ ಇದ
 ರಿಂದ ತೃಪ್ತರಾಗುವರೇ ಹೊರತು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ವಿಷಯವನ್ನಪೇಕ್ಷಿಸರು.
 ಧೀರನಾದವನು ತಿಂಡಿಹತ್ತಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ನೆವೆಯನ್ನು ತಡೆದುಕೊಂಡು
 ಕೈಯಿಂದ ಮುಟ್ಟದೆ ಇದ್ದುಬಿಟ್ಟರೆ ತುರಿಸುವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಅಲ್ಪ
 ಸುಖವೂ ಇಲ್ಲ. ತದನಂತರವಾಗುವ ಅಪಾರವಾದ ದುಃಖವೂ ಇಲ್ಲ. ಇದ
 ರಂತೆ ಕಾಮಕ್ರೋಧಗಳಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಯಾದಿ ಭೋಗಗಳ ಅಲ್ಪ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಆಶೆ
 ಪಟ್ಟು ಅನಂತರ ಅಪಾರ ದುಃಖವನ್ನನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ತಿಂಡಿಯ
 ನ್ನು ತಡೆಯುವಂತೆ ಕಾಮವನ್ನು ತಡೆದು ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸದಿದ್ದರೆ,
 ಅದರಿಂದಾಗುವ ಅಲ್ಪಸುಖವೂ ಅನಂತರದಲ್ಲಾಗುವ ಅಪಾರವಾದ ದುಃಖ
 ವೂ ಆಗುವ ಸಂಭವವೇ ಇಲ್ಲ. ಧೀರನಾದವನು ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ ಮಾಡ
 ಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ವಾಕ್ಯವಿರುವುದು. ಅದುದರಿಂದ ದಾಸಾರ್ಯರು ದು
 ರ್ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಮಗ್ನವಾಗದೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಾರವಿಂ
 ದಂಗಳಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ನೆಲಸಿರುವಂತೆ ಮಾಡೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವರು. ಇಂದ್ರಿಯ

ನಿಗ್ರಹವು ಸಾಮಾನ್ಯವಲ್ಲ. ಬಹಳ ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವು. ಅದುದರಿಂದ ಅದು ದೇವತಾಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಆಗಬೇಕೆಂದು ವಿಘ್ನೇಶ್ವರನನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಂಡರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇದಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಸಂಸಾರವನ್ನು ಕಂಡು ಹೆದರುವಂತೆ ನರ ಕಕ್ಕಾಗಲೀ, ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಬಾಧೆಯು ಬಂದರೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಹೆದರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯುತ ಕಷ್ಟಬರಲೆಂದು ಬೇಡುವರು. ಸುಖ ಬಂದಾಗ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಮರತುಬಿಡುವರು. ಕಷ್ಟಬಂದಾಗ ಯೋಗ್ಯರು ಭಗವಂತನನ್ನು ಬಿಡದೆ ಸ್ಮರಿಸುವರು. ಭಾಗವತ ಪ್ರಥಮ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಕುಂತೀದೇವಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ “ವಿಪವ ಸ್ಸಂತುನಃ ಶಶ್ವತ್ತತ್ರ ತತ್ರಜಗತ್ಪತೇ || ಭವತೋ ದರ್ಶನಂ ಯತ್ಸ್ಯಾದ ಪುನರ್ಭವದರ್ಶನಂ ||” ಎಲೈ ಜಗತ್ತತಿಯೇ ! ನಮಗೆ ಆಗಿಂದಾಗ್ಯೆ ಈಗಿನಂತೆಯೇ ಮೇಲೆಮೇಲೆ ವಿಪತ್ತುಗಳು ಬರುತ್ತಿರಲಿ ! ಇದೇ ನನ್ನ ಕೋರಿಕೆಯು, ಏಕೆಂದರೆ ವಿಪತ್ತು ಒಂದರೆ ನಿನ್ನ ಸ್ಮರಣೆಯು ಬರುವುದು. ನಿನ್ನ ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ನಿನ್ನ ದರ್ಶನವಾಗುವುದು. ನಿನ್ನ ದರ್ಶನದಿಂದ, ಯಾವ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಪುನರ್ಜನ್ಮವಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹಾ ಮುಕ್ತಿಯು ಲಭಿಸುವುದು. ಎಂದು ಕಷ್ಟವನ್ನೇ ಬೇಡಿರುವಳು. ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಕಷ್ಟಪಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರು ಎಷ್ಟು ಭಯಪಡುವರೋ ಅಷ್ಟು ಭಯವು ಮತ್ತಾವುದರಿಂದಲೂ ಅವರಿಗಿಲ್ಲ. ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿ, ಭಯಂಕರವಾದ ಉಗ್ರನರಸಿಂಹರೂಪವು ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಭಯಪಡುವಂತೆ ಭಯಂಕರವಾಗಿದ್ದಾಗ ಪ್ರಹ್ಲಾದನು ಹೇಳಿದ ಮಾತೆಂತೆನೆ.—“ನಾಹಂ ಬಿಭೇಷ್ಯಜಿತತೇತಿ ಭಯಾನಕಸ್ಯ ಜಿಹ್ವಾಗ್ನಿ ನೇತ್ರಭ್ರುಕುಟೀರಭಸೋ ಗ್ರದಂಷ್ಟ್ರಾತ್ || ಆಂತ್ರಸ್ರಜಃ ಕ್ಷತಜಕೇಸರ ಶಂಕುಕರ್ಣಾನ್ವಿಹ್ರಾದಭೀತದಿಗಿಭಾದರಿಭಿನ್ನಖಾಗ್ರಾತ್ || ತ್ರಸ್ತೋಸ್ತೃಹಂ ಕೃಪಣವತ್ಸಲ ದುಸ್ಸಹೋಗ್ರೇ ಸಂಸಾರ ಚಕ್ರಕದನಾತ್ಕೃಶತಾಂ ಪ್ರಣೀತಃ ||” ಎಲೈ ಅಜಿತ ! ನಿನ್ನ ಭಯಂಕರವಾದ ಈ ರೂಪದ, ನಾಲಿಗೆ, ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಕಂಗಳು; ಹುಬ್ಬುಗಳು, ಉಗ್ರವಾದ ಕೋರಿಹಲ್ಲುಗಳು, ಈ ಕರಳುಮಾಲೆ, ದೇಹದಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯನ್ನು ಶೀಲಿ ಅದರಿಂದ ಹೊರಟಿ ರಕ್ತದಿಂದ ತೋಯಲ್ಪಟ್ಟ ದಾಡಿ, ತಲೆಯಮೇಲೆ ಗೂಟದಂತೆ ಕಾಣುವ ಕಿವಿಗಳು ದಿಗ್ಗಜಗಳನ್ನು ಹೆದರಿಸಿದ ನಿನ್ನ ಸಿಂಹ ದ್ವನಿ, ಶತ್ರುವನ್ನು ಶೀಲಿದ

ಉಗರುಗಳು ಇವುಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ನಾನು ಹೆದರುವವನಲ್ಲ. ಮತ್ತಾವುದಕ್ಕೆ ಹೆದರುವೆ? ಅಂದರೆ.—ದುಃಸಹವಾದ, ರುದ್ರದೇವರನ್ನು ಸಹ ನುಂಗಿಬಿಡುವಷ್ಟು ಉಗ್ರವಾದ ಸಂಸಾರ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ತಗಲಬೇಕಾಗುವಮೋ ಎಂಬ ಹೆದರಿಕೆಯು ನನ್ನನ್ನು ಕೃಶಾಂಗನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವದು. ಇದರಿಂದ ಕೃಶನೇಕಾಗುವೆ? ಎಂದರೆ “ ಚಿಂತಾಸಮೋನಾಸ್ತಿ ಶರೀರಶೋಷಣೇ ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಚಿಂತೆಗೆ ಸಮವಾಗಿ ದೇಹವನ್ನು ಶುಷ್ಕವಾಡುವದು ಮತ್ತಾವುದೂ ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನನ್ನೆಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಬಿಡುವೆಯೋ ಎಂಬ ಚಿಂತೆಯೇ ನನ್ನನ್ನು ಕೃಶನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವದು. ಎಂದು ಪ್ರಹ್ಲಾದನು ನರಸಿಂಹದೇವರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿರುವನು. ಅವರಂತೆ ದಾಸಾರ್ಯರು, ನರಕ, ಅಗ್ನಿಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಹೆದರುವದಿಲ್ಲ. ದುರ್ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಎಲ್ಲಿ ಬೀಳುವದೋ ಎಂಬ ಹೆದರಿಕೆಯುಂಟೆಂದು ಅದರ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಬೇಡಿದರೆಂಬ ಭಾವ. ದುರ್ವಿಷಯರೂಪವೇ ಸಂಸಾರವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಎಲೈ ವಿಷ್ಣೇಶ್ವರನೇ! ನನ್ನಲ್ಲಿ ಏನು ಅವಗುಣಗಳು ಇದ್ದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ನನ್ನನ್ನುದ್ದರಿಸು. ಗುರುವರ ” ಎಂದು ಗಣಪತಿಯನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿರುವರು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮೊದಲು ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರ ಪರ್ಮಂತರ ತಾರತಮ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ಎಲ್ಲರೂ ಗುರುಗಳಾದುದರಿಂದ ಗಣಪತಿಯು ಅವನವತಾರ ಪ್ರಕಾರ ಗುರುಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಧನಪ ವಿಷ್ಣುಕ್ಲೇನ ವೈದ್ಯಾ
ಶ್ವಿನಿಗಳಿಗೆ ಸರಿಯೆನಿಪ ಷಣ್ಮುಖ
ನನುಜಶೇಷ ಶತಸ್ಥ ದೇವೋತ್ತಮವಿಯದ್ಗಂಗಾ ||
ವಿನುತವಿಶ್ವೋಪಾಸಕನೆ ಸ
ನ್ಮನದಿ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸುವೆ ಲಕುಮಿಾ
ವನಿತೆಯರಸನ ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನವಕೊಟ್ಟು ಸಲಹುವದು ||೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಧನಪ-ಕುಬೇರನು, ವಿಷ್ಣುಕ್ಲೇನ= ಪ್ರಧಾನವಾಯುವು
ತ್ರನು, ವೈದ್ಯ=ದೇವತಾ ವೈದ್ಯರಾದ, ಅಶ್ವಿನಿಗಳಿಗೆ = ಅಶ್ವಿನಿದೇವತೆಗಳು
ಇವನುಗಳಿಗೆ, ಸರಿಯೆನಿಪ= ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮಾನನೆನಿಸುವನು, ಮತ್ತು
ಷಣ್ಮುಖನನುಜ = ಷಣ್ಮುಖನಿಗೆ ತಮ್ಮನಾದವನು, ಶೇಷಶತಸ್ಥ ದೇ

ವೋತ್ತಮ-ಉತ್ತ ಶೇಷಶತರೆಂಬ ಲಜ ಜನರಿಗೆ ಉತ್ತಮನು, ವಿಯದ್ಗಂಗಾ ವಿನುತ=ಆಕಾಶಗಂಗೆಯಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವನು, ವಿಶ್ವೋಪಾಸಕನೆ-ಬಿಂಬನೂರುತಿಯಾದ ವಿಶ್ವಂಭರನನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಎಲೈ ವಿಘ್ನರಾಜನೆ! ಲಕುಮಿಾವನಿತೆಯರಸನ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರೆಂಬ ವನಿತೆಯರಿಗೆ ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ, ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನಕೊಟ್ಟು ಸಲಹುವುದು. ಎಂದು, ಸನ್ಮನದಿ=ಉತ್ತಮವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ, ವಿಜ್ಞಾಪಿಸುವೆ - ವಿಜ್ಞಾಪನೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವೆನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಶ್ರೀವಿಘ್ನೇಶ್ವರನು, ಕುಬೇರ, ವಿಷ್ಣುಕ್ಷೇನ, ವೈದ್ಯರಾದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಇವರಿಗೆ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮನೆನಿಸುವನು. ಉತ್ತ ಶೇಷಶತರೆಂಬ ಲಜ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನು. ಗಂಗಾದೇವಿಯರಿಂದ ನಮಸ್ಕೃತನೆಂದಮೇಲೆ ಆಕೆಯಿಗಿಂತಲೂ ಪರಮೋತ್ತಮನೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ವಿಘ್ನೇಶ್ವರನು ತನ್ನಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ವಿಶ್ವಂಭರಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವನು ಇಂತಹಾ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಎಲೈ ಗಣಪತೆ! ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸಲಹೆಂದು, ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತನಾಗಿ ವಿಜ್ಞಾಪನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವೆನು.

ಚಾರುದೇಷ್ಟಾಹ್ವಯನೆನಿಸಿ ಅವ
ತಾರಮಾಡಿದೆ ರುಗ್ಮಿಣೀಯಲಿ
ಗೌರಿಯರಸನ ವರದಿ ವುದ್ಧ ಟಿರಾದ ರಾಕ್ಷಸರ ||
ಶೌರಿಯಾಜ್ಞದಿ ಸಂಹರಿಸಿ ಭೂ
ಭಾರ ಇಳುಹಿದ ಕರುಣೆ ತತ್ಪಾ
ದಾರವಿಂದಕೆ ನಮಿಸೆ ಕರುಣೆಪುದೆಮಗೆ ಸನ್ಮತಿಯಾ ||೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ರುಗ್ಮಿಣೀಯಲಿ-ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದೆಸೆಯಿಂದ ರುಗ್ಮಿಣೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ, ಚಾರುದೇಷ್ಟಾಹ್ವಯನೆನಿಸಿ=ಚಾರುದೇಷ್ಟನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿ, ಅವತಾರಮಾಡಿದ, ಆ ಅವತಾರದಿಂದ, ಗೌರಿಯರಸನ=ರುದ್ರದೇವರ, ವರದಿ-ವರದಿಂದ, ಉದ್ಧ ಟಿರಾದ=ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಮಧಾಂಧರಾದ, ರಾಕ್ಷಸರ-ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು, ಶೌರಿಯಾಜ್ಞದಿ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಜ್ಞಾಪ್ರಕಾರ, ಸಂಹರಿಸಿ, ಭೂಭಾರ ಇಳುಹಿದ=ಭೂಮಿಯ ಭಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿ

ಸಿದ, ಕರುಣೆ-ಕರುಣಾಳುವಾದ ಎಲೈ ವಿಘ್ನರಾಜನೆ ! ತತ್ಪಾದಾರವಿಂದಕೆ= ನಿನ್ನ ಪಾದಕಮಲಗಳಿಗೆ, ನಮಿಸೆ=ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು, ಎಮಗೆ - ನಮಗೆ, ಸನ್ಮತಿಯ=ಉತ್ತಮವಾದ ಭಗವತ್ಸಂಬಂಧವಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು, ಕರುಣೆ ವುದು-ದಯಪಾಲಿಸಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಮಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಚಾರುದ್ವೇಷಣನೆಂದು ಗಣಪತಿಯು ಅವತರಿಸಿದ ವಿಷಯವು ೨೧ನೆಯ ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯ ಅಥವಾ ಅಂಶಾವಚರಣ ಸಂಧಿಯ ೨೪ನೆಯ ಪದ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಾದಿಗಳ ಆಧಾರ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಸಹಿತ ಬರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. “ ಚಾರುದ್ವೇಷ್ಣಃ ಕೃಷ್ಣಸುತೋ ಸ ತುವೂರ್ವಂ ವಿನಾಯಕಃ ” ಎಂಬ ಅಂಶಾವಚರಣದ ವಾಕ್ಯವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದು. ಚಾರುದ್ವೇಷಣನಾಗಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮದ್ರದೇವರವರದಿಂದ ಮರಣವಿಲ್ಲದೆ ವರ್ಷವೂ ರಾಗಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸ ಸ್ವಭಾವವಾದ ರಾಜರುಗಳನ್ನು ಕೃಷ್ಣನ ಅಪ್ಪಣೆಯಮೇರಿಗೆ ಸಂಹರಿಸಿ ಭೂಭಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವೆ ! ಎಲೈ ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನೆ ! ನಿನ್ನ ಪಾದಾರವಿಂದಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡುವೆನು. ನಮಗೆ ಭಗವದ್ವಿಷಯವಾಗಿ ಮನಸ್ಸು ಸ್ಥಿರವಾಗಲಿ ಎಂದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವೆನು.

ಶೂರ್ಪಕರ್ಣವಿರಾಜಿತೇಂದುವ
ದರ್ಪದರ ಪುದಿತಃ ಕರ್ಣವಿನ್ನಭ
ಸರ್ಪವರ ಕಟಿಸೂತ್ರ ವೈಕೃತಗಾತ್ರ ಸುಚರಿತ್ರ |
ಸ್ವರ್ಪಿತಾಂಕುಶಪ ರಕರಖಲ
ದರ್ಪಭಂಜನ ಕರ್ಮಸಾಕ್ಷಿಗ
ತರ್ಪಕನು ನೀನಾಗಿತ್ಯಪ್ಪಿ ಯೆಂಬಡಿಸು ಪ ನರ ||೬||

ಪುರ್ಯಾರ್ಥ — ಶೂರ್ಪಕರ್ಣ - ಮೊರವಂತೆ ಕಣ್ಣು ತ್ತರವ ಕಿವಿಗಳಿರು ದು, ವಿರಾಜಿತ-ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವ, ಅಂದ-ನದರ್ಪಕರ-ಚಂದ್ರನ ದರ್ಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ, ಉದಿತಾರ್ಕಸನ್ನಿಧಿ-ಆಗಲೇ ಉದಯ ನಾದ ಬಾಲಸೂರ್ಯನಂತೆ ಕಾಂತಿಸಂಪನ್ನನಾದ, ಸರ್ಪವರಕಟಿಸೂತ್ರ = ಸಮಪ್ರೇಷ್ಠನನ್ನೇ ಕಟಿಸೂತ್ರದಂತೆ ಧರಿಸಿರುವ, ವೈಕೃತಗಾತ್ರ-ಸಿಕ್ಕಾತಿ ಸಂಬಂಧವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವ ಅಂದರೆ ದೇಹವೆಲ್ಲವೂ ಮನುಷ್ಯಾಕಾರವಾಗಿ ಮುಖಮಾತ್ರ

ಆನೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವೈಕೃತಶರೀರನೆಂದರು. ವೈಕೃತಶರೀರವೆಂದನೂ ತ್ರದಿಂದ ನೋಡುವವನಿಗೆ ವಿಕಾರವಾಗಿ ಕಾಣುವನೋ ಹೇಗೋ ಎಂಬ ಸಂಶಯವನ್ನು ಸರಿಹರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಸುಚರಿತ್ರ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಸರ್ವರಿಂದಲೂ ಸ್ತುತೃವಾದ ಚರಿತ್ರ ಉಳ್ಳವನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಸ್ವರ್ಗತ-ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ, ಅಂಕುಶಪಾಶಕರ=ಅಂಕುಶ, ಪಾಶ, ಇವೆರಡಾಯುಧಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೈಗಳುಳ್ಳ, ಖಳದರ್ಪಭಂಜನ=ಪಾಂಡವರ ದ್ವೇಷ, ಯಾದವ ದ್ವೇಷ; ಭಗವದ್ವೇಷ ಇವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಅಯೋಗ್ಯರಾದ ರಾಜರ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಮುರಿದು ಮಹಾ ಶೂರನೆನಿಸಿದ, ಕರ್ಮಸಾಕ್ಷಿಗ=ಸಕಲ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿರುವ, ಎಲೈ ಮಹಾಗಣಪತಿಯೇ ! ತರ್ಪಕನು ನೀನಾಗಿ=ಸಾಧುಗಳ ಮನೋಭೀಷ್ಯ ಪೂರಕನು ನೀನಾಗಿ, ಸಜ್ಜನರ ತೃಪ್ತಿಸಡಿಸು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ನೂರದಂತೆ ಕಿವಿಯುಳ್ಳವನೆಂದರು. ಹಾಗಾದರೆ ನೋಡುವವರಿಗೆ ಬಲು ವಿಕಾರವಾಗಿ ಕಾಣುವದಲ್ಲವೆ ಆದರೆ “ ವಿರಾಜಿತ ” ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಆನೆಯ ಮುಖವಾದುದರಿಂದ ಕಿವಿಗಳೂ ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶೋಭಿಸಲಾರವು. ಆದುದರಿಂದ ಆ ಮುಖಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನೂರಗಳಂತೆ ಎರಡು ಕಿವಿಗಳಿಂದ ಶೋಭಾಯಮಾನವಾಗಿರುವದೆಂಬ ಭಾಷ. ಭಾವ್ರವಸ ಶುದ್ಧ ಚತುರ್ಥೀ ದಿವಸದಲ್ಲಿ ರುದ್ರದೇವರ ವರದಿಂದ ಪ್ರತಿ ಮನೆಯಲ್ಲೂ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ನೋಡಕಗಳನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಿ ಕೈಯ್ಯಲ್ಲೂ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಸಾಯಂಕಾಲ ಬರುವಾಗ ಗಣಪತಿಯು ಕೂತಿರುವ ಮೂಷಿಕವು ಸರ್ಪವನ್ನು ಕಂಡು ಹೆದರಿ ಎಡವಿ ಮುಗ್ಗರಿಸಲು ಮೇಲೆ ಕೂತಿದ್ದ ಗಣಪತಿಯು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನು ಹಾಸ್ಯಮಾಡಿದನು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ಮೇಲೆ ಕೋಪದಿಂದ ಒಂದು ದಂತವನ್ನು ಕಿತ್ತು ಅವನನ್ನು ಹೊಡೆದು ಅಲ್ಲದೆ ಈ ದಿವಸದಲ್ಲಿ ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ಯಾರೂ ಚಂದ್ರ ದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅವರಮೇಲೆ ಜಾರತ್ನವಾಗಲೀ ಚೋರತ್ನವಾಗಲೀ ಆರೋಪಿತವಾಗಲೆಂದು ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಗಣೇಶನ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಅದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಚಂದ್ರನ ದರ್ಪಹರನೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಗಣೇಶನು ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದು ಹೊಟ್ಟಿಯೊಡೆದು

ಹೋಗಲು ಬಲವಾದ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಇರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಅದರ ಕಾರಣವನ್ನು ಆ ಗಸ್ತೋಪಾಯ್ಯಾನವೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಗಣೇಶನ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಆದರೆ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಗಣೇಶನ ಪೂಜೆಯ ದಿವಸ ಕಥಾ ಕೇಳುವಾಗ ಇದನ್ನೂ ಜನರು ಕೇಳಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ಕಥೆಯು ಈಗಿನ ಭಾಷಾ ಪುಸ್ತಕ ವಲ್ಲಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದಿರದುದರಿಂದ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೂ ಪ್ರಸಂಗಸಂಗತ್ಯಾ ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಬರಿಯುತ್ತೇವೆ:— ಒಂದಾನೊಂದುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಗಸ್ತ್ಯರು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸುಮಾಡಿ ಪ್ರತಿದಿವಸದಲ್ಲಿಯೂ, ತಾವು ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತದ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದಿಂದ ಕಾಶಿಗೆ ಹೋಗಿ ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ, ಗಂಗೋದಕವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ರಾಮೇಶ್ವರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ರಾಮಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅಭಿಷೇಕಮಾಡಿ ಮತ್ತೂ ಸಾಯಂಕಾಲಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಸ್ನಾನವನ್ನು ರೇರಜೆಕು. ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿದಿವಸದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬಾಶೆಯು ಸನಗಿರುವುದು. ಇದು ಪೂರ್ಣವಾಗುವಂತೆ ವರಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡರು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವರ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರೀತನಾಗಿ ಬಂದು ಕೊಡವಸ್ಸು ಕೊಟ್ಟು ನಿನ್ನ ಉದ್ದೇಶದಂತೆ ಸಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಕಾಶಿಯಿಂದ ಗಂಗೋದಕವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ರಾಮೇಶ್ವರವ ರಾಮಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯು ನಿನಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತೇನೆ. ಆದರೆ ಈ ಕೌಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಎಂದಿಗೂ ಮುಚ್ಚದಲ್ಲ ಕೆಳಗಿಡಬಾರದು. ಹಾಗೆ ಭಾಸಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟರೆ ಕೊಡವು ಒಂದುಹೋಗುವುದು. ಅಂದಿನ ಮೊದಲು ಈ ಶಕ್ತಿಯು ನಿಂತು ಹೋಗುವುದು ಎಂದು ಸರವನ್ನಿತ್ತು ಮುಕಿಯಾದನು. ಅಗಸ್ತ್ಯರು ಭಗವದನು ಗ್ರಹದಿಂದ ಪ್ರತಿದಿವಸವಲ್ಲೂ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಗಂಗೋದಕದಿಂದ ರಾಮಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅಭಿಷೇಕಮಾಡು ಬಹುಕಾಲ ಮಾಡಿದರು; ದ್ರವಕಲ್ಪದಿಂದ ಒಂದಾನೊಂದು ದಿವಸ ಕಾಶಿಯಿಂದ ರಾಮೇಶ್ವರಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ದೇಹವಾಧೆಯುಂಟಾಗಿ (ಮಲಮೂತ್ರವಸರ್ಜನೆಯನ್ನು) ಮಾಡಿ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿತು. ಎಂದೂ ಇಲ್ಲವೆ ಆ ದಿವಸ ತಮಗೆ ಸಂಭವಿಸಿದಸಂಕಟವನ್ನು ಯೋಚಿಸಿ, ಮಲಬದ್ಧಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು

ಹೋದರೆ ಆ ಗಂಗೆೋದಕವು ಅಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಕೊಡವನ್ನು ಕೆಳ
 ಗಿಟ್ಟರೆ ಕೊಡವಡದು ಹೋಗುವುದು; ಇನ್ನು ಮಾಡುವುದೇನೆಂದು ಯೋ
 ಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವತ್ತು ಭಾದ್ರಪದ ಶುದ್ಧ ಚತುರ್ಥಿ, ಗಣಪತಿಯು ಮ
 ನೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವದರ ದೆಶೆಯಿಂದ ಮೂಷಿಕ ವಾಹ
 ನಾರೂಢನಾಗಿ ಬರುವುದನ್ನು ಕಂಡು, ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು, ಎಲೈ ವಿಘ್ನೇಶ್ವ
 ರನೇ ! ಈ ಘಟವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರು ! ಇದು
 ಕೆಳಗಿಟ್ಟರೆ ಕೊಡವು ಎಡಮಹೋಗುವದು. ಮುಂದೆ ನಾನು ಮಾಡುತ್ತಿರು
 ವ ಮಹಾಕಾರ್ಯವು ನಿಂತುಹೋಗುವುದು. ನಾನು ಮಲಭಾಧೆಯನ್ನು ನಿವೃ
 ತ್ತಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬರುವೆನು; |ಅವರೆಗೂ ಇದನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರು ,
 ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಅದಕ್ಕೆ ಗಣಪತಿಯು, ಅಗಸ್ತ್ಯರೇ ! ನನಗೆ ಬಹಳ ಅವ
 ಸರ ಕಾರ್ಯವಿದೆ, ಆದರೂ ನಿಮಗೋಸ್ಕರ ಈ ಘಟವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು
 ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವೆನು. ಅಂದರೆ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಮೂರು ಸಲ ಕೂಗುವೆನು. ಅಷ್ಟ
 ರಲ್ಲಿ ನೀವು ಬಾರದಿದ್ದರೆ ಕೊಡವನ್ನು ಕೆಳಗಿಟ್ಟು ಹೊರಟುಹೋಗುವೆನೆಂದನು
 ಅಗಸ್ತ್ಯರು ಇವನು ಹಾಸ್ಯಮಾಡುವನು, ಕೊಡವನ್ನು ಕೆಳಗಿಡಲಾರನೆಂದು
 ನಂಬಿ ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲೆಂದು ಹೇಳಿ ಕೊಡವನ್ನು ಅವನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು
 ಹೊರಟು ಹೋದರು. ಗಣಪತಿಯು, ಅಗಸ್ತ್ಯರು ಅಹೆಚ್ಚಿಗಳು ಇಟ್ಟಮಾತ್ರ
 ದಿಂದಲೇ ಅಗಸ್ತ್ಯರೇ ! ಬನ್ನೀ ಅಂದನು ಮತ್ತೊಂದು ಅಹೆಚ್ಚಿ ಇಡವಸ್ಕರ
 ಲ್ಲಿಯೇ ಅಗಸ್ತ್ಯರೇ !! ಎಂದು ಕೂಗಿದನು. ಅಗಸ್ತ್ಯರು ಶೌಡಸ್ಥಾನವನ್ನು ಶೇ
 ರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ಮತ್ತೊಂದು ಸಲ ಅಗಸ್ತ್ಯರೇ !!! ಎಂದು ದೀರ್ಘಧ್ವನಿ
 ಯಿಂದ ಕೂಗಿ ಕೊಡವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಇಟ್ಟುಬಿಟ್ಟನು. ಕೊಡವು ಎಡಮಹೋ
 ಯಿತು. ಗಣಪತಿಯು ಭೀತನಾಗಿ ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲ
 ಅಗಸ್ತ್ಯರು ಶೌಚವನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಂಡು ಆಚಮನಮಾಡಿ ಬಂದು ನೋಡಲು
 ಕೊಡವು ಎಡಮಹೋಗಿದ್ದಿತು. ಅವರಿಗೆ ಕಾರ್ಯ ವಿಘ್ನದಿಂದ ಆದ ಶೋಕವು
 ಅಪಾರವಾಗಿ, ಮಿತಿಮೀರಿವ ಕೋಪವೂ ಬಂದಿತು. ಈ ಕೊಡವು ಹೇಗೆ
 ಒಡೆಯಿತೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ದಿವಸ ನಿನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯೂ ಒಡೆದು ಹೋಗಲಿ
 ಎಂದು ಗಣಪತಿಗೆ ಶಾಪವನ್ನಿತ್ತು ಹೊರಟು ಹೋದರು.

ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಆ ದಿವಸ ಗಣಪತಿಯು ಮೂಷಿಕದಿಂದ ಬಿದ್ದು ಹೊಟ್ಟೆಯು ಒಡೆಯಿತು. ಚಂದ್ರನು ನಕ್ಕದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಗಣಪತಿಯು ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವನ ದರ್ಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದನೆಂದು ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. (ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಬರಿಯಬೇಕಾಯಿತು) ಬಾಲಸೂರ್ಯನಂತೆ ಕೆಂಪುಗೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು, ಸರ್ಪವನ್ನೇ ಕಟಿಸುತ್ತಾ ಕೈ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸುವನು. ಗಣಪತಿಯು ಹೊಟ್ಟೆಯು ಒಡೆದಾಗ ಸರ್ಪದಿಂದ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದುದೇ ಇವರ ಕಾರಣವು. ಆನೆಯತಲೆಯೂ, ಮನುಷ್ಯಾಕಾರ ಶರೀರವೂ, ಹೊಟ್ಟೆಯಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ಸರ್ಪವೂ, ಜೋಲುವ ಹೊಟ್ಟೆಯೂ, ಕೇಳುವವರಿಗೆ ವಿಕಾರವೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ವೈಕೃತಗಾತ್ರನೆಂದರು. ಆದರೆ ವಸ್ತುತಃ ವಿಕಾರವಾಗಿಲ್ಲ. ನೋಡುವವರು ಶ್ಲಾಘನಮಾಡುವ ರೂಪವಾಗಿಯೇ ಕಾಣುವುದಲ್ಲದೆ ಇವನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಸಕಲರೂ ಕೊಂಡಾಡುವಂತೆ ಲೋಕಪ್ರಖ್ಯಾತಿಯಾಗಿರುವುದು. ವಾಶ, ಅಂಕುಶಗಳನ್ನು ಎರಡು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವನು. ಅಯೋಗ್ಯರಾದ ಭಗವದ್ವೇಷಿಗಳ ಗರ್ವವನ್ನು ಮುರಿದವನು. ಸಕಲ ಜೀವರೂ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ, ಆಕಾಶಾಭಿಮಾನಿಯಾಗಿದ್ದು ಸಾಕ್ಷಿಭೂತನಾಗಿರುವನು. ಜನರಿಂದ ಪೂಜಿತನಾಗಿ ಅವರವರ ಮನೋಭೀಷ್ವವನ್ನು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ಪೂರೈಸುವ ಸ್ವಭಾವ ಇರುವನು. ಆದುದರಿಂದ ಸಜ್ಜನರ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಪೂರೈಸಿ ತೃಪ್ತಿ ಬಡಿಸುವನು.

ಖೇಶಪರಮಸುಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ
 ವ್ಯಾಸಕೃತಗ್ರಂಥಗಳನರಿತು ಪ್ರ
 ಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಬರೆದು ವಿಸ್ತರಿಸಿದೆಯೋ ಲೋಕದೊಳು |
 ಪಾಶಪಾಣಿಯೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆನು ಪ
 ದೇಶಿಸನಗದರರ್ಥಗಳ ಕರು
 ಣಾಸಮುದ್ರಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷದಿ ನೋಡೋ ಪ್ರತಿದಿನದಿ ||೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಖೇಶ=ಆಕಾರಾಧಿಪತಿಯಾದ ವಿಘ್ನೇಶ್ವರನೇ! ಪರಮಸುಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ-ಅತ್ಯಂತ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ವ್ಯಾಸಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳ

ಳನು=ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ಮಾಡಿದ ಭಾರತದ (೧) ಸಪಾದ ಲಕ್ಷ ಶ್ಲೋಕಗಳ-ಒಂದೂಕಾಲುಲಕ್ಷ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು, ಅರಿತು=ತಿಳಿದ, ಪ್ರಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಬರೆದದ್ದು, ಲೋಕಮೊಳು ವಿಸ್ತರಿಸಿದೆಯೋ = ಪ್ರಚುರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದಿ. ಪಾಶಪಾಣಿಯೆ-ಪಾಶವನ್ನು ಕೈಯ್ಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷನೇ ! ನಿನ್ನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆನು; ಆದರರ್ಥಗಳ-ಭಾರತದ ಅವಲೂಗ್ರವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಎನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸು. ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನೇ! ಪ್ರತಿದಿನವಿ, ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷದಿಂದ ನೋಡು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಖಂ ಅದರೆ ಆಕಾಶವು. ಅದಕ್ಕೆ ಈಶನೆಂದರೆ ಆಕಾಶಾತ್ಮನೆಂದರ್ಥ. ವೇದವ್ಯಾಸರು ಭಾರತವನ್ನು ರಚಿಸಿ, ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ಗಣಪತಿಗೆ ಹೇಳಲು ಗಣಪತಿಯು, ಬರೆಯುವಾಗ ನನ್ನ ಲೇಖನಿಯು ನಿಲ್ಲದಂತೆ, ಒಂದು ಪದವನ್ನು ಬರೆದು ಮುಗಿಸಿದಕೂಡಲೇ ಮತ್ತೊಂದು ಪದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ ಬರಬೇಕು. ಮುಂದೆ ಹೇಳಲು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ಲೇಖನವು ನಿಂತರೆ ನಾನು ಮುಂದೆ ಬರೆಯಲಾರೆಂದನು. ಆಗ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಬಹುದು, ಆದರೆ ನಾನು ಹೇಳುವ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ನೀನು ಬರೆಯಬಾರದು. ಅದರರ್ಥ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದನಂತರ ಬರೆಯಬೇಕೆಂದರು. ಅದರಂತೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿರಲು, ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ರಚಿಸಿದಷ್ಟುಮಾತ್ರ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟರು. ಮುಂದೆ ಗ್ರಂಥ ರಚಿಸಬೇಕು. ಲೇಖನವು ನಿಂತರೆ ಗಣಪತಿಯು ಮುಂದೆ ಬರೆಯುವದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೇನುಪಾಯವೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಬಹುಕಠಿಣವಾಗಿ ರಚಿಸಿ ಹೇಳಿದರು. ಅದರರ್ಥವನ್ನು ಯೋಚಿಸುತ್ತಾ ಗಣಪತಿಯು ಕೂಡಲು ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಬಹುಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಅದು ಮುಗಿದಕೂಡಲೆ ಮತ್ತೆ ರಡು ಕಠಿಣವಾದ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದರು. ಗಣಪತಿಯು ಸರ್ವಜ್ಞನಾದರೂ, ಅದರರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿ ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆಸಿದರು ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಭಾರತದ ೬೦ ಲಕ್ಷ ಗ್ರಂಥಗಳು ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ಮಾಡಿದುದು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ೩೦ಲಕ್ಷ ಶ್ಲೋಕಗಳು ದೇವಲೋಕದಲ್ಲೂ, ಋಷಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ೧೫ ಲಕ್ಷ ಶ್ಲೋಕಗಳೂ, ಪಿತೃಲೋಕದಲ್ಲಿ ೧೫ಲಕ್ಷ ಶ್ಲೋಕಗಳು ನಿಂತವು-

ಉಳಿದವು ೧ ಲಕ್ಷಗ್ರಂಥ ಮಾತ್ರ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತವು. ಇವಲ್ಲದೆ ರಾಮೋಪಾಖ್ಯಾನ ನೊದಲಾದ ಉಪಾಖ್ಯಾನಗಳು ೨೫ ಸಹಸ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳು ಅಂತು ಹರಿವಂಶವೂ ಭಾರತವೂ ಸೇರಿ ೧ ಲಕ್ಷದ ೨೫ ಸಾವಿರ ಗ್ರಂಥಗಳು ಈಗ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥರಚನೆ ಮಾಡಲು ಅವಕಾಶ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ಹಾಕಿದ ಕಠಿಣ ಶ್ಲೋಕಗಳು; “ ಅಷ್ಟಾಶ್ಲೋಕ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ಅಷ್ಟಾಶ್ಲೋಕ ಶತಾನಿಚ || ಅಹಂನೇದ್ಮಿ ಶುಕೋನೇತ್ತಿ ಸಂಜಯೋ ವೇತ್ತಿವಾಸವಾ || ” ಲ ಸಾವಿರದ ೮೦೦ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಕಠಿಣವಾಗಿ ರಚಿಸಿ ನೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯವೇನೆಂದರೆ; ಈ ೮, ೮೦೦ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಒರ್ಧ್ವಗಳನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು. ನನ್ನ ಮಗನಾದ ಶುಕಾಚಾರ್ಯನೂ ಬಲ್ಲನು. ಸಂಜಯನು ನನ್ನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಬಲ್ಲನು. ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ವಿದುರನೂ ಬಲ್ಲನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಗಣಪತಿಗೆ ಇದರ್ಥವು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಿತೋ ಇಲ್ಲವೋ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವೇ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಿಗೂ ಗಣಪತಿಗೂ ನೊದಲು ನಡೆದ ಸಂಭಾಷಣೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಬರೆಯಬಾರದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಆ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಗಣಪತಿಯು ಬರೆದು ಇರುವುದರಿಂದಲೇ ಗಣಪತಿಯು ಬಲ್ಲನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಬಾಸಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ಮಾಡಿದ ಗ್ರಂಥಗಳರ್ಥವನ್ನರಿತು ಪ್ರಯಾಸವಿಲ್ಲದೇ ಬರೆದು ವಿಸ್ತಾರಪಡಿಸಿರುವೆ. ಭಾರತ ಆದಿಪರ್ವದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು. ದಾಸಾರ್ಯರು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.— ಎಲೈಪಾಶಪಾಣಿಯೇ ! ಭಾರತಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೀನು ಬಲ್ಲೆಯಾದುದರಿಂದ ಅದರ್ಥವನ್ನು ನನಗೆ ತಿಳಿವಿಳಿಕೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು. ನೀನು ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷದಿಂದ ನೋಡು. ಗಣಪತಿಯು ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷದಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಭಾರತಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗುವದೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಶ್ರೀತನತಿ ನಿರ್ಮಲ ಸುನಾಭೀ
 ದೇಶವಸ್ಥಿತ ರಕ್ತಗಂಧಾ
 ತಿಸುಕೋಭಿತಗಾತ್ರ ಲೋಕಪವಿತ್ರ ಸುರಮಿತ್ರ ||
 ಮೂಷಿಕಾನರವಹನ ಸ್ನಾನಾ
 ನೇಶಯುತ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಪ್ರಭು ಪೂ
 ರೈಸು ಭಕ್ತರು ಬೇಡಿದಿಷ್ಟಾರ್ಥಗಳ ಸ್ತುತಿದಿನದಿ ||೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಶ್ರೀಶನ=ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ, ಅತಿ ನಿರ್ಮಲ=ಅತ್ಯಂತ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ, ನಾಭಿದೇಶವಸ್ಥಿತ-ನಾಭಿಪ್ರದೇಶದಾ ಕಾಶದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವೆ. ರಕ್ತಗಂಧಾತಿಸುಶೋಭಿತಗಾತ್ರ-ಕೆಂಪು ಗಂಧವನ್ನು ಲೇಪಿಸಿಕೊಂಡು ಅದರಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವ ದೇಹ ಉಳ್ಳವನಾಗಿರುವೆ ! ಲೋಕಪವಿತ್ರನು, ಸುರಮಿತ್ರ=ದೇವತೆಗಳ ಮಿತ್ರನು ಮೂಷಿಕವರವಾಹನ=ಉತ್ತಮವಾದ ಮೂಷಿಕವನ್ನೇ ವಾಹನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವೆ ! ಪ್ರಾಣಾನೇಶಯುತ ಪ್ರಖ್ಯಾತವ್ರಭು=ಪ್ರಾಣದೇವರ ಆ ನೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿಸಿ, ಲೋಕಪ್ರಖ್ಯಾತನಾಗಿ ಪ್ರಭುವೆಂದೆನಿಸುವೆ ! ಇಂತಹ ಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಎಲೈ ಪಿಷ್ಠರಾಜನೆ, ಪ್ರತಿದಿನದಿ, ಭಕ್ತರು ಬೇಡಿದ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳ ವ್ಹಾರೈಸು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ನಾಭಿಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವೆ ! ಎಲೈ ಗಣಪತಿಯೇ ! “ ರಕ್ತಾಂಬರೋರಕ್ತತನುಃ ರಕ್ತಮಾಲ್ಯಾನುಲೇಪನಃ || ” ಎಂದು ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿ ಮಂತ್ರದ ಧ್ಯಾನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುವ ವಾಕ್ಯವಿದು. ಹಾಗೆ ಕೆಂಪುಗಂಧದಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಶೋಭಿತವಾದ ಶರೀರ ಉಳ್ಳವನಾಗಿರುವೆ ! ಲೋಕವನ್ನೇ ಪವಿತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುವೆ ! ನೀನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಮಿತ್ರನು. ಮೂಷಿಕಶ್ರೇಷ್ಠವನ್ನು ವಾಹನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವೆ ! ಪ್ರಾಣದೇವರ ಆನೇಶದಿಂದ ಲೋಕಪ್ರಖ್ಯಾತನಾಗಿರುವೆ ! ಎಲೈ ಪ್ರಭೋ ! ಪ್ರತಿದಿನದಲ್ಲೂ ಭಕ್ತರು ಬೇಡುತ್ತಿರುವ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸು.

ಶಂಕರಾತ್ಮಜ ದೈತ್ಯರಿಗತಿ ಭ
ಯಂಕರಗತಿಗಳೀಯಲೋಸುಗ
ಸಂಕಟಚತುರ್ಥಿಗನೆನಿಸಿಯಹಿತಾರ್ಥಗಳಕೊಟ್ಟು |
ಮಂಕುಗಳ ಮೋಹಿಸುವೆ ಚಕ್ರದ
ರಾಂಕಿತನತೋರನುದಿನದಿ ತತ್ಪದ
ಪಂಕಜಗಳಿಗೆರಗಿ ಬಿನ್ನೈಸುವೆನು ಪಾಲಿಪುದು ||೯||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಶಂಕರಾತ್ಮಜ=ಎಲೈ ರುದ್ರಕುಮಾರನೇ ! ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಅತಿ ಭಯಂಕರಗತಿಗಳ, ಈಯು = ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಸಂಕಟ

ಚತುರ್ಥಗನನಿಸಿ=ಪ್ರತಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲೂ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ ಚತುರ್ಥೀ ದಿವಸದಲ್ಲಿ ಸಂಕಷ್ಟಚತುರ್ಥಿ ಗಣಪತಿ ವ್ರತವೆಂದು ಪಂಚಾಂಗದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿರುವರು. ಆ ದಿವಸದಲ್ಲಿ ಆ ವ್ರತದ ಸ್ವಾಸದಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿದ್ದು, ಅಹಿತಾರ್ಥಗಳಕೋಟ್ಟು=ಅವರಿಗೆ ಹಿತವಾಗದ ಅಂದರೆ ಮುಂದೆ ನರಕಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗುವ ವಿಷಯಸುಖವನ್ನು ಕೋಟ್ಟು, ಮಂಕುಗಳ=ಮೂರ್ಖ ಜನರನ್ನು ಮೋಹಿಸುವೆ ! ಚಕ್ರದ್ರಾಂಕಿತನ=ಚಕ್ರ, ದರ=ಶಂಬು, ಇವುಗಳ ಚಿಹ್ನೆಗಳುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನ, ತೋರು=ತೋರಿಸು, ತತ್ಪಜಸಂಕಜಗಳಿಗೆ=ನಿನ್ನ ಪಾದಕಮಲಗಳಿಗೆ, ಅನಂದಿನದಿ = ಪ್ರತಿ ದಿವಸದಲ್ಲೂ, ಎರಿಗಿ = ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಬಿಟ್ಟುಸುವೆನು, ವಾಲೆವುದು=ನೀನು ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಪಂಚ — ಎಲೈ ರುದ್ರದೇವರ ಕುವರನೆ' ನಿನ್ನ ಉದ್ದೇಶವಾಗಲಿ ಅನೇಕರು ಸಂಕಟ ಚತುರ್ಥೀ ವ್ರತವೆಂದು ಪ್ರತಿ ತಿಂಗಳ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ ಚತುರ್ಥೀ ದಿವಸದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವರು. ಅಲ್ಲಿ ಆ ದಿವಸದಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿದ್ದು ಅವರಿಗೆ ಕಿಂಚಿದಿಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಪೂರೈಸಿದಂತೆ ತೋರಿಸಿ ಆ ಮೂರ್ಖಜನರನ್ನು ಮೋಹಿಸಿ ಕಡೆಗೆ ಅವರಿಗೆ ಅನರ್ಥವಾದ ಗತಿಯನ್ನೇ ಕೊಡಿಸುವೆ. ದೈತ್ಯರು ಅವರ ಅನೇಕ ಉಳ್ಳವರು ಇವರೇ ಆ ವ್ರತವನ್ನು ಮಾಡುವರು. ಅವರಿಗೆ ಅಧೋಗತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿಯೇ ಆ ದಿವಸ ಅವರು ಮಾಡುವ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವೆ ! ಹೀಗೆ ದಾಸಾರ್ಯರು ಸಂಕಟ ಚತುರ್ಥೀ ವ್ರತವನ್ನು ದೂಷಿಸಿರುವರು. ಇದರ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ, ಸಂಕಟಚತುರ್ಥೀ ವ್ರತವನ್ನು ಮಾಡುವವರು ಸಾಯಂಕಾಲದವರೆಗೂ ಉಪವಾಸವಿದ್ದು ಆ ವ್ರತವನ್ನು ಮಾಡುವರು. ಆ ವ್ರತದಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿಯೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂತಲೂ, ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಕರ್ತನೆಂತಲೂ ಭಾವಿಸಿ ಗಣಪತಿಯುಪನಿಷತ್ತು ಮತ್ತು "ನಿಷುಸೀದ ಗಣಪತೆ" ವೊದಲಾದ ಋಕ್ಕುಗಳು ಇವುಗಳಿಗಿರುವ ಭಗವತ್ಪರವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನರಿಯದೆ ಹರಿಹರಾದಿಗಳಕಿಂತಲೂ ಗಣಪತಿಯನ್ನು ಉತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದು ಪೂಜಿಸುವರು. ಗಣಪತಿ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ವಾಕ್ಯಗಳು ತತ್ಪ್ರಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳ ಗಣಕ್ಕೆ ಪತಿಯಾದುದರಿಂದ ಗಣಪತಿ ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನ ಹೆಸರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನೇ ಹೇಳುವುದು; ಅದನ್ನು ವಿದ್ಯಾಶ್ವರನ ಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವೇನ

ಗಣಪತಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವರು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅದರ ಫಲವು ನರಕವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವದು. ಅವರಿಗೆ ಅನರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೇ ಗಣಪತಿಯು, ಪೂಜೆಯನ್ನು ಆ ದಿನಸೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಪ್ರತಿದಿವಸದಲ್ಲೂ ನಿನ್ನ ಪಾದಾರವಿಂಪಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವೆನು. ನೀನು, ಚಕ್ರ ಮತ್ತು ಶಂಖಪಾಣಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತೋರಿಸಿ ನಮ್ಮನ್ನುದ್ದರಿಸು !

ಸಿದ್ಧ ವಿದ್ಯಾಧರಗಣಪಮಾ
 ರಾಧ್ಯ ಚರಣಸರೋಜಸರ್ವಸು
 ಸಿದ್ಧಿದಾಯಕ ಶೀಘ್ರದಿಂ ಪಾಲಿವುದು ಬಿನ್ನಪವ ||
 ಬುದ್ಧಿವಿದ್ಯಾ ಜ್ಞಾನಬಲ ಪರಿ
 ಶುದ್ಧ ಭಕ್ತಿ ವಿರಕ್ತಿ ನಿರತನ
 ವದ್ನನಸ್ಮೃತಿ ಲೀಲೆಗಳ ಸುಸ್ತವನವದನದಲಿ "೧೦೫

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಸಿದ್ಧರು, ವಿದ್ಯಾಧರಗಣ = ಇವರುಗಳೆಂದ, ಸಮಾರಾಧ್ಯ ಚರಣ ಸರೋಜ = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆರಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪಾದಕಮಲ ಗಳುಳ್ಳವನೆ ! ಸರ್ವಸುಸಿದ್ಧಿದಾಯಕ = ಸಕಲ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪೂಜ್ಯ ಸುವವನೇ ! ಬುದ್ಧಿ, ವಿದ್ಯಾ, ಜ್ಞಾನ, ಬಲ, ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಭಕ್ತಿ, ವಿರಕ್ತಿ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ, ನಿರತ = ಅತ್ಯಂತಾಸಕ್ತನಾಗಿರುವಂತೆಯೂ, ಅಥವಾ ನಿರುತ = ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ, ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಭಕ್ತಿ ವಿರಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ, ಅನವಧ್ಯನ = ನಿರ್ದುಷ್ಟನಾದ ತೀ ಪರಮಾತ್ಮನ, ಸ್ಮೃತಿ = ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸರ್ವದಾ ಸ್ಮರಣೆ ಇರುವಂತೆಯೂ, ವದನದಲಿ = ಬಾಯೊಳಗೆ, ಲೀಲೆಗಳ = ಪರಮಾತ್ಮನ ಅವತಾರಾದಿ ಚರಿತ್ರೆಗಳ, ಸುಸ್ತವನ = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆಯೂ, (ಇಂತಹಾ) ಬಿನ್ನಪವ = ವಿಜ್ಞಾಪನೆಯನ್ನು, ಶೀಘ್ರದಿಂ ಪಾಲಿವುದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಸಿದ್ಧರು, ವಿದ್ಯಾಧರರು ಇವರಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆರಾಧಿತ ವಾದ ಪಾದ ಕಮಲಗಳುಳ್ಳವನು ; ಭಕ್ತರ ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟವು ಸಿದ್ಧಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವವನು. ಎಲೈ ವಿಘ್ನರಾಜನೆ ! ನಾನು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿಜ್ಞಾಪನೆ ಏನೆಂದರೆ, ನನಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಬುದ್ಧಿ, ವಿದ್ಯಾ, ಜ್ಞಾನ ಬಲ ಬುದ್ಧಿ = ನಿಶ್ಚಯಜ್ಞಾನ, ವಿದ್ಯಾ = ಭಗವದ್ವಿಷಯಕವಾದ ವಿಾಮಾಂಸ ಮೊದಲಾದ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಜ್ಞಾನ = ಹರಿ ಸ್ತೋತ್ರಮತ್ತಾದಿ

ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನ, ಇಂತಹಾ ಜ್ಞಾನವೇ ಬಲ, ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಭಕ್ತಿ-
 ದ್ವೇಷ ನೊದಲಾದವುಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಶುದ್ಧ ಭಕ್ತಿ, ವಿರಕ್ತಿ=ಸಂಸಾರ
 ದಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಿ, ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದವುಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವದಾ ಆಸಕ್ತಿ ಇರುವಂತೆಯೂ,
 ಮತ್ತೂ ನಿರ್ದುಃಸ್ವನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರಣೆ ಮಾಡುವಂತೆಯೂ,
 ಅವನ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ನನ್ನ ಬಾಯಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ಹೊಗಳುತ್ತಿರುವಂತೆ
 ಯೂ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುವುದೇ ನನ್ನ ಬಿನ್ನಸವು.

ರಕ್ತವಾಸದ್ವಯ ವಿಭೂಷಣ
 ಉಕ್ತಿಲಾಲಿಸು ಪರಮ ಭಗವ
 ಭಕ್ತವರ ಭವ್ಯಾತ್ಮ ಭಾಗವತಾಪಿ ತಾಸ್ತದಲಿ |
 ಸಕ್ತವಾಗಲಿಮನವು ವಿಷಯ ವಿ
 ರಕ್ತಿ ಪಾಲಿಸು ವಿದ್ಯದಾರ್ಯ ವಿ
 ಮುಕ್ತನೆಂದೆನಿಸೆನ್ನ ಭವಭಯದಿಂದ ಕರುಣದಲಿ ||೧೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ರಕ್ತವಾಸದ್ವಯವಿಭೂಷಣ=ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಎರಡು
 ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಒಂದು ಉಟ್ಟು ಒಂದು ಉತ್ತರಿಯವನ್ನಾಗಿ ಧರಿಸಿ, ಅವುಗಳ
 ಕೆಂಪು ಅಲಂಕೃತನಾದವನೇ! ಪರಮ ಭಗವದ್ಭಕ್ತವರ-ಪರಮ ಭಾಗವ
 ತೋತ್ತಮನೇ! ಭವ್ಯಾತ್ಮ=ಪರಮ ಮಂಗಳಕರವಾದ ತರೀರ ಉಳ್ಳವನೇ!
 ಉಕ್ತಿಲಾಲಿಸು=ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ದಯವಿಟ್ಟು ಕೇಳು. ಅಥವಾ ಆದರಿಸಿ
 ಮಕ್ಕಳ ನುಡಿಗಳನ್ನು ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳು ಆದರಿಸಿ ಕೇಳುವಂತೆ ಕೇಳು
 ಭಾಗವತಾಪಿ ತಾಸ್ತದಲಿ, ಮನವು=ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಾದದು ಸಕ್ತವಾಗಲಿ! ವಿಷ
 ಯವಿರಕ್ತಿಪಾಲಿಸು=ವಿಷಯ ಭೋಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಿ ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಆಣ
 ಗ್ರಹ ಮಾಡು. ವಿದ್ಯದಾರ್ಯ=ವಿದ್ಯಾವಂತರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನಾದವನೇ! ಕರು
 ಣದಲಿ=ದಯವಿಟ್ಟು. ಭವಭಯದಿಂದ=ಸಂಸಾರಭಯದಿಂದ, ಎನ್ನ-ನನ್ನ
 ಸ್ವ, ವಿಮುಕ್ತನೆಂದೆನಿಸು=ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮುಕ್ತನಾದವನೆಂದು ಮುಕ್ತರ
 ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಣನೆಗೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು.

ಕಾತ್ಯಯನಿ :—ಗಣಪತಿಯು ಧರಿಸಿರುವ ವಸ್ತ್ರಗಳು ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ
 ವೆಂದು ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿ ಮಂತ್ರದ ಧ್ಯಾನಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ರಕ್ತಾಂ
 ಬರೋ ರಕ್ತತನೂ ರಕ್ತನಾಲ್ಯಾನುಲೇಪನಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ

ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು. ಪರಮ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ ಪೈಕಿ ಉತ್ತಮನು; ಅಂದರೆ ಪರಮ ಭಾಗವತರು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು : ಅವರಕಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮ ಹಿಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ತಾರತಮ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ಇವನಕಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಣೀವರು ಮೊದಲು ನಿಖುಖುತಿ, ಪ್ರಾವಹಿವರೆಗೂ ಹೇಳಿರುವ ಉತ್ತಮ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಉಕ್ತಶೇಷ ಶತಸ್ಥರಾದ ಅನೇಕವೇತಿಕಳು. ಗಂಗೆ, ಪರ್ಜನ್ಯ ಮೊದಲಾದವರಕಿಂತಲೂ ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದರ್ಥ. ಅತ್ತಿನೀ ದೇವತೆಗಳು ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನರಿಗೆ ಸಮವಾದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು. ಭಕ್ತರ ಪೈಕಿ ಉತ್ತಮನೆಂದರೆ ೧೦೦ ದೇವತೆಗಳ ಪೈಕಿ ಉಳಿದ ೯೯ದೇವತೆಗಳು ಗಂಗೆ ಮೊದಲಾದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಕಿಂತಲೂ, ಉತ್ತಮನೆಂದರ್ಥವೇ ಆಗಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಭಕ್ತರೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಇವಗ ಕೊಡೆಯಿಲ್ಲ ಸೇರಿಸಬೇಕೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಾದುದು ಯಾವಾಗಲೂ ಭಾಗವತಾದಿ ಸಚ್ಚಕ್ಷುಸ್ತದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವಂತೆ ಮಾಡೆಂದು ಬೇಡುವೆನು. ಈ ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಮಗುವಿನ ಮಾತನ್ನು ತಾಯಿಯು ಲಾಲನವಂತೆ ನೀನು ಆಗಲಿ ಕಬೇಕು. ನಿಷಯಭೋಗದಲ್ಲಿ ನನಗಾವಾಗಲೂ ವಿರಕ್ತಿ ಇರಲಿ! ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಡಿದು! ನನ್ನನ್ನು ಸಂಸಾರಮುಕ್ತನೆಂದು ಹೆಸರು ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು.

ಶುಕ್ರಶಿಷ್ಯರ ಸಂಹರಿಪುದಕೆ
 ಶಕ್ರನಿನ್ನನು ಪೂಜಿಸಿದನು ಉ
 ರುಕ್ರನು ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರನು ಸೇತು ಮುಖದಲ್ಲಿ ||
 ಚರ್ಕವರ್ತೀ ಧರ್ಮರಾಜನು
 ಚಕ್ರಪಾಣಿಯನುಡಿಗಿ ಭಜಿಸಿದ
 ವಕ್ರ ತುಂಡನೆ ನಿನ್ನೊಳಿಂತಟೋ ಈಶನುಗ್ರಹತ್ರ ||೧೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಶುಕ್ರಶಿಷ್ಯರ=ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಶಿಷ್ಯರಾದ. ವೈಕುಂಠ, ರನ್ನು, ಸಂಹರಿಪುದಕೆ=ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿ ತಾನು ಜಯ ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಶದಿಂದ, ಶಕ್ರ—ದೇವೇಂದ್ರನು, ನಿನ್ನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದ ; ಉರುಕ್ರನು=ಬಹು ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ರಾಮಚಂದ್ರನು, ಸೇತುಮುಖದಲ್ಲಿ=ಸೇತು ಬಂದ ನಕ್ಕೆ ಆರಂಭ ಮಾಡುವಾಗ ನಿನ್ನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದನು. ಚಕ್ರವರ್ತೀ ಧರ್ಮರಾಜನು, ಚಕ್ರಪಾಣಿಯನುಡಿಗಿ — ಚಕ್ರಪಾಣಿಯಾದ ತ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉಪ

ದೇಶವನ್ನು ಕೇಳಿ, ನಿನ್ನನ್ನು ಭಜಿಸಿದನು; ವಕ್ರತುಂಡವೆ-ಸೋಂಟಿಲು ಉಳ್ಳ
ಮುಖದಿಂದ ಕೂಡಿವನನು, ಗಜಮುಖನೆಂಬ ಭಾವ; ಎಲೈ ಗಜನದನ!
ಈಶನುಗ್ರಹವು=ಭಗವದನುಗ್ರಹವು, ನಿನ್ನಲ್ಲಿ, ಎಂತುಂಟೋ=ಎಷ್ಟಿರುವದೋ
ಭಗವದನುಗ್ರಹವು ಬಹಳವಿದೆ ಎಂಬಭಿಪ್ರಾಯ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ— ದೇವೇಂದ್ರನು ವೃತಾಸುರನ ಸಂಗಾತಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಾಗ
ಗಣಪತಿಯ ಪೂಜಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ವೃತಾಸುರನ ಗಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ
ಬಂದಿದ್ದ ದೈತ್ಯರನ್ನೂ ವೃತಾಸುರನನ್ನೂ ಸಹ ಸಂಹಾರಮಾಡಿ ಜಯವನ್ನು
ಪಡೆದನು. ಶ್ರೀರಾಮದೇವರು ಸೀತೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ
ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಸೇತುವೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವಾಗ ವಿಷ್ಣುರಾಜನ ಪೂಜಿಯನ್ನು
ಮಾಡಿ ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಸೇತುವೆಬಂದನವನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದನು. ಎಂಬೀ ಕಥೆ
ಗಳನ್ನು ಧರ್ಮರಾಜನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿ ಧರ್ಮರಾಜನಿಂದ ಗಣಪತಿ ಪೂ
ಜಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿರುವನು. ಸತ್ಯಂಧಪುರುಷಃತರ್ಗತವಾದ ಗಣೇಶನ
ಕಥೆಯಲ್ಲಿ “ ಸತ್ಯದ್ಧಯೇಣ ಪು.ವಿಪ್ರಾಃ ಕುರುಪಾಂಡವಸೇನಯೋಃ ||
ಪೃಷ್ಠಪರ್ವ ದೇವಕೀಪುತ್ರಂ ಧರ್ಮಪುತ್ರೋ ಯುಕ್ತಿದೇ || ನಿವೃತ್ತೇನ
ಜಯೋ ಮಹ್ಯಂನವ ದೇವಕಿ ನಂದನ || ಕಾಂ ದೇವತಾಂ ನಮುಕ್ಯುತ್ಯ
ಸಮ್ಯಗ್ರಾಜ್ಯಂ ಲಭೇಮಹಿ || ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಉವಾಚ || ಪೂಜಯಸ್ವ ಗಣಾ
ಧ್ಯಕ್ಷಂ ಉಮಾಮಲ ಸಮುದ್ಭವಂ || ತಸ್ಮಿನ್ ಸಂಪೂಜಿತೇವೀರ ಸಮ್ಯ
ಗ್ರಾಜ್ಯಮವಾಪ್ಸ್ಯಸಿ || * * ಶಕ್ರೇಣಪೂಜಿತು ಪೂರ್ವಂ ತಥಾವೃತ್ರ
ವಧೇನೈವ || ರಾಮಚಂದ್ರೇಣ ಮಹತಃ ಜಾನಕ್ಯಾಸ್ತೀಷಣೇ ತಥಾ || *
ತಸ್ಮಾತ್ಸರ್ವತ್ರಯಕ್ಷೇಣ ಪೂಜನಿಯೋ ಗಣಾಧಿಪಃ || * * ಏನಮು
ಕ್ತಸ್ತು ಕೃಷ್ಣೇನ ಸಾಸುಜಃ ಪಾಂಡುಸಂವನಃ || ಪೂಜಯಾಮಾಸ ದೇವೇ
ಶಂ ಪುತ್ರಂ ತ್ರಿಪುರಘಾತಿನಃ || ತಪ್ತಸುಧ-ನಿ.೬೮, ೬೯ ಶತ್ರು ಸಂಘಾನ
ಶೇಷತಃ || ಸಸೈನಿಕಾಃಪುತ್ರಾಃ ಭೂಗಣಿ ಸ್ತುತವಾನ್ ರಾಜ್ಯಮೋಜಿಸಾ || ”
ಕುರುಪಾಂಡವರು ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಾಗಿ ಪರಿವೃತರಾದ್ದೇಷ
ದಿಂದ ಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿರುವ ಧರ್ಮರಾಜನು ದೇವಕೀ ಪುತ್ರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ನನ್ನು ಕುರಿತು, ಎಲೈ ಕೃಷ್ಣ ! ನಿರ್ವಿಘ್ನದಿಂದ ನನಗೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ
ಜಯವು ಹೇಗೆ ದೊರಕುವುದು ? ಯಾವ ದೇವತೆಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದರೆ ನಿಸ್ಸಂ

ಶಯವಾಗಿ ನನಗೆ ರಾಜ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದು. ಅದನ್ನು ನನಗೆ ಹೇಳಿಂ
 ದು ಕೇಳಲು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯ ಶರೀರ ಸಂಬಂಧವಾದ
 ಕೊಳೆಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷನನ್ನು ಪೂಜಿಸು, ಅದರಿಂದ
 ನಿನಗೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜಯ ಉಂಟಾಗಿ ರಾಜ್ಯಲಾಭವಾಗುವುದು. ಹಿಂದಕ್ಕೆ
 ದೇವೇಂದ್ರನು ವೃತಾಸನನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡಿ ಜಯ ಕಡೆಯುವ ಉ
 ದ್ದೇಶವಾಗಿ ಗಣಪತಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ, ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡಿ ಇಂದ್ರಾ
 ಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. ಶ್ರೀರಾಮದೇವರು ತನ್ನ ಭಾಗ್ಯಳಾದ ಸೀತಾ
 ದೇವಿಯು ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದದ್ದಾಗಿ ತಿಳಿದನು, ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಸೇತುಬಂಧನೆ
 ಮಾಡಿ ಲಂಕೆಗೆ ಹೋಗುವ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಗಣಪತಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ ಸೇತು
 ಬಂಧನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿ ರಾವಣನಾದಿ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಸೀತೆ
 ಯಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಮತ್ತೂ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವರು. ಆನುವರಿಂದ
 ನೀನೂ ಗಣಪತಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದೆಂದು ಹೇಳಲು ಶ್ರೀ
 ಕೃಷ್ಣನ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಗಣಪತಿಯ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೌರವರನ್ನು ಕೊಂ
 ದು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. ಎಂದು ಗಣೇಶ ಕಲ್ಪಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರು
 ವರು. ಇಲ್ಲಿ “ ಉಮಾ ಮಲ ಸಮುದ್ಭವಂ ” ಎಂದು ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯ
 ಮೈಕೊಳೆಯಿಂದ ಗಣಪತಿಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದಳೆಂದರೆ, ದೇವೋತ್ತಮಳಾದ
 ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟು ಕೊಳೆಯುಂಟೆ ? ಸಾಮಾನ್ಯ ದೇವ
 ತೆಗಳಿಗೇನೇ, ಮೈ ಬಿವರಿಲ್ಲ; ವಸ್ತ್ರ ಕೊಳೆಯಿಲ್ಲ. ಪುಷ್ಪವು ಬಾಡುವದಿಲ್ಲ
 ವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗಿರಲು ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯರಿಗೆ ಕೊಳೆಯುಂಟೆ
 ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬಹುದು. ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯರು ಗಣಪತಿಯ ಸೃಷ್ಟಿ
 ಗೋಪ್ಯವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಜಿಜ್ಞೆಯಿಂದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ಅದ
 ರಿಂದ ಗಣಪತಿಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದಳೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಶ್ರೀರಾಮದೇವರು
 ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ ಗಣಪತಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದರೆಂದರೆ, ಇಂದ್ರಾ
 ದಿದೇವತೆಗಳಕಿಂತಲೂ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಕಮ್ಮಿ ಅಂದರೆ ೧೦ ಮೆಟ್ಟಿ
 ಲುಗಳಿಗೆ ಕೆಳಗಿರುವ ಗಣಪತಿಯನ್ನು ಉತ್ತಮ ಕರ್ಪಾದವರು ಪೂಜಿಸುವ
 ದುಂಟೆ ? ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೂ ಸಹ ರಾಮರೂಪದಿಂದ ಪೂಜಿಸಿರುವದಾಗಿ ಕಥೆ
 ಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರ ಸಮಾಧಾನವೇನೆಂದರೆ, ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯರು
 ಸ್ನಾನದ ನಿಮಿತ್ತ ಮಾಡಿ ಗಣೇಶನನ್ನು ದ್ವಾರಪಾಲಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿರುವಾಗ

ಬಂದ ಋದ್ರದೇವರನ್ನು ಒಳಗೆ ಜೋಬಾರವೆಂದು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳಿ ಋದ್ರದೇವರು ಗಣಪತಿಯನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಪಾರ್ವತಿಯ ಕೋರಿಕೆಯಂತೆ ಅವನನ್ನು ಗಜಮುಖದಿಂದ ಬದುಕಿಸಿದರೆಂಬ ಕಥೆಯನ್ನು ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿದೆ. ಋದ್ರದೇವರು ಗಣಪತಿಯನ್ನು ಬದುಕಿಸಿದಮೇಲೆ ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯು ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ, ಈ ದಿವಸ ಮೊದಲು ಯಾರೇ ಆಗಲಿ ಯಾವಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದರೂ ಮೊದಲು ಗಣಪತಿಯ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಅನೇಕ ತಮ್ಮ ಇಷ್ಟವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು; ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಆ ಕಾರ್ಯವು ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಪೂರ್ಣವಾಗುವದು. ಹಾಗೆ ಮಾಡದೆ ತಮ್ಮ ಇಷ್ಟ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಕ್ರಮಿಸಿದರೆ ಆ ಕಾರ್ಯವು ವಿಘ್ನಬಾಹುಳ್ಯದಿಂದ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗುವದೆಂದು ಗಣಪತಿಗೆ ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಆ ವರವನ್ನು ಸತ್ಯ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ ತ್ರಿಪುರಂ ಹಂತುಕಾಮೇನ ಶಿವೇನಾರಾಧಿತಃ ಪುರಾಃ ” ತ್ರಿಪುರಾಸುರರ ಸಂಹಾರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಋದ್ರದೇವರು ತಾನೇ ಗಣಪತಿಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಇಂದ್ರಾದಿಗಳು ಋದ್ರದೇವರ ವರ ಗೌರವದಿಂದಲೇ ಪೂಜಿಸಿದರು. ಶ್ರೀರಾಮದೇವರು ಅಸುರ ಜನರನ್ನು ಮೋಹಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಋದ್ರದೇವರ ವರಕ್ಕೆ ಗೌರವವನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಾವೂ ಪೂಜಿಸಿದರೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಆದರೂ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪೂಜೆಯೆಂದೆ ಭಾವಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿರುವರು. ವಿಶ್ವಂಭರನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಗಣಪತಿಯೊಳಗಿದ್ದು ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ಈಶನುಗ್ರಹವು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟುಂಟೋ ಎಂದು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿರುವರು.

ಕೌರವೇಂದ್ರನು ನಿನ್ನ ಭಜಿಸದ
 ಕಾರಣದಿ ನಿಜಕುಲ ಸಹಿತ ಸಂ
 ಹಾರವೈದಿದ ಗುರುವರ ವ್ಯಕೋದರನ ಗದೆಯಿಂದ |
 ತಾರಕಾಂತಕನನುಜಯಿನ್ನ ಶ
 ರೀರದೊಳು ನೀನಿಂತು ಭರ್ಮ
 ಪ್ರೇರಕನು ನೀನಾಗಿ ಸಂತೈಸೆನ್ನ ಕರುಣದಲಿ ||೧೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಕೌರವೇಂದ್ರನ=ದುರ್ರೋಧನನು, ನಿನ್ನನ್ನು ಭಜಿಸದ ಕಾರಣದಿ, ನಿಜಕುಲಸಹಿತ=ತನ್ನ ತಮ್ಮಂದಿರು ೯೯ ಜನರು, ತಮ್ಮ ಸ್ವಕೀ

ಯ ಜನರೆಲ್ಲರೂ ಮೃತರಾದುದಲ್ಲದೆ ತಾನೂ ಸಹ, ಗುರುವರ=ಜಗದ್ಗುರುಗಳಾದ ಎಾಯುವೇವರ ಅವತಾರ ಭೂತರಾದ, ವೃಕೋದರನ-ಭೀಮಸೇನದೇವರ ಗದೆಯಿಂದ, ಸಂಹಾರವೈದಿದನು. ತಾರಕಾಂತಕನನುಜ=ತಾರಕನೆಂಬ ದೈತ್ಯನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದವನು ಷಣ್ಮುಗನು; ಅವನ ತಮ್ಮನೆಂದರ್ಥ ಎಲೈ ಷಣ್ಮುಖನುಜನೇ ! ಎನ್ನ ಶರೀರದೊಳು ನೀನಿಂತು, ಕರುಣದಲಿ, ಧರ್ಮ ಪ್ರೇರಕನು ನೀನಾಗಿ, ಎನ್ನ=ನನ್ನನ್ನು ಸಂತೈಸು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅನೇಕರು ಕಾರ್ಯಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಪೂರೈಸಿಕೊಂಡಿರುವರು. ಪಾಪಿಯಾದ ದ ರೋಧನನು ಯುದ್ಧಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡದೇ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಇದ್ದ ಬಂಧುಗಳ ಕಹಿತನಾಗಿ. ತಾನೂ ಭೀಮಸೇನದೇವರ ಗದಾಪ್ರಹಾರದಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟನು. ಇದೇ ಋಷಯವನ್ನೇ ಭಾಗವತ ಅಷ್ಟಮಾಂಡ್ಯದಲ್ಲಿ, ದೇವತೆಗಳು ಅಮೃತ ಮಥನಾರಂಭದಲ್ಲಿ ವಿನಾಯಕನ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡದೆ ಉಸಕ್ರಮಿಸಿದುದರಿಂದ, ಬೆಟ್ಟವು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಹೋಯಿತೆಂತಲೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೂರ್ಮಾವತಾರನನ್ನು ಮಾಡಿ ಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ತಂದನೆಂದು “ ವಿಶೋಕ್ತವಿಘ್ನೇಶಗತಿಂತದೀಶ್ವರೋ ದುರಂತವಿರೋ ವಿತಥಾಭಿಸಂಧಿಃ ” ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಹೇಳಿರುವರು. ಅನೇಕ ದೇವದೈತ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿ “ ಅಮೃತೋತ್ಪಾದನಾರ್ಥಾಯ ತಥಾ ದೇವಾಸುರೈರಪಿ ” ಎಂಬ ಗಣೇಶನ ಕಥೆಯ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಗಣಪತಿ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಅಮೃತವನ್ನು ಪಡೆದರೆಂಬ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಲೇಬೇಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಎಲೈ ಷಣ್ಮುಖನುಜನೇ ! ನೀನು ಎನ್ನೊಳಗೆ ನಿಂತು ಕರುಣದಿಂದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಧರ್ಮವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸಿ ನನ್ನನ್ನು ಧರಿಸು.

ಏಕವಿಂಶತಿ ನೋದಕಪ್ರಿಯ

ಮೂಕರಸ ವಾಗ್ಮಿಗಳ ಮಾಳ್ವೆ ಕೈ

ಪಾಕರೇಶ ಕೃತಜ್ಞ ಕಾಮದ ಕಾಯೋ ಕೈಸಿಡಿದು ||

ಲೇಖಕಾಗ್ರವೆಮನ್ನನದ ದು

ರ್ಷ್ಯಾಕುಲವ ಪರಿಹರಿಸು ದಯದಿ ಪಿ

ನಾಕಿ ಭಾರ್ಯಾತನುಜ ಮೃದ್ಧವ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆ ನಿನಗೆ ||೧೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಎಲೈ ಏಕವಿಂಶತೀಮೋದಕಪ್ರಿಯ! ೨೧ ಮೋದಕಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ೨೧ ಮೋದಕ (ಕಡುಬು) ಪ್ರಿಯನೆಂದು ದಾಸಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದರು. ಮೂಕರನು ವಾಗ್ಮಿಗಳನಾಳ್ವ=ಮೂಕರನ್ನು ವಾಚಾಳಕರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕೃಪಾಕರನೇ! ಎಲೈ ಈಶ-ಪ್ರಭೋ! ಕೃತಜ್ಞನೆ! ಮಾಡಿದ ಸೇವಾದಿಗಳನ್ನು ಮರೆಯದೇ ಪ್ರತಿಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವವರು ಕೃತಜ್ಞರೆನಿಸುವರು, ಕಾಮದ=ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಪೂರೈಸುವವನೇ | ಕೈಪಿಡಿದು-ನನ್ನ ಕೈ ಪಿಡಿದು ಕಾಯೋ, ಲೇಖಕಾಗ್ರಣೆ=ಬರೆಯುವವರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರೇಸರನೇ! ದಯದಿ, ಮನ್ಮನದ - ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ, ದುರ್ವ್ಯಾಕುಲವ=ದುಃಖಕರವಾದ ವಿಷಯ ಸಂಬಂಧ ವ್ಯಾಕುಲವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸು! ಪಿನಾಕಿ=ಪಿನಾಕ ಎಂಬ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಧರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಪಿನಾಕೀ ಎಂದು ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ ಹೆಸರು. ಋದ್ರದೇವರ, ಭಾರ್ಯಾ = ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯರ, ವೃದ್ಧವತನುಜ=ಮೈ ಕೊಳೆ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಪುತ್ರನೇ! ನಿನಗೆ=ನಿನ್ನನ್ನು, ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಗಣೇಶನ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ “ ಅಧೈಕವಿಂಶತಿಂಗೃಹ್ಯಮೋದಕಾರ್ಥ ಘೃತಪಾಚಿತಾರ್ಥ || ಸ್ಥಾಪಯಿತ್ವಾ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷ ಸಮೀಪೇ ಕುರುನಂದನ || ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಏಕವಿಂಶತೀಮೋದಕಪ್ರಿಯನೆಂದರು. ಗಣೇಶನ ಪ್ರೀತಿಗೋಸ್ಕರ ೨೧ ಮೋದಕಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿ ಇರುವುದೇ ಇದರ ಕಾರಣವು. ಮೂಕರನ್ನು ವಾಚಾಳಕರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನೇ! ಎಲೈ ಪ್ರಭೋ! ಎಲೈ ಕೃತಜ್ಞ, ಒಂದುಸಲ ಪೂಜಿಸಲು ಅದನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಮರೆಯದಿರುವವನು. ಆದುದರಿಂದ ಕೃತಜ್ಞನೆಂದು ಗಣಪತಿಯನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿದರು. ಭಕ್ತರಮನೋಭೀಷ್ಟವನ್ನು ಪೂರೈಸುವವನೇ! ನನ್ನ ಕೈ ಪಿಡಿದು ಉದ್ಧರಿಸು. ಲೇಖನ ಮಾಡುವವರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರೇಸರನಾದವನೇ! ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯ ಸಂಬಂಧವಾದ ವ್ಯಾಕುಲವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸು. ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯರ ಮೈ ಕೊಳೆ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿ, ಪಾರ್ವತೀ ಮಗನೆಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆದವನೇ! ನಿನ್ನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆನು.

ನಿತ್ಯಮಂಗಳಚರಿತ ಜಗದು

ತ್ವತ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯ ನಿಯಮನಜ್ಞಾ

ನತ್ರಯಪ್ರದ ಬಂಧನೋಚಕ ಸುಮನಸಾಸುರರ ||

ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗಳಂತೆ ನಡೆವ ಪ್ರ

ಮತ್ತನಲ್ಲ ಸುಹೃಜ್ಞನಾಪ್ತನ

ನಿತ್ಯದಲಿ ನೆನೆನೆನದು ಸುಖಿಸುವ ಭಾಗ್ಯ ಕರುಣೆಪುದು

||೧೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ನಿತ್ಯಮಂಗಳಚರಿತ=ನಿತ್ಯವಾದ ವೇದಗಳಿಂದ ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಚರಿತ್ರೆಯುಳ್ಳ, ಜಗತ್=ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ, ಉತ್ಪತ್ತಿ=ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ=ಸಂರಕ್ಷಣೆ, ಲಯ=ಸಂಹಾರ, ನಿಯಮನ=ಪ್ರೇರಣೆ, ಜ್ಞಾನತ್ರಯ=ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಇವು ಮೂರನ್ನು, ಪ್ರದ-ಕೊಡುವವನಾದ, ಬಂಧ=ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತಗಲಿಸುವವನೂ, ಮೋಚಕ=ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿಸುವವನೂ (ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವವನೂ) ಆದ, ಸುಮನಸಾಸುರರ=ಸುಮನಸ=ದೇವತೆಗಳು, ಅಸುರರ=ದೈತ್ಯರು ಇವರುಗಳ, ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗಳಂತೆ=ಅನರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಅನರವರ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ ಇರುವುದು. ಆದರಂತೆ ನಡೆಯುವವನಾದ, ಪ್ರಮತ್ತನಲ್ಲ=ಎಂದೆಂದಿಗೂ ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದವನಾದ, ಸುಹೃಜ್ಞನ-ಅವನ ಭಕ್ತರೇ ಅವನಿಗೆ ಸುಹೃತ್ತು, ಜನರು; ಅಂತಹಾ ಭಕ್ತಜನರಿಗೆ, ಆಪ್ತನ=ಆಪ್ತನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ, ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ, ನೆನೆನೆನದು ಸುಖಿಸುವ, ಭಾಗ್ಯ-ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಕರುಣೆಪುದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಸ್ಮರಿಸಿ ಸ್ಮರಿಸಿ ಆನಂದಪಡುವುದೇ ಮಹಾ ಭಾಗ್ಯವು. ಅಂತಹಾ ಭಾಗ್ಯವು ನನಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡೆಂದು ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಬೇಡುತ್ತಾರೆ. ಆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಂತಹವನೆಂದರೆ, ಶತ್ಸದೇಕ ಪ್ರಕಾರವಾದ ವೇದಗಳಿಂದ ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಚರಿತ್ರಗಳುಳ್ಳವನು ಮತ್ತು ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ “ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿ ಸಂಕಾಠಾನಿಯತಿಜ್ಞಾನಮಾವೃತೀ || ಬಂಧನೋಚ್ಚೌಚ ಪುರುಷಾದ್ಯಸ್ಮಾತ್ಸಹರಿರೇಕರಾಟ್ || ” ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಅಷ್ಟಕತೃತ್ವ ಉಳ್ಳವನು. ದೇವವೈತ್ಯರ ಯೋ

ಗೃತೆಗಳನ್ನರಿತು, “ ಬುದ್ಧಿಃಕರ್ಮಾಣಿ ಸಾರಿಣೇ ” ಎಂಬ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಅವರ
ವರ ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಭಗವಂತನಿಂದ ದತ್ತವಾದ ಕಿಂಚಿತ್ಸ್ವತಂತ್ರ
ದಿಂದಲೂ, ಆಯಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಭಗವತ್ತೀರಣೆಯಿಂದಲೂ,
ಅವರವರ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗಳು ಒದಲಾಯಿಸಿರುವಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನೂ ಅವ
ರವರೊಳಗಿದ್ದು ಆ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೇ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ
ಡಿಸಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ, ದೈತ್ಯರಿಗೆ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಕೊಡುವನೆಂಬ ಭಾವ.
ಕರ್ಮಾನುಸಾರ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಅವರವರ
ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಫಲ
ಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಾಗಲಿ ಪ್ರಮತ್ತನಲ್ಲ. ಅಂದರೆ, ಬಹುಜಾಗ
ರೂಕನಾಗಿರುವನೆಂಬ ಭಾವ, ಭಕ್ತ ಜನರಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದೆನಿಸುವನು.
ಇಂತಹಾ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಆನಂದಪಡುವಂತೆ ಮಾಡೆಂದರ್ಥ.

ಪಂಚಭೇದಜ್ಞಾನವರುಪು ವಿ

ರಿಂಚಿ ಜನಕನತೋರು ಮನದಲಿ

ವಾಂಛಿತಪ್ರದ ವಲಿಮೆಯಿಂದಲಿ ದಾಸನೆಂದರಿದು ||

ಪಂಚವಕ್ತ್ರನ ತನಯ ಭವದೊಳು

ವಂಚಿಸದೆ ಸಂತ್ಯೆಸು ವಿಷಯದಿ

ಸಂಚರಿಸದಂದದಲಿಮಾಡು ಮನಾದಿಕರಣಗಳೆ ||೧೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಪಂಚಭೇದಜ್ಞಾನವರುಪು - ಜೀವರಿಗೂ ಜೀವರಿಗೂ
ಪರಸ್ಪರ ಭೇದ, ಜೀವರಿಗೂ ಜಡರಿಗೂ ಭೇದ, ಜೀವರಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮ
ನಿಗೂ ಭೇದ, ಜಡಜಡಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದ; ಜಡಗಳಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿ
ಗೂ ಭೇದನೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದೇ ಪಂಚಭೇದ ಜ್ಞಾನನೆಂದರ್ಥ. ಈ ಜ್ಞಾ
ನವನ್ನು ಸರ್ವದಾ ನಮಗೆ ಕೊಡು. ವಿರಿಂಚಿಜನಕನ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ತಂದೆ
ಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು, ಮನದಲಿ=ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ತೋರು=ಕಾಣು
ವಂತೆಮಾಡು. ಎಲೈ ವಾಂಛಿತಪ್ರದನೆ=ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಪೂರೈಸುವವ
ನೆ! ವಲಿಮೆಯಿಂದಲಿ=ಅಭಿಮಾನವೂರ್ವಕವಾಗಿ, ದಾಸನೆಂದರಿದು= ಇವನು
ಹರಿದಾಸನೆಂದು ತಿಳಿದು, ನಿನಗೂ ದಾಸನನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸಿ, ಭವದೊಳು=
ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ, ವಂಚಿಸದೇ ಸಂತ್ಯೆಸು. ಪಂಚವಕ್ತ್ರನತನಯ = ೫ ತಲೆಗಳ

ಳುಳ್ಳ ರುದ್ರದೇವರ ಮಗನೇ ! ಮನ ಆದಿಕರಣಗಳ=ಮನಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು, ವಿಷಯದಿ=ವಿಷಯ ಭೋಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸದಂ ದಲಿ ಮಾಡು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಪದ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪಂಚಭೇದ ಜ್ಞಾನವು ನಮಗೆ ಜ್ಞಾಪಕದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಮಾಡು. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು. ಎಲೈ ವಾಂಛಿತಪ್ರದನೇ ! ಇವನು ಹರಿದಾಸ ನೆಂತಲೂ ನಿನಗೂ ದಾಸನೆಂದು ತಿಳಿದು ಅಭಿಮಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸಂಸಾರ ದಲ್ಲಿ ತಗುಲಿಸಿ ನಮ್ಮನ್ನು ವಂಚಿಸದೆ ಉದ್ಧರಿಸು. ಎಲೈ ರುದ್ರಕುಮಾರ ! ಮನಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ವಿಷಯಭೋಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸದೇ ಇರುವಂತೆ ಮಾಡು.

ಏನು ಬೇಡುವದಿಲ್ಲ ನಿನ್ನ ಕು

ಯೋನಿಗಳು ಬರಲಂಜೆ ಲಕುಮಿ

ಪ್ರಾಣಪತಿ ತತ್ತ್ವೇಶರಂದೊಡಗೂಡಿ ಗುಣಕಾರ್ಯ !

ತಾನೆ ಮಾಡುವನೆಂಬ ಈ ಸು

ಜ್ಞಾನವೇ ಕರುಣಿಸುವದೆಮಗೆ ಮ

ಹಾನುಭಾವ ಮುಹುರ್ಮುಹುಃ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆ ಇನಿತೆಂದು ||೧೭||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ನಿನ್ನ=ನಿನ್ನನ್ನು, ಏನು ಬೇಡುವದಿಲ್ಲ = ಏನಿಹವಾದ ವಿಷಯ ಸಂಬಂಧವಾದ ಸುಖವನ್ನಾಗಲಿ, ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಭೋಗವನ್ನಾಗಲೀ ಕೊಡೆಂದು ನಾನು ಬೇಡುವದಿಲ್ಲ. ಕುಯೋನಿಗಳು=ನಾಯಿ ನರಿ ಮೊಲಾದ ಜನ್ಮಗಳು, ಬರಲು ಅಂಜೆ-ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೂ, ನಾನು ಅದಕ್ಕೆ ಅಂಜುವವ ನಲ್ಲ. ಎಲೈ ಮಹಾನುಭಾವನೇ ! ಲಕುಮಿಪ್ರಾಣಪತಿ-ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ರಿಗೂ, ಶ್ರೀಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರಿಗೂ ನಾಥನೆಂದೆನಿಸುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ತತ್ತ್ವೇಶರಂದೊಡಗೂಡಿ=೨೪ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ, ಗುಣಕಾರ್ಯ =ಸತ್ವರಜಸ್ತಮೋ ಗುಣ ಸಂಬಂಧವಾದ ಸಮಸ್ತ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು, ತಾನೇ ಮಾಡುವನು=ನಮ್ಮೆಲ್ಲರಲ್ಲಿದ್ದು ತಾನೇ ಮಾಡುವನೆಂಬ, ಈ ಸುಜ್ಞಾನವ-ಈ ಉತ್ತಮವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನೇ, ಎಮಗೆ=ನಮಗೆ, ಕರುಣಿಸುವದು = ದಯ ವಿಟ್ಟು ಕೊಡಬೇಕು. ಇನಿತೆಂದು= ಹೀಗೆಂದು, ಮುಹುರ್ಮುಹುಃ=ಪುನಃ ಪುನಃ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಕುರಿತು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ವಿಷಯಾದಿ ಭೋಗಗಳ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡೆಂದಾಗಲಿ, ಸ್ವರ್ಗಭೋಗವನ್ನಾಗಲೀ ಬೇಡುವದಿಲ್ಲ. “ದಶಾವರಾಣಾಂ ದೇಹಾನಾಂ ಕಾರಣಾನಿಕರೋತ್ಕೃಸೌ” ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಂತೆ, ಪ್ರತಿ ಒಂದು ದಿವಸದಲ್ಲೂ ೧೦ ನೀಚ ಜನ್ಮಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಜೀವನೂ ಮಾಡುವನೆಂಬ ವಿಧಿಯಿಂದ ನನಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ನೀಚ ಜನ್ಮಗಳು ಬಂದರೂ ನಾನು ಹೆದರುವವನಲ್ಲ. ಆದರೆ ಯಾವಾಗಲೂ ನಾವು ಮಾಡುವ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಾದಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ತತ್ಪ್ರಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ ನಮ್ಮೊಳಗಿದ್ದು ಮಾಡುವನು. ಎಂಬ ಈ ಉತ್ತಮ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಮಗೆ ದಯಪಾಲಿಸಬೇಕೆಂದು ಪುನಃಪುನಃ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆನು. ಇದರಿಂದ ಕಾಮ್ಯವನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಬಾರದೆಂದು ವಿಧಿ ಇದ್ದರೂ, “ಕಾಮಂತುದಾಸ್ಯೇನತು ಕಾಮಕಾಮ್ಯಯಾ” ಎಂಬ ಭಾಗವತ ವಾಕ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಭಗವಂತನ ದಾಸನಾಗಬೇಕೆಂದು ಬೇಡುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ, ಕಾಮ್ಯವಾದ ವಿಷಯಭೋಗಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬೇಡಬಾರದೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ನನೋನನೋ ಗುರುವರ್ಯ ವಿಬುಧೋ
 ತ್ತಮ ವಿವರ್ಜಿತ ನಿದ್ರ ಕಲ್ಪ
 ದ್ಯಮನೆನಿಪ ಭಜಕರಿಗೆ ಬಹುಗುಣಭರಿತ ಶುಭಚರಿತ ||
 ಉಮಯನಂದನ ಪರಿಹರಿಸು ಹಂ
 ಮಮತೆ ಬುಧ್ಯಾದಿಂದ್ರಿಯಂಗಳಾ
 ಕ್ರಮಿಸಿ ದಣಿಸುತಲಿಹವು ಭವದೊಳೆಗಾವಕಾಲದಲಿ ||೧೮||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಗುರುವರ್ಯ-ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನೇ ! ವಿವರ್ಜಿತನಿ ದ್ರ=ನಿದ್ರೆ ಇಲ್ಲದವನೇ ! ಭಜಕರಿಗೆ, ಕಲ್ಪದ್ಯಮನೆನಿಪೆ=ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದಂತಿರುವವನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವೆ, ವಿಬುಧೋತ್ತಮ=ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠನೇ ! ಬಹು ಗುಣಭರಿತ=ಬಹು ಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾದವನೇ ! ಶುಭಚರಿತ=ಮಂಗಳ ಕರವಾದ ಚರಿತ್ರೆಯುಳ್ಳವನೇ ! ನನೋ ನನೋ=ನನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ನಮಸ್ಕಾರ, ಉಮೆಯನಂದನ=ಎಲೈ ಪಾರ್ವತೀ ಪುತ್ರನೇ ! ಭವದೊಳಗೆ=ಸಂ

ಸಾರದಲ್ಲಿ, ಆನಕಾಲದಲಿ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಅಹಂಮಮತೆ=ನಾನು ನನ್ನ ದೆಂಬ ಅಭಿಮಾನವು, ಬುಧ್ಯಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ=ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು, ಆಕ್ರಮಿಸಿ, ದಣಿಸುತ್ತಲಿಹವು=ಸಾಕುಮಾಡುತ್ತಲಿರುವವು. ಅಂತಹಾ ನಾನು ನನ್ನದು ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಭಕ್ತ ಜನರಿಗೆ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದಂತೆ ಅವರ ಮನೋಭೀಷ್ಮವನ್ನು ಪೂರೈಸುವ, ಎಲೈ ದೇವೋತ್ತಮನೇ! ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ನಮಸ್ಕಾರ ನೀನು ಯಾವಾಗಲೂ ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಮಾಡದೆ ಭಕ್ತರನ್ನು ಪಾಲಿಸುವೆ! ಗಂಗಾ ಪರ್ಜನ್ಯರು, ಉಕ್ತಶೇಷತಸ್ಥರಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನಾದ ಗುರುನೆನಿಸುವೆ ಬಹು ಗುಣಪೂರ್ಣನು; ಮಂಗಳಕರವಾದ ಚರಿತ್ರೆಯುಳ್ಳವನು ಎಲೈ ಪಾರ್ವತೀವ್ರತನೇ! ಈ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ನಾನು ನನ್ನದು ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನವು, ಮನಸ್ಸು, ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ, ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು, ಬಹಳ ದಣುವಿಕೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ, ಅಹಂ ಮಮತೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸು.

ಜಯ ಜಯತು ವಿಘ್ನೇಶ ತಾಪ

ತ್ರಯ ವಿನಾಶನ ವಿಶ್ವಮಂಗಳ

ಜಯ ಜಯತು ವಿದ್ಯಪ್ರದಾಯಕ ವೀತಭಯಶೋಕ ||

ಜಯ ಜಯತು ಚಾರ್ವಾಂಗ ಕರುಣಾ

ನಯನದಿಂದಲಿ ನೋಡಿ ಜನುಮಾ

ಮಯ ಮೃತಿಗಳನು ಪರಿಹರಿಸು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಭವದೊಳಗೆ ||೧೯||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಎಲೈ ವಿಘ್ನೇಶ! ತಾಪತ್ರಯವಿನಾಶನ=ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ಆಧಿದೈವಿಕ, ಆದಿಭೌತಿಕವೆಂಬ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ತಾಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವನೇ! ಜಯ-ನಿನ್ನ ಜಯವು, ಜಯತು=ಲೋಕಪ್ರಖ್ಯಾತವಾಗಲಿ, ವಿಶ್ವಮಂಗಳ = ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೇ ಮಂಗಳವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವನೇ! ಜಯ ಜಯತು=ನಿನ್ನ ಜಯವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿರಲಿ, ವಿದ್ಯಪ್ರದಾಯಕ =ಭಜಕರಿಗೆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕೊಡುವವನೇ | ವೀತಭಯಶೋಕ=ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ ಭಯಶೋಕವುಳ್ಳವನು ಆದರೆ, ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಭಯವಾಗಲಿ ಶೋಕವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲದವನೆಂದರ್ಥ. ಜಯಜಯತು. ಚಾರ್ವಾಂಗ=ಎಲೈ ಮನೋಹರ

ವಾದ ಅಂಗಗಳುಳ್ಳವನೇ ! ಕರುಣಾನಯನದಿಂದಲಿ=ಕರುಣಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿ, ಭವದೋಳಗೆ=ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ, ಭಕ್ತರಿಗೆ, ಜನುನು=ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಆಮಯ=ರೋಗಗಳು, ಮೃತಿಗಳನು=ಮರಣ ಇವುಗಳನ್ನು, ಪರಿಹರಿಸು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಎಲೈ ವಿಘ್ನೇಶ್ವರನೇ ನಿನ್ನ ಜಯವನ್ನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಪಡಿಸು. ಸ್ವತಂ ಜಯಶೀಲನಾದ ವಿಘ್ನೇಶ್ವರನೇ ನಿನಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ ಜಯವಾಗಲಿ ಎಂದು ನಾವು ಹರಿಸುವುದರಿಂದೇನು ? ಭಾಗವತ ಶೃತಿಗೀತೆಯ ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ “ ಜಯಜಯ ಜಹ್ಯಜಾಂ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ ಜಯಶೀಲನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನಿನಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ ಎಂದು ವೇದಗಳು ಅಶೀರ್ವಾದ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಜಯವನ್ನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಪಡಿಸೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿರುವರು. ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದುದರಿಂದ ಜಯ=ನಿನ್ನ ಜಯವು, ಜಯತು=ಜಯಶೀಲನಾಗಲಿ ಅಂದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಲಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವು ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ತಾಪತ್ರಯವೆಂದರೆ.—೧. ಮನೋವ್ಯಾಧಿ. ೨. ದೈವ ಸಂಬಂಧವಾದ ತಾಪಗಳು ಕಾಲಾಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಬೆಳೆ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ದೈವಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ದುಃಖಗಳು, ಪಾಂಚಭೌತಿಕವಾದ ಈ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಕಾಣದೇ ಹೋಗುವದು, ಕಿವಿ ಕೇಳದೇ ಹೋಗುವದು ಮೊದಲಾದ ಸಂಚಭೂತ ಸಂಬಂಧವಾದ ದುಃಖಗಳು; ಈ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ದುಃಖಗಳಿಗೆ ತಾಪತ್ರಯವೆನ್ನುವರು; ಇವುಗಳನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡುವವನು, ಪ್ರಸಂಚಕ್ಕೆ ಮಂಗಳವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು. ಸಕಲರಿಗೂ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕೊಡುವವನು. ಅಂದರೆ ವಿದ್ಯಾರಂಭದಲಿ ಗಣಪತಿಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ವಿದ್ಯಾ ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡಿದರೆ ವಿದ್ಯೆಗೆ ಮಧ್ಯೇ ವಿಭೇದ ಬರದೇ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿದ್ಯೆಯು ಬರುವದೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ವೀತಭಯನೆಂದರೆ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ತನಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರಾದವರನ್ನುಳಿದು ಮಿಕ್ಕ ಜನರಿಂದ ಗಣಪತಿಗೆ ಯಾವಭಯವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಭಯವು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಇರುವಾಗ ಗಣಪತಿಗೆ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವದಿಲ್ಲ. ಭಯವಿಲ್ಲದವನೆಂದರೆ ನಾವು ಹೇಗೆ ನಮಗಿಂತಲೂ ಕಮ್ಮಿಯಾದ ಹುಲಿ, ಹಾವು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಭಯಪಡುವೆವೋ ಹಾಗೆ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಣ

ಪತಿಗಿಂತಲೂ ಕಮ್ಮಿಯಾದ ಯಾವ ಜನರಿಂದಲೂ ಭಯವಿಲ್ಲದವನೆಂದರ್ಥ. ವಿಷಯ ಸಂಬಂಧವಾದ ಯಾವ ಬಗೆಯಾದ ಶೋಕವು ಇಲ್ಲದವನು, ಲಂ ಬೋದರನಾಗಿಯೂ, ಗಜಮುಖನಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವನ ಅಂಗಗಳು ನೋಡುವವರಿಗೆ ಮನೋಹರವಾಗಿಯೇ ಕಾಣುವವು; ಆದುದರಿಂದ ಚಾರ್ವಾಂಗನೆಂದರು. ಇಂತಹಾ ನಿನ್ನ ಜಯವು ಲೋಕಪ್ರಖ್ಯಾತವಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಇರಲಿ! ಅಂದರೆ ಜಯವನ್ನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಪಡಿಸೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಎಂದರ್ಥ. ನೀನು ಕರುಣಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿ, ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ, ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ, ಸಾಯುವಿಕೆ, ರೋಗಗಳನ್ನನುಭವಿಸುವಿಕೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸು ಅಂದರೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯು ಗಣಪತಿಗಿಲ್ಲವಾದರೂ, ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮುಕ್ತಿ ಸಾಧನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಉದ್ಧರಿಸಲೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಕಡುಕರುಣೆ ನೀನೆಂದರಿದು ಹೇ
 ರೊಡಲ ನಮಿಸುವೆ ನಿನ್ನಡಿಗೆ ಬೆಂ
 ಬಿಡದೆ ಪಾಲಿಸು ಪರಮಕರುಣಾಸಿಂಧು ಎಂದೆಂದು ||
 ನಡುನಡುವೆ ಬರುತಿಪ್ಪ ವಿಘ್ನವ
 ತಡೆದು ಭಗವನ್ನಾ ಮಕೀರ್ತನೆ
 ನುಡಿದು ನುಡಿಸೆನ್ನಿಂದ ಪ್ರತಿದಿವಸ ಮರೆಯದಲಿ ||೨೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಹೇರೊಡಲ=ಎಲೈ ಲಂಬೋದರನೇ ! ಕಡುಕರುಣೆ= ಅತ್ಯಂತ ದಯಾಳು, ನೀನೆಂದರಿತು, ನಿನ್ನಡಿಗೆ=ನಿನ್ನ ಪಾದಗಳಿಗೆ, ನಮಿಸುವೆ=ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡುವೆನು. ಪರಮಕರುಣಾಸಿಂಧು=ಎಲೈ ಪರಮ ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನೇ ! ಎಂದೆಂದಿಗೂ, ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಬೆಂಬಿಡದೆ = ನನ್ನ ಬೆನ್ನು ಬಿಡದೆ ಅಂದರೆ ನನ್ನ ಹಿಂದುಗಡೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಪಾಲಿಸು, ನಡುನಡುವೆ= ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ಬರುತ್ತಿರುವ, ವಿಘ್ನವ, ತಡೆದು, ಮರೆಯದಲಿ, ಪ್ರತಿದಿವಸದಲ್ಲೂ ಭಗವನ್ನಾಮಕೀರ್ತನೆಯನ್ನು ನುಡಿದು=ನನ್ನೊಳಗಿದ್ದು ನೀನು ನುಡಿದು, ಎನ್ನಿಂದ ನುಡಿಸು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಎಲೈ ಲಂಬೋದರನೇ ! ನೀನು ಪರಮದಯಾಳುವೆಂದರಿತು ನಿನ್ನ ಪಾದ ಕಮಲಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು. ಪರಮ ಕರುಣಾ

ಸಕುಂದ್ರನಾಥ ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಣಬಿಡದೆ ಹಿಂಬಾಲಿಸು. ನಾನು ಮಾಡುವ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಆಗಿಂದಾಗ್ಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ವಿಘ್ನಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಪ್ರತಿದಿವಸದಲ್ಲೂ ಮರಿಯದೆ ನನ್ನೊಳಗಿದ್ದು ಭಗವನ್ನಾಮ ಸಂಕೀರ್ತನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ನನ್ನಿಂದಲೂ ಮಾಡಿಸು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಈ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತಾ ಗಣಪತ್ಯಂತರ್ಗತ ಶ್ರೀಪರನಾತ್ಮನಿಗೆ ಇದರ ಫಲವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ಏಕವಿಂಶತಿಪದಗಳೆನಿಸುವ
 ಕೋಕನದ ನವಮಾಲಿಕೆಯ ಮೈ
 ನಾಕಿ ತನಯಾಂತರ್ಗತಶ್ರೀಪ್ರಾಣಪತಿ ಎನಿಪ ||
 ಶ್ರೀಕರ ಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲ
 ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗದಿ
 ತಾ ಕೊಡುವ ಸೌಖ್ಯಗಳ ಭಕ್ತರಿಗಾವಕಾಲದಲಿ ||೨೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಏಕವಿಂಶತಿಪದಗಳೆನಿಸುವ—೨೧ ಪದ್ಯಗಳೆಂಬ, ಕೋಕನದನವಮಾಲಿಕೆಯ=ಕೆಂಪು ಕಮಲದ ಹೊಸಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು, ಮೈನಾಕಿ ತನಯಾಂತರ್ಗತ=ನೋನಕಿಯ ಮಗಳಾದ ಪಾರ್ವತೀಗೆ ಮೈನಾಕಿ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಆಕೆಯ ಮಗನಾದ ಗಣಪತಿಯ ಅಂತರ್ಯಮಿಯಾದ, ಶ್ರೀಪ್ರಾಣಪತಿಯೆನಿಸು=ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು, ಪ್ರಾಣ=ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರು, ಇವರುಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯೆನಿಸುವ, ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲನು, ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಭಕ್ತರಿಗೆ, ಆವಕಾಲದಲಿ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗದಿ=ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲೂ, ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲೂ, ತಾ=ತಾನು, ಸೌಖ್ಯಗಳ ಕೊಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಗಣಪತಿಯು ಯಾವಾಗಲೂ ೨೧ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನೆಂದು ಅವನ ಫೂಜಾ ಕಲ್ಪದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ೨೧ ನಾಮಗಳಿಂದ ದೂರ್ವಾಯುಗೃಹವನ್ನು (ಗರಿಕೆ ಹುಲ್ಲುಗಳನ್ನು) ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕೆಂತಲೂ, ೨೧ ಮೋದಕಗಳನ್ನು ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡಬೇಕೆಂತಲೂ ಹೇಳಿರುವರು. ಅದರಂತೆ ದಾಸಾರ್ಯರು ಗಣಪತಿ ಸ್ತೋತ್ರ ರೂಪವಾದ ೨೧ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ, ಈ ಪದ್ಯಗಳೇ ಕೆಂಪು ಕಮಲಗಳು

ಇವುಗಳಿಂದ ರಜಿತವಾದ ಈ ಹೊಸನಾಲಿಕೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಗಣಪತ್ಯಂತರ್ಗತ, ಶ್ರೀಭಾರತೀರಮಣ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣಾಂತರ್ಗತ ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲೂ ಸಹ ದೇವತಾ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸೌಖ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ೨೮ನೆಯ ಗಣಪತಿ ಸ್ತೋತ್ರಸಂಧಿಯು ಸಮಾಪ್ತವಾದುದು.

|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ಅಣುತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿ.

ಸಂಧಿ ೨೯.

ಹಿಂದೆ ೩-೪ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತಾರಪಡಿಸಿದ್ದ ಗೂ ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವು ಮುಕ್ತಿಯೆ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನವಾದುದರಿಂದ ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಬಾಯಿಂದ ಹೇಳಿ ತಾರತಮ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಮಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಲೆಂಬ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಸಂಕೋಚದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನೋಡಲು ಮಾಡಿ ಪರಮ ನೀಚನಾದ ಕಲಿಯವರೆಗೂ ಇರುವ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಣುತಾರತಮ್ಯವೆಂಬ ಈ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಉಪಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ಸೂಚನೆ || ಹರಿಕಥಾನ್ಯತಸಾರ ಗುರುಗಳೆ ||ಪ||

ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಪ್ರಕೃತಿ ಕ
 ನಿಷ್ಪಳಿನಿಪಳನಂತಗುಣಪರ
 ಮೇಷ್ಟ್ರಪವನರು ಕಡಮೆ ವಾಣಿಭಾರತಿಗಳಧಮ ||
 ವಿಷ್ಣುವಾಹಫಣೇಂದ್ರ ಮೃಡರಿಗೆ
 ಕೃಷ್ಣಮಹಿಷಿಯರಧಮರಿವರೊಳು
 ಶ್ರೇಷ್ಟಳಿನಿಪಳು ಜಾಂಬವತಿಯಾವೇಶ ಬಲದಿಂದ ||೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ಪ್ರಕೃತಿ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತಲೂ ಅನಂತಗುಣ, ಕನಿಷ್ಠಳಿನಿಪಳು=ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು ಪರಮೇಷ್ಟ್ರ ಪವನರು=ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳು, ಕಡಿಮೆ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಮರೆನಿಸುವರು, ಅವರುಗಳಿಗಿಂತಲೂ, ವಾಣಿ = ಸಂಸ್ಕೃತೀ, ಭಾರತಿಯರಧಮರು. ಅವರಿಗಿಂತಲೂ, ವಿಷ್ಣುವಾಹ = ಗರುಡ,

ಹಣೇಂದ್ರ=ಶೇಷದೇವರು, ವೃಷರು-ರುದ್ರದೇವರು ಅಧಮರು. ಇವರಿಗೆ
-ಇವರಿಗಿಂತಲೂ, ಕೃಷ್ಣಮಹಿಷಿಯರು-ಜಾಂಬವತೀ ಮೊದಲಾದ ಇರು
ಮಂದಿ ಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡತಿಯರು ಅಧಮರು. ಇವರೊಳು=ಈ ಆರು ಮಂ
ದಿಯರ ಮೈಕಿ, ಜಾಂಬವತಿಯು, ಆನೇಶಬಲದಿಂದ - ರನಾದೇವಿಯರ
ಆನೇಶ ಬಲದಿಂದ, ಶ್ರೇಷ್ಠಳೆನಿಸಲು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಅಣುತಾರತಮ್ಯ ಸ್ತೋತ್ರವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ
ದಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಅದೆಂತೆನೆ—“ ವಿಷ್ಣು
ಸರೋತ್ತಮೋಽಥ ಪ್ರಕೃತಿರಥವಿಧಿಪ್ರಾಣನಾಥಾವಧೋಕ್ತೇ ಬಹ್ಮಾಣೇ
ಭಾರತೀಶದ್ವಿಜ ಘಣಿಪ ಮೃದಾಶ್ಚಸ್ತ್ರಿಯಃ ಷಟ್ಪವಿಷ್ಟೋಃ ” ಎಂದು ಹೇಳಿ
ದರ್ಥವನ್ನೇ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ವಿಷಯಗಳ ಪ್ರಮಾಣಾದಿ
ಗಳನ್ನು ಟಿಪ್ಪಣಿಪ್ರಕಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರಮಾಡಿರುವು
ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೂ ವಿಸ್ತಾರಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕವಿಲ್ಲ.

ಪ್ಲವಗ ಪನ್ನಗಸಾಹಿ ಭೂಷಣ
ಯುವತಿಯರು ಸಮ ತನ್ನೊಳಗೆ ಜಾಂ
ಬವತಿಗಿಂದಲಿ ಕಡಿಮೆ ಇವರಿಂದಿದ್ರಕಾಮರಿಗೆ ||
ಅನರಪ್ರಾಣನು ಕಡಿಮೆ ಕಾಮನ
ಕುವರ ಶಚಿರತಿ ದಕ್ಷಗುರು ಮನು
ಪ್ರವಹಮಾರುತ ಕೊರತೆ ಎನಿಸುವನಾರು ಜನರಿಂದ ||೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಪ್ಲವಗ=ಹಾರುತ್ ಹೋಗುವುದರಿಂದ ಪ್ಲವಗನೆಂದು
ಗರುಡನ ಹೆಸರು, ಪನ್ನಗಸ=ಸರ್ಪ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಶೇಷದೇವರು, ಅಹಿಭೂ
ಷಣ=ಸರ್ಪಭೂಷಣ ರಾದ ರುದ್ರದೇವರು, ಈ ಮೂವರಯುವತಿಯರು-
ಹೆಂಡತಿಯರಾದ ಸೌಪರ್ಣೀ, ವಾರುಣೀ, ಪಾರ್ವತೀ ಎಂಬ ಮೂವರು,
ತನ್ನೊಳಗೆ ಸಮರು. ಜಾಂಬವತಿ ಮೊದಲಾದ ಷಣ್ಮಹಿಷಿಯರಿಗಿಂತಲೂ
ಕಡಿಮೆ=ಅಧಮರು, ಇವರಿಂದ-ಇವರಿಗಿಂತಲೂ, ಇಂದ್ರಕಾಮರು=ಇಂದ್ರ
ಮನ್ಮಥ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಅಧಮರು, ಇವರಿಗೆ, ಪ್ರಾಣ=ಅಹಂಕಾರಿಕಪ್ರಾಣ
ನು, ಅನರ=ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವನು. ಇವನಿಗಿಂತಲೂ, ಕಾಮನಕುವರ=
-ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಮಗನಾದ ಅನಿಯುಧ್ಧನು, ಶಚಿ=ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ, ರತಿ=

ಮನ್ಮಥನ ಹೆಂಡತಿ, ದಕ್ಷ=ದಕ್ಷಪ್ರಜೇಶ್ವರನು, ಗುರು=ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು, ಮನು=ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನು, ಇವರಾರು ಮಂದಿಯೂ ಅಧಮರು, ಆರು ಜನರಿಂದ-ಅನಿರುದ್ಧ ಮೊದಲಾದ ಆರು ಮಂದಿಗಿಂತಲೂ, ಪ್ರವಹಮಾರುತ-ಪ್ರವಹವಾಯುವು, ಕೊರತೆ ಎನಿಸುವನು=ಅಧಮನೆನಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಜಾಂಬವತ್ಯಾಧಿ ಆರುಮಂದಿ ಕೃಷ್ಣ ಪತ್ನಿಯರಗಿಂತಲೂ ಗರುಡ, ಶೇಷ, ರುದ್ರ, ಪತ್ನಿಯರಾದ ಸೌಪರ್ಣೀ, ವಾರುಣಿ, ವಾರ್ವತೀ ಇವರು ಮೂವರು ಅಧಮರು. ಇವರಿಗಿಂತಲೂ ಇಂದ್ರ ಮನ್ಮಥರು ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು. ಇವರಿಲ್ಲರಗಿಂತಲೂ ಅಹಂಕಾರಿಕಪ್ರಾಣನು ಅಧಮನು. ಇವನಿಗಿಂತಲೂ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಮಗನಾದ ಅನಿರುದ್ಧ, ರತಿ, ಶಚಿ, ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನು, ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು, ದಕ್ಷಪ್ರಜೇಶ್ವರ ಇವರಾರು ಮಂದಿ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು, ಇವರಾರು ಮಂದಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರವಹವಾಯುವು ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವನು.

ಯಮದಿವಾಕರ ಚಂದ್ರಮಾನನಿ
 ಸಮರು ಕೋಣಪ್ರವಹಗಧಮರು
 ದ್ಯುಮಣಿಗಿಂದಲಿ ವರುಣನೀಚನು ನಾರದಾಧಮನು ||
 ಸುಮನಸಾಸ್ಯಪ್ರಸೂತಿ ಭೃಗುಮುನಿ
 ಸಮರು ನಾರದಗಧಮ ನತ್ರಿ
 ಪ್ರಮುಖ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ವೈವಸ್ವತರನಲಗಧಮ || ೩ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಯಮ=ಯಮದೇವರು, ದಿವಾಕರ=ಸೂರ್ಯನು, ಚಂದ್ರನು, ಮಾನವೀ=ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನುವಿನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಶತರೂಪಾದೇವಿ ಇವರು ನಾಲ್ವರೂ ಸಮರು, ಕೋಣಪ್ರವಹಗೇ=ವಾಯುಸ್ಯ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪ್ರವಹವಾಯವಿಗಿಂತಲೂ, ಅಧಮರು=ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು. ದ್ಯುಮಣಿಗಿಂದಲಿ=ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ, ವರುಣನು ನೀಚನು. ಅವನಿಗಿಂತಲೂ, ನಾರದರು ಅಧಮರು. ಸುಮನಸಾಸ್ಯ=ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮುಖಪಂತಿದ್ದು ಅಹುತಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಅಗ್ನಿಯು, ಪ್ರಸೂತಿ=ದಕ್ಷಪ್ರಜೇಶ್ವರನ ಹೆಂಡತಿಯು, ಭೃಗುಮುನಿ=ಭೃಗುಖುಷಿಗಳು, ಇವರು ಮೂವರೂ ಸಮರು. ನಾರದಗೆ ಅಧಮ = ನಾರದರಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಮನೆನಿಸುವರು. ಅತ್ರಿಪ್ರ

ಮುಖ=ಅತ್ರಿ, ಅಂಗಿರ, ಫಲಸ್ತ್ಯ, ಫಲಹ, ಮರೀಚಿ, ಕ್ರತು ವಶಿಷ್ಠ, ಇವರೇಳು ಒನರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳು, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು, ನೈವಸ್ವತರು= ನೈವಸ್ವತಮನುವು, ಇವರು ಅನಲಗೆ=ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ, ಅಧಮ= ಅಧಮರು,

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಪ್ರವಹ ವಾಯುವಿನಕಿಂತಲೂ ಯಮ, ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಶತರೂಪೆ ಎಂಬ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವಿನ ಹೆಂಡತಿ, ಇವರು ನಾಲ್ವರೂ ಅಧಮರು. ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಸಮರು. ಇವರಕಿಂತಲೂ ವರುಣನು ಅಧಮನು. ವರುಣನಕಿಂತಲೂ ನಾರದರು ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು; ಅಗ್ನಿ, ಪ್ರಸೂತಿ ಎಂಬ ದಕ್ಷಪ್ರಜೇಶ್ವರನ ಹೆಂಡತಿ, ಭೃಗು ಯುಷಿಗಳು, ಇವರು ಮೂವರೂ ಸಮರು; ಮತ್ತೂ ನಾರದರಕಿಂತಲೂ ಅಧಮರು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಮರೀಚಿ, ಅತ್ರಿ, ಅಂಗಿರ, ಫಲಸ್ತ್ಯ, ಫಲಹ, ಕ್ರತು, ವಶಿಷ್ಠ ಇವರೇಳು ಯುಷಿಗಳು; ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು, ನೈವಸ್ವತಮನು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸಮರು. ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದವರಕಿಂತಲೂ ಅಧಮರು, ಅಣುತಾರ ತಮ್ಯ ವಾಕ್ಯ :—ಸೌಪರ್ಣೀ ವಾರುಣೇಚ ಪರ್ವತಪತಿತನಯಾ ಚೇಂದ್ರಕಾಮಾ ವಥಾಸ್ತ್ವಾ ಪ್ರಾಣೋಥೋ ಯೋನಿರುದ್ಧೋ ರತಿ ಮನುಗುರವೋ ದಕ್ಷಶಚ್ಯುಚಿ ಸಾಂತು || ತ್ರಾಯಂತಾಂನಃ ಸದೈತೆ ಪ್ರವಹ ಉತಯಮೌಮಾನವೀ ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯೌ ಜಾಪೋತೋ ನಾರದೋಥೋ ಭೃಗುರನಿಲಕುಲೇಂದ್ರ ಪ್ರಸೂತಿಶ್ಚ ನಿತ್ಯಂ || ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರೋ ಮರೀಚಿ ಪ್ರಮುಖ ವಿಧಿಸುತಾಃ ಸಪ್ತ ನೈವಸ್ವತಾಖ್ಯಃ” ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದವರೆಗೂ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ಮೂರು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಮಿತ್ರ ತಾರಾ ನಿಋಯುತಿ ಪ್ರವಹ
 ಪತಿ ಪ್ರಾವಹಿ ಸಮರು ವಿಶ್ವಾ
 ಮಿತ್ರಗಿಂದಲಿ ಕೊರತೆ ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ ಗಣನಾಥ ||
 ವಿತ್ತಪತಿ ಅಶ್ವಿನಿಗಳಧಮರು
 ಮಿತ್ರ ಮೊದಲಾದವರಿಗಿಂದಲಿ
 ಬಿತ್ತರಿಪೆನುತತಸ್ಥ ದಿವಿಜ್ಞ ವ್ಯೂಹನಾಮಗಳೆ

|| ೪ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಮಿತ್ರ = ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನು, ತಾರಾ=ಬೃಹಸ್ಪ

ತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಹೆಂಡತಿ, ನಿಯುಯತಿ, ಪ್ರವಹ ಪತ್ನಿ ಪ್ರಾವಹಿ, ಇವರು ನಾಲ್ವರೂ ಸಮರು. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಗಿಂದಲಿ=ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ನೊದಲಾದವರಗಿಂತಲೂ ಕೊರತೆ-ಅಧಮರು, ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ=ಪ್ರಧಾನವಾಯು ಕುಮಾರನು. ಗಣನಾಥ, ವಿತ್ತಪತಿ=ಕುಬೇರನು, ಅಶ್ವಿನಿಗಳು ಇವರು ಸಮರು. ಮಿತ್ರ ನೊದಲಾದವರಿಗಿಂದಲಿ ಅಧಮರು. ಶತಸ್ಥದಿವಿಜರ=ಒಂಭತ್ತು ಕೋಟಿ ದೇವತೆಗಳ ಮೈಕಿ ನೂರು ದೇವತೆಗಳು ಸೋಮವಾನಾರ್ಹರು. ಅವರಲ್ಲಿ ವೇಲೆ ಹೇಳಿದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಶೇಷ ಶತಸ್ಥರನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ನೂರು ದೇವತೆಗಳ ವ್ಯೂಹ ನಾನುಗಳನ್ನೂ, ಬಿತ್ತರಿಸೆನು - ಮುಂದಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡುವೆನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಅಣುತಾರತಮ್ಯ ಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿ “ ಚೈವಂ ವೈಮಿತ್ರತಾ ರೇವರ ನಿಯುಯತಿ ನಾಮಪ್ರಾವಹೀಚ ಪ್ರಸನ್ನಾಃ || ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನೋಶ್ವಿನಿಸೌತೌ ಗಣಪತಿಧನವಾ ಉಕ್ತಶೇಷಾಃ ಶತಸ್ಥಾಃ ” ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಹೇಳಿರುವ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ:—ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯ, ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ ಹೆಂಡತಿ ತಾರೆ, ದಿಕ್ಪಾಲಕನಾದ ನಿಯುಯತಿ, ಪ್ರವಹವಾಯು ವಿನ ಹೆಂಡತಿ ಪ್ರಾವಹೀ ಈ ನಾಲ್ವರೂ ಸಮರು. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಮರು. ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ, ವಿಘ್ನೇಶ, ಕುಬೇರ, ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು ಇವರು ಸಮರು; ಮಿತ್ರ ನೊದಲಾದವರಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಮರು, ಇನ್ನು ಮುಂದಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಶೇಷಶತಸ್ಥರನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೂರು ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪುಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವೆನು.

ಮರುತ ರೊಂಬತ್ತಧಿಕ ನಾಲ್ವ
ತ್ತೈರಡು ಅಶ್ವಿನಿ ವಿಶ್ವದೇವರು
ಎರಡಯಿದು ಹನ್ನೊಂದು ರುದ್ರರು ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯ ||
ಗುರು ಪಿತೃತ್ರಯವಷ್ಟವಸುಗಳು
ಭರತ ಭಾರತಿ ಪೃಥ್ವಿ ಋಭವೆಂ
ದರಿವದಿವರನು ಸೋಮರಸಪಾನಾರ್ಹರಹುದೆಂದು || ೫ ||

ಸದ್ಯಾರ್ಥ.—ಮರುತರು=ಮರುದ್ಗಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು, ಒಂಭತ್ತಧಿಕ ನಾಲ್ಕತ್ತು=೪೯ ಮಂದಿಗಳು, ಅಶ್ವಿನಿ ಎರಡು-ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳೀವರು,

ಪಿಶ್ಚೇದೇವರು = ಪಿಶ್ಚೇದೇವತೆಗಳು, ಎತಶಯಿದು = ೧೦ ಜನರು, ರುದ್ರರು ೧೧. ದ್ವಂದ್ವಾಡಿತ್ಯ = ಸೂರ್ಯರು ೧೨ ಜನರು, ಗುರು = ಬೃಹಸ್ಪತಾಚಾರ್ಯರು ೧, ಪಿತೃತ್ರಯ = ಪಿತೃ ಗಣದವರು ಮೂವರು. ಅಷ್ಟವಸುಗಳು = ವಸುಗಳು ೮, ಭರತ = ಪ್ರಧಾನ ವಾಯುದೇವರು, ಭಾರತಿ = ದ್ಯುಲೋಕಾಭಿಮಾನಿಯರಾದ ಭಾರತಿ ದೇವಿಯರು ೧. ಪೃಥ್ವಿ ೧. ಋಣುಗುಣ ೧. ಅಂಶು = ಓಗಂ ೧೦೦ ದೇವತೆಗಳು; ಇವರನ್ನು = ೨ ೧೦೦ ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಸೋಮ ರಸಾನಾರ್ಹರಹುದೇವರು = ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಸೋಮನಾನುಷಲ ಯೋಗ್ಯರೆಂದು (ಅಂದರೆ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ, ಇಂದ್ರಿಯಸ್ವಾಹು; ಸೂರ್ಯಾಪ್ಯಾಹ ಎಂಬ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಆಯುತಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳವರೆಂದರ್ಥ) ಅರಿವದು = ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು.

ತಾಪ್ತೈಶ್ಚ — ಮರುತ್ತಗಳು ೧೧. ಅಶ್ವಿನಿದೇವತೆಗಳು ೨. ಪಿಶ್ಚೇದೇವತೆಗಳು ೧೦. ರುದ್ರರು ೧೧. ಸೂರ್ಯರು ೧೨. ಬೃಹಸ್ಪತಿ ೧. ಪಿತೃಗಣ ೩. ವಸುಗಳು ೮. ವಾಯು ಪ್ರಾಣದೇವರು ೧. ದ್ಯುಲೋಕಾಭಿಮಾನಿಯರಾದ, ವಾಯುದೇವರ ಪಂಡಿತಿಯರಾದ, ಭಾರತದೇವಿಯರು ೧, ಸೋಮಿ ೧, ಋಣುಗುಣ ೧, ಅಂತು ಈ ೧೦೦ ಜನರು ಸೋಮಾನಾರ್ಹರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನ ವಾಯುರ್ವಸು ರುದ್ರಾದಿತ್ಯ ಮರುತ್ಸಣಾ || ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಋಣುದ್ಯಾವಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾವಲ್ಲಸೌ ತಥಾ || ಪಿಶ್ಚೇದೇವಾಶ್ಚ ಪಿತರಃ ಪತನ್ಯಾ ದೇವತಾಮತಾಃ || * ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಸೇರಿನ ವದ್ಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದು. ೧೧ ರುದ್ರರು, ೧೨ ಸೂರ್ಯರು ಮೊದಲಾದವರ ಹೆಸರುಗಳು ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಘಿಯಲ್ಲಿ ಒರೆಯಲ್ಪಟ್ಟವ ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ.

ಅನಕಾರಿಕೆ. — ಈ ೧೦೦ ದೇವತೆಗಳ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮೇಲಿನ ಕಲ್ಪಾದಲ್ಲಿ ಶೇರಿದವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ದೇವತೆಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಈ ವದ್ಯಾದಿಂದ ಸೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಈ ದಿನಾಕಸರೊಳಗೆ ಉಕ್ಕರು
 ಐದಧಿಕ ದನ ಉಳಿದ ಎಂಥ
 ಕ್ಷೈದುಶೇಷರಿಗೆಣೆ ಎನಿಸುವರು ಧನಪನಿನಾಯರು ||
 ಸಾಧು ವೈವಸ್ವತ ಸ್ವಯಂಭುವ
 ಶ್ರೀದತಾಪನರೂಪು ಮನುವೇ
 ಕಾದರರು ನಿಘ್ನೇಶನಿಂದಲಿ ನೀಚಶನಿಸುವರು || ೬ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಈ ದಿವ್ಯಾಕಾಶದೊಳಗೆ= ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ೧೦೦ ದೇವತೆಗಳೊಳಗೆ, ಐದಧಿಕದಶ=೧೫ ದೇವತೆಗಳು, ಉತ್ತರು - ಹಿಂದಿನ ಕಕ್ಷ್ಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರನ್ನಾಗಿ ಗಣನೆಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವರು. ಉಳಿದ ಎಂಭತ್ತೈದು=ನೂರರಲ್ಲಿ ೧೫ ಹೋಗುತ್ತಾ ಉಳಿದ ೮೫ ದೇವತೆಗಳು ಉತ್ತಶೇಷಶತರೆನಿಸುವರು. ಶೇಷರಿಗೆ - ಈ ೮೫ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಧನಸ - ಕುಬೇರ, ವಿಸಾಯಕ, ಎಣೆಯೆನಿಸುವರು=ಸಮರೆನಿಸುವರು. ಸಾಧು=ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ, ವೈವಸ್ವತ=ವೈವಸ್ವತಮನುವು ೧, ಸ್ವಾಯಂಭುವ-ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಮಗನಾದ ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನುವು ೧, ಶ್ರೀದ - ಐಶ್ವರ್ಯಪ್ರದನಾದ, ತಾಪಸ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅವತಾರನಾದ ತಾಪಸಮನುವು ಒಂದು, ಉಳಿದು=ಈ ಮೂವರನ್ನುಳಿದು, ಮನವೇಕಾದಶರು=ಉಳಿದ ೧೧ ಮನುಗಳು, ವಿಘ್ನೇಶಗಿಂದಲಿ=ವಿಘ್ನೇಶ್ವರನಗಿಂತಲೂ ನಿಜರೆನಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—“ದೇವೋಶ್ಚೋಕ್ತೇತರಾಯೇ ತದವರವನವಃ ’ ಎಂಬ ಅಣುತಾರತಮ್ಯ ವಾಕ್ಯದರ್ಥವನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನೂರು ದೇವತೆಗಳ ಪೈಕಿ ೧೫ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮೇಲಿನ ಕಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಶೇರಿಸಿರುವರು, ಅವರು ಯಾರೆಂದರೆ.—ಪ್ರಧಾನವಾಯುದೇವರು, ಅಷ್ಟವಸುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನಾಗಿ, ಹನ್ನೊಂದು ರುದ್ರರ ಪೈಕಿ ಭವನಾಮಕರಾದ ಪಾರ್ವತೀಪತಿ ರುದ್ರದೇವರು, ಹನ್ನೆರಡು ಸೂರ್ಯರಲ್ಲಿ ಉರುಕ್ರಮನಾಮಕನಾದ ಭಗವದವತಾರ ಸೂರ್ಯ, ವಿವಸ್ವಾ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನೊಬ್ಬನು, ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನೊಬ್ಬನು, ವರುಣ, ಇಂದ್ರ, ಗಂಗೆಗೆ ಸಮನಾದ ಪರ್ಜನ್ಯನೊಬ್ಬನು, ಹೀಗೆ ಆದಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಆರು ಮಂದಿ, ೪೯ ಮರುತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರಿಕಪ್ರಾಣ, ಪ್ರವಹವಾಯು, ಅಂತು ೨, ಬೃಹಸ್ಪತಿ, ದ್ಯುಲೋಕಾಭಿಮಾನಿಯರಾದ ಭಾರತೀದೇವಿಯರು, ಪಿತೃಗಳಲ್ಲಿ ಯಮ, ಚಂದ್ರ, ಇವರಿಬ್ಬರು. ಹೀಗೆ ಹದಿನೈದು ಜನರನ್ನು ಮೇಲಿನ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಶೇರಿಸಿರುವರು. ಉಳಿದವರು ೮೫ ಜನರು ಉತ್ತಶೇಷಶತಸ್ಥರೆನಿಸುವರು. ಇವರು ಕುಬೇರ, ಗಣಪತಿ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಸಮರೆನಿಸುವರು. ೧೪ ಮನುಗಳ ಪೈಕಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನು, ವೈವಸ್ವತಮನು, ಭಗವದವತಾರನಾದ ತಾಪಸಮನು, ಈ ಮೂವರು ಹೋಗುತ್ತಾ ಉಳಿದ ಹನ್ನೊಂದು ಮನುಗಳು ಸಮರು ಮತ್ತು ವಿಘ್ನೇ

ಶ್ವರ ನೊದಲಾದವರಗಿಂತಲೂ ನೀಚರೆನಿಸುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಅಣುತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಚ್ಯಾವನೋಚಿಘ್ನ ಸಂಜ್ಞಾ|| ವೈನೋಯಃ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಃ ಸ್ವೀತವತಿ ಶಶಿಬಿಂದುಃ ಪ್ರಿಯಾದಿ ವ್ರತೋ ಧೋ ಗಂಗಾಪರ್ಜಸ್ಯ ಸಂಜ್ಞೇ ಶಶಿಯವದಮು ತೆನಾಪಿರಾಹ್ ಚಃಶುಸಾಂ ತು ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಚವನನಂದನಕವಿ ಬೃಹಸ್ಪತಿ
ಯವರಜನುಚಿಘ್ನ ಮುನಿಪಾವಕ
ಧೃವನಹುಷ ಶಶಿಬಿಂದು ಪ್ರಿಯಪ್ರತನು ಪ್ರಹ್ಲಾದ |
ಕುವಲಯಪರುಕ್ತೇಶರಿಂದಲಿ
ಅವರರೋಹಿಣಿ ಶಾಮಲಾ ಜಾ
ನ್ದವಿ ವಿರಾಟ್ ಪರ್ಜಸ್ಯ ಸಂಜ್ಞಾ ದೇವಿಯರು ಅಥಮ ||೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಚವನನಂದನ= ಚವನರ ಮಕ್ಕಳಾದ, ಕವಿ=ಶುಕ್ರಾ ಚಾರ್ಯರು, ಬೃಹಸ್ಪತಿ=ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ, ಅವರಜನು=ತಮ್ಮನಾದ, ಉಚಿಘ್ನಮುನಿ, ವಾವಕ-ಪ್ರಧಾನಾಗ್ನಿಯ ಮಗನಾದ ಪಾವಕನು, ಧೃವ, ನಹುಷ, ಶಶಿಬಿಂದು, ಪ್ರಿಯಪ್ರತನು, ಪ್ರಹ್ಲಾದ, ಕುವಲಯಪರು-ಈ ಭೂವಾಲರಲ್ಲರೂ, ಉಕ್ತರೇಷುಂದಲ=ಉಕ್ತರೇಷುಶತಂದ, ಅವರರು= ಕಮ್ಮಿಯಾದವರು, ರೋಹಿಣಿ=ಚಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ, ಶಾಮಲಾ=ಯವದೇವರ ಹೆಂಡತಿ, ಜಾನ್ದವಿ-ಗಂಗೆ, ವಿರಾಟ್=ಅಸಿರುದ್ದನ ಹೆಂಡತಿ ಉನಾ ದೇವಿ, ಪರ್ಜಸ್ಯ=ಈ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಸೂರ್ಯ, ಸಂಜ್ಞಾ ದೇವಿಯರು=ವಿವಸ್ವಾ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಹೆಂಡತಿ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮೊಳಗ ಸಮರು, ಸ್ವತೀಪಾಲಕರ ಗಿಂತಲೂ ಅಥಮರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಭಾರ್ಗವರಾದ ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯರು, ಉಚಿಘ್ನರು, ಪ್ರಧಾನಾಗ್ನಿ ಕಮಾರನಾದ ಪಾವಕನು, ಧೃವ, ನಹುಷ ಮೊದಲಾದ ಭೂಪತಿಗಳು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸಮರು. ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಉಕ್ತೇಶರೆಂಬ ಷಷ್ಠ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಕಮ್ಮಿಯಾದವರು. ರೋಹಿಣಿ, ಶಾಮಲಾ, ಗಂಗೆ, ಉಷ, ಪರ್ಜಸ್ಯನೆಂಬ ಸೂರ್ಯ, ಸಂಜ್ಞಾದೇವಿ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸಮರು; ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಭೂವಾಲಕರೆಗಿಂತಲೂ ಅಥಮರೆನಿಸುವರು.

ದ್ಯುನದಿಗಿಂದಲಿ ನೀಚರೆನಿಸರು
 ಅನಭಿಮಾನಿ ದಿವೌಕಸರು ಕೇ
 ಚನಮುನಿಗಳಿಗೆ ಕಡಿಮೆ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಗಧನು ಬುಧ |
 ಎನಿಸುವಳುಷಾದೇವಿ ನೀಚಳು
 ಶನಿಕಡಿಮೆ ಕರ್ಮಾಧಿಪತಿ ಸ
 ದ್ವಿನುತ ಪುಷ್ಕರ ನೀಚನೆನಿಸುವ ಸೂರ್ಯನಂದನಗೆ ||೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಅನಭಿಮಾನಿದಿವೌಕಸರು = ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳಲ್ಲದೆ
 ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ೧೦೦ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ದೇವತೆಗಳು
 ಕೆಲವರು; ಇವರು ದ್ಯುನದಿಗಿಂದಲಿ-ಗಂಗೆ ವೊದಲಾದವರಿಗಿಂತಲೂ, ನೀ
 ಚರೆನಿಸರು, ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ನಾರದರುಮೊದಲು ಉಚ್ಚಧರನರಿಗೂ ಮೇ
 ಲೆಹೇಳಿದ ಋಷಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಋಷಿಗಳ ಸೈಕಿಕೆ ಕೆಲವು ಋಷಿಗ
 ಳು ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು. ಕೇಚ ಮುನಿಗಳಿಗೆ=ಅ ಕೆಲವು ಮುನಿಗಳಿಗೆ, ಸ್ವಾ
 ಹಾದೇವಿ-ಅಗ್ನಿದೇವರ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಯು, ಕಡಿಮೆಯೆನಿ
 ಸುವಳು, ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಗೆ, ಬುಧ=ಬುಧನ, ಅಧನು. ಅಸನಿಗಿಂತಲೂ
 ಉಷಾದೇವಿ-ಅಸ್ತಿನೀ ಭಾಷ್ಯಳಾದ ಉಷಾದೇವಿಯು, ನೀಚಳೆನಿಸುವಳು.
 ಆಕೆಯಿಗಿಂತಲೂ, ಶನೈಶ್ವರನು ಕಡಿಮೆಯೆನಿಸುವನು. ಸೂರ್ಯನಂದನಗೆ-
 ವಿವಶ್ವಾನಂದ ಸೂರ್ಯನ ಮಗನಾದ ಶನೈಶ್ವರನಿಗೆ, ಸದ್ವಿನುತ=ಸಪ್ತಸರಿಂಪ
 ಸ್ತುತ್ಯನಾದ, ಕರ್ಮಾಧಿಪತಿಯಾದ, ಪುಷ್ಕರ-ಪುಷ್ಕರನು, ನೀಚನೆನಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಗಂಗೆ ವೊದಲಾದವರಿಗಿಂತಲೂ, ಯಾವ ವಿಧವಾದ
 ಅಧಿಕಾರವೂ ಇಲ್ಲದ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ದೇವತೆಗಳ ಸೈಕಿಕೆ ಕೆಲವರು ನೀಚರೆನಿ
 ಸುವರು. ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ಪಶ್ಚಾತ್ತಮರು, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ
 ಮರೀಚಿ ವೊದಲಾದವರು ಉಚ್ಚಧರನರಿಗೂ ಹೇಳಿರುವ ಋಷಿಗಳನ್ನು
 ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಋಷಿಗಳಸೈಕಿಕೆ ಕೆಲವರುಮಾತ್ರ, ಈ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ರೇರುವರು
 ಉಳಿದವರನ್ನು ಇನ್ನೂ ಕಡಿಮೆ ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ರೇವಿಸಿ ಮುಂದಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ
 ಹೇಳಿರುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇಚನಋಷಿಗಳು ಎಂದು ಹೇ
 ಳಿರುವರು. ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ಅಗ್ನಿಭಾಷ್ಯಳಾದ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಯು ನೀಚಳು
 ಆಕೆಯಿಗಿಂತಲೂ ಜಲಾಭಿಮಾನಿಯಾದಬುಧನು ನೀಚನು, ಬುಧನಿಗಿಂತ ನಾ

ಮಾತ್ರಿಕಳಾದ, ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಹೆಂಡತಿಯಾದ 'ಉಷಾದೇವಿಯು ನೀ ಚಳು, ಆಕೆಯಗಿಂತಲೂ ಶನೈಶ್ಚರನು ನೀಚನು. ಶನಿಗಿಂತಲೂ ಕರ್ಮಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪುಷ್ಕರನು ನೀಚನು. ದಾಸಾರ್ಕರು ಈ ಪುಷ್ಕರನಿಗೆ ಸದ್ವಿನುತ ಅಂದರೆ ಸಜ್ಜನರಿಂದ ಸ್ತುತ್ಯನೆಂದು ವಿಶೇಷಣ ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ಅದರ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ, ಗುರು ಸಿಂಹದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಇವನು ಗೋದಾವರಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡುವನು. ಅಂದರೆ ಇವನ ಸನ್ನಿಧಾನವು ಗೋದಾವರಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ವುದು. ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಮಹಾಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದು. ಇದರಂತೆ ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ನದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಕರ ಪ್ರವೇಶವೆಂದು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿ, ಪಂಚಾಂಗಗಳಲ್ಲೂ ಬರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ನದಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಮಹಾಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಸದ್ವಿನುತನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ತಾರತಮ್ಯಸ್ತೋತ್ರ ವಾಕ್ಯ, "ಏಭ್ಯೋಸ್ಯೇ ಚಾಗ್ನಿಜಾಯಾಚ ಜಲಮಯಬುಧಶ್ಚಾಪಿ ನಾಮಾತ್ರಿಕೋಷಾ ಚೈವಂ ಭೂಮೋತದಾತ್ಮಾ ಶನಿಃಪಿಕಥಿತಃ ಪುಷ್ಕರಃ ಕರ್ಮಪೋಷಿ" ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು.

ಕೊರತೆ ಎನಿಪರಶೀತಿಯುಷಿಪು

ಷ್ಕರಗೆ ಊರ್ವಶಿಮುಖ್ಯ ಶತಮ

ಪ್ಸರರು ತುಂಬರಮುಖರು ಆಜಾನಜರೆನಿಸುತಿಹರು |

ಕರೆಸುವದು ಅನಲಗಣ ನಾಲ್ಕು

ತ್ತರೆ ಚತುರ್ದಶದ್ವೈಷ್ಟಸಾನಿರ

ಹರಿಮಡದಿಯರು ಸಮರೆನಿಸುವರು ಪಿಂತೆಪೇಳ್ವರಿಗೆ ||೯||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಪುಷ್ಕರಗೆ-ಪುಷ್ಕರನಿಗಿಂತಲೂ, ಅಶೀತಿಯುಷಿ=ಲಯುಷಿಗಳು, ಪುಷ್ಕರಗೆ, ಕೊರತೆ ಎನಿಪರು. ಊರ್ವಶಿಮುಖ್ಯ=ಊರ್ವಶಿಯೇ ಮೊದಲಾದ, ಶತಮಪ್ಸರರು=ನೂರು ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯರು, ತುಂಬರುಮುಖರು=ತುಂಬರು ಮೊದಲಾದ ನೂರು ಗಂಧರ್ವರು, ಆಜಾನಜರೆನಿಸುತಿಹರು=ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಆಜಾನಜದೇವತೆಗಳೆನಿಸುವರು. ಅನಲಗಣ-ಅಗ್ನಿಗಣಕ್ಕೆ ಶೇರಿದ, ಅಗ್ನಿದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ, ನಾಲ್ಕತ್ತರ ಚತುರ್ದಶ=ನಾಲ್ಕತ್ತು, ಅರೆ=ಅದರಲ್ಲರ್ಧ ೨೦, ಚತುರ್ದಶ=ನಾಲ್ಕು ಹತ್ತು, ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ

(೪೦+೨೦+೪೦=೧೦೦) ನೂರು, ದ್ವೈಷ್ಟ್ಯಸಾವಿರ=೨x೮=೧೬ ಸಾವಿರ ಅಂದರೆ (೧೬:೧೦೦) ಹದಿನಾರುಸಾವಿರದ ನೂರು ಸಂಖ್ಯಾ ಉಳ್ಳ, ಹರಿನು ಡದಿಯರು=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡತಿಯರು, ಪಿಂತೆಪೇಳ್ವರಿಗೆ - ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಆಜಾನಜರಿಗೆ ಸಮನಿಸುವರು. ಕರೆಸುವದು ಈ ಅಗ್ನಿಗಣಕ್ಕೆ ಶೇರಿದ ೧೬೧೦೦ ಮಂದಿ; ಮೊದಲು ಪುರುಷರಾಗಿದ್ದು ತಪಸ್ಸುವನಾಡಿ ಕೃಷ್ಣಸತ್ತಿ ಯರಾಗುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಸ್ತ್ರೀತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಆಜಾನಜದೇವತೆಗಳೆಂದು ಕರೆಸುವರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ನಾರದರನ್ನು ಮೊದಲುಮಾಡಿ ಉಚಥ್ಯರವರೆಗೂ ಹೇಳಿರುವ ಋಷಿಗಳನ್ನೂ, ರಸೆಯ ವದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕೆಲವು ಋಷಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಲಂ ಋಷಿಗಳು, ಊರ್ವಶಿ ಮೊದಲಾದ ನೂರು ಅಪ್ಸರರು, ತುಂಬರು ಮೊದಲಾದ ನೂರು ಗಂಧರ್ವರು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಆಜಾನಜದೇವತೆಗಳೆನಿಸುವರು. ಆಜಾನಜರೆಂದರೆ “ ಅನಾಖ್ಯಾತಾ ದೇವತಾಸ್ತು, ಜಾತಾ ದೇವಕುಲೇಚ ಯಾಃ || ಗಂಧರ್ವಾಸ್ತುಂಽರಮುಖಾಃ ಶತಮಸ್ಪರಸಾಂಶತಂ || ನಾರದಾದೀಃ ಉಚಿಥ್ಯಂತಾಃ ವಿನೋಕ್ತಾಯುಷಯೋವಿಲಾಃ || ಆಜಾನಜಾ ದೇವತಾಸ್ತೆ, ಅಗ್ನಿಜಾಃ ಪಾವಕಂವಿನಾ || ಶತೋತ್ತರಾಕೃಷ್ಣಭಾರ್ಯಾ ದ್ವೈಷ್ಟ್ಯಸಾಹಸ್ರ ಸಂಖ್ಯಕಾಃ || ” ಎಂದು ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಗ್ರಹವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ, ತ್ರೈತ್ತರೀಯ ಭಾಷ್ಯದ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ, ದೇವತೆಗಳ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಂತೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗದ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ದೇವತೆಗಳು ಕೆಲವರು, ತುಂಬರ ಮೊದಲಾದ ಗಂಧರ್ವರು ನೂರು ಮಂದಿಗಳು, ಊರ್ವಶೀ ಮೊದಲಾದ ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯರು ನೂರು ಮಂದಿ, ನಾರದ ಮೊದಲು ಉಚಥ್ಯರವರೆಗೂ ಹೇಳಿದ ಋಷಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಋಷಿಗಳು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಆಜಾನಜರೆಂದು ಕರೆಸುವರು, ಎಂಬ ಈ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಅಗ್ನಿಯ ಮಕ್ಕಳಪೈಕಿ ಪಾವಕನೆಂಬ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ೧೬೧೦೦ ಮಂದಿಗಳು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಸ್ತ್ರೀತ್ವ ಹೊಂದಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸ್ನೇಹಿಯರಾದರು. ಅವರೂ ಸಹ ಆಜಾನಜರೆಂದೇ ಕರೆಸುವರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ತದವರರನಾಖ್ಯಾತ ಮಸ್ವರ
 ಸುದತಿಯರು ಕೃಷ್ಣಾಂಗ ಸಂಗಿಗ
 ಳದರತರುವಾಯದಲಿ ಚಿರಪಿತರುಗಳು ಇವರಿಂದ ||
 ತ್ರಿದಶ ಗಂಧರ್ವಗಣ ಇವರಿಂ
 ದಧಮ ಸರಗಂಧರ್ವರಿವರಿಂ
 ದುದಧಿಮೇಖಳ ಪತಿಗಳಧಮರು ನೂರುಗುಣದಿಂದ ||೧೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.--ಕೃಷ್ಣಾಂಗಸಂಗಿಗಳು=ಗೋಪಿಯರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಶ್ರೀ
 ಕೃಷ್ಣನ ಅಂಗಸಂಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಅನಾಖ್ಯಾತಮಸ್ವರ ಸುದತಿಯರು=
 ಉರ್ವಶೀ ನೊದಲಾದವರಂತೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗದ ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯರು, ತದವ
 ರರು=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ, ಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡತಿಯರಾದ ೧೬೧೦೦ ಮಂದಿ ಅಗ್ನಿ
 ವುತ್ರರಕಿಂತಲೂ ನೀಚರೆನಿಸುವರು. ಅದರ ತರುವಾಯದಲ್ಲಿ, ಚಿರಪಿತೃ
 ಗಳು-ಕೃಷ್ಣಾಂಗಸಂಗಿಗಳಾದ ಗೋಪಿಯರಗಿಂತಲೂ ಅಧಮರೆನಿಸುವರು.
 ಇವರಿಂದ=ಇವರಿಗಿಂತಲೂ, ತ್ರಿದಶಗಂಧರ್ವಗಣ-ದೇವ ಗಂಧರ್ವ ಗಣವು
 ಅಧಮ. ಇವರಿಂದ=ಇವರಿಕಿಂತಲೂ, ಸರಗಂಧರ್ವರು=ಮನುಷ್ಯ ಗಂಧ
 ವರು ಅಧಮರು. ಇವರಿಂದ=ಇವರಿಗಿಂತಲೂ ಉದಧಿ ಮೇಖಳಪತಿಗಳು
 ಸಮುದ್ರವೇ ಮೇಖಳ (ಉಡಿಧಾರ) ವಾಗುಳ್ಳ ಭೂಮಿಗೆ ಪತಿಗಳು ಅಂದರೆ
 ರಾಜರುಗಳು, ನೂರು ಗುಣದಿಂದ=೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.--೧೬೧೦೦ ಮಂದಿ ಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡತಿಯಿರಿಗಿಂತಲೂ, ಗೋ
 ಪಿಯರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಕೃಷ್ಣನ ಅಂಗಸಂಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಅಪ್ಸರರು ಅಧ
 ಮರು. ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ಚಿರಪಿತೃಗಳು ಅಧಮರು. ಅವರಿಗಿಂತಲೂ
 ದೇವಗಂಧರ್ವರು ನೀಚರು. ಅವರಿಗಿಂತಲೂ, ಮನುಷ್ಯಗಂಧರ್ವರು ಅಧ
 ಮರು. ಅವರಿಗಿಂತಲೂ, ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ದ್ರವ, ನಕಾಷ ನೊದಲಾದ
 ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ರಾಜರು ೧೦೦
 ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪೃಥ್ವಿಪತಿಗಳಿಗಿಂದ ತತಮನು
 ಜೋತ್ತಮರು ಕಡಿಮನಿಪರಿವರಿಂ
 ದುತ್ತರೋತ್ತರ ನೂರು ಗುಣದಿಂದಧಿಕರಾದವರ ||
 ನಿತ್ಯದಲಿ ಚಿಂತಿಸುತ ನನ್ನಿಸುತ
 ಭೃತ್ಯ ನಾನಹುದೆಂಬ ಭಕತರ
 ಚಿತ್ತದಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡು ಕರುಣಿಪರಖಿಳ ಸೌಖ್ಯಗಳ ||೧೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಸೃಷ್ಟಿಪತಿಗಳಿಗಿಂದ-ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ರಾಜರುಗಳಿಗಿಂತಲೂ, ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು=ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು, ಶತ=೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ, ಕಡಿಮೆ ಎನಿಸಲು=ಅಧಮರೆನಿಸುವರು. ಇವರಿಂದ-ಈ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರನ್ನು ನೋದಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಉತ್ತರೋತ್ತರ-ಮೇಲಕ್ಕೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಅರೋಹಣ ಕ್ರಮದಿಂದ, ನೂರುಗುಣದಿಂದಧಿಕರಾದವರ-ನೂರು ಗುಣಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮರಾದವರನ್ನು, ನಿತ್ಯದಲಿ, ಚಿಂತಿಸುತ್ತ, ನಮಿಸುತ್ತ=ನಮಿಸುತ್ತಾ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಭೃತ್ಯನು ನಾನು, ಎಂಬ ಭಕ್ತರ, ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ, ನೆಲೆಗೊಂಡು=ವಾಸವಾಗಿದ್ದು, ಅಖಿಳ ಸೌಖ್ಯಗಳ, ಕರುಣೆಪರು=ದಯಪಾಲಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ರಾಜರಿಗಿಂತಲೂ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು ನೂರು ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರು. ಹೀಗೆ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು ವೇದಲು, ಶ್ರೀವರವೂ ತ್ವನವರೆಗೂ ಇರುವ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರು ಒಬ್ಬರಿಗಿಂತಲೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ನೂರು ಗುಣಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮರೆಂದು ತಿಳಿದು ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮರೆಂದು ಹೇಳಿದ ಗುಣ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಕೆಲವರು ೨ ಗುಣಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ೧೦೦ ಗುಣಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಗುಣತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಗುಣಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅರೋಹಣ ಕ್ರಮದಿಂದ ಭಕ್ತರನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದ ನಮಿಸುತ್ತಾ ಮಾಡುತ್ತಾ ನಾನು ಅವರಿಗೆ ದಾಸನೆಂದು ತಿಳಿದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅವರು ಕರುಣದಿಂದ ಈ ಭಕ್ತರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದು ಇವರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಸೌಖ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಡಿಸುವರು.

ದೈವ ಲತಾತ್ಮಣಗುಲ್ಮ ಜೀವರು
 ಕ್ರಮದಿ ನೀಚರು ಇವರಿಗಿಂದಾ
 ಧಮರೆನಿಸುವರು ನಿತ್ಯಬದ್ಧರಿಗಿಂದಲಜ್ಞಾನೀ ||
 ತನೋ ಯೋಗ್ಯರ ಭೃತ್ಯರಧಮರು
 ಅಮರುಷಾದ್ಯಭಿಮಾನಿ ದೈತ್ಯರು
 ನಮುಚಿ ಮೊದಲಾದವರಿಗಿಂದಲಿ ನಿಪ್ರಚಿತಿ ನೀಚ ||೧೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ದೃಮ=ವೃಕ್ಷಜೀವರು, ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರಗಿಂತಲೂ ನೀಚರು. ಇವರಗಿಂತಲೂ, ಲತಾ=ಬಳ್ಳಿಜೀವರು ಅಧಮರು. ಅವರ ಗಿಂತಲೂ ತೃಣಜೀವರು, ಅವಗಿಂತಲೂ ಗುಲ್ಮಜೀವರು, ಹೀಗೆ ಕ್ರಮ ದಿ=ಕ್ರಮದಿಂದ ನೀಚರು; ಇವರಿಗಿಂತ. ನಿತ್ಯಬದ್ಧರಾದ ಮನುಷ್ಯ ಜೀವರು ಅಧಮರು. ಇವರಗಿಂತ ಅಜ್ಞಾನಿ ಜೀವರು ಅಧಮರು. ಇವರಗಿಂತಲೂ ತಮೋಯೋಗ್ಯರ ಭೃತ್ಯರಧಮರು. ಇವರಗಿಂತಲೂ ಅಮರುಷಾದ್ಯಭಿ ಮಾನಿ-ಕ್ರೋಧಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ, ದೈತ್ಯರು = ನಮುಚಿ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರು ಅಧಮರು. ನಮುಚಿ ಮೊದಲಾದವರಗಿಂತಲಿ ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿ=ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿ ಎಂಬ ದೈತ್ಯನು, ನೀಚ=ನೀಚನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರಗಿಂತಲೂ ದೃಮಜೀವರು ನೀಚರು ಅವರಗಿಂತಲೂ, ಬಳ್ಳಿಜೀವರು, ತೃಣಜೀವರು, ಅವರಿಗಿಂತಲೂ, ಗುಲ್ಮ ಜೀವರು ಅಧಮರು. ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ನಿತ್ಯಬದ್ಧರಾದ ಮನುಷ್ಯರು ನೀಚರು; ಅವರಗಿಂತಲೂ ಅಜ್ಞಾನಿ ಜೀವರು ನೀಚರು. ಅವರಕಿಂತಲೂ ತಮೋ ಯೋಗ್ಯರಭೃತ್ಯರು ನೀಚರು. ಇವರಕಿಂತಲೂ ಕ್ರೋಧಾದ್ಯಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ನಮುಚಿ ಮೊದಲಾದವರು ನೀಚರು. ಇವರಗಿಂತಲೂ ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿಯ ನೀಚನು.

ಅಲಕುಮಿಯು ತಾ ನೀಚಳೆನಿಪಳು

ಕಲಿ ಪರಮನೀಚತಮನನನಿಂ

ದುಳಿದ ಪಾಪಿಗಳಿಲ್ಲ ನೋಡಲು ಈ ಜಗತ್ರಯದಿ ||

ಮಲವಿಸರ್ಜನ ಕಾಲದಲಿ ಕೆ

ತ್ತಲೆಯೊಳಗೆ ಕತ್ತಲಕುಮಾರ್ಗ

ಸ್ಥಳಗಳಲಿ ಚಿಂತನೆಯ ಮಾಳ್ವದು ಬಲ್ಲವರು ನಿತ್ಯ ||೧೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಅಲಕುಮಿ=ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಗಿಂತಲೂ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಜನಿಸಿ ಅಲಕ್ಷ್ಮೀ ಎನಿಸಿಕೊಂಡು ಕಲಿಗೆ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿರುವ ಜ್ಯೇಷ್ಠಾದೇವಿಯು ತಾ ನೀಚಳೆನಿಪಳು=ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿಗಿಂತಲೂ ನೀಚಳೆನಿಪಳು, ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ಕಲಿಯು, ಪರಮ ನೀಚತಮನು. ಅವನಿಗಿಂದುಳಿದ=ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಈ ಜಗತ್ರಯದಿ=ಈ ಮೂರು ಲೋಕದಲ್ಲೂ,

ನೋಡಲು, ಪಾಪಿಗಳೆಲ್ಲ-ಇವರಂತಹಾ ಪಾಪಿಗಳೆಲ್ಲ. ಮಲವಿಸರ್ಜನ ಕಾಲದಲಿ, ಕತ್ತಲೆಯೊಳಗೆ, ಕತ್ತಲಕುಮಾರ್ಗಸ್ಥಳಗಳಲಿ=ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗವಲ್ಲದ, ಮಲಮೂತ್ರ ನೋಡಲಾದವುಗಳಿಂದ, ನಡೆಯಲು ಅಸಹ್ಯನಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವಾಗ ಇಂತಹ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ, ಬಲ್ಲವರು-ಚ್ಛಾಸಿಗಳಾದವರು, ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಚಿಂತನೆಯ ಮಾಡುವುದು=ಈ ಪಾಪಿಯಾದ ಕಲಿಯನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ನಿಸ್ಪ್ರಚಿತ್ತಿಯಕಿಂತಲೂ ಅಲಕ್ಷ್ಮಿ ಎಂಬ ಕಲಿಸತ್ವಿಯು ನೀಚಳು; ಆನಳಕಿಂತಲೂ ಪರಮನೀಚತಮನು ಕಲಿಯು. ಇವನಂತಹಾ ಪಾಪಿಯು ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ಅಂದರೆ ಪಾತಾಳಾದಿ ಸತ್ಯಲೋಕದವರೆಗೂ ಇರುವ ಎಳ ಲೋಕಗಳೆಂದರ್ಥ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ಇವನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಬೇಕಾದರೆ ಮಲವಿಸರ್ಜನಕಾಲ, ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವಾಗ, ಮಲಗಳಿಂದ ದೂಷಿತವಾದ ಅಸಹ್ಯನಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವಾಗ ಈ ಪಾಪಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕೇ ಹೊರತು ಸುಖವಾಗಿರುವಾಗ ಸ್ಮರಿಸಬಾರದು.

ಸತ್ವಜೀವರಮಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮನು
 ನಿತ್ಯಬದ್ಧರೊಳಗೆ ಪುರಂಜನ
 ದೈತ್ಯ ಸಮುದಾಯಾಧಿಪತಿ ಕಲಿ ಎನಿಸ ಪವನಾನ ||
 ನಿತ್ಯದಲಿಯವರೊಳಗೆ ಕರ್ಮ ಪ್ರ
 ವರ್ತಕನು ತಾನಾಗಿ ಶ್ರೀಪುರು
 ಷೋತ್ತಮನ ಸಂಪ್ರೀತಿಗೋಸುಗ ಮಾಡಿನಾಡಿಸುವ ||೧೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಸತ್ವಜೀವರಮಾನಿ=ಸಾತ್ವಿಕರಾದ ದೇವತೆಗಳ ಜೀವರುಗಳಿಗೆ ಆಭಿಮಾನಿಯು, ಬ್ರಹ್ಮನು=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ನಿತ್ಯಬದ್ಧರೊಳಗೆ=ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಿಗಳಾದ ಮನುಷ್ಯ ಜೀವರಿಗಳಿಗಭಿಮಾನಿಯು, ಪುರಂಜನ=ಪುರಂಜನನೆಂಬ ಧೋರಿಯು, ದೈತ್ಯಸಮುದಾಯಾಧಿಪತಿ=ದೈತ್ಯರ ಜೀವಸಂಘಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯು, ಪುರುಷೋತ್ತಮನ ಸಂಪ್ರೀತಿಗೋಸುಗ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ, ನಿತ್ಯದಲಿ, ಅವರೊಳಗೆ=ಪುರಂಜನ, ಕಲಿ ಮೊದ

೮ ದ ವೈಶ್ಯರೊಳಗೂ ಇದ್ದು, ಕರ್ಮಪ್ರವರ್ತಕನು ತಾನಾಗಿ=ಅನವರು
ನಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನು ತಾವಾಗಿದ್ದು, ಮಾಡಿದನು
ನ=ಅನವರು ನಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ತಾವೂ ಮಾಡಿ ಅವರಿಂದ
ಮಾಡಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.--“ ದೇವ ಜೀವಾಭಿಮಾನೀತು ಬ್ರಹ್ಮೈವತು ಚತು
ಮುಖಃ || ಮಾನುಷಾಣಾಂತು ಜೀವಾನಾಂ ಅಭಿಮಾನೀ ಪುರಂಜನಃ ||
ಸತುರಾಚಾಹತೀಃ ಪುತ್ರಸ್ವಸುರಾಣಾಂ ಕಲೀಃ ಸ್ವಯಂ || ” ದೇವತಾ ಜೀವ
ಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯು ಚತುರ್ಮುಖರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು; ಮಧ್ಯಮರಾದ
ಮಾನುಷ್ಯ ಜೀವರುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯು ಪುರಂಜನನು, ಇವನು ಪಂಚಾತ್ಮ
ನ ಪುತ್ರನು ಮತ್ತೂ ರಾಜನು; ದೈತ್ಯಜೀವರುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯು ಕಲಿ
ಯೇ ಆಗಿರುವನು ಎಂದು ಭಾಗವತ ಚತುರ್ಥ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಪುರಂಜನೋವಾ
ಖ್ಯಾನದ ಸಂದರ್ಭದ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವನು. ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ
ವನ್ನೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.--ಸತ್ತಜೀವರೆಂದರೆ ದೇವತೆಗಳ
ಕೆಂದರ್ಥ- ಅವರಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು. ನಿತ್ಯಬದ್ಧರೆಂದರೆ
ನಿತ್ಯಕಂಸಾರಿ ಜೀವರು ಮನುಷ್ಯರೆಂದರ್ಥ. ಇವರಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯು ಪುರಂ
ಜನನೆಂಬ ರಾಜನು. ದೈತ್ಯ ಜೀವಸಮುದಾಯಾಧಿಸತಿಯು ಕಲಿ ಎನಿಸುವ
ನು. ಭಗವದಾಜ್ಞಾ ಪ್ರಕಾರ, ಭಗವತ್ಪ್ರೀತಿಯೋಸ್ಕರವಾಗಿಯೇ ವಾಯು
ದೇವರು ಪುರಂಜನ, ಕಲಿ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ಇವನು, ಜೀವರಿಂದ
ಮಾಡಿಸಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ತಾವೂ ಮಾಡಿ ಅವರಿಂದಲೂ ಮಾಡಿಸು
ವನು.

ಅಪತಾರಿಕೆ.--ವ್ರಾಣದೇವರು ಜೀವಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಪುರಂಜನ
ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ಮೂತ್ರ ಇವತ್ತಾರೆಂತಲ್ಲ. ಜೀವರಲ್ಲೂ ಸಹ ಇದ್ದು ಕರ್ಮ
ಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. -

ಸ್ವಾಣದೇವನು ತ್ರಿವಿಧರೊಳಗೆ ಪ್ರ
ವೀಣ ತಾನೆಂದೆನಿಸುತ್ತಧಿಕಾ
ರಾನುಸಾರದಿ ಕರ್ಮಗಳ ತಾ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುತ ||
ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿ ಸುರರ್ಗ ಮಿತ್ರ
ಜ್ಞಾನ ಮಧ್ಯಮಜೀವರಿಗೆ ಅ
ಜ್ಞಾನ ಮೋಹ ದ್ವೇಷಗಳ ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಕೊಡುತಿಪ್ಪ ||೧೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ — ಪ್ರಾಣದೇವನು = ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರು, ತ್ರಿವಿಧರಾದ ದೇವಮಾನವ ದಾನವ ಜೀವರೋಳಗೆ, ಪ್ರಸೇನನೆಂದೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮುಖ್ಯ ಸಮರ್ಥರೆಂದೆನಿಸುತ್ತ, ಅಧಿಕಾರವು ಸಾರದಿ-ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತೆಗಳಿಗೆ ನುಸಾರವಾಗಿ, ಕರ್ಮಗಳ ತಾಮಾಡಿ = ಅವರವರೋಳಗಿದ್ದು ತಾವು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತ = ಜೀವರಿಂದಲೂ ಮಾಡಿಸುತ್ತ, ಸುರಗೇ-ದೇವತಾ ಜೀವರಿಗೆ, ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿ = ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿಗಳನ್ನು, ಮಧ್ಯಮಜೀವರಿಗೆ-ಮನುಷ್ಯ ಜೀವರಿಗೆ ಮಿಶ್ರಜ್ಞಾನ = ಪುಣ್ಯಪಾಪ ಮಿಶ್ರವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ; ಸುಖಮುಖ ಮಿಶ್ರವಾದ ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಸಾಧನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಿಶ್ರ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ, ದೈತ್ಯರಿಗೆ, ಅಜ್ಞಾನ, ಮೋಹ, ದ್ವೇಷಗಳನ್ನು, ಕೊಡುತ್ತಿಪ್ಪ = ಕೊಡುತ್ತಿರುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ — ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರು ತ್ರಿವಿಧರಾದ ದೇವಮಾನವ ದಾನವ ಜೀವರಿಲ್ಲದ್ದು ಮಹಾಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಅವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಾವು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ, ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಮಿಶ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನೂ, (ಇದರರ್ಥವನ್ನು ಪದ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲ ನೋಡಿ) ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನ, ಮೋಹ, ದ್ವೇಷಗಳನ್ನು ಕೊಡಿಸುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ. — ಈ ಪ್ರಕರಣವನ್ನೂ, ಮತ್ತು ಸಂಧಿಯನ್ನೂ ಮುಗಿಸುತ್ತಾ ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನದ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. —

ದೇವದೈತ್ಯರ ತಾರತಮ್ಯವ
 ನೀ ವಿಧದಿ ತಿಳಿದೆಲ್ಲರೊಳುಲ
 ಕ್ಷೀವರನೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಎಂದೆಗಿತು ನಿತ್ಯದಲಿ |
 ಸೇವಿಸುವ ಭಕ್ತರಿಗೊಲಿದು ಸುಖ
 ನೀವ ಸರ್ವತ್ರದಲಿ ಸುಖಮಯ
 ಶ್ರೀನಿರಿಂಚಾದ್ಯಮರನುತ ಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲನು ||೧೬||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ — ದೇವದೈತ್ಯರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು, ಈ ವಿಧದಿ, ತಿಳಿದು = ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ತಿಳಿದು, ಲಕ್ಷ್ಮೀವರನೆ-ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನೇ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ಎಲ್ಲರೊಳು = ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲೂ, ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವನು, ಎಂದರಿತು, ಸೇವಿಸುವ ಭಕ್ತರಿಗೆ,

ಒಲಿದು=ಸುಪ್ರೀತನಾಗಿ, ಸುಖಮಯ=ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದ, ಶ್ರೀವಿರಿಂ
ಜಾಡ್ಯಮರನುತ=ಶ್ರೀ=ರಮಾದೇವಿಯರು, ವಿರಿಂಜಾದಿ = ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು
ವೊದಲಾದ, ಅನುರನುತ=ದೇವತೆಗಳಿಂದ ವಂದ್ಯನಾದ, ಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲ
ನು, ಸರ್ವತ್ರದಲಿ=ಇಹಪರಂಗಳಲ್ಲಿ, ಸುಖವೀನ=ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವನು

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ದೇವದೈತ್ಯರ
ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಎಂದು
ತಿಳಿದು, ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಆ
ನಿಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದ, ರಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ವಂದ್ಯನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ
ಶ್ರೀಮಜ್ಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲನು ಇಹಪರಂಗಳಲ್ಲಿ ಆನಂದವನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ೨೯ನೆಯ ಅಣುತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿ
ಯು ಸಮಾಪ್ತನಾದುದು.

|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ದೈತ್ಯ ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿ.

—೦—

ಸಂಧಿ ೩೦.

ಅನತಾರಿಕೆ.—ದೇವತೆಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ನಾವು ತಿಳಿಯ ಬೇಕಾದುದು ಹೀಗೆ ಅವಶ್ಯಕವೋ ದೈತ್ಯರಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ ಸಹ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದುದು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವೆಂದು ಈಗ ದೈತ್ಯ ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಉಪಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ಗುರುಗಳ ||೩||

ಸಂಧಿ ಸೂಚನೆ || ಶ್ರೀಶಮುಕ್ತಾ ಮುಕ್ತ ಸುರವರ
ವಾಸುದೇವಗೆ ಭಕ್ತಿಯಲಿ ಕಮ

ಲಾಸನನು ಪೇಳಿದನು ದೈತ್ಯ ಸ್ವಭಾವ ಗುಣಗಳನು ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಶ್ರೀಶ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ, ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತ ಸುರವರ=ಮುಕ್ತರು, ಅಮುಕ್ತರು ಈ ಎರಡು ವಿಧ, ಸುರ = ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ, ವರ=ಉತ್ತಮನಾದ, ಶ್ರೀವಾಸುದೇವಗೆ=ವಾಸುದೇವ. ಪುತ್ರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಭಕ್ತಿಯಲಿ = ಪರಮ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವ ಸಂಧರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಕಮಲಾಸನನು=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ದೈತ್ಯ ಸ್ವಭಾವಗುಣಗಳನು=ದೈತ್ಯರ ಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನು ಅವರ ಯೋಗ್ಯತೆಯಗುಣಗಳನ್ನೂ, ಪೇಳಿದನು=ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಂಡರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ದೈತ್ಯರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು, ಗರುಡ ಪುರಾಣ ಬ್ರಹ್ಮಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವ ಪ್ರಕರಣ

ಒಂದು ಪ್ರಸಂಗ ಸಂಗತಿಯಿಂದ ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ. ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ.

ಎನಗೆ ನಿನ್ನಲಿ ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನಗಳಿ
 ಳನಿತಿಹವೋ ಪ್ರಾಣನಲಿ ತಿಳಿಯದೆ
 ಹನುಮದಾದ್ಯವತಾರಗಳ ಬೇಧಗಳ ಪೇಳುವವ |
 ದನುಜಘೋರಾಂಧಂ ತಮಸಿಗ್ಯೋ
 ಗ್ಯನು ನಸಂಶಯ ನಿನ್ನ ಬೈವರ
 ಕೊನೆಯ ನಾಲಿಗೆ ಪಿಡಿದು ಭೇದಿಪೆನೆಂದನಬ್ಜ ಭವ ||೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಎನಗೆ=ನನಗೆ, ನಿನ್ನಲಿ-ನಿನ್ನಲ್ಲಿ, ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನಗಳು, ಎನಿತಿಹವೋ=ಎಷ್ಟು ಇರುವವೋ ಅಷ್ಟು ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು, ಪ್ರಾಣನಲಿ-ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯದೆ, ಹನುಮದಾದ್ಯವತಾರಗಳ=ಹನುಮ ಭೀಮ ಮಧ್ವಾವತಾರಗಳಿಗೆ, ಭೇದಗಳ ಪೇಳುವವ=ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಭೇದವೆಂದು ಹೇಳುವವನು, ಘೋರಾಂಧಂತಮಸಿಗ್ಯೆ=ಘೋರವಾದ ಅಂಧಂತಮಸಿಗ್ಯೆ, ಯೋಗ್ಯನು=ಯೋಗ್ಯನಾದ. ದನುಜನು=ದೈತ್ಯನು ನಸಂಶಯ=ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವೇ ಇಲ್ಲವು. (ನಾನು) ನಿನ್ನ=ನಿನ್ನನ್ನು, ಬೈವರ=ದ್ವೇಷದಿಂದ ದೂಷಿಸುವವರ, ಕೊನೆಯ ನಾಲಿಗೆ ಪಿಡಿದು, ಭೇದಿಪೆನು-ಕತ್ತರಿಸುವೆನು ಎಂದನಬ್ಜ ಭವ=ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೇಳಿರುವರು

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವೇವರ ವಿಜ್ಞಾನನೆ.—ಎಲೈ ಈಶ ! ನನಗೆ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನಗಳಿರುವವೋ ಅಷ್ಟು ವಾಯುದೇವರಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇ ಇರುವವನು. ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ನನಗೂ ವಾಯುದೇವರಿಗೂ ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವನು ಮಹಾ ದೈತ್ಯನು ಮತ್ತೂ ಬಳಿತ್ತಾದಿ ಸೂಕ್ತಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾದ ವಾಯುದೇವರ ಮೂಲದೂತಕ್ಕೂ ಅವತಾರ ರೂಪಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದಗಳುಂಟೆಂದು ಹೇಳುವವನು ದೈತ್ಯನೇ ! ಯದ್ಯಪಿ ಯುಗಭೇದದಿಂದ ಶಕ್ತಿ ಬೇಧವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೌಗಂಧಿಕಾಹರಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತದೇವರ ಬಾಲವನ್ನು ಎತ್ತಲು ಭೀಮಸೇನದೇವರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಇದು ಅಸುರಜನ ಮೋಹಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಯುಗಾನುಸಾರವಾಗಿ ಶಕ್ತಿ

ಬೇಧವಾಗುವುದೆಂದು ತೋರ್ಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಡಂಬನ ಮಾತ್ರವೇ ಹೊರತು ನಿಜವಾದುದಲ್ಲವೆಂಬ ಭಾವ. ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯದೆ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಭೀಮಸೇನದೇವಗೂ ಹನುಮಂತದೇವರಿಗೂ ಬೇಧವನ್ನು ತಿಳಿಯುವವನು ಮಹಾದೇವನು. ಇಂತಹವರಿಗೆ ಘೋರವಾದ ಅಂಧತಮಸ್ವೇ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರ ಗರುಡ ಪುರಾಣದ ಪ್ರನಾಣ:—“ ವಾಯೋರ್ಮುಮಾಂತರಂನಾಸ್ತಿ ಹರಿತತ್ವಸ್ಯ ನಿರ್ಣಯ || ಅವತಾರೇಷು ವಾಯೋಸ್ತು ಹ್ಯಂತರಂಯೇವಿದುಃ ಪ್ರಭೋ || ತೇಂಧಂತಮಃಪ್ರತಿಶ್ಯಂತಿ ದೈತ್ಯಾಸ್ತು ನಚತೇಸುರಾಃ || ” ಎಂದಿರುವುದು. ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವೇ ಪದ್ಯಾರ್ಥವು. ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೇಳಿದುದೇನೆಂದರೆ—ಯಾರು ನಿನ್ನನ್ನು ದೂಷಿಸುವನೋ ಅವನ ಕೊನೆ ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ನಾನು ಕತ್ತರಿಸುವೆನೇನು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗರುಡಪುರಾಣವಾಕ್ಯ:—“ ನಿಂದಾಂಕರ್ವಂತಿ ಯೇ ವಿಷ್ಣೋರ್ಜಿಹ್ವಾ ಛೇದಂ ಕರೋಮ್ಯಹಂ ” ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವನ್ನೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ. — ಮತ್ತೂ ದೈತ್ಯರ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಗರುಡ ಪುರಾಣದ “ ಗುಣಪೂರ್ಣಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು ನಿರ್ಗುಣತ್ವ ವಿಚಿಂತನಂ || ಜ್ಞಾನಾನಂದಾ ದಿಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಸೋಹವಿತ್ಯಾದಿ ಚಿಂತನಂ || ಚಿದಾನಂದಾತ್ಮಕೇ ದೇಹೇ ಉತ್ಪತ್ಯಾದಿ ವಿಚಿಂತನಂ || ನಿತ್ಯಾವಿಯೋಗಿನೀ ದೇವ್ಯಾಃ ವಿಯೋಗಾದಿವಿ ಚಿಂತನಂ || ಅಭಿದ್ಯಾಭೇದ್ಯ ಗಾತ್ರೇಷು ಛೇದಭೇದಾದಿ ಚಿಂತನಂ || ” ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಜ್ಞಾನ ಬಲ ಸುಖ ಪೂರ್ಣವ್ಯಾಪ್ತಗೆ
 ಹೀನಗುಣನೆಂಬುವನು ಈಶ್ವರ
 ನಾನೆ ಎಂಬುವ ಸಜ್ಜಿ ದಾನಂದಾತ್ಮಗುತ್ಪತ್ತಿ ||
 ಶ್ರೀನಿತಂಬಿನಿಗೀಶಗೆ ವಿಯೋ
 ಗಾನುಚಿಂತನೆ ಛೇದಭೇದ ವಿ
 ಹೀನದೇಹಗೆ ಶಸ್ತ್ರಗಳ ಭಯ ಪೇಳುವವ

||೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಜ್ಞಾನಬಲಸುಖಪೂರ್ಣವ್ಯಾಪ್ತಗೆ = ಜ್ಞಾನ, ಬಲ, ಸುಖ ಇವುಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾದ, ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ

ಹೀನಗುಣನೆಂಬುವನು = ಗುಣಹೀನನೆಂಬುವನು, (ನಿರ್ಗುಣನೆಂದು ಹೇಳುವವನು) ನಾನೇ ಈಶ್ವರನೆಂಬುವನೂ, ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಾತ್ಮಗೆ, ಉತ್ಪತ್ತಿ = ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ ಉಂಟೆಂದು ಹೇಳುವವನೂ, ಶ್ರೀನಿತಂಬಿನಿಗೆ = ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೂ, ಈಶಗೆ = ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ, ವಿಯೋಗಾನುಚಿಂತನೆ = (ವಿಯೋಗವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವುದು) ಒಬ್ಬ ರನ್ನೊಬ್ಬರು ಅಗಲಿರುವರೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವವನೂ, ಭೇದಭೇದವಿಹೀನ ದೇಹಗೆ = ಅಭೇದ್ಯವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಶಸ್ತ್ರಗಳ ಭಯವೇಳುವವ = ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಭೇದಭೇದಗಳ ಸಂಬಂಧವಾದ ಭಯ ಉಂಟೆಂದು ಹೇಳುವವನೂ, ಇವರೆಲ್ಲರೂ, ದೈತ್ಯ = ದೈತ್ಯರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನ, ಪೂರ್ಣಬಲ, ಪೂರ್ಣಾನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನಿರ್ಗುಣನೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವನು ದೈತ್ಯನು. ನಾನೇ ಈಶ್ವರನೆಂಬುವನೂ ದೈತ್ಯನು. ಶತ್ಸದೇಹಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಜನನಾದಿಗಳುಂಟೆಂದು ಚಿಂತನೆಮಾಡುವವನೂ ದೈತ್ಯನು. ರಮಾದೇವಿಯರಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ರಾಮಾವತಾರ ಮೊದಲಾದ ಅವತಾರರಲ್ಲೇ ಆಗಲಿ ಎೂಲರೂಪದಲ್ಲಾಗಲಿ ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರ ವಿಯೋಗವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಅಂದರೆ ರಾಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ರಾಮನನ್ನು ಅಗಲಿ ಸೀತಾದೇವಿಯು ರಾಮನ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗಲೂ, ರಾಮನ ಸಂಹಾರವಾದ ಮೇಲೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗಾದಮೇಲೆ ಲೋಕನಿಂಧ್ಯಕ್ಕೆ ಹೆದರಿ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದ ಸೀತೆಯನ್ನು ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಬಂದಾಗಲೂ, ರಾಮನಿಗೂ ಸೀತೆಗೂ ಅಗಲುವಿಕೆಯಾಗಿ ತ್ತೆಂದು ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಅದು ನಿಜವಲ್ಲ. ಅಸುರಜನ ಮೋಹಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಗೆ ತೋರಿದುದೇ ಹೇರ್ತು ನಿತ್ಯಾವಿಯೋಗಿನಿಯಾದ ಸೀತಾರಾಮರ ವಿಯೋಗವೆಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿ ರಾಮನೋ ಅಲ್ಲಿ ಸೀತೆಯೂ, ಎಲ್ಲಿ ಸೀತೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ರಾಮನೂ ಇದ್ದೇ ಇರುವರು. ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿಯೋಗವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವವನು ದೈತ್ಯನು. ಮಣಿಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿ, “ ಸುರಾಣಕಾಂಸ್ತಮೋನೇಶುಂ ತತ್ಯಜೇವ ಸಜಾನಕೀಂ || ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾನ್ನಿರವದ್ಯತ್ವತ್ಸ್ಯಾಸ್ತ್ಯಾಘ್ರಿಗಳ ಕಥಂಭವೇತಾ || ” ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ

ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೂ ಎಂದಿಗೂ ವಿಯೋಗವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸುರಾಣಕರೆಂಬ ದೈತ್ಯರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸುಮಾಡಿ ನಾವು ಏನು ಪಾಪವನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ನಮಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗಬಾರದೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡರು. ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ನೀವು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಅಗಲುಪಿಕೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮಾಡಿಸದೆ ಮತ್ತೇನು ಪಾಪ ಮಾಡಿದರೂ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ಒಂದು ಪಾಪವೇ ನಿಮ್ಮ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವೆಂದು ಪರವನ್ನಿತ್ತರು. ಅವರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವರಬಲದಿಂದ ಅನೇಕ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಸೀತಾರಾಮರು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರೆಂದರಿಯದೆ ರಾಮಸೀತೆಯರನ್ನು ದೂಷಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಂದರೆ ರಾಮನು ಒಂದು ವರ್ಷದ ದಿವಸ ರಾವಣನ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸೀತೆಯನ್ನು ತಾನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಿದನೆಂದು ದೂಷಿಸಿದರು. ಇವರಿಗೆ ತಮಸ್ಸಾಗಬೇಕಾದರೆ ಸೀತೆಯನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ ಹೊರತು ಆಗುವಂತಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವರವು ಹಾಗಿರುವುದು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವರವನ್ನು ಸತ್ಯಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮರು ಸೀತೆಯನ್ನು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದಂತೆ ತೋರಿದರೆ ಹೊರತು ನಿಜವಾಗಿ ರಾಮನೂ ಸೀತೆಯು ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ ರಮಾ ದೇವಿಯರೂ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತರು; ನಿರ್ದುಷ್ಟರು; ಪರಮಾತ್ಮನೂ ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನೂ ನಿರ್ದುಷ್ಟನು; ಹೀಗಿರಲು ಇವರಿಗೆ ವಿಯೋಗವು ಆಗುವದೆಂತು? ಎಲ್ಲರೂ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ರೂಪವು ಅದೃಶ್ಯವಾಗಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿಶಾಸ್ತ್ರಮದಲ್ಲಿ ರೂಪಾಂತರದಿಂದ ವಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ರಾಮನು ಅಶ್ವಮೇಧ ಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರ ಎದಿರಿನಲ್ಲಿ ಭೂಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದುದೂ ರೂಪಾಂತರದಿಂದಲೇ. ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪದಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಾ ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದೆ ಇದ್ದಳು. ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ ೯ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ರಾಮಸ್ಯ ದೃಶ್ಯಾತ್ಪ್ರವೇಶಾಮದೃಶ್ಯಾ ಜನಕಾತ್ಮಜಾ || ಭೂಮಿಪ್ರವೇಶಾದೂರ್ಧ್ವಂ ಸಾರೇಮೇಸಪ್ತರತುಸಮಾಃ || ೪೨ ||” ಸೀತಾ ದೇವಿಯು ಭೂಮಿಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದವೇಳೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳದೆ ಶ್ರೀರಾಮರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗೋಚರಳಾಗುತ್ತಾ (೭೦೦) ಏಳುನೂರು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೂ ಶ್ರೀರಾಮನಿಂದ ಸುಖವನ್ನನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು ಎಂದು

ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರಂತೆಯೇ ೩೩ ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ “ ನಿತ್ಯಮೇವ ಸಹಿತೋಪಿ ಸೀತಾಯಾ ಸೋಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಕಮಭೂದ್ವಿಯಕ್ತವತ್ ” ಶ್ರೀರಾಮನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ತನ್ನ ಸಮಾಪದಲ್ಲೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಅಗ್ನಿ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ಕಳೆಕೊಂಡಂತೇ ತೋರಿದನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಮತ್ತು ೫ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ೪೦ ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲೂ “ ರಾಮೋಪಿತತ್ರ ವಿಸಿಹತ್ಯ ಸದುಷ್ಟರಕ್ಷಃ ಪ್ರಾಪ್ಯಾಶ್ರಮಂ ಸ್ವದಯಿತಾಂ ನಹಿ ಪಶ್ಯತೀವ ||೪೦|| ” ರಾಮನು ದುಷ್ಟನಾದ ಮಾಯಾಮೃಗ ರೂಪಿಯಾದ ಮಾರೀಚನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ತನ್ನ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಂದು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಳನ್ನು ಕಾಣದವನಂತೆ ನಟನೆ ಮಾಡಿದನು. ಮತ್ತು “ ಅನ್ವೇಷಮಾಣಇವ ” ಸೀತೆಯನ್ನು ಹುಡುಕುವವನಂತೇ ತೋರಿದನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದಾಗಲೂ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಸೀತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಮತ್ತು ಮಣಿ ಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿ “ ನಿತ್ಯಂ ಪಶ್ಯನ್ನಿಜಾಂದೇವೀಂ ಪೂರ್ಣ ಸಂತೋಷ ಸಂಭೃತಃ || ರಾಮೋನ ದೃಶ್ಯತೇ ಸೀತೇತ್ಯ ಭೂತ್ಸಂಕಟವಾನಿವ || ” ಶ್ರೀರಾಮನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸಮಾಪದಲ್ಲೇ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸೀತೆಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಪೂರ್ಣವಾದ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೂ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ದುಃಖಪಡುವವನಂತೆ ತಾನೂ ಸಹ ಸೀತೆಯನ್ನು ಕಾಣನೆಂದು ವ್ಯಸನ ಪಡುವವನಂತೇ ತೋರಿದನು. ಇದರ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ:—ರಾವಣನ ಸಂಹಾರವು ಸೀತಾ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಲೇ ಆಗಬೇಕಾದುದರಿಂದ ನೋಡಿದವರಿಗೆ ಹಾಗೆ ತೋರಿದನೆಂಬ ಭಾವ. ರಾವಣನು ಅಸಹಾರ ಮಾಡಿದುದು ಮಾಯಾ ಸೀತೆಯನ್ನು ಅಂದರೆ ಸೀತೆಯಂತೆ ಆಕೃತಿಯುಳ್ಳ, ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಪ್ರತಿಮೆ ಇಂದ್ರನಿಂದ ಪ್ರವಿಷ್ಟವಾದುದು; ಸೀತೆಯ ಆವೇಶ ಮಾತ್ರ ಉಳ್ಳುದೆಂದು ರಾಮಾಯಣ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ, ನಿರ್ದಯವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಅಭೇದ್ಯವಾಗಿಯೂ, ಅಭೇದ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಪರಮಾತ್ಮನ ದೇಹಕ್ಕೆ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಭೇದ ಭೇದಗಳನ್ನು ಹೇಳುವವನು ದೈತ್ಯನು. ಒಟ್ಟು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೇ ಚಿಂತಿಸುವನು ದೈತ್ಯನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ಅವತಾರೇಷು ಯತ್ಕಿಂಚಿದ್ವರ್ತಯೇನ್ನರವದ್ಧರಿಃ || ತಚ್ಛಾಸುರಾ

ಣಾಂ ಮೋಹಾಯ ದೋಷಾ ವಿಷ್ಣೋರ್ನಹಿಕ್ಷಚಿತ್ || ೩೭ || ಅಜ್ಜತ್ವಂ ಪಾರವಶ್ಯಂವಾ ವೇಧ ಭೇದಾದಿಕಂ ತಥಾ || ಪ್ರಾಕೃತ ದೇಹತ್ವಂ ದೇಹ ತ್ಯಾಗಾದಿಕಂ ತಥಾ || ೩೮ || ಅನೀಶತ್ವಂ ಚ ದುಃಖತ್ವಂ ಸಾಮ್ಯಮನ್ಯೈಶ್ಚ ಹೀನತಾಂ || ಪ್ರದರ್ಶಯತಿ ಮೋಹಾಯ ದೈತ್ಯಾದೀನಾಂ ಹರಿಃ ಸ್ವಯಂ || ೩೯ || ” ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವತಾರ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯನಂತೆ ಕೆಲವುಕಡೆ ತೋರಿಸಿರುವನು. ಅದು ಅಸುರ ಜನ ಮೋಹಕ್ಕಾಗಿ ತೋರ್ಪಡಿಸಿರುವನೇ ಹೊರತು ನಿಜವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಂತಹಾ ದೋಷಗಳು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವುಕಡೆ ತನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಕೇಳಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವ ನೆಂದು ಭಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ತಾನು ಅಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ ಪರ ಕೀಯರ ವಶದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ತೋರುವದು ; ಆಯುಧಗಳಿಂದ ದೇಹವು ಘಾಯ ವಾದಂತೆ ತೋರಿಸುವದು. ಪ್ರಾಕೃತ ದೇಹದಂತೆ ತೋರಿಸುವದು ; ದೇಹ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದಂತೆ ತೋರಿಸುವದು ; ತಾನು ಅನೀಶ್ವರನು ; ತನಗೆ ಮೇಲೆ ಒಬ್ಬನೀಶ್ವರನಿರುವನೆಂದು ತೋರಿಸುವುದು. ತಾನು ದುಃಖಪಟ್ಟಂತೆ ಕಾಣಿಸಿ ಕೊಳ್ಳದು ; ಇತರ ಜನರ ಸಮನಂತೆ ತನ್ನನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು. ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಂದ ತಾನು ಅಧಮನಂತೆ ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು. ಇಂತಹ ವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಮೋಹಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತಾನಾಗಿಯೇ ತೋರಿಸುವನು. ಪೂರ್ಣ ಗುಣನಾದ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಇಂತಹಾ ದೋಷವು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಈ ಪದ್ಯ ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯದೆ ನಿಜವಾಗಿ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ದೋಷಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸುವವನು ತಮೋಯೋಗ್ಯನೆಂದು ಭಾವ.

ಅವತಾರಿಕೆ :—“ ಕ್ಲೇಶಶೋಕಾದಿ ಶೂನ್ಯಸ್ಯ ಹರಿಃ ಕ್ಲೇಶಾದಿಚಿಂತ ನಂ || ವ್ಯಾಸರಾಮಾದಿರೂಪೇಷು ಋಷಿ ವಿಪ್ರತ್ವ ಚಿಂತನಂ || ರಾಮಕೃ ಷ್ಣಾದಿ ರೂಪೇಷು ಪಾರಾವರೈ ವಿಚಿಂತನಂ || ಸಂತಾನಾರ್ಥಂತು ಕೃಷ್ಣೇನ ಶಿವಪೂಜಾದಿ ಚಿಂತನಂ || ತೇಸರ್ವೇ ಅಸುರಾಜ್ಞೇಯಾನಾತ್ರ ಕಾರ್ಯ ವಿಚಾರಣಾ ” ಎಂಬ ಗರುಡಪುರಾಣ ವಾಕ್ಯದಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಲೇಶಭಯಶೋಕಾದಿ ಶೂನ್ಯಗೆ
 ಕ್ಲೇಶಗಳ ಪೇಳುವವ ರಾಮ
 ವ್ಯಾಸರೂಪಂಗಳಿಗೆ ಋಷಿ ವಿಪ್ರತ್ವ ಪೇಳುವವ ||
 ದಾಶರಥಿ ಕೃಷ್ಣಾದಿ ರೂಪಕೆ
 ಕೇಶಖಂಡನ ಪೇಳ್ವ ಮಕ್ಕಳಿ
 ಗೋಸುಗ ಶಿವಾರ್ಚನೆಯ ಮಾಡಿದನೆಂಬುವನೆದೈತ್ಯ ||೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ :—ಲೇಶಭಯ—ಸ್ವಲ್ಪ ಭಯವಾಗಲಿ, ಶೋಕಾದಿ—
 ಶೋಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳಾಗಲಿ, ಶೂನ್ಯಗೆ—ಇಲ್ಲದಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ,
 ಕ್ಲೇಶಗಳ ಪೇಳುವವ—ಭಯದುಃಖಾದಿಗಳು ಉಂಟೆಂದು ಪೇಳುವವನೂ,
 ರಾಮವ್ಯಾಸರೂಪಂಗಳಿಗೆ ಋಷಿವಿಪ್ರತ್ವ ಪೇಳುವವ—ಪರಶುರಾಮದೇವ
 ರನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಂತಲೂ, ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ
 ನಾದ ಒಬ್ಬ ಋಷಿ ಎಂತಲೂ ಹೇಳುವವನೂ, ದಾಶರಥಿ ಕೃಷ್ಣಾದಿ ರೂಪಕೆ—
 ದಶರಥ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ರೂಪಗಳಿಗೆ, ಕೇಶಖಂಡನ ಪೇಳುವವ—ವತನ
 ಕಾರ್ಯ ಉಂಟೆಂದು ಪೇಳುವವನೂ, ಮಕ್ಕಳಿಗೋಸುಗ—ಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಲ್ಲಿ
 ಸಂತಾನಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಶಿವಾರ್ಚನೆಯ ಮಾಡಿದನೆಂಬುವನು—ರುದ್ರದೇವ
 ರನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದನೆಂಬುವನೂ, ದೈತ್ಯ—ಹೀಗೆ ತಿಳಿದು
 ಕೊಂಡಿರುವವರೆಲ್ಲರೂ ದೈತ್ಯರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :— ರಾಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ವಾಲಿಯ ಇದಿರಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಬಾಣ
 ಹಾಕಲು ಭಯದಿಂದ ಮರೆಯಾಗಿ ನಿಂತು ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ
 ನೆಂದು ಹೇಳುವರು ದೈತ್ಯರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದೇಕೆಂದರೆ ನಿಜವಾಗಿ
 ಭಯದಿಂದ ವಾಲಿಯ ಇದಿರಿಗೆ ಬರದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮರೆಯಾಗಿ ನಿಂತು ಬಾಣ
 ಹಾಕಲು ಕಾರಣವನ್ನು ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ
 ಸುಗ್ರೀವ ಬೇಕಾದವನೆಂತಲೂ, ವಾಲಿಯು ದ್ವೇಷಿ ಎಂಬುವದೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ.
 ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ, ಎಲ್ಲಾ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲೂ ಸಮವಾಗಿ ಸೇವೆ
 ಯನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ದೇವತೆಗಳಿಂದ ರಾಮಾವ
 ತಾರದಲ್ಲೂ ಕೆಲವರಿಂದ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಲ್ಲೂ ಸೇವೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳ
 ಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು. ಅದರಲ್ಲಿ ವಾಯುದೇವರ ಆಶ್ರಯವು ಯಾರಿಗೆ ಇರುತ್ತದೆಯೋ
 ಅವರಿಗೆ ತಾನು ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕೊಡುವ ಸಂಕಲ್ಪವು ಪರಮಾತ್ಮನದು.

ವಾಯು ಅವತಾರರಾದ ಹನುಮಂತದೇವರನ್ನು ಸುಗ್ರೀವನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದುದರಿಂದ ಸುಗ್ರೀವನಿಗೆ ಅಭಯವನ್ನಿತ್ತು ವಾಲಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಅವನನ್ನು ಮರೆಯಾಗಿ ನಿಂತು ಕೊಲ್ಲಬೇಕಾದ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ.— ನಿರ್ಣಯ ೩ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ, “ ಭಕ್ತೋ ಮಮೈಷಯದಿ ಮಾಮಭಿಪಶ್ಯತೀಕು ಪಾದೌ ದ್ಯವಂ ಮನು ಸಮೇಷ್ಯತಿ ನಿರ್ವಿಚಾರಃ || ಯೋಗ್ಯೋವಧೋನಹಿ ಜನಸ್ಯ ಪದಾನತಸ್ಯ ರಾಜ್ಯಾರ್ಥಿನಾ ರವಿಸುತೇನ ವಧೋರ್ಧಿಶ್ಚ ||೧೯|| ಕಾರ್ಯಂಹ್ಯಭೀಷ್ಟಮಪಿ ತತ್ಪ್ರಣತಸ್ಯ ಪೂರ್ವಂ ಶಸ್ತ್ರೋವದೋನ ಪದಯೋಃ ಪ್ರಣತಸ್ಯ ಚೈವ || ತಸ್ಮಾದದೃಶ್ಯ ತನುರೇವ ನಿಹನ್ತಿ ಶಕ್ರವುತ್ರಂ ತ್ವಿತಿಷ್ಠ ತಮದೃಶ್ಯತಯಾ ಜಘಾನ ||೨೦|| ” ರಾಮನು ವಾಲಿಯ ಸಂಹಾರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯೋಚಿಸಿದುದು ಏನೆಂದರೆ, ಈ ಇಂದ್ರನ (ಕುಮಾರನಾದ) ಅವತಾರನಾದ ವಾಲಿಯು ನನಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಭಕ್ತನು. ಇವನು ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿದೊಡನೆ ನಿರ್ವಿಚಾರವಾಗಿ ನನ್ನ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವನು. ಪಾಡಗಳಮೇಲೆ ಬಿದ್ದವನನ್ನು (ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದವನನ್ನು) ಸಂಹಾರ ಮಾಡುವುದು ಚಿತವಲ್ಲ. ಸೂರ್ಯನ ಅವತಾರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನಿಗೆ ಇವನನ್ನು ಕೊಂದು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವೆನೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿರುವೆನು, ಅವನೂ ಪಾದಾಕ್ರಾಂತನಾಗಿ ಕೇಳಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅವನ ಮನೋಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಡಬೇಕು. ವಾಲಿಯು ಇದಿರಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಅವನಿಂದ ನನು ಸ್ವಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡಮೇಲೆ ಅವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ವಾಲಿಯು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರನಾಗದೆ ಮರೆಯಲ್ಲದ್ದೇ ಬಾಣವನ್ನು ಹಾಕುವೆನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿದ್ದು ವಾಲಿಯನ್ನು ಕೊಂದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದ ವಾಲಿಯು ಭಯದಿಂದ ಇದಿರಿನಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲವೆಂಬುವನು ದೈತ್ಯನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇದರಂತೆ ಕೃಷ್ಣಾಧ್ಯವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಜರಾಸಂಧಾದಿ ರಾಜರ.ಗಳಿಗೆ ಭಯಪಟ್ಟಂತೆ ಶೋರಿಸಿರುವದೆಲ್ಲವೂ ಅಸುರಜನ ಮೋಹಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಕೆಲವು ದೇವತಾ ಕಾರ್ಯಸಾಧನಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಹೇಳಿರುವರೇ ಹೊರತು ನಿಜವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಭಯ ಉಂಟೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಇದರಂತೆ ಸೀತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಶೋಕಪಟ್ಟಂತೆ ಶೋರಿದುದರ ಕಾರಣವನ್ನು ಪೂರ್ವಪದ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಶೋಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳುಂಟೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಹಾಗೆ

ತಿಳಿಯುವವನು ದೈತ್ಯನೇ ಸರಿ. ಪರಶುರಾಮದೇವರನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರ ಮಾತ್ಮನೆಂದರಿಯದೆ ಕೇವಲ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು, ಜಮದಗ್ನಿಕುಮಾರನೆಂದು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯುವದು, “ ವ್ಯಾಸೋಕ್ತನ ಋಷಿಃ ” ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ವಶಿಷ್ಠಾದಿಗಳಂತೆ ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವವನೂ ದೈತ್ಯನು. ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಪ್ರಾಕೃತ ಪುರುಷನಂತೆ ಆಗಿಂದಾಗ್ಯೆ ವಸನವನ್ನು (ಕೂದಲು ತೆಗೆಯುವಿಕೆ) ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡನೆಂದು ತಿಳಿಯುವವನೂ ದೈತ್ಯನು. ಯದ್ಯಪಿ ಭಾಗವತದ ದಶಮ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ, ಮಧುರಾವುರಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ಷೌರ ಕರ್ಮವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡನೆಂದು ಕಥೆ ಬರುವುದು. ಆದರೂ ಅದರ ಕಾರಣವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ನಿರ್ಣಯ ಗ್ರಹಿಸಿಯ ಅಧ್ಯಾಯ, “ ಗ್ರಾಹ್ಯಾಪಹೇಯರಹಿತೈಕಚಿದಾತ್ಮಸಾಂದ್ರ ಸ್ವಾನಂದಪೂರ್ಣವಪುರಸ್ಕಯಶೋಷಹೀನಃ || ಲೋಕಾರ್ಕ ವಿಡಂಬ್ಯ ನರವತ್ಸಮಲಕ್ತಕಾದ್ಭೈರ್ವಪ್ರಾ ವಿಭೂಷಿತ ಇವಾ ಭವದ ಪ್ರಮೇಯಃ ||೯೯|| ” ಯಾವುದಾದರೂ ಭೂಷಣಾದಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಅದರಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದನೆಂದಾಗಲಿ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಾಗುವ ಕೆಲವನ್ನು ವಿಸರ್ಜನ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಅಂದರೆ ನಖ, ರೋಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಆಗಿಂದಾಗ್ಯೆ ತೆಗೆಯುವುದರಿಂದ ಅಲಂಕಾರವೆಂದಾಗಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಲ್ಲ. ಕೂದಲು ಹೊಸದಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವದೂ ಇಲ್ಲ, ಹೋಗುವದೂ ಇಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಚಿದಾನಂದ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಶರೀರ ಉಳ್ಳವನು. ಪರಮಾತ್ಮನ ಅವಯವಗಳಿಗೂ, ನಖ ರೋಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಬೇಧವಿಲ್ಲ. ನಾವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಅವಯವಗಳಿಂದ ಏನೇನು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಲ್ಲೆವೋ ಅಷ್ಟು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಒಂದು ನಖದಿಂದಾಗಲಿ ರೋಮದಿಂದಾಗಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮಾಡಬಲ್ಲನು. ರೋಮವೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆದ ಮೇಲೆ ವಸನವೆಲ್ಲಿಯದು. ಮನುಷ್ಯನಂತಾರ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯನೆಂದು ಜನರಿಗೆ ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೇಶಗಳು ಬೆಳದಂತೆಯೂ, ಕ್ಷೌರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡಂತೆಯೂ, ವಿಡಂಬನಮಾತ್ರ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದ ನಮ್ಮಂತೆ ಕೇಶಖಂಡನಾದಿಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಉಂಟೆಂದು ತಿಳಿಯುವನು ದೈತ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಂತಾನಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂಪ ರುಗ್ಮಣಿಯಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟು ಪದ್ಮದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು

ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ವರ ಪಡೆದನೆಂದು ಭಾಗವತ ದಶಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ “ ಆರಾಧ್ಯ ದೇವದೇವೇಶಂ ಶಂಕರಂ ಲೋಕಶಂಕರಂ || ತಪಸಾ ತೋಷಯಿತ್ವಾ ತಂಕೈ ಲಾಸಗಿರಿವಾಸಿನಂ || ರಗ್ಮಿಣ್ಯಾಂ ತನಯಂಲೇಭೇ ದಗ್ಧ ಕಾಮಂ ಪುನರ್ಹರಿಃ ವೀರಂ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ನಾಮಾನಂ ರೂಪಾದಾರ್ಯ ಗುಣಾನ್ವಿತಂ ” ದೇವದೇವೇಶನಾದ ಋದ್ರದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಆರಾಧನೆ ಮಾಡಿ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಋದ್ರದೇವರ ನೇತ್ರಾಗ್ನಿಯಿಂದ ದಗ್ಧನಾಗಿದ್ದ ಮನ್ಮಥನನ್ನು ಮತ್ತೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ರುಗ್ಮಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾ ವೀರನಾದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನೆಂಬ ಕುಮಾರನನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೇಷ್ವರ ಶಿವಾರ್ಚನ ಮಾಡಿದನೆಂಬುವನು ದೈತ್ಯನೆಂದರೆ ಭಾಗವತ ವಾಕ್ಯದ ಗತಿ ಏನು? ಅಂದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು, ಅದೆಂತೆನೆ; ನಿರ್ಣಯ ೨೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ, “ ತ್ವಾವಾರಾಧ್ಯತಥಾ ಶಂಭೋ ಗೃಹಿಷ್ಯಾಮಿ ವರಂ || ಸದಾ || ದ್ವಾಪರಾದೌಯುಗೇ ಭೂತ್ವಾ ಕಲಯಾ ಮಾನುಷಾದಿಷು || ೧೫ || ಸ್ವಾಗಮೈಃ ಕಲ್ಪಿತೈಸ್ತ್ವಂಚ ಜರ್ನಾ ಮ್ಹದ್ವಿ ಮುರ್ಖಾಕುರು || ” ನಾನು ದ್ವಾಪರಾದಿ ಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದಂಶದಿಂದ ಮನುಷ್ಯಾದಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ಅವತರಿಸಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಆರಾಧನೆ ಮಾಡಿ ವರವನ್ನು ಬೇಡುವೆನು; ನೀನು ಕೊಟ್ಟ ವರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವೆನು. ನೀನು ನಿನ್ನಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಪಾಶುಪತ ನೊಡಲಾದ ಶೈವಾಗಮನಗಳಿಂದ ಜನರನ್ನು ನನ್ನಲ್ಲಿ ವಿಮುಖರಾಗುವಂತೇ ಮಾಡು. “ ಅಹಂರಿತ್ವಾಂ ಪೂಜಯಿಷ್ಯಾಮಿ ಲೋಕ ಸಂಮೋಹನೋತ್ಪುಕಃ || ತನೋಸುರಾನಾನ್ಯಥಾಹಿ ಯಾಂತೀತ್ಯೇತನ್ಮತಮಮ || ೧೬ || ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ವಚನಂ ಪೂರ್ವಂ ಕೇಶವೇನ ಶಿವಾಯ ಯತ್ || ತತ್ಸತ್ಯಂ ಕರ್ತುಮಾಯಾಂತಂ ಕೃಷ್ಣಂ ಬದರಿಕಾಶ್ರಮಂ || ಸರ್ವಜ್ಞಾ ಮುನಯಃ ಸರ್ವೇ ಪೂಜಯಾಂ ಚಕ್ರೀಪ್ರಭುಂ || ೧೭ || ” ಲೋಕವನ್ನು ವೋಹಿಸಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವೆನು. ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ದೈತ್ಯರು ಅಂಧಂತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಇದು ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಎಂದು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಋದ್ರದೇವರಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದನು. ಆ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಸತ್ಯ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಂತಾನಕ್ಕಾಗಿ ಋದ್ರದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬದರಿಕಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹೋಗುವೆನೆಂದು

ಹೇಳಿ ಹೊರಟು ಬರುವುದನ್ನು ಬದರಿಕಾಶ್ರಮವಾಸಿಗಳಾದ ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ಋಷಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ತಿಳಿದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದರು. ಯಯೌ ಕೈಲಾಸ ಮುದ್ರೀಶಂ ಚಕಾರೇವ ತಪೋತ್ರಚ ||೧೭೨|| ” ಸ್ವೀಯಾನೇವಗುರ್ಣಾ ವಿಷ್ಣುಭುಜನ್ವಿತ್ಯೇನ ಶೋಚಿಷಾ || ಶಾರ್ವಂ ತಪಃ ಕರೋತೀವ ಮೋಹ ಯಾವಾಸದುರ್ಜನಾ ||೧೭೩|| ” ಅಲ್ಲಿ ಋಷಿಗಳಿಂದ ಪೂಜಿತರಾಗಿ ರುದ್ರ ದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವ ವ್ಯಾಜದಿಂದ ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಹೋದನು. ಅಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸ್ವಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಋದ್ರ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವಂತೆ ತೋರ್ಪಡಿಸಿ ದುರ್ಜನರನ್ನು ಮೋಹಿಸಿದನು. ಎಂಬಿವೇ ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದ ಇದನ್ನರಿಯದೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶಿವನನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಸಂತಾನಪಡೆದನೆಂದು ತಿಳಿದವನು ದೈತ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಪಾಪ ಪರಿಹಾರಾರ್ಥ ರಾಮನು
 ಮಾಪತಿಯ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಭಗವ
 ದ್ರೂಪರೂಪಕೆ ಭೇದಚಿಂತನೆ ಮಾಳ್ಕೆ ಮಾನವನು ||
 ಅಪಗಳು ಸತ್ತೀರ್ಥ ಗುರು ಮಾ
 ತಾಸಿತೈ ಪ್ರಭುಪ್ರತಿಮೆ ಭೂತದ
 ಯಾಪರರು ಕಂಡವರಿ ದೇವರು ಎಂಬುವನೆ ದೈತ್ಯ ||೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ-—ಪಾಪಪರಿಹಾರಾರ್ಥ-ರಾಮನನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದ ಪಾಪ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿ, ರಾಮ=ಶ್ರೀರಾಮನು, ಉಮಾಪತಿಯ=ಈಶ್ವರನನ್ನು, ನಿರ್ಮಿಸಿದ=ರವೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಪೂಜಿಸಿದನು ಎಂದು ಹೇಳುವವನು ದೈತ್ಯನು. ಭಗವದ್ಭೂತಕೆ-ಪರಮಾತ್ಮನ ರಾಮ ಕೃಷ್ಣಾದಿ ರೂಪಗಳಿಗೆ, ಭೇದ ಚಿಂತನೆಮಾಳ್ಕೆ ಮಾನವನು=ಪರಸ್ಪರ ಭೇದಗಳುಂಟೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವ ಮನುಷ್ಯನೂ ದೈತ್ಯನು. ಅಪಗಳು-ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥಗಳೆಂದು ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿರುವ ಗಂಗಾ, ಗೋದಾವರೀ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಜಡವಾದ ಉದಕವೇ, ಸತ್ತೀರ್ಥ, ನಮ್ಮನ್ನು ಜೀವಿತ್ರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ತೀರ್ಥಗಳೆಂದು

ಪೇಳುವವನು, ಗುರು, ಮಾತಾ-ತಾಯಿ, ಪಿತೃ, ತಂದೆ, ಪ್ರಭು-ರಾಜನು ಅಥವಾ ಯಜಮಾನನು, ಪ್ರತಿಮೆ=ಪಂಚಲೋಹದ, ಅಥವಾ ಶಿಲಾಪ್ರತಿಮೆಗಳು, ಭೂತದಯಾಪರರು=ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ದಯೆಯುಳ್ಳವರು, ಕಂಡವರಿ-ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದವರಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುವವರೇ ದೇವರು ಎಂಬುವನೇ ದೈತ್ಯ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀರಾಮದೇವರು ರಾವಣನ ವಧೆಯಾದಮೇಲೆ ಆ ಪಾಪಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ರಾಮೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ ರಾಮಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಹೇಳುವವನು ದೈತ್ಯನು. ಶ್ರೀರಾಮದೇವರು ಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿದ್ದು ನಿಜವಾದರೂ ತಮ್ಮ ಪಾಪಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ನಿರ್ಣಯ ೨೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ೧೬೬ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ, “ ಅಹಂತ್ವಾಂ ಪೂಜಯಿಷ್ಯಾಮಿ ” ಲೋಕವೋಹಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವೆನು, ಎಂದು ಋದ್ರದೇವರಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಸತ್ಯಮಾಡಿದನೆಂಬುವುದೇ ಈ ಪದ್ಯಕ್ಕೂ ಸಮಾಧಾನ. ಲೋಕವೋಹಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದುದೇ ಹೊರತು ಪಾಪ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಲ್ಲ. ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯುವವನು ದೈತ್ಯನು. ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ರೂಪೇಷು ತಥಾಭೇದ ವಿಚಿಂಶನಂ ” ಎಂಬ ಗರುಡವುರಾಣ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮೇಲಿನ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಗಂಗಾ ಮೊದಲಾದ ಉದಕವನ್ನು ನೋಡಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುವ ಉದಕವೇ ಟೀರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. “ ಸವಿವ ದ್ರಿವರೂಪೇಣ ಗಂಗಂಭೋನಾತ್ರ ಸಂಶಯಃ ” ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಗಂಗೋದಕದಲ್ಲಿ ಉದಕರೂಪದಿಂದಿದ್ದು ನಮ್ಮನ್ನು ಪವಿತ್ರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಉದಕವೇ ನಮ್ಮನ್ನು ಪವಿತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವದೆಂದು ತಿಳಿದವನು ದೈತ್ಯನು. ಗುರುಗಳು; ತಾಯಿ, ತಂದೆ, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುವ ತಾಮ್ರಾದಿ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ದೇವಾಲಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಶಿಲಾಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಅರಸು, ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ದಯೆಯುಳ್ಳವರು ಇಂತಹವರಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ತದ್ರೂಪಿಯಾಗಿ ಆಯಾ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿಯದೆ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುವ ಚರಾಚರ ಪ್ರಾಣಿಗಳೇ ದೇವರುಗಳೆಂದು ಹೇಳುವವನು ದೈತ್ಯನು. ಮಾತಾಪಿತೃ ದ್ವಿಜಾತೀನಾಂ ಹರಿ

ರೂಪಕ್ಕೆ ಚಿಂತನಂ || ಪಂಚಧಾತುಮಯಾ ಮೂರ್ತೌಹರಿರೂಪಕ್ಕೆ ಚಿಂತನಂ * ಇತ್ಯಾದಿ ಗರುಡಪುರಾಣವಾಕ್ಯವು ಮೇಲಿನ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು.

ಸುಂದರ ಸ್ವಯಂವ್ಯಕ್ತವು ಚಿದಾ
ನಂದರೂಪಗಳೆಂಬುವನು ನರ
ನಿಂದ ನಿರ್ಮಿತ ಈಶ್ವರಗೆ ಅಭಿನಮಿಸುತಿಹ ನರನು ||
ಕಂದುಗೊರಳ ದಿವಾಕರನು ಹರಿ
ಯೊಂದೆ ಸೂರ್ಯಸುರೋತ್ತಮ ಜಗ
ವ್ಷಂದ್ಯನೆಂಬುವ ವಿಷ್ಣು ದೂಷಣವೆ ಮಾಡುವನೆ ದೈತ್ಯ ||೩||

ವಿವರಣೆ.— ಸುಂದರ ಸ್ವಯಂವ್ಯಕ್ತ = ಸುಂದರವಾದ ಸ್ವಯಂವ್ಯಕ್ತವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾದ ಪ್ರತೀತಿಗಳನ್ನಾದರೂ, ಚಿದಾನಂದರೂಪಗಳೆಂಬುವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಅಭಿನ್ನವಾದ, ಚಿದಾನಂದರೂಪವಾದ ಭಗವದ್ರೂಪವೇ ಇದೆಂದು ಹೇಳುವವನು, ನರನಿಂದ ನಿರ್ಮಿತ = ಮನುಷ್ಯರು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿದ ಈಶ್ವರಗೆ = ಶಿವಲಿಂಗಗಳಿಗೆ, ಅಭಿನಮಿಸುತಿಹ ನರನು = ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಮನುಷ್ಯನು, ಕಂದುಗೊರಳ = ನೀಲಕಂಠರಾದ ಋದ್ರದೇವರು, ದಿವಾಕರನು = ಸೂರ್ಯನು, ಹರಿಯು, ಒಂದೇ ಇವರು ಬೇರೆ ಅಲ್ಲ. ಮೂವರು ಒಂದೇ ಎಂದು ಹೇಳುವವನು, ಸೂರ್ಯನು ಸುರೋತ್ತಮ = ದೇವೋತ್ತಮನು. ಜಗದ್ವಂದ್ಯನು = ಸರ್ವ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸರ್ವ ಜನರಿಂದಲೂ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವವನು, ಎಂಬವ = ಎಂದು ಹೇಳುವವನು, ವಿಷ್ಣು ದೂಷಣೆ ಮಾಡುವವನು, ದೈತ್ಯ = ಇವರೆಲ್ಲರೂ ದೈತ್ಯರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ತಿರುಪತಿ ಮೊದಲಾದ ಪುಣ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾದಿ ಸ್ವಯಂ ವ್ಯಕ್ತ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ, ಪ್ರತಿಮೆ ಏನೋ ತಾನಾಗಿ ಉದ್ಭವಿಸಿದೆಯಾದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧಿಷ್ಠಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಅಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಹಾಗೆ ತಿಳಿದವನು ದೈತ್ಯನು. ಶಿವಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂವ್ಯಕ್ತ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿರುವ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಬಹುದೇ ಆಗಲೀ ಮನುಷ್ಯರಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾದ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಬಾರದು. ಗರುಡಪುರಾಣ " ಅಸ್ವಯಂವ್ಯಕ್ತ

ಕ್ತ ಲಿಂಗೇಷು ನಮನಂ ಏಸ್ರಕುರ್ವತೆ || ತೇ ಸರ್ವೇ ಅಸುರಾಜ್ಞೆಯಾನಾ
 ತ್ರಕಾರ್ಯಾ ವಿಚಾರಣಾ " ಸ್ವಯಂವ್ಯಕ್ತವಲ್ಲದ ಅಂಗಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಮಾ
 ಡುವವರೆಲ್ಲರೂ ದೈತ್ಯರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರವೇ
 ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು
 ಈಶ್ವರನೂ, ಸೂರ್ಯನೂ, ಪರಮಾತ್ಮನೂ ಒಂದೇ; ಇವರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ
 ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವವನೂ ದೈತ್ಯನು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗರುಡವು
 ರಾಣವಾಕ್ಯವು. " ಅಸ್ವತಂತ್ರೇಣ ಹರೇರೈಕ್ಯ ವಿಚಿಂತನಂ || ವಿಷ್ಣೋಸೂ
 ರ್ಯೇಣ ಸಾಕಂಚ ಅಭೇದಾದಿವಿಚಿಂತನಂ " ಅಸ್ವತಂತ್ರರಾದ ಬುದ್ರದೇವರಿ
 ಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಐಕ್ಯಚಿಂತನೆಮಾಡುವವರು, ವಿಷ್ಣುವಿಗೂ, ಸೂ
 ರ್ಯನಿಗೂ ಅಭೇದವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವವರು ದೈತ್ಯರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು.
 ಸೂರ್ಯನು ಸ್ವೋತ್ತಮನು, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿವಂದ್ಯನು ಎಂದು ಹೇಳುವವನೂ,
 ವಿಷ್ಣುದೂಷಣೆ ಮಾಡುವವನೂ ದೈತ್ಯನು. ಗರುಡವುರಾಣದಲ್ಲಿ " ಸರ್ವೋ
 ತ್ತಮಃ ಸೂರ್ಯ ಏನವಿಷ್ಣವ್ಯಾಸ್ತಸ್ಯ ಕಿಂಕರಾಃ || ಇತ್ಯಾದಿ ಚಿಂತನಂ ಪಾ
 ಪಂ ಹರಿನಿಂದೇತಿಚೋಚ್ಯತೆ " ಸೂರ್ಯನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ವಿಷ್ಣು
 ಮೊದಲಾದವರು ಅವನ ಕಿಂಕರರೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರು ವಿಷ್ಣುನಿಂ
 ದೆನಿಸುವವರು. ಆದುದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವನು ದೈತ್ಯನೆಂ
 ದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ನೇಮದಿಂದಶ್ಚತ್ವ ತುಲಸೀ

ಸೋಮಧರನಲಿ ವಿಮಲ ಸಾಲಿ-

ಗ್ರಾಮಗಳನಿಟ್ಟುಭಿನಮಿಸರ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯ ಸದಾ !

ಭೂಮಿಯೊಳು ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಮುಕ್ತಿ ಸು

ಕಾಮಪೇಕ್ಷೆಗಳಿಂದ ಸಾಲಿ

ಗ್ರಾಮಗಳ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ವಂದಿಸೆ ದುಃಖವೈದುವನು ||೬||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ನೇಮದಿಂದ=ನಿಯಮಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ಅಶ್ಚತ್ವ, ತು
 ಲಸೀ, ಸೋಮಧರ=ಶಿವಲಿಂಗ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ, ವಿಮಲಸಾಲಿಗ್ರಾಮಗಳನಿ
 ಟ್ಪು=ಉತ್ತಮವಾದ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮಗಳನ್ನಿಟ್ಟು, ಅಭಿನಮಿಸರ=ನಮಸ್ಕಾರಮಾ
 ಡುವ ಮನುಷ್ಯನು, ಸದಾ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯನು, ಭೂ

ಮಿಮೋಳು, ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಮುಕ್ತಿ-ಮೋಕ್ಷ, ಸುಕಾನು-ಉತ್ತಮ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ಕಾಮ ಇವುಗಳ, ಅಪೇಕ್ಷೆಗಳಿಂದ, ಸಾಲಿಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ತಿರಿಕ್ತ-ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮವಿಲ್ಲದೆ, ವಂದಿಸೆ=ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಲು, ದುಃಖವೈದುವನು=ದುಃಖವನ್ನನುಭವಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಅಶ್ವತ್ಥಕ್ಕಾ, ತುಲಸೀಗೂ, ಸ್ವಯಂವ್ಯಕ್ತನಾದ ಶಿವಲಿಂಗಾದಿಗಳಿಗೂ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡುವಾಗ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಟ್ಪು ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುವನು ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯನು. ಕೇವಲ ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಕಾಮ ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಅಶ್ವತ್ಥಕ್ಕಾಗಲಿ, ತುಲಸೀಗಾಗಲಿ, ಲಿಂಗಗಳಿಗಾಗಲಿ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟಿರದೇ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವನಿಗೆ ದುಃಖವೇ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವದು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗರುಡಪುರಾಣದಲ್ಲಿ, “ ಸ್ವಯಂ ವ್ಯಕ್ತೇಷು ಲಿಂಗೇಷು ಅಶ್ವತ್ಥ ತುಲಸೀಷುಚ || ಸಾಲಿಗ್ರಾಮಂ ವಿಹಾಯೈವ ನಮನಯೇ ಪ್ರಕುರ್ವತೇ || ತೇ ಸ್ವೇ ಹರಿನಿರಾಯಾಮಧಿಕಾರಿಣ ಏವಹಿ ” ಸ್ವಯಂವ್ಯಕ್ತ ಲಿಂಗಗಳಿಗೂ ಅಶ್ವತ್ಥ, ತುಲಸಿಗಳಿಗೂ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡುವಾಗ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮವಿಟ್ಟಿರದೆ ಯಾರು ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವರೋ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ನಿಂದಾಮಾಡಲರ್ಹರೆಂದು ಅಂದರೆ ದೈತ್ಯರೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು.

ವಿತತಮಹಿಮನ ಬಿಟ್ಟು ಸುರರಿಗೆ
ಪೃಥಕು ವಂದನೆಮಾಳ್ಳು ಮಾನವ
ದಿತಿಜನೇಸರಿ ಹರಿಯು ತಾ ಸಂಸ್ಕೃತನೆನಿಸನಲ್ಲ ||
ಚತುರಮುಖ ಮೊದಲಾದವಿಳ ದೇ
ವತೆಗಳೊಳಗಿಹನೆಂದು ಲಕ್ಷ್ಮೀ
ಪತಿಗೆ ವಂದಿಸೆ ಒಂದರಕ್ಷಣ ಬಿಟ್ಟಿಗಲನವರ ||೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ವಿತತ-ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಸುರರಿಗೆ=ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಪೃಥಕು ವಂದನೆ=ಪ್ರತ್ಯೇಕ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು, ಮಾಳ್ಳು=ಮಾಡುವ, ಮಾನವ=ಮನುಷ್ಯನು, ದಿತಿಜನೇಸರಿ=ದೈತ್ಯನೇ ಸರಿ, ಅಲ್ಲಿ-ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮ

ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ, ಹರಿಯು ತಾನು, ಸಂಸ್ಥಿತನೆನಿಸುವನು-ವಾಸನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಎನಿಸಲಾರನು. (ಇದ್ದು ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸನು) ಚತುರಮುಖನೊದಲಾದ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ನೊದಲಾದ, ಅಖಿಳದೇವತೆಗಳೊಳು=ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳೊಳಗೂ, ಇಹನೆಂದು=ಶ್ರೀಹರಿಯು ಇರುವನೆಂದು ತಿಳಿದು, ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಗೆ ವಂದಿಸೆ=ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣದೇವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಲು, ಅವರ=ಅಂತಹವರನ್ನು, ಒಂದರಕ್ಷಣ ಬಿಟ್ಟಿಗಲನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಯಾವ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಬೇಕಾದರೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂತರಾಮಿ ಋದ್ರಾಂತರ್ಗತ ಎಂದು ಅಂತರ್ಗತನಾದ ಪರವಾತ್ಮನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಪರಮಾತ್ಮನು ಆ ದೇವತೆಗಳೊಳಗಿದ್ದು ಆ ಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಉತ್ತಮ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಅಲ್ಲದೆ ಅಂತಹಾ ಜನರನ್ನು ಒಂದರಕ್ಷಣವಾದರೂ ಬಿಟ್ಟಿಗಲನು. ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಮಸ್ಕಾರ ನೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಅದನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸ್ವೀಕರಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಪೂಜಿಸುವವನು ದೈತ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. “ಅತಃ ಪಾರ್ಥಿ ಕ್ಯ ನಮನಂ ಯೇ ಕುರ್ವಂತಿಚ ಸರ್ವದಾ | ತೇ ಸರ್ವೇ ಅಸುಗಾ ಜ್ಞಿಯಾಃನತತ್ರ ಹರಿಸಂಸ್ಥಿತಃ” ಎಂಬ ಗರುಡವುಣ ಬ್ರಹ್ಮಕಾಂಡದ ವಚನವು ಇದಕ್ಕಾಧಾರವಾಗಿರುವುದು.

ಶೈವಶೂದ್ರ ಕರಾರ್ಜಿತ ಮಹಾ
 ದೇವವಾಯು ಹರಿಪ್ರತಿಮ ವ್ಯಂ
 ದಾನನದಿ ಮಾಸದ್ವಯದೊಳಿಹ ತುಲಸಿಯ ಪ್ರಸವ ||
 ಗೋವಿವಾಹ ವಿಸರ್ಜಿತಾತ್ಮ
 ಶ್ವಾ ವಿಟಿಸಿಗಳ ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕ
 ಸೇವಿಸುವನರದೈತ್ಯ ಶಾತ್ವತ ದುಃಖನೈದುವನು ||೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:—ಶೈವ=ಶಿವನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ವಾದಿಸುವ ಶಿವ ಪಾಷಾಂಡಿಗಳು, ಶೂದ್ರ, ಕರಾರ್ಜಿತ=ಇವರಾಗಳ ಕೈಯಿಂದ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಮಹಾದೇವ=ಶಿವಲಿಂಗಗಳು, ವಾಯು, ಹರಿಪ್ರತಿಮೆ-ವಾಯುಪ್ರತಿಮೆ(ಹನುಮಂತದೇವರು) ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಇವುಗಳನ್ನೂ, ವೃಂದಾವನದಿ-ತುಲಸೀ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿರುವ, ಮಾಸದ್ವಯದೊಳಿಹಕುಲ

ಸೀ=ತುಲಸಿಯಗಿಡವನ್ನು ನೆಟ್ಟು ಎರಡು ತಿಂಗಳು ಪೂರ್ಣವಾಗದಿರುವ ತುಲಸಿಯನ್ನು, ಅಪ್ರಸವಗೋ-ಕರವು ಹಾಕದ ಹಸುವನ್ನು, ವಿವಾಹವರ್ಜಿತಮದುವೆ ಮಾಡದ, ಅಶ್ವತ್ಥವಿಟಪಿಗಳ=ಅಶ್ವತ್ಥರೆಂಬೆಗಳನ್ನು, ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ಸೇವಿಸುವ, ನರ=ಮನುಷ್ಯನು, ದೈತ್ಯ-ದೈತ್ಯನು, ಶಾಶ್ವತದುಃಖವೈದುವನು=ಶಾಶ್ವತವಾದ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:— ಶಿವಪಾಪಂಜಿಗಳು ಮತ್ತು ಶೂದ್ರರು ಇವರ ಕೈಯಿಂದ ಪೂಜಿತವಾದ ಲಿಂಗಗಳನ್ನಾಗಲಿ, ಹನುಮಂತ ನೋಡಲಾದ ವಾಯುಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನಾಗಲಿ, ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ಹರಿಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಪೂಜಿಸಬಾರದು ತುಲಸೀ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ತುಲಸೀಗಿಡವನ್ನು ನೆಟ್ಟಮೇಲೆ ಎರಡುತಿಂಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗುವರೆಗೂ ಆ ತುಲಸಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಬಾರದು. ಕರವು ಹಾಕದ ಹಸುವಿನ ಪಡ್ಡೆಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಬಾರದು, ಮದುವೆ ಮಾಡದ ಅಶ್ವತ್ಥಕ್ಕೆ ಪೂಜೆನೂಡಬಾರದು, ಈ ವಿಧಿಗಳನ್ನರಿಯದೆ ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವನು ದೈತ್ಯನು, ಅವನು ಶಾಶ್ವತವಾದ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವನು. ಬ್ರಹ್ಮಕಾಂಡದಲ್ಲಿ “ ಶೈವ ಶೂಭ್ರಾರ್ಚಿತಂ ಚೇಶಂ ವಾಯುಂತು ಹರಿನೇವಚ || ದ್ವಿನಾಸ ಹೀನಾಂ ತುಲಸೀಂ ಅಪ್ರಸೂತಾಂಚ ಗಾಂಶತೀಂ || ವಿವಾಹ ಶೂನ್ಯಮಶ್ವತ್ಥಂ ನಮನಂ ಯೇ ಪ್ರಕುರ್ವತಿ || ತೇ ಸರ್ವೇ ಅಸುರಾಜ್ಞೇಯಂ ನಾತ್ರಕಾರಂಭ್ಯ ವಿಚಾರಣಾ || ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳು ಈ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು, ಪದ್ಯಾರ್ಥವೂ, ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವೂ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವನ್ನು ಬೇರೆ ಬರಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲ.

ಅನತಾರಿಕೆ:— ಇಲ್ಲಿಯವರೆವಿಗೂ ದೈತ್ಯಂ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಿ ಮುಂದಿನ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ದೈತ್ಯರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ಕಮಲಸಂಭವ ಮುಖ್ಯಮನುಜೋ
 ತ್ತಮರ ಪದ್ಮಂತರದಿ ಮುಕ್ತರು
 ಸಮ ಶತಾಯುಸ್ಸುಳ್ಳವನು ಕಲಿಬ್ರಹ್ಮನೋಸಾದೀ ||
 ಕ್ರಮದಿ ನೀಚರು ದೈತ್ಯರು ಸರಾ
 ಧಮರನಿಡಿದು ಕುಲಕ್ಷಿ ಕಲಿಯನು
 ಪಮರನಿಸುವವರ ಸುರರೊಳು ದೈಸಾದಿ ಗುಣದಿಂದ ||೯||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಕಮಲಸಂಭವಮುಖ್ಯ = ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ನೋಡಲು, ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರ ಪದ್ಯಂತರದಿ=ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರವರೆಗೂ, ಮುಕ್ತರು ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರೆನಿಸುವರು, ಕಲಿ=ಕಲಿಯು, ಬ್ರಹ್ಮನೋಪಾದಿ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ, ಸಮಶತಾಯುಸ್ಸುಳ್ಳವನು=ಅನಿಗೆ ಸಮವಾದ ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಮಾನವರ್ಷಗಳಿಂದ ನೂರು ವರ್ಷ ಆಯುಸ್ಸುಳ್ಳವನು. ನರಾಧಮರವಿಡಿದು - ಮನುಷ್ಯಾಧಮರ ನೋಡಲು, ಕುಲಕ್ಷಿ=ಕಲಿಯ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಅಲಕ್ಷ್ಮಿಯವರೆಗೂ, ದೈತ್ಯರು, ಕ್ರಮದಿ=ಕ್ರಮವಾಗಿ ನೀಚರು. ಅಸುರಲೋಕ-ದೈತ್ಯರೊಳಗೆ, ದ್ವೇಷಾದಿಗುಣದಿಂದ, ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ದೈತ್ಯರು, ಕಲಿಯನು ಪವರೆನಿಸುವರು=ಕಲಿಗೆ ಸವರೆಂದು ಉಪಮಾನಕೊಡಲು ಯೋಗ್ಯರೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಕಲಿಗೆ ಸಮಾನರು ಯಾವ ದೈತ್ಯರೂ ಅಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ನೋಡಲು ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರವರೆಗೂ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರೆಂತಲೂ ಮನುಷ್ಯಾಧಮರ ನೋಡಲು ಕಲಿಯವರೆಗೂ ತನೋಯೋಗ್ಯರೆಂತಲೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ದೈತ್ಯರಲ್ಲಿ ಕಲಿ ಒಬ್ಬನು ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಸಮವಾದ ನೂರುವರ್ಷ ಆಯುಸ್ಸುಳ್ಳವನು. ದೈತ್ಯರಲ್ಲ ಅಲಕ್ಷ್ಮಿಯವರೆಗೂ ತಾರತಮ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ಕ್ರಮವಾಗಿ ನೀಚರು. ದ್ವೇಷಾದಿಗಳಲ್ಲ ಕಲಿಗೆ ಸಮವಾದ ವಾಪಿಯು ಮತ್ತಾವನೂ ಇಲ್ಲ. ಗರುಡವುಗಾಣದಲ್ಲಿ “ ಕಲ್ಯಾಣ್ಯಾಮಾನುಷಾಂ ತಾಶ್ಚತೇಸ್ಯೇವಂ ಬ್ರಹ್ಮವದ್ಧಣಾಃ || ಸಮಃ ಶತಾಯುಃ ಪದ್ಯಂತಮೇಕ ಏವಕಲಿಃ ಸ್ಮೃತಃ || ಕಲಿಃ ಸಮಾನನಾಮಾನಃ ಕಲೆರನ್ಯೇಚ ಸಂತಿಹಿ || ಸರ್ವೇಷಾಮುಕ್ತನೋಜ್ಜೇಯಃ ಕಲಿದೇವನಸಂಶಯಃ ದೂಷಣೇ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಾನಾಂ ತತ್ಸಮೋನಾಸ್ತಿ ಸರ್ವದಾ || ” ಇದರರ್ಥ ಕಲಿ ನೋಡಲು ಮನುಷ್ಯಾಧಮರವರೆಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವಗಣದಂತೆ ಈ ದೈತ್ಯಗಣವೂ ಇರುವುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಕಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಸಮವಾದ ನೂರು ವರ್ಷ ಆಯುಸ್ಸುಳ್ಳವನು. ಮಿಕ್ಕವರೆಲ್ಲರೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ದಿನ ಕಲ್ಪದವರೆಗೂ ಆಯುಸ್ಸುಳ್ಳವರು. ಕಲಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ದೈತ್ಯರು ಸುತ್ತೆ ಕೆಲವರುಂಟು, ಅವರು ಮಹಾಕಲಿಗೆ ಸಮರಲ್ಲ. ಕಲಿಯೊಬ್ಬನೇ ವಿಷ್ಣು ದ್ವೇಷದಲ್ಲೂ ಅವನ ಭಕ್ತರ ದ್ವೇಷಮಾಡುವುದರಲ್ಲೂ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮನು, ಹರಿ ದ್ವೇಷದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಸಮರು ಮತ್ತಾರೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳುವರು

ವನಜಸಂಭವನಬ್ರಹ್ಮತಃ
 ಬೃಹ್ಮನೇ ಮಹಾಕಲಿ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು
 ದಿನದಿನಗಳಲಿ ಬೀಳದಂಧಂತಮದಿ ಕಲಿಮಾರ್ಗ ||
 ದನುಜರೀಲಿ ಪ್ರತೀಕ್ಷಿಸುತ ಬ್ರ
 ಹ್ಮನ ಶತಾಬ್ದಾಂತದಲಿ ಲಿಂಗವ
 ಅನಿಲನ ಗದಾಪ್ರಹಾರದಿಂದಲಿ ಭಂಗವೈದುವರು ||೧೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ವನಜಸಂಭವನ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಾನದಿಂದ, ಅಬ್ರಹ್ಮತಃ=ನೂರು ವರ್ಷಗಳು, ಬೃಹ್ಮನೇ ಕಲಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು=ಕಲಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ದೈತ್ಯರು ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರಿದ್ದರೂ ಮಹಾ ಕಲಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ದೈತ್ಯನೊಬ್ಬನೇ ಇರುವನು. ಮಿಕ್ಕ ದೈತ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ದಿನದಿನಗಳಲಿ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಪ್ರತಿದಿನಸಗಳಲ್ಲೂ, ಅಂಧಂತಮದಿ-ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳರು. ದನುಜರೀಲಿ=ಅ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ದೈತ್ಯರೆಲ್ಲರೂ, ಕಲಿಮಾರ್ಗ=ಕಲಿಯ ಬರುವಿಕೆಯನ್ನು, ಪ್ರತೀಕ್ಷಿಸುತ=ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತ (ಕಲಿಯ ದಾರಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ) ಇದ್ದು, ಬ್ರಹ್ಮನ ಶತಾಬ್ದಾಂತದಲಿ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ನೂರು ವರ್ಷಗಳಾದ ಮೇಲೆ, (ಕಲಿಯು ಬಂದನಂತರ ಅವನಿಂದ ಕೂಡಿ) ಅನಿಲನ=ವಾಯುದೇವರ, ಗದಾಪ್ರಹಾರದಿಂದಲಿ, ಲಿಂಗವ=ಲಿಂಗಶರೀರದ, ಭಂಗವೈದುವರು-ಭಂಗವನ್ನು ಹೊಂದುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಕಲಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರಿದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪ ಸಂಪೂರ್ಣ ಬದುಕಿರುವವನು ಮಹಾಕಲಿಯೊಬ್ಬನೇ. ಮಿಕ್ಕ ದೈತ್ಯರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಪ್ರತಿದಿನಸದಲ್ಲೂ ಸಾಧನೆಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಅವತ್ತವತ್ತು ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಕಲಿಯ ಬರುವಿಕೆಯನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಅವನು ಬಂದಮೇಲೆ ಅವನೊಂದಿಗೆ ವಾಯುದೇವರ ಗದಾಪ್ರಹಾರವಿಂದ ಲಿಂಗಭಂಗವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶಾಶ್ವತ ತಮಸ್ಸನ್ನೈದುವರು. ಬ್ರಹ್ಮಕಾಂಡದಲ್ಲಿ, “ ಏಕಸ್ಮಿ ಬ್ರಹ್ಮದಿವಸೇ ತೇ ಗಚ್ಛಂತಿ ತಮೋಂಧಕಂ || ತತ್ರ ಸ್ಥಿತ್ವಾ ಕಲೇವರ್ಷಗಂ ಪ್ರತೀಕ್ಷಂತೇನ ಸಂಶಯಃ || ಸಾಧನೈಃ ಪರಿಪೂರ್ಣಾ ಸ್ತೇನವಾಯುಶಸ್ತ್ರೈಃ ಪ್ರಪೀಡಿತಾಃ || ಶತವರ್ಷಾನಂತರಂತು ಸರ್ವೇಷಾಂ ಕಲಿನಾಸಹ || ವಾಯೋರ್ಗದಾಪ್ರಹಾರೇಣ ಲಿಂಗಭಂಗೋ ಭವಿಸ್ಯತಿ ” ಎಂಬೀ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು.

ನಾರುತನ ಗದೆಯಿಂದ ಲಿಂಗತ
ರೀರ ಪೋದಾನಂತರ ತಮೋ
ದ್ವಾರವೈದಿ ಸ್ವರೂಪ ದುಃಖಗಳನುಭವಿಸುತಿದರು ||
ವೈರ ಹರಿಭಕ್ತರಲಿ ಹರಿಯಲಿ
ತಾರತಮ್ಯದಲಿರುತಿದದು ಸಂ
ಸಾರದಲಿ ತಮಸಿನಲಿಯತ್ಯಧಿಕ ಕಲಿಯಲ್ಲಿ ||೧೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ನಾರುತನ = ನಾಯುದೇವರ, ಗದೆಯಿಂದ, ಲಿಂಗ ತ
ರೀರ ಪೋದಾನಂತರ, ತಮೋವ್ವಾರವೈದಿ = ಶಾಶ್ವತವಾದ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸ
ನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಸ್ವರೂಪ ದುಃಖಗಳನ್ನನುಭವಿಸುತಿದರು. ಹರಿಭಕ್ತರಲಿ,
ಹರಿಯಲ್ಲಿ, ವೈರ = ದ್ವೇಷದ, ತಾರತಮ್ಯದಲಿ - ತಾರತಮ್ಯವನ್ನನುಸರಿಸಿ
ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ = ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರದಲ್ಲೂ, ತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ = ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ
ಕಲಿಯಲ್ಲಿ. ಅತ್ಯಧಿಕ = ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರೂ, ಇರುತಿದದು = ಸ್ವರೂಪ ದುಃ
ಖಾನುಭವವು ಇರುವುದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ನಾಯುದೇವರ ಗದಾ ಪ್ರಹಾರದಿಂದ ಲಿಂಗ ಭಂಗ
ವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ದೈತ್ಯರು ಹರಿಯಲ್ಲೂ ಹರಿಭಕ್ತರಲ್ಲೂ ಮಾಡುವ ದ್ವೇಷವ
ನ್ನನುಸರಿಸಿ ತಾರತಮ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ಅಂದರೆ ದ್ವೇಷವು ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡುವವ
ರಿಗೆ ಸ್ವರೂಪ ದುಃಖಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರೂ, ದ್ವೇಷ ಕಮ್ಮಿ ಮಾಡುವವರಿಗೆ
ಕಮ್ಮಿಯಾಗಿರೂ; ಹೀಗೆ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನನುಸರಿಸಿ, ಮನುಷ್ಯಾಥಮರಿಗೆ ತ
ಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರದಲ್ಲೇ ದುಃಖವು, ಮಿಕ್ಕ ರಾಜರಿಗೆ ಸ್ವರೂಪ ದುಃ
ಖದಲ್ಲೇ ತಾರತಮ್ಯಾನುಸಾರ ದುಃಖಾನುಭವವೂ ಆಗುವದು. ಕಲಿಗೆ ಮಾ
ತ್ರ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ ದುಃಖಾನುಭವವಾಗುವದು. “ ತತೋಂ
ಧಂಪ್ರವಿಶಿಂತ್ಯೇತೇ ತಾರತಮ್ಯೇನ ಸರ್ವಶಃ || ತಮಸ್ಯಂಧೇಪಿ ಸಂಸಾರೇ
ನಾತ್ರಕಾರ್ಯಾ ವಿಚಾರಣಾ || ” ಎಂಬ ಗರುಡವುರಾಣವಾಕ್ಯವು ಇದಕ್ಕಾಧಾರ.

ಅನತಾರಿಕೆ. — ಕಲಿಯ ಜ್ಞಾನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ, ಕಾಲನೇಮಿಯ
ರಿಗೂ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ಮಿಥ್ಯ ಅಸನಿವಾ

ಜೀನ ದುಃಖತರಂಗವೆ ಸಮಿವಾ

ಜೀನಬುದ್ಧಿ ನಿರಂತರದಿ ಕಲಿಗಿಹದು ದೈತ್ಯರೊಳು |

ಹೀನಳನಿಪಳು ತತಗುಣದಿ ಕಲಿ

ನಾನಿನಿಗೆ ತತನಿಪ್ರಜಿತ್ತಿಗೆ

ಳೂನತತಗುಣ ಕಾಲನೇಮಿಯ ಕೆಂಸನೆನಿಸಿದನೂ ||೧೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ಮಿಥ್ಯ-ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುವ ಪದಾರ್ಥಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮಿಥ್ಯ ಎಂಬುವುದೇ ಕಲಿಯ ಜ್ಞಾನವು. ಅಸಮಾಚೀನ-ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲದ, ದುಃಖತಂಗಳನೇ, ಸಮಾಚೀನ ಬುದ್ಧಿಯು. ದೈತ್ಯರೊಳು ಇಂತಹ ಬುದ್ಧಿ=ಈ ಜ್ಞಾನವೇ, ಕಲಿಗಿಹದು=ಕಲಿಗಿರುವದು. ಇವನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಅಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಕಲಿಯಗಿಂತಲೂ, ಶತಗುಣದಿ=ಕಲಿಯು ಮಾಡುವ ದ್ವೇಷಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ನೂರು ಗುಣಗಳಿಂದ, ಹೀನಳೆನಿಸಳು=ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವಳು. (ದೇವತಾ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗಿಂತಲೂ ನೂರು ಗುಣಗಳಿಂದ ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರನೇವರು ಕಮ್ಮಿ, ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳೆಂದು ಹೇಳಿರುವರೋ, ಹಾಗೆ ಹರಿ ದ್ವೇಷದಲ್ಲಿ ಕಲಿಯೇ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮನಾದುದರಿಂದ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ತಾರತಮ್ಯವೆಲ್ಲವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ದ್ವೇಷಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವದರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಅಧಮರೆಂದರೆ ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ಕಮ್ಮಿ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಮಾಡುವರೆಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಮುಂದೂ ದ್ವೇಷಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಿಯಗಿಂತಲೂ ಅವನ ಹೆಂಡತಿ, ಅವಳಿಗಿಂತಲೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬನೂ ಕಮ್ಮಿ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.) ಕಲಿಮಾನಿನಿಗೆ ಕಲಿಯ ಹೆಂಡತಿಯಿಗಿಂತಲೂ, ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿಯು ಶತ=ನೂರು ಗುಣಗಳಿಂದ ದ್ವೇಷಾದಿಗಳನ್ನು ಕಮ್ಮಿ ಮಾಡುವವನು. ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿಗೆ ಕಾಲನೇಮಿಯು ಶತಗುಣ ಊನ=ನೂರು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯು. ಈ ಕಾಲನೇಮಿಯೇ ಕಂಸನನಿಸಿದನು=ಕಂಸನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—“ ಮಿಥ್ಯಾ ಜ್ಞಾನೇ ಜ್ಞಾನಬುದ್ಧಿದುಃಖೇಚ ಸುಖಬುದ್ಧಿಮಾಃ || ” ಎಂಬ ಗರುಡಪುರಾಣ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಮಿಥ್ಯಾ ಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಜ್ಞಾನವನ್ನಾಗಿಯೂ, ದುಃಖವನ್ನೇ ಸುಖವನ್ನಾಗಿಯೂ ತಿಳಿದಿರುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು ಕಲಿಯು. ಇವನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಅಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಇವನ ಸಮಳಾದ ಪಾಪಿಯಲ್ಲ. ಹರಿ ದ್ವೇಷಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇವನಿಗಿಂತಲೂ ನೂರು ಅಂಶಗಳು ಕಮ್ಮಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವಳು. ಸ್ವರೂಪ ದುಃಖದಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಕಲಿಗೆ ಎಷ್ಟು ದುಃಖವೋ ಅಷ್ಟು ದುಃಖವು ಇವಳಿಗಿಲ್ಲ. ಅವನಿಗಿಂತಲೂ ನೂರು ಅಂಶವು ಕಮ್ಮಿಯಾದ ದುಃಖವನ್ನುನುಭವಿಸುವನು. ಇವಳಿಗಿಂತಲೂ ದ್ವೇಷಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನೂರಂಶಗಳು ಕಮ್ಮಿ ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿಯು. ಅವನ

ಗಿಂತಲೂ ನೂರು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯು ಕಾಲನೇಮಿಯು. ಇವನೇ ಕಂ
ಸನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು-

ಕಾಲನೇಮಿಗೆ ಪಂಚಗುಣದಿಂ
ಕೀಳುಮದುಕೈಟಿಭರು ಜನ್ಮವ
ತಾಳಿ ನಿಲೆಯೊಳು ಹಂಸಡಿಭಿಕಾಹ್ಲಯದಿ ಕರೆಸಿದರೂ ||
ಐಳನಾಮಕ ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿಸ
ಮಾಳುವನಿಪ ಹಿರಣ್ಯಕಶ್ಯಪು
ಶೂಲಪಾಣಿಯ ಭಕ್ತನರಕಗೆ ಶತಗುಣಾಧಮನು ||೧೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಕಾಲನೇಮಿಗೆ=ಕಾಲನೇಮಿಯಗಿಂತಲೂ, ಮಧುಕೈಟಿ
ಭರು, ಪಂಚಗುಣದಿಂ=ಐದು ಗುಣಗಳಿಂದ, ಕೀಳು=ಅಧಮರೆನೆಸುವರು.
ಈ ಮಧುಕೈಟಿಭರೀವರೂ, ಇಳೆಯೊಳು=ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ಜನ್ಮವತಾಳಿ=ಜ
ನ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಹಂಸಡಿಭಿಕಾಹ್ಲಯದಿ=ಹಂಸ ಡಿಭಿಕರೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ
ಕರೆಸಿದರೂ, ಐಳನಾಮಕ=ಇಳಿಯ (ಭೂಮಿಯ) ಮಗನಾದ ನರಕಾಸು
ರನು, ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿಸಮಾನಳು ಎನಿಪ-ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿಗೆ ಸಮದೈತ್ಯನೆಂದು ಕರೆಸು
ವನು. ಶೂಲಪಾಣಿಯ-ಶುದ್ರದೇವರ, ಭಕ್ತನರಕಗೆ = ನರಕಾಸುರನಿಗೆ,
ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪು=ಹಿರಣ್ಯಕಶ್ಯಪನಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟನಾದ ಹಿರಣ್ಯನೆಂಬ ದೈತ್ಯನು,
ಶತಗುಣಾಧಮನು-ನೂರು ಗುಣಗಳಿಂದಧಮನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ— ಕಾಲನೇಮಿಯಕಿಂತಲೂ ಮಧುಕೈಟಿಭರು ಐದು ಗುಣ
ಗಳಿಂದ ಅಧಮರು. ಅವರೇ ಹಂಸ ಡಿಭಿಕರೆಂದು ಸಾಲ್ವ ದೇಶಾಧಿಪತಿಗ
ಳಾಗಿ ಕುಟ್ಟಿದವರು. ಭೂಮಿಯ ಮಗನಾದ ನರಕಾಸುರನು ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿಗೆ
ಸಮನು. ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿಯೇ ಜರಾಸಂಧನು. ನರಕಾಸುರನಗಿಂತಲೂ ಹಿರ
ಣ್ಯಕಶಿಪುವಿನೊಳಗೆ ಪ್ರವಿಷ್ಟನಾದ ಆದಿ ಹಿರಣ್ಯನು ನೂರು ಗುಣಗಳಿಂದ
ಅಧಮನು. “ ತಸ್ಮಾತ್ಪಂಚಗುಣೈರ್ಹೀನೌ ಮಧುಕೈಟಿಭ ಸಂಜ್ಞಕೌ ||
ತಾನೇವ ಹಂಸಡಿಭಿಕೌ ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿ ಸಮೋಜ್ಞೀಯೋ ಭೌಮೋ ವೈ ಭೂತ
ಲೇ ಸ್ತೃತಃ || ತಸ್ಮಾತ್ಶತಗುಣೈರ್ಹೀನೋ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುಃ ಸ್ತೃತಃ ” ಎಂಬ
ಗರುಡ ಪುರಾಣ ವಚನವೇ ಇದಕ್ಕಾಧಾರವು.

ಗುಣಗಳತ್ರಯ ನೀಚನೆನಿಸುವ
 ಕನಕಕಶಿಪುಗೆ ಹಾಟಕಾಂಬಕ
 ಗೆಣೆ ಎನಿಪ ಮಣಿಮಂತಗಿಂದಲಿ ಕಿಂಚಿದೂನ ಬಕೆ ||
 ದನುಜವರ ತಾರಕನು ವಿಂತತಿ
 ಗುಣದಿ ನೀಚನು ಲೋಕಕಂಟಕ
 ನೆನಿಪತಂಬರ ತಾರಕಾಸುರಗಧಮು ಷಡ್ಗುಣದಿ ||೧೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಕನಕಕಶಿಪುಗೆ= ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವಿಗೆ, ಗುಣಗಳತ್ರಯ= ಮೂರು ಗುಣಗಳಿಂದ, ಹಾಟಕಾಂಬಕ-ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನು, ನೀಚನೆನಿಸುವ= ಅಧಮನೆನಿಸುವನು. ಹಾಟಕಾಂಬಕಗೆ-ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನಿಗೆ, ಮಣಿಮಂತನ, ಎಣೆಯೆನಿಪ-ಸಮನೆನಿಸುವನು. ಮಣಿಮಂತಗಿಂದಲಿ, ಬಕ-ಬಕಾಸುರನು ಕಿಂಚಿದೂನ=ಸ್ವಲ್ಪ ಅಧಮನು. ಬಕನಕಿಂತಲೂ, ದನುಜವರ=ದೈತ್ಯ ಶ್ರೀ ಸ್ಪನಾದ, ತಾರಕನು-ತಾರಕಾಸುರನು, ವಿಂತತಿಗುಣದಿ-೨೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ನೀಚನು, ತಾರಕಾಸುರಗೆ, ಲೋಕಕಂಟಕನೆನಿಪ, ತಂಬರ-ಶಂಬರಾಸುರನು, ಷಡ್ಗುಣದಿ=೬ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವಿನಗಿಂತಲೂ ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನು ಮೂರು ಗುಣಗಳಿಂದ ನೀಚನು. ಅವನ ಸಮನು ಮಣಿಮಂತನು. ಇವನೇ ಸಂಕರನು, ಅವನಿಗಿಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿ ಬಕಾಸುರನು. ಅವನಕಿಂತಲೂ ೨೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ತಾರಕಾಸುರನು ನೀಚನು; ಅವನಕಿಂತಲೂ ಲೋಕಕಂಟಕನಾದ ಶಂಬರಾಸುರನು ೬ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮನು. ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಗರುಡವುರಾಣದಲ್ಲಿ “ ತಸ್ಮಾತ್ಪುತ್ರಗುಣೈರ್ಹೀನೋ ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷೋ ಮಹಾಸುರಃ ಮಣಿಮೂರ್ತತ್ಸನೋ ಜ್ಞೇಯೋ ಕಿಂಚಿದೂನೋಬಕಃ ಸ್ತೃತಃ || ತಸ್ಮಾದ್ವಿಂಶದ್ಗುಣೈರ್ಹೀನೋ ತಾರಕಾಪ್ರೋ ಮಹಾಸುರಃ || ತಸ್ಮಾತ್ ಷಡ್ಗುಣತೋ ಹೀನೋ ಶಂಬರೋ ಲೋಕಕಂಟಕಃ ” ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

ಸರಿಯೆನಿಸುವನು ಸಾಲ್ವನಿಗೆ ಸಂ
 ಕರನಿಗಧಮನು ದಶಗುಣದಿ ತಂ
 ಬರಗೆ ಷಡ್ಗುಣನೀಚನೆನಿಪ ಹಿಡಿಂಬಕಾ ಜಾಣಾ |
 ಸುರನು ದ್ವಾಪರ ಕೀಚಕನು ನಾ
 ಲ್ವರು ಸಮರು ದ್ವಾಪರನೆ ತಕುನಿ
 ಕರೆಸಿದನು ಕೌರವಗೆ ಸೇನೇದರಮಾವ ಷಹುಬೆಂದು ||೧೫||

ಪದ್ಧಾರ್ಥ.—ಸಾಲ್ವನಿಗೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಶಂಭರನಲ್ಲದೆ ದ್ವಾಪರ ಯುಗದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಶಂಭರಾಸುರನು, ಸರಿಯೆನಿಸುವನು=ಸಮನೆನಿಸುವನು ಈ ಶಂಭರನು, ಸಂಕರಗೆ=ಸಂಕರನೆಂದು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಮಣಿ ಮಂತನಿಗೆ, ದಶಗುಣದಿ=10 ಗುಣದಿಂದ ಅಧಮನು; ಶಂಭರಗೆ=ಈ ಶಂಭರಾಸುರನಿಗೆ, ಹಿಡಿಂಭಿಕಾ=ಹಿಡಿಂಭಾಸುರನು, ಷಡ್ಗುಣದಿ = 6 ಗುಣಗಳಿಂದ ನೀಚನೆನಿಸ, ಹಿಡಿಂಭಾಸುರನು, ಭಾಣಾಸುರನು, ದ್ವಾಪರ, ಕೀಚಕನು, ಈ ನಾಲ್ವರೂ ಸಮರು. ದ್ವಾಪರನೇ ಶಕುನಿ, ಕೌರವಗೆ-ದುರೈಯೋಧನನಿಗೆ, ಸೋದರಮಾವನಹುನೆಂದು, ಕರೆಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶಂಭರಾಸುರನು ಸಾಲ್ವನಿಗೆ ಸಮನೆನಿಸುವನು. ಈ ಶಂಭರನು, ಸಂಕರನೆಂದು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ್ದ ಮಣಿಮಂತನಿಗೆ ೧೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮನು. ಈ ಶಂಭರನಿಗೆ ಹಿಡಿಂಭಾಸುರ, ಭಾಣಾಸುರ, ದ್ವಾಪರ, ಕೀಚಕ ಈ ನಾಲ್ವರೂ 6 ಗುಣಗಳಿಂದ ನೀಚರು. ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಈ ನಾಲ್ವರೂ ಸಮರು. ದ್ವಾಪರನೇ ಶಕುನಿ ಎಂದು ದುರೈಯೋಧನನ ಸೋದರಮಾವನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ಭಾಣಾಸುರನೇ ಕೀಚಕನು.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ.—ಪೂರ್ವಪದ್ಯದಲ್ಲಿ, ಮಣಿಮಂತನಗಿಂತಲೂ ಬಕಾಸುರನು ಕಿಂಚಿದೂನನೆಂತಲೂ, ಅವನಿಗಿಂತಲೂ ತಾರಕಾಸುರನು 20 ಗುಣ ನೀಚನೆಂತಲೂ, ಅವನಗಿಂತಲೂ ಶಂಭರಾಸುರನು 6 ಗುಣ ನೀಚನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ಪದ್ಯದಿಂದ ಮಣಿಮಂತನಗಿಂತಲೂ 26 ಗುಣಗಳಿಂದ ಶಂಭರಾಸುರನು ಅಧಮನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಕರನಿಗೆ 10 ಗುಣಗಳಿಂದ ಶಂಭರನು ಅಧಮನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಗರುಡವು ರಾಣದಲ್ಲೂ, “ ಶಂಭರಸ್ಯ ಸಮೋಜ್ಜೀಯೋ ಸಾಲೋ ದೈತೇಷುಚಾಧಮಃ || ಸಂಕರಾಶ್ಚ ದಶಗುಣೈಃ ಶಂಭರೋನ್ಯೂನ ಉಚ್ಯತೇ || ಶಂಭರಾಶ್ಚ ಗುಣೈಃ ಷಡ್ಭಿರ್ಕಿಡಿಂಭೋನ್ಯೂನ ಉಚ್ಯತೇ || ಬಾಣಸ್ತು ತತ್ಸಮೋಜ್ಜೀಯೋ ಸಕೀಚಕ ಇತಿಸ್ಮೃತಃ || ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಮೇಲಿನ ಅರ್ಥವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಈ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಒಂದುಕಡೆ 26 ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಡಿಮೆಯೆಂತಲೂ, ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ೧೦ ಗುಣ ಕಡಿಮೆಯೆಂತಲೂ ಶಂಭರನನಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ವೋತ್ತರನಿರೋಧಬರುವುದು

ಮಣಿಮಂತನೇ ಸಂಕರನೆಂದು ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಹೀಗಿರಲು ಈ ವಿರೋಧ ಪರಿಹಾರವು ಹೇಗೆಂದರೆ, ಶಂಭರಾಸುರರು ಇಬ್ಬರೆಂದು ಕಾಣುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ದಶರಥರಾಜನಿಗೂ ಶಂಭರನಿಗೂ ಯುದ್ಧವಾದಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಂಭರನ ಮಾಯದಿಂದ ದಶರಥನು ಮೂರ್ಛಿತನಾದಾಗ ಕೈಕೇಯಿಯು ದಶರಥನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದುದಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡು ವರಗಳನ್ನು ಕೈಕೇಯಿಗೆ ಕೊಟ್ಟುದಾದಾಗಿಯೂ, ಆಗ ಕೈಕೇಯಿಯು ಆ ವರವನ್ನು ಬೇಡದೆ ಮಂಥರೆಯ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ರಾಮನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಮನಿಗೆ ವನವಾಸವನ್ನೂ, ಭರತನಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನೂ ಬೇಡಿಕೊಂಡಳೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ದಶರಥರಾಜನಿಂದ ಮೃತಿಯಾದದ್ದು ಶಂಬರಾಸುರನೊಬ್ಬನು ಏರ್ಪಡುವನು. ಮತ್ತು ತಾರಕಾಸುಯ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ದೇವೇಂದ್ರನಿಂದ ಮೃತನಾದ ಶಂಬರನೊಬ್ಬನು ಏರ್ಪಡುವನು. ಈ ಅರ್ಥವು ನಿರ್ಣಯ ಗುಣಿಯ ಅಧ್ಯಾಯ " ಅಥಾತ್ಮನೇನಾ ಮವಮೃದ್ಯಮಾಸಾಂ ಪಿಂಕ್ಷ್ಮಾಸುರಃ ಶಂಭರಸಾಮಧೇಯಃ || ಎಂಬ ೧೮೫ನೇ ಶ್ಲೋಕ ಮೊದಲು " ಪಶ್ಚೇತ್ತೇವ ಪ್ರೀಜನಾನ ಶಂಭರಂ " ಎಂಬ ೧೮೬ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದವರೆವಿಗೂ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು. ಇವಲ್ಲದೆ ರತೀದೇವಿಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿ ಪ್ರಮ್ಯುಷ್ಣನಿಂದ ಸ್ಮೃತನಾದ ಶಂಬರನು ದ್ವಾಪರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇನಿರುವನು. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯ ಗುಣಿಯ ಅಧ್ಯಾಯ " ಪುಲೈವ ಮೃತ್ಯುವೇವದತ್ತ ಮೇವ ಕಂಠಸ್ಯಹ " ಎಂಬ ೧೮೫ನೆಯ ಶ್ಲೋಕ ಮೊದಲು " ಸಿಪತ್ನಾತಂ ಹರಿಸಿಸುತಃ " ಎಂಬ ೧೮೬ನೇ ಶ್ಲೋಕದವರೆಗೂ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು ಇದರಲ್ಲಿ ದಶರಥರಾಜನಿಂದ ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಮೃತನಾದ ಶಂಭರನೇ ಮತ್ತು ಹುಟ್ಟಿ ದೇವೇಂದ್ರನಿಂದ ಮೃತನಾಗಿರಬಹುದು. ಅಂತು ಇಂದ್ರನಿಂದ ಮೃತನಾದ ಶಂಭರಾಸುರನು ಬೇರೆ; ಪ್ರಮ್ಯುಷ್ಣನಿಂದ ಮೃತನಾದ ಶಂಭರಾಸುರನು ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಣಿಮಂತನಿಂದ ೨೬ ಗುಣಗಳಿಂದ ನೀಚನಾದ ಶಂಭರನು ಇಂದ್ರನಿಂದ ಮೃತನಾದ ಶಂಭರನೆಂತಲೂ, ಪ್ರಮ್ಯುಷ್ಣನಿಂದ ಮೃತನಾದ ಶಂಭರನು ಸಂಕರಾವತಾರನಾದ ಮಣಿಮಂತನಿಂದ ೧೦ಗುಣ ನೀಚನೆಂತಲೂ ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮಣಿಮಂತನೇ ಸಂಕರನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು ಮಣಿಮಂತನು ಸಂಕರನುಗೂ ಭೇದವನ್ನು ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ

ಆಧಾರವಿಲ್ಲ. ಒಬ್ಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಕರ್ತರು ಮಣಿಮಂತನಕಿಂತಲೂ ಶಂಭರನು 26 ಗುಣ ಕಮ್ಮಿಯೆಂತಲೂ ಸಂಕರನಿಂದ ಶಂಭರನು 10 ಗುಣದಿಂದ ನೀಚನೆಂತಲೂ ಬರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಯೋಚಿಸತಕ್ಕ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಕಾಲನೇಮಿಯೇ ಕಂಸನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ನಿರ್ಣಯ 11ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ “ ಯವುಗ್ರಸೇನಃ ಸುರಗಾಯಕಸ್ಯ ಜಾತೋಯದುಷ್ಟೇವ ತಥಾ ಭಿಧೇಯಃ | ತವೈವ ಸೇವಾರ್ಥಮಮುಷ್ಯ ಪುತ್ರೋ ಜಾತೋ ಸುರಃಕಾಲನೇಮಿಃ ಸಕುಶ ||199|| ಗಂಧರ್ವಜೇನದ್ಯಮಿಲೇನ ನಾಮ್ನಾ ಕಂಸೋಜಿತೋ ಏನವರಾಚ್ಛಚೀವತಿಃ ||201|| ” ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಉಗ್ರಸೇನನೆಂಬ ದೇವಗಂಧರ್ವನಾಗಿದ್ದವನೇ ಉಗ್ರಸೇನನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಯದುಕುಲದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಸೇವಾರ್ಥವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿರುವನೋ ಅವನಿಗೆ ವಗನಾಗಿ ಕಾಲನೇಮಿ ಎಂಬ ಧೈತ್ಯನು ಕಂಸನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವನು. ರುದ್ರದೇವರ ವರಬಲದಿಂದ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಕಂಸನು ಜಯಿಸಿರುವನು. ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿಯು ಜರಾಸಂಧನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ—“ ಸವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿತ್ವ ಜರಾಸುತೋಭೂತ್ ” ಎಂದು ನಿರ್ಣಯ 11ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ಮಧುಕೈಟಿಭರು ಹಂಸಡಿಭಕರು ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ “ ಹತಾಪ್ತರಾಯಃ ಮಧುಕೈಟಿಭಾಶ್ಚಾತ್ಸಯೈವ ಹಂಸೋಡಿಭಿಕ್ಶ ಜಾತೌ || ನೀನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಮಧುಕೈಟಿಭರನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡಿದ್ದೆಯೋ ಅವರೇ ಈಗ ಹಂಸಡಿಭಿಕರೆಂದು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರುವರು. ಬಾಣಾಸುರನೇ ಕೀಚಕನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ನಿರ್ಣಯ 11ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ “ ಯೋ ಬಾಣಸಾವಿತ್ಯ ಮಹಾಸುರೋ ಭೂತ್ ಸ್ಥಿತಃ ಸನಾವ್ನಾ ಪ್ರಥಿತೋಪಿ ದುಃಖಃ | ಸಕೀಚಕೋ ನಾಮ ಭಭೂವರು ದ್ರವರಾದ್ಯಃ ಸತಮಃ ಪ್ರಸೇತ್ಯಃ ||215|| ಭಲಜಕ್ರವರ್ತಿಯ ಮಗನಾದ ಭಾಣಾಸುರನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಭಾಣನೆಂಬ ಮದುವೆ ತ್ಯನಿದ್ದನೋ ಅವನೇ ಈಗ ಕೀಚಕನೆಂದು ಹುಟ್ಟಿ ರುದ್ರದೇವರ ವರದಿಂದ ಅವಧ್ಯನಾಗಿರುವನು. ಅವನನ್ನು ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ನೊಮ್ಮಗನಾದ ಭಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟನಾಗಿದ್ದು ನಮಗೂ ನಿನಗೂ ಸಹ ವಿರೋಧವನ್ನಾಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದನೋ ಆ ಭಲಿ ಮಹಾದೈತ್ಯನು ಸಾಲ್ವನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಸಾಲ್ವಪತಿಯ ಮಗನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿರುವನು. ಅವಶ್ಯಯೋಭಲಿಮಂಜ

ಶ್ವಕಾರ ಪ್ರತೀಪಮಸ್ತುಸು ತಥಾತ್ವಯಿಶ || ಸಚಾಸುರೋ ಬಲಿನಾಮೈವ
 ಭೂಮೌಸಾಲ್ವೋ ನಾನ್ನಾ ಬ್ರಹ್ಮದತ್ತಸ್ಯಜಾತಃ ||213|| ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ
 ದಿಂದ ಮೇಲಿನ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಶಕುನಿಯು ದ್ವಾಪರನೆಂಬ
 ವಿಷಯದಲ್ಲಿ “ ಶಕುನಿನಾಮಯಸ್ತ್ವಾಸೀದ್ವಾಜಲೋಕೇ ಮಹಾರಥಃ ||
 ದ್ವಾಪರಂ ವಿದ್ವಿತಂರಾರ್ಜ ಎಂಬ ಭಾರತ ಆದಿಪರ್ವ ವಾಕ್ಯವು ಆಧಾರವು.

ನಮುಚಿ ಇಲ್ವಲ ಪಾಕನಾಮಕ
 ಸಮರು ಭಾಣಾದ್ಯರಿಗೆ ದಶಗುಣ
 ನಮುಚಿ ನೀಚನು ಮೂರುಗುಣದಿಂದಧಮನಾಪಿ |
 ಕುಮತಿಧೇನುಕನೂರು ಗುಣದಿಂದ
 ದಧನುರಿಪು ವಾತಾಪಿಗಧಮನು
 ವಮನಧೇನುಕನಿಂದಲರ್ಥಗುಣಾಧಮನುಕೇಶೀ ||೧೬||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.--ನಮುಚಿ, ಇಲ್ವಲ, ಪಾಕನಾಮಕ=ಪಾಕನೆಂಬ ಹೆಸ
 ರುಳ್ಳವನು ಇವರು ಮೂವರೂ ಸಮರು. ಬಾಣಾದ್ಯರಿಗೆ=ಬಾಣಾಸುರ ಮೊ
 ದಲಾದವರಿಗೆ, ನಮುಚಿ=ನಮುಚಿ ಮೊದಲಾದವರು, ದಶಗುಣ=10ಗುಣ
 ಗಳಿಂದ, ನೀಚನು-ನೀಚರು, ನಮುಚಿಕಿಂತಲೂ, ವಾತಾಪಿ = ವಾತಾಪಿ
 ಎಂಬ ದೈತ್ಯನು, ಮೂರು ಗುಣದಿಂದಧಮನು, ಅಪುರರಿಪು-ದೇವ ಶತ್ರು
 ವಾದ ವಾತಾಪಿಗೆ, ಕುಮತಿ=ಕುಚ್ಚಿತವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ, ಧೇನುಕ=ಧೇ
 ನುಕಾಸುಕನು, ನೂರು ಗುಣದಿಂದ ಅಧಮನು. ವಮನ=ಪರಮ ನೀಚನಾ
 ದ ಧೇನುಕನಿಂದಲಿ, ಕೇಶೀ=ಕೇಶೀ ಎಂಬ ದೈತ್ಯನು ಅರ್ಥ ಗುಣಾಧಮನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.--ನಮುಚಿ, ಇಲ್ವಲ, ಪಾಕ ಎಂಬ ಇವರು ಮೂವರು
 ಸಮರು. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಭಾಣಾಸುರ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ 10ಗುಣಗಳಿಂದ
 ನಮುಚಿ ಮೊದಲಾದವರು ನೀಚರೆನಿಸ ವರು. ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ವಾತಾಪಿಯು
 ೩ ಗುಣಾಧಮನು. ಅವನಿಗಿಂತಲೂ ಧೇನುಕಾಸುಕನು 100 ಗುಣಗಳಿಂದ
 ಅಧಮನು. ವಮನನೆಂದರೆ ಪರಮ ನೀಚನೆಂದರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕು. ವಮನ
 ಮಾಡಿದ (ವಾಂತಿ ಮಾಡಿದ) ಸದಾರ್ಥವು ಹೇಗೆ ನೀಚನೋ ಹಾಗೆ ಧೇನುಕ
 ನೂ ಪರಮನೀಚನೆನ್ನುವವಕ್ಕಾಗಿ ವಮನಧೇನುಕನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ಇಲ್ಲಿ ವಮನನೆಂದರೆ ಒಬ್ಬ ದೈತ್ಯನೆಂದು ಒಬ್ಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕರ್ತರು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿರುವರು. ಅದಕ್ಕೆ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಾಗಲೀ, ಗರುಡಪುರಾಣದಲ್ಲಾಗಲೀ ಎಲ್ಲೂ ಆಧಾರವಿಲ್ಲ. ಗರುಡಪುರಾಣ “ವಾಕ್ಯ ತಸ್ಮಾದ್ಧಶಗುಣೈರ್ಹೀನೋ ನಮುಚಿದೈತ್ಯ ಸತ್ತಮಃ || ನಮುಚೇಸ್ತು ಸ ವೌಜ್ಞಿಯೌ ಪಾಕ ಇಲ್ವಲ ಇತ್ಯುಭೌ || ತಸ್ಮಾಚ್ಚ ತ್ರಿ ಗುಣೈರ್ಹೀನೋ ವೌ ತಾಪೀ ದಾನವಾಧಮಃ || ಧೇನುಕೋನಾಮು ದೈತ್ಯಶ್ಚ ತಸ್ಮಾಚ್ಚ ತಗುಣಾಧಮಃ || ತಸ್ಮಾದರ್ಧ ಗುಣೈರ್ಹೀನೋ ಕೇಶೀ ದೈತ್ಯಸ್ತು ವಿಶ್ವತಃ || ” ಈ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಾತಾಪಿಗಿಂತಲೂ ೧೦೦ ಗುಣಾಧಮು ಧೇನುಕನೆಂತಲೂ, ಅವನಿಗಿಂತಲೂ ಅರ್ಧಗುಣಾಧಮು ಕೇಶೀ ಎಂತಲೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದ ದೈತ್ಯತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆಂದು ದಾಸಾರ್ಯರು ಸಂಧಿಸೂಚನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿಮದು ಗರುಡಪುರಾಣ ಬ್ರಹ್ಮಕಾಂಡದಲ್ಲೇ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಈವರೆಗೂ ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಗರುಡಪುರಾಣ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸರಿಹೋಗುವುದರಿಂದಲೂ, ಈ ಒಂದು ವಾಕ್ಯನಾತ್ರ ಗರುಡ ಪುರಾಣ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಮಾಡುವುದು ದಾಗಾಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ವಮನಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪರಮನೀಚನೆಂದು ಅರ್ಥವು ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಮತ್ತೆ ಕೇಶೀನಾಮಕ ತೃಣಾ

ವರ್ತಸಮ ಲವಣಾಸುರನು ಒಂ

ಧತ್ತು ನೀಚಾರಿಷ್ಟನಾಮಕ ಪಂಚಗುಣದಿಂದ ||

ದೈತ್ಯನುತ್ತಮ ಹಂಸಡಿಭಿಕ ಪ್ರ

ಮತ್ತವೇನನು ಪೌಂಡ್ರಕನು ಒಂ

ಭತ್ತು ಗುಣದಿಂದಧಮು ಮೂವರು ಲವಣನಾಮಕಗೆ ||೧೭||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಮತ್ತೆ, ಕೇಶೀನಾಮಕ = ಕೇಶೀ ಎಂಬ ದೈತ್ಯನೂ, ತೃಣಾವರ್ತ = ತೃಣಾವರ್ತನೆಂಬ ದೈತ್ಯನೂ ಸಮರು, ಇವರಿಗಿಂತಲೂ ಲವಣಾಸುರನು, ಒಂಧತ್ತುನೀಚ-೧೦ ಗುಣ ನೀಚನು, ಅವನಿಗಿಂತಲೂ ಪಂಚಗುಣದಿಂದ=೫ ಗುಣಗಳಿಂದ, ಅರಿಷ್ಟನಾಮಕ=ಅರಿಷ್ಟನೆಂಬ ದೈತ್ಯನು

ನೀಚನು, ದೈತ್ಯಸತ್ತಮ=ದೈತ್ಯಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಹಂಸ, ಡಿಭಿಕ, ಪ್ರಸುತ್ತ=ಮದೋನ್ಮತ್ತನಾದ, ವೇನನು-ವೇನಾತ್ಮಕನಾದ, ಪೌಂಡ್ರಕನು=ಪೌಂಡ್ರಕವಾಸುದೇವನು, ಇವರು ಮೂವರು ಲವಣನಾಮಕಗೆ-ಲವಣಾಸುರನಿಗೆ, ಒಂಭತ್ತುಗುಣದಿಂದಧಮ=೯ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರೆನಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಕೇಶೀ, ತೃಣಾವರ್ತ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಸಮರು. ಇವರಿಗಿಂತಲೂ ಲವಣಾಸುರನು ೧೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ನೀಚನು. ಅವನಿಗಿಂತಲೂ ೫ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅರಿಷಾಸುರನು ನೀಚನು. ಇವನಿಗಿಂತಲೂ ಹಂಸ, ಡಿಭಿಕ, ವೇನಾವತಾರನಾದ ಪೌಂಡ್ರಕ, ವಾಸುದೇವ ಇವರು ಮೂವರು ೯ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರು. ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಸಮರು. “ ಪಾಪೋವೇನಃ ಪೌಂಡ್ರೋ ವಾಸುದೇವಃ ” ಎಂಬ ನಿರ್ಣಯ ವಾಕ್ಯವು ವೇನಾಸುರನೇ ಪೌಂಡ್ರಕನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದು. ಕಲಿ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಮತ್ತು ಕೆಲವು ದೈತ್ಯರು ಇರುವರೆಂದು ೯ನೆಯ ಪದ್ಯದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಹಂಸ, ಡಿಭಿಕರು ಮಧುಕೈಟಭಾತ್ಮಕರಾದ ಹಂಸಡಿಭಿಕರಲ್ಲದೇ ಜೀರಿಯಾಗಿ ಆ ಹೆಸರುಳ್ಳವರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮಧುಕೈಟಭರನ್ನು ಮೇಲಿನ ೧೩ ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಲನೇಮಿಗೆ ೫ ಗುಣದಿಂದಧಮರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅವರೇ ಹಂಸಡಿಭಿಕರೆಂದು ಅದೇ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಧುಕೈಟಭರಿಗೂ, ಹಂಸಡಿಭಿಕರಿಗೂ ಭೇದ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರಿಷಾಸುರನಿಗಿಂತಲೂ ಹಂಸ ಡಿಭಿಕರು ನೀಚರೆಂದು ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇವರು ಜೀರಿ ಅವರು ಜೀರಿ ಎಂದೇ ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕಾಯಿತು. “ ಕೇಶೀ ದೈತ್ಯ ಸಮೋ ಜ್ಞೇಯೋ ತೃಣಾವರ್ತೋ ಮಹಾಸುರಃ || ತಸ್ಮಾದ್ಧ ಶಗುಣೈರ್ಹೀನೋ ಲವಣೋ ದೈತ್ಯ ಸತ್ತಮಃ || ತಸ್ಮಾತ್ಪಂಚ ಗುಣೈರ್ಹೀನೋ ಅರಿಷ್ಟೋನಾಮ ಮಹಾಸುರಃ || ತಸ್ಮಾನ್ನನಗುಣೈರ್ಹೀನೋ ಹಂಸೋನಾಮ ಮಹಾಸುರಃ || ಡಿಭಿಕಸ್ತು ಸಮೋಜ್ಞೇಯೋ ತತ್ಸಮಃ ಪೌಂಡ್ರಕ ಸ್ತೃತಃ || ” ಎಂಬ ಗರುಡವುರಾಣದ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವೇ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿರುವುದು.

ಸೂಚನೆ.— ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಪಾಠವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಕಂಡುಬರುವುದು. “ ಲವಣಾಸುರನ ಒಂಭತ್ತು ” ಎಂತಲೂ, “ ಪೌಂಡ್ರ

ಕನು ಒಂಭತ್ತು" ಎಂತಲೂ ಇರುವುದು. ಒಂಭತ್ತು ಎಂತಲೂ, ಒಂಭತ್ತು ಎಂತಲೂ ಕಮಲಾಪತಿದಾಸರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪುಸ್ತಕ ಪಾಠವಿರುವುದು. ಈ ಪಾಠವು ಗರುಡಪುರಾಣ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಸರಿಹೋಗುವುದರಿಂದ ಈ ಪಾಠವೇ ಸಾಧುವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆ ಗರುಡಪುರಾಣ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿದೆ. ಆ ಆಧಾರದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು.

ಈಶನೇ ನಾನೆಂ ಖಳ ದು

ಶ್ಯಾಸನಾ ವೃಷಸೇನ ದೈತ್ಯಾ

ಗ್ರೇಸರ ಜರಾಸಂಧ ಸಮಸಾಪಿಗಳೊಳತ್ಯಧಿಕ ||

ಕಂಸರೂಪ ವಿಕರ್ಣಸರಿ ರು

ಗ್ನೀಶತಾಧಮ ರುಗ್ಮಿಗಿಂದ ಮು

ಹಾಸುರನು ಶತಧನ್ವಿ ಕಿರ್ಮೀರನು ಶತಾಧಮರು ||೧೦೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಈಶನೇನಾನೆಂಬ= ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನಾನೆಂದು ಹೇಳುವ, ಖಳ=ಪಾಪಿಯಾದ, ದುಶ್ಶಾಸನ, ವೃಷಸೇನ, ದೈತ್ಯಾಗ್ರೇಸರ=ದೈತ್ಯರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರೇಸರನಾದ ಜರಾಸಂಧ ಇವರು ಮೂವರೂ ಸಮರು. ಪಾಪಿಗಳೊಳು ಅತ್ಯಧಿಕ=ಪಾಪಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾ ಪಾಪಿಗಳೆನಿಸುವರು, ಕಂಸ, ಕೂಪಕರ್ಣ ಕಂಸನೂ, ಕೂಪಕರ್ಣನೆಂಬ ದೈತ್ಯನೂ, ಸರಿ=ಸಮರು, ಇವರಿಗಿಂತ ರುಗ್ನೀಶತಾಧಮನು=೧೦೦ಗುಣಾಧಮನು, ರುಗ್ಮಿಗಿಂದ, ಮಹಾಸುರನು=ಮಹಾದೈತ್ಯನಾದ ಶತಧನ್ವಿ, ಕಿರ್ಮೀರನು ಶತಾಧಮರು=೧೦೦ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಪಾಪಿಯಾದ ದುಃಶಾಸನ, ವೃಷಸೇನ, ಜರಾಸಂಧ ಇವರು ಮೂವರೂ ಸಮರು. ಕಂಸನೂ, ಕೂಪಕರ್ಣನೂ ಸಮರು. ಇವರಿಗಿಂತಲೂ ರುಗ್ಮಿಯು ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮನು, ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ಶತಧನ್ವಿ, ಕಿರ್ಮೀರನು ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರು.

ಮದಿರಪಾನೀ ದೈತ್ಯಗಣ ದೊ

ಳಧಮರೆನಿಪರು ಕಾಲಿಕೇಯರು

ಅಧಿಕರಿಗೆ ಸಮರಹರು ದೇವಾನೇಶಬಲದಿಂದ ||

ವದನಸಾಣೀಪಾದ ಶ್ರೋತ್ರಿಯ

ಗುದ ಉಪಸ್ಥ ಘ್ರಾಣತ್ಯಗ್ರಸನ

ಕಧಿಪ ದೈತ್ಯರು ನೀಚರೆನಿಪರು ಕಾಲಿಕೇಯರಿಗೆ ||೧೦೬||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಮದಿರಪಾನೀದೈತ್ಯಗಣದೊಳು-ಮದ್ಯಪಾನಮಾಡುವ ದೈತ್ಯಗಣದೊಳಗೆ, ಕಾಲಿಕೇಯರು, ಅಧಮರೆನಿಸರು, ದೇವಾವೇಶಬಲ ದಿಂದ ಅಧಿಕರಿಗೆ ಸಮರಹರು-ಇವರಲ್ಲಿ ದೇವತಾವೇಶವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದಾಗ ತಮಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮಕಕ್ಷಾದವರಿಗೆ ಸಮರೆನಿಸುವರು. ವದನ=ವಾಕ್ಯ ಕೃಭಿಮಾನೀ, ಪಾಣೀ=ಕೈಗಳು, ಪಾದ, ಶ್ರೋತ್ರಿಯ=ಕಿವಿಗಳು, ಗುದ, ಉಪಸ್ಥ=ಶಿಷ್ಣು, ಘ್ರಾಣ=ಮೂಗು, ತ್ವಕ್=ಚರ್ಮ, ರಸನ-ನಾಲಿಗೆ ಇವು ಗಳಿಗೆ, ಅಧಿಸ-ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೈತ್ಯರು ಕಾಲಿಕೇಯರಿಗೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ರೂ ೧೦೦—೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದಧಮರೆನಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ವದನಪಾಣಿ ಎಂಬೀ ಪದ್ಯದಿಂದ ದಾಸಾರ್ಯರು ಹೇಳಿ ರುವ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕ್ರಮದಿಂದ ಮುಖ, ಹಸ್ತ, ಪಾದ ಹೀಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಗರುಡಪುರಾಣ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ತಾರತಮ್ಯ ಚಿಂತಾಮಣಿ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೂ ವಿದೋಧಬರುವುದು ದಾಸಾರ್ಯರ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತೀಕಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವದನಪಾಣೀ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಿ ಮುಖ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ ದೈತ್ಯರು ಕಾಲ ಕೇಯರಿಗೆ ನೀಚರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗರುಡಪುರಾಣ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಈ ಪದಗಳನ್ನು ಅನ್ವಯಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅದೆಂತೆನೆ— ಗರುಡಪುರಾಣ ವಾಕ್ಯ “ ತಸ್ಮಾಚ್ಚತ ಗುಣೈರ್ಹೀನೋ ಚಿತ್ತಮಾನ್ಯಸುರೋ ಮರ್ಹಾ || ಶರೀರಸ್ಯಾಭಿ ಮಾನೀತು ತಸ್ಮಾಚ್ಚತ ಗುಣಾಧಮಃ || ತಸ್ಮಾಚ್ಚತ ಗುಣೈರ್ಹೀನೋ ಹಸ್ತಮಾನ್ಯ ಸುರೋ ಮರ್ಹಾ || ತಸ್ಮಾಚ್ಚತ ಗುಣೈರ್ಹೀ ನೋ ಪಾದಮನ್ಯ ಸುರೋಮರ್ಹಾ || ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನೀತು ತ ಸ್ಮಾಚ್ಚತ ಗುಣಾಧಮಃ || ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯ ಮಾನೀತು ತಸ್ಮಾಚ್ಚತ ಗುಣಾ ಧಮಃ || ತಸ್ಮಾಚ್ಚತ ಗುಣೈರ್ನೂನೋ ಸ್ಪರ್ಶಮಾನ್ಯ ಸುರೋಮರ್ಹಾ || ತಸ್ಮಾಚ್ಚತ ಗುಣೈರ್ನೂನೋ ಘ್ರಾಣಮಾನ್ಯ ಸುರೋಮರ್ಹಾ || ತಸ್ಮಾಚ್ಚತ ಗುಣೈರ್ನೂನೋ ಘ್ರಾಣಮಾನ್ಯ ಸುರೋಮರ್ಹಾ || ತಸ್ಮಾಚ್ಚತಗುಣೈರ್ನೂನ್ಯ ನೋ ವಾಚ್ಛಾನೀಹ್ಯ ಸುರೋಮರ್ಹಾ || ತಸ್ಮಾಚ್ಚತ ಗುಣೈರ್ಹೀನೋ ಶಿಶ್ನು ಮಾನ್ಯ ಸುರೋ ಮರ್ಹಾ ” ಕಾಲಿಕೇಯರಿಗಿಂತಲೂ ಚಿತ್ತಮಾನಿಯಾದ ದೈತ್ಯನು ೧೦೦ಗುಣಾಧಮನು. ಅವನಿಗಿಂತಲೂ ಹಸ್ತಮಾನಿಯು ಅಧಮನು

ಅನನಕಿಂತಲೂ ಪಾದಮಾನಿಯು ೧೦೦ ಗುಣಾಧಮನು. ಅವನಕಿಂತಲೂ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಯು ೧೦೦ ಗುಣಾಧಮನು- ಅವನಕಿಂತಲೂ ಚಕ್ಷುರಭಿಮಾನಿಯು ೧೦೦ ಗುಣಾಧಮನು. ಅವನಕಿಂತಲೂ ಸ್ಪರ್ಶಮಾನಿಯೂ, ಅವನಕಿಂತಲೂ ಘ್ರಾಣಮಾನಿಯೂ ಅವನಕಿಂತಲೂ ವಾಕ್ಯಾಭಿಮಾನಿಯೂ, ಅವನಕಿಂತಲೂ ಶಿಶ್ನಾಭಿಮಾನಿಯೂ ೧೦೦-೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪದ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪದಗಳನ್ನು ಇದರಂತೆ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಕೆಲವು ದೈತ್ಯರ ತಾತನ್ಯವನ್ನು ಕೆಲವು ಕಡೆ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಹೇಳಿರುವುದುಂಟು. ಅದರ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ, “ಅಧಮಾನಾಂತುದೈತ್ಯಾನಾ ಮುತ್ತಮೆಸ್ಸಾನ್ಯಮುಚ್ಯತೆ || ತತ್ರಾವೇಶಾಚ್ಚವಿಜ್ಞೇಯಂ ದೇವಾನಾಂ ನಾತ್ರಸಂಶಯಃ || ” ಅಧಮರಾದ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಕೆಲವು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಗಣದಲ್ಲಿ ಶೇರಿಸುವುದುಂಟು. ಅಲ್ಲಿ ದೇವಾನೇಶಬಲದಿಂದ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿರುವರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂಬ ಗರುಡಪುರಾಣವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಕಮ್ಮಿಯಾದ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು

ಜ್ಞಾನಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿ ಕಲ್ಯಾಣದೈವಿಳ ದಿತಿಜರು
 ಹೀನಕರ್ಮನ ಮಾಡಿಮಾಡಿಸುತಿಹರು ಸರ್ವರೊಳು ||
 ವಾಣಿಭಾರತಿ ಕಮಲಭವ ಪವ
 ಮಾನರಿವರಚ್ಚಿನ್ನ ಭಕ್ತರು
 ಪ್ರಾಣ ಅಸುರಾನೇಶರಹಿತರು ಅಖಣಾಶ್ಚಸಮ ||೨೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಜ್ಞಾನಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ-ಕಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ವಾಕ್ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ, ಅಭಿಮಾನಿ-ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ, ಕಲ್ಯಾಣಿ-ಕಲಿ ಮೊದಲಾದ, ಅಖಿಳದೈತ್ಯರು, ಹೀನಕರ್ಮನಮಾಡಿಮಾಡಿಸುತ=ಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಜೀವರಿಂದಲೂ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾ ಸರ್ವರೊಳು ಇರುತಿಹರು. ವಾಣಿ-ಸಂಸ್ಕಾರದೇವಿಯರು, ಭಾರತಿ-ಭಾರತೀದೇವಿಯರು, ಕಮಲಭವ-ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಪವನಾನರು-ವಾಯುದೇವರು ಇವರು ನಾಲ್ವರೂ, ಅಚ್ಚಿನ್ನಭಕ್ತರು=ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು

ಹೋಗದ ಯಾವನಿಗಲೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾದ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರು. ಪ್ರಾಣ= ಪ್ರಾಣದೇವರು ಮೊದಲಾದ ನಾಲ್ವರೂ ಅಸುರಾವೇಶರಹಿತರು=ಅಸುರಾವೇಶವಿಲ್ಲದವರು. ಅಖಣಾಶ್ರುಸಮ=ಭಂಗಾರದ ಗುಣವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಒರೆಗಲ್ಲು ಇದ್ದಂತೆ ಭಗವಂತನ ಗುಣವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿ ಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಾಯುದೇವರು ಒರೆಗಲ್ಲಿನಂತಿರುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೈತ್ಯರು ಎಲ್ಲರಲ್ಲೂ ಇದ್ದು ಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುವರು. ತತ್ಪ್ರಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು ದೇಹದೊಳಗಿರಲು ಇವರು ಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುವದು ಹೇಗೆಂದರೆ, ಋದ್ರದೇವರು ಮೊದಲಾದ ತತ್ವೇಶರಲ್ಲರೂ ಕಲ್ಯಾಣಿಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರಿತರಾಗಿ ಅವರೂ ಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳನ್ನನುಮೋದಿಸುವರು. ಗರುಡವುರಾಣ ವಾಕ್ಯ, “ ಕಲ್ಯಾಣೈಃ ಪ್ರೇರಿತಾಃ ಸರ್ವೇಋದ್ರಾದ್ರ್ಯಾಸ್ಯಧಿಕಾರಿಣಃ || ಕದಾಚಿತ್ಸುವಿರುದ್ಧಂಚ ಕುರ್ವಂತಿವ ಸತ್ತಮ || ” ಕಲ್ಯಾಣಿಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರಿತರಾಗಿ ಋದ್ರಾದಿಗಳು ಕೆಲವು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದುಂಟು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಸರಸ್ವತೀ, ಭಾರತೀ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ವಾಯುದೇವರು ಇವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅಸುರಾವೇಶವಿಲ್ಲ. “ ಪ್ರಾಣಸ್ಯನಾಸುರಾವೇಶೋ ಅಖಣಾಶ್ರುಸಮೋಹಿಸಃ ” ಪ್ರಾಣದೇವರಿಗೆ ಅಸುರಾವೇಶವಿಲ್ಲ. ಅವರು ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒರೆಗಲ್ಲಿನಂತೆ ಇರುವರು. ಎಂಬ ಭಾಗವತ ಏಕಾದಶಸ್ಕಂಧ ತಾತ್ಪರ್ಯ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮೇಲಿನ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವದು.

ಹುತವಹಾಕ್ಷಾದ್ಯಮರರೆಲ್ಲರು
ಯುತರು ಕಲ್ಯಾಣೇಶ ವಿಧಿ ಮಾ
ರುತಿ ಸರಸ್ವತಿ ಭಾರತೇರವತಾರದೊಳಗಿಲ್ಲ |
ಕೃತಪುಟಾಂಜಲಿಯಿಂದ ತನ್ನಯ
ಪಿತನ ಸನ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ನಿಂದಾ
ನತಿಸಿ ಬಿನ್ನೈಸಿದನು ಎನ್ನೊಳು ಕೃಪೆಯಮಾಡೆಂದು ||೨೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಹುತವಹಾಕ್ಷಾದಿ=ಅಗ್ನಿನೇತ್ರರಾದ ಋದ್ರದೇವರು ಮೊದಲಾದ, ಅಮರರೆಲ್ಲರು=ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರು, ಕಲ್ಯಾಣೇಶಯುತರು=ಕಲಿಯು

ಆನೇಶ ಉಳ್ಳವರು. ವಿಧಿ-ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಮಾರುತಿ - ವಾಯುದೇವರ ಅವತಾರರಾದ ಹನುಮದ್ಭೀಮ ಮಧ್ವಾದಿಗಳು, ಸರಸ್ವತಿ, ಭಾರತೀರವ ತಾರರೊಳಗೆ=ಭಾರತಿಯರೆ ಅವತಾರರಾದ ದ್ರೌಪದಿ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲೂ, ಇಲ್ಲ-ಕಲಿ ಪ್ರವೇಶವು ಇಲ್ಲ. ಕೃತಪುಟಾಂಜಲಿಯಿಂದ - ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಬದ್ಧಾಂಜಲಿ ಪುಟರಾಗಿ (ಕೈಮುಗಿದು) ತನ್ನಯ, ಪಿತನ ಸಸ್ತುಖದಲ್ಲಿ ನಿಂದು, ಅನತಿಸಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿ, ಎನ್ನೊಳು ಕೃಪೆಯ ಮಾಡೆಂದು ಬಿನ್ನೈಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ — ಋದ್ರಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲೂ ಕಲಿಯ ಆನೇಶ ವಿರುವುದು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಸರಸ್ವತೀ, ಭಾರತಿ ಇವರಿಗೆ ಮೂಲರೂಪ ದಲ್ಲೂ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ ಕಲಿ ಪ್ರವೇಶವಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುವ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ದೈತ್ಯರ ತಾರತಮ್ಯ ನೋಡಲಾದವುಗಳನ್ನು ಬಿನ್ನೈಸಿ ಕಡೆಗೆ ಕೈಮುಗಿದು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಅಚ್ಚಿನ್ನಭಕ್ತನಾದ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಕೃಪೆಯಮಾಡೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡರು. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಗರುಡಪುರಾಣದ “ ತ್ವಯಿಹ್ಯಚ್ಚಿನ್ನ ಭಕ್ತಾಯ ದಯಾಂಕುರುಮಹಾ ಪ್ರಭೋ || ಇತಿ ಸ್ತುತ್ವಾಹರಿಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಪ್ರಾಂಜಲಿಃ ಸ್ಥಿತ ಅಗ್ರತಃ ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ.-ಋದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಲ್ಪಾನೇಶ ಉಂಟೆಂತಲೂ ವಾಯು ಮೊದಲಾದ ನಾಲ್ವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಆಧಾರವು ಸ್ವಲ್ಪ ಬರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತೆ. ಅದೆಂತೆನೆ.-ನಿರ್ಣಯ ೧೮ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ಶುದ್ಧೇ ಭಾಗವತೇ ಧರ್ಮೇ ನಿರತೋ ಯದ್ವ್ಯುಕ್ತೋದರಃ ” ಎಂಬ ೫ನೆಯ ಶ್ಲೋಕ ಮೊದಲು, ತಸ್ಮಾದೇಕೋ ವಾಯುರೇವ ಧರ್ಮೇ ಭಾಗವತೇ ಸ್ಥಿತಃ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಸರಸ್ವತೀ ಚೇತಿ ಪರಶುಕ್ಲತ್ರಯಂಸ್ತುತಂ ” ಎಂಬ ೨೮ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ವರೆವಿಗೂ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಗ್ರಂಥ ವಿಸ್ತಾರಭಯದಿಂದ ಆ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಬರೆಯದೆ ಅದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತೇವೆ. “ ಶುದ್ಧವಾದ ಭಾಗವತಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾದವರು ಭೀಮಸೇನದೇವರೊಬ್ಬರೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅವರು ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ- ಯಾವ ವಿಧದಿಂದಲಾದರೂ

ದೇವತೆಗಳನ್ನಾಗಲಿ; ಮನುಷ್ಯರನ್ನಾಗಲಿ ಯಾವುದನ್ನೂ ಯಾಚಿಸಲಿಲ್ಲ. ಫಲಃಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನಾದರೂ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಆರಾಧಿಸಲಿಲ್ಲ. ಏಕಚಕ್ರಾನಗರದಲ್ಲಿಯೂ ಬಿಕ್ಷೆಬೇಡಿದ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಹುಂಕಾರ ಮಾಡಿ ವೈಕೃತರಿಂದ ರಾಜರು ಕಷ್ಟವನ್ನು ಒಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅನ್ಯದೇವತೆಗಳನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹೊರತು ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಪೂಜಿಸಲಿಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ, ಎಂದಿಗೂ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ನಿರಾಯುಧರ ಮೇಲೆ ಆಯುಧಪಾಣಿಯಾಗಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿರುಗಲಿಲ್ಲ. ಕಪಟಿಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಅವೈಷ್ಣವನಾದ ದುರ್ಮೋಧನನಿಗೆ ಅವನು ಮೃತನಾದಮೇಲೆ ಅವನ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಬೇಡಲು ಒಂದು ಕಾಸೂ ಕೊಡಗೊಡಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅಂತ್ಯ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವ ಅನುಮತಿಯೂ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ತಾವೂ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ದುರ್ಮೋಧನಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯವನ್ನೂ ಕೊಡ ಎಂದಿಗೂ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಅವೈಷ್ಣವರ ಕೂಡ ಸಖ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಯಾವನಾದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಎದುರಿಗೆ ಇಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಾದರೂ ತನ್ನ ಎದುರಿಗೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ದೂಷಿಸಿದರೆ ಅವನ ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವೆಂದಿಗೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ವಿಧ್ಯೆಯಿಂದ ತಾನು ಬದುಕುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೆ ನಕುಷರಾಜನು ಸರ್ಪನಾಗಿದ್ದು ಭೀಮಸೇನದೇವರನ್ನು ನುಂಗುತ್ತಾ ಬಂದಾಗಲೂ, ಯಮುಧರ್ಮನು ಯಕ್ಷರೂಪದಿಂದ ಬಂದಾಗಲೂ, ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಲಿಪಿ ಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಅಸ್ತ್ರಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತಾ ಪ್ರಾರ್ಥನರೂಪವಾದ ಅಸ್ತ್ರಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಕೃಷ್ಣನ ಅಪ್ಪಣಿಯಮೇರಿಗೆ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮಾಚಾರ್ಯರು ಹಾಕಿದ ಅಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹಾಕಿ ಅವರಸ್ತ್ರವನ್ನು ಶಾಂತಿ ಮಾಡಿದರು. ಅಲಂಬಸನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು ಅದೃಶ್ಯನಾಗಿ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದಾಗ ಕೃಷ್ಣನ ಅಪ್ಪಣಿಯಂತೆ ಅಸ್ತ್ರಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಪರಾಜಿತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿದರು. ಕೃಷ್ಣನು ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದ ಭೀಮಸೇನದೇವರಿಂದ ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಅಸ್ತ್ರಯುದ್ಧವನ್ನೇತಕ್ಕೆ ಮಾಡಿಸಿದನೆಂದರೆ, ಅಶ್ವತ್ಥಾಮಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಸಮವಾಗಿ

ಅಸ್ತ್ರಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮತ್ತಾರೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ ಇತ್ತು. ಭೀಮಸೇನದೇವರು ಅಸ್ತ್ರಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥರಲ್ಲವೆಂದು ಅಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಸರ್ವಜ್ಞರೆಂದು ಜನರಿಗೆ ತೋರ್ಪಡಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನು ಮತ್ತು ಅಲಂಬುಸ ಇವರ ಸಂಗಡ ಅಸ್ತ್ರಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನಿತ್ತನು ಆಗಲೂ ಅಸ್ತ್ರಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಯುದ್ಧವಾಡಿದರೇ ಆಗಲೀ ಅಸ್ತ್ರಾಭಿಮಾನಗಳನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಬಂದಾಗಲೂ, ಬಂಧು ಜ್ಯೇಷ್ಠರಲ್ಲೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮರಣ್ಯದೆಯನ್ನು ಉಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಿಧಿಸಿದನು. ಆಗಲೂ ಅವರಂತರ್ಯಮಿಯಾದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೇ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುವರು. ಈ ಭೀಮಸೇನದೇವರನ್ನನುಸರಿಸಿ ಭಾರತೀದೇವಿಯರೂ ಮಾತ್ರ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ತನ್ನ ಕ್ಷೇಮಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಿಂದಲೂ ಕೂಡ ವರವನ್ನು ಬೇಡಲಿಲ್ಲ. ನ.ವಾ ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಾದರೂ ದುರ್ರೋದನಾದಿಗಳನ್ನು ಶಪಿಸಲಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಮನಸಾವಾಚಾ ಶ್ರೀಸರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಿರೋಧವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಮಿಕ್ಕವರೆಲ್ಲರೂ ಭಿನ್ನಭಕ್ತರೆನಿಸುವರು. ಅಂದರೆ ಮಧ್ಯೇ ಭಕ್ತಿಗೆ ವಿಘ್ನವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವರು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ.— ಸ್ಯಮಂತಕ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನಲ್ಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಿದುದಾಗಿ ಭಾವಿಸಿ ಬಲರಾಮನು ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ವಿಮುಖನಾದನು. ಬ್ರಹ್ಮಕೃಣನ ಮಗುವನ್ನು ರಕ್ಷಣೆಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದನು. ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಸಾಂಬ ಉದ್ಧವ, ಅನಿರುದ್ಧ, ಮೊದಲಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಸುಭದ್ರೆಯನ್ನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಕೊಡುವುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಮ್ಮತವೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಸುಭದ್ರಾಹರಣದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧದನ್ನು ಮಾಡಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಡೆದರು. ಒಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಾತ್ಯಕಿಯು ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಮನೆಂದು ತಿಳಿದನು. ಧರ್ಮಗಾಜನು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಾಧಾರಣ ಮನುಷ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿದು ಜರಾಸಂಧನ ವಧವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭೀಮಸೇನಾದಿಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಲು ಭಯಪಟ್ಟನು. ಕೃಷ್ಣನು ಪಾಂಡವರಿಗೆ ದೂತನಾಗಿ ದುರ್ರೋಧನನ ಸಭೆಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಿಟ್ಟುವನೆಂಬಯದಿಂದ ವಿದುರನು,

ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಭೆಗೆ ಜೋರಬೀಡವೆಂದನು. ನಕುಲನು ಕಪ್ಪವನ್ನು ಕೊಡೆಂದು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಹೇಳಿಕಳ ಹಿಸಿದನು. ಸಸುದೇವನು, ಕುರುಕುಲಕ್ಷಯಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣನೇ ಕಾರಣನೆಂದು ಕೃಷ್ಣನ ಓದಿಯನ್ನು ಹೀನನೆಂದು ತಿಳಿದನು. ದೇವಕೀ ವಸುದೇವರು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮನುಷ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿದರು. ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು ಪರಶುರಾಮದೇವರನ್ನು ದೂಷಿಸಿದರು. ಅವರೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧವನ್ನೂ ಮಾಡಿದರು. ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು, ಕರ್ಣ, ಅಶ್ವತ್ಥಾಮಾಚಾರ್ಯರು, ಕೃಪಾಚಾರ್ಯರು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂದು ಯೋಚಿಸಿದರು. ಋದ್ರ, ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ ಕೆಲವು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಿರೋಧವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು. ಹೀಗಿರಲು ಮತ್ತೆ ಋಷಿಗಳು ಮನುಷ್ಯರು ಗಂಧರ್ವರ ವಿನಯದಲ್ಲಿ ಛಿನ್ನ ಭಕ್ತರೆಂದು ಹೇಳುವುದೇನು? ಇನ್ನಜನ್ಮಾಂತರದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಆಗಿಂದಾಗ್ಯೆ ತೀರಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದ ವಾಯುದೇವರೊಬ್ಬನೇ ಶುದ್ಧ ಭಾಗವತ ಧರ್ಮನಿರತರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯರು ಇವರು ಮೂವರೂ ಪರಶುಕ್ಲತ್ರಯರೆಂದು ಹೆಸರುಪಡೆದವರು. ಅಂದರೆ ಅಸುರಾವೇಶವಿಲ್ಲದ ಶುದ್ಧ ಧರ್ಮ ಉಳ್ಳವರೂ, ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನ ಭಕ್ತರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ವಾಯುದೇವರನ್ನು ಹೇಳಿದನೇಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯರನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಭಾರತೀದೇವಿಯರನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತೆಂಬ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಪರಶುಕ್ಲತ್ರಯರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಎಂಬೀ ನಿರ್ಣಯ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ, ವಾಯು, ಸರಸ್ವತಿ, ಭಾರತಿಯರು ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನ ಭಕ್ತರೆಂತಲೂ, ಇವರುಗಳಿಗೆ ಕಲ್ಯಾಣೇಶವಿಲ್ಲವೆಂತಲೂ, ಋದ್ರಾದಿ ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲರಲ್ಲೂ ಕಲಿಪ್ರವೇಶ ಉಂಟೆಂತಲೂ ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು.

ದ್ವೇಷಿ ದೈತ್ಯರ ತಾರತಮ್ಯದ
 ದೂಷಣೆಯು ಭೂಷಣಗಳೆನ್ನದೆ
 ದೋಷವೆಂಬುವ ದ್ವೇಷಿ ನಿಶ್ಚಯ ವಿನರನೋಡಲ್ಕೆ |
 ಕ್ಲೇಶಗಳನ್ನೆದುವನು ಬಹುವಿಧ
 ಸಂಶಯವು ಬಡಸಲ್ಲವೇದ
 ನ್ಯಾಸ ಗರುಡಪುರಾಣದಲಿ ಪೇಳಿದನು ಋಷಿಗಳಿಗೆ ||೨೨||

ಪ್ರಭೃತ್ಯರ್ಥ.— ದ್ವೇಷಿ=ಭಗವದ್ವೇಷಿಯಾದ, ದೈತ್ಯರ ತಾರತಮ್ಯದ ದೂಷಣೆಯು, ಭೂಷಣಗಳೆನ್ನದೆ=ತಾರತಮ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ದೈತ್ಯರನ್ನು ದೂಷಿಸುವುದೇ ಭೂಷಣವೆಂದರಿಯದೆ, ದೋಷವೆಂಬುವ-ದೈತ್ಯರನ್ನು ದೂಷಿಸುವುದು ದೋಷವೆಂದು ಹೇಳುವವನು. ಇವರ ನೋಡಲ್ಕೆ = ಈ ದೈತ್ಯರನ್ನು ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ಅವರು ಹೇಗೆ ಭಗವದ್ವೇಷಿಗಳೋ ಹಾಗೆ ದೈತ್ಯರನ್ನು ದೂಷಿಸುವುದು ಪಾಪವೆಂದು ಹೇಳುವವನೂ ಸಹ ಭಗವದ್ವೇಷಿ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯ. ಇವನೂ ಬಹು ವಿಧವಾದ ಕ್ಲೇಶಗಳನ್ನೈದುವನು. ಸಂಶಯವು ಬಡಸಲ್ಲ-ಸಂಶಯಪಡಬೇಕಾದದು ಇಲ್ಲ. ಇವುಗಳನ್ನು ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು, ಗರುಡವುರಾಣದಲ್ಲಿ ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಪೇಳಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆ ಪುಣ್ಯ ಸಾಧನವೋ ಹಾಗೆ ಭಗವದ್ವೇಷಿಗಳಾದ ದೈತ್ಯರನ್ನು ದೂಷಿಸುವುದೂ ಸಹ ಪುಣ್ಯ ಸಾಧನವು. ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯದೆ ದೈತ್ಯರನ್ನು ದೂಷಿಸಿದರೆ ಪಾಪವೆಂದು ಯಾವನು ಹೇಳುವನೋ ಅವನೂ ಒಬ್ಬ ದೈತ್ಯನಂತೆ ಭಗವದ್ವೇಷಿ ಎಂದು ನಿಸ್ಸಂಶಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇವನಿಗೂ ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಆಗುವ ಕಷ್ಟವೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದು. “ ದೈತ್ಯನಿಂದಾನಕುರ್ವಂತಿ ತೇಪಿತತ್ಕಲಭಾಗಿನಃ ” ಎಂಬ ಗರುಡವುರಾಣ ವಾಕ್ಯವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು. ಈ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗರುಡವುರಾಣದಲ್ಲಿ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ಹೇಳಿರುವರು. ಶೌನಕಾದಿಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಸ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಸೂತರು ಇವುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದನ್ನೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಜಾಲಿನೆಗ್ಗಲು ಕ್ಷುದ್ರಶಿಲೆ ಬರಿ
 ಗಾಲಪುರುಷನ ಬಾಧಿಪವು ಚ
 ಮೊಳಗಯ ಮೆಟ್ಟಿದವಗುಂಟೆ, ಕಂಠಕೆಗಳ ಭಯವೂ ||
 ಚೇಳುಸರ್ಪವ ಕೊಂದನಾರ್ತೆಯ
 ಕೇಳಿ ಮೋದಿಪಗಿಲ್ಲವಭ ಯಮು
 ನಾಳುಗಳ ಭಯವಿಲ್ಲ ದೈತ್ಯರನಿಂದಿಸುವ ನರಗೆ ||೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಜಾಲಿ = ಜಾಲಿಮುಳ್ಳು, ನೆಗ್ಗಲು - ನೆಗ್ಗಿಲುಮುಳ್ಳು, ಕ್ಷುದ್ರಶಿಲೆ=ಮುಳ್ಳಿನಂತಿರುವ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಕಲ್ಲುಗಳು ಇವುಗಳು, ಬರಿಗಾಲ

ವುರುಷನ- ಕಾಲಿಗೆ ಒಂದು ಮೆಟ್ಟಿಲೊಳ್ಳದೆ ಬರೇ ಕಾಲಿನಿಂದ ನಡೆಯುವ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಭಾದಿಕವು. ಚಮ್ಮೋಳಗೆಯ=ಪಾದರಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿದವಗೆ, ಕಂಠಕಗಕಭಯವು- ಮುಳ್ಳುಗಳ ಭಯವು ಉಂಟೆ ? ಚೇಳು, ಸರ್ಪನ-ಹಾವನ್ನು ಕೊಂದ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಮೋದಿಪ್ಪಗೆ=ಸಂತೋಷಪಡುವವನಿಗೆ, ಅಘವಿಲ್ಲ=ಪಾಪವಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ದೈತ್ಯರನಿಂದಿಸುವ ನರಗೆ=ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ, ಯಮನಾಳುಗಳ=ಯಮದೂತರು ಬಂದು ತನ್ನನ್ನು ಒಯ್ಯಾಡೆಂಬ ಬಯವು ಎಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ — ಜಾಲಿಯುಳ್ಳು, ನೆಗ್ಗಿಲಮುಳ್ಳು, ಸಣ್ಣ ಕಲ್ಲುಗಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಬಾಧೆಯು ಬರೇ ಕಾಲಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನಿಗೆ ಹೊರತು ಪಾದರಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿ ನಡಿಯುವವನಿಗೆ ಮುಳ್ಳುಗಳ ಭಯವು ಹೇಗಿಲ್ಲವೋ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿಗೋಸ್ಕರ ಅವನ ದ್ವೇಷಿಗಳನ್ನು ದೂಷಿಸುವುದು ನಮ್ಮನ್ನು ಬಾದಿಸಲಾರದು. ಇಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರನ್ನು ದೂಷಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಪಾಪಗಳು ಮುಳ್ಳು ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಬಾಧಕವಾದವು. ಚರ್ಮಕೃತ ಚಿಪ್ಪಲಿಯಿಂದ ಮುಳ್ಳುಗಳನ್ನು ಮೆಟ್ಟುವಂತೆ ಭಗವದ್ವೇಷಿಗಳಾದ ದೈತ್ಯತಾರತಮ್ನು ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಚಿಪ್ಪಲಿಯನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿದರೆ ದೂಷಣೆ ಸಂಬಂಧವಾದ ಪಾಪದಂತಿರುವ ಮುಳ್ಳುಗಳು ಬಾಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ದೈತ್ಯರ ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವು ಚಿಪ್ಪಲಿಗೆ ಉಪಮಾನ. ಅವರ ದ್ವೇಷರೂಪವಾದ ಪಾಪವು ಕಂಟಕರೂಪವಾದದ್ದು. ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ಅವರನ್ನು ದೂಷಿಸುವುದು ಪಾಪಕರವಲ್ಲವೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಹಾವು, ಚೇಳು, ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಕೊಂದ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ ಎಂತಹಾ ಸಾಧುವಾದರೂ ಸಂತೋಷಪಡಬೇಕು- ಅದರಿಂದ ಪಾಪವಿಲ್ಲ. ಭಾಗವತ ಸಪ್ತಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿ “ ಮೋದೇತ ಸಾಧುರಪಿ ವೃಶ್ಚಿಕ ಸರ್ಪಹತ್ಯಾ ” ನಮ್ಮ ತಂದೆಯಾದ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪನನ್ನು ಕೊಂದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜನರೆಲ್ಲರೂ ಆನಂದಪಡುತ್ತಿರುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನೂ ಸಹ ಸಂತೋಷಪಡುವೆನು. ತಂದೆಯು ವ್ಯುತನಾದುದಕ್ಕೆ ಸಂತೋಷಿಸುವವನು ಸಾಧುವಾಗುವವನೆಂದರೆ ಸಾಧಾರಣವಾದ ಹಾವು ಚೇಳನ್ನು ಕೊಂದ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ ದುಷ್ಟಪ್ರಾಣಿಹೋಯಿತೆಂದು ಸಾಧುವಾದರೂ ಸಂತೋಷಪಡ

ಬೇಕು. ಹಾಗೆರಲು ನನ್ನ ತಂದೆಯು ಸಾಧಾರಣ ಹಾವು ಚೇಳಿನಂತಲ್ಲ. ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕಂಟಕನಾಗಿದ್ದನು. ಅವನು ಮೃತನಾದುದರಿಂದ ಜನರು ಸುಖ ಪಡುವರು. ಅದುದರಿಂದ ನಾನೂ ಸಂತೋಷಪಡುವೆನೆಂದು ಹೇಳಿರುವನು. ಅದರಂತೆ ಪಾಪಿಗಳಾದ ದೈತ್ಯರ ದ್ವೇಷ ಮಾಡುವವನಿಗೆ ನರಕ ಭಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಪುಣ್ಯಕರ್ಮವ ಪುಷ್ಕರಾದಿ ಹಿ

ರಣ್ಯ ಗರ್ಭಾಂತರ್ಗತ ಬ್ರ

ಹ್ಮಣ್ಯ ದೇವನಿರ್ಗರ್ಹಿಸುತಲಿರು ಪಾಪಕರ್ಮಗಳ ||

ಜನ್ಯದುಃಖವ ಕಲಿಮುಖಾದ್ಯಗಿ

ಗುಣ್ಯ ಲೀವನು ಸಕಲಲೋಕ ಶ

ರಣ್ಯ ಶಾಶ್ವತ ಮಿಶ್ರಜನರಿಗೆ ಮಿಶ್ರಫಲವೀವ

||೨೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಪುಣ್ಯ-ಪುಣ್ಯಕರ್ಮವನ್ನೂ, ಕರ್ಮವ=ಪಾಪ ಕರ್ಮವನ್ನು, ಪುಷ್ಕರಾದಿ=ಪುಷ್ಕರ ಮೊದಲುಗೊಂಡು, ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾಂತರ್ಗತ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರವರೆಗೂ ತಾರತಮ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಣಮಾಡಿ ಇವರ ಅಂತರಾಮಿಯಾದ, ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯದೇವನಿಗೆ=ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಉಳ್ಳವರು ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯರು=ಅವರಿಗೆ ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಹರಿರ್ಗರ್ಹಿಸುತಲಿರು ಪುಣ್ಯ ಫಲವನ್ನು ಇಮ್ಮಡಿ ಮಾಡಿ ನಿನಗೆ ಸುಖವನ್ನೀವನು. ಪಾಪಕರ್ಮಗಳ=ಪಾಪಕರ್ಮಗಳ ದೇಶಿಯಿಂದ, ಜನ್ಯ=ಹುಟ್ಟುವ ದುಃಖವ, ಕಲಿಮುಖಾದ್ಯರಿಗೆ=ಕಲಿ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ, ಉಣ್ಯಲು-ಅನುಭವಿಸಲು, ಈವನು=ಕೊಡುವನು. ಸಕಲಲೋಕಶರಣ್ಯ=ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದ ಮೊರೆ ಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯನಾದ, ಶಾಶ್ವತ=ಶಶ್ವದೇಕ ಪ್ರಕಾರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಮಿಶ್ರಜನರಿಗೆ=ಮಧ್ಯಮ ಮನುಷ್ಯ ಜೀವರಿಗೆ, ಮಿಶ್ರಫಲವೀವ = ಸುಖ ದುಃಖ ಮಿಶ್ರವಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಜನರು ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿ ದಿನ ಸದಲ್ಲೂ ಪುಷ್ಕರ ಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರವರೆಗೂ ತಾರತಮ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ದೇ

ವತೆಗಳನ್ನು ಕೃತಿಸಿ ಅವರ ಅಂತರ್ಯಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಐಕ್ಯ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಿ ಅವನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಪುಣ್ಯಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ತತ್ಪ್ರೇಶರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಜೀವರಿಗೂ ಇನ್ನುಡಿಯಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಸಾಸಗಳ ಫಲಗಳನ್ನು ಕಲಿ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಅನುಭವಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವನು. ಮಧ್ಯಮರಿಗೆ ಸುಖ ದುಃಖ ಪಿಶ್ರವಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತಾ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ.

ತ್ರಿವಿಧಗುಣಗಳಮಾನಿ ಶ್ರೀ ಭಾ
 ಗವಿರಮಣಗುಣಿಗುಣಿಗಳೊಳವ
 ರವರ ಯೋಗ್ಯತೆಕರ್ಮಗಳನುಸರಿಸಿ ಕರ್ಮಫಲ |
 ಸ್ವವಶರಾದಮರಾಸುರರಗಣ
 ಕವಧಿ ಇಲ್ಲದೆ ಕೊಡುವ ದೇವ
 ಪ್ರವರವರ ಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲ ಪರಮ ಕರುಣಾಕೂ ||೨೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ತ್ರಿವಿಧಗುಣಗಳಭಿಮಾನಿ-ಸತ್ತ್ವ ರಜಸ್ತಮೋ ಗುಣಗಳಿಗಭಿಮಾನಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಭೂ ದುರ್ಗಾತ್ಮಿಕರಾದ, ಶ್ರೀಭಾರ್ಗವಿರಮಣ-ಭೃಗುಯುಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಪುತ್ರಿಯಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದುದರಿಂದ ಭಾರ್ಗವಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೆ ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಗುಣಿ-ಸತ್ತ್ವ ರಜಸ್ತಮೋ ಗುಣಾತ್ಮಕರಾದ ಅಂದರೆ ಸಾತ್ವಿಕರು, ರಾಜಸರು, ತಾಮಸರೆಂಬ ಮೂರು ವಿಧ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲೂ. ಗುಣಗಳೊಳು=ಮೂರು ಗುಣಗಳಲ್ಲೂ ಇದ್ದು ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತೆ ಕರ್ಮಗಳನುಸರಿಸಿ, ಸ್ವವಶರಾದ=ತನ್ನ ಧೀನದಲ್ಲಿರುವ, ಅಮರಾಸುರಗಣಕೆ = ದೇವಮನುಷ್ಯ ದೈತ್ಯಗಣಗಳಿಗೆ, ಅವಧಿಯಿಲ್ಲದೆ=ಸಾವಕಾಶಮಾಡದೆ, ಕರ್ಮಫಲ=ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು, ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಕ=ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ, ದೇವಪ್ರವರ=ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಿಗಳಿಗೆ, ವರ=ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲನು ಕೊಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಸತ್ಪರಜಸ್ತಮೋ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಭೂ ದುರ್ಗಾತ್ಮಿಕರಾದ ಶ್ರೀಭಾರ್ಗವೀ ದೇವಿಯರು ಅಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೆ ಹೆಸರು. ಈ ಹೆಸರು ರಮಾವೇದಿಯಿಗೆ ಬರಲು ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ. ಭಾಗವತ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ೪೩ನೆಯ ಶ್ಲೋಕ, “ ಭೃಗುಃಖ್ಯಾತ್ಯಾಂಮಹಾಭಾಗಃ ಪತ್ನಾಂ ಪ್ರತ್ರಾನಜೀ ಒನತ್ || ಧಾತಾರಂಚವಿಧಾತಾರಂ ಶ್ರಿಯಂಚ ಭಗವತ್ಪ್ರಿಯಾಂ ” ಭೃಗುಮುಷಿಗಳು ಖ್ಯಾತಿ ಎಂಬ ಭಾರ್ಯಳಲ್ಲಿ ಧಾತ, ವಿಧಾತ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಸಾಕ್ಷಾಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೇ ಮೂರನೆಯ ಮಗಳಾಗಿಯೂ ಹೀಗೆ ಮೂರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆದರು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಭೃಗುಮುಷಿಗಳ ಮಗಳಾದುದರಿಂದ ಭಾರ್ಗವೀ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇಂತಹಾ ಭಾರ್ಗವೀದೇವಿಯರಿಗೆ ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ತ್ರಿವಿಧ ರಾಶಿಗಳಲ್ಲೂ ಮೂರು ಗುಣಗಳಲ್ಲೂ ಇದ್ದು ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ೩೦ನೆಯ ದೈತ್ಯತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿಯು ಸಮಾಪ್ತನಾದುದು.

|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ನೈವೇದ್ಯ ಪ್ರಕರ್ಣ ಸಂಧಿ.

— • —

ಸಂಧಿ ೩೧.

ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮಾ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮವನ್ನೂ, ಯಾವ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾವ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಗಳನ್ನೂ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುವುದನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಆದರಲ್ಲೂ ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯ ಮೊದಲು ೧೩ನೆಯ ಪದ್ಯದವರೆಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ಗುರುಗಳ ||೫||

ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಲಕುಮಿಯನು ಬೊಮ್ಮನ
ಪೊಕ್ಕಳಿಂದಲಿ ಪಡೆದ ಪೊಸಪೊಂ
ಬಕ್ಕಿದೇರನು ಪಡೆದವಯವಗಳಿಂದ ದಿವಿಜರನು |
ಮಕ್ಕಳಂದದಿ ಪೊರೆವ ಸರ್ವದ
ರಕ್ಕಸಾಂತಕ ರಣದೊಳಗೆ ನಿ
ರ್ದುಃಖ ಸುಖಮಯ ಕಾಯ್ ಪಾರ್ಥನ ಸೂತನೆಂದೆನಿಸಿ ||೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಲಕುಮಿಯನು=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರನ್ನು, ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಕರಿಸದೆ, ಪೊಕ್ಕಳಿಂದಲಿ=ತನ್ನ ಹೊಕ್ಕಳಿಂದಲೇ, ಬೊಮ್ಮನ-ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು, ಪಡೆದ=ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ, ಪೊಂಬಕ್ಕಿದೇರನು-ಗುರುಡವಾಹನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ದಿವಿಜರನು=ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಅವಯವಗಳಿಂದ, ಪಡೆದ=ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಸರ್ವದಾ, ಮಕ್ಕಳಂದದಿ, ಪೊರೆವ=ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು, ನಿರ್ದುಃಖ=ದುಃಖರಹಿತನಾದ, ಸುಖಮಯ=ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದ, ರಕ್ಕಸಾಂ

ತಕ=ಒಕ್ಕಸ ಶತ್ಯವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ರಣದೊಳಗೆ=ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ, ಸೂತ ನೆಂದೆನಿಸಿ=ಸಾರಥಿ ಎಂದೆನಿಸಿ, ಪಾರ್ಥನ=ಅರ್ಜುನನನ್ನು, ಕಾಯ್ದು - ರಕ್ಷಿಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಮಾಡದೆ ತನ್ನ ನಾಭಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. “ ಚಕ್ಷೋಃ ಸೂರ್ಯೋ ಅಜಾಯತ ಮುಖಾದಿಂವ್ರಶ್ಚಾಗ್ನಿಶ್ಚ ’ ಎಂಬ ಪುರುಷಸೂಕ್ತ ವಾಕ್ಯದ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಸೂರ್ಯನನ್ನೂ, ಮುಖದಿಂದ ಇಂದ್ರಾಗ್ನಿಗಳನ್ನೂ, ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಅವಯವಗಳಿಂದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಅವರಲ್ಲರನ್ನೂ ಮಕ್ಕಳಂತೆ ರಕ್ಷಿಸುವನು. ದುಃಖ ಲೇಶವಿಲ್ಲದ ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದ ರಾಕ್ಷಸಾಂತಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಥಸಾರಥಿಯಾಗಿ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದನು.

ದೋಷಗಂಧ ವಿದೂರ ನಾನಾ
ವೇಷಧಾರಿ ವಿಚಿತ್ರ ಕರ್ಮಮ
ನೀಷಿಮಾಯಾರಮಣ ಮಧ್ವಾಂತಃಕರಣರೂಢಾ ||
ಶೇಷಶಾಯಿ ಶರಣ್ಯ ಕೌಸ್ತುಭ
ಭೂಷಣ ಸುಕಂಧರ ಸದಾ ಸಂ
ತೋಷ ಬಲಸೌಂದರ್ಯಸಾರನಮಹಿಮೆಗೇನೆಂಬಿ ||೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ದೋಷಗಂಧವಿದೂರ= ದೋಷವೆಂಬ ವಾಸನೆಯೇ ಇಲ್ಲದವನು. ನಾನಾವೇಷಧಾರಿ=ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ವೇಷಧಾರಿಯೆಂದರೆ ಮತ್ಸ್ಯ ಕೂರ್ಮ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದವನೆಂದರ್ಥ. ವಿಚಿತ್ರಕರ್ಮ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು. ವಿಚಿತ್ರವ-ನೀಷಿ - ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು. ಮಾಯಾರಮಣ=ವಾಸುದೇವ ರೂಪದಿಂದ ಮಾಯಾನಾಮಕನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರನ್ನು ಮದುವೆಯಾದವನು. ಮಧ್ವಾಂತಃಕರಣರೂಢ-ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಅಂತರಿಂದ್ರಿಯ ಅಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದೃಢವಾಗಿ ನಿಂತವನು. ಶೇಷಶಾಯಿ, ಶರಣ್ಯ-ಮೊರೆಹೋಗಲು ಯೋಗ್ಯನು. ಕೌಸ್ತುಭ ಭೂಷಣ=ಕೌಸ್ತುಭ ಮುಣಿಕೈದಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ, ಸುಕಂಧಕ-ಮನೋಹರವಾದ ಕತ್ತುಳ್ಳವನು, ಸದಾ, ಸಂತೋಷ, ಬಲ ಇವುಗಳಿಂದ

ಕೂಡಿದವನು. ಸೌಂದರ್ಯಸಾರನ=ಇಂತಹ ಸೌಂದರ್ಯಗಣಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ, ಮಹಿಮೆಗೇನೆಂಬಿ=ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಎಷ್ಟೆಂದು ಹೇಳುವೆನು, ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲವೆಂಬ ಭಾವ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಲೇಶಮಾತ್ರವಾದರೂ ದೋಷ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವನು, ಅನೇಕ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವನು ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಕರ್ಮ, ವಿಚಿತ್ರ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು. ಮಾಯಾನಾಮಕ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೆ ಪತಿಯಾದವನು. ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸರ್ವದಾ ನೆಲಸಿರುವನು. ಶೇಷ ಶಾಯಿ, ಮೊರೆಹೊಗಲು ಯೋಗ್ಯನು, ಕೌಸ್ತುಭ ಮಾಣಿಕ್ಯದಿಂದ ಭೂಷಿತವಾದ ಕತ್ತುಳ್ಳವನು, ಸರ್ವದಾ ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪನು. ಬಲ ಪೂರ್ಣನು, ಸೌಂದರ್ಯದ ಗಣಿಯು. ಇಂತಹಾ ಭಗವಂತನ ವ.ಹಿಮೆಯನ್ನು ಏನೆಂದು ವರ್ಣಿಸುವೆ.

ಸಾಶನಾನಶನೇ ಅಭೀಯೆಂ
 ಬೀಶ್ಯತಿಪ್ರತಿಸಾಧ್ಯನೆನಿಸುವ
 ಕೇಶವನ ರೂಪದ್ವಯವೆ ಚಿದ್ಧೇಹದೊಳಹೊರಗೆ ||
 ಬೇಸರದೆ ಸದ್ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಉ
 ಪಾಸನೆಯ ಗೈಯುತ್ತ ಬುಧರು ಹು
 ತಾಶನನವೋಲಿಪ್ಪರೆಂದನವರತ ತುತಿಸುತಿರು ||೩||

ವದ್ಯಾರ್ಥ.—ಸಾಶನ=ಆಹಾರ ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ರೂಪವು, ಅನಶನ=ಆಹಾರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದ ರೂಪವು, ಅಭೀಯೆಂಬ = ಇನೆರಡು ರೂಪಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆಂದು ಹೇಳುವ, ಈ ಶ್ಯತಿಸಾಧ್ಯನೆನಿಸುವ, ಕೇಶವನ ರೂಪದ್ವಯವೆ=ಎರಡು ರೂಪಗಳೇ, ಚಿದ್ಧೇಹದೊಳಗೆ=ಸ್ವರೂಪದೇಹದೊಳಗೆ, ಹೊರಗೆ=ಸ್ಥೂಲ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವವೆಂದು ತಿಳಿದು, ಬೇಸರದೆ=ಸದ್ಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ಉಪಾಸನೆಯುತ=ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ, ಬುಧರು=ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ಹುತಾಶನನವೋಲ್=ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ತೇಜಸ್ವಿಗಳಾಗಿ ಪಾಪಲೇಶ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ, ಇಪ್ಪರೆಂದು=ಇರುವರೆಂದು, ಅನವರತ=ಯಾವಾಗಲೂ, ತುತಿಸುತಿರು=ಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿರು, ಅಥವಾ ಇಂತಹ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು ಹರಿ ಎಂದು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಲಿರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ— ಭಗವಂತನಿಗೆ ಸಾಶನರೂಪವೆಂತಲೂ, ಅನಶನ ರೂಪವೆಂತಲೂ ಎರಡು ರೂಪಗಳು. ಸಾಶನರೆಂದರೆ ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಭೋಜನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳೆಂತಲೂ, ಅನಶನರೆಂದರೆ ದೇವತೆಗಳೆಂತಲೂ, ಇವೆರಡರ ಅಂತರ್ಯಮಿ ರೂಪಗಳೆಂದೊಂದರ್ಥ; ಸ್ವರೂಪ ದೇಹದಲ್ಲಿಯೂ ಅಲ್ಲಿ ಅಶನಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅನಶನನೆಂತಲೂ, ಸ್ಥೂಲದೇಹದೊಳಿದ್ದು ಭೋಜನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಸಾಶನನೆಂತಲೂ, ಒಬ್ಬ ಪರಮಾತ್ಮನು ಎರಡು ರೂಪಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಸ್ವರೂಪದೇಹದಲ್ಲೂ, ಸ್ಥೂಲದೇಹದಲ್ಲಿರುವನೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ತಾವು ಮಾಡುವ ಭೋಜನ ವಾನಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಭಗವದ್ವ್ಯಾಪಾರವೆಂದರಿತು ಅಗ್ನಿಯಂತಿರುವರು ಅಂದರೆ, “ ತೇಜಸ್ವೀತಪಸಾದೀಪ್ತೋ ದುರ್ಧರೋದೂರಭಾವನಃ || ಸರ್ವಭಕ್ಷೋಪಿಯುಕ್ತಾತ್ಮನಾದತ್ತೆ ಪಾಪಮಗ್ನಿವತ್ ” ಎಂಬ ಭಾಗವತ ಏಕಾದಶ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ, ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಾ ತೇಜಸ್ವಿಯಾಗಿ ಇಚ್ಛಾ ದ್ವೇಷಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು ಅಗ್ನಿ ಹೇಗೆ ಸರ್ವ ಭಕ್ಷಕನಾದರೂ ಅವನಿಗೆ ಪಾಪವಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ಈ ತೇಜಸ್ವಿಯು ಏನು ಭೋಜನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಪಾಪಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇಂತಹ ಮಹಿಮೆ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಲ್ಲಿರಲು ಭಗವಂತನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದೇನು ಎಂದು ಕೊಂಪಾಡುತ್ತಿರು.

ಸಕಲ ಸದ್ಗುಣ ಪೂರ್ಣ ಜನ್ಮಾ
 ದೃಖಿಳ ದೋಷವಿದೂರ ಪ್ರಕಟಾ
 ಪ್ರಕಟಿಸದ್ವ್ಯಾಪಾರಿ ಗತಸಂಸಾರಿ ಕಂಸಾರಿ ||
 ನಕುಲ ನಾನಾರೂಪನೀಯಾ
 ಮಕನಿಯಮ್ಯ ನಿರಾಮಯ ರವಿ
 ಪ್ರಕರ ಸನ್ನಿ ಭಪ್ರಭುಸದಾಮಾಂಸಾಹಿ ಪರಮಾಪ್ತ ||೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ— ಸಕಲ ಸದ್ಗುಣಪೂರ್ಣನು; ಜನ್ಮಾದೃಖಿಳದೋಷವಿದೂರ=ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ ನೊದಲಾದ ಸಕಲ ದೋಷಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವನು. ಪ್ರಕಟ=ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ವ್ಯಕ್ತನಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುವನು, ಅಪ್ರಕಟ = ಸಾಧಾರಣ ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ, ಅವ್ಯಕ್ತನು = ಅಗೋಚರನು. ಇದರಿಂದ

ಶ್ರಾವ್ಯಕ್ತ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಸದ್ವ್ಯಾಪಾರಿ=ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಕರ್ಮಗಳುಳ್ಳವನು, ಅಥವಾ ಕೆಲವಿಗೆ ಪ್ರಕಟವಾಗಿಯೂ ಕೆಲವರಿಗೆ ಅಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವ ಉತ್ತಮವಾದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳುಳ್ಳವನು, ಅಂದರೆ ಅವನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಭಕ್ತಾಗ್ರೇಸರರು ಮಾತ್ರ ಅವನನುಗ್ರಹದಿಂದ ಬಲ್ಲರು; ಮಿಕ್ಕವರು ತಿಳಿಯಲಾರದೆಂಬ ಭಾವ. ಗತಸಂಸಾರಿ=ಹೋಗಲ್ಪಟ್ಟ ಸಂಸಾರ ಉಳ್ಳವನು. ಅಂದರೆ ಜಗತ್ಪುಟುಂಬಿಯಾದರೂ ಸಂಸಾರ ಸಂಬಂಧವಾದ ದುಃಖ ಲೇಶವಿಲ್ಲದವನೆಂದರ್ಥ. ಕಂಸಾರಿ=ಕಂಸನನ್ನು ಕೊಂದವನು. ನಕುಲ=ಕುಲರಹಿತನು, ನಾನಾ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು. ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ, ನಿಯಾಮಕನು=ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವನು, ನಿಯಮ್ಯ-ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ನಡೆಯುವವನು, ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿದ್ದು ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬನಲ್ಲಿದ್ದು ನಿಯಮ್ಯನಾಗುವನು, ಅಂದರೆ ರಾಜನಲ್ಲಿದ್ದು ಅಧಿಕಾರಮಾಡುವನು-ಭೃತ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದು ಅವನಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ನಡೆಯುವನು, ನಿರಾಮಯ=ಯಾವ ವಿಧವಾದ ವ್ಯಾಧಿಯು ಇಲ್ಲದವನು. ರವಿಪ್ರಕರಸನ್ನಿಭ=ಸೂರ್ಯ ಸಮೂಹಗಳ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನು. ಇಂತಹ ಎಲೈ ಪ್ರಭೋ! ಪರಮಾಪ್ತ=ಬಹು ಆಪ್ತನಾದವನೆ! ಮಾಂಪಾಹಿ! ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು.

ಚೇತನಾಚೇತನ ಜಗತ್ತಿನೊ
 ಣಾತನು ತಾನಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ
 ನಾಥ ಸರ್ವರೂಢಿಪ್ಪ ತತ್ತದ್ರೂಪಗಳ ಧರಿಸಿ H
 ಜಾತಿಕಾರನತೆರದಿ ಎಲ್ಲರ
 ಮಾತಿನೊಳಗಿದ್ದು ಏಳೆ ಕರ್ಮವ
 ತಾತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳದಲೆ ಮಾಡಿಸಿ ನೋಡಿ ನಗುತಿಪ್ಪ ||೫||

ಪದಾರ್ಥ.— ಚೇತನಾಚೇತನಜಗತ್ತಿನೊಳು- ಸ್ವಾವರ ಜಂಗಮಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ, ಆತನುತಾನಾಗಿ-ಸರ್ವತ್ರ ತಾನು ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿ, ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾಥ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯು, ತತ್ತದ್ರೂಪಗಳ ಧರಿಸಿ = ಆಯಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂತೆ ರೂಪಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಸರ್ವರೂಢಿಪ್ಪ=ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲೂ ಇರುತ್ತಿರುವನು, ಜಾತಿಕಾರನತೆರದಿ = ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ರಾಮ ಕೃಷ್ಣಾದಿ ವೇಷವನ್ನು ಹಾಕುವ ಮನುಷ್ಯನಂತೆ, * ಎಲ್ಲರ ಮಾತಿನೊಳಗಿದ್ದು = ಎಲ್ಲರ

ಸಂಗಡ ತಾನೊಬ್ಬನಾಗಿದ್ದು (ಜನರ ಮಾತಿಗನುಸರಿಸಿ ಇದ್ದು) ಅವಿಳಕ ರ್ಮವತಾತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ-ತಾನು ಮಾಡಿಸಿದುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ, ಮಾಡಿಸಿ -ಜನರಿಂದ ಮಾಡಿಸಿ, ನೋಡಿ ನಗುತ್ತಿಪ್ಪ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಜಡಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದು ಆಯಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ರೂಪಗಳಿಂದ ಅವರವರಲ್ಲಿದ್ದು ನಾಟಕ ರಂಗದಲ್ಲಿ ರಾಮಾದಿಗಳಂತೆ ನೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ನೇಷಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಹೇಗೆ, ತಾನೇ ರಾಮಕೃಷ್ಣನೆಂದು ನಟಿಸುತ್ತಿರುವನೋ ಹಾಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಆಯಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂತೆ ತಾನವರಲ್ಲಿದ್ದು ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ತಾನು ಮಾಡಿಸಿದುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಕರ್ಮ ಮಾಡಿಸಿ ಅವರವರೇ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದಂತೆ ತೋರ್ಪಡಿಸಿ ತಾನು ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾಗಿ ನೋಡಿ ನಗುತ್ತಿರುವನು.

ವೀತಭಯ ವಿಜ್ಞಾನದಾಯಕ

ಭೂತಭವ್ಯ ಭವತ್ವಭು ಖಳಾ

ರಾತಿ ಖಗವರವಹನ ಕಮಲಾಕಾಂತ ನಿಶ್ಚಿಂತ |

ಮಾತರಿಶ್ವಪ್ರಿಯ ಪುರಾತನ

ಪೂತನಾ ಪ್ರಾಣಾಪಹಾರಿ ವಿ

ಧಾತ್ಯಜನಕವಿಪಶ್ಚಿ ತಪ್ರಿಯ ಸಲಹು ಸಲಹೆನ್ನು ||೬||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ವೀತಭಯ=ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಭಯವೂ ಇಲ್ಲದವನು, ವಿಜ್ಞಾನದಾಯಕ=ವಿಶೇಷವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಡುವವನು, ಭೂತಭವ್ಯಭವತ್ವಭು = ಹಿಂದಿನಕಾಲ, ವರ್ತಮಾನಕಾಲ, ಮುಂದಿನ ಕಾಲ ಇವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಭು=ಸ್ವಾಮಿ ಎನಿಸುವನು, ಖಳಾರಾತಿ=(ದುಷ್ಕರಿಗೆ) ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಶತ್ಯವೆನಿಸುವನು, ಖಗವರವಹನ-ಪಕ್ಷಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಗರುಡವಾಹನನು, ಕಮಲಾಕಾಂತ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯು, ನಿಶ್ಚಿಂತ-ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದವನು, ಮಾತರಿಶ್ವಪ್ರಿಯ=ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನು, ಪುರಾತನ-ಆನಾದಿಕಾಲೀನನು, ಪೂತನಾಪ್ರಾಣಾಪಹಾರಿ-ಪೂತನೆಯ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತೆಗೆದವನು, ವಿಧಾತ್ಯಜನಕ-ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ತಂದೆಯು, ವಿಪಶ್ಚಿತ ಪ್ರಿಯ - ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಪ್ರಿಯನು, ಇಂತಹಾ ನೀನು, ಎಮ್ಮ = ನಮ್ಮನ್ನು, ಸಲಹು ಸಲಹು.

ದುಷ್ಟಜನ ಸಂಹಾರಿ ಸರ್ವೋ
 ತ್ವಷ್ಟಮಹಿಮ ಸಮೀರನುತ ಸಕ
 ಲೇಷ್ಟದಾಯಕ ಸ್ವರತ ಸುಖಮಯ ಮಮಕುಲಸ್ವಾಮಿ |
 ಹೃಷ್ಟಪುಷ್ಟ ಕನಿಷ್ಟ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾ
 ದ್ವಷ್ಟ ಕರ್ತುಕರೀಂದ್ರವರದ ಯ
 ಘೇಷ್ಟದನು ಉನ್ನತ ಸುಕರ್ಮ ನಮಿಸೆನನವರತ ||೭||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ದುಷ್ಟಜನಂಹಾರಿ, ಸರ್ವೋತ್ಪಷ್ಟಮಹಿಮ, ಸಮೀರ
 ನುತ = ವಾಯುದೇವರಿಂದ ಸ್ತುತ್ಯನು, ಸಕಲೇಷ್ಟದಾಯಕನು = ಭಕ್ತರ
 ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟವನ್ನು ಪೂರೈಸುವವನು, ಸ್ವರತ=ಸ್ವರಮಣನು, ಸುಖಮಯ
 = ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪನು, ಮಮಕುಲಸ್ವಾಮಿ-ನನ್ನ ಕುಲ ದೈವನು, ಹೃಷ್ಟ-
 ಸಂತುಷ್ಟನು, ಪುಷ್ಟ-ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರದಲ್ಲಿದ್ದು ಪುಷ್ಟನೆನಿಸುವನು, ಕನಿಷ್ಟ-
 ಕೃಶರಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಕೃಶನೆನಿಸುವನು, “ ಅಣುಬೃಹತ್ ಕೃಶ
 ಸ್ಥೂಲಃ ” ಎಂದು ಸಹಸ್ರನಾಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ
 ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕರ್ತೃ=ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರ, ನಿಯ
 ಮನ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಆ ಬಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವ ಉಳ್ಳ
 ವನು, ಕರೀಂದ್ರವರದ=ಗಜೀಂದ್ರನಿಗೆ ವರವನ್ನಿತ್ತವನು, ಯಘೇಷ್ಟದನು
 =ಯಾರು ಯಾರಿಗೆ ಯಾವುದು ಇಷ್ಟವೋ ಅದನ್ನು ಕೊಡುವವನು, ಉನ್ನತ
 ಸುಕರ್ಮ=ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಂದ ಮಾಡಲಶಕ್ಯವಾದ ಅತ್ಯುತ್ತಮ, ಮತ್ತು ಬಹಳ
 ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವವನು, ಇಂತಹಾ ನಿನಗೆ ಅನವರ
 ತ=ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ, ನಮಿಸೆ-ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವೆನು.

ಪಾಕಶಾಸನ ಪೂಜ್ಯ ಚರಣ ಪಿ
 ನಾಕಿ ಸನ್ನುತ ಮಹಿಮ ಸೀತಾ
 ಶೋಕನಾಶನ ಸುಲಭ ಸುಮುಖ ಸುವರ್ಣವರ್ಣನಿಭ |
 ಮಾಕಳತ್ರಮನೀಷಿ ಮಧುರಿಪು
 ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯರೂಪ ಪ್ರ
 ತೀಕದೇವಗಣಾಂತರಾತ್ಮಕ ಪಾಲಿಸುವದೆಮ್ಮ ||೮||

ಪರ್ವಾಧ್ಯಾಯಃ.— ಪಾಕಶಾಸನಪೂಜ್ಯ ಚರಣ = ದೇವೇಂದ್ರನಿಂದ ಪೂಜ್ಯವಾದ ಪಾದಕಮಲ ಉಳ್ಳವನು, ಪಿನಾಕಿಸನ್ನು ತಮಹಿಮೆ = ರುದ್ರದೇವರಿಂದ ಸ್ತುತೃವಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು, ಸೀತಾಶೋಕನಾಶನ = ಸೀತಾದೇವಿಯ ಶೋಕವನ್ನು ರಾಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ನಾಶಗೊಳಿಸಿದವನು, ಸುಲಭ = ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸುಲಭ ಸಾಧ್ಯನು, ಅವರಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಸುಮುಖನಾಗಿರುವನು ಸುವರ್ಣವರ್ಣ ನಿಭ = ಭಂಗಾರಕ್ಕೆ ಸಮವಾದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಶೋಭಿಸುವವನು, ಮಾಕಳತ್ರಮನೀಷಿ = ಮಾ = ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರೆಂಬ, ಕಳತ್ರ = ಹೆಂಡತಿಗೆ, ಮನೀಷಿ = ಬುದ್ಧಿ ಸ್ಥಾನೀಯನು, ಆಕೆಯ ಚಿತ್ತವು ಯಾವಾಗಲೂ ಪರನಾತ್ಮನಲ್ಲೇ ಇರುವುದೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಮಧುರಿಪು = ಮಧು ಎಂಬ ದೈತ್ಯನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದವನು. ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯ ರೂಪಸ್ವತೀಕ = ಅಸದೃಶ ರೂಪವುಳ್ಳ ಪ್ರತಿಮೆ ಎನಿಸುವನು, ದೇವಗಣಾಂತರಾತ್ಮಕನು, ಇಂತಹಾನೀನು, ಎಮ್ಮ = ನಮ್ಮನ್ನು, ಪಾಲಿಸುವುದು.

ಅಪ್ರಮೇಯಾನಂತರೂಪ ಸ
 ದಾಪ್ರಸನ್ನ ಮುಖಾಬ್ಜ ಮುಕ್ತಿ ಸು
 ಖಪ್ರದಾಯಕ ಸುಮನಸಾರಾಧಿತ ಪದಾಂಭೋಜ |
 ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ ಸ್ವತಂತ್ರ ಸರ್ವಗ
 ಕ್ಷಿಪ್ರ ಫಲದಾಯಕ ಕ್ಷಿತಿಲ ಯ
 ದುಪ್ರವೀರ ವಿತರ್ಕವಿಶ್ವಸುತೈಜಸಪ್ರಾಜ್ಞ ||೯||

ಪರ್ವಾಧ್ಯಾಯಃ.— ಅಪ್ರಮೇಯ = ಗುಣ ಕರ್ಮ ಜನ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಇವನಿಂತಹವನೆಂದು ಅನುಮೇಯಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದವನು, ಅನಂತರೂಪ; ಸದಾ ಪ್ರಸನ್ನ ಮುಖಾಬ್ಜ = ಯಾವಾಗಲೂ ಪ್ರಸಾದ ಸುಮುಖನಾಗಿರುವವನು, (ಪ್ರಸನ್ನವಾದ ಮುಖ ಕಮಲ ಉಳ್ಳವನು) ಮುಕ್ತಿಸುಖಪ್ರದಾಯಕ = ಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ ಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನು ಕೊಡುವವನು, ಸುಮನಸಾರಾಧಿತ ಪದಾಂಭೋಜ = ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪೂಜಿತವಾದ ಪಾದಕಮಲಗಳುಳ್ಳವನು, ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ = ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶನು; ಸ್ವತಂತ್ರನು; ಸರ್ವಗ = ಸರ್ವತ್ರ ಇರುವವನು, ಕ್ಷಿಪ್ರಫಲದಾಯಕ = ಅತಿ ತೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮ ಫಲವನ್ನು ಜೀವರಿಗೆ ಕೊಡುವವನು, ಕ್ಷಿತಿಲ = ಭೂಮಿದೇವಿಯ ಪತಿಯು, ಯದುಪ್ರವೀರ = ಯದು

ಕುಲಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದು ಕೃಷ್ಣಾನತಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದವನು, ವಿತರ್ಕ-
=ತರ್ಕಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದವನು, ವಿಶ್ವತೈಜಸ ಪ್ರಾಜ್ಞ = ಈ ರೂಪಗಳುಳ್ಳ
ವನು.

ಗಾಳಿನಡೆವಂದದಲಿ ನೀಲಘ
ನಾಳಿ ವರ್ತಿಸುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮ ತ್ರಿ
ಒಲಧರ ಶಕ್ರಾಕ್ರ ಮೊದಲಾದಖಳ ದೇವಗಣ ||
ಕಾಲಕರ್ಮಗುಣಾಭಿಮಾನಿ ಮ
ಹಾಲಕುಮಿಯನುಸರಿಸಿ ನಡೆವಳು
ಮೂಲಕಾರಣ ಮುಕ್ತಿ ದಾಯಕ ಹರಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಬ ||೧೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಗಾಳಿನಡೆವಂದದಲಿ= ಗಾಳಿಯು ಪೂರ್ವಾದಿ ದಿಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕು ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರಲು ಆ ಮಾರ್ಗವನ್ನನುಸರಿಸಿ, ನೀಲಘನಾಳಿ-ನೀಲಮೇಘವು, ವರ್ತಿಸುವಂತೆ= ಚಲಿಸುವಂತೆ, ಬ್ರಹ್ಮ ತ್ರಿಶೂಲಧರ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಋದ್ರದೇವರು, ಶಕ್ರ-ಇಂದ್ರದೇವರು, ಅರ್ಕ-ಸೂರ್ಯ ಮೊದಲಾದ, ಅಖಿಳದೇವಗಣವೂ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವದು. ಕಾಲ, ಕರ್ಮ, ಗುಣ ಇವುಗಳಿಗೆಗಭಿಮಾನಿಯು, ಮಹಾಲಕುಮಿ=ರಮಾದೇವಿಯರು, ಅನುಸರಿಸಿ=ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನನುಸರಿಸಿ, ನಡೆವಳು=ನಡೆವರು, ಮೂಲಕಾರಣ=ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಮೂಲಕಾರಣನೂ ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಿದಾಯಕನೂ ಹರಿ ಎನಿಸಿಕೊಂಬನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಗಾಳಿಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಮೇಘಗಳೋಡಾಡುವಂತೆ ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮಾಡಿಸಿದಂತೆ ಮಾಡುವರೇ ಆಗಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರದಿಂದ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಮೇಘವು ಹೇಗೆ ಗಾಳಿಯಧೀನವೋ ಹಾಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲರೂ ಭಗವದ್ಧೀನರು.

ನೋಡ ಕೈಬೀಸಣಿಕೆಯಂದಲಿ
ಬಡಿಸುವನೆಂಬುವನ ಯತ್ನವು
ಕೊಡುವದೆ ಕಲ್ಪಾಂತಕಾದರು ಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಭನು |
ಜೋಡುಕರ್ಮವ ಜೀವರೊಳು ತಾ
ಮಾಡಿಮಾಡಿಸಿ ಫಲಗಳುಣಿಸುವ
ಪ್ರಾಧರಾಜವರಿವನ ಭಜಿಸಿ ಭವಾಜ್ಞಿ ದಾಟುವರು ||೧೧||

ಸದ್ಯಾರ್ಥ. — ಮೋಡ-ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಆವರಿಸಿಕೊಂಡು ಸೂರ್ಯ ರಶ್ಮಿಯೇ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳದಂತೆ ಮಾಡಿರುವ ವೇದೋಪನಿಷದವನ್ನು, ಕೈಬೀಸಣೆ ಕಯ್ಯಿಡಲಿ-ಕೈಯೋಗಿಗಿರುವ ಬೀಸಣೆಕೆಯಿಂದ, ಓಡಿಸುವನೆಂಬುವನ ಯ ತ್ನವು, ಕಲ್ಪಿತರದಲ್ಲಾದರೂ ಕೂಡುವದೇ? ಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಭನು=ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಜೋಡುಕರ್ಮವ=ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳೆಂಬ ದ್ವಂದ್ವಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಜೀವರೋಳಿದ್ದು, ತಾಮಾಡಿ, ಅವರಿಂದಲೂ ಮಾಡಿಸಿ, ಫಲಗಳ ಉಣಿಸುವನು ಫ್ರಾಡರಾದವರು=ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ಇವನ ಭಜಿಸಿ, ಭವಾಬ್ಧಿ-ಸಂಸಾರಮುಕ್ತವನ್ನು ದಾಟುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಮೋಡ (ವೇದೋಪನಿಷದ) ವನ್ನು ಕೈ ಬೀಸಣೆಕೆಯಿಂದ ಓಡಿಸುವನೆಂಬುವನ ಎ ತ್ನವು ಎಂದಿಗಾದರೂ ಸಾಗೀತೆ? ಎಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಸರ್ವ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಆಗುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಇತರರು ಮಾಡಲಾರರು. ಇಲ್ಲಿ ಮೋಡದಂತೆ ಸರ್ವ ಜಗತ್ತನ್ನೂ ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು. ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರ ಪ್ರಾಣಿ, ಆಗಾಮಿ, ಸಂಚಿತವೆಂಬ ಕರ್ಮಗಳು, ಇವುಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿಯು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತನಾದ ಜೀವನಿಗುಂಟೆ? ಮಹಾ ಸಮರ್ಥನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಆಗಬೇಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ವೇದೋಪನಿಷದ ಜೀವರ ಪ್ರಾಣಿವಾದಿ ಕರ್ಮಗಳು, ಗಾಳಿಯಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬೀಸಣೆಕೆಯಿಂದ ಮೋಡವನ್ನೋಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಪ್ರಯತ್ನದಂತೆ ಜೀವನ ಕತ್ಯತ್ನವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಜೀವರಲ್ಲಿದ್ದು ಪುಣ್ಯಪಾಪಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಫಲವನ್ನು ಆವರಿಸಿ ಉಣಿಸುವನು. ಇಂತಹಾ ಮಹಾನುಭಾವನನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಭಜಿಸಿ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗುವರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಕ್ಲೇಶಮೋಹ ಜ್ಞಾನದೋಷ ವಿ
 ನಾಶಕ ವಿರಿಂಜಾಂಡದೊಳಗಾ
 ಕಾಶದೋಪಾದಿಯಲಿ ತುಂಬಿದನೆಲ್ಲ ಕಾಲದಲಿ |
 ಘಾಸಿಗೊಳಿಸದೆ ತನ್ನವರ ನಾ
 ಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ರಕ್ಷಿಸುವ ಮಹಾಕರು
 ಕಾಸಮುದ್ರ ಪ್ರಸನ್ನವನನಾಂಭೋಜ ವೈರಾಜ ||೧೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಕ್ಲೇಶ, ಮೋಹ, ಅಜ್ಞಾನ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ, ದೋಷವಿನಾಶಕ-ದೋಷಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು, ವಿರಿಂಜಾಂಡದೊಳು=ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ, ಆಕಾಶದೋಷಾದಿಯಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲಕಾಲದಲ್ಲೂ, ತುಂಬಿ ಹನು=ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಮಹಾಕುಣಾಸನುದ್ರನು, ಪ್ರಸನ್ನವದ ನಾಂಭೋಜಿ=ಪ್ರಸನ್ನವಾದ ಮುಖ ಕಮಲವುಳ್ಳವನು, ವೈರಾಜ=ವಿರಾಟ್ ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರತಿಮಾ ಸ್ಥಾನೀಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವೈರಾಜನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಇಂತಹಾ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನವರ, ಘಾಸಿಗೋಳಿಸದೆ=ಕಷ್ಟಪಡಿಸದೆ, ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ, ಸಂರಕ್ಷಿಸುವ-ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಾಲಿಸುವನು.

ಕನ್ನಡಿಯ ಕೈಪಿಡಿದುನೋಳ್ಳನ
 ಕಣ್ಣುಗಳು ಕಂಡಲ್ಲಿ ಎರಗದೆ
 ತನ್ನವೋಳ್ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಕಾಂಬುವದರ್ಪಣವ ಬಿಟ್ಟು ||
 ದನ್ಯುಳೆಯೊಳಗೆಲ್ಲ ಕಡೆಯಲಿ
 ನಿನ್ನ ರೂಪವ ನೋಡಿ ಸುಖಿಸುತ
 ಸನ್ನತಿಸುತಾನಂದ ವಾರುದಿಯೊಳಗೆ ಮುಳುಗಿಹರು ||೧೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಕನ್ನಡಿಯಕೈಪಿಡಿದು-ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು, ನೋಳ್ಳನ=ನೋಡುವವನ, ಕಣ್ಣುಗಳು, ಕಂಡಲ್ಲಿ ಎರಗದೆ=ಕಂಡಲ್ಲಿ ಹೋಗದೇ, ತನ್ನವೋಳ್=ತನ್ನಂತೆಯೇ, ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು, ಕಾಂಬುವ-ಕಾಣುವ, ನಿನ್ನ ಏಕಾಂತ ಭಕ್ತರೆನಿಸುವ, ಧನ್ಯರು=ಪುಣ್ಯಾತ್ಮರು, ಇಳೆಯೊಳಗೆ=ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ದರ್ಪಣವಬಿಟ್ಟು-ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲಿ, ನಿನ್ನ ರೂಪವ ನೋಡಿ, ಸುಖಿಸುತ, ಸನ್ನತಿಸುವ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಾ, ಆನಂದವಾರುಧಿಯೊಳಗೆ-ಆನಂದ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಣುಗಿಹರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ನೋಡಿಕೊಂಡರೆ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣುಗಳು ಕಂಡಲ್ಲಿ ಹೋಗದೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ನಮ್ಮ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದ ಮೇಲೆಯೇ ಇರುವವು- ಹೀಗೆ ನಾವು ಸಾಧಾರಣ ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ನೋಡಿ ಸುಖಿಸುವೆವು. ನಿನ್ನ ಏಕಾಂತ ಭಕ್ತರು ಕನ್ನಡಿ ಇಲ್ಲದೆ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ *ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ನಿನ್ನ ರೂಪ

ವನ್ನು ಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಾ, ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಾ ಆ ನಂದ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಣ್ಣುಗಿರುವರು. ಆಹಾ! ಅವರು ಎಂತಹ ಧನ್ಯರು.

ಅವತಾರಕೆ:—ಮುಂದಿನ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಭೋಜನ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಅನ್ನಮಾನಿ ಶಶಾಂಕನೊಳು ಕಾ
ರುಣ್ಯಸಾಗರ ಕೇಶವನು ಪರ
ಮಾನ್ನದೊಳು ಭಾರತಿಯು ನಾರಾಯಣನು ಭಕ್ಷದೊಳು |
ಸೊನ್ನಗದಿರನು ಮಾಧವನು ಶೃತಿ
ಸನ್ನುತ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮಿ ಘೃತದೊಳು
ಮಾನ್ಯ ಗೋವಿಂದಾಭಿಧನು ಇರುತಿಪ್ಪನೆಂದೆಂದು ||೧೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಅನ್ನಮಾನಿ=ಅನ್ನಕ್ಕು ಭಿಮಾನಿಯು, ಶಶಾಂಕ=ಚಂದ್ರನು, ಶಶಾಂಕನೊಳು=ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ, ಕಾರುಣ್ಯಸಾಗರ=ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನಾದ ಕೇಶವಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಪರಮಾನ್ನದೊಳು=ಪಾಯಸದಲ್ಲಿ, ಭಾರತಿಯು=ಭಾರತೀದೇವಿಯರನ್ನು ಅವರಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಮೂರ್ತಿಯನ್ನೂ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಭಕ್ಷದೊಳು, ಸೊನ್ನಗದಿರ = ಹಿರಣ್ಯರಶ್ಮಿ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನನ್ನೂ, ಅವನಲ್ಲಿ ಮಾಧವಮೂರ್ತಿಯನ್ನೂ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು ಶೃತಿಸನ್ನುತ=ಅಂಭ್ರಣೇ ಸೂಕ್ತ, ಶ್ರೀಸೂಕ್ತ, ಮೊದಲಾದ ಶೃತಿಪಾದ್ಯರಾದ ರಮಾದೇವಿಯರು, ಘೃತದೊಳು-ತುಪ್ಪದೊಳಗೂ, ಅವರಲ್ಲಿ ಲೋಕಮಾನ್ಯನಾದ, ಗೋವಿ-ದಾಭಿಧನು=ಗೋವಿಂದನಾಮಕ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೂ ಇರುವನೆಂದು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಅನ್ನಾಭಿಮಾನಿಯು ಚಂದ್ರನು. ಅವನಲ್ಲಿ ಕೇಶವ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಪರಮಾನ್ನಾಭಿಮಾನಿಯು ಭಾರತೀದೇವಿಯರು ಅವರಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಭಕ್ತಾಭಿಮಾನಿಯು ಸೂರ್ಯನು. ಅವನಲ್ಲಿ ಮಾಧವಮೂರ್ತಿಯನ್ನೂ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ತುಪ್ಪಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯು—ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು. ಅವರಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. “ ಅನ್ನಾಭಿಮಾನೀ ಚಂದ್ರಸ್ತು ವಿಚಿಂತ್ಯಸ್ತತ್ರ ಕೇಶವಃ ” ಇತ್ಯಾದಿ ಸತ್ತತ್ಸ ರತ್ನಮಾಲೆ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದ ಆಧಾರವು ಇವುಗಳಿಗೆ ಮೂಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಕ್ಷೀರಮಾನಿ ಸರಸ್ವತೀ ಜಗ
 ತ್ಪರವಿಷ್ಟುವಾ ಚಿಂತಿಸುವದು ಸ
 ರೋಗುಹಾಸನ ಮಂಡಿಗೆಯೊಳಿರುತಿಪ್ಪ ಮಧುಮೈರೀ ||
 ಮಾರುತನು ನವನೀತದೊಳು ಸಂ
 ಪ್ರೇರಕ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನು ದಧಿಯೊಳು
 ವಾರಿಧಿ ಚಂದ್ರಮರೋಳಗೆ ಇರುತಿಪ್ಪ ವಾಮನನು ||೧೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಕ್ಷೀರಮಾನಿ=ಕ್ಷೀರಾಭಿಮಾನಿಯು, ಸರಸ್ವತೀ=ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯರು, ಅವರಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಪರ - ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಾರಭೂತವಾದ, ವಿಷ್ಟುವ=ವಿಷ್ಟುಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಮಂಡಿಗೆಯೊಳು, ಸರೋರುಹಾಸನ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನೂ, ಅವರಲ್ಲಿ ಮಧುಮೈರೀ=ಮಧುಸೂಧನಮೂರ್ತಿಯನ್ನೂ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಮಾರುತನು-ವಾಯುದೇವರು, ನವನೀತದೊಳು=ಬೆಣ್ಣೆಯಲ್ಲೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನಿರುವನೆಂದು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ದಧಿಯೊಳಗೆ=ಮೊಸರಿನಲ್ಲಿ, ವಾರಿಧಿ-ವರುಣನು, ಚಂದ್ರನು ಇರುವರು. ಅವರೊಳಗೆ ವಾಮನನು ಇರುತಿಪ್ಪ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಕ್ಷೀರಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯು ಸರಸ್ವತೀ ದೇವಿಯರು, ಅವರಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಟುಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು, ಮಂಡಿಗೆಗಳಿಗಭಿಮಾನಿ-ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಅವರಲ್ಲಿ ಮಧುಸೂಧನಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಬೆಣ್ಣೆಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯು ವಾಯುದೇವರು, ಅವರಲ್ಲಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನನ್ನು ಚಿಂತನೆಮಾಡಬೇಕು. ಮೊಸರಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯು ವರುಣ, ಚಂದ್ರ, ಅವರಲ್ಲಿ ವಾಮನಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಚಿಂತನೆಮಾಡಬೇಕು.

ಗರುಡ ಸೂಪಕಮಾನಿ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ
 ಧರನು ದೇವನು ಪತ್ರಶಾಕಕೆ
 ವರನೆನಿಪ ಮಿತ್ರಾಖ್ಯ ಸೂರ್ಯ ಹೃಷೀಕಪನಮೂರ್ತಿ ||
 ಉರಗರಾಜನು ಫಲ ಸುಶಾಕಕೆ
 ವರನೆನಿಸುವನು ಪದ್ಮನಾಭನ
 ಸ್ಮರಿಸಿ ಭುಂಜಿಸುತಿಹರು ಬಲ್ಲವರೆಲ್ಲ ಕಾಲದಲಿ ||೧೬||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಸೂಪಕ=ಶೂನ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾನಿ=ಅಭಿಮಾನಿಯು, ಗರುಡನು. ಅವನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀಧರನು ದೇವನು = ಶ್ರೀಧರನೆಂಬ ದೇವನನ್ನು

ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಪತ್ರಶಾಕಕೆ-ಸೊಪ್ಪು ಸಂಬಂಧವಾದ ಶಾಕಗಳಿಗೆ, ಮಿ
 ತ್ರಾಪ್ತಿ ಸೂರ್ಯನು ವರನೆನಿಸ-ಅಭಿಮಾನಿ ಎನಿಸುವನು, ಅವನಲ್ಲಿ ಹೃಷೀ
 ಕಪನಮೂರ್ತಿ-ಹೃಷೀಕೇಶನಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಫಲಮುಶಾ
 ಕಕೆ=ಬಾಳೆ ಮೊದಲಾದ ಶಾಕಗಳಿಗೆ, ಉಂಗುಣವು=ಶೇಷನು, ವರನೆನಿ
 ಸುವನು=ಅಭಿಮಾನಿ ಎನಿಸುವನು, ಅವನಲ್ಲಿ ಪದ್ಮನಾಭನ ಸ್ಮರಿಸಿ, ಎಲ್ಲ
 ಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಬಲ್ಲವರು=ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಭುಂಜಿಸುತ್ತೀರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಶೋವೈಗಭಿಮಾನಿಯು ಗರುಡನು, ಅವನಲ್ಲಿ ತ್ರೀಧ
 ರಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಸೋಪ್ಪಿನ ಶಾಕಗಳಿಗಭಿಮಾನಿಯು ಮಿ
 ತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯ ಅವನಲ್ಲಿ ಹೃಷೀಕೇಶನನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಬಾಳೇಕಾ
 ಯಿ ಮೊದಲಾದ ಕಾಯಿವಲ್ಯಗಳಿಗೆ ಶೇಷನು ಅಭಿಮಾನಿಯು, ಅವನೊಳಗೆ
 ಪದ್ಮನಾಭಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ಭೋಜನಮಾಡಬೇಕು.

ಗೌರಿ ಸರ್ವಾಮ್ಲ ಸ್ಥಳಿನಿಪಳು
 ಶಾರಿದಾಮೋದರನ ತಿಳಿವುದು
 ಗೌರಿಸಾನಾಮ್ಲ ಸ್ಥ ಸಂಕರ್ಷಣನ ಚಿಂತಿಪುದು ||
 ಸಾರತರ್ಕರ ಗುಡದೊಳಗೆ ವ್ಯ
 ತ್ರಾರಿ ಇರುತಿಹ ವಾಸುದೇವನ
 ಸೂರಿಗಳು ಧೇನಿಸರು ಪರಮಾದರದಿ ಸರ್ವತ್ರ ||೧೭||

ಪಠ್ಯಾರ್ಥ.— ಗೌರಿ=ಸಾರ್ವತೀದೇವಿಯರು, ಸರ್ವಾಮ್ಲ ಸ್ಥಳಿನಿಪ
 ಳು=ಎಲ್ಲಾ ಹುಳಿ ವದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಅಭಿಮಾನಿ ಎನಿಸುವರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಕೂ
 ರವಂತದಲ್ಲವತರಿಗಿ, ಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ತಾಯಿಯಾದ ಯತೋದೇ
 ಯಿಂದ ನೋಟದಲ್ಲಿ ಕುಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದುದರಿಂದ ದಾವೋ
 ದರನೆಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆದ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಗೌರಿಪ=ಗೌ
 ರೀಪತಿಯಾದ ಋದ್ರದೇವರು, ಅನಾಮ್ಲ ಸ್ಥ=ಹುಳಿಯಲ್ಲದ ವದಾರ್ಥಗಳ
 ಭಿಮಾನಿಯು. ಅವರೊಳಗೆ ಸಂಕರ್ಷಣನನ್ನು ಚಿಂತನೆಮಾಡಬೇಕು. ಸಾರ
 ತರ್ಕರಗುಡದೊಳಗೆ=ಸಾರವಾದ ಸಕ್ಕರೆ, ಜಿಲ್ಲೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ರಾರಿರುತಿಹ
 =ದೇವೇಂದ್ರನು ಇರುವನು. ಅವನಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಸೂರಿಗ
 ಳು=ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ಪರಮಾದರದಿ ಸರ್ವತ್ರ, ಧೇನಿಸರು=ಧ್ಯಾನಮಾಡುವರು

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಸಾರ್ವತ್ರೀದೇವಿಯರು ಹುಳಿ ವದಾರ್ಥಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ—
ಅಭಿಮಾನಿ ಎನಿಸುವರು, ಅವರಲ್ಲಿ ದಾವೋದರಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇ-
ಕು. ಹುಳಿಯಲ್ಲದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಯುದ್ರದೇವರು ಅಭಿಮಾನಿಗಳು, ಅವ-
ರಲ್ಲಿ ಸಂಕರ್ಷಣಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಸಕ್ಕರೆ, ಬೆಲ್ಲ ಇವುಗಳಿ-
ಗಭಿಮಾನಿಯು ದೇವೇಂದ್ರನು, ಅವನಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವನನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು.

ಸ್ಥರಿಸು ವಾಚಸ್ಪತಿಯ ಸೋಪ
ಸ್ಥರದೊಳಗೆ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಿಪ್ಪನು
ನಿರಯತಿ ಯಮುಧರ್ಮಕಟುದ್ರವ್ಯದೊಳಗನಿರುಡ್ಡ !
ಸರಪಪ ಶ್ರೀರಾಮತೇಳದಿ
ಸ್ಥರನು ಶ್ರೀಪುರುಷೋತ್ತಮನು ಕೆ
ಪುರದಿ ಚಿಂತಿಸಿ ಪೂಜಿಸುತಲಿರು ಪರಮಭಕುತಿಯಲಿ ||೧೮||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ವಾಚಸ್ಪತಿಯ=ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರನ್ನು, ಸೋಗ್ಗ-
ರದೊಳಗೆ-ಅಡಗಿಗಿ ಬೇಕಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥರಿಸು, ಅವರಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯು-
ಮ್ನನಿಪ್ಪನು. ಕಟುದ್ರವ್ಯದೊಳಗೆ=ಕಹಿಪದಾರ್ಥಗಳೊಳಗೆ, ನಿರಯಸತಿ
ಯಧರ್ಮ=ನರಕಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಯಮುಧರ್ಮನನ್ನೂ, ಅವನೊಳಗೆ ಅ-
ನಿರುದ್ಧನನ್ನೂ ಚಿಂತಿಸು. ಸರಪಪ-ಸಾಸಿವೆ, ಶ್ರೀರಾಮತೆ=ಹಿಂಗು, ಏಳ-
ದಿ=ಏಲಕ್ಕಿ, ಕರ್ಪೂರದಿ=ಕರ್ಪೂರ ಈ ನಾಲ್ಕರಲ್ಲೂ, ಸ್ಥರನ=ಮನ್ಮಥನ-
ನ್ನೂ ಅವನೊಳಗೆ ಪುರುಷೋತ್ತಮನನ್ನೂ ಚಿಂತಿಸಿ, ಪರಮ ಭಕುತಿಯಲಿ
ಪೂಜಿಸುತಲಿರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಅಡಿಗೆಯ ಸಾಮಗ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯನ್ನು ಅವರ-
ಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸು. ಕಹಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಯಮುಧರ್ಮ-
ನನ್ನು ಅವನಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸು. ಸಾಸಿವೆ, ಹಿಂಗು, ಏ-
ಲಕ್ಕಿ, ಕರ್ಪೂರ ಈ ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿ ಮನ್ಮಥನನ್ನೂ, ಅವನಲ್ಲಿ ಪುರುಷೋತ್ತಮ-
ನನ್ನು ಪರಮ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂಜಿಸುತ್ತಲಿರು.

ನಾಲಿಗಿಂದಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಪರಸ
 ಪಾಲುವೊದಲಾದದರೊಳಗೆ ಘೃತ
 ತೈಲಪಕ್ವ ಪದಾರ್ಥದೊಳಗಿಹ ಚಂದ್ರನಂದನನ ||
 ಪಾಲಿಸುವಭೋಕ್ಷಣನ ಚಿಂತಿಸು
 ಸ್ಥೂಲ ಕೂಷ್ಮಾಂಡ ತಿಲಮಾಷಜ
 ಲಲಿತಭಕ್ಷದೊಳುದಕ್ಷನು ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹ ||೧೯||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ನಾಲಿಗೆಯಿಂದಲಿ, ಸ್ವೀಕರಿಪ, ರಸ, ರಸವತ್ತಾದ
 ಪಾಲುವೊದಲಾದದರೊಳಗೆ, ಘೃತ=ತುಪ್ಪ, ತೈಲ=ಎಣ್ಣೆ ಇವುಗಳಿಂದ,
 ಪಕ್ವಪದಾರ್ಥದೊಳಗೆ=ಪಕ್ವಮಾಡಿದ ಭಕ್ಷದೊಳಗೆ, ಇಹ=ಇರುವ, ಚಂ
 ದ್ರನಂದನನ=ಬುಧನನ್ನೂ, ಅವನನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ=ಅವನಲ್ಲಿದ್ದು ಪಾಲಿಸು
 ತ್ತಿರುವ, ಅಭೋಕ್ಷಣನ ಚಿಂತಿಸು, ಸ್ಥೂಲವಾದ ಕೂಷ್ಮಾಂಡ=ಬೂಜು
 ಕುಂಬಳಕಾಯಿ, ತಿಲ=ಎಳ್ಳು, ಮಾಷಜ=ಉದ್ದು ಇವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ
 ಲಲಿತಭಕ್ಷದೊಳು, ದಕ್ಷನು=ದಕ್ಷಪ್ರಜೇಶ್ವರನನ್ನೂ, ಅವನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀನರ
 ಸಿಂಹನನ್ನೂ ಚಿಂತಿಸು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ನಾಲಿಗೆಯಿಂದ ರುಚಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಅಂ
 ದರೆ ಹಲ್ಲೆನಿಂದ ಅಗಿಯದೆ ಪಾನಮಾಡುವ ರಸ, ಹಾಲು ಮೊದಲಾದವುಗ
 ಳಿಗೂ ತುಪ್ಪ ಎಣ್ಣೆಯಿಂದ ಪಕ್ವಮಾಡಿದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಅಭಿವ್ರಾಜನಿಯು
 ಬುಧನು. ಅವನಲ್ಲಿ ಅಭೋಕ್ಷಣ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸು. ಬೂಜು
 ಕುಂಬಳ, ಎಳ್ಳು, ಉದ್ದು ಇವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಋಷಿಗಳ ಸಂಹಿತೆ ಮೊ
 ದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಅಭಿವ್ರಾಜನಿಯು ದಕ್ಷಪ್ರಜೇಶ್ವರನು. ಅವನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀ
 ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸು.

ಮನುವು ಮಾಷ ಸುಭಕ್ಷದೊಳು ಚಿಂ
 ತನೆಯಮಾಡಚ್ಯುತನ ನಿರಾಕುತಿ
 ಮನೆ ಎನಿಪ ಲವಣದೊಳು ಮರೆಯದೆ ಶ್ರೀಜನಾರ್ದನನ ||
 ನೆನೆವುತಿರು ಫಲರಸಗಳೊಳು ಪ್ರಾ
 ಣನಸುಪೇಂದ್ರನ ನಿತ್ಯದಿಲೆಯೊಳು
 ದ್ವಂದಿ ಹರಿರೂಪವನೆ ಕೊಂಡಾಡುತಲೆ ಸುಖಿಸುತಿರು ||೨೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ವಾಷಸುಭಕ್ತದೊಳು=ವಡೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳೊಳಗೆ ಮನುವು=ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನುವನ್ನೂ, ಅವನೊಳಗೆ, ಅಚ್ಚುತನ, ಚಿಂತನೆಯ ಮಾಡು. ನಿರಋತಿ=ನಿರಋತಿಯ, ಮನೆಯನಿಪ-ವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗಿರುವ, ಲವಣದೊಳು=ಉಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀಜನಾರ್ಥನನ - ಜನಾರ್ಥನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು, ಮರೆಯದೆ ನೆನೆವುತ್ತಿರು. ಫಲರಸಗಳೊಳು=ಹಣ್ಣುಗಳ ರಸದಲ್ಲಿ; ಪ್ರಾಣನ-ಪ್ರಾಣನನ್ನೂ, ಅವನಲ್ಲಿ ಉಪೇಂದ್ರನನ್ನೂ ಚಿಂತಿಸು. ವಿಳೈದಿಲೆಯೊಳು, ದ್ಯುನದಿ=ಗಂಗೆಯನ್ನೂ, ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವವನೆ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಲೆ ಸುಖಿಸುತ್ತಿರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ವಡೆ ಮೊದಲಾದ ಉದ್ದಿನ ಭಕ್ತದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವನ್ನೂ ಅವನಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚುತಮೂರ್ತಿಯನ್ನೂ ಚಿಂತಿಸು. ಲವಣದಲ್ಲಿ-ನಿರಋತಿಯನ್ನೂ ಅವನಲ್ಲಿ ಜನಾರ್ಥನನ್ನೂ ಚಿಂತಿಸು. ಫಲಗಳ ರಸಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಪ್ರಾಣಂ ಮೈಕಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಪ್ರಾಣನನ್ನೂ ಅವನಲ್ಲಿ ಉಪೇಂದ್ರನನ್ನೂ ಚಿಂತಿಸು. ವಿಳೈದಿಲೆಯೊಳು=ಗಂಗೆಯನ್ನೂ ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿಯನ್ನೂ ಕೊಂಡಾಡಿ ಸುಖದಿಂದಿರು.

ವೇದವಿನುತಗೆ ಬುಧನು ಸುಸ್ವಾ
 ದೋದಕಾಧಿಪನೆನಿಸಿಕೊಂಬನು
 ಶ್ರೀದಕೃಷ್ಣನ ತಿಳಿದು ಪೂಜಿಸುತಿರು ನಿರಂತರದಿ ||
 ಸಾಧುಕರ್ಮಪ ಪುಷ್ಕರನು ಸುನಿ
 ವೇದಿತ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಶುದ್ಧಿಯ
 ಗೈದು ಗೈಸುತ ಹಂಸನಾಮಕಗರ್ವಿಸುತಲಿಪ್ಪೆ ||೨೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ವೇದವಿನುತಗೆ=ವೇದದಿಂದ ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ, ಬುಧನು, ಸುಸ್ವಾದೋದಕಾಧಿಪನೆನಿಸಿಕೊಂಬನು-ಉತ್ತಮವಾದ ಸಿಹಿನೀರಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿ ಎಂದೆನಿಸಿಕೊಂಬನು. ಅವನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀದ-ಐಶ್ವರ್ಯಪ್ರದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತಿಳಿದು, ನಿರಂತರದಿ ಪೂಜಿಸುತಿರು. ಸಾಧುಕರ್ಮವ-ಪುಣ್ಯ ಕರ್ಮಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪುಷ್ಕರನು, ಸುನಿವೇದಿತಪದಾರ್ಥಗಳ = ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು, ಶುದ್ಧಿಯಗೈದು=

ಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ಗೃಹಸುತ-ಅಧಿಕ ಶುದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ, ಹಂಸನಾಮಕಗ
ರ್ಪಿಸುತಲಿಪ್ಪ-ಹಂಸನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಶುದ್ಧೋದಕಕೃಭಿಮಾನಿಯು ಬುಧನು, ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ
ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಕರ್ಮಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪುಷ್ಕರನು ಪರಮಾ
ತ್ಮನಿಗಾಗಿ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧಿಮಾಡಿ ಸಂ
ಪೂರ್ಣ ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಹಂಸರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗರ್ಪಿಸುವನು. ಅಂ
ದರೆ ಇತರರು ಮಾಡಿದ ಪಾಕವನ್ನು ಶುದ್ಧಿಮಾಡುವ ಕರ್ಮವು ಪುಷ್ಕರನದು
ಅಲ್ಲಿ ಹಂಸನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇರುವನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ರತಿ ಸಕಲ ಸುಸ್ವಾದು ರಸಗಳ

ಪತಿ ಎನಿಸುವಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವನು

ಹುತವಹನ ಚೂಲಿಗಳೊಳಗೆ ಭಾರ್ಗವನ ಚಿಂತಿಪುದು ||

ಕ್ಷಿತಿಜ ಗೋಮಯಜಾದಿಯೊಳು ಸಂ

ಸ್ಥಿತವಸಂತನ ಋಷಭದೇವನ

ತುತಿಸುತಿರು ಸಂತತ ಸದಾ ಸದ್ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕದಿ ||೨೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ರತಿ=ರತೀದೇವಿಯು, ಸಕಲ ಸುಸ್ವಾದುರಸಗಳ-ಸಕ
ಲ ಸಿಹಿಯಾದ ರಸಗಳಿಗೆ, ಪತಿ ಎನಿಸುವಳು=ಅಭಿಮಾನಿ ಎನಿಸುವಳು, ಅಲ್ಲಿ
ವಿಶ್ವನು, ವಿಶ್ವಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಹುತವಹನ=ಅಗ್ನಿಯು,
ಚೂಲಿಗಳೊಳಗೆ-ಒಲೆಗಳೊಳಗೆ, ಅವನಲ್ಲಿ ಭಾರ್ಗವನ=ಪರಶುರಾಮದೇ
ವರನೂ ಚಿಂತಿಪುದು. ಕ್ಷಿತಿಜ=ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಮರಗಳಿಂದಾಗುವ
ಕಟ್ಟಿಗೆ (ಸೌದೆ) ಗಳು, ಮತ್ತು ಗೋಮಯಜಾದಿಯೊಳು=ಸಗಣೆಯಿಂದಾ
ಗುವ ಬೆರಣಿ (ಕುರುಳುಗಳು) ಇವು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ, ಸಂಸ್ಥಿತ-ಇರುವ
ವಸಂತನ=ವಸಂತನನ್ನೂ, ಅವನಲ್ಲಿ ಋಷಭದೇವನ, ಸಂತತ-ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನ
ವಾಗಿ ಸದಾ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಸದ್ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕದಿ, ತುತಿಸುತಿರು-ಸ್ತೋ
ತ್ರಮಾಡುತ್ತಿರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಸಕಲವಾದ ಸ್ವಾದುರಸಗಳಿಗಭಿಮಾನಿಯು, ರತೀದೇ
ವಿಯು, ಅಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಅದಿಗೆಯ ಒಲೆಗಳಿಗಭಿ

ಮಾನಿಯು= ಅಗ್ನಿಯು, ಅಲ್ಲಿ ಪರಶುರಾಮಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಸೌದೆ, ಬೆರಣಿ (ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಕುರುಳು) ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯು ವಸಂತನು. ಅಲ್ಲಿ ಯುಷಭದೇವರನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು.

ಪಾಕ ಕರ್ತೃಗಳೊಳು ಚತುರ್ದಶ
 ಲೋಕಮಾತೆ ಮಹಾಲಕುಮಿಗತ
 ಶೋಕವಿಶ್ವಂಭರನ ತಿಳಿವುದು ಎಲ್ಲಕಾಲದಲಿ ||
 ಚೌಕಶುದ್ಧಿ ಸುಮಂಡಲದಿ ಭೂ
 ಸೂಕರಾಹ್ವಯ ಉಪರಿಚ್ಛಲಪ
 ಏಕದಂತ ಸನತ್ತುಮಾರನ ಧೇನಿಪುದು ಬುಧನು ||೨೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಪಾಕಕರ್ತೃಗಳೊಳು=ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವವರೊಳಗೆ, ಚತುರ್ದಶಲೋಕಮಾತೆ= ೧೪ ಲೋಕಗಳಿಗೆ ತಾಯಿಯಾದ, ಮಹಾಲಕುಮಿ = ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರನ್ನೂ, ಅವರಲ್ಲಿ, ಗತಶೋಕ-ಶೋಕ ರಹಿತನಾದ ವಿಶ್ವಂಭರನ ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲಿ ತಿಳವದು. ಚೌಕಶುದ್ಧಿಸುಮಂಡಲದಿ=ಚೌಕವಾದ ಶುದ್ಧಿ ಮಂಡಲದೊಳಗೆ, ಭೂ=ಭೂಮಿದೇವಿಯನ್ನೂ, ಅಲ್ಲಿ ಸೂಕರಾಹ್ವಯ=ವರಾಹದೇವರನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಉಪರಿಚ್ಛಲಪ-ನೈವೇದ್ಯದ ಮೇಲೆ ಹೊದಿಸುವ ವಸ್ತ್ರಾಭಿಮಾನಿಯು, ಏಕದಂತ=ಪಿನಾಯಕನು, ಅವನಲ್ಲಿ ಸನತ್ತುಮಾರನ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಸನಕಾದಿಗಳಲ್ಲದ ಪರಮಾತ್ಮನವತಾರವಾದ ಸನತ್ತುಮಾರಮೂರ್ತಿಯನ್ನು, ಬುಧರು=ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಧೇನಿಪುದು=ಧ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವವರಲ್ಲಿ ರಮಾದೇವಿಯರನ್ನೂ; ಅವರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಂಭರಮೂರ್ತಿಯನ್ನೂ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಇಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿದೇವಿಯನ್ನೂ ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ವರಾಹಮೂರ್ತಿಯನ್ನೂ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ನೈವೇದ್ಯದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಮೇಲೆ ಮುಚ್ಚುವ ವಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿಯನ್ನೂ ಅವನಲ್ಲೇ ಸನತ್ತುಮಾರಮೂರ್ತಿಯನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸನತ್ತುಮಾರರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ ನಾಲ್ವರ ಪೈಕಿ ಸನತ್ತುಮಾರರು ಬೇರೆ. ಭಾಗವತ ಪ್ರಥಮ ಸ್ಕಂಧ ೩ನೆಯ

ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ * ಸವಿವ ಪ್ರಥಮಂ ದೇವಃ ಕೌಮಾರಂ ಸರ್ಗಮಾಸ್ಥಿತಃ ||
 ಚಚಾರಸುಶ್ಲರಂ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಮಖಂಡಿತಂ ||೩|| ' ಆದೇ ಪದ್ಯ
 ನಾಭ ರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನೇ ನೊಡಲನೆಯ ಅವತಾರ ಸನತ್ಕು
 ಮಾರನೆಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿದ್ದು ಅಖಂಡವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಧರಿಸಿ
 ದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ ಭಗವದವತಾರವಾದ ಸನತ್ಕುಮಾರನನ್ನು ಚಿಂತಿ
 ಸಬೇಕೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುವ
 ಕಾಣಗೊಡದಂದದಲಿ ವಿಷ್ಣು
 ಕ್ಷೇನ ಪರಿಖಾರೂಪನಾಗಿಹರಲ್ಲಿ ಪುರುಷಾಖ್ಯಾ |
 ತಾನೆ ಪೂಜಕ ಪೂಜ್ಯನೆನಿಸಿ ನಿ
 ಜಾನುಗರ ಸಂತ್ಯೆಪಗುರು ಪವ
 ಮಾನ ವಂದಿತ ಸರ್ವಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವೇಶ ||೨೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಶ್ರೀನಿವಾಸನ, ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುವ = ಭೋಜನ ಮಾಡಲು
 ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು, ಕಾಣಗೊಡದಂದದಲಿ = ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕಾ
 ಣಿಸದಂತೆ, ವಿಷ್ಣುಕ್ಷೇನ = ವಾಯು ಪುತ್ರನಾದ ವಿಷ್ಣುಕ್ಷೇನನು, ಪರಿಖಾರೂ
 ಪನಾಗಿಹನು = ಸುತ್ತಲೂ ಪ್ರಕಾರದಂತೆ ಇರುವನು, ಅಲ್ಲಿ = ಅವನಲ್ಲಿ, ಪು
 ರುಷಾಖ್ಯಾ = ಪುರುಷನಾಮಕನನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಗುರುಪವಮಾನವಂದಿತ
 = ನಮ್ಮ ಮುಖ್ಯ ಗುರುಗಳಾದ ವಾಯುದೇವರಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಸಿ
 ಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ, ಸರ್ವೇಶ = ಸರ್ವರಿಗೂ ಈಶ್ವರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಸರ್ವ
 ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ, ತಾನೇ ಪೂಜಕನಾಗಿ = ಪೂಜಿಸುವವನಾಗಿಯೂ, ಪೂಜ್ಯನೆನಿಸಿ
 = ಪೂಜ್ಯನಾಗಿಯೂ ಇರುವನೆಂದೆನಿಸಿ, ನಿಜಾನುಗರ = ನಿಜ ಭಕ್ತರನ್ನು
 ಸಂತ್ಯೆಪ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟಿರುವ ವಸ್ತುಗಳ
 ನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ನೋಡದಂತೆ ವಿಷ್ಣುಕ್ಷೇನನು ನೈವೇದ್ಯದ ಸುತ್ತಲೂ ಪ್ರಾ
 ಕಾರದಂತೆ ಇರುವನು. ಅವನಲ್ಲಿ ಪುರುಷ ರೂಪಿಯನ್ನೂ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು
 ಹೀಗೆ ಒಬ್ಬ ಪರಮಾತ್ಮನು ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿದ್ದು ಪೂಜಿಸುವವನಾಗಿಯೂ ಮತ್ತೊ
 ಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯನಾಗಿಯೂ ಇದ್ದು ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ ತನ್ನ ಭಕ್ತ ಜನರನ್ನು
 ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು.

ನೂತನ ಸಮೀಚೀನ ಸುರಸೊ
 ಪೇತಹೃದ್ಯಪದಾರ್ಥದೊಳು ವಿಧಿ
 ಮಾತೆ ತತ್ತದ್ರಸಗಳೊಳು ರಸರೂಪತಾನಾಗಿ ||
 ಪ್ರೀತಿಬಡಿಸುತ ನಿತ್ಯದಲಿ ಜಗ
 ನ್ನಾಥವಿಠಲನ ಕೂಡಿ ತಾನಿ
 ಭೀತಳಾಗಿಹಳೆಂದರಿದು ನೀ ಭಜಿಸಿ ಸುಖಿಸುತಿರು ||೨೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ನೂತನ=ಹೊಸದಾಗಿಯೂ, ಸಮೀಚೀನ=ಒಳ್ಳೆಯ ದಾಗಿಯೂ ಸುರಸೋಪೇತ=ಉತ್ತಮವಾದ ರಸದಿಂದ ಕೂಡಿದುದಾಗಿಯೂ, ಹೃದ್ಯ=ಮನೋಹರವಾಗಿಯೂ ಇರುವ, ಪದಾರ್ಥದೊಳು, ವಿಧಿ ಮಾತೆ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ತಾಯಿಯಾದ ರಮಾದೇವಿಯರು, ತತ್ತದ್ರಸಗಳೊಳು=ಆಯಾ ರಸಗಳಲ್ಲಿ, ನಿತ್ಯದಲ್ಲ, ಪ್ರೀತಿಬಡಿಸುತ, ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲನನ್ನು ಕೂಡಿ, ತಾ-ತಾನು, ನಿರ್ಭೀತಳಾಗಿಹಳೆಂದು, ಅರಿದು = ತಿಳಿದು, ನೀ ಭಜಿಸಿ, ಸುಖಿಸುತಿರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಹೊಸದಾಗಿಯೂ, ಉತ್ತಮವಾಗಿಯೂ. ಉತ್ತಮ ರಸಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದಾಗಿಯೂ; ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ರಮಾದೇವಿಯರು ಆಯಾ ರಸಗಳಲ್ಲಿ ತಾವೇ ರಸರೂಪರಾಗಿದ್ದು ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಪ್ರೀತಿಪಡಿಸುತ್ತ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಕೂಡಿ ನಿರ್ಭೀತಳಾಗಿರುವರೆಂದು ತಿಳಿದು ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲನನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಾ ಸುಖದಿಂದಿರು ಎಂದು ದಾಸಾರ್ಯರು ನಿಜ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಬೋಧಿಸಿದರೆಂಬಲ್ಲಿಗೆ ೩೧ನೆಯ ನೈವೇದ್ಯ ಪ್ರಕರಣ ಸಂಧಿಯು ಸಮಾಪ್ತವಾದುದು.

|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ದೇವತಾ ತಾರತಮ್ಯ ಸ್ತೋತ್ರ ಸಂಧಿ.

೨೨

ಸಂಧಿ ೩೨.

ಶ್ರೀದಾಸಾರ್ಥರು ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಸಮಾಪನೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ನೊದಲನೆಯ ಮಂಗಳಾಚರಣೆ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿದಂತೆ ಗ್ರಂಥಾನುಸಾರದಲ್ಲೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ವೊದಲು ಮಾಡಿ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರ ಪರಮತ ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಗ್ರಂಥ ಸಮಾಪ್ತಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ಗುರುಗಳ ||ಪಿ||

ಶ್ರೀರಮಣ ಸರ್ವೇಶ ಸರ್ವಗ

ಸಾರ ಭೋಕ್ತ ಸ್ವತಂತ್ರದೋಷ ವಿ

ದೂರ ಜ್ಞಾನಾನಂದಬಲ ಐಶ್ವರ್ಯಗುಣಪೂರ್ಣ |

ಮೂರುಗುಣ ವರ್ಜಿತ ಸಗುಣ ಸಾ

ಕಾರವಿಘ್ನಸ್ಥಿತಿ ಲಯೋದಯ

ಕಾರಣಕೃಪಾಸಾಂದ್ರ ನರಹರೇ ಸಲಹೋ ಸಜ್ಜನರ ||೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಶ್ರೀರಮಣ = ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯು, ಸರ್ವೇಶ, ಸರ್ವಗ = ಸರ್ವತ್ರ ವಾಸವಾಗಿರುವನು, ಸಾರಭೋಕ್ತ = ಸರ್ವ ಸಾರವನ್ನು ಭುಂಜಿಸುವನು, ಸ್ವತಂತ್ರನು, ದೋಷವಿದೂರ = ದೋಷವಿಲ್ಲದವನು; ಜ್ಞಾನ, ಆನಂದ ಬಲ, ಐಶ್ವರ್ಯ, ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾದವನು ಮೂರುಗುಣವರ್ಜಿತನು = ಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಸತ್ತ್ವ ರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾದವನು, ಸಗುಣ - ಆನಂದಗುಣಪೂರ್ಣನು, ಸಾಕಾರ - ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನು, ವಿಶ್ವ - ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ, ಸ್ಥಿತಿ = ರಕ್ಷಣೆ, ಲಯ - ನಾಶ,

ಉದಯ=ಸೃಷ್ಟಿ, ಇವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನು. ಕೃಪಾಸಾಂದ್ರ=ಕರುಣಾಪೂರ್ಣನು, ಇಂತಹ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ, ನರಹರೇ=ಎಲೈ ನಂಸಿಂಹಾವತಾರ ಮಾಡಿಸ ಪರಮಾತ್ಮ ! ಸಜ್ಜನರ ಸಲಹೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯೂ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನೂ, ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನೂ, ಸರ್ವಸಾರ ಭೋಕ್ತನೂ, ಸ್ವತಂತ್ರನೂ, ದೋಷವಿರೂಪನೂ ಜ್ಞಾನಾನಂದ ಬಲ ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣನೂ, ಮೂರು ಗುಣಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವನೂ, ಅನಂದಾದಿ ಗುಣಪೂರ್ಣನೂ, ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಶರೀರ ಉಳ್ಳವನೂ, ಪ್ರಪಂಚದ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನೂ, ಕರುಣಾಪೂರ್ಣನೂ ಅದ ಶ್ರೀನರಸಿಂಹ ! ಸಜ್ಜನರನ್ನು ಪಾಲಿಸು.

ಅನತಾರಿಕ.—ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರನ್ನು ಮೂರು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಳೆ ನಿರ್ವಿಕಾರಳೆ
ನಿತ್ಯ ಸುಖಸಂಪೂರ್ಣೆ ನಿತ್ಯಾ
ನಿತ್ಯ ಜಗದಾಧಾರ ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತೆ ಗುಣವಿನುತ ||
ಚಿತ್ತೈಸು ಬಿನ್ನಪವ ಶ್ರೀಪುರು
ಷೋತ್ತಮನ ವಕ್ಷೋನಿವಾಸಿನಿ
ಭೃತ್ಯವತ್ಸಲೆ ಕಾಯೆ ತ್ರಿಜಗನ್ಮಾತೆ ವಿಖ್ಯಾತೆ ||೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಳೆ, ನಿರ್ವಿಕಾರಳೆ=ವಿಕಾರ ಶೂನ್ಯರು, ನಿತ್ಯಸುಖಸಂಪೂರ್ಣೆ-ನಿತ್ಯಾನಂದ ಪೂರ್ಣರು, ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯ ಜಗದಾಧಾರೆ=ನಿತ್ಯರಾಗ ಜೀವರು ಮೊದಲಾದವರು, ಅನಿತ್ಯವಾದ ಶರೀರ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಆಧಾರರಾಗಿರುವರು. ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತೆಗಣವಿನುತೆ=ಮುಕ್ತ ಜೀವರಿಂದಲೂ ಅಮುಕ್ತರಿಂದಲೂ ಪೂಜಿತರು, ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವವರು. ನನ್ನ ಬಿನ್ನಪವ ಚಿತ್ತೈಸು ! ಶ್ರೀಪುರುಷೋತ್ತಮ, ವಕ್ಷೋನಿವಾಸಿನಿ=ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವರು. ಭೃತ್ಯವತ್ಸಲೆ, ತ್ರಿಜಗನ್ಮಾತೆ=ಮೂರು ಲೋಕದ ತಾಯಿ, ವಿಖ್ಯಾತೆ=ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ ಪಡೆದವಳೆ, ಕಾಯೆ-ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು.

ರೋಮಕೂಪಗಲೊಳಗೆ ಪೃಥಕ್ಪೃಥ
 ಗಾಮಹಾವುರುಷನ ಸುಮೂರ್ತಿಯ
 ತಾನುರಸಜಾಂಡಗಳ ತದ್ಗತ ನಿಶ್ಚರೂಪಗಳ ||
 ಶ್ರೀಮಹಿಳೆ ಸುರೂಪಗುಣಗಳ
 ಸೀಮೆಗಾಣದೆ ಯೋಚಿಸುತ ಮಮ
 ಸ್ವಾಮಿ ಮಹಿಮೆಯದೆಂತುಟೆಂದಡಿಗಡಿಗೆ ಬೆರಗಾದ ||೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ರೋಮಕೂಪಗಲೊಳಗೆ = ಪರಮಾತ್ಮನ ದೇಹದೊಳಗಿರುವ ರೋಮಕೂಪಗಲೊಳಗೆ, ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಕ್ = ಒಂದೊಂದು ರೋಮಕೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ, ಆ ಮಹಾವುರುಷನ, ಸುಮೂರ್ತಿಯ - ದಿವ್ಯ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನೂ, ತಾನುರಸಜಾಂಡಗಳ = ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳನ್ನೂ, ತದ್ಗತ = ಅವುಗಳೊಳಗಿನ, ನಿಶ್ಚರೂಪಗಳ, ಸುರೂಪಗುಣಗಳ = ಆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿರುವ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ರೂಪಗುಣಗಳನ್ನೂ, ಯೋಚಿಸುತ = ನೋಡಿ ಯೋಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಶ್ರೀಮಹಿಳೆ = ಶ್ರೀರಮಾದೇವಿಯರು, ಸೀಮೆಗಾಣದೆ = ಪಾರಗಾಣದೆ (ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಕಾಣದೆ) ಮಮ = ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯ ಮಹಿಮೆಯು, ಅದೆಂತುಟೆಂದು = ಅದು ಎಷ್ಟು ಇರುವದೋ ಎಂದು ಅಡಿಗಡಿಗೇ = ಕ್ಷಣಕ್ಷಣದಲ್ಲೂ, ಬೆರಗಾದ = ಯಾವ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯರು ಬೆರಗಾದರೋ ಅಂತಹ ಜಗನ್ಮಾತೆಯಾದ ರಮಾದೇವಿಯರು ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಶ್ರೀರಮಾದೇವಿಯರು ತಮ್ಮ ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ದೇಹದೊಳಗಿನ ರೋಮಕೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ರೋಮಕೂಪದೊಳಗೂ ಭಗವನ್ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಅನೇಕಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳನ್ನೂ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗಿನ ನಿಶ್ಚರೂಪಗಳನ್ನೂ, ಅವನ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಗುಣಗಳನ್ನೂ, ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಯೋಚಿಸುತ್ತಾ ಅವುಗಳ ಪಾರಗಾಣದೆ ಅಹ! ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯ ಮಹಿಮೆಯು ಇನ್ನೆಷ್ಟಿರುವದೋ! ಎಂದು ಕ್ಷಣ ಕ್ಷಣದಲ್ಲೂ ಬೆರಗಾಗುತ್ತಿರುವರು. ಅಂತಹಾ ರಮಾದೇವಿಯರು ನಮ್ಮನ್ನು ಪಾಲಿಸಲಿ.

ಅನತಾರಿಕೆ.— ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.—

ಒಂದಜಾಂಠದೊಳೊಂದು ರೂಪದೊ
 ಳೊಂದನಯನದೊಳೊಂದು ನಖದೊಳೆ
 ಗೊಂದು ಗುಣಗಳ ಪಾರಗಾಣದೆ ಕೃತಪುಟಾಂಜಲಿಯೊ ||
 ಮಂದಜಾಸನ ಪುಳಕ ಪುಳಕಾ
 ನಂದ ಬಾಷ್ಪತೊದಲ ನುಡಿಗಳಿಂ
 ದಿಂದಿರಾವಲ್ಲಭನ ಮಹಿಮೆಗಳಿರ ತರವೆಂದ ||೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಅನೇಕ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳ ಪೈಕಿ, ಒಂದಜಾಂಠದೊಳು
 -ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಿರುವ, ಒಂದುರೂಪದೊಳು-ಅನೇಕ ರೂಪಗಳ
 ಪೈಕಿ ಒಂದು ರೂಪದೊಳಿಗಿನ, ಒಂದನಯನದೊಳು-ಅನೇಕ ಅಂಗಗಳ
 ಪೈಕಿ ಒಂದು ಅವಯವದೊಳಿಗಿನ, ಒಂದು ನಖದೊಳು=ಅನೇಕ ಉಗು
 ರುಗಳ ಪೈಕಿ ಒಂದು ಉಗುರಿನ ಒಳಿಗಿನ, ಒಂದು ಗುಣಗಳ=ಒಂದು ಭಾ
 ಗದೊಳಿಗಿನ ಗುಣಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಯೋಚಿಸಿ ಪಾರಗಾಣದೆ, ಮಂದಜಾಸ
 ನ=ಕಮಲಾಸನರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಕೃತಪುಟಾಂಜಲಿಯು, ಬದ್ಧಾಂಜಲಿ
 ಪುಟರಾಗಿ (ಕೈಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು) ಪುಳಕಪುಳಕಾನಂದ ಬಾಷ್ಪತೊದಲನುಡಿಗಳಿ
 ಳಿಂದ-ಪುಳಕಾಂಕಿತರಾಗಿ ರೋಮಾಂಜರಾಗಿ ಆನಂದ ಬಾಷ್ಪವನ್ನು ಸುತಿ
 ಸುತ್ತಾ ಗಂಟಲು ಬಿಗಿದು ಬರುತ್ತಿರಲು ಅಸ್ಪೃಷ್ಯವಾದ ನುಡಿಗಳಿಂದ, ಇಂ
 ದಿರಾ ವಲ್ಲಭನ ಮಹಿಮೆಗಳಿರತರವೆಂದ-ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ
 ಮಹಿಮೆಯ ಆಳವನ್ನು ಕಾಣಲು ಸಾಧವಲ್ಲ-ಆಳವನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯ
 ಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದೆ ಇರುವುದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಅನೇಕ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳ ಪೈಕಿ ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ
 ಳೊಳಿಗಿರುವ, ಅನೇಕ ಭಗವದ್ಭಾವಗಳ ಪೈಕಿ ಒಂದು ರೂಪದೊಳಿಗಿನ ಅನೇ
 ಕಂಗಗಳ ಪೈಕಿ ಒಂದಂಗವಾದ ಪಾದದ ಅನೇಕ ನಖಗಳ ಪೈಕಿ ಒಂದು ನ
 ಖದೊಳಿಗಿರುವ ಅನೇಕ ಭಾಗಗಳ ಪೈಕಿ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಂತನ
 ಗುಣಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿ ಪಾರಗಾಣದೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಕೈಮುಗಿದುಕೊಂಡು
 ಪುಳಕಾಂಕಿತರಾಗಿ ಆನಂದಬಾಷ್ಪವನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಾ ಆಹ ! ಈ ಲಕ್ಷ್ಮೀ
 ವಲ್ಲಭನ ಗುಣಗಳ ಮೂಲವು ಎಲ್ಲಿರುವುದೆಂದು ಎಷ್ಟು ಹುಡುಕಿದರೂ ಆದರ

ಆಳವು ಕಾಣುವಂತಿಲ್ಲ. ಅತಿ ಗುಂಭೀರತವೆಂದರು. ಇಂತಹಾ ಮಹಾ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ಈ ನಾಲ್ಕು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದಲೂ ಕ್ರೀಹರಿ, ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಬ್ರಹ್ಮ ಇವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿದರೂ, ಭಗವ ನ್ನು ಹಿಮೆಯನ್ನೇ ವಿಶದ ಮಾಡಿರುವರು.

ಏನು ಧನ್ಯರೊ ಬ್ರಹ್ಮಗುರು ಪವ
ಮಾನರೀರ್ವರು ಈ ಪರಿಯಲಿ ರ
ಮಾನಿನಾಸನ ವಿಮಲಲಾಪಣ್ಯಾತಿಶಯಗಳೆನು ||
ಸಾನುರಾಗದಿ ನೋಡಿ ಸುಖಿಪ ಮ
ಹಾನುಭಾವರ ಭಾಗ್ಯವೆಂತೊ ಭ
ವಾನಿಧವನಿಗಸಾಧ್ಯವೆನಿಸಲು ನರರ ಪಾಡೇನು ||೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಬ್ರಹ್ಮ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಗುರು=ಗುರುಗಳಾದ, ಪವ ಮಾನ=ವಾಯುದೇವರು, ಇವರೀರ್ವರೂ, ಏನು ಧನ್ಯರೋ! ಈ ಪರಿಯಲಿ=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ರಮಾನಿನಾಸನ=ಶ್ರೀನಿವಾಸನ, ವಿಮಲ=ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಲಾಪಣ್ಯಾತಿಶಯಗಳನು=ಸಾಂದರ್ಭ್ಯ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಸಾನುರಾಗದಿ=ಪರಮ: ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನೋಡಿ, ಸುಖಿಪ=ಸುಖವನ್ನು ಭವಿಸುವ, ಮಹಾನುಭಾವರ=ಮಹಾನುಭಾವರಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳ, ಭಾಗ್ಯವೆಂತೋ=ಎಂತಹುದೋ! ಭವಾನಿಧವನಿಗೆ=ಪಾರ್ವತೀ ಪತಿಯಾದ ಋದ್ರದೇವರಿಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವೆನಿಸಲು, ನರರ ಪಾಡೇನು ?

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಭಗವಂತನನ್ನು ನೋಡಿ ಆನಂದಪಡುವರೆಂದು ಹೇಳಿ, ಈಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಸಮರು ವಾಯುದೇವರಾದುದರಿಂದ ಅವರೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಂತೆಯೇ ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡು ಸಂತೋಷಪಡುವರೆಂದು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದೇ ಪದ್ಯದಿಂದ ಇಬ್ಬರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ.— ಈ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳೇನು ಧನ್ಯರೋ! ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪ ಸಾಂದರ್ಭ್ಯ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ನೋಡಿ ಸುಖಿಸುವರು. ಈ ಮಹಾನುಭಾವರ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಎಷ್ಟೆಂದು ವರ್ಣಿಸುವೆ! ಇಂತಹಾ ಭಾಗ್ಯವೆಲ್ಲವೂ ಋದ್ರದೇವರಿಗಿಲ್ಲ, ಹಾಗಿರಲು ಮಿಕ್ಕ ಮನುಷ್ಯ ರಪಾಡೇನು ?

ಅ ಪಿತಾಮಹ ನೂರುಕಲ್ಪ ರ
 ಮಾಪತಿಯ ಗುಣಜಪಿಸಿ ಒಲಿಸಿ ಮ
 ಹಾಪರಾಕ್ರಮ ಹನುಮುಭೀಮಾನಂದ ಮುನಿಯೆನಿಸಿ ||
 ಅ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಸುನಾಭೀ
 ಕೂಪಸಂಭವ ನಾಮದಲಿ ಮೆರೆ
 ವಾ ಪಯೋಜಾಸನ ಸಮೀರರಿಗಭಿನಮಿಸೆ ಸತತ ||೩||

ವದ್ಯಾರ್ಥ.— ಅ ಪಿತಾಮಹ-ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಬ್ರಹ್ಮನಾದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ನೋಡಲು, ನೂರುಕಲ್ಪ-ಬ್ರಹ್ಮನ ನೂರು ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ, ರಮಾಪತಿಯ, ಗುಣಜಪಿಸಿ=ಗುಣಗಳನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿ, ಒಲಿಸಿ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು, ಮಹಾ ಪರಾಕ್ರಮ=ಮಹಾ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ, ಹನುಮ, ಭೀಮ, ಆನಂದಮುನಿಯೆನಿಸಿ, ೯೯ನೆಯ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ವಾಯುಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಹನುಮ, ಭೀಮ, ಮಧ್ವ ಎಂಬ ಮೂರು ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಆ ಮೂರು ಅವತಾರಗಳಿಂದಲೂ ಭಗವತ್ಪ್ರೇಮೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ನೂರನೆಯ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಅಪರಬ್ರಹ್ಮನ, ಸುನಾಭೀಕೂಪ ಸಂಭವನಾಮದಲಿ ಮೆರೆವ-ನಾಭೀಕಮಲದಿಂದ ಜನಿಸಿ ಕಮಲ ಸಂಭವನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಮೆರೆಯುತ್ತಿರುವ, ಅಪಯೋಜಾಸನ ಸಮೀರರಿಗೆ=ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳಿಗೆ, ಸತತ=ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಅಭಿನಮಿಸೆ=ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಋಷುಗಣದಲ್ಲಿರುವಾಗ (ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ) ನೂರು ಬ್ರಹ್ಮ ಕಲ್ಪಗಳ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಲು, ೯೯ನೆಯ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ವಾಯುಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಹನುಮ, ಭೀಮ, ಮಧ್ವ ಎಂಬ ಮೂರು ಅವತಾರಗಳಿಂದ ರಾಮ, ಕೃಷ್ಣ, ವೇದವ್ಯಾಸಗ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ನೂರನೆಯ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಾದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ನಾಭೀಕಮಲದಿಂದ ಜನಿಸಿ ಕಮಲಸಂಭವನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಮೆರೆವ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಸರಸ್ವತೀ ಘರತೀಯರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ವಾಸುದೇವನಮೂರ್ತಿ ಹೃದಯಾ
 ಕಾಶಮಂಡಲ ಮಧ್ಯದಲಿ ತಾ
 ರೇಶನಂದದಿ ಕಾಣುತತಿ ಸಂತೋಷದಲಿ ತುತಿಪ |
 ಆ ಸರಸ್ವತಿಭಾರತಿಯರಿಗೆ
 ನಾ ಸತತ ವಂದಿಸುವೆ ಪರವೋ
 ಳ್ಲಾಸದಲಿ ಸುಜ್ಞಾನ ಭಕುತಿಯ ಸಲಿಸಲಿಮಗೆಂದು ||೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ವಾಸುದೇವನಮೂರ್ತಿ = ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು, ಹೃದಯಾ ಯಾಕಾಶಮಂಡಲ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ತಾರೇಶನಂದದಿ=ಚಂದ್ರನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತ, ಅತಿ ಸಂತೋಷದಲ್ಲಿ, ತುತಿಪ-ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಿರುವ, ಆ ಸರಸ್ವತಿ, ಭಾರತಿಯರಿಗೆ, ಎಮಗೆ-ನಮಗೆ, ಸುಜ್ಞಾನ-, ಭಕುತಿಯ ಸಲಿಸಲಿ=ಕೊಡಲೆಂದು, ನಾ=ನಾನು, ಪರವೋಲ್ಲಾಸದಲಿ, ಸತತ=ಸರ್ವದಾ, ವಂದಿಸುವೆ-ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಯಾವ ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತೀಯರು ತಮ್ಮ ಹೃದಯಾ ಕಾಶಮಂಡಲ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಿರುವರೋ ಅಂತಹಾ ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತಿಯರಿಗೆ ನಮಗೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ದೃಢವಾದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಲಿ ಎಂದು ಉಲ್ಲಾಸದಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡುವೆನು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಗರುಡದೇವರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ಜಗದುದರನ ಸುರೋತ್ತಮನ ನಿಜ
 ಪೆಗೆಲೊಳಾಂತು ಕರಾಬ್ಬ ದೋಳ್ಳದ
 ಯುಗ ಧರಿಸಿ ನಖಪಂಗ್ತಿಯೊಳು ರಮಣೀಯಕರವಾದ |
 ನಗಧರನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಕಾಣುತ
 ಮಿಗೆ ಹರುಷದಿಂ ಪೊಗಳಿ ಹಿಗ್ಗುವ
 ಖಗಕುಲಾಧಿಪ ಕೊಡಲಿ ಮಂಗಳ ಸಕಲ ಸುಜನರಿಗೆ ||೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಜಗದುದರನ=ಜಗತ್ತನ್ನು ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ ಸುರೋತ್ತಮನ=ಸಕಲ ದೇವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ನಿಜ-

ತನ್ನಯ, ಪೆಗಲೊಳು=ಹೆಗಲಮೇಲೆ, ಆಂತು=ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು, ಕರಾಬ್ಬ
 ದೊಳು=ತನ್ನ ಕರ ಕಮಲಗಳಿಂದ, ಪದಯುಗಧರಿಸಿ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಎರಡು
 ಪಾದಗಳನ್ನ ಧರಿಸಿ, ನಖಪಂಗ್ತಿಯೊಳು=ಪಾದಗಳ ಉಗುರುಗಳ ಪಂಗ್ತಿ
 ಯಲ್ಲಿ ರವಣೀಯತರವಾದ, ನಗಧರನ - ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧಾರಿಯಾದ
 ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತ, ಮಿಗಹರುಷದಿಂದ = ಬಹಳ ಸಂ
 ತೋಷದಿಂದ ಪೊಗಳಿ ಹಿಗ್ಗುವ, ಖಗಕುಲಾಧಿಪ-ಪಕ್ಷಿಕುಲಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿ
 ಯಾದ ಗರುಡನು, ಸಕಲಸುಜನರಿಗೆ ಮಂಗಳ ಕೊಡಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತನ್ನು ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಧ
 ರಿಸಿದ ಸರ್ವ ದೇವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತನ್ನ ಹೆಗಲಿನಮೇಲೆ
 ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಕೈಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಆ ಪಾದ
 ನಖಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತ ಅತಿ ಸಂತೋ
 ಷದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕೂಗಲಿ ಹಿಗ್ಗುತ್ತಿರುವ ಪಕ್ಷಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಗರುಡ
 ನು ಸಕಲ ಸುಜನರಿಗೆ ಮಂಗಳವನ್ನು ಕೊಡಲಿ.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಶೇಷದೇವರನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ಯೋಗಿಗಳ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ನಿಲಕ ನಿಗ
 ನಾಗಮೈಕೆ ವಿನುತನ ಪರಮನು
 ಧಾಗದಲಿ ದ್ವಿಸಹಸ್ರ ಜಿಹ್ವೆಗಳಿಂದ ವರ್ಣಿಸುವ |
 ಭೂಗಗನ ಸಾಕಾಳ ವ್ಯಾಪ್ತನ
 ಯೋಗನಿಧಾಸ್ವದನೆನಿಸ ಗುರು
 ನಾಗರಾಜನಪದಕೆ ನಮಿಸುವ ಮನದೊಳೆನವರತ ||೯||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಯೋಗಿಗಳ ಹೃದಯಕ್ಕೆ=ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞತ ಸಮಾಧಿ
 ಯಿಂದ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕಾಣುವ ಯೋಗಿಗಳ
 ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಕೂಡ, ನಿಲಕ=ಸೂಕರ್ಷೀನ ಕಾಣಗೊಡದ, ನಿಗಮಾಗಮೈಕೆ
 ವಿನುತ=ನಿಗಮ=ವೇದಗಳು, ಆಗಮ=ಪಾಂಚರಾತ್ರಾದಿಗಳು ಇವು ಮೊದ
 ಲಾದವುಗಳಿಂದ, ಏಕವಿನುತ=ಏಕೈವಾಗಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪ
 ಟ್ಟ (ಹೊಗಳಿಕೆಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪರಮನುರಾಗದಲ್ಲಿ
 ದ್ವಿಸಹಸ್ರ ಜಿಹ್ವೆಗಳಿಂದ-೨೦೦೦ ನಾಲಿಗೆಗಳಿಂದ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಿರುವ, ಭೂಗ

ಗನಪಾತಾಳವ್ಯಾಪ್ತನ=ಭೂಮಿ, ಅಂತರಿಕ್ಷ, ಪಾತಾಳ ನೊಡಲಾದ ಸರ್ವ
 ತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ, ಯೋಗೇಂದ್ರಾಸ್ಪದನೆನಿಸಿ=ಯೋಗನಿದ್ರೆಗೆ ಆ
 ಸ್ಪದನೆನಿಸುವ, ಗುರು=ತಾರತಮ್ಯ ಸ್ವಕಾರ ಪ್ರಕಾರ ಗುರುಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ
 ತೇರಿದ, ನಾಗರಾಜನ-ಶೇಷದೇವರ, ವದಕ್ಕಿ=ಪಾದಕಮಲಗಳಿಗೆ, ಅನವ
 ರತ=ಅಪಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ, ಮನದೊಳಗೆನಮಿಸೆ-ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಮಸ್ಕಾರ
 ಮಾಡುವೆನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮನು ಯೋಗಿಗಳ ಮನಸ್ಸಿಗಾದ
 ರೂ ಸಾಕಲ್ಯೇನ ಗೋಚರಿಸದೇನೆ ಅಂತಹಾ ವೇದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಪರ
 ಮಾತ್ಮನನ್ನು ಎರಡು ಸಹಸ್ರ ನಾಲಿಗೆಗಳಿಂದ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾ
 ಪ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಯೋಗನಿದ್ರೆಗೆ ಆಸ್ಪದನೆನಿಸುವ ಆಂದರೆ ಯೋಗ
 ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶೇಷಪರ್ಯಂತದಲ್ಲಿ ಮಲಗುವನೆಂದರ್ಥ
 ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪರ್ಯಂತವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವ ಇಂತಹಾ ಸರ್ಪರಾಜನಾದ
 ಕೇಷನ ಪಾದಕಮಲಗಳಿಗೆ ಸರ್ವದಾ ಮನಃ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಮಸ್ಕಾರ
 ಮಾಡುವೆನು.

ಅನತಾರಿಕೆ.—ಮುಂದಿನ ನಾಲ್ಕು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಬುದ್ರದೇವರನ್ನು
 ವಂದಿಸುತ್ತಾರೆ.

ನಂದಿವಾಹನ ನಳಿನಿಧರ ಮೌ
 ಳೇಂದುಶೇಖರ ಶಿವತ್ರಿಯಂಬಕ
 ಅಂಧಕಾಸುರಮಥನ ಗಜತಾರ್ದೂಲ ಚರ್ಮಧರ ||
 ಮಂದಜಾಸನತನಯ ತ್ರಿಜಗ
 ದ್ವಂದ್ಯಶುದ್ಧಸ್ವಟಿಕ ಸನ್ನಿಭ
 ವಂದಿಸುವನನವರತ ಪಾಲಿಸು ಪಾರ್ವತೀರಮಣ ||೧೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ನಂದಿವಾಹನ, ನಳಿನಿಧರಮೌಳಿ=ಗಂಗೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿ
 ದ ಶಿರಸ್ಸುಳ್ಳವನು, ಇಂದುಶೇಖರ=ಚಂದ್ರಶೇಖರನು, ಶಿವ=ಮಂಗಳಕರ
 ನು, ತ್ರಿಯಂಬಕ-ಮುಕ್ತೇಂದ್ರನು, ಅಂಧಕಾಸುರಮಥನ - ಅಂಧಕಾಸುರನ
 ನ್ನು ಕೊಂದವನು, ಗಜತಾರ್ದೂಲಚರ್ಮಧರ=ಅನೆಯ ಮತ್ತು ಹುಲಿಯ
 ಚರ್ಮವನ್ನಧರಿಸಿದವನು, ಮಂದಜಾಸನತನಯ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಪುತ್ರ, ತ್ರಿಜಗ

ದ್ವಂದ್ವ-ವಾಯು:ದೇವರಿಗೆ ಸಂತರ ಮೂರು ಲೋಕದಿಂದ ವಂದ್ಯನು, ಶುದ್ಧ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನು-ಶುದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ ಶಿಲೆಯಂತೆ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನು, ಇಂತಹಾ ಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಎಲೈ ಪಾರ್ವತೀರಮಣ ! ಅನವರತ-ಸರ್ವದಾ (ಅಪಿಚ್ಛಿನ್ನ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ) ವಂದಿಸುವೆನು, ಪಾಲಿಸು=ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು.

ತಾತ್ಪರ್ಯವು ವಿಶದವಾಗಿದೆ.

ಅವಶಾರಿಕೆ.— ಮತ್ತೂ ಯುದ್ರದೇವರನ್ನೇ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ಘನೇಶಾಣಾಂಚಿತ ಮಕುಟಿ ರಂಜಿತ
 ಕ್ವಣಿತ ಡಮರು ತ್ರಿಕೂಲ ಶಿಖಿ ತಿನ
 ಮಣಿ ನಿಶಾಕರನೇತ್ರ ಪರಮಪವಿತ್ರ ಸುಚರಿತ್ರ |
 ಪ್ರಣತಕಾಮದ ಪ್ರಮಥಸುರಮುನಿ
 ಗಣಸುಪೂಜಿತ ಚರಣಿಯುಗ ರಾ
 ವಣಿ ಮದವಿಭಂಜನ ಸತತ ಮಾಂಷಾಹಿ ಮಹದೇವ ||೧೧||

ಪರ್ವಾರ್ಥ.— ಘನೇ-ಸರ್ವದ, ಪಣಾಂಚಿತ=ಹೆಡೆಯಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ, ಮುಕುಟಿ=ಶಿರದಿಂದ, (೧೧ಬಿಯಿಂದ) ರಂಜಿತ=ಶೋಭಿಸುವನು, ಕ್ವಣಿತಡಮರು=ಶಬ್ದದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಡಮರುಕವೆಂಬ ವಾದ್ಯವುಳ್ಳವನು, ತ್ರಿಕೂಲ=ತ್ರಿಶೂಲದರನು, ಶಿಖಿ=ಅಗ್ನಿ, ದಿನಮಣಿ=ಸೂರ್ಯ, ನಿಶಾಕರ=ಚಂದ್ರ, ನೇತ್ರ=ಇವರು ಮೂವರಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮೂರು ಕರಗಳುಳ್ಳವನು, ಪರಮಪವಿತ್ರನು, ಸುಚರಿತ್ರ=ಉತ್ತಮವಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು, ಪ್ರಣತಕಾಮದ=ನನು ಸ್ಮರಿಸುವವರ ಮನೋಭೀಷ್ಣವನ್ನು ಪೂರೈಸುವವನು, ಪ್ರಮದ=ಭೂತಗಣ, ಸುರ=ದೇವತೆಗಳು, ಮುನಿ-ಮುನಿಗಳು, ಗಣಸುಪೂಜಿತ=ಈ ಗಣಗಳಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುವನು, ಚರಣಿಯುಗ=ಇಂತಹಾ ಗಣಗಳಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೂಜ್ಯವಾದ ಪಾದದ್ವಯ ಉಳ್ಳವನು, ರಾವಣ ಮಧವಿಭಂಜನ=ರಾವಣನ ಮದವನ್ನು ಮುರಿದವನು, ಇಂತಹಾ ಗುಣವಿಶಿಷ್ಟ ಸುಹಾದೇವಾ ! ಸತತ=ಸರ್ವದಾ, ಮಾಂಷಾಹಿ=ನನ್ನನ್ನು ಪಾಲಿಸು-

ದಕ್ಷಯಜ್ಞ ವಿಭಂಜನನೆ ವಿರು
 ಪಾಶ್ಚ ವೈರಾಗ್ಯಾಧಿಪತಿ ಸಂ
 ರಕ್ಷಿಸಮ್ಮನು ಸರ್ವಕಾಲದಿ ಸನ್ಮದವನಿತ್ತು ।
 ಯಜ್ಞಪತಿ ಸಖಯಜಪರಿಗೆ ಸುರ
 ವ್ಯಕ್ತವೃತದನುಜಾರಿ ಲೋಕಾ
 ಧ್ಯಕ್ತ ಶುಕದೂರ್ವಾಸ ಜೈಗೀಷವ್ಯ ಸಂತ್ಯೆಸು ||೧೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ದಕ್ಷಯಜ್ಞ ವಿಭಂಜನನೆ=ದಕ್ಷ ಪ್ರಜೇಶ್ವರನ ಯಾಗವ
 ನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡಿದವನೆ, ವಿರ.ಪಾಶ್ಚ=ವಿರೂಪವಾದ ಮೂರನೆಯ ಕಣ್ಣು
 ಳ್ಳನನೇ, ವೈರಾಗ್ಯಾಧಿಪತಿ=ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯೇ, ಸರ್ವಕಾಲದಿ,
 ಸನ್ಮದವನಿತ್ತು=ಉತ್ತಮಾನಂದವನ್ನಿತ್ತು, ಎಮ್ಮನು-ನಮ್ಮನ್ನು, ಸಂರಕ್ಷಿ
 ಸು, ಯಜ್ಞಪತಿ ಸಖ=ಕುಬೇರಿನಿಗೆ ಸಖನು, ಯಜಪರಿಗೆ=ಭಜಿಸುವವರಿಗೆ,
 ಸು=ವ್ಯಕ್ತ=ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದಂತೆ ಇರುವವನು, ವೃಕದನುಜಾರಿ=ವೃಕಾಸುರನು
 ಎಂಬ ದೈತ್ಯನಿಗೆ ಶತ್ರುವು, ಲೋಕಾಧ್ಯಕ್ಷ, ಶುಕ, ದೂರ್ವಾಸ, ಜೈಗೀಷ
 ವ್ಯ ಎಂಬ ಮೂರು ಅವತಾರವುಳ್ಳ ಇಂತಕಾ ಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಎಲೈ ಮ
 ಹಾದೇವ ! ಸಂತ್ಯೆಸು.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ.— ಋದ್ರದೇವರ ಮಾವನಾದ ದಕ್ಷಪ್ರಜೇಶ್ವರನು, ಪ್ರ
 ಜೇಶ್ವರರು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಯಾಗಕ್ಕೆ ತಾನು ಬರಲು, ತನಗೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ
 ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ತನ್ನ ಆಳಿಯನಾದ ಋದ್ರನು ತನಗೆ ಎದ್ದು ನಮಸ್ಕರಿಸಲಿ
 ಲ್ಲನೆಂದು ಕೋಪದಿಂದ ಋದ್ರದೇವರನ್ನು ಅನೇಕ ವಿಧವಾಗಿ ದೂಷಿಸಿದರು.
 ಅವರನ್ನು ಅವಮಾನಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಾನೂ ಬಂದು ಯಾಗಮಾಡಲು
 ಎತ್ತಮಾಡಿ ತನ್ನ ಆಳಿಯು ಋದ್ರದೇವರನ್ನೂ, ಅವರ ಭಾರ್ಯಳಾದ ತನ್ನ ಮ
 ಗಳನ್ನೂ ಆ ಯಾಗಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸಲೇ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ
 ಇವನ ಮಗಳೂ, ಋದ್ರದೇವರ ಭಾರ್ಯಳೂ ಆದ ಸತಿದೇವಿಯರು ತಂದೆ
 ಎಂಬಭಿಮಾನದಿಂದ ಯಾಗಶಾಲೆಗೆ ಬರಲು ಆಳಿಯನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸದೆ, ಅ
 ಹುತಿ ಕೊಡದೆ ಅವಮಾನ ಮಾಡಿದನು. ಸತಿದೇವಿಯು ಇದಕ್ಕಾಗಿ ತಂದೆ
 ಯನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ದೂಷಿಸಿ, ನಿನ್ನಂತಹ ಸಾಹಿಯಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಈ ದೇವ

ವನ್ನು ಬಿಡುವೆನೆಂದು ದೇಶವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರು. ಈ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ಕೇಳಿದ ಋದ್ರದೇವರು ಕೋಪದಿಂದ ಬಂದು ದಕ್ಷನ ಯಾಗವನ್ನು ಧ್ವಂಸ ಮಾಡಿ ಅವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಕಡೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಅಪ್ಪಣೆಯ ಮೇರೆ ವೇಕೆಯ ತಲೆಯಿಂದ ಆತನನ್ನು ಬದುಕಿಸಿದರೆಂದು ಭಾಗವತ ಚತುರ್ಥ ಸ್ಕಂಧದ ಕಥೆ. ಆ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸೂಚಕವಾದುದು ದಕ್ಷಯಜ್ಞ ವಿಭಂಜನನೆಂಬ ಪದವು. ವ್ಯಕದನುಜಾರಿ, ವ್ಯಕಾಸುರನೆಂಬುವನನ್ನೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಭಸ್ಮಾಸುರನೆನ್ನುವರು. ಅವನು, "ನಾನು ಯಾರ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈ ಇಡುವೆನೋ ಅವನು ಭಸ್ಮವಾಗಲೇಕು." ಎಂದು ಋದ್ರದೇವರಿಂದ ವರವನ್ನು ಪಡೆದು ಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿ ಋದ್ರದೇವರ ತಲೆಯ ಮೇಲೆಯೇ ಕೈ ಇಡಲೆತ್ತಿಸಿದನು. ಆಗ ವ್ಯಕಾಸುರನನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಉಪಾಯದಿಂದ ಅವನ ಕೈಯನ್ನು ಅವನ ತಲೆಯಮೇಲೆಯೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಅವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದನು ಋದ್ರದೇವರು ಕೊಟ್ಟ ವರವೇ ಅವನ ಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದುದರಿಂದ ವ್ಯಕದನುಜಾರಿ ಎಂದರು. ಋದ್ರದೇವರ ಅವತಾರತ್ರಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ.

ಹತ್ತು ಕಲ್ಪದಿ ಲವಣಜಲಧಿಯೊ
 ಉತ್ತಮ ಶ್ಲೋಕನ ವಲಿಸಿ ಕೃತ
 ಕೃತನಾಗಿ ಜಗತ್ಪತಿಯ ನೇಮದಿ ಕುಶಾಸ್ತ್ರಗಳ |
 ಬಿತ್ತರಿಸಿ ನೋಹಿಸಿ ದುರಾತ್ಮರ
 ನಿತ್ಯನಿರಯನಿನಾಸರೆನಿಸಿದ
 ಕೃತಿವಾಸಗೆ ನಮಿಸೆ ಶೇಷಪದಾರ್ಥನಹುದೆಂದು ||೧೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಹತ್ತು ಕಲ್ಪದಿ=ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪದಿಂದ ಹತ್ತು ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ, ಲವಣಜಲಧಿಯೊಳು=ಲವಣ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ, ಉತ್ತಮ ಶ್ಲೋಕನ=ವುಣ್ಯಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಒಲಿಸಿ = ಮೆಚ್ಚಿಸಿ, ಕೃತಕೃತನಾಗಿ, ಜಗತ್ಪತಿಯ-ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ, ನೇಮದಿ = ಅಪ್ಪಣೆಯ ಮೇರೆಗೆ, ಕುಶಾಸ್ತ್ರಗಳ-ಶೈವವಾಶುಪತಾದಿ ನೋಹ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು, ಬಿತ್ತರಿಸಿ=ವಿಸ್ತಾರಮಾಡಿ, ದುರಾತ್ಮರ=ತನೋಯೋಗ್ಯರಾದ ದೈತ್ಯರನ್ನು ನೋಹಿಸಿ, ನಿತ್ಯನಿರಯನಿನಾಸರು=ನಿತ್ಯವಾದ ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಯೋಗ್ಯರೆಂದು ಹೇಳು

ವಂತಿ ಮಾಡಿದ, ಕೃತ್ತಿವಾಸಗೆ-ಚರ್ವನಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಋದ್ರದೇವರಿಗೆ, ಶೇಷ ಪದಾರ್ಥನಕುಡೆಂದು-ಇವರೇ ಶೇಷವದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರೆಂದು, ನಮುಪೆ=ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪಗಳವರೆಗೂ ಲವಣವಾದುದಲ್ಲಿ ಉಗ್ರವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿ ಭಗವದಾಜ್ಞೆಯ ಮೇರೆಗೆ “ತ್ವಂಚಋದ್ರ ಮಹಾಬಾಹೋ ವೋಹಶಾಸ್ತ್ರಾಣಕಾರಯ ಸೀನು ನಿನ್ನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವೋಹಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮಾಡುವೆನೆ” ವೋಹದಲಾದ ಭಗವದವ್ಪಣೆಯಂತಿ ವೋಹಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ಯುತ್ಯರನ್ನು ವೋಹಗೋಳಿಸಿ ಅವರ ಅಂಧಂತಮನಸ್ಸಿಗೆ ಯೋಗ್ಯರೆಂದೆನಿಸಿ, ಮುಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಶೇಷಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವ ಋದ್ರದೇವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರನಾಡುವೆನು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಕೃಷ್ಣಪತ್ತಿಯರಾದ ಷಣ್ಮಹಿಷಿಯರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಕಂಬುಸಾಣಿಯ ಪರಮಪ್ರೇಮ ನಿ
 ತಂಬಿನಿಯರೆಂದೆನಿಸ ಲಕ್ಷಣ
 ಜಾಂಬವತಿ ಕಾಳಿಂದಿ ನೀಲಾ ಭದ್ರಾ ಋದ್ರವಂದಿ |
 ಎಂಬ ಷಣ್ಮಹಿಷಿಯರ ದಿವ್ಯ ಪ
 ದಾಂಬುಜಗಳಿಗೆ ನಮಿಸೆ ಮಮಹೃದ
 ಯಾಂಬರದಿ ನೆಲಸಲಿ ಬಿಡದೆ ತಮ್ಮರಸನೊಡಗೂಡಿ ||೧೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಕಂಬುಸಾಣಿಯ=ಶಂಖಸಾಣಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ, ಪರಮಪ್ರೇಮನಿಂತಂಬಿನಿಯರೆನಿಸುವ=ಪ್ರೇಮ ಪತ್ತಿಯರೆನಿಸುವ, ಲಕ್ಷಣಾ, ಜಾಂಬವತಿ, ಕಾಳಿಂದಿ, ನೀಲಾ, ಭದ್ರಾ, ಮಿತ್ರವಿಂದಾ ಎಂಬ ಷಣ್ಮಹಿಷಿಯರ-೬ ಮಹಿಳೆಯರನ್ನು, ದಿವ್ಯಪದಾಂಬುಜಗಳಿಗೆ, ನಮಿಸೆ, ಮಮ=ನನ್ನ, ಹೃದಯಾಂಬರದಿ=ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ, ತಮ್ಮರಸನೊಡಗೂಡಿ=ತಮ್ಮ ಪತಿಯಿಂದೊಡಗೂಡಿ, ಬಿಡದೆ, ನೆಲಸಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪತ್ತಿಯರಾದ ಲಕ್ಷಣಾ, ಜಾಂಬವಂತೀ, ಕಾಳಿಂದೀ, ನೀಲಾ, ಭದ್ರಾ, ಮಿತ್ರವಿಂದ ಎಂಬ ಷಣ್ಮಹಿಳೆಯರ ಪಾದ

ಕಮಲಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು. ತಮ್ಮ ಪತಿಯಿಂದೊಳಗೂಡಿ ನಮ್ಮ
ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಬಿಡದೆ ವಾಸನಾಡಲಿ.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಗರುಡ, ಶೇಷ, ಮದ್ರಾ ಪತ್ನಿಯರನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಾರೆ

ಅ ಪರಂತಪನೊಲಿಮೆಯಿಂದ ಸ
ದಾಪರೋಕ್ಷಿಗಳೆನಿಸಿ ಭಗವ
ದ್ರೂಪಗುಣಗಳ ಮಹಿಮೆ ಸ್ವಪತಿಗಳಾನನದಿ ತಿಳಿವ ||
ಸೌಪರ್ಣಿ ವಾರುಣಿ ನಗಾತ್ಮಜ
ರಾಪನಿತು ಬಣ್ಣಿಸುವೆ ಎನ್ನ ಮ
ಹಾಪರಾಧಗಳೆಣಿಸದೀಯಲಿ ಪರಮ ಮಂಗಳವ ||೧೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಅಪರಂತವನ=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ, ಪರಂಜ್ಯೋತಿ ಸ್ವ
ರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ, ಒಲಿಮೆಯಿಂದ=ಪ್ರಸಾದದಿಂದ, ಸದಾ ಅಪ
ರೋಕ್ಷಿಗಳೆನಿಸಿ, ಭಗವದ್ರೂಪಗುಣಗಳ, ಮಹಿಮೆ=ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು, ಸ್ವ
ಪತಿಗಳ=ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪತಿಗಳಾದ ಗರುಡ, ಶೇಷ, ಮದ್ರಾದಿಗಳ, ಆನ
ನದಿ-ಮುಖದಿಂದ, ತಿಳಿವ=ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ, ಸೌಪರ್ಣಿ=ಗರುಡನ ಹೆಂಡ
ತಿ, ವಾರುಣಿ=ಶೇಷಪತ್ನಿ, ನಗಾತ್ಮಜರ=ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯರು ಇವರು
ಮೂವರನ್ನೂ, ಅಪನಿತು-ಶಕ್ತ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಬಣ್ಣಿಸುವೆ=ಸ್ತೋತ್ರಮಾ
ಡುವೆನು. ಎನ್ನ ವ.ಹಾಪರಾಧಗಳ ಎಣಿಸದೇ ಪರಮ ಮಂಗಳವ-ಮಂಗಳ
ವನ್ನು, ಈಯಲಿ-ಕೊಡಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಭಗವದನುಗ್ರಹದಿಂದ ಸದಾ ಅಪರೋಕ್ಷಿಗಳೆನಿಸಿ ಪ
ರಮಾತ್ಮನ ರೂಪ, ಗುಣ ಇವುಗಳ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪತಿಗಳ
ಮುಖದಿಂದ ಅವರವರು ಶ್ರವಣಮಾಡಿ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದು ಮನನಮಾಡು
ತ್ತಿರುವ ಸೌಪರ್ಣೀ, ವಾರುಣೀ, ಪಾರ್ವತೀ ಎಂಬ ಈ ಮೂವರನ್ನು ನನ
ಬುದ್ಧಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವಷ್ಟು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವೆನು. ನನ್ನ ಅಪರಾಧಗ
ಳನ್ನು ಗಣನೆಗೆ ತಾರದೆ ನನಗೆ ಮಂಗಳವನ್ನು ಕೊಡಲಿ.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ದೇವೇಂದ್ರನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ತ್ರಿದಿವತರುಮಣಿ ಧೇನುಗಳಿಗಾ
 ಸ್ವದನೆನಿಸ ತ್ರಿದಶಾಲಯಾಬ್ಧಿಗೆ
 ಬದರನಂದದಲೊಪ್ಪುತಿಪ್ಪ ಉಪೇಂದ್ರ ಚಂದ್ರಮನ ||
 ಮೃದುಮಧುರ ಸುಸ್ತವನದಿಂದಲಿ
 ಮಧುಸಮಯ ಪಿತನಂತೆ ಪಾಡುವ
 ಮುದಿರವಾಹನನಂಘ್ರಿಯುಗ್ಮಂಗಳಿಗೆ ನಮಿಸುವೆನು ||೧೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ತ್ರಿದಿವತರು = ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ, ಮಣಿ-ಚಿಂತಾಮಣಿ, ಧೇನುಗಳಿಗೆ = ಕಾಮಧೇನು ಇವುಗಳಿಗೆ, ಆಸ್ವದನೆನಿಸ = ಇರುವುದಕ್ಕೆ ವಾಸಸ್ಥಳವಾದ, ತ್ರಿದಶಾಲಯ = ದೇವತೆಗಳು ವಾಸಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ವರ್ಗವೆಂಬ, ಅಬ್ಧಿಗೆ = ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ, ಬದರನಂದದಲಿ = ಚಂದ್ರನಂತೆ, ಬಪ್ಪುತಿಪ್ಪ = ಇರುವ, ಉಪೇಂದ್ರಚಂದ್ರಮನ = ಉಪೇಂದ್ರನೆಂಬ ವಾಮನರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬ ಚಂದ್ರನನ್ನು, ಮಧುಸಮಯಪಿತನಂತೆ = ವಸಂತಕಾಲದ ಕೋಗಿಲದಂತೆ, ಮೃದು = ಮೃದುಮಾಗಿಯೂ, ಮಧುರ = ಮಧುರವಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ಸ್ವರದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಸುಸ್ತವನದಿಂದಲಿ = ದಿವ್ಯಸ್ತೋತ್ರದಿಂದ, ಪಾಡುವ = ಗಾನಮಾಡುತ್ತಿರುವ, ಮುದಿರವಾಹನನ-ಮೇಘವಾಹನನೆನಿಸುವ ದೇವೇಂದ್ರನ, ಅಂಘ್ರಿಯುಗ್ಮಂಗಳಿಗೆ = ಪಾದಕಮಲಗಳಿಗೆ, ನಮಿಸುವೆನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ ಕಾಮಧೇನು, ಚಿಂತಾಮಣಿ ಎಂಬೀ ಮೂರು ಉತ್ತಮ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ಭೂತವಾದ ಸ್ವರ್ಗವೆಂಬ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ, ಚಂದ್ರನಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿಪ್ಪ ಉಪೇಂದ್ರನೆಂಬ ಚಂದ್ರಮನನ್ನು ವಸಂತಕಾಲದ ಕೋಗಿಲದಂತೆ ಮೃದು ಮಧುರ ಸುಸ್ವರದಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಿರುವ ದೇವೇಂದ್ರನ ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳಿಗೆ ನಮಿಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವೆನು. ಅಂದರೆ ದೇವೇಂದ್ರನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸ್ಯಮೂರ್ತಿಯು ಉಪೇಂದ್ರನೆಂಬ ವಾಮನರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬ ಭಾವ.

ಕೃತಿರಮಣ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನದೇವನ
 ಅಶುಳಬಲ ಲಾವಣ್ಯ ಗುಣ ಸಂ
 ತತ ಉಪಾಸನೆ ಕೇತುಮಾಲಾ ಸುಂಡದೊಳು ರಚಿಸಾ ||
 ರತಿಮನೋಹರನಂಘ್ರಿ ಕಮಲಕೆ
 ನುತಿಸುವೆನು ಭಕ್ತುತಿಯಲಿ ಮನು ಡು
 ಮೃತಿಯು ಕಳೆದು ಸನ್ನತಿಯನೀಯಲಜಸ್ರ ನಮಗೊಲಿದು ಂಡಿ

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಕೃತಿರಮಣ-ಕೃತಿಸ್ವರೂಪರಾದ ರಮಾದೇವಿಯ ಪತಿಯಾದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನೂರ್ತಿಯ, ಅತುಲ=ಸಮರಹಿತವಾದ, ಬಲ, ಲಾ ವಣ್ಯ-ಸೌಂದರ್ಯ, ಗುಣ=ಗುಣಗಳು, ಇವುಗಳನ್ನು, ಸಂತತ=ಸರ್ವದಾ, ಕೇತುನಾಲಾಖಂಡದೊಳು=ಕೇತುನಾಲಾ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಭೂಖಂಡದಲ್ಲಿ, ಉಪಾಸನೆ-ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು, ರಚಿಪಾ=ಮಾಡುತ್ತಿರುವ, ರತಿಮನೋಹರನ=ರತಿಪತಿಯಾದ ಮನ್ಮಥನ, ಅಂಘ್ರಿಕಮಲಕೆ=ಪಾದಕಮಲಗಳಿಗೆ, ಭಕುತಿಯೆಲಿ ನುತಿಸುವೆನು=ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು. ಅಜಸ್ರ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಎಮಗೆ=ನಮಗೆ, ಒಲಿದು, ಮಮ=ನನ್ನ, ದುರ್ಮತಿಯುಗಳೆದು ಸನ್ಮತಿಯ ನೀಯಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಕೇತುನಾಲಾ ಖಂಡದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಾ ಕೃತಿಪತಿಯಾದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನು ಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಮಿತವಾದ ಬಲ ಲಾವಣ್ಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ಸದಾ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ರತಿಪತಿಯಾದ ಮನ್ಮಥನ ಪಾದಕಮಲಗಳಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ವಂದಿಸುವೆನು. ಸದಾ ನಮಗೊಲಿದು ನಮ್ಮ ದುರ್ಮತಿಯನ್ನೆದು ಸನ್ಮತಿಯ ಕೊಡಲಿ.

ಅವತಾರಿಕೆ. — ಅಹಂಕಾರಿಕಪ್ರಾಣದೇವರನ್ನು ವಂದಿಸುತ್ತಾರೆ. (ಪಂಚಪ್ರಾಣರ ಪೈಕಿ ನೋದಲನೆಯವರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.)

ಚಾರುತರನವನಿಧ ಭಕುತಿ ಗಂ
 ಭೀರವಾರಾಸಿಯೊಳು ಪರನೋ
 ದಾರಮಹಿಮನ ಹೃದಯ ಪಣಿಪತಿ ಪೀಠದಲಿ ಭಜಿಪ ||
 ಭೂರಿಕರ್ಮಕರನೆನಿಸುವ ತ
 ರೀರವಾನಿ ಪ್ರಾಣಪತಿ ಪದ
 ನಾರಿರುಹಕಾನಮಿಪೆ ಮಧ್ಗುರುರಾಯನಹುದೆಂದು ||೧೮||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಚಾರುತರ=ಮನೋಹರವಾದ, ನವನಿಧಭಕ್ತಿ-೯ವಿಧವಾದ ಭಕ್ತಿ ಎಂಬ, ಗಂಭೀರ=ಬಹು ಆಳವಾದ, ವಾರಾಸಿಯೊಳು=ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ, ಪರನೋದಾರಮಹಿಮನ=ಭಜಕರಿಗೆ ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟವನ್ನು ಕೊಡುವವನಾದುದರಿಂದ ಪರನೋದಾರನೆಂದರು. ಇಂತಹಾ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು, ಹೃದಯಫಣಿಪತಿಪೀಠದಲಿ=ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ, ಸರ್ಪಶ್ರೀ

ಷ್ಯನಾದ ಶೇಷದೇವನನ್ನೇ ಪೀಠವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದರಮೇಲೆ ಕೂ
ತಿರುವ ಭಗವತ್ಪ್ರರೂಪವನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಿರುವ, ಭೂರಿತತ್ಮಾತರನೇನಿಸುವ
=ದೇಹದೊಳಗಿದ್ದು, ಅನೇಕ ವಿಧಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದರಿಂದ ಭೂ
ರಿತತ್ಮಾತರನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದ, ಶರೀರಮಾನಿ-ದೇಹಾಭಿಮಾನಿ
ಯಾದ, ಪ್ರಾಣಪತಿ=೪೯ ಮರುದ್ಗುಣದ ಪೈಕಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ಪ್ರಾಣ=೨
ಹಂಕಾರಿಕಪ್ರಾಣನ, ಪದವಾರಿರುಹಕೆ=ಪಾದಕಮಲಗಳಿಗೆ, ಮದ್ಗುರುರಾ
ಯನಹುಡೆಂದು=ಸನ್ಮತ ಗುರುಶ್ರೇಷ್ಠರಿವರೆಂದು, ಆನಮಿಪೆ=ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—೯ ವಿಧವಾದ ಭಕ್ತಿ ಎಂಬುವುದೇ ಸಮುದ್ರ, ಆ ಸ
ಮುದ್ರದ ವಾಸಸ್ಥಾನವು ಹೃದಯ, ಆ ಹೃದಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶೇಷಸೀತವ
ಮೇಲಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ದೇವಾಭಿಮಾನಿ
ಎನಿಸಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ದೇಹದೊಳಗಿದ್ದು ಸಕಲ ವಿಧ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸು
ತ್ತಿರುವ ಮರುಚ್ಛ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಅಹಂಕಾರಿಕ ಪ್ರಾಣನಾಮಕನ ಪಾದಕಮಲ
ಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು. ಇವನು ನೆಯ ಕಕ್ಷಾಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಗುರುವೆಂ
ದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ರತಿ ಮೊದಲಾದ ೬ ಮಂದಿಯರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ

ವಿತತ ಮಹಿಮನ ವಿಶ್ವತೋಮುಖ
ನತುಳಭುಜ ಬಲ ಕಲ್ಪತರು ವಾ
ಶ್ರೀತರಿಸಿ ಸಕಲೇಷ್ಟಪಡೆದನುದಿನದಿ ನೋದಿಸುವ ||
ರತಿ ಸ್ವಯಂಭುವ ದಕ್ಷವಾಚ
ಸ್ತುತಿ ಬಿಡಾಜನಮಡದಿ ಶಚಿ ಮು
ಸ್ತುಥ ಕುಮಾರನಿರುದ್ಧರೆನುಗೀಯಲಿ ಸುಮಂಗಳನ ||೧೯||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ವಿತತ-ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವ,
ಮಹಿಮನ=ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ, ವಿಶ್ವತೋಮುಖನ-ಪ್ರಪಂಚನೇ ಮುಖವಾ
ಗುಳ್ಳ, ಅಥವಾ ಪ್ರಪಂಚದ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಮುಖವುಳ್ಳ, ಅತುಳಭುಜ
ಕಲ್ಪತರುನ=ಸಮರಹಿತವಾದ ಭುಜಬಲವುಳ್ಳ, ಕಲ್ಪನೃಕ್ಷಸ್ಥಾನೀಯನಾದ
ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಆಶ್ರಿತರೆನಿಸಿ ಸಕಲೇಷ್ಟ ಪಡೆದು, ಅನು

ದಿನದಿ-ಪ್ರತಿದಿನಸದಲ್ಲೂ, ನೋಡಿಸುವ=ಅನಂದಪಡುತ್ತಿರುವ, ರತಿ=ಸು
 ನ್ನಥನ ಹೆಂಡತಿ, ಸ್ವಯಂಭುವ=ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವು, ದಕ್ಷ=ದಕ್ಷಪ್ರ
 ಜೇಶ್ವರ, ವಾಚಸ್ಪತಿ-ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು, ಬಿಶಂಜನಮೂಡಿ - ದೇ
 ವೇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಶಚಿ, ಮನ್ಮಥನ ಕುಮಾರ ಅನಿರುದ್ಧ, ಈ ಆರು
 ಮಂದಿಯರು, ಎಮಗೆ-ನಮಗೆ, ಸುಸುಂಗಳನ, ಈಯಲಿ-ಕೂಡಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಪ.ಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ವಿಶ್ವತೋಮು
 ಖನಾದ, ಅಪರಿಮಿತ ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಕಲ್ಪಸ್ಯಕ್ಷದಂತೆ ಇಷ್ಟಾರ್ಥ
 ಫಲವನ್ನು ಪೂರೈಸುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆತ್ರಯದಿಂದ ಸಕಲವಾದ ಇಷ್ಟಾರ್ಥ
 ವನ್ನು ಪಡೆದು ಸರ್ವದಾ ಅನಂದಪಡುತ್ತಿರುವ ರತಿ, ಮನು, ಗುರು, ದಕ್ಷ,
 ಶಚಿ, ಅನಿರುದ್ಧರಿಂಬ ಈ ಆರು ಜನರು ನಮಗೆ ಮಂಗಳವನ್ನು ಕೊಡಲಿ.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ೪೯ ಮರುದ್ಗಣದ ಪೈಕಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಪ್ರವಹಮಾರು
 ತನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ಭವವನಧಿ ನವಪೋತ ಪುಣ್ಯ
 ಶ್ರವಣಕೀರ್ತನ ಪಾದವನರುಹ
 ಭವನನಾವಿಕನಾಗಿ ಭಜಕರತಾರಿಸುವ ಬಿಡದೆ |
 ಪ್ರವಹಮಾರುತದೇವ ಪರಮೋ
 ತ್ಸವ ವಿಶೇಷ ನಿರಂತರ ಮಹಾ
 ಪ್ರವಹದಂದದಿ ಕೊಡಲಿ ಭಗವದ್ಭಕ್ತ ಸಂತತಿಗೆ ||೨೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಭವವನಧಿ=ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ, ನವ-ನೂ
 ತನವಾದ, (ಹೊಸದಾದ) ಪೋತ - ಹಡಗಿನಂತಿರುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು,
 ಪುಣ್ಯಶ್ರವಣಕೀರ್ತನ=ಶ್ರವಣಮಾಡುವದರಿಂದಲೂ, ಕೀರ್ತನೆ ಮಾಡುವದ
 ರಿಂದಲೂ, ಮಹಾಪುಣ್ಯ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರುವ, ಪಾದವನರುಹ=ಪಾ
 ದಕಮಲವನ್ನೇ, ಭವನ-ಮನೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ನಾವಿಕನಾಗಿ
 ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದಕಮಲವೆಂಬ ಹಡಗಿಗೆ ನಾವಿಕನಾಗಿ, (ಹಡಗಿನಿಂದ ಜನ
 ರನ್ನು ಒಂದು ದಡದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ದಡಕ್ಕೆ ದಾಟಿಸುವವನು) ಭಜಕರ
 =ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸುವ ಭಕ್ತರನ್ನು ಬಿಡದೆ, ತಾರಿಸುವ = ಸಂಸಾರ
 ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಪಾರಗಾಣಿಸುವ, ಪ್ರವಹಮಾರುತದೇವ=ಪ್ರವಹ ವಾಯು

ದೇವನು, ನಿರಂತರ=ನಿತ್ಯವಾದ, ಮಹಾಪ್ರವಹದಂದದಿ=ಮಹಾ ಪ್ರವಾಹದಂತೆ, ಭಗವದ್ಭಕ್ತಸಂತತಿಗೆ=ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ ವಂಶದವರಿಗೆ, ಪರಮೋತ್ಸವವಿಶೇಷ=ಭಗವದ್ಭಕ್ತನ ರೂಪವಾದ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಕೊಡಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಹಡಗನ್ನು ದಡದಿಂದ ದಡಕ್ಕೆ ಸಾಗಿಸಬೇಕಾದರೆ ಹಡಗನ್ನು ನಡಿಸುವವನೊಬ್ಬನಿದ್ದರೂ, ಗಾಳಿಯ ಸಹಾಯವು ಬೇಕಾಗುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಪಾರಾಗಾಣಲು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಕಮಲವೆಂಬುದೇ ಹಡಗಾಗುವುದು. ಭಗವನ್ಮಹಿಮೋಪದೇಶ್ಯಕನಾದ ಗುರುವೇ ತಾರಕನಾಗಬೇಕು. ಪ್ರವಹಮಾರುತನು ಗಗನೆಯ ಕಕ್ಷಾಕ್ಕೆ ಶೇರಿದ ಗುರುವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಸ್ವಯಂ ಗಾಳಿಯಾದುದರಿಂದಲೂ, ತಾನೇ ಗಾಳಿ, ತಾನೇ ನಾವಿಕನಾದ ಮೇಲೆ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ದಾಟುವುದು ಕಷ್ಟವೇನು ? ಆದ್ದರಿಂದ ಹರಿಯ ಪಾದಕಮಲವೆಂಬ ವಾಡೆಯನ್ನೆ ಮನೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲೇ ಇದ್ದು ಬರುವ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರನ್ನು ಸಂಸಾರ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಪಾರಗಾಣಿಸುವ ಪ್ರವಹವಾಯುದೇವರು, ಮಹಾ ಪ್ರವಾಹದಂತೆ ನಿತ್ಯವಾದ, ಭಗವದ್ಭಕ್ತನ ರೂಪವಾದ ಪರಮೋತ್ಸವವಿಶೇಷವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಕೊಡಲಿ.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನುವಿನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಶತರೂಪೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಜನರನುಡ್ಧರಿಸುವೆನುತ ನಿಜ
 ಜನಕನನುಮತದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಭುವ
 ಮನುವಿನಿಂದಲಿ ಪಡೆದ ಸುಕುಮಾರಕರ ನೊಲಿಮೆಯಲಿ |
 ಜನನಿಶತರೂಪಾ ನಿತಂಬಿಣಿ
 ಮನವಚನ ಕಾಯದಲಿ ಬಿಡದನು
 ದಿನ ನಮಿಸುವೆನು ಕೊಡೆಮಗೆ ಸನ್ಮಂಗಳವನೊಲಿದು ||೨೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ನಿಜಜನಕನ=ತನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ, ಅನುಮತದಲ್ಲಿ=ಅನುಮತಿಯಿಂದ (ಅಪ್ಪಣೆಯಿಂದ) ಜನರನುಡ್ಧರಿಸುವೆನುತ = ಸಂತಾನವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಮಾಡುವೆನೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ಸ್ವಯಂಭುವಮನುವಿನಿಂದಲಿ - ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವಿನ ದೆಶೆಯಿಂದ, ಒಲಿಮೆ

ಯಲಿ=ಆವನ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ, ಕುಮಾರಕರ-ಪ್ರಿಯವ್ರತ, ಉತ್ತಾನಪಾದ
 ಕೆಂಬ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡದೆ, ಶತರೂಪಾನಿತಂಬಿನಿ-ಮನುಸತ್ತಿಯಾದ, ಶತ
 ರೂಪೆಯೆಂಬ, ಜನನಿ=ಎಲಾ ತಾಯಿ ! ಮನವಚನಕಾಯದಲಿ-ಮನಸ್ಸಿ
 ನಿಂದಲೂ, ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ, ಕಾಯದಿಂದಲೂ ಬಿಡದೆ, ಅನುದಿನ=ಪ್ರತಿ
 ಓವಸದಲ್ಲೂ, ನಮಿಸುವೆನು=ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡುವೆನು, ಎನುಗೆ = ನಮಗೆ,
 ಒಲಿದು=ಪ್ರಸನ್ನಳಾಗಿ, ಸನ್ಮಂಗಳವ ಕೊಡು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪ್ರಥಮದಲ್ಲಿ, ಸನಕಾದಿಗಳು, ಬುದ್ರ
 ದೇವರು, ವಶಿಷ್ಠಾದಿಋಷಿ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿ ಅವರಿಂದ
 ಸಂತಾನ ವೃದ್ಧಿಯಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ ತಮ್ಮ ಎಡದ ಅಂಗದಿಂದ
 ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನೂ, ಬಲದ ಅಂಗದಿಂದ ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ
 ರು. ಪುರುಷನೇ ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನು, ಸ್ತ್ರೀಯೇ ಶತರೂಪೆಯು. ಬ್ರಹ್ಮ
 ದೇವರು ಮಗನನ್ನು ಕುರಿತು ನೀನು ಈ ಶತರೂಪೆಯನ್ನು ವಿವಾಹ ಮಾಡಿ
 ಕೊಂಡು ಸಂತಾನವೃದ್ಧಿ ಮಾಡೆಂದು ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನಿತ್ತು ಅದನ್ನನುಮೋದಿ
 ಸುವಂತೆ ಶತರೂಪೆಗೂ ಹೇಳಿದರು. ಕಥೆಯು ಭಾಗವತ ತೃತೀಯ ಸ್ಕಂಧ
 ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ದಾಸಾರ್ಯರು “ ಜನರನುದ್ಧ
 ರಿಸುವೆನೆನುತ ನಿಜ ಜನಕನನುಮತದಿ ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಶತ
 ರೂಪೆಯು ತಂದೆಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಸಂತಾನ ವೃದ್ಧಿಗೋ
 ಸ್ಯರ ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನುವಿಗೆ ಸತಿಯಾಗಿ ಪತಿಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಿ ಪ್ರಿಯವ್ರತ
 ಉತ್ತಾನಪಾದರೆಂಬ ಇಬ್ಬರು ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳನ್ನೂ, ಆಕಾಶೀ, ದೇವಹೂ
 ತಿ, ಪ್ರಸೂತಿ ಎಂಬ ಮೂವರು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳನ್ನೂ ಪಡೆದಳು. ಇಂತಹ
 ಎಲಾ ತಾಯಾ ! ಮನೋವಾಕ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡು
 ವೆನು. ನಮಗೆ ಸನ್ಮಂಗಳವನ್ನು ಕೊಡು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಯಮದೇವರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ನರನಾರಾಯಣನ ಹರಿ ಕೃ
 ಸ್ವರ ಪಡದೆ ಪುರುಷಾರ್ಥ ತೆರವಲಿ
 ತರಣಿ ಶಶಿ ಶತರೂಪರಿಗೆ ಸಮನೆನಿಸಿ ಪಾಪಿಗಳ ||
 ನಿರಯದೊಳು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಸಜ್ಜನ
 ನೆರನಿಯನು ಪಾಲಿಸುವ ಔದುಂ
 ಬರ ಸಲಹು ಸಲಹೆಮ್ಮೆ ಬಿಡದಲಿ ಪರಮ ಕರುಣದಲಿ ||೨೨||

ಪದ್ಧಾರ್ಥ. — ಎಲೈ ಔದುಂಬರ-ಯಮುದೇವನೇ ! ಪುರುಷಾರ್ಥ ತೆರದಲಿ=ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಂತೆ, ನರನ-ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶೇಷದೇವರ ರೂಪವು, ಇಂತಹಾ ನರನಾಮಕನನ್ನೂ, ನಾರಾಯಣನ=ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ಭಗವದವತಾರ ಭೂತರು, ಇವರಿಬ್ಬರೂ ನರನಾರಾಯಣ ಋಷಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದವರು. ಮತ್ತು ಹರಿ ಎಂಬ ರೂಪ ೧, ಕೃಷ್ಣ=ದೇವಕೀ ಮಗನಲ್ಲದ ಈ ಕೃಷ್ಣ ರೂಪವು ಬೇರೆ. ಇಂತಹಾ ೪ ಭಗವದವತಾರ ಭೂತರಾದ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆದ, ನೀನು, ತರಣಿ=ಸೂರ್ಯ, ಶಶಿ=ಚಂದ್ರ, ಶತರೂಪಿ=ಇವರಿಗೆ ಸಮನಿಸಿ, ಪಾಪಿಗಳ=ಪಾಪಿಗಳನ್ನು, ನಿರಯದೊಳು-ನರಕದಲ್ಲಿ, ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ=ವಾಸಮಾಡಿಸಿ, ಸಜ್ಜನರ ಸಹವಾಸವನ್ನು, ಪಾಲಿಸುವವನು. ಇಂತಹಾ ನೀನು, ಎಮ್ಮ=ನಮ್ಮನ್ನು ಬಿಡದೆ ಸಲಹು ಸಲಹು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಎಲೈ ಯಮುಧರ್ಮನೇ ! ನೀನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರಮಾತ್ಮನವತಾರರೂಪರಾದ, ನರ, ನಾರಾಯಣ, ಹರಿ, ಕೃಷ್ಣ, ಈ ನಾಲ್ಕು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆದ, ಇವರಲ್ಲಿ ನರನ ಅವತಾರ ಮಾತ್ರ ಭಗವಂತನ ಭಿನ್ನಾಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ತೇಷಾಂಶವು. ಮಿಕ್ಕ ಮೂರು ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರವತಾರಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಭಗವತ ದ್ವಿತೀಯ ಸ್ಕಂಧ ೭ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ " ಧರ್ಮಸ್ಯ ಧರ್ಮದುಹಿತುರ್ಯಜನಿ ಸ್ವಮೂರ್ತಾಃ ನಾರಾಯಣೋ ನರ ಇತಿ ಸ್ವತಪಃ ಪ್ರಭಾವಃ " ಧರ್ಮನ ದೆಶೆಯಿಂದ ದಕ್ಷಪ್ರಜೇಶ್ವರನ ಮಗಳಾದ ಮೂರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನರನಾರಾಯಣನೆಂದು ಅವತರಿಸಿದನೆಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಯಮುಧರ್ಮನಿಗೆ ನರನಾರಾಯಣರು ಮಕ್ಕಳೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. " ಉದಪಾಧಿ ಧರ್ಮತನಯೋ ಹ್ಯಯಂ ಹರಿಃ ಸ್ವಯಮೇವ ಯಸ್ಥ ಸಹಜೋ ವ್ಯಜಾಯತ " ಇದೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ಯಮುಧರ್ಮನಲ್ಲಿ ಹರಿಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಅವತರಿಸಿದನು, ಮತ್ತು ತಾನೇ ತನ್ನ ಸಹೋದರನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದನು ಎಂಬ ಮಧ್ವವಿಷಯದ ಅನೆಯ ಸರ್ಗದ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹರಿ ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ಎರಡು ಅವತಾರಗಳು ಯಮುಧರ್ಮನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದುದಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಕೃಷ್ಣಾವತಾರವೆಂದರೆ ವಸುದೇವನ ದೆಶೆಯಿಂದ ದೇವಕಿಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣನು ಬೇರೆ. ಧರ್ಮನ ಮಗ ಕೃಷ್ಣನು ಬೇರೆ

ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಅವತಾರಗಳು ಎರಡೆಂಬುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯ ೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ " ಮತ್ಸ್ಯ ಕೂರ್ಮವರಾಹಶ್ಚ ಸಿಂಹ ನಾಮನ ಭಾರ್ಗವಾಃ || ರಾಘವಃ ಕೃಷ್ಣಬುದ್ಧೌಚ ಕೃಷ್ಣಜ್ಞೈಪಾಯನ ಸ್ತಥಾ ||೨೬|| ನಾರಾಯಣೋ ಹರಿಃ ಕೃಷ್ಣ ಸ್ತಾಪಸೋ ಮನುರೇವಚ " ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾದವತಾರಗಳು, ಭಿನ್ನಾಂತಗಳೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾದವತಾರಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ.— ಅವುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಕರ್ಣ ಮತ್ಸ್ಯ, ಕೂರ್ಮ, ವರಾಹ, ನರಸಿಂಹ ವಾಮನ, ಪರಶುರಾಮ, ರಾಘವ, ಕೃಷ್ಣ, ಬುದ್ಧ, ವೇದವ್ಯಾಸ, ನಾರಾಯಣ, ಹರಿ, ಕೃಷ್ಣ, ತಾಪಸನೆಂಬುವ ಮನು, ಇತ್ಯಾದಿ ಅವತಾರಗಳು ಸಾಕ್ಷಾದವತಾರಗಳೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರಲ್ಲಿ ರಾಮ ಕೃಷ್ಣ, ಬುದ್ಧ ಎಂದು ಮೊದಲಿನ ದಶಾವತಾರಗಳ ಮೈಕಿ ಒಂದು ಕೃಷ್ಣಾವತಾರವನ್ನು ಹೇಳಿ, ಮತ್ತು ನಾರಾಯಣ, ಹರಿ, ಕೃಷ್ಣ ಎಂದು ಎರಡನೆಯ ಸಲ ಮತ್ತೊಂದು ಕೃಷ್ಣರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರವನ್ನು ಎರಡು ಸಲ ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣನ ಅವತಾರಗಳು ಎರಡೆಂದು ಏರ್ಪಡುವದು. ಹೀಗೆ ಎಲೈ ಯಮಧರ್ಮನೇ! ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥವಿದ್ದಂತೆ ನಾಲ್ಕು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುವೆ. ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಶತರೂಪೆ ಈ ಮೂವರಿಗೆ ಸಮನಿಸುವೆ ಪಾಪಿಗಳನ್ನು ನರಕದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ, ಸಜ್ಜನ ಸಹನಾಸಿಯರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವೆ ! ಎಲೈ ಔದುಂಬರ ನಾಮಕನೆ ! ಕರುಣದಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ಪಾಲಿಸು.

ಅವತಾರಿಕೆ— ಚಂದ್ರನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ಮಧುವಿರೋಧಿ ಮನೋಜ ಕ್ಷೀರೋ
 ದಧಿಮಥನ ಸಮಯದಲುದಿಸಿ ನೆರೆ
 ಕುಂಭರಜಾವಲ್ಲಭನ ಮಸ್ತ ಕಮಂದಿರದಿ ಮೆರೆವ ||
 ವಿಧುತವಾಂಘ್ರಿಪಯೋಜಯುಗಳಕೆ
 ಮಧುಪನಂದದಲೆರಗಲೆನ್ನನ
 ದಧಿಪವಂದಿಪೆನನುದಿನಂಶಸ್ತಾಪ ಪರಿಹರಿಸೋ ||೨೬||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಮಧುವಿರೋಧಿ-ಮಧು ಎಂಬ ದೈತ್ಯನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಮಧುಸೂದನನ, ಮನೋಜ-ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಜನಿಸಿದ, ವಿಧು-ಎಲೈ

ಚಂದ್ರನೇ ! ಕ್ಷೀರೋದಧಿಮಥನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ=ಅಮೃತಕ್ಕಾಗಿ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದ ಮಥನಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಉದಿಸಿ-ಜನಿಸಿ, ಕುವರಜಾವಲ್ಲಭನ-ಕು=ಭೂಮಿಯನ್ನು, ಧರ=ಧರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಭೂಧರವೆಂದು ಪರ್ವತಗಳಿಗೆ ಹೆಸರು. ಕುಧರಜಾ=ಹಿಮವತ್ಪರ್ವತನ ಮಗಳಾದ ಪಾರ್ವತಿಯ, ವಲ್ಲಭನ = ಪತಿಯಾದ ಋದ್ರದೇವರ, ಮಸ್ತಕಮಂದಿರದಿ=ಶಿರಸ್ಸೆಂಬ ಮನೆಯಲ್ಲಿ, ನೆರೆ=ನೆರವಾಗಿ (ಸಹವಾಸಿಯಾಗಿ) ವಾಸಮಾಡುತ್ತಾ, ಮೆರೆವ, ತವ - ನಿನ್ನ, ಅಂಘ್ರಪಯೋಜಯುಗಳಕೆ=ಪಾದಕಮಲ ದ್ವಂದ್ವಕ್ಕೆ, ಮಧುಪನಂದದಲಿ=ಭ್ರಮರದಂತೆ, ಎನ್ಮನ=ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಾದರೂ, ಎರಗಲಿ = ಲೀನವಾಗಿರಲಿ, ಮನಡಧಿಪ-ಎಲೈ ಮನೋಭಿಮಾನಿಯಾದ ಚಂದ್ರನೇ ! ಅನುದಿನ = ಪ್ರತಿದಿನಸದಲ್ಲೂ, ವಂದಿಸೆ=ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡುವೆನು, ಅಂತಸ್ತಾಪವ ಪರಿಹರಿಸೋ !

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಪರಮಾತ್ಮನ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪಿಯಾಗಿ ಜನಿಸಿ ತದನಂತರ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದ ಮಥನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಜನಿಸಿದ ಎಲೈ ಚಂದ್ರನೇ ! “ ಚಂದ್ರಮಾಮನಸೋ ಜಾತಃ ” ಎಂದು ಪುರುಷಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವದು. ಋದ್ರದೇವರು ವಿಷಪ್ರಾಶನೆ ಮಾಡಿ ಅಂತಸ್ತಾಪದಿಂದ ತಪ್ಪರಾಗಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿ ಶೈಶ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಋದ್ರದೇವರ ಮಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಮೆರೆಯುತ್ತಿರುವೆ ನಿನ್ನ ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು. ಮನೋಭಿಮಾನಿಯಾದ ಚಂದ್ರನೇ ! ಪರಮಕರುಣದಿಂದ ನಮ್ಮ ಅಂತಸ್ತಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸು. ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು ಸರ್ವದಾ ನಿನ್ನ ಪಾದಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಭ್ರಮರದಂತೆ ವಾಸಮಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ವಿವಸ್ವಾನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೀವನರುಹಾಂಬಕ ನೇತ್ರಗ
 ಲೇವೆ ಮನೆನಿಸಿ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಕೆ
 ರಾವಲಂಬನವೀವ ತೆರದಿ ಮಯೂಖ ವಿಸ್ತರಿಪೆ |
 ಆ ವಿವಸ್ವಾನೆಂದೆನಿಸುವ ವಿ
 ಭಾವಸುವಹರ್ನಿತಿಗಳಲಿ ಕೊಡ
 ಲೀನಸುಂಧರೆಯೊಳು ವಿಪಕ್ತಿ ತರೊಡನೆ ಸುಜ್ಞಾನ ||೨೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಶ್ರೀವನರುಹಾಂಬಕನ-ಕಮಲನೇತ್ರನಾದ ಶ್ರೀಪತ್ಮ
ಮಾತ್ಮನ, ನೇತ್ರಗಳೇ, ಮನೆಯನಿಗಿ-ವಾಸಸ್ಥಾನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು
ಸಜ್ಜನರಿಗೆ, ಕರಾವಲಂಬನವೀವತೆರದಿ-ಕರಾವಲಂಬನ ಕೊಡುವಂತೆ, ಮ
ಯೋಖ=ಕಿರಣಗಳನ್ನು, ವಿಶ್ವರೀಪ=ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹರವುತ್ತಿರುವ, ಆ, ವಿವ
ಸ್ವಾನೆಂದು, ಎನಿಸುವ=ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಸುವ, ವಿಭಾವಸುವು-ಸೂರ್ಯನು
ಅಹರ್ನಿಶಿನಳಲಿ-ರಾತ್ರಿ ಹಗಲುಗಳಲ್ಲಿ, ಈವಸುಂಧರೆಯೊಳು-ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ
ವಿಪತ್ತಿ ತರಿದಹನೆ-ಜ್ಞಾನಿಗಳೊಂದಿಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ತೇರಿಸಿ, ಸುಜ್ಞಾನ=ಉತ್ತ
ಮ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಡಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಕಮಲಾಕ್ಷನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನೇತ್ರದಿಂದ ಜನಿಸಿ ನೇ
ತ್ರವನ್ನೇ ವಾಸಸ್ಥಾನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ, ಸಜ್ಜನರನ್ನು ಅವರ ಕ
ಷ್ಟಗಳಿಂದ ನಿವಾರಣೆಮಾಡಿ ಕೈಕೊಟ್ಟಿತ್ತುವವನಂತೆ, ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು
ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವತ್ರ ಹರವಿರುವ ವಿವಸ್ವಾನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನು, ಈ ಭೂ
ಮಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಸಹವಾಸದಲ್ಲಿರಿಸಿ ಹಗಲೂ ರಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲೂ
ದಿವ್ಯ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಡಲಿ.

ಅನಂತಾರಿಕೆ.— ೧೯ನೆಯ ಕಕ್ಷಾಕ್ಕೆ ತೇರಿದ ವರುಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸು
ತ್ತಾರಿ.—

ಲೋಕಮಾತೆಯಪಡೆದು ನೀ ಜಗ
ವೇಕಪಾತ್ರನಿಗಿತ್ತ ಕಾರಣ
ಶ್ರೀಕುಮಾರಿಸಮೇತ ನೆಲಸಿದ್ದ ನಿನ್ನ ಮಂದಿರದಿ |
ಆ ಕಮಲಭವಮುಖರು ಬಿಡದೆ ಪ
ರಾಕೆಸುತ ನಿಂದಿಹರೊ ಗುಣ ರ
ತ್ನಾಕರನೆ ಬಣ್ಣ ಸಲಳನೆ ಕೊಡು ಎಮಗೆ ಸನ್ನನವ ||೨೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಗುಣರತ್ನಾಕರನೆ-ಗುಣಗಳೆಂಬ ರತ್ನಗಳಿಗೆ ಆಕರನಾ
ಪ ಎಲೈ ಸಮುದ್ರರಾಜನೇ? (ವರುಣನೆ!) ನೀನು, ಲೋಕಮಾತೆಯಪ
ಡೆದು-ಲೋಕಕ್ಕೆ ತಾಯಿಯಾದ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರನ್ನು ಪಡೆದು, ಜಗ
ದೇಕಪಾತ್ರನಿಗೆ-ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಮುಖ್ಯಪಾತ್ರನೆನಿಸುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿ
ಗೆ, ಇತ್ತ ಕಾರಣ-ಕೊಟ್ಟಕಾರಣ, ಶ್ರೀಕುಮಾರಿಸಮೇತ-ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಸಮೇತ

ಗ್ರಾಹಿ, ನಿನ್ನ ಮಂದಿರದಿ-ನಿನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ, ನೆಲಸಿದ-ವಾಸವಾಗಿರುವನು. ಆಕಮಲಭವಮುಖರು-ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ನೊದಲಾದವರು, ಬಿಡದೆ, ಪರಾಕೆನುತ ನಿಂದಿಹರೋ, ಬಣ್ಣಸಲಳನೆ-ನಿನ್ನನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೆ? ಎನುಗೆ ಸನ್ಮನವ ಕೊಡು-ಒಕ್ಕೇ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕೊಡು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಎಲೈ ಸಮುದ್ರರಾಜನೆ! ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರನ್ನು ಮಗಳನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದು ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನಿಗಿತ್ತದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರು ನಿನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲೇ (ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ) ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವರು. ಆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಸ್ವಾಮಿ ಪರಾಕ್ ಎಂದು ಹೊಗಳುತ್ತಿರುವರು. ಎಲೈ ಗುಣಸಮುದ್ರನೆ! ನಿನ್ನ ಗುಣವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲು ನನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವೆ? ನನುಗೆ ಸನ್ಮನವ ಕೊಡು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—೧೪ನೆಯ ಕಕ್ಷಾಕ್ಕೆ ಶೇರಿದ ನಾರದರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಘನೆಯಲೊಪ್ಪುವ ತಿಲಕ ತುಲಸೀ
 ಮಣಿಗಣಾಂಚಿತ ಕಂಠ ಕರದಲಿ
 ಕ್ಷಣಿತವೀಣಾ ಸುಸ್ವರದಿ ಬಹುತಾಳಗತಿಗಳಲಿ
 ಪ್ರಣವಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನ ಗುಣಂಗಳ
 ಕುಣಿದು ಪಾಡುತ ಪರಮಸುಖ ಸಂ
 ಪಣಿಯೊಳಾಡುವ ದೇವಯಸಿನಾರದರಿಗಭಿನಮಿಸೆ ||೨೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಘನೆಯಲಿ=ಹಣೆಯೊಳಗೆ, ಒಪ್ಪುತ್ತಿಲಕ=ತಿಲಕದಿಂದ ಕೋಭಿಸುತ್ತಿರುವ, ತುಲಸೀಮಣಿಗಣಾಂಚಿತಕಂಠ=ತುಲಸೀಮಣಿಗಣದಿಂದ ಘೋಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹಾರದಿಂದ ಕೋಭಿಸುವ ಕಂಠವುಳ್ಳ, ಕರದಲಿ=ಕೈಯಲ್ಲಿ, ಕ್ಷಣಿತ=ಸುಶಬ್ದದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ವೀಣಾಸುಸ್ವರದಿ=ವೀಣೆಯ ಸ್ವರದಿಂದಲೂ ಬಹುತಾಳಗತಿಗಳಲಿ=ಲಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ತಾಳಗಳ ಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ, ಪ್ರಣವಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನ=ಓಂಕಾರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ, ಗುಣಂಗಳ=ಗುಣಗಳನ್ನು, ಪಾಡುತ=ಗಾನಮಾಡುತ್ತಾ, ಕುಣಿಸು=ನರ್ತನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ, ಪರಮಸುಖಸಂಗಳಿಯೊಳು=ಪರಮಾನಂದಭರಿತನಾಗಿ, ಅಡುವ=ಲೋಲಾಡುವ, ದೇವಯಸಿನಾರದರಿಗೆ ಅಭಿನಮಿಸೆ=ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಕಣೆಯಲ್ಲಿ ತಿಲಕ, ಕಂಠದಲ್ಲಿ ತುಳಸೀಮಣಿ ಮುಂತಾದ
ಇವುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ವೀಣೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಪರಮಾತ್ಮನ
ಗುಣಗಳನ್ನು ವೀಣೆಯಿಂದ ನುಡಿಸುತ್ತಾ ಸುಸ್ವರದಿಂದ ಗಾನಮಾಡುತ್ತಾ
ಸರ್ತನಮಾಡುತ್ತಾ ಅನಂದಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳಗಿ ತೇಲಾಡುತ್ತಿರುವ ನಾ
ರದರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಭೃಗುಮುನಿಗಳಿಗೆ ನಮಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ಆ ಸರಸ್ವತೀತೀರದಲಿ ಬಿ
ನ್ನೈಸಲಾ ಮುನಿಗಳನುಡಿಗಿ ಜಡ
ಜಾಸನ ಮಹೇಶಾಚ್ಯುತರ ಲೋಕಂಗಳಿಗೆ ಪೋಗಿ ||
ತಾ ಸಕಲಗುಣಗಳ ವಿಚಾರಿಸೆ
ಕೇಶವನೆ ಪರದೈವನೆಂದುಪ
ದೇಶಿಸಿದ ಭೃಗುಮುನಿಪಕೊಡಲೆಮಗಖಿಲ ಪುರುಷಾರ್ಥ ||೨೭||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಆ, ಸರಸ್ವತೀ ತೀರದಲ್ಲಿ, ಬಿನ್ನೈಸಲಾ=ಸತ್ರವನ್ನು
ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ, ಮುನಿಗಳು=ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ಮಹೇಶ್ವರರಪೈಕಿ ಉತ್ತಮ
ರಾರೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರಬೇಕೆಂದು ಬಿನ್ನೈಸಲು, ಮುನಿಗಳನುಡಿಗಿ=ಮುನಿಗ
ಳ ವಾಕ್ಯದಂತೆ, ಜಡಜಾಸನ-ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಮಹೇಶ-ಋದ್ರದೇವರು,
ಅಚ್ಯುತರ-ಪರಮಾತ್ಮ ಈ ಮೂವರ ಲೋಕಂಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ, ತಾ=ತಾನು
ಸಕಲಗುಣವಿಚಾರಿಸೆ=ಈ ಮೂವರಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡ
ಲು, ಕೇಶವನೇ ಪರದೈವನೆಂದು=ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು, ಉ
ಪದೇಶಿಸಿದ=ಉಪದೇಶಮಾಡಿದ, ಭೃಗುಮುನಿಪ-ಭೃಗುಮುನಿಯು, ಎಮ
ಗೆ=ನನುಗೆ, ಅಖಿಲಪುರುಷಾರ್ಥ=ಸಕಲ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಮುನಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿ ಸತ್ರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರಲು, ಆ
ಮುನಿಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ, ಬ್ರಹ್ಮಾ, ವಿಷ್ಣು, ಮಹೇಶ್ವರ ಪೈಕಿ ಉತ್ತಮ
ರಾರೆಂದು ಬಲವಾದ ವಿತರ್ಕವಾಗಿ, ಕಡೆಗೆ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು
ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ತಿಳಿದುಬರಬೇಕೆಂದು ಭೃಗುಮುನಿಯನ್ನು ಬೇಡಲು ಅವರು ಆದ
ನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ, ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಬಂದು ಪರೀಕ್ಷೆಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರ
ಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡದಿರಲು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಬಲವತ್ತರವಾದ

ಕೋಪವು ಬಂದಿತು. ಆದರೂ ತಮ್ಮ ಜ್ಞಾನ ಬಲದಿಂದ ಅದನ್ನು ಶಮನ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಅಂತು ಇವರಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನ ಸ್ವಲ್ಪವಿದೆ. ಇನ್ನು ಮಿಕ್ಕ ಇಬ್ಬರನ್ನು ನೋಡಿ ನಿರ್ಧರಿಸಬೇಕೆಂದು ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಋದ್ರದೇವರು ಭೃಗುಋಷಿಯನ್ನು ತಮ್ಮನೆಂಬ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಆಸನದಿಂದಿದ್ದು ಅಲಿಂಗನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಬರಲು, ನೀನು ಅಮಂಗಳ ಸ್ವರೂಪನು ನನ್ನನ್ನು ಮುಟ್ಟಬೇಡವೆಂದು ಋಷಿಯು ಹೇಳಲು ಋದ್ರದೇವರು ಕೋಪಗೊಂಡು ಶೂಲಪಾಣಿಯಾಗಿ ಭೃಗು ಋಷಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲುದ್ಯುಕ್ತರಾದರು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯರು ಋದ್ರದೇವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬಾರದೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ಭೃಗು ಋಷಿಗಳು ಉಳಿದರು. ಅಲ್ಲಿಂದ ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಸಮೇತನಾಗಿ ಮಲಗಿದ್ದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಾಲಿಂದೊಡೆಯಲು, ಪರಮಾತ್ಮನೆದ್ದು ಋಷಿಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಕ್ಷಮಾ ಬೇಡಿಕೊಂಡನು. ಆಗ ಭೃಗು ಋಷಿಗಳು, ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದುವೇನೆಂದರೆ; ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಕೋಪವು ಬಂದರೂ ತಾವೇ ಶಮನ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಋದ್ರದೇವರ ಅಲಿಂಗನ ಬೇಡವೆಂದುದಕ್ಕೆ ಬಂದ ಕೋಪವು ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯರ ಕ್ಷಮಾಪಣೆಯಿಂದ ಶಾಂತವಾಯಿತು. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಾಲಿಂದೊದ್ದರೂ ಕೋಪ ಮಾಡದೇ ನನ್ನನ್ನೇ ಕ್ಷಮೆ ಬೇಡಿಕೊಂಡನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮಧ್ಯಮರು. ಋದ್ರದೇವರು ಇವರಿಬ್ಬರಿಗಿಂತಲೂ ಕಡಿಮೆಯಾದವರೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಆ ಋಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಈ ಏಷಯವನ್ನು ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ ಪಡಿಸಿದರು. ಇದಕ್ಕೆ ಮೂಲವು ಭಾಗವತ ದಶಮಸ್ಕಂಧ ಉತ್ತರಾರ್ಧ ೯೩ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ಸರಸ್ವತ್ಯಾಸ್ತಟೀರಾರ್ಜ ಯುಷಯಃ ಸತ್ರಮಾಸತ || ವಿತರ್ಕಸ್ಸಮಭೂತೇಷಾಂತ್ರಿಷ್ಟಧಿಶೇಷು ಕೋ ಮರ್ಹಾ ||೧|| ” ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕ ನೋದಲು, “ ಮುನಿರ್ಜಗಾಮ ವೈಕುಂಠಂ ಯತ್ರದೇವೋ ಜನಾರ್ದನಃ || ಶಯಾನಂ ಶ್ರಿಯ ಉತ್ಸಂಗೆ ಪದಾ ವಕ್ಷ್ಯಸ್ಯತಾಡಯತ್ ||೮|| ತತ ಉತ್ಥಾಯ ಭಗವಾ ಸಹ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯೈ ಸತಾಂಗತಿಃ || ಸ್ವತಲ್ಯಾದ್-ರುಹ್ಯಾಳು ನನಾಮಶಿರಸಾ ಮುನಿಂ ” ಎಂಬ ೯ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದವರೆವಿಗೂ ಈ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ

ದ್ದಲ್ಲದೆ ಈ ಅಧ್ಯಾಯ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿಯೂ ಇದೇ ಕಥೆಯನ್ನೇ ವಿತರಿಸಿ ಮಾಡಿರುವರು. ಗ್ರಂಥ ವಿತ್ತಾರ ಭಯದಿಂದ ಆ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಇಂತಹಾ ಗುಣ ವಿಶಿಷ್ಟರಾದ ಭೃಗು ಮುನಿಯು ನಮಗೆ ಸಕಲ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಿ.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಅಗ್ನಿದೇವರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ಬಿಸರುಹಾಂಬಕನಾಚ್ಚ ಯಲಿ ಸುಮ
 ನಸ ಮುಖನು ತಾನೆನಿಸಿ ನಾನಾ
 ರಸಗಳುಳ್ಳ ಹವಿಸ್ಸುಗಳನವರವರಿಗೊಯ್ದಾವ ||
 ವಸುಕುಲಾಧಿಪ ಯಜ್ಞಪುರುಷನ
 ಅಸಮಬಲ ರೂಪಂಗಳಿಗೆ ವಂ

ದಿಸುವೆ ಜ್ಞಾನ ಯಶಸ್ಸು ವಿದ್ಯಾ ಸುಬುದ್ಧಿ ಕೊಡಲೆಮಗೆ ||೨೮||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಬಿಸರುಹಾಂಬಕನ = ಕಮಲಾಕ್ಷನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೇ, ಸುಮನಸಮುಖನುತಾನೆನಿಸಿ-ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮುಖನೆಂದೆ ನಿಸಿ, ನಾನಾ ರಸಗಳುಳ್ಳ, ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ-ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅಹುತಿ ಕೊಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು, ಅವರವರಿಗೊಯ್ದಾವ=ಇಂಗ್ರಾಯಸ್ವಾಹಾ ಎಂಬಿವೇ ಮೊದಲಾದ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಯಾವ ಯಾವ ದೇವತೆಗಳ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅಹುತಿ ಕೊಡುವರೋ ಅವರವರಿಗೆ ಆ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವ, ವಸುಕುಲಾಧಿಪ=ಆ ವಸುಗಳ ಹೈಕಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ಯಜ್ಞ ಪುರುಷನ=ಅಗ್ನಿದೇವನ, ಅಸಮಬಲರೂಪಂಗಳಿಗೆ=ಇವನಗಿಂತಲೂ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಉಳಿದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ಸಮವಾದ ಬಲರೂಪಗಳುಳ್ಳವರಿಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ. ಇಂತಹಾ ಅಗ್ನಿದೇವನಿಗೆ, ವಂದಿಸುವೆ-ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವೆನು. ಎಮಗೆ=ನಮಗೆ, ಜ್ಞಾನ, ಯಶಸ್ಸು=ಕೀರ್ತಿ, ವಿದ್ಯಾಬುದ್ಧಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀಭಗವದಾಜ್ಞಾಪ್ರಕಾರ ದೇವತೆಗಳ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಥಾನೀಯನಾಗಿರುವನು ಅಂದರೆ ಯಾವ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಹುತಿ ಕೊಡಬೇಕಾದರೂ ಎಷ್ಟವೇ ಸ್ವಾಹಾ, ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ಸ್ವಾಹಾ, ಎಂದು ಅಗ್ನಿ ಮುಖದಿಂದಲೇ

ಆಹುತಿ ಕೊಡುವುದರಿಂದ ದೇವ ಮುಖನೆನಿಸುವನು. ಇವನ ದ್ವಾರಾ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಆಹುತಿ ಸೇರುವುದು. ಇಂತಹಾ ವಸು ಕುಲಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮ ನಾದ ಅಗ್ನಿದೇವರನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ, ನಮಗೆ ಯಶಸ್ಸು ವಿದ್ಯಾ, ಬುದ್ಧಿ ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಿ. “ ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರದ್ಧಾಂ ಮೇಧಾಂ ಯಶಃ ಪ್ರ ಜ್ಞಾಂ ವಿದ್ಯಾಂ ಬುದ್ಧಿಂ ಶ್ರಿಯಂ ಬಲಂ || ಆಯುಷ್ಯಂ ತೇಜ ಆರೋಗ್ಯಂ ದೇಹಿಮೇ ಹವ್ಯವಾಹನ ” ಎಂಬ ಅಗ್ನಿದೇವರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ವರವನ್ನು ಕೊಡುವ ಅಧಿಕಾರವು ಅಗ್ನಿದೇವರದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದು. ಆ ಮಂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿ ತ್ತಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅನತಾರಿಕೆ.—ದಕ್ಷ ಪ್ರಜೀಶ್ವರನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಪ್ರಸೂತಿದೇವಿಯ ರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.

ತಾತನಪ್ಪಣೆಯಿಂದ ನೀ ಪ್ರ
 ಪ್ಯಾತಿಯುಳ್ಳವತ್ತು ಮಕ್ಕಳ
 ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಲಿ ಪಡೆದವರವರಿಗಿತ್ತು ಮನ್ನಿಸಿದೆ ||
 ವೀತಿಯೋತ್ರನ ಸಮಳಿಸುವ ಪ್ರ
 ಸೂತಿ ಜನನಿ ತ್ವದಂಭಿ ಕಮಲಕೆ
 ನಾಡುತಿಸಿ ತಲೆಬಾಗುವೆ ಎನುಕುಟುಂಬ ಸಲಹುವದು ||೨೯||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ತಾತನಪ್ಪಣೆಯಿಂದ=ತಾತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಅಪ್ಪಣೆಯಿಂದ, ನೀ-ನೀನು, ಪ್ರಪ್ಯಾತಿಯುಳ್ಳ, ಅವರವತ್ತು ಮಕ್ಕಳ=ಒಂಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಲಿ ಪಡೆದು, ಅವರವರಿಗಿತ್ತು=ಧರ್ಮ, ಕಸ್ಯಪ ನೊದಲಾದವರಿಗಿತ್ತು, ಮನ್ನಿಸಿದೆ=ಮರಣಾದಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದೆ, ವೀತಿಯೋತ್ರನ=ಅಗ್ನಿದೇವನಿಗೆ, ಸಮಳಿಸುವ, ಪ್ರಸೂತಿಜನನಿ=ಪ್ರಸೂತಿ ಎಂಬ ತಾಯೀ ! ನಾ=ನಾನು, ತುತಿಸಿ=ನಿನ್ನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ, ನಿನ್ನಂಭಿಕಮಲಕೆ=ವಾದಕಮಲಗಳಿಗೆ, ತಲೆಬಾಗುವೆ-ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವೆನು, ಎನ್ಮು=ನಮ್ಮ ಕುಟುಂಬ ಸಲಹುವದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಪ್ರಸೂತಿ ದೇವಿಯು ತಾತನ ಅಪ್ಪಣೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಒಂ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆದಳೆಂದು ದಾಸಾರ್ಯರ ವಾಕ್ಯವಿರುವುದು. “ಪ್ರಸೂತಿನಾ ಸವೀಂ ದಕ್ಷ ಉಪ ಯೇಮೇಹ್ಯಜಾತ್ಮಜಃ || ತಸ್ಯಾಂ ಸಸರ್ಜದುಹಿತ್ಯಃ ಷೋ

ಡ ಶೌಮಲ ಲೋಚನಾಃ ||೪೭|| ತ್ರಯೋದಶಾದ್ಧಾರ್ಮಾಯ ತಥೈ ಕಾಮು
 ಗ್ನ ಯೇ ವಿಭುಃ || ಪಿತೃಭ್ಯ ಏಕಾಂ ಯುಕ್ತೇಭ್ಯೋ ಭವಾಯೈಕಾಂ ಭವ
 ಚ್ಛಿದೇ ||೪೮|| ಎಂಬ ಭಾಗವತ ಚತುರ್ಥ ಸ್ಕಂಧ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ
 ದಿಂದ, ದಕ್ಷನು ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವಿನ ಮಗಳಾದ ಪ್ರಸೂತಿಯನ್ನು
 ಮದುವೆಯಾಗಿ ೧೬ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆದು, ೧೭ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳನ್ನು
 ಯಮಧರ್ಮನಿಗೂ, ಒಬ್ಬಾಕೆಯನ್ನು ಪಿತೃಗಳಿಗೂ, ಮತ್ತೊಬ್ಬಳನ್ನು
 ಅಗ್ನಿಗೂ ಋದ್ರದೇವರಿಗೆ ಒಬ್ಬಾಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವ
 ದು. ಇದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಬಂದಿತ ; ಇದರ ಪರಿಹಾರವು ಹೇಗೆಂ
 ದರೆ.-ಪ್ರಾಚೀನ ಬರ್ಹಿಸ್ಸೆಂಬ ರಾಜನ ಮಕ್ಕಳು ೧೦ ಜನ ಪ್ರಚೇಸರೆನ್ನು
 ವರು ತಪಸ್ಸುಮಾಡಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ವರ ಪಡೆದು ವಾರ್ಷ್ವೀ ಎಂಬ ಕನ್ನಿಕೆ
 ಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾದರೆಂತಲೂ, ಅವರ ದೆಶೆಯಿಂದ ವಾರ್ಷ್ವೀಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ
 ದೇವರ ಮಗನಾದ ದಕ್ಷನು, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಋದ್ರದೇವರಿಗೆ ಅವಮಾನ ಮಾಡಿ
 ದ ಪಾಪದಿಂದ ಈ ಪ್ರಚೇತರಿಗೆ ಮಗನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕು
 ರಿತು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ವರಪಡೆದು ಭಗವದಾಜ್ಞಾ ಪ್ರಕಾರವೇ ಪಂಚಜನ
 ನೆಂಬ ಪ್ರಜೇಶ್ವರನ ಮಗಳಾದ ಪಾಂಚಜನಿ ಅಥವಾ ಅಸಿಕ್ಕೀ ಎಂಬಾಕೆಯ
 ನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿ, ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ ಹರ್ಯಶ್ವರೆಂಬ ಹತ್ತುಸಾವಿರ
 ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆದು ಸಂತಾನವೃದ್ಧಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಕಳುಹಿಸ
 ಲು ಅವರೆಲ್ಲರೂ ನಾರದೋಪದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಾದರು ಈ
 ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ತಿಳಿದು ಬಹುದುಃಖದಿಂದ ದಕ್ಷನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಲ್ಲಿ ೬೯೪
 ಅವರಿಂದ ಸಮಾಧಾನೋಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದಿ ಪುನಃ ಗಾ
 ವಿರ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆದನು. ಅವರೂ ನಾರದೋಪದೇಶದಿಂದ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಾ
 ಗಲು ದಕ್ಷನು ನಾರದರ ಮೇಲೆ ಬಹು ಕೋಪಗೊಂಡು ನಿನಗೆ ಒಂದುವಾಸ
 ಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲದೆ ಸರ್ವದಾ ಅಲಿಯುತ್ತಿರೆಂದು ನಾರದರಿಗೆ ಶಾಪವನ್ನಿತ್ತು ಮ
 ತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಡೆದ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಿ ದುಃಖ
 ಪಟ್ಟನು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ದಕ್ಷನನ್ನು ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸಿ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ
 ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡಿಯೆಂದು ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನಿತ್ತರು. ಅದರಂತೆ ದಕ್ಷನು
 “ ತತಃ ಪ್ರಾಚೇತಸೋಸಿಕ್ತ್ಯಾ ನಾನುನೀತಃ ಸ್ವಯಂಭುವಾ || ಷಷ್ಠಿಂ ಪಂಚ

ನಯಾನಾಸ ದುಹಿತ್ಯಃ ಪಿತೃವತ್ಸಲಾಃ ||೧|| ದದೌಸಧರ್ಮಾಯ ಕಶ್ಯಪಾ
 ಯಿತ್ರಯೋದಶ || ಕಾಲಸ್ಯ ನಯನೇ ಯುಕ್ತಾಃ ಸಪ್ರೇವಿಂಶತಿಮಿಂದತೇ
 ||೨|| ಭೂತಾಂಗಿಣಃ ಕೃಶಾಶ್ಚೇಭ್ಯೋ ದದೌ ತಾಕ್ಷ್ಣಾಯ ಚಾಪರಾಃ ||
 ಎಂಬ ಭಾಗವತ ಷಷ್ಠಸ್ಕಂಧ ೬ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ವಾಕ್ಯದಿಂಪ, ಆ ಪ್ರ
 ಚೇತಸರ ಮಗನಾದ ದಕ್ಷನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು
 ತನ್ನ ಭಾರ್ಯಳಾದ ಅಸಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ೬೦ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆದು ಗಂಮಂದಿ
 ಯನ್ನು ಯಮುಧರ್ಮನಿಗೂ, ಕಸ್ಯಪರಿಗೆ ೧೩, ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಕಾಲವನ್ನು
 ಸೂಚಿಸಲು ಕಾರಣರಾದ ಅಶ್ವಿನ್ಯಾದಿ ನಾಮಗಳುಳ್ಳ ೨೭ ಮಕ್ಕಳನ್ನೂ, ಭೂ
 ತ, ಅಂಗಿರ, ಕೃಶಾಶ್ಚ ಎಂಬ ಮೂವರಿಗೆ ಇಬ್ಬಿಬ್ಬರನ್ನೂ, ಉಳಿದ ನಾಲ್ವ
 ರನ್ನು ಮತ್ತೂ ಕಶ್ಯಪರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವದು. ಪ್ರಾಚೇತ
 ಸನೇ ದಕ್ಷನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲೆ ಅನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ೧೭ನೆಯ ಶ್ಲೋಕ "ತೇ
 ಭ್ಯಸ್ತಸ್ಯಾನುಭೂದ್ರಾಜಃ, ದಕ್ಷಃ ಪ್ರಾಚೇತಸಃತಿಲ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಆ
 ಧಾರವು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಸಿಕ್ಕೇ ಎಂಬಾಕೆಯು ಆ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪ
 ಡೆದುದಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಪ್ರಸೂತಿ ಎಂಬುವದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವೇನೆಂದರೆ.—
 ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಸಾಂಶರೂ, ಮತ್ತೂ ನಿಯತಪತ್ನಿಯರಾದುದರಿಂದ ಈ
 ತತ್ವೇಶರೆಲ್ಲರೂ ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ತಮಗೆ ಯಾರು ಸತಿಯಗೋ, ಅವ
 ತಾರದಲ್ಲೂ ಅದೇ ಸತಿಯೇ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿ ಜನಿಸುವರೆಂದು ಮೊದಲಿನಿಂದ
 ಲೂ ಏರ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ದಕ್ಷನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಪ್ರಸೂತಿಯೇ ಪಂಚಜ
 ನನ ಮಗಳಾಗಿ ಅಸಿತ್ತಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.
 ಇಂದ್ರನು ವಾಲಿಯಾಗಿದ್ದಾಗ ಶಚಿಯೇ ತಾರೆಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದಳೆಂಬ ಇನೇ
 ಮೊದಲಾದ ಆಧಾರವೇ ಇದಕ್ಕೂ ಆಧಾರವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮ
 ದೇವರ ಅಪ್ಪಣೆಯಿಂದಲೇ ೬೦ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆದುದರಿಂದ ತಾತನ
 ಅಪ್ಪಣೆಯಿಂದ ಎಂದು ದಾಸಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರ
 ಸೂತಿಯು, ಭೃಗುಶುಷಿ, ಅಗ್ನಿ, ಇವರಿಗೆ ಸಮಳು. ಇಂತಹಾ ಪ್ರಸೂತಿ
 ದೇವಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು- ನನ್ನ ಕುಟುಂಬವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಮರೀಚಿ ಮೊದಲಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳು ಏಳು
 ಜನರು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು, ನೈವಸ್ವತಮನು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸಮರೆಂದು ಇವರ
 ನ್ನು ವಂದಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ಶತಧ್ಯತಿಯಸುತರೀವರುಳಿದ
 ಪ್ರತಿಯ ಸುತಪೋನಿಧಿಗಳ ಪರಾ
 ಜಿತನ ಸುಸವಾಧಿಯೊಳೊಲಿಸಿ ಮೂರ್ದೋಕದೊಳು ಮೆರೆವ ||
 ವ್ರತವರ ಮರೀಚ್ಯಕ್ತಿ ಪುಲಹ
 ಕ್ರತು ವಶಿಷ್ಠ ಪುಲಸ್ತ್ಯ ವೈವ
 ಸ್ವತನು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರಂಗಿರರಂಘ್ರಿಗರಗುವೆನು ||೩೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಶತಧ್ಯತಿಯು—ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ ೯ ಮಂದಿ
 ಯರಲ್ಲಿ, ಈವರುಳಿದು=ನಾರದರು, ಭೃಗುಮುಷಿಗಳು ಇವರಿಬ್ಬರನ್ನೂ
 ಮೇಲಿನ ಕಕ್ಷಾದಲ್ಲಿ ಶೇರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಮಿಕ್ಕ, ಅಪ್ರ
 ತಿಯು=ಸಮಂಹಿತನಾದ, ಸುತಪೋನಿಧಿಗಳ-ಉತ್ತಮನಾದ ತಪಸ್ಸೇ ನಿಧಿ
 ಯಾಗುಳ್ಳ, ಅಪರಾಜಿತನ-ಎಂದಿಗೂ ಯಾರಿಂದಲೂ ಪರಾಜಿತನಾಗದ ಶ್ರೀ
 ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಸುಸವಾಧಿಯೊಳು ಒಲಿಸಿ, ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಪ್ರಸನ್ನೀ
 ಕರಿಸಿಕೊಂಡು, ಮೂರ್ದೋಕದೊಳು ಮೆರೆವ=ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ಮೆ
 ರೆವ, ವ್ರತವರ=ವಿಷ್ಣುದೀಕ್ಷೆ ಎಂಬ ವ್ರತ ಉಳ್ಳವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ, ಮ
 ರೀಚಿ, ಅತ್ರಿ, ಪುಲಹ, ಕ್ರತು, ವಶಿಷ್ಠ, ಪುಲಸ್ತ್ಯ, ವೈವಸ್ವತಮನು, ವಿ
 ಶ್ವಾಮಿತ್ರರು, ಅಂಗೀರಸರು, ಇವರುಗಳ, ಅಂಘ್ರಿಗರಗುವೆನು=ಪಾದಗ
 ಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳ ಪೈಕಿ ನಾರದರು, ೧೪ನೆಯ ಕ
 ಕ್ಷಾಕೂ ೧೫ನೆಯ ಕಕ್ಷಾದಲ್ಲಿ ಭೃಗುಮುಷಿಯೂ ಶೇರಿಯವರು. ಉಳಿದ
 ಮರೀಚಿ, ಅತ್ರಿ, ಅಂಗೀರ, ಪುಲಹ, ಕ್ರತು, ವಶಿಷ್ಠ ಇವರೇಳು ಜನರು
 ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು, ವೈವಸ್ವತಮನು ಅವರ ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ
 ಮಾಡುವೆನು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ೧೨ನೆಯ ಕಕ್ಷಾಕ್ಕೆ ಶೇರಿದ ಮಿತ್ರ, ತಾರೆ, ನಿರು
 ಋತಿ, ಪ್ರಾವಹಿ ಇವರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ —

ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರೊಳು ನೊದಲಿಗ
 ನಾದ ಮಿತ್ರ ಪ್ರವಹನಾನಿನಿ
 ಯಾದ ಪ್ರಾವಹಿ ನಿಋಯತಿ ನಿರ್ಜರಗುರುನುಹಿಳೆ ತಾರಾ ||
 ಈ ದಿವೌಕಸರನುದಿಸಾಧಿ
 ವ್ಯಾಧಿರುಪಟಳವಳಿದು ವಿಬುಧರಿ
 ಗಾದಗದಿ ಕೊಡಲಿಳ ನುಂಗಳೆವಾವ ಕಾಲದಲಿ ||೩೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯಲೋಕು, ಮೊದಲಿಗನಾದ=ಉರುಕ್ರಮ ನೆಂಬ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರಮಾತ್ಮನವತಾರನಾದ ಸೂರ್ಯನೊಬ್ಬನೂ, ೧೨ನೆಯ ಕ ಕ್ಷಿಪ್ರ ಶೇರಿಡ ವಿನಸ್ತಾನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನೊಬ್ಬನು ಇವರಿಬ್ಬರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಸೂರ್ಯರಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ಮಿತ್ರ=ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನೂ, ಪ್ರವಹಮಾನಿನಿಯಾದ-ಪ್ರವಹವಾಯುವಿನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಪ್ರಾವಹಿ, ನಿ ಯುಯತಿ, ನಿರ್ಜಲಗುರುಮಹಿಳೆ=ದೇವ ಗುರುವಾದ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ತಾರಾ, ಈ ದಿವಾಕಸರು-ಈ ದೇವತೆಗಳು, ಅನುದಿನ, ಆಧಿ-ಮನೋವ್ಯಾಧಿ, ವ್ಯಾಧಿ=ತರೀರ ಸಂಬಂಧನಾದ ರೋಗಗಳು, ರುಪ ಟಿಳ=ವಿಪತ್ತುಗಳು, ಇವುಗಳನ್ನಳಿದು=ಪರಿಹರಿಸಿ, ವಿಬುಧರಿಗೆ-ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ, ಅವಕಾಲದಲಿ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಆದರದಿ ಅಖಿಳಮಂಗಳವ ಕೊಡಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯ, ಪ್ರವಹನ ಸತಿ ಪ್ರಾವಹಿ, ನಿ ಯುಯತಿ, ಗುರುಪತ್ನಿ ತಾರೆ ಈ ದೇವತೆಗಳು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಅದಿಯನ್ನೂ ವ್ಯಾಧಿಯನ್ನೂ ಆಗಾಗ್ಯೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ಅಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಸರ್ವ ದಾ ಮಂಗಳವನ್ನು ಕೊಡಲಿ.

ಅವತಾರಿಕೆ. — ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ, ಕುಬೇರ, ಅಶ್ವಿನೀ, ಗಣೇಶ ಉಕ್ತ ಶೇಷ ತತಸ್ತು ಇವರನ್ನು ವಂದಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮಾನನಿಧಿಗಳೆನಿಸುವ ವಿಷ್ವ
 ಕ್ಸೇನ ಧನಪಾದ್ಯನಿಮಿಷರಿಗೆ ಸ
 ಮಾರರೆಂಭತ್ತೈದು ಶೇಷತತಸ್ಥ ದೇವಗಣ ||
 ಅನಿಮಿಸುನೆನು ಬಿಡದೆ ಮಿಥ್ಯಾ
 ಜ್ಞಾನ ಕಳೆದು ಸುಭೋಧವಿತ್ತು ಸ
 ದಾನುರಾಗದಲೆನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸಲಿ ಸಂಪದವ ||೩೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಮಾನನಿಧಿಗಳೆನಿಸುವ = ಮಾನನೆಂದರೆ ಮಾನಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಗಳು, ಅಥವಾ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕವಾದ ಜ್ಞಾನವೂ ಲೋಕಮಾನ್ಯವಾದುದು. ಇವುಗಳೇ ನಿಧಿಯಾಗುವರು. ಇಂತಹಾ ವಿಷ್ವ ಕ್ಸೇನ, ಪ್ರಧಾನವಾಯು ಕುಮಾರನು, ಧನಪಾ=ಕುಬೇರನು, ಆದ್ಯರಿಗೆ= ಅದಿಶಬ್ದದಿಂದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ಗಣಪತಿಯನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು

ಬೇಕು ಈ ಅನಿಮಿಷದಿಗೆ= ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಸಮಾನರು ಶತಸ್ಥದೇವಗಣ= ಸೋಮಪಾನಾರ್ಹರಾದ ನೂರು ದೇವತೆಗಳ ಪೈಕಿ, ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಒಬ್ಬ ಜನರನ್ನುಳಿದು, ಶೇಷ-ಉಳಿದ, ಎಂಭತ್ತೈದು-ಅಬ್ಬ ದೇವತೆಗಳು. ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಬಿಡದೆ, ಅನವಿಸುವೆನು= ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವೆನು, ಮಿಥ್ಯಾ ಜ್ಞಾನವೆಕೆಡೆ= ಆಕಸ್ಮೀಕವಾಗಿ ದೈವಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾ ಜ್ಞಾನ ಸಂಭವಿಸದೆ ಇರುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಒಂದುನೇಳೆ ಬಂದರೂ ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಸುಖೋದವಿತ್ತು= ಉತ್ತಮ ಜ್ಞಾನವನ್ನಿತ್ತು ಸದಾನುರಾಗದಲಿ, ಎಮ್ಮ-ನಮ್ಮನ್ನು, ಸಂಪದವ= ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿ ರೂಪವಾದ ಸಂಪದವನ್ನಿತ್ತು ಪರಿಪಾಲಿಸಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ, ಕುಬೇರ, ಗಣಪತಿ, ಅಶ್ವಿನೀದೇವರು ಇವರಿಗೆ ಸಮಾನರಾದ ಸೋಮಪಾನಾರ್ಹರಾದ ನೂರು ದೇವತೆಗಳ ಪೈಕಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಉತ್ತಮದೇವತೆಗಳನ್ನುಳಿದು ಅಬ್ಬ ಜನರು ಉಳಿದವರು ಇವರೆಲ್ಲರೂ, ಪ್ರಾರ್ಥನಾಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಿ ಮಿಥ್ಯಾ ಜ್ಞಾನ ಸಂಭವಿಸಿದರೂ ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಉತ್ತಮ ಜ್ಞಾನವನ್ನಿತ್ತು ನಮ್ಮನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಲಿ.

ಅನಂತಾರಿಕೆ.— ಭೂತವಾಯುವಿನ ಅಂತರಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಮರೀಚಿ ಯುಷಿ, ಜಯಂತ ಇವರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಭೂತಮಾರುತವಾಂತರಭಿಮಾನಿ
ನೀ ತಪಸ್ವಿಮರಿಂಚಿಮುನಿ ಪುರು
ಹೂತನಂದನಪಾದ ಮಾನಿ ಜಯಂತರೆಮಗೊಲಿದು ||
ಕಾತರವ ಪುಟ್ಟಿಸದೆ ವಿಷಯದಿ
ವೀತಭಯನ ಪದಾಡಲಿ ನಿಪ
ರೀತ ಬುದ್ಧಿಯನೀಯದೆ ಸದಾಪಾಲಿಸಲಿ ನಮ್ಮ ||೩೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಭೂತಮಾರುತವಾಂತರಭಿಮಾನಿ=ಭೂತ ವಾಯುವಿನ ಅಂತರಾಭಿಮಾನಿಯಾದ, ತಪಸ್ವಿಮರೀಚಿಮುನಿ-ಪ್ರಧಾನವಾಯುವಿನ ಪುತ್ರರಾದ ಮರೀಚಿ, ಪುರುಹೂತನಂದನ=ಇಂದ್ರಕುಮಾರನಾದ, ಪಾದಮಾನಿ ಪಾದಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ, ಜಯಂತರು-ಜಯಂತ ಇವರೀವರೂ, ಎ ಮಗೊಲಿದು=ನಮಗೆ ಪ್ರಸನ್ನರಾಗಿ, ವಿಷಯದಿ=ಅಲ್ಪವಾದ ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ

ವಿಷಯಸುಖದಲ್ಲಿ, ಕಾತರವಪುಟ್ಟಿಸದೆ=ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸದೆ, ವೀ ತಭಯನ=ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಭಯರಹಿತನಾದ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಪದಾಬ್ಜದಲಿ= ಪಾದಕವಲದಲ್ಲಿ, ವಿಪರೀತ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೀಯದೆ=ಅನ್ಯಥಾ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಡದೆ (ನಾನೇ ಅವನೆಂಬ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಡದೆ) ಎಮ್ಮ=ನಮ್ಮನ್ನು, ಸ ದಾ ಪಾಲಿಸಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಭೂತವಾಯುವೆಂಬ ಪಾಂಚಭೂತಿಕಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಜಡ ವಾದ ಗಾಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯು ಪ್ರವಹವಾಯು. ಅಂತರಾಭಿಮಾನಿಯು ಮರೀಚಿಯು. ಮರೀಚಿ ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಮರೀಚಿ, ಅತ್ರಿ, ನೊದಲಾದ ೭ ಮುನಿಗೆ ಶೇರಿದ ಮರೀಚಿಮುಷಿಯಲ್ಲ. ಅವರು ೧೭ ನೆಯ ಕಕ್ಷಾದಲ್ಲಿ ಇರುವರು. ಇವರು ಯಾಗೆಂದರೆ. — “ ಮರೀಚಿ ಶಬ್ದೇ ನ ಪ್ರಧಾನವಾಯು ಪುತ್ರೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ || ಪ್ರಧಾನವಾಯು ಜೋಭೂತ ವಾಯುರ್ಮಾನ್ವಾ ಮರೀಚಕಃ || ಇತಿ ಗೀತಾ ತಾತ್ಪರ್ಯೋಕ್ತೇಃ | ಮರೀ ಚಿರ್ಮುರು ತಾಮಸ್ಮೀತಿ ಗೀತಾಯಾಂಚ ” ಎಂಬ ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಗ್ರಹವಾ ಕ್ಯದಿಂದಲೂ ಗೀತಾ, ತಾತ್ಪರ್ಯ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಮರೀಚಿ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಧಾನವಾಯುವಿನ ಮಗನನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರ ಗೀತಾ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಯುವಿನ ಮಗನು ಮರೀಚಿ ಎಂಬ ಭೂ ತವಾಯ್ವುಭಿಮಾನಿಯು ಎಂದು ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ, ಗೀತೆಯ ವಿಭೂ ತಿ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ಮರೀಚಿರ್ಮುರುತಾಮಸ್ಮಿ ” ವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಮರೀಚಿಯನ್ನಾಗಿ ತೀಯೆಂದು ಹೇಳಿರುವ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ ಈ ಮರೀಚಿ ಯು ವಾಯುಕುಮಾರ ಮರೀಚಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಈ ಮರೀ ಚಿ ಜಯಂತರು ನಮಗೊಲಿದು ವಿಷಯಸುಖದಲ್ಲಿ ಆಸೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸದೆ, ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಥಾ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸದೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಪಾಲಿಸಲಿ.

ಅನತಾರಿಕಾ. — ಪ್ರಹ್ಲಾದರಾಯನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. —

ಓಡಿಸುವ ಗುರುಗಳನು ಜಗಿದು ಸ

ಹೋದರರಿಗುಪದೇಶಿಸಿದ ಮಹ

ದಾದಿ ಕಾರಣ ಸರ್ವಗುಣ ಸಂಪೂರ್ಣ ಹರಿಯೆಂದು ||

ವಾದಿಸುವತತ್ವತಿಯ ತೋರಿಂ

ದಾದನುಜ ಬಿಸಗೊಳಲು ಸ್ತಂಭದಿ

ಶ್ರೀದನಾಕ್ಷಣ ತೋರಿಸಿದ ಪ್ರಹ್ಲಾಧ ಸಲಹೆಮ್ಮ ||೩೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಓದಿಸುವ ಗುರುಗಳನು-ತನಗೆ ವಿದ್ಯಾಗುರುಗಳೆನಿಸಿದ ಶಂಡಾಮರ್ಕರನ್ನು, ಜರಿದು=ದಿಕ್ಕರಿಸಿ, ಸಹೋದರರಿಗೆ=ತನ್ನ (ಸ್ನೇಹಿತರಿಗೆ) ಶಬ್ದರಿಗೆ, ಹರಿ=ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಮಹಾದಾಹಿಕಾರಣ=ಮಹತ್ತ್ವತ್ವಾಭಿಮಾನಿಯರಾದ ಬಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮೂಲಕಾರಣನು. ಸರ್ವಗುಣಸಂಪೂರ್ಣನು, ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದ=ಉಪದೇಶಮಾಡಿದನು. ವಾದಿಸುವ=ಹರಿಯೇ ಬಲಾಡ್ಯನು, ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ವಾದಿಸುವ ಪ್ರಹ್ಲಾದನನ್ನು ಕುರಿತು, ತತ್ಪ್ರತಿಯ ತೋರಿಸಿದು=ಹರಿಯೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ವಾದಿಸುತ್ತಿರುವೆ, ನೀನು ವಾದಿಸುತ್ತಿರುವ ನಿನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯು ಎಲ್ಲಿಹನು? ತೋರಿಸಿದು ಆ ದನುಜ-ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪನು, ಬೆಸಗೊಳಲು-ಆಗ್ರಹಮಾಡಿ ಕೇಳಲು, ಸ್ಥಂಭದಿ=ಸ್ಥಂಭದಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀದನ=ನೋಕ್ಷನೆಂಬ ಐಶ್ವರ್ಯ ಪ್ರದನಾದ ಶ್ರೀನೃಸಿಂಹ ರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಆ ಕ್ಷಣ ತೋರಿಸಿದ, ಪ್ರಹ್ಲಾದನೇ ! ಎಮ್ಮ-ನಮ್ಮನ್ನು ಸಲಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ದೈತ್ಯ ಗುರುಪುತ್ರರಾದ ಶಂಡಾಮರ್ಕರು ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಐಕ್ಯಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡುತ್ತಿರಲು ಅದನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಹರಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಅವನಧೀನದಲ್ಲಿರುವರು. ಅವನ ದಾಸರೆಂದು ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಅವನನ್ನು ಭಜಿಸಿದರೆ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವುದೆಂತನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತರಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಲು, ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ತಂದೆಯಾದ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪನು ನನಗಿಂತಲೂ ದೈವವಿಲ್ಲ ! ಹಾಗಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಬಿಡಿಸಲಿ ! ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಈಗ ಸಂಹರಿಸುವೆನೆಂದು ಆಯುಧಪಾಣಿಯಾಗಿ ಬರಲು, ಆ ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಸತ್ಯಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನರಸಿಂಹ ರೂಪದಿಂದ ಸ್ಥಂಭದಿಂದ ಬಂದು ಹಿರಣ್ಯನನ್ನು ಎಧಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ತನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತೋರಿಸಿದ ಪ್ರಹ್ಲಾದನು ನಮ್ಮನ್ನು ಪಾಲಿಸಲಿ.

ಅವತಾರಕಾ.—೩ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ಬಲಿ ಮೊದಲು ಸಪ್ತೇಂದ್ರರಿವರಿಗೆ
 ಕಲಿತ ಕರ್ಮಜ ದಿವಿಜರೆಂಬರು
 ಉಳಿದ ಏಕಾದಶ ಮನುಗಳು ಉಚ್ಚಧ್ಯಚ್ಯವನಮುಖ ||
 ಕುಲಯುಷಿಗಳೆಂಭತ್ತು ಹೈಹಯ
 ನಿಲೆಯ ಕಂಪನಗೈದ ಪೃಥು ಮಂ
 ಗಳ ಪರೀಕ್ಷಿತ ನಹ ಷನಾಭಿ ಯಯಾತಿತಶಿಬಿಂಧು ||೩||

ಪರ್ಯಾರ್ಥ.— ಬಲಿ ಮೊದಲು ಸಪ್ತೇಂದ್ರರವರಿಗೆ—ಆನೆಯ ಮನ್ವಂ
ತರಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರನಾದ ಬಲಿ ಮೊದಲು ಅದಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಬರುವ ಒಟ್ಟು ಇಂ
ದ್ರರು ೭ ಜನರು, ಇವರಿಗೆ—ಇವರೂ ಮತ್ತೆ ಮುಂದೆ ೩ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇ
ಳುವ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮೊದಲಾದವರೂ, ಕಲಿತಕರ್ಮಜದಿವಿಜರೆಂಬರು=ಜ್ಞಾನ
ಪೂರ್ವಕ ಕರ್ಮಕಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ದೇವತ್ವ ಹೊಂದಿದುದರಿಂದ ಕರ್ಮದೇ
ವತೆಗಳೆನಿಸುವರು. ಅವರಾರಿಂದರೆ.—ಉಳಿದ ಏಕಾದಶಮನುಗಳು=೧೪
ಮನುಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪರಮಾತ್ಮನನತಾರ ಒಂದು ತಾಪಸವನು,
೨ ಸ್ವಾಯಂಭುವ, ೩ ವೈವಸ್ವತರೆಂಬ ಈ ಮೂರು ಮನುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು
ಉಳಿದ ಹನ್ನೊಂದು ಮನುಗಳು, ಉಚಥ್ಯಚ್ಯಾವನಮುಖ=ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯ
ರು ಮೊದಲಾದ, ಕುಲಋಷಿಗಳೆಂಬತ್ತು=ಋಷಿಕುಲದವರು ೮೦ ಜನರು,
ಇಲ್ಲಿ ಕುಲಋಷಿಗಳೆಂಬತ್ತೆಂದು ದಾಸಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುವರು. “ ಋಷೀಣಾಂ
ಶತಮೇವಚ || ” ನೂರು ಋಷಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದು. ಮತ್ತು
ಇದೇ ಸಂಧಿ ೪೯ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ನೂರು ಉಳಿದು ನೂರುಕೋಟಿ ಎಂದು
ದಾಸಾರ್ಯರೇ ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಬರುವು
ದು. ಇದರ ಸಮಾಧಾನ, ಒಟ್ಟು ಋಷಿಗಳು ನೂರು ಕೋಟಿಗಳು; ಇವರ
ಪೈಕಿ ನೂರು ಋಷಿಗಳು ಪ್ರಧಾನರು ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಶೇರಿರುವರು.
ನೂರು ಕಮ್ಮಿ ನೂರು ಕೋಟಿ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮಿ ಎ೦ದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.
ದಾಸಾರ್ಯರು ಕುಲಋಷಿಗಳೆಂಬತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ, ಭೃಗುಕು
ಲ, ಕಾಶ್ಯಪರು, ಕಾಶಿಕರೆಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕುಲದವರು ೮೦ ಋಷಿಗಳೆಂತ
ಲೂ, ಕುಲಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗದ ಗೋತ್ರಕರ್ತೃರಲ್ಲದ ಋಷಿಗಳು ೨೦ ಜನರು,
ಅಂತು ನೂರು ಋಷಿಗಳು ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಕುಲಋ
ಷಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿ ಸಾಧಾರಣರಾದ ೨೦ ಋಷಿಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ
ವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ೪೯ ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ನೂರು ಸಂಖ್ಯಾ ಹೇಳಿದ್ದ
ರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ೨೦ನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಹೈಹಯ-ಹೈಹಯ
ದೇಶದರಸನಾದ ಕಾರ್ತೀವೀರ್ಯಾಜುನ, ಇಳೆಯಕಂಪನಗೈದ=ಭೂಮಿಯ
ನ್ನು ವದೆಮಾಡಲು ದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿ ಆಕೆಯನ್ನು ಭಯದಿಂದ ನಡಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ,
ಪೃಥು=ಪೃಥುಚಕ್ರವರ್ತಿ, ಮಂಗಳ=ಭೂ ವೃತ್ತನಾದ ಅಂಗಾರಕನು
ಪರೀಕ್ಷಿತ, ನಹುಪ, ನಾಭಿರಾಜನು, ಯಯಾತಿ, ಶಶಿಬಿಂದು.

ಶತಕೆ ಸಂಕೇತುಳ್ಳಪ್ರಿಯೆ
 ವ್ರತಭರತ ಮಾಂಧಾತ ಪುಣ್ಯಾ
 ಶ್ರೀತರು ಜಯವಿಜಯಾದಿಗಳು ಗಂಧರ್ವರೆಂಟುಜನ ||
 ಹುತವಹಜ ಪಾವಕ ಸನಾತನ
 ಪಿತೃಗಳೆಲ್ಲರು ಚಿತ್ರಗುಪ್ತರು
 ಪ್ರತಿದಿವಸ ಪಾಲಿಸಲಿ ತಮ್ಮವನೆಂದು ಎನುಗೊಲಿದು ||೩೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಶತಕೆಸಂಕೇತುಳ್ಳ-ನೂರು ಸಂಖ್ಯಾಕ್ಕೆ ಶೇರಿದ, ಪ್ರಿಯವ್ರತ, ಭರತ=ದುಷ್ಯಂತ ಭರತ, ಮಾಂಧಾತ, ಇವರು ಮೊದಲಾದ ಪುಣ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು=ಪುಣ್ಯವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು, ಜಯವಿಜಯಾದಿಗಳು, ಗಂಧರ್ವರೆಂಟು ಜನ, ಹುತವಹಜ-ಪ್ರಧಾನಾಗ್ನಿಯ ಮಗನಾದ ಪಾವಕ, ಸನಾತನ=ಸದಾ ಕುಮಾರರಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಸನಕಾದಿ ನಾಲ್ವರಲ್ಲಿ ಕಾಮಾಂಶರಾದ ಸನತ್ಕುಮಾರರ ಹೊರ್ತು ಉಳಿದ ಸನಕ್ತ ಸನಂದನ, ಸನತ್ಸುಜಾತರೆಂಬ ಮೂವರು, ಪಿತೃಗಳು ಎಲ್ಲರು=೨ ಜನರು, ಚಿತ್ರಗುಪ್ತ, ಇವರೆಲ್ಲರೂ ದೇವಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಯಾವಿಧವಾದ ಅಧಿಸತ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳು, ಇವರೆನುಗೊಲಿದು-ನನುಗೊಲಿದು, ತಮ್ಮವನೆಂದು=ತಮಗೆ ಶೇರಿದವನೆಂದು ತಿಳಿದು, ಪ್ರತಿದಿವಸ ಪಾಲಿಸಲಿ.

ವಾಸವಾಲಯ ಶಿಲ್ಪಿನಿಮಲಜ
 ಲಾಶಯಗಳೊಳು ರಮಿಪ ಊರ್ವಶಿ
 ಭೇಶರವಿಗಳ ರಿಪುಗಳೆನಿಸುವ ರಾಹುಕೇತುಗಳು |
 ಶ್ರೀಶಪದಪಂಥಾನಧೂಮಾ
 ಚೇಶ ದಿವಿಜರು ಕರ್ಷಜರಿಗೆ ಸ
 ದಾಸನಾನ ದಿವೌಕಸರು ಕೊಡಲೆನುಗೆ ಮಂಗಳವ ||೩೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ವಾಸವಾಲಯ=ಇಂದ್ರಲೋಕದ, ಶಿಲ್ಪಿ-ಬಡಿಯನಾದ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನು, ನಿಮಲಜಲಾಶಯಗಳೊಳು-ಮಂಜಾಕಿನೀ (ಆಕಾಶಗಂಗೆ) ಮೊದಲಾದ ನಿರ್ಮಲೋದಕಗಳಲ್ಲಿ, ರಮಿಪ = ಜಲಕ್ರೀಡಾದಿಗಳಿಂದ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿರುವ, ಊರ್ವಶೀ ಮೊದಲಾದ ಅಸ್ವರ ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಭೇಶರವಿಗಳು=ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರ, ರಿಪುಗಳೆನಿಸುವ=ಶತ್ರುಗಳೆನಿಸುವ, ರಾಹುಕೇತುಗಳು, ಶ್ರೀಶ-ಲಕ್ಷ್ಮೀಸತಿಯ, ಪದ=ನೈಕುಂಠಲೋಕಕ್ಕೆ, ಪಂಥಾನ=

ಮಾರ್ಗಭೂತವಾದ, ಧೂಮಿಾರ್ಶೀಶ=ಧೂಮು=ಹೊಗೆ ಮಾರ್ಗ, ಅರ್ಚಿ ರಾದಿಮಾರ್ಗವೆಂಬ ಎರಡು ಮಾರ್ಗಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ, ದಿವುಜರ- ದೇವತೆಗಳು, ಕರ್ಮಜರಿಗೆ=ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಸದಾ = ಸಮಾನರು, ದಿವಾಕಸರು-ಇಂತಹಾ ದೇವತೆಗಳು, ಎಮಗೆ ಮಂಗಳವನ್ನು ಕೊಡಲಿ.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಗಂಗಾ ಮೊದಲಾದ ೬ ಮಂದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸು ತ್ತಾರೆ.—

ದ್ಯುದಿನ ಶಾಮಲ ಸಂಜ್ಞ ರೋಹಿಣಿ
 ಘನಪ ಪರ್ಜನ್ಯಾನಿರುದ್ಧನ
 ವನಿತೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾಭಿಮಾನಿ ವಿರಾಟದೇವಿಯರ ||
 ನೆನೆನೆ ನಾನಲವಿಂದ ದೇವಾ
 ನನಮಹಿಳೆ ಸ್ವಾಹಾಖ್ಯರಾಲೋ
 ಚನೆಗೊಡಲಿ ನಿರ್ವಿಘ್ನದಿಂ ಭಗವದ್ಗುಣಂಗಳಲಿ ||೩೮||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ದ್ಯುನದಿ=ಗಂಗೆ, ಶಾಮಲ - ಯಮದೇವರ ಹೆಂಡತಿ ಸಂಜ್ಞಾ =ಸೂರ್ಯ ಪತ್ನಿ, ರೋಹಿಣಿ=ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ, ಘನಪ-ಮೇಘಾ ಭಿಮಾನಿಯಾದ, ಪರ್ಜನ್ಯ=ಪರ್ಜನ್ಯನೆಂಬ ಸೂರ್ಯ, ಅನಿರುದ್ಧನವನಿತೆ- ಅನಿರುದ್ಧನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾಭಿಮಾನಿಯಾದ, ವಿರಾಟ್ ದೇವಿ ಯರ=ವಿರಾಟ್ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ದೇವಿಯರು, ಇವರುಗಳನ್ನೂ, ಇವರ ಗಿಂತಲೂ ಕಮ್ಮಿಯಾದ ಕಕ್ಕಾಕ್ಕೆ ಶೇರಿದ, ದೇವಾನನಮಹಿಳೆ=ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮುಖನಾದ ಅಗ್ನಿಯ ಹೆಂಡತಿಯಾದ. ಸ್ವಾಹಾಖ್ಯರು-ಸ್ವಾಹಾದೇವಿ ಯರು, ಇವರನ್ನೂ ನಾನು, ನಲವಿಂದ=ಅತಿ ಕುತೂಹಲದಿಂದ. ನೆನೆನೆ= ಸ್ಮರಿಸುವೆನು. ಭಗವದ್ಗುಣಂಗಳಲಿ ನಿರ್ವಿಘ್ನದಿಂದ, ಆಲೋಚನೆ-ಚಿಂತಿ ಸುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಲಿ.

ವಿಧಿಪಿತನ ಪಾದಾಂಬುಜಗಳಿಗೆ
 ಮಧುಪನಂತೆ ವಿರಾಜಿಸಾ ಮಲ
 ಉದಕಗಳಿಗೆ ಸದಾಭಿಮಾನಿ ಎಂದೆನಿಸಿಕೊಂಬ ||
 ಬುಧಗೆ ನಾವಂದಿಸುವೆ ಸನ್ನೋ
 ದದಿ ನಿರಂತರ ವಲಿದು ಎಮಗೆ
 ಭುದಯ ಪಾಲಿಸಲೆಂದು ಪರಮೋತ್ಸವದಲನುದಿನದಿ ||೩೯||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ವಿಧಿಪಿತನ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ತಂದೆಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಾಂಬುಜಗಳಿಗೆ, ಮಧುಪನಂತೆ=ಭ್ರಮರದಂತೆ, ವಿರಾಜಿಸು=ಶೋಭಿಸುವ, ಅಮಲ=ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಉದಕಗಳಿಗೆ, ಸದಾ ಅಭಿಮಾನಿ ಎಂದೆನಿಸಿಕೊಂಬ, ಬುಧಗೆ=ಬುಧನಿಗೆ, ಎಮಗೆ=ನಮಗೆ, ನಿರಂತರ ಒಲಿದು=ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಪ್ರೀತನಾಗಿ, ಅಭ್ಯುದಯ=ಭಕ್ತಿ ವೃದ್ಧಿ ನೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಲೆಂದು, ಅನುದಿನದಿ=ಪ್ರತಿ ದಿವಸದಲ್ಲೂ, ಪರವೋತ್ಸಹದಲಿ=ಪರಮ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದಲೂ, ಸನ್ಮೋದದಿ-ಸಂತೋಷದಿಂದಲೂ, ನಾನಂದಿಸುವೆ-ನಾನು ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವೆನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಭ್ರಮರವು ಹೇಗೆ ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗುವದೋ, ಹಾಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುವ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಉದಕಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಬುಧನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವೆನು. ಅವನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ನಮಗೊಲಿದು ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿ ನೊದಲಾದವುಗಳ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಲಿ.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ದೇವಕೀ ಯಶೋದೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ಶ್ರೀವಿರಿಂಚಾದ್ಯರ ಮನಕೆ ನಿಲು
 ಕಾವಕಾಲಕು ಜನನರಹಿತನ
 ತಾವಲಿಸಿ ಮಗನೆಂದು ಮುದ್ದಿಸಿ ಲೀಲೆಗಳಮಾಳ್ತೆ ||
 ದೇವಕಿಗೆ ವಂದಿಪ ಯಶೋದಾ
 ದೇವಿಗಾನಮಿಸುವೆನು ಬಿಡದೆ ಕೈ
 ಪಾವಲೋಕನದಿಂದ ಸಲಹುವದೆಮ್ಮ ಸಂತತಿಯೆ ||೪೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಶ್ರೀರಮಾದೇವಿಯರು, ವಿರಿಂಚಾದ್ಯರ-ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ನೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳ, ಮನಕೆ=ಮನಸ್ಸಿಗೆ, ನಿಲಕ - ನಿಲಕದಹಾಗೆ ದೂರವಿರುವ, ಆವಕಾಲಕೆ=ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಜನನರಹಿತನ=ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ ಇಲ್ಲದವನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು, ತಾವಲಿಸಿ-ಮೆಚ್ಚುವಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಮಗನೆಂದು ಮುದ್ದಿಸಿ, ಲೀಲೆಗಳ=ಬಾಲಲೀಲೆಗಳನ್ನು, ನೋಳ್ತೆ-ಕೊಡುವ ದೇವಕಿಗೆ ವಂದಿಪೆ, ಯಶೋದಾದೇವಿಗೆ, ಆಗಮಿಸುವೆನು=ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡುವೆನು. ಎಮ್ಮ ಸಂತತಿಯೆ=ನಮ್ಮ ವಂಶವನ್ನು, ಕೈಪಾವಲೋಕನದಿಂದ - ಕರುಣಾ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿ, ಬಿಡದೆ ಸಲಹುವದು

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಸಹ ಅತಿದೂರನು, ಎಂದಿಗೂ ಜನನವಿಲ್ಲದವನು, ಅಂತಹವನನ್ನು ಒಲಿಸಿ ತನ್ನ ಪುತ್ರನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮುದ್ದಿಸಿ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಆನಂದವಡುತ್ತಿರುವ ದೇವಕಿಯನ್ನೂ, ಯಶೋದೆಯನ್ನೂ, ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು. ಅವರು ನಮ್ಮ ಸಂತತಿಯವರನ್ನೂ ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷದಿಂದ ನೋಡಿ ಸಲಹಲಿ,

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಉಷಾದೇವಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ಪಾಮರರ ಪವಿತ್ರಗೈಸುವ
 ಶ್ರೀಮುಕುಂದನ ಪರಮಮಂಗಳ
 ನಾಮಗಳಿಗೆಭಿಮಾನಿಯಾದ ಉಷಾದೇವಿಯರು ||
 ಭೂಮಿಯೊಳಗುಳ್ಳಖಿಳ ಸಜ್ಜನ
 ರಾಮಯಾದಿಗಳಳಿದು ಸಲಹಲಿ
 ಆ ಮರುತ್ತನ ಮನೆಯವೈದ್ಯರ ರಮಣಿ ಪ್ರತಿದಿನದಿ ||೪೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಪಾಮರರ ಪವಿತ್ರಗೈಸುವ = ಪಾಮರರನ್ನು ಪವಿತ್ರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ, ಶ್ರೀಮುಕುಂದನ. ಪರಮಮಂಗಳ ನಾಮಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ, ಆ ಮರುತ್ತನ ಮನೆಯ—ದೇವೇಂದ್ರನ ವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ಸ್ವರ್ಗದ, ವೈದ್ಯರ=ವೈದ್ಯರಾದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ, ರಮಣಿ=ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಉಷಾಖ್ಯದೇವಿಯರು, ಭೂಮಿಯೊಳಗುಳ್ಳ, ಅಖಿಳಸಜ್ಜನರ, ಆ ಮಾಯಾದಿಗಳ=ಎಲ್ಲಾವಿಧವಾದ ರೋಗಗಳನ್ನೂ, ಅಳಿದು=ಪರಿಹರಿಸಿ, ಸಲಹಲಿ

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಪತಿತರಾದ ಜನರನ್ನು ಪವಿತ್ರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಪರಮ ಮಂಗಳಕರವಾದ ರಾಮ ಕೃಷ್ಣಾದಿ ಭಗವನ್ನಾಮಗಳಿಗೆಭಿಮಾನಿಯಾದ, ದೇವ ವೈದ್ಯರಾದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಉಷಾದೇವಿಯರು ಸಕಲ ಸಜ್ಜನರ ರೋಗಾದಿಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಪಾಲಿಸಲಿ.

ಅವತಾರಿಕೆ,— ಈ ಭೂಮಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯರಾದ ಧರಾದೇವಿಯರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ಪುರುಟಲೋಚನ ನಿನ್ನ ಕದ್ದೊ
 ಯ್ವಿರಲು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸೆ ದೇವತೆಗಳು
 ತ್ತರವ ಲಾಲಿಸಿತಂದ ವರಾಹರೂಪ ತಾನಾಗೀ ||
 ಧರಣಿ ಜನನಿತ್ಯತ್ವದಾಬ್ಜಕೆ
 ಎರಗಿ ಬಿನ್ನೈಸುವೆನು ಪಾದ
 ಸ್ವರುತ ಮೊದಲಾದಖಿಳದೋಷಗಳೆಣಸದಿರು ಎಂದು ||೪೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಧರಣಿಜನನಿ-ಎಲೌ ಭೂಮಿ ತಾಯಿಯೇ ! ಪುರುಟ
 ಲೋಚನ= ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನು, ನಿನ್ನ=ನಿನ್ನನ್ನು ಕದ್ದೊಯ್ವಿರಲು, ಸಮುದ್ರ
 ದೊಳಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿರಲು, ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸೆ, ಉತ್ತರವ
 ಲಾಲಿಸಿ=ಅವರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಲಾಲಿಸಿ, ತಾನು=ಶ್ರೀಹರಿಯು) ವರಾಹ
 ರೂಪನಾಗಿ ತಂದ=ಮೇಲಕ್ಕೆ ತಂದನು ತ್ವತ್ವದಾಬ್ಜಕೆ-ಇಂತಹಾ ನಿನ್ನಯ
 ಪಾದಾರವಿಂದಗಳಿಗೆ ಎರಗಿ=ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಪಾದಸ್ಪರ್ಶ ಮೊದಲಾದ ಅಖಿಳ
 ದೋಷಗಳ ಎಣಿಸದಿರು ಎಂದು ಬಿನ್ನೈಸುವೆನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಎಲೌ ಭೂಮಿ ತಾಯೇ ! ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನು ನಿನ್ನನ್ನಪಹ
 ರಿಸಿ ಸಮುದ್ರದೊಳಗೆ ಸೇರಿರಲು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿತನಾಗಿ ಶ್ರೀಹ
 ರಿಯು ವರಾಹ ರೂಪದಿಂದ ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಮೇಲ
 ಕೈ ಸಾ ಪಿಸಿದನು- ಇಂತಹಾ ನಿನ್ನ ಪಾದಕಮಲಗಳಿಗೆ ಽಗುವೆನು. ನನ್ನ
 ಪಾದ ಸ್ಪರ್ಶಾದಿ ದೋಷವನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವೆನು.
 “ ಸಮುದ್ರವಸನೇದೇವಿ ಪರ್ವತಸ್ತನಮಂಡಿತೆ ” ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದರ್ಥವನ್ನು
 ಸೂಚಿಸುವುದು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಮತ್ತೂ ಭೂಮಿದೇವಿಯನ್ನೇ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ವನಧಿವಸನೆವರಾದ್ರಿನಿಚಯ
 ಸ್ತನ ವಿರಾಚಿತೆ ಚೇತನಾ ಚೇ
 ತನ ವಿಧಾರಕೆ ಗಂಧರಸರೂಪಾದಿ ಗುಣವಪ್ರಪ್ತೆ ||
 ಮುನಿಕುಲೋತ್ತಮ ಕೃತ್ಯಪನ ನಿಜ
 ತನುಜೆ ನಿನಗಾನಮಿಪೆ ಎನ್ನವ
 ಗುಣಗಳೆಣಿಸದೆ ಪಾಪಿ ಪುನು ಪರಮಾತ್ಮನರ್ಥಾಂಗಿ ||೪೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ವನಧಿವಸನೆ=ಸಮುದ್ರವೇ ವಸ್ತುವಾಗುಳ್ಳ, ವರಾದ್ರಿ ನಿಜಯಸ್ತನವಿರಾಜಿತೆ=ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಷ್ಠಗಳ ಸಮೂಹವೇ ಸ್ತನವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವ, ಚೇತನಾಚೇತನನಿಧಾರಕೆ=ಜಡಚೇತನಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವಳೇ ! ಗಂಧ, ರಸ, ರೂಪಾದಿ=ರೂಪ ಮೊದಲಾದ, ಗುಣವಪುಷೆ=ಗುಣ ಸ್ವರೂಪಳೇ ! ಮುನಿಕುಲೋತ್ತಮ=ಋಷಿ ಕುಲ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ, ಕಸ್ಯಪನ=ಕಸ್ಯಪ ಋಷಿಗಳ, ನಿಜತನುಜೆ=ನಿಜ ಕುವರಿಯೇ ! ಪರಮಾತ್ಮನ = ವರಾಹರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ, ಅರ್ಥಾಂಗಿ=ಭಾರ್ಯಳೇ ! ನಿನಗೆ ಆ ನಮಿಸೆ-ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು. ಎನ್ನವಗುಣಗಳೆಣಿಸದೆ, ಪಾಲಿಸುವುದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಸಮುದ್ರವೇ ವಸ್ತುವಾಗುಳ್ಳವಳೂ, ಪರ್ವತವೆಂಬ ಸ್ತನದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವವಳು. ಜಡಚೇತನಾತ್ಮಕ ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವಳು. ಪೃಥ್ವೀ ಗುಣವು ಗಂಧ; ಮಿಕ್ಕ ರಸ ರೂಪಾದಿ ಗುಣಗಳು ಅಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವವು. ಇಂತಹಾ ಗುಣಾತ್ಮಕಳು. ಕಸ್ಯಪರ ನಿಜ ಕುವರಿ. “ಕ್ಷೋಣಿಜಾಘ್ರಕಾಶ್ಯಪೀಕ್ಷಿತಿಃ” ಎಂಬ ಅಮರ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಕಸ್ಯಪರ ಮಗಳು ಈ ಭೂದೇವಿ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಶ್ರೀದೇವಿ, ಭೂದೇವಿ, ದುರ್ಗಾದೇವಿಯರೆಂಬ ಮೂವರಲ್ಲಿ ಶೇರಿದ ಭೂದೇವಿಯು ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲ. ಆ ಭೂದೇವಿಯರು ಸಾಕ್ಷಾದ್ರಮಾ ರೂಪವು. ಈಕೆ ಕಾಸ್ಯಪಿ ಎಂದು ಕಸ್ಯಪರ ಮಗಳಾಗಿ ಜನಿಸಿ ಧರಾ, ಧರಿತ್ರೀ ಇತ್ಯಾದಿ ನಾಮಗಳಿಂದ ಈ ಪಾಂಚಭೂತಿಕ ಸಂಬಂಧವಾದ, ಜಡವಾದ ಈ ಭೂಮಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯು. ಅವಾಂತರಾಭಿಮಾನಿಯು ತನೈಶ್ಚರನು. ಆದ್ದರಿಂದ ತತ್ಪನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ “ವರಾಯಪೃಥಿವ್ಯಾತ್ಮನೇ ತನೈಶ್ಚರ ಧರಾಯೈನಮಃ” ಎಂದು ಹೇಳಿಕುವರು. ಈ ಧರಾದೇವಿಯೇ ಅನಾರಕನಿಗೂ, ನರಕಾಸುರನಿಗೂ ತಾಯಿಯಾದ ವರಾಹದೇವರ ಹೆಂಡತಿ. ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಸ್ವರೂಪರಾದ ಭೂದೇವಿಯರ ಸನ್ನಿಧಾನ ಮಾತ್ರ ಈಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಎಲೌ ಭೂ ತಾಯೇ ನಿನಗೆ ವಂದಿಸುವೆನು. ನನ್ನ ಅವಗುಣಗಳನ್ನೆಣಿಸದೆ ನನ್ನನ್ನು ಸಲಹು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಭೂಮಿಯ ಅವಾಂತರಾಭಿಮಾನಿ ತನೈಶ್ಚರನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಹರಿಗುರುಗಳರ್ಚಿಸದ ಪಾಪಾ
 ತ್ವರನ ಶಿಕ್ಷಿಸಲೋಸುಗ ಶನೈ
 ಶ್ವರನೆನಿಸಿ ದುಷ್ಟಲಗಳೀವ ನಿರಂತರವು ಬಿಡದೆ |
 ತರಣೆನಂದನ ನಿನ್ನ ಪಾದಾಂ
 ಬುರುಹಗಳಿಗಾನಮಿಸೆ ಬಹುದು
 ಸ್ತರಭವಾರ್ಣವ ಮಗ್ನನಾದೆನ್ನದ್ಧರಿಸಬೇಕು ||೪೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಹರಿಗುರುಗಳ, ಅರ್ಚಿಸದ=ಪೂಜಿಸದ, ಪಾಪಾತ್ಮ
 ರನ, ಶಿಕ್ಷಿಸಲೋಸುಗ=ದಂಡಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ, ಶನೈಶ್ವರನೆನಿಸಿ, ದುಷ್ಟಲಗ
 ಳೀವ=ಪಾಪ ಕರ್ಮದ ಫಲವಾದ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರುವ, ತರುಣಿ
 ನಂದನ-ಎಲೈ ಸೂರ್ಯಪುತ್ರನೇ! ನಿರಂತರವು. ಬಿಡದೆ, ನಿನ್ನ, ಪಾದಾಂ
 ಬುರುಹಗಳಿಗೆ-ಪಾದಕಮಲಗಳಿಗೆ, ಅನಮಿಸೆ-ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು. ಬಹು
 ದುಸ್ತರ=ದಾಟಲು ಬಹುಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ, ಭವಾರ್ಣವ=ಸಂಸಾರ ಸಮು
 ದ್ರದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾದ-ಮುಣುಗಿರುವ, ಎನ್ನ-ನನ್ನನ್ನು, ಉದ್ಧರಿಸಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಹರಿ ಗುರುಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸದಿರುವ ಪಾಪಿಗಳನ್ನು
 ದಂಡಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಶನೈಶ್ವರನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಸೂರ್ಯ ಪುತ್ರನಾಗಿ, ಜನಿಸಿ
 ಪಾಪಿಗಳನ್ನು ಪೀಡಿಸುತ್ತಿರುವ ಎಲೈ ಸೂರ್ಯ ನಂದನ! ನಿನ್ನ ಪಾದಾಂಬುಜ
 ಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು. ದಾಟಲಶಕ್ಯವಾದ ಈ ಸಂಸಾರ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ
 ಮಗ್ನನಾದ ನನ್ನನ್ನುದ್ಧರಿಸು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಕರ್ಮಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪುಷ್ಕರನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ
 ನಿರತಿಶಯ ಸುಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕ
 ವಿರಚಿಸುವ ನಿಷ್ಕಾಮ್ಯ ಕರ್ಮಗಳ
 ಳರಿತು ತತ್ತತ್ಕಾಲದಲಿ ತಜ್ಜನ್ಯ ಫಲರಸವ |
 ಹರಿಯನೇಮದಲುಣಿಸಿ ಬಹುಜೀ
 ವರಿಗೆ ಕರ್ಮಪನೆನಿಸಿ ಗುರು ಪು
 ಷ್ಕರನು ಸತ್ಕ್ರಿಯೆಗಳಲಿ ನಿರ್ವಿಘ್ನತೆಯ ಕೊಡಲಿ ||೪೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ನಿರತಿಶಯ=ಸಾಮಾನ್ಯ ಜೀವರಿಗೆ, ಬಹು ಅತಿಶಯ
 ವಾದ, ಸುಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕ-ಉತ್ತಮವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ, ವಿರಚಿಸುವ
 ಮಾಡುವ, ನಿಷ್ಕಾಮ್ಯ ಕರ್ಮಗಳ=ಫಲಾರ್ಪಣೆ ಇಲ್ಲದೆ ಭಗವತ್ತೀತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ

ಡುವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಅರಿತು=ತಿಳಿದು, ತತ್ತತ್ಕಾಲದಲಿ=ಆಯಾ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ತಜ್ಜನ್ಯಫಲರಸವ=ಆ ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲದ ರಸರೂಪವಾದ ಸುಖಾದಿಗಳನ್ನು, ಬಹು ಜೀವರಿಗೆ, ಹರಿಯ ನೇನುದಲಿ=ಹರಿಯ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಅವನ ಪ್ರೇರಣೆಯಂತೆ, ಉಣಿಸಿ-ಅನುಭವಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಟ್ಟು, ಕರ್ಮಪನೆ ನಿಶ=ಕರ್ಮಾಭಿಮಾನಿ ಎನಿಸುವ, ಗುರು=ತಾರತಮ್ಯದ ರೀತಿಯಾಗಿ ಗುರುವೆ ನಿಸುವ, ಪುಷ್ಕರನು, ಸತ್ಕ್ರಿಯಂಗಳಲಿ-ಭಗವದ್ವಿಷಯಕವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ, ನಿರ್ವಿಘ್ನತೆಯನ್ನು ಕೊಡಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಭಗವತ್ತೀತಿಯಾಗಲೆಂದು ತಿಳಿದು, ಅವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಅದರಿಂದ ತಾನು ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಫಲವನ್ನ ಆಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಇದ್ದರೆ ಅಂತಹ ಕರ್ಮಗಳು ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮಗಳೆನಿಸುವವು. ಹಾಗೆ ಮಾಡುವ ಜೀವರ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಭೂತನಾಗಿದ್ದು ಯಾವಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವರೋ ಆ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಫಲದ ರಸ ರೂಪವಾದ ಸುಖವನ್ನು ಭಗವತ್ತ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಅನೇಕ ಜೀವರಿಗೆ ಉಣಿಸುವ ಕರ್ಮಪನೆನಿಸಿದ ಪುಷ್ಕರನು ನಾವು ಮಾಡುವ ಸತ್ಕ್ರಿಯಂಗಳಿಗೆ ನಿರ್ವಿಘ್ನತೆಯನ್ನು ಕೊಡಲಿ.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಆಜಾನಜ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ಪರಮ ಕಾರು

ಣ್ಣಾನಿವಾಸಸ್ಥಾನರೆನಿಪ ಕೃ

ಶಾನುಜರು ಸಹಸ್ರಷೋಡಶ ಶತರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ !

ಮಾನಿನಿಯರೆಪ್ಪತ್ತು ಯಕ್ಷರು

ದಾನವರು ಮೂವತ್ತು ಚಾರಣ

ಜಾನಜಾಮರರಪ್ಪರರು ಗಂಧರ್ವರಿಗೆ ನಮಿಸೆ

||೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಶ್ರೀನಿವಾಸನ, ಪರಮಕಾರುಣ್ಯದಿವಾಸಸ್ಥಾನರೆನಿಪ= ಪರಮಕಾರುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರೆನಿಸುವ, ಕೃಶಾನುಜರು=ಅಗ್ನಿದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಸಹಸ್ರಷೋಡಶಶತರು=೧೬ ಸಹಸ್ರದ ೧೦೦ ಮಂದಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮಾನಿನಿಯರು=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡರುಗಳು, ಯಕ್ಷರು=ಎಪ್ಪತ್ತು ಜನರು, ದಾನವರು-ಮೂವತ್ತು, ಚಾರಣರು, ಇವರೆಲ್ಲ ಆಜಾನಜರಿಗೆ ನಮಿಸುವರು.

ಅಜಾನಜರೆಂದರೆ—“ ಅನಾಖ್ಯಾತಾದೇವತಾಸ್ತು ಜಾತಾ ದೇವಕುಲೇಚ ಯಾಃ ” ಎಂಬ ಶೈತ್ತರೀಯ ಭಾಷ್ಯದ ವಾಕ್ಯದಿಂದ, ದೇವತಾ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಅಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವರೆಂದರ್ಥ. ಅವರಲ್ಲಿ ಶೇರಿದವರು ಕೆಲವು ಅಪ್ಸರರು, ಗಂಧರ್ವರು ಇರುವರು, ಇವರಿಗೆ ನಮಿಸೆ=ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವೆನು

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಅಜಾನಜರಿಗೆ ಶೇರಿದವರನ್ನೇ ೨ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅ ಯಮುನೆಯೊಳು ಸಾದರದಿ ಕಾ
 ತ್ಯಾಯನೀವ್ರತಧರಿಸಿ ಕೆಲರು ದ
 ರಾಯುಧನೆ ಪತಿ ಎನಿಸಿ ಕೆಲವರು ಜಾರತನದಲ್ಲಿ ||
 ವಾಯುಪಿತನೊಲಿಸಿದರು ಈರ್ಬಗೆ
 ತೋಯಜಾಕ್ಷಿಯರವರ ಪಾದಕೆ
 ನಾ ಎರಗುವೆ ಮನೋರಥಂಗಳೆ ಸಲಿಸಲನುದಿನವು ||೪೭||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಅ, ಯಮುನೆಯೊಳು-ಯಮುನಾ ನದಿಯಲ್ಲಿ, ಸಾದರದಿ-ಆದರದಿಂದ, ಕಾತ್ಯಾಯನೀವ್ರತಧರಿಸಿ = ಕಾತ್ಯಾಯನೀ ವ್ರತವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಕೆಲರು=ಕೆಲವು ಗೋಪಿಕಾ ಸ್ತ್ರೀಯರು (ವಿವಾಹವಿಲ್ಲದವರು), ಧರಾಯುಧನೆ-ಶಂಖಪಾಣಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ಪತಿಯೆನಿಸಿ=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಕೆಲವರು-ಜಾರತನದಲ್ಲಿ, ವಾಯು ಪಿತನ, ವಾಯುದೇವರ ತಂದೆಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹುಲಿಸಿದರು. ಈರ್ಬಗೆ=ಈ ಎರಡು ಬಗೆಯಾದ, ಅಂದರೆ, ಜಾರತನದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಿದ ಪೂರ್ವದ ಅಪ್ಸರಸ್ತ್ರೀಯರಾದ ಗೋಪಿಕಾ ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡರೆಂದೆನಿಸಿದ ಗೋಪಿಕಾ ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಹೀಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಯಾದ, ತೋಯಜಾಕ್ಷಿಯರ-ಕಮಲಾಕ್ಷಿಯರ ಪಾದಕೆ, ನಾ ಎರಗುವೆ, ಅನುದಿನವು=ಪ್ರತಿ ದಿವಸವೂ, ಮನೋರಥಂಗಳೆ-ನಮ್ಮ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಲಿಸಲಿ=ಪೂರೈಸಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಅಜಾನಜರಲ್ಲಿ ಶೇರಿದ ಕೆಲವು ಅಪ್ಸರರು, ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಗಸಂಗವನ್ನು ಹೊಂದುವ ವರವನ್ನು ಪಡೆದು, ಗೋಪಿಯರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಕಾತ್ಯಾಯನೀವ್ರತವನ್ನು ಯಮುನಾತೀರದಲ್ಲಾಚರಿಸಿ

ಕೃಷ್ಣನ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿ, ಕೆಲವರು ಪಕ್ಷಿಯರಾದರು. ಅಂದರೆ ಮದುವೆಯಾಗದ ಗೋಪಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಪತಿಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದರು. ಮದುವೆಯಾದವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಜಾರನೆಂದುಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಹೀಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದ ಈರ್ಬಗೆಯಾದ ಗೋಪಿಯರಿಗೂ ನಾನು ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು. ಅವರು ನಮ್ಮ ಮನೋರಥಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಲಿ.

ಕಿನ್ನರರು ಗುಹ್ಯಕರು ರಾಕ್ಷಸ
ಪನ್ನಗರು ಪಿತರುಗಳು ಸಿದ್ಧರು
ಸನ್ನುತಾಜಾನಜರು ಸಮರಿವರಮರಯೋನಿಜರು |
ಇತ್ತಿವರಗಣವೆಂತು ಬಣ್ಣಿಸ
ಲೆನ್ನಳವೆ ಕರುಣದಲಿ ಪರಮಾ
ಪನ್ನ ಜನರಿಗೆ ಕೊಡಲಿ ಸನ್ನುದ ಸುಪ್ರತಾಪವನು ||೪೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಕಿನ್ನರರು, ಗುಹ್ಯಕರು, ರಾಕ್ಷಸರು, ಪನ್ನಗರು=ಸರ್ಪಗಳು, ಪಿತೃಗಳು, ಸಿದ್ಧರು, ಇವರೆಲ್ಲರೂ, ಸನ್ನುತ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವ, ಆಜಾನಜರು=ಆಜಾನಜರೆಂಬ ಅಮರಯೋನಿಜರು, ಇವರು ಸಮರು=ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸಮರು, ಅಂದರೆ ಇವರೂ ಆಜಾನಜರಿಗೆ ಸೇರಿದವರೆಂದರ್ಥ, ಇನ್ನು ಇವರಗಣವೆಂತುಬಣ್ಣಿಸಲಿ=ಎಷ್ಟೆಂದು ವರ್ಣಿಸುವೆ? ಎನ್ನಳವೆ=ಬಣ್ಣಿಸಲು ನನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವೆ? ಅಸಾಧ್ಯವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಒರಮಾಪನ್ನರಿಗೆ=ಕೇವಲ ಶರಣಾಗತರಾದ ಜನರಿಗೆ, ಸನ್ನುದ-ಉತ್ತಮಾನಂದವನ್ನು, ಸುಪ್ರತಾಪವನೂ-ಬಳ್ಳೀ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಲಿ.

ಅನತಾರಿಕೆ.— ಶತೋನ ಶತಕೋಟಿ ಯುಷಿಗಳನ್ನೂ ಪಿತೃಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ನೂರುಮುನಿಗಳನುಳಿದು ಮೇಲಣ
ನೂರುಕೋಟಿ ತಪೋಧನರ ಪ
ದಾರವಿಂದಕೆ ಮುಗಿವೆ ಕರಗಳನುಧ್ಧರಿಸಲೆಂದು |
ಮೂರುಸತ್ತತಾಹ್ವಯರ ತೊರ
ದೀ ಯುಷಿಗಳಿಗನಂತರದಲಿಹ
ಭೂರಿಪಿತೃಗಳು ಕೊಡಲಿ ನಮಗೆ ಸದಾ ಸುಮಂಗಳವ ||೪೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಮೇಲಣ=ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳ ಕಕ್ಷಾಕ್ಕೆ ಶೇರಿದ, ನೂರುಮುನಿಗಳನುಳಿದು—ನೂರು ಋಷಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ನೂರುಕೋಟಿತಪೋಧನರ=ನೂರು ಕಮ್ಮಿ ನೂರುಕೋಟಿ ಸಂಖ್ಯಾಕರಾದ ತಪಸ್ಸೇಧನವಾಗುಳ್ಳ ಋಷಿಗಳ, ಪದಾರವಿಂದಕೆ=ಪಾದಾರವಿಂದಗಳಿಗೆ, ಉದ್ಧರಿಸಲೆಂದು=ನಮ್ಮನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡಲೆಂದು, ಕರಗಳನ್ನು ಮುಗಿವೆ=ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು. ಮೂರು ಸಪ್ತಶತಾಹ್ವಯರತೊರದು=೩+೭=೧೦, ಮೂರು ಮತ್ತು ಸಪ್ತ-ಎಳು ಮೂರು ಕೂಡಿದರೆ ಹತ್ತು, ಶತಾಹ್ವಯರ=ನೂರು=ನೂರು ಋಷಿಗಳು ಇವರನ್ನು ತೋರಿದು ಅಂದರೆ ಮೇಲೆ ಉತ್ತಮ ಕಕ್ಷಾಕ್ಕೆ ಶೇರಿದ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಮರೀಚಿ ನೊದಲಾದ ಎಳು ಋಷಿಗಳು, ಭೃಗುಋಷಿಗಳು, ನಾರದರು, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ಅಂತು ೧೦ ಜನರು, ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಶೇರಿದವರು ನೂರು ಋಷಿಗಳು ಅಂತು ನೂರು ಜನರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಈ ಋಷಿಗಳು=ಶತೋನಶತಕೋಟಿ ಋಷಿಗಳು, ಇವರನಂತರದಲ್ಲಿ ಭೂರಿಪಿತ್ಯಗಳು ಇಹರು. ಅವರು ನಮಗೆ ಸದಾ ಸುಮಂಗಳವ ಕೊಡಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಒಟ್ಟು ಋಷಿಗಳು ನೂರುಕೋಟಿ ಸಂಖ್ಯಾವುಳ್ಳವರು ಅವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಗೋತ್ರಕರ್ತರಾದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ, ವಶಿಷ್ಠ, ಭೃಗು ನೊದಲಾದ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಭಾರ್ಗವ, ಕಾಶಿಕ, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ, ಕಾಸ್ಯಪ ನೊದಲಾದ ಗೋತ್ರಕರ್ತರಾದ ಕುಲಋಷಿಗಳು ೮೦ ಋಷಿಗಳು ಮಿಕ್ಕ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧರಲ್ಲೂ ಇಂದ್ರಪ್ರಮತಿ, ಇಧ್ಮಬಾಹು ಎಂಬಿವೇ ನೊದಲಾದ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಋಷಿಗಳು ೨೦ ಜನರು ಅಂತು ನೂರು ಋಷಿಗಳು. ಇದಲ್ಲದೆ ಭೃಗುಋಷಿಗಳು, ನಾರದರು, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು, ಇವರು ಮೂವರು, ಮರೀಚಿ, ಅತ್ರಿ ನೊದಲಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳು ಎಳುಮಂದಿ ಅಂತು ಇವರು ಗಿರಿ ಋಷಿಗಳು, ಆದ್ದರಿಂದ ದಾಸಾರ್ಯರು ಮೂರು ಸಪ್ತಶತಾಹ್ವಯಂ ತೊರದು=೩+೭+೧೦=೧೦೦ ಮಂದಿಯರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಂದರೆ ನೂರುಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ೧೦೦ ಹತ್ತು ಮಂದಿಯರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕ ಋಷಿಗಳು ಆಜಾನಜರಿಗಿಂತಲೂ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ಭೂರಿಪಿತ್ಯಗಣರು ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇವರುಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು. ಸದಾ ನಮಗೆ ಮಂಗಳವನ್ನು ಕೊಡಲಿ.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ದೇವಗಂಧರ್ವ ರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ಪಾವನಕೆ ಪಾವನನೆನಿಸುವ ರ
 ಮಾ ವಿನೋದನ ಗುಣಗಣಂಗಳೆ
 ಸಾವಧಾನದಲೇಕಮಾನಸರಾಗಿ ಸುಸ್ವರದಿ |
 ಆ ವಿಭುಧಪತಿ ಸಭೆಯೊಳಗೆ ನಾ
 ನಾ ವಿಲಾಸದಿ ಪಾಡಿ ಸುಖಿಸುವ
 ದೇವಗಂಧರ್ವರು ಕೊಡಲಿ ಎನುಗಖಿಕೆ ಪುರುಷಾರ್ಥ ||೫೦||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಪಾವನಕೆಪಾವನನೆನಿಸುವ=ಪವಿತ್ರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಪವಿ
 ತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವನೆಂದೆನಿಸುವ, ರಮಾವಿನೋದನ=ರಮಾದೇವಿಯರ,
 ವಿನೋದಕ್ಕೆ ಆಸ್ವದವಾದ ಅಂದರೆ ರಮಾಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ, ಗುಣ
 ಗಣಂಗಳ, ಸಾವಧಾನದಲಿ=ಅರ್ಥಾನುಸಂಧಾನುಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ಏಕಮಾ
 ನಸರಾಗಿ=ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದಿಂದ, ಸುಸ್ವರದಿ, ಆ ವಿಭುಧಪತಿ=ದೇವೇಂದ್ರನ
 ಸಭೆಯೊಳಗೆ, ನಾನಾವಿಲಾಸದಿ-ನಾನಾವಿಧವಾದ ಹಾವಭಾವವಿಲಾಸಗ
 ಳಿಂದ ಪಾಡಿಸುಖಿಸುವ ದೇವಗಂಧರ್ವರು, ಎನುಗೆ=ನನುಗೆ ಅಖಿಕೆ ಪುರು
 ಷಾರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ — ಇಂದ್ರನ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣಗಣಂಗಳನ್ನು
 ಅರ್ಥಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕ ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತರಾಗಿ ಸುಸ್ವರದಿಂದಲೂ, ಹಾವಭಾವ
 ವಿಲಾಸ ಪ್ರದರ್ಶನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪಾಡಿ ಆನಂದಪಡುತ್ತಿರುವ ದೇವಗಂಧ
 ವರು ನನುಗೆ ಸಕಲ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಿ.

ಅವತಾರಿಕೆ. — ಮನುಷ್ಯಗಂಧರ್ವರನ್ನು ರಾಜರುಗಳನ್ನು ನಮಿಸು
 ತ್ತಾರೆ. —

ಭವನಪಾವನನೆನಿಸಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ
 ಧವನಮಂಗಳ ದಿವ್ಯನಾಮ
 ಸ್ತವನಗೈವ ಮನುಷ್ಯಗಂಧರ್ವರಿಗೆ ವಂದಿಸುವೆ |
 ಪ್ರವರಭೂಭುಜರುಳಿದು ಮಧ್ಯಮ
 ಕುವಲಯಪರೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಬರೆ
 ದಿವಸದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ನೆನೆವೆನುಕರಣತುದ್ಧಿಯಲಿ ||೫೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ಭವನಪಾವನನೆನಿಸಿ-ಲೋಕಪವಿತ್ರನೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತ
 ನಾದ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಧವನ - ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯ, ಮಂಗಳ = ಮಂಗಳಕರವಾದ

ದಿವ್ಯನಾಮ=ದೇವತೆಗಳು, ಸ್ಮರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಭಗವನ್ನಾಮಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ, ಸ್ತವನಗೈವ-ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಿರುವ, ಮನುಷ್ಯಗಂಧರ್ವರಿಗೆ ವಂದಿಸುವೆ, ಪ್ರವರಭೂಭುಜರುಳಿದು=ಪೃಥು ಭಗೀರಥ ಮೊದಲಾದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಧಾನರಾಜರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಮಧ್ಯಮರಾದ, ಕುವಲಯಪರೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಬರ-ಭೂಮಿಪಾಲಕರೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಬ ರಾಜರುಗಳನ್ನು ದಿವಸದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ-ಪ್ರತಿದಿವಸದಲ್ಲೂ, ಕರಣಶುದ್ಧಿಯಲಿ=ಅಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಿಯಿಂದ, ನೆನೆವೆನು=ಸ್ಮರಿಸುವೆನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಲೋಕಮಂಗಳನಾದ ಶ್ರೀರಮಾಪತಿಯ ಮಂಗಳಕರವಾದ ದಿವ್ಯನಾಮ ಸ್ಮರಣೆ, ಅವರ ಸ್ತೋತ್ರ ಇವುಗಳನ್ನು ಸದಾ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಮನುಷ್ಯಗಂಧರ್ವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕರ್ವ ದೇವತೆಗಳ ಕಕ್ಷಕ್ಕೆ ಶೇರಿದ ಗಯ, ನಹುಷ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಧಾನರಾಜರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಮಧ್ಯಮರಾದವರುಗಳನ್ನು ಸದಾ ಸ್ಮರಿಸುವೆನು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರನ್ನು ವಂದಿಸುತ್ತಾರೆ. —

ಶ್ರೀಮುಕುಂದನಮೂರ್ತಿಗಳ ಸೌ
 ದಾಮಿನಿಯ ಓಲ್ಹದಯವಾರಿಜ
 ವ್ಯೋಮಮಂಡಲ ಮಧ್ಯದಲಿ ಕಾಣುತಲಿ ಮೋದಿಸುವ ||
 ಆ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರಪದಯುಗ
 ತಾಮರಸಗಳಿಗೆರಗುವೆ ಸದಾ
 ಕಾಮಿತಾರ್ಥಗಳಿತ್ತು ಸಲಹಲಿ ಪ್ರಣತಜನತತಿಯ ||೫೨||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಶ್ರೀಮುಕುಂದನ-ಮೋಕ್ಷಪ್ರದನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಮೂರ್ತಿಗಳ=ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು, ಸೌದಾಮಿನಿಯ.ವೋಲ್=ಮಿಂಚಿನಂತೆ, ಹೃದಯವಾರಿಜವ್ಯೋಮಮಂಡಲಮಧ್ಯದಲಿ-ಹೃದಯಕಮಲದ ಆಕಾಶಮಂಡಲ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತಲಿ, ಮೋದಿಸುವ-ಆನಂದಪಡುತ್ತಿರುವ ಆ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರ, ಪದಯುಗತಾಮರಸಗಳಿಗೆ=ಪಾದದ್ವಂದ್ವ ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಸದಾ, ಎರಗುವೆ=ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವರು. ಪ್ರಣತಜನತತಿಯ=ನಮಸ್ಕರಿಸುವ ಜನಸಮೂಹವನ್ನು ಕಾಮಿತಾರ್ಥಗಳಿತ್ತು ಸಲಹಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಹೃದಯಾಕಾಶಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಶೋಭಿಸುವ ಭಗವಂತನಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾ ಆನಂದಪಡುತ್ತಿರುವ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರ ಪಾದಪದ್ಮಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು. ಅವರು ಸದಾ ಕಾಮಿತಾರ್ಥವನ್ನು ಇತ್ತು ಸಲಹಲಿ.

ಅನತಾರಿಕೆ.— ಮಧ್ಯಮತಾನಲಂಬಿಗಳಾದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರನ್ನು ವಂದಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ಈ ಮಹೀಮಂಡಲದೊಳಿಹ ಗುರು
 ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಮತಾನುಗ
 ರಾ ಮಹಾವೈಷ್ಣವರ ವಿಷ್ಣುಪದಾಬ್ಜ ಮಧುಕರರ ||
 ಸ್ತೋತ್ರವೆ. ಕಾನಮಿಸುವೆನವರವರ
 ನಾಮಗಳ ಪೇಳಲನೆ ಬಹುವಿಧ
 ಯಾಮಯಾಮಂಗಳಲಿ ಬೋಧಿಸಲೆನಗೆ ಸನ್ಮತಿಯ ||೩೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.— ಈ ಮಹೀಮಂಡಲದೊಳು-ಈ ಭೂಮಂಡಲದೊಳಗೆ ಇಹ=ಇರುವ, ಗುರು-ಜಗದ್ಗುರುವಾದ, ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ, ಮತಾನುಗರಾದ, ವಿಷ್ಣುಪಾದಾಬ್ಜ ಮಧುಕರರ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ಭ್ರಮರದಂತಿರುವ, ಆ ಮಹಾವೈಷ್ಣವರ, ಸ್ತೋತ್ರವೆ.ಕೆ=ಸಮೂಹಕ್ಕೆ, ಆ ನಮಿಸುವೆನು, ಅವರವರ, ನಾವ ಗಳನು, ಪೇಳಲನೆ=ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವೆ ಬಹುವಿಧ-ಅನೇಕ ವಿಧರಾಗಿರುವರು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಯಾಮಯಾಮಂಗಳಲಿ=ಪ್ರತಿ ಮೂರು ಘಂಟೆಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ಎನಗೆ ಸನ್ಮತಿಯ ಭೋದಿಸಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ಯಮತಾನಲಂಬಿಗಳಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ಭ್ರಮರದಂತಿರುವ, ಮಹಾವೈಷ್ಣವರು ಬಹು ಜನರು. ಅವರವರ ಹೆಸರು ಹೇಳಲು ಯಾರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಸಕಲ ಸದ್ವೈಷ್ಣವರಿಗೂ ವಂದಿಸುವೆನು. ಅವರು ಪ್ರತಿಯಾಮದಲ್ಲೂ ನನಗೆ ಸನ್ಮತಿಯನ್ನು ಭೋದಿಸಲಿ.

ಅನತಾರಿಕೆ.— ತಾರತಮ್ಯರೂಪವಾದ ಈ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಪಠಿಸುವವರಿಗೆ ಆಗುವ ಫಲವನ್ನು ಮುಂದಿನ ೨ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.—

ಮಾರನೈಯನ ಕರುಣಪಾರಾ
ವಾರ ಮುಖ್ಯಸುಪಾತ್ರರೆನಿಪ ಸ
ರೋರುಹಾಸನ ವಾಣಿರುದ್ರೇಂದ್ರಾದಿ ಸುರನಿಕರ ||
ತಾರತಮ್ಯಾತ್ಮಕ ಸುಪದ್ಯಗ
ಳಾರು ಪತಿಸುವರಾಜನರಿಗೆ ರ
ಮಾರಮಣ ಪೂರೈಸಲೀಪ್ಪಿತ ಸರ್ವಕಾಲದಲಿ ||೫೪||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಮಾರನೈಯನ=ಮನ್ಮಥನ ತಂದೆಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು
ಕರುಣ=ದಯೆ ಎಂಬ, ಪಾರಾವಾರ=ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ, ಮುಖ್ಯಸುಪಾತ್ರರೆನಿಪ
=ಮುಖ್ಯವಾದ ಉತ್ತಮ ಪಾತ್ರರೆನಿಸುವ, ಸರೋರುಹಾಸನ=ಬ್ರಹ್ಮದೇ
ವರು, ವಾಣಿ=ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯರು, ಋದ್ರಇಂದ್ರಾದಿ=ಇಂದ್ರ ವೇದಲಾ
ದ, ಸುರನಿಕರ=ದೇವತಾ ಸಮೂಹಗಳ, ತಾರತಮ್ಯಾತ್ಮಕ=ತಾರತಮ್ಯ ಸ್ವ
ರೂಪವಾದ, ಸುಪದ್ಯಗಳ=ಈ ಉತ್ತಮ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು, ಆರುಪತಿಸುವರೋ
ಆ ಜನರಿಗೆ, ರಮಾರಮಣನು, ಸರ್ವಕಾಲದಲಿ, ಈಪ್ಪಿತ-ಮನೋಭೀಷ್ಮ
ವನ್ನು ಪೂರೈಸಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕರುಣಾಕಟಾ
ಕ್ಷಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರರಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ಋದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು
ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹಾ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಆರು ಶ್ರವಣ ಪಠಣಾದಿಗಳನ್ನು
ಮಾಡುವರೋ ಅವರ ಮನೋಭೀಷ್ಮವನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವದಾ ಪೂರೈ
ಸುವನು.

ಮೂರುಕಾಲಗಳಲಿ ಸ್ತುತಿಸೆ ಶ
ರೀರ ವಾಙ್ಮನ ಶುದ್ಧಿಮಾಳ್ಳುದು
ಮೂರಗೈಸುವದಖಿಳ ಪಾಪ ಸಮೂಹ ಪ್ರತಿದಿನವು ||
ಜೋರ ಭಯ ರಾಜಭಯ ನಕ್ರ ಚ
ಮೂರು ಶಸ್ತ್ರ ಜಲಾಗ್ನಿ ಭೂತಮು
ಮೋರಗಜ್ಜರ ನರಕಭಯ ಸಂಭವಿಸಬೆಂದೆಂಧು ||೫೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ.—ಮೂರುಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ = ಪ್ರಾತಃಕಾಲ, ಮಧ್ಯಾಹ್ನ, ಸಾ
ಯಂಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ, ಸ್ತುತಿಸಿ=ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಲು, ಶರೀರವಾಙ್ಮನ ಶುದ್ಧಿಮಾ
ಳ್ಳುದು=ದೇಹವನ್ನೂ, ಮನಸ್ಸನ್ನೂ, ವಾಕ್ಯವನ್ನೂ, ಶುದ್ಧಿಮಾಡುವುದು.

ಆಖಿಶಪಾಪ ಸಮೂಹಗಳನ್ನು, ಪ್ರತಿದಿನವೂ, ದೂರಗೈಸುವದು=ದೂರ ಮಾಡುವದು, ಚೋರಭಯ, ರಾಜಭಯ, ನಕ್ರ=ಮೊಸಳೆ ಮೊದಲಾದ ವುಗಳ ಭಯ, ಚಮೂ ಅಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸೈನ್ಯಗಳಿಗೆ ಹೆಸರು. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ನಕ್ರಚಮೂ ಎನ್ನುವದರಿಂದ ಮೊಸಳೆ ಅದರಂತೆ ನೀರಿನೊಳಗೆ ವಾಸಮಾಡುವ ಮೀನು, ತಿಮಿಂಗಲಾದಿಗಳ ಸಮೂಹವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ ಅವುಗಳ ಭಯವಾಗಲಿ, ಉರುಶಸ್ತ್ರ-ಬಲವಾದ ಶಸ್ತ್ರಗಳೆಂದರೆ ಆಯುಧಗಳ ಭಲವಾಗಲಿ, ಜಲ, ಅಗ್ನಿ, ಇವುಗಳ ಭಯವಾಗಲಿ, ಭೂತಗಳು, ಮಹೋರಗ=ದೊಡ್ಡ ಸರ್ಪಗಳು, ಜ್ವರಭಯ, ನರಕಭಯ ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಭಯವು ಎಂದೆಂದೂ ಸಂಭವಿಸದು.

ಅವತಾರಿಕೆ:—ಗ್ರಂಥವನ್ನೂ, ಸಂಧಿಯನ್ನೂ ಮುಗಿಸುತ್ತಾ ಉಪಾಸ್ಯಮೂರ್ತಿಯೂ ಬಿಂಬರೂಪಿಯೂ ಆದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ:—

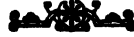
ಜಯಜಯತು ತ್ರಿಜಗದ್ವಿಲಕ್ಷಣ
 ಜಯಜಯತು ಜಗದೇಕಕಾರಣ
 ಜಯಜಯತು ಜಾನಕಿರಮಣ ನಿರ್ಗತ ಜರಾಮರಣ |
 ಜಯಜಯತು ಜಾನ್ಮವಿಜನಕ ಜಯ
 ಜಯತು ದೈತ್ಯಕುಲಾಂತಕ ಭವಾ
 ಮಯಹರ ಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲ ಪಾಹಿಮಾಂ ಸತತ ||೩೩||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ. — ತ್ರಿಜಗದ್ವಿಲಕ್ಷಣ=ಮೂರು ಲೋಕದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದ ಲಕ್ಷಣನು, ಭಿನ್ನನೆಂದರ್ಥ. ಇಂತಹಾ ಸ್ವಾಮಿಯು, ಜಯಜಯತು=ಜಯಶೀಲನಾಗಲಿ ಅಂದರೆ ತನ್ನ ಜಯವನ್ನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲೆಂದರ್ಥ ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಿತ್ಯ ಜಯಶೀಲನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ ಎಂಬ ಅಶೀರ್ವಚನ ರೂಪವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಜಯವನ್ನು ತೋರಿಸೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಜಗದೇಕಕಾರಣನು=ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣನು- ಜಯಜಯತು, ಜಾನಕಿರಮಣ=ಸೀತಾಕಾಂತನು, ಜಯ ಜಯ ನಿರ್ಗತಜರಾಮರಣ=ಜರಾಮರಣವಿಲ್ಲದವನು, ಜಾನ್ಮವಿ=ಗಂಗೆಯ ಜನಕ= ತಂದೆಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ ಜಯವಾಗಲಿ, ದೈತ್ಯಕುಲಾಂತಕ- ಆ ಕ. ಲಕ್ಕೆ

ನ್ಯುತ್ಯುನಾಗಿರುವವನು, ನಿನಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ ಜಯವಾಗಲಿ! ಭವಾ
ಮುಯಹರ=ಸಂಸಾರವೆಂಬ ರೋಗವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ, ಎಲೈ ಜಗನ್ನಾಥ
ವಿಠಲ! ಸತತ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಮಾಂಸಾಹಿ=ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು.

ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ೩೨ ನೆಯ ದೇವತಾ ತಾರತಮ್ಯ
ಶ್ಲೋತ್ರ ಸಂಧಿಯು ಸಮಾಪ್ತವಾದುದು.

ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥದಾಸರಾಯ ಕೃತ ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರವು
ಸಮಾಪ್ತವಾದುದು.

ಯಸ್ಸರ್ವ ಗುಣಸಂಪೂರ್ಣಸ್ಸರ್ವ ದೋಷ ವಿವರ್ಜಿತಃ ||
ಪ್ರಿಯತಾಂ ಪ್ರೀತ ಏವಾಲಂ ವಿಷ್ಣುರ್ಮೈ ಪರಮಾಃ ಸುಹೃತ್ ||
ಪ್ರನೋದಾಚ್ಛೇ ಮಾಘಕೃಷ್ಣೇ ಮಾಧವಸ್ಯ ದಿನೇ ಶುಭೇ ||
ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಚೇಯಂಲಿಖಿತಾ ಪೂರ್ಣತಾನುಗಾತ್ ||
ಪದ್ಮನಾಭೇನ ದಾಸೇನ ರಚಿತಾಹರ್ಮನುಗ್ರಹಾತ್ ||
ಗುರೋರನುಗ್ರಹಾಚ್ಛೈವ ಪ್ರಿಯತಾಂ ಕಮಲಾಪತಿಃ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥ ದಾಸಾರ್ಯ ಕೃತ ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರಸ್ಯ
ಶ್ರೀಸುಬ್ಬರಾಯದಾಸಾರ್ಯ ಶಿಷ್ಯೇಣ ಪದ್ಮನಾಭದಾಸೇನ
ರಚಿತಾ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಸಮಾಪ್ತಾ

|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

